▪▪▪ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ▪▪▪

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 1 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 1 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3259

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՅՕՇՈՏՈՒԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ...

Ըմբռնելու համար մեծութիւնը այն դաւին, որ Ռուսաստանը իր նոր սահմանադրութեամբ կը նիւթէ մեր հայրենիքին դէմ, տորեւ բերենք քանի մը թիւեր։

Բուն Անդրկովկասը (առանց Տաղիստանի) 185·740 ք. ք. տարածութիւն ունի։ Այս տարածութիւնը անդրկովկասեան երեք հիմնական ազգերու միջեւ բաժանուած է հետեւեալ ձեւով.—

Հայաստան	30·247 f. f.	16·4 առ հարիւր
Վրաստան	69·525 f. f.	37·3 առ հարիւր
Ազրպէյճան	85·968 f. f.	46·3 առ հարիւր

Այս թիւերուն ազգային եւ քաղաքական կշիռը լրիւ կերպով ըմբռնելու համար, տորեւ տանք նաեւ անդրկովկասեան երեք ազգերու քանակական պատկերը.—

Հայեր	1·332·593 շունչ	22·8 առ հարիւր
Վրացիներ	1·797·960 շունչ	30·7 առ հարիւր
Ազէրիներ	1·675·788 շունչ	28·6 առ հարիւր

Երեք ժողովուրդներու ունեցած հողային տարածութիւնները եւ անոնց թուական կշիռը բաղդատելով, հետեւեալ պատկերը կը ստանանք.—

Վրացիները մեզմէ աւելի են միայն 465·377 հոգի (այլ խօսքով՝ 35 առ հարիւր), մինչ փոխարէն անոնք հողային տարածութեամբ մեզմէ աւելի ունին 39·277 ք. ք. (այլ խօսքով՝ 130 առ հարիւր)։

Ազէրիները մեզմէ աւելի են միայն 343·125 հոգի (այլ խօսքով 25·7 առ հարիւր). մինչ փոխարէն հողային տարածութեամբ անոնք մեզմէ աւելի ունին 55·720 ք. ք. (այլ խօսքով՝ 180 առ հարիւր)։

Անոնցմէ առաջինը մեզմէ ունեցած իր թուական առաւելութեան ՔԱՌԱՊԱՏԻԿ տարածութեամբ հող կը կողոպտէ մեզմէ, իսկ երկրորդը՝ ԵՕԹՆԱՊԱՏԻԿ։

Նոր սահմանադրութիւնը կը փորձէ տեւականացնել այս անարդարութիւնները եւ անջնջելի դարձնել մթնոլորտը Անդրկովկասի մէջ։

Աւելորդ չէ հոս յիշատակել, որ այն պարագային իսկ, երբ «վիճելի» հողամասերու հարցը կարգադրուէր ի նպաստ Հայաստանի, դարձեա՛լ եւ վերստին Վրաստան ու Ազրպէյճանը իրենց հողային տարածութեամբ պիտի մնային մեծագոյն երկիրները Անդրկովկասի մէջ (Հայաստանի բաղդատմամբ)։

«Վիճելի» հողամասերը հետեւեալ պատկերը կը ներկայացնեն (տարածութեամբ եւ ազգաբնակութեան քանակով).—

1.— Շարուր - Նախիջեւան.— 5·355 f. f., 104·960 շունչ, 11·270 Հայ։ (Պատերազմէն առաջ Հայերու թիւը այս շրջանի մէջ կը հասնէր շուրջ 54·000ի)։

2.— Լեռնային Ղարաբաղ .— 4·161 f. f., 125·299 շունչ, 116 հազար Հայ։

3.— Լեռնային Գանձակ.— 5·550 f. f., 90·000 շունչ, 60·000 Հայ։

4.— Ախալքալաքի շրջան .— 2500 f. f., 85·000 շունչ, 70·000 Հայ։

Այլ խօսքով՝ այս չորս շրջանները ունին 17·516 ք. ք. տարածութիւն, 405·259 ազգաբնակութեամբ, որմէ 257·274 (աւելի քան 63 առ հարիւր) Հայ։

«Վիճելի» հողամասերը ամբողջութեամբ կցելով Հայաստանի, մենք կ'ունենանք 47·764 ք. ք. տարածութեամբ հայրենիք մը, որու ազգաբնակութեան (1·285·723 հոգի) 78 առ հարիւրը (1 միլ. 847 հոգի) կը կազմեն Հայերը, իսկ 22 առ հարիւրը (234·876 հոգի) այլազգիները։

Այս պարագային իսկ Վրաստանը մեզմէ 40 առ հարիւր աւելի տարածութեամբ հողեր կ'ունենայ (փոխանակ այժմու 130 առ հարիւրի), իսկ Ազրպէյճանը՝ 48 առ հարիւր (փոխանակ այժմու 180 առ հարիւրի)։

Հայութեան իրաւունքները այնքան անդրդուելի էին այս հողերու վրայ, որ տարիներ առաջ, տակաւին նախապոլշեւիկեան շրջանին, երբ տեղավարական (զեմստվօ) հաստատութիւններ պիտի մտցուէին Անդրկովկասի մէջ (պարտադրաբար տեղի տալով վարչական նոր սահմանադծումներու), Վրացի Մենշեւիկները — տիրական ազգային հոսանքը Վրաստանի մէջ — կը յօժարէին, որ Ախալքալաքը մաս կազմէ Հայկական Շրջանին։ Իսկ լեռնային Ղարաբաղի նկատմամբ բուն իսկ Խորհրդային Իշխանութիւնը նախաճշդած էր իր դիրքը, Ազրպէյճանի անդրանիկ Յեղկոմի նախագահի՝ «ընկ.» Նարիմանովի ստորագրութեամբ հանդիսաւորապէս վկայելով, որ այդ շրջանը պիտի կազմէ անբաժան մասը Խորհրդային Հայաստանի։ Այլեւս չենք խօսիր մասնաւորաբար Շարուր - Նախիջեւանի մասին, շրջան մը, որ հայապատկան հողամասով (Զանգեզուր) զատուած է Ազրպէյճանէն եւ կը կազմէ հայկական հողերու բնական շարունակութիւնը։

Ինչո՞ւ սակայն այսքան տմարդաբար կը յօշոտուի մեր հայրենիքը։

Հողային եւ ռազմական տեսակէտով այս հարցին պատասխանը կարելի է գտնել բուն իսկ «Նախկրայ»ի ստեղծումին մէջ, իսկ զուտ ազգային տեսակէտով այն եղեռնագործութեան մէջ, որուն ենթարկուեցաւ Հայաստանի առաջին իշխանաւորը, Աղասի Խանջեան։

«Նախկրայ»ը ստեղծուեցաւ միայն եւ բացառաբար Թուրքիոյ պահանջով։ Այդ շրջանի ստեղծումով Քրեմլը ռազմապէս կը տկարացնէր մեր հայրենիքը, միաժամանակ բարեկամութեան առաւելագոյն երաշխիքը տալով իր զինակցին՝ Էնկիւրիի։ Այս նոյն հիմունքով մեզմէ կը պոկուէին նաեւ մեր միւս երկու շրջանները, Լեռնային Ղարաբաղն ու լեռնային Գանձակը։

Քաղաքական այս բարդ հաշիւներուն կը միախ[առ]նուէր նաեւ այն տուեալութիւնը, որ վրացի պոլշեւիկները (Մթա[ւ]ն— Օրժոնիկիձէ - Բերիա եւայլն) կը տածէին դէպի հայ ժողովուրդը, տմարդաբար մեր հողերը յօշոտելով եւ Խանջեաններն իսկ անձնասպանութեան մղելով։

Նոր սահմանադրութեամբ նախապատրաստուող ազգային ճշմարիտ աղէտքը ոչ թէ եղածին մէջ է, այլ գալիքին։ Անուրանալի է, որ այս յօշոտումները նախապատրաստութիւններ են մի ինչ որ գործի՝ որ կը նախատեսնուի ԱՊԱԳԱՅԻՆ մէջ։

Հաշտուիլ այս նոր սահմանադրութեան հետ կը նշանակէ հաշտուիլ Հայութեան մահուան հետ։

Արիւնոտ արարքներով յղի մթին շրջան մը կը բացուի Ռուսիոյ եւ Անդրկովկասի քաղաքական հորիզոններու տակ։

Ց.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒԱԾ ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ

Հինգշաբթի պետական հարուած մը տեղի ունեցաւ Պաղտատի մէջ։ Զինուորական օդանաւեր ռմբակոծեցին քաղաքը։ Կառավարութիւնը հրաժարեցաւ։

Պետական հարուածը կատարուեցաւ օժանդակութեամբ Իրաքիրանակին։ Ճիշդ է թէ զինեալ բախումներ տեղի չունեցան, սակայն անխուսափելի էր արիւնհեղութիւնը՝ եթէ դիմադրութիւն մը փորձուէր։ Նախ օդանաւային ռմբերն էր, որ երեւցաւ մայրաքաղաքին վերեւ՝ տեղալով կառավարութեան ուղղուած վերջնագրին պատճէնները։ Կառավարութիւնը կը հրաւիրուէր իր հրաժարականը ներկայացնելու նոյն հետայն։

Կառավարութիւնը, տեսնելով որ կացութիւնը անյոյս է, որոշեց հրաժարիլ։ Վարչապետ Ջօր. Եասին փաշա եւ իր նախարարները հեռացան մայրաքաղաքէն։ Բանակը գրաւեց Պաղտատի կառավարական բոլոր հաստատութիւնները։ Քիչ յետոյ երիտասարդ Թագաւորը, Կազի Ա., պաշտօն յանձնեց Հիքմէթ Սիւլէյմանի՝ կազմել նոր դահլիճը։

Նոր վարչապետը ծանօթ է իբրեւ ախոյեան իր երկրին ամբողջական անկախութեան, թշնամի՝ անգլեւիրաքեան դաշնակցութեան։ Կ'ըսուի թէ վարչապետը կը շարժի քիւրտ Սըտքի պէկի թելադրանքով։

Պետական հարուածին լուրը Լոնտոն հասաւ եւ մեծ յուզում պատճառեց։ Որքան ալ Իրաք անկախ պետութիւն մը կը կազմէ եւ Անգլիոյ չի՛յնար այլեւս պահպանել երկրին կարգն ու կանոնը, այսուհանդերձ բրիտանական կայսրութիւնը մեծ շահեր ունի տակաւին Իրաքի մէջ։ Զինուորական այսպիսի շարժում մը կրնայ որոշ բարդութիւններ ստեղծել Մերձ. Արեւելքի մէջ, ինչպէս կը գրեն Լոնտոնէն։ Այս պատճառով, Պաղեստինի եւ Եգիպտոսի անգլիական ուժերու հրահանգ տրուեցաւ պատրաստ գտնուիլ որ եւ է հաւանականութեան առջեւ։

ՀԱԼԷՊԻ ԴԷՊՔԵՐԷՆ ՎԵՐՋ

Երեսփ. ընտրութիւններ

Հալէպի «Եփրատ»ը կը գրէ թէ 20 Հոկտեմբեր թուականով.—

Հալէպի մէջ հոգեւոր պետերու եւ ազգայնական կազմակերպութեանց նախաձեռնութեամբ՝ կազմուեցաւ հսկիչ եւ տեղեկատու յանձնաժողով մը, որ իր առաջին նիստը գումարեց Հոկտեմբեր 17ին։ Շէյխ Ապտիւլ Գատէր էֆ. Սէրմէնի համառօտակի բացատրեց իրենց կատարելիք գործը եւ անոր օգտակարութիւնը։ Խօսք առին Նազըմ Գուէթսի եւ Սաատէտտին պէյ Ճապրի։ Միաձայնութեամբ որոշուեցաւ.

1.— Ամէն օր նիստ գումարել առտուն ժամը 10.30ին։

2.— Ուրբաթի եւ կիրակիի պազարները շարունակել ըստ առաջնոյն։

3.— Նշանակել հսկիչ խառն մարմին մը, որպէսզի խռովութիւն չպատահի այդ պազարներուն մէջ։

4.— Կարելիութեան սահմանին մէջ արգիլել ժողովուրդին հանգիստն ու խաղաղութիւնը խանգարող մարդոց հաւաքումները եւ խօսակցութիւնները, հակառակ պարագային՝ լուր տալ Քիւթլէին։

5.— Անկեղծ ըլլալ հանդէպ հանրութեան եւ հայրենիքին շահերուն։

6.— Պաշտօն տալ Տոքթ. Հասան Ֆուատ պէյի, որ զբաղի հայ քարակոխներու խնդրով։

*** Սաատուլլահ պէյ Ճապրի, որ կ'ըսուի թէ պիտի ստանձնէ Սուրիոյ կառավարութեան վարչապետութիւնը, ճառ մը խօսելով Հալէպի մէջ, թելադրեց ապրիլ եղբայրօրէն, յանուն սուրիական հայրենիքին բարօրութեան։

ՀԱԼԷՊԻ ԵՐԵՍՓ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ.— Հալէպի հոգեւոր պետերը, կը գրէ «Եփրատ», հաւաքուելով կաթոլիկ Ասորիներու առաջնորդարանին մէջ, խորհրդակցեցան երեսփ. ընտրութեանց մասին։ Ցանուն այս հաւաքոյթին, Արտաւազդ եպիսկ. մեկնեցաւ քաղաքապետին մօտ, որ տուաւ հարկ եղած բացատրութիւնները։ Քաղաքապետ Ղալիպ պէյ հաղորդեց սակայն, որ այս անգամ Հայերը միայն մէկ երեսփոխան պիտի տան Հալէպէն, համաձայն կոմս տը Մարթէլի բացորոշ հրահանգին։

Հալէպի «Էքլէրէօր տիւ Նոռ» թերթը կը գրէ թէ երեսփ. ընտրութեանց ցուցակներու կազմութեան ժամանակ, տեսնուած է որ ընտրող Հայոց թիւը նուազած է,— 1931ին կը մասնակցէին 9150 հոգի, այժմ 4000 հոգի, հակառակ այն իրողութեան որ 1931էն ասդին ընտրողի տարիքը թեւակոխած հայ երիտասարդներուն թիւը 2500ի կը հասնի։ Ուրիշ քրիստոնեայ ընտրողներու թիւն ալ պակսած է, ընդհակառակն իսլամ ընտրողները աւելցած են 10,000ով։ Այս հաշուով, Հալէպ փոխանակ 5 իսլամ եւ 5 քրիստոնեայ երեսփոխան տալու, պիտի տայ 6 իսլամ եւ 4 քրիստոնեայ երեսփոխան, (Հայերը 1)։

— · —

ՊՈԼՍԷՆ կը հեռագրեն թէ Թրքական կառավարութիւնը, չէզոքութիւն [պա]հելու համար Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին մէջ, արգիլ[ել պիտի] չհանդուրժանայ՝ եթէ սովետական նաւեր ուզեն անցնիլ Տարտանէլէն, զմա - նիւթ տանելու Մատրիտ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՐ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

Անունները ալ կը փոխուին, համաձայն դարաշրջանի ոգւոյն։ Կը նշանակէ թէ անունները կը մատնեն մարդոց նկարագիրը։ Անմահն Պարոնեան ատիկա նկատած էր կանուխէն։ Արդարեւ, կրնա՞ք ենթադրել, որ կուռնելիոս անունով մարդ մը բանաստեղծ ըլլայ, — անունն իսկ կ'ըսէ թէ կուռնելիոսը եթէ կուզ մէկը չէ՝ կռաբանջար մըն է, թէեւ Ֆրանսացիները տաղանդաւոր թատերագիր մը ունին այդ անունով։

Վերջապէս անունը կը բնորոշէ մարդոց նկարագիրը,— Տիգրան մը չի կրնար փաջ չըլլալ։

Հետաքրքրական է մեր անուններուն պատմութիւնը։ Այդ հարցով զբաղած է, առաջին անգամ, փրոֆ. Հ. Աճառեան (տեսնել Ոստան, Ա. տարի, թիւ 4)։

Աճառեան այսպէս կը դասաւորէ մեր անունները.—

Նախահայկական անուններ.— Արամ, Մանաւազ, որոնք խալտական ծագում ունին։

Ծագումը անծանօթ անուններ,— Հայկ, Արամայիս, Արայ, որոնք հաթեան կամ փռիւգիական ծագում ունին թերեւս։

Բուն հայկական անուններ.— Տիգրան, Թաթիկ, Իշխան, Թոռնիկ, Զարմայր, Աստղիկ, Առնակ։

Պահլաւական անուններ.— Վահան, Սեպուհ, Խոսրով, Զարեհ, Համազասպ, Գիսակ, Արտաշէս, Տրդատ։

Ասորական անուններ.— Արշամ, Աբգար, Բարզափրան, Եղիշէ։

Եբրայական անուններ.— Մովսէս, Դաւիթ, Աբրահամ, Սամուէլ, Գաբրիէլ, Եսայի, Զաքարիա։

Յունական անուններ.— Գէորգ, Բարսեղ, Կիրակոս, Ղեւոնդ, Ստեփան, Հռիփսիմէ։

Արաբական անուններ.— Մլեհ, Ապլղարիպ, Համամ (Ճնճղուկ)։

Լատինական անուններ.— Անտոն, Հերում, Զապէլ, Ալիս։

Հայ - կրօնական անուններ.— Աստուածատուր, Յարութիւն, Խաչիկ, Մխիթար, Առաքել, որոնք յունարէնէ կամ եբրայերէնէ թարգմանութիւններ են եւ կը համապատասխանեն հետեւեալ անուններուն,— Թէոդորոս, Անաստաս, Սոթերի, Սէթ, Ափոստոլ։

Հայ ժողովրդական անուններ.— Վարդիթեր, Հերիքնազ, Զանազան, Նորաբեւ, Լոյսպարոն, Շաղոսկի։

Թրքական անուններ.— Ասլան, Թուրփանտա, Ջիւանշիր, Հախնազար։

Եւրոպական անուններ.— Վիքթորիա, Լօժէն, Վերժին, Ժոզէֆ, Ճիվան, Եդուարդ, Ալպէր։

Ռուսական անուններ.— Օլկա, Իվան, Սաշա, Կատիա։

Հայ - ազգային անուններ.— Ազատ, Հրազդան, Արմենուհի, Մասիս։

Յեղափոխական անուններ.— Վրէժ, Կայծակ, Շանթ, Կորիւն։

Պահ մը կենանք։

Ինչպէս կը տեսնէք, դարաշրջանի եւ մեր պատմութեան ոգիին համաձայն կրեր ենք անուններ, որոնց իմաստն իսկ դրուագ մը կը կազմէ Հայոց պատմութենէն։

Կ'ըսէինք թէ անունները իմաստ մը ունին։ Առնենք եբրայական անունները.—

Աբրահամ կը նշանակէ *հայր բազմութեան*։ Սողոմոն՝ *խաղաղասէր*։ Դաւիթ՝ *սիրեցեալ*։ Սամուէլ՝ *Աստուած լսեց*։ Ահարոն՝ *լեռնաբնակ*։

Առնենք յունական անունները.— Գէորգ կը նշանակէ *երկրագործ*։ Գրիգոր՝ *արթուն*։ Փիլիպպոս՝ *ձի սիրող*։ Ագապի՝ *սէր*։ Կիրակոս՝ *տէրունի*։ Հռիփսիմէ՝ *անկեալ*։ Ստեփան՝ *պսակ*։

Այսպէս է որ երբ Հայաստան կարմիր զոտի կապեց, բոլշեւիկեան աւանդութիւնը ուզեց որ Հայոց անունները եւս ունենան խորհրդային վարչաձեւը յիշեցնող նշանակութիւններ.— Այդպիսի անուն մըն է *Հոկտեմբերիկ*։

Ֆրանսական յեղափոխութիւնն ալ ժամանակին զբաղած է այսպիսի անուանափոխութեամբ։ Սակայն Մեծխիկացիներն են, որ ամէնէն աւելի այլանդակութեան տարած են անուանափոխութիւնները,— երեխաներ կան որ կը կրեն այսպիսի անուններ *Սահմանադրութեան 23րդ յօդուած*, *Ես յեղափոխութիւնն եմ*, *Կեցցէ Նախագահը*։

Վերջապէս։

Արտասահմանի մէջ ունինք համաշխարհային յեղափոխութեամբ տարուած հայ համայնավարներ,— անհրաժեշտ է գտնել ասոնց եւս յարմար անուններ, որպէսզի կարենան արժեցնել իրենց գործը գաղութներուպատմութեան մէջ։ Կ'առաջարկեմ հետեւեալ անունները.—

Տանձուկէս (այսպիսի անուն մը կրողը արդէն յաջողած կ'ըլլայ յեղափոխելու եթէ ոչ ամբողջ աշխարհ, գէթ աշխարհի կէսը)։ Խելֆէ - Պակաս (այսպիսի անուն մը կրողը պարպած եւ մաքրած կ'ըլլայ իր գանկին բուրժուական բովանդակութիւնը)։

Տանձուկէսն ու Խելֆէ - Պակասը ամէն օր կը տեսնէք ձեր շուրջը, մեր գաղութներուն մէջ,— կանչեցէք զանոնք իրենց նոր անուններով։

ԱՐԱՁ

«ԵԹԷ ԿՌԻՒ ԾԱԳԻ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ...»

Տորիոյի կուսակցութիւնը ճաշկերոյթ մը ունէր ուրբաթ երեկոյ, Մարսիլիոյ մէջ։ Այս առթիւ Տորիօ ճառ մը խօսեցաւ.

— «Մոսկուա կ'ուզէր որ Ֆրանսա պատերազմի Ռուսիոյ տեղը։ Ըսին թէ կը չափազանցենք։ Հիմա տեսան որ այդպէս չէ։ Արմատականները ատիկա տեսան Պիարիցի մէջ։ Սակայն համագումարներու բանաձեւերով չէ որ կարելի պիտի ըլլայ խուսափիլ վտանգէն։ Ժող. Ճակատի միւս անդամներն ալ յուսախաբ եղան, բայց կը սխալին՝ եթէ կը կարծեն թէ ամէն բան կը շտկի նախարարական վերակազմութեամբ։

Անհրաժեշտ է դիմել ուրիշ միջոցի, վասնզի Ռուսերը կը շարունակեն իրենց խաղերը։ Անոնք չյաջողեցան մեզ նետել պատերազմի մէջ, բայց պատրաստ են պատերազմը իրենք սկսելու՝ մեզ քաշելու համար իրենց ետեւէն։ Գէթ առ այժմ յաջողեցան մեկուսացնել մեզ ամբողջովին։ Գերմանիան եւ Իտալիան, հակառակ իրենց հակամարտ շահերուն, որոնք իրարու կը բախին կեդր. Եւրոպայի մէջ, միացան՝ թումբ կանգնելու համար դահավէժ վտանգի մը առջեւ։ Պալքանեան փոքր պետութիւնները, հակառակ իրական բարեկամութեան, ահա կը հեռանան մեզմէ։ Պելժիա չէզոքութիւն յայտարարեց, որպէսզի մեզի հետ չքշուի աղէտին մէջ։ Այս ամէնը անոր համար, որովհետեւ ճրապարտ դաշինք մը մեզ կը կապէ Ռուսիոյ եւ տխմար գաղափարական մը խանդավառած է մեր կառավարութեան պետերը։

Վաղը Սպանիա կը գտնէ իր խաղաղութիւնը։ Այնտեղ ձախողումի մասնակցեցաւ Մոսկուան, բայց մենք այնտեղ եւս գործեցինք անդարմանելի սխալմութիւններ։ Թող չըսեն թէ մեր կառավարութիւնը չէզոք է։ Ան բացէ ի բաց պաշտպան կանգնեցաւ Մատրիտի մարդոց, որոնք ուրիշ բան չեն բայց եթէ գործակալները Մոսկուայի։ Այժմ սպասեցէք հակահարուածին որ շատ սուղի պիտի նստի մեզի։ Արժանի ենք այդ հակահարուածին։

Այսպէս, մինա՛կ ենք բովանդակ Եւրոպայի մէջ, մինակ մնացինք Ռուսե-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՊԱՏԵՐԷՆ ՆԵՐՍ

Ո՞Վ Կ'ՈՒԶԷ ԳՆԵԼ ԶԻՍ...

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆԻՆ

Բաց բարի արեւ։ Նշենին նորէն ծաղկեր է։ Յոյս ու լոյս, գեղ ու գեղգեղանք, կեանք ու ծիծաղ, երգ ու ժպիտ, սէր ու երանութիւն, շարժում եւ ապագայ։ Մոռացո՛ւմ, թմրի՛ր։ Նշենին նորէն ծաղկեր է։

... Յանկարծ հորիզոնէն սեւ ամպ մը։ Կասկածի ստուեր մը փոփձուած պատանքով կը մթագնէ ամէն ինչ, լուրեր ասուպի պէս հետզհետէ կուտակուած ամպերը կը մարեն։ Բոթաբեր խորշակ մը լուսամուտներէն ներս հիւսիսի քամիին հետ գլուրտուքի մէջ չի թողուր ճրագ վառել։ Կարկուտի խոշոր հատիկներ տանիքները կը թակեն։ Օդին մէջ պառաւ վհուկը փոթփոթ մերկ փորը կը ճանկռտէ՝ վամփիրի մը պէս, որ կմախացած մերկ սրունքները աքցանի նման բացած է մեր գլխուն վրայ ու թոյնը կուպրի պէս բերնէն կը հոսի։ Թաթառ փողոցները կ'ալէ եւ օձապար սիւներ դիւային պարեր կը յօրինեն վերվար։

Արեւը մթագնած է այլ եւս, լոյսի նշոյլ մը իսկ չկայ։

Կեանքն ու ծիծաղը մահասարսուռ ծամածռութիւններու փոխուած են։ Խելակորոյս վրդովումի տիրապետութեան գերի ոչ ոք իր սեփական երդիքը կը զատնայ եւ անհամար բազմութիւններ դէպի անստուգութիւն կը դիմեն։

Ծծկերը ժամանակ չունեցաւ վերջին ումպը կլլելու։ Մօր օրօրը իր լեզուին վրայ եղեամի պէս նստաւ։ Հօր գնած հացը փողոցը շուներուն առջեւ մնաց։ Աշուղը կիթառին լարերը իր ձեռքով պոկեց։ Գրիչը մելանին մէջ խեղդուած ի զուր բանաստեղծին սպասեց։ Բոսոր շրթներու համբոյրներ կափկափ դալկութեան փոխուեցան։ Երգողները զարհուրելի հոնդիւններ արձակեցին։ Աշխատանքը տռնհասար դժնէութեան ուրուական. եւ մուրճերու ձայնը հեռաւոր վիրապներէն լսելի.

Դարձեա՛լ ... դարձեա՛լ ...

Եւ արդարութեան մագաղաթէ պատգամագիրը դեռ թաց էր, երբ մենք դարձեալ տարագիր. մեր արեւը խամրեցնելու համար այս անգամ նոյն արդարութեան հովանիին տակ։

Այսպէս եղաւ որ ես ցուրտ առաւօտ մը ինքզինքս գտայ աշխատանոց - գերանոցի մը պատերուն տակ։ Գոց դրան առջեւ չչմած, շուարուն ու կարկտահար։ Ելայ անկիւնի քարին վրայ եւ սկսայ մունետիկի պէս կանչել.

— Զիս կը ծախե՛մ, ո՞վ կը գնէ՛։

Ո՞վ պիտի գնէ։ Նստած եմ քարի մը վրայ եւ պղտոր ճերմակ ձիւնը կ'իջնէ վրաս, առատ առատ։ Զմռոցա՞ր գլխս, աղտորս, սառեցայ, հէ՜յ, ու քու զգուանքդ կը տաքցնէ զիս։ Տեսիլնե՛ր, տեսիլնե՛ր ժպտալէն առ ժպտալէն կուգան ու կ'անցնին։

Ես անգութ եմ այսօր, սուր շեղբ մը կը հանեմ յիշատակի գրպանէս, ու կը կտրեմ չոր հացը, կը թրջեմ ձիւնով ու կը ծամեմ, կը ծամեմ։ Ես հացի մարդ եմ հիմա։ Այնչափ թափառած եմ մարդոց մէջ, որ իրենց հայրենիքը իրենց աչքերուն մէջ կը ճանչնամ։ Եւ որքա՜ն դժբախտ հայրենիքներ կան շուրջս։ Ահա սա մէկը, բախտակից Սպանիան է, ուր այսօր, դարերու կուտակուած տարբեր արիւններ զիրար ատելութեամբ կը յօշոտեն։ Հա՛, հա՛, հա՛ կարմիր սուսան են ցուցուցեր սպանիական ցուլին, եւ երբ թօրէատորը պարտուի, վտանգը հանդիսականներուն է, բարեկամներս։

Սա միւսը, գիտեմ նոյն իսկ որ Փիամոնթէ մըն է։

Հայկականութիւնը վարակած է տեղերքը։ Ոչ ոք կ'ուրանայ ինքզինք ուրիշի «մեծութեան» մէջ եւ ատոր համար է, որ իշխանաւորներ չուզեցին գիջիլ. ու ղաւադրեցին մեր ազատութեան առագաստները պատռելով, իրենց սեփական նաւահանգիստներու ապահովութեան համար։ Բայց հարցուր այս մարդոց եւ պիտի խօսին իրենց հայրենիքէն, իրենց անուններով, ահա Ճենովացի մը, Սիկիլիան, Գալավրեզ կամ բարի Վենետիկցի մը։ Միւսը Կալլեցիանօ, Մաժորքանօ, Վոլգօ - Բաթալանիա՛ ...

Թշուա՛ռ մարդկութիւն, բռնաբարեցին անհամար հայրենիքներ ու դեռ յաւակնութիւն ունին նորանոր ազգեր իրենց միակ մականին ենթարկելու։ Ես կը հաւատամ, որ, — օր մը — դարաւոր անարդարութիւնը կը կործանի։ Ազգեր անհատներու պէս տէր կ'ըլլան իրենց երակներէն հոսող արեան, եւ հայկականութի՛ւնը պիտի փառաբանուի իբրեւ իրենց մեծագոյն առաքինութը։

Շեղբս դողդղջուն շրթներուս վրայէն կը սահեցնեմ երդումի պէս, ու ձիւնին շաղուած խմորը նուիրական մարմնոյ պէս կուլ կուտամ։ Հասեր է հացը ձեռքիս։ Կը դադրիմ որոճալէ, ու կը մօտենամ բացուող երկաթէ դրան՝ ուրիշներու հետ վաղուան հացին համար։

Մաւրիտանացի մը արեւահար ատելութեամբ զիս կը հրէ։ Ցաւակնոտ փորթուկէզ մը գլխարկը կը չոկէ։ Ուրախկոթ եւ պոմպէ գլխարկ հագնո՞ղ ալ կայ մեր մէջ։ Լեհ մը ռուսերէնով դեռ կը հայհոյէ, եւ երկինքէն ինկած Մշեցի մը «օրհնեալ բերանը» կը բանայ.

— Հո՜յ ես ձեր պաշտած խորոզը ..

Համայնական առաւօտ լուսոյն կը սկսի, երբ ներսէն համակրելի պեխով մարդ մը մեզմէ ընտրութիւն կ'ընէ։ Ես ընտրուածներէն եմ ու դուռը մեր ետեւէն ձիւնը աւլելով կը փակուի։

Ամէնքս ալ նորագիր զինուորներու պէս կիսաշրջանակ մը կը կազմենք, hոգը չողինքի պէս մեր բերաններէն կը վազէ ու ջերմուկ վառարանը մեր վրայի ձիւնը կը հալեցնէ, ջուրի բարակ ակօսներ կը ձեւանան մեր ոտքերուն տակ։

Կարմիր այտերով ու խնամուած փորով մէկը ներս կը մտնէ, ու կը սկսի մեզ քննել ոչխար գնելու պէս, կրցամ որ մեր բախտը անոր մատի շարժումէն կախուած է, որովհետեւ մեզմէ ամէն ոք աշակերտի մը պէս ինքն իր վրայ կը ծռկուի, լեզուն ու վերարկուն կոճկելով։ Մի առ մի կ'երթանք ներկայանալ իր սեղանին առջեւ, ինչպէս ծուխ մը կը խոստովանի իր անէրուէրին փիլոնին տակ։ Յանկարծ զապուած ծիծաղներ լիաթոք խնդուքի կը փոխուին՝ երբ չարքին մէջէն կը ներկայանայ մարդանման մէկը։ Ուրկէ սկսիմ, նոյնն է, ոտք եւ գլուխ քաղաքակրթութեան բարիքներով պճնուած, անլեզու Աչձերիացի մըն է։ Դրեր է ծակ պոմպէ գլխարկ մը եւ գլխէն ալ վար չառներ որ տեսնենք կերպարանքը։ Մաշած տը փիւսի Հրեան, որչափ զուարճացած ըլլալու է ծախած ատեն։ Կիսամերկ կուրծքը զգուած է որդենկոթով մը, որուն լամբակին վրայ դեռ կը մնայ սպիտակ նարինջածաղիկ մը բեկորը ու մարգարիտի պէս ոջիլներ անոր շուրջը։ Մուշն ծուշն տարատ մը եւ անկապ լուսթրին կօշիկներ իրարու կը միանան պարզելու համար մերկ ու բորբոսած ոտքերը։ Կ'ողբամ զքեզ թշուառական, հարիւր տարին չրաւե՞ց սեփական ծածկոց մը ունենալու համար։

Թօսիլ չի գիտեր, բայց ոչինչ, քանի մը օրէն քուրքուրով կ'ուժովնայ, երբ ծակ եղէգին վրայ, սիկարէթի թուղթ մը փակցնէ ու երգէ, պարել տայ իր մուշտօն շագանակ մազերով մօրը հետ.

— Թռավլա՛ս լա՛ մուխէ՛րը, Թռավլաձա պոլյենո, հէյլի հայա.

Կը մտնա՛յ, կը մտնայ ամէն բան, կարմիր թաշկինակը մէջքին։ Հաւանարար աֆրիկեան արիւնով արբեցած լարերը հոն իր վրանին առջեւ այսպէս երգեր է կաքաւող պղնձէ արձաններու պորտը խառնելով։ Եւ այս մարդը նոյն երգը պիտի երգէ վաղը, հոս, իր խրճիթին մէջ, քրտնաթոր աշտաուր ընելով, լքուած - լկուած սպիտակ անօթիւթհիններու հետ։

Կեցէք քիչ մը աշխատի ու աշխատեցնէ։

— Թռավլաձա՛ ...

Ահա ուրիշ թիփ մը։ Պարզապէս զիշեր։ Կարմիր հաստ շրթունքներով ու խորամանկ փոքրիկ աչքերով։ Զինուորական հագուստը սեւ ներկած կամ գնած, բայց անպայման զինուոր եղած է 14ի եղեռնագործութեան, քանի որ չներկուած, վարձատրութեան չափանիշ մը կը կրէ իր լամբակին վրայ, ու ժամանակն է որ ես պոռամ հիմա.— Ճերմակ ձեռքեր փակցուցին ժպտալէն այս գծերը իբր վարձատրութիւն անապատներէ, տափաստաններէ, վայրի անտառներէ բերուած այս գոյնզգոյն մարդակերպներուն կուրծքին, երբ անոնք դեռ իրենց մախաղներուն մէջ կրծուած գլուխներ ունէին ...

Ես ձեզ ներկայացուցի ընկերներէս ոմանք առ ի քաղաքավարութիւն ...

Երկու տասնեակ «բախտաւորներ» ամնըօշ եղած ենք ու բոլորս ալ օտար։ Գէշ նշան, — տեղացիին ճաշակին յարմար գործի մէջ չէ որ պիտի աշխատինք ուրեմն ... Այսպէս գործարանի մէկ փողոցը մը զանգատ ներս տարաւ գետեղելու նախած ջուրով ծաղկամանի մը մէջ։

Քիչ մը վերջ դալկացած դիմագծով մարդ մը մեզ կ'առաջնորդէ վիճակուած բաժանմունքները եւ ես ձուլարանի վիճակուած եմ։

— Եկո՛ւր, կ'ըսէ ինծի, Փափիկ տ'Արմէնի։

Ալ ի՞նչ փափիկ, հիմա մենք ենք հոս։ Փափիկ տ'Արմէնին սահեցնուեցաւ, որպէսզի բուրմունքը միջոցին մէջ տարածուի, որ մարդիկ իրենց ապականութիւնները անհետացնելու յօյսը ունի կարգել։ Անոր մեհենական ծուխէն ներշնչուի։ Ալ ի՞նչ փափիկ, հիմա մենք ենք հոս, կուշտ կուշտ հոտուըտացէք մեզ, մեր արիւնը, եթէ կ'ուզէք սրբանալ, ո՛վ սրբազան բողեր։

Ով «որդեգրող մեծագոյն Հայրենիք»ի որդեր, Հասարակաց կաղնիդ կը կրծեն, վառէ Փափիկ տ'Արմէնին, չէ՞ս տեսներ։

Մէկ շունչով օրը իրկուն կ'ընեմ եւ անձայարանքս առեր կը դառնացնէ յօղնաբեկ մարմինս։ Տուն կը դառնամ ինձ սպասող կեանքի ընկերս մասնակից ընելու չունեցած ուրախութեանս։

Խ. Կ. Ն. — ՎԵՏՈՒՆԻ

ԵՐԳԻԾԱՇԱԲԱԹ

ԱՆՄԻՏ ԵՒ ԱՆԱՐՈՒԵՍՏ

— • —

ՖՐԱՆՔԻՆ ԱՆԿՄԱՆ ՇՈՒՐՋ

Կ'ըսեն.— Ֆրանքը ինկաւ։

Հետաքրքիր է գիտնալ թէ ո՞ւր ինկաւ սա մարդոց պաշտած ֆրանքը։

Ջո՞ւրը ինկաւ.— ո՛չ։

Փողո՞ց ինկաւ.— ո՛չ։

Մեր կոկորդը կամ մեր գրպա՞նը ինկաւ.— հազար անգամ ո՛չ։

Ո՞ւր ինկաւ ուրեմն։ Ես կը կարծեմ որ տեղ մըն ալ չինկաւ։ Հոն է ուր որ էր, այնպէս է ինչպէս որ էր։

Աւա՜ղ, ինկողը մենք ենք ու ապուշօրէն կը կարծենք որ ֆրանքն է ինկած։

Ֆրանքին բան մըն ալ չէ եղած։ Ան իր տաք ու չքեղ տեղն է, իր գահին վրայ, իր պալատին, իր տաճարին մէջն է։

Կը կրկնենք լիահաւատ՝ մենք ենք ինկողը։

Եւ ճիշդ է որ մէկուն անկումը անխուսափելի կերպով կը պատճառէ ուրիշի մը բարձրացումը։ Ու այսպէս, մենք ինկանք ու գիները բարձրացան։

Չկարծէք թէ աշխատաւորներուս միսին գիները բարձրացան։ Ո՛չ, սիբելներ, բարձրացան կովուն, եզին, հորթին, էշուն, ձիուն ու խոզին միսերուն գիները։

Ինչպէս նաեւ գիները հացին, լուբիային, իւղին, քացախին ու ածուխին։

Մասնաւորապէս շատ կը խօսուի ածուխին գինին բարձրացման մասին։

Այնքան բարձրացաւ ածուխը որ այս ձմեռ փոխանակ մեր առջեւ վառելու՝ մեր գլխուն վրայ պիտի վառի։

Կը մաղթենք որ առատ ձիւն տեղայ մեր գլխուն վրայ ու մարէ մեր դագաթէն բարձրանալիք .. ծուխը։

ԼԵԶՈՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐ

Բիզա անուն Թուրք մասնագէտ մը, Թուրքերէն Թան օրաթերթին մէջ, ուսումնասիրութեամբ մը կ'ապացուցանէ թէ մետաքսը հնարողը եղած են Թուրքերը եւ ոչ թէ Չինացիները, ինչպէս կը հաւատացուի։ Եւ հաստատելու համար իր նոր տեսակէտը կը հրամցնէ բազմաթիւ վկայութիւններ, չիշելով մանաւանդ որ չինական աղբիւրներն ալ նոյնը կը յայտնեն։

Տակաւին Բիզային չգիտցածներն ալ կան։

Հին Չինացիները մետաքսին կ'ըսէին.— Թուրք - չափա - ցինկ, որ թարգմանի «Թրքական գեղեցիկ կերպաս»։

Ասկէ զատ, Լաօ - Ձը, չին փիլիսոփան գրած է.— «Թուրքերը առէք ձգմեցէք, տրորեցէք, անոնց կոկորդը սեղմեցէք ու գետին նետեցէք։ Բան չեն ըլլար, քանզի կը նմանին օձին, ինչպէս նաեւ իրենց մետաքսին»։

Ինչո՞ւ Բիզա պէտք կամ կ'առնէ միայն մետաքսին վրայ։ Ինչեր կան դեռ մետաքսին տակ ...

— Պեղէ՛, պայ Բիզա, պեղէ՛ ...

Ես շարունակեմ պեղումը, եթէ կ'ուզես։

Մոմեան ալ թրքական է։ Հին Եգիպտոսի մէջ մոմիա պատրաստողները Թուրք արուեստագէտ - գիտուններ էին։ Բառը արդէն կը վկայէ մեր ըսածը։ Մոմիան աղաւաղումն է մոմ խաղին (մոմի իւղ)։ Մոմի իւղին մէջ զանազան համեմներ խառնելով է որ կը զմռսէին դիակները։ Այս մասին ի նպաստ Թուրքերուն, կը հաստատէ նաեւ Ժ.Փ. դարու (Ն. Ք.) տաւրի բժիշկը Արու Մանսս Արբաս Սուաեր։

Երաժշտութիւնը առաջին անգամ ազգային արուեստ ընողներն ալ Թուրքերը եղած են։ Եւ ճիշդ այդ պատճառով Թուրքերը «երգ»ին կ'ըսեն թիւրքիւ։ Իւ զէնտերէն եւ պահլաւերէն կը նշանակէ արուեստ, որով Թուրք արուեստն էր երաժշտութիւնը։

Զարմէ՞ր որ պայ Բիզա իմ այս գիտելիս առթիւ կազէլ մը կամ մանի մը երգէ, սապահի տեսակէն։

Քաղաքակրթիչ եւ արուեստագէտ Թուրք ազգը ուրիշ բան մըն ալ հնարած է.

— Թրիւֆը։

Թրիւֆը չէ այլ բան բայց եթէ մէկ փոփոխակը (թիւրֆ բառին)։ Ու թրքիւֆ կը նշանակէ անհամապատասխանելի վարպետութիւն, ստութեան կերպ, գողնալու ձեւ, խաբելու եղանակ։

— Այո՛, թրիւֆ, սէվկիլիւմ վէ ազիզիմ, պայ Բիզա։

Ուրիշ բառ մըն ալ կայ թուրքին ազգային։ Չեմ գիտեր թէ ատ ալ Թուրքերը չինա՞ծ են.

— Թրիքը։

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Բժիշկ բարեկամներէս Տոքթ. Մովսէսեանը լսեցի որ հիւանդ պառկած է։ Գացի այցելութեան։

Հետաքրքրուեցայ անշուշտ իր վիճակով։ Թոքերը բորբոքած էին, կը հազար։ Ըսաւ.

— Պաղ առի։ Գէշ կերպով մսեցայ...

— Բայց ո՞ւր, ե՞րբ, ի՞նչպէս ...

— Անցեալ շաբթու, «Ուսումնասիրաց» միութեան սրահին մէջ, դիտէր ժամանակ .. սրահը շատ պաղ էր շատ պաղ ...

— Սակայն ի՞նչ գործ ունէիր այդտեղ ...

— Բժշկական դասախօսութիւն մը կուտայի «պաղառութեան հետեւանքները» նիւթին շուրջ։

— Է՛ կատարեալ։

— Լաւ, տակաւին, սիրելիս։ Այդ շահեկան նիւթին շուրջ խօսած ատենս պաղ եմ առեր։ Ու պաղ են առեր նաեւ ունկնդիրներէս հինգ հոգի, որոնք ինծի դիմեցին իբրեւ պաղառութեան մասնագէտ։ Դժբախտաբար սակայն ի վիճակ չէի ոտքի ելլելու եւ մէկ մէկ այցելին զանձելու։ Թողունք մեր առօրեայ յաճախորդներէն կորսնցուցածներս։ Փոքրիկ աղէտ մը, վերջապէս։

— Կատարեա՞լ է հիմա։

— Կատարեալ յիմար է այն բժիշկը որ բժշկական դասախօսութիւններու հետեւէ, մանաւանդ վտանգաւոր ժամանակի մէջ։

ԳՐՈՂՆԵՐ ՈՒ ՄԵԼԱՆ

Տարօրինակ բարեկամ մը անուններու ցանկ մը ներկայացնելով ինծի ըսաւ.

— Այս մարդիկը գրողներ են իրականութեան մէջ։ Սակայն ճշմարի՞տ է սոնք կոչել խմբագիր, բանաստեղծ, երգիծաբան, յօդուածագիր ու թղթակից ...

— Այո՛, ճշմարիտ է ...

— Բայց արժէք մը չեն ներկայացներ։

— Ատ ալ կրնայ ճշմարիտ ըլլալ ..

— Ուրեմն ինչո՞ւ կը գրեն։

— Ատոր դժուար է պատասխան գտնել ...

— Բայց վերջապէս պէտք է պատասխանել։

— Շիտակը չեմ գիտեր։

— Իսկ ես գիտեմ։ Կամ կը կարծեմ գիտնալ ...

— Մտիկ կ'ընեմ ...

— Այդ մարդիկը հաւանաբար կը գրեն մելան սպառելու համար։ Կը գրեն ուրիշներուն ալ ախորժակը բանալու եւ մելանի մեծ սպառում ընել տալու համար։ Կ'ենթադրեմ որ մելանի գործարաններու կողմէ վճարուած են։

Այո՛, կը գրեն յանուն մելանի սպառման։

— Այս ռէքլամի դարուն մէջ անկարելի ոչինչ կայ։

— Այո՛, սակայն տարին անգամ մը գոնէ թող արտադրեն ... մելանոյշ յօդուածներ։

ՀԱՅԵՐ ԵՒ ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒՆ

«Ճումհուրիէթ» թերթը կը գրէ որ Հայերը, Սուրիոյ մէջ, տարածած են Թուրքերէն լեզուն։ Ճշմարիտ է սակայն, ու նոյն իսկ քիչ է այս ճշմարտութիւնը։ Հայերը տարածած են ու կը տարածեն Թուրքերէն լեզուն ամբողջ Պալքաններու մէջ, դեռ Եգիպտոսի, Ֆրանսայի, Միացեալ Նահանգներու եւ Հարաւային Ամերիկայի մէջ։

Հայերը կը ճգնին վերածել Թուրքերէնը՝ միջազգային լեզուի։

Փարիզի մէջ ճանչցայ բազմաթիւ Ֆրանսացիներ, որոնք կը հայհոյէին Թուրքերէն։ Իրենց ձրի ուսուցիչները Հայեր էին։

Կա՞յ աշխարհի մէջ ուրիշ ազգ մը որ խօսի ու տարածէ իր դահիճներուն լեզուն։ Անշուշտ անկարելի է գտնել մերինին նման վեհանձն, անյիշաչար, ազնիւ ցեղ։

Թշուառական, զզուելի, արգահատելի, զարշելի կոչուելու ատոնճան բարեմիտ ենք։

Ու Թուրքերը մեր թրքասիրութիւնն անգամ կը շահագործեն ի վնաս մեզի։

Ի՞րաւ է արդեօք որ մնացած է մեր ազգին տականքը։

Նոյն իսկ մեր խել մը տաճարներուն եւ ժողովարաններուն մէջ կը գործածենք մեր մէկ միլիոնը յօշոտող արիւնարբու հրէշներուն լեզուն։

Ի՞նչ կործանելիք եկեղեցիներ ու ժողովարաններ ունինք ուր բերնով կ'որդնոտին, զարշահոտութիւն կ'արտաշնչեն, կը փսխեն Թուրքերէն խօսելով։

Լաւագոյն պիտի ըլլար իժ ծամել, կարիճ ուտել, մեռելի պաղ միս որոճալ այդ չորնալիք ու թափելիք բերաններով քան թէ հաջել Թուրքերէն։

Ու բոլոր այն ապազգայնացած վարդապետներն ու կեղծարար բողոքական պատուելիները որոնք «Աստուծոյ տուն»ին մէջ Թուրքերէն գործ կ'ածեն, ինծի կը թուի թէ իրենց խոզի դունչով կը լակեն Թուրքերուն կղկղանքը։

Օ՜, եթէ իշխանութիւն ունենայի ցեղին աղիքներուն պարարտ ճճիները եղող այդ վարդապետներն ու պատուելիները խոզի մորթի մէջ իրար կը կապէի ու յամրաբար կ'այրէի Թուրքերէն բառարաններու խարոյկի մը վրայ։

Տարաթ մը առաջ, քանի մը բարեկամներով, խնդրոյ մը առթիւ, այցելեցինք Փարիզի մօտակայ գիւղերէն մէկուն Հայ հռոմէական եկեղեցին։

Բարեկամներէս մէկուն ուշադրութիւնը գրաւեց եկեղեցիին դրան վրայ փակցուած ազդարարութիւն մը, հայատառ Թուրքերէն։ Ազդը կ'ըսէր.

— Քարոսու թախայրըտըգ (որ թարգմանի՝ դուռը գոցեցէք)։

Բարեկամներէս ուրիշ մը հանեց սեւ մատիտ մը ու գրեց յիշեալ տողին վրայ.

— Դուռը Հայերէն գոցեցէ՛ք։

Որքան կարեւոր է նման նոր ազդարարութիւններ գրել զանազան Հայաբնակ վայրերու մէջ։ Օրինակի համար.

— Դուռը Հայերէն բացէք ու Հայերէն գոցեցէք։

— Ձեր միտքը եւ սիրտը Հայերէն բացէք։ Թուրքերէն կամ ռուսերէն մի՛ բանաք։

— Ձեր բերանը Հայերէն աշխարհաբար բացէք ... ինծի հայհոյելու համար։

Ես ալ կը խոստանամ բերանս Հայերէն գրաբար բանալ, ձեզի օրհնելու համար։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՑՈՂ ՄԸ ԽՕՍՔ ՆՇԱՆԻՆ

— • —

Ամէնուն մէջ Իտալացի ծնելու բաղձանք մը պատուաստեցիր, կամ անպատճառ Վենետիկը տեսնելու։ «Նափոլին տեսիր, ետքը մեռիր», կը կարդայինք մեր աշխարհագրութեան դասագիրքերէն եւ ապա զանազան պատմուածքներու մէջ, ջերմեռանդն խանդավառութեամբ, տաք տաք, ինչպէս կը սիրէինք ուտել ախորժով փուռէն նոր ելած պղպիկ հացերը կամ մեծերուն կոնակէն կախուած անեկ չերտիկները։ Ի՞նչ հրաշք - քաղաք է եղեր արդարեւ Նափոլին, որ աւելի քան բիւր Հայկեան զարմեր «անցից անցելոյ» եկեր գացեր են՝ առանց այդ անմահ աչօք բացօք տեսնելու։ Նոյն հըրայքը իմ ալ ներսը, մինչեւ որ գիպուածով օր մը, այդ քաղաքը քանիցս տեսնող հայրենակից մը ըսաւ ինծի բառ առ բառ.— Ականջ մի՛ կախեր։ Իրա՛ւ, գեղեցիկ քաղաք է կամ, աւելի, գեղեցիկ քաղաքներէն մին է, բայց մեր Պոլիսին հասնելու համար՝ նախ պէտք է նոր ի նորոյ ծնի Փիզի - քալէս՝ անոր բնական գեղեցկութիւնները հաղնելու պայմանաւ. յետոյ՝ պէտք է ունենայ անոր պատմական, գեղարուեստական չքեղութիւնները լման։ Այո՛, Իտալացիին համար կրնայ ճիշդ ըլլալ։ Լաւ կ'ըլլայ անշուշտ անոր համար որ անգամ մը այցելէ հոն։ Բայց, սիրելի համշիրակ եւ ամենայն ինչ, խորհուրդ կուտամ քեզի տեղդ հանդարտ նստիլ եւ փափաք ունենալ Անատոլուի մեր Հայկական քաղաքները այցի ելլելու քան ենթարկուիլ Նափոլիի տաժանքին։ Եթէ Շրմէն տը Փէրը զարնէ քեզի, բամբիս պէս բրէ, չես խաբուիր։

Աւա՜ղ, հայրենակիցս բաւծ Շրմէն տը Փէր չզարկաւ ինծի, բայց Շրմէն տը Փէռ մը զարկաւ որ ...

Սիրելիդ իմ Նշան, Նափոլիի մասին պատմական առածը հիմա թէ՛ ինծի եւ թէ ուրիշներուն համար երկրորդական մնաց։ Մէջտեղը հիմա քու բաստեղծած Վենետիկը կայ։ Նափոլիի համար կէս մը առասպելական առուլիմը այլ եւս չի հետաքրքրեր զիս եւ ինծի պէս խորհողները։ Դուն քու հայերէնովդ նոր առաջիս մը դրուագեցիր, Վենետիկի համար։ Ո՞վ պիտի յիշէ այլ եւս Նափոլին համար ըսուածը, քանի որ Նշանին ստեղծագործած Վենետիկը կայ։

Ա՛յ անաչէն, կրնամ կոչել քեզ քաղաքաչէն առանց չափազանցելու, առանց խաբուելու։ Դուն Վենետիկին պայծառութեան համար այնքան բան ըրիր որքան Տօժերը անոր համբաւին համար։ Ու երբ խորհինք թէ քեզմով նկարագրուած Վենետիկը հաւկցի գրականութեան հրաշահիւս մէկ թանգարանը եղած է, ա՛լ բոլորովին կը մոռնանք Նափոլին, եւ մաքերով ձագերով կ'րղձանք Վենետիկը տեսնելու եւ ապա մեռնելու։ Հայերէնիդ ուժովը — կը տեսնե՞ս — պատմական աշտարակ մը կործանեցիր — Նափոլիի փառքին գրոյցը — եւ կերտեցիր նոր մը — Վենետիկի երկնասլաց յուբանը։ Անխո՛նջ գործաւոր արդարեւ, քանի որ այս ամէնը ըրիր, զուտ բառէ քարիկներ դաշն զետեղելով, գրաչոհարիկոն, զմրուխտ, յասպիս բեկորներ, ամէնը զանկուած ոսկի արծաթ թափանցիկ թիթեղներով։ Ու դուն այս հրաշքը գործեցիր երեք չարաթուան մէջ,— այդ շրջանին ալ կործանելով երեք դարերու Նափոլիի հին Պարթենոպէի առասպելը։ Այնպէս որ այս վերջին քաղաքին պարծանքը առ յաւէտ կը մնայ իբրեւ գերեզմանոցը Անմահին Վիրգիլիոսի — եւ ամփոփէ զիս այդ Պարթենոպէ ...

Երբ Անմահութիւն մը բոյն դրած է Նափոլիի մէջ, ալ ի՞նչ պէտք ինծի սատասպել փնտռել՝ անոր հրաշալի գեղեցկութիւնները պատելու համար ծովէն ու ցամաքէն։ Չէ՞ր բաւեր միթէ ըսել — Աստ հանգչի Վիրգիլիոս, կամ միտքերու մէջ կանգնեցնել Անմահին իր երգած հուսկ շունչը՝ որ յաւէտ կենդանի է իր սա վերի տապանագրին մէկ մասին մէջ։

Նափոլին կնքեցինք այդ փառքին մահնակով եւ Վենետիկը կը տաղերգենք ահա Նշանին սազովը, ծղօտամը։

Բայց է՛յ անմահ Նշան, քու փառակերտած այդ յիշատակարանին մէջ ինչո՞ւ մասնաւոր անկիւն մը չտրուի Մխիթարեաններու գերեզմանին։ Հոն չէ՞ն արդեօք վերջիլանման միւս անմահներուն, մեր գրական հերոսներուն աճիւնները — չեմ գիտեր, չեմ իմացած, դուն ալ չիմացուցիր։ Վենետիկը իր կոնտոլներով, իր Ս. Մարկոսներով, ճեննապակիներով չարժանկարած պատկերիդ մէջ չկրցայ հանդիպիլ Մխիթարեաններուն խաչաձարդ ոչ մէկ չիրիմին, ոչ մէկ հողակոյտ՝ որ ամրաւ գանձ մը ծածկէր իր ծոցին մէջ։ Պատկերը ծայրայեղ ուրիչ, ոսկեյատակ պայծառ տափաստան մը, ուր ոչ ուրեք հողի կոչտ մը ցցուած կամ լուսանկի մը կայծը թափուած տեսայ վրան։ Քու փառաչեղ Վենետիկդ իրօք քեզի պէս անմահ պիտի ըլլայ, եթէ վանքին մէջ պահիկ մը, գիշերային ոգին մոլոր ունեցող զաղտագողի չեղում մը ընէիր ու մտնէիր արտաքին խաւարին ներ հակարար այն լուսաւոր դամբրան, եւ դնէիր մատի վրայ համրէիր ու գրէիր մեր «գրահատոր»ները, Հայ Գրականութեան սրտահատորները։ Ա՛յ իմ բարեկամս, ինչո՞ւ կորսնցուցիր Վենետիկիդ ծրարին մէջ գերեզմանական հնարքը այս տաշխը զետեղելու պատեհութիւնը։ Սողոսկ գալով շիրիմէ շիրիմ, տխուր հասակդ կամար ձեւացուցած, աչքերուդ ջահերը անկէց կախուած, սեւերուն, պէտք էր փնտռէիր հոն Ալիշանները, Բագրատունիները, Հիւրմիւզները, Զամչեանները անմոռաց ու անսպառ չարանը մահուան թաղաւորութեան այդ չքեղ արքութեան մէջ, ու բաներ մը գրէիր, ա՛յ իմ սիրելիս, անոնց ոգիներով մեզի հաղորդելու շնորհը ընէիր։ Զը բիր տախիս։ Պակաս մնաց Վենետիկդ։ Դուն, Մխիթարեան Անմահի մը արժանաւոր շառաւիղ, «Ի բիւր ձայնից» երկնաժխոր երգին հետ. Պէշիկթաշլեանի ձեւով, պահ մը անոր ոգին ու ձայնը նմանցնելով, պէտք էր պատճառ ըլլայիր որ պառկողները իրենց գլուխը վեր առնէին, ու այդ մահու երկրորդին մէջ, դուն բաւէիր բառ մը խայթիկ տալու ... մեր աշխարհէն անհոյզմէ քու քաղած հառաչանքնո՛վ կենդանացնէիր մեր մեռելութիւնը։

Աս չըրիր, Վենետիկդ պակաս մնաց՝ հակառակ իր չափազանց կոնտոլներուն եւ Ս. Մարկոսներուն ...

Հնա՞ր է արդեօք դարմանել մասհիւս գրուածով մը։

Կա՛մք ի լսել։

***

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

«ՊԶՏԻԿ ՄԵՂՔԵՐ»

Երիտասարդ գրողի մը նոր ընծան, — Հինգ նորավէպերու փունջիկ մը, Պզտիկ Մեղքեր։

Բեղուն գրող մըն է Կ. Մեհեան, — եթէ հաւաքենք միայն Յառաջով առած իր ստեղծագործութիւնները, կը կազմուի քանի մը հատոր։ Իր հեղինակը կը յայտնուի իբրեւ հոգեբան, լայնաշունչ կամ կարճատեւ ապրումներու վերլուծող։ Եթէ իր պատղձնեւը, միօրինակ ըսուելու պատճառ անփոփոխ ձեւով մը, կը կազմուին այր եւ կին էակներէ գլխաւորաբար, անոնց յարաբերութիւններուն մէջ, սակայն, կը գրուի ոչ թէ սեռային բնախօսութեան յաճախուած պատկեր մը, այլ միայն իմացական կամ զգացական հանգոյց մը քակելու մտահոգութիւնը։

Իր հերոսները, այր թէ կին, կը պատկանին ընդհանրապէս միջին սերունդին։ Մեհեանի աղջիկներուն մեծամասնութիւնը կուգայ Պոլսէն, աղջիկներու այն դասակարգէն որ կը կորսուի հետզհետէ։

Սիպիլի սերունդը մեզի տուաւ «փրփուրէ աղջիկներ», — ժամանակի եւ անուշահոտ մետաքսներու մէջ թաղուած աղջիկները։ Մեր վէպը քիչ թէ շատ ծանօթ է նաեւ հայ - լայֆ կնոջ - որ կը բողանայ դրամատէրերու եւ աշխարհաքաղաքացիներու դիրուկ ծունկերուն վրայ։ Մեհեան իր ակնարկը կ'ուղղէ բոլորովին տարբեր սատրճանի մը վրայ, — այնտեղ են մեր աղջիկները, դպրոցականի երազկոտ աչքերով, ակումբ յաճախողի բոցավառ հոգիով, անձնուէր, բարախուռն, քըմայքոտ, ռոմանթիք։ Անոնք գիտեն սիրել, — սէրը արուեստ մըն է պիտի ըսէին։ Անոնք գիտեն ապրիլ իրենց ցեղային պատմութեամբ եւ աւանդութիւններով, — հաւատարիմ իրենց արիւնին։ Բայց անոնք գիտեն չաղախել սիրոյ արուեստը ցեղին արեամբ։ Աղջիկներու այդ դասակարգը կը սիրէ ոչ թէ իր ցեղային կլիմայէն անկախ, այլ միայն այդ կլիմային մէջ։ Ըսել կ'ուզեմ թէ անոնք իրենց սիրոյն մէջ կը փնտռեն ազգային հպարտութեան եւ հայ մտաւորական կեանքի ջերմութիւնը։ Պոլսոյ մեր ընկերային ու յեղափոխական շարժման մէջ՝ անոնք ունեցան մեծ դեր մը, որ չէ գրուած սակայն։ Անոնց այդ դերը կը յատկանշուի սէրով եւ նուիրումով (իրենց սիրածին համար), իմացական ու բարոյական ուժերու ծաղկումով (իրենց ժողովուրդին համար)։

Այդ դասակարգը, — աղջիկներն ալ կը բարեչրջուին, չէ՞, — հիմա իր մնացորդացը նետած է Պալքաններուն մէջ, ուր կը կորսուի հետզհետէ։ Մինչ հայ նո՛ր աղջիկ մը կը կազմուի տարուէ տարի։ Երբ Մեհեանի վէպերը կարդամ, կ'երեւակայեմ անմիջապէս այն միւս աղջիկները, որոնք մըտաւորական չափիկ ունին եւ սրտի մեծ կրակ մը։

Իր հինգ նորավէպերուն մէջ, Մեհեան կ'աշխատի վերլուծել այդ աղջիկը, որ արդէն կին է դարձած ու կը տառապի ամուսնոյն կամ իր պզտիկ մեղքերով։ Մեհեան «մեղք» կ'անուանէ, (որուն հետ ածական մը՝ «պզտիկ», որ շատ յատկանշական է), ինչ որ դուրս կ'իյնայ ամուսնական բարոյական ըմբռնումներէն, ընկերային նուիրումի աւանդութիւններէն։

Իր մեծ վէպին մէջ, Երդիք Հայրենի, որ իբրեւ թերթօն հրատարակուեցաւ Յառաջի մէջ, Մեհեան տուաւ նոյն սերունդի այրը, ճիշդ ինչպէս իր մէկ թատերակին մէջ, վերջալոյսին տակ։ Թէ վէպին եւ թէ թատերակին մէջ, Մեհեանի այրը կը տառապի aboulieով, — ան շատ կը հակի դէպի կինը, ինչպէս ցայգաթիթեռը կը թռչի դէպի լոյսը։ Ահա թէ ինչու Մեհեան պիտի մնայ միջին սերունդի հայ աղջկան վիպագիրը։

Ձեւապաշտ չէ Մեհեան, սակայն կը տարբերի իր սերունդին բազմաթիւ գրողներէն, որոնք կեանքը կամ ապրումը զոհած են ձեւին։ Այսուհանդերձ, ստեղծագործումի տարօրինակ բայց շատ վարպետ ձեւ մը ունի, որ քանի մը տողով կենդանութիւն կը ստեղծէ, շարժումը հանգոյցի կը փոխէ, պահ մը կ'օրօրէ զգացական սատրճանաչափի մը վրայ, մինչեւ որ գտնէ դասական լուծումը։

Ուրեմն, իր թէքնիքով, Մեհեան կը մնայ կեանքի վիպագիրը։ Մարդկային կեանքը իր թաքուն խորհուրդներով, հոգեկան աշխարհը իր ներքին փոթորկումներով, այն զոր չենք տեսներ, — Մեհեան կեանքի փիլիսոփայական իմաստին կը հասնի զգացումի մը, երբ ուրիշներ կ'օրօրուին ու կը թել մը երկարելով, իբրեւ ուղի, դէպի մտածման խորհրդագեղ բաւիղներ ճողճողան զգացումի այդ ճամբուն վրայ, մինչեւ որ յոգնին եւ մտածումի փնտռելու կիրքը մոռնան, երբ ուրիշներ ալ կրմանին ուղղակի մտածման բաւիղը՝ գողի պէս սարսափահար կամ արդէն մեռած։

Կանուխ, մերժելով զգացական տարրերու տիրապետութիւնը՝ տարուած էի մտածման թագաւորութեամբ։ Այժմ totalitaire եմ, թէեւ միշտ ի վնաս զգացականին։ Հաճելի է ինծի ողջունել Մեհեանը իբրեւ այդպիսի գրող մը։

×

Մեհեան, մեր երիտասարդ գրողներէն շատ շատերուն պէս, այն նահատակներէն է, որոնք իրենց բերքը կը թափեն հրապարակագրութեան, ուսուցչութեան, ընկերային ամուլ աղմուկներու մէջ։ Այսպէս Մեհեան ինծի կը յիշեցնէ թէ բեղնաւոր սերունդ մը եկաւ հրապարակ, պատերազմէն վերջ, — անոնց պակսեցաւ երկինքը՝ սաւառնելու համար, հողը՝ արշաւելու համար։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՕՏԱՐ ԷՋԵՐ

Պուլկար ժողովրդական երգեր եւ առասպելներ

Ֆրանսական մեծ հանդէսները, իրենց հին աւանդութիւններուն հետեւելով, իրենց էջերը կենդանի վառուած մը կը դարձնեն յաճախ հին կամ նոր ժողովուրդներուն նախնական շրջանի երգերուն, աւուլիսներուն եւ առասպելներուն համար։ Օրաթերթը նախապատերազմեան շրջանին էիչ շատ այս շունչն ալ կը պահէին։ Բայց ո՛րքան մենք գիտենք մեր ընթերցումներուն հետեւանքով, այս վերջինները բնթացիկ, ընկերային կեանքին իրադարձութիւններով զբաղելու հազիւ տեղի'ունենան, այնպէս որ այնինւթերը մենաշնորհի դարձած են մեծ հանդէսներուն, որոնց կարգին Ռըվիւ տէ տէօ Մօնտէն կը քաղենք հետեւեալ շահեկան տողերը ի մասին պուլկար ժողովրդական երգերուն եւ աւուլիսներուն. —

ՍՈՖԻԱՅԻ ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Պուլկարիա ճամբորդութեան մը ընթացքին, Տիկին Գլօտ Էյլան ընդունուեցաւ Պօրիս թագաւորին կողմէ, եւ քաղաքական կուսակցութիւններու պետերուն մեծագոյն մասին հետ եւս հանդիպումներ ունեցաւ։ Զրօսաշրջիկի իր տեսակցութիւնները եւ անոնց մէ ստացած տպաւորութիւնները կ'արժէ նկատի ունենալ իբրեւ մէկ յիշատակը Պալքանեան այդ երկրին։

Տիկին Գլօտ Էյլան Սոֆիայի մէկ փողոցին մէջ երթեւեկը կարգի դնող ոստիկանի մը խնդրեց՝ Մօօվսքա փողոց երթալու ճամբան ցոյց տալ իրեն, ոստիկանը շատ ուղիղ ֆրանսերէնով մը պատասխանեց. «Երկու քայլ անդին է։ Ես կ'առաջնորդեմ ձեզի։ Նախարար Պ. Մուշանովի կամ նախարար Պ. Պուրովի՞ տունը կ'ուզէք երթալ»։

Ոստիկանութիւնը Պուլկարիոյ մէջ արդարեւ լաւ կազմակերպուած է։ Պալքաններուն մէջ չկայ երկիր մը, ուր օտար լեզուներու անհմուտ ֆրանսացիի մը համար աւելի դիւրին ըլլայ դժուարութիւններէ խուսափիլ իր մայրենի լեզուին օգնութեամբը միայն։ Տեսայ ես անիկա իմ աչքերովս, կ'ըսէ տիկինը։ Այո՛, ճիշդ է որ փողոցները ոստիկանութեննէն նուազ օժտուած են. լաւ փողոցներուն թիւը շատ չէ, ինչ որ մեղք է, երբ աչքի առջեւ ունենանք այդ երկրին նկարչագեղ պարագան։ Սակայն չմոռնանք ըսել, թէ երկիրը հարուստ չէ։

Պուլկար գիւղացին այնքան աղքատ է որ չեն գիտեր թէ շատ թերի վիճակի մէջ գտնուող իր տունը արդեօք իրեղէններու պակասէ՞ն այդպէս կիսակատար մնացած է, կամ չհինցած՝ փլչելու վրայ է։ Սակայն ամէնէն անշուք, ամէնէն ողորմելի գիւղին մէջ իսկ քիչ շատ աչքի զարնող շէնք մը կայ — դպրո՛ցը։ Իր բնակարանին համար ցեխով ծեփուած 4 պատերով գոհացող գիւղացին կը պահանջէ որ դպրոցը, ուր իր զաւակները կ'ուսանին, աղուոր շէնք մը ըլլայ, եւ արդարեւ ի՛նչ հաճոյք է տեսնել ցեխին կամ փոշիին մէջ բոկոտն, կարկատաններ հագած չարաճճիներ, բայց ինելացի աչքերով, գլուխնին ծածկած համազգեստի յատուկ գդակով՝ որոնք դպրոց վազելու ժամուն կը սպասեն։ Պուլկարիոյ մէջ կրթութեան ճաշակը այնքան ընդհանուր է, որ անդրահմուտ մարդ չկայ հոն. գիւղացիներու չինականը քաղաքակրթական չափ ու պէս կը կարդայ իր օրաթերթերը։

Սոֆիայի մէջ ամբոխը կը յիշեցնէ սերպ ամբոխը, բայց քիչ մը աւելի եւրոպական։

Պուլկարը զուարթաբարոյ չէ եւ իր սերպ դարմիկին պէս դիւրազգած ալ չէ երաժշտութեան առաջ բերած գրգռումին։ Պուլկարիոյ մէջ հաճելի չեն այդ խոլաբոյն երգերը՝ որոնք ամբան իրիկունները, որ եւ է նուիօպալ քաղաքի մէջ, դուրս կը պոռթկան սրճարաններուն բաց դուռներէն եւ թունելերու մէջ խեղդուած պարտէզներէն, ուր փոքրիկ սեղաններու վրայ արմուկ արմուկի տուած, այրերը կ'անցընեն իրենց պարապոյ ժամերուն մեծագոյն մասը օղի խմելով եւ շիշէ-պապ ճաշակելով։

Պուլկարը տունը կը մնայ ընտանիքին մէջ, եւ Սոֆիայի փողոցները, որոնց սրճարաններուն առջեւ նստելիք տեղեր գրեթէ չկան, լուռ են եւ քիչ մը տխուր, թէեւ առոյգ երիտասարդութիւն մը ման կուգայ։

ԵՐ ՍԱԿԱՅՆ Կ'ԵՐԳԵՆ...

Եւ սակայն կ'երգեն Պուլկարիոյ մէջ։ Պ. Շարլ Ուլմօն ամբողջ գիշեր մը Սոֆիա անցուց, երաժիշտի մը արհեստանոցին մէջ, մտիկ ընելով ժողովրդական երգեր, քերթուածներ եւ բնիկ երգախառն առասպելներ։ Զանոնք թարգմանած է հիմա Մէրքիւր տը Ֆրանսի ընթերցողներուն համար։ Նախ սիրերգներ, ուժգին ու դաժն, ժուժկալ ու հրավառ։ Սիրոյ երգեր, ուրկէց բացարձակապէս հեռի է որ եւ է խենէշութիւն։ Մնաց որ Պուլկարը կատարեալ երջանկութիւնը կը նկատէ միմիայն զաւակին ծնունդին մէջ, ինչպէս առհաւատչեայ հետեւեալ քերթուածը. —

«Փէթքանա զաւակ չունի։ Եւ հակառակ իր ամուսինէն սիրուելուն՝ կը տառապի ան։ Գետինէն կ'առնէ ճերմակ գայլախազ մը եւ ինը ամիս իր սիրտին մօտ կը կրէ զայն։ Եւ յետոյ կը պառկեցնէ զայն սիրուն օրօրոցի մը մէջ, եւ կը պատուիրէ իր պարոնտատին՝ հսկել անոր վրայ, իր բացակայութեան միջոցին։

— Հսկել այս քարի՞ն վրայ... դուն խենթ ես...

Փէթքանա, թախծոտ, իր տնակին տանիքը կ'ելլէ եւ անգամ մըն ալ կը պաղատի Աստուծոյ։ Եւ Աստուած հրեշտակ մը կը ղրկէ փոքրիկ ճերմակ քարին տալու համար հոգի մը, շունչի պէս սպիտակ, եւ ոգեւորելու համար զայն իր շունչով... Այսպէս կը կատարուի հրաշքը»։

Այս քերթուածէն ետքը, ահա, ուրիշներուն միջէն շատ հին առասպել մը, որ թափանցել կուտայ հոգիին մէջ պուլկար ժողովուրդին՝ զոր պէտք եղածին պէս չենք ճանչնար, կ'ըսէ Շարլ Ուլմօն. —

«Երբ Տէր Աստուած աշխարհը ստեղծեց, մարդը իրեն մօտ գնաց եւ հարցուց.

— Ըսէ՛ ինծի, ո՞րքան ժամանակ պիտի ապրիմ, ի՞նչպէս պիտի ապրիմ, եւ ինչով պիտի կերակրուիմ, եւ ի՞նչ պիտի բանիմ։

Աստուած պատասխանեց.

— Պիտի ապրիս տասուերկու տարի, ապատօրէն պիտի ուտես քու առողջութեանդ վնասող բաներ, եւ քու աշխատութիւնդ պիտի ըլլայ հրամայել երկրի վրայ եղած ամէն բանի։

— Շնորհակալ եմ, Աստուած իմ, ըսաւ մարդը, ինծի տուած հաճելի կեանքիդ համար, բայց շնորհած տարիներդ քիչ են։

— Վայրկեան մը հեռացի՛ր եւ ըսպասէ վճռիս, պատասխանեց Բարին Աստուած։

Այնուհետեւ եկաւ Աստուծոյ մօտ եւ ըսաւ.

— Տէր Աստուած, ըսէ՛ ինծի, ո՞րքան ժամանակ պիտի ապրիմ, ի՞նչ պիտի ըլլան իմ աշխատութիւններս եւ ուտելիքս։

— Կը տեսնե՞ս սա նստող մարդը։ Ան քու տէրդ պիտի ըլլայ. քու գործդ պիտի ըլլայ հերկել հողը եւ կառքերը քաշել. իբրեւ ուտելիք՝ դուն պիտի ունենաս յարդն ու խարը, եւ պիտի ապրիս երեսուն տարի։

— Ո՛հ, Տէր Աստուած, քրթմնջեց եզը, այդքան դէշ կեանք, քիչ մը յապաւէ՛ իմ տարիներէս։

Մարդը այս խօսքը լսելով, ձեռքովը նշան մը ըրաւ Տէր Աստուծոյ, եւ կամաց մը ըսաւ.

— Իրմէն տարիներ վերցուր եւ զանոնք ինծի տուր։

— Ան եղէն քսան տարի, որպէսզի երկուքդ ալ գոհ ըլլաք։

Յետոյ յաջորդաբար եկան շունը՝ որուն գործը պիտի ըլլար պահել ոչխարները եւ մարդուն տունը, եւ ապրիլ անոր սեղանէն ինկած հացի կըտորուանքներով եւ ոսկորներով, կապիկը՝ որ կաղինով սնած՝ պիտի զրօսցնէ մարդը եւ անոր զաւակները՝ իր ծծմղներով ու խաղերով։ Իրենց բախտէն դժգոհ անոնցմէ իւրաքանչիւր մարդը՝ իր խնդրանքին վրայ՝ առաւ անոնց նաեւ նոր քանի տարիներ, որոնցմով ընդամէնը ունեցաւ իննսուն տարի ապրելու համար։

Եւ ահա ասոր համար է որ մարդը, մինչեւ երեսուն տարեկան, աղատ մարդու կեանք մը կը վարէ։ Երեսունէն յիսուն, իր կեանքը եզան մը կեանքն է. վիզը լուծ անցուցած՝ կ'աշխատի ու կը չարչրկուի կինը եւ զաւակները կերակրելու համար եւ ջանք կ'ընէ դրամ դիզելու համար։ Երբ յիսուն տարեկան կ'ըլլայ, կը դադրի աշխատելէ եւ շան պէս իր դիզածին պահապանը կը մնայ։ Ամբողջ օրը կաղ ու կոխ իր ընտանիքին մէջ, պզտիկ բանի մը համար կը մռմռայ, կը հայհոյէ, կը պոռայ։ Եօթանասունէն իննսուն, կապիկի կեանք մը կը վարէ, տունին մէջ ամէն ոք վրան կը խնդայ... Կապիկ մը... վերջապէ՛ս»։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

ՎՀՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Միւնիխի մէջ վհուկները նիստ ըրին։
Մոգ ու կախարդ, ցնորատես ամէնքն ալ։
Միա՛կ բառով, լաւագոյնին պակասէն՝
Մարդիկ զանոնք Լարախաղաց կ'անուանեն։
Տիրոջ բոլոր երկիրներէն ժամադիր,
Համագումար հրաշագործի, երա՛մ մը.
Ժողովին մէջ որպէսզի սուր տեսութեամբ
Արժեցնեն դաւերն իրենց նորագիւտ,
Ու կախարդի գաղափարներն ալ գուժկան,
Որոնք սակայն ո՛չ մէկ փորձի կը տոկան։
Այս մասնագէտ ակումբին մէջ արդեօք ո՞վ
Պիտի շահի բնաւ առաջին մրցանակ։
Արդեօք ա՞ն. որ կին մ'երկուքի կը ճեղքէ,
Ու զայն դարձեալ լըման իրար կը բերէ։
Կամ արդեօք սա՛ դաշունատր հերո՞սը,
Որ կը ծակէ... ի՛նչ թուղթ ըլլայ՝ մէջտեղէն։
Կամ սա՞ կինը՝ որ հընարքով թաքթաքուր
Կը զուշակէ զոց սընտուկին մէջ ի պահ
Կընոջական թաշկինակի մը բիծը։
Անոնցմէ ո՛չ մին կը ստանայ մրցանակ։
Բայց մնա՛ք բարով, դուք արհեստով կախարդնե՛ր.
Կը զարմանամ ու կ'ապշիմ, երբ կը տեսնեմ
Համաշխարհի դէպքերուն մէջ այսօրուան
Ի՛նչ սըրատես մըրցակիցներ ունիք դուք։
Երբ առնենք ալ համաժողով գումարեն,
Ու սեւ արուեստն իրենց բերեն երևան,
Մեծ պետութեանց ո՞ր դասին ալ պատկանին,
Այս մըրցորդներն ալ ձեր խորհին ու գործեն։
Նորօրինակ վհուկներու այս երամ
Ահա կուգայ մըտքին առջեւ յիմարիս։
Նոր կախարդներն ահա հազիւ հաւաքուած,
Կակազելով ձեռնածու մը ոտք կ'ելլէ.
«Արժէքազուրկ դրամին դրութեամբ կը տեսնենք
Խաղաղութի՛ւն, բարօրութի՛ւն, յառաջդիմու՛թ,
Ինչ որ կ'արժէ ուրախութեամբ ողջունե՛լ»։
(Ներկաներէն շարժում ու կոչ. — «Ցնորակո՛ծ»...)։
Յետոյ յանկարծ կ'ելլէ ընկեր մը կոպիտ,
Եւ կոյլ կուտայ «դէգրէտ»ի թուղթ մը երկա՛յն,
Զոր քիչ վերջը բերանէն դուրս կը թքնէ,
Բայց... կըրակէ սիւնի փոխուած։ Կը պոռա՛ն. —
«Ձեռնածութիւնն այս հիմայինն կը մերժե՛նք.
Բոլշեւի՛կ է, բոլշեւի՛կ ա՛յս փախուկը»...
... Ու ան կ'երթայ գործատեղի մը գրաւել։
Լռութենէն վերջ ահա տես կուգայ բեմ
Ինքնապարծուկ վարչական մարդ մը դըժխեմ,
Մեծ զարկ տալու իր թատրոնին համբաւին. —
«Ո՞ւր կան այսօր, ըսէ՛ք տեսնեմ, սիրողներ,
Ժիւլիայի, Ռօմէոյի տեսակէն։
Ամէնքը հո՛ս այս տեղակին մէջ են, հո՛ս.
Եթէ ուժով թօթվեմ, կ'իյնան խսկոյն վար
... Մասերն անկէն։ Բայց, օ՛ն, ծափի կը սպասեմ,
Ձեզի համար է վայելքը թատրոնիս,
Իմ տաղանդով ոսկի զոյգին սէրն յորդի։
Ձեզ ըրի ես մինչ երեսուն առ հաբիւր»...
Մեծ խորհուրդին առջեւ կ'ելլէ, իր կարգին,
Ասպարէզով դիւանագէտ մը նայպիկ.
Իր կրունկէն սա ալ ճեղքուած կայծեր
Հազարումէկ բամբասանքներ կան իր շուրջ։
Բայց երկուքի ճեղքուած կնոջ պէս ինքն ալ
Բեմին վըրայ էր կենդանի մարմինով։
Կը հարցընեն. — «Այս ինկած մարդը ի՞նչպէս
Կախարդելով դարձեալ իր դիրքը գրտաւ»։
Կ'աղաղակէ, անդիէն սոյլ մը հեգնոտ.
«... Որոշումովն է Ազգերու ժողովին»։
Ներ պետական մարդ մ'ալ ահա բեմին վրայ. —
«Պատկառելի ժողովականք, գուշա՛կ եմ,
Ձեր կասկածներն ո՛րքան ըլլան զօրաւոր,
Պետութիւններ պիտի ըլլա՛ն զինաթափ»։
Մերթ արեւելք, մերթ արեւմուտք, զըլուխն ի նոր
Կը դարձընէ, բայց անիմաստ բառերով։
Ահա օդէն երգիչներու պար մը բարձր
Միաբերան. — «Լուսաւո՛ր, մարդի՛կ, աւետի՛ք,
Անդորրութի՛ւն հոգւոյդ, լուսաւո՛ր դուք յօժար —
Մերթ զինուորեա՛լ, մերթ զինաթա՛փ — այսպէս լա՛ւ...»

ԽՈՒԼԻՈՒՍ ՖԱՈՒԸՐ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻԻՆ

«Վարունգով խնջոյք»դ լուսինին տակ երէկ կարդացի՝ սիրով,
Եւ ինչո՛ւ ծածկել ես տուրնի զաւաթս պարպելէ յետոյ,
Լուսինի՛ն նայեցայ, որուն դէմ ունիս չեմ գիտեր ինչո՛ւ
Պաղ վերաբերմունք, ինչպէս պլպուլին եւ գարնան վարդին։

Յետոյ յօղուածիդ կարդացի ուշով այն մասը կրկին՝
Զոր նուիրած ես թունդ ածականով խեղճ բանաստեղծին,
Մենք ի՞նչ ըրինք քեզ որ մեզ կ'անուանես կեղծ յուզումներու
Ասպետնե՛ր միայն, «Հայ - Բոյժ»ի ազնիւ Շաւարշ Նարդունի։

Մենք բանաստեղծներս, (օրհնեա՛լ ըլլաս Տէր) չենք սիրեր միայն
Պլպուլն ու վարդերն, այլ գիտենք նաեւ բաժակներ պարպել՝
Եւ տաղեր հիւսել անոյշ աղջըկան եւ մեղրի նըման
Բազմոցներու մէջ երջանիկ կերպով երկնցո՛ղ կնկան։

Չեմ մերժեր, ընա՛ւ, որ շերտ շերտ եղած վարունգներն ըլլան
Աղու՛ր պատառներ, երբ մանաւանդ դուն ունիս քու հաշւոյդ՝
Լօլիկ եւ քացախ եւ ձիթապտուղ եւ քացա՛խ նորէն,
Զորս ուշիմութեամբ դուն կամաց կամաց խղով կը թրջես։

Եւ երբ ամէն բան, սիրելի՛ Շաւարշ, լըմնցուցած ես՝
Կը սկըսիս խաշել, առանց նայելու լուսինին եւ աստղին...
Հոգ չէ թէ քիչ վերջ առանց ուզելուդ դուն պիտի կարդաս՝
Քերթուած մ'որուն մէջ աստղերն հրնուանքով կը շողա՛ն կարծես։

Չեմ գիտեր ինչո՛ւ, այս ոտանաւորն գրեցի շատ շուտ,
Երկու քառորդ ժամ, թերեւս պատճառն ալ անյանգ ըլլալն է...
Բայց ես կը կարծեմ որ զիս ներշնչեց «վարունգով խնջոյք»դ,
Զի կերուխումիդ պահին կը վերջանայ գլխաւոր լացովդ։

Բայց դուն ալ ունիս մելամաղձութեան վայրկեաններ, աւա՛ղ,
Տարիներ առաջ «Յառաջ»ին մէջ դուն ցաւոտ խօսքերով
Հոգւոյդ տրտմութիւնն ուզեցիր թափել աւելի՛ տրտում
Պերճիմա՛ստ գիրով, եւ այդ օրէն ես սիրեցի՛ հոգիդ։

Եւ հիմա Շաւա՛րշ, պէ՞տք է ըսել քեզ որ ո՛րբ է հոգիս,
Որ այս գիշերուան աստղերն ինծ համար վէրքերու բոցոտ
Կաթիլնե՛ր են լոկ, եւ սա հեզասահ վազքն անքոյթ հովին՝
Հառա՛չ մ'է երկար որ կը փաթթուի քաղքի՛ թախիծին։

Ես կը յիշեմ այժմ գիւղն իմ հայրենի եւ կալե՛րն ազատ,
Կէյվէյի խոնարհ Օրթագիւղն որ իմ խայտա՛լըս տեսաւ...
Ինչպէս դուն յանախ կ'ոգեկոչես քու արտերն ու այգի,
Հայաշատ Արմա՛շն, եւ ամէն ինչ որ արի՛ւն կը հոտի։

Ալիքէ ալիք նետուող նաւու պէս որ չունի՛ հանգիստ՝
Կ'ապրինք մենք այսպէս եղունգնիս խրրած կեանքի մըսին մէջ.
Մեր հոգւոյն մէջ կայ ամպրոպ ու ամպեր, եւ մեր անկաշկանդ
Սրտին մէջ Շաւա՛րշ, կայ գեհեն մը որ երկի՛նքն իսկ չունի։

Բայց պէ՞տք է մոռնալ ժայռերուն կըպած հիւղակները մեր,
Որոնց մէջ հիմա իրենց անհատակ սեղանն են կոկեր՝
Բի՛րտ բստահակներ, մինչ մենք առօրեայ մեր կեա՛նքը հայու
Փըռած ենք յաւէտ մայթերուն դէմ մուր օտար քաղաքին։

Գիշեր բարի քեզ, սիրելի՛ Շաւարշ, սրճարանին մէջ՝
Լըռա՛ծ են ձայներ. զոյգերն հեռացան ուրախ զրնացքով.
Լըռած է նոյնպէս նուագն հեշտալուր. մութին մէջ հսկայ
Կատու մը կարծես խորասոյզ եւ լուռ՝ Պոլսե՛ն կը կարդայ։

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ԱՐՏԱՔՍՈՒՄ
Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՇԱՐՔԵՐԷՆ

Կը յայտարարուի, որ Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի երկու լիագոր ընկերներու Պալքանի շրջանին մէջ կատարած մանրամասն քննութենէն վերջ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերէն ընդմիշտ արտաքսուած է նոյն շրջանի Կ. Կ.ի նախկին անդամ Հայկ Աստուրեան, հակակուսակցական եւ շրջանը կազմալուծելու բնոյթ ունեցող հակակարգապահական յանցանքներու պատճառով, եւ անոր խմբագրութեամբ հրատարակուող «Ցեղ եւ Հայրենիք» թերթը որ եւ է կապ չունի Հ. Յ. Դաշնակցութեան հետ եւ չի կրնար Դաշնակցականներու կողմէ քաջալերուիլ եւ հովանաւորուիլ։

Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏ. ԵՒՐ. Կ. ԿՈՄԻՏԷ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

«Հայ երգի օր»

Միփան - Կոմիտաս երգչախումբը շարունակելով իր համերգներու շարքը, միշտ «Հայ Երգի Օր» անունին տակ, դալ կիրակի կուտայ համերգ մըն ալ, նուիրուած ամբողջովին Կոմիտասի հարազատ երգերուն։

Կոմիտասեան Յանձնախումբը եւս իր հովանաւորութիւնը կը բերէ այս համերգին, զոր կը ղեկավարէ երաժիշտ Արայ Պարթեւեան։ Հաւոյթը պիտի յատկացուի Կոմիտասի անտիպ գործերուն հրատարակութեան։

Համերգը ունի նաեւ ուրիշ նշանակութիւն մը, — կը զուգադիպի Կոմիտասի մահուան տարելիցին։

Տեղի կ'ունենայ նոյեմբեր 8ին, կիրակի կէս օրէ վերջ, Սալ Էրարի մէջ։ Հանդէսին յայտագիրն, եւ այս առթիւ Կոմիտասի մասին «Յառաջ» պիտի հրատարակէ քանի մը յօդուածներ, յառաջիկային։

րուն կանակին փարած, բայց այդ Ռուսերը ամենայն սառնասրտութեամբ վաղը պիտի թողուն որ ուրիշներ կոտրեն մեր քիթն ու բերանը,— ահա թէ ո՛ւր տարին մեզ: Ահա թէ ո՛ւր կը տանին տակաւին մեզ:

Համայնավարները յեղափոխութիւն կը սերմանեն: Մինչ մեր կուսակցութիւնը, բոլորովին անկախ եւ անյողդողդ, կը քալէ իր ճամբան՝ ապահովելու համար երկրին շահերը: Սակայն կը յայտարարեմ պարզ եւ յստակ,— եթէ քաղաքացիական պատերազմ ծագի Ֆրանսայի մէջ, մենք պիտի դաշնակցինք բոլոր անոնց հետ, որոնք կը մերժեն կարմիր դիկտատուրային հաստատուիլը մեր երկրին մէջ: Անհատապէս, այժմ ուրիշ բան չեմ նկատեր, բայց միայն անհրաժեշտութիւն մը կոմունիզմը ջախջախելու, փրկելու համար Ֆրանսան: Ես կը ստանձնեմ ամէն պատասխանատուութիւն: Ֆրանսան ամէն բանէ վեր»:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Կառավարական զեկոյց մը կը հաղորդէ թէ հակայարձակումը կը շարունակուի յաջողութեամբ: Ընդհակառակն ապստամբները կը պնդեն թէ Մատրիտի շուրջ փորձուած հակայարձակումը ձախողած է: Ֆրանքոյի բանակը կը տիրապետէ կացութեան: Ուրբաթ օր ապստամբ օդանաւերը յարձակեցան մայրաքաղաքին վրայ եւ բազմաթիւ ռումբեր նետեցին: Ռումբերը ինկան մայրաքաղաքին ամէնէն բազմամարդ թաղին մէջ: 15 հոգի սպաննուեցան եւ 60 հոգի վիրաւորուեցան: Այս ռմբակոծութիւնը մեծ խուճապ ստեղծեց քաղաքին մէջ: Ապստամբները յետոյ ռմբակոծեցին Ճիթաֆէ գիւղը, որ կը գտնուի Մատրիտի հարաւային կողմը, շատ մօտիկ: Այստեղ, սպաննեալներուն թիւը կը հաշուեն 40, իսկ վիրաւորեալներուն թիւը 100, որոնց մէջ կիներ եւ երեխաներ:

Օդանաւերու այս գործունէութենէն զատ, Մատրիտի եւ Պուրկոսի ձայնասփիւռները եւս լուրերու պատերազմ մը սկսած են՝ իրար ամբաստանելով: Պուրկոս կը հաղորդէ թէ կառավարական զօրքը հակայարձակման ձեռնարկեց ռուսական հրասայլերով, ռուս հրամանատարի մը առաջնորդութեամբ: Ապստամբներուն ձեռքն ինկած գերիներուն մէջ կան 300 Ռուսեր: Ալեքանթի մէջ ապստամբները օդը հանած են երկու ռուսական նաւեր, որոնք ռազմանիւթ բարձած էին:

Միւս կողմէ, Մատրիտ կը հաղորդէ թէ ապստամբները կը կռուին իտալական հրասայլերով եւ օդանաւերով:

Պուրկոս կը հաղորդէ թէ Զօր. Ֆրանքօ զինուոր ցամաք հանած է նաեւ Քաթալոնիոյ մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

*** Մատրիտի մէջ, կը գրէ «Մաթէն», քանի մը մահափորձեր կատարուեցան վերջերս: Դեր - գնդապետ Լոփէզ Օրինտա սպաննուեցաւ: Ընդհ. ապահովութեան նախկին տնօրէնը եւս մահափորձի ենթարկուեցաւ, վիճակը ծանր է:

*** Ներքին նախարար Սալանկրոյի զինուորական կեանքին քննութիւնը ցոյց տուաւ որ պատերազմական ատեանը անպարտ արձակած է զինք 20 յունուար 1916ին:

Զինուորական եւ Գեղարուեստական Երեկոյթ

Նախաձեռնութեամբ Հայ. կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան

19 դեկտ. շաբաթ երեկոյ մինչեւ լոյս

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը:

Թէյասեղան

Համազգայինի Փարիզի Վարչութեան թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 15ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ: Գեղարուեստական բաժին:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

Փարիզի Հար. Շրջանի Ցառաջդիմասիրաց Միութեան կողմէ

Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

15 Նոյ. կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր:

150 Route d'Orléans, Bagneux

Աշակերտութեան կողմէ երգեր, արտասանութիւն:

Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ

(կատակերգութիւն մէկ արար)

ԹԱԹ եւ ՆԻՐՈՊԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ — ԱԺԱՆ ՊԻՒՖԷ

Գին 3 ֆրանք:

ԲՌՆՈՒԱԾ ՕՐԵՐ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կազմակերպած է

Պարահանդէս

6 դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4—12

Salle Victor Hugo, 46bis rue St. Didier

«Պտուղի Օր»

դեկտ. 27ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2—12

Ռուսական երաժշտանոցի սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականները չխաչաձեւելու համար:

Ճաշկերոյթ—Պարահանդէս

կազմակերպուած Ալֆորվիլ Զէնկիլէրի Հայր. Միութեան կողմէ

14 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ լոյս

Salle Heuzeyի մէջ, 1 Quai d'Alfort, Alfort (Seine)

Ճաշկերոյթը կը սկսի ժամը 7.30ին:

Երգ, արտասանութիւն, արեւելեան նուագ եւլն. մինչեւ կէս գիշեր, ուրկէ վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը:

Մուտք 7 ֆրանք, ճաշով միասին, բացի ըմպելիէ:

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Առնել օթօպիւս 81, 125, 24 եւ իջնել Pont de Charenton:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՑՍՈՒԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կիրակի գիշեր, 22 Նոյ. ժամը ճիշդ 8.45ին

Salle des Sociétés Savantes, 8 Rue Danton Paris (5)

Métro St. Michel et Odéon

Երեք տարուան բացակայութենէ յետոյ Ամերիկայէն նոր վերադարձած ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ԹԱՌԻՍ ԺՕՐԺ ՇԱՀՊԱՐՈՆԵԱՆ ԿԸ ՂԵԿԱՎԱՐԷ

ԱՇՈՒՂ—ՂԱՐԻՊ

(Աշուղ ճիվանի տրամաօփերեթը՝ 7 արար)

Կը մասնակցին փարիզահայ ծանօթ դերասանները:

գիները խիստ աժան՝ 5 եւ 10 ֆր.:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ

Դասախօսական ժողովներ

ԹԱԹՈՒԼ խումբի դասախօսական ժողովը տեղի կ'ունենայ երկուշաբթի (2 Նոյ.) երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքավայրին մէջ:

ՎՐԷԺ խումբի ժողովը Նոյ. 4ին, երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքատեղիին մէջ:

ԶԱՒԱՐԵԱՆ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ Նոյ. 5ին, երեկոյեան ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ:

ՎՌԱՄԵԱՆ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ ուրբաթ (Նոյ. 6) երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքավայրին մէջ:

Վերոյիշեալ ժողովներուն պիտի դասախօսէ՝

ԸՆԿ. Գ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

կազմակերպուած Առնուվիլ-Կուսէնվիլի Վարդան ենթակոմիտէի կողմէ

Այսօր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Salle Gallemantի մէջ,

Առնուվիլի կայարանին դիմացը:

կը խօսին՝ ընկ. ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՄՈՒՆԻ (հայերէն եւ ֆրանսերէն)

Mr GRANDFILS (Maire de Gonesse), Mr MAZOURIER (Secrétaire de la Section de S. F. I. O. d'Arnouville)

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ:

կ'արտասանեն՝ ՕՐ. ՄԵԼԵՆԷ ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ, Պ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ (ֆրանսերէն), ընկ. ՕՆՆԻԿ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ, կ'երգէ ՏԻԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ, ՕՐ. ԿՆԵԱՋԵԱՆ եւ Մ. ՅՈՒԿՈՅԵԱՆ:

Մարսէյլի Համազգայինի Մասնաճիւղը կը ներկայացնէ

ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԷՆ մէկ արար եւ գաւեշտ մը:

Հայկական եւ եւրոպական պարեր,

մասնակցութեամբ եփրատ նուագախումբի:

Մուտք՝ 5 ֆր., անգործներու՝ 3 ֆր.:

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Շոգեկառք կառ. տիւ Նօռէն՝ ժամը 1.17, 1.27 եւ 3.17:

"ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ,, ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

կը տօնուի Համազգային Ընկ. կողմէ

14 Նոյեմբեր, շաբաթ երեկոյ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 Նոյեմբեր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս,

Salle des Ingénieurs Civilsի սրահին մէջ,

19 Rue Blanche, Métro: Blanche et Trinité

Պիտի խօսին՝ ֆրանսացի եւ ուրիշ արհեստակից մասնագէտներ:

Հ. Ս. Միութեան կողմէ խօսք պիտի առնեն՝

Պ. Պ. ԳԷՈՐԳ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ եւ ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ:

Կը ցուցադրուին հայ սափրիչ սափրիչուհիներու կողմէ պատրաստուած կանանց մազերու ամենավերջին նորաձեւութիւնները՝

ֆրանսական եւ հայկական թղթակիցներու ներկայութեամբ:

ԱՆՈՒՇԱՀՈՏՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄ:

ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ՝ հռչակաւոր պարուհի HUGUETTE O. BINի եւ դաշնակահարուհի ANGÈLE ALICEի կողմէ (7 տարեկան)

14 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ արանց 8 ֆր., կանանց 6 ֆր.:

տոմսերը կը ծախուին բոլոր սափրիչներու մօտ:

Բացման Հանդէս

«Հայ Արծիւ» (l'Aigle d'Arménie) Ակումբի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ Նորակազմ Ակումբի բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ այսօր կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին.

7, Salle Tublerի մէջ, 19 rue de la Pompe, մեթրօ՝ Muette

Ցերեկոյթի պատշաճ զգեստ պարտաւորիչ է. ի հարկին գոց գոյն զգեստ կրել ընդունելի է: Առանց հրաւիրագրի մուտքը արտօնուած չէ: Հիւրասիրութիւն առանց դրամի:

վարչութիւն «Հայ Արծիւ» Ակումբի 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Մարսէյլ—փրատոյի Ս. Սահակ-Մեսրոպ Մայր-եկեղեցիի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ այսօր կիրակի 1 Նոյ., ողբացեալ ԿՈՄԻՏԱՍ Վ. ԱՐԴԱՊԵՏԻ մահուան տարելիցին առթիւ մասնաւոր հոգեհանգիստ պիտի կատարուի, նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Հայ երաժշտական Միութեան: Պիտի նախագահէ, պատարագէ ու քարոզէ Տ. Գարեգին Եպսկ. Խաչատուրեան: Կը հրաւիրուի Մարսէյլի Հայ հասարակութիւնը:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ՍԻՐԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ կը փնտռէ իր եղբայրը Աստուր Սարգիսեան, այժմ 34 տարեկան, հօրը անունը Սրապ, Սարիղամիշ Կիւլամիթափ գիւղացի: Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի գրել Սիրան Սարգիսեանի, 7 Բաժառնի փողոց, Թիֆլիս, U.R.S.S.

ԼԻՈՆԱՀԱՅԵՐ

Գնեցէք «Ալլոր» երգիծաթերթը: Կը հրատարակուի ամէն 15օր: Կը ծախուի Լիոնի «Յառաջ»ի գործակալ Խ. Կէնճեանի մօտ, 45 Rue de Bonnel, Lyon.

17, Rue Damesme. PARIS (13)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 3 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MARDI 3 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3260
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԹՇՆԱՄԻՆ ԱՐԹՈՒՆ ԿԸ ՀՍԿԷ

Սուրիոյ ներկայ անցուդարձերը շատ կը յիշեցնեն այն վիճակը, որուն ականատես եղած ենք Թուրքիոյ մէջ, հայկական կոտորածներու նախօրեակին :

Հասած լուրերէն այն ծանր տպաւորութիւնը կը կրենք թէ՝ դարձեալ անդարմանելի հարուած մը կը սպառնայ Հայութեան, այն անգամ Իսքէնտէրուն - Անտիոք - Հալէպ շրջանին մէջ:

Միտքերու մէջ թարմ է տակաւին 1919 փետր. 28 թուականը, երբ խուժանը Հալէպի մէջ յարձակեցաւ հայ բեկորներու վրայ եւ ջարդել սկսաւ՝ անգլիացի զինուորներու աչքին առջեւ: Դարաւոր թշնամին Հայերուն դէմ գրգռած էր տեղացիները՝ զանազան առասպելներ պատմելով: Եթէ չըլլար գրաւման բանակին զինեալ միջամտութիւնը, ջարդը կրնար մեծ համեմատութիւններ առնել :

Այն օրէն ի վեր, երբ Թուրքերը ընդ միշտ վտարուեցան սուրիական հողերէն, Մուսթաֆա Քէմալի գործակալները իրենց գործունէութեան գլխաւոր դաշտը դարձուցին ֆրանսական հոգատարութեան յանձնուած հողամասերը: Կիլիկիոյ պարպումէն վերջ, երբ Հայերը տասնեակ հազարներով տեղաւորուեցան Սուրիա ու Լիբանան, եղբայրական ասպնջականութեան արժանանալով տեղացի ժողովուրդին կողմէ՝ որ նոյնքան տառապած էր թրքական լուծին տակ, թշնամին մէկ մտածում միայն ունեցաւ,— թոյն սրսկել տեղացիներու հոգիին մէջ՝ կասկածելի ու վտանգաւոր տարր մը ներկայացնելով Հայերը՝ սուրիական ու լիբանանեան հայրենիքին համար :

Ու ենկիւրիէն կարմիր ոսկիները շռայլօրէն հոսեցան՝ այս դիւային ծրագիրը գլուխ հանելու համար :

Դեռ երէկ Քէմալի գործակալները չէի՞ն որ զանազան լեզուներով հրատարակեցին եւ հազարներով տարածեցին «Ա. Նիկոլ» կեղծանունին տակ ծածկուած հասարակ լրտեսի մը «Սուրիա եւ Մենք» անուն հանրածանօթ գրքոյկը՝ փաստելու համար որ Հայերը հիւր չեն Սուրիոյ մէջ, այլ հոն եկած են իբրեւ այդ երկրին տէրը՝ վերահաստատելու համար Արտաշէս Մեծերու եւ Արշակունիներու անկախ Հայաստանը ...

« Ահա՛, այսօր Սուրիոյ մէջ տեսնուած հայկական գոյութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ հռչակաւոր Արտաշէս գերդաստանին զաւակները»: («Սուրիա եւ Մենք» էջ 7):

Եթէ մեր վարիչներն ու թերթերը ժամանակին ուժգնօրէն դիմակազերծ ըրած չըլլային այս սադայէլական դաւին իսկական հեղինակները, տարակոյս չկայ թէ բազմաթիւ զոհեր տալու տխուր պարտականութեան տակ պիտի գտնուէինք :

Ինչ որ տեղի կ'ունենայ այժմ, նոյն քաղաքականութեան շարունակութիւնն է, աւելի եռանդուն ձեւով, քանի որ ներկայ փոխանցման շրջանը լաւագոյն պատեհութիւնը կ'ընծայէ իրենց: Ամէն առիթ կ'օգտագործեն՝ թշնամութիւն սերմանելու համար իսլամ ու հայ տարրին միջեւ, Հալէպի շրջանին մէջ :

Այսպէս, Հալէպէն կը հաղորդեն թէ՝ գրգռիչները երկու թեւի բաժնուած, միաժամանակ հայաբնակ Նոր Գիւղի մէջ լուր տարածեր են որ մահմետական Արաբները յարձակման կը պատրաստուին Հայերու վրայ, իսկ Աղ - Եօլի իսլամ բնակչութեան ականջին ալ փսփսացեր են թէ՝ Հայերը հրեւրատոր զինուած մարդերով յարձակում պիտի գործեն իսլամական թաղերու վրայ, կողոպտելու եւ սպաննելու դիտումով :

Արդիւնքը՝ գրգռութիւն եւ խուճապ, ընդհարում եւ զոհեր : Բարեբախտաբար կարելի եղած է իսկական աղէտի մը առաջքն առնել: Արաբ ազգայնականներու պետերն ու Հայոց առաջնորդը Հալէպի հայկական թաղերը այցելելով հանդարտեցուցած են ժողովուրդը: (Այս գործողութիւնն ալ մեր մէջ կ'արթնցնէ հին յիշատակներ):

Մինչ Հալէպի ճակատին վրայ խռովութիւններ կը սերմանեն, Իսքէնտէրուն – Անտիոք շրջանին մէջ շնականութիւնը իր գերագոյն աստիճանին հասցուցած՝ դիւային փաղաքշանքներով կը շոյեն Հայերը, որպէսզի յաջողցնեն այդ հողամասի «անկախութիւնը», իմա Թուրքիոյ կցումը:

Այս առթիւ նաեւ կ'ուզեն երկպառակութիւն յառաջ բերել Հայերու միջեւ: Թուրքերէն «Հալէպ» թերթը կը գրէ.

« Հնչակեան Հայերը շատ բանաւոր որոշում մը տուած են Սուրիոյ մէջ.— ինքնավարութեան խնդրին մէջ Թուրքերուն հետ պիտի գործակցին եղեր ....: Դաշնակները ազգայնական են ...»:

Ու յետոյ կ'աւելցնէ.

« Մեր ազգը ա՛յնքան վեհանձն է որ չի մոռնար փափուկ ժամանակներու մէջ իրեն եղած որ եւ է օգնութիւն, մեծ թէ փոքր: Իսքէնտէրունի ինքնավարութեան խնդրին մէջ Հայերուն գործակցութիւնը Թուրքերուն հետ, դէպք մըն է որ կոչուած է լիջօրէն զանոնք մօտեցնելու մեր ազգին: Հնչակեանները թափանցած են մեր նուրբ եւ զգայուն կէտին: Ասոր հետեւանքը ա՛յն պիտի ըլլայ որ թուրք ապագայ անկախ վարչութիւնը շատ գութով պիտի վարուի իրենց հետ »:

Ռազմախաղը շատ թափանցիկ է: Ու թրքավայել:

Ի՞նչ մերձեցումի եւ գութի մասին կը խօսին, երբ Թուրքիոյ մէջ մնացած Հայութեան բեկորները թրքացնելու համար ո՛չ մէկ միջոցի առջեւ կանգ կ'առնեն, երբ «լքեալ» գոյքերը ամբողջովին կլլելէ ու մարսելէ վերջ, հլքուած ազգային թանկարժէք կալուածներն ալ կը գրաւեն, երբ պատրիարքը «պաշ փափազ»ի վերածելէ վերջ, իրենց քիթը կը խօթեն ազգային դպրոցներէն ու եկեղեցիներէն ներս, թաղական խորհուրդներու գլխուն տնկելով էվգաֆի վարչութիւնը, երբ երկրին մէջ երթեւեկի ազատութիւն իսկ չեն տար Հայերուն եւ կը վարուին այնպէս՝ որ այդ բեկորները ստիպուին ուրիշ հողերու վրայ ապաստան գտնել:

Ի՞նչ խօսք կ'ընեն մերձեցումի մասին՝ երբ մանաւանդ հայկական պատմական հողերը բռնագրաւուած կը մնան իրենց արիւնոտ թաթին տակ:

Հայ ժողովուրդը տասնեւհինգ տարիէ ի վեր հիւրընկալուած է եղբայրական Սուրիոյ հողին վրայ: Այսօր ուրախ է որ այդ երկիրը անկախութիւն կը ստանայ: Տասնեւհինգ տարուան ընթացքին, Հայերը գանգատելու ո՛չ մէկ պատճառ ունեցան ասպնջական ժողովուրդէն: Ընդհակառակն այսօր երախտագիտական զգացումներով տոգորուած են անոր հանդէպ, քանի որ այդ երկրին մէջ հանգիստ ապրեցան՝ նուիրուելով շինարար ու խաղաղ աշխատանքի :

Թրքական խարդախ դաւերը ո՛չ մէկ կերպով կրնան փոխել հայ եւ արաբ ժողովուրդներու փոխադարձ սիրալիր զգացումները :

Գիտնանք սակայն թէ թշնամին արթուն կը հսկէ:

Ու գիտակցինք մանաւանդ՝ թէ մենք պէտք չէ որ քնանանք:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՃԱՌՈՎ ՄԸ ԿԸ ՑՆՑԷ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ

« ՎԵՐՋ ԴՐԷՔ ՊԱՏՐԱՆՔՆԵՐՈՒՆ,— ԶԻՆԱԹԱՓՈՒԹԵԱՆ, ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ, «ԱՆԲԱԺԱՆԵԼԻ» ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ, ՆՈՅՆԻՍԿ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ՝ ԵԹԷ ՉՈՒԶԷ ՆՈՐՈԳՈՒԻԼ »

Մուսոլինի երկար ատենէ ի վեր չէր խօսած,— Միլանի մէջ կիրակնօրեայ իր ճառով եկաւ փոխելու քաղաքական կլիմային բարեխառնութիւնը:

— Ձեր ուշադրութիւնը կը խնդրեմ այն ճառին համար, զոր պիտի արտասանեմ այս բեմէն՝ ճշդելու նպատակով Փաշական Իտալիոյ դիրքը այն յարաբերութիւններուն, զորս ան կը մշակէ եւրոպական պետութեանց հետ, քաղաքական կացութեան այս խռովեալ պահուն:

Մեր քաղաքական զարգացման բարձր մակարդակը թոյլ կուտայ ինծի բացորոշ պարզել այստեղ այն հարցերը, զորս ուրիշներ սովորութիւն ունին քննելու այսպէս կոչուած խորհրդարաններու մէջ, կամ այսպէս կոչուած ժողովրդավար ճաշկերոյթներու ընթացքին:

Պիտի խօսիմ համադրական ձեւով, սակայն կ'ուզեմ աւելցնել թէ ամէն մէկ խօսք որ կ'արտասանեմ՝ կշռուած ու չափուած է:

Եթէ ցանկալի է որ պայծառանայ եւրոպական մթնոլորտը, այն ատեն հարկ է առաջին առթիւ վերջ տալ բոլոր պատրանքներուն, բոլոր հասարակ տեղիքներուն, բոլոր պայմանադրական սուտերուն, որոնք կը կազմեն տակաւին Ուիլսընեան գաղափարաբանութեան նաւաբեկութեան հանգրուանները:

Առաջին պատրանքը զինաթափութիւնն է: Ոչ ոք կ'ուզէ զինաթափ ըլլալ ուրիշներէն առաջ: Արդ անկարելի է որ զինաթափ ըլլան պետութիւնները բոլորը մէկ անգամէն: Այսուհանդերձ Ժընեւի մէջ զինաթափութեան խորհրդաժողովը կը փչէ պղպջակին մէջ ու լեռ կը շինէ, եւ ահա րէքլամը կ'ողողէ հրապարակը, մինչ այդ լեռնէն կը ծնի... մուկ մը միայն:

Մենք, Փաշականներս, սովոր ենք իրականութիւնը դիտել, ըլլայ կեանքի, ըլլայ պատմութեան մէջ, կատարեալ սառնութեամբ: Ահա թէ ինչո՛ւ կը մերժենք նաեւ այն միւս պատրանքը, որ կը կոչուի հաւաքական ապահովութիւն: Այդպիսի իրողութիւն գոյութիւն չէ ունեցած երբեք, չի կրնար ունենալ եւ ապագային: Առնական ժողովուրդը ան է որ հաւաքական ապահովութիւնը կը ստեղծէ իր սահմաններէն ներս եւ կը մերժէ իր ճակատագիրը յանձնել ուրիշներու :

Երրորդ պատրանքն է անբաժանելի խաղաղութիւնը: Անբաժանելի խաղաղութիւնը համազօր է անբաժանելի պատերազմին:

Ժողովուրդները կը մերժեն կռուիլ այն շահերուն համար, որ չեն հետաքրքրեր զիրենք: Ազգերու Դաշնակցութիւնը եւս հիմնուած է անհեթեթ գաղափարի մը վրայ, որ կը թելադրէ պահպանել իրաւական հաւասարութեան սկզբունքը բոլոր պետութեանց միջեւ, մինչդեռ պետութեանց միջեւ գոյութիւն ունի տարբերութիւն մը դէթ պատմական պատասխանատուութեանց տեսակէտով:

Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ դրուած է հարցը այսպէս.— կամ կը վերանորոգուի, կամ կը քանդուի: Նկատելով որ չափազանց դժուար է, Ազգերու Դաշնակցութեան համար, վերանորոգել ինքզինք, լաւ է որ ինքնաբերաբար եւ խաղաղօրէն թաղուի :

Մենք չենք կրնար մոռնալ, որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը սադայէլեան արթնութեամբ միջոցներ ձեռք առաւ՝ տնտեսական պաշարման մատնելու համար մեր ժողովուրդը: Ան փորձեց անօթի ձգել մեր ժողովուրդը, աւելի շօշափելի խօսելու համար՝ մեր կիներն ու երեխաները: Ան փորձեց խորտակել մեր քաղաքակրթութեան զինուորական ճիգը: Չյաջողեցաւ, ոչ թէ անոր համար որ չուզեց, այլ անոր համար, որ կը գտնուէր դէմ առ դէմ իտալացի միակամ ժողովուրդին, որ ընդունակ է կատարելու ամէն զոհողութիւն, նոյնիսկ կռուելու Ազգերու Դաշնակցութեան յիսուներկու պետութեանց դէմ :

Մնաց որ խաղաղասիրական քաղաքականութիւն մը վարելու համար, պայման չէ անցնիլ Ազգերու Դաշնակցութեան նրբանցքէն:

ԽՄԲ.— Ճառին մնացեալ մասը, ինչպէս եւ թողած տպաւորութիւնը եւրոպական մայրաքաղաքներու մէջ՝ յաջորդով:

ԴԱՒ ՄԸ ՍԹԱԼԻՆԻ ԴԷՄ

« Մաթէն » կը տեղեկանայ Ռիկայէն թէ յամառօրէն շրջան ընող զրոյցի մը համաձայն, Ձեկան երեւան հանած է նոր դաւ մը Սթալինի դէմ:

Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան դարձեալ բովանդակ Ռուսիոյ մէջ: Կը վախցուի որ ծանր դէպքեր պատահին :

Կաթողիկոսական նուիրակին ձեռնարկը վիժած

ՊՈԼՇԵՒԻԿ ԵՒ ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԴԱՒԱԴԻՐՆԵՐԸ ԳՈՐԾԻ

Ինչպէս իր ատենին հաղորդած էինք, Կաթողիկոսական Նուիրակը կողմերու ներքին համաձայնութեամբ որոշ միջոցներ մտածուած էր՝ ամերիկահայ թեմի միասնականութիւնը վերահաստատելու համար: Նախապէս իրենց համաձայնութիւնը այս ձեռնարկներուն տալէ յետոյ, վերջին պահուն սակայն, երբ Նուիրակը Հոթէլ Մաքբինքի «Երեսփ. ժողովը» նիստի կը հրաւիրէ զայն լուծելու համար, ռամկավար «երեսփոխան»ները, ենթակայ պոլշեւիկներու թաքուն հրահանգին, կ'ըմբոստանան եւ կը հրաժարին ենթարկուելէ Նուիրակի տնօրինութեանց:

ԻՐ ՃԻԳԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԴԱՒԱԴՐԱԲԱՐ ՁԱԽՈՂԱԾ ՆՈՒԻՐԱԿԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԱԾ Է. « ԿԸ ՏԵՍՆԵՄ, ՈՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԸ ԱՆՏԻՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ ԻՐԱՑ ՊԱՀՊԱՆՈՒՄԸ (ԱՅՍԻՆՔՆ՝ ՊԱՌԱԿՏԵԱԼ ՎԻՃԱԿԻՆ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒՄԸ. «Յ.»): ԿԸ ՑԱՒԻՄ, ՈՐ ԱՅՍՔԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ ՁԵՐ ՄԷՋ ՄՆԱՑԻ ԵՒ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐՍ ՊԱՐԶԵՑԻ ԱՄԷՆ ՏԵՂ ԱՄԷՆՈՒՆ, ԲԱՅՑ ՉՀԱՍԿՑՈՒԵՑԱՅ: ԿԸ ԶԳԱՄ, ԹԷ ՊԱՐՏՈՒԱԾ ՄԱՐԴ Մ'ԵՄ ԵՒ ԻՄ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՁԱԽՈՂԱԾ Է»:

Յառաջիկային հանգամանօրէն պիտի անդրադառնանք այս ցաւալի դէպքին :

ԿՈՄԻՆՏԵՐՆԸ ԻՐԱՔԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒԱԾԻՆ ՄԷՋ

ԿՈՄԻՆՏԷՐՆԻ ՄԷՋ ՀԱՅ ՄԸՆ ԱԼ...

Պաղտատի պետական հարուածին լուրը տալու ժամանակ, գրեցինք թէ քիւրտ զօրավար մը մեծ դեր խաղցած էր այդ շարժումին մէջ: «Մաթէն» կը գրէ թէ Կոմինտէրնը եւս մատ ունի պետական հարուածին պատրաստութեան մէջ: Վերջերս քիչ թէ շատ կարգի մտած էին Սուրիոյ, Պաղեստինի եւ Իրաքի յարաբերութիւնները Եւրոպայի հետ: Ասիկա գործին չէր գար Մոսկուայի:

Կոմինտէրնը որոշեց արծարծել խռովութիւնները եւ թշնամութիւնը ընդդէմ Եւրոպայի: Կոմինտէրնի «արաբական երկիրներու» հատուածը նիստ մը գումարեց Մոսկուայի մէջ, հոկտեմբերի կիսուն,— այդ նիստին ներկայ էին Բոզդանով, Մինին (որ կուգար Շանկայէն), Սուրիացի Նասիր, Իպն - Պրաք, Հաճարով, Արթիւրեանց եւ Իսք - Պին - Սէուտ: Այդ նիստին մէջ խմբագրուեցան կարեւոր հրահանգներ, որոնք հաղորդուեցան արաբական երկիրներու համայնավար կուսակցութիւններուն: Մասնաւորաբար թելադրուեցաւ որ համայնավարները սերտ գործակցութիւն մը ցոյց տան տեղական ծայրայեղ ազգայնականներուն :

Կոմինտէրնի «արաբական երկիրներու հատուածին» լիազօրը, որ կը գտնուէր Աթէնք, վերջնապէս փոխադրուեցաւ Պէյրութ: Նորընտիր լիազօրն է Բոզդանով, որ հրահանգ ստացաւ անմիջապէս մեկնիլ իր նոր պաշտօնատեղին: Եուրիեւ եւս, միշտ խորհրդային առեւտուրի ներկայացուցիչի հանգամանքով, ղրկուած է դէպի արաբական երկիրները,— ճամբու ընթացքին պիտի հաղորդակցի տեղական կոմունիստ կուսակցութեանց պետերուն հետ: Արաբական երկիրներու Կոմինտէրնի մնայուն ներկայացուցիչը, Թաթար Հաքիմով, որ կը գտնուի Հիճազի մէջ, ծանօթ նիստին ընթացքին՝ խիստ քննադատութիւն կրեց: Պաշտօնանկ ընելով զայն՝ նոյն պաշտօնը տուին Կեդր. Ասիոյ լիազօրին, Ազրբէջանցի Թաթար Շուխմովի, որ ծանօթ է Իսմայիլ մարտական անունով: Որոշուեցաւ նոյնպէս ղրկել կարգ մը գործակալներ :

Առեւտրական գործավարութիւնը գրասենեակներ պիտի հաստատէ Սուրիոյ, Պաղեստինի եւ Եմէնի մէջ: Կեդր. գրասենեակ մը Սանաայի մէջ, որուն գլուխը՝ Սթիրնի, ծանօթ իբրեւ ղեկավար Պաղեստինի 1928ի խռովութիւններուն: Այս գրասենեակները պիտի դիւրացնեն Մոսկուայի հաղորդակցութիւնը Մերձ. Արեւելքի հետ: Երկու ռուսական նաւեր, քարիւղ եւ կերպասեղէն բարձած, պիտի հանդիպին Սուրիոյ, Պաղեստինի եւ Արաբիոյ նաւահանգիստները, երկիր մտցնելու համար փրոփականտիստներ, դրամ եւ գրականութիւն: Այսպէս թէ այնպէս Մոսկուա որոշած է կրկնել անցեալ ամրան խռովութիւնները, որոնց զոհ գացին բազմաթիւ անմեղներ:

*** Պաղտատէն կը հաղորդեն թէ պետական հարուածէն վերջ, հրաժարեալ նախարարները փախան դէպի Պաղեստին եւ Եգիպտոս: Պաղտատի մօտիկ սպաննուեցաւ պատերազմական նախարարը, Ճաֆէր փաշա: Իր փեսան եւս, Նուրի փաշա, սպաննուեցաւ Գահիրէի մէջ: Պաղտատ գրաւուած կը մնայ բանակին կողմէ:

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹ ԿԸ ՊԱՏԿԱՆԻ ՍՈՒՐԻՈՅ

« Թան »ի թղթակիցը, Ժորժ Մէյէր Գահիրէէն կը ղրկէ երկար յօդուած մը, ուր քննութեան կ'առնուին Թուրքերու վերջերս ցոյց տուած պահանջկոտութիւնը, Թուրքեւֆրանսական բանակցութեանց ընթացքը 1921էն սկսեալ, եւ Ալեքսանտրէթի հարցը:

Ժորժ Մէյէր կ'ըսէ թէ, երբ խաղաղութեան դաշնագիրներով ճշդուեցաւ օսմանեան կայսրութենէն խլուած կարգ մը նահանգներու ճակատագիրը, արդի Սուրիան զրկուեցաւ այն կարեւոր նաւահանգիստներէն, Եաֆայէն մինչեւ Ալեքսանտրէթ, որոնցմէ կ'օգտուէր օսմանեան կայսրութեան օրով: Լիբանան, որուն կցուած է Պէքաայի լեռն ու Թրիփոլիի շրջանը, օժտուած է Միջերկրականի լաւագոյն նաւահանգիստներով,— Պէյրութ եւ Թրիփոլի: Կարելի է խորհիլ, որ երբ կնքուին ու վաւերացուին բոլոր համաձայնութիւնները, որոնք վերջնապէս կը ճշդեն Ֆրանսայի յարաբերութիւնները Լիբանանի եւ Սուրիոյ հետ, Լիբանանեան - սուրիական դաշնակցութեան մը կազմութեամբ, Ֆրանսայի հովանաւորութեան տակ, կարելիութիւն կը ստեղծուի կարգադրելու այդ պետութեանց հասարակաց շահերը,— օրինակ Լիբանանի նաւահանգիստները օգտագործելու տեսակէտով ամէն դիւրութիւն կը տրուի Սուրիոյ, բայց ատիկա պատճառ մը չէ որ Դամասկոսի կառավարութիւնը չունենայ ազգային նաւահանգիստ մը, որ այնքան կենսական կարեւորութիւն կը ներկայացնէ: Եւ այդ նաւահանգիստը կրնայ ըլլալ միայն Ալեքսանտրէթը: Լաթաքիէն, Ալաւիներու երկրին մէջ, կը վայելէ վարչական ինքնավարութիւն մը ճիշդ ինչպէս Ալեքսանտրէթի սանճաքը, այնպէս որ չի կրնար գոհացնել Սուրիոյ ծովային պահանջները :

Երբ Այրերու այս շրջանակին մէջ— Ալեքսանտրէթ, Անտիոք եւ (հ) Ալէպ,— Ալեքսանտրէթի մասին թրքական պահանջկոտութիւնը նկատի չի կրնար առնուիլ, բայց միայն 1921էն 1926էն կնքուած դաշնագիրներու տրամադրութեանց սահմաններուն մէջ: Սուրիոյ ապագան, անոր անկախութեան նուիրա-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՍԹՈՅԱՏԻՆՈՎԻՉ ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՄԷՋ

Եուկոսլավիոյ վարչապետ Սթոյատինովիչի այցելութիւնը Էնկիւրի, անշուշտ, քաղաքական ու միջազգային այն արժէքը չունի, ինչ որ ստացաւ, անցնող շաբթուան ընթացքին, Չիանոյի այցելութիւնը՝ Պերլին:

Այսուհանդերձ, բոլոր անոնց համար, որոնք կը հետեւին Թուրքիոյ ներքին ու արտաքին կեանքին, Սթոյատինովիչի այցելութիւնը ունի եւ պէտք է ունենայ նկատելի արժէք:

Ընենք, անմիջապէս որ այցելութեան պատրուակը իրականութեան չի համապատասխաներ: Տրուած տեղեկութեանց համաձայն, իբրեւ թէ Սթոյատինովիչ Էնկիւրի այցելեց Թուրքիոյ եւ Եուկոսլավիոյ միջեւ տնտեսական յարաբերութիւններուն ճշդումին կամ ընդլայնումին համար:

Փորձենք յիշել քանի մը իրողութիւններ, որպէսզի մեզի համար աւելի դիւրին ըլլայ գոնէ մերձենալ այն պատճառներուն, որոնք կրնան Պելկրատէն մինչեւ Էնկիւրի տարած ըլլալ Եուկոսլավիոյ վարչապետը:

Բիւշտի Արաս, Ժընեւէն վերադարձին, հանդիպեցաւ Պելկրատ ուր մնաց պահ մը: Պելկրատ հանդիպեցաւ նաեւ Պուլկարիոյ վարչապետը՝ Քէօսէիվանով:

Սթոյատինովիչ Թուրք մամուլին ըրած իր յայտարարութեամբ կը խօսէր իր այցելութեան ու Պալքաններու խաղաղութեան մասին:

Չմոռնանք եւ ուրիշ իրողութիւն մը, — Սթոյատինովիչ Էնկիւրի կ՚երթայ կամ իր երկրէն կը հեռանայ այնպիսի պահու մը, երբ մութ ամպեր կը սաւառնին Եւրոպայի վերեւ, Ռուսիան իբրեւ թէ մարտանաւեր կ՚ուղարկէ Սպանիա, Չիանօ եւ Նէօրաթ ծրագիրներ կը մշակեն, Չեխոսլովաքիա իսկ «դէպի Գերմանիա հակումի նախանշաններ ցոյց կուտայ»:

Իսկ Թաթարէսքուն դեռ նոր էր որ Պելկրատէն վերադարձաւ Պուքրէշ:

Ահա ուրեմն, պարագաներ, որոնք մեզ կը մղեն խորհելու թէ լուրջ պատճառ մը կապուած է Սթոյատինովիչի այցելութեան ու չդթայուած նոյն այդ պարագաներուն հետ:

Քաղաքական վերջին իրադարձութիւնները ծանօթ են: Եուկոսլավիա մէկն է այն երկիրներէն, որոնք նախապէս ուժգնօրէն կապուած ըլլալով հանդերձ Ֆրանսայի, այժմ որոշ հակում ցոյց կուտան ձերբազատուելու, ստնուազն այդ բարեկամական կաշկանդումէն: Ընդունելով հանդերձ, որ դեռ իրողութիւն մը կարելի չէ նկատել Եուկոսլավիոյ՝ քաղաքականօրէն մերձեցումը Գերմանիոյ, այսուհանդերձ ճիշդ է, որ Պելկրատը այժմ քաղաքականօրէն ալ կ՚ուզէ այնքան հեռու մնալ Փարիզէն, որքան հեռու է աշխարհագրականօրէն: Եւ որովհետեւ, ուժերու նոր դասաւորումով եւ ստեղծուած նոր արժէքներով, աշխարհագրական դիրքերն ու տարածութիւնները այժմ աւելի մեծ կշիռ կը ստանան քան առաջ — երբ լոկ «յաղթողներ» ու «պարտուողներ» կային, — Եուկոսլավիա, շատ հասկնալիօրէն, կ՚ուզէ վերջնապէս «ճշդել իր դիրքը», նկատի ունենալով ապագայ հաւանականութիւնները:

Ըլլալով մասնակից Փոքր Համաձայնութեան ու Պալքանեան ուխտին, ան, կ՚երեւի, նոյն տեսակէտը տարաւ նաեւ Փրակա՝ հանդիպելէ վերջ Պուքրէշ: Բայց, եթէ Փոքր Համաձայնութեան իր գործակիցները բանաձեւ մը գտան՝ փրկելու համար երեւոյթները, Պալքանեան ուխտը այդ ուղղութեամբ ընդհանուր բանաձեւ մը չունի տակաւին:

Թուրքիան մասնաւորապէս, որ ամէնէն մեծ ջանքը կը թափէր այդ ուխտի գոյացման ու ամրացման համար, քաղաքական կապեր, յանձնառութիւններ եւ տրամադրութիւններ ունի, որոնք, կ՚երեւի, հաշտ չեն մասնաւորապէս Եուկոսլավիոյ այժմու ձգտումներուն:

Կասկած չկայ այն մասին, թէ ապագայ բախում մը անպայման իր անդրադարձումը պիտի ունենայ մասնաւորապէս փոքրերուն վրայ: Քաղաքական հորիզոնէն կարծէք յանկարծ վերցաւ «վերաքննական» ու «հակավերաքննական» հակադրութիւնը: Գերմանիա եւ Իտալիա մէկ գծի վրայ են գոնէ առ այժմ՝ ու գոնէ որոշ կէտերու շուրջ — կազմած ըլլալով հանդերձ մէկ ճակատ, — ու անոնց շուրջ գտնուողները հարկադրուած են «ճշդելու իրենց դիրքերը»: Ուխտ, համաձայնութիւն, զինակցութիւն, — այս բոլորը չափազանց շատ կորսնցուցին իրենց արժէքները: Ու ինչ որ կայ հիմա, որպէս գլխաւոր մտահոգութիւն, սեփական սահմաններու եւ սեփական շահերու ապահովումն է:

Եթէ Սթոյատինովիչի այցելութեան մօտենանք նաեւ այս տեսակէտէն, պարզ կը դառնայ, թէ ան Էնկիւրի գնաց ոչ երկու երկիրներու տնտեսական համեստ յարաբերութեանց համար, ոչ ալ «ուխտին յատուկ ներքին խնդիրներու պատճառաւ»:

Մտահոգուած, առաւելապէս իր երկրի շահերով, ամբողջականութեան պահպանումով, աջ ու ձախ սահմաններու վրայ իր յարաբերութիւններովը, Եուկոսլավիոյ վարչապետը, վճռական քայլէ մը առաջ, Էնկիւրիի մէջ կ՚ուզէ փորձել, թերեւս վերջին անգամ ըլլալով, ձեռք ձգել նաեւ Թուրքիոյ համաձայնութիւնը՝ ընելու համար հաւաքական յայտարարութիւն մը՝ «զինեալ չէզոքութեան» մասին:

Եթէ չյաջողի իր այդ ճիգին կամ փորձին մէջ, ան, ապահովաբար, իբրեւ պատասխանատու վարիչը իր երկրին, հարկադրուած պիտի ըլլայ ընտրելու առանձին ճամբան, — այն՝ որ դէպի Պերլին կը տանի:

Վասնզի չմոռնանք, որ Գերմանիոյ տնտեսական նպաստներէն վերջ զօրաւոր կուտայ նաեւ Եուկոսլավիոյ, Իտալիա եւս վերջերս սկսած է Եուկոսլավիոյ հետ բարեկամանալու մասին խօսիլ՝ թերեւս ի հեճուկս Անգլիոյ…

Այսպէս կամ այնպէս, Սթոյատինովիչ մեզի կը բերէ, Էնկիւրի իր այցելութեամբը, նախանշանները ոչ թէ սերպեւթուրք յարաբերութեանց աւելի լաւացման, այլ նախանշանները ճարճատումին, զոր կ՚ունենայ, արդէն, այն միւս շէնքը, — Պալքանեան ուխտը:

Այս կերպով միայն կը բացատրուի այցելութիւն մը այն օրերուն, երբ, ինչպէս ըսինք, ամէն երկրի պատասխանատու անձ լրջօրէն մտահոգուած է «կուտակուող ամպերով»:

Ուշագրաւ է որ Թուրքիա այս այցելութիւնը կ՚ընդունի զինուորական հանդիսութեանց օրերուն:

Թուրքերը, մանաւանդ քամալականները, մասնաւոր ճիգ մը ունին զօրանցքի ցուցադրութիւններ կատարելու: «Ճիւմհուրիէթ», այս այցելութեան առթիւ, կը գրէ. — «… Պ. Սթոյատինովիչ Էնկիւրիի մէջ պիտի տեսնէ թէ թուրք զօրքը որ տողանցք պիտի կատարէ իր առջեւէն, ապահովութիւն մըն է խաղաղութեան պահպանման համար: Թուրք բանակը, ընկերը Եուկոսլաւեան բանակին, միշտ պատրաստ է կատարելու իր պարտականութիւնը, որ կը բխի պալքանեան համաձայնութենէն եւ Պալքաններու խաղաղութեան պահանջէն»:

1933ին կարելի էր գրել այս տողերը: Այն ատեն իրապէս շատ պալքանեան մտահոգութիւններ կային: Այսօր այդպէս չէ: «Ճիւմհուրիէթ» եւ Էնկիւրի ի զուր կը ճգնին ցոյց տալ թուրք բանակին ուժն ու պատրաստակամութիւնը՝ «կռուելու յանուն պալքանեան խաղաղութեան»: Վասնզի, Պելկրատ շատոնց դադրած է կռուելու եւ բռնի ուժին մէջ տեսնելու խաղաղութիւնը Պալքաններու մէջ:

Աւելին, — այդ համաձայնութիւնը իրեն համար կորսնցուցած է իր արժէքը, քանի որ անիկա առաջ կը կարծուէր նեցուկ մը՝ Իտալիոյ դէմ, եւ կ՚ուզէր կռուան մը ընել Պուլկարիոյ դէմ:

Իսկ Եուկոսլավիա նոյն Սթոյատինովիչի բերնով յայտարարեց Սոֆիայի մէջ՝ դէպի Պոլիս ուղեւորութեան ատեն. — «Սերպեւպուլկար յարաբերութիւնները երբեք այնքան լաւացած չէին, որքան են այժմ»:

Կարելի չէ՞ կարծել թէ թաքնուած միտք մը կայ եւ այս յայտարարութեան մէջ:

Վասնզի Պելկրատ, ինչպէս կը կռահուի, որոշ ատենէ ի վեր կը ջանայ «Պալքաններու խաղաղութիւնը» ապահովել ոչ թէ «կռուելու պատրաստ բանակով», այլ ճիշդ հակառակը, զիջումներով, որոնցմէ, ըստ իրեն, չի կրնար հեռու մնալ եւ Թուրքիան… Էնկիւրի տրամադի՞ր է տալ…:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ ՎԱՆԻ ՄԷՋ

Վանէն «Ճիւմհուրիյէթ»ի կը հաղորդեն թէ Վանի լիճին վրայ կը նաւարկեն 3 մարդատար եւ բեռնատար մօթէօր, 2-3 տապաս եւ շարժանաւ մը որ կը բանի Վանի եւ Արտամետի միջեւ, իբրեւ զբօսանաւ:

Վան-Դատուան ճամբորդութեան գինն է 100 եւ 50 ղրուշ: Տարեկան վեց հազար ճամբորդ եւ չորս հազար թոն ապրանք կը փոխադրուի: Դատուանի մէջ նաւարան մը շինուած է: Պիտի կառուցուին նաեւ պանդոկ մը եւ այլ շէնքեր: Անիխի նաւարանը Դատուան փոխադրուած է:

Վան քաղաքին եւ նաւահանգիստին միջեւ օթօպիւս պիտի բանի, Տնտեսագործավարին կարգադրութեամբ: Զննութեան գարկ պիտի տրուի: Միւս կողմէ լիճէն սօտա պիտի հանուի եւ փլաժներ պիտի շինուին: Տուվային մարդանքը քաջալերելու համար, գործավարը խոստացած է ղրկել երեք շարփի, որոնք ներկայիս կը շինուին Պոլսոյ մէջ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐԷՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ
ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

— . —

Աննախընթաց հանդէս մը ունեցանք Պերլինի մէջ, երբ «Հայ Մշակոյթի Օր», որ կազմակերպուած էր Պերլինի Հայ Գաղթ. Միութեան եւ «Հայ Երիտասարդ. Միութեան» վարչութիւններուն կողմէ միասնաբար (Ծր. 24 հոկտ.):

Լանտվէրքազինոյի սրահը լեցուն էր հոծ բազմութեամբ: Պ. Ռուբէնի եւ տիկնոջ սիրայօժար մասնակցութիւնը մեծ փայլ մը կուտար հանդէսին: Օտար հիւրեր ալ եկած էին լսելու համար հայկական քեմանչէն եւ հայկական երաժշտութիւնը՝ յայտնի վարպետին կողմէ նուագուած:

Սրահը զարդարուած էր հայկական եւ գերմանական դրօշներով, իսկ հայ երիտասարդներու մասնաւոր հոգածութեամբ հայ թերթի եւ գրքի ցուցադրութիւնը ուշադրութեան առարկայ էր իր առանձնայատկութեամբ: Հոն էին անխտիր հայ թերթեր եւ պարբերականներ, գրքեր եւ ժողովածուներ, Նահատակ Գրագէտներու գործերը, բայց սէգօրէն մասնաւոր զարդը կը կազմէր «Սասնայ ծռեր»ը, զոր ամէնքը ձեռքէ ձեռք անցուցին, որովհետեւ Հայաստանէն եկած էր, եւ որովհետեւ հոյակապ գործ մըն էր…

Յառնկայս «Մեր հայրենիք»էն վերջ Գաղթ. Միութեան նախագահ Պ. Ծաճեան կարդաց օրուան նշանակութիւնը սպարզող գեղեցիկ գրութիւն մը, թելադրելով գործնապէս սիրել մեր մշակոյթը եւ վերջացուց գոչելով. «կեցցէ հայ մշակոյթը, կեցցէ հայ ազգը»:

Յետոյ խօսեցաւ Տոքթ. Արտ. Աբեղեան հայ գուսաններու մասին ուսումնասիրական եւ բովանդակալից ճառ մը, սկսելով Յ. Յովհաննիսեանի «Աշուղ» բանաստեղծութեան ընթերցումով. —

Ասի՝ աշո՛ւղ, առ չունգուրըդ,
Մեզ բան ասա սրտալի.
Կարօտ եմք քու անուշ ձէնին,
Մի բան ասա սրտալի:

Այսպէս աշուղը յանձին Պ. Ռուբէնի եւ մեր բանաստեղծ գուսանները հին օրերէն մինչեւ մեր օրերը կը յիշատակուէին եւ կ՚ոգեւորէին ներկաները:

Երբ Պ. Աբեղեան Սայաթ Նովայի մասին խօսելէ եւ անոր գործերը ծանօթացնելէ վերջ կարդաց եւ բացատրեց «Քէմանչէ» բանաստեղծութիւնը նոյն ինքն Սայաթ Նովայի, Պ. Ռուբէն ցուցադրեց իր գեղեցիկ սատափազարդ քեմանչէն, որուն վրայ գրուած է 1810 թուականը եւ Ա. Տ. Ա. տառերը, շինողին անունը՝ Աւետիս Տէր Աւետիսեան: «Քէմանչէ», «Սիրական» եւ «Ղարիպ պլպուլ» բանաստեղծութիւններու ընթերցումին՝ մէջ ընդ մէջ կը նուագէր մեր տաղանդաւոր արուեստագէտը, պանծացնելով հայկական երաժշտութիւնը եւ արժանաւոր յաջորդը հանդիսանալով մեր մեծ բանաստեղծներուն եւ ժողովրդական աշուղներուն:

Պ. Աբեղեան մասնաւորաբար կանգ առաւ նաեւ Աշուղ Ջիւանիի (Քերովբէ Լեւոնեան) վրայ, որ միայն հայերէն եւ զուտ հայերէն լեզուով յօրինեց իր գործերը առաջին անգամ ըլլալով եւ հայրենասիրական շունչը մտցուց իր բանաստեղծութեանց մէջ: «Ձախորդ օրերդ»ի ընթերցումին յաջորդեց Պ. Ռուբէնի յուզիչ նուագը:

Ձանց կ՚առնեմ ծափահարութիւնները եւ ոգեւորութեան արտայայտութիւնները նկարագրել, որովհետեւ անվերջ ծափեր եւ ընդմիջում էր, մանաւանդ երբ Պ. Աբեղեան «Մեր աշուղ»ին տեղ բանաստեղծութեան մէջ կը մտցնէր մեր Ռուբէնը: Ներկաները սրահը կը թնդացնէին ի յարգանս հայ երաժշտութեան ներկայացուցիչ Պ. Ռուբէնի:

Յիշենք նաեւ որ Չիս ասում թէ լաց էս բլի, Աշուղներու մրցումը, Քո տրւածը ուրիշ դիղ է, (ասպաւորիչ ընթերցում Պ. Գ. Դաւիթխանեանի կողմէ), ոգեւորութիւնը ծայր աստիճանի կը հասցնէին:

«Հայ Երիտասարդ» Միութեան կողմէ՝ վարիչ Տիրայր ճառ մը խօսեցաւ հայերէն թերթի եւ գրքի ընթերցումին մասին եւ վերջացուց բսելով թէ «Թող այսօրուան մեր Մշակոյթի Օրը մեզի նշանաբան տայ՝

Կարդալ հայերէն թերթեր եւ
Կարդալ հայերէն գիրքեր:

Պաշտպանուիլ անոնց միջոցով օտարացումի դէմ եւ նոյն ատեն սատար ըլլալ հայ մշակոյթի զարգացման: Կեցցէ հայ մշակոյթը, կեցցէ՛ հայ ցեղը»:

«Հայ Երիտասարդ» Միութեան երգչախումբը երգեց հայ ժողովրդական երգեր, ամէնքն ալ Կոմիտաս վարդապետէն, Նար ջան արի, Էս օր ուրբաթ է, Ջուր կուզայ, Ինչու Բինկէօլը մըտար, Առնիմ երթամ, կաքուի երգը, Աբեւր կայնէ կէս օր եւ Սոնա խարը: Մէջ ընդ մէջ արտասանութիւն եւ մեներգ: Օր. Ա. Սիսլեան շատ շնորհալի եւ գեղեցիկ արտասանութիւն մը ըրաւ (Միսաք Մեծարենցի) «Սա իրիկուընն ըլլայի ես»… իսկ Օր. Թամարա Բիլեան այնչափ լաւ եւ սիրուն երգեց Վահան Թէքէեանի բանաստեղծութիւնը եւ Դուրեանի Այէմ չահի «Ես սիրեցի»ն:

Հանդէսին ներկայ Պ. Ա. Ջամալեան ժողովուրդին խնդրանքով ճառ մը խօսեցաւ մշակոյթի պահպանման մասին եւ շեշտեց հայերէնի ուսուցման անհրաժեշտութիւնը, եթէ կ՚ուզենք պահել մեր ազգային գոյութիւնը մինչեւ հայրենիք վերադարձ:

Հանդէսին ամէնէն վերջի մասը բաժնուեց Պ. Դաւիթխանեանի խնդրանքով որ Պ. Ռուբէն եւ տիկինը մէկ քանի կտորներ նուագեն, բայց այս անգամ անյաջօրէն օգտագործեցինք ամէնքս որ ներկայ էինք:

— Այս կտորն ալ, այսինչ երգն ալ:
Հայկական երաժշտութեան գանձը դրուած կար քէմանչէին մէջ եւ լիուլի վայելեցինք զայն՝ շնորհիւ մեր պատրաստակամ եւ պատուական արուեստագէտին որ մեր քեմանչիստ Ռուբէնն է, պարզ, բարի եւ ազնիւ:

Շատ ուշ էր արդէն եւ ներկաները չէին բաժնուիր սրահէն:

Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

«Քոչուրիւն չկայ, միայն բռնութիւն կայ»

«ՔԻՒՐՏԵՐԷՆ ԸՍՈՒԱԾԸ ԽԱՌՆՈՒՐԴ ՄԸՆ Է ԹՈՒՐՔԵՐԷՆԻ ԵՒ ԻՐԱՆԵՐԷՆԻ. — ԱՅԼԵՒՍ ՈՉ ՄԷԿ ԴԷՊՔ. Ա. ՐԵՒԵԼ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ»

«Գուրուն» այս վերնագիրներու տակ կը հրատարակէ իր երեսփոխան խմբագրապետ Ասըմ Ուսի այսօրուան խմբագրականը, զոր կը հրատարակենք թարգմանաբար. —

Անցեալ տարի հիմնական միջոցներ ձեռք առնուեցան լուծելու համար «Տերսիմ»ի խնդիրը որ նախկին վարչութիւններէն մնացած ողբերգական ժառանգութիւն մըն է: Այդ նահանգը կոչուեցաւ Թունճէլի եւ Գ. Ընդհ. քննիչ Զօր. Ապտուլլահ կուսակալ կարգուեցաւ արտակարգ իրաւասութիւններով: Մեր աշխատակիցներէն մէկը որ վերջերս քննական պտոյտ մը կատարեց արեւելեան նահանգներուն մէջ, կը հաղորդէ թէ հանրապետական կառավարութեան գործադրած միջոցները կարեւոր արդիւնքներ տուած են:

Անցեալ տարի միայն Երզնկայի մէջ աւազակութեան 55 դէպք տեղի ունեցած էր: Այս տարի ոչ մէկ դէպք, ոչ Թունճէլիի, ոչ մօտակայ Երզնկայի, ոչ ալ Մալաթիոյ եւ Ճապաղջուրի մէջ: Զօր. Ապտուլլահ յանկարծակի քննութեան ելած է, բայց ճամբաներու վրայ մէկ հատիկ իսկ զինեալ անձ տեսած չէ: Կառավարութեան կողմէ հրաւիրուած բոլոր անձերը եկած եւ զէնքերով միասին անձնատուր եղած են: Մինչեւ հիմա անձնատուր եղողներուն թիւը 700ի հասած է:

Ամէնէն վերջին անձնատուրն է Սէյիտ Րիզա, որ ընդհ. պատերազմին մեծ ծառայութիւններ մատուց արեւելեան ճակատին վրայ: Աւելի վերջը այս մարդը օտար գրգռումներով կը շեղի ճամբէն եւ ծանր պատիժներու արժանի կը հանդիսանայ: Հակառակ ասոր, ընդհանուր քննիչը որ իրաւասու է ներելու բոլոր յանցաւորներուն, յետաձգեց այդ մարդուն պատիժները, նկատի առնելով անցեալին մէջ անոր ըրած ծառայութիւնները:

Թունճէլիի զանազան կէտերուն վրայ համախմբումը կը գտնուի ոստիկան-զինուորներու փայտեր: Անկասկած, այս կազմակերպութիւնը մեծ դեր ունի անդորրութեան պահպանումին մէջ, բայց ճիշդ չէ միայն այս տեսակ կարգապահական միջոցներու մէջ փնտռել հանդարտութիւնը, զոր ընդհ. քննիչը հաստատած է այդ նահանգին մէջ: Գիտնալով որ նախկին Տերսիմի մէջ տիրող դէպքութեանց եւ մանաւանդ աւազակութեանց հիմը ժողովուրդին աղքատութիւնն է, յարգելի քննիչը ուղեց փարատել այս անպատեհութիւնը եւ բնակիչները աշխատցուց երկաթուղիներու եւ ճամբաներու շինութեանց մէջ: Այդ գործերուն մէջ աշխատիլ ուզողները ներկայիս կը դիմեն եւ մարդահամարի մէջ արձանագրել կուտան իրենց անունները: Յետոյ գոյամարմ հարկ եղած շրջանը կը ղրկէ արձանագրուողը, անոր ձեռքը տալով սա տեսակ թուղթ մը. «Այս մարդը կրնայ աշխատիլ երկաթուղիի կամ ճամբու շինութեան մէջ»:

Այս ձեւով, ժողովուրդը այլ եւս հնարաւորութիւն չունենար աւազա-

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ
(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

ԽՄԲ. — Մեր ժամանակակից պատմութեան եւ զինուորական կեանքին ամէնէն դժբախտ օրերն են, որ պիտի վերակոչուին այս յուշերուն մէջ, — տեղակալ Յ. Սահակեանի յուշերէն վերջ, որոնք ՅԱՌԱՋի մէջ, այստեղ, կարդացուեցան հետ ի հետ, յուզումով ու սրտի կծկումով, ահա կուգայ գնդ. Բաղդասարեանի լրացնելու պատկերը Սուրմալուի, Կարսի, Զաջուռի կռիւներուն: Այսպիսի յուշերէ քաղելով՝ վաղը ձեռք մը պիտի գրէ մեր զինուորական գունդերուն պատմութիւնը, մանաւանդ մեր «երկաթէ շերեփ»ին արժէքը Հայաստանի ժամանակակից քաղաքական պատմութեան կազմութեան մէջ:

Ոչինչ աւելի ներշնչող, խօսուն, հետաքրքրական եւ կարեւոր քան մեր զէնքերուն պատմութիւնը. —

Ուղիղ 16 տարի առաջ, հոկտեմբերի վերջին օրերուն, Կարսի պատմական բերդը Թուրքերուն ձեռքն անցաւ: Ու դեռ մինչեւ հիմա կը տքայ թշնամիին ոճրապարտ կրունկին տակ:

Յարդ, Կարսի կռիւներուն շուրջ եւ առհասարակ Հայկ. Բանակի մասին շատ քիչ բան է գրուած: Եղածներուն մէջ անկասկած լաւագոյնը կը կազմէ, վերջերս Յառաջի մէջ հրատարակուած, տեղակալ Յ. Սահակեանի յօդուածաշարքը, զոր այնքան խոր հետաքրքրութեամբ եւ քաղցրութեամբ կարդացի: Ան շատ հարազատօրէն տուած է, մասնաւորաբար, պատմութիւնը 8րդ Հայկ. Հետեւակ գունդին, որուն հրամանատարը ըլլալու բախտն ու պատիւը ունեցած եմ եւ իբրեւ այդ՝ կը մղուիմ երկու խօսք ալ ինքս աւելցնելու:

Յ. Սահակեանը մէկն է արեւմտահայ այն լաւագոյն սպաներէն, որոնք բախտաւորութիւնն ունեցան ազատելու թրքական սպանդանոցէն եւ վայելքը՝ ծառայելու, իրենց հարազատ ցեղին մեծութեան համար, հայկական բանակին մէջ:

Բազմաթիւ չէին անոնք, հազիւ 10—12 հոգի, որոնք գրեթէ բոլորն ալ մեր գունդը հաւաքուած էին: Մէկ քանին, Թրք. բանակէն գերի, մինչեւ Նիկոլաիոյ խորերը հասած եւ ապա ազատուած՝ եկած գտած էին մեզ: Անոնցմէ կը յիշեմ Պետրոս Զօքուրեանը, երիտասարդ ու վառվռուն, նահատակուած Սուրմալուի կռիւներուն, Տէլիք Թաշի մօտ: Երուանդ Տ. Մարտիրոսեանը, հայրենասէր եւ խիզախ սպայ մը, վիրաւորուած Զաջուռիմօտ եւ ապա նահատակուած Կարս Ուչլարի կռիւին մէջ: Մնացած մասը Թրք. պահեստի բանակի մարդիկ հայ ըսպաներն էին, որոնք Վէհիպ փաշայի կարգադրութեամբ կեդրոնացած էին Սվազի եւ Զիլէի մէջ, եւ ամբողջ 2 տարի Կովկասեան ճակատի պարապութիւնը լեցնող Թրք. օժնական ուժերը անոնց միջոցաւ կը ստանային իրենց զին. դասախարակութիւնը:

Թրք. բանակը հետզհետէ աւելի խորանալով դէպի Կովկաս, այդ պահեստի ուժերն ալ իրենց ամբողջ կազմով յառաջացան մինչեւ Պաթում, երբ տեղի ունեցաւ զինադադարը:

Թրք. բանակը ստիպուած եւ քաշուեցաւ Պաթումէն, իսկ մեր Հայ ըսպաները լաւագոյն առիթը համարեցին ազատուելու, ու բոլորը մէկ՝ Երեւան մեր գունդը եկան: Անոնցմէ կարելի է յիշել Վ. Փաստրմաճեանը, Գ. Սիւրմէնեանը, Վարդան Բակուր (սպաննուած բանի մէջ), Յ. Սահակեանը, Ջօհրապ Բաղրեւանդեանը (սպաննուած Զաջուռի կռիւին), Գ. Ալեքսանեանը (վիրաւորուած Հաջի Խալիլի ճակատը) եւ ուրիշներ, բոլորն ալ կրթուած, հայրենասէր, եռանդուն սպաներ, որոնք օրինակելի ծառայութիւն մատուցին 8րդ գունդին, ապա ուրեմն եւ Հայկ. բանակին:

Գունդի մէջ կային նոյնպէս արժէքաւոր արեւելահայ սպաներ, որոնք իրենց ծառայութիւնը անցուցած էին ռուսական բանակին մէջ: Անոնցմէ կը յիշեմ Արրոյեանը, կորովի սպայ, եւ Սարգիսեանը պատերազմի ընթացքին երկար ժամանակ գնդ. Սամարցեանի մօտ համհարզ եղած եւ նոյն պաշտօնով մեզ մօտ կը գտնուէր: Այս երկու հատուածին սպաները, հակառակ իրենց ուսանած առանձին զինուորական դպրոցներուն եւ իւրայատուկ սիստէմին, խաղաղօրէն եւ եղբայրակցօրէն կը կատարէին իրենց զինակցական պարտականութիւնները գունդին մէջ:

Զինուորներու մեծագոյն տոկոսը կը կազմէին Վասպուրականցիները: Ասոնց կորիզը կը կազմէր 1918ին Վանէն (Աննես) նահանջող զօրամասը, որ պատնէշի վրայ մնաց մինչեւ վերջ, կրելով բոլոր տեսակի զրկանքներ եւ դառնութիւններ, դիմանալով քաղցի, ծարաւի, մերկութեան եւ Վանէն յետոյ խոշոր բաժին բերելով Արարատեան դաշտի կռիւներուն եւ բազմաթիւ զերեզմաններ սփռելով բոլոր ճակատներուն վրայ:

Նկատելի էր նոյնպէս, որ մեր գունդը հաւաքուած էին բոլոր նախկին ֆէտայիները եւ հայդուկները, որոնք ազգի եւ հայրենիքի գաղափարով տոգորուած, կռիւը կը համարէին սրբազան գործ, երկրի ազատութիւնն ու անկախութիւնը պահպանելու համար: Ասոնցմէ կարելի է յիշել Ասլան, Սիմոն, Անտօ, Ուրանցի Մուրատը հերոսաբար ինկած Ծամշատինի բարձունքներու վրայ (տես ՅԱՌԱՋ, սեպտեմբեր 6 — 8): Այս հակիրճ տեղեկութիւնները տալ աւելորդ չհամարեցի պարզելու համար մեր գունդին դիմագիծը եւ մեր զինուորներու բարոյական ըմբռնումները:

Գալով դէպքերուն, յայտնեմ որ սիրելի զինակից Յ. Սահակեանը մեծագոյն չափով սպառած է 8րդ գունդի պատմութիւնը, շատ քիչ բան թողլով ուրիշին, սակայն անիկա յաճախ չկարենալով գտնուիլ այս կամ այն ճակատին վրայ, փոքրիկ մոռացումներ ունեցած կամ զանազան դէպքերու անհաղորդ մնացած է: Ահա այդ պատճառաւ, պիտի ջանամ կարելի եղածին չափով լրացուցիչ տեղեկութիւններ կցել իր այնքան գեղեցիկ յուշերուն, ամբողջացնելու համար 8րդ Հայկ. Հետեւակ գունդի այնքան գեղեցիկ եւ հարուստ պատմութիւնը:

ՍՈՒՐՄԱԼՈՒԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Պէտք է յայտնել թէ մեր զօրամասը շատ լաւ ծանօթութիւն ունէր Սուրմալուի հողագրական դիրքին եւ ռազմական կէտերուն մասին, որովհետեւ երկար ժամանակ այդ ճակատին վրայ գտնուած էինք:

(1) ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Հալէպի

ՀԱՅԿ. ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ

—•—

Հալէպի մէջ գոյութիւն ունին աւելի քան 30—35 հայ վարժարաններ, որոնց հետեւեալ 11ը կը պատկանին լուսաւորչականներուն.—

1. Ս. Քառասուն Մանկանց Ազգ. Հայկազեան վարժարանը որ երկսեռ նախակրթարան մըն է, մանկապարտէզով միասին, աշակերտութեան թիւն է 450, իսկ երկսեռ ուսուցչութեան թիւը՝ 32:

2. Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Թաղականութեան Սահակեան ազգային երկսեռ վարժարանը ունի 800ի մօտ աշակերտութիւն մը, 18 պաշտօնեաներով:

3. Մեսրոպեան ազգ. վարժարանը 1935ի շրջանին ունէր 387 երկսեռ աշակերտութիւն եւ տասը պաշտօնեայ: Սակայն այս շրջանին Սուլէյմանիէ, Համիտիէ եւ Ճէմալիէ հիւղակներու մէկ մասին փլցուելովը, այս թիւը պակսեցաւ եւ դպրոցին ալ գոյութիւնը փատթարացաւ:

4. Ներսէսեան՝ միութենական վարժարան մըն է, ունի շուրջ 350 երկսեռ աշակերտութիւն եւ 12 պաշտօնեայ:

5. Կիւլպէնկեան վարժարանը, որ կը գտնուի քաղաքին մէջ, ունի 300 աշակերտութիւն 11 պաշտօնեաներով: Գիւմնազիականաստիճան է եւ կանոնաւոր:

Նոյն տարի է որ բացուած է այս նախակրթարանը, ազգային բարերար Պ. Ներսէս Կիւլպէնկեանի կողմէ, իր վաղամեռիկ Պօղոսիկի յիշատակին եղած կտակով: Տասը տարի է ուսման շրջանը: Այս դպրոցին մէջ կ'առնուին չքաւոր ծնողներու ընդունակ զաւակները:

6. Կրթասիրաց վարժարանը, նոյնպէս տասնամեայ շրջանով, միութենական նախակրթարան մըն է, գրեթէ բոլոր աշակերտներն ալ Այնթապցիներ են, ինչպէս նաեւ պաշտօնէութիւնը: Աշակերտութեան ընդհ. թիւն է 559, քան ուսուցիչ - ուսուցչուհիներով:

7. Ուսումնասիրաց երկսեռ վարժարանը ունի քսան պաշտօնեայ եւ 1100ի չափ երկսեռ աշակերտութիւն, որուն գրեթէ երեք քառորդը լուսաւորչական է եւ մէկ քառորդը բողոքական ու կաթոլիկ:

8. Կիլիկեան վարժարանը ունի 500ի մօտ երկսեռ աշակերտութիւն ու 20 պաշտօնեայ:

9. Արմէնեան վարժարանը ունի 350 աշակերտ եւ տասը պաշտօնեայ:

10. Մարաշցիները, քէմփին մէջ ունին Դպրոցասիրաց վարժարան մը, որ այս տարի բացուեցաւ շուրջ հարիւր աշակերտով:

11. Արամեան վարժարանը ունի երկու պաշտօնեայ եւ 50է աւելի աշակերտ:

Այս վիճակագրութենէն կը պարզուի, որ այս տարի Հալէպ քաղաքի հայ լուսաւորչականները շուրջ 38 հազար հոգի, ունեցած են 5500ի մօտ երկսեռ աշակերտութիւն, 160 երկսեռ ուսուցիչներով: Աւելէ կրնանք եզրակացնել, թէ ամբողջ հայ բնակչութեան հարիւրին 15ը դպրոց կը յաճախէ:

կութիւն ընելու, զոր ապրուստի միջոց մը կը նկատէր: Ի մէջ այլոց կը յիշուին կառավարչատուն մը, երկու զօրանոց եւ Երզնկա - Էլազիզ խճուղի մը որ կ'անցնի Թունճէլիէն:

Չորրորդ ընդհ. քննիչին զարծունէութեան մէջ կայ նաեւ կէտ մը որ մեծ գոհունակութիւն կը պատճառէ: Այդ կէտը այն է որ Թունճէլիի շրջանակէն ջնջուեցաւ քրտական դրօշմը: Ժողովուրդին խօսած ատեն, Զօր. Ապտուլլահ այսպէս ըսած է.

— «Մինչեւ հիմա «քիւրտ» կը կոչուէին հոս բնակող հայրենակիցները, ինչ որ մեծ սխալ մըն է: Իրականին մէջ քրտութիւն չկայ եւ հոս բնակող ժողովուրդը ամբողջովին Թուրք է: Ժամանակին Խորասանի շրջանէն եկած ցեղեր են, որոնց անունները, ինչպէս նաեւ անհատներու անունները եւ աղօթքները բոլոր Թուրքերէն են: Սելճուքներու շրջանին պաշտօնական լեզուն փարսերէնը (պարսկերէն) ըլլալով, փարսերէն խառնուած է այդ ցեղերու լեզուին: Թուրքերէնի եւ փարսերէնի միացումէն առաջ եկած է խառնակ լեզու մը որ «քիւրտերէն» կը կոչուի: Իրականին մէջ, սակայն «լեռնային Թուրքերէնն» է (տաղ թիւրքչէսի): Հետեւաբար ոչ Քիւրտ կայ, ո՛չ ալ քիւրտերէն: Թունճէլիի ժողովուրդը Թուրք է»:

Ահա այս պատճառով, Թունճէլիի շրջանին մէջ կատարուած կարեւոր գործերէն մէկն ալ այն է որ, ժողովուրդը կը մղուի Թուրքերէն խօսելու, որպէսզի հաշուեյարդարի ենթարկուին լեզուները: Ժողովուրդը շատ ուրախ է ասոր համար: Մասնաւորաբար շատ գոհ են, հասկնալով որ իրենք Թուրք են, կառավարութիւնը ընդունած է ասիկա եւ այս ձեւով քրտութեան դրօշմը ջնջուած է իրենց վրայէն:

ՏՕՔԹ. ԿԷՕՊԷԼՍԻ ՃԱՌԸ

—•—

Տօքթ. Կէօպէլս երկար ճառ մը խօսեցաւ հինգշաբթի, Պերլինի մէջ, գերման ազգային - ընկերվարական կուսակցութեան մայրաքաղաքի կոմիտէին տասնամեայ գործունէութեան տարելիցին առթիւ:

Կէօպէլս նախ ողեկոչեց պայքարի իր ընկերները, յետոյ ըսաւ. — Մենք հասանք մեր նպատակին յարաբերաբար կարճ ժամանակի մը մէջ: Նախապէս կը կարծէինք թէ տասնեակներով տարիներ անհրաժեշտ են՝ հասնելու համար վերջնական յաղթանակին, ջախջախելու համար բոլշեւիկ արիւնները խումբը:

Այսօր տօն է մեզի համար, ու ներելի՝ ողեկոչել այն հրաշալի խէժը, որուն համար պայքարեցանք: Ու շնորհիւ այդ պայքարին՝ Պերլին մաքրագործուեցաւ, վերստին դարձաւ գերմանական քաղաք մը: Հազիւ թէ կարելի է հաւատալ, որ այդ յաղթանակը տարինք նուազ քան 10 տարիներու ընթացքին:

1918ին Պերլին աշխարհի ամէնէն կարմիր քաղաքն էր Մոսկուայէն ետք: Մարդկային խառնիճաղանճ մը լեցուցած էր մայրաքաղաքը: Քառութիւնն ու սոսը կը թագաւորէին: 1926ին սկսանք պայքարը՝ տիրանալու համար մայրաքաղաքին: Այդ տարւոյն մէջ, Հոկտեմբերին էր որ եկայ Պերլին: Կը խոստովանիմ որ հաճոյքով չեկայ: Կատաղի պայքարներ բացինք: Շնորհիւ մեր կամքին, շնորհիւ մեր գաղափարականին, շահեցանք յաղթանակը: Մեր ծրագիրը անհամաչափ էր բաղդատմամբ մեր ուժերուն: Անհրաժեշտ էր զոհողութեան ոգի: Մենք պզտիկկուսակցութիւն մըն էինք, մինչ հիմա՝ ամբողջ պետութիւն մը կը կազմենք, ազգ մըն ենք, ժողովուրդ մըն ենք, ուժեղ, կորովի, իրագործեցինք ինչ որ ըսինք թէ պիտի իրագործենք: Քաղքենին ու բոլշեւիկը սխալեցան իրենց հաշիւներուն մէջ: Մենք ոչ աջ ենք, ոչ ալ ձախ: Հակառակ բոլոր քննադատութիւններուն, ժողովուրդը եկաւ մեզի, եւ երբ մենք զօրացանք՝ քննադատութիւնները դադրեցան եւ աշխատանքը սկսաւ: Ամէն բան ըրին՝ տապալելու համար մեզ,— չյաջողեցան:

1932ին հնչեց գործի ժամը: Կամ բոլշեւիզմ, կամ ազգային ընկերվարութիւն: 1932 տարւոյն օգոստոսէն մինչեւ 1933 տարւոյն յունուարի վերջը, մենք կը գտնուէինք նոյն այն կացութեան մէջ, ուր կը գտնուի ներկայիս Ֆրանսան: Սակայն մենք արմատախիլ ըրինք, փրցուցինք արմատէն բոլշեւիզմը եւ նետեցինք, իսկ զայն ներշնչողները քշեցինք սահմաններէն դուրս:

Արտասահման կրնայ մեզ դատափետել, ֆրանսական մամուլը կրնայ մեզ քննադատել, բայց իրենց դուռը հասած է բոլշեւիզմը, իսկ մենք ազատած ենք այդ հիւանդութենէն առյաւէտ:

Ճիշդ է որ ստիպուեցանք մենք մեզ պաշտպանել, ահաբեկումին պատասխանեցինք ահաբեկումով: Մոսկուայի մէջ կը սխալին՝ եթէ կը կարծեն թէ դադրած է հսկողութիւնը: Ով որ կը յանդգնի փորձել դաւադրական շարժում մը, պիտի ջախջախուի եւ փշրուի:

Ազգային - ընկերվարութիւնը գաղափարական մըն է, զոր պէտք է պաշտպանել: Ի՞նչ խոստացանք, — վերականգնել այս ազգը: Կրնայինք գործածել մեր ուժը, չըրինք, որովհետեւ յաջողելու համար անհրաժեշտ էր որ ժողովուրդը, գիւղացի թէ բանուոր, մեզի հետ աշխատէր: Օտարական չէր կրնար հասկնալ Գերմանիան, որովհետեւ ան կը տեսնէ միայն արտաքինը, բայց ոչ կորիզը: Թէ ինչ է ազգային ընկերվարութիւնը, կուսակցութեան սիրտը, օտարականը անկարող է հասկնալու: Դուրսէն, մեր սահմաններուն վրայէն՝ մեզ կը լրտեսէին, յուսալով որ քաղաքացիական կռիւ մը ծայր կուտայ: Սակայն ժողովուրդը ամբողջովին մեզի յարեցաւ: Մեր ժողովուրդը այնքան յիմար չէ, որքան կը կարծեն դուրսը:

Մենք դուրս եկած ենք գրասենեակային աշխատանքի վարժութիւններէն, եւ մտած ժողովուրդին մթնոլորտին մէջ, այն ժողովուրդին, որուն ծոցէն կուգանք, լուծելու համար այն մեծ հարցերը, որ դրուած են մեր առջեւ:

Մեր քաղաքականութիւնը, այսուհանդերձ, չէր կրնար տեւել, եթէ յենած չըլլար բանակին, ոչ անշուշտ պատերազմ ընելու, այլ միայն ապահովելու համար խաղաղութիւնը: Առնէ աւելի ստիպողական պարտականութիւն չէինք կրնար ունենալ: Բանակը, որ ստեղծուեցաւ, կը կազմէ մեծ զոհողութիւն մը, որուն կը մասնակցինք բոլորս: Գերման ժողովուրդը յօժարեցաւ կատարելու այդ զոհողութիւնը, որովհետեւ գիտէր թէ այդ զոհողութիւնը կը կատարէ իտէալի մը համար:

Ճիշդ չէ թէ ժողովուրդ մը չի փոխուիր: 1936ի մեր ժողովուրդը այն չէ ինչ որ էր 1918ին: Մենք խնամեցինք այս ժողովուրդը, որ դարձեալ սկսաւ համ առնել կեանքէն և աշխատանքէն: Գերման գիւղացին թաթխուած չէ այլ եւս մարքսիզմով: Միջին դասակարգը, երիտասարդութիւնը գտան հայրենիքի ճամբան: Եւ ահա նոր ժողովուրդ մը, ուրիշ ազգ մը ձեղի:

Խոստովանինք որ ժամանակ մը յուսահատած էինք այս ժողովուրդէն: Ան վերագտաւ իր առողջութիւնը շնորհիւ իր կատարած զոհողութեան եւ ազգային - ընկերվարութեան գաղափարականին, որուն յորձանքը սրբեց մաքրեց ամէն բան: Մեր սահմանները հիմա պաշտպանուած են մեր բանակով: Ալ ոչ պատերազմական դարմանումներու բեռն ունինք, ոչ ալ սանթիմ կը վճարենք Եղնկի ծրագրին: Մեր բանակը խմբակցութիւն մը չէ, այլ կը ներկայացնէ ամբողջ Գերմանիան, որ քանի մը պզտիկ զրկանքներով գիտէ թէ կրնայ ապրիլ ապահով: Արդարեւ Գերմանիա հիմա ունի, ինչ որ ամէնէն կարեւորն է, թնդանօթներ ու օդանաւեր:

Ամբողջ գերման ժողովուրդը իր մոլեռանդութիւնը պիտի դնէ ի սպաս քառամեայ ծրագրին իրականացման: Ժողովուրդը արդէնք կ'ուզէ, ան կը մասնակցի մեր հոգերուն, բայց ամէն տարի կը հսկէ մեր աշխատանքին վրայ: Մեր կուսակցութիւնը ժողովուրդն իսկ է, անկէ ելած են մեր բոլոր առաջնորդները:

Մեր մեծ պարտականութիւնները կատարուած են արդէն,— իրաւունքի հաւասարութիւն եւ ինքնապաշտպանութեան միջոցներ: Սակայն դեռ պիտի կռուինք նաեւ մեր գաղութներուն համար: Անգլիական թերթերը մեզի կ'ըսեն թէ մենք կրնանք նախանիւթ գնել իրենցմէ՝ երբ պէտք ունինք: Ճիշդ է որ մենք պէտք ունինք նախանիւթի: Բայց պէտք է որ մեզի թոյլ տան բաժինն առնելու աշխարհի հարստութենէն: Պատերազմ չենք ուզեր, կ'ուզենք աշխատիլ, մենք գործեր ունինք կատարելիք, թող մեզ հանգիստ ձգեն, թող չփակեն մեր ճամբան, բայց ինչո՞ւ աշխարհ կը մերժէ Առաջնորդին խաղաղութեան առաջարկները:

Մենք կռուեցանք խաղաղ միջոցներով, եւ այդ կռիւներով՝ խաղաղեցուցինք Գերմանիան: Աշխարհ պէտք է որ փորձէ հասկնալ ազգային - ընկերվարութեան ոգին: Ինչպէս մեծ մարդիկը, նոյնպէս մեծ դարաշրջանները հազուագիւտ են պատմութեան մէջ: Ազգային - ընկերվարութեան հին պահակախումբը այսպէս հազուագիւտ դարաշրջան մը բոլորեց: Ի՞նչ պիտի ըլլար աշխարհի վիճակը, եթէ չգար Հիթլէր: Թերեւս ընկղմէր բոլշեւիզմի ցեխին մէջ»:

Այս ճառը, որ երեք քառորդ ժամ տեւեց, կ'ընդմիջուէր յաճախ որոտագին ծափահարութիւններով:

Կէօպէլսի յաջորդեց Հիթլէր, որ փառաբանեց Կէօպէլսիկարողութիւնները, ազգային - ընկերվարութեան ապայակոյտի երիտասարդ անդամը, որ «գրաւեց կարմիր Պերլինը»:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՒԱԿԱՆ Է ՈՐՉԱՓ ԽԱԲՈՒԵՑԱՆՔ

—•—

Գահիրէի «Ազատ Միտք»ը այս խորագրին տակ կը գրէ (24 հոկտ.).

—« Հալէպի մէջ 11 հոկտ. կիրակի օրը կը պատահի արինալի պատահար մը, որուն կուգայ խառնուիլ Հայուն անունը:

Դէպքը՝ արդէնք վերջերս Սուրիոյ մէջ երեւան եկած «Ճերմակ Շապիկաւորներ» անուն կազմակերպութեան մը զրգռիչ ընթացքին, առած է այնպիսի երեւոյթ մը որ եթէ ջանքեր չըլլային աղէտի առաջքը առնելու, գուցէ շատ աւելի տխուր հետեւանքներ ունենար Հալէպի Հայերուն համար:

Զափազանց ցաւալի է որ տակաւին կարգ մը Հայերու կը պակսի ազգավնաս գործերէ հեռու մնալու ողջմտութիւնը եւ անոնք ամէն բանի խառնուելու հակում մը ունին, առանց հասկնալու թէ ի՞նչ կ'ընեն:

«Ճերմակ Շապիկաւորներ» կազմակերպութիւն մըն է որ մի քանի ամիսներէ ի վեր շատ խօսեցնել կուտայ իր վրայ, մասնաւորապէս փողոցներու մէջ կէս - բանի միջոցներով իր կատարած հանդիսակութիւններուն համար, որոնք գլխաւորաբար կիրակի օրերը տեղի կ'ունենան եկեղեցիներու դուռները:

Այս կազմակերպութիւնը ինչպէս «Էլ - Ճէհիտ» արաբ թերթը կը գրէ «ամբողջութեամբ կազմուած է օտարներէ, ինչպէս Ցոյներէ եւ Ռուսերէ, հետերնին ունենալով կարգ մը իսլամ ոտիկաններ, որ զանոնք կը պաշտպանեն զանազան յարանուանութեանց միջեւ խռովութիւն ձգելու կործանարար ուխտին համար»:

Ինչպէս կը տեսնուի այս կազմակերպութիւնը հեռու էր պայծառ գործ մը ըլլալէ եւ թերեւս սադրանքներու համար ստեղծուած մարմին մըն է:

Այս կազմակերպութիւնը մեզի որ եւ է կերպով չահագրգռելու բնոյթ չունի, սակայն ինչպէս կը տեսնուի գտնուած են Հայեր որոնք կամ անհատական շահախնդրութեամբ կամ միամտութեամբ եւ տխմարութեամբ, գացած մտած են այս միութեան մէջ, որ չահմոլ բախտախնդրութիւն մը կամ օտար դաւադիր մատ մը կրցած է երեւան բերել, ոչ յանձնարարելի մարդիկ համախմբելով այս մարմնին մէջ, որուն առաջին նպատակը ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ եթէ ոչ դրամաշորթութիւնը:

Այս կազմակերպութեան անդամները, ճերմակ շապիկաւորները, մէկ կողմէն դրամ կը քաշէին բանի հանգանակութեամբ ժողովուրդէն և միւս կողմէն անշուշտ զիրենք իբր գրգռութեան միջոց գործածողներէն, ծառայելով անոնց:

«Ճերմակ Նշան»ը, եթէ ճիշդ են տրուած տեղեկութիւնները, արդէն բաւական ատենէ ի վեր կը ջանար Հայ եւ Արաբ յարաբերութիւնները խանգարել, իրենց բանի միջոցներով կատարած հանդիսակութիւնները փորձելով Հայոց եկեղեցիներու դուռը, հակառակ անկէ քանիցս վռնտուած ըլլալնուն:

Դէպքին օրը այդ ճերմակ շապիկաւորները ցրուած են թուղթիկներ, որոնցմով կ'ուզէին ըսել թէ իրենք կազմակերպուած են քրիստոնեաներուն շահերը պաշտպանելու եւ անոնց դիրքը բարձրացնելու Սուրիոյ մէջ:

Ասիկա գրգռութիւն մըն էր հանդէպ իսլամ տարրին որ իր անմիջական հետեւանքը ունեցաւ, ծնունդ տալով արինալի դէպքի մը, որուն զոհ գացին տասնեակ մը մարդիկ՝ առանց հաշուելու 200 վիրաւորեալները:

Եւ զարմանալի է որ կռիւի միջոցին երկու կողմին ալ ատելութիւնը կը կուտակուի Հայոց դէմ, վասնզի բատ արաբ թերթի մը, ճերմակ շապիկաւորները ատելութիւն ունէին Հայերուն հանդէպ, անոնք առիթէն օգտուելով իրենց հասած Հայուն վրայ կը կրակէին: Միւս կողմէ «Եփրատ» հայ լրագիրը կը պատմէ թէ կռիւը ծագելէն յետոյ երբ խուժանը կը հաւաքուի իսլամ թաղերէ, անոնք իբր դրգռիչ բացատրութիւն իրենց բերնին մէջ ունէին «Հայերը կը ջարդեն Իսլամները» կանչը, որ անշուշտ թելադրութեան մը կամ դաւի մը արդիւնք էր:

Ինչպէս երեւոյթները ցոյց կուտան կայ մութին մէջ գործող ուժ մը որ մէկ կողմէն կը գրգռէ ճերմակ շապիկաւորները Հայոց դէմ, հակառակ անոր որ «Ճերմակ Շապիկաւորներ»ուն Հայերն ալ կը մասնակցին, եւ միւս կողմէն այդ օտարներէ կազմուած մարմինը Հայու գործ կը ներկայացնէ իսլամ խուժանին:

Ասիկա փաստ մըն է թէ իբր անտէր ժողովուրդ վերստին փորձ կ'ըլլայ Հայերը զոհերը դարձնելու քաղաքական սադրանքներու եւ Հայուն արիւնով գործ յաջողցնելու:

Եւ մեր մէջ չեն պակսիր տխմարներ ու անկեալներ եւ անսրտակիցի շահամոլներ, որոնք այնքան դառնագոյն անցեալէ մը չխրատուած, իրենց ազգին դէմ գործադրուած այս դաւերուն եւ ոճրագործ մեքենայութեանց գործիք կ'ըլլան, քանի մը փարայի համար»:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՊԱՏԳՄ. ԺՈՂՈՎԸ

—•—

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ֆրանսայի Շրջանի Պատգմ. առաջին ժողովը գումարուեցաւ սեպտ. 26 եւ 27 կիրակի օրերը, չորս յաջորդական նիստերով, Փափէ Վօլթէրի սրահին մէջ:

Ներկայացուցիչներ ղրկեր էին Լիոնի, Փորթ տ'Իթալիի, Սարսէլի, Շավիլի, Վալանսի, Ալֆորվիլի եւ Փարիզի մասնաճիւղերը:

Խորհրդակցական ձայնով ժողովին կը մասնակցէին Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի մարմնին, Կապոյտ Խաչի, Հայ Երիտասարդաց Միութեան եւ Յառաջ օրաթերթի ներկայացուցիչները:

Կեդր. Վարչութեան ներկայացուցիչը կարդաց վարչութեան բարոյական, կազմակերպական եւ նիւթական համարատուութիւնը: Հակառակ մէկ երկու անդամներու հրաժարականին, վարչութեան մնացեալ անդամները կատարած են իրենց պարտականութիւնը, վերակազմելով Շավիլի, Ալֆորվիլի, Սարսէլի եւ Փարիզի մասնաճիւղերը, որոնք 1936ի շրջանին զանազան պատճառներով գրեթէ լուծուած վիճակ մը կը ներկայացնէին: Նախաձեռնութիւնն ունեցեր է կազմակերպելու Մշակոյթի Օ-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (20)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

ԳԼՈՒԽ 8
ԻՆՉՊԷՍ ՁԵՌՔ ԱՆՑՈՒՑԻՆՔ ՑԻՄԵՐՄԱՆԻ ՆԱՄԱԿԸ
ՈՎ ԳՈՂՑԱՒ ԾԱԾԿԱԳԻՐ ԲԱՌԱՐԱՆԸ

Ծովակալ Օլիվըրի օրով մեր անթելի ձայնընկալ եւ ձայնասփիւռ սպասարկութիւնները իրենց կատարելութեան հասան եւ յաճախ կրցանք հետեւիլ թշնամի նաւատորմին շարժումներուն՝ նախապէս ճշդելով անոր գտնուած վայրն ու երթալիք ճամբան: Այս անվիճելի ճշմարտութեան իր վկայութիւնը կը բերէ նոյն իսկ Գերմանիոյ ծովային ընդհանուր հրամանատարը խոստովանելով, իր յիշատակներուն մէջ, որ «Անգլիա մեր նաւերուն ժամադրավայրին մասին ճշգրիտ տեղեկութիւններ կը ստանար շնորհիւ իր «ուղեցոյց - կայաններուն» եւ կասկած չկայ որ այդ տեսակէտէն առաւելութիւն ունէր մեր վրայ»:

Արդարեւ մենք՝ Անգլիացիներս այնքան մօտէն ծանօթ էինք թշնամիին անթելի գաղտնիքներուն որ զարմանք պատճառեցինք ոչ միայն իրեն այլ բովանդակ աշխարհին երբ յայտնի եղաւ որ մեր ձեռքը ունէինք գերմանական ընդհանուր բանակատեղիներուն, դեսպանատուներուն եւ կառավարիչներուն միջեւ փոխանակուած ծածկագիր հաղորդագրութեանց բառարանը: Ի՞նչպէս տիրացանք այդ թանկագին վաւերաթուղթին. ահաւասիկ պատմութիւնը որ առաջին անգամ ըլլալով կը հրատարակուի.—

1917ի փետրուարի վերջերը երբ տակաւին Մ. Նահանգները պատերազմին մասնակցած չէին, Ռօյթէրի հեռագրական գործակալութիւնը մամուլին կը յանձնէր՝ Գերմանիոյ արտաքին նախարար Ցիմէրմանի կողմէ Մեքսիքայի գերմանական դեսպանին ուղարկուած նամակի մը պատճէնը որուն պարունակութիւնն էր հետեւեալը.—

Պերլին, 16 յունուար 1917

«Յառաջիկայ փետրուար 1ին պիտի սկսինք ընդծովեայ պատերազմը: Եւ սակայն մեր փափաքն է որ Ամերիկա չարունակէ չէզոքութիւն պահել: Եթէ այդ ուղղութեամբ՝ մեր կողմէ թափուած ջանքերը ապարդիւն մնան, այն ատեն կ'առաջարկենք դաշնակցիլ Մեքսիկայի հետ՝ հետեւեալ հիման վրայ— կը կռուինք եւ հաշտութիւն կը կնքենք միասին. կ'երաշխաւորենք նիւթական օժանդակութիւն ընել իրեն եւ կը խոստանանք ապահովել կորսուած երկու նահանգներուն՝ Նոր Մեքսիքայի եւ Արիզոնայի վերադարձը: Դաշնագրին մանրամասնութիւնները կը թողունք ձեզի: Ձեր պարտականութիւնն է գաղտնի եւ մտերմական տեսակցութիւն մը ունենալ վարչապետին հետ եւ, անմիջապէս որ Ամերիկա պատերազմ յայտարարէ, խնդրել իրեն որ յարաբերութեան մտնէ Ճափոնի հետ՝ ապահովելու համար այդ երկրին գործակցութիւնը՝ միաժամանակ միջնորդի դեր կատարելով Ճափոնի եւ Գերմանիոյ միջեւ: Վարչապետին մասնաւոր ուշադրութեան յանձնեցինք այն իրողութիւնը որ ընդծովեայ անխնայ պատերազմ մը ծունկի պիտի բերէ Մեծն Բրիտանիան եւ հաշտութիւն պիտի կնքուի քանի մը ամիսէն»:

Ցիմէրման

Դաշնակիցները այս նամակին վաւերականութիւնը անվիճելիօրէն ըստուգելէ յետոյ դիւանագիտական միջոցներու դիմեցին եւ բացատրութիւն պահանջեցին խնդրոյ առարկայ պետութիւններէն: Ճափոնի եւ Մեքսիկայի կառավարութիւնները բացարձակապէս ուրացան որ եւ է մասնակցութիւն կամ պատասխանատուութիւն՝ եղած առաջարկին մէջ եւ իրենց անվերապահ հաւատարմութիւնը յայտնեցին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի:

Սակայն եւ այնպէս բացայայտ էր որ Գերմանիա առաջարկած էր ճափոնական եւ Մեքսիքեան բանակներուն՝ արշաւանք մը կազմակերպել Ամերիկայի սահմաններէն ներս, Միսիսիփի ճամբով: Բնականաբար Ցիմէրմանի նամակին հրատարակութիւնը մեծ զայրոյթ յառաջ բերաւ Մ. Նահանգներու մէջ եւ կառավարութիւնը կլ կնապատեց իր ճիգերը՝ փութացնելու համար պատերազմին մասնակցելու մասին տրուելիք որոշումը: Գերմանիա բռնաբարած էր ազատ ու չէզոք ժողովուրդի մը իրաւունքները:

Աւելին, արտաքին նախարար Ցիմէրման դժնդակ կացութեան մը մատնուած էր:

— Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այդ սատիճան կենսական հաղորդագրութիւն մը բացարձակօրէն գաղտնի ծածկագրով խմբագրուած կը գողցուի եւ կը հրատարակուի, կը հարցնէր Ռայխսթակը պարտուած նախարարին:

Ցիմէրման չկրցաւ պատասխանել եւ բացատրութիւն ալ չտուաւ թէ նամակը ինչ ձեւով ղրկուած էր: Երբ եւ իցէ կռահա՞ծ էր արդեօք թէ ան մեր ձեռքը անցած էր կէս ճամբան. չենք գիտեր: Խնդիրը այն է որ նամակին հրապարակումէն յետոյ, Մ. Նահանգները պատերազմ հռչակեցին: Լա՛ւ, ինչպէս մեր ձանկը ինկաւ Գերմանիոյ ծածկագիր - բառարանը. այստեղ է որ կը սկսի պատմութեան ամէնէն հետաքրքրական մասը:

Ըսուած է թէ իրականութիւնը աւելի տարօրինակ է քան վէպը: Գաղտնի Սպասարկութեան այս գլուխ գործոցը որ ահագին ցնցում յառաջ բերաւ Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ, նկարագրուած է թէ մեր՝ Անգլիացիներուս եւ թէ Գերմաններուն կողմէ. երկու պատմութիւնները իրարմէ բոլորովին տարբեր են ու ես կը նախընտրեմ անգլիականը, բայց արդար ըլլալու համար կը հրամցնեմ երկուքն ալ: Ահաւասիկ Գերմանացիներուն պատմութիւնը.—

Ալեքսանդր Սվէք անունով աւստրիացի երիտասարդ ելեկտրագէտ մը որ միեւնոյն ատեն անթելի մասնագէտ մըն էր բացառաբար պատեհութիւն ունէր, շնորհիւ իր արհեստին, ներս մտնելու այն սենեակէն ուր պահուած կ'ըլլային մեր ծածկագիր բառարանները: Մեր անթելը հաստատուած էր Բրիւսէլի ընդհանուր - կառավարիչին տանը մէջ եւ այնտեղ էր որ գերմանական ներկայացուցիչը կը ստանար կառավարութենէն հասած նամակներն ու զեկոյցները. անոնց մէջ էր նաեւ Ցիմէրմանի նամակը: Այս վերջինը փոխանակ մասնաւոր սուրհանդակով Մեքսիկա ուղարկուելու, ծածկագիր անթելով հաղորդուած էր Մեքսիկայի Չիլթէփէկ կայանին՝ այնտեղէն Գերմանիոյ դեսպանին յանձնուելու համար(*): Ալեքսանդր Սվէքի մայրը Անգլիացի էր:

(Շար.)

(*)Գերմանացիք պատերազմէն վերջը միայն իմացան թէ իրենց ծածկագիր բառարանը մեր ձեռքը անցած էր:

զինծումը կը պահանջեն որ Ալեքսանտրէթ կարենայ օր մը դառնալ սուրիական անկախութեան ազգային նաւահանգիստը՝ կապուելու համար արեւմուտքի: Եւ խայտաբղէտ բնակչութիւնը, կէս - արաբ, կէս - թուրք, որ կ'ապրի սանճաքին մէջ,— ապահովուելէ վերջ փոքրամասնութեանց շահերը,— պարտաւոր է ճանչնալ՝ առանց յետին մտքի եւ սահմանափակումի՝ Դամասկոսի կեդր. կառավարութեան հեղինակութիւնը: Ֆրանսայի կ'իյնայ հասկցնել Էնկիւրիցիներուն թէ թուրքեւսուրիական բարեկամութիւնը անհրաժեշտ է Մերձաւոր Արեւելքի խաղաղութեան:

Պալքանեան պետութիւնները ո՞ւր կուտան Պուլկարիոյ

Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի, որ ծանօթ է իր պատմագիտական հմտութեամբ եւ աշխատութիւններով ու կը վարէ «Էօվր» թերթին քաղաքական քրոնիկները, խօսելով Սթոյատինովիչի ճամբորդութեան եւ Էնկիւրիի մէջ կատարած խորհրդակցութեանց մասին, կը գրէ թէ Պուքրէշ եւ Աթէնք որ եւ է խօսք չեն ուզեր լսել հատուցումներու մասին որ պէտք է տրուին Պուլկարիոյ՝ ապահովելու համար անոր մասնակցութիւնը Պալքանեան դաշինքին: Այս պատճառով, Սթոյատինովիչ եւ Ըսմէթ կ'ուզեն ստեղծել եռանդամ համաձայնութիւն մը Սոֆիայի, Էնկիւրիի եւ Պելկրատի միջեւ: Եռանդամ այդ համաձայնութիւնը Պուլկարիոյ հող պիտի տա՞յ, եւ ո՞ր շրջանէն,— որ եւ է ակնարկ չկայ այդ մասին, սակայն Ժընըվիէվ Թապուի կողմէ տրուած այս լուրն իսկ ենթադրել կուտայ թէ Սթոյատինովիչ կը գործէ Ֆրանսայի թելադրութեամբ:

*** «Տէյլի Թէլէկրաֆ» կը գրէ թէ Սթոյատինովիչի կ'ընկերանան երկու բարձր դիւանագէտներ: Եուկոսլաւիոյ վարչապետը Էնկիւրիի մէջ պիտի ջանայ համոզել Թուրք կառավարութիւնը, որ սովետներու կողմէ Սպանիոյ դէպքերուն միջամտելու որոշման ժամանակ՝ երբ Եւրոպայի խաղաղութիւնը վտանգուի, Պոլքանեան համաձայնութիւնը կատարեալ չէզոքութիւն պահէ պատահելիք դէպքերուն մէջ:

Թուրք եւ Սերպ յարաբերութիւններ

Եուկոսլաւիոյ վարչապետին մեկնումէն վերջ, Թրքական կառավարութիւնը հրատարակութեան տուաւ ղեկոյց մը, որ կ'ըսէ թէ Եուկոսլաւիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ գոյութիւն ունի շահերու նոյնութիւն մը, թէ երկու երկիրները համաձայն են ամէն հարցի մէջ: Կնքուած է տնտեսական նոր դաշնագիր մը, որով կը յուսացուի մեծ զարկ տալ երկու երկիրներու տնտեսական յարաբերութեանց: Միւս կողմէ ուղղակի գործակցութիւն մը պիտի ստեղծուի Թուրքիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ տնտեսական նախարարներուն միջեւ: Գալով մշակութային յարաբերութեանց, ուսանողներու փոխանակութիւն մը պիտի կատարուի,— սերպ համալսարանները յաճախող թուրք ուսանողներու թիւով սերպ ուսանողներ պիտի ղրկուին Թրքական համալսարաններու մէջ: Ատկէ զատ թուրքերէնի եւ սերպերէնի ամպիոններ պիտի հաստատուին սերպ եւ թուրք համալսարաններուն մէջ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Ապստամբները շաբաթ եւ կիրակի յարձակումի անցան, վերստին գրաւեցին այն գիւղերը, որոնք ձեռքէն անցած էին կառավարական զօրքին: Ֆրանքոյի յառաջապահները, գրաւելէ վերջ Փարլան, կը գտնուին մայրաքաղաքէն 6 քիլոմեթր հեռու: Զօր. Վարելայի հրամայած ուժերը յառաջացած են մինչեւ Ձեթաֆէի շրջակայքը: Կուատարրամայի ճակատին վրայ, Զօր. Մոսքարտո յարձակողականի սկսած է :Սեվիլլայի ճակատին վրայ, ապստամբները ուժգին յարձակումէ մը վերջ փախուստի մատնեցին կառավարական զօրքը, որ 162 մեռեալ ձգեց, 64 գերի եւ մեծ քանակութեամբ ռազմամթերք:

*** Պոլսէն կը հեռագրեն անգլիական թերթերուն թէ ռուսական Կոմսոմոլ շոգենաւը, բարձած՝ 4 օդանաւ, 20 թնդանօթ, քառասնեակ մը բեռնատար կառքեր, անցաւ Տարտանէլէն դէպի Պարսելոնա:

Փոքր Համաձայնութեան որոշումներ

Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարար Պ. Քրոֆթա հետեւեալ կերպով ճշդեց Փրակայի քաղաքական տեսակցութեան արդիւնքը.—

1.— Փոքր համաձայնութիւնը կազմող երեք երկիրներու (Չեխոսլովաքիա, Եուկոսլավիա եւ Ռումանիա) արտաքին քաղաքականութեան առանցքն է հաւատարմութիւն՝ Ֆրանսայի հանդէպ եղած յանձնառութեանց: Քաղաքական չէզոքութեան որ եւ է ծրագիր չենք կրնար ընդունիլ, զայն մեզի համար անկարելի համարելով:

2.— Խորհրդային Ռուսիոյ հետ յարաբերութեանց մէջ փոփոխութիւն չըկայ: Ռումանական տեսակէտը այն է թէ չեխեւխորհրդային փոխադարձ օգնութեան դաշինքը օգտակար կրնայ ըլլալ Ռումանիոյ, քանի որ Մոսկուայի կառավարութիւնը սպառնական դիրք չի կրնար բռնել երկրի մը հանդէպ որ այնքան մօտէն կապուած է մեզի: Կարոլ թագաւոր եւ Պ. Անթօնէսքու բոլորովին ընդունած են այս տեսակէտը: Այս պատճառով պիտի շարունակենք մեր ցարդ բռնած քաղաքականութիւնը Ռուսիոյ հանդէպ:

3.— Չեխօսլովաքիա ուրախ է ռումանեւլեհական յարաբերութեանց մէջ գոյացած բարելաւութենէն եւ կը յուսայ որ ռումէն կառավարութիւնը Լեհաստանի մասին նոյն անուղղակի ծառայութիւնը պիտի մատուցանէ մեզ, ինչ որ մենք կ'ընենք Ռումանիոյ՝ անոր Ռուսիոյ հետ յարաբերութեանց մէջ:

4.— Կատարեալ համաձայնութիւն գոյացաւ նոյնպէս Գերմանիոյ հետ մեր յարաբերութեանց մասին: Մեր երկիրը իբր դրացի Գերմանիոյ, անկէ կը սպասէ առաջարկներ որոնց մասին պատրաստ է բանակցելու, բնականաբար տեղեակ պահելով իր զինակիցները:

Թրքուհիները զինուոր

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ Թուրքիոյ օդային գործավարութեան խորհրդականը, Ճէլալ, ճառ մը խօսելով Պոլսոյ մէջ, յայտարարեց թէ «շուտով Թրքուհիները պիտի հրաւիրուին ծառայելու Թրքական բանակին մէջ, այրերուն հետ կողք կողքի»:

Արդարեւ կ'ըսուի թէ Թուրք կառավարութիւնը կը պատրաստէ օրինագիծ մը, պարտադիր զինուորական ծառայութիւն հաստատելու նպատակով Թրքուհիներուն համար: Այս օրինագիծը առաջին հերթով պիտի ներկայացուի Ազգ. Ժողովին, որ բացուեցաւ Կիրակի:

Թուրք Խորհրդարանին բացումը

«Թայմզ»ի տեղեկութեանց համաձայն Էնկիւրիի խորհրդարանին նոր նստաշրջանին բացման առթիւ Աթաթիւրք քաղաքական կացութեան մասին խօսելով, ի մէջ այլոց յիշած է Էտուըրտ թագաւորին այցելութիւնը որ ամրապնդած է Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ տակաւ բարւոքուող յարաբերութիւնները: Նեղուցներու մասին յայտարարեց.

— Ասկէ յետոյ Նեղուցները փոխանակ ազգերու միջեւ դժուարութեանց աղբիւր մը ըլլալու, ինչպէս էին անցեալին մէջ, պիտի զարգացնեն սիրալիր եւ օգտակար յարաբերութիւններ զանազան պետութեանց միջեւ, Թուրքիոյ լիակատար վեհապետութեան տակ:

Աթաթիւրք չյիշեց Ռուսիոյ եւ Պալքաններու հետ բարեկամական յարաբերութիւնները եւ ըսաւ. «Պալքաններու, արեւմտեան Ասիոյ եւ արեւելեան Միջերկրականի մէջ խաղաղութիւնը ինծի կը թուի աւելի շատ ապահովուած քան աշխարհի ուրիշ որ եւ է մասին մէջ»:

Իտալական հիւպատոս մը խոշտանգուած

Կիրակի օր Շամպէրիի մէջ (Սավուա) ֆրանսաբնակ ֆաշական Իտալացիներ ազգահանդէս մը սարքած էին պատերազմի իտալացի մեռեալներու ի պատիւ, նախագահութեամբ իտալական հիւպատոս Սօարտիի: Երբ հանդիսականները կը ցրուէին, հակաֆաշականները յարձակում գործեցին եւ կռիւ մը սկսաւ որ տեւեց երկու ժամ: Իտալական հիւպատոսին կառքին ապակիները փշրուեցան եւ երեսէն թեթեւապէս վիրաւորուեցաւ: Քաղաքապետ Պ. Փերիօլ որ կ'ուզէր հանդարտեցնել՝ ապտակուեցաւ: Ութ հոգի վիրաւորուած են:

Նմանօրինակ հանդէսի մը առթիւ կռիւ եղաւ նաեւ Պոսօլէյի մէջ:

ըը, փայլուն հանդէսով մը: Օգնած է Առնուվիլ լէ Կօնէսի եւ Փօրթ տ'Իթալիի վարժարաններուն: Ինչպէս նաեւ կազմակերպեր է շարք մը դասախօսութիւններ: Գալով հաշիւներուն, հաշուեքննիչ մարմինը, յետ քննութեան, զանոնք գտաւ կանոնաւոր եւ խղճամիտ կերպով կատարուած, համապատասխան փաստաթուղթերով: Նախկին վարչութեան գործունէութիւնը, հակառակ տիրող դժուարութիւններուն, գնահատութեան արժանի նկատուեցաւ միաձայնութեամբ: Կեդր. Վարչութեան համարատուութենէն յետոյ, ժողովը տուաւ հետեւեալ որոշումները.

Մշակութային ձեռնարկներու սատարման հարց.— Որոշում.— Պատգ. ժողովը քննելով մշակութային ձեռնարկներու սատարման հարցը, միաձայնութեամբ ընդունեց հետեւեալ բանաձեւը.— Բոլոր մշակութային ձեռնարկներուն բերել անվերապահ աջակցութիւն. Բ.— Որդեգրել Մշակոյթի Օրուան տօնակատարութեան նախաձեռնութիւնը. եւ եթէ ուրիշ կազմակերպութիւն մը նախաձեռնէ, օժանդակել անոր:

Ֆրանսայի Համազգայինի վարժարաններու վերաբերեալ խնդիրներու քննութիւն.— Որոշում. Ա.— Այն վայրերուն մէջ, ուր որ եւ է մշակութային մարմին դպրոցներ ունի արդէն եւ կը հոգայ անոնց պէտքերը, օժանդակել անոնց այն ձեւով որ նոր սերունդի կրթութեան գործը մրցակցութեան ասպարէզ չի դառնայ. Բ.— Իսկ այն վայրերուն մէջ, ուր դպրոց չի կայ եւ «Համազգային»ի տեղական մասնաճիւղ մը դպրոց բանալ կ'ուզէ, որ եւ է զոհողութեան առջեւ կանգ չառնել, որպէսզի դպրոցները դրուին ամուր հիմերու վրայ:

Յարաբերութիւն եւ գործակցութիւն տեղական մշակութային միութիւններու հետ.— Որոշում.— Պարտք ընել Կեդրոնի Կեդր. Վարչութեան վրայ, որ ջանայ համագործակցութիւն ստեղծել այլազան գետիններու վրայ, եւ կարելիութեան սահմաններուն մէջ, մշակութային մարմիններու հետ, պատրաստելու համար յատկապէս մէկ կրթական ծրագիր:

Ծրագիր - կանոնագրի վերաքննութիւն.— Որոշում. Ա.— Նախ քան Պատգ. Ժողովի գումարումը, ամէն մէկ շրջան պիտի պատրաստէ պարտաւորիչ կերպով իր գործունէութեան տեղեկագիրը եւ պիտի ղրկէ Կեդր. Վարչութեան. Բ.— Մասնաճիւղերու վարչութիւններու ընտրութիւնը պիտի կատարուի ամէն մէկ պատգ. ժողովէն յետոյ:

Յառաջիկայ Պատգ. Ժողովը որոշուեցաւ գումարել 1938 յունուարին Փարիզի մէջ:

(Կնիք)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ֆրանսայի Կեդր. Վարչութեան դիւանը կազմուած է հետեւեալ կերպով.—

Պ. Պ. Վ. Եարճանեան նախագահ, Ս. Սասունի՝ փոխ նախագահ, Մ. Պարսամեան՝ քարտուղար, Ե. Յարութիւնեան՝ գանձապահ, Յ. Ֆրէնկեան՝ անդամ, Բ. Թօփալեան՝ անդամ, Հ. Թօփալեան՝ անդամ:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ
Դասախօսական ժողովներ

ՎՐԷԺ խումբի ժողովը Նոյ. 4ին, երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքատեղիին մէջ:

ԶԱԽԱՐԵԱՆ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ Նոյ. 5ին, երեկոյեան ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ:

ՎՌԱՄԵԱՆ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ ուրբաթ (Նոյ. 6) երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքավայրին մէջ:

Վերոյիշեալ ժողովներուն պիտի դասախօսէ՝

ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Սուլթան Օհանեան եւ զաւակը Երուանդ, Պ. Ոսկիան Օհանեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Օհանեան եւ զաւակունք, Պ. Սուրէն Օհանեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Օհանեան եւ զաւակունք (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Սողոմոն Օհանեան եւ զաւակունք (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Սարգիս Օհանեան եւ զաւակունք (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Թ. Օհանեան եւ զաւակունք (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Կ. Օհանեան եւ զաւակունք (Ամերիկա) եւ Տէր եւ Տիկին Կ. Ադամեան (Ամերիկա) իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, նամակով եւ հեռագրով ցաւակցութիւննին յայտնեցին իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, եղբօր, հօրեղբօրորդւոյն եւ ազգականին՝ ՊՕՂՈՍ ՕՀԱՆԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ 25 Հոկտ. կիրակի օր, Մարսէյլի Օթէլ Տիէօ հիւանդանոցին մէջ, 45 տարեկան հասակին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Indéfrisableի Դրդ ցուցադրութիւնը (démonstration) տեղի պիտի ունենայ այս հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին իր սրահներուն մէջ, 7, Rue Bernardin, Paris (5). Անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր արհեստակիցներէն կը խնդրուի օգտուիլ այս բացառիկ առիթէն:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ Սեբաստացի ատաղձագործ-կահագործ Մկրտիչ Բաշալեան, որ 22 տարի առաջ Իզմիրէն Ֆրանսա գացած է: Այժմ 45-46 տարեկան է: Իր հասցէն իմացնել Doudakian Krikor. 11 rue Pinel. Paris (13):

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ Մարաշի Տիքերեք (?) գիւղէն Վարդիվառ Յովակիմեան, որ այժմ Հայաստան կը գտնուի, կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Գէորգ Յովակիմեանը (հօր անունը՝ Սարգիս, մօր անունը՝ Էլմաս), որ Հոմս կը բնակէր եւ չորս տարի առաջ կը թղթակցէր իրեն հետ:

Իմացնել «Հորիզոն»ի խմբագրութեան. Սելանիկ:

17, Rue Damesme, PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (127)

ԶԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Սրբազան, Սրբազան,— գլուխը կը վազեն: Արդեօք ի՞նչ կրնայ պահեցաւ... Այ կը տեսնէ՞ք, իշապանները կը փախչին, մարդիկ աջ ու ձախ ճամբուն վրայ ինչ որ դէպք պատա- ետ դարձնելով ձայնեց Քոյրիկը,— տահած լինել:

Հրացաններու ձայները ընդմիջումներով իրարու կը յաջորդէին:

Սրբազանը, հակառակ իր յօգնացուէ տառապելուն, երիտասարդական աշխուժով ոտքի ցատկեց եւ մօտեցաւ պատշգամը շրջապատող ճաղերուն:

Իսկապէս որ արտակարգ դէպք մը պատահած լինելու էր: Դէպի Էջմիածին գնացող կառք մը, ճամբորդներով լեցուն, կամուրջէն քիչ մը անդին կանգ առած՝ կը սպասէր, իսկ հակառակ կողմէն իշապանները, ճամբորդ գիւղացիներ գլուխնին կորսնցուցած ու ամէն բան ճամբու վրայ ձգած՝ կը փախչէին:

Բայց ինչ որ աւելի կասկածելի թուեցաւ Սրբազանին՝ այգիներու մէջ եղած շարժումն էր: Պատշգամէն պարզ աչքով շատ որոշ կերպով կ'երեւէին այգիները: Սրբազանը յանկարծ բնազդօրէն սեղմեց Քոյրիկի ձեռքը եւ ցուցամատը պարզեց ցոյց տալով այգիներու վերի ծայրը, որ տեղէն Ղուբը կը սկսէր:

Երիտասարդ մը թումբէ թումբ ցատկելով, կը փախչէր, մինչ մէկ ուրիշը կը հետապնդէր զայն, երբեմն կանգ առնելով ու հրացան արձակելով: Յանկարծ փախչող երիտասարդը տատանուեցաւ ճիշդ այն պահուն, երբ թումբէ մը պիտի ցատկէր, երերաց ու վար ինկաւ փոսի մը մէջ:

— Տեսա՞ք, տեսա՞ք,— հարցուց Սրբազանը Քոյրիկին ու գլուխը դարձնելով՝ նայեցաւ անոր:

Տէր Աստուած, այդ ինչ սարսափելի դէմք էր: Քոյրիկի աչքերը դուրս ինկած՝ դէմքին արիւնի կաթիլ մը իսկ չէր մնացեր: Առանց Սրբազանին նայելու, անոր շուրթները անհնչիւն շարժեցան, հայեացքը ինկող երիտասարդին վրայէն չհեռացնելով:

Մէկ ալ Քոյրիկը կծկտած հասակը շտկեց: Անոր դէմքին վրայ անսպասելի պայծառութիւն մը կը ցոլար: Անչափելի ցնծութեամբ ձեռքերը իրարու զարկաւ:

— Ապրիս, ապրիս զաւակս,— մըրմնջեց Քոյրիկը, որ հաւանաբար այդ պահուն կ'անգիտանար Սրբազանի ներկայութիւնը:

Սրբազանի մտքին մէջ յանկարծ լոյս մը ծագեցաւ... Այս ինչ բանի կը գործածէին Առաջնորդարանը, Առաջնորդի վստահութիւնը: Ուժով Քոյրիկի թեւէն բռնեց, պլպլող հայեացք մը նետեց անոր աչքերուն մէջ ու հայրական բարկութիւնը զսպելով՝ հարցուց.

— Դուք գիտէք հոն պատահածը... դուք գործակից մըն էք... ինչպէս յանդգնեցաք... ինչ իրաւունքով առաջնորդարանը...

— Սրբազան,— ու Քոյրիկը հեգնօրէն նայեցաւ ծերունիին, որ բարկութենէն կը դողար,— դուք չըսի՞ք քիչ առաջ թէ՝ «էդ Պոնտոլովսկին մարդ չէ, գազան է»: Խնդրեմ, թեւս ձգեցէք,— ու Քոյրիկի դանակի նման կտրող նայուածքը հանդիպեցաւ Սրբազանի սարսափահար աչքերուն:

— Օ՜, օ՜, օ՜,— ծերունի Առաջնորդը ինկաւ բազկաթոռի վրայ, ձեռքերով դէմքը ծածկած:

Երբ Վահէն, Մաթոսը եւ Վարդանը՝ Էջմիածնի խճուղիէն ելլելով՝ մըտան քարքարուտ բլուրի կողքի այգին, երեք ընկերները ծառի շուքին տակ նստած վերջին խորհրդակցութիւն մը ունեցան իրարու հետ: Մաթոսը, որպէս տեղացի, այգիներուն խոր անցքերուն քաջածանօթ, քանի մը խօսքով ընկերներուն բացատրեց կազմած ծրագիրը: Անհրաժեշտ էր, որ Վարդանը անցնէր քանի մը հարիւր քայլ հեռու գտնուող այգին, կամուրջի կողմը, ուր խճուղին՝ Հրազդանը անցնելով կիսաշրջան մը կը կազմէ եւ յետոյ կ'երկարի այգիներու բարձր պատերու մէջէն:

Վարդանի դերը այն պիտի լինէր, որ Առաջնորդարանի պատշգամէն տրուած նշանը նոյնութեամբ պիտի փոխանցէր ընկերներուն, որոնք իրենց տեղէն ծառերու պատճառով չէին կըրնար տեսնել:

Մաթոսի ծրագրի համաձայն, Վարդանը, նշան տալէ վերջ, անմիջապէս պէտք է պատէն վար ցատկէր, իջնէր խճուղին, անցնէր Հրազդանի կամուրջով, մտնէր քաղաք ու երթար Ղանթարի տակը, ուր Քոյրիկը իրեն պիտի սպասէր: Նախօրօք որոշուած էր, որ Վարդանը անոր տունը պիտի թաղնուէր: Այդ պատճառով ալ, մինչ Վահէն ու Մաթոսը զինուած էին մաուզեր ատրճանակներով, Վարդանը միայն որսի սովորական հրացան մը վերցուցած էր հետը, տեսնողներու վրայ այն տպաւորութիւնը ձգելու համար, թէ՝ ինք որսի համար կը պտըտէր այգիներու մէջ:

Այն տեղը, ուրկէ պիտի հսկէր Վարդանը, պատը շատ բարձր էր: Տղան ստիպուած՝ բարձրացաւ ընկուզենի մը, որու ճիւղերը պատի վրայով խճուղիի վրայ կախուած էին: Շատ ընդարձակ այգի մըն էր այդ:

Այգիի վերի ծայրը երկյարկանի ճերմակ ներկուած տուն մը կար: Հայ վաճառականի մը այգին էր, ուր ամառուան ամիսներուն, ան կը բնակէր իր ընտանիքով: Բարեբախտաբար, այգիի պատէն մաս քանի մը չորք ծառերով այնպէս խիտ ծածկուած էր, որ Վարդանը տեսնուելու վախ չունէր:

Հրացանը գոգը դրած՝ Վարդանը նստած էր դէպի խճուղին երկարող ծառի ճիւղին վրայ ու աչքը չէր հեռացներ Առաջնորդարանի պատշգամէն՝ համբերութեամբ սպասելով այն տեղէն տրուելիք նշանին: Իր նստած տեղէն կ'երեւէր խճուղին, մինչեւ քարքարուտ բլուրի տակը:

Առաւօտեան ժամերը այնպէս արագ անցան, որ Վարդանը նոյնիսկ զարմացաւ, երբ վեր նայած պահուն արեւի ճառագայթ մը ինկաւ աչքին վրայ:

(Շար.) **ՄԱԼԽԱՍ**

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	Վ.ԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 4 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 4 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3261

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՆՑԻ ԽՕՍՔ

«ԿԸ ԶԳԱՄ, ԹԷ ՊԱՐՏՈՒԱԾ ՄԱՐԴ Մ'ԵՄ...»

(ԴԱՌՆ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՌԻԹՈՎ)

Երէկ հաղորդեցինք Ամերիկայէն ստացուած վերջին ցաւալի լուրը,— կաթողիկոսական Նուիրակը ձախողած է իր համերաշխական ձեռնարկին մէջ եւ պառակտումը — թէ՛ հայ եկեղեցիէն ներս եւ թէ բովանդակ ամերիկահայ գաղութին մէջ,— պիտի յարատեւէ նաեւ ասկէ յետոյ:

Այս ձախողանքը իր բոլոր մանրամասնութիւններով նշանացուցական երեւոյթ մըն է մեր ազգային կեանքին մէջ, արժանի բովանդակ Հայութեան ամենալուրջ ուշադրութեան:

Երեք տարի առաջ ամերիկահայ թեմը պառակտեցաւ. Հակառակ մեր բոլոր դիմումներուն եւ խնդրանքներուն, ամբողջ երկու տարի էջմիածինէն ոչ ոք չանցաւ Ամերիկա՝ տեղին վրայ պառակտումի պատճառներն ու պատասխանատուները ճշդելու համար: Երկար ձգձգումներէ վերջ, ասկէ հինգ ամիս առաջ, Գարեգին արք. Յովսէփեան, իբրեւ կաթողիկոսական Լիազօր, Ֆրանսայէն անցաւ Ամերիկա: Չորս ամբողջ ամիս Լիազօրը լռութեան մէջ քննեց եւ պըրպտեց պառակտումի պատճառները, իր հոգիին մէջ ճշդեց պատասխանատուները եւ ի վերջոյ գծեց այն միջոցները, որոնց օգնութեամբ կարելի պիտի ըլլայ վերահաստատել հայ եկեղեցիի միասնականութիւնը ամերիկահայ թեմի մէջ:

Մասնաւորաբար այս վերջին աշխատանքը, այսինքն թեմի միասնականութեան վերահաստատումը, Նուիրակը կատարեց ոչ թէ առանձնաբար, այլ կողմերու փոխադարձ համաձայնութեամբ: Ճիշդ է, կողմերը քով-քովի չեկան եւ պաշտօնական հանդիպումներ չունեցան. այս գործը — ծանր ու տաժանելի — կատարեց Նուիրակը առանձին, պարբերաբար հանդիպումներ ունենալով կողմերէն մերթ մէկուն եւ մերթ միւսին հետ, եւ յոգնատանջ աշխատանքով հարթելով տարաձայնութեանց սուր ծայրերը եւ մշակելով համերաշխութեան գետինը: Եւ յաջողեցաւ: Մասնաւորաբար Դաշնակցութիւնը առաւելագոյն զիջողութիւններն ըրաւ՝ Նուիրակի առաքելութիւնը յաջողութեամբ պսակելու համար. հիմնական հարցերու մէջ ան ծանր նահանջ կատարեց՝ ամլութեան չդատապարտելու համար այն ճիգը, զոր յամառաբար կը սպառէր Նուիրակը՝ թեմի միասնականութիւնը վերահաստատելու համար:

Ինչպէս ըսինք, Նուիրակը յաջողեցաւ իր ձեռնարկին մէջ: Կողմերու անպաշտօն համաձայնութեամբ ճշդուեցան Նուիրակի կատարելիք բոլոր քայլերը: Իր անդրանիկ կոչէն ետք (որ հրատարակուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ), Նուիրակը պիտի հրաւիրէր զոյգ Երեսփոխանական Ժողովները եւ զանոնք լուծէր՝ հետագային չէզոք անձերէ Ազգ. Վարչութիւն կազմելու համար: Հոս է ահա, իր այս երկրորդ քայլին մէջ, որ զաւեշտաբար ձախողեցաւ Նուիրակը, իր այդ քայլը առնելէ առաջ անոր մասին ունենալով հանդերձ Թօմկավարներու համաձայնութիւնը:

Անհրաժեշտ է հոս մատնանշել, որ Նուիրակին իր առաքելութեան մէջ աջակցելով հանդերձ, դաշնակցական շրջանակները կը տագնապէին հետեւեալ ծանրակշիռ հարցը.

— Ինչպէս ըմբռնել խորհրդային աշխարհէն եկած Նուիրակի մը համերաշխական ճիգը. եթէ Բոլշեւիզմը անպաշտօն ձեւով իր հաւանութիւնը պիտի տար պառակտուած թեմ մը ի վերջոյ միացնելու համար, այն ատեն ինչո՞ւ պառակտեց զայն ···

Այս հարցումը իր պատասխանը չունեցաւ. Դաշնակցութիւնը կ'ընդառաջէր Նուիրակին՝ առանց այս մաշող հարցումի պատասխանը ունենալու: Կը մնար հաշտուիլ մերկ փաստին եւ ընդունիլ, որ խորհրդային իշխանութիւնը իր երկրէն «գործուղղած» (բոլշեւիկեան ··· բառ) կղերականի մը ձեռքով կ'ուզէր ոչ թէ շարունակել Դուրեանի գործած աւերները, այլ դէթ մասամբ չոկել զանոնք, հետագային, ըստ երեւոյթին, նոյն գաղութին մէջ տարբեր «բարիքներ» ցանելու համար:

Սակայն նաեւ այս անգամ Ուրբաթը Շաբաթէն կանուխ եկաւ: Այժմ արդէն, Նուիրակի կրած զառնալի ձախողանքէն վերջ, կարելի կը դառնայ ըմբռնել կատարուած նենգ խաղին բոլոր մթին ծալքերը:

Բոլշեւիկները եւ Թօմկավարները, ըստ երեւոյթին, այն համոզումին էին, որ Դաշնակցութիւնը թշնամական դիրք պիտի բռնէ Նուիրակի հանդէպ եւ ըլլայ անզիջող անոր ձեռնարկներու նկատմամբ: Ճիշդ այս համոզումով անոնք սկզբնապէս արգելք չհանդիսացան Նուիրակին՝ իր կատարած նախնական բանակցութեանց եւ իր առած անդրանիկ հաշտարար քայլերուն մէջ: Մի՛շտ փաստ խզումին, անոնք յուսացին գործը վարել այնպէս, որ հանրութեան աչքին իբրեւ ըմբոստ (էջմիածնի հանդէպ) եւ իբրեւ անհաշտ (անոր Նուիրակի խաղաղասիրական ձեռնարկներու նկատմամբ) ներկայանան ոչ թէ իրենք, այլ Դաշնակցութիւնը: Թաղմախաղը յաջողած պարագային, անոնք պիտի դառնային ժողովուրդին եւ ըսէին անոր.

— Հայ ժողովո՛ւրդ, դուն մեզի չհաւատացիր, երբ մենք տարիներ շարունակ կրկնեցինք քեզ, թէ ազգաքանդ պառակտիչներ են Դաշնակցականները: Համոզուելու համար ուրեմն մեր խօսքի ճշմարտութեանը, դիմէ՛ Մայր Աթոռիդ սրբազան Նուիրակին, ան քեզի պիտի պատմէ, թէ ինչպէս ազգի՛ եւ հայրենիքի՛ թշնամիները, հակառակ մեր անսահման զիջողութեան, ամլութեան դատապարտեցին նաեւ իր խաղաղասիրական ճիգերը եւ քայքայիչ պառակտումը յաւերժացուցին այս խեղճ գաղութին մէջ ···

Կը յուսային թէ այսպէս պիտի ըլլար, սակայն այսպէս չեղաւ: Առաւելագոյն զիջողութեանց գնով Դաշնակցութիւնը որոշած էր վերահաստատել միասնականութիւնը ամերիկահայ թեմին մէջ: Ու ճիշդ այն վայրկեանին, տակաւին Նուիրակի անդրանիկ կոչը չհրապարակած, երբ պառակտիչները տեսան, թէ հիմին մէջ դրեթէ կառուցուած է համերաշխութեան շէնքը — իրենց իսկ գիտութեամբ եւ համաձայնութեամբ — անմիջապէս երես դարձուցին Նուիրակէն եւ սկսան գաղտնաբար դաւեր նիւթել անոր անձին եւ ձեռնարկին դէմ:

Ուշադրաւ «մանրամասնութիւն»: Անպաշտօն բանակցութեանց ամբողջ շրջանին Բոլշեւիկներ չկային: Մարմնապէս եւ գաղտնաբար անոնք թերեւս կային, սակայն հոգեպէս խիստ կը բացակայէին: Ո՛չ մամուլի մէջ եւ ոչ ալ հանրային բեմերու վրայ համայնավարներու բերնէն բառ իսկ չէր լսուեր այն աշխատանքի մասին, որ անդուլ յամառութեամբ կը տանէր Նուիրակը՝ իր առաքելութիւնը յաջողութեամբ գլուխ հանելու համար: Համոզուած, թէ Թօմկավարները յաջողութեամբ ի կատար պիտի ածեն Չեկայի բոլոր հրահանգները, Բոլշեւիկները պահ մը քաշուած էին ասպարէզէն: Ինչպէս ըսինք, այս անգամ անոնք սխալած էին իրենց հաշիւներուն մէջ: Անպաշտօն ձեւով կարծես գլուխ կուգար համերաշխութեան գործը (թեմի միասնականութիւնը վերահաստատելու իմաստով), մինչ Չեկան կ'երազէր ա՛լ աւելի խորացած տեսնել պառակտումը ամերիկահայ գաղութին մէջ: Եւ ահա, ճիշդ այն վայրկեանին, երբ ներսը, Նուիրակի հետ ունեցած բանակցութեանց միջոցին, Թօմկավարները կը յօժարէին հրաւիրել իրենց «Երեսփոխանական Ժողով»ը եւ լուծել զայն, դուրսը, գաղտնաբար, նոյն Թօմկավարները շրջաբերականներ կը յղէին՝ յորդորելով «երեսփոխան»ները գալ ժողովի եւ ընդդիմանալ այս լուծումին: Որոշ էր այլեւս, որ անարգ փարիսեցիները վատթարագոյն խաղերէն մէկը կը խաղան Մայր Աթոռի Նուիրակին հետ՝ նաեւ զայն ամէնէն գռեհիկ ձեւերով խաբելով:

Ինչպէս Զօպանեան-Բաշալեան ծանօթ ձեռնարկին, ճիշդ նոյն ձեւով նաեւ այս գործին մէջ Ռամկավարները միաժամանակ կը դաւէին Ռամկավարներու դէմ, ներքնաբար պառակտելով եւ «կուսակցութեան» մէջ խմբակ խմբակի դէմ հանելով:

Ամիսներ շարունակ մութին եւ ստուերին մէջ մնալով, Բոլշեւիկները այլեւս հարկադրուած էին հրապարակ գալ եւ ստանձնել գործին «հրամանատարութիւնը»: Անոնք այլեւս վստահութիւն չունէին Թօմկավարներու ո՛չ «խղճին» եւ ոչ ալ անոնց «խելքին» վրայ: Անհրաժեշտ էր ժամ առաջ բռնել նահանջի ճամբան, խաղը խապառ տանուլ չտալու համար: «Պայքար»ի սեպտ. 25ի վատոգի խմբագրականը (տե՛ս «Յառաջ»ի հոկտ. 16ի եւ 17ի խմբագրականները) հարազատ արձագանգն է մութին մէջ տարուած այս դաւադիր աշխատութեանց: «Բանուոր», որ յայտնապէս ստանձնած էր արդէն գործին ղեկավարութիւնը, իր հոկտ. 16ի խմբագրականով կը գրէր.

— «ՈՉ ՄԷԿ ՃԱԿԱՏԻ ՎՐԱՅ, ՈՉ ՄԷԿ ՊԱՐԱԳԱՅԻ ԿԱՐԵԼԻ ՉԷ ՋՆՋՈՒՔ ՏԱԼ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ: ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՇՈՒՐՋ ՀԱՒԱՔՈՒԱԾ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ, ՈՐ ՄԵԾ ՄԱՍՈՎ ԲԱՐԵԿԱՄ Է ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ, Ո ԵՒ Է ԳԵՏԻՆ ՉՈՒՆԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ԳՈՐԾԱԿՑԵԼՈՒ»:

Գէթ մեզ համար դուրս է ամէն կասկածէ, որ «Բանուոր» Չեկայի այս հրահանգը ստացած է ամենավերջին պահուն: Մոսկուայի կողմէ վստահութիւն չկայ նաեւ «Բանուոր»ներու հանդէպ. վերին իշխանութիւնը ստորիններու այս բազմութեան վրայ կը նայի չափազանց վերէն՝ անոր մէջ ոչ թէ գործակիցներ որոնելով, այլ անարգ եւ անպատիւ կամակատարներ: Տեսնելով, որ Մոսկուայի թոյլտուութեամբ Ամերիկա անցած Նուիրակը գործեր կը կատարէ, որոնք Մոսկուայի հաշուին չեն գար, Չեկան վերջին պահուն անհրաժեշտ հրահանգները տուած է՝ ի չիք դարձնելու համար անոր համերաշխական ճիգերը:

Արդիւնքը հրապարակի վրայ է: Հոկտ. 10-11ին Նիւ Եորքի մէջ կը գումարուի Թօմկավարներու «Երեսփոխանական Ժողով»ը, որ վճռականապէս յետ կը մղէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի լիազօր Նուիրակի առաջարկները ի խնդիր ամերիկահայ թեմի միասնականութեան վերահաստատումին, որոշելով պահել եւ տեւականացնել նոյն Թօմկավարներու ջանքերով ստեղծուած պառակտումը ամերիկահայ գաղութին մէջ:

Պարտուած եւ զառնօրէն յուսախաբ, Նուիրակը յայտարարած է.

— «ԿԸ ՏԵՍՆԵՄ, ՈՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԸ ԱՆԽՏԻՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷՆ ԻՐԱՑ ՊԱՀՊԱՆՈՒՄԸ (այսինքն՝ պառակտումը. «Յ.»): ԿԸ ՑԱՒԻՄ, ՈՐ ԱՅՍՔԱՆ ԵՐԿԱՐ ԺԱՄԱՆԱԿ ՁԵՐ ՄԷՋ ՄՆԱՑԻ ԵՒ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐՍ ՊԱՐԶԵՑԻ ԱՄԷՆ ՏԵՂ ԵՒ ԱՄԷՆՈՒՆ, ԲԱՅՑ ՉՀԱՍԿՑՈՒԵՑԱՅ: ԿԸ ԶԳԱՄ, ԹԷ ՊԱՐՏՈՒԱԾ ՄԱՐԴ Մ'ԵՄ ԵՒ ԻՄ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՁԱԽՈՂԱԾ Է»:

Այս զառն համոզումին գալու համար, այսինքն իր պարկեշտ ճիգերուն մէջ անպարկեշտներու մէջ մեզ նման պարտուելու համար, անհրաժեշտ էր, որ Մայր Աթոռը յանձին իր Նուիրակի ամիսներ շարունակ ապրէր ամերիկահայ գաղութին մէջ, իր աչքով տեսնէր ամէն բան, շփուէր ժողովուրդի բոլոր խաւերուն հետ եւ զատէր մեզմէ «ըմբոստ անհաւատ»ը «կարգապահ հաւատացեալ»էն:

Եզրափակենք սակայն:

Ա.— Գիտնալով մէկտեղ, որ էջմիածնի մէջ, խորհրդային անկրօն եւ հակակրօն իշխանութեան տակ, կը նստի ոչ թէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս մը, այլ տիտղոսակիր Կալանաւոր մը, մենք, ամերիկահայ գաղութի ներքին պայքարներու ամբողջ շրջանին, այնուամենայնիւ, կը պահանջէինք, որ էջմիածնէն լիազօր մէկը գայ Ամերիկա, տեղին վրայ ամէն ինչ քննելու եւ իր վերջնական տնօրինութիւնները արձակելու համար:

Բ.— Թէեւ չափազանց ուշ, բայց այդ Լիազօրը վերջապէս եկաւ, մնաց ամիսներ շարունակ ամերիկահայ գաղութին մէջ, անպաշտօն ձեւով ծանօթացաւ բովանդակ իրադարձութեանց, եւ կողմերու ներքին համաձայնութեամբ արձակեց իր վճիռները:

Գ.— Մենք, «անհաւատ ըմբոստ»ներս (Մայր Աթոռի հանդէպ), առաւելագոյն զոհողութիւնները ընելով, ենթարկուեցանք կաթողիկոսական Նուիրակի տնօրինութեանց. «կարգապահ հաւատացեալ»ները սակայն, անոնք որ շարունակ կուրծք կը ծեծեն յանուն կրօնքի՛ եւ կրօնապետի՛, նենգեցին էջմիածնի Ներկայացուցիչը, խաբեցին զայն, ըմբոստացան անոր դէմ եւ ի դերեւ հանեցին անոր բոլոր ճիգերը, որոնց մասին Նուիրակը հեռագրով ստացած էր արդէն նաեւ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի հաւանութիւնը:

Դ.— Դառնութեան բաժակը մեզ նման ցմրուր պարպելէ յետոյ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի «լիազօր» ներկայացուցիչը (կը չակերտենք բառը, որովհետեւ պարզուեցաւ թէ չակերտներ ունին նաեւ այս «լիազօրութիւն»ները), դառնօրէն յուսախաբ, խորքին մէջ կ'ըսէ այն, ինչ որ մենք կրկնած ենք բազմաթիւ անգամներ.— «ԿԸ ՑԱՒԻՄ, ՈՐ ԱՅՍՔԱՆ ԵՐԿԱՐ ԺԱՄԱՆԱԿ ՁԵՐ ՄԷՋ ՄՆԱՑԻ ··· ԿԸ ԶԳԱՄ, ԹԷ ՊԱՐՏՈՒԱԾ ՄԱՐԴ Մ'ԵՄ ԵՒ ԻՄ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՁԱԽՈՂԱԾ Է»:

Տարադիր Հայութեան համար այս խոստովանութեան մէջ նորութիւն չկայ. Գաղթաշխարհը կը ճանչնայ իր մարդիկը եւ գիտէ անոնց գործերը. լաւ է որ գիտնայ նաեւ Մայր Աթոռը: Վերադառնալով էջմիածին, թող Նուիրակը — ան որ չորս ամիս շարունակ ոտք չկոխեց «անհաւատ ըմբոստ»ներու եկեղեցիներէն ներս եւ շարունակ շոյեց եւ փայփայեց իր «կարգապահ հաւատացեալ»ները — իր Կրօնապետին թող պատմէ այն, ինչ որ տեսաւ արտասահմանի մէջ:

Յ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ՃԱՌԸ ԵՒ ԹՈՂԱԾ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Եւրոպական մամուլը գրեթէ առանց բացառութեան կը զբաղի Մուսոլինիի ճառով, որուն համադրական մասը տուած էինք երէկ:

Մուսոլինի, իր ճառին համադրական մասէն վերջ, կանգ առաւ եւրոպական գլխաւոր պետութեանց հետ Իտալիոյ մշակած յարաբերութիւններուն վրայ.—

ՖՐԱՆՍԱ.— Տասնըեօթը տարի թիւրիմացութեամբ եւ վէճերով զբաղելէ վերջ, 1935 յունուարին համաձայնութեան մը եկանք Ֆրանսայի հետ: Այդ համաձայնութիւնը նոր շրջան մը կը բանար մեր առջեւ: Սակայն պատժամիջոցներու քաղաքականութիւնը վնասեց մեր բարեկամական յարաբերութիւններուն: Զմրան մէջ էինք դեռ: Ձմեռն անցաւ, գարունը բերաւ մեր յաղթանակին լուրերը: Պատժամիջոցները շարունակուեցան: Ատտիս-Ապէպա հասած էինք երկու ամիսէ իվեր եւ տակաւին կը շարունակուէին պատժամիջոցները: Այսօր եւս Ֆրանսա կը շարունակէ տնկած պահել իր ցուցամատը Ժընեւի դեղնած դիւանաթուղթերուն վրայ. «Յուդայի նախկին առիւծը ողջ է տակաւին»: Սակայն Ժընեւի դիւանաթուղթերէն վեր՝ գոյութիւն ունի իրականութիւն մը որ կ'ըսէ. «Նեկուսի կայսրութիւնը մեռած եւ թաղուած է»:

Որոշ է թէ ո՛րքան Ֆրանսա շարունակէ իր վերապահութիւնը, այնքան պիտի շարունակենք մենք նոյն ընթացքը ցոյց տալ հանդէպ իրեն:

ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ.— Բարեկամական յարաբերութիւններ կը մշակենք Զուիցերիոյ հետ, որ թէեւ պզտիկ երկիր մըն է, այլ սակայն մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ՝ շնորհիւ իր ցեղային կազմութեամբ եւ աշխարհագրական դիրքով, Եւրոպայի քառուղիին վրայ:

ԱՒՍՏՐԻԱ.— Արդի Աւստրիոյ պատմութեան մէջ կը բացուի նոր շրջան մը՝ շնորհիւ 11 յուլիսի համաձայնութեամբ: Բարեմիտներն ու չարամիտները թող արձանագրեն,— յուլիս 11ի համաձայնութիւնը ծանօթ էր ինծի առաջուց եւ ես հաւանութիւնս տուած էի յունիս 5ին: Այդ համաձայնութեամբ Աւստրիա կ'ամրացնէ իր անկախութիւնը:

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ.— Եթէ կ'ուզենք Դանուբի աւազանին մէջ ստեղծել վերջնական գոյավիճակ մը, արդար ըլլանք հանդէպ Հունգարիոյ: Հունգարիան կը մնայ մեծագոյն չափով անդամատեալը, երբ իր զաւակներէն 4 միլիոն հոգի կ'ապրին իր սահմաններէն դուրս: Իտալացի ժողովուրդը մեծ գնահատութեամբ կ'ողջունէ մաճառ ժողովուրդին զինուորական յատկութիւնները, քաջութիւնը եւ զոհողութեան ոգին: Շուտով պիտի ներկայանայ առիթը, որ իտալացի ժողովուրդը հանդիսաւորապէս արտայայտէ իր զգացումները հանդէպ մաճառ ժողովուրդին:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻԱ.— Վերջին տարիներու ընթացքին, երկու երկիրներու յարաբերութիւնը բարւոքած է ըստ բաւականին: Երկու տարի առաջ յայտարարեցի թէ կարելի է բարեկամական կապեր ստեղծել մեր երկու երկիրներուն միջեւ: Հիմա նորէն կը կրկնեմ,— բարոյական, տնտեսական եւ քաղաքական անհրաժեշտ եւ գոհացուցիչ պայմաններ կան ներկայիս, որպէսզի երկու երկիրներու յարաբերութիւնը դրուի նոր հիմերու վրայ:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ.— Յիշատակուած երկիրներէն զատ, կայ մեծ ժողովուրդ մըն ալ, որուն կապուեցանք այս վերջին տարիներուն՝ խոր համակրանքով: Խօսքս Գերմանիոյ մասին է: Պերլինի հանդիպումները յաջողեցան ստեղծել համաձայնութիւն մը որոշ հարցերու մէջ, որոնցմէ ոմանք շատ հրատապ են: Պերլին-Հռոմ գիծը կը կազմէ այսուհետեւ առանցք մը, որուն շուրջ պէտք է գործակցին Եւրոպայի բոլոր պետութիւնները, որ տոգորուած են խաղաղութեան ցանկութեամբ:

Գերմանիա, հակառակ բոլորին փափաքին, չյարեցաւ պատժամիջոցներու քաղաքականութեան: 11 յուլիսի համաձայնութեամբ որ եւ է տարակարծութիւն չմնաց Հռոմի եւ Պերլինի միջեւ: Եւ Պերլինի հանդիպումէն առաջ Գերմանիա ճանչցաւ Հռոմի ստեղծած կայսրութիւնը:

ԲՈԼՇԵՒԻԶՄԻՆ ԴԷՄ.— Ոչինչ կայ զարմանալի՝ եթէ վեր կը բարձրացնենք հակաբոլշեւիկեան դրօշը: Այդ հին դրօշին տակ էր որ ծնանք, մենք յաղթեցինք այդ թշնամիին՝ թափելով մեր արիւնը, որովհետեւ ինչ որ բոլշեւիզմ կամ կոմունիզմ կը կոչուի, ուրիշ բան չէ ներկայիս՝ եթէ ոչ պետական գերդրամատիրութիւն մը ամէնէն վայրագ արտայայտութիւններով: Որով ոչ թէ կը ժխտէ դրամատիրութիւնը, այլ ընդհակառակն կը շարունակէ եւ կը պանծացնէ դրամատիրական դրութիւնը: Ժամանակ է այլեւս վերջ դնելու այն խաղին, որ իբրեւ հակադրութիւն՝ դէմ յանդիման կը դնէ ֆաշականութիւնը եւ ժողովրդապետութիւնը: Կարելի է ըսել թէ Իտալիան կը մնայ մեծ անծանօթը շատերուն համար: Երբ նախարար կամ երեսփոխան՝ գան մեր երկիրը, պիտի հաստատեն որ եթէ կայ երկիր մը ուր իրականացած է ճշմարիտ եւ շօշափելի ժողովրդապետութիւնը, այն ալ ֆաշական Իտալիան է:

Յետադիմականներ բոլոր երկիրներու, մենք անցեալը պաշտողներ չենք, այլ նախակարապետները ապագային: Մենք չենք ուզեր դրամատիրական քաղաքակրթութիւնը հասցնել իր ծայրագոյն հանգրուաններուն, մանաւանդ իր մեքենական, ուրեմն հակամարդկային դիմագծով: Մենք կը ստեղծենք նոր համադրութիւն մը ընդմէջ Ֆաշիզմին, ու կը բանանք լայն ուղի մը դէպի իրական եւ մարդկային քաղաքակրթութիւնը, դէպի աշխատանք:

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ.— Մինչեւ այստեղ, խօսքս կը վերաբերէր ցամաքին: Սակայն կղզի մըն է Իտալիա: Հարկ է որ Իտալացիները տակաւ առ տակաւ ստեղծեն կղզերնակի մտայնութիւն մը, որովհետեւ այդպէս միայն կարելի է մշակել մեր ժողովուրդին նաւային պաշտպանութեան ծրագիրը:

Իտալիա կղզի մըն է, որ դուրս կը ցայտէ Միջերկրականէն: Այս ծովը,— այստեղ խօսքս կ'ուղղեմ նաեւ Անգլիացիներուն, որոնք իրենց ականջը դրած ձայնասփիւռին՝ մտիկ կ'ընեն այս պահուս,— Միջերկրականը ճամբայ մըն է Մեծն Բրիտանիոյ համար, մէկը այն ճամբաներէն, աւելի ճիշդ կարճ ճամբան, որ աւելի արագ հաղորդակցութեան մը մէջ կը դնէ կայսրութիւնը իր մայր երկրին հետ: Ըսենք այստեղ, որ երբ Իտալացի մը, Նեկրելլի, Սուէզի ջրանցքին ծրագիրը բերաւ, զայն խենթ համարողները առաւելապէս Անգլիացիներ էին: Արդ, այս ծովը եթէ ուրիշներու համար ճամբայ մըն է, մեզի՝ Իտալացիներուս համար մեր կեանքն է:

Հազար եւ բիւր անգամ ըսինք, կը կրկնեմ եւ այսօր, այս հրաշալի բազմութեան առջեւ, որ մենք երբեք նպատակ չունինք սպառնալու այդ ճամբուն,

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԴԱՒԱԴԻՐՆԵՐԸ ԿԸ ՎԻԺԵՑՆԵՆ

Ռամկավար անուղղելիներու ծանօթ խմբակը, վերջապէս, յաջողած է ձախողեցնել Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցիչ Գարեգին սրբազանի ձեռնարկը, որուն նպատակն էր միացնել ամերիկահայ եկեղեցիի երկու պառակտուած մասերը:

Տարբեր արդիւնք մը կարելի չէր արդէն ակնկալել այդ ձեռնարկէն՝ ի նկատի ունենալով այն վայնասունը, զոր փրցուց Պոսթընի ռամկավար թերթը Գարեգին սրբազանի ծանօթ կոչին եւ ծրագրած միութեան առաջարկին առթիւ:

Պարզ էր, որ ռամկավար պառակտիչներու վոհմակը գործի վրայ էր՝ ամէն գնով ձախողեցնելու համար Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի միութեան բաղձանքին իրագործումը: Դժուար չէր տեսնել, թէ վարագոյրներուն ետեւ դաւադրութիւն մը կը կազմակերպուէր Պոսթընի ռամկավար թերթին շուրջը համախմբուած պառակտիչներուն կողմէ՝ մահացու հարուած մը հասցնելու համար Գարեգին սրբազանի միութեան ձեռնարկին, որուն պատրաստութեան վրայ ան աշխատած էր աւելի քան չորս ամիսներ եւ որուն ուժ տուած էին ամերիկահայ ժողովուրդի բոլոր պարկեշտ ու հայրենասէր տարրերը:

Ահա թէ ինչու պէտք չէ երբեք զարմանալ, որ Նիւ Եորքի մէջ հոկտ. 10—11ին գումարուած ռամկավար «Երեսփոխանական Ժողով» վճռապէս ետ մղած է Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցչի՝ ամերիկահայ եկեղեցիի միութիւնը վերականգնելու մասին բրած առաջարկները եւ որոշած է պահել, տեւականացնել ներկայ պառակտեալ վիճակը:

Յատկանշական է, որ ռամկավար դաւադիրներուն վրայ ոչ մէկ ազդեցութիւն բրած է Գարեգին սրբազանի այն յայտարարութիւնը թէ՝ «իմ եւ վեհափառութեան սրտի անհուն կսկիծով կը դիտեն մասնաւորաբար Ամերիկահայ գաղութի մէջ տիրող ժողովրդական երկպառակութիւնը եւ մտահոգ են որ բոլոր խաւերու եւ շրջանակներու մէջ, մինչեւ իսկ ընտանեկան յարկերէն ներս տիրող այս անհամաձայնութիւնները աղետաբեր պիտի դառնան»:

Ռամկավար դաւադիրները անդրդուելի են մնացեր, հակառակ անոր որ Գարեգին սրբազան յատկապէս լիազօրուած է Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի կողմէ վերջ տալու ամերիկահայ գաղութի այս աղետալի պառակտեալ վիճակին: Եւ իրենց դասերը նախօրօք լաւ սերտած ըլլալով, ռամկավար «երեսփոխանները» մէկ մարդու պէս ընդդիմացեր են Գարեգին սրբազանին, երբ ան պարզած է, թէ ինքը իր եւ զինքը Ամերիկա ղրկող Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի կամքը կատարելու համար, որոշած է լուծել ամերիկահայ եկեղեցիի երկու պառակտեալ մասերուն ալ վարչութիւններն ու երեսփոխանական ժողովները եւ չորս տարուան համար նշանակել չէզոք անձերէ բաղկացած նոր եւ երկու կողմին համար ալ ընդունելի Ազգ. Կեդր. Վարչութիւն մը:

Գտնելով ինքզինքը ռամկավար անուղղելի պառակտիչներու կողմէ կազմակերպուած դաւադրութեան մը առջեւ՝ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցիչը անօգուտ է համարած այլ եւս ամերիկահայ եկեղեցիի միութեան ու համերաշխութեան մասին խօսք ընել եւ յայտարարած է՝ ըստ Պոսթընի իրենց թերթին.—

«Կը տեսնեմ, որ բոլոր երեսփոխանները անխտիր կը պահանջեն իրաց պահպանումը (այսինքն՝ ներկայ պառակտեալ վիճակին պահպանումը «Հ.»): Կը ցաւիմ, որ այսքան երկար ժամանակ ձեր մէջ մնացի եւ ծրագիրներս պարզեցի ամէն տեղ ամէնուն, բայց չհասկցուեցայ: Կը զգամ, թէ պարտուած մարդ մըն եմ եւ իմ առաքելութիւնը ձախողած է»:

Այսուհանդերձ Գարեգին սրբազան, թէեւ ակամայ, տեղի տուած է ռամկավար պառակտիչներու առջեւ՝ հարկադրուելով իր հաւանութիւնը տալ ներկայ վիճակի պահպանումին:

Սակայն, վստահ ենք, որ եթէ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցիչը, փոխանակ տեղի տալու ռամկավար պառակտիչներու ճնշումին, փորձ ընէր իր միութեան ծրագիրը յանձնել ամերիկահայ ժողովուրդի դատաստանին եւ այդ նպատակով ընդհանուր քուէարկութիւն մը կատարէր, պիտի համոզուէր, որ ամերիկահայ ժողովուրդի ջախջախիչ մեծամասնութիւնը իրեն եւ կաթողիկոսին հետ միասին անվերապահ կերպով կ'ուզէ, որ օր առաջ վերականգնի ամերիկահայ եկեղեցիի միութիւնը: Այն ատեն Գարեգին սրբազան պիտի տեսնէր, որ ռամկավար պառակտիչներու խումբը չնչին, արհամարհելի փոքրամասնութիւն մը կը կազմէ եւ պէտք չէր երբեք ամերիկահայ եկեղեցիի միութեան իր ծրագիրը զոհել այդ անուղղելի ցաւագարներու քմահաճոյքին:

Ամէն պարագայի տակ հայ հասարակութիւնը աւելորդ պատեհութիւն մը կ'ունենայ անգամ մը եւս տեսնելու, թէ ո՞ւր են բուն պառակտիչները եւ հայ կեանքի ներքին չարիքը կազմող անուղղելիները: Այժմ ամէնէն միամիտ Հայն ալ կրնայ տեսնել, թէ այդ մարդիկը պատրաստ են իրենց անձնական կամ խմբակցական հաշիւներուն համար ոտքի տակ առնել թէ հայ եկեղեցիի եւ թէ հայ ազգի գերագոյն շահերը:

Միջազգային ներկայ փոթորկայոյզ շրջանին մէջ, երբ հայութիւնը կանգնած է ահաւոր նոր վտանգներու առջեւ եւ երբ հայ ժողովուրդը որ եւ է ժամանակէ աւելի պէտք ունի ներքին միութեան ու խաղաղութեան, ռամկավար պառակտիչներու այս ցաւագարօրէն անհաշտ ընթացքը կրնայ ուրախացնել միայն հայ եկեղեցիի եւ ազգի երդուեալ թշնամիները:

Այսպիսի ընթացք մը որ եւ է պարկեշտ, գիտակից ու սրտցաւ Հայու աչքին ուրիշ բան չի կրնար նշանակել, բայց եթէ ոճիր հայ ազգի դէմ, դաւաճանութիւն հայ ազգի կենսական շահերուն դէմ:

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ՀԱՅՈՑ ԱՇՈՒՂԸ

Հին ժամանակները հայ աշուղները կը թափառէին գիւղէ գիւղ, քաղաքէ քաղաք, մայր Հայաստանի մէջ: Այժմ մեր մէկ հատիկ աշուղը՝ Ռուբէնը, տիկնոջը հետ, որ կ'ընկերակցի իրեն նուագներուն, կը թափառի օտարութեան մէջ, երկիրէ երկիր, աշխարհի մէկ ծայրէն միւսը, հնչեցնելու հայ երգը, քարոզելու օտար ազգերու առաջ, խօսեցնելու օտար թերթերը հայ արուեստի՝ հայ երգի, մշակոյթի, հին քաղաքակրթութեան եւ դժբախտ հայ ազգի մերթ փայլուն, մերթ արիւնալի եւ ողբալի անցեալին մասին:

Հայոց աշուղն է Ռուբէնը, որ հպարտութեամբ կը շեշտէ հայ ըլլալը ամէն տեղ, ուր ալ որ ըլլայ:

Ան կը թափառի իր քեմանչէով, կուլայ, կ'երգէ, կը հրճուի, մերթ կը կոտտայ կ'ողբայ խոր մռայլութեան մէջ, լուռ ու տխուր, մերթ կ'ուրախանայ, հեռու իր հայրենիքէն, իր եարին ղրկելով քեմանչէի յուզումնալի ձայները, կամ յանկարծ ըսես արթնանալով դարձեալ կեանք կ'առնէ, յոյս կուտայ, յոյս կ'առնէ՝ ապրելու, ուրախանալու:

Այսպէս կը նուագէ, այսպէս ալ կ'ապրի մեր հայ աշուղը՝ Ռուբէնը, օտարութեան մէջ:

Բայց այժմեան մեր աշուղը աշուղ չէ միայն: Ան տաղանդաւոր նուագահար մըն է որ կը յօրինէ եւ կը ձայնագրէ: Այլ երգահաններու ստեղծագործութիւնները կուտայ քեմանչէի, դաշնակի եւ ամէն տեսակի նուագարաններու համար:

Ուրեմն Ռուբէնը միայն արեւելեան նուագի վարպետ չէ, այլ արուեստագէտ մը եւրոպական իմաստով: Զրօսելով այլ եւս իր հարիւրաւոր տաղերու եւ երգերու մասին, որ այնքան սիրուն են, յուզումնալի եւ տպաւորիչ, կը բաւէ յիշել միայն այն, որ շատ մը երգահան մրցակիցներէն՝ մեր Ռուբէնին ներկայացուցած քայլերգն էր ընդունուած Իրաքի Ֆէյսալ թագաւորի եւ կառավարութեան կողմէ, իբրեւ Իրաքի ազգային քայլերգ եւ արժանացած էր նուէրի ու վարձատրութեան թէ թագաւորէն եւ թէ կառավարութենէն:

Հայ արուեստագէտ աշուղը կը թափառի երկրէ երկիր հայ երգի, հայ մշակոյթի քարոզութեան նպատակով: Ան եղած է Սուրիա, Իրան, Իրաք, Եգիպտոս, Հնդկաստան, Չինաստան եւ Ճափոն եւ ամէն տեղ յարգանքի արժանացած է, տեղական մեծ օրաթերթերը հիացմունքով արտայայտուած են թէ իր արուեստի եւ թէ հայ երաժշտութեան, մշակոյթի եւ ափսոսանքով հայ ազգի սեւ ճակատագրի մասին:

Մարդ կը հիանայ խակապէս իր կատարած քարոզչական գործերով, երբ ձեռք կ'առնէ Ռուբէնի ալպոմը, որ լի է ամէն տեղերու, ուր որ եղած է, եւ զանազան լեզուներով օրաթերթերու պատկերազարդ կտրուածներով: Եւ ամէն տեղ մարդ կը տեսնէ առանձնապէս շեշտուած հայ անունը: Ապրի հայ աշուղը: Անոր մասին եւ իր նուագահանդէսներուն պատճառով գրուածները սովորական քանի մը տողնոց քննադատականներ չեն, այլ սիւնակներ, մանրամասնութիւններ եւ հիացմունքի արտայայտութիւններ:

Թօքիոյի մէջ մեծ յաջողութիւն ունենալէն զատ, Ռուբէն հրաւէր ստացած է իրանեան դեսպանին կողմէ իր բնակարանին մէջ նուագահանդէս տալու, որուն հրաւիրուած էին զանազան երկիրներու դեսպանները եւ ճափոն բարձրաստիճան հիւրեր:

Ճափոնէն, կտրելով Ռուսիան ամբողջ երկարութեամբ, կը հասնի Եւրոպա եւ ամէնէն առաջ Լեհաստան, ուր շատ սիրալիր ընդունելութիւն եւ սրտագին աջակցութիւն մը կը գտնէ Լվովի եւ Վարշաւայի (շատ փոքրաթիւ) հայ գաղութներուն մէջ:

Վարշաւայի ամէնէն տարածուած օրաթերթերէն մէկը Ռուբէնի նուագահանդէսին յատկացուցած է կէս էջէն աւելի, զետեղելով միեւնոյն ժամանակ մեր անմահ Կոմիտասին, Էջմիածնի Մայր տաճարին եւ իրեն՝ Ռուբէնի նկարները: Եւ այսպէս ամէն տեղ:

Ռուբէն արժանի է մեր մասնաւոր ուշադրութեանն ու գնահատմանը իր արուեստագիտական տաղանդէն զատ եւ այն յատկութեան համար, որ յանուն գաղափարի, ազգային մշակոյթի քարոզութեան, ընտրած է հայկական նուագարանի դրոշմ ստացած արեւելեան քեմանչէն, իբրեւ աւելի համապատասխան մեր երգերու եւ երաժշտութեան արտայայտութեան, քան թէ եւրոպական ջութակը կամ թաւջութակը եւ տալով անոր իբրեւ նորութիւն մը իմէ չորրորդ լարը, հաւասարեցուցած է զայն ջութակին, հնարաւոր դարձնելով նուագել եւ քեմանչէի վրայ, նոյնպէս եւ ամէն բան, ինչ որ կարելի է նուագել ատաջինով: Թերեւս քեմանչէն, թէեւ չորս լարնոց, շատ աւելի դժուար է, քան գործիքներու թագուհի ջութակը:

Համակրութեան արժանի է Ռուբէնի մէջ եւ այն, որ ան չի մոռնար անխտիր հաճոյք պատճառել եւ մեր հարեւան ազգերու օտարութեան մէջ ապրող զաւակներուն, ինչպէս Իրանցիներուն, Ազրպէջանցիներուն, Վրացիներուն եւ Ռուսերուն, մտցնելով յայտագրին մէջ եւ անոնց երգերը, ծանօթացնելով օտարներուն եւ հարեւաններուն երգն ու երաժշտութիւնը:

Ռուբէնի նուագահանդէսը Համպուրկի մէջ տեղի ունեցաւ տեղւոյս նշանաւոր Օթէլ Աթլանթիկի շքեղ սրահին մէջ, ընտիր հասարակութեան մը ներկայութեան՝ Իրանցիներու, Հայերու եւ գերման հիւրերու առջեւ: Տեղւոյս իրանեան ընդհանուր հիւպատոսը հրաւիրած էր իր կողմէ եւ զանազան երկիրներու ընդհ. հիւպատոսները: Ներկայ էին օրաթերթերու խմբագիրներն ու մասնագէտ աշխատակիցները, ինչպէս օրինակ Հայերուս բարեկամ Պ. Max Baumann, տեղւոյս կուսակցական եւ նահանգապետի օրգան «Համպուրկէր Թակէպլաթ»ի գլխաւոր խմբագիրը, «Hamb. Fremdenblatt»ի արուեստի բաժնի խմբագիրը Տոքթ. Schöwolfը եւ մասնագէտ աշխատակիցը M. Br. Sch.ը եւն.:

Նուագահանդէսին յայտագիրը կազմուած էր երեք մասերէ. Ա) իրանական եւ ազրպէջանեան, Բ) ռուսական եւ ռումանական, իսկ Գ) զուտ հայկական, որուն մէջ մտած էին Արարատ (ուվէրթիւր), երաժշտութիւն Ռուբէնի, Ծիրանի ծառ (Կոմիտասի), Կտորներ հայկ. օփերա Անուշէն (Ա. Տիգրանեան) եւ Կռունկ (Կոմիտասի):

Համպուրկէն յատկապէս խնդրուած էր Պ. Ռուբէնէն մտցնել յայտագրին մէջ եւ հարեւան ժողովուրդներու երգերը, օտարութեան մէջ հաճոյք մը պատճառելու եւ մեր հարեւաններուն, մանաւանդ իրանեան գաղութին:

Նուագահանդէսէն առաջ ձեր աշխատակիցը գերմաներէն լեզուով նախ ողջունեց ներկաները եւ քանի մը գրութիւն կարդաց Ռուբէնի արուեստի մասին, ներկայացնելով քեմանչէի արաբական ծագումը, նախ մէկ լարով եւ ապա Իրանի ու Հայաստանի մէջ աստիճանաբար երեք լարեր ստանալը, իսկ այժմ շնորհիւ Ռուբէնի՝ գործիքը ստացած է չորրորդ լարը, որով կը հասնի ջութակի աստիճանին:

Գերման հիւրերը ինչպէս եւ Իրանցիներն ու Հայերը, մեծ գովեստով կը խօսէին Ռուբէնի արուեստի մասին: Գերմանները զարմանք յայտնեցին նուագարանի ձեւի մասին, քեմանչէն «տարօրինակ գործիք» կ'անուանէին եւ իրենց հիացմունքը կ'արտայայտէին հայկական եղանակներու գեղեցկութեան եւ ներդաշնակութեան մասին, իսկ Անուշի արուեստը կ'անուանէին հրաշալի եւրոպական, արեւելեան խառնուրդով երաժշտութիւն մը:

Պ. Մ. Պաումաև խօսելով Ռուբէնի մասին, արտայայտուեցաւ Հայերուս մասին ըսելով թէ Հայերը արեւելքցիներ չեն, այլ խականն Եւրոպացիներ, որ կ'ապրին Փոքր Ասիոյ մէջ:

Տեղական երկու կարեւոր օրաթերթեր հրատարակութեան տուին Ռուբէնի նկարը:

«Համպուրկէր Ֆրէմտէնպլաթ»ին կողմէ, որ Գերմանիոյ հազարաւոր օրաթերթերէն 7—8 նշանաւոր լրագիրներէն մէկն է եւ որ շատ քիչերը կ'արժանանան անոր գովասանքներուն, մասնագէտ աշխատակիցը երկրորդ դադարին եկաւ ծանօթանալու Ռուբէն ամոլին հետ եւ իր գոհունակութիւնը յայտնեց թէ Ռուբէնի եւ թէ տիկ. Ա. Ռուբէնին մեծ հմտութեամբ ընկերակցելուն դաշնամուրի վրայ: Նուագահանդէսին յաջորդ օրը տեղական օրաթերթերը գրեթէ միաձայն կը գրէին. «Անուանի արուեստագէտ եւ ազգային երգահան Ռուբէնը կատարելապէս կը տիրապետէ իր գործիքին»: Իսկ «Համպ. Ֆրէմտէնպլաթ»ը մեծ գովեստով Ռուբէնի նուագի մասին խօսելէն վերջը, վերջաւորութեան մասնաւոր հայկական երրորդ մասին համար այսպէս կը գրէր. «Յայտագրի երրորդ մասը կը պարունակէր Հայաստանի երաժշտութիւնը, երկրի մը, որ դարաւոր հին պայքար է մղած ազգային ինքնուրոյն գոյութեան համար եւ բարձրօրէն զարգացած սեփական մշակոյթի մը կը տիրապետէ: Այս երաժշտութիւնը նմանութիւն ունի աւելի սլաւական-հունգարական տիպին, քան արեւելեանին: Այս նուագահանդէսը մանաւանդ գերման ունկնդիրներուն համար հարուստ բացատրական եւ հազուագիւտ առիթ մըն էր, որ եւ մեծ ծափահարութիւններով ընդունուեցաւ»:

Սիրելի արուեստագէտ ամոլը, որ շարունակ կ'արժանանար բուռն ծափահարութիւններու եւ կը հրաւիրուէր կրկնութեան, ստացաւ շքեղ ծաղկեփունջեր, ամէն մէկը առանձին:

Մեր աշուղը ծրագրած է նուագահանդէսներ տալու համար այցելել Վիէննա, Պուքրէշ, Պրիւսէլ, Փարիզ, Մարսէյլ, Լիոն եւ ապա մեկնիլ երկու Ամերիկաները:

Յուսանք եւ ցանկանք, որ մեր արուեստագէտը ամէն տեղ անկասկած կ'ունենայ պատշաճ աջակցութիւն հայ գաղութներու կողմէ թէ բարոյապէս եւ թէ նիւթապէս, քանի որ արուեստագէտ մը առանց նիւթապէսապահով ըլլալու՝ չի կրնար նուիրուիլ ստեղծագործութեան: Ի սրտէ յաջողութիւն:

ՀԱՅԿ ԹԻՒՐՔԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ...

«Պանդուխտ» եւ «Աժդահ» բառերը

Յարգելի Տարազ՝ պանդուխտ բառին ստուգաբանութիւնը յուսացեր էի գտնել Փրոֆ. Հ. Աճառեանի Արմատական Բառարանին մէջ: Ու Պ. Հ. Սամուէլ անոր փափաքին գոհացում տուած էր Յառաջի մէջ:

Բայց տեսանք որ այդ բառին ստուգաբանութիւնը չկար հոն:

Լեզուաբան կամ բանասէր ըլլալու յաւակնութիւնը չունիմ որ փորձեմ զայն իմ գրչովս: Սակայն, ազգագրութեամբ պարապելէս ի վեր՝ տարիներ շարունակ հաւաքած եմ, իմ կարդացած գիրքերէն ու պարբերականներէն, հազարաւոր սանսկրիտ, հնդիկ, զանդիկ, սլաւ, պահլաւ, պարսիկ, յոյն, լատին, եւն. արմատ բառեր: Պատերազմի ընթացքին՝ երկար ամիսներ պահուըտելու դատապարտուեցայ: Անգործ չէի կրնար կենալ: Անվնաս գրական աշխատանք մը պէտք էր՝ օրուան անհատնում ժամերուս մէջ: Որպէսզի անակնկալ ձերբակալումի մը պարագային՝ զիս ազնուօրէն հիւրընկալող ընտանիքները մէկը միւսին ետեւէն ինծի հետ չվտանգուէին, ինծի կը մնար ընտրել միայն զուտ գիտական — ոչ ազգային — զբաղում մը:

Ահա, այդ թաքստոցի անարեւ մենութեան ժամերուն մէջ՝ քովքովի բերի բառերով ծածկուած բիւրաւոր թերթիկներս (fiches) այբենական կարգով դասաւորեցի եւ խմբագրեցի Սանսկրիտէ Հայերէն Բառարան մը (մօտ 300 էջ):

Այդ ձեռագիր աշխատանքս ի վեր անցած են շուրջ քսան տարիներ:

Երբ տեսնուեցաւ որ Աճառեան ստուգաբանութիւն մը տուած չէ այդ բառին դէմ բերած բազմաթիւ օրինակներովը մէկտեղ, իսկ Հիւնքեարպէյէնտեան միայն կը կարծէ թէ ծագած է պանդուկ բառէն, ուզեցի գիտնալ թէ պատերազմի մտաւոր զաւակս՝ այդ ձեռագիր բառարանիս մէջ կա՞ր արդեօք՝ պանդուխտ բառը մեկնաբանելու ծառայող նախնական ձեւ մը: Բան մը կ'արժէ՞ր համեստ Սանսկրիտահայ Բառարանս թէ ոչ:

Ու գտայ երկու արմատ բառեր՝ պանդուխտ բառին երկու վանկերուն եւ իմաստին համապատասխանող:

1. Հնդիկ նախալեզու Panti (պանտի) բառը, որ կը նշանակէ ճամբայ, ուղի, ճանապարհ, ու յատկապէս ti ածանցովը՝ ճամբորդութիւն, տեղէ մը ուրիշ տեղ երթ: (Սանսկրիտի մէջ ti մասնիկը գոյական կը շինէ. ան մտած է նաեւ Ֆրանսերէնի մէջ, օր. inertie, démocratie, հայերէն՝ (ու)թիւն, զոկ. (ու)թին, (ու)թէն):

Պանդուխտ բառին առաջին վանկն ուրեմն պիտի ըլլայ պանդ կամ պանտ:

2. Երկրորդ վանկը, ուխտ, իրեն համազօրը ունի նոյնպէս հնդիկ եւ

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Սուրմալուի ճակատին վրայ գտնըւած ենք առաջին անգամ 1918ին, երբ Վանէն նահանջեցինք ու Պայազիտ-Կըրրայով Իգտիր եկանք: Այդ առենները այ նոյն անապահովութիւնն ու վըտանգը կը սպառնար Սուրմալուի Հայ ազգաբնակութեան: Թէեւ բաւականաչափ հայկ. զօրամասեր կը գտնուէին Իգտիրի եւ Կողբի շուրջ, Արարատի Քիւրտերը յանդգնած էին յարձակելու Թաշպուռուն հայկ. մեծ գիւղին վըրայ, զայն տեղահան ըրած եւ յառաջանալով մինչեւ Տէյիք Թաշ՝ կտրած էին Իգտիր - Մարգարա խճուղին եւ այդպիսով խզած Սուրմալուի կապը Էջմիածնի եւ Երեւանի հետ: Արաքսի ափին տարածուած թաթարական գիւղերէն մասնաւորաբար շատ խորհրդաւոր կերպով կը խօսուէր Դիզայի մասին, ուր իբր թէ Թուրք զօրքեր եւ գնդացիրներ էին կեդրոնացած, հազին խրամներ փորուած, անառիկ բերդի մը վերածուած էր: Գլխաւոր ճամբան միանգամ ընդմիշտ ապահովելու համար, պէտք էր վերագրաւել Թաշպուռունը, քանդել Դիզա կոչուած ամրոցը եւ տեղահան ընել անոր շուրջ հաւաքուած զինուած թաթար ազգաբնակութիւնը:

Այդ առենները Իգտիրի մէջ կային որքան կը յիշեմ, Բաղտասարովի զօրամասը, Զէյթունի գունդը, Ախալքալաքի շրջանէն նահանջող Սմբատի եւ ուրիշ խումբեր: Չեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ այդ ծանր ռազմական պարտականութիւնը մեզի բաժին ինկաւ: Մեր զօրամասի պակասները լրացնելէ եւ երկու դաշտային թնդանօթ տալէ յետոյ Դրօն մեզի հրամայեց յառաջ շարժիլ եւ ամէն գնով գրաւել Դիզան:

Առանց մանրամասնութիւններ տալու մեր այդ յաղթական կռիւէն, յայտնեմ որ առաջին օրը մտանք Թաշպուռուն եւ երկու օր յետոյ արշալոյսին մեր ամբողջ ուժով նետուեցանք Դիզայի վրայ: Կռիւը շատ բուռն բայց կարճատեւ եղաւ: Մինչեւ կէս օր թշնամին արդէն բարոյալքուած ու ջախջախուած էր: Մեր ձիաւորները եւ հետեւակները միաժամանակ մտան անառիկ համարուած այդ մեծ գիւղը եւ թաթար վերջին կռուողներէն ազատուածները Արաքսի ալիքներուն յանձնուեցան ...

Գլխաւոր ճամբան ապահովուած էր, մենք բռնեցինք Թաշպուռուն - Ճէննէթէպա - Դիզա գիծը մինչեւ մայիսի սկիզբները, երբ հայկ. 5րդ հետեւակ գունդին մասերը եկան ստանձնելու այդ դիրքերը, իսկ մեր զօրամասը փոխադրուեցաւ կռիւէ կռիւ, ու ճակատէ ճակատ՝ Դավալու, Ղամարլու, Սարդարապատ, Դիլիջան, մինչեւ զինադադար: Այս կռիւներու երկար շարքը դուրս կ'իյնայ մեր այս անգամուան նիւթէն, զուցէ բախտ կ'ունենանք անդրադառնալու ուրիշ առթիւ:

Երկրորդ անգամ ուրեմն, մեր զօրամասը Սուրմալուի ճակատն անցաւ 1919ի գարնան սկիզբը, եւ երբ մեզ մօտ հասաւ Ց. Սահակեանը, ուրկէ կը սկսին իր յուշերը, մեր գունդը, ոչ աւելի քան 1000 մարդ, բռնած էր Սուլթանապատ - Մոլլակամար - Կողբ անկանոն գիծը, որ կը ներկայացնէր մօտ 40 քիլոմեթր ճակատ մը՝ ցանցնուած բարձր կատարներէ եւ խոր ձորերէ կազմուած անհարթ ու անկապ հողամասի մը վրայ, շրջապատուած բազմաթիւ թաթար եւ քիւրտ թշնամի գիւղերով եւ ամէն օր ու ամէն ժամ ենթակայ մշտական վտանգի եւ յարձակման: Մեր առջեւ տարածուած էին մէկ կողմէն Արարատի փէշերը, միւս կողմէն Բարթողեան լեռնաշղթան իրենց անհանդիստ բնակիչներով ու տարրերով:

Ճի՞շդ էր արդեօք, այսքան սակաւաթիւ ուժերով, ստանձնել այդքան տարածուն ու վտանգաւոր ճակատ մը: Բարոյական տեսակէտէն այո, որովհետեւ զինադադարի եւ հաշտութեան բերումով, դաշնակիցներու ճնշման տակ, Թուրքերը կը քաշուէին մեր սահմաններէն ու հայկ. իշխանութիւնը ժողովուրդին հաւատք եւ ապահովութիւն ներշնչելու համար, իր սահմանները գրաւելու հարկադրանքին տակ էր: Սակայն ռազմական տեսակէտէն երբեք: Երբ դեռ Երեւանի քթին տակ, Պէօյիւք Վէտիի եւ Զանգիբասարի մէջ, Թուրքերը ահագին քանակութեամբ զէնք, ռազմամթերք, գնդացիր, զինուոր ու փարիչ սպաներ թողած, անվերջ խըռովութիւններ եւ ըմբոստութիւններ կը խըմորուէին, ի զուր էր հայկ. թոյլ մասեր տանիլ հասցնել մինչեւ Բարթողեան լեռնաշղթային կատարները, կղզիացած մէկ վաշտ Սողանլու, մէկ վաշտ Արաս Կէօլ մէկ ուրիշը Մոլլակամար կամ Կողբ, առանք ինչքան ալ հերոսաբար պաշտպանուէին, ի վերջոյ միշտ ենթակայ էին անջատ եւ առանձին հարուածներու եւ տեղի տալու:

Վճռական կռիւները տեղի չէին ունենար այդ բարձունքներուն վրայ: Ամէն անգամ որ Քիւրտերը այդպէս անջատ, մենաւոր դիրքերու վրայ յարձակէին՝ կը յաջողէին, սակայն երբ դաշտը կ'իջնէին, անպայման կը պարտուէին:

Մեր գունդի պատմութիւնը շատ հարուստ է Սուրմալուի կռիւներով: Չկայ կարեւոր բլուր կամ վայր մը, որ բազմաթիւ անգամներ ձեռքէ ձեռք անցած, — տրուած եւ առնուած չըլլայ: Յարձակող կողմը ընդհանրապէս յաղթող էր: Քիւրտերը առ հասարակ գիշերով կը յարձակէին եւ շատ անգամ լուսաբացին հետ կ'անյայտանային: Սուրմալուի կռիւները փարթիզանական հանգամանք կը կրէին: Մեր թշնամին մասնաւորաբար արագաշարժ էր, թէթեւ, լաւ նշանաձիգ եւ սովոր էր անակնկալ հանդիպումներ (surprise, coup de main) դասաւորել:

Ճշգրիտ կերպով կարենալ բացատրելու համար, պէտք է ըսել որ Քիւրտերը Սուրմալուի մէջ կը գործադրէին յար եւ նման Արաբիայի մէջ գնդ. Լօրէնսի թաքթիքը: Լօրէնս երբեք 3—500 մարդէ աւելի զօրամաս շարժման մէջ չէր դներ: Կը կազմէր փոքրիկ, յանդուգն խումբեր, անոնց կուտար մէկ երկու օրուան պարէն եւ ռազմամթերք, նախապէս կ'որոշէր ռազմական խնդիր մը,— օրինակ, կարող զօրասիւնի մը վրայ անակնկալ յարձակում, պահեստներու հրկիզում, կամուրջի մը օդ հանելը եւն.: Իսկոյն որ խնդիրը լուծուէր, խումբը արագօրէն կը հեռանար ռազմաբեմէն: Ճիշդ այսպէս էր եւ մեր դէմ կանգնած թշնամին: Այդպէս էր որ ամբողջ 2 տարի գունդը ամբողջութեամբ, սպայ թէ զինուոր, ոչ մէկ օր հանգիստ քուն ու անդորր շրջան ունեցանք, աչք եւ ականջ կտրած, ջիղերը միշտ գերագանցօրէն պրկըւած՝ մնացինք «Qui - vive»ի վրայ:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(2) (Շար.)

գանդիկ լեզուներուն մէջ՝ ukti ձեւով, որ նոյն նշանակութիւնն ունի, այսինքն ուխտ, ուխտերը, որոշ մտադրութիւն մը:

Միացնելով panti - ukti նախաձեւ բառերը՝ կ'ունենանք նամբորդութեան ուխտ ըրածի, կամ ի գործ դնողի, տարաշխարհի դիմողի գաղափարը: Այնպէս՝ ինչպէս է մեր պանդուխտ բառը, հայացած բառը, որուն համազօր չունին ուրիշ ազգեր: Ահանուն տրուած չէ իր երկրէն զրուելու, երկրէ երկիր պանդխտելու ճակատագիրը: Կեանքն է բառաստեղծողը:

Մեր նժդեհ բառն ալ կը թուի թէ ուրիշ կերպ չի ստուգաբանուիր, բայց թէ նիշ - դեհ, այսինքն որ եւ է կողմ մը նշան դնել, կէտ նպատակի ունենալ, հոն երթալու մտօք: Ուրեմն պանդուխտ բառին իմաստին համաձայն՝ իր ծննդավայրէն տարբեր եւ հեռու աշխարհ մը մեկնիլ կամ մեկնող:

Ու պանդուխտ եւ նժդեհ բառերուն (եւ իրենցմով կազմուած՝ պանդխտել, պանդխտութիւն, նժդեհական կամ նժդեհութիւն եւն.) բառերուն եւ բայակերպերներուն բուն ոգին այդ է, այսինքն՝ իր երկրէն օտար երկիր գացող՝ բայց որոշ նպատակով մը, որոշ առթի մը համար:

Ահա ինչ որ կրցայ հանել փոքրիկ ձեռագիր երկասիրութենէս, որուն տուած եմ «Անդրանիկ Սանսկրիտա - հայ Բառարան» անունը: Այս աշխատութեանս գլխաւոր առաւելութիւններէն մէկն այն է որ հոն խմբուած հազարաւոր հնդեւրոպական արմատ բառերու հայերէն գրական համազօրներուն հետ դրած եմ նաեւ հայ անգիր կամ գաւառական բառամթերքին դանձերը:

ՁԻԹՈՒՆԻ

ԽՄԲ.— «Պանդուխտ» բառին ստուգաբանութեան մասին ստացած ենք ուրիշ գրութիւն մըն ալ, որ պիտի հրատարակուի՝ թէեւ բառը պիտի մնայ միշտ մութ:

ՍՈՒՐԻՈՅ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

— • —

Նիւ - Եորքի «Հայաստանի Կոչնակ»ը կը գրէ այս վերնագրին տակ.—

Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ յարաբերութիւնը կը սկսի խաչակրութեանց հետ, 1097 թուականէն, երբ հիմը դրուեցաւ, ինչպէս Երուսաղէմի լատին թագաւորութեան՝ այնպէս ալ Տրիպոլիի, Անտիոքի, Աքեայի եւ այլ Փրանք իշխանութեանց: Ատոնք չկարողացան երկար դիմանալ Եգիպտոսի սուլթաններու հարուածներուն: Երկու հարիւր տարի չանցած ամէնքն ալ արդէն ինկած էին իրարու ետեւէ:

Բայց աւանդութիւնը մնաց: Դարեր ետքը՝ օսմանեան վեհապետներու օրով Ֆրանսա ճանչցուեցաւ Սուրիոյ քրիստոնեաներուն պաշտպանը: Իսկ 1860ին, երբ Դամասկոսի մէջ քրիստոնեաներ ջարդուեցան՝ Նափոլէոն Գ. պզտիկ բանակ մը ղրկեց Պէյրութ: Այդ միջամտութեան հետեւանքով Լիբանան վարչականապէս անջատուեցաւ Սուրիայէն եւ ստացաւ ինքնօրինութիւն, որուն առաջին երկու կառավարիչները Հայեր էին:

Վերջին պատերազմին վրայ՝ Սան Ռեմոյի դաշնագրով (1920ին) եւ Ազգաժողովին վաւերացումով (1922ին) ամբողջ Սուրիա յանձնուեցաւ Ֆրանսայի հոգատարութեան: Տնտեսական աննպաստ պայմաններ եւ ուրիշ պատճառներ միացած՝ երկրին մէջ յարուցին դժգոհութեան հոսանք մը, որ յանգեցաւ անկախութեան պահանջին: Այդ պահանջն է որ հիմա գոհացում ստացաւ: Կնքուած դաշնագրին ուժով, Ֆրանսա եւ Սուրիա պիտի դառնան դաշնակից պետութիւններ: Առաջինին դիրքը երկրորդին հանդէպ պիտի ըլլայ գրեթէ այնպէս՝ ինչպէս որ է Անգլիոյ դիրքը Իրաքի եւ Եգիպտոսի հանդէպ: Լիբանան եւս, 900.000 հոգիի մօտ բնակչութեամբ, որուն կէսէն քիչ աւելին քրիստոնեայ, կը ջանայ նմանօրինակ դաշնագրով մը կապուիլ Ֆրանսայի հետ, թէեւ միեւնոյն ատեն պիտի պահէ իր սերտ կապը Սուրիոյ հետ:

Ամբողջ Սուրիա, 60.000 քառ. մղոն ընդարձակ, ունի մօտաւորապէս 3 միլիոն բնակչութիւն, մեծ մասը մահմետական: Քրիստոնեաները կը բաղկանան այլ եւ այլ ցեղերէ եւ դաւանանքներէ,— յոյն, օրթոտոքս, յոյն կաթոլիկ, մարոնի կաթոլիկ, ասորի Յակոբիկեան, Սուրիացի բողոքական, Սուրիացի մելքիթ, եւ Հրեայ: Հայ տարրը, իր երեք յարանուանութիւններով, կը հաշուուի 125.000 կամ աւելի:

Սուրիոյ անկախութեան հռչակումին հետ՝ երկրին քրիստոնեայ հասարակութիւններուն համար կը ստեղծուի փափուկ դրութիւն մը: Նոր դաշնագրին համեմատ՝ փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան իրաւունքը պիտի տրուի Ֆրանսայի: Այդ տեսակ տրամադրութիւն մը հաճելի չի թըւիր տեղական իշխանութեանց կամ հանրային մարդոց: Անոնք կ'ըսեն թէ երկրին բոլոր ցեղերն ու կրօնքները հաւասարապէս կը վայելեն օրէնքի պաշտպանութիւնը: Հաւանօրէն՝ փոքրամասնութեանց պետերն ալ վարանումի մէջ են հիմա, քանի որ Փրանսական եւ սուրիական տեսակէտները իրարմէ տարբեր են այդ մասին: Իսկ Կիլիկիոյ կաթողիկոսարանն ու տեղական ազգային մարմինները կը նախընտրեն չէզոք կամ սպասողական դիրք մը, քանի որ հայ ժողովուրդը թէեւ սուրիական կամ լիբանանեան քաղաքացիութեան իրաւունքներով օժտուած՝ իր մեծամասնութեամբը նորեկ է, եւ ինքզինք երախտապարտ կը զգայ թէ հոգատար պետութեան եւ թէ տեղական իշխանութեանց:

Անդին կը մնայ սակայն հարց մը որ հայ միտքերը զբաղեցնելու բնոյթ ունի: Ալեքսանտրէթի եւ Անտիոքի շրջանակին հարցն է այդ: Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարարը, Տօքթ. Թէվֆիք Արաս, Թրքական «Թան» լըրագրի թղթակցին արտայայտած է այն յոյսը թէ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ կնքուած նոր դաշնագրին համեմատ վերոյիշեալ շրջանակին տրուած ըլլալու է տեղական ինքնավարութիւն մը, որովհետեւ բնակչութիւնը «Թուրքերէ բաղկացած է գրեթէ ամբողջապէս»: Իսկ այդ պաշտօնական յայտարարութենէն երկու շաբաթ առաջ՝ «Աչըգ Սէօզ» թերթը բացէ ի բաց կը պահանջէր որ Անտիոքի եւ Ալեքսանտրէթի գաւառները վերադարձուին Թուրքիոյ: Թերթը դիտել կուտայ թէ 1921ին առանց շնորհուած ինքնօրինութեան գործադրումը դժուարութեանց մատնուած է:

«Աչըգ Սէօզ»ի կարծիքով՝ յիշեալ գաւառներուն Թուրքիոյ վերադարձուիլը հակառակ չէ հոգատարութեան ոգիին, եւ Եւրոպայի մէջ դուռ չի բանար դաշնագիրներու սրբագրութեան:

Լոնտոնեան թերթի մը պոլսական թղթակիցը որ այդ լուրերը կը հաղորդէ՝ իր կողմէն ալ կ'աւելնէ թէ թուրքեւսուրիական սահմանագիծը 1921էն ասդին քանի քանի անգամներ փոփոխման ենթարկուեցաւ, առանց Ազգաժողովի միջամտութեան: Ասկէ զատ՝ քանի որ Սուրիա կը ջանայ հոգատարութեան լուծը թօթափելով անկախութեան տիրանալ՝ պէտք է որ — կ'ըսէ — սահմաններն ալ ճշդուին: «Եւ եթէ Ֆրանսա եւ Սուրիա համաձայնին Անտիոքն ու Ալեքսանտրէթը Թուրքիոյ վերադարձնելու՝ այդ համաձայնութիւնը չո՛ւտ կը վաւերացուի Ազգաժողովէն ...»:

Դառնալով Սուրիոյ անկախութեան հռչակումին, զոր անսահման ոգեւորութեամբ ողջունեց երկրին ժողովուրդը՝ մենք ալ մեր սուրիաբնակ ազգակիցներուն կը խնդակցինք ջերմապէս: Բարգաւաճութիւն կը մաղթենք այդ պատմական աշխարհին որ այնչափ փայլուն քաղաքակրթութեան ծնունդ տուած է, թէ հեռաւոր անցեալին մէջ եւ թէ արաբ խալիֆաներու շրջանին:

Հարկ չկայ ըսելու թէ Սուրիոյ նոր վարչաձեւին ներքեւ՝ առաւել եւս կը չեշտուին մերայնոց քաղաքացիական, ընկերային եւ բարոյական պարտականութիւնները, որոնց հաւատարիմ կատարումովը միայն հայ անունը կ'արժանանայ տեւական համակրանքի եւ գնահատանքի:

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Գ. ՑՈՒՑԱԴԱՇԸ

— • —

Հինգշաբթի իրիկուն տեղի ունեցաւ Հ. Ս. Միութեան Գ. ցուցադաշը իր սրահներուն մէջ:

Ժամանակէն առաջ մեծ թիւով արհեստակիցներ իրենց տեղերը գրաւած էին, որոնց մեծամասնութիւնը մասնագէտներ ըլլալով՝ խղճմտութեամբ քննեցին ցուցադրուած գործը:

Միութեան փոխ նախագահ Պ. Զալըմեան, զգալի բազմութեան մը ներկայութեան հանդէսը բացաւ:

Ահա Պ. Գ. Ստեփանեան, որ կ'աշխատի décorationի գործին վրայ, կը բացատրէ անոր գաղտնիքը: Այդ գունատումի աշխատանքին մասին ուշադրութեամբ լսուեցաւ ներկաներու կողմէ:

Երկրորդ դասախօսը Պ. Ս. Սաւփանեան կը պարզէ իր գործը միայն mise en plisով: Գլուխին աջ կողմէն բացուած է գիծը, ստորած ձախ եւ դէպի ետեւ, մինչ մազերուն ալիքները կ'երկնան ականջին վրայ, կողմնակի: Կրնար աւելի լաւը ներկայացնել:

Երրորդ դասախօսը Պ. Գ. Դաւիթեան կը ներկայացնէ իր գործը ondulationով: Ընկերոջ ձեռքի շարժումները, արդիւնքներուն հաւասարութիւնը, որոնք ծնունդ կուտային գեղեցիկ վէտվիտումներու, ցոյց կուտային իր կարողութիւնը:

Չորրորդ եւ վերջին դասախօսը Պ. Գ. Շէրէմէթեան, բոլորովին վստահ իր ձեռք ձգած արդիւնքին, հիմա հպարտութեամբ կը կենայ իր օրինակին մօտը: Գործը կը պատկերացնէր գոց վարդագոյն մազի վրայ ondulation մը: Մազերը կէս մը թափուած ճակատին վրայ, օղակներով իրարու ագուցուած: Իսկ ճիշդ գլուխին վրայէն դէպի ետեւ երկարող ալիքներ, որոնք ծոծրակին վրայ խոպոպներ ձեւացնելով, կարծես կը պատկերացնէին վարդերու գեղեցիկ փունջ մը որ դրուած էր տիկնոջ իրանին վրայ: Գործը իր տեսակին մէջ եզակի եւ արդիական էր, որ բոլորին գնահատութեան արժանացաւ:

Հ. Ս. Միութիւնը, որուն հովանիին ներքեւ կը կազմուին բազմաթիւ արհեստակից ընկերներ, վստահ ենք ու վաղը միջազգային համբաւ պիտի վայելէ իր արհեստով: Եւ այդ արդէն բաւական է որ, վաղը, հայ արհեստաւորը շատ հպարտ զգայ ինքզինք:

Պէտք է ըսենք որ, Հ. Ս. Միութինը դեռ շատ անելիք ունի իր ճիւղին մէջ: Եւ այդ ուղղութեամբ ալ եռանդով փարած է գործին: Մենք չէ որ պիտի բացատրենք զայն, այլ փորձերն են որ ցոյց պիտի տան վաղը:

Արդէն, զգալի կերպով զգալի կերպով սկսած է յառաջդիմել: Սակայն, Հ. Ս. Միութիւնը այսչափով պիտի չգոհանայ: Կ'ուզէ որ իր արհեստակից բոլոր ընկերները, որոնք տակաւին մաս չեն կազմեր Միութեան, ուր որ ալ ըլլան, թեւ թիկունք հանդիսանան իրեն: Կ'ուզէ որ, հայ հասարակութիւնը քաջալերել գիտնայ իր աշխատանքը, որ իրեն ալ է:

Այս միութիւնը որ ճամբայ ինկած է, ունի երեք նպատակակէտներ.

Ա.— Գործ հայթայթել իր եղբայրներուն:

Բ.— Արհեստին մեծ զարկ տալ:

Գ.— Օտարներուն ցուցնել թէ ինք ալ արհեստ ունի:

Ձենք կարծեր թէ, որ եւ է մէկը պիտի չուզէր քաջալերել այսպիսի բարենպատակ ձեռնարկ մը:

Ուրեմն, հայ ժողովուրդ, բոլորս մէկ 29 Նոյեմբեր Սալ տէ զ'Էնժէնիէօր Սիվիլ ծափահարելու համար Հ. Ս. Միութեան տարեկան ցուցահանդէս պարահանդէսը:

ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ՓՈՔՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱԿԱՏԱԳՐԻՆ ՄԱՍԻՆ

— • —

Ազգամ կը գրէ.— Ռումանիոյ վարչապետ Թաթարէսքու քանի մը օր առաջ յանկարծ Պելկրատ գնաց: Անդրադառնալով այս ուղեւորութեան, Տէյլի Հէրոլտ կը գրէ.

— Փոքր Համաձայնութեան երկիրները կը հեռանան Ֆրանսայէն: Վերջին ուղեւորութիւնը կապ ունի ասոր հետ: Վախ կայ որ, Ֆրանսայի զինակցութեան ցրումին հետեւանքով, Կեդր. Եւրոպան ամբողջովին կ'ենթարկուի իտալ եւ գերման տիրապետութեան: Եուկոսլավիա, Չեխօսլովաքիա եւ Ռումանիա, որոնք հաւաքաբար 46 միլիոն բնակիչ ունին, պատերազմէն ի վեր Ֆրանսայի կը գործակցէին: Միւս կողմէ Չեխօսլովաքիա Ռուսիոյ հետ ալ ուխտ մը ունի:

Կեդր. Եւրոպայի մէջ հետզհետէ կը նուազի Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Ռուսիոյ հեղինակութիւնը: Պելկրատի մէջ շրջող զրոյցներու համաձայն ռումէն վարչապետը հոն գացած է առաջարկելու համար որ Չեխիա քնդէ Ֆրանսայի եւ Ռուսիոյ հետ իր ունեցած զինակցութիւնները, եւ կամ լուծուի Փոքր Համաձայնութիւնը: Կարօլ Թագաւորին Փրակա այցելութիւնն ալ կապ ունի այս խնդիրին հետ:

ՖՐԱՆՔԵԽՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԲՆԱԳԻՐԸ

Ֆրանսական հանրապետութեան կառավարութիւնը եւ սուրիական հանրապետութեան կառավարութիւնը,

Նկատի ունենալով փրանսական կառավարութեան կողմէ Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ արտայայտուած մտադրութիւնը՝ դաշնագիր մը կնքելու սուրիական կառավարութեան հետ, նկատի ունենալով արդէն իրագործուած բնաշրջումը,

Նկատի ունենալով Սուրիոյ, որպէս անկախ ազգ, զօրացման նամբու վրայ իրագործած յառաջդիմութիւնները,

Նկատի ունենալով երկու կառավարութեանց համաձայնութիւնը՝ լաւապէս սահմանուած ծրագրի մը համաձայն, իրագործելու՝ Ազգերու Դաշնակցութեան՝ դաշնագրի վաւերացման թուականէն սկսեալ երեք տարուան պայմանաժամի մը ընթացքին անդամակցութեան անհրաժեշտ բոլոր պայմանները, առ այս համաձայնութիւն գոյացուցած են բարեկամութեան եւ դաշնակցութեան դաշնագիր մը կնքելու, կատարեալ ազատութեան, ինքնիշխանութեան եւ անկախութեան հիմունքներու վրայ սահմանելու համար այն յարաբերութիւնները, որոնք պիտի շարունակեն գոյութիւն ունենալ հովանաւորութեան վերացումէն վերջ, եւ դաշնագրի ամբողջութեան մաս կազմող յարակից համաձայնագրերուն, փրոթոքոլներուն ու նամակներուն մէջ ճշդելու անոնց պայմաններն ու գործադրութեան եղանակները:

Այս նպատակաւ փրանսական հանրապետութեան նախագահը եւ Սուրիոյ հանր. նախագահը իրենց կողմէ բանակցողներ նշանակեցին, որոնք իրարու հաղորդելէ վերջ իրենց լիազօրութիւնները եւ զանոնք օրինական գտնելով կնքեցին հետեւեալը.—

ՅՕԴՈՒԱԾ 1. Մշտական խաղաղութիւն ու բարեկամութիւն գոյութիւն պիտի ունենայ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ:

Դաշնակցութիւն մը հաստատուած է երկու անկախ եւ ինքնիշխան պետութեանց միջեւ, իրենց բարեկամութեան եւ զիրենք իրենց հասարակաց շահերու եւ խաղաղութեան պաշտպանման համար իրար միացնող սերտակցութեան կապերու նուիրագործումով:

ՅՕԴՈՒԱԾ 2. Երկու կառավարութիւնները իրենց հասարակաց շահերուն վրայ ազդելու բնոյթ ունեցող արտաքին քաղաքական որ եւ է խնդիրի մէջ կը համաձայնին իրարու հետ խորհրդակցելու լիովին եւ անվերապահօրէն:

Անոք յանձնառու կ'ըլլան, օտար պետութեանց առջեւ, իրենց դաշնակցութեան համապատասխանող դիրք մը որդեգրել եւ խուսափիլ որ եւ է գործողութենէ, որ միւս պետութեանց հետ իրենց ունեցած յարաբերութիւնները վտանգելու բնոյթ կը կրէ:

Իւրաքանչիւր կառավարութիւն երկրորդին քով պիտի նշանակէ դիւանագիտական ներկայացուցիչ մը:

ՅՕԴՈՒԱԾ 3. Դաշնագիր երկու կողմերը անհրաժեշտ բոլոր միջոցները ձեռք պիտի առնեն, հովանաւորութեան վերացման օրը, փրանսական կառավարութեան կողմէ Սուրիոյ վերաբերեալ կամ Սուրիոյ անունով կնքուած միջազգային բոլոր դաշնագիրներու, համաձայնագրերու եւ այլ ակտերէ բխող պարտաւորութեանց եւ իրաւունքներու, միայն ու միայն սուրիական կառավարութեան փոխանցումը ապահովելու համար:

ՅՕԴՈՒԱԾ 4. Այն պարագային երբ Սուրիոյ եւ երրորդ պետութեան մը միջեւ ծագած վէճ մը, այդ պետութեան հետ խզում յառաջացնելու բնոյթ կրող կացութիւն մը ստեղծէ, երկու դաշնագիր կառավարութիւնները պիտի խորհրդակցին վէճը խաղաղ միջոցներով կարգադրելու համար, ըստ Ազգ. Դաշնակցութեան պայմանագրի կամ նման պարագայի մը մէջ գործադրելի որ եւ է այլ միջազգային համաձայնագրի տրամադրութեանց:

Եթէ, հակառակ նախորդ պարբերութեան մէջ նախատեսուած միջոցներուն դաշնագիր կողմերէն մին պատերազմի բռնուի, երկրորդ կողմը, առաջինին դաշնակցի հանգամանքով, անմիջապէս իր պաշտպանութիւնը պիտի տրամադրէ:

Պատերազմի անմիջական սպառնալիքի դէպքին՝ երկու դաշնագիր կողմերը անմիջապէս պիտի խորհրդակցին, պաշտպանութեան վերաբերեալ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնելու համար:

Սուրիական կառավարութեան աջակցութիւնը կը կայանայ, սուրիական հողամասի վրայ փրանսական կառավարութեան ընծայել իր լիազօրութեան սահմանին մէջ եղող ամէն դիւրութիւն եւ աջակցութիւն մէջը հաշուած նաեւ երկաթուղիներու, գետերու, նաւահանգիստներու, օդակայաններու, ջրանցքներու եւ այլ հաղորդակցութեան ճամբաներու օգտագործումն ու գործածութիւնը:

ՅՕԴՈՒԱԾ 5. Սուրիոյ մէջ կարգի պահպանման եւ հողամասի պաշտպանութեան պատասխանատուութիւնները կը վերապահուին սուրիական կառավարութեան:

Ֆրանս. կառավարութիւնը համաձայն է իր զինուորական օժանդակութիւնը տրամադրել Սուրիոյ, դաշնագրի տեւողութեան ընթացքին, յարակից համաձայնագրին նախատեսութեանց համեմատ:

Ներկայ դաշնագրի նախորդ յօդուածի տրամադրութեանց նախատեսուած պարտաւորութեանց գործադրութիւնը դիւրացնելու համար փրանսական կառավարութեան, սուրիական կառավարութիւնը կ'ընդունի որ սուրիական հողամասը նախընտրող փրանսական կառավարութեան օդային թրանզիթի ճամբաներու ամէն ժամանակ ու ամէն առթիւ պաշտպանութիւնն ու մշտապէս պահպանումը դաշնակցութեան պարտաւորութեանց մէջ կը մտնէ:

ՅՕՒԱԾ 6. Ներկայ դաշնագիրը կնքուած է 25 տարուան պայմանաժամի մը համար: Գործադրութեան վերաբերեալ գլխաւոր եւ յարակից համաձայնագրերը դաշնագրին պայմանաժամին հաւասար տեւողութիւն մը պիտի ունենան, եթէ աւելի կարճատեւ պայմանաժամ մը չնախատեսուի աքթին մէջ, կամ եթէ երկու դաշնագիր կողմերը համաձայն չգտնուին նոր կացութիւնները նկատի ունենալով, զանոնք վերաքննելու:

(Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Բրիտանական ինթէլիճընսը այդ հանգամանքէն օգտուելով կը յաջողի կաշառել զինքը: Երիտասարդը կ'ընդօրինակէ մեր ծածկագիր բառարանը եւ Անգլիա կը փախչի: Որոշ կերպով չենք գիտեր թէ ինչ վախճան կ'ունենայ այդ երկրին մէջ, բայց կ'ենթադրենք որ հոն հասնելէն յետոյ ընդմիշտ անյայտացած է: Կասկածէ դուրս է որ բառարանը Անգլիացիներուն ձեռքը անցած էր որովհետեւ այդ թուականէն ետքը դաշնակիցները կրցած են «Թարգմանել» մեր բոլոր պետական հաղորդագրութիւններն ու հեռագիրները:

Ալեքսանդրի հայրը իր տղուն անյայտացումէն յետոյ մեծ գումարներ կը ծախսէ անոր հետքը գտնելու համար. իր փնտռտուքները, սակայն, կը սկսին Պելժիայէն ու կը վերջանան Անգլիոյ մէջ: Բրիտանական իշխանութեանց համար ձեռնտու չէր որ երիտասարդը երկար ապրէր, իր տըկար մէկ վայրկեանին կրնար լուր տալ մեզի թէ դաւաճանած էր իր հայրենիքին: Այդ պարագային, անշուշտ, Գերմանիա ստիպուած պիտի ըլլար նոր ծածկագիր բառարան մը պատրաստելու: Երիտասարդին բերանը փակելու մէկ միջոց կար միայն:

Ինչ կը վերաբերի Անգլիացիներու կողմէ տրուած լուսաբանութեան այս շահեկան դրուագին մասին, ահաւասիկ հատուած մը Ուինսթըն Չըրչիլի «Համաշխարհային տագնապը» հատորէն.—

«1914ի սեպտեմբերի սկիզբը գերմանական «Մարէպուրկ» թեթեւ յածանաւը ջարդուփշուր եղաւ Պալթիկ ծովուն մէջ: Քանի մը ժամ վերջը Ռուսերը ջուրէն հանեցին դիակը խեղդուած գերմանացի սպայի մը որուն քարացած թեւերը իր կուրծքին վրայ կը պահէին տակաւին գերման նաւատորմին ծածկագիրներու եւ գաղտնի նշաններու բառարանները ինչպէս նաեւ Հիւսիսային ծովու եւ Հէլիկոլանտի ծոցին մանրակրկիտ քարտէսները: Սեպտ. 6ին Ռուսիոյ նաւային կցորդը ինծի եկաւ: Դէպքին մասին լուր ստացած էր Փեթրոկրատէն, ռուսական ծովակալութիւնը այդ բառարաններուն շնորհիւ կրցած էր գոնէ հատուածներ «Թարգմանել» Գերմանիոյ նաւային զեկոյցներէն: Ռուս կառավարութիւնը նկատելով որ մենք ծովային ամէնէն մեծ պետութիւնն ենք, յարմար կը գտնէր մեզի յանձնել բառարանները Ալեքսանդրովի մէջ եթէ փափաքէինք նաւ մը ղրկել այնտեղ: Վայրկեան չկորսնցուցինք ի հարկէ եւ հոկտեմբերի օր մը իշխան Լուին ու ես մեր հաւատարիմ դաշնակիցներէն ստացանք թանկարժէք վաւերաթուղթերը: Յետոյ մասնաւոր մարմին մը ստեղծեցինք գերմանական անթելի հաղորդակցութիւնը ուսումնասիրելու եւ հեռագիրները «Թարգմանելու» համար. չափազանց դժուար աշխատանք էր բայց հետզհետէ վարժուեցանք եւ նոյեմբերի սկիզբը յաջողեցանք կարդալ ու հասկնալ գերմանական նաւատորմին «գաղտնի» հաղորդագրութիւնները»:

Եւ հիմա լսեցէք իմ պատմութիւնս:

1915ի վերջերը փրանսական օտար լեգէոնի զինուորներէն մէկը — որուն «Սմիթհ» անունը պիտի տամ — իր ազատ կամքով փափաք յայտնեց ծառայել մեր գաղտնի սպասարկութեան մէջ՝ ռազմադաշտին կռնակը: Իր խնդրանքը ընդունուեցաւ եւ ժամանակ մը վերջը շնորհիւ իր տաղանդին, անդամ նշանակուեցաւ փրանսական ինթէլիճընսին: Սահուն կերպով փլամաներէն, փրանսերէն եւ գերմաներէն կը խօսէր:

Այդ օրերուն Գերմանացիք գաղտնի ռատիոկանական սքանչելի կազմակերպութիւն մը ունէին Պրիւքսէլի մէջ: «Սմիթհ» հրահանգ ստացաւ որ աշխատի ձեռք անցնել թշնամի անթելին ծածկագիր բառարանը. ամենափոքր սխալ մը իր կողմէ՝ կրնայ մատնել զինքը, այն ատենւան վտանգաւոր էր կացութիւնը: Եւ օր մը այս յանդուգն ու անվախ երիտասարդը միասին կ'առնէ կարգ մը հին հագուստներ, գործիքներ ինչպէս նաեւ անկարգել մը եւ փրանսացի ծանօթ օդանաւորդին կինմէյէրի հետ ճամբայ կ'ելլէ դէպի Պրիւքսէլ: Քանի մը ժամ ետքը քովի օդանաւորդը զինքը կ'առաջնորդէ մայրաքաղաքին շրջակաները ուր մեր գործակալը անկարգելով վար կ'իջնէ բանջարանոցի մը մէջ: Օգտուելով գիշերուան մթութենէն հողին տակ կը թաղէ անկարգելը եւ Պելժիացի բանուորի մը պէս հագուած քաղաքին ուղղութիւնով կը սկսի յառաջանալ:

Իր կատարելիք աշխատանքներուն համար յառաջագոյն պատրաստած էր ան: Պրիւքսէլի մէջ կար իրեն ծանօթ սրճարան մը որ ժամադրավայրն էր երեք հայրենասէր Պելժիացիներու — մէկը երիտասարդ տղայ մը որ առողջական պատճառներով զինուորական ծառայութեան մէջ մտած չէր. երկրորդը երիտասարդին քոյրն էր իսկ երրորդը այս վերջինին ընկերուհին: Պէտք է յիշել որ աղջիկները շատ գեղեցիկ էին: Տղան վարպետ ելեկտրագէտ էր եւ կ'աշխատէր մօտակայ գործարանի մը մէջ: Բանուորի պակաս ունէր Պելժիան այդ օրերուն: Այնպէս որ տղան կը բարեխօսէր գործարանին տնօրէնին մօտ եւ պաշտօն մը կ'ապահովէր այնտեղ՝ իր բարեկամին համար:

Սմիթհի երեք բարեկամները գիտէին որ ան գաղտնի սպասարկութեան գործակալ մըն էր եւ բնականաբար կրնային մատնել զայն Գերմանացիներուն: Եւ սակայն անսահման էր անոնց հաւատարմութիւն ու հայրենասիրութիւնը. իրենց անկարելին կ'ընեն անոնք ապահով վիճակ մը ստեղծելու համար մեր գործակալին. կը յաջողին նոյն իսկ ինքնութեան կեղծ թուղթ մը տալ անոր:

Բայց յանկարծ այդ յուսահատական կացութեան վրայ կը բարդուի սիրային պատմութիւն մը: «Սմիթհ» կը սկսի սիրել աղջիկներէն մէկը, եկուր տես որ աղջիկներն ալ երկուքը միասին բուռն կերպով սիրահարած էին իրեն: Պատուախնդիր տղայ էր ան այս տեսակ հարցերու մէջ. սակայն եւ այնպէս վճռած էր ի կատար ածել իրեն յանձնուած առաքելութիւնը ամէն բանէ առաջ: Ուրեմն երբ առիթը ներկայանար, առանց վարանումի, ի նպաստ իր դատին պէտք է չահագործէր զգացումները այն աղջկան որուն սէրը դժբախտաբար չէր կրնար փոխադարձել: Սրճարանին կանոնաւոր յաճախորդներուն մէջ կար գերմանացի սպայ մը, որ ի՜նչ մեծ զուգադիպութիւն, էական էր թշնամի անթելի այն կայանին որուն ծածկագիր բառարանը գողնալու վտանգաւոր պաշտօնը յանձնուած էր Սմիթհին:

(Շար.)

նպատակ չունինք կորելու զայն։ Սակայն կը պահաջենք որ յարգուին մեր կենսական շահերը եւ իրաւունքները։ Այն ուղիները, որ կը գործեն բրիտանական կայսրութեան մէջ, թող լաւ հասկնան որ կատարուած իրողութիւն մը կայ մէջտեղ եւ ետ դառնալ անկարելի է մեզի։ Որքան շուտ այնքան լաւ։ Կարելի չէ մտածել կրկնակողմ բախումի մը մասին, ոչ ալ որ եւ է բախումի մասին, որ նախ կրկնակողմ, յանկարծ կը դառնայ համեւրոպական։ Հետեւաբար անկեղծ ոգիով արագ համաձայնութեան մը գալ, փոխադարձ շահերու ճանաչումով։ Եթէ, ընդհակառակն, մտածուի խեղդել իտալացի ժողովուրդը այն ծովուն մէջ, որ առենօք Հռոմի ծովն եղաւ, թող գիտնան բոլորը թէ իտալացի ժողովուրդը պիտի կանգնի մէկ մարդու պէս՝ կռուելու համար հաղուագիւտ կամքով մը, որուն նմանը երբեք տեսնուած ըլլայ պատմութեան մէջ։

Ընկերնե՛ր Միլանի, ահա հրահանգները որ կուտամ ձեզի փաշական ժեն. տարուան համար.—

Խաղաղութիւն ամէնուն հետ։ Զինեալ խաղաղութիւն,— ուրեմն երկինքի, ծովու թէ ցամաքի վրայ սպառազինութիւն։ Գերարտադրութիւն ճարտարարուեստի եւ հողագործութեան մէջ։

*** Իտըն, կը գրեն անգլիական թերթերը, պիտի պատասխանէ Մուսոլինիի այս ճառին, այս շաբթու։ Ֆրանսական մամուլին որոշ մասը քրթմնջիւններ կ'ընէ, իսկ գերմանական մամուլը գովասանքով կը խօսի Մուսոլինիի անկեղծութեան, վճռակամութեան եւ պայծառ գաղափարներուն մասին։

ՔԱՄԱԼ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՃԱՌԸ ԵՒ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՀԱՐՑԸ

Երէկ քանի մը տողով տուած էինք Քամալ Աթաթիւրքի ճառը, Ազգ. Ժողովի վերաբացման առթիւ։ Էնկիւրիէն նոր հեռագիր մը հետեւեալ յաւելուածական տեղեկութիւնները կուտայ Աթաթիւրքի ճառէն.—

Ներկայացնելէ վերջ այն ծրագիրները, որոնք մշակուած են որոշ բարեփոխութիւններ մտցնելու համար Թուրքիոյ կրթական եւ հողագործական կեանքին մէջ, ինչպէս նաեւ հնգամեայ ճարտարարուեստական երկրորդ ծրագիրը, Քամալ Աթաթիւրք անցաւ արտաքին քաղաքականութեան։ Կանգ առաւ Թուրքիոյ քաղաքական ու տնտեսական յարաբերութիւններուն վրայ, որոնք կը մշակուին Անգլիոյ, Ռուսիոյ, Պալքանեան պետութեանց հետ, եւ ի վերջոյ ծանրացաւ Ալեքսանտրէթի եւ Անտիոքի հարցին վրայ.— Օրուան մեծագոյն հարցն է այս, որ կը զբաղեցնէ ներկայիս ամբողջ թուրք ազգը։Ալէքսանտրէթի եւ Անտիոքի շրջանին մէջ իրականութիւն է որ կը տիրապետէ թուրք տարրը։ Մենք պարտաւոր ենք, լրջօրէն եւ յամառօրէն, պնդել այդ կէտին մասին։ Այս կարեւոր հարցը միակն է, որուն լուծումը, ընդմէջ Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ, կը մնայ առկախ, այն Ֆրանսային՝ որուն բարեկամութեան մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայենք։ Անոնք որ ծանօթ են հարցին խորքին եւ կը յարգեն արդարութիւնը եւ իրաւունքը, կը հասկնան եւ բնական կը գտնեն անշուշտ այդ երկրամասին հանդէպ մեր ցոյց տուած շահագրգռութեան ուժը եւ անկեղծութիւնը։

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ
Մատրիտի վերջին օրերը

Ֆրանքոյի բանակը կը պատրաստուի վերջին գրոհին,— Հարիւրաւոր օդանաւեր կազմ ու պատրաստ կը սպասեն՝ առաջին ազդանշանին ռմբակոծելու համար մայրաքաղաքին ամրութիւնները եւ զօրանոցները, հրետանին եւս զօրացուած է՝ իր ռմբակային կրակով ճամբայ բանալու համար հրասայլերուն։ Ապստամբները կը յայտարարեն թէ այս շաբաթ կ'իյնայ Մատրիտ։ Երկուշաբթի ապստամբ օդանաւերը երեւցան Մատրիտի վրայ, քանի մը ռումբ նետեցին մասնաւորաբար բանուորական թաղամասին վրայ, որ ունեցաւ 3 զոհ, երեքն ալ երեխաներ։ Կէսօրէն յետոյ ապստամբ օդանաւերը դարձեալ երեւցան, բայց այս անգամ տեղացին միայն յայտարարութիւններ, հրաւիրելով բնակչութիւնը որ անձնատուր ըլլան։

Միւս կողմէ բանակը կը յառաջանայ քայլ առ քայլ։ Զօր. Վարելա գրաւեց արդէն Ճէթաֆէն, որ օդանաւային կարեւոր կայան մը ունի։ Ապստամբները գրաւեցին նաեւ Փինթօն։

Աւելի հիւսիս, Նավալքարնէրոյէն վեր, կարեւոր կռիւներ տեղի ունեցան երկուշաբթի։ Ապստամբները գրաւեցին Վիլլամանթիլան, Վիլլանուէվա տէ Փէրալէսը, Սէվիլլա լա Նուէվան եւ Պրունէթէն։ Այս ռազմական գործողութիւններուն հետեւանքով խաբօրիալի կացութիւնը կը դառնայ աւելի եւս ճգնաժամային։ Ֆրանքօ չարունակ կը սեղմէ պաշարման շղթան՝ առանց ուղելու կռուիլ, վնաս չհասցնելու համար քաղաքին թանկարժէք արուեստի գործերուն։

Մատրիտ լուռ կը մնայ զինուորական այս գործողութիւններուն մասին, սակայն մայրաքաղաքին մամուլը կ'ընդունի որ կացութիւնը ծանր է։

Այս կացութեան մէջ հարկ տեսնուեցաւ որոշ փոփոխութիւն մտցնել դահլիճին մէջ։ Հանրապետութեան նախագահը եւս ստիպուեցաւ Մատրիտ երթալ։ Կարեւոր որոշումներ պիտի տրուին։

Զէզոքութիւն հանդէպ Սպանիոյ դէպքերուն

Նոր նահանգապետը կը հաղորդէ ներքին նախարարութեան թէ խումբ մը օտարականներ անցած են սահմանը, կամաւոր արձանագրուելու համար Սպանիոյ հանրապետական բանակին մէջ։ Այդ կամաւորները կը պատկանին հետեւեալ ազգութեանց,— չեխ, սերպ, իտալացի, լեհ։ Անոնցմէ կանոնաւոր անցագիր չունեցողները առաջնորդուեցան պելժիական սահմանագլուխ։

«ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ»
ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ՏՕՆ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻ

8 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, **SALLE ERARD**ի մէջ, **11, Rue de Mail, Métro Bourse** կամ **Sentier**

ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ

կազմակերպուած ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ, հովանաւորութեամբ ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ

ՂԵԿԱՎԱՐ՝ **Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ**:

կը մասնակցին՝ Տիկ. ՄԱՌԻ ԹԷՐԶԻ (մեծերգ), ՕՐ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱԼՊԱՆ (մեներգ), Mme EDWIGE BERGERON (թաւջութակ), ՕՐ. Տ. ԶԱՌԱՓԵԱՆ (դաշնակ)։ Mr. Charles KOECHLIM, Ֆրանսացի յայտնի երգահան եւ քննադատ՝ պիտի խօսի Հայ երաժշտութեան մասին։

կոմիտասեան Յանձնախումբի կողմէ կը զեկուցանէ Պ. Ա. ՉՈՊԱՆԵԱՆ։

Առաջին անգամ ըլլալով պիտի երգուին ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏի անտիպ գործերէն՝ Հարսանեկան երգերը։

ԳԻՆԵՐ՝ Reservé 20 ֆր., Թիկնաթոռ՝ 10 եւ 15, կալըրի՝ 10 եւ 5 ֆրանք։

Տոմսերը կարելի է ճայթայթել փարիզի Հայոց եկեղեցիէն եւ Պ. Հրանտ Սամուէլէն 61 *Rue Mr. le Prince*

ՀԱՄԵՐԳԻ ՀԱՍՈՅԹԸ ՊԻՏԻ ՅԱՏԿԱՑՈՒԻ Կ. ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՆՏԻՊ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՄԱՆ։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ
Դասախօսական ժողովներ

ՎՐԷԺ խումբի ժողովը Նոյ. 4ին, երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքատեղիին մէջ։

ԶԱՒԱՐԵԱՆ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ Նոյ. 5ին, երեկոյեան ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ։

ՎՌԱՄԵԱՆ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ ուրբաթ (Նոյ. 6) երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքավայրին մէջ։

Վերոյիշեալ ժողովներուն պիտի դասախօսէ՝

ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Մեզի կը հաղորդեն յայտնի վիրաբոյժ՝

ՏՕՔԹ. Կ. ԵԱՂՈՒՊԵԱՆԻ

մահը որ տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 1ին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, 4 Նոյեմբեր, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 11ին, փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, **15, Rue Jean Goujon:**

ԾԱՆ.— Մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ՆՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

Փարիզի Հար. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան կողմէ

Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

15 Նոյ. կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր։

150 Route d'Orléans, Bagneux

Աշակերտութեան կողմէ երգեր, արտասանութիւն։
Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ

(կատակերգութիւն մէկ արար)

ԹԱՌ եւ ՆԻՐՈՊԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ — ԱԺԱՆ ՊՈՒՖԷ

Գին 3 ֆրանք։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe-LYON.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

*** Լոնտոնի չէզոքութեան միջազգային յանձնախումբը նիստ գումարելով որոշեց հակակշիռը խստացնել սպանիական եւ փորթուկալեան նաւահանգիստներուն մէջ, ինչպէս նաեւ Սպանիոյ ցամաքային սահմաններուն վրայ։

*** Պուրժէն կը հեռագրեն թէ տեղւոյն օդանաւային գործարանը գիշեր ցերեկ կ'աշխատի վերջերս։ Քննութիւն մը կատարուելով, հասկցուեցաւ որ գործարանը ամէն օր Պարսելոնա կը ղրկէ օդանաւի կազմածներ, որոնք սպանիական այդ քաղաքին մէջ, Պուրժէ ֆրանսական գործարանին բանուորներուն կողմէ, անմիջապէս իրար կ'ագուցուին եւ օդանաւերը պատրաստ կը յանձնուին Մատրիտի կառավարութեան ներկայացուցիչներուն։

*** «Լա Նասիոն Պելժ» թերթը, որ լոյս կը տեսնէ Պրիւքսէլի մէջ, կը հրատարակէ վաւերաթուղթ մը, ստորագրուած Պելժ Բանուորական Կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարին կողմէ, որ առով ցոյց կուտայ թէ կ'աշխատի կամաւոր հայթայթել Սպանիոյ հանրապետական բանակին։

17, Rue Damesme, PARIS (13)

Le Gérant: H. STEPHAN — Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (128)

ՀԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Ուրեմն, կէս օրուան մօտ կը լինէր։ Արդեօ՞ք ի զուր կը սպասէր հող, բուի նման ծառի ճիւղի վրայ թառած։ Պոնտոլովսկին թերեւս երկաթուղիով անցած լինէր մինչեւ Կարինոն՝ անկէ կառքով Իգդիր երթալու համար։ Այս կասկածը խռովեց իր ողջ էութիւնը։ Անհամբեր դարձաւ։ Կարծես ժամերը սարսափելի դանդաղութեամբ սկսան անցնիլ։ Ճնճղուկի մը թռչկոտումը ճիւղերու մէջ, չորցած տերեւի մը անկումը նստած տեղէն վեր կը ցատկեցնէր զինք։ Անբացատրելի անհանգստութիւն մը կը զգար։ Քրտինքը առատօրէն կը հոսէր ճակտէն եւ, որքան կ'աշխատէր սառնարիւն մնալ, այնքան աւելի ջղայնացած, անհանգիստ կը դառնար։

Աչքը պատուհանէն չէր զատեր։ Մէկ երկու անգամ մարդիկ անցան, նոյնիսկ իրեն թուեցաւ որ կը տեսնէր Քոյրիկը, գլխու ճերմակ շղարշովը։ Բայց ոչ մէկ նշան։

Ցանկարծ Վարդանի սիրտը կարծես դադրեցաւ խփելէ, քիչ մնաց հրացանը ալ վար պիտի իյնար ձեռքէն։

Ճերմակ թաշկինակ մը շարժեցաւ պատուհանի վրայ։ Ամբողջ Առաջնորդարանի պատուհանի վրայ։ Չէ, չէր սխալած. յաջորդաբար թաշկինակը երկու անգամ ալ փարատուեցաւ։ Արիւնը խուժեց դէպի գլուխը. քանի մը վայրկեան ինքզինքը կորսնցուցած՝ չէր գիտեր թէ ի՞նչ պիտի ընէ։ Բնազդօրէն ձեռքը թաշկինակին նետելով՝ շարժեց զայն ընկերներու ուղղութեամբ։ Կարծես խոշոր քար մը ինկաւ սրտի վրայէն։ Վերջապէս։

Իր դերը վերջացած էր. պատէն վար ցատկելով՝ պէտք էր խճուղին իջնել ու վերադառնալ քաղաք, ուր Քոյրիկը իրեն կը սպասէր։ Այս մտքերը զարմանալի արագութեամբ մտածեց եւ սակայն ոչ մէկ շարժում ըրաւ ծառէն իջնելու։ Մէկ կառքը թող անցնէր առջեւէն, անգամ մը տեսնէր այդ գազանը, որ քանի մը վայրկեան վերջը պիտի իյնար ընկերներու գնդակներէն։ «Իսկապէս ինչո՞ւ աճապարել», մտածեց Վարդանը, «դեռ ժամանակ կայ հեռանալու», ու աւելի հանգիստ կերպով տեղաւորուեցաւ ճիւղին վրայ, կռնակը տուած ծառի հաստ բունին։

Ամբողջովին լողուութիւն կտրած՝ Վարդանը մերթ խճուղին կը դիտէր, մերթ հարիւր յիսուն, երկու հարիւր քայլ հեռու գտնուող ընկերները, որոնք իր տուած նշանը առնելով՝ ոտքի ելած եւ պատին մօտեցած կը սպասէին։

Կառքը դանդաղօրէն կը բարձրանար փոքր զառիվերէն։ Երբ այգիներու արանքը ինկաւ, ուր ճամբան հարթ հաւասար կ'երկարի, սկսաւ արագօրէն առաջանալ։

Պոնտոլովսկին անփութօրէն փըռուած էր կառքի ետեւի նստարանին վրայ։ Երեք պահակ ձիաւորներ կրընկակոխ կը հետեւէին։ Վարդանը հաղիւ կրցաւ անոր դէմքը տեսնել։ Ցաղթանդամ առոյգ մարդ մըն էր «դազան»ը, չէկ մազերով, խակական հիւսիսի տիպ մը, որու դէմքը դաժան վճռականութիւն կ'արտայայտէր, իսկ կապոյտ աչքերը, զարմանալիօրէն անհանդարտ, իրենց բունին մէջ կը դառնային հոլի նման։

Երբ կառքը անցաւ առջեւէն, Վարդանը սպասեց քարացածի նման, շունչը բռնած։ Գլուխը դարձուց դէպի ընկերները։ Իրարմէ երկու քայլ հեռաւորութեան վրայ, Վահէն ու Մաթոսը մօտեցեր էին պատին։ Վարդանը որոշապէս տեսաւ, որ Մաթոսը ատմանց ատրճանակի կոթը ուսին կոթնցուց։ Կառքը հազիւ յիսուն քայլ հեռաւորութիւն մը ունենար, երբ Մաթոսը գլուխը քիչ մը ծռեց ու նշան բռնեց։ Վարդանի սիրտը սկսաւ սաստիկ արագութեամբ խփել. հիմա պիտի լսուէր մաւուզէրի ճնգացող սուր որոտը։

Ու յանկարծ հազիւ ողորմելի որոտ մը լսուեցաւ։ Վարդանը բոլորովին գունաթափուեցաւ, թեւերը ուժաթափ վար կախուեցան։ Ինչ անսպասելի ձախորդութիւն։ Անշուշտ փճացած փամփուշտ մըն էր, որ կրակ չառաւ։ Մաթոսը, անշեղ խիղճ մը ունենալով, առաջինը ան պիտի կրակէր։

Կառքը հազիւ երեսուն քայլ հեռաւորութեան վրայ էր, երբ քափսիւլի ճաթած ձայնը լսուեցաւ ու միաժամանակ պատի ետեւէն վեր բարձրացող գլուխները երեւան եկան։ Ճարպիկ կառապանը անմիջապէս կանգնեցուց կառքը եւ զգուշութեամբ ետ դարձուց զայն երկու կողմէն պատերու մէջ առնուած նեղ ճամբու վրայ։

Պոնտոլովսկին, ընդհանրապէս ըղձուշաւոր, ատրճանակը քաշեց, բայց կառքի մէջ կանգնած մնաց, մինչ հետեւորդները հրացանները ուսերուն՝ կրակեցին դէպի հազիւ նշմարուող երկու գլուխները։

Այդ անսպասելի ձախորդութենէն անակնկալի եկած, Մաթոսը սակայն չկորսնցուց պաղարիւնութիւնը, եւ փոխեց փճացած փամփուշտը, մինչ Վահէն իրարու ետեւէ սկսաւ կրակել հեռացող կառքի ուղղութեամբ։

Այս ամբողջը հազիւ տասը քան երկվայրկեանի մէջ կատարուեցաւ։ Երբ Մաթոսը, փճացած փամփուշտը դուրս նետելով, սկսաւ կրակել Վահէի հետ, կառքը արդէն բաւական մը հեռացած՝ սրարշաւ կը վերադառնար քաղաք։ Երկուքն ալ սպառեցին լեցուած փամփուշտները՝ շարունակելով կրակել արագօրէն հեռացող կառքի ետեւէն։ Ձիաւոր պահակներէն մէկը, որ սանձ ետ դառնալով կը կրակէր ղողոյ ուղղութեամբ, գլխէն զարնուած՝ վար ինկաւ ճամբու վրայ, մինչ ձին գլուխը բարձրացուցած՝ քառասմբակ կ'արշաւէր դէպի կամուրջ։

Կառքը, հազիւ Վարդանի տեղէն տասը քայլ հեռաւորութեան հասած, սաստիկ ցնցուելով կանգ առաւ։ Ձիերէն մէկը յանկարծ վեր ոստնելով գետին ինկաւ, փորէն ծանրապէս վիրաւորուած։ Տոմ տոմ գնդակը հակառակ կողմէն դուրս ելած էր՝ ահագին վէրք մը բանալով, որու մէջէն դուրս թափեցան կենդանիի փորոտիքը։

Պոնտոլովսկին մէկ ձեռքով ամուր բռնած էր ատրճանակը, միւս ձեռքով ալ կառապանի նստարանը շրջափակող երկաթէ ձողը։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 5 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
JEUDI 5 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3262

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Խռովայոյզ վիճակի մէջ է Մերձաւոր Արեւելքը:

Պաղեստինէն ու Սուրիայէն վերջ, հիմա կարգը եկած է Իրաքին:

Ասոնք այն երկիրներն են, որ դեռ երէկ Օսմանեան կայսրութեան լուծին տակ կը հեծէին: Մեծ պատերազմը ազատագրեց զանոնք, ժամանակաւոր հոգատարներ տալով իւրաքանչիւրին: Առիւծի բաժինը ինկաւ Մեծն Բրիտանիոյ, որ պէտք ունէր Պաղեստինին ու Միջագետքին՝ Հնդկաստանի ճամբան ապահովելու համար:

Պէտք է ըսել որ այդ հողամասերուն գրաւման համար առաւելագոյն զոհողութիւնն ըրողը Անգլիան եղաւ: Առանց «Եգիպտոսի արշաւաբանակ»ին, կարելի չէր պարտութեան մատնել Օսմանեան բանակը, որ պահ մը Ճէմալ փաշայի գլխաւորութեամբ ծրագրած էր Սուէզի ջրանցքն անցնելով վերագրաւել Եգիպտոսը...:

Այս ծիծաղելի ծրագիրը չսառաւ ջուրն ինկաւ, սակայն Թուրքերը՝ գերման հրամանատարներու ղեկավարութեամբ մեծ ուժեր համախմբեցին Պաղեստինի ճակատին վրայ —— մանաւանդ Տարտանէլի վտանգն անցնելէ վերջ: Անգլ. զինուորներն էին որ Ղազան ու Պիրշէպան գրաւելէ վերջ, 1917ի դեկտեմբերին մտան Երուսաղէմ, իսկ 1918 սեպտեմբեր 19ի ընդհանուր յարձակողականով ջախջախիչ պարտութեան ենթարկեցին Թրքական բանակները, որոնք իրենց շունչն առին Ատանայի մէջ, գլխաւորութեամբ 7րդ բանակի հրամանատար Մուսթաֆա Քէմալ փաշայի, որ առաջին փախչողն եղաւ Նապլուսէն: Այս կռիւներուն է որ մասնակցեցաւ Հայկական Լեգէոնը՝ ֆրանս. դրօշի տակ եւ տարաւ Արարայի յաղթանակը:

Միւս կողմէ, Հիճազի մէջ, Շէրիֆ Հիւսէյինն ու չորս զաւակները (Ֆէյսալ, Ալի, Ապտուլլահ եւ Զէյտ) ղեկավարութեամբ անգլիացի գնդապետ Լօրէնսի՝ ապստամբեցան Օսմ. կառավարութեան դէմ եւ կռուեցան, անկախ եւ միացեալ Արաբիա ունենալու համար:

Ինչպէս կարգ մը ուրիշ փոքր ազգերու՝ Արաբներուն տրուած խոստումներն ալ չգործադրուեցան Պատերազմէն վերջ:

Միացեալ եւ անկախ Արաբիան, կամ համարաբական կայսրութիւնը չկազմուեցաւ: Ազգերու Դաշնակցութեան Ուխտին մէջ գրուած յօդուածով մը (յօդուած 22) օսմանեան կայսրութենէն անջատուած կարգ մը հողամասեր քաղաքականապէս տհաս նկատուելով, որոշ ժամանակի համար մեծ պետութեան մը հոգատարութեան ենթարկուեցան:

Այս ձեւով, արաբական աշխարհը բաժնուեցաւ եօթը մասերու. Ա. Հիճազ՝ որ անկախ Թագաւորութիւն եղաւ սկիզբէն Շէրիֆ Հիւսէյինի մականին տակ եւ ստորագրեց Վերսայլի դաշնագիրը: Հիւսէյինի յաջորդեց տղան՝ Ալի, որ սակայն շուտով երկիրն ու թագը յանձնեց Վէհապիներու պետ Իպնը Սուուտին, բարեկամ Անգլիոյ: Բ. Եէմէն, որ ինքնավար շրջան է՝ Իմամ Եահեայի տիրապետութեան տակ: Եէմէն երկար տարիներ, օսմ. շրջանին, գերեզմանոցն եղած է Անատոլուի երիտասարդ «Մէհմէտճիքներուն»: Գ. Պաղեստին, ենթակայ անգլիական հոգատարութեան. «հրէական օջախ»ը անլուծելի կնճիռ մը դարձած է հոս ու տարիներէ ի վեր կ'ալեկոծէ երկիրը՝ իրար դէմ հանելով Արաբն ու Հրեան: Դ. Անդրյորդանան, ինքնավար շրջան՝ էմիր Ապտուլլահի (Շէրիֆ Հիւսէյինի տղան) գերիշխանութեան տակ, բարեկամ Անգլիոյ: Ե. Իրաք, երկար ատեն Անգլիոյ հոգատարութեան ենթակայ, իսկ 1932էն ի վեր անկախ ու զինակից Անգլիոյ: Զ. Սուրիա եւ Է. Լիբանան, երկուքն ալ ենթակայ ֆրանսական հոգատարութեան: Առաջինը սեպտեմբեր 9ին Փարիզի մէջ կնքուած դաշնագրով անկախութիւն պիտի ստանայ երեք տարիէն, իսկ Լիբանան նման դաշնագիր մը կնքելու համար բանակցութիւն կը վարէ ներկայիս Պէյրութի մէջ:

Այսպէս, Թուրքիայէն անջատուած եւ եօթը կտորի բաժնուած արաբախօս երկիրները չկրցան իրականացնել իրենց քաղաքական միութիւնը, քանի որ համարաբական կայսրութիւն մը կրնար մեծ վտանգ դառնալ աշխարհակալ պետութեանց, մանաւանդ Անգլիոյ, որուն համար Հնդկաստանի ճամբուն ապահովութիւնը գեր ի վեր է ամէն բանէ:

Արաբ հայրենասէրներու իտէալն է սակայն համարաբական կայսրութիւնը: Անոնք Զինադադարէն ի վեր մեծ աշխատանք կը տանին այդ ուղղութեամբ: Նստած Գահիրէի եւ Ժընեւի մէջ, անոնց կեդրոնական մարմնի վարիչները ամէն միջոցի կը դիմեն որպէսզի յաջողցնեն իրենց ծրագիրը: Անոնք կը գործեն միանգամայն ներքին եւ արտաքին ճակատներու վրայ: Մինչ մէկ կողմէ արաբ ժողովուրդին միտքը կը պատրաստեն այդ գաղափարին համար: Միւս կողմէ դիւանագիտական միջոցներու կը դիմեն իրականացնելու համար իրենց նպատակը եւ յաճախ օժանդակութիւններ ալ կը գտնեն շահակից պետութիւններէ:

Այսպէս թէ այնպէս, համարաբական կայսրութեան կամ համադաշնակցութեան մը սերմերը ցանուած են արդէն եւ հետզհետէ արմատ կը բռնեն հոգիներու մէջ:

Բոլոր այս պարբերական ցնցումները, որ տեղի կ'ունենան արաբախօս երկիրներու մէջ, արդիւնքն են այդ գաղափարականին:

Քարտէսին վրայ ակնարկ մը կը բաւէ ցոյց տալու համար որ Կարմիր Ծովէն մինչեւ Պարսից ծոց, Սուէզի ջրանցքէն մինչեւ Իսքէնտէրունի ծոցը ու անկէ ալ մինչեւ Պարսկաստանի սահմանները Արաբներով բնակուած է: Պաղեստին կ'եղծէ այս հողամասի միատարր հանգամանքը:

Օսմանեան դարաւոր տիրապետութիւնը չյաջողեցաւ երբեք իր լեզուն պարտադրել այս ընդարձակածաւալ երկրին: Միայն այս պարագան բաւական է հասկնալու համար թէ Արաբը ո՛րքան կառչած է իր ազգային լեզուին ու աւանդութեանց:

Հզօրատար մեծ պետութեանց հովանիին տակ 17 տարուան խաղաղ կեանքէ եւ շինարար աշխատանքէ վերջ, արաբ տարրը այլեւս հասած կը նկատէ անկախութեան ժամը:

Պաղեստինի անցած շաբթուան դէպքերը ատոր մէկ ապացոյցը կուտան: Բայց կ'արժէ առանձին խօսիլ այդ մասին:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՌՈՒԶՎԷԼԹ ՅԱՂԹԵՑ

Վերջին պահուն Փարիզ հասած տեղեկութիւններու համաձայն, նախագահ Ռուզվէլթի վերընտրութիւնը ջախջախիչ կերպով ապահովուած է, իրեն կողմնակից նախագահական 519 ընտրողներու դէմ Լանտըն շահած է 12:

Երեքշաբթի տեղի ունեցաւ Միացեալ - Նահանգներու նախագահական ընտրութիւնը:

Ամիսներէ ի վեր սաստիկ պայքար մը կը մղուէր Ռուզվէլթի եւ Լանտընի, երկու հակառակորդ հոսանքներու ներկայացուցիչներուն միջեւ:

Ժողովրդավար հոսանքին ներկայացուցիչը, Ռուզվէլթ, իր վերջին ճառին մէջ ըսաւ, վերջին օրը. —— Կարգ մը երկիրներու մէջ ժողովրդապետութիւնը հող կորսնցուց, բայց մեր հաւատքը անխախտ կը մնայ ամերիկեան ժողովրդապետութեան վրայ, շնորհիւ մեր աւանդութիւններուն եւ մեր փորձառութեան:

Իսկ հանրապետական հոսանքին ներկայացուցիչը, Լանտըն, յայտարարեց —— Երբ քաղաքացիները կը հասկնան իրենց առջեւ դրուած հարցերը, լաւ է որոշումը որ կուտան:

Հանրապետականները կատաղի պայքար մը բացած էին մասնաւորաբար ընկերային ապահովագրութեանց դէմ, որուն պաշտպանը կը մնայ ժողովրդապետական հոսանքը: Ընտրութիւնները եւս կատարեցին կրքոտ մթնոլորտի մը մէջ: Քալիֆորնիայէն կը հեռագրեն թէ կռիւի մը մէջ սպաննուեցաւ Ռուզվէլթի կողմնակիցներէն մին: Մինչեւ երէկ կէսօր, Փարիզի մէջ ծանօթ չէր ընտրութեանց վերջնական արդիւնքը: Քալիֆորնիոյ, Նիւ Եորքի, Իլինոյզի, Քարոլինի նահանգները ընդհանրապէս քուէարկած են ի նպաստ Ռուզվէլթի:

Միացեալ - Նահանգներու մէջ ընտրելու իրաւունք ունին կիներն ալ: Քուէարկութեան կը մասնակցին 45 միլիոն հոգի, բայց պէտք է նկատի ունենալ որ ձեռնպահները մեծ թիւ կը կազմեն, 30 առ հարիւր, —— ընդհանրապէս կիներն են որ ձեռնպահ կը մնան: Ընտրութիւնները մեծ մասամբ կը կատարուին մեքենայով: 900 ընտրողի տրուած է մէկ մեքենայ, 4000 քաղաքի եւ գիւղի մէջ կը գործեն 20,000 մեքենաներ: Մեքենաներու խուցերուն կողքին կան մասնաւոր խուցեր, ուր ցոյց կը տրուի մեքենային գործածութեան եղանակը: Ընդունուած է նաեւ նամակով ընտրութիւնը:

Ընտրութեանց օրը արգիլուած է ոգելից ըմպելի ծախել, սակայն ընտրութենէն վերջ ընտրողները վրէժը կը լուծեն լաւ մը գինովնալով:

Պէտք է գիտնալ որ երէկուան ընտրութիւններով վերջացած չէ ամէն բան: Երէկ 48 ահանգներ ընտրեցին 531 նախագահական ընտրողներ, որոնք 15 դեկտեմբերին կ'ընտրեն Միացեալ - Նահանգներու նախագահը:

“ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՆԱՒԱՏՈՐՄԸ ՑՈՅՑ ՄԸ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏԷ ”

«Էօվր»ի քաղաքական խմբագիրը, Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի կը գրէ թէ Միջերկրականեան նաւահանգիստի մը մէջ գերմանական եւ իտալական նաւատորմի հրամանատարները խորհրդակցութիւն մը կատարելով՝ որոշած են ցոյց մը կատարել Պարսելոնայի առջեւ: Երկու - երեք օրէ ի վեր գերմանական զրահաւոր մը, «Ամիրալ Շէէր», խարիսխ նետած է Թանժէի առջեւ: Զրահաւորին մէջ կը գտնուի Գերմանիոյ նաւատորմի առաջնակարգ հրամանատարներէն մին՝ Շուսթըր: Թանժէի առջեւ կը գտնուին նաեւ իտալական պատերազմական նաւեր: Ցոյցը որ տեղի պիտի ունենայ Պարսելոնայի առջեւ, պիտի ծառայէ չափել տալու երկու մեծ պետութիւններու նաւային ուժերը, որոնք կը տիրապետեն սպանիական եւ ռուսական ուժերուն:

Երեքշաբթի երեկոյ Քատիքսի առջեւ երեւցան իտալական երկու սուզանաւեր: Կ'ըսուի թէ Իտալիա, աւելի շատ ունի 6 սուզանաւեր Սպանիոյ ջուրերուն մէջ:

Գերմանեւիտալական նաւատորմին ծրագրեալ այս ցոյցը, կ'ըսեն թէ, կազմակերպուած է Պերլինի թելադրութեամբ:

ՏՈՔԹ. ՇԱԽԹ ԷՆԿԻՒՐԻ Կ'ԵՐԹԱՅ

Հավասի մէկ հեռագիրը Պոլիսէն կը հաղորդէ թէ թրքական մամուլին քաղած տեղեկութեանց համաձայն, Տոքթ. Շախթ ի մօտոյ Էնկիւրի պիտի այցելէ, առաջարկելու համար գերմանական ճարտարարուեստին մասնակցութիւնը Թուրքիոյ հնգամեայ ծրագրին գործադրութեան մէջ: Հոլանտական ընկերութիւն մըն ալ կ'առաջարկէ իրեն յանձնել նաւահանգիստներու եւ նաւամատոյցներու շինութիւնը, փոխարէն թրքական ապրանք ստանալու պայմանով:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

« Մահ կամ Ազատութիւն »

Մատրիտի կառավարութիւնը նախարարական նոր փոփոխութիւն մը եւս կատարեց՝ գոհացնելու համար մասնաւորաբար Աշխատանքի Ազգ. Դաշնակցութեան ներկայացուցիչները, որոնք դահլիճին մէջ կը մտնեն, այս անգամ, առանց սակայն որոշ փոփոխութիւն մտցնելու դահլիճին ընկերվարական, համայնավար եւ հանրապետական ներկայացուցիչներու համեմատութեան մէջ: Քաթալան եւ պասք ինքնավար շրջաններու ներկայացուցիչներն ալ առնուած են դահլիճին մէջ:

Գալով կռիւներուն, ապստամբները քայլ մը աւելի մօտեցած են մայրաքաղաքին: Զօր. Ֆրանքօ նոր կոչով մը կը հրաւիրէր Մատրիտի բնակչութիւնը անձնատուր ըլլալ մինչեւ Չորեքշաբթի, այլապէս կը սպառնար խստիւ պատժել: Հանրապետութեան նախագահին ուղղած հեռագրով մը կ'աւելցնէր. «Քաղաքացիական կռիւները պիտի շարունակուին, մինչեւ որ թիզ մը հող մնայ իմ իշխանութենէս դուրս»: Կառավարական ուժերը, սակայն, երեքշաբթի կէսօրէն վերջ հակայարձակում մը կատարեցին՝ գրոհ տալով եւ աղաղակելով. «Մահ կամ յաղթանակ»: Գլխաւոր հակայարձակումը կատարուած է Թոլէտոյի ուղղութեամբ: Սաստիկ ռմբակոծութենէ մը վերջ յառաջ կը խաղան հրասայլերը երեք ճամբաներու վրայ, որոնք Մատրիտի հարաւային կողմէն կ'երթան դէպի Փարլա, Վալտէմօրօ, Ֆուէնլապրատա: Օդանաւերն ալ մասնակցեցան կռիւին: Սեցենոյի կայարանը գրաւուեցաւ կառավարական ուժերուն կողմէ: Սակայն ապստամբ օդանաւերն ալ ռմբակոծեցին մայրաքաղաքին կարգ մը թաղերը: Ապստամբները այս անգամ յարձակումը կատարեցին մայրաքաղաքին արեւմտեան կողմէն:

Այսպէս երեքշաբթի օրը անցաւ երկու հակառակորդ բանակներու յարձակումներով, —— կառավարական ուժերը հարաւէն յարձակեցան, ապստամբները արեւմուտքէն: Կառավարական զօրքը որոշ յաջողութիւն ձեռք ձգեց հարաւային ճակատին վրայ, իսկ ապստամբները՝ արեւմտեան ճակատին վրայ, ուր մայրաքաղաքէն հազիւ 10 քիլոմեթր հեռու կը գտնուին: Այսպէսով կռիւները, որոնք վերջին օրերուն դիրկընդխառն դարձան, տեղի կ'ունենան այլեւս արուարձաններու մէջ:

Անգլիոյ թագաւորին առաջին ճառը

Առջի օր, բրիտանական խորհրդարանին բացման առթիւ Էտուըրտ Ը. արտասանեց իր առաջին ճառը: Ճամբու ընթացքին խուռներամ բազմութիւն մը հաւաքուած էր, մինչ անձրեւը կը տեղար, դիտելու արքայական մեծաշուք թափօրը, ոսկեզօծ ձիակառքերու շարանով մը: Բայց վերջին պահուն այս աւանդութիւնը լքուեցաւ եւ թագաւորը անցաւ ինքնաշարժով: Հիներուն վրայ միւս տարբերութիւնը սա էր որ թագուհին կը պակսէր, նոր արքան դեռ ամուրի ըլլալով: Խորհրդարանին մէջ ալ, միայն մէկ գահ դրուած էր, 34 տարիէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով:

Թագաւորը կը կրէր նաւային համազգեստ եւ թագը փոխանակ գլուխը

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՍԿՍԱՆ ԳՈՎԵԼ ՄԵԶ...

Ուշադրութիւն ըրի՞ք, Թուրքերը սկսան գովել մեզ:

Բարբարոս Եունուս Նատին անգամ անուշահոտութեամբ կը խօսի, —— ըսել կ'ուզեմ՝ արեան հոտ չի գար բերնէն: Այսօր կը կարդաք Յառաջի մէջ, թարգմանութիւն մը իր յօդուածէն, որ կը վերջանայ հետեւեալ խօսքերով.

—— Տեսնելով իրապէս սրտայոյզ կապակցութիւնը, զոր հայ եւ յոյն նախկին հայրենակիցները ցոյց կուտան հանդէպ երկրին, հակառակ անոր որ հիմա հեռու են անկէ, մարդ կը տարուի ըսելու թէ մեղք եղած է անոնց: Կասկած չկայ սակայն, բայց այս տխուր վախճանին իրականացումը եղերական անհրաժեշտութիւն մըն էր ժամանակին եւ անկարելի էր տարբեր ձեւ մը խորհիլ: Քիչ շատ հեռացած ըլլալով այն դէպքերէն, որոնց պատմութիւնը տակն ու վրայ ըրին եւ նոր ձեւով մը կարգաւորեցին զայն, մենք հիմա կրնանք աւելի պաղարիւնութեամբ քննել կացութիւնը:

Այսպէս Եունուս Նատին անգամ այն տպաւորութիւնը կ'ուզէ թողուլ թէ ցանկալի կը գտնէ մոռնալ անցեալը, եւ «անսահման տխրութեամբ ու վիշտով համակուած՝ ապուշ ապուշ դիտելէ վերջ մերկ իրականութիւնը», վերադարձի եւ կարօտի մասին կը խօսի: Ի՞նչ, պէ՞տք ունին մեզի՝ հիմա, այս օրերուն, Ալեքսանտրէթի սանճաքին համար կամ երկրին ներսը՝ տնտեսական վերականգնումի մը համար: Չենք գիտեր, միայն թէ շատ կը խօսին իրենց քաղաքակրթութեան մասին, եւ մեզ ալ փերեզակի տեղ դրած՝ այնպէս ցոյց կուտան թէ արտասահմանի մէջ մենք թրքական մշակոյթ կը ծախենք, յուսաւորելու համար տխեզերք:

Հետաքրքրական է ձեւը, որով կը գովեն մեզ: Թրքական երաժշտութիւն կը տարածենք, թրքական լեզու կ'ապրեցնենք, թրքական լէպլէպի կը ծախենք, թրքական մէզէ կ'ուտենք: Բայց երբեք չեն ըսեր թէ գաղթական այս ժողովուրդը, զոր դուրս նետեցին երկրէն՝ սոխի պէս կեղեւելէ վերջ միայն, ահա տուներ շինած է, գիւղեր հաստատած, դպրոցներ հիմնած եւ մամուլ ստեղծած: Ինչո՞ւ չեն խօստովանիր մեր անուրանալի քաղաքակրթական արժէքը:

Գայլին պոչը կ'երեւի՝ բրտէնկոթին տակէն:

Մեզ կը գովեն, —— մինչեւ որ անցնին կամուրջէն, —— մեզ նկատելով իրենց քաղաքակրթութեան ծառան: Տեսէք թէ Գուրուն թրքական թերթը ի՞նչպէս կը գովէ Հայ մը. ——

Պոլիս, Չէմպէրլի Թաշի վրայ՝ Քաղաքական Գիտութեանց վարժարանը հայ հսկիչ մը ունէր, —— Մաթոս էֆէնտի, աւելի 30 տարի առաջ: Օր մը ուսանողներէն մին, կէսօրուան դադարին, փոխանակ Նամազ առնելու՝ արտաքնոց կը մտնէ եւ ամբողջ ժամ մը դուրս չելլեր: Հայ հսկիչը ժամ մը կը սպասէ արտաքնոցին առջեւ: Երբ դուրս կ'ելլէ ուսանողը, կը հարցնէ պատճառը:

—— Էֆէնտիմ, այսօր պէտք եղաւ ... առտուան լուացումս ընելու ժամանակ չգտայ, կը պատասխանէ ուսանողը:

Հայ հսկիչը անմիջապէս բաղնիք կը ղրկէ ուսանողը:

Ու Գուրունի յօդուածագիրը, Հասան Գումչայ, կը գրէ.

—— « Հայ հսկող ըսելով չանցնինք, ահա Հայերուն մէջ ժամանակին այսքան պարտաճանաչ մարդիկ կային: Քրիստոնեայ ըլլալով հանդերձ, Մաթոս էֆէնտի չէր խորհեր եկեղեցի երթալ, բայց ժամերով արտաքնոցին դրան առջեւ կը սպասէր որ թուրք ուսանողը կատարէ իր նամազը »:

Կը տեսնէ՞ք մեզ գովելու թրքական ձեւը: Անցեալ օր Ճիւմհուրիյէթի յօդուածագիրը այսպէս կը խօսեցնէր Հայ մը.

—— Ես ո՞վ եմ, իշտէ Հայ մը..

Կ'ուզեն մեզ գովել, բայց ի՞նչպէս: Արտաքնոցի պահապան ընելու ձեւով, կամ թրքական քաղաքակրթութիւն ծախող փերեզակի գոգնոցով:

Այս մարդոց կ'ուզէի դիտել տալ, սակայն:

Պայ Հասան Գումչայ, մեզի ծանօթ է թրքական քաղաքակրթութեան միակ նմոյշը, —— բոքքէքը: Եթէ թրքական բարձր վարժարանի մը հայ հսկիչը շատ է սպասեր արտաքնոցին առջեւ, մեղքը իրը չէ: Ձեր մշակոյթը երբեք չբարձրացաւ բոքքէքի գործածութեան վայրէն եւ աւանդութենէն վեր:

ԱՐԱԶ

ՊՈԼԻՍ ԽԱՆՁԱՐՈՒՐ ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ժողովուրդներու մտաւոր յառաջդիմութեան մէկ աստիճանաչափն ալ իրենց մամուլն է : Ու Պոլիս կը խլէ դափնին, որովհետեւ Պոլսոյ մէջ էր որ հասունցաւ հայ լրագրութիւնը :

Եթէ պատմական ճշգրտութեան դէմ չմեղանչելու համար հեռաւոր Մատրասն է որ ցոյց կուտանք իբր հայ մամուլի անդրանիկ օրրան՝ 1794ին «Ազդարար»ը լոյս ընծայած ըլլալուն համար, Պոլիսն է որ ունեցաւ սակայն հայ լրագրութեան իսկական մտահոգութիւնը : Պոլսոյ մէջ էր որ 1812ին հրատարակչական ընկերութիւն մը կազմուեցաւ իր ծախքով Վենետիկի մէջ հրատարակել տալու համար «Դիտակ Բիւզանդեան»ը :

Նոյն իսկ այդ թուականէն առաջ Պոլսոյ հայութեան համար էր որ Վենետիկի մէջ լոյս տեսեր էին երկու թերթեր,— «Տարեգրութիւն» (1799 - 1802) եւ «Եղանակ Բիւզանդեան» (1803 - 1820), որոնք առաւելապէս Պոլիս կը սպառէին :

Պոլսոյ մէջ էր որ դարձեալ 1832ին լոյս պիտի ընծայուէր «Լրոյ Գիր»ը, որ թէեւ ներկայ ըմբռնումով լրագիր մը չէր, բայց փորձ մըն էր ընթերցողները տեղեակ պահելու օրուան կարեւոր իրադարձութեանց :

(Կովկասի մէջ առաջին հայերէն թերթը, նման Պոլսոյ «Լրոյ Գիր»ին, 1846ին է որ լոյս պիտի տեսնէր, երբ Կովկասի փոխարքան, «Կաւկազ» ռուսերէն թերթին զուգընթաց պիտի հրատարակէր նաեւ անոր հայերէն, վրացերէն եւ թուրքերէն յաւելուածները) :

Ըստ հայ բանասէրներու՝ 1840ին է սակայն սկիզբը իսկական հայ լրագրութեան, երբ լոյս կը տեսնէ «Հայաստան» շաբաթաթերթը Պոլսոյ մէջ տեւելու համար մինչեւ 1845, 1850էն 1852 վերստին լոյս տեսնելու եւ ի վերջոյ իր տեղը տալու համար «Մասիս»ին : «Հայաստան» լոյս կը տեսնէր Յովհ. Տէրոյենցի եւ Մկրտիչ Աղաթոնի խմբագրութեամբ, աշխատակից ունենալով Յովհաննէս Հիսարեանը, բոլորն ալ աչքառու դէմքեր այդ օրերուն :

1840—1841ին է դարձեալ որ ժամանակին մտաւորական կարեւոր դէմքերէն մէկը, Խաչատուր Ոսկանեան լոյս կ'ընծայէ «Ազդարար Բիւզանդեան»ը :

Ասոնք կ'ըլլան հայ լրագրութեան յառաջապահները, շրջանի մը երբ կը սկսէր խմորուիլ հայ վերածնութեան շարժումը Պոլիսը ունենալով իբր խանձարուր :

Բայց մեր կարծիքով բուն հայ լրագրութիւնը 1832ին է որ կը սկսի երբ Պոլսոյ մէջ կը հիմնուի «Մասիս»ը, Կարապետ Իւթիւճեանի խմբագրութեան տակ, աշխատակից ունենալով Խաչատուր Միսաքեանը, Նիկողայոս Զօրայեանը, Մատթէոս Մամուրեանը, Արմենակ Հայկունին, եւ ինչ որ շրջանը կը հաշուէր իբր կարկառուն դէմք : Աննախընթաց եղած է «Մասիս»ի դերը հայ կեանքի մէջ. ան էր որ հայ ժողովուրդը վարժեցուց ընթերցասիրութեան ու ան էր որ մարզեց նոր աշխարհաբարը՝ մէկ կողմէն ժողովուրդին մօտեցնելով զայն ու միւս կողմէն ճոխացնելով : Այսօրուան մեր բառապաշարէն կարեւոր մաս մը «Մասիս»ն էր որ նուիրագործեց :

(Զենք ուրանար կովկասահայ մամուլին ալ դերը, մանաւանդ երբ Գրիգոր Արծրունին Թիֆլիսի մէջ ասպարէզ եկաւ իր «Մշակ»ով : Բայց ձեր միտքը բերէք «Մշակ»ի հիմնարկութեան թուականը,— 1872, թուական մը, երբ արեւմտահայ լրագրութիւնը 20 տարուան կեանք ունէր արդէն : «Մշակ»էն առաջ ալ անշուշտ ռուսահայութիւնը ունեցաւ մամուլի քանի մը օրկաններ, ինչպէս Մսեր Մսերեանի «Ճռաքաղ»ը (1858 - 1862) եւ Ստեփան Նազարեանի «Հիւսիսափայլ»ը (1858 -1864), երկուքն ալ Մոսկուայի մէջ. բայց արդի իմաստով լրագրութիւնը «Մշակ»ով է որ կը սկսի Ռուսահայոց մօտ) :

«Մասիս»ը ճամբան էր որ բացաւ : Ան բեմը եղաւ Ազգ. Սահմանադրութեան անդրանիկ սերունդին : Իսկ յետոյ Պոլիսը տակաւ ողողուեցաւ թերթերով, այնպէս որ 1876ին, Համիտի գահակալութեան տարին, 20ի չափ հայ թերթեր լոյս կը տեսնէին Կ. Պոլսոյ մէջ : Յիշենք Կարապետ Իւթիւճեանի «Մասիս»ը, Կարապետ Փանոսեանի «Մանզումէի Էֆքեար»ը, Համբարձում Ալաճաճեանի «Փունջ»ը, Օգսէն Խօճասարեանի «Օրագիր»ը, Նիկողոս Թիւլպէնտճեանի «Լրագիր»ը, Յակոբ Պարոնեանի «Թատրոն»ը, Գէորգ Այվազեանի «Մամուլ»ը, Մատթէոս Այվատեանի «Արարատ»ը, Մկրտիչ Մելիքեանի «Հայրենիք»ը, Հմայեակ վրդ. Դիմաքսեանի «Լոյս»ը, Մինաս Գափամաճեանի «Ռուզնամէի Մասիս»ը, առանց յիշելու դեռ երգիծաթերթ «Միմոս»ը, բողոքականներուն «Աւետաբեր»ը, «Թատրոն Մանկանց»ը, եւ Իզմիրի երկու կարեւոր օրկանները՝ Ղուկաս Պալթազարեանի «Արշալոյս Արարատեան»ը (1840 — 1884) եւ Մատթէոս Մամուրեանի «Արեւելեան Մամուլ»ը (1871 — 1909) :

Հայ վերածնութիւնը շատ բան կը պարտի այս շրջանին. հայկական դատն էր օրուան յուռութքը, եւ մամուլը մեծ դեր կատարեց հոգիները վառելու համար. ռոմանթիզմը որ հայ քաղաքական միտքը կը պարուրէր այն օրերուն՝ անշուշտ որ մամուլն ալ վարակեր էր, ինչպէս որ շատ չանցած պիտի վարակէր նաեւ հայ յեղափոխութիւնը :

Յիշեցնենք որ Համիտի շրջանին ոչ միայն շարունակեցան հրատարակուիլ Մասիսը, Հայրենիքը, Մանզումէն, Աւետաբերը, Փունջը եւ պահ մը նաեւ Մամուլը, Միմոսը, Օրագիրը, Լոյսը, Լրագիրը, այլ եւ լոյս աշխարհ եկան նորերը, ինչպէս Գրական եւ Իմաստասիրական շարժում (1883-1888), Երկրագունտ (1883 -1889), Գիտական շարժում (1885 - 1887), Ծաղիկ (1886 - 1908), Ճաշակ Ոսկեղէն Դպրութեան (1886 - 1888), Պատկեր (1890 - 1900), Խիկար (1884 -1888) եւն. մարդոց հետաքրքրութիւնը տարածելով բազմաթիւ մարզերու վրայ :

Ճիշդ է որ Համիտի թաթը Պոլսոյ հայ մամուլն ալ ճզմեց ու կասեցուց անոր զարգացման թափը : Բայց իր վիզին փաթթուած լուծին հակառակ՝ պոլսահայ լրագրութիւնը միշտ կատարեց փրկարար դեր մը արեւմտահայ կեանքի մէջ,— աջակցելով նոր աշխարհաբարի յղկման, հայ գրականութեան դայեակ հանդիսանալով, ընթերցասիրութիւնը հասցնելով աննախընթաց չափի մը, եւ տողընմէջ սպրդեցնելով յոյսի կայծ մը տառապող ժողովուրդի մը համար : Պոլսոյ խմբագիրներէն ոմանց «հոսհոս»ական գիծը մատնանշած ատեն անգամ՝ պէտք չէ մոռնալ մեղուի աշխատանքը որ շատերունը եղաւ այդ դառն շրջանին մէջ, ու դէմքերը որ հասունցան այն ատեն պոլսահայ մամուլին շնորհիւ, Արփիարեան ու Զօհրապ, Կիւրճեան ու Բաշալեան, Հրանտ Ասատուր ու Սիպիլ, ու դեռ շատերը հայ գրականութեան փառքերէն՝ բերքն են հայ մամուլին :

Թող մեզ չշփոթեցնեն Համիտի վերջին շրջանի այն դժբախտ օրերը՝ երբ պոլսահայ մամուլը, գրաքննութեան աքցաններուն մէջ, աղեխարշ պատկեր մը կը պարզէր : Նոյն այդ Պոլիսն էր որ յետոյ պիտի ծնէր հայ մամուլի պատմութեան ամէնէն աչքառու թերթը՝ «Ազատամարտ»ը, ու թոյլ պիտի տար որ ան իսկական գիծ մը բանայ հայ կեանքի մէջ : Դուրսէն եկող աշխատակիցները թերթին արտաքին պատկառանքն էին միայն. թերթին շունչ տուողը Պոլսոյ մէջ իսկ հասած թարմ տարրը եղաւ :

Թող մեզ չշփոթեցնէ նաեւ Պոլսոյ այսօրուան հայ մամուլը. այսպիսի օրերուն ըմբռնելի է մարդոց կաշկանդումը եւ տականքներու ասպարէզ գտնելը : Երեւանի այսօրուան հայ մամուլէ՞ն պիտի չափենք կովկասահայ լրագրութիւնը :

Ց. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԼԵՀԱՍՏԱՆ
ԳԱՂԹԱՎԱՅՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

Միջազգային խռովիչ լուրերու աղմուկին մէջ, գրեթէ մոռցուեցաւ պահանջ մը զոր Լեհաստան կը դնէ :

Փիլսուտսքիի հայրենիքը գաղթավայր կը պահանջէ :

Վերականգնուած՝ պատերազմէն յետոյ, տէր աւելի քան երեսուն միլիոն բնակչութեան մը, սպառազինուած արդիական բոլոր միջոցներով, փնտռուած դաշնակից մը նոյն իսկ մեծերէն, ու նաեւ ինքն ալ «մեծ» մը ըլլալու յաւակնութեամբ հրապարակ իջած՝ Լեհաստան անընդհատ կը հետապնդէ իր այդ նպատակը :

Լեհական «ծովային եւ գաղթային լիկա»ն, որ զանգուածային կազմակերպութիւն մըն է, կը գտնուի հանրապետութեան նախագահի հովանաւորութեան ներքեւ : Ան, իր գոյութեան առաջին իսկ օրէն ու մանաւորապէս իր օրկաններով անխոնջ քարոզչութիւն կը կատարէ՝ Լեհաստանը գաղթավայրերով օժտելու մասին : Մերթ ընդ մերթ այդ մասին յօդուածներ կ'երեւին նաեւ այլ պարբերականներու մէջ : Վերջերս, սակայն, ամբողջ լեհական մամուլը այս խնդիրը մանրամասն քննութեան կ'ենթարկէ եւ կատարեալ միաձայնութեամբ — ինչ որ երեւան կուգայ միայն պետութեան սահմանները շօշափող խնդրին շուրջ, — գաղթավայր կը պահանջէ Լեհաստանի համար : Այդ գրութեանց առիթը տուած է այն ճառը, զոր խօսեցաւ Ժընեւի մէջ, Ազգ. Դաշնակցութեան ընդհանուր յանձնախումբի առջեւ, Ադամ Բողէն՝ գաղթելու ազատութեան մասին : Բայց, անկէ առաջ, Լեհաստան, առաջին անգամ ըլլալով, այս տարուան սեպտեմբերին պաշտօնապէս յայտարարեց թէ կը հետաքրքրուի ուղղակի կերպով, գաղթային հարցով : Այդ օրը Ազգ. Դաշնակցութեան խորհուրդի նիստին կ'ընտրուէր նոր անգամ մը՝ գաղթային հովանաւորութեանց յանձնախումբին համար : Լեհ արտաքին նախարար Պէք պահանջեց մասնակցելու որոշում մը՝ նաեւ այդ յանձնախումբին Լեհաստանի համար : Պէքի այդ քայլը գնահատուեցաւ ամբողջ լեհ ժողովուրդին կողմէ՝ իբրեւ սկիզբը Լեհաստանի կողմէ վարուելիք գաղթային դրական քաղաքականութեան մը :

Դարձեալ Ժընեւի մէջ, նոյն Բողէն Ազգ. Դաշնակցութեան յանձնախումբին ուշադրութիւնը հրաւիրեց այն իրողութեան վրայ թէ՝ Լեհաստանի մէջ կան միլիոնաւոր բնակիչներ, զորս երկիրը չի կրնար սնուցանել : Լեհաստանի մէջ գիւղական բնակչութեան խտութիւնը երկուքուկէս անգամ աւելի է՝ քան Տանըմարքայինը, որ երկրագործական դասական երկիր մըն է. իսկ երկու անգամ աւելի՝ քան Ֆրանսայինը եւ Գերմանիայինը : Հրէական հարցը,— շարունակեց Բողէ,— Լեհաստանի մէջ լուրջ կերպով հրահրուած է, 34 միլիոն բնակչութենէն շուրջ 10 միլիոնը կ'ապրի քաղաքներու մէջ : Քաղաքային բնակչութիւնը 3.600.000 հոգի Հրեաներ են, որոնք կը զբաղին մանաւոր գործերով, բայց մանաւանդ առեւտուրով : Ասիկա կը ստեղծէ բաւական դժուարին վիճակ մը, զոր արեւմտեան պետութիւնները լուծեցին իրենց սահմաններուն մէջ՝ մէկ քանի տասնեակ տարիներ առաջ : Այդ լուծումը ազգայնացումն է առեւտուրին եւ մեկուսացումը աւելորդ միջնորդներուն : Ամէն մէկ նոր երկրագործական համագործակցական, ամէն մէկ նոր նախաձեռնութիւն, որոնք կը ձգտին առեւտուրի կազմակերպումին բարելաւումը, դժուարութիւններ կը ստեղծեն հարիւրաւոր հրեայ ընտանիքներու ապրուստին համար :

Ըստ ազգային - ժողովրդապետական կուսակցութեան (Տվոմսքի), Լեհաստանի հիմնական հարցերը երկու են,— մէկը ներքին, միւսը արտաքին : Արտաքին հարցը կը վերաբերի Գերմանիոյ հետ իր սահմաններուն, ներքինը՝ հրէականն է : Դարմանը, զոր լեհ ազգայնական այս կազմակերպութիւնը ցոյց կուտայ՝ լուծելու համար այդ խնդիրը, հետեւեալն է, — տեղափոխել Լեհաստանի Հրեաները, քանի որ երկրին մէջ տեղ չկայ իր այժմու ամբողջ բնակչութեան համար իսկ : Այս տեսակէտը կը յենու ամբողջ լեհ ժողովուրդին, ինչպէս նաեւ վարիչ շրջանակներուն վրայ : Ինչ խօսք, որ ազգայնական կազմակերպութիւնը ուղղափառ հակահրէութիւն մը ունի, իսկ կառավարական շրջանակները զերծ են այդ հակառամտութենէն, բայց սկզբունքով համակարծիք, ինչպէս ըսինք, Հրեաներու տեղափոխումին :

Ընդդիմադիր «Կոնիէց Վարշավսքի» թերթը կը գրէ թէ՝ Ժընեւի լեհ պատուիրակին ճառը՝ լեհ գաղթականութեան մասին՝ կրցած է համոզել բոլոր երկիրներու պատուիրակները թէ Լեհաստանի մէջ հրէական խնդիրը միջազգային մեծ հարց մըն է, որ կրնայ լուծուիլ միայն այն ատեն, երբ տեղ մը գտնուի Հրեաները փոխադրելու համար : Բողէի այդ ճառէն ի յայտ կուգայ թէ ինչ է այդ խնդիրը Լեհաստանի համար — կը շարունակէ նոյն թերթը,— եւ թէ լեհ ժողովուրդի ինչպէս եւ այժմ՝ լեհ կառավարութեան ձգտումն է ուժ տալ Լեհաստանէն Հրեաներու գաղթին, իսկ ատիկա արդիւնք չէ ցեղային ատելութեան, այլ՝ տնտեսական եւ ազգային փաստարկութեանց :

Լեհ ժողովուրդը աչքի կը զարնէ իր մեծ աճումով : Այս տեսակէտէն՝ Ճափոնէն վերջը՝ մեծ պետութիւններէն Լեհաստանն է, որ առաջին տեղը կը գրաւէ : Այսօր 9 միլիոն աւելի բնակիչ ունի ան : Իսկ ամէն մէկ տարի բնակչութեան թիւը կը շատնայ մօտ 400,000ով : Ընդհ. պատերազմէն առաջ՝ բնակչութեան այն մասը, որ Լեհաստանի մէջ գործ չէր կրնար գտնել, արտասահման կ'երթար : Այսպէս, Ամերիկայի մէջ կայ լեհ մեծ գաղթականութիւն մը, որ 4 միլիոնի կը հասնի : Պատերազմէն վերջ, ինչպէս ծանօթ է, այս խնդիրը արմատապէս փոխուեցաւ : Ոչ Ամերիկա կարելի երթալ այժմ, ոչ ալ նոյնիսկ... Ափրիկէ : Աւելորդ բնակչութիւնը չի կրնար գործ գտնել լեհական քաղաքներուն մէջ, ուր Հրեաները իրենց ձեռքն են առած մանր արդիւնաբերութիւնը, արհեստներն ու առեւտուրը : Ազատ ասպարէզներու մէջ եւս կ'ան շատ Հրեաներ : Ազգային ժողովրդապետական կուսակցութեան նշանաւոր խօսքը թէ՝ «Լեհաստանի մէջ հաց պէտք է ըլլայ ամէնքէն առաջ Լեհերուն համար» ամբողջ լեհ բնակչութեան կողմէ միաձայնօրէն կ'ընդունուի : Ասկէ՝ ընդհանուր տեսակէտը Լեհաստանի մէջ,— «Հրեաները թող հեռանան երկրէն, որպէսզի աւելի լայն տեղ ունենայ լեհ բնակչութիւնը» :

Բայց եթէ գաղթեն իսկ Հրեաները Լեհաստանի մէջ,— «Հրեաները թող» խնդիրը մասամբ միայն լուծուած պիտի ըլլայ : Լեհերը, ըսինք արդէն, շատ կ'աճին :

Այդ է պատճառը որ Լեհաստան գաղթավայրեր կը պահանջէ, ուր, մէկ կողմէ, պիտի կարենայ տեղաւորել իր բնակչութենէն մաս մը, իսկ միւս կողմէ՝ իբրեւ հում նիւթերու հայթայթիչ չունկայ՝ կարելիութիւն պիտի ունենայ իր ճարտարարուեստին զարկ տալու եւ, հետեւաբար, նոր գործեր ստեղծելու :

Այո, բայց ... ո՞վ տրամադիր է զիջումներ ընելու :

ՔԱՂՀԱՆ

ԿՏԱԿ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

ՆԻԿՈՍԻԱ (Յառաջ).— Անցեալ օգոստոսին Նիկոսիոյ մէջ վախճանեցաւ Տոքթ. Գաբրիէլ Բէյլեան (ատամնաբոյժ), որ մահուընէ քիչ առաջ իր 2000 ոսկիի մօտ հարստութիւնը կտակեց Հայաստանի, Երեւանի մէջ իր անունով ատամնաբուժարան մը շինուելու համար :

Այս կարեւոր կտակը յաջողցուց հայրենանուէր երիտասարդ՝ Պ. Արմենակ Ասատուրեան, որ հիւանդին սնարին քով կեցած, ծանօթ անոր յարափոփոխ բնաւորութեան, ամէն բան ըրաւ որ ստորագրէ կտակը՝ իր հարստութիւնը նուիրելով Հայաստանի :

Պ. Արմենակ Ասատուրեան որդին է Երուսաղէմի Ժառանգաւորացի շրջանաւարտ եւ բազմավաստակ ուսուցիչ Յարութիւն Ասատուրեանին (այժմ վախճանեալ), որ օգտակար ուսուցչական պաշտօններ վարած էր Կիպրոսի եւ Եգիպտոսի ազգային վարժարաններուն մէջ : Պ. Ասատուրեան կտակակատար նշանակուած ըլլալով, կ'աշխատի այժմէն գործադրել կտակին տրամադրութիւնները :

Կիպրացի

ԹՈՒՐՔԻԱՅԷՆ ԳԱՑՈՂ ՀԱՅԵՐՆ ԵՒ ՅՈՅՆԵՐԸ

Այս վերնագրով իր երկրորդ առաջնորդողին մէջ, Ճիւմհուրիէթի երեսփոխան խմբագրապետը՝ Եունուս Նատի կը գրէ .—

Այն միջոցին երբ խնդրոյ առարկայ է Իսքէնտէրունի եւ Անտիոքի Թուրքերուն անկախութիւնը, այդ շրջանի Հայերն ալ Թուրքերուն հետ միասին կը գործեն : Ասիկա մեզ մղեց քանի մը խօսք ընելու Թուրքիայէն մեկնելու հարկադրուած նախկին կարգ մը հայրենակիցներու կեանքին եւ զգացումներուն մասին :

Մեր առաջին յօդուածին վերջերը յիշած էինք հայ ընտանիք մը, որ Մարսիլիոյ մէջ թրքական մշակոյթը կ'ապրեցնէ : Եթէ աւելցնենք որ այդ ընտանիքը Անթաքիացի է, աւելի լաւ կը հասկնաք թէ Անթաքիոյ եւ շրջակայի Հայերը ինչո՞ւ հիմա Թուրքերուն հետ կը քալեն անկախութեան խնդրին մէջ : Արդէն, բնիկ Անթաքիացի է այն Թուրքը զոր Մարսիլիոյ այդ ընտանիքը իր սիրտին վրայ սեղմելու առիթն չափազանց համակրանքով մը տարած է տունը եւ պատուած ու հիւրասիրած է :

Բնաւ աւելորդ մանրամասնութիւն մը չպիտի ըլլայ, եթէ աւելցնենք նաեւ թէ Մարսիլիոյ այդ հայ գաղթական տան մէջ Թուրք հիւրին հրամցուած զուտ ալաթուրքա կերակուրներուն մէջ կը գտնուէր նաեւ Անթաքիոյ յատուկ կերակուր մը՝ հում միսով քէօֆթէ ... Այդ ընտանիքին կողմէն ալ մեր ընկերոջ յայտնուած ամէնէն անկեղծ զգացումն ալ սա եղած է.

— Իբրեւ ինչք եւ կալուած՝ մազաչափ բան մը չենք ուզեր : Ա՛խ, կարենայինք անգամ մը երկիր (այսինքն Թուրքիա) դառնալ : Զենք անգիտանար որ անկարելի է ասիկա . բայց արտայայտելն անգամ սփոփանք մըն է մեզի համար :

Կարելի՞ է չզգալ ճակատագրի արխուր ցաւը եւ կարօտը այս ընտանիքին, որ Մարսիլիոյ շրջակաները թրքական մշակոյթը կ'ապրեցնէ, որ Ֆրանսայի մէջ անգամ, իբրեւ տունի լեզու, Թուրքերէնը կը գործածէ, սկսեալ հօրմէն մինչեւ տղաքը :

Թուրքիայէն գացած Հայերուն մեծամասնութեան պարագան այսպէս է եւ Յոյներունն ալ տարբեր չէ : Յունաստան գացող Յոյները բոլորն ալ նոր կեանք մը հիմնած են եւ շատ լաւ կ'աշխատին . բայց երբ յիշեն Թուրքիան՝ իրենց նախկին երկիրը, բոլորին աչքերուն մէջ կը շողայ կորուսեալ դրախտի մը փայլուն պատկերը, եւ զանոնք կարծես խելայեղ վիճակի մը կը մատնէ : Երեւակայեցէք որ Ֆիլիփ ընկերութիւնը ահագին ծախքեր ընելով Թուրք անթելի ընկերութիւն տարիներով ստանձնած ատեն, հաշուեր առած էր որ ասկէ թրքական երաժշտութիւն պիտի տարածէ եւ այս ձեւով անթելի գործեր պիտի ծախէ Յունաստանի մէջ : Վստահ ըլլանք որ երբ հաստատուի Թուրքիոյ զօրաւոր կայանը, ասկէ տարածուելիք ազգային եղանակները ամէնէն աւելի արտասահմանի մէջ պիտի ունկնդրուին : Դեռ անցեալ տարի, Պաղտատէն նախկին հայրենակից մը որ ոչ Հայ է, ոչ ալ Յոյն, նամակով մը մեզմէ կը գանգատէր թէ չի կրնար լսել Թրքական անթելը :

Անցեալ տարի, Աթէնք գտնուած մի-

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ
(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Կը յիշեմ որ Արաս - Կէօլը մեր ամէնէն առաջաւոր դիրքն էր ռուս - թրքական նախկին սահմանին վրայ : Յաճախ մեր ձիաւորները Գալատայ լճի եղերքէն անցնելով՝ հեռաւոր հետախուզութիւններ կը կատարէին եւ մինչեւ իսկ կարմրախայտ որսալով զբօսնած ենք օր մը : Սակայն Քիւրտերն ալ մէկ երկու գիշերային յարձակում կազմակերպեցին այդ դիրքին վրայ : Դիրքապահ վաշտը, Երուանդ Տէր Մարտիրոսեանի հրամանատարութեամբ, հերոսաբար պաշտպանուեցաւ : Թուրքերը ուժեղանալով օր մըն ալ Մոլլակամարի վրայ յարձակեցան :

Այդ վայրի մեր պահակազօրքը յամառ կերպով պաշտպանուեցաւ : Սասունցի ձիաւորները թշնամին մինչեւ հեռաւոր տարածութիւններու վրայ հալածեցին, սակայն այնքան անպէտ եւ անհոգ գտնուելով գիշերային պահպանութեան ատեն, թշնամին գիշերով Մոլլակամար մտաւ : Սոյն ճակատի քանդուելով նահանջեցին եւ Կողբի ու Փիրլուի վաշտերը :

Կռիւներու պատկերը այսպէս տարօրինակ էր մեր ճակատի վրայ, այնպէս է որ կը տեսնենք թէ ինչ արագութեամբ որ զարնան սկիզբը մեր մէկ գումարտակը գրաւած էր ամբողջ Բարթողեան լեռնաշղթան մինչեւ Կողբ, նոյն արագութեամբ մէկ քանի ամիս յետոյ լքեցինք միեւնոյն ճակատը եւ ստիպուեցանք իջնել Իգտիրի դաշտը :

Սակայն Իգտիրի շուրջն ալ, թշնամին մեզի հանգիստ չձգեց : Մանաւոր ընդհարումներ տեղի ունեցան Գարակալէի կամուրջի շուրջ եւ աւելի տաք կռիւները տեղի ունեցան Գարա - Գոյունլուի եւ Տէլիք Թաշի շրջակայքը, ուրտեղ թշնամին միշտ ձիգ կ'ընէր Իգտիր - Մարգարա գլխաւոր գիծը կարելու :

Աչուն էր ...

Քիւրտերը շատ ուժեղ յարձակում մը գործեցին Գարա - Գոյունլուի դիրքերու վրայ : Այդ շրջանը գտնուող Փիլոսի վաշտը յամառօրէն կը դիմադրէ : Հրացանաձգութեան ձայները մինչեւ Իգտիր մեզի կը հասնէին :

Այդ ատենները Սուրմալուի ճակատի ընդհանուր հրամանատարն էր գնդ. Մելիք - Մուրատեանը, ռուսական բանակի սպայ, տարիքը առած եւ յոգնած զինուորական մը : Կը կանչէ ինծի եւ կը հրամայէ իրեն հետ միասին մեկնիլ Մալաքլու թրքական գիւղը, այնտեղէն Թուրք պատգամաւորներ ուղարկելու համար կռուի վայրը համոզելու որ վերջ տան կռիւին : Միամիտ մարդու գործ ...

Բոլորովին թերահաւատ եւ կասկածամիտ սարսափած եղայ լսել զինքը : Մեր գունդի կառքը նստած 20 վայրկեանէն հոն էինք : Կառապան Օհաննէսին — Վանեցի կորիճ երիտասարդ մը — պատուիրեցի տասնոց ատրճանակէն զատ իրեն հետ վերցնել եւ հրացանը : Ես ալ տասնոց ատրճանակով զինուած էի, իսկ մեր սիրելի գնդապետը ոչ իսկ դաւազան մը ունի ձեռքին : Գիւղի խոշոր հրապարակն ենք . Թաթարները հաւաքած իր գլխուն, Մելիք Մուրատեանը կը բացատրէ անոնց, թէ սխալ է իրենց հայրենակիցներու թշնամական ընթացքը, թէ հանրապետական կառավարութեան ենթարկուելով կրնան խաղաղ կերպով ապրիլ գիւղերը, եւ կը խնդրէ անմիջապէս 2 ձիաւոր ուղարկել դիրքերը հրաւիրելով Թաթար - քիւրտ կռուողները կրակը ընդհատելու ... Օհաննէսի հետ մէկ կողմ քաշուած, պատրաստ վիճակի մէջ կը սպասենք պաշտպանուելու, եթէ գիւղացիները ուզեն դաւաճանութիւն մը սարքել : Ժամանակը կ'անցնի, հրացանի ձայները հետզհետէ կը մօտիկնան ու ջղային նոպայ մը կը բռնէ զիս : Օհաննէսին նշան կ'ընեմ կառքի վրայ բարձրանալու իսկոյն, Մելիք Մուրատեանի թեւէն կոպտօրէն քաշելով, կառքի մէջ կը հրեմ, ու Օհաննէսը ձիերը քառասմբակ կը քշէ :

Զարմացայ ուղղակի այդ մարդու անհոգութեան վրայ : Թշնամին հետզհետէ դէպի Իգտիր կը մօտենայ եւ փոխանակ զինուորական կտրուկ հրաման մը տալու, իր ժամանակը կը կորսնցնէ Թաթար պատգամաւոր ուղարկելու ճակատ ... Մինչեւ օրս ալ կը զարմանամ թէ ինչպէս Թաթարական այդ գիւղը երկու հայ զինուորականներս ազատ թողուց, չնայած որ նոյն գիշերը, կռուին խառնուելով ամբողջապէս պիտի նահանջէր դէպի Արարատ :

Իգտիր վերադառնալուն, մեր առաջին գործը եղաւ իսկոյն մեր ձիաւոր յիսնեակը ուղարկել Մալաքլուի մօտի բլուրը բռնելու եւ ամուր մնալու հոն մինչեւ որ հետեւակները հասնին : Խաւարը իջած էր երբ Իգտիրէն դուրս խոյացողներ վաշտերով հուռռա աղաղակելով Մալաքլուէն անցանք եւ Տէլիք Թաշ հասանք, ու հրացանաձգութիւնը դադրեցաւ :

Առաջաւոր պահակախումբեր կը տեղաւորենք թշնամիի ուղղութեամբ եւ կը սպասենք լուսնալուն, մեր գործողութիւնը շարունակելու համար : Զինուորական արուեստն ալ իր այբուբենը ունի : Այդ այբուբենի ձայնաւոր տառերը կը կազմեն թշնամիի հետախուզութիւնները : Յաջորդ օրուան կռիւը յաջողութեամբ պսակուելու համար, անհրաժեշտ էր գիշերային հետախուզութիւն մը կատարել, ճշդելու համար թշնամիի բռնած դիրքերը եւ անոնց մօտաւոր ուժը : Ուստի կը կանչեմ երկու խումբ, մէկը հետեւակ դէպի Գարա - Գոյունլուի ուղղութիւնը, իսկ միւսը, ձիաւոր ուղղակի Մարգարա տանող ուղղութիւնը զննելու համար : Վերջին խումբին գլուխը կը կարգեմ Ուրանցի Մուրատը, իրեն հետ ընկերացնելով եւ Անտրոն՝ փորձառու հայդուկ մը :

Կէս գիշեր է, զանոնք ճամբու դնելէ ետք, զինուորական վերարկուս վրաս, կ'առնեմ ու կ'երկարիմ Տէլիք Թաշի պահակատունը : Երկու ժամէն մեր հետազօտիչները կը վերադառնան, Մուրատը կը հասնի մինչեւ Քիւրտերու բռնած կրակի մօտերը — խճուղիի վրայ — եւ կը ստուգէ անոնց բռնած գիծը . իսկ Գարա - Գոյունլուի ուղղութեամբ, ոչինչ ուշադրութեան արժանի : Հետախուզութեան արդիւնքը գիշերանց մեզի մեր ռազմական ծրագիրը կազմել տուաւ, անհրաժեշտ էր պաշտպանողականի վրայ մնալ Գարա - Գոյունլուի ուղղութեամբ, եւ խճուղիի կողմէն յարձակում գործելով թշնամիի ձախ թեւէն շրջանցիկ գործողութիւն մը կատարել ու ջանալ զայն նետել Կաճառի հարթ հողամասին վրայ եւ ապա կեդրոնէն յառաջանալ մինչեւ Թաշ - Պուռուն :

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

(3)

[illegible]

...նութեամբ քննել կացութիւնը եւ մենք ալ, անոնք ալ, անսահման տխրութեամբ եւ վիշտով համակուած՝ ապուշ ապուշ կը դիտենք մերկ իրականութիւնը։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԹԻՒԸ

Յունաստանի ազգ. տնտեսութեան նախարարութեան վիճակագրական սպասարկութիւնը վերջերս հրատարակած է հետաքրքրական հաշուետախտակ մը, որմէ երեւան կուգայ Յունաստանի բնակչութեան թիւն ու զարգացումը վերջին մէկ դարու ընթացքին։

Այս թիւերը, իրենց ընթացքով ու բարձրացումով, կը ցոլացնեն Յունաստանի ժամանակակից ամբողջ պատմութիւնը, անոր հողերուն ընդարձակումը, երկրին յառաջդիմութիւնները եւ ցեղին կենսունակութիւնը, երբ հակառակ շարք մը աննպաստ պայմաններու՝ ծնունդները արձանագրած են շատ քաջալերական վերելք մը։

Վիճակագրութեան առաջին պաշտօնական թիւերը քաղուած են 1839ի մարդահամարէն։ Այդ տարին, Յունաստան ունեցած է 823,773 բնակիչ, իսկ ամենավերջին —1928ի — մարդահամարը ցոյց կուտայ 6.204.684 բնակիչ։ Այս երկու թուականներուն միջեւ, բնակչութեան աճումը տեղի ունեցած է հետեւեալ կերպով.—

Տարի	բնակչութիւն
1839	823.773
1841	861.019
1843	915.059
1845	960.236
1848	986.731
1853	1.035.527
1861	1.096.810
1870	1.457.894
1879	1.679.470
1889	2.187.208
1896	2.433.806
1907	2.631.952
1913	2.084.500
1920	5.016.889
1928	6.204.684

Յունաստանի բնակչութեան թիւը ունի իր մասնայատկութիւնները։ Անոնցմէ մէկն է՝ այրերու շարունակական նուազումը։ Հետեւեալ հաշուետախտակը ցոյց կուտայ այս պատկերը 1861էն սկսեալ.—

Տարի	Այր%	Կին %
1861	51.73	48.27
1870	51.73	48.27
1879	52.45	47.55
1889	51.83	48.17
1896	52.05	47.95
1907	50.34	49.66
1920	49.74	50.26
1928	49.58	50.42

Ընտանիքներու թիւը 1861ին կը հասնէր 249.399ի։ 1920ին, տակաւին հասած էր 1.113.340ի։ Ընտանիք - գլուխ անձերու միջին թիւը կը ներկայացնէ հետեւեալ պատկերը.—

1861ին	4.40
1870ին	4.38
1879ին	4.62
1920ին	4.44

Ծնունդները ցոյց կուտան թէեւ տըկար, բայց յարաճուն բարձրացում մը։ Այսպէս, 1000 բնակիչի վրայ, 1861ի համեմատութիւնը 28.36% էր, մինչ տակաւ 1934ին բարձրացած է 31.24ի։

Ընդհակառակն մահերու թիւը, 1860ին 20.36%էն (1000ի վրայ), 1934ին, իջած է 15.05%ի։ Հետեւաբար, ծնունդներու եւ մահերու տարբերութիւնը ի նպաստ առաջիններուն եղած է 8% 1860ին եւ 16.19% 1934ին։ Արձանագրուած է նաեւ յաւելում մը ապօրինի ծնունդներու վրայ,— 1921ին 880ը, 1934ին բարձրացած է 2638ի։

Յունաստանի ամէնէն քիչ բնակուած վայրն է Անտիքայիրա կղզեակը՝ Կիկլատեան կղզեխումբին մէջ։ Իւրաքանչիւր 2 քառակուսի քիլոմեթրին կ'իյնայ 7 բնակիչ, — 3ը այր եւ 4ը՝ կին։

Ներկայիս 2.064.696 հոգի կ'ապրին քաղաքներու մէջ, 571.735 հոգի՝ գիւղաքաղաքներու եւ 3.568.253 հոգի՝ գիւղերու մէջ, ինչ որ քաղաքներու համար կը ներկայացնէ 33%ի համեմատութիւն մը։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ՄԸ ՈՃԻՐԸ

«Արմենիա» (Պուէնոս Այրէս) կը գրէ, թէ յուսահատութենէն մղուած, սպանութեան եւ ինքնասպանութեան փորձ մը կատարեց Սարգիս Սահակեան անունով Հայ մը հետեւեալ պարագաներուն տակ.—

Սահակեան կ'աշխատէր Օնսէ, դեղարանի մը մէջ, եօթը տարիէ ի վեր։ Գործատէրը վերջերս սկսած էր գէշ աչքով դիտել զայն, անվերջ դիտողութիւններ ընելով։ Գիշեր մը կը պատուիրէ, որ աշխատանոցին ներքին դուռները գոց մնան, իսկ Սահակեան մոռնալով իր գործատիրոջ պատուէրը բաց կը ձգէ։ Յաջորդ առաւօտ, գործատէրը խստօրէն կը յանդիմանէ Սարգիսը, որ կ'առարկէ, թէ «միւս պաշտօնեաներն ալ դուռները բաց ձգելու մոռացումը ունեցած են, բայց նկատողութեան չեն արժանացած ու դուք միայն զիս կը տեսնէք»։ Ասոր վրայ գործատէրը աւելի զայրանալով Սարգիսին կը յայտարարէ, որ 15 օր գործ չունի իր աշխատանոցին մէջ։

Սահակեան հայհոյելով տուն կ'երթայ եւ վեց հարուածեան ատրճանակը առնելով կուգայ եւ երկու անգամ կը կրակէ գործատիրոջ վրայ։ Գնդակներէն մէկը կը վրիպի, իսկ միւսը գործատիրոջ ոտքէն թեթեւօրէն կը վիրաւորէ։ Ապա կը կրակէ դրագրուհիին վրայ, որ ծանր կերպով կը վիրաւորուի որովայնէն։ Յետոյ, երիտասարդը, ատրճանակը կ'ուղղէ իր բերանը եւ կը կրակէ։ Գնդակը սակայն կը չեղի իր բուն նպատակէն եւ դէմքին ձախ կողմը միայն կը քանդէ։

Ատրճանակին ձայնէն անմիջապէս ոստիկանները կը հասնին եւ երեքն ալ հիւանդանոց կը փոխադրեն։

Սահակեան ամուսնացած է եւ երկու զաւակներու տէր։ Ընտանիքը կը գտնուի Աթէնք (Փիրէս)։ Ծնած է Պուրսա։ 1929ին Պուէնոս Այրէս կը հասնի եւ համդուցեալ Խաչիկեանի բարեխօսութեամբ կը մտնէ այս գործին մէջ եւ հաւատարմօրէն կը ծառայէ եօթը տարի։ Իր ընտանիքը Աթէնք գտնուելով, ինքն ալ շատ անձուկ պայմաններով կ'ապրէր, ընտանիքին նիւթապէս օժանդակելու համար։

1931էն ի վեր կ'աշխատէր ընտանիքը մօտը բերել, բայց իր տիկնոջ ու պզտիկներուն աչքերը տկար ըլլալով, զանոնք բերելու բոլոր փորձերը ապարդիւն անցած էին, ինչ որ երիտասարդը մղած էր ջղայնութեան եւ յուսահատութեան։

Ինչպէս դրագրուհիին, նոյնպէս եւ Սարգիս Սահակեանի վիճակը շատ ծանր է։

Հայ երգի օրը

Տարւոյն մէջ գոնէ մէկ անգամ այս Օրն ալ իր տեղը ունեցաւ մեր շատ սիրելի տօներու կարգին, եւ ընթերցողները կը յիշեն անշուշտ, որ անցեալ տարի տրուած զոյգ համերգները ինչքան խանդավառութեամբ ընդունելութիւն գտաւ ժողովուրդին կողմէ։

Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբը յառաջիկայ կիրակի եւս կազմակերպած է այս տարուան Հայ Երգի Օրը, յայտագիրը բացառաբար նուիրելով Կոմիտաս վարդապետի գործերուն, իր մահուան տարելիցին առթիւ յարգանքի ցոյց մը կատարած ըլլալու փափաքով, եւ միեւնոյն ժամանակ մեծ վարպետը նկատելով հայ երգի ամենաբեղուն ստեղծագործ եւ մշակ արուեստագէտը։

Յառաջիկայ կիրակիի համերգին մէջ պիտի տրուին մեր ողբացեալ վարդապետի գործերէն մօտ 40 կտոր, 18 հատ խմբերգներով, զորս պիտի ղեկավարէ Պ. Պարթեւեան, 6 կտոր դաշնակով, 12 մեներգներով եւ 4 կտոր ալ ջութակի վրայ՝ օտար արուեստագիտուհիի մը կողմէ։

Համերգը ուրիշ նպատակ մըն ալ կը հետապնդէ։ Այն է՝ գոյանալիք զուտ հասոյթը յատկացնել վարդապետին անտիպ գործերու հրատարակման։

Արդարեւ անհետացող արուեստագէտը իր ետին թողած բազմաթիւ ձեռագիրներ, որոնք մասամբ լոյս տեսան կոմիտասեան յանձնախումբի ջանքերով, եւ վերջին պրակ մը— որ կը պարունակէ հարսանեկան երգերը — լոյս կը տեսնէ շուտով։

Անցեալ տարի այս թուականներուն հասարակութիւնը կ'ողբար մեծ վարպետին զազրելի չուրջ։ Յառաջիկայ կիրակի կ'ենթադրենք որ նոր ստուար բազմութեամբ ան պիտի երթայ տօնելու եւ յաւերժացնելու յիշատակը այն մեծ վարպետին, որ հայ կեանքին նոր շարք մը տուաւ ներարկելով անոր մէջ ազգային երգերու կենսատու ոգին։

Գնահատական խօսքեր ունինք այժմէն ուղելու Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբին եւ անոր ղեկավարին, որուն յղացումն էր Հայ Երգի Օրուան սահմանումը մեր տօներուն մէջ, մանաւանդ երբ նկատի առնենք որ երգչախումբի անդամները ինչ մեծ զոհողութիւններով կը կազմակերպեն այսպիսի հանդէս մը։

Յառաջիկայ համերգին հրաւիրուած է ֆրանսացի մեծանուն երգահան եւ քննադատ Charles Koecklin, որ հայ երաժշտութեան մասին ճառ մը պիտի արտասանէ հանդէսի ընթացքին, իսկ Պ. Զօպանեան փոքր ղեկոյց մը Կոմիտասեան Յանձնախումբի գործունէութեան մասին։

Արուեստասէր

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՖՐԱՆՔԵԽՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԲՆԱԳԻՐԸ

Դաշնագրի փոփոխման կամ վերանորոգման համար բանակցութեանց կը ձեռնարկուի եթէ դաշնագրի գործադրութեան 20րդ տարիէն սկսեալ դաշնադիր երկու կառավարութիւններէն մին պահանջէ այդ։

ՅՕԴՈՒԱԾ 7. Ներկայ դաշնագիրը պիտի վաւերացուի եւ վաւերացումներու տեղեկացումը պիտի կատարուի անմիջապէս որ կարելի ըլլայ։ Վաւերացումը պիտի հաղորդուի Ազգերու Դաշնակցութեան։

Այս դաշնագիրը եւ գլխաւոր ու յարակից համաձայնագրերը ի զօրու պիտի գտնուին Սուրիոյ Ազգերու Դաշնակցութեան մուտքի օրուընէ սկսեալ։

ՅՕԴՈՒԱԾ 8. Ներկայ դաշնագրի ի զօրու գտնուելու օրէն սկսեալ ֆրանսական կառավարութիւնը պիտի ձերբազատուի Սուրիոյ նկատմամբ ըստանձնած պատասխանատուութիւններէն ու պարտաւորութիւններէն, համաձայն միջազգային որոշումներու եւ Ազգերու Դաշնակցութեան աքթերու տրամադրութեանց։

Այդ պատասխանատուութիւններն ու պարտաւորութիւնները իրենց գոյութեան պայմանաժամի լրումին, անմիջապէս (մեքենականօրէն) պիտի փոխանցուին սուրիական կառավարութեան։

ՅՕԴՈՒԱԾ 9. Ներկայ դաշնագիրը խմբագրուած է Ֆրանսերէն եւ արաբերէն լեզուներով, երկու բնագիրներն ալ պաշտօնական են, սակայն Ֆրանսական բնագիրը վաւերական կը նկատուի։

Այն պարագային երբ ներկայ դաշնագրի գործադրութեան կամ մեկնութեան շուրջ վէճ ծագի, եւ երբ այդ վէճը կարելի չըլլայ վերջնապէս կարգադրել ուղղակի բանակցութեանց միջոցաւ, երկու դաշնադիր կողմերը կը համաձայնին, Ազգերու Դաշնակցութեան պայմանագրին նախատեսած հաշտարարութեան եւ իրաւարարութեան մեթոտները կիրարկելու։

ԻՆՉՊԷՍ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԱԾ ԵՆ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ֆրանքեւսուրիական դաշնագրին մէջ փոքրամասնութեանց իրաւունքները պաշտպանուած են միայն հետեւեալ նամակով, որ ուղղուած է Սուրիոյ վարչապետին կողմէ մարդպանին.

— «Պատիւ ունիմ հաստատելու ձեր գերազանցութեան որ սուրիական կառավարութիւնը պիտի ապահովէ պահպանումը սուրիական սահմանադրութեան մէջ պայմանագրուած անհատներու եւ համայնքներու (communautés) ի նպաստ հասարակաց իրաւունքը եւ պիտի լինուլի գործադրէ իր այս երաշխաւորութիւնը»։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

«Այդ օրուան թուականը կրող նամակով մը, դուք բարեհաճեցաք ինձ հաւաստել թէ սուրիական կառավարութիւնը պիտի ապահովէ անհատներու եւ համայնքներու ի նպաստ հասարակաց իրաւունքի երաշխաւորութիւնները եւ պիտի լինուլի գործադրէ զանոնք։

Ես պատիւը ունիմ ստացած ըլլալու այդ ազնիւ հաղորդագրութիւնը եւ կը յայտնեմ շնորհակալութիւնս ձեր գերազանցութեան, անոր պարունակած ընձեռնաութեանց համար»։

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

ՅՕԴՈՒԱԾ 1. Սուրիական կառավարութիւնը, Ֆրանսական իշխանութեանց տեղը բռնելով իր պատասխանատուութեան ներքեւ կ'առնէ կազմըւած զինուորական ուժերը, անոնց յարակից ծախքերովն ու պարտաւորութիւններով։

ՅՕԴՈՒԱԾ 2. Սուրիական զինեալ ուժերը պիտի պարունակեն առնըւազն հետեւակ զօրաբաժին (division) մը, հեծեալ գումարտակ (brigade) մը, եւ համապատասխան սպասարկութիւնները։

ՅՕԴՈՒԱԾ 3. Ֆրանսական կառավարութիւնը յանձն կ'առնէ Սուրիոյ հանրապետական կառավարութեան տալու, իր խնդրանքին վրայ, հետեւեալ դիւրութիւնները որոնց առթած ծախքերը կը վիճակին սուրիական կառավարութեան.

Ա) Սուրիական կառավարութեան տրամադրել զինուորական առաքելութիւն մը իր բանակին, քաղաքապահ զօրքին (gendarmerie), ծովային կամ զինուորական օդային ուժերուն համար։

Այս առաքելութեան դերը, կազմութիւնը եւ կանոնադրութիւնը պիտի որոշուին երկու կառավարութեանց համաձայնութեամբ, դաշնագրին գործադրութենէն առաջ։

Երկու դաշնադիր Բարձր Կողմերու բանակներուն միջեւ ուսուցումի եւ մարզումի համանմանութիւնը բաղձալի ըլլալով, սուրիական կառավարութիւնը յանձն կ'առնէ պաշտօնի կոչել միմիայն Ֆրանսացիներ իբրեւ մարզիչ կամ մասնագէտ։

Մարզիչները կամ մասնագէտները պիտի կրնան ուղուիլ ֆրանսական կառավարութենէն եւ վարչական ու կարգապահական տեսակէտով կախում պիտի ունենան զինուորական առաքելութեան պետէն, ֆրանսական կառավարութեան ներկայացուցիչին ուղղուած եւ անոր կողմէ ընդունուած խնդրանքին վրայ։

Ֆրանսական զինուորական առաքելութեան սպաները կրնան կանչուիլ՝ ժամանակաւոր կերպով վարելու սուրիական զինեալ ուժերու գործօն հրամանատարութիւնը։

Այս պարագային, այս սպաները կախում պիտի ունենան միութեան ընդհանուր հրամանատարութենէն, իրենց վստահուած հրամանատարութեան կիրարկումի բոլոր հարցերուն մէջ։

Բ) Առաջում ֆրանսական վարժարաններուն, մարզումի կեդրոններուն կամ զօրամասերուն մէջ կամ ֆրանսական ռազմանաւերու վրայ՝ սուրիական զինեալ ուժերու այն ամբողջ պաշտօնէութեան զոր սուրիական կառավարութիւնը յարմար պիտի դատէ մարզել տալ Սուրիայէն դուրս. հասկնալի է, սակայն, որ սուրիական կառավարութիւնը պարտ պիտի ըլլայ այս պաշտօնէութեան անդամները ղրկել ուրիշ որ եւ է երկիր, եթէ վերոյիշեալ ֆրանսական դպրոցներն ու մարզումի կեդրոնները ի վիճակի չըլլան զանոնք ընդունելու։

(2)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (22)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Գերմանացին միեւնոյն ժամանակ խենթի պէս սիրահարած էր աղջիկներէն մէկուն, բարեբախտաբար այդ մէկը ինթէլիճընսի գործակալին նախընտրածը չէր։

Սմիթհ գաղտնիքը կը յայտնէ իր սիրած աղջկան՝ Մառիին։

— Այնպէս մը ձեւացուր որ զիս չես սիրեր, բայց վստահութիւն ունեցիր իմ վրաս։ Ես ընկերուհիիդ՝ Իվօնին հետ պիտի սիրաբանիմ եւ պիտի աշխատիմ որ ան իր գերմանացի սիրահարէն առնէ ծածկագիր բառարանին մէկ օրինակը։

Համաձայն այդ ծրագրին, Իվօն կը մտերմանայ Գերմանացիին հետ։

Իր խօսակցութիւններուն ընթացքին հետզհետէ կը հասկցնէ անոր որ ան թելի դիտութիւնը հետաքրքրական ժամանց մըն է եղած իրեն եւ իր եղբօրը համար ու երկուքն ալ ուրախ պիտի ըլլան եթէ սպան, իբրեւ մասնագէտ, նորութիւններ սորվեցնէ իրենց։

Այս շողոքորթութիւնը կը փայփայէ ինքնասիրութիւնը երիտասարդ Գերմանացիին որ ահա կը սկսի մանրամասն տեղեկութիւններ տալ աղջկան՝ իր աշխատանքներուն մասին եւ անդիտակցաբար կը պատասխանէ անոր հարցումներուն։ Աւելորդ է ըսել, որ այդ հարցումները կուգային «Սմիթհէն»։ Այսպէսով քանի մը շաբաթ վերջը միամիտ զինուորականը իր սիրուհիին պատմած էր ծածկագիր բառարանի սիսթէմին բոլոր գաղտնիքները։ Աղջիկը իր սորվածները նոյնութեամբ կը հաղորդէր մեր գործակալին որ շնորհիւ իր բացառիկ յիշողութեան, անմիջապէս գրի կ'առնէր զանոնք։ «Բառարան»ը պատրաստ էր արդէն, կը մնար Պելճիքայէն հեռանալու հարցը որ ամէնէն վտանգաւոր մասն էր իր առաքելութեան։

Աղջիկը գերմանական համազգեստ մը կը ճարէ իրեն. եղբայրը կը գտնէ հրացանը ու այդպէս ծպտուած՝ Սմիթհ կը հեռանայ մայրաքաղաքէն՝ բառարանը դաշնակիցներու սպայակոյտին հասցնելու համար։

Հազիւ ոտքը քաղաքին փողոցներէն դուրս նետած էր երբ գերման զինուորական ոստիկանութիւնը կը պաշարէ ծանօթ սրճարանը՝ ձերբակալելու համար անթելի սպասարկութեան գերմանացի մասնագէտները որուն յաճախադէպ այցելութիւնները այդ ժամադրավայրէն ներս՝ կասկած արթնցուցած էին, ոստիկանութիւնը անոր ատեւերին կը հետեւէր քանի մը օրէ ի վեր։

Երկու աղջիկներն ու հիւանդկախ երիտասարդը հարցաքննութեան կ'ենթարկուին եւ խուզարկութիւն կը կատարուի իրենց տանը մէջ։

— Ո՞ւր է ձեր բարեկամը, կը հարցնեն ոստիկանները։

— Մե՞նք ինչ գիտնանք, կը պատասխանէ Մառին. չէի ճանչնար զինքը, ոչ ազգութիւնը ծանօթ էինք, ոչ ալ իր զբաղումին. եղբօրս ընկերն էր, իսկ բարեկամուհիիս սիրահարը. այդքան...

— Իրա՞ւ, կ'ընդմիջեն խորամանկ ոստիկանները. լաւ, մենք կրնանք ձեզի ըսել թէ ո՞վ էր ան— բանակէն փախած զինուոր մըն էր եւ դուք թաքստոց տուեր էք իրեն այստեղ...

Այդ սպառնալից բառերուն ազդեցութիւնը շատ էր Մառիին եղբօրը համար։ Սարսափելի մտածումը թէ գաղտնիքը երեւան ելած կրնար ըլլալ, մահացու հարուած մը կ'իջեցնէ անոր այլապէս տկար սրտին ու երիտասարդը անշունչ գետին կը տապալի։

Իրականին մէջ ոստիկանները ոչինչ գիտէին մեր գործակալին ինքնութեան մասին։ Գերմանացի սպան չէր ուրացած թէ սրճարանին կանոնաւոր յաճախորդներէն էր, բայց միեւնոյն ատեն չէր ալ խոստովանած իր անզգուշութիւնը։

Այդ հարցափորձէն յետոյ Մառին ու Իվօնը կը ձերբակալուին «փախստական զինուոր մը պաշտպանած ըլլալու» ամբաստանութիւնով եւ բանտարկութեան կը դատապարտուին գերման զինուորական իշխանութեանց կողմէ։ Ի՛նչ փոյթ, սակայն, այդ անարդար վճիռը. չէ՞ որ անոնք կարեւոր ծառայութիւն մատուցած էին իրենց հայրենիքին։ Եղբայր մը ու բարեկամ մը կորսնցուցած էին, բայց միաժամանակ փրկած էին կեանքը այն երիտասարդին զոր երկուքն ալ կը սիրէին։ Չկար աւելի մեծ մխիթարութիւն մը անոնց համար։

Դժբախտաբար տկարակազմ Իվօնը չկրցաւ տոկալ բանտի տանջանքներուն. հետզհետէ հալեցաւ իր խցիկին մէջ եւ հիւծախտը գերեզման տարաւ զայն։ Մառին ազատ արձակուեցաւ Զինադադարին։ Գերմանացի սպան պատերազմի դաշտը ուղարկուեցաւ իր ձերբակալութենէն անմիջապէս յետոյ եւ խրամներուն մէջ զոհ գնաց յանուն այն հայրենիքին որուն յիմարօրէն դաւաճանած էր։

Իսկ դաշնակիցներու գաղտնի սպասարկութեան անվեհեր գործակալը ծածկագիր - բառարանը հասցուց մեր սպայակոյտին։ Հիմա հարաւային Ամերիկա է ան իր պաշտած Մառիին հետ որուն հետ ամուսնացած է։

ԳԼՈՒԽ 9

ԼՐՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ ՏԱՐՏԱՆԷԼԻ ՄԷՋ ԻՆՉ ԴԵՐ ԿԱՏԱՐԵՑԻՆ ՍՈՒԶԱՆԱՒԵՐԸ

ԼՈՐՏ ՔԻՉՆԸՐ ԾՈՎԱՄՈՅՆ

Տարտանէլի արշաւանքին ատեն շատ դժուար էր կարեւոր տեղեկութիւններ ստանալ թշնամիին մասին։ Սակայն եւ այնպէս դաշնակիցներու սուզանաւերը անգնահատելի ծառայութիւններ մատուցին մեր դատին՝ յարձակում գործելով Թուրքիոյ ծովային հաղորդակցութեանց ճամբաներուն վրայ։ Այնքան մեծ էր անոնց յաջողութիւնը այդ տեսակէտէն որ պահ մը թրքական բանակը չկրցաւ ոչ սննդեղէն, ոչ ալ ռազմանիւթ ստանալ. ամբողջ թերակղզիին վրայ միայն հարիւր մղոն երկարութեամբ նեղ ճամբայ մը մնացեր էր թուրքերուն ձեռքը եւ այդտեղէն անոնք գոմէշի սայլերով ուտելիք կը փոխադրէին իրենց զինուորներուն։ Մեր զրահաւորներուն թնդանօթները կրնային քարուքանդ ընել նոյն իսկ այդ ճամբան։

1914ի հոկտեմբերին դաշնակիցները գիտէին որ թշնամին՝ ականներու խիտ ցանցով մը փակած էր նեղուցը։ Հակառակ ատոր, անգլիական E.15 սուզանաւը կրցաւ ներս մտնել եւ Պոլսոյ նաւահանգիստին մէջ ընկղմեց թրքական «Մէսուտիէ» յածանաւը։ E.15 առաջին պատերազմական նաւն էր որ Թուրքիա կը մտնէր հինգ հարիւր տարիէ ի վեր։ 1915ի ապրիլ 25ին երբ մեր բանակը ցամաք կ'ելլէր Տարտանէլի մէջ, աւստրալիական A.E.2 սուզանաւը նոյնպէս ճեղքեց ականներու այդ ցանցը եւ ցամաք հանեց մեր գաղտնի սպասարկութեան գործակալներէն մէկը. սուզանաւը ամբողջ 5 օր թափառեցաւ Մարմարայի մէջ ընկղմելով բազմաթիւ փոխադրանաւեր։

(Շար.)

գրուած ըլլալու, քանի որ դեռ պաշտօնական Թագադրութիւնը եղած չէր, առջեւը դրուած էր :

Անհաւասիկ իր պահանջատին կարեւոր մասերը.—

«Կառավարութեանս քաղաքականութիւնը կը շարունակուի հիմնուած մնալ Ազգերու Դաշնակցութեան սկզբունքին վրայ : Կառավարութիւնս կը փափաքի որ Ժընեւի կազմակերպութիւնը ամրապնդուի, որ կարենայ ծառայել միջազգային վէճերու խաղաղ կարգադրութեան : Այս մասին արդէն ծրագիր մը յանձնուած է ազգաժողովին : Կառավարութիւնս կարելին պիտի ընէ Եւրոպայի խաղաղեցման համար եւ պիտի ջանան յաջողցնել Լոքարնոյի հինգ պետութեանց հաւաքումը :

Նախարարներս, պահելով Սպանիոյ հանդէպ ոչ - միջամտութեան համաձայնութիւնը, պիտի ջանան ամէն առթիւ մեղմել տառապանքը եւ նուազեցնել մահերու թիւը այս դժբախտ երկրին մէջ :

Կը յուսամ որ Եգիպտոսի հետ կնքուած դաշինքը այս տարի կը վաւերացուի իմ կողմէս եւ Եգիպտոսի Թագաւորին կողմէ, ինչ որ Թոյլատու պիտի ըլլայ իրականացնելու ուղղամիտ գործակցութիւն մը մեր երկու կառավարութեանց եւ ժողովուրդներու միջեւ, որոնց ճակատագիրը անբաժանօրէն կապուած է հասարակաց շահերով եւ հպատակներով :

Խորապէս կը ցաւիմ Պաղեստինի մէջ պատահած ծանր խռովութիւններուն համար որ մեզ ստիպեց օգնական զօրք ղրկելու : Ուրախ եմ որ վերջերս գոյացաւ բարելաւում մը եւ Արքայական Յանձնաժողովը զոր անուանեցի, կը մեկնի այս շաբթու Անգլիայէն, իր քննութեան ձեռնարկելու համար : Կը յուսամ որ այս շատ կնճռոտ հարցերու քննութիւնը արդար եւ տեւական կարգադրութեան մը պիտի յանգի :

Նախարարներս եզրակացուցած են որ օրէնսդրական արդի դրութիւնը պէտք է փոխուի այն ձեւով որ աւելի ազդու դառնայ այն մարդոց եւ կազմակերպութեանց դէմ որ հանրային անդորրութիւնը կը խանգարեն : Օրէնք մը պիտի ներկայացուի ձեզի այս մասին, առանց խանգարելու խօսքի եւ ժողովներու ազատութիւնը » :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ վ. ռամեան, Մջօ, Մուրատ եւ Արդսւթեան խումբի ընկերները այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ակումբին մէջ : կարեւոր օրակարգ :

ԱՆԻԵՌ — Պուա-Քոլոմպի Արամ ենթակոմիտէի ընկերական ժողովը այսօր Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին :

ՊԱՆՎԻԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհանուր ժողովը, այս Շաբաթ իրիկուն սովորական հաւաքատեղին : կարեւոր օրակարգ :
Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտադիր է :

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ
Դասախօսական ժողովներ

ԶԱՒԱՐԵԱՆ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը Նոյ. 5ին, երեկոյեան ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ :

ՎՌԱՄԵԱՆ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը ուրբաթ (Նոյ. 6) երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքավայրին մէջ :

Վերոյիշեալ ժողովներուն պիտի դասախօսէ
ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Թէյասեղան

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8էն մինչեւ կէս գիշեր
ՖՈՄԱԿԷՕՋԵԱՆԻ սրահին մէջ, Rue de la Défense, Իսի-լէ Մուլինօ
Գեղարուեստական բաժին անդամուհիներու կողմէ :
Տախսերու մասնակցութիւն մեծերու 3 ֆրք փոքրիկներու 2 ֆրք.

17, Rue Damesme, PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN — Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

"ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ"

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ՑՈՅՑ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻ
8 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, **SALLE ERARD**ի մէջ, **11, Rue de Mail, Métro Bourse** կամ **Sentier**

ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ

կազմակերպուած ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ, հովանաւորութեամբ ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ
ՂԵԿԱՎԱՐ՝ **Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ** :
կը մասնակցին՝ ՏԻԿ. ՄԱՌԻ ԹԷՐՋԻ (մեներգ), ՕՐ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱԼՊԱՆ (մեներգ), Mme EDWIGE BERGERON (ջութակ), ՕՐ. Տ. ՉԱՌԱՓԵԱՆ (դաշնակ): Mr. Charles KOECHLIM, Ֆրանսացի յայտնի երգահան եւ քննադատ՝ պիտի խօսի Հայ երաժշտութեան մասին,
կոմիտասեան Յանձնախումբի կողմէ կը զեկուցանէ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ :
Առաջին անգամ ըլլալով պիտի երգուին ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏի անտիպ գործերէն՝ Հարսանեկան երգերը :
Գիներ՝ Reservé 20 ֆր., Թիկնաթոռ՝ 10 եւ 15, կալըրի՝ 10 եւ 5 ֆրանք :
Տոմսերը կարելի է հայթայթել փարիզի Հայոց եկեղեցիէն եւ Պ. Հրանտ Սամուէլէն 61 Rue Mr. le Prince
ՀԱՄԵՐԳԻ ԶՈՒՏ ՀԱՍՈՅԹԸ ՊԻՏԻ ՅԱՏԿԱՑՈՒԻ Կ. ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՆՏԻՊ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՄԱՆ :

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպուած ԱՐԵԼԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ կողմէ
կը ներկայացուի ՇԻՐՎԱՆԶԱՏԷ ի
ՉԱՐ ՈԳԻՆ
Հեղինակ՝ ՇԻՐՎԱՆԶԱՏԷ
7 Նոյ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ
5, Rue de l'Eclipse, Մարսէյլ
Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամը 9ին
Տոմսերու գին՝ 4 եւ 3 ֆր.

Թատերական Ներկայացում

նախաձեռնութեամբ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱԲԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ի նպաստ իր կարօտեալներուն
Այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2,30ին Շըմէն տը լա Մատրակ
Պառ «Էնթէրնասիօնալ»ի սրահին մէջ,
ղեկավարութեամբ դերասան՝ Յ. ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ
կը ներկայացուի՝ Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ
ԱՐՑՈՒՆՔԻ ՀՈՎԻՏԸ
4 արար յուզիչ դրամ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 Նոյեմբեր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս,
Salle des Ingénieurs Civilsի սրահին մէջ,
19 Rue Blanche, Métro: Blanche et Trinité
Պիտի խօսին՝ ֆրանսացի եւ ուրիշ արհեստակից մասնագէտներ,
Հ. Ս. Միութեան կողմէ խօսք պիտի առնեն՝
Պ. Պ. ԳԷՈՐԳ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ եւ ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ :
Կը ցուցադրուին հայ սափրիչ-սափրիչուհիներու կողմէ պատրաստուած կանանց մազերու ամենավերջին նորաձեւութիւնները՝
ֆրանսական եւ հայկական թղթակիցներու ներկայութեամբ,
ՁԵՌՆԱՐՈՒԵՍՏԱՀԱՆԴԷՍՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄ,
ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ՝ հռչակաւոր պարուհի HUGUETTE O. BINի
եւ դաշնակահարուհի ANGÈLE ALICEի կողմէ (7 տարեկան)
14 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ
ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ
Մուտք՝ արանց 8 ֆր., կանանց 6 ֆր. :
Տոմսերը կը ծախուին բոլոր սափրիչներու մօտ :

ԾՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Indéfrisableի Դրդ ցուցադրը (démonstration) տեղի պիտի ունենայ այսօր հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8,30ին իր սրահներուն մէջ, 7, Rue Bernardin, Paris (5e), Անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր արհեստակիցներէն կը խնդրուի օգտուիլ այս բացառիկ առիթէն :

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Հայր. Միութեան Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր անդամներն ու համակիրները կը հրաւիրուին տարեկան ընդհ. ժողովի, որ տեղի պիտի ունենայ 8 նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2ին, Ֆլորիա ճաշարանին մէջ, 61, Rue Mr. Le Prince:

Օրակարգ՝ վարչութեան ընտրութիւն եւ կարեւոր հարցեր :

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ կ. խաչ ի փարիզի մասնաճիւղին հայերէնի եւ հայոց պատմութեան դասընթացքը կը վերաբացուի այսօր Հինգշաբթի առաւօտ ժամը 9ին, Maison Mutualité, 24 rue St. Victor: Նախօրօք արձանագրուիլ հետեւեալ հասցէին. Օր. Գըլըճեան, 5 rue Mayran, փարիզ, հեռաձայն՝ Trudaine 46-52. Այս տարի աշակերտներէն կը գանձուի 4 ֆր. ամիսը, ծախքերու համար : ընտանիքի մը մէկէ աւելի երախաներու համար մասնաւոր զեղչ : Դասերը տեղի կ'ունենան ամէն հինգշաբթի առաւօտեան ժամը 9—12 :

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ Միութեան տարեկան ընդ. ժողովը տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 1ին, Մառի Նուպարի հաստատութեան մէջ :

Ժողովը ընտրեց 1936 1937 տարեշրջանի նոր վարչութիւնը : Նախագահ՝ Թիւրապեան, Փոխ-Նախագահ՝ Սարոյեան, Քարտուղար՝ Գաբլանեան, Գանձապահ՝ Օր. Գույումճեան, Խորհրդական անդամ՝ Բեյլերեան :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (179)

ՉԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Հազիւ հաւասարակշռութիւնը պահելով ան կրցաւ ոտքի վրայ մնալ, երբ կառքը այնքան յանկարծակի ցնցումով կանգնեցաւ : Անմիջապէս վար ցատկեց կառքէն ու մօտեցաւ պատին : Հեռուէն հրացանաձգութիւնը խլպատ դադրած էր : Զարմանալի լռութիւն մը տիրեց :

Մաթոսն ու Վահէն, պատահած ձախողանքէն ընկճուած, այլեւս ուրիշ բան մը չունէին ընելիք, եթէ ոչ փախչիլ եւ իրենց հետքը կորսնցնել : Բարքարոտ բլուրի եռեւէն անցնելով՝ անոնք ինկան հեռաւոր այգիներու լաբիւրինթոսին մէջ, որ մինչեւ Փարաքարի մօտերը կը հասնէր :

Վարդանը եղած տեղը քարացածի նման մնաց : Անսպասելի ձախողանքը այնպէս շշմեցուցեր էր զինքը, որ հոգւոյն ընկճուած, նոյնիսկ չկրցաւ մտածել իր աւելի քան վտանգաւոր կացութեան վրայ : Գրեթէ ոտքին տակ զմնուողներէն մէկն ու մէկը եթէ աչքը վեր բարձրացնէր ու տեսնէր զինքը՝ հրացանը ձեռքը ծառի մը ճիւղերուն մէջ պահուած, այդքանը արդէն պիտի բաւէր գնդակով մը զինք վար բերելու :

Երկու ձիաւորներէն մէկը՝ ձիէն վար ցատկելով վազեց ճամբուն վրայ երկնցող ընկերոջը մօտ : Մարդը մեռած էր : Ռուս կառապանը բարձրաձայն արտասուելով կ'աշխատէր ինկած ձիու տակէն խամութը (կազմուածքը) դուրս բերել : Պոնտոլովսկին, արքանակը պատրաստ բռնած, կռնակը տուած էր պատին ու կառաղութեանէն ծանր ծանր հեւալով ատամներու արանքէն կը սուլէր.

— Ես էդ արմեաշկաներու մէրը... Ես անոնց ցոյց կուտամ,— մէկի տեղ տասը հատը շան սատակ պիտի ընեմ. Սրիկաներ ... իմ վրայ ձեռք բարձրացնել... ես էնոնց ...

Թիք ... Թիք ... իրարու չփուող պողպատի հանած մեղմ ձայնին վրայ՝ կառապանը գլուխը վեր վերցուց : Առաջին բանը որ աչքին հանդիպեցաւ Վարդանն էր : Տղան քիչ առաջ ծռած՝ հրացանը ուղղած էր Պոնտոլովսկիի գլխուն :

Զգացած սարսափէն թէեւ կառապանը ձայն իսկ չկրցաւ հանել, բայց Պոնտոլովսկին անոր դէմքէն կռահելով, որ եռեւը ինչ որ բան կը կատարուի, բնազդօրէն քայլ մը ետ ցատկեց՝ գլուխը վեր բարձրացնելով : Հազիւ տասը ոտք բարձրութենէ մը հրացանի մը խողովակը գլխուն վրայ կախուած էր : Տեսնելն ու հրացանի երկու փողերէն ծուխի եւ բոցի ժայթքումը մէկ եղաւ : Եզան մը նման Պոնտոլովսկին տապալեցաւ գետին : Այդքան մօտէն կրկնակ խողովակներու մանր արճիճները գանկը փշրած էին եւ ուղեղը թանձր ցեխի մը նման ցրուած չորս բոլորը :

Վարդանին կը թուէր, թէ այս բոլորը երազի մէջ կատարուեցաւ : Չէր յիշեր, թէ ինչպէս ձգանները բարձրացուցած էր, նշան առած ու կրակած : Բայց երբ Պոնտոլովսկին շանթահարուածի նման գետին փռուեցաւ, անճանաչելի մսակոյտ մը դարձած, Վարդանը վայրենի աղաղակ մը փրցուց եւ ճիւղէ ճիւղ ցատկելով վար թռաւ եւ այգիի թումբերու վրայէն սկսաւ փախչիլ դէպի վեր, դէպի վեր, դէպի հեռուն երեւցող Ղռերը :

Հազիւ ոտքերը գետին կը դպէին : Երիտասարդ ու կորովի Վարդանը եղնիկի նման ցատկելով կը վազէր : Շուտով հեռանալու, ազատուելու բնական զգացումը այդ պահուն այնքան զօրեղ էր իր մէջ, որ վազելու ժամանակ հազիւ թէ ոտքի կոխածտեղը կը տեսնէր : Ազատուելու բնազդական ցանկութիւնը ոտքերուն թեւ տուած էր, եւ ոչ իսկ լսեց, որ երկու անգամ կրակեցին ետեւէն :

Առաջին երկու գնդակները պարապը անցան : Հազիւ քանի մը քայլ մնացեր էր որ Վարդանը պատին հասնէր : Լեռնական երիտասարդը ընտիր զգայարանքով նշան բռնեց ու արձակեց հրացանը : Վարդանը, մինչեւ այդ՝ ոչ հալածողէ եւ ոչ ալ արձակուած գնդակներէ լուր ունէր, յանկարծ աջ ոտքի վրայի կողմը, փափուկ մսին մէջ սուր խայթոց մը զգաց ու զարմանալի կերպով միայն այդ պահուն լսեց հրացանի ձայնը :

Զգաց որ զարնուած է : Ոչ գիտէ, թերեւս մահացու կերպով : Այս միտքը սարսափեցուց ու յանկարծ ջլատեց կորովը : Վարդանին այնպէս թըւեցաւ, որ աջ կողմը յանկարծ վերէն վար թմրած է : Գլուխը պտոյտ կուգայ : Կեցած տեղը ծանրօրէն օրօրուեցաւ, ու յանկարծ գլխիվայր ինկաւ երկու թումբերու արանքը գտնուող փոսին մէջ :

Անկման հետեւանքով, ցաւ մը սթափեցուց Վարդանը : Ինկած ժամանակ գլուխը զարկած էր որթատունկի հաստ կոճղին, ու ճակատի մորթը սկրթուած : Երբ ցաւէն անմիջապէս ուշքի եկաւ, առաջին բնազդական շարժումը եղաւ ոտքի ցատկել ու փախչիլ : Բարեբախտաբար ինքզինք ժամանակին պահեց : Հրացանը քայլ մը անդին ինկած էր :

Դատարկ փամփուշտները հանելով նորեր տեղը լեցուց : Զգուշութեամբ գլուխը վեր բարձրացնելով որթատունկի տերեւներու արանքէն, չորս բոլորը դիտեց :

Լեռնականը, անշեղ խփող որսորդի մը վստահութեամբ, հրացանը ուսը նետած նեղ ճամբայով մը կը մօտենար Վարդանի կողմը, իսկ հեռուն պատի վրայ բարձրացած ընկերը վար կ'իջնէր երիտասարդին հասնելու համար :

Ուրիշ ճար չկար : Հրացանը վար բերաւ Վարդանը ու լեռնական երիտասարդի ոտքերուն նշան բռնելով կրակեց :

— Եաւապպիմ,— ցաւէն գոռալով երիտասարդը երեսն ի վար ինկաւ ու հեծեծալով սկսաւ գալարուիլ գետնի վրայ :

Վարդանը, կարծես զսպանակէ մը մղուած, ոտքի ցատկեց, վազեց դէպի պատը ու վեր մագլցելով ինքզինք նետեց միւս այգին, որ նեղ եւ երկար այգի մըն էր : Առաջին պահուն, անտանելի ցաւ մը կը զգար Վարդանը, կարծես աջ ոտքի ջիղերը կը քաշուէին, արգիլելով վազքը, բայց բաւական տեղ վազելէ վերջ, ցաւ, թմրութիւն բոլորովին մոռցաւ, կարծես վիրաւորուած իսկ չլինէր :

(Շար.) **ՄԱԼԽԱՍ**

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 6 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 6 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3263

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԵՐԿՊԱՌԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ՌԱՄԿԱՎԱՐ—ՀՕԿ ԽՄԲԱԿԻՆ ՍԱԴՐԱՆՔՈՎ.— ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԻՐԵՆՑ ԻՍԿ ԲԵՐՆՈՎ

ԽՄԲ.— Առանձին խմբագրականով մը ներկայացուցինք Ռամկավար - Հօկ խառնիճաղանճին ազգադաւ դիրքը՝ ձախողեցնելու նպատակով Ամերիկայի Հայոց ազգային միասնականութեան համար Նուիրակին փորձած ձեռնարկը : Այժմ Ռամկավարները իրենք են որ կը պատմեն ատիկա,— պատմութիւնը կը քաղենք Պոսթընի ռամկավարներու պաշտօնաթերթէն, Պայքար, 15 հոկտ.—

Ըստ «Պայքար»ի, ամերիկահայ գաղութի համար «երջանկաւէտ թուական մը» եղած է հոկտեմբեր 10—11 թուականը, երբ «Ամերիկահայ Երեսփ. Ժողո-վը» գումարուեր է եւ մերժեր կաթողիկոսական նուիրակին առաջարկը :

Ժողովը գումարուած է Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ, նախագահութեամբ «յոն-քերը սրմայ» Գալֆայեան եպիսկ.ի եւ ատենապետութեամբ Հ. Հայկէշեանի :

Տեղի ունեցած է «հաշուետուութիւն»՝ անշուշտ գործուած չարիքներու եւ պառակտումի աշխատանքներուն մասին : Կարդացուած են կաթողիկոսա-կան Յկոնդակներ, մէկը Նուիրակին ուղղուած՝ որ«կը չեշտէր անոր բացարձակ լիազօրի հանգամանքը եւ ամէն կարգի իրաւասութիւն կը շնորհէր գաղութի Հայերու ազգ. եկեղեցական գործերը կարգադրելու՝ համաձայն իր տեսու-թեան եւ դատողութեան » :

Հոկտեմբեր 11ի Բ. նիստին կաթողիկոսական «լիազօր» նուիրակը խօսք առած եւ «հետեւեալ պատգամները» տուած է, թէ ինք եւ կաթողիկոսը.

1.— Սրտի անհուն կսկիծով կը դիտեն մասնաւորաբար Ամերիկահայ գա-ղութի մէջ տիրող երկպառակութիւնը եւ թէ մտահոգ են որ բոլոր խաւերու եւ շրջանակներու, մինչեւ իսկ ընտանեկան յարկերէն ներս տիրող այս անհամա-ձայնութիւնները աղէտաբեր պիտի դառնան Ազգին.

2.— Թէ ինք լիազօրուած է կաթողիկոսէն խաղաղութեամբ, իմաստու-թեամբ եւ զգաստութեամբ կարգադրելու Ամերիկահայութեան ազգային ներ-քին խնդիրները եւ իր ցանկութիւնն է արդիւնաւորել իր այս առաքելութիւնը Ամերիկահայութեան մէջ, խաղաղօրէն կարգադրելով տիրող անհամերաշխու-թիւնը : Եւ առ այս, ինքը իր լիազօրի հանգամանքով լաւագոյն միջոցը համա-րած է գործադրել հետեւեալ կէտերը.

Ա.— Զորս տարուան համար կամովին կը հրաժարին Ազգ. Երեսփ. Ժողովը.

Բ.— Եւ Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը իր յարակից խորհուրդներով.

Գ.— Զորս տարուան շրջանի մը համար կազմել չէզոք տարրերէ բաղկաց-եալ Կեդր. Վարչութիւն մը, որուն կ'ենթարկուին եկեղեցւոյ հետ կապուածրո-լոր հաստատութիւնները եւ գործերը.

Դ.— Հայ. Առաք. եկեղեցիներէն դուրս վտարել այն նախկին հոգեւորա-կանները, որոնք կաթողիկոսէն եւ Գերագոյն Խորհուրդի կողմէ կարգալոյծ հռչակուած են.

Ե.— Մեղայագիր ստորագրել տալ եւ գրաւոր խոստում առնել կարգա-պահութեան եւ օրինապահութեան՝ այն հոգեւորականներէն, որոնք Վերին Իշխանութիւններէ կախակայուած են, բայց տակաւին կը շարունակեն հոգե-ւոր արարողութիւններ կատարել, եւ զանոնք ընդունիլ Հայ. Առաք. Եկեղե-ցիէն ներս.

Զ.— Այժմ ըմբոստ տարրերու ձեռքը գտնուած բոլոր եկեղեցիներն ու դպրոցները միացնել Հայրապետաճանաչ եկեղեցիներու եւ դպրոցներու :

Իր այս ծրագիրը պարզելէ ետք,— կը գրէ «Պայքար»— Նուիրակը, ծայ-րայեղ յուզումով եւ փղձկած շեշտերով խնդրեց ժողովականներէն որ ի սէր ազգային համերաշխութեան, ի սէր եղբայրակցութեան, Ամերիկահայ գաղու-թի ներկայացուցիչները օժանդակեն իրեն իր այս ծրագիրները գործադրելու, որ ինքն ալ պսակուած տեսնէ իր առաքելութիւնը եւ խաղաղ սրտով վերադառ-նայ Էջմիածին :

Նուիրակը հազիւ թէ իր զեկոյցը լրացուցած, բոլոր սեղաններէն գրեթէ զսպանակէ մղուածի պէս մէկ շարժումով վեր բարձրացան բոլոր ձեռքերը, առաջին խօսքը իրարմէ խլելու փութկոտութեամբ : Ժողովականներու մեծա-գոյն մասը արտայայտուեցաւ հակիրճ կերպով եւ արտայայտեց իր պատկան թեմին վճռական բաղձանքը : Բոլոր երեսփոխաններու միահամուռ բաղձանքը կարելի է ամփոփել հետեւեալ գլխաւոր կէտերուն մէջ.—

1.— Նահատակ Դուրեանի արիւնը դեռ չէ ցամքած ժողովրդեան սրտին մէջ եւ երբեք պիտի չցամքի.

2.— Ըմբոստ տարրը երբեք ընդունակ չէ իր խռովարար ընթացքէն հրա-ժարելու, եւ Ազգը երբեք չի կրնար վստահիլ կոկորդիլոսի արցունքներու.

3.— Հայրապետաճանաչ եկեղեցիներու եւ դպրոցներու վերջին երեք տա-րիներու շրջանին ցոյց տուած խաղաղ յառաջդիմութիւնը խանգարելու հարկ չկայ բնաւ.

4.— Ամերիկահայ ազգային գործերը առաւել քան երբեք արդիւնաբեր ե-ղած են վերջին տարիներու ընթացքին.

5.— Ազգը գոհ է իր Տեղապահէն եւ Ազգ. Առաջնորդարանի պաշտօնէութե-նէն.

6.— Սահմանադրական Օրէնքի 21րդ յօդուածի Զ. եւ Է. համարներու տրամադրութեանց համաձայն, Ազգ. Երեսփ. Ժողովի իրաւասութիւնն է ընտ-րել կամ հրաժարեցնել իր Առաջնորդը եւ Կեդր. Վարչութիւնը.

7.— Բոլոր հայրապետաճանաչ թեմերը եւ Ամերիկահայ ջախջախիչ մե-ծամասնութիւնը հպատակ են միշտ իր Վեհափառին, Գերագոյն Խորհուրդին, Լիազօր Նուիրակին եւ Եկեղեցական աւանդութիւններուն, բայց առ այժմ հարկ չի տեսներ իր ներքին գործերուն մէջ որ եւ է փոփոխութեան :

Ռամկավար թղթակիցը կը հաղորդէ թէ այս բոլորը ըսուած են «վերին աստիճանի յարգանքով ու պաղարիւնութեամբ», գլխաւոր «կարգախօս» ու-նենալով «ներկայ կացութեան անպայման պահպանումը » :

Այսինքն՝ կաթողիկոս - մաթողիկոս, Պատուիրակ - մատուիրակ մտիկ չենք ըներ եւ մեր գիտցածը կ'ընենք...

Պարզ խօսքով՝ ռամկավար օթևլածին երեսփ. ժողովը այս ըսած է կաթո-ղիկոսական իբր թէ «լիազօր» պատուիրակին, որ ըստ «Պայքար»ի յուզուած ոտքի ելած է եւ յայտարարած.

« Կը տեսնեմ որ բոլոր երեսփոխանները անխտիր կը պահանջեն իրաց պահ-պանումը, կը ցաւիմ որ այսքան երկար ժամանակ ձեր մէջ մնացի եւ ծրագիր-ներս պարզեցի ամէն տեղ ամէնուն, բայց չհասկցուեցայ. կը զգամ թէ պար-տուած մարդ մ'եմ եւ իմ առաքելութիւնս ձախողած է, սակայն եթէ դուք կը կարծէք թէ ներկայ կացութեան պահպանումը աւելի օգտակար է ազգին, ու-րախ եմ, որովհետեւ Ն. վեհափառութեան բաղձանքն ալ այդ է» :

Ժողովը յետոյ հետեւեալ հեռագիրը խմբագրած է եւ ղրկած Կաթողի-կոսին.—

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ՂՐԿՈՒԱԾ ՀԵՌԱԳԻՐԸ.— « Հոկտեմբեր 11, 1936ին, Նիւ Եորք Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ գումարուած Ամերիկահայ Ազ-գային Երեսփոխանական Ժողովոյ մէջ արտայայտուած ընդհ. բաղձանքնե-րուն վրայ, Նորին Ս. Օծութեան Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի Նը-ուիրակ Գարեգին Արք. Յովսէփեան յանգեցաւ այն եզրակացութեան թէ եկե-ղեցւոյ միասնականութիւնը ներկայ պայմաններու տակ հնարաւոր չէ եւ Վե-հափառ Հայրապետի անունով արտօնեց Ազգային Կեդրոնական Վարչութիւնը եւ առաջն. տեղապահը մնալ իրենց պաշտօնին վրայ եւ շարունակել Հայաս-տանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ ծառայութեան նուիրական գործը : Այս առթիւ Երեսփոխանական Ժողովը իր որդիական սէրը եւ խոր յարգանքը խո-նարհաբար կը մատուցանէ Վեհափառ Հայրապետին :

ԴԻՒԱՆ ԱԶԳ. ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎՈՅ

Առաջ. տեղապահ՝ Մամբրէ Եպսկ. Գալֆայեան, Երեսփ. Ժողովոյ ատե-նապետ՝ Հմայեակ Հայկէշեան, Երեսփ. Ժողովոյ ատենադպիր՝ Պետրոս Պօն-տացի :

Եւ «ազգը» փրկուած ...

Եւ երեւակայել որ այս հրէշներն են որ դեռ համերաշխութեան ու խաղա-ղութեան խօսքեր կ'ընեն ու կը ճառեն «ամենայն Հայոց» կաթողիկոսի վեհա-փառութենէն, հրամաններէն ու կոնդակներէն :

Էջմիածնայ կաթողիկոսութեան տարեգրութիւններուն մէջ կա՞յ արդեօք նախընթաց մը այն անհուն արհամարհանքին ու անարգանքին, զոր ռամկավար կոչուած աղտեղութիւնը այնքան շնականօրէն նետեց իր լումային հետ դէպի Էջմիածնայ գմբէթը ...

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պատերազմական նախարար Էտուար Տալատիէ կարեւոր յայտարարու-թիւններ ըրաւ Երեսփ. Ժողովին Բանակի Յանձնախումբին առջեւ, Չորեքշաբ-թի : Յանձնախումբին պատրաստած հարցարանին պատասխանելով, ըսաւ թէ Գերմանիա, զինուորական ծառայութեան շրջանը երկարելով, սաստկեց ծանր զոհողութիւններ եւ այժմ լծուած է երկարաշունչ ճիգերու : Ներկայիս գեր-ման բանակը ունի 800,000 զինուոր, եւ վարելու համար այդ հսկայ բանակը՝ միայն 18,000 սպայ, թիւ մը որ շատ անբաւական է : Միւս կողմէ Գերմանիա կ'աշխատի զինւորցնել բանակին շարժունակութիւնը,— երկաթուղիի եւ խճու-ղիի ցանց մը կը շինէ դէպի Գերմանիոյ արեւմտեան սահմանագլուխը : Գեր-մանական ուժերուն 80 առհարիւրը բանակած է հոլանտական, պելժիական եւ ֆրանսական սահմանագլուխին մօտերը, ինչ որ շատ բան կը խօսի յանկարծա-կան յարձակումի մը մասին :

Այս կացութեան դէմ յանդիման, Ֆրանսայի պատերազմական նախարա-րութիւնը պատրաստած է կարգ մը ծրագիրներ : Նախ ուժ պիտի տրուի սպա-ներու պատրաստութեան, ի մօտոյ խորհրդարանին պիտի ներկայացուին քանի մը օրինագիծեր, որոնք նկատի պիտի ունենան ստեղծել ազգային պաշտպա-նութեան համար գիտական պրպտումներու ուսումնարան մը, զինուորական ծառայութեան պարտադիր նախապատրաստութեան սպասարկութիւն մը : Կարգ մը գործարաններ, որոնք նուիրուած են ռազմարուեստին, պետակա-նացուած են արդէն : Ըլլայ զինարաններու, ըլլայ պետական գործարաններու մէջ պիտի չթոյլատրուի որ եւ է գործադուլ : Վերջին գործադուլներուն պատ-ճառով երկու ամսուան չափ ետ մնաց պատերազմական ճարտարարուեստը : Հիւսիսային սահմանագլուխին ամրացման յատկացուած է 500 միլիոնի վարկ մը,— պիտի հիմնուին ամրաշէն խրամատներ, ջրալից թակարդներ, եւայլն :

Պատերազմական նախարարը յայտարարեց նաեւ թէ երբեք թոյլ պիտի չտայ, որ զօրանոցներու մէջ քաղաքականութիւն խաղան զինուորները կամ քաղաքական թերթ մտնէ զօրանոցներէն ներս, այս առթիւ դատապարտեց Իւմանիթէն, Փօփիւլէրը, որոնք զինուորներուն մէջ կ'արթնցնեն հակակար-գապահական ոգի մը :

Ի վերջոյ հիացումով խօսեցաւ բանակին կարգապահութեան եւ բարոյա-կան կորովին մասին,— այս բանակին հովանիին տակ՝ Ֆրանսա կրնայ քնանալ բոլորովին ապահով :

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈՒԶՎԷԼԹԻ ՋԱԽՋԱԽԻՉ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

160 տարիներէ ի վեր, ուրեմն Միացեալ - Նահանգներու Սահմանադրու-թեան վաւերացումէն սկսեալ, մինչեւ այժմ ոչ մէկ նախագահ արժանացած էր այն համաժողովրդական վստահութեան, որ ցոյց տրուեցաւ երեքշաբթի Ռուզվէլթի : Թերթ մը «ընտրութիւն չէ, այլ հանրաքուէ» կ'ըսէ Ռուզվէլթի յաղթանակին համար : Ամերիկեան 48 նահանգներէն 46ը կը կանգնին նախա-գահ Ռուզվէլթի կռնակը : Մինչեւ այժմ Ռուզվէլթ ստացած է 23,160,365 քուէ : 513 պատգամաւորներ Ռուզվէլթի կողմն են, իսկ Լանտընի կողմը՝ ոչ իսկ 12:

Ամերիկեան խորհրդարանը եւս պիտի կազմուի ժողովրդավար հոսանքին ջախջախիչ մեծամասնութեամբ : Ծերակոյտին մէջ Ռուզվէլթի կուսակցու-թիւնը հաւանաբար ունենայ 73 աթոռ, իսկ հանրապետականները 19 : Նոյն համեմատութիւնը եւս Երեսփ. Ժողովին մէջ :

Ֆրանսայի մէջ ձախակողմեան թերթերը իրենց ուրախութիւնը կը յայտ-նեն Ռուզվէլթի աննախընթաց եւ անօրինակ յաղթանակին համար : Ու կը հեգ-նեն Լանտընը, իբրեւ մարդը դրամատիրական կազմակերպութեանց : Յաղթա-նակը նոյն համակրանքով ողջունուեցաւ նաեւ Հռոմի, Թօքիոյի, Ժընեւի, Պրիւսէլի մէջ : Անհատնում շնորհաւորականներ կը տեղան ներկայիս Ռուզվէլ-թի հասցէին : Պատգամ - հեռագրով մը Ռուզվէլթ շնորհակալութիւն կը յայտ-նէ ամէնուն :

*** Ռուզվէլթ փոփոխութիւն մը պիտի մտցնէ իր դահլիճին մէջ : Դեկ-տեմբեր 1ին կը մեկնի Պուէնոս - Այրէս, նախագահելու համամերիկեան ժողո-վին :

« ՀԻԹԼԵՐ ՊԷՏՔ ՈՒՆԻ ՀԱՆԳԻՍՏԻ »

Պերլինէն հեռագիր մը կը հաղորդէ թէ Զօր. Կէօրինկ պիտի նշանակուի Գերմանիոյ նախարարապետ : Պավարիոյ, Սաքսի եւ Պատի կառավարութեանց պետերը պիտի կոչուին հանգստեան՝ վերջ դրուելով իրենց պաշտօնին : Բա-ցառաբար Պավարիոյ վարչապետը դեսպան պիտի նշանակուի եւրոպական պետութեան մը մօտ : Այս ձեւով, բովանդակ Գերմանիոյ կառավարութիւնը պիտի կեդրոնացուի Զօր. Կէօրինկի ձեռքին մէջ : Հիթլէր, կ'ըսեն իր շրջապա-տի մարդիկը, պէտք ունի հանգիստի, յոգնած ըլլալով քսան տարուան կատա-ղի պայքարէն վերջ եւ գերման պետութեան ճակատագիրը ստանձնելէն ի վեր :

*** Պերլինէն հեռագիր մը կը հաղորդէ նաեւ, որ Հիթլէր եւ Մուսոլինի տեսակցութիւն մը պիտի ունենան գալ տարուան սկիզբը, նուիրագործելու համար գերմանեւիտալական նոր համաձայնութիւնը : Արդէն իսկ բանակցու-թիւններ կը կատարուին՝ մշակելու համար երկու երկիրներու պետերուն հանդիպման յայտագիրը :

Արձան Պուշկինի...

«Պրաւդա»յի նոյեմբեր 3ի թիւէն կը տեղեկանանք, որ Երեւանի մէջ կը պատրաստուին արձան դնել Պուշկինի : Թիֆլիզէն Լենինական տանող ճամ-բուն վրայ կայ տեղ մը, ուր Պուշկինը դիմաւորած է սպաննուած ռուս հրո-չակաւոր գրագէտ Կրիպոետովի դիակը, որ սայլով Թեհրանէն կը տանէին Թիֆլիս : Որոշուած է հանդիպման այս կէտին վրայ գտնուող ժայռին մար-մարէ տախտակ մը փակցնել :

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Չորեքշաբթի աղետալի պարտութիւն մը կրեցին կառավարական ուժերը, Մատրիտի հարաւային կողմը : Ապստամբները գրոհ տալով քսան քիլոմեթր երկար ռազմաճակատի մը վրայ՝ Մատրիտի հարաւէն եւ հարաւ - արեւմուտ-քէն, գրաւեցին Ալքորքոն եւ Չէրրօ գիւղերը : Ճեթաֆէի գրաւումը եւս կը հաստատուի ապստամբներու այս յաղթանակով : Բոլոր այս գիւղերը կը գտ-նուին ոչ իսկ 10 քիլոմեթր հեռու մայրաքաղաքէն : Ապստամբ ուժերուն յառա-ջապահները կը գտնուին Քարապանքէլի առջեւ, մայրաքաղաքին բանուորա-կան բազմամարդ արուարձաններէն մին : Հրաշք մը միայն կրնայ փրկել այլեւս Մատրիտը : Այսուհանդերձ Մատրիտի կառավարութիւնը կը պատրաստուի հակայարձակում մը կատարել, բայց ապստամբներու զեկոյցը հեգնանքով կ'ըսէ թէ այդ հակայարձակումը ուրիշ նպատակ չունի, բայց եթէ ծածկել ի-րենց նահանջը դէպի Պարսելոնա :

Ոչ մէկ լուր միւս ճակատներէն :

Անգլօ-իտալական յարաբերութիւնները

Գահաճառին ընթերցումէն վերջ, Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովը յանձնախումբ մը ընտրեց՝ խմբագրելու համար գահաճառին պատասխանը : Լորտ Հալի-ֆաքս, յետոյ, խօսելով անգլօ-իտալական յարաբերութիւններուն մասին, ըսաւ.

— Մեծ անհամաձայնութիւններ չկան Իտալիոյ եւ Անգլիոյ միջեւ : Մենք պատրաստ ենք վերսկսելու մեր յարաբերութիւնները, կը բաւէ որ գոհացում տրուի երկու երկիրներու կենսական շահերուն, Միջերկրականի մէջ :

Կ'ըսուի թէ Իտըն եւս պիտի պատասխանէ Մուսոլինիի : Անգլիական դահ-լիճը ներկայիս կը խորհրդակցի, որպէսզի երբ Երեսփ. Ժողովին մէջ հարցա-պնդում կատարուի արտաքին քաղաքականութեան, մասնաւորաբար անգլօ-իտալական յարաբերութիւններուն մասին, ըսէ թէ ինչ կը մտածէ վերսկսելու համար բարեկամութիւնը Իտալիոյ հետ : Ամէնէն դժուարին կէտը կը գտնուի Եթովպիոյ հարցին մէջ : Արդարեւ բրիտանական քաղաքական շրջանակներուն մէջ այն տպաւորութիւնը կը տիրէ թէ գրեթէ անլուծելի հանգոյց մը կը կազ-մէ Եթովպիոյ ներկայ ճակատագրին ճանաչումը :

Ի՞նչ կ'ըսեն Չէմպըլէյն եւ Էռիօ

Սըր Օսթըն Չէմպըլէյն, որ Լիոնի Ֆրանսական համալսարանէն ստացաւ «պատուակալ վարդապետ»ի տիտղոսը, այդ առթիւ տրուած ճաշկերոյթի մը ընթացքին, Լիոնի քաղաքապետարանին մէջ, այսպէս խօսեցաւ, խօսքն ուղ-ղելու Էռիոյի.

— Ձեզի հետ էր, առաջին անգամ, որ խորհրդակցեցանք Լոքարնոյի դաշ-նագրին խմբագրութեան մասին : Այդ դաշնագիրը գոյութիւն չունի հիմա, բայց իր ոգին կ'ապրի տակաւին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ : Այդ օրերուն, բարեկամութիւնը որով ներշնչուած էինք, չէր սպառնար ոչ ոքի, այլ ըստ մեզի՝ երաշխիք մըն էր խաղաղութեան, անով միայն մենք պիտի կարենանք հիմնել կամուրջը Անգլիացիներուն, Ֆրանսացիներուն, Գերմանացիներուն և Ի-տալացիներուն միջեւ, մոռնալու պայմանով անցեալը եւ միանալու համար յանուն երջանիկ ապագայի մը :

Էռիօ պատասխանեց.

— Դուք աշխատեցաք, Արիսթիտ Պրիանի հետ, մարդոց պարզեւելու հա-մար խաղաղութեան բարիքները : Իսկ ես ձեզի հետ աշխատեցայ գծելու համար Լոքարնոյի դաշինքին գլխաւոր գիծերը : Կ'օգտուիմ առիթէն՝ մեծա-րանքս յայտնելու համար ձեր վեհապետին, որ կը քալէ բրիտանական թագին աւանդութիւններուն մէջէն :

ՑԱՆՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍԷՆ նոր հեռագիր մը կ'ըսէ թէ Թրքուհիներու զինուորագրութիւնը տեղի պիտի ունենայ պատերազմի ժամանակ,— անոնք պիտի ծառայեն ընդ-հանրապէս թիկունքը, առողջապահական, պարենաւորման սպասարկութեանց եւ սպայակոյտին մէջ : Այդ իմաստով օրինագիծ մը պիտի ներկայացուի Ազգ. Ժողովին :

ՀԱՎԱՍ ֆրանսական հեռագրական գործակալութեան տնօրէնը, Կիմիէ, հրաժարեցաւ Լէոն Պլումի ճնշումին վրայ,— Կիմիէ կապուած ըլլալով «Ժուռ-նալ»ի եւ իբրեւ աջակողմեան, չէր կրնար գոհացում տալ Ժող. Ճակատի կա-ռավարութեան, որ երկրին հեռագրական գլխաւոր գործակալութենէն կը պա-հանջէ լուրերուն տալ այն ուժը, զոր կը ներշնչէ Ժող. Ճակատի հանգանակը :

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

«ՀԱՅԿ. ԴԱՏԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ»

Ա.

Ամբողջութեամբ ու նոյնութեամբ տուինք Թուրքերէն «Թան»ի մէջ երեւցած «Դառն ճշմարտութիւններ» կամ «Թուրք Մեծ Յեղափոխութիւնը» թերթօնին այն մասը, որ կը վերաբերէր «Հայկական ցաւոտ հարցին»:

Անմիջապէս ըսենք որ եթէ չենք սխալիր, առաջին անգամն է որ Թուրքերէն հրատարակութեան մը մէջ եւ Թուրքի մը միջոցաւ համեմատաբար այսքան լայն տեղեկութիւններ երեւան կը հանուին ոչ միայն հայկական դատի, այլ եւ, ընդհանրապէս, Թրքահայ կեանքի մասին:

Դէպքերու եւ ձեռնարկներու այն շարքը, զոր յիշած է Ջիա Շաքիր, ինչպէս եւ այն որակումները, անուններն ու նոյն իսկ «Վանի մէջ առաջնորդի մը ընտրութեան առթիւ» ծագած վէճերու մասին տրուած սխալ կամ դիտումնաւոր ծանօթութիւնները կուգան, առաջին առթիւ, վկայելու թէ Թուրք պետական իշխանութիւնները դադրած չեն դեռ մինչեւ այսօր քննութեան բովէն անցնելու այն կեանքն ու ձգտումները, որոնք մերը եղան: Կասկած չկայ, որ, թերթօնին հեղինակը, ըլլալով համեմատաբար երիտասարդ, օգտուած է իրազեկներէ: Ու կասկած չկայ, դարձեալ, որ այդ «իրազեկները» — կամ իրազեկը — Հայեր են: Էնկիւրին տեւապէս, — ինչպէս Եըլտըզն ու Պապը Ալին՝ ատենօք — ունի իր կենդանի ու հայախօս տարրերը, որոնք կը ջանան մեր կեանքն ու շարժումները նոյնութեամբ հաղորդել իրեն:

Հոս էական չէ, անշուշտ, թէ Ջիա Շաքիր ո՞րմէ քաղած է այդ բոլոր անուններն ու մանրամասնութիւնները: Փաստը բաւական թելադրիչ է, ու խելօք բան ըրած կ'ըլլայինք, եթէ մեծով ու պզտիկով եւ առանց կուսակցական խտրութեան Հայերս երկու բանի որոշապէս ու անառարկելի կերպով համոզուէինք:

Ա.— Թուրքը իր պաշտօնական օրկաններով, տեւապէս հետապնդած է մեր ամէն մէկ քայլը:

Իր ձեւին ու մանրամասնութեան մէջ խեղաթիւրուած թէեւ, բայց էութեան մէջ ինքնամատնիչ բան մը կայ Թալէաթի կողմէ, իբրեւ թէ Վարդգէսի տրուած այն պատասխանին մէջ(*) թէ «այժմ կարգը մերն է»: Այդ «այժմ»ը խտացումն է այն խորամանկ, հեռատեսական, անզիջող քաղաքականութեան, զոր մեզի հանդէպ որդեգրեց մանաւանդ Իթթիհատը: Անտեղեակ ձեւացաւ, ժպտեցաւ՝ ներքնապէս կատղելով, ու օր մըն ալ տապարը իջեցուց, որովհետեւ «կարգը իրն էր» ...

Անհաւանական չէ, որ Ջիա Շաքիր, որուն թերթօնը հին ու նոր փաստաթուղթերու հաւաքածոյ մըն է, հայկական դատին յատկացուած մասը խմբագրած ըլլայ Իթթիհատի շրջանին գոյացած արխիւէ մը, որուն արձագանգները կը գտնենք հիմա՝ քսան տարի վերջ միայն ...

(*) Հիւսէյին Ճահիտի յուշերէն, որ երեւցան, շաբաթ մը առաջ, Ցասաֆի մէջ: Վարդգէս ներկայացած է Թալէաթի՝ անոր «ապաւինելու» համար:

Բ.— Թուրքը, իբրեւ պետութիւն, կը շարունակէ հալածել, բայց երբէք չարհամարհել մեզ: Աւելին.— յանձնապաստան թէեւ՝ իր բոլոր շարժումներուն մէջ, Էնկիւրի մասնաւոր հետապնդման առարկայ է ըրած մեզ: Թրքատիպ խորամանկութեամբ մը կը կեղծէ Ջիա Շաքիր, երբ կ'ըսէ թէ «Ազգ. Ժողովի կառավարութեան թափը վերջ տուաւ հայկական դատին»:

Այդ դատը որ իրարու դէմ ճակատեցուց երկու ժողովուրդներ՝ գետերով արիւն հոսեցնելով ու լեռնակուտակ դիակներ փռելով, փակուած կամ վերջացած է միայն մէկ տարրի համար, — անոնց համար, որոնք Երեւան նստած ըլլան թէ Փարիզի կամ Նիւ Եորքի մէջ, վարձուած՝ Մոսկուայի հըլու կամակատարներն են:

Այդ դատը վերջացած չէ, հայ ժողովուրդի ճնշիչ մեծամասնութեան համար: Դաշնակցական, ռամկավար, չէզոք՝ ձեւի ու քաղաքականութեան արտայայտութեան եւ այլ տարբերութիւններ ունին իրենց հիմնական պահանջին մէջ: «Հայաստան»ը առաւել եւս անփոխարինելի պահանջ մըն է հայ ժողովուրդին համար, — ոմանց ըմբռնումով որպէս «մեծ տեսիլք», ուրիշներու՝ որպէս «միացեալ եւ անկախ»: Ու, ի՞նչ կը կարծէք, — անխօս ու թաքնուած բայց ուժեղ ցանկութիւն մը կա՞յ նաեւ ամէնէն կրաւորական կամ «չէզոք» Հայու հոգիին խորը, թէ ոչ: Կայ, անտարակոյս: Ան կրնայ հեգնել մեր «անկախ»ը կամ «միացեալ»ը: Կամ, պարկեշտօրէն խոստովանիլ թէ չի հաւատար անոր իրականացման: Բայց, նոյն այդ հեգնող կամ թերահաւատ Հայը ինչքան խոր կերպով կը հրճուի, եթէ վաղը ի վնաս Թուրքիոյ ուրիշ ձեռնարկ մը սկսի ...

Այդ դատը վերջացած չէ նոյն իսկ Մոսկուայի համար: Ռուսիան՝ իբրեւ պետութիւն, — սովետ ըլլայ, հանրապետական թէ ցարական — կրնայ այսօր անկեղծ զինակից մը ըլլալ Թուրքիոյ: Բայց որպէս պետութիւն՝ դարձեալ, ան չէ կարող տեւականօրէն միօրինակ յարաբերութիւններ ունենալ Թուրքերու հետ: Կը տեսնենք, այժմ թէ քաղաքական յարաբերութիւնները որքան արագ կը փոխուին եւ թէ երէկի զինակիցները որքան շուտ ճակատ կը փոխեն:

Առանց երբեք ներկայի դառն իրականութեան ճնշումին ենթարկելու մեր քաղաքական մտածողութիւնը, եթէ նոյն այդ ներկայէն հետեւցնելիք կարգ մը հաւանականութիւններու կարգին նկատի ունենանք նաեւ շատ աւելի հաւանական անակնկալներէ ծնունելիք անհաւանականութիւններ, պարզ կը դառնար թէ ինչու կարելի կը նկատենք, որ վաղը ինչպէս մինչեւ քսան տարի առաջ, Ռուսիա «իր մեքենայութիւններուն» վերսկսի՝ հայկ. դատի լուծման պահանջը դնելով:

Այդ դատը վերջացած չէ եւ Էնկիւրիի համար: Օրէնքներ կը քուէարկէ, պատմութեան յատուկ մտացածին վճիռներ կ'արձակէ, դարաւոր մշակոյթի մը մնացորդները կ'իրացնէ կամ կը ջանայ ճնշել օր օրի, բայց չի դադրիր անընդհատ սպառնալիք, անէծք կամ ... գովասանք տեղալէ մեր հասցէին:

Հայաստան, զինակից թէեւ, տեւապէս զննութեան ենթակայ է: Թուրք գործակալներ կը վխտան մեր փոքրիկ երկրին մէջ: Շուրջը՝ Ատրպէյճան, Ղարաբաղ, պարսկական սահմաններուն մօտ՝ օդը կը խտացուի ու կը շէշտուի անընդհատ՝ աւելի մեծ ու վտանգաւոր հեռանկարներով: Սուրիա, իր հոծ հայութեամբ, անհանդուրժելի փուշ մըն է իր աչքին: Կ'ամբաստանէ երբ գրգռել կ'ուզէ տեղական իշխանութիւնը մեր դէմ, կամ՝ երբ կ'ուզէ իր սահմանները եւս «մաքրել» հայ տարրէն: Կը գովաբանէ՝ երբ լարել կ'ուզէ տեղական տարրը մեր դէմ: Ու մինչեւ այսօր, Տէրսիմի թէ Խարբերդի մէջ, ուր աղաղուն ստուերներ միայն ունինք, «քոմիթէճի Յովհաննէսներ» կը տեսնէ ...

Բայց, Ջիա Շաքիր, «գթասրտութեա՞ն» եւ «վեհանձնութեան» ձեւին տակ, ինք եւս կը մատնէ թէ Էնկիւրին նոյն աչքով է նայած ու նոյն աչքով կը նայի ռուսահայ զանգուածին վրայ, ինչ աչքով որ նայեցաւ Իթթիհատը՝ Թրքահայ զանգուածին վրայ:

Խալիլ փաշան, կ'ըսէ ան, կրնար մէկ օրուան մէջ արմատախիլ ընել մնացեալ հայութիւնը: «Անոնց ճակատագիրը կախուած էր Էնկիւրիի մէկ հատիկ ոչէն» ... Բայց ... Էնկիւրի գթաց:

Գթա՞ց թէ արգելքի հանդիպեցաւ: Չքրքրենք, առ այժմ, մօտիկ անցեալի այդ շատ ծանօթ դէպքերը:

Բայց չմոռնանք այն աղաղակող իրողութիւնը թէ՝ Թուրքը, իր թերթերուն մէջ իսկ, «վեհանձնութեան» ձեւին տակ կ'աւանդէ թէ չէ կրցած իրականացնել իր հիմնական ծրագիրը, — Արաքսէն անդին լրացնել այն, որ Արաքսէն ասդին Իթթիհատը ըրաւ: Հայուն, հայութեան, Հայաստանի ու հայկ. դատի նկատմամբ ամենափոքր տարբերութիւն չունի Իթթիհատէն: Թրքատիպ ուրիշ լրբութիւն մը կը փորձէ Ջիա Շաքիր, երբ կ'ըսէ թէ զինադադարին Հայերը պէտք էր վերջ տային իրենց այդ քայլերուն, քանի որ «իշխանութեան գլուխ եկած էին այնպիսի անձեր որոնք ոչ մէկ քէն ու ոխ ունէին Հայերու հանդէպ»: Իսկ «Իթթիհատի պետերը կամ հեռացած էին երկրէն եւ կամ գործէ ձեռնթափ եղած» ...

«Ոխ ու քէ՞ն»: Բայց, մի՞թէ քինախնդրութեամբ է բացատրած, նոյն թերթօնագիր Շաքիրը, Իթթիհատի կատարած՝ զանգուածային տեղահանութիւնն ու ջարդը: Չէ՞ որ զայն նկատած էր արդիւնքը քոմիթէճիներու գործունէութեան: Մէկը կամ միւսը: Ո՞խ էր, թէ պետական ծրագրեալ քաղաքականութիւն մը: Եթէ առաջինն էր՝ ապա ուրեմն ինչո՞ւ լռելեայն կ'արդարացնեն զայն բոլոր տիպի ու բոլոր հոսանքի Թուրքերը: Իսկ եթէ պետական քաղաքականութիւն էր, անպատկառութիւն չէ՞ զայն տանիլ կապել անձերու ու ամէն ինչ վերջացած նկատել այն օրը, երբ նոյն այդ անձերը «երկրէն հեռացած էն, կամ ձեռնթափ են եղած» ...

Այս ուղղութեամբ աւելի համոզիչ է սակայն Հիւսէյին Ճահիտի խոստովանագիրը:

«Թանին»ի նախկին խմբագրապետը, պատմելով իր յուշերը ու տալով Զօհրապի եղերական կորուստին հետ կապուած դրուագ մը՝ իր նախասիրած ձեւով, ու մատնանշելէ վերջ թէ ներքին նախարարութիւնը իրեն չվստահուեցաւ, որովհետեւ Թալէաթ ու իր կողմնակիցները գիտէին թէ «ես վերջ պիտի տայի հայկական տեղահանութեան», չի վարանիր, սակայն, աւելի քան կէս միլիոն անողոքօրէն մահացածներու, փլատակ դարձած հազարամեայ անցեալի մը եւ վերջապէս իր սեփական հողէն արմատախիլ ու անճիտուած ժողովուրդի մը համար ըսել.— Թալէաթ փրկեց Թուրքիա այդ տարագրութիւնները ընելով:

Այո, անառարկելի կերպով կայ մեծ ճշմարտութիւն մը այս խոստովանութեան մէջ:

Քեմալական Թուրքիան գոյութիւն չէր ունենար այսօր՝ եթէ հայ զանգուածը փճացած չըլլար: Ասիկա ոչ միամտութիւն է, ոչ ալ ինքնամխիթարիչ պատրանք: Քեմալ իր շարժումը սաղմնաւորեց այն նահանգներուն մէջ, ուր մենք 90 տոկոս մեծամասնութիւն ունեցած պիտի ըլլայինք, եթէ տեղահանուած չըլլայինք: Թուրք տարրը շատոնց մաքրուած պիտի ըլլար մինչեւ զինադադար:

Այս առթիւ, տեղին է անցողակի ըսել, թէ հիմնովին կը սխալին բոլոր անոնք, որոնք կը կարծեն թէ Թուրքը մեզ ջարդելով միայն միլիոնի մօտ Հայերու կեանքը խլեց, կամ մեզ հեռացուց մեր հողէն: Ասիկա, ժամանակական ու պատմական գնահատումի տեսակէտով, — թող ներուի ինծ ըսելու — փոքրիկ կորուստ մըն է: Թրքահայ տարրով՝ մենք կորսնցուցինք հայ պետական ամուր գոյութեան մը խարիսխը, ու զայն յանձնած եղանք Թուրք այժմու պետութեան՝ իբրեւ նոյնքան ամուր խարիսխ մը:

Իրերուն ու դէպքերուն նայելով այս ու վերոյիշեալ անկիւններէն, մեզի համար պարզ կը դառնար թէ ինչու Էնկիւրի մինչեւ այսօր այնքան անզիջող ու յամառ կերպով կը հետապնդէ մեզ ու կը շարունակէ քրքրել ու իր ուզած ձեւով մեկնաբանել հին ու նոր պատմութիւններ, որոնց պիտի անդրադառնանք յաջորդաբար:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ ԳՈՐԾԷ ԿԸ ՀԱՆՈՒԻՆ

Խասքովայէն (Պուլկարիա) կը հաղորդեն Ազատ Խօսքի.— Այստեղի ծխախոտի հայ գործաւորները (մեծ մասով կին եւ աղջիկ), որ կ'աշխատէին երկու ամիսէ ի վեր, այս օրերս սկսած են հանուիլ գործէ:

Աշխատանքի տեսուչը, ծխախոտի գործաւորներու միութեան տեղական կոմիտէին դիմումին հետեւանքով, զանազան գործարաններ այցելելով բոլոր ոչ հպատակ հայ գործաւորները գործէ կը հեռացնէ, հակառակ անոր որ անոնք նախարարութենէն վաւերացուած վեցամսեայ աշխատելու արտօնագիր ունին, որոնց սակը, 200 լէվ, վճարած են կանխաւ:

Այցելելով միակ հայ գործարանը, որուն հազարի մօտ աշխատաւորներուն մէջ հազիւ 3 հոգի Հայեր կային, անմիջապէս զանոնք ալ գործէ կը հեռացնէ:

Նկատելի է որ քանի մը գործարանատէրեր մերժած են Հայերը հեռացնել, Պ. տեսուչին պատասխանելով թէ Հայերը պիտի աշխատին, քանի որ նախարարութիւնը արտօնած է:

Գործէ հանուած հայ աշխատաւորներուն թիւը 100է աւելի է:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ
ԿԱՐՄԻՐ ՊՂՊՋԱԿՆԵՐԸ

Աշխարհ զգայացունց լուրերու տենչանքը ունի: Ու Ռուսիա, որ կ'երեւի լաւ ըմբռնած է այդ պարագան, վերջին շաբաթներու ընթացքին սկսաւ «ռումբեր» արձակել՝ խանգարել ուզելով Լոնտոնի եւ Եւրոպայի մնացեալ մայրաքաղաքներու անդորրութիւնը:

Սպանիական դէպքերու առթիւ՝ սովետական Ռուսիոյ քայլը արար աշխարհի կողմէ որակուեցաւ «ռումբ» մը: Պահ մը բոլորը խուճապի մատնուեցան: Լիթվինով ժպիտ մը ունեցաւ իր լայն դէմքին վրայ: Վորոշիլով գոչեց.— «Նու, խարաշօ» ... Իսկ մեր «կարմիր կտուց» յեղափոխականները, վիպային ու երազական, ոգեւորուեցա՜ն.— «Մոսկուա՜, սովետական Մոսկուա՜»:

Շուտով, սակայն, աշխարհ անդրադարձաւ այդ «ռումբ»ին էութեանը, ու զայն կոչեց «պլըֆ» մը:

Տարակոյս չկայ, որ Մոսկուայի կապուած բոլոր թերթերը կը շարունակեն գրել.— «Սովետական նաւատորմը ոտքի է»:

Ոտքի, — բայց Սեւ ծովի ռուսական ափերուն վրայ:

Եթէ այդ մամուլի գաղափարական թէ վարձկան խմբագիրներուն մնար՝ այդ նաւերը շատոնց մեկնած կ'ըլլային դուցէ ... Բայց, նոյն այդ խմբագիրները զանոնք ուղարկած պիտի ըլլային, ասկէ առաջ, Չինաստան, տարիներ առաջ՝ Գերմանիա եւ Մարօք: Իսկ այսօր՝ Սպանիա ...

Կը թուի սակայն, թէ սովետական զինուորական ղեկավարութեան մօտ եւս շատոնց ցնդած է համաշխարհային յեղափոխութեան շողին: Ու այդ է պատճառը, որ զօրաբանակները կը տողանցեն Մոսկուայի մէջ, իսկ մարտանաւերը՝ Սեւ ծովու ափունքը միայն ...

Ապա ուրեմն, ի՞նչ է պատճառը «սովետական ռումբ»ին: Մտահոգ է ան Լարկօ Քապալերոյի՞ ճակատագրին համար: Ցիմար պէտք է ըլլայ մարդ՝ հաւատալու համար թէ «չէզոքութեան» մասին այսքան անզօր աղմուկ բարձրացնող Մոսկուան ցարդ օգնութիւն ուղարկած չէ:

Ուղարկեցին բոլորը: Ուղարկեց նաեւ Ռուսիան, բայց հոս կը բացուի վարագոյրը ուրիշ իրողութեան մը, որ կը բացատրէ սովետ դիկտատորներու կացութիւնը՝ երկրէն ներս ու երկրէն դուրս:

Լիթվինով փորձեց ջուրը ձգել Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ համաձայնութեան մը փորձը: Բայց, չյաջողեցաւ: Ասիկա քաղաքական պարտութիւն էր:

Մոսկուա կը խորհէր փարաւան մը ընել Փարիզը՝ իր ծրագիրներուն համար: Իր ճիգերէն մին եղաւ Եթովպիոյ կցումը ճանչցնել չտալ: Պլումի կառավարութիւնը, իբրեւ ծնունդը ժողովրդական ճակատին, կրնար նպաստել իր այդ ծրագրին, — կը խորհէր ան:

Սպանիան, որ միշտ Ժող. Ճակատով կոչուած էր ճշմարիտ գործիք մը դառնալու, ողողուեցաւ քաղաքացիական պատերազմի արիւնով: Ֆրանսայի մէջ բախումներ սկսան ազգայնականներու եւ համայնավարներու միջեւ:

Եւ աշխարհ մոռցաւ, այս բոլորին իբրեւ հետեւանք, Ռուսիոյ ներքին անցուդարձերը:

Ճիշդ այն շրջանին, երբ կը կարծուէր որ Սթալին ու Վորոշիլով կրանիտեայ պատուանդանի մը վրայ են, իսկոյն դատավարութիւն մը դրին մէջտեղ: Մահուան զգայացունց վճիռներ, նոր ձերբակալութիւններ, աքսոր: Ու դեռ կը շարունակուին խորհրդաւոր շշուկներ կամ լուրեր՝ «մաքրագործման» մասին: Մաքրագործում մը, զոր կատարեց Սթալին՝ երբ ազգայնականները կը յառաջանային դէպի Մատրիտ:

Բնական է որ աշխարհ իր ուշադրութիւնը կեդրոնացնէր Մոսկուայի վրայ: Իսկ արտասահմանի ձախ հոսանքներու մէջ տրտունջ մը ծայր տուաւ: Ոմանք փորձեցին ... բողոքել: Նոյն իսկ «մերոնք»՝ իրենց ... թերթերով, մինչ Սթալին կ'ուզէր ձեռնարկել նոր դատավարութեան մը: Չէ՞ որ դատախազը Վիշինսքին երեւան էր հանած նոր դաւադրութիւն մը, որ «աւելի մեծ էր քան առաջինը»:

Այո, բայց, կը ծաւալէր եւ տրտունջը.— «Ազգայնականները կը յառաջանան դէպի Մատրիտ, Ֆրանսայի ճակատը ճարճատումի նշաններ ցոյց կուտայ, մինչ «ընկեր» Սթալին կը զբաղի մաքրագործումով ...: Ո՞ւր մնաց ուրեմն, համաշխարհային յեղափոխութիւնը: Լէնինի ընկերները սպաննելո՞վ պիտի հանեն զայն: Ի՞նչ կ'ընէ Ռուսիան, որ կոչուած է առաջնորդ դառնալու յեղափոխութեան»:

Եւ Սթալին ստիպուեցաւ փոշի փչել աչքերուն: Հարկ էր աշխարհի ուշադրութիւնը Ռուսիոյ ներքին կեանքէն դարձնել այլ տեղ:

Ու ահա բեմ բերուեցաւ կարմիր մարաջախտը: Թերթերը սկսան աւելի յաճախ խօսիլ անոր մասին: Սթալին յանկարծ հիւանդացաւ: Խաղ մը չէ՞ արդեօք նաեւ այդ հիւանդութիւնը՝ առաջին գծին վրայ քաշելու համար Վորոշիլովը՝ այն օրերուն, երբ այնքան դժգոհանք կայ Մոսկուայի դէմ:

Մարաջախտը՝ որո՞ւ դէմ սակայն:

— «Սպանիան, ահաւասիկ»:

Եւ «ռումբ մը» նետուեցաւ Լոնտոնի մէջ:

Արդի՞ւնքը, — ոչինչ:

Մատրիտը չփրկուեցաւ, անշուշտ, իսկ ռուսական նաւերը մնացին իրենց տեղերը ...

Բայց, Սթալին կրցաւ ուշադրութիւնները կեդրոնացնել այլ տեղ:

Ռիքով, Ռատէք, Պուխարին, — ասոնց ձերբակալութիւնը կամ գնդակահարութիւնը պէտք չէր որ այնքան աղմուկ ստեղծէր, որքան ստեղծեց Զինովիեւի խմբակինը:

Այդպէս ալ եղաւ:

Հարկ էր փրկել նաեւ Կոմինտէրնի հեղինակութիւնը՝ արտասահմանի թէ երկրի ձախ տարրերու քով:

— «Մենք կը հետամտինք չէզոքութեան: Պիտի թողունք յանձնաժողովը: Մեր նաւերը պատրաստ են: Այլ եւս չենք կրնար հանդուրժել» ...

Ու միթինկներ, ճառեր, բեմին վրայ է կրկին կարմիր մարաջախտը ...

— «Ռուսիան պիտի օգնէ» ...

Ոչ մէկ դրական քայլ սակայն:

Իսկ անդին, մաքրագործումը կը շարունակուի, երբ այլ եւս ոչ ոք կը հետաքրքրուի «Լէնինի հին ընկերներով» ...

Ասիկա աւելի կարեւոր է: Վասնզի կարմիր բանակն ու նաւատորմը, իրականին մէջ, ոչ միայն անզօր են որ եւ է դեր կատարելու Միջերկրականի

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ
(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Այդպէս ալ եղաւ, արշալոյսին աշնանային կծու հով մը անընդհատ կը շոյէր մեր երեսը, սկսանք յառաջանալ արագ կերպով եւ մինչեւ կէսօր մեր ռազմական խնդիրը լուծուած էր: Այս կռուի յոգներէն ամէնէն թանկագինն եղաւ տեղակալ Պետրոս Զօքուրեանը որ կռուի սկզբին իսկ խճուղին վրայ զարնուեցաւ:

Գնդակը ծակած էր մէկ ոտքը եւ միւսէն ելած: Կառքը դնելով իսկոյն Իգտիր ուղարկեցինք, սակայն մեծ քանակութեամբ արիւն կորսնցնելով հիւանդանոց հասնելուն իր վերջին շունչը կը փչէ այդ երիտասարդ զինուորականը:

Այս յաջող կռիւը ունեցաւ եւ իր մէկ ուրիշ առաւելութիւնը: Ինչպէս տեսանք, Իգտիրի մօտ գլխաւոր ճանապարհի կողքին Մալաքլու թաթարական գիւղը տեղահան եղաւ ամբողջութեամբ: Եւ մեր գունդի շտապը որ մինչ այդ Իգտիր կը գտնուէր, փոխադրուեցաւ Մալաքլու, ուր եւ մնացինք մինչեւ վերջ, մինչեւ Կարսի ճակատը մեկնիլը:

Կրկնութենէ խուսափելու համար, յիշեմ նոյնպէս, մէկ ուրիշ կռիւ Թաշ Պուրուն - Զաչքու գծի վրայ: Այստեղ ալ դարձեալ թշնամին նպատակ ունէր մեզի մեր դիրքերէն դուրս շպրտելէ յետոյ գրաւել Իգտիր - Մարգարա խճուղին եւ պաշարել Իգտիրը:

Այդ շրջանին Իգտիրի զօրամասին կը հրամայէր Սեպուհ: 18 մարտ 1936ի «Հայրենիք» օրաթերթի մէջ, այդ կռիւի մասին Սեպուհ ունի գրութիւն մը:

Խօսքը տանք Սեպուհին.—

—1920 թուականին էր, մեր մանուկ Հանրապետութեան օրերին: Հայաստանի Հանրապետութեան 4րդ բրիգադան գտնւում էր Իգտիրի շրջանը:

Չորրորդ բրիգադային յանձնուած էր Ղարադալայի կամուրջից մինչեւ Մարգարայի կամուրջի եւ Թաշ Պուրունի սահմանի պաշտպանութիւնը:

Թշնամու հաւանական յարձակման կէտերի վրայ ամրութիւններ շինուած էին եւ դրուած որոշ զինուորական մասեր:

Ապրիլի վերջին, երբ մի առաւօտ հրամանատարը զարթնում է հրացանի խուլ որոտների տակ, դուրս ելլում է ճշդելու եղելութիւնը: Ահա հեռախօսը ձայնում է.

— Հա, ես եմ ընդհանուր հրամանատարի շտապից: Գնդապետ Բաղդասարեանը կանչում է հրամանատարին:

— Հը, սաս՛, գնդապետ:

— Պատիւ ունիմ հաղորդելու, որ թշնամին Թաշ Պուրունի կողմից յարձակւելու է մեր դիրքերի վրայ եւ աշխատում է մեր ճանապարհը կտրել՝ գրաւելով Մարգարայի կամուրջը:

— Մեր ճանապարհը չեն կրնար կտրել: Ինձ ասա, թէ ի՞նչ կարգադրութիւն էք արել:

— Դեռ նոր կարգադրութիւն պիտի անեմ: Լուրը որ հասաւ, անմիջապէս ուզեցի ձեզ հաղորդել:

— Տէ, գնդապետ, այն տեղի դիրքերում շատ քիչ է մեր ուժը: Ուստի, անմիջապէս ձիաւորներու մի հարիւրեակ ուղարկէ, շուտ հասնին. յետոյ հետեւակից էլ՝ մի զումարտակ: Եւ դու անմիջապէս մեկնէ կռուի վայրը: Ես կը կարգադրեմ որ 2 թնդանօթներով Յակոբեանը հոն երթայ: Իսկ ես էլ իմ ձիաւորներով կը մեկնիմ հիմա:

Հրամանատարը հեռախօսում է կացութեան մասին Հայաստանի Հանրապետութեան զինուորական նախարարին:

Երբ հրամանատարի հետ հասանք, հրացանները որոտում էին, թնդանօթները գոռում, սար ու ձոր դղրդում:

Թշնամին աշխատում էր մեր շղթան կտրել եւ անցնիլ մեր դիրքերի ետեւը: Նա նկատել էր, որ մեր ուժերը՝ իրենց հետ համեմատած՝ բաւական փոքր են: Այդ պատճառով յարձակումի նախաձեռնութիւնը իրենք էին առել: Մեր քաջարի բանակի ուժեղ դիմադրութիւնը սակայն կասեցնում էր նրանց յառաջխաղացումը:

Լուրը տարածւում է Հայաստանի մայրաքաղաքում: Ամէն ոք անձկութեամբ սպասում է նոր տեղեկութիւնների: Շատերը ասում են «վայ թէ պարտուինք» եւ, միշտ հեռաձայնում են զինուորական նախարարին, որ միշտ պատասխանում է, թէ տարակոյս չունի, որ մերոնք պիտի յաղթեն:

Անցնում են ժամեր: Կռուի վախճանը յայտնի չէ Երեւանում: Խորհրդարանը արտակարգ ժողով է գումարել: Բոլորը անհամբեր սպասում են վերջին լուրերին:

Զինուորական նախարարն էլ գրաւել է իր տեղը լուռ ու մունջ: Տխուր է, բայց ասում է, թէ ջղայնանալու պէտք չկայ, քանի որ յաղթութիւնը մեզ պիտի լինի: Մասիսը պայծառ է, ուրեմն յաջողութիւնը մեր կողմն է:

Հրամանատարը հեռախօսով այսպէս հաղորդում է նախարարին. «Թշնամին յամառ դիմադրութիւն է ցոյց տալիս, բայց փախուստի պիտի մատնուի: Մերոնց հրամայեցի, որ հակայարձակման անցնին»:

Գնդապետ Տիգրան Բաղդասարեանը յառաջանում է իր զինուորներով: Կռիւը տաքանում է: Երկու կողմից էլ ուժեղ դիմադրութիւն է: Ոչ մի նահանջի նշան չի երեւում: Մեր թնդանօթները դժոխային կրակ են բարձրացնում եւ խորտակում թշնամու ամուր դիրքերը: Բայց թշնամին յամառօրէն կառչած է իր դիրքերին:

Կռիւը երկարում է: Արեւը թեքւում է դէպի արեւմուտք: Յամառ թշնամին ամէն ճիգ թափում է իր ձեռքն առնելու նախաձեռնութիւնը:

Մեր հրամանատարը ջղայնանում է թշնամու յամառ դիմադրութիւնից: Ուստի հրամայում է գնդապետին գնդացիրների եւ թնդանօթների դիւային կրակի տակ յառաջանալ: Մերոնք անմիջապէս անցնում են յարձակումի:

Ահա այս առեն է որ թշնամին, մեր քաջերի յարձակումին չդիմանալով, լքում է իր դիրքերը եւ քաշւում ետ:

Մերոնք անմիջապէս գրաւում են թշնամու ձգած դիրքերը եւ ամրանում այնտեղ:

Գնդապետը իր զինուորները կարգի բերելուց յետոյ, նորից յարձակում է գործում, եւ ահա այս երկրորդ յարձակման ժամանակ թշնամին, ահագին զոհեր տալով՝ փախուստի է դիմում:

Նահանջող թշնամին պատերազմի դաշտում թողնում է ահագին ռազմամթերք եւ մի քանի գնդացիրներ: Այդ օրը մերոնք գրաւեցին տաճկական 11 գիւղեր: Կռիւը վերջացաւ հայ բանակի յաղթութեամբ:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(4) (Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Յիշելին արմատը կ'ըլլայ յուշ — յուշարձան, անյուշ (բերդ — գնտան, հայկական Թագաւորութեան միջոցին բանտ մը, որ, հեռուէն հեռու, կը յիշեցնէ բոլշեւիկեան գնտան մը, այս վերջինը անշուշտ յառաջդիմած՝ ժամանակի ընթացքին ...): — Շինելին արմատը շէն, որ կը նշանակէ նաեւ գիւղ, աւան: — Այս առթիւ դարձեալ պարզ քննութիւն մը.— Եթէ բունէր— շէն արմատէն բայ մը կազմէ, ի՞նչ պիտի մտածէիք: Պատասխան.— Պիտի մտածէի թէ այդ արմատին մէջ փոփոխելի ձայնաւորն է է, որ կը փոխուի ի: Հետեւաբար՝ շինել: — Ուրիշ բան մըն ալ կրնա՞ք ըսել: Պատասխան.— Այն թէ կայ նաեւ շէնշէն՝ շինական, շինարար, շինուածք: Եթէ արմատականը շուն կամ բուն կամ տուն ըլլար, այդ պարագային պիտի խորհէի որ ու փոփոխելի երկբարբառը կը կորսուի կամ չգրուած ըի կը փոխուի, ինչպէս՝ շնական, ի բնէ, տնաշէն:

— Եթէ ըսէի որ բուռ ի՞նչ փոփոխութիւն կը կրէ իբրեւ ածանց կամ իբրեւ բարդ: Պատասխան.— Ոչինչ, որովհետեւ բուռին մէջ փոփոխելի գիր կամ երկբարբառ չկայ. ուստի, ուր որ ալ դարձնենք, անփոփոխ եղածին պէս կը մնայ, ինքնիրեն կը բաւէ բուռ: —

Հարցում մըն ալ, եթէ չնեղուիք. բու, լու ի՞նչ փոփոխութիւն կը կրեն, քանի որ ու փոփոխելի երկբարբառը ունին (տե՛ս վերը): Պատասխան.— Ո եւ է փոփոխութիւն չեն կրեր՝ հակառակ, ինչպէս որ ըսիք, ու փոփոխելի երկբարբառին: Որովհետեւ ծայրն է եւ ո եւ է ուրիշ գիր չունի իրեն հետ, ինչ որ պայման է փոփոխութեան: Հետեւաբար՝ բուի, լուի, (գրաբար ձեւով՝ բուոյ, լուոյ (զոր կրնանք հնչել նաեւ բվոյ, լվոյ): Բայց եթէ տուն ըլլայ, մուն (մժեխ) ըլլայ, կամ մուտ, գութ, մութ, վերջապէս ո եւ է հետեւորդ բաղաձայնով բառ մը, կը կորսուի ու կամ չգրուած ըի կը փոխուի:

** Աշխարհիկ կամ նոր գրական լեզուին մէջ, բնաւ առանձինն գործածական չէ գիւղ բառին սա՛ սեռականը կամ տրականը— գեղջ. բայց բաւական բառեր ունինք անկէց ածանցուած — գեղջուկ, գեղջկական, գեղջկաբանութիւն (patois): Հիմա հոս ուրիշ հարցում մը.— Եթէ մեր արդի լեզուին վարպետները քիչ շատ հմուտ չըլլան գրաբար հոլովներուն, բայերուն, զանազան անհրաժեշտ կանոններուն, մասնաւոր ուսուցումով կամ ո եւ է միջոցով, ինչպէս ... Տարապարանութեամբ, պիտի չկրնան գիտնալ թէ ի՞նչ է գեղջը, սա՛ դժուարահնչիւն բառը: Եւ իրաւ ալ զարմանալի է այս անկանոն հոլովումին ձեւը— գիւղ, գեղջ. նաեւ օր, աւուր, կին՝ կնոջ՝ այր՝ առն, տիւ՝ տուընջեան, բայց եղած են, կան եւ դարերուն հետ ալ ավնուացած, ամրօրէն արմատացած:

Հարկ է երբեմն այս միտքով թարթափել, խարխափել, կուրաբար պըտտոտկիլ քերականական մթութիւններուն մէջ, որոնցմէ է որ դուրս կը ցայտէ լեզուական արեւուն լոյսը, ինչպէս բուն արեւը խաւարին ծոցէն: Եւ, արդարեւ, քանի որ սա բայէին բառերու մթութեան մէջ ենք, հայերէն ծոխ ու դարձդարձիկ արտաբերութեամբ կրկնենք ճկուն ու բեկանուտ. — բուղձ, գուղձ, զաղձն (խոտ մը), քաղց, քաղցր, բաղձ, խաղձմունք (ganglions) թախծ, մաղձ, գեղխ, գեղչ, գիղջ, խեղճ, խիղճ, տխեղծ, աղկաղկ (տկար), պիղծ, կաղկանձ, քրքիջ, քրթմնջիւն, ծնծղայ, խղուրախին— խառնակոյտը այս բառերուն, օտարները քրտնցնելու աստիճան դժուար: Օր մը կրնանք այս բառերը իրբեւ պատիժ արտասանել տալ Լօզանի հին ու նոր ժողովականներուն, հասկցնելու համար անոնց թէ ... տխեղծական մայր լեզուն թուրքերէ՞նն է թէ հայերէնը: Բայց քա՛ւ մեզմէ այսպիսի խայտառակօրէն թրքավայել յաւակնութիւն:

Է՛, սիրելի Արազ, հերիք կմխիթ: Ձէ՞ որ մութին մէջ ենք եւ ներելի է մոլորումը: Վերջացա՛ւ, ահա կը ծաթի արեւը մեր մութին մէջէն, եւ իւրաքանչիւրը կը դառնայ իր սովորական տեղը եւ իր սովորական չափին: Միայն թէ, իրաւ որ կմխիթը անցաւ, բայց ապիէն կը վախնամ ...

** Մութէն ելլողին կը վայլէ բարեւ մը տալ արեւին.—Ողջո՛յն քեզ, արեւ: — Ես ժամանակ մը, գոնէ, պիտի վախնամ Արազէն եւ նիւթիս տաղէն պիտի չշեղիմ: Ո՛չ քաղաքականութենէ պիտի տարուիմ, ոչ ալ բանաստեղծութենէ: Այս վերջինը պիտի յըքեմ նոյն անտարբերութեամբ, որով բանաստեղծութիւնը, եւ պիտի վերլուծեմ վերի «ողջոյն քեզ, արեւ»ը, քերականական լուծումի (analyse grammaticale) օրինակ մը տալու համար մեր հետեւորդներուն: — Ողջոյն քեզ, արեւ. ահա նախադասութիւն մը: Բայց կը խորհիմ թէ նախորդ բոլոր դասերէն օգտուողը հիմա պիտի առարկէ, թէ առանց ի՞նչպէս նախադասութիւն կ'ըլլայ, քանի որ նախադասութեան մը առաջին անդամը եւ լուծումի բանալին եղող բայը պակաս է, այսինքն՝ բայ չկայ: Այո՛, բայց երեւոյթէն պէտք չէ խաբուիլ: Բայը լռելեայն կ'իմացուի: Ողջունելու, օրհնելու, անիծելու, քաջալերելու, հրամայելու յատուկ կարճ նախադասութիւններուն մէջ բայը ընդհանրապէս լուռ կ'իմացուի, Ֆրանսերէն sous -entendu բառածը: Այսպէս՝ Օ՜ն, յառա՜ջ, վա՜յ քեզի: Երանի՜ այս ժողովուրդին: Անե՜ծք դէպի նպատակ: Ողջո՜յն քեզ, արեւ: Յաջորդաբար — վերէն սկսելով— նախ կ'ամբողջացնենք նախադասութիւնը, յարմարագոյն բայը դետեղելով — քալեցէ՛ք: Ըլլա՛յ: Է:Յառաջացէ՛ք: Կը մատուցանեմ: (Ինչպէս ըսինք, առանց վերի նախադասութիւններէն իւրաքանչիւրին բառերուն ձեւը եւ կարգը փոխելու, անոնց համապատասխան բայը կը դնենք):

Հիմա իբրեւ օրինակ, առնենք վերջինը.— Կը մատուցանեմ— ներգործական բայ, սահմ. ներկայ առաջին դէմք, որ իրեն մէջ կը պարունակէ արդէն ենթական կամ տէր բային՝ ես: Մատուցածս ի՞նչ է— Ողջոյն: Ուրեմն մատուցանեմ բային ըրածն է, տարկան է, որուն կ'ըսենք սեռի խնդիր (անուրոյ), եթէ ողջոյնը ըլլար բով, կ'ըսէինք որոշեալ: Կը մատուցանեմ, որո՞ւն — քեզ: Էական դերանուն (դուն) տրական հոլով. բնութեան խնդիր: Արե՛ւ, մինակ կը մնայ. կոչակա՞ն:

Կը տեսնուինք:

ՏԱՐԱԶ

այդ մեւս ծայրը, այլ եւ սովորած են իրենց տեղէն չշարժելու՝ պահպանելու համար Սթալինի ու Վորոշիլովի ղեկավարութիւնը:

Արտաքին կամ քաղաքական ճակտի վրայ իրերայաջորդ անյաջողութիւններէն վերջ, Ռուսիա կ'ապրի եւ ներքին — կուսակցական — լուրջ տագնապ մը:

Առոյգ է, որ Սթալին շատ հեռու գնաց իր «ազգայնական համայնավարութեան» կամ «համայնավարական ազգայնականութեան» մէջ:

Ու մինչ կուսակցական ղեկավարութիւնը այս տագնապը կ'ապրի, անհաւանական չէ, ոչ ալ անտրամաբանական որ Սթալին, քշելով Վորոշիլովը առաջ, վաղը ստեղծէ զինուորական ղեկավարութիւն մը, որուն հերոսը պիտի ըլլայ, անտարակոյս, կարմիր մարաջախտը ...

ՇԱՐՄԱՂ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. Օ՛Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յապաղած).— Հոկտ. 24ին Պրէպան Մարսէյլի ընդարձակ սրահը սովորականին պէս լեցուն էր: Բեմը զարդարուած էր աւուր պատշաճի նկարներով եւ դրօշներով:

Մարսէյլի ընկերվարականներուն ալ դիմում կատարուած էր, որպէսզի բանախօս մը նշանակեն: Մէկի փոխարէն ներկայացուցած էին չորս բանախօսներ: Ներկայ էին բաւական թիւով Ֆրանս. ընկերվարականներ, որոնք իրենց հետ բերած էին նաեւ իրենց դրօշը:

Հանդէսին նախագահը ընկ. Ղազարեան հիւանդ ըլլալով այդ պարտականութիւնը յանձնուեցաւ ընկ. Ն. Քիպրիթճեանի: Հանդէսի բացումը տեղի ունեցաւ «Մշակ բանուոր»ով զոր նըւագեց Պ. Ս. Չէօրէքճեան: Նախագահը բացման ճառով մը փառաբանեց Դաշնակցութեան 46 տարիներու գործն ու գաղափարը:

Զանազան երգերէ եւ նուագէ ետք, խօսք տրուեցաւ Ֆրանսացի չորս բանախօսներուն, որոնք իրենց ընկերվարական տեսակէտները պարզելով, համակրական արտայայտութիւններ ունեցան նաեւ հայկական դատի եւ հայ ժողովուրդի մասին:

Ֆրանսացի հիւրերու բերած քոյր ու եղբայր փոքրիկները երգեցին եւ արտասանեցին, միաժամանակ անակնկալներ հրամցնելով հանդիսականներուն:

Տասը վայրկեան դադարէ մը վերջ, բուռն ծափերու տակ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը՝ ընկ. Վահան Նաւասարդեան, որ խօսեցաւ մէկ ժամ առաւելապէս ծանրանալով քաղաքական կացութեան վրայ: Ընկերը պատկերացուց ընդհ. կացութիւնը, մի առ մի թուելով խիստ կարեւոր երեւոյթներ ու փաստեր. չեշտեց թէ մարդկութիւնը դարհուրելի քաոս մը կ'ապրի եւ պատերազմը ուր որ ալ ծագի պիտի անցնի Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ վրայէն: Պարզեց հայ ժողովուրդի վիճակը եւ յայտարարեց թէ՝ «Հայը միշտ պէտք է պատրաստ գտնուի նուաղագոյն կորուստով մարելու այն կրակը զոր ուրիշները կը վառեն մեր տան մէջ: Կարծողներ կան թէ մեր ազատամարտը անցաւ ապարդիւն ու թուեց այն արդիւնքները որոնք ձեռք բերած է Հայը, ի գին իր մէկ միլիոն նահատակներու եւ թափուած անսահման արիւնին: Ապա աշխարհագրական կարեւոր տեղեկութիւններ տուաւ Հայաստանի ներկայ կացութեան եւ անոր բնակչութեան մասին: Թուեց Թուրքիոյ կորուստները մեծ պատերազմին առթիւ: Մէջբերումներ բրաւ նաեւ «Խորհ. Հայաստան»էն եւ բացատրեց թէ ուրիշներու կարծիքով ,Դաշնակ է այն Հայը, որ հայրենիքի շահը կը պաշտպանէ:

— «Ազգերու կեանքին մէջ կայ զէ՛ք մը, որ կարելի չէ ձեռք բերել գնումով: Այդ զէնքը զարմանալի ձեւով կը պատրաստուի ու կը սրուի եւ ազգերու ձեռքը կը տրուի: Այդ զէնքը հաւատքն է: Հայ ցեղը ապրեցաւ նաեւ շնորհիւ այդ զէնքին, հաւատքին: Հայը մեծ սիրով եւ հաւատքով կապուած է իր հայրենիքին եւ պիտի յաղթէ: Միայն մեծերը չեն որ միշտ կը յաղթեն, փոքր ազգեր ալ կան որ կըծելով մեծերը՝ կ'ապրին ու կը յաղթահարեն, եթէ իրենք օժտուած են կարգ մը առաքինութիւններով: Հայը ունի այդ առաքինութիւնները, որոնց հմայիչ դրուագները փնտռելու եւ հաշուելու համար 7000 տարի ետ պէտք է երթանք»: Ընկերը իր բանախօսութիւնը վերջացուց աղաղակելով. — «Եղէք արթուն, պատրաստ եղէք հայրենիքի համար զոհուելու, այն ատեն պիտի տեսնենք միացեալ եւ անկախ Հայաստան»: (Բուռն եւ երկարատեւ ծափեր):

Հանդէսի գեղարուեստական բաժինը վերջացաւ հայ գեղջկական հարսանիքով, որ մեծ հետաքրքրութիւն ըստեղծեց նաեւ հիւրերու մէջ: Հանդիսականները հայրենի բնագաւառի սովորոյթներուն ի տես, ուրախ էին եւ խանդավառ:

Օր. Պ. Գէորգեան, որ տեղական Քոնսերվաթուարը կը յաճախէ, այս անգամ աւելի մարզուած, հանդէսի ընթացքին երգած հայերէն ու ֆրանսերէն երգերով նպաստեց հանդէսի փայլին: Երգելու հրաւիրուած էր նաեւ Տիկ. Վարժապետեան: Երկու երգիչներն ալ գնահատուեցան ջերմ ծափերով:

Հանդէսէն վերջ, սկսան նուագական պարերը:

Ընկերներ եւ համակիրներ տեղ գրաւեցին քովընտի սրահին մէջ, ուր խնջոյքը տեւեց մինչեւ լոյս:

Օրուան սեղանապետի հրաւէրով խօսեցան շատ մը ընկերներ: Խումբ խումբ դասաւորուած սեղանակիցները երգեցին ազգային, յեղափոխական ու գեղջկական երգեր:

Խնջոյքը տեւեց մինչեւ լոյս:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԱԶԳԱԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԱՃՈՒՄԸ

Խորհրդային Միութեան ազգաբնակչութիւնը 1926ի ընդհանուր մարդահամարէն մինչեւ 1935 յունուարի 1ը աճած է 24 միլիոնով: Տարեկան միջին աճումը կը հաշուէի 3 միլիոն հոգի: Մեծ քաղաքներու մէջ ծնունդներու թիւն է հազարին 16 — 28:

ՁԵՌԱԳԻՐ ՃԻՆԳԻԶ ԽԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Խ. Գիտութեանց Ճեմարանի արեւելագիտական բաժինը գնած է մոնկոլերէն լեզուով գրուած հին ձեռագիր մը, որ կը պարունակէ Ճինգիզ խանի կենսագրութիւնն ու թագաւորութեան պատմութիւնը:

ԳԻՆՈՎ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ

Խորհրդային ծանօթ բանաստեղծ Բ. Կորնիլով հեռացուած է Գրողներու Միութենէն գինովութեանը պատճառով:

ՖՐԱՆՔԵԽՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԲՆԱԳԻՐԸ

ՅՕԴՈՒԱԾ 4. Դիւրացնելու համար դաշինքի պարտաւորութեանց գործադրութիւնը, սուրիական կառավարութիւնը իր զինեալ ուժերու համար պիտի որդեգրէ սպառազինում մը, եւ հարկ եղած չափով, հանդերձանք մը միեւնոյն տիպարէն որ կը գործածուի Ֆրանսական զինեալ ուժերու կողմէ:

Ֆրանսական կառավարութիւնը բոլոր դիւրութիւնները պիտի տայ սուրիական կառավարութեան որպէսզի այս վերջինը կարենայ Ֆրանսայի մէջ սուրիական զինեալ ուժերու համար ապահովել հայթայթումը նորագոյն տիպարէն զէնքերու, ռազմամթերքի, նաւերու, օդանաւերու, նիւթեղէնի եւ հանդերձանքի:

ՅՕԴՈՒԱԾ 5. Համաձայն գտնուելու համար դաշնագրի 5րդ յօդուածի, 3րդ հատուածի տրամադրութեանց, սուրիական կառավարութիւնը յանձնառու կ'ըլլայ դաշնագրի տեւողութեան ընթացքին, ֆրանսական կառավարութեան տրամադրելու վայրեր երկու օդային խարիսխներու համար:

Այս վայրերը պիտի ընտրուին ֆրանսական կառավարութեան կողմէ, այնպիսի կէտերու շուրջ որոնց հեռաւորութիւնը չորս մեծ քաղաքներէն չի կրնար 40 քիլոմեթրէն պակաս ըլլալ:

Ժամանակաւոր կերպով ֆրանսական կառավարութիւնը արտօնած է օգտագործելու, իբրեւ խարիսխ, Նէյրապ եւ Մէզզէի օդակայանները: Նոր վայրերու մէջ փոխադրութիւնը պիտի կատարուի անմիջապէս որ նոր խարիսխները կառուցման եւ սարուածքի տեսակէտով պատրաստուին եւ դրուին միեւնոյն պայմաններու մէջ ինչ որ են նախկինները, որոնք վերստին պիտի դառնան սեփականութիւնը սուրիական կառավարութեան, այս գործողութեան ծախքերը բաժին ըլլալով սուրիական կառավարութեան:

Անկախաբար այս խարիսխներէն, եւ մինչեւ որ սուրիական օդային ուժերը ի վիճակի ըլլան ապահովելու ներկայիս պատրաստ օդակայաններու պահպանումը հողը, ֆրանսական կառավարութիւնը կը հաւանի բերել իր աջակցութիւնը այս գետիններու պահպանումին, հասկնալի ըլլալով որ այս աջակցութիւնը ոչ մէկ կերպով պիտի վնասէ այն սեփականութեան իրաւունքներուն զորս սուրիական կառավարութիւնը ունի այս գետիններուն վրայ:

Ֆրանսական կառավարութեան փափաքին վրայ եւ անոր ծախքովը, եւ այն պայմաններով որոնք պիտի որոշուին երկու դաշնագիր Բարձր Կողմերու համաձայնութեամբ, սուրիական կառավարութիւնը յանձնառու կ'ըլլայ ընձեռելու մասնաւոր պահակներ, առնուած իր սեփական գունդերէն, գործակցելու ֆրանսական այն մեծ ուժերուն հետ որոնք կոչուած են ապահովելու օդային խարիսխներու պաշտպանութիւնը, սարուածքը, ֆրանսական օդային ուժերու այն մասնագէտներուն հետ որոնք ժամանակաւոր կերպով կապուած պիտի ըլլան վերոյիշեալ օդակայաններու սարուածքի եւ խնամքի գործին:

Ֆրանսական կառավարութիւնը կը հաւանի զօրամասեր պահել Ճէպէլ-Տրիւզի եւ Ալէվիներու մէջ, հինգ տարուան համար, դաշնագրին գործադրութեան սկիզբէն հաշուելով:

Այս զօրամասերուն կայանները պիտի որոշուին երկու կառավարութեանց համաձայնութեամբ:

Սուրիական կառավարութիւնը այս վայրերու մէջ պահուած միութիւնները (զինուորական ուժերը) պիտի թողու ֆրանսական կառավարութեան տրամադրութեան տակ. պիտի ըստանձնէ անոնց մարզումն ու պահպանումը, ան պիտի դիւրացնէ հարկ եղած տեղական տարրերու հայթայթումը՝ յոխ պահելու համար այս զօրքին թիւը:

Ճշդուած պարագայ մըն է որ այս զանազան կէտերու վրայ ֆրանսական ուժերու ներկայութիւնը չի նշանակեր գրաւում եւ չի վնասեր Սուրիոյ վեհապետական իրաւունքներուն:

ՅՕԴՈՒԱԾ 6. Սուրիական կառավարութիւնը ամէն կարելի դիւրութիւն պիտի ընծայէ ֆրանսական ուժերու պահպանման, մարզման, տեղափոխութեանց, փոխադրութեանց եւ հաղորդակցութեանց համար, ըլլայ այն կէտերուն շուրջ ուր կեդրոնացած են անոնք, կամ ըլլայ ընդմիջանցումով (transit) այդ կէտերու միջեւ, դիւրութիւններ պիտի ընծայուին նաեւ այդ ուժերուն անհրաժեշտ սարքաւորման եւ պարէնի վերաբերեալ նիւթեղէններու մթերման ու փոխադրութեան համար:

Ընծայուելիք դիւրութեանց շարքին կը նկատուի ճամբաներու, երկաթուղիներու, նաւարկելի ճամբաներու, նաւահանգիստներու, թաղափներու, օդակայաններու, ջրանցքներու, սուրիական հողամասի վերեւէն թռիչքի իրաւունքի, հեռագրական, հեռաձայնային եւ ձայնասփիւռ հեռագրական ցանցերու օգտագործումը:

Որ եւ է ժամանակ, կարելի չէ համքօրինական սակացոյց մը հաստատել ֆրանսական կառավարութեան դէմ:

Ֆրանսական ռազմանաւերը ընդհանուր ազատութիւն պիտի ունենան սուրիական ջուրեր մտնելու եւ այնտեղ մնալու, ինչպէս նաեւ սուրիական նաւահանգիստները այցելելու, սակայն հասկնալի է որ սուրիական կառավարութիւնը նախապէս ազդարարագիր պիտի ստանայ սուրիական նաւահանգիստներու ըլլալիք այդ այցելութեանց մասին:

Սուրիական կառավարութիւնը ֆրանսական կառավարութեան տրամադրութեան ներքեւ պիտի դնէ ֆրանսական ուժերու կարիքներուն անհրաժեշտ բոլոր վայրերն ու շէնքերը:

Այս տրամադրութեան գործադրութեան կերպերը, ինչպէս նաեւ ֆրանսական զինուորական կայուածի եւ հաստատութեանց սեփականութեան վերաբերեալ այլեւայլ խնդիրները մասնաւոր համաձայնագիրներու նիւթ պիտի դառնան: Այդ համաձայնագիրներու գործադրութիւնը ֆրանսական կառավարութեան, ներկայիս գոյութիւն ունեցող նիւթական պարտաւորութեանց որ եւ է ծանրաբեռնում պէտք չէ պատճառէ:

(3) (Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (73)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Ապրիլ 29ին գործակալը սուզանաւ վերադարձաւ. Թանկագին տեղեկութիւններ հաւաքած էր ան. բայց յաջորդ օրը առտուան դէմ երբ կը պատրաստուէին Տարտանէլ մեկնիլ, թրքական թորփիլլարձակ մը երկու ժամ հալածեց սուզանաւը եւ անհաւասար կռիւէ մը յետոյ այս վերջինը կորսուեցաւ Մարմարայի ջուրերուն տակ:

Ուրիշ սուզանաւ մը E.14 որ դարձեալ յաջողած էր ճամբայ մը գտնել ականներու ցանցին մէջէն, դիտումնաւոր կերպով ջուրին երեսը բարձրացաւ եւ հակառակ ցամաքէն արձակուած թնդանօթներուն, ընկղմեց թրքական պահականաւ մը:

E.14ի յանդուգն հրամանատարը Պօյլ երկրորդ ճամբորդութեան մը ձեռնարկեց յունիսին եւ 25 օրուան ընթացքին ընկղմեց 15 նաւեր: Յետոյ E.12 եւ E.7 սուզանաւերը ու երեքը միասին դժոխային կացութիւն մը ստեղծեցին Մարմարայի մէջ, ընկղմելով ընդամէնը 45 թրքական ու գերմանական փոխադրանաւեր: Աւելին. անոնք սարսափի մատնեցին նոյն իսկ ծովեզերքները եւ ահագին վնասներ հասցուցին ճամբաներուն, նաւամատոյցներուն ու երկաթուղիի գիծերուն: Սուզանաւերուն մէջ կը գտնուէին գաղտնի սպասարկութեան գործակալները որոնք քանի մը օրուան համար ցամաք կ'ելլէին եւ տեղեկութիւններ կը հաւաքէին թշնամիին պատրաստութեան մասին:

Տարտանէլի պատերազմին բրիտանական նաւատորմը ունեցաւ շարք մը անձնուէր սպաներ ու նաւաստիներ որոնք իթէլիճընսի աշխատաքներ կատարեցին Թուրքիոյ սահմաններէն ներս ու քաջաբար վտանգեցին իրենց կեանքը յանուն հայրենիքին:

Կը յիշեմ, օրինակ, հերոսական պատմութիւնը տեղակալ Լայընսին, որ սպայ էր E.2 սուզանաւին մէջ: Այս վերջինը Մարմարա մտած էր հետապնդելու համար թշնամի փոխադրանաւերը: Առտու մը արեւածագէն առաջ երիտասարդ ու յանդուգն Անգլիացին, ծովափէն կէս մղոն հեռու, ջուրը կը նետուի՝ լողալով ցամաք հասնելու համար: Խոշորկեկ լաստ մը ունէր միասին որուն վրայ տեղաւորած էր իր պայթուցիկները, թուրք զինուորի մը համազգեստը ինչպէս նաեւ ատրճանակ մը: Մէկ թեւով կը լողար ան, իսկ միւսով ամուր կառչած էր լաստին: Վտանգաւոր առաքելութիւն մը յանձնած էին իրեն — օդը պիտի հանէր ռազմանիւթի հսկայ մթերանոց մը. եթէ յաջողէր, բարի լուրը սուզանաւին պիտի տար պայթումին որոտը. յետոյ ատրճանակի հարուածով մը երկրորդ ազդանշան մը պիտի դրկէր իր ընկերներուն՝ անգամ մը եւս հաստատելու համար թէ յուսախաբ ըրած չէր զիրենք:

Տեղակալը այդ ծրագրով ճամբայ կ'ելլէ եւ ապահով ցամաք կը հասնի: Սուզանաւը մէկ մղոն հեռաւորութեան վրայ կը սպասէ անձկութեամբ. կը սպասէ կէս ժամ, մէկ ժամ ու թերեւս աւելի երկար. ու յանկարծ ահաւոր բոց մը կը ժայթքի դէպի երկինք ու կը լսուի որոտընդոստ պայթում մը: Հիմա հեւհեւ կը սպասեն ատրճանակի հարուածին որ դժբախտաբար կ'ուշանայ. արշալոյսը կը կարմրի հորիզոնին վրայ. ժամերը կը սահին բայց տեղակալը կենդանութեան ոչ մէկ նշան կուտայ:

Սուզանաւը ի զուր կը սպասէ անոր. հերոսը չպիտի վերադառնար. մինչեւ այսօր ալ յայտնի չէ թէ ինչ վախճան ունեցած է ան:

Նոյնքան խիզախ, բայց աւելի բախտաւոր եղաւ Անգլիացի ուրիշ սպայ մը՝ Տ'Օյլի - Հիւզ որուն պատմութիւնը կ'արժէ որ ներկայացնեմ իմ ընթերցողներուս:

E. 11 սուզանաւին սպաներէն էր ան: Քաջալերուած Լայընսի յաջողութենէն՝ անիկա պիտի փորձէր օդը հանել Սան Սթէֆանոյի մօտերը գտնուող կամուրջ մը որուն վրայէն կ'անցնէր Պերլին - Պոլիս երկաթուղիի գիծը, կամուրջը շատ մօտ էր ծովեզերքին:

Գիշեր մը սուզանաւը զգուշութեամբ կը մօտենայ ծովափին եւ կանգ կ'առնէ Սան Սթէֆանոյի ճիշդ դիմացը, թուրք զինուորները պահակ կը սպասեն „քիչ անդին ,խարակներուն բարձունքը՝ հսկողութիւն կատարելու համար կամուրջին վրայ: Տ'օյլի Հիւզ կը հետեւի Լայընսի օրինակին. լաստի մը վրայ կը շարէ պայթուցիկը եւ անհրաժեշտ գործիքները, իր հագուստները, ատրճանակ մը, դըրսանի լուսարձակ մը, սուլիչ մը ինչպէս նաեւ դաշոյն մը որուն պէտք կրնար ունենալ թուրք պահակները սատկեցնելու համար: Ժամը առտուան երկուքն է, ամիսմասիր ու հայրենասէր երիտասարդը կ'ողջագուրուի իր եղբայրակիցներուն հետ ու կը մեկնի՝ անձնատուր Մարմարայի ջուրերուն:

Նախապէս որոշած էր թէ որ կէտէն ցամաք պիտի ելլէր. բայց դժբախտաբար զօրաւոր հոսանք մը կը հեռացնէ զինքը ու քանի մը վայրկեան վերջը երիտասարդը կը հասնի՝ խստօրէն հսկողութեան տակ առնուած խարակներուն ստորոտը: Ջուրը աւելի ծանծաղ է հիմա. կը շարունակէ ճամբան իր ետեւէն քաշելով փրկարար լաստը, արդէն հասած է ամայի վայր մը ուրկէ նեղ անցք մը մինչեւ կամուրջ կ'երկարի: Բայց դարձեալ պիտի մագլցի խարակներէն վեր: Թըրքական համազգեստը կռնակը կ'անցընէ, գործիքները կը նետէ ուսին վրայ ու կը սկսի բարձրանալ, սխալ քայլ մը կրնար անդունդ գլորել զինքը կամ թեթեւ աղմուկ մը կրնար արթնցնել քնացող թուրք պահակները: Բախտաւոր էր, սակայն, այս քաջ տղան. կը մագլցի զգուշութեամբ եւ հինգ-տասը վայրկեանէն կը հասնի խարակներուն գագաթը:

Այնտեղ, քարի մը տակ կը պահէ պայթուցիկները եւ դաշոյնը ձեռքին մէջ կը քալէ դէպի կամուրջը, յանկարծ դէմ դիմաց կուգայ թուրք պահակի մը հետ, կը քաշէ դաշոյնը եւ կը զարնէ:

Կամուրջին մօտեցած է հիմա. ի՞նչ տեսնէ. տասնեակ մը թուրք զինուորներ կրակի մը շուրջը բոլորուած պահակ կը սպասեն. անկարելի է յառաջանալ: Տ'օյլի Հիւզ կը շուարի. կը նստի քարի մը վրայ ու կը սկսի մտածել, նոր ճամբայ մը պէտք է գտնէ: Կամուրջը երեք կամար ունի ցամաքին վրայ, չի կրնա՞ր արդեօք պայթուցիկը տեղաւորել այդ կամարներուն տակ. բայց այդ պարագային ստիպուած պիտի ըլլայ երկու ճամբորդութիւն ընել զինուորներուն առջեւէն՝ պայթուցիկը բերելու համար. առէք ըստ վերադարձի եւ փախուստի ճամբան ալ պիտի երկարի եւ լուսարձակներուն ճառագայթները պիտի մատնեն իր ներկայութիւնը:

(Շար.)

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ յայտարարուեցաւ Փանարի գործարանին մէջ, Լըվալուա: Մօտ 3 հազար գործաւորներ ձգեցին իրենց աշխատանքը, բայց գրաւուած կը պահեն գործարանը: Պատճառն այն է որ գործարանին տնօրէնութիւնը 825 բանուոր արձակած էր 16 Հոկտեմբերին, առանց բանուորական պատուիրակ-ներու համաձայնութեան:

ՇՈԳԵԿԱՌՔԻ ծանր արկած մը պատահեցաւ Զորեքշաբթի երեկոյ, Փիւ-Թոյի կայարանին մէջ, Փարիզի մօտիկ: Երկու շոգեկառքեր իրար բախեցան եւ խորտակուեցաւ մարդատար շոգեկառք մը: 15 վիրաւորներ կան, 2ը ծանր վիճակի մէջ: Նիւթական վնասը եւս մեծ է:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Հայր. Միութեան Փարիզի եւ արուարձան-ներու բոլոր անդամներն ու համա-կիրները կը հրաւիրուին տարեկան ընդհ. ժողովի, որ տեղի պիտի ունե-նայ 8 նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2ին, Ֆլօրիա ճաշարա-նին մէջ, 61, Rue Mr. Le Prince:

Օրակարգ՝ վարչութեան ընտրու-թիւն եւ կարեւոր հարցեր:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Պուլվար - Օտոյի մասնաճիւղի դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ այսօր ուրբաթ, կէս-օրէ վերջ ժամը 2ին, Մատրան սրա-հին մէջ: Կը խօսի

Պ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԱՆԾԱՆՕԹ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ (Etoile)

Կազմակերպուած Նախ. Պատ. Հայ Սպաներու Միութեան կողմէ:

8 նոյեմբեր, կիրակի ժամը 18.15ին:

Անդամներէ կը խնդրուի ներկայ ըլ-լալ կամարին մօտ, Շան զ'Էլիզէի դի-մացը:

Թատերական Ներկայացում

Ի նպաստ Պօմոնի Վարանդեան Ակումբին

Վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը **8.30**ին Վարանդեան Ակումբին մէջ

10 Պուլվար Մարկըրիտ, Պօմոն

Մարսէյլի Տրամա - Օփէրէթ խումբը ղեկավարութեամբ դեր. Ղազարեանի

Կը ներկայացնէ ՆԱՄՈՒՍ

Մուտք՝ 5 եւ 4 ֆրանք, փոքրիկներու՝ 2 ֆրանք

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կազմակերպուած ԱԲԻԼԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ կողմէ

կը ներկայացուի ՇԻՐՎԱՆԶԱՏԷ-ի

ՉԱՐ ՈԳԻՆ

Վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ

5, Rue de l'Eclipse, Մարսէյլ

Վարագոյրը կը բացուի ճիշտ ժամը 9ին

Տոմսերու գին՝ 4 եւ 3 ֆր.

Թատերական Ներկայացում

Նախաձեռնութեամբ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱԲԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ի նպաստ իր կարօտեալներուն

Այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2,30ին Շըմէն տը լա Մատրակ

Պառ «Էնթէրնասիօնալ»ի սրահին մէջ,

ղեկավարութեամբ դերասան՝ Յ. ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

կը ներկայացուի՝ Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ

ԱՐՑՈՒՆՔԻ ՀՈՎԻՏԸ

4 արար յուզիչ տրամ

ORCHESTRE PARIKIAN

31, Rue Monge - PARIS (5e) (Métro. Cardinal Lemoine)

Փարիզեան առաջնակարգ նուագածուներէ բաղկացած ԲԱՐԻԿԵԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ, նոր եւ ընտիր ռէփէրթուարով տրամադրելի է պարահանդէսի, հարսանիքի եւ այլ երեկոյթներու:

ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆ:

Դիմեցէք իրեն եւ վստահ եղէք որ խիստ գոհ պիտի մնաք:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

“ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ”

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ՑՈՅՑ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻ

8 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, **SALLE ERARD**ի մէջ, **11, Rue de Mail, Métro Bourse** կամ **Sentier**

ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ

կազմակերպուած ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ, հովանաւորութեամբ ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ

ՂԵԿԱՎԱՐ՝ **Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ**:

կը մասնակցին՝ ՏԻԿ. ՄԱՌԻ ԹԷՐԶԻ (մեներգ), ՕՐ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱԼՊԱՆ (մեներգ), **Mme EDWIGE BERGERON** (ջութակ), ՕՐ. Տ. ՋԱՌԱՓԵԱՆ (դաշնակ): **Mr. Charles KOECHLIM.** Ֆրանսացի յայտնի երգահան եւ քննադատ՝ պիտի խօսի Հայ երաժշտութեան մասին:

Կոմիտասեան Յանձնախումբի կողմէ կը գնկուցանէ Պ. Ա. ԶՕՊԱՆԵԱՆ:

Առաջին անգամ ըլլալով պիտի երգուին ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏի անտիպ գործերէն՝ հարսանեկան երգերը:

Գիներ՝ Reservé 20 ֆր., Թիկնաթոռ՝ 10 եւ 15, կալըրի՝ 10 եւ 5 ֆրանք:

Տոմսերը կարելի է հայթայթել Փարիզի Հայոց եկեղեցիէն եւ Պ. Հրանտ Սամուէլէն 61 *Rue Mr. le Prince*

ՀԱՄԵՐԳԻ ԶՈՒՏ ՀԱՍՈՅԹԸ ՊԻՏԻ ՅԱՏԿԱՑՈՒԻ Կ. ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՆՏԻՊ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՄԱՆ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Վ. Ռամեան, Մշօ, Մուրատ եւ Արղութեան խումբի ընկերներըվաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆի «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհանուր ժողովը, այս շաբաթ իրիկուն ընկ. Մալխասեանի բնակարանին մէջ, կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտադիր է:

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր շըր-ջանի բոլոր ընկերները, այս երեքշաբթի, նոյեմբեր 10ին, ժամը 8.30ին, 4, rue St. Denis (Place du Chatelet), մեթրօ Chatelet:

Օրակարգ՝ Ձեկոյց Շրջանային ժողովի եւ ընտրութիւն նոր կոմիտէի:

Գաւառ

Ս. ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կուիշք եւ Կէվէն խումբերու եւ Թալուտիէի ընկերները, այս կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ

Դասախօսական ժողովներ

ՎՌԱՄԵԱՆ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ ուրբաթ (Նոյ. 6) երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքավայրին մէջ:

Պիտի դասախօսէ՝

ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը, այս շաբաթ (նոյեմբեր 7) իրիկուն ժամը 8ին, ընկ. Մուրատեանի բնակարանին մէջ: Կը խօսի ընկ. Շ. Միսաքեան:

«Զաւարեան» ենթակոմիտէի խնջոյքը տեղի պիտի ունենայ կիրակի (նո-յեմբեր 8) իրիկուն ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ: Ներկայ պիտի ըլ-լայ ընկ. Շ. Միսաքեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Լառրանական» յանձնախումբի կազմակերպած բանախօսու-թիւնը տեղի պիտի ունենայ, կիրակի (8 նոյեմբեր), առաւօտեան ժամը 10ին: Կը բանախօսէ Պ. Շ. Միսաքեան:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրը Կարտանի մէջ

Այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **Կ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ** ԵՒ **Լ. ԳԵՂՈՒՆԻ**

Թէյասեղան

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8էն մինչեւ կէս գիշեր

ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆի սրահին մէջ, Rue de la Défense, Իսի-լէ Մուլինօ

Գեղարուեստական բաժին անդամուհիներու կողմէ:

Տախսերու մասնակցութիւն մեծերու 3 ֆրք. փոքրիկներու 2 ֆրք.

Բժշկական Դասախօսութիւն եւ Թէյասեղան

Կազմակերպուած Ֆ. Հ. Կապոյտ խաչի Անկէնի մասնաճիւղին կողմէ

Նոյեմբեր 22, կիրակի, ժամը 3ին, Անկէնի լճին դէմ, Cascade du Lacի սրահը

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԲԺՇԿ. Շ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ**

Նիւթ ունենալով ՄԱՐՍՈՂԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱՆՔ

Տախսերու մասնակցութեան համար մուտք՝ **5** ֆրանք

17, Rue Damesme, PARIS (13)

Le Gérant: H. STEPHAN — Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (129)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Քարէ ցած պատ մըն ալ անցնելով՝ ան ինքզինքը գտաւ Ղեհրու բաց տա-րածութեան վրայ:

Այգիի քովէն նեղ եւ քարքարուտ ճամբայ մը կը բարձրանար վեր: Ան-շուշտ Հրազդանի կամուրջէն բաժ-նուող ճամբան էր այդ, մտածեցՎար-դանը, բայց թէ ո՞ւր կ'երկարէր, դէ-պի ո՞ր գիւղը, դժբախտաբար այդ չէր գիտեր:

Քարի մը վրայ նստաւ վայրկեան մը հանգստանալու ու ընելիքի մասին մտածելու համար: Զարմանալի արա-գութեամբ միտքը կը գործէր: Շըր-ջակայքի գիւղերուն բոլորովին ան-ծանօթ՝ լաւագոյն համարեց վերա-դառնալ քաղաք: Ճիշդ է որ քաղաքի փողոցներուն ալ ծանօթ չէր, բայց հազարաւոր Հայեր կը բնակէին հոն, մէկն ու մէկէն կրնար Գալուստի տան մասին իմանալ: Դժբախտաբար, քա-ղաքը կը գտնուէր Հրազդանի հակա-ռակ կողմը. անդնդախոր ձոր մը կը բաժնէր զինք քաղաքէն: Ուրեմն ի՞նչ:

Աջ ոտքը զարմանալի կերպով ծան-րացած, թմրեցաւ: Տափատը բոլորո-վին թրջուած էր ու արիւնը կը լճա-նար կօշիկին մէջ: Անդիմադրելի ցան-կութիւն մը կը զգար քնելու ու հազիւ մեծ դժուարութեամբ աչքերը բաց կը պահէր: Մէկ ալ հրացանը վար ինկաւ ձեռքէն, աչքերը կիսախուփ՝ գլուխը կրծքին ինկաւ:

Թէ այդ վիճակը որքան տեւեց, չգիտցաւ Վարդանը: Երբ հեռուէն ար-ձակուած գնդակ մը շաչելով զար-նուեցաւ նստած քարին, բոլորովին ինքզինք գտած, չորս բոլորը նայե-ցաւ: Մեծ այգիի կողմէն չորս հինգ զինուորներ դէպի իր կողմը կը վա-զէին: Վարդանը վիրաւորուած եղէկի նման առաջ նետուեցաւ: Ղեհրու բաց տարածութիւնն էր առջին, ուր նոյն-իսկ թուփ մը, մեծ քար մը չկար ծածկուելու համար:

Աջ կողմի վրայ Հրազդանի ձորը կ'երկարէր, որ ամբողջովին ծած-կուած էր վայրի թուփերով ու քիչ վերը՝ դէմ դիմաց այգիներու չար-քով:

Քանի մը ոստումով Վարդանը հա-սաւ թուփերուն ու անմիջապէս մխր-ճուեցաւ անոնց մէջ՝ հետապնդողնե-րու աչքերէն անյայտանալով:

Հալածողները քաղաքի ծայրը, Շուստովի գործարանի դիմացը գտ-նուող զօրանոցի զինուորներէն էին: Երբ Պոնտոլովսկիի սպանման ներկայ եղող ճամբորդները դէպի քաղաք փա-խան, անոնցմէ Մալական կառապան մը կեցաւ զօրանոցի առջեւ եւ հեր-թապահ սպային յայտնեց եղելութիւ-նը: Անմիջապէս երկու սպաներու ղեկավարութեամբ տասնեւհինգի չափ զինուորներ ճամբուեցան՝ չարագործ-ները ձերբակալելու համար:

Մեծ մասը անմիջապէս ցրուելու այ-գիներու մէջ Վահէն եւ Մաթոսը հե-տապնդելու, իսկ հինգ զինուորներ, ողջ մնացող լեռնական Ինկուշի ա-ռաջնորդութեամբ, սկսան հետապնդե-լ Վարդանը:

Վարդանի կացութիւնը հետզհետէ յուսահատական կը դառնար: Ամէն կողմէն շրջապատող զինուորները ըս-կսան կրակել փախստականի վրայ, ամէն անգամ որ ան թուփերու մէջէն կ'երեւէր:

Սարսափելի յոգնած էր Վարդանը: Աջ ոտքը հետզհետէ աւելի կը ծանրա-նար, որու վրայ կարծես ահագին ծանրութիւն մը կախուած ըլլար: Ա-րիւն քրտինքի մէջ կորած՝ սաստիկ արագ կը հեւար, ու սիրտը կարծես պիտի պայթէր: Բայց եւ այնպէս կը շարունակէր վազել ձորն ի վեր, մա-նաւանդ երբ հեռուէն արձակուած գն-դակ մը անախորժ վժժոցով անցաւ ա-կանջի մօտէն:

Հրացաններու ձայները բազմա-պատկուած՝ ալ աւելի մօտէն կը լըս-ուէին: Վարդանը անսահման յուսա-հատութիւն մը զգաց: Կանգ առաւ: Կուրծքը երկաթագործի փքոցի նման կը բարձրանար:

Կարծես պիտի խեղդուէր: Ձեռքի շարժումով մը օձիքի կոճակները քան-դեց ու կորուած ծառի մը կոճղին վը-րայ նստաւ: Թեւերը վար ինկան ու գլուխը կախեց: Օտար քաղաքի մը մէջ կորած երեխայի մը նման լքուած զգաց ինքզինքը: Ամէն ինչ վերջացած էր, ոչ ֆիզիքական կարողութիւն եւ ոչ ալ հոգեկան արիութիւն մնացած էր: Թող պատահի՝ ինչ որ պատահե-լու է, մտածեց Վարդանը, համակեր-պուած գալիք սարսափելի վախճանին հետ:

Զարմանալի խաղաղ լռութիւն մը շրջապատեց զինքը, տերեւի մը թե-թեւ սոսափիւնն իսկ որոշակի կը լը-սէր, կը լսէր եւ սրտի մրճային զար-կը՝ թաք, թաք, թաք:

Ծանր քայլերու տակ կոտրտուող ճիւղերու աղմուկը յանկարծ սթափե-ցուց զինքը: Առանց ինքնիրեն հաշիւ տալու ոտքի ցատկեց ու նորէն սկսաւ վազել:

— Սթոյ (կեցիր),— ու միաժամա-նակ հրացան մը պայթեցաւ:

Իրմէն հարիւր քայլ մը առաջ, զին-ուոր մը կտրած էր ճամբան: Հազիւ Վարդանը ժամանակ ունեցաւ թուփե-րու ետեւը ապաստանիլ, երկրորդ գնդակ մը գետնէն փոշի բարձրա-ցուց: Զինուորը ճամբան բռնած էր:

Սկսաւ ետ վազել եկած ուղղու-թեամբ: Միտքը դադրած էր գործե-լէ, միայն անասնական առողջ բնազ-դը կը ղեկավարէր զինք: Քիչ առաջ-ուան յուսալքումը ամբողջովին չքա-ցեր էր: Ապրելու, ազատուելու բնազ-դական ցանկութիւնը ուժ եւ վայրագ յանդգնութիւն մը բերած էր վրան: Չէր գիտեր ինչպէս կը ցատքէր փո-սերու, թուփերու, մացառներու վրա-յէն, հաստատ չէր ալ գիտեր, որ ոտ-քերը գետին կը դպէին: Առանց առ-ջեւը եղած արգելքները տեսնելու, գնդակի նման կը սուրար:

Թակարդի մէջ բռնուած գայլի նը-ման, աչքերը կատաղի, յուսահատու-թեամբ փայլեցան, երկու զինուորներ իրարմէ բաւական մը հեռու, դէպի ի-րեն կողմը կուգային, փախուստի ճամբան գոցելով:

Ուրեմն, պաշարուած էր, փախուս-տի ոչ մէկ հնար: Նա դարձաւ վիրա-ւորուած գազանի նման՝ անմարդկա-յին աղաղակ մը բարձրացնելով: Եր-կու ոստումով հասաւ ձորը եզերող քարաժայռը, որ պատի մը նման ուղ-ղաձիգ՝ ահագին տարածութեան վրայ կ'երկարէր ձորն ի վեր, անանցանելի պատնէշի մը նման: Սակայն, երբեմն տեղեր քարաժայռը զգալապէս աւելի ցած էր:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 8 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 8 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3265 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Օրեան Խօսք

Ի ԽՈՐՈՑ ՍՐՏԻ...

(ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԸ ԵՒ ԻՐ «ՀԵԶ ՀՊԱՏԱԿ»ՆԵՐԸ)

Երաժշտական ներդաշնակ նուագի՛ բնոյթն ունի այն ձախողանքը, որուն մատնուեցաւ կաթողիկոսական «լիազօր» Նուիրակը Ամերիկայի մէջ...

«Պայքար» «ԵՐԶԱՆԿԱՌԻԹ ԹՈՒԱԿԱՆ ՄԸ» կը կոչէ Հոկտ. 10–11 *Թուականը, երբ Նիւ Եորքի Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ Նուիրակի նախաձեռնութեամբ գումարուած Հոթէլ Մարթինիքի «Երեսփ. ժողով»ը ձախողանքի մատնեց նոյն Նուիրակի ամխոներու գործը...*

Անորդ խաղին բովանդակ ծալքերը ըմբռնելու համար՝ անհրաժեշտ է հոս կրկին անգամ կանգ առնել քանի մը «մանրամասնութեանց» վրայ:

Համբաւաւոր «Երեսփոխանական ժողով»ը ընդամէնը երեք նիստ ունեցեր է. տանք այդ նիստերուն ամփոփ պատկերը.—

ՆԻՍՏ ԱՌԱՋԻՆ.— Այս նիստին ի շարս այլ ընթերցումներու կարդացուած է էջմիածնէն Նուիրակին ուղղուած այն կոնդակը, որով Կաթողիկոսը «կը շեշտէր անոր բացարձակ լիազօրի հանգամանքը եւ ամէն կարգի իրաւասութիւն կը շնորհէր գաղութահայերու ազգ. եկեղեցական գործերը կարգադրելու՝ համաձայն իր տեսողութեան եւ դատողութեան»:

ՆԻՍՏ ԵՐԿՐՈՐԴ.— Այս նիստին «բացարձակ լիազօր»ը յանուն Ն. Վեհափառութեան պարզած է այն ծրագիրը, որ պիտի գործադրէ Ամերիկայի մէջ՝ կործանարար պառակտումին վերջ տալու համար: Ահա այդ ծրագիրը.—

«1.— Սրտի անհուն կսկիծով կը գտնենք մասնաւորապէս Ամերիկահայ գաղութի մէջ տիրող երկպառակութիւնը եւ մտահոգ ենք, որ բոլոր խաւերու եւ շրջանակներու մէջ, մինչեւ իսկ ընտանեկան յարկերէն ներս տիրող այս անհամաձայնութիւնները ապետաբեր պիտի դառնան Ազգին.

«2.— Լիազօրուած եմ Կաթողիկոսէն խաղաղութեամբ, իմաստութեամբ եւ զգաստութեամբ կարգադրելու Ամերիկահայութեան ազգային ներքին խնդիրները եւ իմ ցանկութիւնն է արդիւնաւորել այս առաքելութիւնը Ամերիկահայութեան մէջ, խաղաղօրէն կարգադրելով տիրող անհամերաշխութիւնը: Եւ առ այս, Լիազօրիս հանգամանքով լաւագոյն միջոցը համարած եմ գործադրել հետեւեալ կէտերը.

«Ա.— Չորս տարուան համար կասեցնել կը հրաժարի Ազգ. Երեսփ. ժողովը.

«Բ.— Կը հրաժարին Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը իր յարակից խորհուրդներով.

«Գ.— Չորս տարուան շրջանի մը համար կազմել չէզոք տարրերէ բաղկացեալ Կեդր. Վարչութիւն մը, որուն կ՚ենթարկուին եկեղեցւոյ հետ կապուած բոլոր հաստատութիւնները եւ գործերը.

«Դ.— Հայ Առաք. եկեղեցիներէն դուրս վտարել այն նախկին հոգեւորականները, որոնք Կաթողիկոսէն եւ Գերագոյն խորհուրդի կողմէ կարգալոյծ հռչակուած են.

«Ե.— Մեղայագիր ստորագրել տալ եւ գրաւոր խոստում առնել կարգապահութեան եւ օրինապահութեան՝ այն հոգեւորականներէն, որոնք վերին Իշխանութիւններէ կախակայուած են, բայց տակաւին կը շարունակեն հոգեւոր արարողութիւններ կատարել, եւ զանոնք ընդունիլ Հայ. Առաք. Եկեղեցիէն ներս.

«Զ.— Այժմ ըմբոստ տարրերու ձեռքը գտնուած բոլոր եկեղեցիներն ու դպրոցները միացնել հայրապետանման եկեղեցիներու եւ դպրոցներու»:

Տեղեակ չենք մանրամասնութիւններուն երրորդ *նիստին, որ տեղի ունեցած է նոյն օրուան (Հոկտ. 11) երեկոյեան:*

Նիստերու «վեհութեան» չունչը ընթերցողներուն փոխանցելու համար, «Պայքար» կը գրէ.

— «Իր այս ծրագիրը պարզելէ ետք, Ն. Սրբազնութիւնը, ծայրայեղ յուզումով եւ փղձկած շեշտերով, *խնդրեց ժողովականներէն, որ ի սէր ազգային համերաշխութեան, ի սէր եղբայրակցութեան, ամերիկահայ գաղութի ներկայացուցիչները օժանդակեն իրեն իր այս ծրագիրները գործադրելու, որպէսզի ինքն ալ պսակուած տեսնէ իր առաքելութիւնը եւ խաղաղ սրտով վերադառնայ էջմիածին»:*

Յետոյ «Պայքար» կը պատմէ, թէ կաթողիկոսական Նուիրակի այս յուզումները, փղձկումներն ու աղերսանքները *ի՛նչ արձագանգ գտած են ռամկավար եւ հօկճի «երեսփոխան»ներու հոգիներուն մէջ.*

«Նուիրակը հազիւ թէ իր զեկոյցը լրացուցած, բոլոր սեղաններէն գրեթէ զապանակէ մղուածի պէս մէկ շարժումով վեր բարձրացան բոլոր ձեռքերը, առաջին խօսքը իրարմէ խլելու փութկոտութեամբ: Ժողովականներու մեծագոյն մասը արտայայտուեցաւ հակիրճ կերպով եւ արտայայտեց իր պատկան թեմին վճռական բաղձանքը: Բոլոր երեսփոխաններու միահամուռ բաղձանքը կարելի է ամփոփել հետեւեալ գլխաւոր կէտերուն մէջ.—

«1.— Նախատակ Դուրեանի արիւնը դեռ չէ ցամքած ժողովրդեան սրտին մէջ եւ երբեք պիտի չցամքի.

«2.— Ըմբոստ տարրը երբեք ընդունակ չէ իր խռովարար ընթացքէն հրաժարելու, եւ Ազգը երբեք չի կրնար վստահիլ կոկորդիլոսի արցունքներու.

«3.— Հայրապետանման եկեղեցիներու եւ դպրոցներու վերջին երեք տարիներու շրջանին ցոյց տուած խաղաղ յառաջդիմութիւնը խանգարելու հարկ չկայ բնաւ.

«4.— Ամերիկահայ ազգային գործերը առաւել քան երբեք արդիւնաբեր եղած են վերջին տարիներու ընթացքին.

«5.— Ազգը գոհ է իր Տեղապահէն եւ Ազգ. Առաջնորդարանի պաշտօնէութենէն. (*առանք պիտի վտարուէին.* «Յ»).

«6.— Սահմանադրական Օրէնքի 21րդ յօդուածի Զ. եւ Է. համարներու տրամադրութեանց համաձայն, Ազգ. Երեսփ. ժողովի իրաւասութիւնն է ընտրել կամ հրաժարեցնել իր Առաջնորդը եւ Կեդր. Վարչութիւնը.

«7.— Բոլոր հայրապետանման թեմերը եւ Ամերիկահայ ջախջախիչ մեծամասնութիւնը հպատակ են միշտ իր Վեհափառին, Գերագոյն խորհուրդին, Լիազօր Նուիրակին եւ եկեղեցական ատեանութիւններուն, բայց առ այժմ հարկ չի տեսներ իր ներքին գործերուն մէջ որ եւ է փոփոխութեան»:

ԱՅՍՊԷՍ ՈՒՐԵՄՆ ՆԷՏ ԱՌ ՆԷՏ ԿԸ ՄԵՐԺՈՒԻՆ ՆՈՒԻՐԱԿԻՆ ԲՈԼՈՐ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ:

Ռամկավար պաշտօնաթերթը անհրաժեշտ նկատած է աւելցնել, որ այս ամէնը լուած է «վերին աստիճանի (*սխալ չկարդաք, ոչ թէ* ստորի՛ն, *այլ* վերի՛ն. «Յ») յարգանքով ու պաղարիւնութեամբ», *գլխաւոր* «կարգախօս» *ունենալով* «ներկայ կացութեան (*այսինքն՝* պառակտումի. «Յ») անպայման պահպանումը»:

Ծքե՛ղ վարագոյր մը իջեցնելու համար այս անմա՛հ թատերախաղին վրայ, «Պայքար» հետեւեալ բառերը կը դնէ Նուիրակի բերնին մէջ.

—«Կը տեսնեմ որ բոլոր երեսփոխանները անխտիր կը պահանջեն իրաց պահպանումը. կը ցաւիմ որ այսքան երկար ժամանակ ձեր մէջ մնացի եւ ծրագիրներս պարզեցի ամէն տեղ ամէնուն, բայց չհասկցուեցայ. կը զգամ թէ պարտուած մարդ մ՚եմ եւ իմ առաքելութիւնս ձախողած է, սակայն եթէ դուք կը կարծէք թէ ներկայ կացութեան պահպանումը աւելի օգտակար է ազգին, ուրախ եմ (??«Յ»), որովհետեւ Ն. Վեհափառութեան բաղձանքն ալ այդ է» (?? «Յ.»):

Յաւերժացման արժանի ազգայի՛ն այս անօրինակ խայտառակութեան, վատութեան եւ ստորնութեան պատկերը լրիւ գծագրելու համար, անկարող ենք հոս ամբողջութեամբ չյիշատակել նաեւ այն հեռագիրը, որ յանուն ժողովի յղուած է էջմիածնի Կալանաւորին.

«Հոկտեմբեր 11, 1936ին, Նիւ Եորք Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ գումարուած Ամերիկահայ Ազգային Երեսփոխանական Ժողովոյ մէջ արտայայտուած ընդհ. բաղձանքներուն վրայ, Նորին Ս. Օծութեան Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի Նուիրակ Գարեգին Արք. Յովսէփեան ՅԱՆԳԵՑԱՒ (ուրե՛մն, ուրե՛մն Նուիրակն է որ... «ՅԱՆԳԵՑԱՒ». «Յ.») այն եզրակացութեան թէ եկեղեցւոյ միասնականութիւնը ներկայ պայմաններու տակ հնարաւոր չէ եւ Վեհափառ Հայրապետի անունով արտօնեց Ազգային Կեդրոնական Վարչութիւնը եւ առաջն. տեղապահը մնալ իրենց պաշտօնին վրայ եւ շարունակել Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ ծառայութեան նուիրական գործը: Այս առթիւ Երեսփոխանական Ժողովը իր որդիական սէրը եւ խոր յարգանքը խոնարհաբար կը մատուցանէ Վեհափառ Հայրապետին»:

Այժմ ջերմ խնդրանք մը մեր ընթերցողին:

Գիտնալու համար թէ «ինչ ինչոց»է, իրաւամբ պիտի խնդրէինք, *որ ընթերցողը ուշադրութեամբ կարդայ այն քաղուածքները, որ ռամկավար պաշտօնաթերթէն բերած ենք քիչ վերը:*

Իր անդրանիկ խօսքին մէջ Նուիրակը «սրտի անհուն կսկիծով» *կը վկայագրէ պառակտումի ցաւալի փաստը եւ* ջերմ բաղձանք *կը յայտնէ* վերացած *տեսնել այն:*

Այս նոյնը կը յայտնէ նաեւ յանուն Կաթողիկոսի, *որուն կողմէ ինք եկած է Ամերիկա:*

Իր երկրորդ խօսքին մէջ Նուիրակը «ուրախութիւն» *կը յայտնէ եղեր, որ պառակտումը պիտի յարատեւէ:*

Նոյն Նուիրակը կ՚աւելցնէ եղեր, որ «Ն. Վեհափառութեան բաղձանքն ալ այդ էր (*այսինքն՝* պառակտումը. «Յ»)»:

Իրենց յայտարարութեան մէջ «երեսփոխան»ները «միաձայն» կը վկայեն, որ «հպատակ են միշտ իրենց Վեհափառին, Գերագոյն խորհուրդին, Լիազօր Նուիրակին եւ եկեղեցական ատեանութիւններուն»:

Այս «հեզ հպատակ»ները իրենց որոշման մէջ միաժամանակ կը յայտնեն սակայն, որ պիտի չենթարկուին *Լիազօր Նուիրակին եւ է տնօրինութեան:*

Նուիրակը իր սկզբնական խօսքի մէջ կը յայտարարէ, որ ինք «բացարձակ լիազօրութիւն» եւ «ամէն կարգի իրաւասութիւն» ունի բոլոր գործերը «իր տեսողութեան եւ դատողութեան» համաձայն կարգադրելու:

Նոյն Նուիրակը ակամայ *այս բոլոր «լիազօրութիւն»ներէն եւ «իրաւասութիւն»ներէն վայրկեանի մը մէջ «ուրախութեամբ» կը հրաժարի՛* սակայն, *երբ իր դէմ... Հոթէլ Մարթինիքի խաժամուժը կը տեսնէ:*

Ահա այսքան զազրանք եւ այսքան զարհուրանք կայ այն եղեռնախաղին մէջ, որուն աղօտ պատկերը քիչ վերը տուինք:

Զայն գծեցինք ոչ ամբողջութեամբ սակայն: Գիծ մը կը պակսի: Անհրաժեշտ էր, որ ժողովը հրապարակէր նաեւ հեռագիր մը էջմիածնէն, որով Կաթողիկոսը (... Ամենայն Հայոց) իր ուրախութիւննե՛րն ու օրհնութիւննե՛րը կը յղէ Հոթէլ Մարթինիքին՝ պառակտումի *յաւերժացումին առիթով:*

Տարակոյս չունենանք սակայն. պիտի տեսնե՛նք, պիտի կարդա՛նք նաեւ այս հեռագիրը:

Ընթերցողի լուրջ ուշադրութեան կը յանձնենք կարեւորագոյն պարագայ մը:

Կաթողիկոսական Նուիրակը փորձի, անցեալի եւ խելքի տէր կղերական մըն է:

Ան իր տնօրինութիւնները չէր հրապարակեր, *եթէ երբեք գիտնար, թէ անոնց պիտի* չենթարկուին:

Ան իր եւ իր Հովուապետի բաղձանքները չէր յայտներ, *եթէ երբեք վստահ չըլլար, թէ այդ բաղձանքները արձագանգ պիտի* չգտնեն *հոգիներու մէջ:*

Ան Հոթէլ Մարթինիքը նիստի չէր հրաւիրեր, *եթէ երբեք նախապէս հրաւիրեալներու* համաձայնութիւնը *չունենար, թէ պիտի* հպատակին *իր տնօրինութեանց:*

Անկասկած է, որ Նուիրակը զոհ գացած է ստորին խաղի մը: Վատերը նենգօրէն խաբած *են զինք, անպաշտօն բանակցութեանց մէջ* հպատակութիւն *կեղծելով, իսկ ետքէն անարգաբար ըմբոստանալով եւ զինք ծանր եւ ամօթալի կացութեան մատնելով:*

Այսքան անարգանք, մինչեւ իսկ այս հրէշները, պարտաւոր էին խնայել էջմիածնին եւ անոր Նուիրակին:

Ուրա՞խ ենք արդեօք, որ մեր «հակառակորդ»ները, բարոյապէս խպառ մերկացած, այսպէս, իրենց բովանդակ այլանդակութեանը մէջ, անգամ մըն ալ կը ներկայանան գաղթաշխարհին եւ էջմիածնին:

Ո՛չ: Աւելի քան տխուր ենք: Պիտի ուզէինք, մեր բովանդակ էութեամբ պիտի բաղձայինք, որ այսպէս չըլլար: Որքան վատ՝ մեր «հակառակորդ»ը, այնքան սգաւոր՝ մեր հոգին: Մանաւանդ այս սեւ, այս մթամած օրերուն:

Եգիպտոսի «Փողոց»ին Թղթակիցը Նիւ Եորքէն կը գրէ իր թերթին («Արեւ», *Հոկտեմբեր* 27).

— «Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որ «պատուաւոր ելք» մը կ՚ակնկալէր, յուսախաբ եղած է եւ ներքին վրդովումը շեշտուած է շարքայիններու մէջ, այս ձախողանքին հետեւանքով»:

Ուրեմն իր յղացած անպատիւ ելքը *իրեն ոչ մէկ վրդովում պատճառած է. «յուսախաբուած»ը դարձեալ մենք ենք, չուարումը կրկին եւ միայն մեր շարքերուն մէջ է...*

Ա՛խ դու եօթնի՛ցս անարգ անբարոյութիւն:

Հին է խօսքը թէ՝ «քաղաքականութիւնը — լրբութիւն է». ո՛չ, բնաւ համամիտ չենք մենք. լրբութիւններ կան, որ ներելի չեն մինչեւ իսկ քաղաքական աշխարհի մէջ. Երբե՛ք պիտի չուզենք ըմբռնել եւ երբե՛ք պիտի չուզենք ներել այն նոր վատութիւնները, որ Հոթէլ Մարթինիքը Հոկտեմբեր 10 - 11*ին գործեց Ամերիկայի մէջ:*

Յ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

«ԷՆԹԵՐՆԱՍԻՈՆԱԼ»Ը ՖՐԱՆՍ. ՆԱՒԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Ծերակոյտի ուրբաթ օրուան նիստին մէջ խիստ բուռն վիճաբանութիւններ կատարուեցան միջադէպի մը առթիւ, որ տեղի ունեցած է ֆրանսական նաւարաններուն մէջ:

Ծովային նախարարութեան խորհրդականը Պլանքօ, վերջերս, ընդհ. քննութիւն մը կատարելու համար այցելած ատեն Թուլոնի, Պրեսթի եւ Շէրպուրկի նաւարանները, ողջունուած է «Էնթէրնասիոնալ» երգով:

Ծերակուտական Տիմէնիլ այս առթիւ հարցապնդում մը ուղղեց կառավարութեան, խստիւ քննադատելով ծովային նախարարութեան խորհրդականը, որ ոչ միայն թոյլ կուտայ «Էնթէրնասիոնալ» երգել նաւարաններուն մէջ եւ կառավարութեան ներկայացուցիչին առջեւ, այլեւ արձակուրդ կուտայ այն նաւազներուն կամ նաւարանի բանուորներուն, որոնք կ՚ուզէին մասնակցիլ յեղափոխական միթինկի մը:

Եւ ահա կը սկսի բուռն վիճաբանութիւն մը, Ծերակոյտին խաղաղ մթնոլորտին համար անսովոր: Լէոն Պլում պահ մը կը ծիծաղի տեսնելով փոթթած ալիքը:

Ծերակուտական Լէմըրրի կը պոռայ.— Մի՛ խնդաք, Պ. վարչապետ, ամօթ է: Ծերակուտական Լէօս.— Եթէ Ալզասցի մը կենար այստեղ, պիտի ըսէր ձեզի թէ անպատուուեցաք...: Վիճաբանութիւնները հետզհետէ աւելի կը սաստկանան: Սպառնալիքներ երկու ծայրայեղ հոսանքներու միջեւ: Տիմէնիլ այդ սպառնալիքներուն ակնարկելով.— Կ՚արհամարհեմ ձեր մամուլին յարձակումները, ինչպէս կ՚արհամարհեմ ձայնասփիւռով կատարուած պայքարը, երբ կ՚ըսուի թէ Ծերակոյտը կառավարութեան դիմադրած պարագային՝ ժող. ճակատը պիտի գայ թօթվել «հին յիշատակները»...

Ի վերջոյ խօսք կ՚առնէ ծովային նախարարը, որ կը յայտարարէ թէ չափազանցուած է միջադէպին պատմութիւնը, յետոյ կը պաշտպանէ իր խորհրդականը իբրեւ պարկեշտ եւ հայրենասէր քաղաքացի մը, «նաւարանի հին բանուոր մը, որ քաղաքապետական խորհրդական դարձած, յետոյ երեսփոխան ընտրուած, այժմ՝ նախարար, կը ներկայացնէ ժողովրդապետութիւնը»:

Բեմ կուգայ Պլանքօ, որ կը յայտարարէ թէ համեստ բանուոր մըն է, հաւատարիմ կը մնայ իր ծագման աւանդութիւններուն եւ դասակարգին, կը կարծէ թէ ընկերային վէճերը կը նուազին՝ երբ իշխանութիւնը աւելի չատ չփում ունենայ բանուոր դասակարգին հետ, թէ ինք առաջին հեղինակն է հաւաքական պայմանագիրներուն, որ կնքուեցան Սէն-Նազէրի մէջ եւ այդ քաղաքը ոչ մէկ գործադուլ ըրած է մինչեւ այսօր, թէ բանուորութենէն բարձրանալով մինչեւ նախարարութիւն՝ երբեք նուազած չէ իր մէջ հայրենասիրութիւնը, կարգապահութեան ոգին, եւ բանուոր դասակարգին վրայ իր ունեցած ազդեցութեամբ՝ կրնայ հաւաստել թէ նաւարաններու աշխատաւորները երբեք պիտի չդաւաճանեն երկրին, տեղի պիտի չտան միջադէպերու:

Այս յայտարարութիւնը, անկեղծութեամբ եւ յուզումով արտասանուած,

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

«ՍՈՒՐԲ ԿՈՄԻՏԱՍ»

Եթէ կաթողիկոս կամ Պապ ըլլայի, անմիջական անվերապահութեամբ սուրբ կը հռչակէի Կոմիտասը: Համար հազար եկեղեցական «սուրբ»երու խառնիճաղանճին մէջ քանի՞ իրական սուրբի կը հանդիպինք այն բարձր իմաստով որ կը պարունակէ այդ բառը—հաւատքի մթին լուսնոտութենէն վեր՝ իմացական ու գաղափարական բացառիկ խոյանք մը:

Զարմանք չըլլար՝ երբ Ս. Մեսրոպի կողքին դնենք Ս. Կոմիտաս մըն ալ, վասնզի, եթէ մէկը ծնեցաւ տառապեցաւ եւ մարմնաւորեց Հայ մշակոյթի լուսասիւնը, միւսը՝ նոյնպէս տքնեցաւ, քրտնեցաւ եւ գեղակերտեց մշակոյթի այդ սիւնին մէկ խոյակը՝ որ կը կոչուի Հայ Երգ:

Ինչպէս որ Մեսրոպէն առաջ կար Հայ լեզուն բայց պակասաւոր տառերով, նոյն է, Կոմիտասէն առաջ ալ կար Հայ երգը ու զայն որոնողներ, բայց ան էր որ կերտեց անոր պորփիւրէ անդրին եւ զայն աստուածային շունչի մը պէս տարածեց ի չորից ծագս աշխարհի:

X

1908ին կաթողիկոսական ընտրութեան առեն իմ Հայաստան ուղեւորութենէս երեք անմոռանալի յիշատակ կը պահեմ: Արարատի՝ ձերմակափառ վեղարը, Արագածի քառաշը նորհ սաղաւարտը, եւ Կոմիտասի երգը: Այս երեք պատկերները դեռ կը թրթռան հոգիիս խորը, մինչ այնքան խանդեր ու երազներ մոխիր են փոխուած:

Կոմիտասի ե՛րգը ...

Ձեմ լսած որ եւ է երգ այնքան սրտագրաւ, այնքան խռովիչ, այնքան հոգեթափանց որքան այս վեղարաւոր տղեղ մարդուն կլափէն ելած ոլորուն, յորդելուկ ձայնը: Անոր դրոշմին պապակը կայ ու կը մնայ դեռ ներսս: Առաջին տպաւորութեան ցունցը դուցէ · բայց այս այսպէս է ինծի համար:

Ինչ որ ինք կերտեց, կաղապարեց, անայլայլ է այլ եւս, վերջնական, կատարեալ: Ինչպէս իրմէ առաջ, իրմէ վերջ փորձողներն ալ չեմ կարծեր թէ կարենան ունենալ անոր տիրական, պողպատեայ արձանական պատեանը:

Եթէ Կոմիտաս չունենար աստուածային շունչ, եթէ «հոգին սրբոյ շնորհ»ով լեցուած չըլլար, եթէ իր ձայնը չունենար սերովբէական թրթռումը, ի՞նչպէս պիտի իրագործուէր այն հրաշքը որ այսօր է · Արարատեան դաշտի ողորմելի գեղջուկին աղկաղկ կականումը համաշխարհիկ մայրաքաղաքներու բարձրագոյն բեմերուն վրայ:

Կոմիտաս հայ երգին աշխարհակալն է, Մեծն Աղեքսանդրը:

X

— Լօ, լօ, բայց ութ ձայնով Լօ լօ:

Այսպէս կ'որակէր փրոֆ. Աբրահամ Տ. Ցակոբեան, իր լաժպիտ արտայայտութիւնով Պոլսոյ մէջ, երբ դուրս կ'ելլէր Կոմիտասի սարքած մէկ համերգէն: Այո, լեռնական Լօ լօ մը որ սակայն ութ ձայներու շնորհադեղ իր տարազով հիացում էր ազդած:

Այո, ամէն մարդ արհամարհանքով կ'ունկնդրէր հայ մշակին տմոյն աղաղակը, բայց Կոմիտաս մը պէտք էր որ դաշտերու տիղմերէն ու զիբրուկներէն հանէր, մաքրէր, դրէր, յղկէր ու փայլեցնէր այդ ադամանդը:

Ուրեմն Կոմիտաս՝ փրկիչն է Հայ երգին: Ան իր այդ փրկչական օրհնութիւնովը օծեց հայ ամբոխներու հոգին, որ մինչեւ այդ, տղէտ՝ ազգային ձայնին օտար, այլազգի կերկերումներու տղմուտին մէջ կը լողնար:

X

Կոմիտաս «երկնային կոչումն» ունէր կատարելու ազգային այդ մեծ գործը:

Մեծ իրագործումներու համար մեծ տեսլականները բաւական չեն: Պէտք է Հաւատքն ու Ջիղը ունենալ միանգամայն: Վարանք ու բեկում չի ճանչնար նուիրեալ անձը: Առաքելութեան մը կամքը սնուցանող մարդը գլուխը կը փշրէ, բայց չընկրկիր: Այսպէս էր Կոմիտաս: Իր ներքին պողպատեայ սեւեռումը հանդերձուած էր նրբամտութեամբ եւ քաղցրութեամբ: Իր առաջին հակառակորդները իր դասակից ու բնակակից կղերականներն էին, մաս մը մզլոտ միտայնութենէ, մաս մը նախանձէ առաջացած: Բայց ան կրցաւ իր յաղթութեան դրօշը պարզել երկար տառապանքէ ու չկամութիւններէ յետոյ եւ պարզուած այդ առաջին դրօշը՝ Թիֆլիսի մէջ, իր յաղթարշաւի նախանշանն էր որ բնաւ չծալլուեցաւ եւ չպիտի ծալլուի իր անհետացումէն ալ յետոյ:

X

Ան իր առաքելական տեսլականին զոհած էր ամէն ինչ · հաճոյք, վայելք, հանգստաւէտութիւն:

Կը պառկէր պարզ գետնի վրայ հասարակ ծածկոց մը տակը առանց բարձի, ըմպելի չունէր, ճաշը չափաւոր · ժուժկալ եւ ողջախոհ · երբ Թիֆլիսի ու Պոլսոյ բոլոր կիներն ու աղջիկները հոգի կուտային, կը թրվային իր շուրջը, ինք բոլորին հետ ժպտուն, բոլորին հետ կատակարան, չէր լսուած որ մոլորէր կամ գայթակղէր: Գուցէ իր այս ինքնազուսպ ու խստակեաց բարքը մթին թելերէն մէկն էր եղած գինքը առաջնորդող իր դժնդակ հիւանդութեան:

Միշտ ուղղաձիգ, ջղապիրկ, նիհար. երբ ձեռքը թօթվէր կը դգայիր որ բազուկը կը փրթի, մշտաժպիտ, զուարթախօս, ընկերական ու մտերիմ, այս երկաթեայ մարդը երբ լսեցինք որ մռայլ հիւանդութեամբ մը զգետնուեր է, ամէնքս ալ սահմռկեցանք:

Սահմռկեցանք ու հաւատացինք, հաւատացինք որ պիտի լռէ օր մը ան «ի մեռելոց», մինչեւ իր իրական մահը, դիակնացումը եւ սակայն, իր մահուան իսկ չենք հաւատար, որովհետեւ ան դեռ կենդանի է «ի ներքս ի մեզ»:

X

Կոմիտաս միջնադարեան միսթիքականութեամբ մը կը մօտենար հայ երգին ու երաժշտութեան: Իր կրօնքն էր ան, իր մարմինն ու արիւնը: Կ'երկրպագէր գեղեցիկ ձայնաշէնչի մը առջեւ, ինչպէս պատարագիչը կը խոնարհի սկիհին առջեւ որ կը պարունակէ փրկչական մարմինն ու արիւնը: Սրբութենէ վեր բան մըն էր իրեն համար հայկական հոգեւորէն խուսափած ամէն ներդաշնակութիւն, եւ իր մշտասեւեռ խուզարկութիւնը մանկական խելացնորութեան կը վերածուէր երբ «գանձ» մըն էր գտած:

Իր սքեմը զոր կը պահէր եւ վեղարը զոր կը կրէր միշտ, մինչ կրնար զանոնք լքել դիւրաւ կարգ մը բախտախնդիրներու պէս — զինքը կը պարփակէին, կը շրջապնդէին իր կրօնազօր հաւատաւորութեան մէջ, քանի որ, ինք նուիրուած էր հայ ազգային կրօնքին մէկ թեւին, ջերմեռանդ պաշտողն ու պաշտպանն էր անոր: Եւ մնաց մինչեւ վերջը պարզ վարդապետ, իրական ու ճշմարիտ մեծագոյն «վարդապետը» Հայաստանեայց երաժշտութեան:

X

Կ'ըսէի որ Կոմիտաս երկնային կոչում ունէր կարծես Հայ երաժշտութեան փրկիչն ըլլալու:

Ի՞նչպէս չհաւատալ այդ նախասահմանութեան:

Ո՞վ կրնար երեւակայել, թէ Անատոլուի Թրքախօս ստանի մը խորը ծնած տղէտ մանուկ մը, որ ոչ մէկ շնորհ կը ցուցնէր բացի քաղցրաձայն ըլլալէ, եւ ըստ աւանդութեան եկեղեցիին մէջ երգելէ, բախտին մէկ դիպուածովը էջմիածին պիտի իյնար, եւ հոն, այնքան երաժիշտներու եւ երգիչներու մէջէն ջոկուելով, իր թրքահայ ու թրքախօս պատեանին մէջ պահուած Հայ Հոգին պիտի երթար պրպտել հայ հնաւանդ երգերը եւ հոն առկայծող մայրուն կանթեղներուն ճաճանչները ելեկտրական ներզօր հոսանքով մը իր սրտին ու մտքին մէջ բիւրեղացուցած դուրս պիտի տար փառայեղ ջահեր կազմելու համար անոնցմէ:

Թող ըսեն թէ Կոմիտաս հեղինակ չէ: Ի՞նչ կ'արժեն հազար անլի անդոյն հեղինակութիւն, հրաշագեղ ու կատարելապէս վերարտադրութեան մը քով: Նախնական մարդու կարծիք մըն է այս թերեւս:

X

Իրաւ է, նախնական մարդու խառնուածք ունիմ քիչ մը: Եւրոպական բարձր երաժշտութենէ այնքան բան կը հասկնամ, կը խոստովանիմ, որքան դոնապանին կատուն՝ երբ կ'ունկնդրէ փողոցի շրջուն երգիչը:

Բայց երբ հայ երգերուն հարազատութեան մասին կասկածին, մէկ բան կրնամ պատասխանել.

Քանի լսեմ Կոմիտասի երգերը՝ կը զգամ թէ Հայ եմ.

Քանի որ Հայ եմ, ու կը զգամ զանոնք, հա՛յ են Կոմիտասի երգերը:

ՅԱԿՈԲ ՏԷՐ - ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Թէ աչքերնին Արեւուն դէմ փակեցին
Անոնք,- Սարսափին բսպաննելով իրենց հետ,
Դեռ կը կանչի՛ քեզ Անցուորն՝ որ Անձէդ
Կը մնայ բտտուեր մը լոկ դժնէ, ցնորագին ...
Կը յամենա՛ս դուն, Նահատա՛կ մշտածին,
Ճամբուն վրայ՝ ուրկէ անցան առ յաւէտ,
Ու կը քրքրես, կը թալթըլի՛ս ծարաւէդ՝
Երբ թեւն Անոնց կը հրպի ճակտիդ խարոյկին ...
Ու կը կանգնիս նորէն՝ հանդարտ՝ պաղ աչքերդ
Ցառած ճանճի մը բզզիւնին, — անհո՛ւն կէտ՝
Ուր անցեալէն ոչ մէկ յուզում չի՛ թրթռար ...
Ո՛վ ձայներուն Զա՛յնը մեռած, պղտո՛ր Գետ,
Ցամառող շո՛ւնչն Անմահներուն, — վարդապե՛տ,
Վերադարձի՛ր, ըլլայ Երգի՛ մը համար ... :

1925 Գ. ԿԱՌՎԱՐԵՆՑ

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՍԻՆ

Կոմիտաս վարդապետ ՄԵԾ ՀԱՅ մըն է:

Ուր որ գնաց վարդապետը, ամէն տեղ, իր հայրենիքին հոգին կը ճախրէր իրեն հետ: Ամէն տեղ, ամէն երկինքի տակ, իր սրտին յուզումը հոն կը կաթի: Ինք ամբողջ է միայն իր հայրենիքով:

Բայց ինչ դժուար բան է, երբ այս տեսակ մարդիկ, իրենց զգացումներու գաղտնիքին կը թափանցեն, ու ամէն անգամ որ կ'ուզեն արտայայտուիլ, կը հանդիպին արգելքի:

Իր հանճարին խոյանքին մէջն էր Կոմիտաս, երբ ընդհանուր պատերազմը սկսաւ:

Այս մեծ Հայուն ու մեծ արուեստագէտին մէջ, փոթորիկ մըն է այս պատերազմը: Մահուան պէս բան մըն է այս փոթորիկը, մանաւանդ որ, ան կը մնայ, ու երթալով կը խորանայ սրտին մէջ: Ան կը նմանի աչքերուն խորը լեցուած արցունքներուն, որոնք կը մնան միշտ հոն, ու մշուշ մը, փոթորկի պէս լուռ, կը կոտրի լոյսին հետ: Լոյսին պայծառութեան համար պէտք է արցունք մը թափի:

Պատերազմ ...

Ձմայլելի հեռանկար մը կը լեցուի մշուշով, ու կը դառնայ անդունդ: Բոլոր գեղեցկութիւնները, որոնք, իրենց խորհրդաւոր պայծառութիւնը կուտակեցին, յանկարծ կը մթագնին:

Լոյս մը կը մարի վարդապետին աչքերուն մէջ:

Պատերազմ ...

Այս հազար գլխեան հրէշը, անոր սրտին մէջ, աշխարհներու հեծեծանքը կը թափէ: Փոթորիկի բռնուած է:

Հայկական տարագրութիւննե՞րը:

Օ՛հ, աշխարհը իր գլխուն կը փլի: Ամէն դի է դժբախտութիւնը:

Տարիներու ընթացքին, իր կերտած արուեստին ամէնէն ուժեղ ու թրթռուն լարերը կը փրթին իր սրտին մէջ: Աստուածները կը լքեն իր ներսը:

Աշխարհը, խորանը իրապաշտութեան, մարդկային մաքուր արիւնով կ'ողողուէր:

Իր սիրելի Հայաստանը եւ իր հայրենակիցները Թուրքին դանակին տակ էին ինկած: Ինք, մեռելներուն քովէն կ'անցնէր: Ա՞ս էր աշխարհը:

Ո՛չ, ո՛չ: Իր ջիղերը ուրիշ բանի համար պատրաստուած էին: Անմեղներու արիւնով վառակուած յաղթերգութիւններ չէր կրնար հիւսել ու երգել: Ցաղթութիւնը, իրեն համար, ուրիշ բան էր կեանքի մէջ: Մաքուր, իր խորհուրդին, բարձրացած գաղափարին ծիածանումն էր ան: Ի՞նչ կրնար ընել ասանկ մէկը, երբ աշխարհը կոնակ կը դարձնէր ամէն բանի, ու գաղափարին գեղեցկութիւնը կը հեղնէր: Ժամանակը այլ եւս տարօրինակ կ'երեւայ իրեն: Ու մարդիկ լալու տեղ կը խնդային: Սարսափելի կատակերգութիւն մըն էր այս խնդուքը: Ինք բոլորովին մարդկային կ'ուզէր ըլլայ: Իր արուեստին մարդկային շունչովը, կը փափաքէր ազնիւ ու սրբազան կեանքի մը յանգիլ, ու կ'աշխատէր մարդուն համար, մինչդեռ մարդ արարածը իր դիմացը կը գտնէր անմարդկային:

Մխիթարանքի ու սփոփանքի բան չէ մնացեր չորս դին:

Տարիներ առաջ, որչափ քաղցր էր երգերուն ձայնը: Ո՞ւր էին այն սարերը, որոնց վրայ ձայները լոյս ու բիւրեղ կը թափէին:

Հով արէք սարեր ...

Գերեզման: Լռութիւն: Զորս դին մահը կը պտըտի: Ուրուականներ կ'անցնին: Աստղերը չուառած ու դողդոջուն, կը պլլուին սարերուն: Այլ եւս անցնող հովերուն պատասխան տուող չկայ: Ո՞ւր են գացեր յուզումով լեցուն այն հոգիները, որոնք, ամիսներուն համն ու հոտը կը հանէին: Եւ բոլոր լեռները ու սարերը հայրենիքին, անոնց ներշնչումը ունէին: Բոլոր դաշտերը երկինքի պէս կ'աղուորնային, որովհետեւ անցնող հովերը երգի մը կը փոխուէին, ու կ'երգէին բոլոր ձայները, բոլո՛ր ձայները: Օրերուն բանաստեղծութիւնը կ'երգէին անոնք: Ամէն բան բանաստեղծութիւն էր հոն, ու հոգիները, երգի մը երաժշտութիւնը ունէին:

Բայց հիմա՞կ:

Կեանքը որչափ դժուարին բան էր: Որչափ շատ էին փոթորիկները:

Պատերազմը, ոճիրներու տեսարան մը, այս պահուն, ինք մայր Հայաստանէն բաժնուած, ականատեսն է այս ոճիրներուն: Ոճրագործներուն խորունկ հանդարտութիւնը կը տեսնէ իր աչքերով, կը զգայ իր ցնցուած հոգիին մինչեւ խորութիւնները: Իր կեցած տեղէն քայլ մը անդին, ոճրագործին ձայնը կը լսուի: Բոլոր անմեղներուն սրտէն փրթած աղաղակը իր սիրտը տակն ու վրայ կ'ընէ:

X

Ձեմ կարծեր որ սիրոյ խնդիր կենայ իր մտքի խանգարման մէջ: Սէրէն երբեք հալածուած չէ Կոմիտաս վարդապետը: Զինքը եթէ հալածող մը կայ, ան ալ մարդն է:

Մարդուն պատկերը ամբողջ իր գէշ կողմերով, նկարուած է իր ներսը: Այլեւս անոր նայուածքին դարհուրանքը ունի: Կ'ուզէ խուսափիլ անկէ: Բայց ուր որ կ'երթայ, աշխարհը իր աչքերուն տրտմութիւն մը առած, դժոխքի մը տեսարանը կը պարզէ, ուր մարդիկ, առանց իրենց վիշտերուն ու սինլքոր կեանքին գերեզմանը տեսնելու, ջղագարներու պէս կը խնդային: Բնական ուրախութիւն որովհետեւ սրտին հետ կը հոսի, այնքան մարդիկ անբնական էին՝ որ աշխարհ իր բնական շարժումէն բան մը կորսնցուցած էր:

Մարմինով տկար ու միտքով յոգնած մարդ մը Կոմիտաս, չկրցաւ կռուիլ կեանքին հետ:

Հայ ազգին հանճարը, Կոմիտաս վարդապետ, մեր ազգային աւանդութեան մէջ մտած է՝ սիրուած այն Աստուածներուն նման, որոնք, մեր երազին գինովութեան մէջ աւելի կը գեղեցկանան, եւ իրենց Աստուածութեան մէջ անգամ մը եւս կը ծնին, կը հասնին անճառելի բարձրութեան:

Հրաշալի աւանդութիւն:

Հիմա, Կոմիտաս անունը միայն բաւական է արտասանել,— մարմինովը տաքուկ, իր մաքուր գեղեցկութիւնը վրան, յաւերժապէս պահած իր երիտասարդութիւնը, կ'երեւի մեզի:

Այսօր Կոմիտաս կ'ըսենք, ու բացաձակապէս մեր հպարտութիւնը կը դառնայ ազգային:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՍՐԲՈՑ ՏՕՆ Է ԱՅՍՕՐ

Սգաւոր Պէրթան այս առաւօտ կապալառուի պէս իր սիրաբանութեան տասսանորդը առաւ ցանկապատին վրայէն: Իր պարտէզը պատուհանիս առջեւն է, ու ան միշտ վարագոյրին ետեւ կը կարծէ զիս, ու զամբիկի մը պէս յոխորտալի հոտէն գինով պարտէզին մէջ ծաղիկներուն արմատները կը փորփրէ:

Ցանկութիւնը իր ձայնին մէջ ապակիի զաւաթներ կը փշրէ: Այս կինը սեւեր կը հագնի իր անդոյն ցնծութիւնը ցոլացնելու համար: Գաղտնիք չէ որ իր բոսոր բալի շրթունքները, Պէտերիչէի այտերն ու ծաւի աչքերուն հսկող աղեղները «Ինտիֆրի»ի ներկերուն ու փոխարժէք խոնաւ համբոյրներուն կը պարտի:

— Ափսո՛ս փէնտի զրուչա ...

Նոր կարդախօս մը,— Աճարոնի զաւակներուն պէս— երկրպագողի միամիտներուն կը վարժեցնէ վճարել առանց սակարկելու. ու ես կը հրճուիմ տեսնելով Հայորդիներ երբ գինը կոտրելով պտուղներ կը ցուցնեն ու կը հեռանան,— Թութթի՛ վանդի ,Թութթի՛ քանդի»ն գոհինները դէպի մեծ հրապարակները վարակած է. Պէրթաներ իրենց կաւատներուն հետ առատօր կ'ընեն. ու «սգաւոր» Պէրթան առաւօտուն գիսակերն ու ցամքած ծիծերը թունդ հանելով դեղին քրիզանթէմի թաղար մը ցանկապատին վրայէն առին առաւ, ու խոշոր միջնամատ մը անոր ափին մէջ բորոտի քերուըտուք մը ստեղծեց: Շատոնց չըներ, երբ իր ամուսինը հասարակաց կալուածին մէջ «սրբացաւ» ու ընդհանուր սրբոց տօն է այսօր: Քրիզանթէմը ,դեղին ցաւի պճնանքը, հոս՝ մեռելի ծաղիկ է:

Գիտախորի ու մտացիր, դէպի գիւղին բարձունքը կ'ուղղուիմ քրիզանթէմ բազմութեան մը հետ որ կ'երթայ խռովելու յաւիտենական լռութիւնը:

Կ'երկարիմ այն անկիւնը ուր մեր գիւղի մարդիկ իրենց կանանչ արեւը մարեցին:

. . Հոն դասընկերներէս Տօնեմ Կարապետն ու Սեդօն Ժամու շապիկս իբրաւ ձեռքէ կը խլեն ինծի հագցնելու համար ու ես կ'ամչնամ որ ուշ եմ մնացեր:

Բարի, խելօք մանուկներ կը մօտենանք: Տէր Պօղոսը բացած է ոսկի մասունք աւետարանը ու իր կասկածին հետ կը պայքարի «... Թէ չիք յարութիւն ... ընդունայն է եւ զարաշխաբութիւն ձեր» ... Է. կնիքով մարմար չիրիմներու վրայ փոքրիկ փոսեր կան խնկամաններու տեղ ու բուրումնաւէտ ծուխը տէրպապային բուրվառին հետ կը սրբագործէ շրջապատը:

Մեր գերեզմանոցը շատ ու շատ ընդարձակ է, այնպէս որ Մեռելոցի օրը գիւղը բոլորիս համար հանդի՛ստ, Հարիւրաւոր սեղաններ կը փռէ ու ամէն փոսոյ շուրջ մեծատան մը զաւակներն ու հիւրերը կըռովին: Բայց դարձեալ գերդաստաններու բաժիններուն մէջ վիրկվիրկի կը թաղուին մեռնողները վախնալով իրարմէ բաժնուելէ:

—Ցանուն հօր եւ որդւոյ ...

Անտէր պանդուխտներու թաղէն կ'անցնինք Տէրտէրին հետ ու կը կե-

ԿՈՄԻՏԱՍԸ ԵՒ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Կոմիտասի ծառայութեանց եւ կատարած գործերուն մեծութիւնը, կարեւորութիւնն ու խորութիւնը ըմբռնելու, վեր հանելու եւ գնահատելու ուղղութեամբ, ցաւօք սրտի, մինչեւ այժմ շատ քիչ բան է կատարուած: Կատարուածն ալ բաւարար եւ գոհացուցիչ կարելի չէ համարել: Աւելին: Երաժշտութեան մասին տեսաբանական ու քննադատական հարցերով բռնադողները, որոնք այս կամ այն առիթով արտայայտուած են Կոմիտասի մասին կամ մասնաւոր ուսումնասիրութիւններ են նուիրած անոր, շատ քիչ բացառութեամբ՝ շփոթութիւն ստեղծած են կամ այլասերած քան թէ գիտական ու ճիշդ գնահատութիւն կատարած անոր արուեստին մասին:

Անհրաժեշտ է խթանել որ պայծառանայ Կոմիտասի շուրջ ստեղծուած միտքերու քաոսը եւ ուղիղ գնահատուի անոր գործունէութիւնը: Կոմիտասը երաժշտական այնպիսի մեծութիւն մըն է, որ արժանի է նման ուշադրութեան:

Ո՞վ է Կոմիտասը:

Ի՞նչ տեղ կը գրաւէ Հայ երաժշտութեան պատմութեան մէջ: Ի՞նչ արժէք կը ներկայացնէ իբրեւ ստեղծագործ երաժիշտ, իբրեւ ազգագրագէտ, իբրեւ երաժշտագէտ - բանասէր: Եւ վերջապէս ինչի՞ մէջ կը կայանայ Կոմիտասի թողած ժառանգութեան արժէքը մեզի համար:

Կոմիտասի արուեստին մասին արտայայտուած հակասական գնահատութեանց դէմ բնական ու տեղին է դնել այս հարցերը, որոնց որոշակի եւ ուղիղ պատասխանելը պէտք է դառնայ կարեւոր խնդիր մը քննադատութեան համար:

Փորձեցէք դիտել մեր երաժշտութեան քննադատութեան գործերը, ու ձեր առջեւ կը գտնէք տրամագծօրէն հակառակ, միանգամայն անընդունելի ու սխալ տեսակէտներ Կոմիտասի մասին:

Ոմանք Կոմիտասի ընկերային ծագումն ու կղերականի հանգամանքը նկատի ունենալով՝ զայն կը կոչեն «կղերական բանակիններկայացուցիչ»: Ուրիշներ ալ միջազգայնականութեան տուրքը տալու համար կ'աշխատին Կոմիտասի վերագրել յեղափոխական ծառայութիւններ, զայն ներկայացնելով, երաժշտական ասպարէզի մէջ, իբրեւ «յամառ պայքարող ազգայնականութեան դէմ»: (Ռ. Թերլեմէզեան, Հոկտեմբեր - Նոյեմբեր տարեգիրքին մէջ):

Ոչ Կոմիտասը պսակազերծ ընելու եւ մերկացնելու այդ անհեթեթ փորձերը, ոչ ալ Կոմիտասը միջազգայնականութեան դափնեպսակով պճնելու ճիգերը, որոնք իրենց խորքին մէջ կը մատնեն զռեհիկ սօսիոլոժիզմ մը, չեն կրնար նսեմացնել Կոմիտասի արժէքը, եւ ոչ ալ որ եւ է նոր բան աւելցնել անոր հեղինակութեան վրայ: Սակայն այդ եւ նման գնահատութիւնները, որոնք շփոթութիւն կը ստեղծեն եւ արգելք կը հանդիսանան հասկնալու Կոմիտասը, ընդհանրապէս անցեալի երաժշտական դէմքերուն դերը եւ արժէքը, կարելի չէ անտես առնել: Այդ խնդրին կարեւորութիւնը կը մեծնայ եւ ըստ էութեան կը բարդանայ երբ նկատի ունենանք որ ոչ միայն Կոմիտասի ընկերային արժէքին վերագնահատութեան հարցը կը դրուի, այլ եւ կը փորձուի նսեմացնել անոր դերը իբրեւ ինքնուրոյն ստեղծագործ: Կասկածի տակ կ'ուզեն ձգել եւ կը ժխտեն ժողովրդական երգի հիման վրայ Կոմիտասի ինքնուրոյն ստեղծագործական աշխատանքները, անոնց տալով միայն ազգագրական արժէք: Եւ ատիկա կը կատարուի Հայ երաժշտութեան հմուտ, Կոմիտասի հետեւորդ երաժշտագէտի մը կողմէ, որմէ շատ քիչ կը սպասուէր այդպիսի վերաբերմունք:

Խօսքը կը վերաբերի Սպիրիդոն Մելիքեանի: Ան է որ կը պաշտպանէ այդ սխալ տեսակէտը Կոմիտասի մասին: Իբրեւ այդպիսի տեսակէտ՝ շատ բնորոշ է Կոմիտասի ստեղծագործութիւնների անալիզը գրքոյկը.—

«Ուրեմն, խօսք չի կրնար ըլլալ Կոմիտասի ստեղծագործութեանց մասին, ան կը ներկայացնէ միայն Հայ շինականին երաժշտութիւնը», կ'եզրակացնէ Սպ. Մելիքեան, իր այդ գրքոյկով (էջ 25): Կարելի չէ երբեք համաձայն գտնուիլ այդ տեսակէտին հետ: Նոյնիսկ Սպ. Մելիքեանի բերած փաստերուն հիման վրայ՝ կարելի է հերքել այդ բոլորովին սխալ տեսակէտը եւ հաստատել հակառակը, թէ Կոմիտաս իր մշակած ժողովրդական երգերուն մէջ հանդէս կուգայ իբրեւ ինքնուրոյն մեծ ստեղծագործող, օժտուած բարձր արուեստով: Կոմիտասի մասին տարածուած այդ եւ նման սխալ տեսակէտներուն քննութեամբ զբաղելէ առաջ այստեղ ,անհրաժեշտ է յիշել Սպ. Մելիքեանի մէկ ուրիշ յօդուածին հետեւեալ տողերը, որոնք կը հակասեն իր տեսակէտներուն՝ Կոմիտասի մասին, այս անգամ ճիշդ:

« Անիկա (Կոմիտասը), կը գրէ Սպ. Մելիքեան, հանդէս կուգայ իբրեւ հիմնադիր նոր եւ կենդանի երաժշտութեան մը, յենած իր իսկ հաւաքած ժողովրդական երգերուն վրայ», (Կոմիտասի ծննդեան 60ամեակին նուիրուած իր յօդուածներու ժողովածուին մէջ, էջ 18): Սպ. Մելիքեան ասով կը սրբագրէ իր սխալ տեսակէտները Կոմիտասի մասին:

Առ այժմ այսքանը բաւական է ցոյց տալու, որ պէտք է լուրջ վերագնահատութեան ենթարկել Կոմիտասը ոչ-ստեղծագործ ճանչցող տեսութիւնը: Եւ ատիկա շատ անհրաժեշտ է:

Կոմիտասը ոչ միայն պարզ ազգագիր (էթնոկրաֆ) մը չէ, որ իր ձեռքձգած նիւթերը հաւաքէր բարեխղճութեամբ եւ հրատարակութեան տարնոյնութեամբ, առանց փոփոխութեան, այլեւ ստեղծագործ երաժիշտ է, եւ այն ալ ոչ սովորական չափով: Անիկա հանդէս կուգայ իբրեւ երաժշտական խորունկ տաղանդով օժտուած ստեղծագործ, եւ իր ստեղծագործութեանց համար հիմ ընդունելով ժողովրդական երգերը՝ կը մշակէ զանոնք, կը յղկէ, կը կոկէ եւ կը զարգացնէ այնպէս մը որ այդ մշակումին արդիւնքը կը դառնայ նոր եւ բարձր արուեստ մը, իր վրայ կրելով Կոմիտասի անհատականութեան եւ աշխարհահայեացքին խոր ազդեցութիւնը: Կոմիտասի մշակած երգերն արդէն շինականին երգած ժողովրդական երգերը չեն, բայց եւ հակադիր չեն անոնց: Կոմիտաս կատարելագործած է այդ երգերը, որոնք մայր եղանակի հետ համեմատելով՝ նոր արժէքով ստեղծագործութիւններ են:

Ինչպէս Թումանեան, մշակելով ժողովրդական բանահիւսութիւնը, կրցաւ կերտել բարձր արժէքով գործեր, օրինակ՝ Սասունցի Դաւիթը, որ իր բուն նիւթէն կը տարբերի բարձր կա-

…նք· մամռապատ սրբատաշ քարի մը աղջիւ, — անունն չունի ինչպէս ոմանք, այն օրէն ի վեր երբ մեր քաղաքացիք մուրճը ձեռքին ձորը մնաց: Բայց ես կը ճանչնամ մեր պատկից Մօզօն է ու դեռ ձայնը ականջիս կը հնչէ, երբ հօրս կը հարցնէր.

— Արա՛ր էս հէմօն ե՞ր տի չորնա՛յ.

Խեղճ Մանուշ մայրիկ, կար ատեն մը քեզի պէս բոլորիս յոյսը կապուած էր երէշ հան մը սատկելուն առանց խորհելու որ պիղծ արգանդ մը աւելի գազան Համիտներ կրնայ ծնիլ: Տէր պապա, աղօթքդ պակաս չըներ այս անժամուց քարին վրայ:

— Հաւատամք եւ խոստովանիմք.. որ այս մէկը սրբազնագոյն մահով մեռաւ անոր քարը պաշտպանելով, խեղճ անդապահ աղբարիկ· մաքէդ կ'անցնէ՞ր· այսօր տեղերքը սահման չունի մեր գերեզմաններուն աղջեւ, եւ մեր սեփական նեղ պատէշներէն ներս բոլորն թարմ գերեզմաններ կը փորէ դարձեալ...

— «... Ձեր աշխատութիւնը պարապ չէ»... կը վերջացնէ բարի քահանան ու խեւ նայուածքով մը կ'անցնի շիրիմ մը· դեռ քննում է մեր տերտէրը անխիղճ հարսին — նահատակին քարակէրին քովէն կ'անցնի — որ մեղք գործեց տասը տարի իր զաւկին սպասելով՝ անոր ղրկած պիտի ծուէնն իր կուրծքին, որ մեղք գործեց նոր մը սիրեց, իր ամուսնոյն յիշատակը անոր չթօուերին փակցուցած համբուրեց.

— Հալածեա չար սատանայ, հոս միաքս կը պղտորի. Տէրտէր օրհնէ զան միս մինակ, այն անշիրիմ մեռեալներն ալ, ընկերներս լուռ դեղը մըտան, դոհարանի քարը մոռցայ, եա կը դառնամ ու ես օր մը դարձեալ ձեզի այցի պիտ գամ փողահարելու.

— Սողո՛ս, Սողո՛ս զուր չէ մեր ապշխարութիւնը եւ մենք կերտեցինք մեր փառայեղ յարութիւնը, եւ ի զուր չէ որ Եփեսոսի մէջ — կամ այլուր — մարդոց նման գազաններու հետ մարտնչեցանք:

— Անսովոր ապաղակով կին մը եղեբաժօր մը պէս կ'ողբերգէ: Կը ճանչնամ. իր խենթեցած ամուսնին ուրուականը ոճիր մը պէս գերեզմանէն զուրս է ելեր ու թառեր է քարին վըրայ, ո՛վ չի գիտեր որ մեռցուցին զինքը ու արդարութիւնը խենթ անունը տուաւ անոր դիակին, մինչեւ այդ երկիրես սպասարկուն՝ նոյն անունը կուտայ դիակնացած ոճիր մը ապրեցնելու համար:

Դէպի հոն կ'երկարիմ երբ լպիրշ տատանումով Պերթան դիմացս կը ցցուի: Դեղին քրիզանթէմը գետեղած է մեռնողին ճիշդ սրտին վրայ, մոմի պղուցի պէս կաթիլ մը արցունք երեսն ի վար բարակ ակօս մը չինեց է զուսաւոր փոշին քերելով.

— Դո՞ւք ալ մեռել ունիք... կը հարցնէ ինծի:

— Մադլաղինէ, Մադլաղինէ, ինծի անծանօթ չէ քու հոգիդ, տես սակարանի մարդը հոն դրան մօտ քրիզանթէմի փարձքին կը սպասէ, գնա··

Դուն պէտք չունիս գիտնալու որ մեր մեռեալները մեր սրտին մէջ կը հանգչին ... յարութիւն առած:

Խ. Կ. Ն. — ՎԱՏՈՒՆԻ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՕՏԱՐ ԷՋԵՐ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՊԻՏԻ ՉԸԼԼԱՅ

—.—

Ինչպէս կ'երեւի, ամէն ոք անձկութեան մատնուած է այսօր, խորհելով եւրոպական նոր պատերազմի մը մասին, աւելի եւս սոսկալի քան նախորդը որով պիտի կորչի քաղաքակրթութիւնը: Եւ ամէն ոք համոզուած թէ՝ ոչինչ կրնայ ուշացնել նման աղէտ մը՝ աւելի քան տասը տարի:

Ձեմ կասկածիր պատերազմի մը կարելիութեան վրայ, այն չափով որ, կասկածի չեմ ենթարկեր ոչ մէկ կարելիութիւն: Կրնայ ըլլալ որ Թեղտոնօթը որոտայ՝ տասը տարիները չլրացած, բայց, կրնայ ըլլալ նաեւ որ Մառն լա Գօքէթը Թէատր ըլլայ հրաբխային ժայթքումի մը, որ կլլէ Փարիզը, ճիշդ ինչպէս Վէզուվը ժայթքումը կլլեց Պոմպէն:

Երկու հոգի միայն յանդգնեցան խաղալ նոր պատերազմի մը անկարելիութեան վրայ: Ատոնց Պէնիթօ Մուսոլինի եւ Ատոլֆ Հիթլէր նշանաւոր անունները կը կրեն: Իսկ ես կը պահանջեմ երբեակ ծափահարութիւն մը կորովամիտ ճէնթլմէններուն համար: Գուցէ պարտիմ աւելցնել անունը ճափոնացի մեծ մարդի մը, որ Մանչուքուօյի պետութիւնը ստեղծելու գաղափարը ունեցաւ: Սակայն, ափսո՜ս, չեմ ճանչնար զինքը:

Այս երեք անձերուն իւրաքանչիւրը կ'ըսէ.

— Եւրոպական պատերազմ պիտի չըլլայ, ուստի կրնամ գրգռութեան մինչեւ վերջին ծայրը երթալ ... ոչ մէկ կռիւ պիտի հետեւի անոր: Կրնամ հրապարակաւ կօչիկներովս չոյել Եւրոպայի պետական կայսերապաշտ մարդոց տաբատները, պատերազմ պիտի չըլլայ:

Ապա, երեքն ալ գործադրեցին իրենց գաղափարը, ու շատ լաւ զգացին իրենքզիրենք:

Այնքա՜ն լաւ որ՝ կրկնապատկեցին գործողութիւնը: Ու քանի յառաջ գացին, այնքան աւելի ստոյգ էր մեզի համար որ ընդհանուր կռիւ մը անխուսափելի կը դառնար:

Խաղաղասիրութեան անհուն ալիք մը կ'ալէր Անգլիան: Մուսոլինի անմիջապէս արտայայտեց իր յարգալից երկիւղը եւ պատերազմի մեկնեցաւ Հապէշիստանի դէմ: Նոյն պահուն, մեր երդուեալ միլիոնաւոր խաղաղասէրները մոլեռնօրէն **գոչեցին եւ պա**հանջեցին որ Իտալիոյ վրայ քալենք:

Բրիտանական նաւատորմիղը, երբ թէ ասպարէզ կարդար, սկսաւ Միջերկրականը ճեղքել: Ցատկօրէն յայտարարեցինք Մուսոլինիի որ եթէ անմիջապէս չքաշուի Հապէշիստանէն, պիտի փակենք Սուէզի ջրանցքը:

Մուսոլինի բաւականացաւ սա պատասխանով.

— Վստահ եմ որ բան մըն ալ պիտի չընէք:

Ու անմիջապէս ան կցեց Հապէշիստանը:

Ցեառյ նկատի առաւ Միջերկրականի ջուրերուն վրայ մեր նաւային ու ժերուն աւելորդ ցուցադրութիւնը եւ ըսաւ.

— Հիմա քաշուեցէ՛ք:

Մեր նաւերը ետ քաշուեցան: Խաղաղութիւնը տիրեց Եւրոպայի վրայ: Անմիջապէս յետոյ, մենք խմբովին պոռացինք.

— Հիմա ա՛լ շատ վստահ ենք որ պատերազմը անխուսափելի է: Ալ տասը տարի սպասելու պէտք չկայ:

Քորֆուի դէպքէն ի վեր, որ արդէն տարիներու հնութիւն ունի, մինչեւ նոր դէպքը Հապէշիստանի, Մուսոլինի ամենամեծ յարգանքով վարուեցաւ պատերազմի վախին հետ, ոչ միայն անգիտանալով պետութիւնները, որ կը հաւաքուին Ժընեւի մէջ, այլ եւ խիստ լեզու գործածելով անոնց հետ, նախատելով զանոնք եւ բացէ բաց ցոյց տալով **անոնց թէ՝ կը ծ**ռեն իրենց պոչերնին:

Բայց, դեռ կարելի էր որ այդ պետութիւնները հին բարեկամի մը թոյլատրէին նման ազատութիւն մը եւ ներէին Պէնիթօյի քմահաճոյքները:

Գերմանիոյ հետ նոյնը չէ: Գերմանիա պարտուած եւ նուաստացած թշնամին էր: Ցաղթական դաշնակիցներ առանց քաշուելու անոր վերադիսումը կ'արգիլէին եւ չէին թողուր որ ան վերստին իր տեղը գրաւէ Ազգերու Խորհուրդին մէջ, գլուխը բարձր:

Ամբողջ Գերմանիան կը դողար այդ սպառնալիքին տակ...

Ամբողջ Գերմանիա, բացի մէկ հոգիէ, Ատոլֆ Հիթլէր: Արդարեւ, Հիթլէր յայտարարեց, քննելէ վերջ պատկառելի ուժերը որ կը սպառնային իր երկրին.

— Ես չեմ տարուիր ձեր պլըֆներէն: Դուք պիտի չհամարձակիք պատերազմը վերսկսիլ: Մնաց որ, արդէն միջոց ալ չունիք:

Ու սկսաւ ձեռնարկել Գերմանիոյ պատկառազդու վերազինումին, Անգլիա եւ Ֆրանսա բարկացած՝ գիտութիւններ ըրին անոր: Հիթլէր անոնց մօտաւորապէս սա խօսքերովպատասխանեց. «կորէք սրկեց»: Գերմանիոյ ազգայնական բոլոր տարրերը Հիթլէրի միացան եւ չուտով զայն հասցուցին կայսեր պաշտօնին:

Անգլիա եւ Ֆրանսա կրկնեցին իրենց զանգատները աւելի քան դառնութեամբ.

— Կ'ըսէ՛ք անոնք. դուք խիղճ չունիք: Դուք Վերսայլի նուիրական դաշնագիրը բռնաբարեցիք: Եթէ թոյլատրենք, դուք ամբաստանուած յետին անպատկառութիւնը պիտի ի գործ դնէք՝ բռնաբարելով Լոքարնոյի վերջին համաձայնութիւնները եւ վերազինելով ապազինեալ Հռենոսը:

— Սատմէ՛ն, պատասխանեց Հիթլէր: Ու նոյն ատեն հազարաւոր ու հազարաւոր գերման զինուորներ դէպի Հռենոս փութացին:

Ի՞նչ պատահեցաւ: Պատերա՞զմ: Թունաւոր կազերու տարափ մը՝ եւրոպական մեծ քաղաքներուն վրայ: Ոչ մէկը սատնցմէ: Խաղաղութիւնը, բացարձակ եւ օրհնեալ խաղաղութիւնը:

Խաղաղասիրական ձգտումներու ամենակարողութեան մասին իր հաշիւներուն մէջ, Հիթլէր այնքան անորոշակալ գտնուեցաւ որ, ան ամենակատարեալ ձեւով յաղթեց առնելու թեան: Անելութիւն մը որ պարզ կատակերանութիւն մըն է բաղդատմամբ այն առնելութեան՝ որուն զոհ գնաց Մուսոլինի:

Իսկ մեք դոհացանք ըսելով եւ կրկնելով. «Ասուած իմ, այս բոլորը մեզի պատերազմ պիտի բերէ, ամէնէն ուշ՝ հինգ տարիէն»:

Ինչո՞ւ համար մենք ալ կարող պիտի չըլլայինք պաղ պահել մեր դըլուխները ինչպէս Պէնիթօ եւ Հիթլէր: Զափազանց դիւրին է պատասխանել թէ՝ միտք պէտք է ունենալ նախ պահելու համար իր պաղարիւնութիւնը: Բայց ոչ մէկ պատճառ կայ, որ մենք մարդկային ցեղի կոտորակի մը ներկայացուցիչները, աւելի զուրկ ըլլանք խելքէ, քաջութենէ, ողջմտութենէ, քան իտալական կամ գերմանական կոտորակը:

Մեր մէջ չեն պակսիր յատակատես անձինք որոնք կ'ըսեն թէ պատերազմի չարունակական նման սարսափ մը զառացանքի արդիւնք է: Ինչո՞ւ ուշադիր չենք անոնց խօսքերուն: Ինչո՞ւ կառավարութիւնը զանոնք կ'անգիտանայ եւ ընդհակառակն իրր հանրային կարծիքի վկայութիւնը կ'ընդունի՝ ուրիշ քանի մը անձերու զառանցանքը:

Ուրեմն, ուրիշ պատերազմի մը հաւանականութիւնը այնքան ուժե՞ղ է որ, անխուսափելի նկատենք այդ պատերազմը, գործնապէս:

Ըստ իս, անոր անհաւանականութիւնը այնքան ուժեղ է որ, անկարելիութիւն մը կը դառնայ ան: Երբ ես երիտասարդ էի, կառավարութիւնները կրնային պատերազմիլ ամենայն հանդարտութեամբ:

Կիները ապահով էին, իսկ մենք, Անգլիացիներս, մեր փոքրիկ ջրակղզի եւ մէն, նոյնպէս ապահով էինք, որքան ատեն որ կը հակառակէինք անոնց որ Մանշի տակ թունել մը բանալ կ'ուզէին:

Այսօր, բոլորովին ուրիշ բան է: Թող բրիտանական դաշնիքը պատերազմ յայտարարէ կէսօրին, վաղն իսկ, դեռ թէյին ժամը չհասած, մեր կառավարիչները կազերով կը թունաւորուին, կը տապլուին, բզիկ բզիկ կ'ըլլան, մոխիր կը դառնան՝ առանց նոյն իսկ կրօնի օգնութիւնը վայելելու:

Լոնտոնի կիները, ինչպէս Փարիզուհիները, նոյն ճակատագրին պիտի ենթարկուին: Նման պարագայի մը, պատերազմի յայտարարութիւն մը կարելի՞ է: Հաւանակա՞ն է: Կրնա՞յ հինգ տարի վերջ տեղի ունենալ, հինգ տարիէնորոնց ընթացքին դիւրաբեկ յինքայամ հնարքներ աւելի եւս վտանգաւոր պիտի դարձնեն պատերազմը:

Պիտի կրնա՞յ անխուսափելի ըլլալ ան, նոյն իսկ տասը տարի վերջ, երբ մարդիկ կարող պիտի ըլլան իրար սատկեցնել չեմ գիտեր ո՞ր մահացու ալիքներով կամ անդամալուծել որ եւ է յարձակում ճառագայթներու միջոցով:

Անշուշտ, պիտի յիշեցնէք ինծի թէ կառավարութիւնները պատերազմը չեն յայտարարեր այսօր. այլ կը սկսին՝ առանց կանխաւ յայտարարելու: Ըստ իս, միակ փոփոխութիւնը որ կայ ներկայիս, այն է թէ՝ աւելի վտանգաւոր է պատերազմի սպառնալիք ընելը այսօր, քան կրակը որ կը բացուէր անցեալին մէջ:

Բոլոր դաշինքները, որոնք անշուշտ միմիայն զառանցող խենթերէ բաղկացած չեն, թող բաւականանան օդանաւերէ զուրկ ցեղերու դէմ կատարուած իրեց վրէժխնդրական ցոյցերով: Այդպիսի ցեղերու կոտորածը, ճիշդ ինչպէս Հապէշիստանի Ամհարիներու կոտորածը, բարձր քաղաքակրթութեան տէր ժողովուրդներու յիշողութիւնը թարմ պահելու կը ծառայէ ցոյց տալով անոնց թէ ի՞նչ պիտի ըլլար իրենց վիճակը եթէ կառավարութիւնները յամառօրէն գոչէին. «Սպաննէ... սպաննէ» եւ սկսէր պատերազմ մը:

ՊԵՐՆԸՐՏ ՇՕ

Թրգմ. ԱՐՇԱԽԻՐ

ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ԵՐԳԵՐԷՆ

Ճայեկն ու տատրակ

—.—

Ճայեկն ասաց տատրակ հաւուն.
«Ինչի՞ կուլաս կուց կուց արուն:
Երբայ լըցէր բարակ առուն»:
Տատրակն ասաց արօր հաւուն.
«Գրնաց գարուն, եկաւ աշուն,
Կըտրաւ ջրրիկ աղբիւրներուն,
Կըտրաւ խոտիկ ծաղիկներուն,
Կըտրաւ ձէնիկ կաքաւներուն,
Էնքան պիտի լամ երերուն,
Արիւն կաթէ իմ աչքերուն, —
Ես ի՜նչ անեմ իմ ձագերուն»:
Ասաց. «Դու մի՛ լա էս աշուն,
Չէ՞ վաղ կուգայ բարի գարուն,
Լոյս կը բացուի վեր աշխարհուն,
Դուռ կը բացուի խեղճիկներուն,
Ես քեզ կ'առնեմ իմ թեւերուն,
Թռցնեմ բանձրիկ վեր ծառերուն,
Տանեմ հանեմ վեր սարերուն,
Բուն կը դրնեմ մէջ քարերուն,
Տուն կը շինեմ մէջ գազերուն,
Երդիկ բանամ դէմ հով քամուն,
Թոնիր թաղեմ մէջ այրերուն,
Դուլս կը հանեմ հետ ամպերուն,
Մեր ցաւ կուտանք հարաւ քամուն»:
Գրնաց աշուն, եկաւ գարուն,
Կաթէր ջրրիկ աղբիւրներուն,
Երթար լըցէր բարակ առուն,
Աղբրանց - արիւն՝ մէջ քարերուն,
Դեղին սուսան՝ վեր սարերուն,
Փունջ մանուշակ՝ մէջ ձորերուն,
Կանանչ - կարմիր գոյն գոյն ծաղկունք,
Դաշտերն ամէն էրուն թռչունք,
Զէնիկ կուգայ գառնիկ մաքուն, —
Մեր այրելիք վեր Աստըծուն:

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐԸ

—•—

Լենինականի գաւառագիտական թանգարանին մէջ վերջերս բացուեցաւ նկարչական ցուցահանդէս մը, ուր իրենց գործերը ցուցադրած են քաղաքին նկարիչները:

Նկարիչ Բրուտեան ցուցադրած է քանի չափ գրչանկարներ, իր «Հին Գիւմրի» շարքէն, որոնք կը պատկերացնեն Լէնինականի կենցաղային եւ բարոյական այլանդակութիւնները, ինչպէս նաեւ գաւառական մռայլ կեանքը: Խորհ. Արուեստ թերթին աշխատակիցներէն մին կը գրէ թէ Վոստոկ հիւրանոցին առջեւ, Գարեջրատան մօտ նկարները քիչ մը շատ բնապաշտութիւն կը մատնեն, հետեւաբար ... թոյլ են յեղափոխական արուեստի տեսակէտով:

Նկարիչ Ս. Ալթունեան կը բերէ քանի մը գործեր ընկերվարական ճարտարապետական կեանքէն եւ լեռնային գիւղերական արշաւներէ: Ունի նաեւ դիմանկարներ աւելի յաջող, օրինակ՝ երաժիշտ Ն. Տիգրանեանի, դերասան Ց. Աբէլեանի դիմանկարները:

Իւղանկարչական բաժնին մէջ աչքի կը զարնեն երկու ռուս կիներու գործերը, — «Մեր մարդու դիմանկար», «Կնոջ ազատագրութիւնը»:

Երիտասարդ նկարիչներ Փանոսեան եւ Կ. Տիրատուրեան ցուցահանդէսին մէջ կը գրաւեն աւելի մեծ տեղ մը:

Փանոսեան ունի քանի մը նատիւրմորթ, որոնք ուշագրաւ են իրենց վառ ու կենդանի գոյներով:

Տիրատուրեան կը բերէ բնանկարներ, որոնք կը մատնեն իրապաշտ ըմբռնում:

Խորհ. Արուեստ թերթի աշխատակցին կարծիքով, ցուցահանդէսը այժմէականութիւն չունի, որովհետեւ Լէնինականի նկարիչները կղզիացած են կարծես եւ կեանքէն հեռու կը գտնուին:

ԱՆՄԱՀ ԽՕՍՔԵՐ

—•—

Մարդը ձախ ձեռք մըն է, որ կը խարխափէ անհունին մէջ:

ՎԻՔԹՈՐ ՀԻԿՕ

Կինը ծաղիկ մըն է, որ իր անուշահոտութիւնը կ'արտաշնչէ միայն այր մարդուն:

ԼԱՄԸՆԷ

Հաճոյքներն են որ կը գրաւեն դըժոխքը:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ

Որքան ինքզինքդ վարժեցնես պերճանքի, այնքան գերի կը դառնաս անոր, եւ որքան շատ կարիք ունենաս, այնքան աւելի կը սահմանափակես ազատութիւնդ: Բացարձակ ազատութիւնը կը կայանայ որ եւ է կարիք չունենալուն մէջ:

ՑՈՎՀԱՆ ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ

Ով որ չի գիտեր աղքատ ապրիլ, հասուն է գերութեան համար:

ԱՆՏՐԷ ՇԷՆԻԷ

Շատ քիչեր միայն կը հասկնան թէ ո՛րքան հզօր է խոնարհամտութիւնը:

ԼԱՕ ՁԷՕ

Արծիւը կ'երթայ մինակ, հնդկահաւը՝ խումբով:

ՄԱՌԱ

տարբերութեամբը եւ մշակողին գաղափարական շունչովը, այնպէս ալ Կոմիտաս ժողովրդական երգերը մշակած եւ կատարելագործութեան է հասցուցած:

Աշխատանքի եղանակով միայն, երբ հեղինակները ժողովրդական ըստեղծագործութիւններն ու աւանդութիւնները կ'առնեն կը մշակեն այնպէս ինչպէս կը թելադրէ իրենց աշխարհահայեացքը, կը հասկցուի թէ ո՛վ ըստեղծագործող կը համարուի, եւ ո՛վ պարզապէս հաւաքող: Հեղինակները, համաձայն իրենց պատկանած դասակարգին եւ ըմբռնումներուն, տարբեր ձեւով կը մօտենան պատմական աւանդութիւններուն, զրոյցներուն եւ ընդհարապէս ժողովրդական ստեղծագործութիւններուն: Ոմանք կ'առնեն ժողովրդական ստեղծագործութիւնը եւ աւմատական փոփոխութեան կ'ենթարկեն՝ արտայայտուած ըմբռնումները կամ ձգտումները նորով փոխարինելով: Ոմանք ալ, ընդհակառակն, կ'աշխատին հարազատ մնալ այդ ըստեղծագործութեան ոգիին, անոր մէջ արտայայտուած ձգտումներուն, առանց ուղելու մնալ այդ սահմանին վրայ, սահմանափակուելով ժողովրդական ստեղծագործութեան մէջ:

Այդ կարգի հեղինակները կը ձգտին կատարելագործել եւ զարգացնել տրուած ստեղծագործութիւնը, հասցնել նոր ու բարձր աստիճանի մը, անոր տալ ստեղծագործական ինքնուրոյն շունչ եւ ժամանակի ոգիէն բխած աշխարհահայեացք. Կոմիտաս, ինչպէս եւ Թումանեան, կը պատկանին այդ կարգի հեղինակներուն, եւ այդ տեսակէտով հարազատ դէմքեր են: Այստեղ (եւ ոչ երբեք ընդհանրապէս) կարելի է ընդունիլ նաեւ այն զուգահեռ տեսակէտը, որ ցոյց կը տրուի Թումանեանի եւ Կոմիտասի մասին, վերջինս համարելով հայ երաժշտութեան Թումանեանը: Այս համեմատութիւնը պէտք է հասկնալ յարաբերական իմաստով:

Կոմիտաս ստեղծագործո՞ղ է, թէ սոսկ ազգագիր: Ան ե՛ւ ազգագիր է, եւ միաժամանակ մեծ ստեղծագործող արուեստագէտ: Այս է այդ հարցի ճանձրացեալ պատասխանը: Ժամանակակիցներու միջեւ վկայութեամբ Կոմիտասն իրենց հետ ունեցած զրոյցներու ժամանակ ըսեր է, որ երեքէն չորս հազարի կը հասնի իր հաւաքած ժողովրդական երգերու Թիւը: Այստեղ կը մտնեն անկասկած ոչ միայն հայկական ժողովրդական երգերը, որոնք հասկնալի պատճառով գերակշռող մասնիկը կը կազմեն, այլեւ հարեւան ազգերու (Թուրք, Քիւրտ եւն.) ժողովրդական երգերը: Մինչ դեռ Կոմիտասն այդ հարուստ նիւթերէն հնարաւորութիւն է ունեցեր հրատարակել մշակուած 57 երգ միայն: Հասկնալի է, որ ան իր ստեղծագործական յատկութիւնները դըրսեւորեր է մեզ հասած այդ ժողովրդական երգերը մշակելով: Իսկ միւս երգերը որ հաւաքեր է, բայց չէ կարողացեր մշակել, կը մնան իբրեւ ազգագրական նիւթեր: Դժբախտաբար Կոմիտասի հաւաքած այդ մէկ քանի հազար երգերէն մեզ հասած է միայն 300 երգ, որոնք լոյս են տեսեր յեղափոխութենէն յետոյ, 1933ին, Սպիրիդոն Մելիքեանի խմբագրութեամբ: Մնացած նիւթերն առայժմ անյայտութեան մէջ են. աւելի ճիշդ՝ պարզապէս կորած են: Այսպիսով, Կոմիտասը կը հանդիսանայ մեծ ազգագիր: Հակառակ բուրժուա ազատականներու յարուցած խոչընդոտներուն, կարողացեր է հայ եւ հարեւան ազգերու ըստեղծագործութիւններէն հաւաքել հսկայական նիւթ, որմէ հնարաւորութիւն է ունեցեր ստեղծագործական մշակման ենթարկել միայն մէկ քանի տասնեակ երգ: Պէտք չէ կասկածիլ որ Կոմիտասն ի վիճակի էր աւելին ընելու եթէ չպատահէր իր դժբախտութիւնը եւ չդադարէր ստեղծագործելէ: Չէ՞ որ Կոմիտասի ստեղծագործական թելը փրթաւ այն վայրկեանին, երբ ան կը գտնուէր իր տաղանդի ծաղկման ու վերելքի շրջանին մէջ:

Ան հնարաւորութիւն չունեցաւ իրագործելու իր ծրագիրները (ծրագրեր էր, օրինակ «Անուշ»ն օփերայի վերածել, որմէ առանձին թերթեր են հասեր մեզ) եւ ընդարձակելու իր ստեղծագործական հորիզոնն ու շափանիշը: Կիսատ մնաց Կոմիտասի գործը: Սակայն երբեք չի կրնար ստուեր ձգել արուեստագէտին գործունէութեան վրայ: Ընդհակառակն, այն ինչ ըրեր է Կոմիտասը, մանաւանդ ժողովրդական երգերու մշակման ասպարէզի մէջ, կատարուած է մեծ տաղանդով ու մեծ վարպետութեամբ: Անոր մշակած ժող. երգերը մէկ մէկ թանկագին մարգարիտներ են, որոնք կը զարդարեն անցեալի ազգային երաժշտական կուլտուրայի ճակատը:

Մինչեւ Կոմիտասը աշխարհիկ երաժշտութիւնը չէ ունեցեր ինքնուրոյն մեծ դէմք: Երաժշտութեան ասպարէզին մէջ աշխատող սակաւաթիւ երաժիշտներէն ոմանք նուիրուեր են գերազանցապէս հոգեւոր երգերու մշակման (Մակար Եկմալեան), իսկ միւսները, մեծ մասամբ անտաղանդ ու թերուս ըլլալով, փոխարկումներու եւ ընդօրինակութիւններու միջոցաւ հայկական իրականութեան մէջ պատուաստեր են երաժշտութիւն մը, որ չունենալով ինքնուրոյն նշնակութիւն, չունէր եւ գեղարուեստական արժէք: Սակայն հայկ. բուրժուական ու անոր ազգ. յետադիմական շարժման համար այդ երաժշտութիւնը, որ յայտնի է «ազգային» (այսինքն՝ ազգայնական) երգեր անունով, զէնք մըն էր զանգուածները ազգայնականութեան թոյնով մթագնելու համար: Փոխառնուած ու ազգայնականորմանդակութիւն ունեցող երգերու պատուաստման այդ գործողութիւնը, ըսկիզբ առնելով 19րդ դարու 2րդ կէսէն, շարունակուեցաւ մինչեւ յեղափոխութիւնը՝ տիրապետող դերը ունենալով երաժշտութեան բնագաւառին մէջ:

Սակայն 90—900ական թուականներուն Կոմիտասի նման երաժշտագէտի մը հանդէս գալը, որուն տարերքը ժողովրդական աշխատաւոր շինականի ստեղծագործութիւնն էր, չէր կարող անհետեւանք անցնիլ այդ երաժշտութեան համար եւ անտեսուիլ զայն հովանաւորողներուն կողմէն: Կոմիտասն իր գործունէութեամբ, ժողովրդական երգերու հաւաքումով ու մշակումով, որու ասպարէզին մէջ իր նախորդները շատ քիչ գործ էին բրած, անկասկած ատրկայօրէն կը հակադրուէր բուրժուականին ու անոր պաշտպանութեան տակ եղող այդ թխուած երաժշտութեան, որուն մոթիֆները փոխ առնուած էին եւրոպական զանազան քաղքենիական օփերէթներէն ու ռոմանսներէն: Բայց այդ հակադրութիւնը երբեք հիմք չի տար եզրակացնելու թէ Կոմիտասը երաժշտութեան բնագաւառին մէջ ազգայնականութեան դէմ յամառ պայքար մըղելու ինչ որ յատուկ առաքելութիւն է ունեցեր:

Ա. ՈՍԿԵՐՉԵԱՆ

(Խորհ. Արուեստ)

մեծ տպաւորութիւն գործեց, եւ Ծերակոյտը վէճը փակեց բանաձեւով մը.— Ծերակոյտը ցաւելով պատահած միջադէպին վրայ, յոյս կը յայտնէ թէ կառավարութիւնը տեղի պիտի չտայ նման միջադէպերու կրկնութեան:

Գործազրկութիւնը կը նուազի

Պաշտօնաթերթին հրատարակած շաբաթական վիճակագրութեան համաձայն, 31 Հոկտեմբերին՝ արձանագրուած գործազուրկներուն թիւն էր 406395, որուն 307,402ը այր, 99,193ը կին: Անցեալ շաբթու գործազուրկներուն թիւն էր 409,195, որով մէկ շաբթուան ընթացքին գործ գտած են 2600 բանուորներ: Անցեալ տարի՝ նոյն այդ շաբթուան մէջ արձանագրուած էին 385,330 գործազուրկներ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Ուրբաթ օրուընէ ի վեր կռիւները տեղի կ՚ունենան Մատրիտի հարաւային արուարձաններուն մէջ: Կառավարական զեկոյցն իսկ կը խոստովանի որ ապստամբները մտած են Քարապանքէլ արուարձանը որ մայրաքաղաքին մէկ թաղամասը կը համարուի: Միւս կողմէ նոյն զեկոյցը կը հաղորդէ թէ հերոսական հակայարձակումով ապստամբներուն ձեռքէն ետ խլած են Նավալքարնէրօն: Հարաւային արուարձաններու բակչութիւնը պարպուած է: Մատրիտի կառավարութիւնը կը հաղորդէ թէ ապստամբներու թնդանօթի ռումբերը կ՚իյնան քաղաքին կեդրոնը, պատճառ դառնալով կիներու եւ երեխաներու մահուան: Լոնտոնէն հեռագիր մը կը տեղեկացնէ թէ չէզոքութեան միջազգային յանձնաժողովին կողմէ դիմում կատարուած է Զօր. Ֆրանքոյի, որպէսզի ռմբակոծութիւնը կատարուի, որքան կարելի է, քաղաքին զինուորական դիրքերուն դէմ միայն:

Զօր. Ֆրանքօ մայրաքաղաքին շուրջ հաւաքած է 10,000 զինուոր: Միւս կողմէ նոր ուժեր կը բերէ, որովհետեւ կառավարական ուժերը տրամադիր կը թուին կռուելու մինչեւ վերջին զինուորը: Իւրաքանչիւր թաղ ամրացուած է եւ կռիւը բուռն պիտի ըլլայ մայրաքաղաքին փողոցներուն մէջ:

*** Վերջին պահուն կը հաղորդուի թէ կառավարութիւնը հեռացաւ Մատրիտէն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ (1937) վարիչը, Ֆրանսուա - Լաթուր, քաղաքապետական խորհրդական, հեռացուեցաւ իր պաշտօնէն՝ կառավարութեան մէկ որոշումով, որովհետեւ համակրանքի գիր մը ստորագրած էր Շարլ Մօրրասի բանտարկութեան առթիւ: Ֆրանսուա - Լաթուր կ՚ըսէ թէ ինք բոլորովին հակառակ է Շարլ Մօրրասի քաղաքական ըմբռնումներուն, բայց արքայական այդ հրապարակագրին մէջ կը յարգէ գրագէտը: Ֆրանսուա - Լաթուրի հեռացումին հետեւանքով, ինքնաբերաբար հրաժարեցաւ նաեւ Շարլ տէ Վ՚Ինար, որ փոխ - նախագահն էր ցուցահանդէսին գերագոյն խորհուրդին:

ԱՆԳԼ. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ, կը հաղորդէ հեռագիր մը Լոնտոնէն, տրամադիր է ճանչնալու Ֆրանքոյի կառավարութիւնը՝ Մատրիտի գրաւումէն վերջ, եթէ երաշխիքներ տրուին թէ պիտի չփոխուի Միջերկրականի գոյավիճակը:

ՖՐԱՆՍ. ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ, վաւերացնելէ վերջ Վէնսան - Օրիոլի ներկայացուցած նախագիծը նահանգային ելմտացոյցերու պատրաստութեան մասին, որոշեց յաջորդ նիստը գումարել գալ Հինգշաբթի:

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Սալանկրոյի մասին հարցապնդում մը պիտի կատարուի, Երեսփ. Ժողովին մէջ, գալ Ուրբաթ:

ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԻ տարեդարձին առթիւ, 11 Նոյեմբերին, որոշուեցաւ փակ պահել հանրային հաստատութիւնները, դպրոցները, մեծ վաճառատուները:

ՏԸ ԼԱ ՌՈՔ, 11 Նոյեմբերը տօնելու համար, այժմէն վարձեց Փարիզի բոլոր մեծ սրահները, ուր փառաշուք հանդիսութիւններ պիտի կատարուին՝ պանծացնելու համար Յաղթութեան Օրը:

ՀԱՅ ՄԸ, Պօղոս Նուրեան, որ, ինչպէս գրեցինք ժամանակին, ամուսնական թեկնածուներու գրասենեակի մը խողովակով Ֆրանսացի հարուստ աղջկան մը հետ ամուսնանալ երազեր բայց իր ունեցած դրամը ձեռքէնհաներ էր, Փարիզի մէկ դատարանին մէջ չահեցաւ դատը: Ֆրանսական թերթերը, մեծ ախորժակով եւ զուարճարանութեամբ հրատարակելէ վերջ Պօղոսին պատմութիւնը եւ նկարը, կը գրեն թէ աղջիկը բանտարկութեան դատապարտուեցաւ, իսկ տղան շահեցաւ 10,000 Ֆրանքի վնասուց հատուցում եւ ծիծաղելիութեան մրցանիշը:

ՓԱՐԻԶԻ ՍԱԿԱՐԱՆԸ փակ պիտի մնայ ամէն շաբաթ օր, Նոյեմբեր եւ դեկտեմբեր ամիսներու ընթացքին:

ՆՈՐ ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐ պիտի տպուին, յաւելեալ սակով մը որ պիտի յատկացուի գործազուրկներուն:

Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Սեւակ, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Երամեան եւ զաւակը ինչպէս նաեւ պարագաները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի աղջկան եւ քրոջաղջկան՝

ՓՈՔՐԻԿՆ ԱՆԱՀԻՏ ՍԵՒԱԿԻ

դառաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 6ին, արկածի մը հետեւանքով:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ վաղը, երկուշաբթի (9 Նոյեմբեր) կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Արժանթէօյի (Օփիթալ Արժանթէօյ)ի մէջ:

Մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԿՐԹԱՍԷՐ ՀԱՅ ԾՆՈՂՔՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Բարեգործականի փարիզի Մասնաժողովը Հայերէնի դասընթացքները վերաբանալու անկեղծ ցանկութեամբ, կը հրաւիրէ Իսի-լէ-Մուլինոյի Հայ ծնողքները ինչպէս նաեւ համայնքի կրթասէր ազգայինները ընդ. ժողովի որ տեղի պիտի ունենայ այսօր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2,30ին Բարեգործականի դասասրահը 36, րիւ տը լա Տէֆանս, Իսի-լէ Մուլինօ, ճշդելու համար համագործակցութեան այն պայմանները՝ որոնց հիման վրայ արդէն իսկ վերաբացուած է ուրիշ արուարձաններու դասընթացքները: Բարեգործականի Մասնաժողովը կը ցաւի որ պիտի չկարենայ ձեռնարկել վերաբացման, առանց ապահովելու տեղական համայնքին եւ ծնողքներու դրական եւ բարոյական գործակցութիւնը:

Բարեգ. փարիզի Մասնաժողով

ԱԶԴ

Հոգաբարձութեանս նախաձեռնութեամբ, այս Չորեքշաբթի օր 11 Նոյեմբեր, Զինադադարի տարեդարձին առիթով. մեծ պատերազմին մէջ ինկող ընդհանուր զինուորականներու յիշատակին համար, հանդիսաւոր Ս. պատարագ պիտի մատուցուի եւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի եկեղեցւոյս մէջ:

Երգեցիկ խումբը պիտի երգէ Կոմիտասի քառաձայն պատարագը:

Սկիզբ պատարագի՝ ժամ 10, սկիզբ հոգեհանգստեան՝ ժամ 11,40:

Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ
փարիզ. Հոգաբարձութիւն

(կնիք)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

“ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ”

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ՑՈՅՑ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

Այսօր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, **SALLE ERARD**ի մէջ, **11, Rue de Mail, Métro Bourse** կամ **Sentier**

ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ

կազմակերպուած ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ, Հովանաւորութեամբ ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ

ՂԵԿԱՎԱՐ՝ **Ս. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ**:

կը մասնակցին՝ Տիկ. ՄԱՌԻ ԹԷՐՋԻ (մեներգ), ՕՐ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱԼՊԱՆ (մեներգ), Mme EDWIGE BERGERON (թաւջութակ), ՕՐ. Տ. ԶԱՌԱՓԵԱՆ (դաշնակ): Mr. Charles KOECHLIM, Ֆրանսացի յայտնի երգահան եւ քննադատ՝ պիտի խօսի Հայ երաժշտութեան մասին:

Կոմիտասեան Յանձնախումբի կողմէ կը զեկուցանէ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ:

Առաջին անգամ ըլլալով պիտի երգուին ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏի անտիպ գործերէն՝ Հարսանեկան երգերը:

Գիներ՝ Reservé 20 ֆր., Թիկնաթոռ՝ 10 եւ 15, կալըրի՝ 10 եւ 5 ֆրանք:

Տոմսերը կարելի է հայթայթել փարիզի Հայոց եկեղեցիէն եւ Պ. Հրանտ Սամուէլէն 61 *Rue Mr. le Prince*

ՀԱՄԵՐԳԻ ԶՈՒՏ ՀԱՍՈՅԹԸ ՊԻՏԻ ՅԱՏԿԱՑՈՒԻ Կ. ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՆՏԻՊ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՄԱՆ:

Դաշնակցութեան Օրը Պօմօնի մէջ

Նախաձեռնութեամբ Զաւարեան ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ Վարանդեան խումբի եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէի: Այսօր կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Վարանդեան սրահին մէջ:

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Հ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Երգ, նուագ, արտասանութիւն եւն. — Մուտքը ազատ է

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրը Կարտանի մէջ

Այսօր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ **Կ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ** ԵՒ **Լ. ԳԵՂՕՒՆԻ**

«ՍՏԱԼԻՆԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ» ԵՒ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ ՌՈՒԲԷՆ — Գին 5 ֆրք.

կը ծախուի «Յառաջ»ի խմբագրատունը եւ գրատուն Հրանդ Սամուէլ
51, Rue Monsieur-le-Prince, Paris

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 Նոյեմբեր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս,
Salle des Ingénieurs Civilsի սրահին մէջ,
19 Rue Blanche, Métro: Blanche et Trinité

Թատերական Ներկայացում

նախաձեռնութեամբ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱԲԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ի նպաստ իր կայտառներուն
այսօր Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2,30ին Շըմէն տը լա Մատրակ
Պառ «Լէնթէրնասիոնալ»ի սրահին մէջ:
Ղեկավարութեամբ դերասան՝ Յ. ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ
կը ներկայացուի՝ Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ
ԱՐՑՈՒՆՔԻ ՀՈՎԻՏԸ
4 արար յուզիչ դրամ

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած
Փարիզի Հար. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան կողմէ
Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ
15 Նոյ. կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր:
150 Route d'Orléans, Bagneux
Աշակերտութեան կողմէ երգեր, արտասանութիւն:
Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով
ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ
(կատակերգութիւն մէկ արար)
ԹԱՌ եւ ԵԻՐՈՊԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ — ԱԺԱՆ ՊԻՒՖԷ
Գին 3 ֆրանք:

Ճաշկերոյթ—Պարահանդէս

կազմակերպուած Ալֆորվիլի Զէնկլէրի Հայր. Միութեան կողմէ
14 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ լոյս
Salle Heuzeyի մէջ, **1 Quai d'Alfort, Alfort (Seine)**
Ճաշկերոյթը կը սկսի ժամը 7.30ին:
Երգ, արտասանութիւն, արեւելեան նուագ եւլն. մինչեւ կէս գիշեր, ուրկէ վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը:
Մուտք 7 ֆրանք, ճաշով միասին, բացի ըմպելիէ:
ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Առնել օթօպիւս 81, 125, 24 եւ իջնել *Pont de Charenton*:

Ցերեկոյթ - Պարահանդէս

կազմակերպուած Թառիստ ԺՈՐԺ ՇԱՀ ՊԱՐՈՆԵԱՆի կողմէ
իր Ամերիկա մեկնելուն առթիւ:
11 Նոյ. Չորեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր
Victor Hugoի սրահներուն մէջ, **46, rue St-Didier**
Մէթրօ՝ Trocadero եւ Victor-Hugo
Գեղարուեստական ճոխ բաժին:
Պ. ԺՈՐԺ կը նուագէ Հայկական ընտիր կտորներ
Կը մասնակցին Տիկ. ԺԻՆԻԱ ՇԱՀ ՊԱՐՈՆԵԱՆ, Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆ
Փոքրիկներ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ (քոյր եւ եղբայր)
Թանկոյի մրցում, քոթիյեոն, ընտիր Օրքէսթր ճազ:
Մուտք՝ 10 ֆրք.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՑՍՈՒԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կիրակի գիշեր, 22 Նոյ. ժամը ճիշդ 8.45ին
Salle des Sociétés Savantes, 8 Rue Danton Paris (5)
Métro St. Michel et Odéon
Երեք տարուան բացակայութենէ յետոյ Ամերիկայէն նոր վերադարձած ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ԹԱՌԻՍՏ ԺՈՐԺ ՇԱՀՊԱՐՈՆԵԱՆ ԿԸ ՂԵԿԱՎԱՐԷ
ԱՇՈՒՂ—ՂԱՐԻՊ
(Աշուղ Ճիվանի տրամաօփերեթը՝ 7 արար)
Կը մասնակցին փարիզահայ ծանօթ դերասանները:
Գիները խիստ աժան՝ 5 եւ 10 ֆր.:

▪▪▪ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ▪▪▪

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 10 ՆՈՅԵՄԲԵՐ

MARDI 10 NOVEMBRE 1936

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3266

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԱՆԼՈՒՐ ԴԱՒԸ

1920ին ռուսական եւ թրքական բանակները ներքին համաձայնութեամբ հիւսիսէն եւ հարաւէն արշաւեցին Հայաստանի վրայ եւ պարտութեան մատնեցին մեր մանուկ Հանրապետութիւնը: Այսօրուան Հայաստանը, իր ներկայ սահմաններով, ծնաւ այդ պարտութենէն: Իր յառաջխաղացումը դիւրացնելու համար, դէպի Հայաստան տեղաշարժուած ռուս զօրքը, Ազրպէյճանի Յեղկոմի անդրանիկ նախագահի՝ «ընկ.» Նարիմանովի ստորագրութեան տակ, կը խոստանար հայութեան՝ լեռնային Ղարաբաղը կցել Հայաստանի: Նախիջեւանի շրջանի կցման մասին ոչ ոք կը կասկածէր. այդ հողամասը, որ Զանգեզուրով բաժնուած էր Ազրպէյճանէն եւ կը կազմէր հայկական հողերու անմիջական շարունակութիւնը, ըլլալով միաժամանակ արտաքին աշխարհին կապող Հայ երկրի միակ շնչափողը, պարտադրաբար — այս էր ընդհանուրին համոզումը — պիտի կցուէր Հայաստանի: Մանաւանդ Նախիջեւանը, որ «անկախ» հռչակուած էր քէմալական Թուրքիոյ յատուկ նպատակներով, այդ ճակատէն տեւաբար Անդրկովկասի եւ յատկապէս Հայաստանի դէմ գալու համար:

Ռուս — թրքական միացեալ բանակը 1920ին եկաւ եւ տիրացաւ մեր հայրենիքին. մաս մը մեր հողերէն գրաւեց թրքական զօրքը, իսկ մնացեալ մասը, այն՝ ինչ որ կրցած էր պահել Դաշնակցական կառավարութիւնը, անցաւ Ռուսիոյ:

Ռազմաճակատի վրայ մեր կրած այս ծանր պարտութենէն նուազ դաժան չեղաւ այս միւս պարտութիւնը, զոր մենք կրեցինք հետագային, խաղաղութեան մէջ, խորհրդային լուծին տակ:

Գաղտնի բանակցութեանց միջոցով Թուրքիան յաջողեցաւ Հայաստանը պահել ճիշդ այն սահմաններու մէջ, ինչ սահմաններ որ անոր համար գծած էր թրքական յաղթական զօրքը: Աւելի ո-րոշ՝ ինչ սահմաններ որ պատերազմի վախճանին կրցած էր պահել հայկական փոքրաթիւ այլ հերոսական բանակը:

Ենկիւրիի այս վատակը, իբրեւ անձեռնմխելի աւանդ, նոյնութեամբ պահեց Մոսկուան: Ռուսաստանը յօժարեցաւ նաեւ «խաղաղութեան» մէջ վաճառքի հանել մեզ՝ թրքական բարեկամութիւնը շահելու համար: Մեր հայրենիքը զոհ գնաց միայն եւ բացառաբար այս նրբին խաղերուն: Եթէ Թուրքիոյ պարագան չըլլար, ապա պատերազմի վախճանին — ու մանաւանդ անոր յաջորդող տարիներուն — Հայաստանը երբեք պիտի չմնար իր այսօրուան ցաւալիօրէն դաժան հողային սահմաններու մէջ:

Անդրկովկասեան ֆէտէրասիոնի ստեղծումով Ռուսաստանը փորձեց քողարկել այս դաւը: Այս դաշնակցութեամբ ուրոյն սահմաններ (գոնէ հանրապետութեանց միջեւ) ե՛ւ կը մնային ե՛ւ չէին մնար: Կը մնային՝ երբ Ռուսաստանը Թուրքիո՛յ հետ կը խօսէր, չէին մնար՝ երբ կը խօսէր մասնաւորաբար Հայութեան հետ: Խորհրդային վարիչները մերթ ընդ մերթ ըմբոստացող հայկական շրջաններուն, որոնք կը բաղձային մայր երկրին միանալ, կը յայտարարեն.

— Դուք կը տառապիք պուրժուական նախապաշարումներէ. Անդրկովկասի մէջ դուք ոչ թէ անջատ հանրապետութիւններ ունիք, այլ ընդհանուր եւ միացեալ հայրենիք մը, Անդրկովկասեան ֆէտէրասիոնի ընդհանուր հովանիի տակ:

Մանուկներ կային, որ կը հաւատային այս օրօրին: Կային մանաւանդ հայ համայնավարներու շարքերուն մէջ — թոյլ, անկամ եւ անկորով — որոնց հաճելի կուգար այս երգը: Ֆէտէրասիոնը յաջողապէս կը քողարկէր անոնց ապիկարութիւնը՝ ընդհանուր հայրենիքի պատրանքը տալով:

Այս քողն է, որ առաջին հերթին կը պատռէ խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը: Այլեւս հին ֆէտէրասիոնը չկայ, սակայն կան հին սահմանները: «Պուրժուական նախապաշարում»ները տարուելով հանդերձ — այս անգամ արդէն ոչ թէ մենք, այլ բուն իսկ Մոսկուան — Քրեմլը կը նուիրագործէ իբրեւ տեւական վիճակ այն, ինչ որ առժամեայ գրութեան կերպարանքը ունէր:

Հոս է ահա մթին եղեռնախաղին բովանդակ ահաւորութիւնը:

Բնազդական անյաղթահարելի վախ մը մեզ կը ներշնչէ, որ Անդրկովկասեան ֆէտէրասիոնը այսքան անակնկալօրէն լուծուեցաւ ճիշդ այս անազորոյն դաւը Հայութեան դէմ դիւրութեամբ նիւթելու համար: Այսինքն նուիրագործելու եւ յաւերացնելու համար այն չարիքը, որ վաղուան պատուհաս անցքերուն մէջ կրնայ գերեզման բանալ Հայ ժողովուրդի առջեւ:

Եւ ինչպէս որ յորդ անձրեւէն վերջ տեսանելի կը դառնայ պայծառ երկինքը, ճիշդ նոյն ձեւով, ազգային այս ծանրագոյն աղէտքի ցնցող տպաւորութեանը տակ, մեր առջեւ կը ցցուի Հայկոմկուսի անծայր խեղճութիւնը: Ջինք, այս թշուառութիւնը, ո՛չ տեսնող կայ եւ ոչ ալ հաշուի առնող: Հայրենիքը բառացիօրէն կը յօշոտեն, առանց երբեք իր կարծիքը առնելու:

Անհուն ցաւ ունինք այս խեղճութեանը համար: Գիտենք, որ Հայկոմկուս կոչուած ոչնչութիւնը ընդմիշտ եւ յաւիտենապէս դիակ մըն է Հայութեան աչքին. ժողովուրդը տեսաւ իր սեփական աչքերով եւ զգաց իր մարմնին վրայ, թէ ինչ ոչնչութիւններ եկած եւ տիրացած են իր ճակատագրին: Դիւրին է, այո՛, իշխանութեան տենչալ, սակայն դժուար է զայն պահել, դժուար է արժանի մնալ անոր: Անարգուած, տրորուած եւ արհամարհուած հայ համայնավարներու այս թշուառութիւնը ճշմարիտ աղէտք դարձաւ մեր երկրին վրայ:

Ոյժ տանք Դաշնակցութեան, զօրավիգ հանդիսանանք անոր, որովհետեւ անոր, միայն եւ բացառաբար անո՛ր անլուր զոհողութեանց գնով է, որ պիտի փրկուի մեր հայրենիքը:

Ց.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌՈՒՆԵՐԸ

Մատրիտ օրհասական պայքար կը մղէ

Կիրակի օր, Փարիզի աջակողմեան ֆրանսերէն թերթերը կը հաղորդէին թէ Զօր. Ֆրանքոյի բանակը Մատրիտ մտաւ: Սակայն յաջորդ օրն իսկ ստիպուեցան գրել թէ վաղահաս էր տրուած լուրը: Ինչպէս կը գրէինք կիրակի, կառավարական ուժերը կը թուի թէ մայրաքաղաքը պիտի չյանձնեն առանց կռիւի: Արդարեւ փողոցներու մէջ պատնէշներ շինուած են եւ ապստամբները քաղաքը մտնելէ վերջ անգամ՝ ստիպուած պիտի ըլլան յառաջանալ թիզ առ թիզ, առինալի կռիւներէ վերջ, աւելի վտանգաւոր քան խրամատներու մէջ:

Այսուհանդերձ, պէտք է խոստովանիլ որ Մատրիտ օրհասական պայքար մըն է որ կը մղէ: Կառավարութեան անդամները չարաթ մեկնեցան մասնաւոր օդանաւերով: Ռուսական դեսպանն ալ միասին: Լոնտոնի սպանական դեսպանը պաշտօնապէս հաղորդեց թէ Սպանիոյ օրինաւոր կառավարութիւնը փոխադրուած է Վալենցիա, ու թերեւս հաստատուի Պարսելոնա: Փարիզի սպանական դեսպանն ալ հաղորդեց թէ կառավարութեան տեղափոխութիւնը կամ Մատրիտի անկումը որ եւ է նշանակութիւն չունի կռիւներու շարունակութեան տեսակէտով: Կառավարական ուժերը բարոյալքուած չեն զգար տակաւին իրենք զիրենք եւ կռուելու համար ամէն միջոց ունին: Պետական գանձն ալ փոխադրուած ըլլալով ապահովութեան մէջ, կառավարական ուժերը կը յայտարարեն թէ պիտի յարատեւեն մինչեւ որ յաղթեն:

Մատրիտի մէջ կը մնայ զինուորական հրամանատար մը: Կառավարական ուժերու ընդհ. սպայակոյտը եւս փոխադրուած է Թարանքոն:

Ապստամբ ուժերը մտած են արդէն մայրաքաղաքին հարաւային ծայրամասի թաղերը: Զօր. Վարելայի զօրքը կատաղի կռիւ մը կը մղէ Քարապանչէլ արուարձանին մէջ: Կիրակի կէս օրէ վերջ եօթը ապստամբ օդանաւեր ռմբակոծեցին Մատրիտը: Մայրաքաղաքին մէջ բնակչութիւնը տագնապալի վայրկեաններ կ'ապրի: Կառավարական ուժերը շաբաթ օր հակայարձակում մը կատարեցին Ասենչիոյի զօրասիւներուն դէմ, հիւսիս - արեւմտեան ռազմաճակատէն: Ապստամբները հակայարձակումը կասեցուցին հրասայլերու եւ զօրաւոր հրետանիի մը օժանդակութեամբ: Կիրակի կէսօրէ վերջ կառավարական ուժերը երկրորդ հակայարձակում մը եւս կատարեցին, միշտ նոյն ռազմաճակատին՝ թիկունքն անցնելու համար ապստամբներուն, սակայն դարձեալ ձախողեցան: Երէկ կը հաղորդուէր թէ ապստամբները գրաւած են համալսարանական թաղամասը եւ հիւանդանոցը Եսերիա թաղին մէջ:

Վերջին պահուն, հեռագիրները կը հաղորդեն թէ ապստամբները գրեթէ ամբողջովին պաշարած են մայրաքաղաքը, իսկ հարաւային ուժերը հասած են Մանզարնարէս գետը, որ կ'անցնի մայրաքաղաքին հարաւային թաղերէն:

Չիլիի դեսպանը, յանուն օտար դեսպաններուն՝ դիմում մը կատարեց Մատրիտի պաշտպանութիւնը ստանձնող Զօրավարին մօտ, խնդրելով որ մարդկային վերաբերում ցոյց տրուի պատանդներուն եւ գերիներուն, եւ միջոցներ ձեռք առնուին վրէժխնդրութեան չմատնելու համար զանոնք:

ԼԵՈՆ ՊԼՈՒՄԻ ՃԱՌԸ

Ֆրանս. ընկերվարական կուսակցութեան ազգ. խորհուրդին մէջ ճառ մը խօսելով, գրեթէ մէկուկէս ժամ, Լէոն Պլում ներկայացուց իր կառավարութեան քաղաքականութիւնը,— այն նուաճումները, զորս կը խոստանար իշխանութեան գլուխ գալով:

Լէոն Պլում յայտարարեց թէ երկրին մէջէն վերանորոգութեան շունչ մը կ'անցնի հինգ ամիսէ ի վեր, վստահութիւնը ամրապնդուեցաւ, աշխատանքը կենդանացաւ, տնտեսական ոգեւորութիւն մը սկսաւ,— եւ այս ամէնը՝ ոչ թէ բռնատիրական միջոցներով, զորս կը փորձեն կարգ մը երկիրներու մէջ, այլ ժողովրդավար պայմաններու յարգանքով: Ճիշդ է թէ դեռ ամբողջովին չմաքրուեցաւ վարչական մեքենան, սակայն բարեփոխութիւնները աչքի կը զարնեն ոչ թէ միայն անոր համար որ թարմութիւն մը տուին երկրին, այլեւ որովհետեւ կատարուեցան շատ կարճ ժամանակի մը ընթացքին: Երեւակայեցէք որ, կ'ըսէր Փօլ Ֆօր, կառավարութեան պաշտօն կը տրուէր հինգ ամսուան մէջ վերանորոգել երկրին աւելի քան կէս դարու պատմութիւն ունեցող յետադիմական վարչութիւնը:

Անցեալները Թորէզ կը քննադատէր Ժող. Ճակատի կառավարութիւնը, մեղադրելով որ ոչինչ կատարուած է մինչեւ հիմա: Ժող. Ճակատի ծրագրին այս կամ այն տրամադրութիւններուն մասին խօսելով, Թորէզ կ'ըսէր թէ «այս կէտը բնաւ չէ կատարուած», «այս կէտը խոստացուած է», «այս կէտը կիսովին կատարուած է»: Ընդհակառակն, երբ առնենք այն յայտարարութիւնը որ կարդացուեցաւ խորհրդարանին առջեւ, շատ բան է կատարուած: Այժմ պատրաստ են կարգ մը օրինագիծեր, որոնք կը վաւերացուին մինչեւ տարեգլուխ: Սակայն իրագործելու համար Ժող. Ճակատի ամբողջ ծրագիրը, առնուազն 4 տարի պէտք է:

Լէոն Պլում, յետոյ, անցաւ միջազգային քաղաքական կացութեան: Որոշ բարելաւում մը կայ, ըսաւ, Ֆրանսայի եւ արտաքին աշխարհի յարաբերութիւններուն մէջ: Գալով Սպանիոյ դէպքերուն, եթէ Ֆրանսա հաւատարիմ կը մնայ չէզոքութեան խորհրդածողովին, Եւրոպայի խաղաղութիւնը պահպանելու համար ուրիշ ընթացք չէր կրնար բռնել:

Ռուսիան անգամ, ճարպիկ քաղաքականութեամբ մը, ի նպաստ Մատրիտի միջամտելու կողմնակից ըլլալով հանդերձ՝ չի հեռանար Չէզոքութեան միջազգային յանձնախումբէն: Եթէ Անգլիոյ հանրային եւ կառավարական կարծիքը տարբեր ուղղութիւն մը ստացած ըլլար, Ֆրանսա եւս այս դիրքին մէջ չէր մնար: Գալով ռուսեւֆրանսական դաշնագրին, մի մոռնաք որ բանակցութիւնները վարողը Պարթու էր եւ կնքողը՝ Լավալ, թէեւ այդ դաշնագիրը կարեւոր տարր մըն է խաղաղութեան պահպանումին համար:

Լէոն Պլումի այս ճառէն վերջ միաձայնութեամբ ընդունուեցաւ բանաձեւ մը, որ կը գնահատէ Ժող. Ճակատի կառավարութեան քաղաքականութիւնը:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. էջ)

«ԱՄԱՅԻՆ ՊԵՐՔԷՄԱԼ ՏԸՐ»

« ԱՅԼԵՒՍ ՔՐՏԱԿԱՆ ԱԶԳ ՉԿԱՅ »

Անատոլուի հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ.—

Կատարեալ անդորրութիւն կը տիրէ Արեւելեան նահանգներու մէջ, ուր անկէ առաջ տեղի ունեցած էր քրտական ապստամբութիւն մը: Այս փոփոխութեան պատճառը գործադրուած բարենորոգումներն են, որոնք կը կատարուին նոր հիմնուած ընդհ. կուսակալութիւններու կողմէ:

Աւելին ըլլալով, ընդհ. կուսակալը վստահեցուց թէ այլեւս չկայ քրտական ազգ, այդ տեղի բնակիչները քիւրտեր չեն, այլ Թուրքեր, որոնք պարսկական ազդեցութեան ենթարկուած էին: Պ. կուսակալը կը պաշտպանէ նաեւ այն տեսակէտը թէ քրտական լեզու գոյութիւն չունի:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ԽԻՍՏ ՊԱՏԻԺՆԵՐ ԿԸ ՍԱՀՄԱՆԷ

Դրամափոխութեան համար

Աթէնքի թերթերը կը գրեն.—

Ազգային դրամանիշի պաշտպանութեան օրէնքին մէջ կատարուած փոփոխութիւններու համաձայն, առանց պետական դրամատունէն մասնաւոր արտօնութիւն ստանալու ո եւ է մէկը իրաւունք չունի արտասահման դրամ ղրկել: Խիստ պատիժներու կ'ենթարկուին նաեւ անոնք որոնք արտասահմանէն ստանալիք դրամ ունին եւ ուրիշին կը փոխանցեն զայն փոխանակ ուղղակի Յունաստան բերել տալու:

Եթէ Յունաստանի մէջ ո եւ է մէկը իր ունեցած օտար դրամը կը ծախէ ուրիշներու եւ ոչ թէ որոշուած դրամատուններուն, եւ կամ կը գնէ օտար դրամ ու ոսկի, կը պատժուի առ նուազն երկու ամիսէն մինչեւ տարի մը բանտարկութեամբ եւ դրամական տուգանքով մը, ոչ նուազ մէկ չորրորդէն եւ ոչ աւելի խնդրոյ առարկայ գումարին կրկին արժէքէն:

Նոյն պատիժներուն կ'ենթարկուին նաեւ միջնորդութիւն ընողները եւ կամ դրամափոխութեան մասին սխալ տեղեկութիւններ ու փաստաթուղթեր ներկայացնողները, ծածկելու համար արտածուած ապրանքի մը փոխարժէքը: Կրկնումի պարագային, նուազագոյն պատիժը կը վերածուի առաւելագոյնի, իսկ դրամական տուգանքի նուազագոյնն ու առաւելագոյնը կը կրկնապատկուին:

Այս պատիժէն զատ, դատարանը ի պահանջել հարկին կրնայ բռնագրաւել խնդրոյ առարկայ իրերը:

Ընկերութիւններու տնօրէնները ենթակայ են նոյն պատիժներուն: Այն անձերը, որոնց մասին կասկած կայ թէ դրամափոխութեան ապօրէն գործառնութիւններ կը կատարեն, օրէնք 5174ի համաձայն, կրնան աքսորուիլ իբրեւ վտանգաւոր տարր հանրային ապահովութեան: Այս յանցանքներով պատժուողները դատարանի որոշումով կրնան աքսորուիլ տարիով մը:

Այսպիսիները չեն կրնար օգտուիլ պատիժներու թեթեւցման մասին գոյութիւն ունեցող օրէնքէն:

Լիբանանի եւ Ֆրանսայի միջեւ բանակցութիւնները դժուարացած

Պէյրութի «Ազդակ»ը կը գրէ.—

Հակառակ տիրող գաղտնապահութեան, «էլ Նահար» կը տեղեկանայ թէ Լիբանանեան պատուիրակներու միջեւ տարակարծութիւններ գոյութիւն ունին: Բոլոր պատուիրակները համաձայն են հիմնական կէտերու շուրջ եւ կ'ուզեն որ Լիբանան անկախ դառնայ, սակայն, համայնքներու խնդրին շուրջ տարակարծիք են: Պատուիրակներուն մէկ մասը կ'ուզէ որ դաշնագրին մէջ մասնաւոր յօդուած մը դրուի, որպէսզի բոլոր համայնքներու իրաւունքները յարգուին եւ հաւասարութիւն տիրէ: Իսկ միւս մասը կը հակառակի այդ պահանջին, յայտնելով որ նման յօդուած մը դաշնագրին մէջ կը վնասէ ազգային գերիշխանութեան սկզբունքին:

Այս տարակարծութիւնը լուծելու նպատակով Հանր. նախագահի գրասենեակին մէջ գումարուած ժողովները մնացին ապարդիւն եւ կարելի չեղաւ համաձայնութեան մը յանգիլ: Ի վերջոյ համայնքներու իրաւունքներու հաւասարութիւն պահանջող պատուիրակները առաջարկեցին որ Հանրապետութեան նախագահին եւ ֆրանս. կառավարութեան միջեւ փոխանակուելիք նամակներու միջոցաւ գոնէ երաշխաւորուի այդ իրաւունքը: Կը կարծուի որ նոր ժողովի մը մէջ պիտի լուծուի այս խնդիրը, որպէսզի կարելի ըլլայ շարունակել բանակցութիւնները:

Ըստ «Սաւթ էլ Ահրար»ի՝ զինուորական համաձայնութեան քննութեան սկսած են պատուիրակութիւնները, սակայն, հարկ տեսնուած է Փարիզէն նոր հրահանգներ սպասել: Կը կարծուի որ բանակցութիւնները պիտի չվերջանան յառաջիկայ շաբթուան վերջաւորութենէն առաջ:

ԹՈՒՐՔ ԿԻՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գրած էինք թէ Ենկիւրիի կառավարութիւնը օրինագիծ մը պատրաստած է՝ զինուորագրելու համար Թրքուհիներ:

Պոլսոյ թուրք թերթերը կը գրեն թէ «կիներու զինուորագրութեան օրէնքին պատրաստութիւնը մեծ շահագրգռութիւն յառաջ բերած է երկրին մէջ, իբր յեղափոխութեան կարեւոր մէկ քայլը: Օրէնքը ընդունելէն վերջ, աղջկանց դպրոցներուն մէջ դասընթացքներ պիտի սկսին, մանչերուն նման աղջիկներն ալ իրենց յատուկ պարտականութեանց մէջ պատրաստելու համար: Գործնական վարժութիւնները դպրոցէն դուրս պիտի ըլլան»:

Ազգ. Վիճակախաղը

Շաբաթ օր, Տիժոնի մէջ, տեղի ունեցաւ Ազգ. Պարգեւախաղին 9րդ շրջանին վիճակահանութիւնը, որուն 0,368,857 թիւը շահեցաւ 3 միլիոնի պարգեւը:

Մէկ մէկ միլիոն շահեցան հետեւեալ 6 թիւերը.— 0,807,158, 0,366,194, 0·229·236, 0·443·928, 0·487·759, 0·202·294:

500,000ական շահեցան հետեւեալ վեց թիւերը.— 0,111,992, 0,920,754, 0·389·582, 1·011·809, 0·247·415, 0·546·705:

3·246 վերջացող թիւերը շահեցան 100·000 փրանք:

9·076 վերջացող թիւերը շահեցան 50·000 փրանք:

3941 վերջացող թիւերը շահեցան 25·000 փրանք:

5·068 վերջացող թիւերը շահեցան 25·000 փրանք:

286 վերջացող թիւերը շահեցան 10·000 փրանք:

46 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 փրանք:

5 վերջացող թիւերը շահեցան 100 փրանք:

ԽՌՈՎԱՅՈՅԶ ԱՐԵՒԵԼՔԸ

Սուրիոյ եւ Պաղեստինի վերջին դէպքերը առիթ կուտան կրկին զբաղելու արաբական խնդրով։

Ժամանակին «Արեւելեան Խնդիր» ըսելով կը հասկնային Պալքանեան եւ հայկական հարցերը։ Արաբական խնդիր գոյութիւն չունէր այն ատեն։ Անիկա համեմատաբար նոր է։

Ապտիւլ Համիտ՝ իբրեւ խալիֆա՝ համիսլամական քաղաքականութիւն կը վարէ։ 1908ի Սահմանադրութենէն վերջ, Երիտասարդ Թուրքերը համաթրքական, թուրանական շարժումը առանցք դարձուցին իրենց քաղաքականութեան։ Ու ատկէ ծնունդ առաւ համարաբական շարժումը։

Արաբները՝ իբրեւ իսլամ՝ մեծ առանձնաշնորհներ կը վերցնէին օսմանեան կայսրութեան մէջ։ Ապտիւլ Համիտի ամէնէն մտերիմ խորհրդականները Արաբներ էին (Արապ Իզզէթ եւ Նէճիպ Մէլհամէ)։ Օսմանեան բանակին մէջ կը վխտային արաբ սպաներն ու բարձրաստիճան զինուորականները։

Իթթիհատականներն էին, ուրեմն, որ իրենց թթու ազգայնամոլութեամբ արաբական խնդիր մը ստեղծեցին օսմանեան կայսրութեան մէջ։

Ու երբ Մեծ Պատերազմը ծագեցաւ, արդէն սեղանի վրայ էր այդ հարցը՝ հայկական խնդիրի կողքին։

Անոնք որ Սուրիա գտնուած են 1914—18 շատ լաւ գիտեն թէ ինչպէս Գ. Բանակի վերին հրամանատար Ճէմալ փաշա՝ Սուրիոյ փոխարքայ դարձած՝ կը կեղեքէր Արաբները, կախաղան բարձրացնելով ազգայնական շարժման վարիչները եւ անօթի մեռցնելով Լիբանանի բնակչութիւնը։

Դաշնակիցներու յաղթանակը Արաբները ձերբազատեց թրքական լուծէն, սակայն չիրականացաւ համարաբական կայսրութիւնը՝ հակառակ շռայլուած խոստումներուն։ Էմիր Ֆէյսալ Վերսայլի մէջ հաշտութեան դաշնագիրը ստորագրելէ վերջ, փութաց Դամասկոս՝ միացեալ եւ անկախ Արաբիոյ թագաւոր դառնալու համար։ Փորձը ձախողեցաւ։ Ու Անգլիացիները տալ ։ մխիթարութիւն՝ Իրաքի գահը նուիրեցին իրեն։

Արաբախօս երկիրները երկու մեծ պետութեանց հոգատարութեան ենթարկուած ըլլալով, նուէթապէս անհնար էր իրագործել միացումը։ Արդէն չկար տիրական դէմք մըն ալ՝ որ կարենար իր մականին տակ համախմբել բոլոր Արաբները։ Շէրիֆ Հիւսէյին՝ մարգարէի սերունդէն եւ թեկնածու խալիֆայութեան՝ կանուխէն քաշուեցաւ հրապարակէն եւ իր ղակին՝ Ալիի կարճատեւ իշխանութենէն վերջ՝ Հիճազը իր սրբավայրերով եւ ընդարձակածաւալ հողերով ինկաւ Նէճտի վեհապետին՝ Իպնը Սուուտի իշխանութեան տակ։

Ֆէյսալ Թագաւոր՝ չուզեց նոր արկածախնդրութեանց մէջ նետուիլ եւ գոհացաւ Պաղտատի գահով։ Եղբայրը՝ Ապտուլլահ աւելի համեստ գտնուեցաւ, ընդունելով Անդրյորդանանի վեհապետութիւնը։ Սուրիոյ գահին թեկնածու նախկին Խտիվ Ապպաս Հիլմի փաշա եւ մեծահարուստ քրիստոնեայ Էմիր Լութֆուլլահ ոչ մէկ յաջողութիւն ունեցան։

Հայրենասէր Արաբները իրենց միակ յոյսը դրած են Նէճտի ու Հիճազի թագաւոր Վեհապետ Իպնը Սուուտի վրայ՝ արաբական միութիւնը գլուխ հանելու համար։ Ուղղմիկ է ու յանդուգն, ինչպէս Իրանի եւ Աֆղանիոյ թագաւորները։

Սակայն ճամբան շատ փշոտ է եւ երկար ժամանակի կը կարօտի այդ երազին իրականացումը։

Պաղեստինի եւ Պաղտատի դէպքերը ցոյց կուտան թէ արաբախօս երկիրներու մէջ դժգոհութեան ալիքը ծայր տուած է անգլիական ազդեցութեան դէմ։ Պաղեստինի վերջին խռովութեանց ատեն՝ Պաղտատի մէջ հակահրէական ցոյցեր տեղի ունեցան՝ ապացուցանելու համար Իրաքի ու Պաղեստինի Արաբներուն համերաշխութիւնը։

Շատեր օտար մատ կը տեսնեն Պաղտատի վերջին դէպքերուն մէջ։ Ենթադրողներ կան թէ՝ Անգլիա հրէասիրական քաղաքականութիւն վարած ըլլալով Պաղեստինի մէջ, Գերմանիա դրդած է Պաղտատի Արաբները Անգլիոյ դէմ։ Ոմանք Իտալիոյ մատը կ'երազեն, յայտնի պատճառներով։ Ուրիշներ թրքական մեքենայութեանց նշաններ կը տեսնեն՝ սպաներէն շատեր նախկին թրքական բանակէն ըլլալուն պատճառով. կան ալ որ քրտական շարժում մը կը նախզգան եւ կը կարծեն թէ Իրաքի սահմանակից թրքական հողերուն վրայ անկախ Քիւրտիստան մը պիտի կազմուի։ Վերջապէս Մոսկուայի մատը նշմարողներ ալ պակաս չեն։

Այս բոլորին մէջ դժուար է ճշմարտութեան մասնիկ մը գտնել։ Ինչ որ ճշմարիտ է, արաբ ժողովուրդի անկախութեան տենչն է։ Հովանաւորի եւ հոգատարի չուքն իսկ ծանր կը թուի ներկայիս եւ բացարձակ անկախութեան ձգտումը չեչտուած կերպով կը յայտնաբերուի ամէն տեղ։

Այդ ձգտումին ուրիշ մէկ ապացոյցը կը տեսնուի այս պահուս Լիբանանի մէջ, ուր բանակցութիւններ կը կատարուին հոգատար պետութեան հետ, նոր վարչաձեւ մը տալու համար երկրին։ Սուրիական Տրիպոլիսի իսլամական համայնքը կը պահանջէ որ այդ քաղաքը անջատուի Լիբանանէն եւ միացուի Սուրիոյ … Այս առթիւ ընդհարումներ ալ պատահած են իսլամներու եւ քրիստոնեաներու միջեւ, այս վերջինները՝ կողմնակից են հոգատար պետութեան։

Գալով Իսքէնտէրուն - Անտիոքի խնդրին, այս հարցը փակուած ըլլալու երեւոյթը չունի։ Ընդհակառակն, Էնկիւրիի խորհրդարանին բացման առթիւ Մուսթաֆա Քէմալի ըրած խիստ յայտարարութիւնները ցոյց կուտան թէ՝ Թուրքերը դիւրաւ չպիտի հրաժարին անկէ։

Այսպէս թէ այնպէս, Միջնաւոր Արեւելքը խռովայոյզ վիճակ մը կը ներկայացնէ։ Մեզի կը մնայ հեռուէն դէպքերու ընթացքին, պահել բացարձակ չէզոքութիւն եւ ըլլալ վերջին ծայր խոհեմ, ինչպէս կը վայելէ հիւրերուն։

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԵՆ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ

Հունգարիոյ բոլոր դպրոցներուն մէջ, աշակերտները օրը երկու հեղ, հետեւեալ ազգային հաւատամքը կ'արտասանեն. «Կը հաւատամ մէկ Աստուծոյ, կը հաւատամ մէկ Հայրենիքի, աստուածային եւ յաւիտենական մէկ ճշմարտութեան, Հունգարիոյ յարութեան»։

Որովհետեւ, մի մոռնաք որ կան մանկավարժներ եւ դաստիարակներ, ու գրեթէ ամէն երկրի մէջ, որոնք խորապէս կը հաւատան ինքնաթելադրութեան ուժին։

Հունգարիոյ ուսուցիչը հայրենասէր պէտք է ըլլայ։ Որ եւ է նիւթի ուսուցման մէջ էն՝ ան պէտք է ոգեւորէ եւ հաւատք ներշնչէ նոր սերունդին՝ իր հայրենիքին հանդէպ։ Ու աշակերտը պէտք է յուսայ իր երկրին լաւագոյն եւ աւելի փայլուն օրերուն։ Միջազգայնական գաղափարներու քարոզութիւնը անհանդուրժելի է հունգարական դպրոցներուն մէջ։

Հունգարիոյ հանրային կրթութեան ծրագրին ամենալայն տեղը յատկացուած է մայրենի լեզուին, հունգարերէնի ուսուցման։ Շաբթուան մէջ, 30 պահ դաս կը տրուի։ 14 պահերը մայրենի լեզուով գրաւուած են։

Ի՞նչ նպատակ կը հետապնդէ հունգարական դաստիարակութիւնը։

Հունգարացի նոր սերունդը պէտք է սերտօրէն կապուած ըլլայ իր կրօնին։ Ժողովուրդին երկու երրորդը հռոմէական կաթոլիկ է։ Կրօնին տրուած այս կարեւորութիւնը պէտք չէ հետեւցնել սակայն որ հունգարացի ժողովուրդը կրօնական ֆէրմեռանդութենէ մղուած է որ այդ ուսուցման պարտադիր պահանջը կը դնէ։ Ոչ։ Կրօնի ուսուցումով՝ նոր սերունդը իր գործնական կեանքին, իր վարք ու բարքին համար բարոյական կանոններ պէտք է քաղէ։

Որովհետեւ ինչպէս կը պահանջէ ազդէն Հունգարիոյ հանրային դաստիարակութիւնը, պէտք է որ նոր սերունդը յարգանք ունենայ բարոյականին հանդէպ։

Բայց մանաւանդ, պէտք է որ ան գիտակից հայրենասէր ըլլայ։ Ու կրթութեան շնորհիւ ստացած գիտելիքները կեանքին մէջ կիրարկելու վարժութիւն ձեռք բերէ։

Նախակրթութիւնը վեց տարի կը տեւէ, բացի մայրաքաղաքէն՝ ուր ութ տարի է անոր շրջանը։ Պարտաւորիչ է ան։ Եւ դրամական տուգանքով եւ բանտարկութեամբ կը պատժուին պարտազանց ծնողքները։ Եւ սակայն, հակառակ օրէնքի այդ խիստ տրամադրութեան, պէտք է արձանագրել որ, նախակրթութեան տարիքը ներկայացնող ամէն հունգարացի կանոնաւորաբար դպրոց չի յաճախեր։

Որովհետեւ, նկատեցէք նախ որ շատ շատերը հունգար տղոց՝ կօշիկ չունին։ Եւ ձմրան եղանակին՝ ճամբաները անանցանելի կը դառնան։

Սկզբունքով՝ անջատ է դաստիարակութեան դրութիւնը։ Բայց, իրականին մէջ, ան խառն է դեռ, առ հասարակ, բացի քանի մը կարեւոր կեդրոններէ։

Նախակրթարանին իբր շարունակութիւն՝ կան «քաղքենի» կոչուած դպրոցները, որոնք կը համապատասխանեն Ֆրանսայի բարձրագոյն նախակրթարաններուն։

Մանչ եւ աղջիկ, մինչեւ 14 տարեկան, կը կատարելագործուին այդ դպրոցներուն մէջ։ Մանչերը կը պատրաստուին ճարտարարուեստի, զանազան արհեստներու եւ առեւտուրի համար, իսկ աղջիկները տնտեսութեան։

Գոյութիւն ունին խուլերու, համրերու, կոյրերու, յետամնաց եւ տարականոն տղոց յատուկ վարժարաններ։

Երկրորդականներէն յետոյ, մուտքը համալսարաններէն ներս՝ դժուարութեանց կը բախի, մանաւանդ վերջին տարիներս, մասնաւորաբար արտակարգ խճողումներու հետեւանքով։

Գալով Իսրայէլացւոց, անոնք ի՛նչ անյաղթելի արգելքներու կը հանդիպին, նոյն իսկ եթէ ունենան «շատ լաւ» յիշատակութեամբ վկայագիրներ։

Հունգարացիք հինէն ի վեր՝ միշտ ալ փայլած են ճարտարարուեստներու, խաղերու եւ զինուորութեան մէջ։ Ու կը շարունակեն, այսօր ալ տակաւին, յաղթանակներով փառաւորուիլ միջազգային մրցումներու մէջ։

12 - 18 տարեկան, ամէն մանչ պարտաւորուած է զինուորակրթութեան հետեւիլ։ Ու ճիշդ է թէ՝ 35000 է թիւը հունգար բանակին, ըստ Թրիանոնի դաշնագրին, բայց Հունգարիա շատ աւելին ունի պատրաստ՝ ո՛ եւ է անակնկալի, ո՛ եւ է պատահարի դիմագրելու համար։

ՇՈՒԷՏ

Շուէտական նախակրթարանները, որոշ չափով, կղերին ղեկավարութեան ենթակայ են։ Եւ սակայն, ազգային տարրն է որ կը գերակշռէ։

Շուէտական կրթութեան ծրագրին մէջ, ձեռական աշխատանքները մեծ տեղ կը գրաւեն, եւ այս՝ երկար տարիներէ ի վեր։

Նախակրթարանէն յետոյ, կան ժողովրդային դպրոցները, ուր կը յաճախեն անոնք որ չեն մտներ բարձրագոյն վարժարան։

Երեք տիպարով կը ներկայանան այդ հիմնարկութիւնները։

Ա.— Արհեստանոց - դպրոցները, երկու կամ երեք տարուան շրջանով, ընդամէնը 360 ժամ դասով եւ գործնական նպատակով։

Բ.— Բարձրագոյն նախակրթարանները, որոնց նպատակն է տղուն տալ աւելի լայն չափով ընդհանուր զարգացում եւ արհեստագիտական աւելի խոր ծանօթութիւն։

Գ.— Ժողովրդային բարձրագոյնները, ըսենք ժողովրդային համալսարանները, որոնք գոյութիւն ունին սկանտինաւեան երկիրներու մէջ, 1860 թուականէն ի վեր։

Անոնց թիւը 50ի կը հասնի Շուէտի մէջ, մեծ մասը գիւղերը։ Ընդհանրապէս, գիշերօթիկ են, 1 - 2 տարուան շրջանով եւ յատուկ 18ը անց երիտասարդներուն։

Ժողովրդային համալսարաններուն գլխաւոր նպատակն է «զարթօնք» ներշնչել նոր սերունդին։ Անշահախնդիր ուսումին ճաշակը մշակել անոր մէջ։ Կեանքի հանդէպ՝ անհատական ըմբռնումի գիտակցութիւնը սերմանել անոր մէջ։ Ընկերային հարցերու իր անձնական հայեցքով մօտենալու կարողութիւնը զարգացնել անոր մէջ։

Մեծ է ազդեցութիւնը եւ արդիւնաւէտ՝ Ժողովրդային համալսարաններուն։

Ու երկրորդականներէն եւ համալսարաններէն դատ գոյութիւն ունին հանրային դասախօսութիւնները, շատ լաւ կազմակերպուած եւ պետական օժանդակութեան ստանալով։

Ո՞րն է նաեւ հոգը շուէտական հանրային դաստիարակութեան։ Նոր սերունդը պիտի սիրէ եւ յարգէ իր հայրենիքը։ Ճշգրտութեամբ պիտի սորվի իր մայրենի լեզուն։ Խորապէս պիտի ծանօթանայ շուէտական կեանքին, շուէտական աշխատանքին, իր ազգային պատմութեան եւ աւանդութիւններուն։

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՅԱՆԵԱՆ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ԿԱՐԴԱՅ ՄԵՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Հարցում մը ահա որ կրնայ ահագին նիւթ հայթայթել մեր գրոց - բրոցներուն։ Նիւթս սպառել չէ նպատակս, այլ տալ միայն «պատկեր մը» …

Փակագիծի մէջ տեսակէտ մը սակայն։

Երբ երիտասարդութիւն կ'ըսեմ, կ'ըմբռնեմ միայն այն դասը՝ որ կը կարդայ հայերէն հրատարակութիւն մը։ Ինչ մեղքս պահեմ, ինչպէս Նշան Պէշիկթաշլեանը կ'ըսէ, երիտասարդի մը հայութիւնը կը տեսնեմ հայ հրատարակութեան մը հանդէպ, իր ունեցած գուրգուրանքին մէջ։

Ուրեմն երիտասարդութիւնը կը բաժնեմ քանի մը դասակարգերու։

1. Անոնք որոնք իրապէս կը հետեւին հայ հրատարակութեանց։ Անոնք կը կազմեն փոքրամասնութիւն մը։ Հարիւրին չորս Մարսէյլի մէջ եւ քիչ մըն ալ ամէն տեղ։

2. Անոնք որոնք գիտեն հայերէն, սակայն ամբարտաւան իմաստակութեամբ մը կ'ըսեն, «ճանըմ, ի՞նչ կայ որ հայ թերթերուն մէջ, չորս պարապ էջ։ Սա ֆրանսական թերթերուն մէջ նայեցէք, 10—18 էջեր, ամէն ինչ կայ մէջը. քաղաքական, տնտեսական, մարզական, նորաձեւութեան եւ անթիւ …

Վա՜յ, ինչքան ալ բարակցած են իրենց ճաշակները, ինչքան ալ շուտ մոռցան Անատոլուն։

Եւ այս տիպերը կ'առնեն ֆրանսերէն կամ այլ լեզուներով թերթեր, մէկ, երկու եւ յաճախ հինգ վեց։ Կարդալո՞ւ համար։ Եթէ իրենց հարցնեք, այո՛։ Սակայն իրականին մէջ պատկերները դիտելու եւ գրպաններէն դուրս ցցելու համար թերթերուն անունները, որպէսզի տեսնողները ըսեն թէ … եւրոպական թերթ ալ կը կարդայ։ Ասոնք կը կազմեն հարիւրին տասնըհինգ։

3. Իսկ կայ ուրիշ դասակարգ մըն ալ եւս, որուն տեսողութիւնը կը դառնայ մարզական թերթերու շուրջ։

Մէկով, երկուքով կը գնեն։ Կը դիտեն բոլոր մարզական թերթերուն անունները, կը պտտցնեն իրենց գրպաններուն մէջ, եւ սակայն չեն զիջանիր հայերէն հրատարակութիւն մը իսկ ձեռք առնել։ Բացառութիւններ կրնան ըլլալ, եւ մեր խօսքը անոնց մասին չէ …

Ասոնք ալ կը կազմեն հարիւրին տասնըհինգ։

4. Սակայն կայ սարսափելին տակաւին։

Սա քանիերորդ դարուն, երբ թերթ մը օրուան հացի չափ կարեւոր է, եւ տեղացի բանուորը կամ քաղաքացին, որ իրենց առաջին գործը կը սեպեն թերթ գնել, մենք քայլ մը աւելի ետ կ'երթանք։

Այսպէս, հանդիպած եմ հանրակառքերու մէջ, առաւօտեան եւ երեկոյեան, որ յաղթանդամ երիտասարդներ կը կարդան «Փրկութիւն», «Բաշնիմա» եւ այլ շոշորթապատումներ։

Եւ ես կը տարուիմ ըսելու. «Սա մեր բուհճիները ո՛րքան թունաւորած են երիտասարդները»։

Չէ՛, զարմանալի բան է իրապէս այս երեւոյթը։ Չեմ ըսեր թէ կրօնական հրատարակութիւնները անպէտք են։ Ոչ սակայն ամէն բան իր տեղը, մարդկային նկարագիրը չխաթարելու պայմանաւ։ Ասոնք իրապէս, կրնան կազմել հարիւրին մէկ համեմատութիւնը։

Ուրեմն համագումարը այս չորս դասակարգի երիտասարդութեանց, կ'ըլլայ 35 առ հարիւր։

Տակաւին խօսքը չենք ըներ հայերէն գիրքերու մասին, որոնք կենդանի մարտիրոսներ են փոշիներու տակ թաղուած, գրադարանի մը մէջ …

Իսկ մնացեալը 65 առ հարիւր անտարբերներ, անհոգներ, պարապաշներու եւ վարձու բարձերու յաճախորդներ։

Ժըմանֆութիսթըներ վերջապէս …

Սակայն բաղդատական պատկեր մը եթէ կը հաճիք։

Ամերիկեան ժողովուրդին 95 առ հարիւրը հետեւող է թերթերուն։ Մեծերը մեր հասկցած թերթերը կը կարդան, իսկ փոքրերը մանկական հանդէսներ։ Իսկ գիրքերու ընթերցանութեան տեսակէտէն՝ 35 առ հարիւրը միայն ժողովուրդին։

Եւ ընդհանրապէս եւրոպական երկիրներու մէջ ամէն մէկ անհատ, տարին կը կարդայ չորս գիրք։

Եւ այս տեղեկութիւնները հաղորդողը Շիքակոյի համալսարանի տեսչութիւնն է։

ՀՐԱՉԵԱՅ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ՏՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

Ազշամ, խօսելով իտալեւգերմանական վերջին համաձայնութեան մասին, ըսելէ վերջ թէ Իտալիա խոստացած է Գերմանիոյ գործակցիլ բոլշեւիզմի դէմ պայքարին մէջ՝ փոխարէն ապահովելով Պերլինի աջակցութիւնը Միջերկրականի մէջ, կը շարունակէ.—

Մուսոլինի ասկէ առաջ ճշդած էր թէ Իտալիոյ պատմական նպատակները երկուք են.— Ասիա եւ Ափրիկէ, եւ թէ հիւսիսը եւ արեւմուտքը գրեթէ ընելիք չունի։

«Հիւսիս» կոչուածը Աւստրիան է, կեդր. Եւրոպան։ Իսկ Ասիայով եւ Ափրիկէով, այսինքն ծովային եւ գաղթային խնդիրներով հանդարտօրէն զբաղելու համար, Իտալիա պարզ ներքնաշխարհով մը կը գոհանայ կեդր. Եւրոպայի մէջ։

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Այս առթիւ երբեմն ալ թեթեւ թիւրիմացութիւններ պատահած են մեր եւ զին. նախարարութեան մէջ, երբ մեր գունդը կ'ուղարկուէին «արաբ» համայնավար զինուորականներ։ Սակայն այդ անհանդարտ տարրերը չէզոքացնելու տեսակէտէն, մեր գունդէն աւելի վստահելի զօրամաս չէր գտներ նախարարութիւնը։

Այդպէս էր որ, երբ Ալեքսանդրապոլի ապստամբութիւնը պայթեցաւ եւ հանրապետութիւնը փրկելու ժամը հնչեց, առաջին գծի վրայ դարձեալ մեր գունդը գտնուեցաւ։ Արտաքին սպառնիչ կռիւներէն յետոյ, երբ հաւլւ թէ կազդուրուելու պահ մը պիտի վայելէր գունդը, ահա անսպասելի կերպով կը հրաւիրուէր՝ ակամայ իր հարազատ եղբօր դէմ զէնք արձակելու։

Միշտ ճակատին վրայ գտնուելով յաճախ անհաղորդ կը մնայինք մայրաքաղաքի մէջ տեղի ունեցող դէպքերէն։ Եւ այդպէս զարմանային առաւօտ մը, Մալաքլուի մէջ յանկարծ Զօր. Արարատեանի եւ Խատիսեանի անակնկալ այցելութիւնը ընդունեցինք։ Ինձ հրամայելէ յետոյ հետեւիլ իրենց, ինքնաշարժով սուրացին դէպի Իգտիր։

Իսկոյն կը մեկնիմ։ Կը մտնեմ Իգտիրի «Բրիգադի շտապը» եւ հոն կը գտնեմ Զօր. Արարատեանը, Խատիսեանը եւ Սեպուհը, երեքն ալ լուռ, եւ թախծոտ։

Լռութիւնը կը խզէ Սեպուհը եւ ապա երեքն ալ, իրար լրացնելով կը յայտարարեն.

— Հանրապետութեան դէմ ապստամբութիւն է կազմակերպուած։ Մեր ունեցած երկու զրահապատ գնացքներէն մէկուն չէզոքութիւնը կարելի եղած է ապահովել, իսկ միւսը «Վարդան Զօրավար»— գլխաւորութեամբ Մուսայէլեանի, անցնելով Ալեքսանդրապոլ միացած է ըմբոստներուն եւ վերջնագիր է ուղարկած կառավարութեան, իշխանութիւնը յանձնելու համար։ Հանրապետութիւնը վտանգի մէջ է, կոչ ընելով ձեր հայրենասիրութեան եւ կարգապահութեան, կը հրամայենք ձեզ, մէկ գումարտակով մեկնիլ Ուլուխանլու կայարանը՝ այս երեկոյ իսկ, յառաջանալու համար դէպի Ալեքսանդրապոլ»։

Մեզ համար այդ օրը — ինչպէս եւ այսօր — ամէն բանէ վեր էր Հայաստանի անկախութիւնը եւ հայկ. պետականութեան պահպանումը։ Հինգ դարերու ստրկութենէն, անհաւասար մարտնչումներէն եւ ծով արիւնէն յետոյ երբ Արարատի ստորոտը կը ծըլէր ու կը ծաղկէր հայկական անկախութիւնը եւ կ'իրականանար մեր ազատագրական սերունդի երազը, առնուազն դաւաճանութիւն պէտք էր համարուէր հայ զինուորի եւ հայ իշխանութեան կրաւորականութիւնը այդ ըմբոստութեան հանդէպ։

Մասնաւորապէս մեզ արեւմտահայերուս համար, գերագոյն նպատակն էր մեր անկախութեան պահպանումը, որովհետեւ մեր ժողովուրդի եւ մեր հողերու մեծագոյն մասը գոհաբերելէ եւ կորսնցնելէ յետոյ, մեզի կը մնար մէկ բան,— ամուր կառչիլ Արարատին։ Ատով պէտք է բացատրել այն անվերապահ պատրաստակամութիւնը եւ զոհաբերող ոգին զոր ցուցադրեցին արեւմտահայ զինուորականները եւ նախկին մարտիկները, ապստամբութիւնը զսպելու համար։

Բացի ատկէ, քաղաքական աշխարհի կացութիւնն ալ կը պարտադրէր հայկական իշխանութեան աւելի վճռական շարժիլ։ Եւրոպայի մէջ, իրարու ետեւէ նոր երկիրներ եւ նոր պետութիւններ կը ստեղծուէին։ Ճնշուած ազգերու ինքնորոշումը օրուան կարգախօսն էր։ Շատ յստակ չէր եւ Ռուսաստանի ներքին կեանքը։

Իրերու այս վիճակին մէջ, ի՞նչպէս կարելի էր հաշտ աչքով նայիլ «Վարդան Զօրավար»ի արկածախնդրութեան վրայ։

Սեպուհի կարգադրութեամբ գնդ. Խուստաբաշեանի զօրամասէն ջոկատ մը պիտի երթար բռնել մեր ճակատի մէկ մասը, փոխարինելու համար մեր մեկնող գումարտակը։ Մինչեւ այս հրամաններուն գասաւորումը, հեռախօսով պէտք եղած կարգադրութիւնները ըրի եւ մեր գերագաղաններուն հրաժեշտ տալէ յետոյ մեկնեցայ։

Երեկոյեան ժամը 7ին Ա. գումարտակը եւ գունդի ձիաւոր յիսնեակը կազմ ու պատրաստ, կարգի շարուած են Մարգարայի կամուրջին գլուխը։ Ստուգման կ'ենթարկեմ զօրամասը եւ կը նկատեմ վերջերս մեր գունդը ուղարկուած Ալեքսանդրապոլցի երեք զինուորներ։ Դուրս կը կանչեմ զանոնք շարքերէն եւ երեք ձիաւորներու յանձնելով ետ կ'ուղարկեմ գունդը։

Առանց բացատրութիւն տալու գումարտակի հրամանատարին, կը կարգադրեմ շարժիլ էջմիածնի ուղղութեամբ։ Կը հասնինք երկաթուղիի կամուրջին մօտ, ուրտեղ ճանապարհը երկուքի կը բաժնուի։ Գումարտակը կանգ կ'առնէ։ Կը հաւաքեմ բոլոր ըսպաները եւ կը հաղորդեմ իրենց տիրող կացութիւնը, վճռապէս յայտարարելով. «Մենք կ'երթանք կռուելու մեր ներքին թշնամիին դէմ որ մեզ ահամայ կը մղէ այս կռուին, պաշտպանելու համար մեր անկախութիւնը եւ հանրապետութիւնը»։

Կը շարժինք դէպի Ուլուխանլու կայարանը, ուր կը գիշերենք, սպասելով Երեւանէն եկող գնացքին։ Առաւօտեան լուսաբացին, մեզ մօտ կը հասնին Երեւանի տեղական հետեւակ գումարտակը Բաշգեառնեցի Մարտիրոսի ձիաւոր խումբը եւ հրետանիի մարտկոց մը հրամանատարութեամբ Զօր. Կամազեանի։ Հոն են նաեւ ռազմական նախարարը եւ Սեպուհը, որուն կը յանձնուի այս զսպիչ ջոկատի հրամանատարութիւնը։

Հոն հաւաքուած զօրամասերուն, Սեպուհի հետ ոգեւորիչ քանի մը խօսք ըսելէ յետոյ, բոլորս գնացքի մէջ կը տեղաւորուինք եւ կը շարժինք դէպի Ալեքսանդրապոլ։ Կը գիշերենք Արաքս կայարանը վագոններու մէջ։ Կը փորձենք յաջորդ կայարաններու հետ յարաբերութեան մէջ մտնելով, ստուգել ըմբոստներու կացութիւնը եւ զրահապատի գտնուած վայրը, բայց անօգուտ։ Հեռագրային ամբողջ գծի վրայ սպասարկողները Մուսայէլեանի մարդիկն են եւ մեզ սխալ տեղեկութիւններու կ'առաջնորդեն։

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(5)

(Շար.)

ՎՐԻՊԱԿ.— Այս յուշերուն մէջ 3 կարգալ 17րդ տողի մէջ Ջաջուռը կարդալ նոյեմբեր յօդուածին 3րդ սիւնակի ճառ։ Սրբագրել նաեւ նոյն վրիպակը 5 նոյեմբերի 3րդ սիւնակի 6րդ տողին մէջ։

Վերամուտ

— . —

Ամէն տարի, դպրոցական տարեմուտի օրերուն, երբ կը տեսնեմ մանուկներու խումբեր, որոնք գիրքերը իրենց անութին տակ, օրօրուելէն, վազելէն դպրոց կ'երթան, երեւակայութիւնս թռչունի թեւեր առած կը սաւառնի դէպի մեր երկիրը, մեր գիւղը:

Ու սրտիս մէջ հին, շա՜տ հին վէրք մը կը սկսի արիւնիլ:

×

Հոկտեմբերեան այս եղանակին, ուր արեւը քննոտած աղջկան մը պէս մաչերն ուսին երբեմն է դարձուցեր, հունա՜, հաստատափոր պատերուն տակ, քանի մը պառաւներ իրենց կոնակը մենչաղին տուած՝ կը մրմռան իրենք իրենց.

— Տէ՜ր Աստուած, հեղ մը սա վարժարանը բացուէր որ այս լակոտներուն ձեռքէն ազատէինք ...

Ի՞նչ են ըրեր արդեօք այդ խեղճ մանուկները, որ մամիկն ու պապիկը այդքան դառնութեամբ կ'արտայայտուէին: Դժուար չէ հասկնալը: Պառաւներէն մին, որ դեռ երէկ իր անկողինը տուն բերեր էր պարտէզէն, այժմ նստած մրչախը, ինչե՞ր չէր խօսեր:

— Քա Մարօ, սը Օհանին տղան կը տեսնե՞ս, երէկ լիրեն պէս երկու լակոտներու հետ մտան մեր պարտէզը: Ա՜խ, տեսնէիր, երեք հատ խոշոր ձմերուկ փրցնելով փախան: Պոռացի, պոռացի, լսող չեղաւ ...

— Հապա անցեալ օ՞ր, սը չորնալիք կիրոյին լաճը, ինչպէս քարը նետեց, մեր վառեկներէն մէկը սատկեցուց: Ալ ի՞նչ գիտեմ մարս, քուրս, հոգի համբրանք չմնաց: Քաշուելիք դարտ չէ սա ...

Եւ ամէնը մէկ բերան կ'աղօթէին որ դպրոցները շուտ բացուէին: Վարժապետն ըլլար խիստ եւ անգութ: Ծեծէր այս անմեղ մանուկները, որոնց ձեռքերէն կաթէր կարմիր արիւնը ու մըմղար: Լայի՜ն:

×

Աշնան սկիզբի օրերուն, առաւօտ մը, մեր գիւղին մէկ ծայրէն միւսը լուր մը կը մաղուէր.

— Վարժապետ մը եկած է: Երկուշաբթի դպրոց կայ:

Լուրը բոլոր մանուկներուն սիրտերը կը մկրատէր: Ի՞նչպէս թողուլ վէգի ու ընկոյզի խաղը եւ երթալ գամուիլ չոր սենեակի մը մէջ:

Այդ կիրակին շատ շուտ անցաւ: Իրիկուն: Համեստ սեղանի մը առջեւ նստած ենք ընտանիքով: Սիրտս բան մը կը կրծէ: Անհանգի՜ստ եմ: Կերակուրը կոկորդէս վար չերթար: Մայրիկս ու հայրիկս կը խօսին, սակայն անոնց լեզուէն բան չեմ հասկնար: Եւ յանկարծ մայրս սեղմեց գլխս կրծքին: Իր տաք շրթները պահ մը դողացին դունատ այտերուս վրայ: Հայրս, ձեռքերը իր թաւ պեխերուն՝ քթին տակէն կը ժպտէր: Երբեմն ալ հաճոյալի խօսքեր կ'ընէր: Բայց ի՜նչ խօսքեր:

— Վաղը քաղաք պիտի երթամ, տղաս, թուղթ ու գրիչ պիտի բերեմ, կարմիր մատիտ պիտի բերեմ, որ երբ վաղը մեծնաս ...

Այս խօսքերը ոչինչ կ'ըսէին ինծի: Ես կ'երեւակայէի վաղուան վարժապետիս դէմքը:

Հիմա հերթը հօրս է: Խարտեաշ մազերս որ կ'իյնային մինչեւ յօնքերուս եւ ականջներուս վրայ, մինչեւ ծոծրակս, հայրս կը շոյէ, կը փայփայէ ուրախութեամբ: Ու ես այդ պահուն, երբեմն երբեմն, կարմրած այտերուս վրայ կը զգայի ջերմութիւնը հօրս շրթներուն: Ճիշդ այսպէս մինչեւ ուշ գիշեր եւ քնացեր եմ:

×

Երկուշաբթի առաւօտ: Արեւին սովորական ողջոյնը երկյարկանի համեստ տան մը դունէն՝ պզտիկ մը դուրս կ'ելլէր պայուսակն ուսին:

Գեղի փողոց: Ամէն կողմ ծառերու դեղնած տերեւներ: Աշնանային գեղեցկութիւն: Հոկտեմբերը, կարծես, գունաւոր գորգ մըն է փռեր գետինը: Եւ այս մեր պզտիկ դպրոցականը, ձեռքերը գրպանը, մտածկոտ, կը քալէ այդ գորգին վրայէն: Մօրը՝ ձախ կողմին վրայ դուռ մը կը ճռնչէ: Մայր մը, հեկեկացող իր մանչուկին ձեռքէն բռնած՝ խրատելէն դպրոց կը տանի: Ահա դիմացի անկիւնէն երկու լաճեր եւս նոյն ճամբան: Այսպէս, ամէն մէկ անկիւնէ, դուռէ կամ փողոցէ, մէկիկ մէկիկ, այս պզտիկները, երէկի իրենց վէգի խաղէն զրկուած, կարծես վիրաւոր դպրոց կ'երթան: Եկեղեցիին մօտ, դպրոցին բակին մէջ, արեւէն այրած դէմքեր, որոնց յօնքերու տակ կը վառին բոցավառ աչքեր, ամէնքն ալ դառնուկներու պէս կը մայեն կարծես:

Վարժապետը, քաղքցի երիտասարդ մը, դրան առջեւ կեցած կը ժպտէր ամէնուն:

Լացի ձայն մը: Խաղը կը դադրի: Ամէնն ալ այդ կողմը կը վազեն: Ձայնը՝ հեղհեղուկ աւելի կը բարձրանայ, կը սաստկանայ եւ երբեմն ալ մարելու աստիճան կը ցածնայ: Յետոյ, դարձեալ կը սկսի փոթորկիլ, պայթիլ:

— Չէ, չեմ գար, ես դպրոց չեմ երթար ...

Մեծ մայրը բռնած թոռան ձեռքերէն, որոնք սեղմուելէն կրակի պէս կարմրեր էին, ետեւէն կը քաշէ.

— Իշուկ, եկօ քեզ վարժատուն տանիմ, որ կարդաս մարդ ըլլաս, մարդակ չըլլաս ...

Մեր բարի վարժապետը ժպիտը դէմքին մօտեցաւ: Բռնեց պզտիկին ձեռքէն, շոյեց անոր երկայն մազերը, որ աղջկան մը մազերուն պէս մինչեւ ուսերը կը հասնէին: Փոքրիկը հաշտուելով վարժապետին ժպիտին հետ՝ բաժնուեցաւ մեծ մօրմէն: Բայց հեռուէն դեռ կը լսուէր պառաւին ձայնը.

— Վարժապետ, քեզ տեսնեմ, միս քեզի, ոսկորն ինծի, մարդ ըրէ թոռս:

Բախտաւո՛ր օրեր:

Այսօր, այն քանի տարիներու անհամար վազքէն վերջ, երբ հիմա գլուխս Փարիզեան պատուհանէ մը դուրս կը հանեմ՝ դիտելու համար այս դպրոցական մանուկները, յանկարծ մանկութեանս երանելի օրերը՝ կարդով կուգան ու կ'անցնին երեւակայութեանս պրիսմակէն:

Ճիշդ հիմա, երբ այս բառերը կը կապեմ իրարու, աչքիս առջեւէն կ'անցնի հայ պզտիկ դպրոցականը պայուսակն ուսին: Կը քալէ դեղնած տերեւներու վրայէն: Գնդակ խաղալու պէս ոտքի հարուածներ կուտայ աջ ու ձախ: Բայց սիրտը կը կսծայ, կը նեղուի, վէգի խաղէն զրկուած ըլլալուն համար:

Այդ դպրոցականը, այսօր քանի տարի վերջն ալ, այս մաչած արեւին տակ, դարձեալ, հին օրերու անոյշ երազներով կ'արբեցնէ զիս:

Օ՜, ճագուկներ, Հայու՛ ճագուկներ, որքա՜ն պիտի փափաքէի ըլլալ պզտիկ դպրոցական մը ձեզի պէս, եւ ամէն առաւօտ, գրքերս անութիս, դպրոց երթալ: Հոն բարի վարժապետի մը շունչի տակ թրծուէին սիրտս ու հոգիս: Սորվէի մայրենի լեզուս: Երգէի հայ երգը, որ այնքան կը խանդավառէր զիս: Քալէի վերջապէս, թեւանցուկ, դասընկերներուս հետ: Թռչտայի ինչպէս թռչնիկ մը անտառի: Եւ ամէն իրիկուն տուն վերադարձիս մայրս դիմաւորէր զիս, համբուրէր անվերջ: Այդպէս, ծնողքիս ջերմ համբոյրներուն տեղատարափին տակ հրճուէի, դինովնայի արտօրս ամբողջ:

Ա՜հ, Հայու երկիր, Հայու դաշտ, ձեր երգերուն, ձեր լացերուն, ձեր օրերուն, ձեր արեւին կարօտն ունի սիրտս որբ:

ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ԼԻՈՆԱՀԱՅ ԾՆՈՂԱՑ

— ο —

ԼԻՈՆ.— Ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի եւս, «Համազգային»ի Լիոնի մասնաճիւղիս դիմումին վրայ, Մէրի Սանթրալէն 5 Հոկտ. 1936 թըւակիր պաշտօնագրով իրաւունք կը տրուի հայերէն գիշերային դասընթացքը շարունակել Ռիւ Ռօպէրի եւ Ռիւ տը Պէկէնի ֆրանսական պետական դըպրոցներուն մէջ:

Այս՝ պարագան Լիոնահայ ծնողաց ուշադրութեան յանձնելով, «Համազգային»ի Լիոնի մասնաճիւղս կը յայտարարէ, որ նոյեմբեր 3էն սկսեալ, ամէն երեքշաբթի երեկոյեան ժամը 7.30էն 9.30, 48, Rue Robertի դպրոցին մէջ եօթը տարեկանէն վեր բոլոր երկսեռ աշակերտներուն համար բացուած է գիշերային դասընթացք, որուն համար ուսուցիչ նշանակուած է Գ. Հ. Թագէոսեան:

Իսկ ամէն չորեքշաբթի երեկոյ ժ. 7էն 9, Ռիւ տը Պէկէն 17, դպրոցին մէջ ուսուցչութեամբ Պ. Պօղոս Մուրատեանի:

Դասաւանդութիւնները պիտի ըլլան հայերէն լեզու, ազգ. պատմութիւն եւ Հայաստանի աշխարհագրութիւն:

Դասագիրքերը ձրիաբար պիտի տրամադրուին Միութեան կողմէ:

Դպրոցներուն մէջ պիտի ըլլայ խիստ կարգապահութիւն:

Հայ ծնողք, նախանձախնդիր եղէք ձեր զաւակներուն հայեցի դաստիարակութեան համար, մեծ ուշադրութեամբ հետեւեցէք անոնց առհմնկ կրթութեան, եւ փութահեցէք մեր դասընթացքներուն, որոնք կը ձգտին միշտ այդ նպատակին:

Վարչութիւն

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. Օր

— . —

ԱՌՆՈՒՎԻԼ.— Առնուվիլն ալ տօնեց Դաշնակցութեան Օրը հոծ բազմութեամբ: Առաւելապէս երիտասարդներ, որ եկած էին լսելու Դաշնակցութեան խօսքը: Հանդէսը բացուեցաւ «Մշակ բանուոր»ով:

Նախագահ ընկ. Խաչիկ Մկրտիչեան հակիրճ կերպով բացատրեց օրուան տօնին նշանակութիւնը, եւ Դաշնակցութեան դերը հայ իրականութեան մէջ:

Արտասանեցին Օր. Մ. Օսմանճեան, Պ. Ստեփանեան՝ ֆրանսերէն լեզուով, գոհ ձգելով օտար հիւրերը, նոյնպէս Ս. Ճիհանեան՝ հայերէն լեզուով: Երգեցին Տիկ. Ս. Խաչատուրեան եւ Օր. Հ. Գնեալեան:

Յետոյ ընկ. նախագահը խօսքը տըուաւ օրուան բանախօս ընկ. Ս. Սասունիի, որ նախ ֆրանսերէն յետոյ հայերէն խօսելով մեծապէս գոհ ձգեց թէ օտարները եւ թէ հաւաքուած հայ ժողովուրդը:

Սարսէլի ընկերներէն քանի մը հոգի ներկայացուցին «Հին Աստուածներ»էն մէկ արար, կը մասնակցէր Տիկ. Քըրպէշեան, բայց բոլորն ալ շատ յաջող էին իրենց դերերուն մէջ:

Յետոյ խօսքը տրուեցաւ ֆրանսացի ընկ. Մազուրիէի եւ Կոնէսի քաղաքապետ ընկ. Կրանֆիլի, որ իրենց գոհունակութիւնը յայտնեցին եւ խոստացան կարելիութեան չափով օգտակար ըլլալ: Գեղարուեստական բաժինը վերջացած ըլլալով սկսան եւրոպական պարերը, նուագածութեամբ Եփրատ նուագախումբի:

Ց. Ճիհանեան

Հ. Մ. Ը. Մ. ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

— ο —

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի ենթաշրջանի սկաուտները իրենց ամառնային արձակուրդ - բանակումի ընթացքին հաճելի արձագանգ մը թողուցին Նիսի եւ իր շրջականներուն մէջ: Փարիզի հայութենէն մաս մը որ կը գտնուէր Նիս, կը վկայէ մեր բանակումին թողած տպաւորութեան մասին: Այս առթիւ ստացած ենք գովասանքներ մասնաւորաբար Նիսի E.D.F.ի Շրջ.ի 16 Հոկտ. թուակիր նամակը որուն մէջ կը շեշտուի Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներուն կարգապահութիւնը, բանակավայրի մաքրութիւնը եւ ընդհանուր կազմակերպութիւնը, եղբ. ոգին մեր սկաուտներուն, որ ցոյց տուին մեր հացկերոյթի եւ բանակումի կրակի ընթացքին: Բանակումէն վերջ կ'անցնինք մեր ձմեռնային ծրագրին, որ է խմբապետական դաստիարակութիւն: Խմբապետներու յատուկ դասընթացք մը կը բացուի յառաջիկայ շաբթուընէ սկսեալ, պատրաստելու համար խմբապետներ թէքնիք եւ բարոյական գետնի վրայ, համապատասխան սկաուտական սկզբունքներուն: Սկաուտական թէքնիք եւ մանկավարժական դասախօսութիւնները պիտի տրուին ենթաշրջանի աւագ պետին կողմէ: Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն եւ հայերէն՝ մասնաւոր ուսուցիչներու միջոցաւ որոնք Միութեան սիրայօժար կը տրամադրուին: Ամսոյս 1ին կիրակի Ալֆորվիլի մէջ տեղի ունեցաւ տեղւոյն սկաուտներու հաւաքատեղիին բացման հանդէսը կարգ մը նորոգութիւններէ վերջ: Ներկայ էին շրջանի եւ ենթաշրջանիպետները, պատասխանատու վարիչներ, եւ կարգ մը ծնողքներ: Թէյով հիւրասիրուելէ վերջ կոկիկ գումար մը գոյացաւ եւ մօտ ատենէն մը նոր գայլիկներ արձանագրուեցան: Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները կ'աշխատին բացարձակ եղբայրասիրութեան մթնոլորտի մը մէջ:

Ս. Սերովբան

×

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Կիրակի օր տեղի ունեցան շատ մը հանդէսներ, մեծ եւ չքեղ սրահներու մէջ, ուր ճազ կը նուագէին եւ կը խմուէին քօքթէյլներ: Այդ պահուն Ալֆորվիլի եկեղեցիին տակը գտնուած սրահին մէջ ալ հանդէս մը տեղի կ'ունենար, բայց հոն չկար խուռն բազմութիւն, նուագախումբ եւ ճառախօս, այլ միայն 46 սկաուտներ եւ քանի մը հիւրեր: Անոնք եկած էին բացումը կատարելու սկաուտական հաւաքատեղիին, գետնափոր տեղ մը, վերածուած սենեակի՝ շնորհիւ սկաուտներու շինարար ոգիին: Գետինը փորել եւ հարթել, ձեղունը ներկել, պատերուն թուղթ փակցնել եւ կահաւորել, դիւրին աշխատանք չէ այս բոլորը: Գովելի են Ալֆորվիլի խմբապետ Գ. Ճէրչեանի ջանքերը: Ցանկալի է որ Ալֆորվիլի հայութիւնը քիչ մը աւելի հետաքրքրուի եւ օժանդակէ այսպիսի օրինակելի աշխատաւորի մը:

Երգեր, արտասանութիւններ եւ քանի մը խրատական խօսքեր պետերուն կողմէ, պզտիկ թէյասեղան մը, յետոյ շարժանկարի քանի մը զուարթ ժապաւէններ ներկայացուեցան պզտիկ գործիքով մը, ինչպէս նաեւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի այս քանի մը տարուան աշխատանքները պատկերացնող ժապաւէններ:

Հակառակ ժամանակին բաւական ուշ ըլլալուն՝ սկաուտները չուզելով մեկնեցան սրահէն:

Մօտերս Հ. Մ. Ը. Մ.ի ուրիշ հանդէս մըն ալ տեղի պիտի ունենայ, մեր բարեկամները թող պատրաստուին՝ մեզ քաջալերելու համար:

Կարօ Նիկոլեան

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

— ◦ —

Յուշարձանի շինութեան կեդրոնական յանձնախումբս, պատիւն ունի յայտարարելու թէ՝ Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան մրցման մասնակցելու համար Փարիզի հայ արուեստագէտներուն ուղղուած կոչին պատասխանած են շարք մը արուեստագէտներ յանձնախումբիս ղրկելով իրենց նախագիծն ու նախաձեւերը (maquette):

Յանձնախումբս անոնց լաւագոյնին ընտրութիւնը մասնաւոր գնահատիչ մարմնի մը առջեւ կատարելէ առաջ, գեղեցիկ գաղափարը յղացաւ նախ Փարիզի հայ գաղութին առիթ ներկայացնել՝ իր արուեստագէտներուն ստեղծագործութիւնները տեսնելու եւ գնահատելու:

Այդ մտածումով ալ յանձնախումբս որոշեց անոնց ցուցադրութիւնը կատարել Փարիզի Հայ Երիտ. նորակազմ ակումբին մէջ, 8, Rue Bossuet (Փլաս Լաֆայէթի մօտ), Paris (10): Ցուցադրութիւնը կը տեւէ նոյեմբեր 7ի շաբաթ օրէն սկսեալ մինչեւ նոյեմբեր 21ի շաբաթ օրը:

Սրահին մուտքը ազատ պիտի ըլլայ հայ հասարակութեան առջեւ, շաբաթ եւ կիրակի օրերը, ժամը 3էն մինչեւ 7ը:

Արդ, յանձնախումբս կը խնդրէ Փարիզի հայ ժողովուրդէն, ազգային պարտք մը նկատել, համազգային այս անխտիր ձեռնարկը բարոյապէս քաջալերելու համար գունդագունդ այցելելով:

Կնիք

ԷՐԶՐՈՒՄ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔ ՄԸ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՅ

— . —

Էրզրումէն կը գրեն Պոլսոյ Աչըք Սէօզին.—

Էրզրում, որուն բնակչութիւնը 386.428 է համաձայն 1935ի վիճակագրութեան, մօտ ատենէն արդիական նահանգ մը պիտի դառնայ եւ երկաթուղիով պիտի կապուի Էնկիւրիի:

Էրզրումի բերդը հաստատուած է Փալանտէօքէն լեռնաշղթային գագաթը: Այս լեռնաշղթային հարաւն ալ կը գտնուի Պինկէօլ սարահարթը, որ արեւելեան Անատոլուի ամէնէն գեղեցիկ վայրերէն մէկն է: Բերդը իր հիմնումէն ի վեր մասնաւոր կարեւորութիւն մը ունեցած է:

1914էն առաջ, Անատոլուի ամէնէն կարեւոր առեւտրական կեդրոններէն մէկն էր Էրզրում: 19րդ դարու սկիզբը, բնակչութիւնը 130.000 հոգիի կը հասնէր: Ունէր բազմաթիւ մզկիթներ որոնք մէկ մէկ գեղարուեստական կոթող էին, 100է աւելի դպրոց եւ մէտրէսէ, կանոնաւոր հիւանդանոց մը եւ զգաստարան մը, 3000 խանութներով շուկայ մը, օճառի, մոմի եւ ներկի բազմաթիւ գործարաններ, խաղախորդարան եւն.:

Էրզրում շատ դէշ ցնցուեցաւ անցեալ պատերազմներէն: 1829ի պաշարումէն յետոյ, 130.000նոց բնակչութիւնը յանկարծ 28.000ի իջաւ: 1914էն առաջ, քաղաքին մէջ կար 45.000 հոգի (17.000 տուն): 1927ին քաղաքին բնակչութիւնը 31.457 էր, իսկ 1935ին՝ 35.127: Ամբողջ նահանգին բնակչութեան խտութիւնը 13.3 է (մէկ քառակուսի քիլոմեթրի վրայ):

Էրզրումի բարգաւաճման գլխաւոր ազդակներէն մէկը այն էր որ, երկար տարիներ դանուեցաւ Եւրոպայի, Իրանի եւ նոյն իսկ Հնդկաստանի հետ առեւտուրի ճամբաներու միացեալ կէտին վրայ: 1914էն առաջ, Պաթում - Իրան երկաթուղին այս տեսակէտով կարեւոր վնասներ պատճառեց Էրզրումի: Անկէ առաջ, տարեկան առնուազն 30.000 ուղտ կ'անցնէր Էրզրումէն, Իրանի թրանզիթ առեւտուրը կատարելու համար: 1922—29ի շրջաններուն, թրանզիթ ուղտերուն թիւը շատ իջաւ: Տրապիզոն - Դիզրաքէ ճամբուն յարդարումը եւ Սիվաս - Էրզրում երկաթուղին մեծ զարկ պիտի տան այս քաղաքի զարգացումին:

Թորթումի շրջանին մէջ ընտիր ընկոյզ կը հասնի եւ ժամանակին ընկուզենիի կոճղի մեծ արտածում կ'ըլլար դէպի Ամերիկա եւ Գերմանիա:

Այս գեղեցիկ քաղաքը մօտ ատենէն արդիական կեդրոն մը պիտի ըլլայ, օժտուած ելեկտրականութեամբ: Ընդհանուր քննիչ Թահսին Իւզէր յայտարարեց թէ Փալանտէօքէն առատ ջուր պիտի բերուի քաղաք:

Միւս կողմէ կ'իմանանք թէ ընդհ. քննիչը քննութիւն կատարած է շաքարի, կաշիի, բուրդի եւ կերպասի գործարաններ հաստատելու մասին եւ հարկ եղածը հաղորդած է Անգարա: Մեծ շինութիւն մը նուագարարի դրուած է 720.000 ոսկիի:

ՖՐԱՆՔԵՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԲՆԱԳԻՐԸ

Ֆրանսական հանրապետութեան մարզպանը սուրիական հանրապետութեան վարչապետին

Պատասխանելով Ձերդ Վսեմութեան նամակին, պատիւն ունիմ յայտնելու թէ սուրիական կառավարութեան ցանկութեան գոհացում տալու համար եւ հետեւելով այս տեսակ խնդիրներու մէջ ի զօրու եղող միջազգային սովորութեանց, ֆրանսական կառավարութիւնը սիրայօժար կը հաւանի ապահովել սուրիահպատակներու եւ սուրիական շահերու պաշտպանութիւնը, ամէնուրեք ուր որ սուրիական կառավարութիւնը ուղղակի ներկայացուած չէ:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 4

Ֆրանսական հանրապետութեան մարզպանը սուրիական հանրապետութեան վարչապետին

Ըստ մեր կնքած դաշնագրի երկրորդ յօդուածին, պատիւն ունիմ Ձերդ Վսեմութեան յայտնելու թէ Սուրիոյ մէջ ֆրանսական հանրապետութեան դիւանագիտական ներկայացուցիչը դեսպանի հանգամանք պիտի ունենայ:

Սուրիական հանրապետութեան վարչապետը ֆրանսական հանրապետութեան մարզպանին

Ի պատասխան ձեր նամակին, պատիւն ունիմ Ձերդ Վսեմութեան յայտնելու թէ սուրիական կառավարութիւնը, ցանկալով իր գոհունակութիւնը արտայայտել Սուրիոյ մէջ Ֆրանս. հանրապետութեան առաջին դեսպանի հանգամանք ունեցող ներկայացուցչի նշանակման առթիւ, կ'որոշէ որ, միւս պետութեանց ներկայացուցիչներուն նկատմամբ այդ ներկայացուցչին ներկայութեան կարգը շնորհուած մընայ անոր յաջորդներուն:

Այս առթիւ սուրիական կառավարութիւնը կ'ուզէ Ձերդ Վսեմութեան յայտնել թէ ֆրանսական հանրապետութեան մօտ Սուրիոյ դիւանագիտական ներկայացուցիչը ներկայ դաշնագրի տեւողութեան ընթացքին լիազօր պատուիրակի հանգամանք պիտի ունենայ:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 6

Ֆրանս. հանրապետութեան մարզպանին նամակը սուրիական հանրապետութեան վարչապետին

Պատիւ ունիմ Ձերդ Վսեմութեան յանձնելու ասոր կցեալ ընդգիրը այն որոշումներուն, որոնք կը յայտնեն Լաթաքիոյ եւ Ճէպէլ Տրիւզի հողերու վեհապետական իրաւունքներու փոխանցումը՝ սուրիական կառավարութեան, եւ կը ճշդեն այս հողերուն վարչական եւ ելմտական մասնաւոր դրութիւնը:

Այս բնագիրները կը հաստատեն այն համաձայնութիւնը, որ գոյացած է Փարիզի մէջ եւ որ կը վերաբերի այս հողերուն Սուրիոյ կցումին, ինչպէս նաեւ այն իրողութեան, որով յարմար դատուեցաւ պահել նոյն այս հողերուն մէջ վարչական եւ ելմտական մասնաւոր րէժիմ մը համաձայն Ազգերու Դաշնակցութեան հաստատած սկզբունքներուն:

ՈՐՈՇՄՆԱԳԻՐ

ՅՕԴՈՒԱԾ 1.— Լաթաքիոյ երկրամասը մաս կը կազմէ Սուրիոյ:

ՅՕԴՈՒԱԾ 2.— Այս երկրամասը, Սուրիոյ պետութեան ծոցին մէջ, կ'օգտուի վարչական եւ ելմտական մասնաւոր դրութենէ մը որուն կիրարկումի եղանակը ճշդուած է սոյն կցեալ կանոնագրութեան մէջ:

ՅՕԴՈՒԱԾ 3.— Ի բաց առեալ այս կանոնագրութեան տրամադրութիւնները, Լաթաքիոյ երկրամասը պիտի կառավարուի համաձայն սուրիական հանրապետութեան սահմանադրութեան, օրէնքներուն եւ ընդհ. կանոնադրութեանց:

ՅՕԴՈՒԱԾ 4.— Ներկայ որոշմագիրը եւ անոր կից կանոնագրութիւնը, ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին վաւերացումէն անմիջապէս յետոյ, ի զօրու պիտի ըլլան փոխան այն բնագիրներուն, որոնցմով նախապէս կը կարգադրուէին այս խնդիրները:

Ծ. Խ.— Միեւնոյն նամակը եւ որոշմնագիրը տառացի կը վերաբերին նաեւ Ճէպէլ Տրիւզի: Տեղ խնայելու եւ կրկնութիւն չընելու համար առանձին չհրատարակեցինք Ճէպէլ Տրիւզի մասին դաշնագրի մէջ գրուած մասերը:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ.— Հասկնալի է որ վերոգրեալ ծրագիրներու 2րդ յօդուածով նախատեսուած վարչական եւ ելմտական մասնաւոր դրութիւնը պիտի ըլլայ այն, որմէ կ'օգտուի ներկայիս Ալէքսանտրէթի սանճագը:

Ընդունելի է, սակայն որ Ալէքսանտրէթի սանճաքի կազմական կանոնագրի 8րդ յօդուածի բնագիրը կազմըւած է վարչաձեւի մը համար, որ կոչուած է փոփոխուելու եւ թէ վերոյիշեալ յօդուածը պէտք է որ վերամշակուի երեւան հանելու համար սուրիական կառավարութեան իրաւունքները, հասոյթներու եւ ծախքերու հարցին մէջ, որոնց կը վերաբերի այս յօդուածը:

Ընդունելի է նոյնպէս որ թէեւ Լաթաքիոյ եւ Ճէպէլ Տրիւզի կառավարութեանց համար կիրարկած վարչաձեւը համանման ըլլայ 8րդ յօդուածով նախատեսուածին, այս երկու կառավարութեանց կազմական կանոնագիրները այս յօդուածին համապատասխան տրամադրութիւններ չեն բովանդակեր:

Հետեւաբար, հասկնալի է որ վերոյիշեալ յօդուածին կցուելիք կանոնագիրը պիտի չպարունակէր որ եւ է յօդուած, որ համապատասխանէ սանճաքի կանոնագրութեան 8րդ յօդուածին:

Միւս կողմէ Ալէքսանտրէթի սանճաքի 4րդ յօդուածի 3րդ հատուածին համապատասխանող բնագիրը պիտի ներշնչուի հետեւեալ խմբագրութենէն.

Սուրիոյ պետութեան ամբողջութեան հետ կապ ունեցող ընդհանուր ծախքերուն եւ սուրիական հանրապետութեան ընդհանուր պիւտճէի յաճախութեանց դիզումէն վերջ, վարչութեան հաշիւին մէջ երեւցող յաւելեալ հասոյթներու բաշխումին յատկացուած գումարները:

Սուրիական հանրապետութեան վարչապետին նամակը ֆրանս. հանրապետութեան մարզպանին

Այսօրուան թուակիր նամակով մը Ձեր Վսեմութիւնը բարեհաճած է ինծի հաղորդելու որոշումներու բնագիրը, որ կը յայտնէ Լաթաքիոյ եւ Ճէպէլ Տրիւզի հողերու վեհապետական իրաւունքներուն փոխանցումը սուրիական կառավարութեան, եւ որ կ'որոշէ այս երկրամասերու մէջ կիրարկուելիք վարչական եւ ելմտական մասնաւոր դրութիւնը:

Պատիւ ունիմ յայտնելու Ձեր Վսեմութեան որ սուրիական կառավարութիւնը այս բնագիրներուն ծանօթանալէ վերջ, զանոնք համապատասխան գտաւ այն համաձայնութեան որ կայացած է Փարիզի մէջ այս հարցերուն շուրջ:

(Շար.)

(5)

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿՇՏԱՆԱԼ ՉԵՆ ԳԻՏԵՐ

— . —

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ Էվգաֆի տնօրէնութիւնը, առարկելով որ Բանկալթիի Մխիթարեան Միաբանութիւնը յայտագիր (պէյաննամէ) չէ տուած եւ միւթէվէլլի չունի, գեկուցած է թէ ինք պիտի առանձնէ կալուածներուն մատակարարութիւնը:

Միաբանութիւնը դատի ձեռնարկած է:

ՎՐԻՊԱԿ.— Մարսիլիոյ առաջնորդարանի կոչին մէջ (տես, Յառաջ, թիւ 3258) հետեւեալ տպագրական սխալները սպրդած են:

3րդ սիւնակ վարէն վեր տող 18.— «Անտեսանելի» պիտի ըլլայ «ոչ - անտեսելի»:

4րդ սիւնակ վերէն վար տող 10.— «Մեր արժանապատուութեան» պիտի ըլլայ «մեր ազգային արժանապատուութեան»:

ԱՆՀԱՊԱՏԵՂ ՑԱՐԺՈՒՄԸ ՈՒՔՐԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Ուքրանիոյ գործավարներու խորհուրդին նախկին նախագահը, Քոցուպինսքի, պիտի դատուի մօտերս։ Այս դատավարութեան առթիւ բովանդակ Ուքրանիոյ մէջ ծայր տուած է անհաւկչական շարժում մը, որուն նմանը տեսնուած չէր երկար ատենէ ի վեր։

Ցարձակումներ կը կատարուին երկաթուղիներուն վրայ, կրակի կը տրուին անունդի մթերանոցները, մահափորձեր տեղի կ'ունենան կառավարական պաշտօնէութեանց վրայ, — եւ այս ըմբոստ շարժումներուն կը մասնակցին ոչ միայն դժգոհ գիւղացիները, այլեւ դաւառական պաշտօնեաներ, որոնք կը հալածուին իբրեւ մեղսակից Քոցուպինսքիի։

Քրէմէնչուկի մէջ, երբ խուզարկութիւն կը կատարուէր Համայնավար կաֆչինկոյի մօտ, երեւան հանուեցան բազմաթիւ ռումբեր։ Հոկտեմբեր ամսուն մահափորձեր կատարուեցան Եալթայի, Լոզովայայի, Փիրվոմայիսքի, Աշթիրքայի, Քիրովի եւ Նովի - Պուկի մէջ, ուր սպաննուեցան բազմաթիւ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ։

Քիեւի նահանգին մէջ, Պուղայեւքայի գիւղացիները ըմբոստացած ըլլալով, զսպումի համար գունդ մը ղրկուեցաւ, սակայն զսպիչ գունդն ալ ըմբոստացաւ եւ սպաննեց գունդին քաղաքական բաժնի գործավարը, Բուբլեւ։

Այսպէս Օդոստոսէն ի վեր կը շարունակուի անհաւկչութիւնը, եւ հակառակ Մոսկուայի ծայրայեղ խստութիւններուն՝ դժգոհները կը յարատեւեն իրենց պայքարին մէջ ընդդէմ Կրեմլինի։

Հապսպուրկեան գահը վերահաստատելու համար

Այն պահուն, երբ Վիէննայի մէջ կը գումարուի խորհրդաժողով մը, որուն կը մասնակցին Գերմանիա, Իտալիա եւ Աւստրիա, դարձեալ կը խօսուի Հապսպուրկեան գահը վերահաստատելու փորձերու մասին։ Աւստրիացի միապետականներու պայքարին ախոյեանը, Վիեննէր, Հռոմ գացած է, կ'ըսուի, հող պատրաստելու համար։ Միւս կողմէ, Աւստրիոյ բնակչութեան հարիւրին 80ը համակիր է Հապսպուրկներու գահին։ Անշուշտ ոչ ոք կը խորհի պայքարով կամ բռնի վերահաստատելու մասին, բայց եւ այնպէս եթէ հանրաքուէ կատարուի, բոլորը պիտի քուէարկեն ի նպաստ Հապսպուրկեան գահին վերահաստատութեան։

Տէր եւ Տիկին Անտրէասեան, Տէր եւ Տիկին Թուլումճեան, Տէր եւ Տիկին Տաղաւարեան իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ, նամակով եւ հեռագրով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց քրոջ եւ քենիին՝

ՏԻԿ. ԱԶՆԻԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆԻ
(Ծնեալ Անդրէասեան)

մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 1 նոյեմբեր, 1936, կիրակի գիշեր Էֆսի հիւանդանոցին մէջ, 58 տարեկան հասակին։

«ՍՏԱԼԻՆԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ» ԵՒ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ ՌՈՒԲԷՆ — Գին 5 ֆրք.

կը ծախուի «Յառաջ»ի խմբագրատունը եւ գրատուն Հրանդ Սամուէլ
51, Rue Monsieur-le-Prince, Paris

ԲՌՆՈՒԱԾ ՕՐԵՐ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կազմակերպած է

Պարահանդէս

6 դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4—12
Salle Victor Hugo, 46bis rue St-Didier

«Պտուղի Օր»

դեկտ. 27ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2—12
Ռուսական Երաժշտանոցի սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio
Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականները չխաչաձեւելու համար

Ճաշկերոյթ—Պարահանդէս

կազմակերպուած Ալֆորվիլի Զէնկլէրի Հայր. Միութեան կողմէ
14 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ լոյս
Salle Heuzeyի մէջ, **1 Quai d'Alfort, Alfort** (Seine)
Ճաշկերոյթը կը սկսի ժամը 7.30ին։
Երգ, արտասանութիւն, արեւելեան նուագ եւլն. մինչեւ կէս գիշեր, ուրկէ վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը։
Մուտք 7 ֆրանք, ճաշով միասին, բացի ըմպելիէ։
ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Առնել օթօպիւս 81, 125, 24 եւ իջնել *Pont de Charenton*։

Թէյասեղան

Համազգայինի Փարիզի Վարչութեան թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 15ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ։ Գեղարուեստական բաժին։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԹԱՌԻՍՏ ԺՈՐԺ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

ԻՐ ԱՄԵՐԻԿԱ ՄԵԿՆԵԼՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

11 Նոյ. չորեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր, **Victor Hugo**ի սրահներուն մէջ, 46, rue St-Didier
Մեթրօ՝ Trocadero եւ Victor Hugo
Պ. ԺՈՐԺ կը նուագէ հայկական ընտիր կտորներ։ Կը մասնակցին Տիկ. ԺԵՆԻԱ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ. Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆ
Փաքրիկներ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ (քոյր եւ եղբայր)
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ։ Թանկոյի մրցում, քօթիյեօն, ընտիր օրքէսթր ճազ։ Մուտք 10 Ֆր.։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, այս երեքշաբթի, նոյեմբեր 10ին, ժամը 8.30ին, 4, rue St. Denis (Place du Chatelet), մեթրօ Chatelet։

Օրակարգ՝ Զեկոյց Շրջանային ժողովի եւ ընտրութիւն նոր կոմիտէի։

ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒԱ-ՔՈԼՈՆԳԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ այս հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Ֆրանս. Կ. Խաչի Պուլվառ-Օտտոյի մասնաճիւղի դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ այսօր, երեքշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը ճիշտ 2.30ին, մատուռի սրահին մէջ։

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ **Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

կը հրաւիրուին նաեւ համակիրները։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած
Փարիզի Հար. Շրջանի Ցառաջդիմասիրաց Միութեան կողմէ
Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ
15 Նոյ. կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր։
150 Route d'Orléans, Bagneux
Աշակերտութեան կողմէ երգեր, արտասանութիւն։
Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով
ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ
(կատակերգութիւն մէկ արար)
ԹԱՌ եւ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ — ԱԺԱՆ ՊՈՒՖԷ
Գին 3 ֆրանք։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Պուլվար Օտտոյի վ.ռամեան ենթակոմիտէն իր բոլոր ընկերներու կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. Միքայէլ Տէրտէրեանի եւ պարագաներուն՝ իրենց տիկնոջ եւ ազգականին ՏԻԿԻՆ ԱՆՆԱՅԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ։ Նաեւ իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկ. Հ. Եղիցեանի եւ պարագաներուն, իրենց քեռայրին եւ ազգականին՝ ՄԻՀՐԱՆ ԹԷՐԶԵԱՆԻ դառնակսկիծ մահուան առթիւ։

✕

Հայ Համաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Մարսէյլի Շրջ. վարչութիւնը, Մարսէյլի եւ շրջաններու զինակիցներու կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ զինակից ՊՕՂՈՍ ՕՀԱՆԵԱՆԻ դառնակսկիծ եւ անակնկալ մահուան առթիւ, իր ընտանիքին, եղբօրը՝ Արթին Օհանեանի եւ պարագաներուն

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկ. Ճէյմս Խտըրշայ (Փարիզ), Տէր եւ Տիկ. Տուռնայ եւ զաւակունք (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկ. Տուռնայ եւ զաւակունք (Պասրա), Այրի Տիկ. Շամիրայ Խտըրշայ եւ զաւակունք (Ամերիկա), իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ, նամակով եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի հօրաքրոջ, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝ Տիգրանակերտցի Այրի Տիկ. ՄԱՐՐՈՒՆ ՏՈՒՌՆԱՅԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 31 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ, իր բնակարանին մէջ, Փարիզ։

ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՕՆՏԻՆ

Ալֆորվիլի Հ. Յ. Դ. Մինասեան ենթակոմիտէն փոխան ծաղկեպսակի 50 ֆր. կը նուիրէ վեթերաններու ֆօնտին, իր նախկին ընկերներէն ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱԲԳԱՐԵԱՆԻ մահուան առթիւ։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶԻ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ եւ ՇՐՋ. Հայր. Միութեան անդամ եւ ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները խորհրդակցական կարեւոր ժողովի կը հրաւիրուին 12 նոյ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը ճիշտ 8.30ին, 32 Ave. Gobelins-ի սրճարանի վերնայարկը, մեթրօ Gobelins։

CIGALE CINÉMA.
60 Avenue de Saxe. LYON
6 — 12 Նոյ.
Առաւօտները ժ. 2.30ին երեկոյները 8.30ին
Annabella, Richard Wilme et Jean Murat dans Anne Marie
Գիներ 5 եւ 7 ֆր. location gratuite.
Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ՝ զեղչուած գինով

REXY CINEMA (Lyon)
Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi
6 — 12 Նոյ.
Երեկոյները ժամը 8.30
Իսկ Հինգ. եւ Կիր. ցերեկ եւ գիշեր։
Un beau film d'espionnage Matricule No. 33
Գիներ 3, 5 եւ 6 ֆրանք։
Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ զեղչուած գինով

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Ի նպաստ իր պաշտպանած որբերուն սնունդի, զգեստաւորման, պատսպարութեան եւ դաստիարակութեան
22 նոյ. կիրակի օր, ժամը 14էն սկսեալ մինչեւ 20
Salle Jean Goujonի մէջ, **8 Rue Jean Goujon,** Փարիզ (8)
ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է
Ընտիր նուագախումբ, պարանցիկ թէյ, քօքթէյ, ճոխ պիւֆէ, կը հրաւիրուին բոլոր այն ազնուասիրտ անձնաւորութիւնները, որոնք կը համակրին միութեանս գործունէութեան։

ՎԱՐՁՈՒ Է 13րդ Թաղամասին մէջ կօշկակարի խանութ մը կոշիկներով միասին։ Ներկայանալի եւ լուսաւոր խանութ, 4 մէթր լայնք, 4 մէթր խորութիւն, ետեւը մեծ սենեակ։ Տարեկան վարձը ցածով միասին 1800 Ֆրք.։ Պայլ 9 տարի, կարեւոր է չափի վրայ կօշիկ կարելը։ Ապահովուած գործ առաջին օրէն։
Դիմել՝ 8, Rue d'Italie, Փարիզ (13e) Մեթրօ Tolbiac.

ORCHESTRE PARIKIAN

31, Rue Monge - PARIS (5e) (Métro . Cardinal Lemoine)

Փարիզեան առաջնակարգ նուագածուներէ բաղկացած ԲԱՐԻԿԵԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ, նոր եւ ընտիր ըէփէրթուարով սպասարկելի է պարահանդէսի, հարսանիքի եւ այլ երեկոյթներու։

ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆ։

Դիմեցէք իրեն եւ վստահ եղէք որ խիստ գոհ պիտի մնաք։

ԿԱՊՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ռուսաստանի մէջ գտնուած ձեր ազգականներուն եւ բարեկամներուն լաւագոյն եւ իրական օժանդակութեան ձեւն է՝ ղրկել անոնց կապոցներով բրդեղէն կտորներ, ճերմակեղէն, կօշիկներ եւ թրիքօթաժ։

Այս բոլոր իրեղէններէն մենք ունինք ճոխ մթերք եւ կ'առաջարկենք զանոնք Ռուսաստանի շատ ձեռնտու եւ մատչելի գիներով։

Ունինք տրամադրելի ընտրութեան եւ ըէֆինկթոն զրամեքենաներ, ինչպէս նաեւ դաշնակներ՝ շատ մատչելի գիներով։

Գիներու ցանկը եւ նմոյշները կը ղրկուին առաջին իսկ պահանջին։

Դիմել՝ American Lloyd, Paris (9), 7 rue Auber
Tél. Opéra 67-77, 67-78

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris
Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales
JURISCONSULTE
de
Droit Français et International Privé
Mandataire en Justice
159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68—02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ։ Խորհրդակցութիւն իրաւագիտ. ամէն տեսակ խնդիրներու Արկածի դատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ։ Նաթիւրալիզասիոնի օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում։ Ամէն տեսակ դործերու խմբագրութիւն։ Իրաւագիտական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն։ Ճառերու եւ դասախօսութիւններու խմբագրութիւն։ Խորհրդակցութիւն 25 ֆր.։ Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 5—7, բացի շաբաթ, կիրակի եւ տօնի օրերէ։

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (131)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Ուղուն Տարան կովկասեան պարերու մէջ մասնաւոր հմայք մը ունի։ Զարմանալի կերպով այդ պարը կը պատկերացնէ ազնուներու սիրուն տաքը։ Երիտասարդը թեւերը բացած կը դարպասէ աղջկան՝ անոր շուրջը պարելով, մինչ աղջիկը, նազանքով պտոյտ կուգայ՝ ճկուն իրանը կոտրատելով։ Ան կ'աշխատի խուսափիլ երիտասարդէն։ Մինչեւ որ աշխոյժ եղանակը եւ անոր ընկերացող ծափերը կը նուաղին, աղջիկը կեցած տեղը կանգնած կը մնայ եւ պարելով լինքն իր վրայ կը դառնայ հանդարտ, ազնուական շարժումներով։ Աղուանին է, որ շուրջը դարձող կոկոան արուն չարչրկուէ վերջ, մեղմօրէն անձնատուր կը լինի։ Ցանկարծ եղանակը կը փոխուի, արագ եւ բարձր թափ մը կը ստանայ, եւ աղջիկը ղրու թեւի տակով կը փախչի, եղնիկի արագ ոստումներով, թեւերը պարզած, գլուխը նազանքով ծռած։

Հազիւ թէ պարը վերջացած, ու ոտքի վրայ գտնուողները նորէն սեղանը շրջապատած էին, երբ լեղապատառ կիները ճչացին ու ղղամարդիկ ոտքի ցատկեցին՝ իրար անցած։

Զանգուի միւս եզերքը, պատի նման բարձրացող քարաժայռէն մարդ մը թաւալգլոր վար էր ինկած։

— Տղաք, հասէք, — ձայն ձայնի տուին քանի մը երիտասարդներ ու առաջ թռան։

Աստուած միայն գիտէր, թէ այդ բարձրութենէն վար ինկող մը կը նա՞ր ողջ մնալ։ Բայց եւ այնպէս երկու երիտասարդներ հազուստներով անմիջապէս գետը նետուեցան, մինչ բազմութիւնը, չարուած գետեզերը, շնչասպառ կը հետեւէր օգնութեան փութացող երիտասարդներուն։

— Էն տեղ, էն տեղ, — կը պոռար ինքնիրմէ ելած ծերուկ մը։

— Ջրանցքի, էջմիածնի ջրանցքի մօտ... դէպի աջ, — ամբողջ ձայնով կը պոռար մէկ ուրիշը։

Երիտասարդները հասան մանր քարերու չեղջակոյտին մօտ ու անմիջապէս տեսան բաճկոնի դուրս մնացած փէշը։ Եւ երկուքը միասին խիճերու տակէն շուտով դուրս բերին մարմինը երիտասարդի մը, որ ըստ երեւոյթին արդէն մեռած էր։

Զգեստները ծուէն ծուէն եղած էին խիճերու շփումէն, իսկ դէմքն ու ձեռքերը ծածկուած էին բազմաթիւ մանր վէրքերով։ Փորձեցին երկուքով միասին վերցնել, բայց չկրցան, այնքան որ ծանր էր մարմինը։ Զայնեցին բազմութեան, որ մէկն ալ գայ օգնելու։

Բժիշկ Տէր Ցովսէփեանը, Գէորգովներու փեսան, առանց այլեւայլի մը տաւ գետը։ Երբ հասաւ երիտասարդներուն, անմիջապէս Վարդանի զարկերակը բռնեց, աչքի կոպերը վեր դարձուց ու սիրտը լսեց։

— Ոչ, մեռած չէ, — ըսաւ բժիշկը քովը կանգնողներուն, — միայն նուաղեր է. թերեւս քիչ մը շատ ջուր կուլ տուած լինի, թէեւ ստամոքսի փճացը չի ցուցներ... Բան չկայ, շուտով ինքզինքը կը գտնէր... Տղաք, ոտքերէն բռնեցէք... այ այդպէս... Տէ, հիմա քալեցէք՝ տեսնեմ, — ու բժիշկը անցընելով երկու ձեռքերը վիրաւորի թեւերու տակէն վեր վերցուց զայն։

Երբ գետը անցան ու վիրաւորի մարմինը կանաչի վրայ երկարեցին, Խորում - Պուլախ ալ մարդ չմնաց՝ կին, տղամարդ ու երեխայ հաւաքուեցան անոր շուրջը։

Բժիշկը անմիջապէս լուաց երիտասարդի արիւնով ծածկուած դէմքը եւ ձեռքերը եւ քանի մը կաթիլ քոնեակ կաթեցուց բերնին մէջ։

— Օհօ, — ինքնիրեն մրմռաց համակրելի բժիշկը, երբ զգեստի վրայէն Վարդանի ոսկորները տնտղած ժամանակ ձեռքը հանդիպեցաւ տարատի այն տեղին, ուրկէ անցեր էր գնդակը, — հըմ, — ու ձեռքը ներքնազգեստին տակը կոխելով, շօշափեց երիտասարդի վէրքը։

Բժիշկը վէրքի մասին, բան չյայտնեց շուրջիններուն, այլ խնդրեց, որ քիչ մը հեռանան՝ զինքը ազատ ձգեն շարժելու։

Բազմութիւնը հակառակի պէս աւելի կը խռնէր։ Ամէն մէկը անպատճառ կ'ուզէր տեսնել վիրաւորը։ Ո՞վ էր, որո՞ւն զաւակն էր, արդեօք կը ճանչնայի՞ն։ Բայց, ինչպէս կ'երեւէր ներկաներէն ոչ ոք կը յիշէր զայն տեսած լինելը. անշուշտ Երեւանցի մը չէր այդ առնական սիրուն երիտասարդը, որ մեռելի մը նման անշարժ երկնցած էր կանաչի վրայ։ Բժիշկը նորէն քանի մը կաթիլ քոնեակ լեցուց վիրաւորի բերանը։

Վարդանը ծանր տքալով բացաւ աչքերը, նայեցաւ շուրջը անգիտակից հայեացքով մը, ու նորէն գոցեց աչքերը՝ թեթեւ մը հառաչելով։

— Տօ, մէկդի քաշուեցէք, տեսնեմ, — առաջ անցնիլ փորձելով պոռաց Սէրգէյը։

Սէրգէյը Խորում - Պուլախի վարձակալն էր, տարէց, միջահասակ մարդ մը։ Փոքր տաղաւար մը շինած էր Զանգուի վրայ, որ երկու տախտակով կը միանար ցամաքին։ Համով խորոված պատրաստողի համբաւ ունէր, եւ մասնաւոր աւազանին մէջ կենդանի կարմրախայտ ձուկեր կը պահէր։ Հակառակ որ Սէրգէյը ձմեռ ամառ Խորում-Պուլախէն չէր հեռանար, ամբողջ քաղաքի բնակչութեան ծանօթ էր, տեղով տնով կը ճանչնար մարդիկը, գիտէր, թէ ո՞րու քոյրը որո՞նց տունը հարս գնացեր էր, կամ մէկու մը մայրը ի՞նչ տան աղջիկ էր։

Բժիշկը Վարդանի վրայ ծռած՝ ու շադրութեամբ կը դիտէր վիրաւորի դէմքը։ Քիչ մըն ալ քոնեակ լեցուց տղու սեղմուած շրթներէն ներս։

Վարդանի ամբողջ մարմինէն դող մը անցաւ, աչքերը կամաց մը բացաւ ու հանդարտօրէն շուրջը նայեցաւ։ Այդ որքան գլուխներ կախուած էին իր վրայ։ Արդեօ՞ք երազ կը տեսնէր։ Ո՞ւր էր ինք. ինչո՞ւ այդ վախցած, հետաքրքիր դէմքերը։ Ուզեց բան մը ըսել, նոյնիսկ շրթները շարժեց, բայց ձայնը կարծես խլացած խղուած լինէր։ Փորձեց տեղէն շարժիլ, քիչ մը գլուխը վեր բարձրացնել, բայց զգացած ցաւէն, գլուխը ետ նետեց, ու նորէն աչքերը գոցեց։

— Տօ, տնաքանդներ, մէկ տեղ բացէք տեսնեմ, ի՞նչ է ոչխարներու նման խռնուեր էք, — աջ ու ձախ հրելով պոռաց Սէրգէյը ու առաջ անցաւ։

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame. PARIS (13)

■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 11 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 11 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3267

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵՐ ԽԵԼԱՑԻՆԵՐՈՒՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ

Խորհրդային Հայաստանի վերջին խռովայոյզ դէպքերը, ինչպէս եւ միջազգային ներկայ ծանր տագնապն ու չարագուշակ իրադարձութիւնները նորէն առիթ կուտան հակադաշնակցական մեր իմաստուն քաղաքագէտներուն՝ զգաստութեան, խոհեմութեան եւ մանաւանդ համակերպութեան յորդորներ ուղղել հայ հասարակութեան:

« Միանգամընդմիշտ պէտք է փակենք երազանքի բուդկանը — կ'ըսեն անոնք,— պէտք է դառնանք դէպի իրականութիւն» (Տես «Հ. Կոչնակ»ի հոկտեմբեր 3ի խմբագրականը):

Հարկաւ, որքան քիչ երազանքի անձնատուր ըլլանք եւ որքան շատ իրականութեան հաստատուն գետնին վրայ կանգնինք, այնքան լաւ է մեր ազգային շահերուն համար: Այս մասին չի կրնար որ եւ է կասկած ըլլալ:

Նոյնպէս կասկած չի կրնար ըլլալ այն մասին թէ՝ « մենք պէտք է չափենք մեր հասակը, հաշուենք մեր թիւը ու ճանչնանք մենք մեզ »:

Անշուշտ պէտք էր մենք՝ Հայերս ճանչնանք մեր համեստ ուժերն ու կարողութիւնները, բայց ոչ թէ անոր համար, որ հրաժարինք պաշտպանել մեզ եւ մեր շահերը, հրաժարինք հետապնդելէ մեր ազգային նպատակները, ինչպէս որ կը թելադրեն մեր իմաստունները, այլ անոր համար միայն, որ աւելի լաւ, աւելի արդիւնաւոր կերպով ի վիճակի ըլլանք պաշտպանելու մեզ ու մեր իրաւունքները:

Արդարեւ, ի՞նչ իմաստ ունի զգաստ, խոհեմ եւ համակերպող ըլլալ, եթէ այդ կերպով սկիզբէն իսկ պիտի խաչ քաշենք մեր ազգային ամէնէն կենսական պահանջներուն եւ ձգտումներուն վրայ ու պիտի հաշտուինք ընդմիշտ հայութեան ներկայ սարկական վիճակին հետ: Եթէ երազանքին վերջ տալ կը նշանակէ իրր ազգ մեր ազատ ու անկախ ապրելու ձգտումէն առ միշտ հրաժարիլ, եթէ իրականութեան դառնալ՝ կը նշանակէ մեր, իրր ազգի, ներկայ սարկական վիճակին համակերպիլ,— այդ պարագային ամենաբուռն կերպով մենք կ'ընդդիմանանք այդպիսի «իմաստուն» խորհուրդներու, զորս եթէ ընդունինք ազգովին՝ պիտի ստորագրած ըլլանք մեր՝ իրր ազգի մահուան դատավճիռը:

×

Մեր իմաստուն քաղաքագէտները վրդովուած են, որ Դաշնակցական մամուլը շարունակ ահազանգ կը հնչեցնէ եւ կը յորդորէ հայ ժողովուրդը պատրաստուելու գալիք փոթորիկներուն դէմ: Անոնք կը հարցնեն. «Բայց ի՞նչպէս, ինչո՞վ, ի՞նչ ընելու». «Բայց ո՞ւր են մեր բանակն ու ռազմամթերքը, մեր շոգենաւերը, մարտանաւերը, օդանաւերը»: Եւ կուտան, իրենց կարծիքով, ջախջախիչ պատասխան մը.—

« Ասկէ քսան տարի առաջ՝ մեր անձնազոհ կամաւորները, 7-8 հազար հոգի, կռուի դաշտ վազեցին՝ «դաշնակից» պետութեանց դրօշներուն ներքեւ: Հիմա ո՞վ է որ մեզմէ կամաւոր կ'ուզէ: Եւ եթէ ուզող մը ըլլայ, քանի՞ հոգի կրնանք տրամադրել ամբողջ Սփիւռքէն, ենթադրելով որ անոնց անցագիրները պիտի շնորհուին ու ծախքերը պիտի հոգացուին »:

Սակայն, մեր իմաստուն քաղաքագէտները կը մոռնան, որ համաշխարհային վերջին պատերազմէն առաջ եւս մեզմէ ոչ ոք կամաւոր կ'ուզէր. բայց երբ պատերազմը սկսաւ, մեզմէ կամաւոր ուզողներ անմիջապէս մէջտեղ ելան: Եւ երբ մեզմէ կամաւոր ուզեցին, կամաւոր գրուելու պատրաստակամութիւն յայտնողներուն թիւը այնքան մեծ եղաւ, որ միայն մէկ մասը կարելի եղաւ արձանագրել եւ զէնքի տակ առնել:

Ո՞վ չի յիշեր, թէ նոյնիսկ ցարական կառավարութիւնը, որ մինչեւ մեծ պատերազմի բռնկումը, կատաղի հալածանքի կ'ենթարկէր Դաշնակցական մարտիկներն ու մտաւորականները, պատերազմը հազիւ սկսած՝ բանտերէն ազատ արձակեց եւ աքսորներէն բերել տուաւ զանոնք, որպէսզի կարենայ օգտուիլ անոնց ծառայութենէն: Ինչո՞ւ խորհիլ, թէ ինչ որ ըրաւ ցարական կառավարութիւնը կամ ուրիշ պետութիւններ մեծ պատերազմի ատեն, չպիտի ուզէ ընել Խորհրդային կառավարութիւնը կամ ուրիշ պետութիւններ նոր պատերազմի մը պարագային:

×

Մեզի կ'ըսեն. « Եթէ իրօք Հայաստանի դռներուն առջեւ թշնամի մը կայ, անհարկի չէ՞ մերիններուն վայնասունը, քանի որ այդ թշնամին գործ պիտի ունենայ Խորհրդային Միութեան երեք միլիոն հոգինոց բանակին հետ, ոչ թէ մեր կամաւորներուն հետ»:

Սակայն, մի՞թէ ցարական կառավարութիւնը եւս մեծ բանակ չունէր, շատ աւելի մեծ, քան այժմ ունի Խորհրդային կառավարութիւնը եւ, հակառակ ատոր, մեր կամաւորներուն ալ պէտքը զգաց՝ մեր երկրի սահմանները պաշտպանելու համար: Ինչո՞ւ մեր իմաստունները կը մոռնան, որ մինչ ցարական Ռուսաստանը ունեցաւ պատերազմի մէկ մեծ ճակատ միայն Եւրոպայի մէջ (Կովկասինը իրեն համար երկրորդական պզտիկ ճակատ մըն էր,) Խորհրդային Միութիւնը նոր պատերազմի մը պարագային անխուսափելի կերպով պիտի ունենայ երկու մեծ ճակատներ, մէկը Եւրոպայի եւ միւսը Հեռաւոր Արեւելքի մէջ: Ինչո՞ւ մեր խելացիները կը մոռնան, թէ այդ ահաւոր ճակատները պիտի սպառեն Խորհրդային Միութեան բոլոր զինուորական ուժերը այնպէս, որ ան բացայայտ անպաշտպան վիճակի մէջ ձգել տրուած պիտի ըլլայ դրեթէ Կովկասը:

Այդ էպատճառը, որ Խորհրդային կառավարութիւնը այժմէն իսկ գաղտնի համաձայնութիւն ունի կնքած Թուրքիոյ հետ, որպէսզի վերջինս ստանձնէ Կովկասի սահմանի «պաշտպանութիւնը» այն պարագային, երբ Խորհրդային Միութիւնը պատերազմ ունենայ Եւրոպայի եւ Հեռաւոր Արեւելքի մէջ ու հարկադրուած ըլլայ իր Կովկասեան զօրքերն ալ տանիլ դէպի այդ մեծ ճակատները:

Եթէ նոյնիսկ ուզենք կասկածի ենթարկել գոյութիւնը նման գաղտնի համաձայնութեան մը, որու մասին տեղեկութիւնները եկած են բաւականին արժանահաւատ աղբիւրներէ, դարձեալ կը մնայ այն աղաղակող եւ մեծապէս մտահոգիչ իրողութիւնը, որ Խորհրդային կառավարութիւնը պատերազմի մը պարագային դատապարտուած է ցարականէն ալ աւելի ծանր վիճակի մը մատնուելու եւ պէտք պիտի ունենայ պաշտպանելու ոչ միայն իր Եւրոպական սահմանը, այլեւ իր ընդարձակածաւալ Սիբերիոյ սահմանը: Իսկ ասիկա կը նշանակէ, թէ ան հարկադրուած պիտի ըլլայ Կովկասի սահմանը բաց ձգել՝ վստահելով զայն իր բարեկամ Թուրքիոյ:

Մի՞թէ պէտք կայ բացատրելու, որ այդպիսի պարագայի մը տակ հայ ժողովուրդը պարտաւորուած պիտի ըլլայ ապաւինիլ իր սեփական ուժերուն միայն, ինչպէս որ պարտաւորուած եղաւ 1918ին, երբ ռուսական զօրքերը լքեցին Կովկասը:

×

Ասիկա, դժբախտաբար, երազանք չէ, այլ դառն իրականութեան մը ճանաչումը միայն: Երազանքի մէջ եղողները մեր խելացիներն են, որոնք իրենց ամբողջ յոյսը դնելով «երեք միլիոն հոգինոց» Խորհրդային բանակին վրայ՝ կ'ուզեն արհամարհել հայ ժողովուրդի սեփական համեստ ուժերը: Իսկ դառն իրականութիւնը տեսնողը եւ անոր համաձայն ալ շարժողը մենք ենք՝ ոչ-իմաստուններս, անխոհեմներս, որ, գիտնալով որ Խորհրդային օտար հզօր ուժը վտանգի պահուն կրնայ մեր ժողովուրդը կրկին մինակ ու անպաշտպան ձգել, ինչպէս որ ձգեց ցարականը, կ'ուզենք այժմէն իսկ պատրաստուիլ ազգային ինքնապաշտպանութեան համար մեր սեփական համեստ ուժերով:

(Խմբագրական ՀԱՅՐԵՆԻՔի)

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Մատրիտ ռմբակոծուած վիրաւորուած

Մայր ատեան կատաղութեամբ կը շարունակուին կռիւները Մատրիտի հարաւային թաղամասերուն մէջ: Ապստամբները կանգնած են Մանզանարէս գետին եզերքը: Կառավարական ուժերը քանդած են կամուրջները: Գետը ներկայիս հազիւ 75 սանթիմեթր խորութիւն ունի, եւ ապստամբներուն համար դժուար պիտի չըլլար անցնիլ ջուրէն՝ եթէ գետին եզերքները ամրացուած չըլլային քարէ բարձր պատնէշով: Այս կացութեան առջեւ, ապստամբները որոշեցին կատարել շրջանցիկ շարժում մը,— զօրասիւն մը փորձեց յարձակիլ եւ մայրաքաղաքին վերի թաղերը մտնել հիւսիս - արեւմտեան կողմէն, ուր գետ չկայ: Սակայն կը թուի թէ հանրապետականները, առաջուընէ կռահելով այդ ռազմափորձը, արեւմտեան ճակատին վրայ զետեղած էին իրենց գլխաւոր ուժերը: Այսպէս կատաղի կռիւ մը տեղի ունեցաւ արեւմուտքէն, ուր դէմ առ դէմ եկան երկու թշնամի բանակները: Հանրապետականները 25,000 հոգի կը հաշուէին իրենց ուժը այս ճակատին վրայ: Այստեղ դիրք բռնած էր նաեւ կոմունիստ կիներու վաշտ մը: Կիները, որոնք «կը կռուէին սատանայի պէս», ուժեղ դիմադրութիւն մը ցոյց տուին՝ բազմաթիւ զոհեր տալով հանդերձ:

Միւս կողմէ, ապստամբ օդանաւերը հանգիստ չեն տար մայրաքաղաքին պաշտպաններուն: Ցածէն թռչելով, ռմբակոծեցին Մատրիտի գլխաւոր պողոտաները, մանաւանդ Փուէրթա տէլ Սոլի վրայ՝ Արեւելեան Սրճարանը: Իսկ հրետանին անընդհատ կրակ կը տեղայ պաշտօնական հաստատութեանց վրայ,— պատերազմական եւ արտաքին նախարարութեանց շէնքերը, որոնք կը գտնուին քաղաքին կեդրոնը: Բնակչութիւնը ահուսարսափի մատնուած՝ տագնապալի վայրկեաններ կ'անցընէ, մանաւանդ որ երբեմն հրդեհ կը ծագի այս կամ այն թաղին մէջ, իբրեւ հետեւանք ինկած ռումբերուն: Ապստամբները, կատաղի կռիւէ մը վերջ, գրաւեցին հիւսիսային կայարանը, սակայն չկրցան յառաջանալ այն պատճառով որ, ինչպէս կը պնդէ Զօր. Ֆրանքօյի մէկ գեկոյցը, կառավարական ուժերը հեղձուցիչ կազ գործածեցին եւ տուներու վերի յարկերէն եռացած ջուր եւ իւղ թափեցին ապստամբ ուժերուն վրայ:

Վերջին պահուն հասած զեկոյց մը կը հաղորդէ թէ մաւրիտանական երեք ջոկատներ եւ օտար լեգէոնի մէկ ջոկատ անցան Մանզանարէս գետը:

Այս ձեւով պատերազմը տեղի կ'ունենայ մայրաքաղքին մէջ: Հանրապետականներու պաշտպանութիւնը շատ լաւ կազմակերպուած է, ռազմիկներուն քաջութիւնը՝ ամէն գովասանքէ վեր:

Ապստամբները մինչ կը կռուէին փորձելով յառաջանալ դէպի մայրաքաղաքին սիրտը, արուարձաններուն մէջ կը շարունակուէր մաքրագործումը: Այդ կռիւներուն ընթացքին էր, որ ապստամբ յառաջապահներու զօրասիւնին հրամանատարը, գնդ. Քասթէժօն, վիրաւորուեցաւ եւ փոխադրուեցաւ հիւանդանոց:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԴՐՕՇ ՊԵՐԼԻՆԻ ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ՎՐԱՅ

Պերլինէն կը հեռագրեն թէ ազգ. դրօշ պարզուեցաւ սպանիական դեսպանատան վրայ:

Երբ ապստամբութիւնը պայթեցաւ, Պերլինի սպանիական դեսպանը, Ակրամոնթէ հրաժարեցաւ իր պաշտօնէն: Անոր հետեւեցան դեսպանատան բոլոր պաշտօնեաները: Մատրիտի կառավարութեան հրահանգով, դեսպանատան գործերու տնօրինութիւնը յանձնուեցաւ աւագ քարտուղարին: Սակայն, անցեալ շաբաթ, քարտուղարը յանկարծակի լքեց դեսպանատունը եւ հեռացաւ, բանալիները թողլով իր ինքնաշարժի մեքենավարին քով:

Հրաժարեալ դեսպանը, Ակրամոնթէ, այն ատեն վերստանձնեց իր պաշտօնը, այս անգամ ներկայանալով իբրեւ դեսպանը Զօր. Ֆրանքօյի կառավարութեան, եւ հրամայեց դեսպանատան վրայ կանգնել ազգ. դրօշը՝ վար առնել տալով հանրապետական դրօշը:

Այս առթիւ ցոյց մը կատարուեցաւ դեսպանատան առջեւ: Պերլինի սպանիական գաղութը հաւաքուեցաւ դեսպանատան առջեւ, ողջունեց ազգ. դրօշը «Կեցցէ Սպանիան» աղաղակելով:

«ՅԱՌԱՋ»ի յաջորդ թիւը լոյս կը տեսնէ Ուրբաթ օր, Զինադադարի տօնին առթիւ:

ԹՈՒՐՔ ԱԶԳԸ ՈՏՔԻ ԱՆՏԻՈՔԻ ԵՒ ԻՍՔԷՆՏԷՐՈՒՆԻ ՍՈՒՋԵԻ

Թուրք երեսփոխան եւ նախկին դատական գործավար Մահմուտ Էսատ Պօզքուրթ Սօն Փօսթայի մէջ կը գրէ այս վերնագրով.—

Աթաթիւրք իր վերջին ճառին մէջ հազիւ սկսած էր արտասանել Անտիոքի եւ Իսքէնտէրունի վերաբերեալ խօսքերը, երբ փոթորկալից ծափեր փրթան Ազգ. ժողովին մէջ:

Աթաթիւրք կեցաւ, կեցաւ հայրենիքին առջեւ: Ծափերը հեղեղի նման յորդեցան: Աթաթիւրք արոյրէ ձայնով մը կրկնեց նոյն խօսքը, որոնք թնդացուցին ժողովին կամարները եւ արձագանգեցին մինչեւ Անտիոք եւ Իսքէնտէրուն: Թրքական ժողովը կը լուացուէր ծափերու ջրվէժներուն տակ:

Թրքական ժողովը չկրցաւ համբերել, ոտքի ելաւ, եւ ջրհեղեղ դարձաւ ջրվէժը:

Կարծես կ'աշխատէր մարել կարօտով այրող Անտիոքը եւ Իսքէնտէրունը, կարծես կ'աշխատէր մարել իր կրակը:

16 տարիէ ի վեր երեսփոխան եմ եւ ներկայ չեմ եղած այս տեսակ յուզումնալից տեսարանի մը: Եւ թերեւս ներկայ չըլլամ ասկէ վերջ:

Մեր ազգային բանաստեղծ Մէհմէտ Էմին կ'ըսէ. «Եթէ մեղու մը խայթէ աշխարհի միւս ծայրը գտնուած Թուրք մը, մենք հոս կը կրենք ցաւը»: Ո՛րքան ճիշդ:

Սիրելի արենակիցներ, որ կ'ապրիք Թրքական սիրելի հողերու վրայ եւ կը տոչորիք մայր հայրենիքին միանալու կրակովը, մենք ալ կը տոչորինք ձեր կարօտովը, եւ կը կրենք ձեր ցաւը:

Անտիոք - Իսքէնտէրուն, ոչ մէկ ձեռք կրնայ ձեզ բաժնել մեզմէ: Ոչ ոք պիտի կարենայ փոխել պատմութեան ընացքը: Դուք մերն էք, մենք՝ ձերը, բոլորս մէկ մարմին:

Ազգային տեսակէտով իրաւացի ենք: Դաշնագրերու տեսակէտով՝ իրաւացի ենք: Միջազգային իրաւունքը մեզի հետ է:

Այն ատե՞ն: Բոլոր ասոնք պիտի լսուի՞ն:

Անշուշտ՝ երբ ժամը հնչէ ....:

ԱՐԻՒՆՈՏ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Բացառիկ վիճակ հռչակուեցաւ

Տրիպոլիէն կը հեռագրեն թէ Լիբանանի կառավարութիւնը բացառիկ վիճակ հռչակած է Տրիպոլսոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք կարգ մը խռովութեանց, որոնց ընթացքին՝ երեք հոգի մեռած, 12 հոգի վիրաւորուած: Ցուցարարները Իսլամներ են, որոնք կը պահանջեն միացնել Լիբանանը եւ Սուրիան: Ցոյցերը կը շարունակուին: Ֆրանսական մարզպանին եւ Փարիզ արտաքին Նախարարութեան ղրկուած են բողոքագիրներ, որոնք ցոյց կուտան թէ ո՛ր աստիճան ջղայնութիւն ստեղծուած է:

Կացութիւնը ծանրացած է նաեւ Դամասկոսի մէջ: Պէյրութ - Դամասկոս երկաթուղին յարձակում կրեց եւ թալլուեցաւ զինեալ հրոսախումբի մը կողմէ:

*** Գործի վրայ են նաեւ մեր կարմիր ներկուած աւանակները, որոնք լծուած են փոխադրելու Մոսկուայի խռովարարական անհատնում հրահանգները:

25 հոկտեմբեր թուակիր թռուցիկով մը, «Սուրիոյ կոմունիստ կուսակցութեան Պէյրութի հայկական ենթակոմիտէն»՝ տեղեկացնելէ վերջ թէ սկսած են բանակցութիւնները դաշնագիր մը ստորագրելու համար Ֆրանսայի ու Լիբանանի միջեւ, կ'աւելցնէ թէ ցոյցեր պիտի կատարուին այդ առթիւ: Ցոյցեր՝ պահանջելու համար որ անջատ մնայ Լիբանան: Հակացոյցեր՝ պահանջելու համար որ Լիբանան միացուի Սուրիոյ: Խելօք խրատէ մը վերջ, «չմանակցիլ որ եւ է համայնքի դէմ թշնամական բնոյթ ունեցող ցոյցի եւ շարժումի », յանկարծ այս սինլքորները վկայութիւն կուտան զգուելի ամբաստանութեան մը.— «Ֆրանսացի, արաբ եւ հայ Փաշիստները (Ճերմակ Շապիկաւորներ), որոնց կ'աջակցի հասարակական չարիքի կարգին անցած Դաշնակցութիւնը), որոնք պատճառ դարձան Հալէպի տխուր դէպքերուն, կ'աշխատին նոյն զզուելի ոճրագործութիւնը կրկնել նաեւ հոս »:

ՊՈԼՏՈՒԻՆԻ ՃԱՌԸ

Լոնտոնի մէջ, հացկերոյթի մը ընթացքին, ուր կը գտնուէր նաեւ գնդ. Պէք (Լեհաստանի արտաքին նախարարը), Իտըն բաժակ պարպեց ի պատիւ դիւանագիտական մարմնոյն եւ ողջունելով Լեհաստանի նախարարը: Ցետոյ խօսք առաւ վարչապետ Պոլտուին, որ նախ ընդհ. ակնարկ մը նետեց անցնող տարեշրջանին վրայ, հաստատեց թէ վստահութիւնը հետզհետէ ամրապնդուեցաւ երկրին մէջ, ներքին առեւտուրը կենդանացաւ, բայց որպէսզի բոլորովին վերականգնի ներքին առեւտուրը, անհրաժեշտ է որ վերսկսի միջազգային առեւտուրը: Այնուհետեւ Պոլտուին իր ուրախութիւնը յայտնեց, որանգլեւիտալական առեւտրական դաշնագիրը որոշ բարեխառնութիւն ստեղծեց երկու երկիրներու յարաբերութեանց մէջ, ինչ որ առիթ մը եղաւ իրեն հաւաստելու թէ անգլեւիտալական շահերը երբեք հակառակ չեն իրարու՝ Միջերկրականի մէջ:

Գալով Սպանիոյ դէպքերուն, անգլիական կառավարութիւնը ամէն միջոց ձեռք առած է պահպանելու համար իր հպատակներուն կեանքը, շարունակելով հանդերձ չէզոք մնալ այդ դժբախտ երկրին ներքին գործերուն մէջ:

Ցոյց յայտնեց, որ շուտով կը գումարուի Հինգերու խորհրդաժողովը, փոխարինելու համար Լոքարնոն, որպէսզի ընդհ. համաձայնութեամբ մը կարգադրուին Եւրոպայի առկախ վէճերը եւ վերջ տրուի պատերազմի սպառնալիքին: Պոլտուին, ընդհանուրին ծափահարութիւններուն մէջ, յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը ամէն բան պիտի փորձէ որպէսզի փարատի նոր պատերազմի մը վտանգը, առով հանդերձ, Անգլիա նախ եւ առաջ կը մտածէ իր ապահովութեան մասին, իր սեփական միջոցներով:

Ի վերջոյ կանգ առաւ պատերազմի սպառնալիքին պատճառներուն վրայ,— երկու հակամարտ վարդապետութեանց յաւակնութիւնները, որոնք կը յիշեցնեն Միջին Դարու կրօնական պատերազմները Եւրոպայի մէջ:

Մեր երկրին մէջ, աւելցուց, թոյլ պիտի չտրուի որ մէկ կամ միւս վարդապետութիւնը գայ տիրել հրապարակին: Կարծիքի ազատութիւնը մեր կեան-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՆՈՐ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Եուկոսլավիոյ վարչապետ եւ արտաքին նախարար Սթոյատինովիչի Ենկիւրի եւ Սոֆիա այցելութիւնը կուգայ հաստատելու թէ նոր խմորումներ տեղի կ'ունենան Պալքաններու մէջ:

Մեծ Պատերազմին առաջ բերած ցնցումը այնքան ուժգին եղաւ, որ աշխարհ դեռ չէ գտած իր հաւասարակշռութիւնը: Մէկ օրէն միւսը դէպքերը կը դահավիժին անսպասելի ձեւով, այն աստիճան որ մարգարէներն իսկ անկարող պիտի ըլլային գուշակել վաղուան պատահելիքները, եթէ անոնք մեր դարուն ապրէին:

Պալքաններու քաղաքական դասաւորումը այսօր այն չէ, ինչ որ էր 7—8 տարի առաջ, երբ Յունաստան եւ Թուրքիա վէճի մէջ էին տակաւին, Պուլկարիա անհաշտ էր բոլորին հետ, Եուկոսլավիա բարեկամ էր Յունաստանի հետ եւ չէզոք՝ Թուրքիոյ հանդէպ:

Իտալիան էր, որ առաջին անգամ նախաձեռնարկ եղաւ Պալքանեան պետութեանց միութիւն մը ստեղծելու՝ զայն իր հովանաւորութեան տակ առնելու մտադրութեամբ: Կերպով մը նախկին աւստրեւհունգար կայսրութեան դերը կ'ուզէր ստանձնել Պալքաններու մէջ:

Այս նպատակին իրագործման համար էր, որ Իտալիոյ այն ատենի արտաքին գործերու նախարար Կրանտի գնաց Ենկիւրի եւ հաշտեցուց Յունաստանն ու Թուրքիան: Ինքն էր որ մինչեւ Ենկիւրի դրկեց Վենիզելոսը՝ ողջագուրուելու համար Մուսթաֆա Քէմալի հետ: Հելլէնեւթուրք բարեկամութիւնը աւելի ամրապնդուեցաւ Վենիզելոսի յաջորդներուն օրով — եւ կը տեւէ մինչեւ այսօր:

Իտալիա յաջողած է այն ատեն իր հովանաւորութեան տակ կազմել խմբակցութիւն մը՝ որուն մաս կը կազմէին Հունգարիա, Ալպանիա, Յունաստան, Պուլկարիա եւ Թուրքիա: Այս խմբակցութենէն դուրս կը մնային Եուկոսլավիա եւ Ռումանիա, երկուքն ալ անդամ Փոքր Համաձայնութեան, ենթակայ ֆրանսական ազդեցութեան:

Երկար չտեւեց Իտալիոյ այս յաջողութիւնը:

Ֆրանսա որ գերմանական ճակատին վրայ աւելի կարեւոր գործերով զբաղած էր, շատ չանցած աչքերը դարձուց դէպի Պալքանները եւ կարեւոր յեղաշրջում մը առաջ բերաւ այդ ճակատին վրայ, ստեղծելով Պալքանեան Համաձայնութիւնը՝ Եուկոսլավիոյ, Ռումանիոյ, Յունաստանի եւ Թուրքիոյ մասնակցութեամբ, իբրեւ լրացուցիչ եւ օժանդակ խմբակցութիւն մը Փոքր Համաձայնութեան (Չեխոսլովաքիա, Եուկոսլավիա եւ Ռումանիա), որ արդէն ֆրանսական ստեղծագործութիւն էր:

Փոքր Համաձայնութիւն եւ Պալքանեան Համաձայնութիւն զարդ ձեռք ձեռքի կը քալեն եւ քաղաքական բոլոր խնդիրներու մէջ մէկ ճակատ կը ներկայացնեն: Թուրքիոյ եւ Եուկոսլավիոյ զինակցութիւնը 1934ին աւելի եւս ամրապնդեց այս երկու խմբակցութեանց փոխադարձ կապերը:

Միայն Պուլկարիան դուրս ձգուած էր Պալքանեան Համաձայնութենէն: Պուլկարիան այն երկիրն է, որ Մեծ Պատերազմէն դուրս եկաւ բոլորովին անդամատուած եւ այսօր հողային պահանջներ ունի իր չորս հարեւաններէն (Թուրքիա, Յունաստան, Եուկոսլավիա և Ռումանիա): Այս պայմաններուն տակ անկա չէր կրնար մասնակցիլ Պալքանեան Համաձայնութեան, որուն անդամները կողմնակից ըլլալով ներկայ գոյավիճակի պահպանման, յանձնառու կ'ըլլան փոխադարձաբար պաշտպանելու իրարու սահմանները:

Սթոյատինովիչի ճամբորդութիւնը մասնաւորաբար Սոֆիայի մէջ անոր ըրած տեսակցութիւնները Պորիս թագաւորին եւ վարչապետ Քէօսէիվանովի հետ՝ ցոյց կուտան թէ բան մը փոխուելու վրայ է այս ճակատին վրայ: Թէ ի՞նչ գնով, այդ որոշ չէ դեռ: Լուրի մը համաձայն, Ռումանիա եւ Յունաստան կը մերժեն որ եւ է հողային զիջում ընել Պուլկարիոյ, անոր մասնակցութիւնը ապահովելու համար Պալքանեան Համաձայնութեան: Ուրեմն Եուկոսլավիա եւ Թուրքիա տրամադի՞ր են նման զիջում մը ընելու. այդ մասին լռութիւն կը պահուի: Սա ստոյգ է միայն որ Պուլկարիա եւ Եուկոսլավիա այս օրերս սերտ մերձեցում մը ունեցան եւ թէ Թուրքիան տեղեակ է ու թերեւս նաեւ մասնակից այս նոր կացութեան:

Թուրքիա եւ Եուկոսլավիա զինակցած էին երկու թշնամիի դէմ՝ Պուլկարիա եւ Իտալիա: Այժմ Պուլկարիոյ հետ կը բարեկամանան: Միւս կողմէ Մուսոլինի Միլանի իր պատմական ճառին մէջ սիրալիր խօսքեր ըրաւ Եուկոսլավիոյ մասին: Ուրեմն Եուկոսլավիա կը բարեկամանայ նաեւ Իտալիոյ հետ: Իսկ Թուրքիա՞...

Փոքր Համաձայնութիւնը հաստատ կը մնայ իր դիրքերուն վրայ: Ռումանիոյ թագաւորին Փրակա, Ռումանիոյ վարչապետին Պելկրատ այցելութիւններէն վերջ, այս խմբակցութեան ֆրանսասիրական քաղաքականութիւնը կը մնայ նոյնը: Ըստ երեւոյթին իտալեւգերման մերձեցումը ոչ մէկ կերպով խախտեց դիրքերը այս ճակատին վրայ: Ընդհակառակն Կեդրոնական Եւրոպայի եւ Պալքաններու մէջ այս երկու մեծ պետութեան հաւանական ոտնձգութեանց դէմ՝ փոքրերը աւելի սերտիւ իրարու կը փարին եւ կ'ամրապնդեն իրենց դիրքերը:

Մուսոլինի յայտարարութիւնը Հունգարիոյ հողային պահանջներուն մասին, այդ ամրապնդումին կարեւոր ազդակներէն մէկն է:

Քանի մը օր առաջ Պուքրէշի մէջ բացուեցաւ Պալքանեան Համաձայնութեան սպայակոյտերու պետերուն խորհրդաժողովը: Խաղաղութեան մօտալուտ խախտումի մը հաւանականութեան վախն է, որ իրարու մօտ բերած է այս սպարապետները՝ իրենց խորհրդականներով: Անոնց խորհրդակցութիւնը շատ կարեւոր է մասնաւորապէս այս պահուս, երբ փոթորիկը կը սպառնայ պայթիլ:

Մերձաւոր Արեւելքը ժամանակէ մը ի վեր արեւմտեան մեծ պետութեանց մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ դարձած է. Անգլիոյ թագաւորին Պոլիս եւ Պալքանեան մայրաքաղաքները այցելութիւնը խիստ յատկանշական երեւոյթ էր: Ներկայ անցուդարձերուն մէջ անկասկած անգլիական մասը կարեւոր դեր մը կը խաղայ:

Գալով Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, անակնկալ իրենց նոր համաձայնութեամբ մէկ կողմէ Կեդր. Եւրոպայի եւ Պալքաններու, միւս կողմէ Միջերկրականի մէջ գործունէութեան նոր շրջան մը պիտի սկսին:

Պալքաններու մէջ նշմարուած նոր խմորումները անկասկած արձագանգն են Անգլիոյ թագաւորին այցելութեան եւ իտալեւգերման համաձայնութեամբ ստեղծուած քաղաքական նոր կացութեան:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ԵՐԷՑ ԷՌՆՍՏ ԼՈ՛ՄԱՆ

Ցարդանքի եւ երախտագիտութեան պարտք մըն է որ կ'ուզեմ կատարել, խօսելով գերման այս հոգեւորականին կեանքին եւ գործին մասին: Ո՞ր Հայը չի գիտեր գերման բարենպատակ հաստատութիւններու գործունէութիւնը, մանաւանդ քաղաքական վերիվայրումներու ատեն, Թուրքիոյ ներքին գաւառներուն մէջ: Ի՛նչքան հայ փոքրեր վայելած են խնամատարութիւնը գերման ուսուցիչներու եւ խնամակալուհիներու, որոնք իրենք զիրենք տրամադրած են բարի գործերու: Ահա այդ գործունէութեան առաջամարտիկներէն մէկն է եղած երէց Լոման, որ ոչ միայն հոգեւորական էր, այլ եւ գործիչ: Ըլլալով առաջիններէն՝ որոնց լսելի եղաւ հայկական տառապանքը Գերմանիոյ մէջ, ինքն է եղած հիմնադիրը Ֆրանքֆուրտ Ամ-Մայնի Միսիոնին, որ կը կոչուի Deutscher Hulfsbund fur christliches Liebeswerk im Orient, հիմնուած 1896ին: Չորս անգամ ճամբորդած է Հայաստան եւ Միջագետք, տեղւոյն վրայ ծանօթանալու համար աշխատանքներուն: Ամէնուն ծանօթ են Մէզրէի (Խարբերդ) հինգ որբանոցները իրենց 700 աշակերտներով եւ ուսուցչանոցով Պէպէքի (Կ. Պոլիս) որբանոցը, Մարաշի, Այնթապի եւ Վանի ու այլ տեղերու հիմնարկութիւնները: Հարունիէի որբանոցին խնամակալուհի Աննա Ֆոն Դոբբելերի (վախճանած) մէկ գրութիւնը, որբերու Կիպրոս փոխադրուելուն եւ վերջնապէս անոնցմէ բաժնուելուն մասին գրուած, ցոյց կուտայ խորունկ սէրը բարեգործութեան եւ զորովանքի.— «Դուք սիրելի տղաքներ, ձեր կղզին վրայ, կը յիշէ՞ք դեռ երբ ծնունդի խթման երիկունը Գերմանիայէն նուէրներ կուգային եւ կը բաժնուէին. այո՛ կը յիշէք եւ դեռ պիտի յիշէք մինչեւ որ դուք ալ ձեր տղոցը պատմէք այդ ամէնը... մէկ բան կը մնայ անկորնչելի եւ երբեք չի կորսուիր, ինչ որ սիրով գործեցիք»:

Երէց Է. Լոման ծնած է 21 դեկտ. 1860ին, Կլովից: Եւ մեռած՝ 18 ապրիլ 1936ին, Բրիւքըն:

Բազմաթիւ են եղած երէց Լոմանի հիմնարկութիւնները նաեւ Գերմանիոյ, Չեխոսլովաքիոյ եւ Հունգարիոյ մէջ: Յիշենք կանանց միսիոնը, իր շատ մը մասերով եւ մատուռով Uchtenlakenի միսիոնութիւնը, ուր երբեմն յաճախած են Հայեր ալ, վերջապէս «Հարաւ. Եւրոպա» միսիոնը Katowitzի իր ուսուցչանոցով ծանօթ:

Իր հրատարակութիւնները կը սկսին 1890 թուականէն պարբերաթերթերու եւ գրքերու միջոցով, յիշենք Licht und Leben, Der Freiwillige, Auf der warte, Sonnen - Aufgang իբրեւ պարբերաթերթեր, զորս ինք հիմնած է եւ որոնք կը շարունակուին յաջորդներու կողմէ: Nur ein Leben գիրքը ինքնակենսագրութիւնն է բազմավաստակ այս հոգեւորականին: «1896—1921, քսանըհինգ տարուան գործունէութեան յոբելեանի առթիւ» հրատարակուած գրքին մէջ կան բազմաթիւ չահեկան արձանագրութիւններ այդ շրջանին մասին, բայց թողունք որ ինքը խօսի իր յառաջաբան յօդուածով: «Սխա՞լ մըն էր. բարի նպատակով բայց անխոհեմ ցնո՞րք մըն էր որ 25 տարի առաջ՝ ժամանակ, ուժ, դրամ եւ կեանք տրամադրեցինք օգնելու համար Թուրքերու կողմէ մահուան դատապարտուած հայ ժողովուրդին: Ոչ ոք կրնար գուշակել թէ ինչ ներքին պայքարներ պիտի պատճառէր ինծի այդ գործը: Ֆրանքֆուրթի մէջ ամբողջովին կլանուած էի պաշտօնովս իբր երէց: Բնաւ մտքէս չէր անցնիր ուրիշ բանով մըն ալ բեռնաւորուիլ եւ պիտի մերժէի որ եւ է ծրագիր մարդասիրական հիմնարկութեան: Այդ ատենները ինծի հասան Հայաստանի արիւնհեղութեան լուրերը. Գերմանիոյ մէջ գրեթէ ոչ ոք գիտէր ատոնք: Լաւ կը բանէր Պոլսոյ մամուլին ազդեցութիւնը: Երբ առաջին տեղեկագիրները ստացայ, դիմեցի ազդին անդին աղդեցիկ մարդոց, գերման քրիստոնէական հաստատութեանց, որոնք արեւելքի հետ յարաբերութիւն ունէին, թէ որ եւ է մէկը չէ՞ր ուզեր արդեօք օժանդակութիւն մը կազմակերպել:

Ամէն տեղէ մերժուեցայ. «վեր»էն չէր փափաքուեր այդ տեսակ գործունէութիւն մը: ... Քաղաքագիտութիւնը միայն տնտեսական շահերու նպատակով կ'առաջնորդուէր. այդ միտքը մարմնաւորուած էր Պաղտատի գծին ծրագրով, ինքնին ամբողջապէս սխալ չահագիտութիւն մը, նոյն իսկ մեծ սուտ մըն էր, որով անոնք միշտ իրենք զիրենք եւ ուրիշները կը խաբէին, թէ այդ երկաթուղին չնորհիւ արժէքաւոր հում նիւթեր Գերմանիա պիտի ներածուին: Մարդիկ լռութեամբ կ'անցնէին այն իրողութեան վրայէն թէ Միջագետքի մէջ միայն 20—30.000 ք. քիլ. մշակելի հող կար, որուն ամէն մէկ քառ. քիլ. վրայ կը բնակէր մէկ հոգի: Ուրեմն բոլորովին անյոյս բան մը. իսկ այս ցնորքին կը զոհուէր ամէն բան: Ազգերին յարաբերութիւնները Ռուսիոյ հետ, մոլեռանդ թշնամի ըրին զայն, մէկ կողմ նետեցին ամէն բարոյական սկզբունք, մեղսակցելով Ապտիւլ Համիտի եւ Էնվէր փաշայի պէս չարագործներու հետ»:

Այստեղ պիտի ընդհատեմ Թարգմանութիւնը չարաչար չգործածելու համար օրաթերթի սիւնակները, բայց այսքանն ալ բաւական է ցոյց տալու համար որ երէց Լոման հաւատաւոր մըն էր եւ վճռել յետոյ գործել, այլ եւ կանգ առնել չէր գիտեր խոչընդոտներու առջեւ: Ինչքան մեծ պիտի ըլլար արդիւնքը իր եւ իր ընկերակիցներու կամ գաղափարակիցներու աշխատանքին, եթէ այս բարեգործական հաստատութիւններուն հետ գործէին նաեւ Գերմանիոյ պաշտօնական օրկանները: Գերմանիա ինչքան աւելի պիտի շահէր եթէ ուժգնօրէն արգիլէր այն անմարդկային արարքներն ու զարհուրելի ջարդերը 1915ի, երբ ոչ մէկ ուրիշ երկիր ի վիճակի էր անմիջականօրէն ազդելու «Ժէօն Թիւրք»երու ջարդարար չարժումներուն դէմ: Եւ սակայն հայ ժողովուրդը երախտագիտութեամբ կը յիշէ այն ամէն հաստատութիւններն ու անձնաւորութիւնները, որոնք իրենց կարելին ըրին մեղմելու համար իր տառապանքը եւ ահա այդ անձնաւորութիւններու կարգին իր յարգելի տեղը կը գրաւէ Երէց Լոմանը եւ այս տողերս թող պսակ մը կազմեն իր դամբանին վրայ:

**

ԻՆՉ ԿԸ ՄՏԱԾԵՆ ՄԵՐ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐԸ

ՀԻՒՍԻՍԸ ԵՒ ՀԱՐԱՒԸ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Կավկազ, Անդրկովկասեան տարագիրներու մէկ հատուածին բերանը, իր հոկտեմբերի թիւով (թիւ 10), կը հրատարակէ «Հիւսիս եւ Հարաւ» խորագրով յօդուած մը, Շալիա Կարումիձէի ստորագրութեամբ, ուր կը տեսնուի թէ ի՛նչ կը մտածեն այս հարեւանները մեզ եւս շահագրգռող հարցի մը, ինչպէս եւ Հայերուս մասին.—

«Ոչ մէկ աշխարհակալ, ոչ մէկ արտաքին ուժ, որ մտած էր մեր երկիրը, եւ անոնց թիւը քիչ չէ եղած, մեր կեանքի մէջ չէ մտցուցած այնքան քայքայիչ տարրեր եւ ապազգայնացման նպաստող մանրէներ, մեզ ոչնչացնելու միջոցներ, որքան հիւսիսը:

Լենին լաւ գիտէր ուժը այդ մանրէներուն, հիւսիսի կողմէ մեզի ժառանգութիւն ձգուած: Գիտէր նաեւ թէ ինչ ընել անհրաժեշտ էր կենդանի պահելու համար այդ թոյնը մեր ազգային օրկանիզմին մէջ:

Ո՞րտեղէն առաջ եկաւ ձգտումը ժողովրդավար Կովկասին՝ կապուելու Մոսկուային, Թիֆլիսէ՞ն թէ Մոսկուայէն, որո՞ւն կը պատկանի առաջնութիւնը, կամ ի՞նչ ձեւով կը մտնէ այդ՝ պատմութեան մէջ, մենք չենք գիտեր: Ճիշդ է թէ մենք ականատես ենք այն գործունէութեան, որ կը փորձուի միաժամանակ մեր տունին մէջ՝ Կովկաս եւ հոն՝ տարագրութեան մէջ: «Հայ - վրացական Միութիւնը» ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ մէկ վարանոտ արտայայտութիւնը այդ տեսութեան: Չէ՞ որ յեղափոխութեան սկիզբը փորձ եղաւ Կովկասի ողջ մահմետական տարրը կասկածելի յայտարարել յեղափոխական եւ ընկերվարական հաւանութեան տեսակէտէն եւ այդ հիմունքով արգիլել անոնց մասնակցութիւնը այն կոմիտէներու մէջ, որոնք կը ղեկավարէին այդ ժամանակ Կովկասի ճակատագիրը: Այն ատեն այդ աշխատանքը կը կատարէին Ռուսաստանի սոցիալ - դեմոկրատ կուսակցութեան անդամները յանուն ռուսական յեղափոխութեան եւ ընկերվարութեան, ներկայիս ատիկա կ'ընեն իբրեւ թէ ոչ ռուսական կուսակցութիւնները: Յանուն ինչի կ'ընեն այդ, չէ՞ որ իր էութեամբ այդ խնդիրը, մեր ժողովուրդներու ներկայ ինքնագիտակցութեան եւ մտայնութեան տեսակէտէն, գործնական արժէք չի ներկայացներ:

Հիւսիսի խնդիրը իր ամբողջութեան մէջ այնքան յստակ եւ խոր նստած է մեր գանգուածներուն մտքին մէջ, որ մթագնել այդ գիտակցութիւնը եւ մեղցնել համերաշխութեան ոգին մեր լաց ժողովրդի եւ մահմետական հարեւաններուն հետ, ոչ ոք կը յաջողի:

Ոչ քրիստոնեաները, ոչ ժողովրդավարութիւնները եւ ոչ ալ որ եւ է դաշինք ի վիճակի պիտի ըլլան չեզոքացնել այն միակ մտքէն, որ անխուսափելի կերպով կը ղեկավարէ անոր կամքը: Ան չի կրնար մոռնալ մահացու վտանգը, որ կը ներկայացնէ հիւսիսը մեր ազգային գոյութեան եւ անկէ միանգամ ընդմիշտ ազատագրուելու ցանկութեան համար: Ի հարկէ մեր ժողովուրդը չի մոռնար եւ հարաւը, աչքերը չի գոցեր չտեսնելու համար հարաւի հարցը: Ան չի կրնար աննշմար անցնիլ կարգ մը իրական կարեւոր երեւոյթներու առջեւէն: Հարաւը ներկայիս կը գտնուի նոր դիրքերու վրայ, այս պարագան զօրեղ եւ հետեւողական կերպով կը զգայ Հայաստանը: Ցեղայ տարօրինակ եւ անսովոր են նոր յարաբերութիւնները, որ գոյութիւն ունին հիւսիսի եւ հարաւի միջեւ: Ի հարկէ այդ բոլորը յայտնի է եւ այդ կը շօշափեն մասնաւորապէս անոնք, որոնք անմիջականօրէն կը զգան այդ նոր երեւոյթներուն ազդեցութիւնը (ԽՄԲ. — Ակնարկը Հայերու մասին է), սակայն եւ այնպէս ընդհանուր գնահատանքի ժամանակ մեր եւ հիւսիսի յարաբերութեանց մէջ քիչ նշանակութիւն ունի:

Այստեղ ամենամեծ հետաքրքրութիւնը կը ներկայացնէ հայ ժողովուրդի վերաբերմունքը դէպի տուեալ հարցը:

Հիւսիսի դէմ պայքարին մէջ ինչ կերպ ալ տրամադրուած ըլլան հայ տարագիրներու կարգ մը ղեկավար շրջանակները, հայ ժողովուրդը տեղւոյն վրայ կ'երթայ մեր եւ կովկասեան միւս ժողովուրդներուն հետ:

Այդ պայքարին մէջ անոր մասնակցութեան աստիճանը, զոհաբերութիւնը, ազգային վճռականութիւնը ընաւ չէ միւս Կովկասցիներէն՝ Ազերիներէն, Լեռնցիներէն, Վրացիներէն: Հայ ժողովուրդին դիմադրութիւնը հիւսիսի դէմ չէ դադրած եւ կ'արտայայտուի ապստամբութիւններով մերթ դրացիներու հետ համախորհուրդ, մերթ միինակ: Այդ երբեք չի նշանակեր որ ան հաշտուած է իր վիճակին հետ՝ հարաւի ճակատին վրայ եւ ապագային այդ ուսին պիտի չխօսի իր դրացիներուն: Ատիկա իր իրաւունքն է, սակայն առողջ միտքը, գաղափարական ինքնապաշտպանութեան բնազդը, թերեւս ռազմագիտական հաշիւները կամ միասնական կապի գիտակցութիւնը իր դրացիներուն հետ մէկ ընդհանուր ճակատագրի վերաբերեալ, այսօրուան քաղաքականութիւնը եւ գործելակերպը հայ ժողովրդի, Հայաստանի մէջ, ուղղուած է հիւսիսի դէմ եւ միայն հիւսիսի դէմ եւ այդ խնդրոյն մէջ հայ ժողովուրդը համերաշխ է ամբողջ Կովկասի հետ: Չի սեսներ, չուզեր գիտնալ այսօր ուրիշ թշնամի հիւսիսէն զատ: Այդ է հրամայական կամքը Կովկասի բոլոր ժողովուրդներու որոնք երկունքի եւ պայքարի մէջ կը կերտեն մեր պատմութիւնը: Այդ կամքը պարտաւորիչ պէտք է ըլլայ եւ հոս մեզի համար եւ բոլոր անոնց, որոնք կը պայքարին Կովկասի ամբողջութեան կամ բաղկացուցիչ մասերու ազատութեան համար»:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Առաւօտեան լուսաբացին, մատակարարները զինուորներու օրուան մթերքը կը բաժնէին, երբ յանկարծ բոլորովին անսպասելի կերպով, թնդանօթի ռումբեր սկսան պայթիլ մեր գնացքին վրայ: Իսկոյն դուրս կը ցատկենք վակոններէն եւ մեր առջեւ կը գտնենք զրահապատը որ կը շարունակէ անխնայ կրակել մեր վրայ: Մէկ վայրկեանի մէջ, մեր ամբողջ առմարտակը կուռի վիճակ ստացաւ եւ չդթայ կազմած, ուժեղ համազարկով մը կը խոյանանք զրահապատին վրայ: Մեր զրոհին առջեւ, զրահապատը օգտուելով իր արագութենէն խոյս տուաւ ու հեռացաւ: Այս առաջին չփման ընթացքին, եթէ չեմ սխալիր, ռմբոտները տուին երեք վիրաւոր, իսկ մեր կողմէն ոչ մէկ կորուստ:

Կը չարունակենք յառաջանալ: Սակայն մեր արշաւախմբի նպատակն է գրաւել զրահապատը, առանց վնաս հասցնելու:

Փիչերը կը խորհրդակցինք Սեպուհի հետ: Մեր զօրամասին միացնելով Հրեանիի մաւզերը եւ Մարտիրոսի ձիաւոր խումբը, կը որոշմայէ մեզի գիչերով չարժիլ եւ ամէն գնով ձեռք անցընել ռմբոտ զրահապատը: Տեղացիներէն վստահելի ուղեցոյցներ վերցնելով կը յառաջանանք, այն հաշուով որ արշալոյսին գտնուինք Ազին կայարանը եւ այդպիսով զուգէ զրահապատի թիկունքը անցած կ'ըլլանք ու երկաթուղին քանդելով կը գրաւենք զայն:

Գիչերուան մութին մէջ կը քալենք կարճ - կտրուկ ճանապարհներով, երբեմն խաչաձեւելով երկաթուղին: Եւ ահա յանկարծ հեռուէն կը լսենք զրահապատի աղմուկը եւ իրեն լուսարձակի շողերը կը լուսաւորեն ամբողջ հովտմաստը: Զօրամասը դեռին կը պառկի իսկոյն, ձիաւորները կ'անցնին փոքր բլուրի մը ետեւ, ու անհամբեր կը սպասենք որ «Վարդան Զօրավար»ը գայ անցնի մեզի եւ կամաւոր կերպով մեր ծուղակի մէջ իյնայ, սակայն ի զուր. կարծես բնազդօրէն կը զգայ վտանգը եւ առանց մօտենալու կը հեռանայ արագութեամբ:

Կը չարունակենք քալել: Մեր ուղեցոյցները լոյսը բացուելուն մեզ կը հասցնեն Ազին կայարանին իշխող բլուրի մը վրայ, ուրկէ նկատելի եղաւ իսկոյն զրահապատի վայրաշարժին ծուխը: Հրահանգ կուտամ Մարտիրոսին մեր մէկ վաշտին հետ, աջ կողմի լեռնաշղթայով իջնել կայարանի թիկունքը երկաթուղին գրաւելու մտքով, մինչդեռ մենք մեր գտնուած բլուրէն, Մարտիրոսի ձիաւորները գլխաւոր ճանապարհէն, ուղղակի դէպի կայարանը պիտի խուժէինք: Բայց զրահապատը շատ շուտ նկատեց Մուրատի վաշտի շարժումները եւ սկսաւ իսկոյն ամրակոծել մեր դիրքերը: Ստիպուած եղանք ձեռնպահել մեր հրետանիին որ պատասխանէ: Եւ ահա զրահապատին վրայէն, օդի մէջ որոտացին մեր քանի մը ռումբերը ու զրահապատը դարձաւ կծիկլդրաւ եւ անհետացաւ: Մենք կը մտնենք Ազին, իսկ Մուրատը իր վաշտով երկար շրջան մը ընելով կ'իջնէ երկաթուղիին վրայ քանդելու համար:

Մեր յառաջխաղացման հետ միաժամանակ Սասունցի ձիաւորներու խումբը մեր աջ թեւէն — Բաշ - Ապարանի ուղղութեամբ — կ'ուղղուի Ալեքսանդրապոլի վրայ, սեղմելովայսպէս պաշարման օղակը եւ նեղվիճակի մէջ դնելով Ալեքսանդրապոլի ռմբոտները եւ զրահապատը: Յաջողութեան ամէն յոյս կորսնցուցած, դաւադրական այս չարժման ղեկավարները բոլորովին ընկճուած, իրենց փախուստի մասին սկսան մտածել: Յանկալով խուսափիլ եղբայրասպան արիւնհեղութենէ, Ալեքսանդրապոլի ժողովուրդի կողմէ երեք պատգամաւորներ — Լեւոն Սարգիսեան, բժիշկ Մելիքեան եւ երրորդ մը որուն անունը չեմ յիշեր — Ազին եկան խնդրելու մեզմէ որ աւելի չյառաջանանք, քանի որ ժողովուրդը իր հպատակութիւնը կը յայտնէ օրինական իշխանութեան: Սպասեցինք տակաւին մինչեւ որ Սեպուհը հասնէր: Իսկ մինչ այդ, զրահապատը մեր ուղղութեամբ յառաջանալով՝ Մուրատի վաշտը կը գտնէ իր դէմ, եւ քաշուելուն՝ Սասունցի ձիաւորներուն կրհանդիպի եւ այդպէս անճրկած ու յուսահատ կը ստիպուի անձնատուր ըլլալ:

Սեպուհ Ազին հասնելով, Ալեքսանդրապոլի բանագնացներուն յանձնարարեց որ իսկոյն վերադառնան քաղաք եւ յայտնեն որ հանրապետական զօրամասը, առանց կռուի կը մտնէ քաղաքը ու խաղաղութիւնը կը վերահաստատէ առանց արիւնհեղութեան:

Նոյն օրը երեկոյեան, արեւը մայր մտնելէ առաջ կը մտնենք Ալեքսանդրապոլ ժողովրդական անհամբերութեան խանդավառութեան մէջ: Քանի մը օր հոն կը մնանք, կ'այցելենք քանի մը գիւղեր եւ կարգը կը վերահաստատուի ամբողջ շրջանին մէջ:

Սակայն Ալեքսանդրապոլի զսպումով չվերջացաւ մեր գունդի պարտականութիւնը: Մեծամասնական շարժումները միաժամանակ ծագեցան Սարիղամիշ, Ղաղախ, Դիլիջան, Նոր-Բայազիտ: Սեպուհին յանձնուեցաւ այդ ըմբոստութիւնը զսպելու գործը եւ Սեպուհը չարժումի մէջ դրաւ Յրդ գունդը:

Կարսի եւ Սարիղամիշի դէպքերը շուտ վերջ գտան, սակայն Ղազախի մէջ շատ աւելի երկար եւ վտանգաւոր բնոյթ կրեցին: Այս կռիւներու շուրջ շատ հանգամանօրէն գրած է Յ. Սահակեան եւ հետաքրքիր մանրամասնութիւններ տուած Շահ - Տաղի, Գարա - Գօյունլուի եւ Շամշատինի շուրջ, մեր գունդի վարած հերոսական կռիւներուն մասին, ուրտեղ շատ մը թանկագին զոհեր տուինք: Մայիս ամսէն մինչեւ օգոստոսի վերջը ամբողջ չորս ամիս մեր գունդի մէկ երրորդը՝ միշտ ներքին կռիւներու պատնէշին վրայ մնաց եւ շատ սուղ նստաւ:

Այսպէս թէ այնպէս, մեծամասնական այս առաջին ըմբոստութիւնը ամբողջապէս խեղդուեցաւ: Բանակն ու պետութիւնը իրենց բարոյական իշխանութեան եւ հեղինակութեան տէրը դարձան:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(6) (Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ՉԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

— . —

Միքէլի Արազ.— Կ'րկնե՛նք.— Կա՛յ քերականական լուծում, կայ տրամաբանական լուծում (analyse logique): Առաջինը արդէն տեսանք նախորդով, համառօտիւ: Այդ մասին տակաւին կան ըսելիքներ, բայց յառաջիկային, որպէսզի նեղութիւն չպատճառենք մեր հետեւորդներուն, որոնք շատ չեր տեղ նստելու վարժուած չեն: Ճիշդ միեւնոյն պատճառով պիտի յետաձգենք նաեւ տրամաբանական լուծումին սահմանումն ու օրինակը: — Թոյլ տուր միայն կրկին ըսել տալ, որ օտար դպրոց յաճախող մերազնեայ երկսեռ մանկտին մօտէն գիտէ արդէն, թէ լեզուի ուսումը որքան «քերականական» դարձած է այդ օտար դպրոցներուն մէջ, ոչ թէ միայն վանական-կրօնական կարգի դպրոցներուն, այլ եւ աշխարհականացածներուն մէջ: Մենք շատ բարակը չենք փնտռեր այս մասին եւ, սակայն, այս տեսակ մը դանդաղութեան հետեւանքը կ'ըլլայ միօրինակութեան պակասը, կանոններու հակասական հետեւողութիւնը, որ մեր արդի գրական լեզուին աչքի զարնող թերութիւններն են: Քերականութիւնը, ամէն ազգի մէջ, նոյն է եւ միօրինակ, իսկ գրելու եղանակը, ոճը, դասականութիւնը ձոխ, բազմապիսի, նկարէն ու երփներանգ:

Որքան չէշտեմ, այնքան քիչ է, եւ վստահ եմ որ մեր արդի գրականութեան պատրաստուած մշակները, ինչպէս նաեւ անոնք որ խիղախ կը հերկեն, ուշի ուշով կը հետեւին ատոր, որ խոր պէտք եւ լայն նստի:

** Միքէլի Արազ, երբ ո եւ է գրող դպայ, գիտակցի թէ լեզուին մշակումը, իր կարգին, ծանր աշխատանք կը պահանջէ գիտական եւ ուսանողական ո եւ է ճիւղի պէս, իրեն համար այլ եւս կը դիւրանայ գրելու արուեստը, որուն կ'ընտելանայ, եւ, ինչպէս կ'ըսուի, «ջուր կրնայ քալել իր ճամբան»: Ինչպէս՝ լաւագոյն չէ՞ արդեօք որ լեզուի մաքրապաշտները (puritain) յետոյ բառը իբրեւ մակբայ միայն գործածեն, ինչպէս Ֆրանսերէնի մէջ puis, ensuite. իսկ ետքը իբրեւ յետադրութիւն (հին գրական լեզուին նախադրութիւնը): Այսպէս, պէտք չէ ըսել, զոր օր. «այս գործէն յետոյ», այլ... ետքը կամ վերջը. իսկ պէտք է ըսել, զոր օր. «յետոյ, կարգը եկաւ» եւն.: Ֆրանսերէն après, հայերէն՝ ետքը (կամ վերջը): Այսպէս՝ après moi, ինձմէ ետքը, ինձմէ վերջը, ոչ թէ ինձմէ ... յետոյ: Եթէ խորհինք, իրաւունք պիտի տաք այս տեսութեան: Չէ՞ որ արդէն արմատը նոյն է, յետ, որմէ յետ, յետոյ, հետ, ետքը, որոնց գործածութիւնը տարբերակներ (վարիանտ) ունի:

** Հեղձ խղդուիլ (հեղձնուլ) բային արմատն է, որով կը շինուի շնչահեղձ: Կայ նաեւ յեղց արմատ մը՝ որուն մասնաւոր բայը չկայ, եւ կ'ըսենք այսպէս՝ լուսայեղց — լոյսով ողողուած, լոյսի մէջ խեղդուած: Տարակոյս չկայ որ երկու ձեւն ալ համադոր բային արմատ են, սա տարբերութեամբ որ հեղձը կը գործածուի նիւթական, տառական իմաստով — շնչահեղձ, հեղձամահ, հեղձամղձուկ, ջրահեղձ, իսկ յեղց փոխաբերական, այլաբանական իմաստով, ինչպէս ըսինք՝ լուսայեղց: Մարդ լոյսին մէջ չի խղդուիր, վերջապէս, բայց կը խեղդուի ջուրին մէջ, եւն.: Արդէն մէկ արմատին առաջին (յ) եւ վերջին (ց) գիրերուն եւ միւսին (հ) եւ (ձ) գիրերուն տարբերութիւնը կը բաւէ իմաստին տառական կամ փոխաբերական ըլլալը հասկնալու համար — յ եւ ց մեղմ, իսկ հ եւ ձ թանձր: Յիշեցէք այս առթիւ պապակը եւ փափաքը կամ գօլ փափագը, հոյզը եւ յոյզը եւ ուրիշներ:

** Սեփական կը գրուի ոչ թէ սեփհական կամ սեպական: Այսքան փորձերէ վերջ տակաւին սխալ գրողներ կան: Բուն բառն է սեպուհ (հայրենատիրութիւնը իւրաքանչիւր Հայու սեպուհ պարտականութիւնն է): Սեպուհ կը նշանակէ բուն, հարազատ: Ական մասնիկով կ'ըլլայ ածանց՝ սեպհական (ու երկբարբառը կը կորսուի, դեռ եւս կէկ ըսինք): Իսկ պհ կրկնակ բաղաձայներուն ուժը ունի փ տառը, ուստի կրնանք գրել նաեւ սեփական (առանց հի): Հին տառադարձութեան մէջ ալ F (Ֆրանսերէն տառը) կ'ըլլար պ, իսկ Ph կ'ըլլար փ: Այսպէս Platon Պղատոն, իսկ philosophe փիլիսոփայ, եւն. եւն.: Օրինակներ կրնաք բերել ձեր միտքին առջեւ: Այսպէս նաեւ T կ'ըլլար տ, իսկ TH միշտ թ:

** Տուգանքը յայտնի է թէ կուգայ տոյժէն (տուժել): Ըսինք անկէց առաջ թէ գ եւ ժ գիրերը իրարու տեղ գործածուած կը գտնենք կարգ մը բառերու մէջ, ինչպէս՝ բագորդ, բաժանորդ (խնդիր չէ թէ այս բառերէն առաջինը հիմա չի գործածուիր):

** Գզաթը գիտէք, բուրդ, կամ բուրդէ շինուած մաշկով բաճկոն: Անոր հոմանիշ ունինք կիզն, որ անշուշտ գզաթին մէկ ձեւն է: Երբ ոչխարին համար «լուսակիզն» բառը գործածուած տեսնէք տեղ մը, ի՞նչ պիտի հասկնաք: Պատասխան.— Լոյսի պէս ճերմակ բուրդ ունեցող: Գզել բային ալ կ'ելլէ գզաթէն կամ կիզնէն: — Ասուեղէն բառին կամ ասուի բառին արմատը ո՞րն է: Պատասխան.— Ասր, որուն սեռականը կ'ըլլայ ասու կամ ասուի, որ, իր կարգին, ինքն ալ գոյական կ'ըլլայ եւ կը նշանակէ բուրդէ շինուած կերպաս: Այս կարգէն է մեղուն, որ կը նշանակէ մեղր շինող կենդանին: Մեղր՝ սեռական մեղու, որ իր կարգին, կը նշանակէ կենդանին, ինչպէս՝ ասուին կը նշանակէր բրդեղէն:

Բայց եկէք ձեռք ձեռքի շարունակենք այս լեզուական մարզանքը:

ՏԱՐԱԶ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. Օրը

— . —

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այս օրերուս դարձեալ մեր անպաժան հակառակորդները, ամէնէն պահպանողականէն մինչեւ ամէնէն ծայրայեղը, սկսած են գոհացում տալ իրենց ամէնէն տմարդի խուժանավարութեան: Քուն ու հանգիստ կորսնցուցած ամէն կերպով կ'աշխատին Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը սեւցնել, որովհետեւ կը տօնենք այս մեծ կուսակցութեան 46ամեակը:

Զգեցէք որ կազկանձեն սակայն: Մենք անտարբեր, ինչպէս ամէնուրեք, Պուրվար Օտտոյի (Մարսէյլ) մէջ եւս տօնեցինք Հ. Յ. Դաշնակցութեան 46ամեակը նախաձեռնութեամբ տեղւոյս Հ. Յ. Դ. Վռամեան ենթակոմիտէին:

Ջուր անցած էին մեր հակառակորդներու տարած բոլոր մութ աշխատանքները եւ աժան խոստումները: Պիտի հասկնա՞ն ի վերջոյ, որ կարելի չէ բաժնել հայ ժողովուրդը Հ. Յ. Դաշնակցութենէն:

Հանդէսը բացուեցաւ «Մշակ բանուոր»ով, որ երգեց Կ. Խաչի սանուհիներու խումբը:

Օրուան նախագահ ընկեր Տ. Սանփանեան պատշաճ քանի մը խօսք ըսելէ յետոյ բեմ հրաւիրեց ընկ. Ծ. Միսաքեան, որ խօսեցաւ աւելի քան մէկ ժամ, վերլուծելով դէպքերն ու դէմքերը, Հ. Յ. Դաշնակցութեան փառաւոր պատմութիւնը:

Գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Պուլվար Օտտոյի ենթամասնաճիւղը իր սանուհիներու խումբով, օրիորդներ՝ Հայկանոյշ Քէնտիրեան, Պ. Վ. Յակոբեան ու ընկ. Գ. Քէնտիրեան:

Ընկեր Քէնտիրեան արտասանեց Ա. Ահարոնեանէն յուզիչ գրուագ մը նուիրուած յեղափոխութեան մեծ նահատակ Քրիստափոր Միքայէլեանի:

Հանդէսը փակուեցաւ հանդիսականներու «կեցցէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը» աղաղակներով:

Արամ Արմաղանեան

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊՈԼՍՈՅ

— ● —

Յ. Ճ. Սիրունի, հայկական Պոլսոյ պատմութեան նուիրուած յօդուածաշարքով մը, հետեւեալ հետաքրքրական տեղեկութիւնները կուտայ եւ Պոլսոյ առաջին հայ գաղութը կը կապէ Խրիմի գաղութին, (բոլորովին նոր տեսակէտ մըն է այս, որ քննութեան կը կարօտի).—

Որքան ալ բանասէրները պնդեն թէ ԺԲ. եւ ԺԳ. դարերուն հայ գաղութ մը կար Պոլսոյ մէջ եւ իր եպիսկոպոսն իսկ ունէր, ԺԴ. դարուն է որ իսկական գաղութի մը կը հանդիպինք հոն: Արդարեւ 1391ին է որ Քէֆէցի (Խրիմ) Հայ մը, Կոմս կամ Կոմաս անուն, կը շինէ Ղալաթիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, զոր 1436ին պիտի վերաշինէին Քէֆէցի հայ վաճառականները: Պոլսոյ հայ գաղութին առաջին կորիզը Խրիմցի այս վաճառականներն են, որոնք Ղալաթիոյ կողմը կայան բռնած էին իրենց եւ զորս հոն գտաւ Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէտ երբ 1453ին Պոլիսը գրաւեց: Իսկ երբ 1475ին օսմանեան զօրքերը գրաւեցին Քէֆէն, այս անգամ աւելի հոծ թիւով Հայութիւն մը Պոլիս եկաւ հաստատուիլ: Ուրեմն Խրիմի գաղութ մըն է պոլսահայութիւնը իր ծագման մէջ, ու հոնկէ բերած է իր բարքերէն, աւանդութիւններէն շատերը, իր բարբառն անգամ: Նախիջեւանի եւ Պոլսոյ բնիկ Հայը գրեթէ միեւնոյն բարբառը ունին: Պոլսոյ ժամկոչները դեռ կը շարունակեն «տուռը պաց», «ձուրը պեր» «կլուխդ օխչը մնայ» ըսել. Խրիմի բարբառին հետքերն են որ դեռ կը յամենան Պոլսոյ մէջ:

Յետոյ չկայ հայ գաւառ մը որ այնքան խայտաբղէտ ըլլայ իր մէջ հոսած տարրերով՝ որքան Պոլսոյ հայութիւնն է եղած: Հինգ հարիւր տարուան մէջ գրեթէ ամէն հայաշատ գաւառ իր պատուաստը բերած է Պոլիս: Կեսարիան, Վանը, Ակնը, Փոքր Ասիոյ եւ Բիւթանիոյ ամէն մէկ աւանն ու գիւղը անընդհատ հոսած են Պոլիս, ամէն մէկը մէկտեղ բերելով իր բարքերէն, դրական ու բացասական գիծերէն, իր բարբառէն հետքեր: Աւելին: Այս նոր տարրերն են յաճախ որ իրենց դրոշմը դրած են Պոլսոյ հայութեան վրայ, գրաւելով տակաւ լաւագոյն դիրքերը, եւ տեղացի Հայը քշելով յետին թաղերու մէջ: Հին պոլսահայ փնտռելու համար պէտք է Պոլսոյ խուլ անկիւնները երթալ, Տօլապտէրէ կամ Խրոնավիւլա, ինչպէս ըրինք անգամ մը Ստեփան Լիսիցեանի հետ՝ Պոլսոյ հին բարբառին հետքերը գտնելու համար: Ու Թիֆլիսցի բանասէրը ափիբերան մնաց երբ տեսաւ որ Պոլսոյ այդ հեռաւոր անկիւններուն մէջ հայ մամիկը Կովկասցիներուն պէս կը հնչէ հայ բառերը,—«դպրոց», «ծուն» (ձուն), «պերան», «ծին» (ձի) եւն.:

Պոլիսը հակառակ Թուրք լուծին որ դարերով իր ուսին ճնշեց, երբեք ալ չլլրճեց իր հոգին: Հոգիով վաճառականները ամէն կլիմայի տակ ալ կը բուսնին, եւ անշուշտ որ Պոլսոյ մէջ ալ պիտի հասուննար տարր մը՝ որ պիտի լզէր Թուրքին գարշապարը:

Բայց բան մը կայ որ անժխտելի է: Թուրքը երբեք ոտք չկոխեց Պոլսոյ հայ ընտանիքէն ներս՝ ինչպէս պիտի ընէր Ռուսը իր քաղաքներուն մէջ լեցուած Հայերուն: Թուրքը չկրցաւ Պոլսոյ հայ կնոջ դպիլ: Հայ կինը Թուրքին իր դուռը գոցեց, ինչպէս եւ իր հոգին անոր հպումին: Պոլսոյ ո՞ր հայ կինն էր որ կրնար շնորհքով Թուրքերէն մը խօսիլ: Պոլսոյ ո՞ր հայ աղջկանց դպրոցին մէջ Թուրքերէն դաս կար, ինչպէս ռուսերէնը կար Կովկասի հայ աղջկանց դպրոցներուն մէջ:

Ու ինչ որ աւելի կը չեշտէ Պոլսոյ հայութեան ազգային գիծը՝ այն պարագան է որ Պոլսոյ Հայը անվթար Հայ մնաց նոյն իսկ պետական պաշտօններու վրայ:

ՔԷՄԱՆՉԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆԻՆ

— ● —

ՎԱՐՇԱՒԱ.— Ռուբէն ջան, ցաւդ տանեմ, մի նեղանա որ «Յառաջ»ի միջոցաւ եմ գրում այս նամակը: Մտադրութիւնս բոլորովին տարբեր է: Ցանկանում եմ միայն քեզ յիշեցնել Վարշաւայում նուագահանդէսիդ մի ջոցը, նման որին դեռ չես հանդիպել եւ գուցէ չհանդիպես:

Արդեօք յու յիշո՞ւմ ես Վարշաւայի Ֆիլհարմօնիք փոքրիկ դահլիճում քո նուագահանդէսը, ուր Հայերից, Լեհերից եւ Պարսիկներից բացի, առաջին շարքում ճիշդ դէմդ բազմել էր Ազրբէջանի նախկին վարչապետ Ռասուլ Զադէն իր դասեր հետ, եւ ագահութեամբ կլանում էր հայ աշուղին սազին խօսուն ու թրթռուն լարերից ներդաշնակ սազական նուրբ գեղարուեստի մելամաղձոտ մեղեդիները:

Յիշո՞ւմ ես նաեւ, երբ նա՝ բոլորովին մոռացութեան տուած իր ներկան, հոգով ու մտքով խորասուզուել էր ... Անշուշտ նա վերյիշում էր իր վաղեմի փառքը, այն փառքը որին արժանի չէր վերյիշելու, հայ արուեստագէտի դիւրաշարժ մատներով նուագուած հայկական-սազական երգերից:

Անշուշտ յիշում ես «Զօրան-Բայրամի» նուագած միջոցին մեր «պատուական» հիւրը Թուրքին վայել անոյշ ժպիտը երեսին, աչքերը քո աչքերից հեռացնել չէր ուզում, կարծես թէ բողոքում Մուհամմէտի Ալլահին թէ ինչու Հայ ես եւ ոչ Թուրք:

Ահա, ճիշդ այդ րոպէին էր, որ սրահի դուռը կամացուկ բացուեցաւ եւ եռագոյն ժապաւէններով զարդարուած ծաղկեփունջը դրուեցաւ դաշնամուրի վրայ Ռասուլ Զադէի դիմաց:

Նկատեցիր անշուշտ թէ ի՞նչպէս այլայլուեց, բայց եւ իսկոյն ինքն իրեն գտնելով, շարունակեց եւ երեսը քո կողմը դարձնելով ժպտաց:

Օ՜հ, ի՛նչքան դառն էր այդ ժպիտը...

Այդ էր, Ռուբէն ջան, եռագոյնը եւ Թուրքին դառն ժպիտը, այդ էր միայն որ ցանկանում էի յիշեցնել: Կեցցէ հայ երգը, յօրինողն էլ, նուագողն էլ:

Գ. Մարտիրոսեան

ԼՈՆՏՈՆԻ ՌՈՒՍ ԴԵՍՊԱՆԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

— . —

Լոնտոնի խորհ. դեսպան Մայսքի, որ արձակուրդի մէջ էր, Երեւան այցելած է: Դեսպանը այցելած է Հայաստանի կեդր. գործադիր կոմիտէի քարտուղար Ամատունիին եւ միւս ղեկավարներուն:

Դեսպանը գացած է Քանաքեռի ելեկտրական կայանը եւ պահածոյի գործարանը: Մայսքի այցելած է նաեւ Ն. Սեբաստիա եւ Մալաթիա աւանները, ուր յատկապէս հետաքրքրուած է ներգաղթած հայ աշխատաւորութեան կեանքով: Յետոյ գացած է Սեւան, ուր մանրամասն բացատրութիւն ուզած է Սեւան-Զանգու ջրվէժի շինարարութեան մասին:

470 ԳԻՒՂ ՀԵՌԱՁԱՅՆ ՈՒՆԻՆ

Երեւանի թերթերը կը գրեն թէ այս տարի հեռաձայնի զետեղում եղած է մօտ 40 նոր գիւղերու մէջ: Նախատեսուած է հեռաձայն հաստատել նաեւ Թալինի, Վաղարշապատի, Արթիկի եւ Վեդիի շրջաններու քանի մը գիւղերուն մէջ:

Այսպէսով Հայաստանի 370 գիւղեր հեռաձայն կ'ունենան:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Ըստ արաբ եւ հայ պատմագիրներու վկայութեան՝ հեռաւոր դարերէ ի վեր Եգիպտոս գտնուած են բազմաթիւ Հայեր, որոնք մեծ ծառայութիւններ մատուցած են երկրին պետական, զինուորական, տնտեսական ու վաճառականական մարզերուն մէջ:

Եգիպտահայ ներկայ գաղութը կազմուած է գլխաւորապէս 94—96ի արիւնոտ թուականներու թրքական դժոխքի փախստականներով:

Եգիպտահայութեան թիւը մօտաւորապէս 20 հազար կը հաշուեն ըստ պետական եւ ազգային առաջնորդարանի վիճակագրութեան: Մեծ բազմութիւնները համախմբուած են Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ մէջ: Փոքրաթիւ Հայեր կը գտնուին գիւղաքաղաքներու եւ գիւղերու մէջ:

Վերջին 50 տարուան եգիպտահայ կեանքի բեմին առաջին գծին վրայ կը ներկայանան չորս մեծանուն Հայեր. Նուպար, Եագուպ Արթին, Տիգրան Ապրօ եւ Պօղոս Նուպար փաշաները, որոնք մեծ յարգ ունեցած են թէ պետական եւ թէ միջազգային հասարակութեան առջեւ:

Եգիպտահայ գաղութը բաղդատաբար արտասահմանի քոյր գաղութներուն հետ ամէնէն երջանիկը եղած է տեղական եւ ազգային բոլոր մարզերուն մէջ:

Առաջին օրէն իսկ ազատ եղած են բոլոր ասպարէզներու մէջ, եւ ոչ մէկ կաշկանդում չէ եղած իրենց դէմ պետական կամ միջազգային տեսակէտով: Ունինք ծխախոտի մեծ վաճառականներ, որոնց գործարաններու մէջ հազարաւոր Հայեր եւ տեղացիներ կ'աշխատին:

Ծխախոտի հայ վաճառականները տարեկան միլիոնաւոր եգիպտ. ոսկիի գործառնութիւն ունէին ու մեծ համբաւ ունեցան թէ տեղւոյն եւ թէ Եւրոպայի մէջ. սակայն դժբախտաբար, հոս ալ մեր ազգային ժառանգական տկարութիւնը — անմիաբանութիւնը՝ քայքայեց այս հսկայ գործերը, փոխանակ իրարու հետ միանալու, իրար հետ հասկացողութեան գալու՝ իրարու վնասել աշխատեցան անմիտ մրցումներով, մինչեւ որ քայքայուեցան եւ իրար ետեւէ թաւալգլոր ինկան հրեայ, անգլիացի դրամատէրներու ճանկին մէջ: Եւ քայքայուեցաւ զարգացած ծխախոտի հայ ճարտարարուեստը, ինչ որ ահաւոր դժբախտութիւն մը եղաւ հայ աշխատաւորներու համար մանաւանդ, վասնզի բոլոր գործարաններէն այսօր գրեթէ քշուած են հայ պաշտօնեաները եւ մասնագէտները ու անոնց փոխարէն լեցուած են Հրեաներ՝ որոնք ոչ մէկ կերպով ծանօթութիւն ունին ծխախոտի թէքնիքէն:

Կերպասեղէնի վաճառականութեան մէջ ժամանակ մը շատ կարեւոր տեղ ունեցան մեծ ու փոքր առեւտրականներ որոնք կը մրցէին օտար զօրաւոր տուներու հետ, ժամանակին: Պոլսոյ եւ Իզմիրի քայքայումով, քայքայուեցան նաեւ եգիպտահայ կերպասեղէնի տուները, որովհետեւ կեդրոնները հոն էին:

Եղաւ ժամանակ մը որ հայ արհեստաւորները մեծ յաջողութիւն ունեցան: Դերձակութեան, կօշկակարութեան, երկաթագործութեան, ձուլարանի եւ ուրիշ արհեստներու մէջ հայ արհեստաւորներու համար ընդարձակ ասպարէզ բացուեցաւ յաջողութիւններով, մինչեւ որ տեղացի ժողովուրդը ժամանակի ընթացքին տիրեց այս բոլոր արհեստներուն ու գերազանցեց հայ վարպետները:

Մտաւորական կեանք.— Դպրոցներու վիճակը կարելի է որոշ չափով մխիթարական համարել: Բացի ազգային իշխանութեանց կողմէ կառավարուած Գալուստեան (Գահիրէ), Պօղոսեան (Աղեքսանդրիա) վարժարաններէն, կան նաեւ անհատական վարժարաններ, որոք կը ղեկավարուին արժէքաւոր տնօրէններու ու խղճամիտ ուսուցիչ-ուսուցչուհիներու կողմէ: Ինչպէս ամէն տեղ՝ հոս ալ հայ ուսուցիչը իր խաչը կը տանի զմայլելի համբերութիւնով մը ... շատ դժուարութիւնով կը գանձեն իրենց նիհար ռոճիկները ու շատ կը քննադատուին վերէն ու վարէն:

ՖՐԱՆՔԵՒՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԲՆԱԳԻՐԸ

ՓՐՕԹՕՔՈԼ ԹԻՒ 2

Դաշնագիր Բարձր Կողմերը կը հաստատեն իրենց համաձայնութիւնը հետեւեալ կէտերու շուրջ.

Ներկայիս, անտեսական եւ ելմտական գետնի վրայ, Ֆրանսայի ներկայացուցչին կողմէ, Սուրիոյ հաշւոյն ի գործ դրուած վարչական եւ օրէնսդրական իշխանութեան՝ Սուրիոյ կառավարութեան փոխանցումը պատրաստելու համար, սուրիական կառավարութիւնը պատրաստ է ֆրանքեւսուրիական դաշնագրին վաւերացումէն անմիջապէս վերջ, բանակցութեան մտնելու՝ կարգադրելու համար Սուրիոյ եւ Լիբանանի միջեւ գոյութիւն ունեցող տնտեսական հարցերը:

Իր կողմէ, Ֆրանսական կառավարութիւնը պատրաստ է ապահովելու վերոյիշեալ փոխանցումը համաձայն այս բանակցութիւններէն ըսելիք որ եւ է կանոնագրի:

Այն պարագային որ կանոնագրութիւնը չպարունակէ Սուրիոյ եւ Լիբանանի համար հասարակաց կազմակերպութեան մը գոյութիւնը, ոչ ալ սուրիական եւ լիբանանեան վարչութեանց միջեւ աշխատակցութեան ձեւ մը, սուրիական կառավարութիւնը չպիտի հաստատէ, ընդդէմ Լիբանանի որ եւ է պարտադրող դրութիւն նախկին օսմանեան կայսրութենէն անջատուած պետութիւններու բաղդատմամբ:

Հասարակաց կազմակերպութեան մը չգոյութեան պարագային, ֆրանսական կառավարութիւնը ուղղակի սուրիական կառավարութեան պիտի փոխանցէ վարչական եւ օրէնսդրական իշխանութիւնները, զորս ներկայիս Ֆրանսայի ներկայացուցիչը ի գործ կը դնէ Սուրիոյ հաշւոյն անտեսական եւ ելմտական գետնի վրայ:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 5

Սուրիական հանրապետութեան վարչապետէն ֆրանսական հանրապետութեան մարզպանին

Պատիւ ունիմ յայտնելու Ձեր Վսեմութեան որ սուրիական կառավարութիւնը պատրաստ է պահելու օտար կրթական, խնամատարական եւ բարեգործական հաստատութեանց ինչպէս նաեւ հնագիտական հետախուզութեանց առաքելութիւններու համար, ներկայիս գոյութիւն ունեցող հնութեանց եւ հաստատութեանց վարչաձեւը:

ՓՐՕԹՕՔՈԼ ԹԻՒ 3

Դաշնագիր Բարձր Կողմերը, յանձնառու կ'ըլլան ֆրանքեւսուրիական դաշնագրի վաւերացումէն անմիջապէս վերջ, բանակցութեանց ձեռնարկել, համալսարանական համաձայնութեան մը կնքման համար:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 8

Սուրիական հանրապետութեան վարչապետը ֆրանս. հանրապետութեան մարզպանին

Այն պահուն երբ մեր յարաբերութիւնները, Ֆրանսայի հետ, պիտի կարգադրուին բարեկամութեան եւ դաշնակցութեան դաշնագրով մը, պատիւ ունիմ Ձերդ Վսեմութեան յայտնելու թէ, վերապահութեամբն յետագային ըլլալիք փոփոխութեանց, որոնք կրնան մտցուիլ, երկու դաշնագիր Բարձր Կողմերու համաձայնութեամբ, եւ նկատի առնելու համար Սուրիոյ մէջ գոյութիւն ունեցող տնտեսական ու ելմտական պայմանները, հանրային հաւաքականութեանց կամ պետութեան ելեւմուտքը շահագրգռող համաձայնութիւններուն ու մենաշնորհներուն մէջ, սուրիական կառավարութիւնը յանձնառու կ'ըլլայ յարգել, յանուն Սուրիոյ եւ իր հաշւոյն, ի շահս ֆրանսական ֆիզիքական կամ բարոյական անհատներու հաստատուած «ստացեալ իրաւունքները»:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 9

Սուրիական հանրապետութեան վարչապետը՝ ֆրանսական հանրապետութեան մարզպանին

Այն պահուն երբ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ յարաբերութիւնները պիտի սահմանուին բարեկամութեան եւ դաշնակցութեան դաշնագրով մը, պատիւ ունիմ Ձերդ Վսեմութեան հաւաստելու թէ սուրիական կառավարութիւնը պիտի պահպանէ սուրիական դրամանիշին եւ ֆրանսական դրամանիշին միջեւ գոյութիւն ունեցող կապը (փարիթէ):

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 10

Ֆրանս. հանրապետութեան մարզպանին նամակը սուրիական հանրապետութեան վարչապետին

Սուրիոյ մէջ գտնուող ֆրանսահպատակներու եւ Ֆրանսայի մէջ գտնուած սուրիահպատակներու փոխադարձ կացութիւնը ճշդելու նպատակաւ, պատիւ ունիմ Ձերդ Վսեմութեան յայտնելու թէ ֆրանսական կառավարութիւնը պատրաստ է բանակցելու սուրիական կառավարութեան հետ, տեղաւորման համաձայնութիւն մը կնքելու համար:

Այս համաձայնութիւնը պիտի հաստատէ ֆրանսական հանրապետութեան նախագահին 25 ապրիլ 1936 թուակիր հրովարտակով հաստատուած գոյավիճակը: Աւելի զատ պիտի ճշդուի

Ա) Թէ դաշնագիր Բարձր Կողմերէն մէկուն հպատակները ամէնէն նպաստաւորեալ ազգի առանձնաշնորհը պիտի վայելեն միւս կողմի դատարաններուն մօտ, օրէնքներով հաստատուած դատական աստիճանի բոլոր ատեաններուն վրայ իրենց իրաւունքները պահանջելու եւ պաշտպանելու համար:

Բ) Թէ ինչ կը վերաբերի մուտքին եւ բնակութեան, սուրիահպատակները ֆրանսական գաղթավայրերու մէջ պիտի վայելեն ամէնէն նպաստաւորուած ազգի հպատակներուն շնորհուած առանձնաշնորհումը:

Ֆրանսական կառավարութիւնը պիտի ապահովէ այդ մասնաւոր վերաբերմունքը սուրիահպատակներու նկատմամբ, ըլլան անոնք անհատներ կամ ընկերութիւններ, որոնց կը թոյլատրուի հաստատուիլ ֆրանսական գաղթավայրերու հողամասին վրայ, պայմանաւ սակայն որ անոնք յարգեն հանրային կարգի, կամ ապահովութեան օրէնքներն ու տեղական օրէնսդրութիւնը:

Ֆրանսական կառավարութիւնը պիտի թելադրէ Թունուզեան կառավարութեան աչառութիւն չընել սուրիահպատակներու դէմ, անոնց Թունուզ մուտքին եւ բնակութեան խնդրին մէջ, եւ աւելի զատ Թունուզեան հողամասի վրայ հաստատուած սուրիահպատակներու — անհատներ կամ ընկերութիւններ — շնորհել դաշնադրական օտար պետութեանց հպատակներուն ընծայուած հասարակաց իրաւունքներու վայելումը, պայմանաւ որ անոնք յարգեն հանրային կարգն ու ապահովութիւնը, ինչպէս եւ տեղական օրէնսդրութիւնը:

Նմանապէս գաղթավայրերու եւ հովանաւորութեան ներքեւ գտնուած երկիրներու հպատակները Սուրիոյ մէջ պիտի վայելեն ամէնէն նպաստաւորուած ազգի հպատակներուն հանդէպ ցոյց տրուած վերաբերմունքը:

(Շար.)

(6)

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՀԱՅ ՃԵՄԱՐԱՆԻՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

1936ի երկրորդ շրջանի Պաքալորէայի քննութեանց մէջ յաջողութիւն ձեռք բերած են վեց հայ աշակերտներ:

Փիլիսոփայութեան բաժնին մէջ՝ Հրաչեայ Սեդրակեան, մաթեմաթիքի բաժնին մէջ՝ Օր. Աստղիկ Երամեան, B շարքի քննութեանց մէջ՝ Գէորգ Էմմեան, Բարգէն Փափազեան, Օր. Վարսենիկ Երամեան եւ Գառնիկ Օղասեան:

Հայ Ճեմարանը այս տարի առաջին անգամ ըլլալով, պաշտօնապէս երեք աշակերտ կը ներկայացնէր Պաքալորէայի քննութեանց: Ներկայացողներէն երկուքը՝ Գէորգ Էմմեան եւ Բարգէն Փափազեան յաջողած են, առաջինը՝ Գէորգ Էմմեան երկրորդ հանդիպացած է եւ արժանացած մասնաւոր յիշատակութեան (mention assez bien): Assez-bienէն աւելի բարձր նիշ առնող չէ եղած քննութեանց մէջ:

քըն խսկ է, մեր շունչը, մեր յոյսը: Մենք պարտաւոր ենք օժանդակել ամէն փորձի, որ կ՚ապահովէ կարծիքի ազատութիւնը,— այդ է որ կը պահանջէ մարդկութիւնը: Ամէն մեծ պետութիւն պէտք է բան մը տայ իրմէ: Ինչ որ իրբեւ մեծ պետութիւն կրնանք տալ, կարծիքի ազատութեան ապահովութիւնն է: Մենք պատրաստ ենք կռուելու յանուն այդ ազատութեան, եւ մինչեւ մեր վերջին շունչը: Բայց մենք չենք ուզեր խառնուիլ օտար երկրի մը ներքին գործերուն, ինչպէս չենք ուզեր որ ուրիշներ ալ խառնուին մեր ներքին գործերուն:

Խօսակցութիւններ Իտըննի եւ Պէքի միջեւ

Լեհաստանի արտաքին նախարարը, գնդ. Պէք, որ այս պահուս կը գտնուի Լոնտոնի մէջ, կարեւոր խօսակցութիւններ ունեցաւ Իտընի հետ: Տակաւին ոչ մէկ զեկոյց տրուեցաւ այդ խօսակցութեանց մասին: Թերթերը կը կարծեն գիտնալ թէ երկու երկիրներու արտաքին նախարարները քննութեան առած են արեւելեան Եւրոպայի պետութեանց դերը Եւրոպայի խաղաղութեան պահպանումին մէջ, ինչպէս նաեւ Տանցիկի խնդիրը:

Յետոյ Իտըն յայտնեց թէ հարկ է առայժմ դադրեցնել Հրեաներու գաղթումը Պաղեստինի մէջ,— ինչպէս յայտնի է, Լեհաստան հրէական արտագաղթի աղբիւր մըն է: Գնդ. Պէք յանուն Լեհաստանի՝ ապահովութիւն տուաւ որ իր երկիրը չէզոք պիտի մնայ Ռուսիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ:

Տորիոյի կուսակցութեան համաժողովը

Երկուշաբթի, Տորիոյի կուսակցութիւնը, Ֆրանսական Ժողովրդային կուսակցութիւնը, Սէն-Տընիի քաղաքապետական թատրոնին մէջ գումարեց իր առաջին համաժողովը, որ կը զուգադիպէր կուսակցութեան հիմնադրութեան չորրորդ ամսեդարձին: Ամբողջ քաղաքը տօնական երեւոյթ մը առած էր: Յոյցերն ալ պակաս չէին: Համայնավարները կը պոռային:

— Տորիօն կախաղան:

Այս տենդագին մթնոլորտին մէջ բացուեցաւ համաժողովը, որուն կը մասնակցէին 1200 պատգամաւորներ: Բոլորը ոտքի՝ երգեցին կուսակցութեան քայլերգը, որ կը սկսի սա բառերով.— Ազատագրեա զքեզ, Ֆրանսա...:

Յետոյ բեմ բարձրացաւ Տորիօ, ակնարկ մը նետեց Ֆրանսական քաղաքականութեան վրայ, խստիւ քննադատեց համայնավարները, որոնք Սթալինի հրամանով՝ կ՚աշխատին Ֆրանսան նետել քաղաքացիական կռիւի մէջ: Աւելցուց որ ռուսեւֆրանսական դաշնագրին կնքումով՝ պատերազմի վտանգը աւելի եւս ծանրացած է: Ոմանք ռուսեւֆրանսական դաշնագիրը կ՚արդարացնեն Ֆրանսա Ա.ի եւ Թուրքիոյ սուլթանին միջեւ՝ կնքուած դաշնագիրով:— Սակայն, պոռաց Տորիօ, Թուրքիոյ սուլթանը իր հրամանին տակ չունէր Մօրիս Թորէզներ եւ Գ. Միջազգայինի Ֆրանսական հատուածներ:

Յետոյ Տորիօ անցաւ իր կուսակցութեան ծրագրին, եւ համաժողովը անցաւ աշխատանքի:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՐԼ ՄՕՐՐԱՍԻ բանտարկութեան դէմ բողոքելու համար, բազմաթիւ երեսփոխաններ եւ ծերակուտականներ գիր մը ուղղեցին կառավարութեան:

ՏԱՐՏԱՆԷԼԻ նեղուցներու նոր դաշնագրին յանձնումը կատարուեցաւ երկուշաբթի, Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան մէջ, մասնաւոր արարողութեամբ մը, որով դաշնագիրը ի զօրու կը դառնայ այդ օրուընէ սկսեալ:

ՀԱՅՈՒ արիւն կը կրէ, կ՚ըսեն Ֆրանսերէն թերթերը, տիկին Փոփովի համար, որ անցեալ տարի, Պիյանքուրի մէջ, վէճ մը կ՚ունենայ իր դրացիին՝ վրացի Պելխանովսքիի հետ: Վրացին, քիչ մը խմելէ վերջ, կը յարձակի տիկին Փոփովի վրայ, սակայն տիկին Փոփովի տղան ատրճանակով կը պաշտպանէ իր մայրը, վիրաւորելով Վրացին, որ անշունչ գետին կը փռուի: Երկուշաբթի օր Փարիզի դատարանը անպարտ արձակեց Փոփովը: Այս առթիւ Ֆրանսերէն թերթերը կը գրեն թէ հայ եւ վրացական ցեղային վրէժխնդրութեան արդիւնք է կռիւը, որ թերեւս երբեք Հայու հետ կապ չունի, եւ դրկիցի սովորական հակառակութիւն մը կը թուի:

ԹՐՈՑՔԻԻ դիւանը, որ կը գտնուէր Փարիզ, հոլանտացի գիտունի մը բնակարանին մէջ, գողցուեցաւ անցեալ օր: «Մաթէն» կը գրէ թէ Մոսկուայի մարդիկն են, որ, այսքան ճարպիկ կերպով, թռցուցած են այդ թուղթերը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ՍՈՒՌ-ՍԷՆ-ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ վաղը հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 13 Նոյ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 281 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանը:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՄԷՋ.— Նախաձեռնութեամբ Մուրատ խումբի եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի
14 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Պար փիյօնեէի վերնայարկի սրահին մէջ,
կը նախագահէ ընկ. Լ. ՕՎԻԿԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ռ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
գեղարուեստական բաժին: մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:
ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է:

ՊՈՐՏՕԻ ՄԷՋ.—
15, Նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Բարսեղ Շահպազ Ակումբին մէջ
ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ԱՆԱՆԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՍԵՐԺ ԹՈՐՈՍԵԱՆ
Երգ, նուագ, արտասանութիւն: Կը նուագէ Ա. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ:
Հանդէսէն վերջ ընկերահամակրական խնջոյք:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Հ. Յ. Դ. Վալանսի կոմիտէին կողմէ, 15, Նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ:
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ռ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
Ներկայ քաղաքական կացութեան մասին:
Կը հրաւիրուին համակիրները:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ—ԵՐԵԿՈՅԹ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած
Փարիզի Հար. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան կողմէ
Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ
15 Նոյ. կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր:
150 Route d'Orléans, Bagneux
Աշակերտութեան կողմէ երգեր, արտասանութիւն:
Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով
ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ
(կատակերգութիւն մէկ արար)
ԹԱՌ եւ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ — ԱԺԱՆ ՊՈՒՖԷ
Գին 3 ֆրանք:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԹԱՏՐՈՆ ԺՕՐԺ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ
ԻՐ ԱՄԵՐԻԿԱ ՄԵԿՆԵԼՈՒՆ ԱՌԹԻՒ
Այսօր, չորեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր, **Victor Hugo**յի սրահներուն մէջ, 46, rue St-Didier
Մէթրօ՝ Trocadero եւ Victor Hugo
Պ. ԺՕՐԺ կը նուագէ հայկական ընտիր կտորներ: կը մասնակցին Տիկ. ԺԷՆԻԱ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ. Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆ
Փոքրիկներ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ (քոյր եւ եղբայր)
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ: Թանկոյի մրցում, քօթիյօն, ընտիր օրքեսթր ճաշ: Մուտք 10 Ֆր.:

Թէյասեղան

Համազգայինի Փարիզի Վարչութեան թէյասեղանը տեղի կ՚ունենայ Նոյեմբեր 15ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ: Գեղարուեստական բաժին:

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
Տեղի պիտի ունենայ Դեկտ. 13ին, կիրակի կէսօրէն յետոյ ժամը 2.30ին
Société de Géographieի սրահին մէջ,
184 Bld. St. Germain
Հանդէսը նուիրուած է ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ:
Պիտի նախագահէ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ,
Պիտի բանախօսէ՝ Պ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ
գեղարուեստական բաժնի մանրամասնութիւնները կը ծանուցուի յետոյ:

Ճաշկերոյթ—Պարահանդէս

կազմակերպուած Ալֆորվիլի Զէնկիլէրի Հայր. Միութեան կողմէ
14 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ լոյս
Salle Heuzeyի մէջ, **1 Quai d'Alfort, Alfort** (Seine)
Ճաշկերոյթը կը սկսի ժամը 7.30ին:
Երգ, արտասանութիւն, արեւելեան նուագ եւլն. մինչեւ կէս գիշեր, ուրկէ վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը:
Մուտք 7 ֆրանք, ճաշով միասին, բացի ըմպելիէ:
ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Առնել օթօպիւս 81, 125, 24 եւ իջնել Pont de Charenton:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Ս. Մաթոսեան իրենց խնդակցութիւնը կը յայտնեն, Վալանսահայ Կարոյեան ընտանիքին, իրենց զաւկին եւ թոռնիկին՝ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԻ ծննդեան առթիւ:
Վիէն 6 Նոյեմբեր, 1936

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խ. Շավիլի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ատենապետուհի Տիկին Ս. Տէր Դաւիթեանի իր մօրեղբօր՝ ՏՕՔԹ. ԵԱՂՈՒՊԻ մահուան առթիւ:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՇԱՀՐԻԿԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀԸ
5 Rue de l'Eclipse, Մարսէյլ
ՎԱՐԴ-ՊԱՏՐԻԿ ամոլը՝ մասնակցութեամբ «Աբէլեան» թատերասիրացի
15 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին
կը ներկայացնէ ՊԵՐՃ ՊՌՕՇԵԱՆԻ
«ՍՕՍ ԵՒ ՎԱՐԴԻԹԵՐ»
Դիւցազնական երաժշտական դրամ 5 արար:
ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ
ԳԻՆԵՐԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

ՎԱՐԴ-ՊԱՏՐԻԿ ամոլը

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ եւ ՇՐՋ. Հայր. Միութեան անդամ եւ ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները խորհրդակցական կարեւոր ժողովի կը հրաւիրուին 12 Նոյ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին, 32 Ave Gobelinsի սրճարանի վերնայարկը, մէթրօ Gobelins:

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ միութեան Ֆրանսայի շրջանի կեդրոնական վարչութիւնը իր շրջանի բոլոր մասնաճիւղերուն կը ծանուցանէ թէ 1936 նոյեմբեր 14ին, շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Վալանսի մէջ պիտի գումարուի Ֆրանսայի երկրորդ պատգամաւորական ժողովը:

Մասնաճիւղերէ կը խնդրուի ընտրել իրենց պատգամաւորները: Ժողովի օրը ներկայանալ հետեւեալ հասցէին՝ 10, րիւ Պուֆիէ, Վալանս (Տրոմ):

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Վաղը, հինգշաբթի, տեղի կ՚ունենայ հաւաքոյթը՝ Ecole des Langues Orientalesի մէջ, 2 rue de Lille, Paris.
Դասախօս՝ Պ. ՉՕՊԱՆԵԱՆ
Նիւթ՝ Կոստանդին Երզնկացի (շար.)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Հայկանուշ Պուտաքեան (Պէյրութ), կը փնտռէ իր ազգականները՝ Տիկին Մաքրուհի Պուտաքեան եւ զաւակները՝ Պայծառ ու Սէնէքէրիմ, որոնք Ֆրանսայի շրջանը կը գտնուին: Ծանօթներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Haiganouche Boudakian, c/o Mr. H. Chahinian, Pharmacie de la Santé, Ave. Foch, Beyrouth (Liban):

— Մալկարացի Սուքիաս Մշոնեան կը փնտռէ իր եղբօր որդին, Տաճատ Օննիկ Կրպօ Մշոնեան, որ 16 տարի առաջ Փարիզի երկրաչափական վարժարանը ուսանող եղած է: Իմացնել «Յառաջ»ի վարչութեան:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

:::: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::::

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 13 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 13 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3268 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՊԱՏԿԵՐ...

«ԺԱՄԷՆ ԵՍ ԵՄ ԳԱԼԻՍ, ՏԷՐ ՈՂՈՐՄԵԱՆ ԴՈՒՔ ԷՔ ԱՍՈՒՄ...»

Կուրծք կը ծեծէին չարունակ յանուն Մայր Աթոռի. չարունակ խունկ կը ծխէին անոր Գահակալի անունին. կը քծնէին ու կը սողային Նուիրակին առջեւ, անոր իւրաքանչիւր խօսքը պատգամ հռչակելով բոլորին համար:

Նուիրակը գնաց Ամերիկա, մնաց հոն չորս ամիս եւ այս ամբողջ ժամանակաշրջանին ոչ իսկ մէկ անգամ ոտք կոխեց այն եկեղեցիներէն ներս, ուր թէեւ ոչ «դուրեանական», բայց դարձեալ հա՛յ ժամերգութիւն կը կատարուէր, հա՛յ հովիւներու միջոցով և հա՛յ ժողովուրդի համար:

Խաժամուժին հաճելի եկաւ Նուիրակի այս խտրական ոգին եւ ան աղաղակեց.

— Պատկա՛ռ կեցէք Սրբազան Նուիրակին. անոր բերնով ձեզի ազգին Հովուապետը կը խօսի. անոր ոչը ո՛չ պիտի ըլլայ բոլորիս համար եւ այոն՝ այո՛:

Նուիրակը ատեն մը Ամերիկայի մէջ մնալէ յետոյ, օր մը հանդիսաւորապէս այցի գնաց «Պայքար»ի խմբագրատունը. մոռցաւ, որ իր առաքելութեան ոգին հակառակ քայլ մըն է իր կատարածը. չյիշե՛ց, որ քիչ մը անդին ուրիշ թերթ մը եւս կայ, որուն նոյնպէս պարտաւոր է այցելութիւն տալ, եթէ երբեք իր առաքելութեան մաս կը կազմեն այս կարգի այցելութիւնները:

Խաժամուժը տեսաւ այս ամէնը եւ հորթի հրճուանքով բարձրաձայն ճչեց.

— Ազգին Կրօնապետին Լիազօր Նուիրակը գիտէ թէ ի՛նչ կ'ընէ եւ ինչո՛ւ կ'ընէ. մենք անկէ ոչ թէ հաշիւ պիտի պահանջենք, այլ անոր պիտի հպատակինք միայն. այս է մեր պարտքը եւ մեզ համար սուրբ է իր կամքը:

Նուիրակը հոս չկեցաւ սակայն, «մանրամասնութեանց» մէջ անգամ աննկատ ան չըրեց մէկ կողմը եւ խոցոտեց միւսը. իր բոլոր յայտարարութիւնները, սահմանուած բովանդակ հայ գաղութին համար, ան կը յղէր «Պայքար»ներուն եւ չէր յղեր «Հայրենիք»ին:

Իր գոհունակութեան մէջ դէպի եօթերորդ երկինքները սլացած խաժամուժը նշմարեց Նուիրակին մէջ այս խտրական ոգին եւ աղաղակեց.

— Նուիրում՝ Մայր Աթոռի Գահակալին հանդէպ, եւ հպատակութիւն՝ անոր Լիազօրին առջեւ. այս է ամերիկահայ գաղութի միահամուռ կամքն ու որոշումը:

Մենք լուռ էինք. այս ամբողջ շրջանին մենք որոշած էինք քար դնել մեր զգացումներուն եւ կապանք՝ մեր լեզուին, ամերիկահայ գաղութի ներքին կեանքը փոթորկող կիրքերը մեղմելու համար:

Մեր որոշման անկեղծութիւնը մենք փաստեցինք մեր կատարած զիջումներու մեծութեամբ. ոչ միայն բանիւ, այլեւ գործով. ցոյց տուինք, որ որոշած ենք վերջ դնել ներքին աւերիչ տարաձայնութեանց: Երբ Նուիրակը վերջնական ձեւ տուաւ իր տնօրինութեանց, մենք որոշեցինք ենթարկուիլ իր կամքին:

Այսպէս չխորհեցան սակայն Մայր Աթոռի «կարգապահ հաւատացեալ»ները: Անպաշտօն բանակցութեանց մէջ յօժարելով ենթարկուիլ իր կամքին, վճռական ժամին ըմբոստացան իր դէմ եւ ամօթալի պարտութեան մատնեցին զինք: Երբ «լիազօր» Նուիրակը հարկադրաբար տեղի կուտայ այս դաւին առջեւ եւ սկսմայ կը յօժարի՛ «իրաց վիճակը»պահել, դաւին սպաներէնվ. Բիւրքճեան, դառնալով Հօթէլ Մարթինիքի «յեղափոխանական ժողով»ին, կը յայտարարէ.

— «Սրբազանը իր այս ժեսթով երախտապարտ կացուց յեղափոխանական ժողովը մանաւանդ անոր համար, որ մեր կողմէն իրեն խոստումներ կամ զօրաւոր յոյսեր ալ տրուած էին իր առաջարկներուն համաձայնելու» («Հ. Կոչնակ», 24 Հոկտ. 1936):

Ոչ թէ խոստումներ կամ զօրաւոր յոյսեր, այլ պարզ, որոշ եւ մեկին համաձայնութիւն:

Այս անարգ խաղը խաղալէ եւ այս խոստովանութիւնները կատարելէ յետոյ, «պարկեշտ հաւատացեալ»ները այժմ ալ նոր խաղի ձեռնարկած են՝ խորհրդային իշխանութեանց աչքին Նուիրակը վերջնապէս վարկաբեկելու եւ վտանգելու համար:

Ռամկավար թերթերը շատ դժո՛յշ կերպով եւ շատ թափանցիկ բառերով ճիգ կ'ընեն հանրութեան այն համոզումը ներշնչել, թէ կաթողիկոսական Նուիրակը... ծպտեալ Դաշնակցական մըն է:

Եգիպտոսի ռամկավար պաշտօնաթերթը, «Արեւ», իր հոկտեմբեր 31ի խմբագրականին մէջ կը գրէ.

«Ամերիկահայ մամուլին մեզի բերած վերջին տեղեկութիւններուն լոյսին տակ կրնանք ըսել թէ Տ. Գարեգին Ս. անտեսած էր նաեւ ուրիշ ազդակ մը, նո՛յնքան կարեւոր իր ծրագիրին յաջողութեանը համար, այն է՝ չօշափել տրամադրութիւնը այն «կողմ»ին, որ հաւատարիմ մնացած էր Հայրապետական կարգադրութեանց եւ հրամաններուն...

«Այս զանցառութիւնը, որ չէր սպասուեր Տ. Գարեգին Ս.ի հեռատեսութենէն եւ փորձառութենէն, ճակատագրական դեր մը կատարած ըլլալ կը թուի Տ. Գարեգին Ս.ի «պարտութեան» մէջ»:

Այս «միւս կողմ»ը ոչ թէ մենք ենք, այլ իրենք. Նուիրակը զա՛նց ըրած եւ չէ չօշափա՛ծ այդ «միւս կողմ»ին տրամադրութիւնները, կամայ թէ ակամայ «այս կողմ»ին սադրանքներո՛ւն զոհը դառնալով...

Նոյն միտքը աւելի որոշակի բառերով կ'արծարծէ ծպտեալ բոլշեւիկներու բերանը, «Երիտասարդ Հայաստան», իր հոկտեմբեր 10ի խմբագրականին մէջ, ջերմ արձագանգ դառնալով նոյն «Արեւ»ին կողմը:

Անդրադառնալով Նուիրակի հաշտարար կոչին, այս ծպտեալը կը գրէ.

«Այնտեղ՝ որոշակի եւ ակնբախ կերպով դուրս կուգայ այն ճշմարտութիւնը որ՝ Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Լիազօր Գարեգին Արքեպս.ը, որու այցելութեան հետ Ամերիկահայութիւնը կապած էր այնքան մեծ յոյսեր, ցաւալի կերպով ինկած է այն հոսանքի ազդեցութեան տակ, որու եկեղեցիէն ներս հակա—Հայաստանեան ոտնձգութիւններուն դէմ ծառացաւ ու կանգնեցաւ ճակատաբաց իր իսկ կրօնական աստիճանակիցն ու եղբայրը Դուրեան Արքեպսկ.ը»:

Շարունակութեան մէջ իր այս գրպարտութիւնը ա՛լ աւելի «խորացնելով», նոյն ծպտեալը կը գրէ.

— «Կաթողիկոսական - Պատուիրակը անհերքելի կերպով ինկած է Դաշնակցութեան եւ անոր աղանդաւորականութեան, եպիսկոպոսներու եւ առաջնորդներու ազդեցութեան տակ ...»:

— «Նուիրակի մտքերի պայծառացումն ու խաղաղութիւնը աւելի Դաշնակցութեան եւ «Հայրենիք»ի մտքերի պայծառացումն ու խաղաղութիւններն են... »:

— «Պատուիրակը աւելի մտահոգ է փրկելու Դաշնակցութեան աղանդաւորական եկեղեցին եւ անոր սնանկացած առաջնորդը, որու փաստերը մեր ձեռքն են, քան թէ լուծելու ամերիկահայ եկեղեցական կնճռոտ խնդիրը »:

Եւ այլն, եւ այլն, եւ այլն:

Այսպէս ուրեմն... «Դաշնակցական» նաեւ կաթողիկոսական Նուիրակը: Այն Նուիրակը, որու հացէին այս նոյն խանփճառանձի բերաններէն «Պայքար» կը գրէր.

— «Գարեգին Սրբազան ուրիշ բարձրաստիճան եկեղեցականներու նման զերծ չմնաց Ներքին Զալիքին անիրաւ հալածանքէն ... » :

Մեղմէ անխուսափ այս հալածուածն է ահա, որ Տիրոջ զօրութեամբ այսօր մեր «գործակից»ը դարձած է... իր« հեզ հպատակ»ներու դէմ :

Ոյժ չունինք այս լրբութիւնները մեկնաբանելու. հարկադրուած ենք վերջակէտ դնել եւ հարցը փակուած նկատել:

Վերջին «ճաշկերոյթ»ով մը սակայն:

«Հ. Կոչնակ» (24 հոկտ. 1936) ուշագրաւ մանրամասնութիւններ կուտայ Հօթէլ Մարթինիքի «յեղափոխանական ժողով»ի նիստերէն: Նուիրակը «ծայր աստիճանի անկեղծ, անվերապահ ու տպաւորիչ բառերով» կը դառնայ «յեղափոխան»ներուն եւ կ'առաջարկէ, կը խնդրէ ու կ'աղերսէ վերջ տալ պայքարներուն եւ «եկեղեցին քաղաքական խնդիրների դաշտ չհամարել, այն եկեղեցին՝ որ եղբայրասիրութեան աղբիւրն է»:

«Յեղափոխան»ները կ'ընդդիմանան. «տիրող խաղաղութիւնը վրդովուած պիտի ըլլայ, եթէ հաշտութիւն գոյանայ ընդդիմադիր տարրին հետ», կը յայտարարեն անոնք:

— «Ֆիլատէլֆիայի յեղափոխաններէն մին,— կը շարունակէ «Հ. Կոչնակ»,— որ Սրբազանի առաջարկին համաձայն կ'արտայայտուէր բացխեցաւ ընդդիմութեան: Եղան յեղափոխաններ՝ որ իրենց թեմին կամքը արտայայտելէ առաջ սկսան հայ կրօնքի եւ եկեղեցւոյ պատմութենէն ճառել: Պարապ տեղը չէր որ Սրբազանը անգամ մը դիտել տուաւ՝ «ժամէն ես եմ գալիս, Տէր ողորմեան դուք էք ասում»:

Դաւադիրներէն եւ ըմբոստացած սարուկներէն այս «Տէր ողորմեան» լսելէ յետոյ, Նուիրակը հետեւեալ յայտարարութիւնը կ'ընէ.

— «Ես տեսնում եմ որ իմ առաջարկը բացարձակապէս ձախողած է: Նորէն կրկնում եմ, որ իմ առաջարկը չէ հասկացուած: Դուք գլխ դրել էք շատ նեղ դրութեան մէջ: Ես կամենում էի, որ դուք նեցուկ լինէիք Մայր Աթոռի հեղինակութեանը պաշտպանութեան, բայց չեմ կարող հասկացնել ինքզինքս. թերեւս հայերէն չեմ գիտեր: Հայրապետի եւ իմ ցանկութիւնն է եկեղեցու միասնականութիւն հաստատել: Ըսել է ժամանակը չէ հասել տակաւին: Խղճիս ու Աստուծուս առջեւ ես պարտքս եմ կատարած: Եթէ չեմ յաջողուել, ի՞նչ անեմ: Ուրեմն այսպէս կը մնայ ամէն ինչ ու կը զեկուցանեմ իմ Հայրապետին: Սա կը լինի փոքր չարիքը: Պարտուած եմ, բայց նորէն կ'ըսեմ որ զիս չէք հասկացած: Վեհափառի կամքն էր եթէ չյաջողուեմ, հաւանեմ ներկայ որոշման »:

«Հ. Կոչնակ» իր նկարագրականի ամէնէն տպաւորիչ մասը ամէնէն վերջը պահած է:

Տանք ամբողջութեամբ.

— «Կիրակի օր Ս. Պատարագէն յետոյ ու նոյն երեկոյեան երկու նիստերու միջնադարին, եկեղեցւոյն ներքնասրահին մէջ եղափոխանները հիւրասիրուեցան ճոխ հացկերոյթներով: Երկրորդ ճաշէն ետք երբ ներկաները սկսան բաժակաճառեր առաջարկել Հայրապետի ու անոր Նուիրակի կենաց ու արեւշատութեան, Լիազօրը պատասխանեց.— «Պարտուած մարդ եմ ես, բայց բարի գործի ներկայացուցիչ եմ: Ձեր այս արտայայտութիւնը պարտուած մարդու համար մեծ մխիթարութիւն է»: Ու աւելցուց «Վեհափառին հեռագրեցէք թէ ձեր պատուիրակը թէեւ պարտեցինք, բայց ձեզ համար ունինք մշտական յարգանք ու սէր»:

Խե՛ղճ Նուիրակ ...

Հեռագի՛ր մը միայն... «մշտական յարգանքի՛ եւ սիրո՛յ », ահա իր միակ աւերանքը:

Եւ այս աւերանքը անո՛նց, որոնցմէ Հայոց եկեղեցիի ծերունի Սրբազանը Մայր Աթոռէն եկաւ... «Տէր ողորմեա» լսելու, որոնց առջեւ հարկադրուեցաւ վկայելու թէ... «թերեւս հայերէն չի գիտեր», եւ որոնց նիւթած դաւերուն հետեւանքով պարտադրուեցաւ խոստովանելու թէ՝ ինք... «պարտուած մարդ մըն է»:

Նուիրակին արտասահման գալը կը կարծենք թէ զուր չանցաւ ...

Ե.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊՈԶ ԿՏՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Փարի Սուար հետաքրքրական լուր մը կուտար երէկ.—

Պոլսոյ մէջ շատցեր են շուները: Առաջին անգամ չէ, որ շուներու բազմացումը մտահոգութիւն կը պատճառէ երբեմնի Բիւզանդիոնին: Աղէտի մը նման, քանի մը տարին անգամ մը, կը լսենք, որ շուները շատցեր են: Եւ քաղաքապետութիւնը կը սկսի գիտեր ընել՝ շուն ջարդելու համար: Կը յիշեմ որ տարի մը շոգենաւ լեցուցին շուները եւ փոխադրեցին անբնակ կղզի մը, Իշխանաց կղզիներուն ետեւ: Հոն շուները իրար կերան ու փճացան: Այս տարի բոլորովին նոր ձեւ մը գտեր է քաղաքապետութիւնը: 25 դրուշ կը վճարէ ամէն քաղաքացիի, որ շուն մը կը սպաննէ եւ պոչը կը բերէ քաղաքապետարան: Եւ ահա Թուրքերը իրարու ետեւէ կը վազեն քաղաքապետարան: Հասան մէկ ձեռքը գաւազան, միւս ձեռքը շունի մը պոչ ինչպէս առասան, ետեւէն Ահմէտ կռնակին համետ՝ ձեռքին մէջ շունի մը ձետ (պոչ), յանկարծ կը հասնի Մահմուտ՝ ձեռքին մէջ ջղուտ քոստ շունի մը տուտ (պոչ), եւ ահա Հաֆըզ Թիրեաքի՝ ձեռքին մէջ ալ շան ագի: Սակայն այս պոչակիր բազմութիւնը վերջ չգտած՝ կը հատնի քաղաքապետարանի սնտուկին դրամը: Անթիւ անհամար պոչ մթերելէ վերջ, քաղաքապետը կ'ենթադրէ որ այլեւս հաջիւն ու կաղկանձիւն պիտի չլսուի Պոլսոյ թաղերէն: Բայց ոչ,— շուները նորէն շատ են, շա՛տ ու շա՛տ: Միայն թէ պո՛չ չունին:

Մեր խելացի Թուրքերը կտրեր են շուներուն պոչերը, բայց չեն սպաններ:

Իմ կարծիքովս՝ յանցաւորը հրահանգ տուողն է: Պոչը կտրածները (խօսքը Պոլսոյ շուներուն մասին չէ, Ատափազարի մէջ գողի բարբառով՝ պոչը - կտրած կը նշանակէ Թուրք, հասկնալի փոխաբերութեամբ մը անշուշտ), այո՛, պոչը - կտրածները շիտակ պիտի տեսնէին իրենց գործը, եթէ ըսուէր թէ հրահանգը պէտք է հասկնալ ոչ թէ կրօնական ըմբռնումով, այլ միայն ու միայն ցեղային ստանդութեամբ :

Արդարեւ, անոնք հրահանգը զօրծադրեր են կրօնական ըմբռնումով, եւ միայն «խնձէթ» ըրեր են շուները:

Եթէ գործէին ցեղային ստանդութեամբ՝ կը կտրէին շուներունգլուխները: Չէ՞ որ Հայու գլուխ կտրելու մէջ ոչ միայն տաղանդ ցոյց տուին, այլ եւ ամբողջ աշխարհի առջեւ հաստատեցին թէ պատմութեան մէջ ամենանի՛ն, ամենամե՛ծ քաղաքակրթութիւնը հիմնողներն են եղած Թուրքերը, միայն ու միայն Թուրքերը, եթէ անշուշտ քաղաքակրթութիւն բառով կը հասկցուի մարդ ջարդել :

ԱՐԱԶ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԶԱՆԳՈՒԱԾԱՅԻՆ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ

Հակաբոլշեւիկեան շարժում Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ադրբէջանի մէջ

Ըէօյթէր հեռագրական գործակալութիւնը Մոսկուայէն կը հաղորդէ թէ զանգուածային ձերբակալութիւններ կատարուած են Խորհ. Միութեան զանազան շրջաններուն մէջ,— ձերբակալուածներուն մէջ կան բազմաթիւ օտարականներ: Ձերբակալութիւնները կատարուած են, կ'ըսուի, իբրեւ հետեւանք դաւադրութեան մը, որ նպատակ ունէր Փաշական մարշաձեւ (?) հաստատել Ռուսիոյ մէջ:

*** Վրացական մամուլի դիւանը Ժընեւէն կը հաղորդէ.—

Թիֆլիզէն հասած հեռագրի մը համաձայն, այս վերջին շաբաթներուն՝ ծանր խռովութիւններ պատահած են Հայաստանի, Ադրբէջանի եւ Հիւս. Կովկասի մէջ: Շարժումը հակաբոլշեւիկեան գոյն ունի: Վրաստանի մէջ հակաբոլշեւիկեան շարժումը այնպիսի համեմատութիւններու է հասած, որ համայնավար կազմակերպութիւններն իսկ վարակուած են, մանաւանդ Երիտասարդական Միութիւնները, որոնք կը գործեն «ազգային զգացումէ ներշնչուած»: Իշխանութիւնները զանգուածային ձերբակալութեանց ձեռնարկած են պարզապէս արմատախիլ ընելու համար այդ զգացումը եւ մաքրագործելու համար համայնավար կազմակերպութիւնները: Հարիւր յիսուն հոգի գնդակահարուած են ձերբակալուածներէն :

*** Ըէօյթէր հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ թէ այս նոր դաւադրութիւնը կազմակերպուած էր լայն ցանցով մը: Ձերբակալուած օտարականներուն մէջ կան Գերմանացիներ, Աւստրիացիներ, Շուէտացիներ եւ Լեհեր, որոնք հակաբոլշեւիկեան քարոզչութեամբ կը զբաղէին եւ հակակառավարական գործունէութիւն մը ցոյց կուտային:

*** Տէօյչէ Ալկէմայնէ Ցայթունկ թերթին Մոսկուայի թղթակիցը կը հաղորդէ թէ ձերբակալուած են հինգ Գերմանացիներ, որոնք ինչո՛վ ամբաստանուած են՝ յայտնի չէ: Նոյն թղթակիցը կը գրէ թէ Կէփէուին խստահսկողութեան տակ առած է օտար դեսպանատուները, ուշադրութենէ չհեռացնելու համար բոլոր անոնք որ դեսպանատուն կը մտնեն:

*** «Փըթի Փարիզիէն»ի թղթակիցը հեռախօսով կը հաղորդէ Մոսկուայէն.—

Պաշտօնապէս կը հաստատուի որ ձերբակալուած են բազմաթիւ գերմանացի եւ ֆինլանտացի անձնաւորութիւններ, Մոսկուայի մէջ: Անոնք ամբաստանուած են թէ կը գործէին խորհրդային պետութեան դէմ :

Վստահելի աղբիւրէ մը քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, Մոսկուայի մէջ ձերբակալուած է գերմանացի հռչակաւոր գիտնական եւ քաղաքական գործիչ Օթթօ Հէօցը, որ տնօրէնն է Ուսումնաթերթ արեւելեան Եւրոպայի պարբերականին եւ դասախօս է, 1912էն ի վեր, Պերլինի համալսարանին պատմութեան ամպիոնին: Փրոֆէսէօրը մինչեւ այժմ ճանչցուած էր իբրեւ պաշտպան գերման եւ սովետական մերձեցումի մը:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ԷՋՄԻԱԾԻՆԸ

Անկէ մօտ երեք տարի առաջ, երբ Ամերիկահայոց վերջին ընդհանուր երեսփոխանական ժողովը պառակտուեցաւ եւ ատոր հետեւանքով ամերիկահայ եկեղեցին բաժնուեցաւ երկու մասի, ինչպէս յայտնի է, մէջտեղ չըկար որ եւ է դաւանական կամ կրօնական խնդիր կամ վէճ՝ այդ բաժանումը արդարացնելու համար։

Բաժանումին յաջորդող երեք տարիներու ընթացքին ալ, հակառակ եղած քաղաքական եւ կուսակցական բուռն պայքարներուն, նոյնպէս չծագեցաւ որ եւ է վէճ դաւանական կամ կրօնական գետնի վրայ։

Ամերիկահայ եկեղեցիի պառակտումին գլխաւոր պատճառները քաղաքական էին։ Փաստերը ծանօթ են։ Առաջնորդ Ղեւոնդ արք. Դուրեանը եկեղեցին դուրս եղած հանդէսի մը մէջ, օտարներու առջեւ, անարգեց հայ ազգային դրօշակը եւ ռամկավար-հնչակեան-Հօկճի փոքրամասնութիւնը, առաջնորդին եւս կենալով, հակառակ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի բացայայտ կամքին, ուզեց հայ եկեղեցին իբր միջոց ծառայեցնել՝ հայ ազգային դրօշակին եւ հայ ազգային իտէալներուն հաւատարիմ մնացած ազատատենչ հայութեան դէմ քաղաքական կամ կուսակցական պայքար մը մղելու համար։ Այդ քաղաքական նպատակով ու շարժառիթներով ալ այդ փոքրամասնութիւնը բաժնուեցաւ մեծամասնութենէն։

Դժբախտաբար, Էջմիածինը, մասամբ հեռու ըլլալով, մասամբ կաշկանդուած ըլլալով քաղաքականապէս, մասամբ ալ մոլորեցուած ըլլալով իր այստեղի առաջնորդի տուած անճիշդ տեղեկութիւններէն, չկրցաւ սկիզբէն իսկ ըմբռնել կացութիւնը, իր հապճեպ կարգադրութիւններով սխալմամբ քաջալերեց Երեսփ. Ժողովը լքող մեծ-բոտ (ռամկավար-հնչակեան-Հօկճի) փոքրամասնութիւնը, ուշացուց լիազօր ներկայացուցչի մը առաքումը՝ վէճը տեղին վրայ քննելու եւ արդար որոշում մը տալու համար եւ այդ կերպով ստեղծեց այնպիսի վիճակ մը, որ Երեսփ. Ժողովի ազատատենչ մեծամասնութեան հետ եղող հոգեւորականները, իրենց հօտէն չբաժնուելու համար, ստիպուած եղան կարգապահական թերացումներ թոյլ տալ իրենց, այսինքն՝ չհնազանդիլ Էջմիածնի հրամաններուն։ Եւ երբ աւելի քան երկու տարի յետոյ վերջապէս Ամերիկա եկաւ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցիչ Գարեգին սրբազանը, ան խուսափեցաւ որ եւ է այցելութիւն իսկ ընելէ վերջին Երեսփ. Ժողովի մեծամասնութեան եկեղեցիներուն՝ այն հիման վրայ, որ անոնց մէջ պաշտօնող քահանաները անհնազանդ էին գտնուած Էջմիածնի հոգեւոր գերագոյն իշխանութեան հանդէպ։

Այժմ, ինչպէս յայտնի է, ամերիկահայ մեծամասնութեան հետ եղող հոգեւորականները կատարած են Գարեգին սրբազանի կարգապահական պահանջները եւ այլ եւս չեն կրնար ըմբոստներ նկատուիլ Էջմիածնի կողմէ։ Որով, ուրեմն, ամերիկահայ մեծամասնութիւնը այսօր ոչ միայն կրօնական կամ դաւանական, այլ եւ կարգապահական որ եւ է վէճ կամ խնդիր չունի Էջմիածնի հետ։

Ահա թէ ինչու այժմ Էջմիածինը ոչ մէկ հիմ կամ պատճառ ունի խորթ զաւակներու նման վարուելու ամերիկահայ ազատատենչ մեծամասնութեան եկեղեցիներուն, անոնց հովիւներուն ու ժողովուրդին հետ։

Ճիշդ է, թէ ամերիկահայ գաղութի ազատատենչ մեծամասնութեան եւ ռամկավար-հնչակ-Հօկճի փոքրամասնութեան միջեւ խորունկ հակամարտութիւններ կան եւ, ըստ երեւոյթին, պիտի ըլլան, որքան ատեն որ Հայաստանի գլխուն նստած է Մոսկուայի բռնակալութիւնը։ Սակայն, այդ հակամարտութիւնները քաղաքական բնոյթ ունին եւ ոչ մէկ կերպով կը վերաբերին հայ եկեղեցիին։

Հայ եկեղեցին կրօնական-բարոյական ազգային դարաւոր հաստատութիւն մըն է, եւ իբր այդպիսին, ան վեր է քաղաքական պայքարներէ, ոչ մէկ շահ ունի մասնակցելու կուսակցական վէճերու եւ ոչ մէկ խտրութիւն կրնայ դնել իր զաւակներուն միջեւ՝ այն պատճառով միայն, որ անոնք քաղաքական խնդիրներու շուրջը խորունկ տարակարծութիւններ ունին։

Եթէ Մոսկուայի կարմիր բռնակալի ձեռքին գործիք դարձած ռամկավար-հնչակ-Հօկճի փոքրամասնութեան կարծիքով խորհ. կառավարութեան հանդէպ բարեկամ ըլլալը անհրաժեշտ պայման մըն է ազատատենչ հայութեան հետ համերաշխելու եւ գործակցելու համար, այդ տեսակ խնդիր մը չի կրնար գոյութիւն ունենալ հայ եկեղեցիի տեսակէտով, որովհետեւ ան չի հետաքրքրուիր եւ պէտք չէ հետաքրքրուի քաղաքական վէճերով։ Հայ եկեղեցիի գերագոյն հոգեւոր իշխանութիւնը իր զաւակներէն կրնայ պահանջել միայն հաւատարմութիւն եկեղեցական դաւանանքներուն, կանոններուն եւ աւանդութիւններուն եւ կարգապահութիւն։

Արդ՝ քանի որ ամերիկահայ գաղութի մեծամասնութիւնը յանձին իր ազատատենչ հատուածին ոչ միայն հաւատարիմ է հայ եկեղեցիի դաւանանքներուն, կանոններուն եւ աւանդութիւններուն, այլեւ կարգապահական տեսակէտով ալ այժմ դադրած է անհնազանդ նկատուելէ, այդ մեծամասնութեան՝ հակառակորդ փոքրամասնութեան հետ ունեցած քաղաքական վէճն ու պայքարը ոչ մէկ պարագայի տակ կրնայ այլ եւս պատճառ ըլլալ, որ Էջմիածինը որ եւ է խտրութիւն դնէ անոր եւ հակառակորդ փոքրամասնութեան միջեւ։

Հարկաւ, Էջմիածինը կատարելապէս իրաւունք ունէր պահանջելու, որ Ամերիկայի մէջ գտնուող եւ իրեն ենթակայ պառակտեալ եկեղեցիները միանային եւ կրկին ենթարկուէին մէկ ընդհ. կեդր. վարչութեան։ Հարկաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցիչ Գարեգին սրբազան կատարելապէս իրաւունք ունէր յանուն հայ եկեղեցիի գերագոյն շահերուն պահանջելու, որ ամերիկահայ երկու հատուածները ընդունէին միութեան իր ծրագիրը։ Սակայն, եթէ այդ ծրագիրը մերժուեցաւ եւ ամերիկահայ եկեղեցին մնաց պառակտեալ վիճակի մէջ, ատոր մէջ ոչ մէկ յանցանք ունի գաղութիս մեծամասնութիւնը կազմող ազատատենչ հատուածը, այլ ամբողջ պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ ռամկավար-հնչակ-Հօկճի փոքրամասնութեան վրայ, որ ամենամեծ անհնազանդութիւնը գործեց Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին հանդէպ՝ այնքա՜ն դաւադրօրէն եւ այնքա՜ն [illegible] ձախողեցնելով անոր լիազօր ներկայացուցչին միութեան ձեռնարկը։

Պարզ է, որ եթէ այսօր Էջմիածնի իսկ տեսակէտով պատժի արժանի կողմ մը կայ Ամերիկայի մէջ, այդ ալ ռամկավար-հնչակ-Հօկճի փոքրամասնութիւնն է, որ փուճ պատճառներով բայց իրականին մէջ օտար դաւալի ուժի մը դրդանի հրամանով չուզեց միանալ իր հակառակորդ մեծամասնութեան հետ, այսինքն՝ չուզեց կատարել Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ցանկութիւնը ամերիկահայ եկեղեցիի միասնականութիւնը օր առաջ վերականգնելու մասին։

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

Մեծ պետութեանց, բայց մանաւանդ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ հսկայ սպառազինումները ծովային, ցամաքային եւ օդային տեսակէտով, բացաւ ի մէջ այլոց, նաեւ Միջերկրականի մէջ մրցակցութեան հարցը։

Այս հարցը շատ սուր բնոյթ ստացաւ դեռ անցեալ տարուան ընթացքին, Իտալեւեթովպական պատերազմի առթիւ։ Այդ պատերազմը, կարելի է ըսել, վերջացած է։ Բայց, ատիկա չի նշանակեր թէ Միջերկրականի մէջ գերակայութեան վէճը ստացած է իր լուծումը։ Օրինակ, կարգ մը նշաններ ցոյց կու տան թէ հոն մրցակցութիւնը պիտի ծաւալի եւ յառաջիկային եւ՝ առաւ՝ փորձութեան պիտի ենթարկուի աշխարհի խաղաղութիւնը։

Միջերկրականը, ինչպէս ծանօթ է, մայրն է մեր քաղաքակրթութեան։ Անոր ափունքներէն հեռու կամ անոնց մօտ են բարգաւաճած նախկին մշակոյթները։ Ան հին աշխարհի կեդրոնն էր։ Ով որ իշխէր Միջերկրականի, անիկա տէրն էր այն ատենի աշխարհին։ Հին Հռոմը չկրցաւ հիմը դնել իր համաշխարհային մեծութեան, մինչեւ որ չընկճեց Միջերկրականի մէջ իր մրցակիցը, Կարթագէնը ու չգրաւեց, իր նաւերով, Ջրային ճամբաներ որ իրարու կը կապէ 3 երկրամասեր,— Եւրոպան, Ասիան եւ Աֆրիկէն։

Միջին դարու քաղաքակրթութիւնը եւս շատ սերտ կապ ունէր Միջերկրականին հետ։ Վենետիկն ու Ճենովա՝ իտալական հանրապետութիւնները, ինչպէս հարաւ. Ֆրանսական եւ սպանիական քաղաքները կը բարգաւաճէին միայն շնորհիւ իրենց Միջերկրականեան առեւտուրին, որ զիրենք կը կապէ արեւելեան աշխարհին հետ։

Ամերիկայի եւ նոր ովկիանոսային ճամբաներու գիւտը կարծես որոշ ատեն ստուերի տակ կը ձգեն փառքը Միջերկրականի։ Եւրոպայի ուշադրութիւնը կ'ուղղուի դէպի նոր աշխարհ եւ դէպի արեւելեան հեռաւոր երկիրներ, որոնք իրենց կը քաշեն Եւրոպացիները՝ իրենց գեղեցկութեամբ ու հարստութեամբ։

Բայց դեռ 18րդ ու մանաւանդ 19րդ դարուն, Միջերկրականը կը սկսի կրկին արժէք ստանալ։ Երբ Անգլիա, 18րդ դարու երկրորդ կիսուն, կը կորսնցնէ իր գաղութները՝ Հիւս. Ամերիկայի մէջ՝ Մ. Նահանգներու բաժանումով, իր ամենակարեւոր գաղութները կը մնան՝ Արեւելքի մէջ՝ Հնդկաստանը, Աւստրալիան, Նոր Զելանտան եւ Հարաւ. Ափրիկէն։ Ատոնցմէ ամէնէն հարուստն էր ու կը մնայ Հնդկաստանը՝ իր 350 միլիոն բնակչութեամբ եւ հէքեաթային հարստութիւններով։

Անգլիա պէտք էր ուշադրութիւն դարձնէր Միջերկրականեան ճամբուն, ուրկէ կ'երթայ բրիտանական ամենահարուստ եւ ամէնէն կարեւոր գաղթավայրը։ Անգլիական արտաքին քաղաքականութեան համար այս ճամբան կենսական նշանակութիւն ստացաւ։ Անգլիա ամէն գնով պէտք էր տիրապետէր անոր, զայն ամուր բռնէր իր ձեռքերուն մէջ։

Անոր շահագրգռութիւնը դէպի Միջերկրական աւելցաւ, երբ 17 Նոյեմբեր 1869ին բացուեցաւ Սուէզի ջրանցքը։

Բայց, սկիզբը այդ ջրանցքը իրը չէր։ Անոր բացումը սուր վէճ մը ստեղծեց Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ։ Անգլիական կառավարութիւնը նոյն իսկ չղրկեց իր ներկայացուցիչը՝ ջրանցքի բացման առթիւ։

Շուտով բաները փոփոխուեցան, սակայն, ի նպաստ Անգլիացիներուն։ Եգիպտոսի խտիվը Իսմայիլ փաշա 1875ին գաղտնօրէն կը ծախէ իր 176.000 բաժնեթուղթերը (Սուէզի ջրանցքի բոլոր բաժնեթուղթերը 400 հազար էին) անգլիական կառավարութեան։ Քիչ յետոյ, անգլիական կառավարութիւնը կը գնէ նոր բաժնեթուղթեր եւ կը դառնայ տէրը աւելի քան կէսին ընկերութեան դրամագլուխին. ան միանգամայն տէրը կը դառնայ ջրանցքի նաւարկութեան՝ անկէ աստիճանաբար վանելով Ֆրանսացիները։

Յետագայ դէպքերը ալ աւելի օգնեցին Անգլիացւոց։ 1882ին, Եգիպտոսի մէջ տեղի ունեցաւ Արաբի փաշայի ըմբոստութիւնը՝ ուղղուած եւրոպական ազդեցութեան դէմ։ Անգլիա օգտագործեց այդ պարագան եւ աստիճանաբար տիրեց Եգիպտոսին՝ թափանցելով Սուէզ։ Ծագում առաւ սուր վէճ մը Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ, որ տեւեց տարիներ ու հասաւ իր ամէնէն բուռն աստիճանին՝ Ֆաշոտեան դէպքի ատեն (1898), որ քիչ էր մնացեր յառաջ բերէր անգլօ-ֆրանսական պատերազմ մը։

Ֆրանսա, որուն վրայ, ներկայի նըման՝ առաջ ալ կը ծանրանար գերմանական վտանգը, ստիպուեցաւ տեղի տալ։ 24 մարտ 1899ին ստորագրուեցաւ համաձայնութիւն մը Ֆրանսացիներու եւ Անգլիացիներու միջեւ՝ սահմանելու համար անոնց ափրիկեան տիրապետութիւնները, իբրեւ սահման ճշդուեցաւ ջրաբաժանման գիծը, որ Նեղոս գետի աւազանը կը բաժնէ Չատ լիճէն։ Նոր համաձայնութիւնը որ կը կրէ 9 ապրիլ 1904 թուականը, կը ճանչնայ Անգլիոյ իրաւունքը Եգիպտոսի վրայ եւ Ֆրանսայինը՝ Մարոքի մէջ։ Եգիպտոսի նուաճումով, Անգլիա ապահովեց ամրօրէն Հնդկաստանի համար իր ճամբան։ 18րդ դարու սկիզբէն սկսած՝ Անգլիա ստիպուած էր ամրացնել Միջերկրականեան ճամբան որ Հնդկաստան կը տանի՝ ցարական Ռուսիոյ անընդհատ յառաջխաղացումներուն դէմ, որուն ձգտումն էր գրաւել Նեղուցները եւ մտնել տաք Միջերկրական ծովը։ Այդ ճամբուն պաշտպանութեան համար Անգլիա մղեց Ղրիմի պատերազմը։ Ջնջեց Սան Ստեֆանոյի Պուլկարիան, ստեղծեց ռուսեւճափոն պատերազմը։ Ցարական րէժիմին անկումը հանդարտեցուց, գոնէ ժամանակաւորապէս, Անգլիացիները։ Բոլշեւիկեան Ռուսիան յայտարարեց թէ կը հրաժարի որ եւ է ձգտումէ դէպի Պոլիս եւ Միջերկրական։ Անգլիա մնաց տէրը վերջինին։ Ֆրանսական շահերը սահմանափակուեցան միայն անոր արեւմտեան կէսին մէջ եւ արգելք չեղան Անգլիացիներուն։

Բայց, ծագում առաւ, յանկարծ, մրցակցութիւն մը ընդմէջ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ։

Անիկա սկսաւ լայնօրէն, երբ Փաշիստականութիւնը նպատակ դրաւ Իտալիան վերածել գաղթային պետութեան մը եւ երբ միացուց Եթովպիան որուն համար Իտալիան անցեալին մէջ շատ տեղը այնքան զոհեր էր տուած։ Անգլիական եւ իտալական շահերը խաչաձեւեցին իրար Միջերկրականի արեւելեան կէսին եւ Սուէզի ջրանցքին մէջ։ Այդ կ'ընթանայ ճամբան ոչ միայն Հնդկաստանի այլ եւ իտալական գաղթավայրերուն համար։ Աւելին,— այդ ճամբան աւելի անհրաժեշտ է Իտալիոյ, քան Անգլիոյ համար։ Անգլիա կրնայ Հնդկաստան երթալ նաեւ շրջելով Հար. Ափրիկէն, այն ճամբան, որուն հետեւեցան շոգենաւերը՝ Սուէզի ջրանցքի բացումէն առաջ։ Իրապէս, Հար. Ափրիկեան ճամբան գրեթէ կրկին է, երկարութեամբ, քան Սուէզինը՝ դէպի Հնդկաստան։ Բայց եւ այնպէս գոյութիւն ունի եւ ի հարկին կրնայ օգտագործուիլ։ Նոր արագութիւնը, որով կը շարժին նաւերը, տարածութիւնը նշմարելի կերպով կը նուազեցնէ։ Այսօր շոգենաւերը աւելի արագ կը հասնին Հնդկաստան՝ շրջելով Հար. Ափրիկեան ափունքէն, քան 40 տարի առաջ՝ եթէ մեկնէին Միջերկրականի ճամբէն։

Բոլորովին այլ է կացութիւնը Իտալիոյ։ Հասնելու համար Կարմիր ծովու վրայ Էրիթրէի նաւահանգիստը՝ Մասաւա,— եւ Հապէշիստան տանող գլխաւոր ճամբան Կարմիր ծովէն կ'ընթանայ — իտալական նաւատորմը պէտք է անցնի արեւելեան Միջերկրականէն եւ Սուէզի ջրանցքէն, որոնք կը գտնուին Անգլիոյ ձեռքը։ Նոյն իսկ Իտալիա, այդ ճամբան օգտագործելու անկարելիութեան պարագային, եթէ փորձէ անցնիլ Ատլանտեան ովկիանոսէն եւ Հար. Ափրիկէէն, պարտաւոր է կտրել երկու անցքեր որոնք եւս կը պատկանին Անգլիոյ։

Պատերազմի մը պարագային, Իտալիա կրնայ բանտարկուիլ Միջերկրականի մէջ, կտրուիլ իր գաղթավայրերէն, ինչ որ իրական վտանգ մը կը նշանակէ։ Ահա թէ ինչու երբ Իտալիա կ'ուզէ դառնալ գաղթային կայսրութիւն մը, պէտք է ապահովէ, ամէն գնով, այն ճամբան, որ իտալական մայր երկիրը կը կապէ գաղթավայրերուն։ Իսկ այդ ճամբան կ'անցնի արեւելեան Միջերկրականէն։

Ասիկա այնքան հին սկզբունք մըն է, որքան հին է աշխարհը։ Այդ սկըզբունքը կիրարկուած է հին Հելլեններուն, Փիւնիկեցիներուն, Հռովմայեցիներուն կողմէ, իսկ միջին դարերուն Վենետիկցիներուն, Ճենովացիներուն կողմէ. աւելի յետոյ՝ Սպանացիներուն ու Փորթուկալցիներուն։ Այդ սկզբունքը լաւագոյնս ի գործ կը դրուի, գաղթային քաղաքականութեան մէջ, Անգլիացիներուն կողմէ։ Համաշխարհային պատերազմը խախտեց Միջերկրականի հաւասարակշռութիւնը, ի վնաս Իտալիոյ։ Անգլիա աւելցուց իր միջերկրականեան ափունքները՝ Պաղեստինով, ուր հիմնեց զինուորական նաւահանգիստը՝ Հայֆան։ Ֆրանսան՝ Սուրիայով, ուր կը գտնուի Պէյրութը։ Իտալիոյ խոստացուած էր փոքր ասիական ափունքը՝ Ատալիայով, բայց չտրուեցաւ իրեն։

Իտալիա, ապահովելու համար միջերկրականեան ճանապարհը, անպայման պիտի ձգտի ընդլայնել եւ ամրացնել իր ծովային խարիսխները։ Երկոտասան կղզիները քիչ են եւ հազիւ թէ կը բաւարարեն նման պահանջ մը։ Ուրեմն, իր բնական ձգտումը պիտի ըլլա՞յ աւելի ամրօրէն կոխել փոքրասիական ծովափը։

«Հաւաս» գործակալութիւնը Հռոմէն կը հաղորդէր 14 հոկտ. թուականով, թէ այժմ իտալական քաղաքականութեան նշանաբանն է.— Roma al mare — Հռոմը դէպի ծով։

Անկէ կրնան յառաջ գալ վէճեր, Միջերկրականի արեւելեան մասին մէջ։ Այս վտանգը նկատուեցաւ Մոնթրէօյի խորհրդաժողովի ատեն։ Երբ վերլուծենք այն դէպքերը որոնք տեղի ունեցան անոր շուրջ, յստակօրէն կը տեսնուին անոր մրցակցութիւնները։

Այդ պարագան նկատելի է եւ այն մերժումին մէջ, որով Իտալիա չընդունեց Նեղուցներուն ամրացման համաձայնութիւնը։ Ինչպէս նաեւ՝ Իտալիոյ ծովային ու օդային սպառազինումին, անգլօ-թրքական մերձեցումին, Մոնթրէօյի մէջ Լիթվինովի ընթացքին եւ նոյն իսկ Պ. Թիթիուլեսքոյի անկումին մէջ։

Կ. Վ. Կ.

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

ԷՏԻՐՆԷի մէջ կ'ապրին մօտաւորապէս 200 Հայեր։ Վերջերս Պոլիսէն Երեմիա քահանայ Էտիրնէ երթալով պատարագած է Քարա-Աղաճի եկեղեցիին մէջ, գերեզմանատան մէջ յետոյ հոգեհանգիստ կատարած։ Շաբաթ մը մնալով եւ այցելելով մօտակայ քաղաքներու հայութեան վերադարձած է Պոլիս։ Էտիրնէի մէջ Հայերը ունին Թաղ. Խորհուրդ մը, որուն կ'անդամակցին երկու տիկիններ։

ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐՔ, օրհնելու համար Բաբգէն կաթողիկոսի գերեզմանը, Հալէպ է մեկնած։ Յետոյ մէկ գիշեր Անթիլիաս մնալէ վերջ վերադարձած է Երուսաղէմ։

ԱՆՏԻՈՔԻ Թուրք աղջիկներու լիսէն փակուեցաւ կառավարութեան հրամանով, որովհետեւ վարժարանին ուսուցչուհիներն ու աղջիկները տօնած են Թուրքիոյ հանրապետութեան հիմնադրութեան տարեդարձը։ Լիսէին փակումին պատճառով, իբրեւ բողոքի նշան, Անտիոքի շրջակայ քաղաքներուն եւ գիւղերուն թրքական վարժարանները դասադուլ հռչակած են։

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Աւելին, այս յաջողութիւնները մըղեցին կառավարութիւնը աւելի արմատական միջոցներու դիմել թաթարական ապստամբ շրջանները խաղաղեցնելու եւ հպատակեցնելու գործին մէջ։

Պէօյիւք Վէտին միշտ ըմբոստ եւ անպարտելի վիճակի մէջ մնացած էր, Երեւանի կողքը նիզակ մը խրածի պէս։ Աղէկ գաղ՝ Երեւանի քթին տակ երկաթուղիին վրայ, կար եւ մէկ ուրիշ վտանգաւոր շրջան, Զանգիբասարն էր այդ։ Կառավարութիւնը որոշեց առաջին առթիւ այդ մասը խաղաղեցնել։ Գնդ. Ա. Շահմազեանին յանձնուեցաւ այդ ռազմական պարտականութիւնը, որ յաջողութեամբ գլուխ հանեց։ Երկու օրուան բուռն կռիւներէ յետոյ յունիս 20ին (1920) Զանգիբասարը ամբողջապէս գրաւուած եւ ձեռք անցուած էր թնդանօթ, 2 գնդացիր եւ 40.000 փամփուշտ։

Զանգիբասարի այդ գործողութեան ատեն, սպարապետութիւնը մեզի յանձնած էր պահել Արաքսի աջ ափը եւ թոյլ չտալ որ Արարատի կողմէն օգնական ուժ եւ ռազմամթերք հասնի ըմբոստներուն։ Մեր վրայ դըրուած այս կարեւոր պարտականութիւնը լիովին կատարեցինք եւ Դիղայէն դէպի աւելի առաջ նոր գրաւումներ կատարեցինք։

Ցանխի մէջ նոյնպէս Զօր. Յովսէփեանի զօրախումբը յառաջանալով գրաւեց Օյթիի ածխահանքերը։

Իր արժանի պատիժը գտաւ եւ անյաղթ Պէօյիւք Վէտին։ Հայկ. զօրամասերը — թէեւ մեծ կորուստներով — յուլիս 12ին մտան այդ անառիկ դարձած բերդը եւ շարունակելով իրենց յառաջխաղացութիւնը մինչեւ յուլիս 25—26 հասան Շահթախտ եւ Նախիջեւան։

Ուրիշ ատեններ, մեր գունդն ալ առիթ ունեցած էր չափուելու Պէօյիւք Վէտիի հետ։ Առաջին անգամ 1918ին եղաւ այդ, Սարտարապատի կռուի նախօրեակին։ Մեր զօրամասը կը գտնուէր Դավալու։ Նախիջեւանի կողմէն վտանգ կը սպառնար մեզ, միեւնոյն ժամանակ պէտք էր սեղմել Երեւանեան զօրախումբի ճակատը։ Ուստի Արամ (այդ օրերու իրական իշխանաւորը) ուղիղ հեռագրախօսութեամբ կը հարցնէ ինծի թէ յոյս ունի՞մ ժողովուրդի հետ միասին յաջողութեամբ անցնելու մինչեւ Ղամարլու, եթէ ոչ մեզ կը մնայ բարձրանալ Դարալագեազի լեռները։ Մեր նահանջի ճամբու վրայ կը գտնուէին 6—7 կտոր թաթարական զինուած գիւղեր, ինչպէս եւ Պէօյիւք Վէտին։ Զուր եղաւ անոնց ամբողջ յամառ դիմադրութիւնը մեր ճամբան փակելու եւ մեզ օղակելու մաքով։ Հեղեղի նըման, իրարու ետեւէ, մեր ամբողջ վաշտերով թափուեցանք իրենց վրայ ու ջախջախեցինք։ Մեր զինուորները մտան Պէօյիւք Վէտի, մաս մը հրկիզեցին, եւ հասանք Ղամարլու, այնտեղէն ալ Սարտարապատ մեկնելու համար։ Երեւանեան զօրախումբի հրամանատար Զօր. Սիլիկեան շքանշաններ բաշխեց զինուորներուն եւ սպաներուն։

Ինչպէս տեսանք, Մայիսեան ապստամբութեան հետ եւ այնուհետեւ, հայկական բանակի աստղը փայլեցաւ, բոլոր կռիւներու մէջ յաղթական եւ բոլոր ռազմական խնդիրները պատուաւոր կերպով լուծած էր ան։ Տրամաբանական էր ուրեմն, որ երկար հանգստի եւ վերակազմութեան շրջան մը ապրէինք։

Յաճախակի այցելութիւնը կ'ընդունէինք զին. նախարար Ռ. Տէր-Մինասեանի եւ իր օգնական Զօր. Հախվէրտեանի, որոնք գունդի ճակատը աչքէ կ'անցընէին եւ մեր կարիքներուն վերահասու կ'ըլլային։ Զանգիբասարի կռիւներէն յետոյ, մէկ անգամ առիթ ունեցայ Մարգարայի մէջ առանձին տեսնելու զին. նախարարը։ Շատ անկեղծ եւ գաղտօրէն, գանգատեցայ իրեն մեր գունդի վիճակի մասին.— Ամբողջ երկու տարիէ ի վեր, Արարատի փէշերուն ամառուան կիզիչ արեւուն տակ ջերմախտէ տառապելով, ձմեռուան բուքին, սառնամանիքին անվերջ առաջին գծի վրայ գտնուելով մեր զինուորները մաշած, տրորուած, հողի գոյն բռնած են, մարդկային ամէն կերպարանքէ հեռու։

Մեր մէկ գումարտակը Մայիսէն ի վեր, տեղէ տեղ փոխադրուելով, կըտրուելով իր խարիսխէն եւ հրամանատարական դուրգուրանքէն, միշտ վտանգաւոր կռիւներու դիրքը նետուած եւ կէս առ կէս կոտորակուած էր Ղազախի ճակատին վրայ։ Կը խնդրէի նախ եւ վերադարձնել մեր անջատ գումարտակը եւ ապա հնարաւորութիւն ստեղծել որ գունդը թիկունք քաշուի —կարճ շրջանի մը համար— քիչ մը ամփոփուելու, կազդուրուելու եւ վերակազմուելու։ Կատակի ձեւով նախարարին նկատել տուի որ իրեն աստղն ալ փայլուն եղաւ վերջերը, սակայն զգոյշ ըլլալու էր։ Գէշ օրեր կրնային գալ եւ շատ շուտ։ Դժբախտաբար գուշակութիւնս սպասածէս աւելի շուտ պիտի իրականանար։

Նախարարը ուշադրութեամբ լսեց։ Թէեւ խոստացաւ ընդ առաջ երթալ իմ խնդրանքիս, սակայն յետագայ դէպքերը իրաւունք չպիտի տային իր խոստումը կատարելու։

Օգոստոսի վերջը, ամբողջ 4 ամիս բացակայելէ յետոյ, մեր Բ. գումարտակը Մալաքլու վերադարձաւ ջարդ ու փշուր վիճակի մէջ, իր հրամանատարը կորսնցուցած, կէս սպաներէն աւելի սպաննուած, վիրաւոր, հիւանդ եւ կամ գերի ինկած ու մինչեւ Բաղու քշուած։ Մեր պատմութեան ընթացքին մենք պիտի տեսնենք որ Կարմիր բանակը, նոյն այս զինուորները բոլ իրեն հետ առած բերած էր վերջը, երբ իրենց հարազատ գունդին պիտի հանդիպին Սեմիոնովկա։

Օգտուելով կարճ հանգիստի շրջանէն մը մեր Բ. գումարտակը վերակազմեցի։ Ինչպէս վերը տեսանք, մեր զօրամասերը հասան մինչեւ Նախիջեւան։ Այդ շրջաններու մէջ տեղական ազգաբնակչութիւնը թողած էր առատ հունձք։ Զին. նախարարութիւնը հրահանգեց բոլոր գունդերուն մարդիկ ուղարկել եւ տեղւոյն վրայ հոգալ իրենց ձմեռուան պաշարը։

Մեր մէջ այս գործը յանձնուեցաւ Վ. Փաստրմաճեանին։ Մէկ տասնեակ զինուորներով եւ փոխադրական միջոցներով խոկոյն ճամբայ ելաւ դէպի Շարուր։ Կարճ ատենուան մէջ Մալաքլու կեդրոնացաւ գունդի պէտք եղած պաշարը, հաց, ձաւար, կորկոտ, մացու եւայլն։ Հագուստի կողմէն ալ բախտաւորուեցանք։ Նոր առաքուած անգլիական զին. հագուստներով ամբողջ հայկ. բանակը միօրինակ եւ վայելուչ կերպով զգեստաւորուեցաւ։

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(7) (Շար.)

Վերջին հանդիպում..

— . —

ԼԻՈՆ.— Հսկայ թափօր մը դանդաղ քայլերով կը հետեւէր մեռելակառքի մը եռեւէն լուռ ու երկիւղած: Երիտասարդ մը ըլլալու էր մեռնողը: Սեւ շղարշով հրջապատուած կառքին չորս կողմը լեցուած էր ճերմակ ծաղկեպսակներով: Սգակիր ծնողքը ուրիշներու օգնութեամբ հազիւ քալելու կարողութիւն ունէին:

Երբ մեռելակառքը քովէս անցաւ, չեմ գիտեր ինչո՞ւ, սարսուռ մը պատեց մարմինս եւ աչքերս ակամայ թրջուեցան ...

** Փարնասային առաւօտ մը Հանրային պարտէզին մէջ բաւական ման գալէ յետոյ, ընտրեցի խիտ ծառերով շրջապատուած նստարան մը, եւ սկսայ քովս գտնուած թուղթին վրայ բաներ մը մրոտել: Պահ մը վերջ դէմս գտնըւած նստարանն ալ գրաւուեցաւ երկու հոգիի կողմէ: Մայրը պայուսակին մէջէն ձեռագործ մը հանելով յարձակեցաւ վրան, իսկ աղջիկը սկսաւ «Marianne» մը թղթատել, քիչ յետոյ տետրակը հանելով սկսաւ վրան բաներ մը գծել: Ի՞նչ էր գծածը, գաղտագողի ակնարկ մը նետեցի վրան, եւ հասկցայ որ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է իմ վրաս: Շրթունքները խածնելով՝ մայրը քթին տակէն խնդաց, երբ աղջիկը լրացուցած ձեռագործը իրեն կը ցուցնէր: Այցելուներու թիւը հետզհետէ սկսաւ աւելնալ: Ոմանք, ոստիկանական խուզարկու նայուածք մը ձգելով, ոմանք անտարբեր անցնելով մեր քովէն՝ կը շարունակէին իրենց պտոյտները:

Պարտասուեցան մեկնելու, եւ հեռացան յարգալիր շնորհակալութիւնով մը երբ գետինը ինկած գիրքը իրենց կուտայի:

** Ցլամարինի գրատան մէջ աշխարհագրական քարտէսի մը վրայ գըլուխ ծռած՝ չեմ գիտեր թէ ի՞նչ կը փնտռեմ: Ահա Թուրքիան ամբողջ երկրամասով տարածուած է առջեւս: Աչքս կը պտտցնեմ բոլոր քաղաքներուն վրայ, Իզմիրէն մինչեւ Կիլիկիա, Խարբերդ, Էրզրում, Վան: Այս պատմական հողամասերուն վրայ գրուած է Arménie: Անցեալի բոլոր յիշատակները կը պատկերանան աչքիս առջեւ: Քաղաքներու մէջ եռուզեռ, տաւերականներ, արհեստաւորներ, դպրոցներ, եկեղեցիներ: Ահա շինական գեղջուկը լծուած դաշտային աշխատանքի: Արտերը, այգիները բոլորն ալ մշակուած: Գեղջկուհիները իրենց տնական գործերու եռեւէն: Խանդ ու ժպիտ ամէն կողմ: Արեւն իսկ կարծես անկեղծօրէն կը ժպտի աշխատասէր այս ժողովուրդին վրայ:

Ցանկարծ դղրդացին երկրաշարժ մը: Փլուզում եւ ... ամայութիւն ամէն կողմ:

Ո՞ւր կորան մէկ օրէն միւսը այս քաղաքներու, գիւղերու միլիոնաւոր շինականները, ո՞ւր գացին, ի՞նչպէս անհետացան, ինչո՞ւ դաշտերն ու արտերը ամայի ու խոպան մնացին: Ձեզի է խօսքս, ո՛վ հեղինակներ, երբ ամայացած հայկական նահանգներուն վրայ Arménie անունը կը գրէք, ծանօթացուցէք ձեր գիրքերով, հրատարակութիւններով թէ պատերազմէն առաջ այս հողերուն վրայ ապրող շինարար ժողովուրդը ջարդուեցաւ բարբարոս Թուրք ժողովուրդին կողմէ: Գուցէ դուք աւելի խղճահար ըլլաք, չմոռնաք այս ճշմարտութիւնը:

Հազիւ գլուխս վերցուցած՝ անակնկալ մը: Մէկ ամիս առաջ պարտէզին մէջ «ծանօթ» անծանօթներս իրար կը խաչաձեւենք, կը բարեւենք, աղջիկը կը ժպտի: Արդեօք գծագրութիւնը մի՞տքն էր ինկած:

** Կիրակի, 1 Նոյեմբեր: Տօն ամենայն սրբոց: Ծաղկավաճառները գործի վրայ են, ժողովուրդը կարգի կը սպասէ փունջ մը ծաղիկ ձեռք ձգելու համար: Բոլորն իրենց մեռելներն ունին գերեզմանատան մէջ: Ուխտի պիտի երթան իրենց սիրելիներուն շիրիմներուն: Երբ կը մտածեմ մեռելներու մասին, կը շատադունի դէմքս, ես ալ կ'ուզեմ փունջ մը ծաղիկով պատուել զոհերը մեծ եղեռնին, բայց ո՞ւր են անոնց շիրիմները, ո՞ւր, դէթ անդամ մը ցոյց տուէք ինծի:

Ծաղկավաճառի խանութին առջեւ կը նշմարեմ թախծոտ դիմագծով սեւեր հագած կին մը, բնազդաբար կը մօտենամ: Ու կը ճանչնանք իրար: Զիս տեսնելուն կը սկսի հեկեկալ, ու կարծես հարցումի կը սպասէ պատմելու եւ սրտին դառնութեան մէկ մասը անհետացնելու համար:

Անողոք ճակատագիրը խլեր է մինակ աղջիկը իր ձեռքէն: Ինքն ալ, այսօր, տրտում ուրիշներու պէս, կարգի կը սպասէ փունջ մը ծաղիկով զարդարելու համար հողեհանգիստին շիրիմը:

Ձեռքս բռնած թերթս գետին ինկաւ: Այն յուղարկաւորութիւնը, որուն հանդիպած էի քանի մը շաբաթ առաջ, իր զաւկինն էր ուրեմն ...

Մէկ բառով կրցա՞յ մխիթարել զայն. — Մայրի՛կ, մենք ամբողջ հայրենիք մը կորսնցուցինք, ամբո՛ղջ ժողովուրդ մը:

Մ. ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԵՐԿՈՒ ՊԱՇՏՕՆԱԳԻՐ

— . —

Էջմիածնայ կաթողիկոսը իր Հոկտեմբեր 14 թուակիր պաշտօնագրով, ուղղուած Հարաւային Ֆրանսահայոց Հայրապետական պատուիրակ Գարեգին եպ. Խաչատուրեանի, ուրախութիւն կը յայտնէ որ իր «կոնդակներով եւ գրութեամբ քաջալերուած» եպիսկոպոսը վերստանձնած է իր պաշտօնը::

«Մխիթարուած ենք նաեւ»,— կը գրէ ան — «ստեղծուած ուրախ տրամադրութեան համար եւ լիայոյս ենք, որ նորակազմ թեմի մեր սիրելի ժողովուրդը իր լայն աջակցութիւնը կը ցուցաբերէ թէ ձեզ օգտակար լինելու ձեր պատասխանատու եւ ծանր պարտականութիւնները կատարելու ընթացքում եւ թէ արդարացնելու մեր յոյսերը, տրամադրելով իր բարոյական եւ նիւթական զոհողութիւնները: Ուրախ ենք մանաւանդ, սիրելի մեր Գարեգին սրբազան, ձեր գրութեանց մէջ տեսնելով ձեր՝ հանդէպ Մայր Աթոռն ու նրա գահակալը տածած ջերմ սիրոյ ապացոյցները, որ նորութիւններ չեն մեզի համար, եւ ոգեւորութեան, անձնուիրութեան եւ հաւատարմութեան նշանակներ՝ որոնք միշտ յատուկ են եղել գերաշնորհութեանդ»:

Կաթողիկոսը կեդր. Վարչութեան եւս ուղղած է պաշտօնագիր մը՝ որ ահաւասիկ.—

«Հարաւային Ֆրանսայի Ժամանակաւոր կեդրոնական վարչութեան ողջոյն եւ օրհնութիւն Հայրապետական.

Ստացել ենք գերաշնորհ Գարեգին եպիսկ. Խաչատրեանի գրութիւնը, որով յուրախութիւն մեր յայտնում է, որ համաձայն մեր Հայրապետական կոնդակներով եղած կարգադրութեան, որպէս Հայրապետական պատուիրակ ձեռնարկել է նորակազմ թեմի կարգաւորման եւ կազմակերպման՝ պատուարժան վարչութեանդ գործակցութեամբ:

Մեր ցանկութիւնները եւ բաղձանքները արտայայտել ենք մեր կոնդակների մէջ: Ցարգելով Հարաւ. Ֆրանսայի մեր ժողովուրդի դիմումներն ու ցանկութիւնը, մենք ուրոյն թեմ յայտարարեցինք Հարաւ. Ֆրանսան, եւ այժմ մնում է, որ տեղի պատուական հայութիւնը արդարացնէ մեր յոյսերը, բարոյական եւ նիւթական ամէն զոհողութիւն յանձն առնելով եւ լաւ ամենայնի աջակցելով մեր պատուիրակ գերաշնորհ Գարեգին եպիսկ.ի թեմի կարգաւորման եւ կազմակերպման գործում:

Վստահ ենք, որ պատուարժան վարչութիւնդ, որպէս թեմի հայութեան ներկայացուցչական մարմին կ'ապահովէ թեմի կազմակերպութեան յաջող ընթացքը, ամենայն աջակցութեամբ մեր պատուիրակի սրտացաւ եւ անձնուէր աշխատակիցը եւ գործակիցը հանդիսանալով:

Մեր բաղձանքն է, որ թեմի կազմակերպութիւնը յաջող եւ ամուր հիմքերի վրայ դրուի, որ թեմական իշխանութիւնը իր հաստատութիւններով մեր սիրելի ժողովրդի սիրոյ եւ փայփայման առարկան դառնայ, որ մեր պատուիրակ սրբազանը կատարեալ յաջողութիւն ունենայ, եւ որ նրա ղեկավարութեամբ ընտրուած եւ կազմակերպուած հաստատութիւններն ու մարմինները խաղաղութեան ձիթենին իրենց ձեռքն առած, կառավարեն նորակազմ թեմի մեր սիրելի ժողովուրդը աւելի ամրապնդելով կապը Մայր Աթոռ Էջմիածնի եւ հայրենիքի հետ՝ յուրախութիւն թեմի հայութեան եւ ի մխիթարութիւն մեր:

Օրհնում ենք վարչութեանդ բոլոր անդամներին, մաղթելով ոյժ, կարողութիւն, խաղաղաւէտ կեանք եւ կատարեալ յաջողութիւն:

Հայրական սիրով եւ Հայրապետական օրհնութեամբ

ԽՈՐԷՆ ԿԱԹ. ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ԴԵՐԸ ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

— о —

Պուքրէշի «Լը Մօման» թերթը իր Նոյ. 2ի խմբագրականով վեր կը հանէ Սթոյատինովիչի Պուլկարիա այցին կարեւորութիւնը, զայն նկատելով կարեւոր քայլ մը դէպի պալքանեան նոր ուխտ մը, որուն պիտի մասնակցի նաեւ Պուլկարիա: «Պալքաններու մէջ գոյացած այս յանկարծակի մերձեցումը արդեօք պատրաստուեցաւ անցեալ ամա՞ռ, երբ Անգլիոյ թագաւորը Պոլիս այցելեց, թէ ոչ ասիկա բնական հակազդեցութիւնն է արեւմտեան Եւրոպայի այն գործունէութեան, որով կ'ուզուի Եւրոպայի ղեկավարութեան լծակները յանձնել չորս մեծ պետութեանց, որոնք վճիռ պիտի տան ի բացակայութեան՝ «փոքր» պետութեանց, եւ այդ վճիռներն ալ անվերաքննելի պիտի ըլլան:

Բնականաբար պատահական կարելի չէ նկատել այն երեւոյթը որ Անգլիոյ վեհապետը կ'ուզէ իրարու մօտեցնել իր այցելած երկիրները, բայց կասկած չկայ թէ պալքանեան ուխտ մը կնքման վերաբերեալ բանակցութեանց փութացումը կապ ունի Չորսերու ուխտին հետ, որ այժմուկ փրցուցած է արեւմուտքի մէջ եւ կրկին նկատի կ'առնուի այնքան վճռականութեամբ:

Գալով Էտուըրտ Ը.ի պալքանեան ճամբորդութեան ներքին ծալքերուն եւ միջազգային կարեւորութեան, պէտք է նկատի ունենալ որ այդ ուղեւորութենէն յետոյ Սփիլթ քաղաքը անգլիական բերդի մը հանգամանքը առաւ Ադրիականի մէջ եւ հոն պահակ սպասող եուկոսլաւ բանակը զօրացուեցաւ զէնքի այն գործարաններով, զորս անգլիական Վիքէրս տունը հաստատեց Եուկոսլաւիոյ մէջ: Վիքէրսի վարչութեան անօրէնն է զօրավար մը, որ ընդհ. պատերազմին պետն էր Ֆրանսայի մէջ կռուող անգլ. ուժերու սպայակոյտին:

Ինչ կը վերաբերի Էտուըրտ Ը.ի Պոլիս այցելութեան, միաձայնութեամբ կ'ըսուի թէ Անգլիոյ վեհապետը փոքր ծաւալով քաղաքական գլուխ գործոց մը ստեղծեց հոն: Արդէն, Մոնթրէօյի պայմանագրութիւնը ճարտարօրէն պատրաստուած էր անհրաժեշտ գետինը, իսլամական աշխարհի մէջ մերձեցում մը հաստատելու համար:

Զմոռնանք որ Էտուըրտ Ը. խորհրդակցեցաւ Պոլիս Թագաւորին հետ եւ երկու վեհապետները քննած են Պալքանեան Ուխտին Պուլկարիոյ մասնակցութեան հաւանականութիւնը: Այսօր երեւան կուգայ արդիւնքը այդ բազմաթիւ տեսակցութեանց, որոնց բարձր կարեւորութիւնը նախապէս չկրցան ըմբռնել կարգ մը անձեր:

Եուկոսլաւ կորովի վարչապետը կրնայ հիմակուընէ պարծենալ որ Էնկլիըրէն կը վերադառնայ՝ հետը առած Պալքաններու նոր կանոնագիրը»:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՖԻԼՄ ՄԸ

— . —

ՊՐԻՒՍԷԼ, 9 նոյ.— Անցեալ կիրակի, տեղւոյս Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը գովելի գաղափարը յղացած էր Պրիւսէլի մէջ կազմակերպելու շարժանկարի ներկայացում մը, որ սկսաւ «Փոթորիկէն վերջ» հետաքրքրական ֆիլմով եւ վերջացաւ «Գեղջկական հարսնիք մը Հայաստանի մէջ» ֆիլմով, հայերէն խօսակցութեամբ եւ հայկական երգերով: Այս վերջինը ազնուաբար Միութեան տրամադրութեան տակ դրած էր Փարիզի Փաթէ Նաթանը Պ. Արտաւազդ Խանճեանի բարեխօսութեամբ:

Պրիւսէլէն եւ Անվէրսէն բազմաթիւ հայրենակիցներ ներկայ գտնուեցան ներկայացումին, որ առիթ ընծայեց մեր հայրենակիցներուն համախմբուելու եւ իրարու հետ շփման մէջ գտնուելու:

Երիտ. Միութեան վարչութիւնը իր անդամներուն տրամադրութեան տակ դրած է Ֆրանց Վէրֆէլի աշխարհահռչակ վէպը «Մուսա Լերան 40 Օրերը» հայերէն ու ֆրանսերէն լեզուներով: Անդամները անշուշտ պիտի ուզեն օգտուիլ այս առիթէն, կարդալով վէպին հայերէն թարգմանութիւնը, զոր այնքան ձեռնհասօրէն հայերէնի վերածած է մեր բազմավաստակ ուսուցիչ եւ քաջ հայագէտ Պ. Եր. Տ. Անդրէասեան: Փոխականի համար երբ լաւագոյն միջոց, նպատակայարմար է ֆրանսերէն օրինակները տրամադրել պէլժ բարեկամներու:

Հ. Տ.

ՀԱՅԵՐԸ ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

— о —

«Րէալիթաթէ Իլուսթրաթը» պատկերազարդ հանդէսը իր այս շաբթուան թիւին մէջ խօսելով Ռումանիոյ զանազան գաղութներուն մասին՝ հետեւեալ հատուածը կը նուիրէ հայութեան.—

«Բովանդակ Ռումանիոյ մէջ կան 6000 Հայեր: Մեծ մասամբ հաստատուած են Պուքրէշ: Առաւել կամ նուազ թիւով Հայեր կան նաեւ Եաշ, Պոթոշան, Ռոման, Սուչավա, Թըրկօ Օքնա, Կալաց, Պրայլա, Քոնսթանցա, Թուլչա, Պազարճըք, Քիշնեւ, Իսմայիլ, Չէթաթէ Ալպը եւ Թիկինա: Ամէն տեղ ալ հայ եկեղեցիներ կան, իսկ Պազարճըքի, Սիլիսթրէի, Քոնսթանցայի եւ Կալացի մէջ նաեւ հայ նախակրթարաններ: Ռումանիոյ բոլոր հայ համայնքներուն հոգեւոր պետն է Յուսիկ արք. Զօհրապեան, իսկ Պուքրէշի համայնքին նախագահը Պ. Գրիգոր Զամպաքճեան:

«Պուքրէշի մէջ կը գործեն 11 հայ ընկերակցութիւններ, որոնք գրեթէ բոլորն ալ մասնաճիւղեր ունին գաւառներու մէջ: Այսպէս՝ «Կոմիտաս»ը որ համերգներով կը ծանօթացնէ հայ երաժշտութիւնը, Հ. Մ. Ը. Մ.ը որ կը զբաղի աթլէթիզմով եւ սկաուտիզմով, Ռումանահայ Միութիւնը որուն պատուոյ նախագահն է նախկին նախարար Պ. Թրանքու Եաշ, Հայ Ուս. Միութիւնը՝ որ Ռումանիոյ համալսարաններուն մօտ 100 հայ ուսանողներէ կը բաղկանայ, «Րաֆֆի» Մշակութային Միութիւնը որ մշակութային փոխականով կը զբաղի, Ազգ. Խնամատարութիւնը, Գթ. Խաչը որ հիւանդ եւ չքաւոր հիւանդները կը խնամէ, Պուքրէշի մասնաճիւղը Բարեգործական Միութեան, որ հիմնուած է հայ մեծահարուստի մը կողմէ եւ մասնաճիւղեր ունի ամբողջ աշխարհի մէջ, եւ երեք Հայր. Միութիւններ՝ փոխադարձ աջակցութեան համար կազմուած:

«Պուքրէշի հայ համայնքը, բացի Պուլվար Քարոլի մեծ եկեղեցիէն, ունի դպրոց մը նախակրթարանի կարգերու եւ լիսէական երեք դասարաններու համար»:

Ռումէն հանդէսին խմբագրութիւնը անշուշտ հայէ մը քաղած է իր վերի տեղեկութիւնները: Բայց կը կարծենք թէ անոնք որ նման տեղեկութիւններ կը հաղորդեն ռումէն թերթերու, քիչ մը աւելի լրջութեամբ պէտք է վերաբերուին: Ներելի չէ ռումանահայութեան թիւը 6000 ցոյց տալ, մինչդեռ միայն Պուքրէշի մէջ այդ թիւին կրկինը կայ. յիշել Թիկինան իբրեւ հայաշատ կեդրոն, եւ մոռնալ Ֆօքշանը, Սիլիսթրան, Պաքըուն, եւն. Թեմական առաջնորդը յիշել՝ ինչպէս նաեւ Պուքրէշի թաղականութիւնը, ու զանց ընել թեմական խորհուրդը, ու ընա՛ւ չակնարկել թէ Ռումանիոյ մէջ հայ կաթողիկէ թեմ մըն ալ կայ՝ որուն համայնքներէն ոմանք շատ աւելի բազմամարդ են քան ... Թիկինան ու Թըրկօ Օքնան: Երե՛ք Հայր. Միութիւններ յիշել ու 100 անդամնոց Ուս. Միութիւն մը, բայց մոռացութեան տալ ռումանո-հայ կեդր. Մատենադարանը, Հայ Մշակութային Հիմնարկութիւնը, «Արծէշ» ժողովրդական դրամատունը, «Մասիս» հրատարակչականը, եւն. :

ՌՈՔՖԷԼԼԸՐԻ ՄԵԾ ՆՈՒԷՐԸ ԷՆԿԻՒՐԻԻ

— • —

Ամերիկացի նշանաւոր հարուստ բարերարին հիմնած Ռոքֆէլլըր հաստատութիւնը 280.000 տոլար նուիրած է Էնկիւրիի առողջ. հաստատութեան, որ երկրին համար առողջապահական պաշտօնեաներ կը պատրաստէ: Ռոքֆէլլըր հաստատութիւնը այս գործին համար տնօրէն ղրկած է Տոքթ. Մ. Քոլէնը, որ դպրոցին բացման առթիւ ըսած է թէ Անգարա իր կատարելութեամբ կրնայ օրինակ ծառայել Եւրոպայի եւ Ամերիկայի:

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ ՏՐԻՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— . —

Նոյեմբեր 2ին Տրիպոլսոյ նաւահանգիստին՝ էլ Մինայի մէջ արիւնալի ցոյց մը տեղի ունեցած է: Ցուցարարները երբ փորձած են էլ Մինայէն դէպի քաղաք յառաջանալ, հանդիպած են ոստիկանութեան արգելքին: Անխուսափելի դարձած է բախումը ոստիկաններու եւ ցուցարար բազմութեան միջեւ: Ոստիկան մը գլխէն վիրաւորուած է ընդհարումներու միջոցին: Վեց ցուցարարներ նմանապէս վիրաւորուած են:

Կառավարութիւնը տեսնելով որ ոստիկանական ուժեր անբաւական են զսպելու շարժումը եւ արգիլելու ցուցարարներու յառաջխաղացումը, հրահանգած է լիբանանեան զինուորներու հրամանատարութեան՝ ուժ հասցնել էլ Մինա: Շնորհիւ զինուորներու զինեալ միջամտութեան, կարելի եղած է ցրուել ցուցարարները, սակայն գրգռութիւնները շարունակուած են:

Կարեւոր ուժեր ղրկուած են իսկոյն Պէյրութէն:

Կառավարութիւնը հրամայած է գիշերը ժամը 9էն վերջ գոցել բոլոր սրճարաններն ու հանրային վայրերը: Ձեռք առնուած են նաեւ ուրիշ խիստ միջոցներ ծանր միջադէպերու առաջն առնելու համար:

ՖՐԱՆՔԵՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԲՆԱԳԻՐԸ

Սուրիական հանրապետութեան վարչապետին նամակը ֆրանսական հանրապետութեան մարզպանին

Նամակով մը ձեր Վսեմութիւնը բարեհաճած էր ինձ յայտնել այն պայմանները որոնց մէջ ֆրանսական կառավարութիւնը տրամադիր էր բանակցելու սուրիական կառավարութեան հետ, բնակութեան համաձայնագիր մը կնքելու համար:

Պատիւ ունիմ հաղորդելու Ձեր Վսեմութեան թէ սուրիական կառավարութիւնը համաձայն ըլլալով ֆրանսական կառավարութեան հետ այդ նամակի բովանդակութեան շուրջ, կը հաստատէ այդ ազնիւ հաղորդագրութիւնը:

ՓՐՈԹՕՔՕԼ ԹԻՒ 4

Դաշնագիր երկու բարձր կողմերը յանձնառու կ'ըլլան դաշնագրի վաւերացումէն վերջ բանակցութեանց ձեռնարկել, Սուրիոյ՝ Ազգերու Դաշնակցութեան մուտքին համար ճշդուած պայմանաժամի ընթացքին, սահմանելու համար դատական դրութիւն մը որ ներշնչուի 1 մարտ 1936ի համաձայնագրէն եւ միաժամանակ ատակ ըլլայ իրար հաշտեցնելու օտար շահերու պաշտպանութեան հոգը, արդարադատութեան կազմակերպման մէջ սուրիական կառավարութեան իրագործած յառաջդիմութեանց հետ:

Ֆրանսական կառավարութիւնը իր բոլորանուէր աջակցութիւնը պիտի տրամադրէ սուրիական կառավարութեան, այդ միեւնոյն պայմանաժամի ընթացքին ապահովելու համար այդ դրութեան գործադրումը:

Սպասելով այդ բանակցութեան եզրակացութեան, եւ դաշնագրի վաւերացումէն սկսեալ, գործադրութեան պիտի դրուի բարեփոխութեան ծրագիր մը որ կազմուած է հետեւեալ կէտերէն.

1) Առեւտուրներու խմբակցութեան կողմէ դատական միութեան սկզբունքի կիրառում:

2) Ջնջել Ֆրանսացի դատական պաշտօնատարներու կազմը:

3) Օտար շահի սահմանում՝ կարգ մը չարաշահութիւններ դարմանելու համար, դատական ղեկավարութիւնը ու դրամաշորթութիւնը, հակօրինական օտար շահի մը ստեղծումով:

4) Սուրիահպատակներու միջեւ հմուութեան մասնայատկութեան վերաբերեալ տրամադրութեան ջնջում:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 11

Ֆրանս. հանրապետութեան մարզպանին նամակը սուրիական հանրապետութեան վարչապետին

Ազգերու Դաշնակցութեան որոշմանց համեմատ Ֆրանսական կառավարութիւնը լիազօրուած էր սուրիական կառավարութենէն պահանջելու որ մասնակցի զինուորական ուժերու պահպանման (Սուրիոյ մէջ) ծախքերուն եւ հիմնաւորուած էր համաձայնելու անոր հետ, իր կողմէ, Սուրիոյ մէջ, վարչական մեքենայի կազմակերպման, տեղական հասոյթի աղբիւրներու զարգացման եւ հանրային շինութեանց գործադրութեան համար եղած բոլոր ծախքերու գանձման ի խնդիր:

Պատիւ ունիմ յայտնելու Ձեր Վսեմութեան թէ ֆրանսական կառավարութիւնը, նկատի ունենալով Սուրիոյ մօտալուտ մուտքը կատարելապէս անկախ պետութեան վիճակին, որոշեց, դաշնակցութեան դաշնագրի կնքման առթիւ, այդ ծախքերուն գանձումը չպահանջել:

Գանձումի գործողութեան առարկայ պիտի դառնան միայն սուրիական կառավարութեան վերադարձուած զանազան շէնքերուն սարքաւորումները, որոնց արժեգինը պիտի ճշդուի Իրաւարարական Խառն Յանձնախումբի մը կողմէ, վերադարձումի գործողութեան միջոցին:

Սուրիական հանրապետութեան վարչապետին ֆրանսական հանրապետութեան մարզպանին

Նամակով մը Ձեր Վսեմութիւնը բարեհաճած էր ինձ յայտնել ֆրանսական կառավարութեան մտադրութիւնները Ֆրանսայի կողմէ Սուրիոյ մէջ կատարուած զինուորական ու քաղաքային ծախքերու նկատմամբ:

Ֆրանսական կառավարութիւնը, նկատի ունենալով Սուրիոյ մօտալուտ մուտքը կատարելապէս անկախ պետութեան գոյավիճակին, դաշնակցութեան դաշնագրի ստորագրութեան առթիւ որոշեց չպահանջել այդ ծախքերու գանձումը:

Գանձումի գործողութեան առարկայ պիտի դառնան, միայն սուրիական կառավարութեան վերադարձըւած զանազան շէնքերու սարքաւորումները, որոնց արժեգինը պիտի ճշդուի Իրաւարարական Խառն Յանձնախումբի մը կողմէ, վերադարձումի գործողութեան միջոցին:

Պատիւ ունիմ հաստատելու այդ ազնիւ հաղորդագրութիւնը:

Դիմելով դաշնագրի նախաբանի 4րդ պարբերութեան, դաշնագիր Բարձր Կողմերը կը ճշդեն թէ մտադրած են այդ փաստաթուղթին անօրինած երեք տարուան պայմանաժամի առաջին երկու տարիները յատկացնել, ներկայիս Ֆրանսայի ներկայացուցչին՝ Սուրիոյ հաշւոյն ստանձնած պատասխանատուութեանց սուրիական կառավարութեան փոխանցումը ապահովելու սահմանուած բոլոր հաստատութեանց (կարգերու) հաստատման: Իսկ վերջիշեալ պայմանաժամի երրորդ տարին պիտի յատկացուի այդ հաստատութեանց որդեգրման եւ այդ պատասխանատուութեանց կիրարկման:

Աւելի դար, դիմելով թիւ 2 փրօթօքոլին, դաշնագիր Բարձր Կողմերը կը նկատեն թէ այս փաստաթուղթին 2րդ պարբերութեան մէջ նախատեսուած բանակցութիւնները պէտք է վերջ գտնեն իրենց սկսման թուականէն մինչեւ մէկ տարի:

Դաշնագիր Բարձր Կողմերը ամէն ջանք պիտի ընեն, որպէսզի այդ բանակցութիւնները սկսին 1 յունուար 1937ին կարելի եղածին չափ մօտ թուականի մը:

Այն պարագային երբ այդ բանակցութեանց արդիւնքը հաւասարակաց մարմնի մը գոյութիւնը չյառաջացնէ, դաշնագիր Բարձր Կողմերը կը համաձայնին սուրիական վարչութեանց կազմակերպման յատկացուելիք յաւելուածական պայմանաժամը վեց ամսուան սահմանափակելու: Վերջիշեալ վարչութիւնները անոնք են որոնց պիտի փոխանցուին ներկայիս, Սուրիոյ հաշւոյն Ֆրանսայի ներկայացուցչին կողմէ կիրարկուած տնտեսական, ու նիւթական լիազօրութիւնները:

(Վերջ)

ԶԱՒԷՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԻՒԱՆԴ

— • —

Պէյրութի Ազդակը կը գրէ (նոյ. 3).

Ամբողջ ամառ Զահլէի մէջ կազդուրուելէ վերջ, երկու շաբաթ առաջ Պաղտատ մեկնած էր Զաւէն պատրիարք, կատարեալ հանգիստ վիճակի մը մէջ: Անցած շաբթուան վերջերը սակայն անհանգստութեան նշաններ ցոյց կուտայ եւ կը տառապի միզարգելութենէ:

Բժիշկները տեղւոյն վրայ անհրաժեշտ կը գտնեն գործողութիւն մը եւ փորը ճեղքելով առաջքը կ'առնեն անմիջական թունաւորման վտանգին: Իր պարագաները սակայն, տեսնելով որ հիմնական դարման մը կարելի պիտի չըլլայ Պաղտատի մէջ, օդանաւով կը փոխադրեն Հայֆա, ուրկէ պատրիարքը Պէյրութ կուգայ եւ ուղղակի կ'առաջնորդուի Ամերիկեան հիւանդանոց, ուր անմիջապէս հարկ եղած դարմանումի միջոցները ձեռք կ'առնուին:

Բժիշկները կը հաւաստեն թէ վտանգ չի սպառնար պատրիարքի կեանքին:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

Բոլոր այս օտարականներուն ձերբակալութիւնը խոր տպաւորութիւն գործեց Մոսկուայի մէջ:

** «Մաթէն»ի թղթակիցը կը հաղորդէ թէ ձերբակալուածները ամբաստանուած են լրտեսութեամբ ի հաշիւ Կեդր. Եւրոպայի մէկ պետութեան: Մոսկուայի գերման դեսպանը բացատրութիւն պահանջեց Կրեմլինէն: Իրեն պատասխանուեցաւ թէ ձերբակալուած հինգ Գերմանացիները պետերն են լրտեսական մեծ կազմակերպութեան մը, որ լայն ցանց մը լարած է խորհրդային երկրին մէջ: Այսուհանդերձ արտաքին գործավարութիւնը կը մերժէ մանրամասնութիւն տալ ամբաստանութեանց մասին: Նոյնիսկ անոնց ինքնութեան մասին անգամ տեղեկութիւն չի տար: Կ'ըսէ միայն թէ անոնք փաշական վարչաձեւ կ'ուզէին հաստատել երկրին մէջ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Մատրիտ կը դիմադրէ

Կը հաստատուի, որ ապստամբ բանակին գրոհը կասած է, նոյնիսկ որոշ մասերու մէջ ձախողած: Այժմ զինուորական կացութիւնը կը ներկայացնէ հետեւեալ պատկերը.—

Ապստամբները, տեսնելով որ կարելի չէ Մատրիտ մտնել հարաւային թաղամասերէն, որոնք պաշտպանուած են բնական խրամատով մը որ Մանզանարէս գետն է իր բարձր քարափներով, փորձեցին շրջանիկ շարժում մը կատարել եւ մայրաքաղաք մտնել հիւսիս-արեւմտեան կողմէն, ուր գետ չկայ: Այստեղ հանդիպեցան, սակայն, զօրաւոր ընդդիմութեան մը: Փոխն ի փոխ հակայարձակումներ կատարուեցան, երկու կողմերն ալ բազմաթիւ զոհեր տուին: Ապստամբները ի վերջոյ ստիպուեցան փոքրիկ նահանջ մը կատարել: Այժմ մայրաքաղաքին հարաւային ճակատին վրայ՝ ապստամբները կը կենան Քարապանչէլ արուարձանին մէջ, իսկ հիւսիս-արեւմտեան ճակատին վրայ՝ ուսանողական թաղամասին դէմ, համբային պարտէզին եւեւ:

Ու մինչ կը շարունակուի զիրքերու ռմբակոծումը, օդանաւերու եւ հրետանիին կրակը, երկու կողմերը կարծես կ'աշխատին գտնել հակառակորդին տկար կողմը, ծակելու համար այդ ճակատէն: Միւս կողմէ Զօր. Վարելա կը պատրաստէ յարձակումի նոր ծրագիր մը: Մինչեւ Մատրիտի դուռները հասնիլը, Զօր. Վարելայի բանակը կը կռուէր զինուորական թեքնիքով,— գործելու լայն դաշտ ունէր առջեւը եւ նուաղ մտահոգութիւն: Այժմ ճակատամարտ չէ որ տեղի կ'ունենայ, այլ կռիւ՝ կարեւոր քաղաքի մը առջեւ, որուն գրաւումը կը պահանջէ նաեւ խնայել բնակչութեան եւ շէնքերուն: Ահա թէ ինչու ապստամբ բանակը չի գործածեր իր տրամադրութեան տակ գտնուած բոլոր միջոցները: Այլապէս Մատրիտ հիմնայատակ կը կործանէր: Պաշտպան կողմը, որ անձնուրացութեան ամէն ապացոյց տուաւ, շատ ալ մտահոգուած չէ այդ հարցով, ուժանակը կը դնէ՝ երբ կը տեսնէ թէ կորսնցուցած ոտքին տակի հողը:

Այսուհանդերձ Զօր. Վարելա կը յայտարարէ թէ Մատրիտ կը գտնուի իր ձեռքը: Խրամատային կռիւներուն պիտի յաջորդէ երեւի նոր գրոհ մը, բոլորովին նոր ռազմախաղով, որմէ կախում պիտի ունենայ Մատրիտի ճակատագիրը:

*** Հայաստանի թերթերը հասան երէկ: Ակնարկ մը բաւական է համոզուելու համար որ ամբողջ երկիրը ուրիշ մտահոգութիւն չունի, բայց եթէ օգնութեան հասնիլ Սպանիոյ:

Փրակա Մոսկուայի՞ կը ցարի

Պուքարէշթէն կը հաղորդուի թէ Փրակայի եւ Մոսկուայի միջեւ ստեղծուած են բարեկամական այնպիսի յարաբերութիւններ, որոնք իրական անակնկալ մը կը կազմեն: Հասած հեռագրական լուրին համաձայն, 2500 չեխ ուսուցիչներ եւ 1500 մարզիչներ, անցնելով չեխական եւ ռումանական սահմանագլուխէն, գացած են Ռուսիա, իբրեւ թէ ուսումնասիրութեան համար: Միւս կողմէ կը տեղեկացնեն թէ Դանուբի ճամբով խորհրդաւոր փոխադրութիւններ տեղի կ'ունենան դէպի Սեւ Ծով: Արդարեւ Սեւ Ծով իջած են «Զօր. Սթեֆանիկ» եւ «Մասարիկ» շոգենաւերը, բարձած՝ չեխական ճարտարարուեստական ապրանքներ, Ռուսիոյ ապսպրանքով, փոխադրելի դէպի Սպանիա:

Հապսպուրկեան գահը պիտի վերահաստատուի՞

"Մուսոլինին միապետական"

«Տէյլի Մէյլ»ի թղթակիցը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Աւստրիոյ միապետականներու առաջնորդին՝ Վիսնէրի հետ, որ Հռոմ գացած էր տեսակցելու համար Մուսոլինիի հետ: Վիսնէր այսպէս յայտարարեց անգլիացի լրագրողին.—

Տեսակցեցայ Մուսոլինիի հետ, Հռոմի մէջ: Այսպէս ըսաւ ինծի. «Հապսպուրկեան գահին վերահաստատութիւնը քաղաքական հարց մըն է որ միայն ներքին հանգամանք ունի եւ կը շահագրգռէ միայն աւստրիական ժողովուրդը: Զիս չի շահագրգռեր այդ հարցը: Բայց ես ալ միապետական եմ: Կ'ընդունիմ որ արքիդուքս Օթթօն միակ թեկնածուն է աւստրիական գահին: Եթէ Վիէննայի կառավարութեան հաճելի է թագն ընծայել արքիդուքսին, ոչ մէկ դիտողութիւն իմ կողմէս՝ յանուն Իտալիոյ»:

Վիսնէր յունուարին Լոնտոն պիտի երթայ, հասկնալու համար բրիտանական կառավարութեան կարծիքը այս հարցին մասին:

Դանուբեան խորհրդաժողովը կը ճանչնայ Եթովպիոյ կցումը

Դանուբեան խորհրդաժողովը, մասնակցութեամբ երեք պետութեանց (Իտալիա, Հունգարիա եւ Աւստրիա) որ տեղի կ'ունենայ Վիէննայի մէջ,— այս մէկ տարուան ընթացքին՝ երկրորդ անգամն է որ կը գումարուի,— իբրեւ առաջին գործ՝ ճանչցաւ Եթովպիոյ կցումը Իտալիոյ: Անակնկալ մը չէր այս կցումը,— Աւստրիա եւ Հունգարիա կը ճանչնային արդէն կատարուած իրողութիւնը գէթ անպաշտօն:

Դանուբեան խորհրդաժողովին աշխատանքները որոշ մտահոգութիւն կը ներշնչեն կարգ մը պետութեանց: Այդ մտահոգութիւնները փարատելու համար, Աւստրիոյ վարչապետը Շուշնիկ յայտարարեց թէ իրենք նպատակ չունին խմբակցութիւն մը կազմելու, Կեդր. Եւրոպայի սրտին վրայ, ընդդէմ այլ պետութեանց, իրենց ուզածն է միայն կազմել «բիւրեղացումի կորիզ մը»: Խորհրդաժողովին շրջանակէն յայտարարուած է նոյնպէս որ Դանուբեան պետութիւնները երբեք նպատակ չունին քաղաքական յեղափոխութիւն մը ստեղծելու եւրոպական համերգին մէջ, հողային ոչ մէկ փոփոխութիւն պիտի կատարուի եւրոպական քարտէսին վրայ, ոչ ալ պիտի փորձուի նոր գահեր հաստատել եւ քաղաքական նոր կապեր հիւսել: Այս յայտարարութիւնները վերապահութեամբ ընդունուեցան Ֆրանսական մամուլին կողմէ, որ կը կարծէ թէ Դանուբեան խորհրդաժողովը եթէ ուրիշ անակնկալ չբերէ, անպայման քաղաքական մթնոլորտը պիտի ցնցէ սպառազինութեան իրաւունք տալով Հունգարիոյ:

ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԻՆ 18ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Աննախընթաց վեհութեամբ մը տօնուեցաւ Զինադադարի 18րդ տարեդարձը, այս տարի, Փարիզի մէջ: Զինադադարէն ի վեր առաջին անգամն էր, որ Փարիզ կը տեսնէր այսպիսի պատկառելի զօրանգք մը: Ամէն տարի օրուան այս տօնին կը տրուէր իմաստ մը,— Ժող. Ճակատի կառավարութիւնը ուզեց տօնին տալ նոր ոգի մը: Եւ Զինադադարի Օրը դարձաւ «Օր ազգ. միութեան եւ հաւատքի»: Նախ բանակն էր, որ կը ներկայանար Փարիզի ժողովուրդին՝ ուժի կատարեալ արտայայտութեամբ եւ իր արդիական սպառազինութեամբ: Ցետոյ Փարիզի եւ շրջականներու դպրոցներուն աշակերտութիւնն էր, որ առաջին անգամն ըլլալով՝ հսկայ թափօրով մը կը մասնակցէր հանդիսութեանց: Եւ երրորդ նախկին պատերազմիկներն էին, որ առանց կուսակցական կամ հատուածական խտրութեան՝ միացած մէկ թափօր կազմած, ցոյց տուին համերաշխութեան սքանչելի օրինակ մը: Ամբողջ Փարիզը կարծես մէկ երակի մը փոխակերպուած՝ Յաղթութեան Կամարէն սկսեալ դէպի Շան զ'Էլիզէի փառալանջ պողոտան, կը բաբախէր իր ուժին եւ խաղաղութեան հաւատքովը: Մաղ-մաղ անձրեւ մը, հալած ձիւնի պէս, կ'իջնէր այս յուզիչ այլ լայնարձակ պատկերին վրայ, «Փոփիւլէր»ի ծերունի այլ համակրելի խմբագրին, Պրաքի բացատրութեամբ՝ աւելի եւս յուզիչ դարձնելով զայն:

Աշխատաւոր դասակարգն էր, որ կը տիրապետէր պատկերին շրջանակին մէջ,— ատով՝ այս տարի Զինադադարը ոգեկոչումն եղաւ ոչ թէ Յաղթանակին, այլ Խաղաղութեան, ոչ թէ Ապրողներուն սպառնալիքին, այլ Մեռելներու սիրոյ հրաւէրին,— սէր՝ աշխատանքի մէջ:

... Եւ Հայերը, ի տես այս պատկառելի պատկերին, անգամ մըն ալ, կսկիծով եւ արցունքով, յիշեցին իրենց մեռելները:

*** Հանրապետութեան նախագահը եւ ամբողջ կառավարութիւնը առտուն կանուխ Յաղթութեան Կամարին տակ էին: Ցետոյ բանակին զօրանգքը, պատերազմիկներու եւ աշակերտներու թափօրը: Փարիզի Անծանօթ Զինուորի շիրիմէն բոց մը տարուեցաւ պելժ Անծանօթ Զինուորին շիրիմին, եւ Պրիւքսէլէն բոց մը հասաւ ֆրանսացի Անծանօթ Զինուորին շիրիմին: Իրիկունը զինադադարի հանդիսութիւններ գաւառական կեդրոններու մէջ, նախագահութեամբ կառավարութեան անդամներուն:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ վարդան կոմիտէի ժողովը, վաղը, շաբաթ երեկոյ, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ վարդանեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 281 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանը:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 21 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Սիամանթօ Ակումբին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ընկ. կարօ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, 15 Նոյ. կիրակի երեկոյ ժամը 5ին, ընկ. Սիմոն Գալուստեանի բնակարանին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պուլվոր Օտտօի վռամեան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, կայծակ, Գայլ Վահան, Մուրատ եւ Ալօօ խումբի բոլոր ընկերները, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ զեկոյց, նոր կոմիտէի ընտրութիւն: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՄԷՋ.— Նախաձեռնութեամբ Մուրատ խումբի եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի

14 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Պար փիյոնեէի վերնայարկի սրահին մէջ,

կը նախագահէ ընկ. Լ. ՕՎԻԿԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղ սրուեստական բաժին: մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է:

ՊՕՐՏՕԻ ՄԷՋ.—

15, Նոյեմբեր կիր. կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Բարսեղ Շահպազ Ակումբին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ԱՆԱՆԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՍԵՐԺ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Երգ, նուագ, արտասանութիւն: Կը նուագէ Ա. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ:

Հանդէսէն վերջ ընկերահամակրական խնջոյք:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Հ. Յ. Դ. Վալանսի կոմիտէին կողմէ, 15, Նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Ներկայ քաղաքական կացութեան մասին:

Կը հրաւիրուին համակիրները:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

Փարիզի Հար. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան կողմէ

Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

15 *Նոյ. կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր:*

150 Route d'Orléans, Bagneux

Աշակերտութեան կողմէ երգեր, արտասանութիւն:

Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ

(կատակերգութիւն մէկ արար)

ԹԱՌ ԵՒ ՆԻՐՈՊԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ — ԱԺԱՆ ՊՈՒՖԷ

Գին 3 ֆրանք:

"ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ„Ը

կազմակերպուած «Համազգային»ի Շավիլի մասնաճիւղին կողմէ

14 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,

Տեղւոյն մատուռ-մանկապարտէզի սրահին մէջ,

4 rue Trois Chantiers, մէրիին մօտ:

կը խօսի՝ Պ. ՀԱՅԿ ՔԻՊԱՐԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին: խմբերգ, արտասանութիւն եւ մեներգ:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է:

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Թիւ 1 օթօպիւս, իջնել՝ Puits sans vins:

Ճաշկերոյթ—Պարահանդէս

կազմակերպուած Ալֆորվիլի Զէնկիլէրի Հայր. Միութեան կողմէ

14 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ լոյս

Salle Heuzey*ի մէջ,* **1 Quai d'Alfort, Alfort (Seine)**

Ճաշկերոյթը կը սկսի ժամը 7.30ին:

Երգ, արտասանութիւն, արեւելեան նուագ եւլն. մինչեւ կէս գիշեր, ուրկէ վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը:

Մուտք 7 ֆրանք, ճաշով միասին, բացի ըմպելիէ:

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Առնել օթօպիւս *81, 125, 24* եւ իջնել *Pont de Charenton*:

ՍԷՆԹՕՆԻԿ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ
ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

13 *Դեկտ. կիրակի,* **Salle Erard***ի մէջ*

կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը:

Թէյասեղան

Համազգային»ի Փարիզի Վարչութեան Թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի, 15 Նոյ., կէսօրէ վերջ, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ, **26 Ave. de Tokio, Métro Alma-Marceau**

կը նախագահէ՝ ՏՕՔԹ. ԱՍԼԱՆ

կը խօսի՝ Համազգայինի Կեդր. Վարչութեան նախագահ

Պ. ՎԱՀԱՆ ԵԱՐՃԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Տէր եւ Տիկ. ԺՈՐԺ ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ (թառ եւ դաշնակ), ՕՐ. ԱՍՏՂԻԿ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ (երգ), Պ. Ս. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ (երգ): Արտասանութիւն եւ զանազան անակնկալներ:

Մուտք 7.50 ֆրանք:

Դասախօսութիւն

Ժողովրդական Լսարանի Յանձնախումբի կողմէ

15 Նոյ. կիրակի առաւօտ ժամը ճիշտ *10*ին, Շահրիկեան սրահի մէջ,

5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլ:

կը դասախօսէ՝ Պ. ՎԱՀԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Նիւթ՝ «Հայ ժողովրդական բանաստեղծութիւնը»:

Ազգային եւ քաղաքական կարեւոր դէպքերու մասին կը տրուին տեղեկութիւններ:

Գեղարուեստական բաժին՝ Պ. Պ. ՀԱՅԿ ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ (նուագ), Մ. ԴՈՒԻԹԵԱՆ (արտասանութիւն):

Մուտքը ազատ է:

Մուշտակավաճառ

ՏԻԿ. ՀԱՅԿՈՒՀԻ ԿԻՒԼՊՕԼԵԱՆ

24, Rue Affre կամ 8, Rue Cavé — PARIS - 18e

Մասնաճիւղ՝ 2, Rue de la Charbonnière —

Մէթրօ՝ La Chapelle — Barbès Roch.

Մեր վաճառատուններուն սկզբունքն է բացարձակ ուղղամտութիւն, ճշդապահութիւն եւ չափաւոր գին:

Օգտուեցէք առիթէն: Մասնաճիւղիս բացման առթիւ, կը կատարենք ձրի ամէն տեսակ մուշտակներու մաքրութիւնը: Մեր արհեստանոցներուն մէջ կը պատրաստենք չափի վրայ ամէն տեսակ Մանթօներ, Վէսթեր, Օձիկներ եւայլն: Ունինք նաեւ պատրաստի ճոխ մթերք: Կը ստանձնենք նաեւ Մուշտակներու նորոգութիւն, ձեւափոխութիւն, ներկելը եւ թանաժը: Մեր վաճառատուները բաց են ամէն օր, իսկ Կիրակի օրերը մինչեւ կէս օր:

Ներկայ կտրօնը բերողին մինչեւ 1937 *Փետրուարի վերջ, սկսեալ* 200-300 *ֆրք. գնումի համար կը տրուի մէկ տարեկան «Հայ Բոյժ», իսկ* 400-600 *ֆրք.ի համար եռամսեայ «Յառաջ» եւ կամ համապատասխան դրամական նուէր Փարիզի Կապոյտ կամ Կարմիր Խաչերուն:*

ԿԱՊՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ռուսաստանի մէջ գտնուած ձեր ազգականներուն եւ բարեկամներուն *լաւագոյն եւ իրական օժանդակութեան ձեւն է՝ ղրկել անոնց կապոցներով բրդեղէն կտորներ, ճերմակեղէն, կօշիկներ եւ Թրիքօթաժ:*

Այս բոլոր իրեղէններէն մենք ունինք ճոխ մթերք եւ կ'ուղարկենք զանոնք Ռուսաստան շատ ձեռնտու եւ մատչելի գիներով:

Ունինք տրամադրելի ընտրովի եւ բժիշկ *դրամեքենաներ, ինչպէս նաեւ դաշնակներ՝ շատ մատչելի գիներով:*

Գիներու ցանկը եւ նմոյշները կը ղրկուին առաջին իսկ պահանջին:

Դիմել՝ **American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber**

Tél. Opéra 67-77, 67-78

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէրի պատուական անդամուհիներէն Տիկին Արտէմ Թօփալեան բարեսրտութիւնը ունեցաւ ինչպէս ուրիշ անդամներ, սանուհիներուն ճաշկերոյթ մը տալ իր ներկայութեան տակ հաւեղէնով եւ պտուղով, որուն համար վճարեց 600 ֆրանք:

Վարժարանիս սանուհիները այս առթիւ կը ձայնակցին մեզ յայտնելու խորին շնորհակալութիւններ եւ երախտագիտութիւն բարերար Տիկնոջ՝ որ միշտ համակրալիր վերաբերում ցոյց կու տայ հանդէպ ընկերութեանս:

Վարչութիւն

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԼԻ ՓԻԻԻ, Գ. Տ.— 50:
ՔՈՆՍԹԱՆԹԻՆ, Ս. Մ.— 35:
ՄՈՆԼԷՐԻ, Ս. Թ.— 70:
ՎՕՔԼԻՒԶ, Ա. Ք.— 95:
ԻՒԺԻՆ, Օ. Լ.— 70:
ՇԱՎԻԼ, Մ. Ս.— 35:
ՀԱՄԱՆՍ, Վ. Գ.— 47:
ՎԱԼԱՆՍ, Զէք.— 25:
ՔՐԻՒՔԻՆԿ, Մել. Տ.— 100:
ՆԻՍ, Բ. Գ.— 35:
ՓՕ, Գ. Ն.— 140:
ԱՆՏԻՌՔ, Տոքթ. Մ.— 200:
ԼԱՆՍԷՅ, Ս. Զատ.— 70:
ՎԷԶԻՆ, Ց. Պ.— 35:
ՔՈՒՐՆԷՕՎ, Գալ.— 35:
ԻՍԻ, Ս. Ֆ.— 70:
ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ, Օ. Պ.— 35:
ԱՌՆՈՒՎԻԼ, Վ. Մ.— 30:
ՓՈՐԹԼԷՆՏ, Տէր Ա.— 3 տոլար:
ԼԻՈՆ, Պ. Պալտ.— 50:
ՊՕՄՕՆ, Գործ.— 220.25:
ՓԱՎԻՅԵՈՆ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Ա. Գ.— 35:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ.— 950:
ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕ, Գործ.— 256:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Թեւան.— 35:
ԱՆԻԷՌ, Միք.— 100:
ՊՕԶ, Պ. Էք.— 100: Կարգադրեցինք:
ԼԱ ՎԻՍՏ, Կ. Տէր Կ.— 140:
ՍԷՆ ԺԷՌՄԷՆ, Ց. Դալ.— 220:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Արնուվիլ լէ կօնէսի հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ հայ հասարակութեան թէ յառաջիկայ կիրակի 15 Նոյ. հոգեհանգստեան պատարագ պիտի մատուցուի տեղւոյն վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ, կոմիտաս վ.ի մահուան տարելիցին առթիւ: Սկզբնաւորութիւն պատարագի ժամը 11: ԾԱՆՕԹ.— կառ. տիւ Նօռէն զոգեկառք առնել ժամը 10 կամ 10,36

ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԼԻՈՆԻ Հայկազունեան մանկապարտէզի ամանորի առթիւ, բացման հանդէսը 9 յունուար 1937, շաբաթ երեկոյ երրորդ թաղապետարանի սրահին մէջ: Բոլոր միութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ միութեան Ֆրանսայի շրջանի կեդրոնական վարչութիւնը իր շրջանի բոլոր մասնաճիւղերուն կը ծանուցանէ թէ 1936 նոյեմբեր 14ին, շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Վալանսի մէջ պիտի գումարուի Ֆրանսայի երկրորդ պատգամաւորական ժողովը:

Մասնաճիւղերէ կը խնդրուի ընտրել իրենց պատգամաւորները: Ժողովին օրը ներկայանալ հետեւեալ հասցէին 10, *րիւ Պուֆիէ, Վալանս (Տրոմ):*

Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը, այս շաբաթ, ժամը 4ին, 2 փլաս տը լ'Օտէօն:

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Դերձակ Արշաւիր Բարսեղեան տեղափոխուած է՝ 4 rue Faubourg Poissonnière, Paris (10):

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ՇԱԲԱԹ 14 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
SAMEDI 14NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3269

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԵԱՆ ՏՈՒՐՔ...

Խորհուրդներու ճակատագիրը կը վճռուի Մատրիտի շուրջ: Լ. ԹՐՈՑՔԻՑ

«La Révolution Trahie»— Դաւաճանուած Յեղափոխութիւնը.— *այս է խորագիրը այն նոր գրքոյկի, որ հրապարակ հանած է Լ. Թրոցքի: Խորհրդային Ռուսիոյ զինական ուժերու նախկին վարիչը, որ լաւապէս կը ճանչնայ ոչ միայն Ռուսաստանը, այլեւ Սպանիան, խորապէս ըմբռնելով կչիռը այն ահեղ գօտեմարտին, որ այնքան դաժանաբար կը մղուի սպանական հողերու վրայ, կը գրէ.*

— « Խորհուրդներու ճակատագիրը կը վճռուի Մատրիտի շուրջ »:

Առաջին անգամը չէ, որ պատմական եղելութեան մը փախճանը կը մարգարէանայ Խորհուրդներու ռազմական ուժի երբեմնի վարիչը: Ասկէ չորս տարի առաջ, 1933 սեպտեմբեր 11ին — այդ պատմական օրը « սեւ կիրակի» կոչեցին անոր հակառակորդները — երբ քուէտուփերէն իր ահռական ուժի բովանդակ հմայքին մէջ ասպարէզ իջաւ Հիթլէր եւ դարձաւ Ռայխստակի վարիչ բազուկը, աքսորական քօմիսարին ուղղուած այն հարցումին թէ՝ ի՛նչ է իր կարծիքը քաղաքական արտակարգ կշիռ ունեցող այս « անակնկալ»ի մասին, Թրոցքի պատասխանեց.

— Եթէ ես այսօր Մոսկուա գտնուէի, կարմիր բանակը անմիջապէս կը տեղաշարժէի դէպի Պերլին:

Կը տեղաշարժէր 1933ին, բայց ոչ այսօր: *Թրոցքի կը նախազգար, որ ինչ — որ կարելի է ընել 1933ին, կարելի պիտի չըլլայ 1936ին եւ անկէ յետոյ: Ապացո՛յց — այսօրուան վիճակը: Քանի մը տարիներու մէջ երէկի պարտեալը կրկին դարձաւ Եւրոպայի մեծազօր պետութիւնը...*

Պատմութիւնը տեսանողի վկայաթուղթ պիտի տայ Թրոցքիի նաեւ իր երկրորդ մարգարէութեան համար: Մատրիտի շուրջ մըղուող ահեղ գօտեմարտին վախճանը ճակատագրական անդրադարձում պիտի ունենայ նաեւ Ռուսաստանի վրայ: Եւ պարզ է թէ ինչո՛ւ: Գաղտնիք չէ այլեւս, որ սպանական հողերու վրայ ճակատած են իրարու դէմ երկու մահացու ոսոխներ — Ֆաշիզմ եւ Բոլշեւիզմ: Սպանիոյ մէջ կարծես նախափորձը *կը կատարուի այն մեծ ու արիւնալի մարտին, որ միջազգային ծաւալով վաղը տեղի պիտի ունենայ ամբողջ աշխարհի մէջ: Ռուսական ոսկին, հրանօթը եւ ռազմիկը կրակի կրկէսը նետուած են՝ Եւրոպայի ծայրամասին վրայ գէթ կայան մը պահելու համար Ֆաշականութեան յաղթական արշաւին դէմ:*

Հին է խօսքը — « քամի ցանողը փոթորիկ կը հնձէ»: Ֆաշիզմը, որու դէմ օրհասական պայքար կը մղէ այսօր խորհրդային իշխանութիւնը, ծնաւ բուն իսկ Բոլշեւիզմի՛ արգանդէն: Եթէ չըլլար Բոլշեւիզմը եւ եթէ չըլլային իր գործած աւերները Իտալիոյ մէջ, թերեւս տեղի չունենար Մուսոլինիի «փրկարար բանակ»ին արշաւը Հռոմի վրայ: Թերեւս Հիթլէր իշխանութեան գլուխ չգար եւ չունենար երկրին մէջ այն ահռական հմայքը, ինչ որ ունի այսօր: Մնար եւ յարատեւէր Աւստրիոյ մէջ Եւրոպայի ամէնէն աշխատաւորական եւ ամէնէն ազատախոհ իշխանութիւնը, որ բոլշեւիկեան սադրանքներու զոհը դարձաւ եւ այնքան դաժանաբար խեղդուեցաւ արեան ծովու մէջ: Գործող հրարուխի մը կերպարանքը չառնէին Պալքանները, ուրկէ Բոլշեւիզմը կը յուսար ճակատ յարդարել «դրամատիրական Եւրոպա»յի դէմ: Թերեւս մեղմացած ըլլար արդէն թափը այն անօրինակ քաոսին, որ այսօր կ'իշխէ բովանդակ աշխարհի մէջ: Եթէ չըլլար Բոլշեւիզմը — կասկած չունինք այս մասին — հիմնապէս տարբեր պիտի ըլլար այսօր մեր աշխարհի պատկերը: Չըլլար Բոլշեւիզմը ոչ իբրեւ վարդապետութիւն, *այլ իբրեւ* իշխանութիւն *մը, որ ամէն տեղ սարսափի կը մատնէ ազգերը՝ վատթարագոյն բարքեր, բացայայտ անիրաւութիւն եւ աւերիչ խռովութիւններ սերմանելով:*

Սպանիան պատկերն է գալիքին: *Բուրին խակական առումով պարզ քաղաքացիական կռիւ չէ այն ինչ որ տեղի կ'ունենայ, այլ կատարեալ* ջարդ, *ամխտալից եւ թրքավայել: Զուր տեղը եւ այսքան ամարդաբար այսքան արիւն գլխէ թափել միայն Բոլշեւիզմը, որ իր բուն հայրենիքի՝ Ռուսիոյ մէջ, մինչեւ 1922ը, ընդամէնը հինգ տարուան մէջ, հնձեց աւելի քան* հինգ միլիոն *զոհ...*

Մարդկութիւնը ծովերով արեան տուրք պիտի վճարէ քաւելու համար իր գործած մեղքերը. առնուզմէ մէկն է ոճրապարտ Բոլշեւիզմը, որու նկատմամբ այնքան հանդուրժող եղաւ ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհը:

« Թաթարական ընկերվարութեան» երէկի երկրպագուներէն Անտրէ Ժիտ հրապարակութեան համար գիրք մը պատրաստած է՝ « Վերադարձ Ռուսիայէն» *խորագրին տակ: Իր այդ խոստովանագրին մէջ Ժիտ կը յայտարարէ.*

— « Եթէ սկզբնապէս ես կը սխալէի, ապա լաւ է որ ժամ առաջ ես իմ սխալը ընդունիմ: Վասնզի պատասխանատու եմ անոնց առջեւ, որոնց մոլորանքի կը մատնէ իմ սխալը: Հոս տեղ չկայ ինքնասիրութեան համար, որմէ, ի դէպ, ես շատ չեմ տառապիր: Բաներ կան, որոնք ինծի համար աւելի կարեւոր են, քան իմ անձս, եւ շատ աւելի կարեւոր, քան Ռուսիան: Այդ — մարդկութիւնն է, անոր ճակատագիրը եւ անոր մշակոյթը »:

Մոլորուածները զգաստութեան բերելը այսքան ուշ խոստովանութիւններով դիւրին գործ չէ սակայն:

Նաեւ Ժիտերու գործած աւերները պիտի դարմանեն նոր Սպանիաները:

Ց.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ներքին դժգոհութի՞ւն թէ արտաքին դաւադրութիւն

« Փըթի Փարիզիէն»ի թղթակիցը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ Մոսկուայէն.—

Կը հաստատուի որ Մոսկուայի մէջ ձերբակալուածներուն թիւն է 12, ոմանք գերմանացի, միւսները՝ իրենց պաշտօնով կապուած գերման դեսպանատան: Այս ձերբակալուածներուն մէջ կը գտնուին Մոսկուայի ժողովարանին պատուելին, գերման դեսպանատան բժիշկը եւ վարսայարդարը, գերմանական վարժարանին ուսուցիչը, ատամնաբոյժ պատրաստող գերմանական ընկերութեան իրաւագիտական խորհրդականը:

Գերման դեսպանը, ինչպէս գրեցինք երէկ, բացատրութիւն պահանջած էր այս ձերբակալութիւններուն մասին: Արտաքին գործավարութեան տուած պատասխանը գոհացուցիչ չըլլալով՝ կը սպասուի բողոքի մը, դիւանագիտական խողովակով:

Կը կարծուի թէ այս ձերբակալութիւններուն պիտի յաջորդէ մեծ դատավարութիւն մը, երեւան հանելու համար գերման գաղտնի ոստիկանութեան գործունէութիւնը խորհրդ. Ռուսիոյ մէջ, մասնաւորաբար գերման գաղտնի ոստիկանութեան կապը տրոցկիական աժարեկիչներու հետ: Մեծ յուզում կը տիրէ Մոսկուայի օտար գաղութին մէջ:

Այս առթիւ ըսենք թէ կը հերքուի գերմանացի փրոֆէսօր Հէօշի ձերբակալութիւնը:

*** *« Մաթէն » կը գրէ թէ Խորհ. Միութեան մէջ ծայր տուած է ընդհ. դժգոհութիւն մը կառավարութեան դէմ, կուսակցական ներքին ըմբոստութիւն մը օրուան վարիչներուն դէմ, բայց Եժով, վարկաբեկելու համար այդ շարժումը, ձեռնարկած է կարգ մը ձերբակալութիւններու՝ զանոնք ամբաստանելով իբրեւ թէ կաշառուած օտար պետութենէ մը:*

1936 *Ապրիլին, կը գրէ նոյն թերթը, կոմունիստ կուսակցութեան ծոցին մէջ Կէփէուն երեւան հանեց հակառավարական կազմակերպութիւն մը, որ ի գարմանս Սթալինի՝ կը կրէր «ազգային - ընկերվարական ընդդիմադիրներ» անունը: Կազմակերպութեան գլխաւոր տարրերը կը բաղկանային երիտասարդ համայնավարներէ, որոնք գրքոյկներ կը հրատարակէին, գաղտնի բջիջներ կը կազմակերպէին օդային, ցամաքային եւ ծովային բանակին մէջ: Կէփէուն զգաց վտանգը եւ սկսաւ գործել մեծ զգուշութեամբ: Միաժամանակ, վարկաբեկելու համար շարժումը, զայն ներկայացուց իբրեւ «միջազգային ֆաշականութեան ծախուած»: Ցայտարարեց թէ արտասահմանէն, մասնաւորաբար Գերմանիայէն եւ Աւստրիայէն հասած ապրանքներու մէջ երեւան հանած է գրքոյկներ, որոնք տպուած են ռուսերէն, յանձնելի՝ ազգային - ընկերվարական ընդդիմադիր շարժման ղեկավարներուն: Ու նախ այս շարժումը փաթթեց 28 օտար կոմունիստներու վզին,— ասոնք Մոսկուա կը գտնուէին եւ անմիջապէս ձերբակալուեցան: Գլխաւորներն են Հիւկօ Էպըրլայն, Վիլլի Մունթինպէրկ, գերման երեսփոխան մը Կարոլա Հէկկէր, Շթրահլէր, Ռօքէ, Ձեսսոնի, Ֆէրէչէս, Շթայն - Տոմսքի, Քոսաք, Պրաթոս, Աճրէնչթայն, Փասթամաքաս: Կ'ըսուի թէ Եժով ասոնց հետ, իբրեւ օտար պետութեան մը հաշուոյն դաւադրող՝ պիտի դատէ նաեւ Սիմէոն Զլենով եւ Սթէֆան Ռայեւսքի:*

«Տէօյչէ Ալկէմայնէ Ցայթունկ» կը գրէ թէ Մոսկուայի գերման գաղութին վիճակը անտանելի է այն սպառնալիքին պատճառով, որ կախուած է անոնց գլխուն վերեւ՝ այս ձերբակալութիւններէն վերջ:

*** *Վարշաւայէն կը հաղորդեն թէ Մոսկուայի մէջ գնդակահարուեցաւ լեհ կոմունիստ Սոսնովսկին, որ կարեւոր պաշտօն մը ունէր Կէփէուին մէջ: Ամբաստանուած էր իբրեւ տրոցկիական:*

Գերմանական աղբիւրէ մը կը հաղորդուի, որ ձերբակալուած են կարգ մը օտար կոմունիստներ, որոնք Մոսկուա հասած էին մասնակցելու համար Յեղափոխութեան տօներուն: Անոնք ամբաստանուած են թէ այս ճամբորդութիւնը առիթ եղած է իրենց՝ կապ հաստատելու արտասահմանի տրոցկիականներուն եւ Մոսկուայի դաւադիրներուն միջեւ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Զօր. Ֆրանքօ կը սպառնայ կործանել Մատրիտը

Երէկ տուեր էինք զինուորական կացութիւնը Մատրիտի ճակատին վրայ: Երկու հակառակորդ ճակատները անսասան կը մնան իրենց դիրքերուն վրայ: Մինչ հետախուզական շարժումով մը կը փորձուի գտնել թշնամիին տկար դիրքը, միւս կողմէ երկու կողմերն ալ օդնական ուժերով շարունակ կը զօրացնեն իրենց դիրքերը: Օդանաւային ռմբակոծութեան եւ հրետանիին գործունէութեան պատճառով երբեմն հրդեհ կը ծագի մայրաքաղաքին մէջ: Բայց ոչ մէկ զինուորական յաջողութիւն: Կառավարական աղբիւրէ պահ մը հաղորդուեցաւ թէ ապստամբները նահանջած են մինչեւ Ճեթաֆէ, ինչ որ չհաստատուեցաւ: Զօր. Ֆրանքօյի բանակը կը մնայ Մանզանարէս գետին եզերքը:

Մայրաքաղաքին կատաղի ընդդիմութիւնը նկատի առնելով, Զօր. Ֆրանքօ յայտարարեց թէ այլեւս պիտի չսպասէ եւ անխնայ պիտի ռմբակոծէ Մատրիտը, եթէ նոյնիսկ հիմնայատակ կործանի, եւ թաղ առ թաղ քանդելով պիտի գրաւէ ի վերջոյ:

Մինչեւ վերջին պահուն որ եւ է նորութիւն չկար կացութեան մէջ:

Սուրիոյ Երեսփ. ընտրութիւնները

Սուրիոյ Հանր. նախագահին հրովարտակին համաձայն, որ կը ճշդէ ընտրութեանց թուականն ու երեսփոխաններու թիւը, առաջին կարգի ընտրեալներու ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ վաղը, կիրակի, իսկ երկրորդ կարգի ընտրեալներու ընտրութիւնը՝ 30 նոյեմբերին: Սուրիոյ երեսփ. ժողովը պիտի ունենայ 86 երեսփոխան, որոնց մէջ՝ 3 Հայեր, 2ը լուսաւորչական եւ 1ը կաթոլիկ: Հայ երեսփոխանները պիտի ընտրուին Հալէպի շրջանէն, որ պիտի տայ մէկ լուսաւորչական եւ մէկ կաթոլիկ, եւ Անտիոքէն, որ պիտի տայ մէկ լուսաւորչական:

Կ'ենթադրուի որ երեսփ. ժողովը իր առաջին նիստը պիտի գումարէ 10 դեկտեմբերին: Առաջին իսկ նիստին քննութեան պիտի դրուի դաշնագիրը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻՆ « ՊԱԽՇԻՇ »Ը ԱՆԻՐԱՒՈՒԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

« Պախշիշ » կամ « սուս - փայը », ինչպէս կ'ուզէք՝ ըսէք,— Մոսկուա գիտէ շինարարութեան խօսքերով, ծրագիրներով ու վարկերով երբեմն երբեմն շլացնել կամ լռեցնել ցաւատանջ Հայաստանի ցաւագար բարեկամները:

Ժամանակին, հեռագրով Երեւանէն հաղորդեցին թէ Մոսկուա 3 միլիոն 200,000 ռուբլի վարկ բացած է Հայաստանի, որպէսզի ջրմուղ մը շինուի Նուպարաշէնի մէջ: Հայաստանի թըղթաքերը, աւելի քան մէկ ամիս սուլելով Երեւանէն Փարիզ, հասա՛ւ վերջապէս եւ ես հիմա ախորժակո՛վ կը կարդամ,— առաջին առթիւ սա ջրմուղին մանրամասնութիւնները:

Հոկտեմբեր 15ի թիւով, *Խորհ. Հայաստան* կը գրէ.—

Հայաստանի Գործավարներու խորհուրդին մշակած ծրագիրը, «ներգաղթողների աւան» Նուպարաշէնի մէջ ջրմուղ մը շինելու մասին, վաւերացուած է Մոսկուայի կողմէ: Ջըրմուղին երկարութիւնը պիտի ըլլայ 16,6 քիլոմեթր, իսկ ջուր մատակարարելու կարողութիւնը՝ 250 լիթր մէկ վայրկեանի մէջ (Նուպարաշէնի համար 170 լիթրէն ոչ պակաս): Ջըրմուղը աւանին պիտի մատակարարէ ոչ միայն խմելու, այլ եւ ոռոգելու ջուր: Ջրմուղին շինութեան վրայ պիտի ծախսուի 3 միլիոն 200,000 ռուբլի: Այս տարուան վերջին եռամսեակին մէջ շինութիւնը սկսելու համար՝ յատկացուած է 1,200,000 ռուբլի: 1937 տարուան առաջին եռամսեակի շինութեանց համար՝ 1,400,000 ռուբլի: Երկրորդ եռամսեակին շինութեանց համար՝ 600,000 ռուբլի: Պատրաստուած են 2,261 թոն խողովակներ: Շինութիւնները պէտք է աւարտին գալ տարի, յուլիս 1ին:

Ինչպէս կը տեսնէք, մեծ է փոխարինութիւնը: Եթէ Հայաստան ձայն չհանէ՝ իրմէ խլուած հողերուն համար, ուրիշ փոխարինութիւններ ալ կ'ըլլան անշուշտ,— սքանչելի «պիտի շինուի»ներ, «հա՛ կը շինուի»ներ, «շինուեցա՛ւ»ներ, էջմիածնայ եկեղեցին քառազանգ զօղանջիւններով: Ներողութի՛ւն, արդէն այս շինուելիքն իսկ բաւական է սիրտ պաղշտկցնելու համար: Ի՞նչ է, ցա՞ւ էք ըրեր քոստ Ղարաբաղի մը համար, դէ՛հ Երեւանէն հեռու ինկած Նախիջեւանի մը համար,— ջրմուղ մը ձեզի փոխարէն: Լեռնահամ ջուր, առա՛տ, առա՛տ,— Սեւանայ լճէն հանուած ձուկը դիր աղը, եւ աղի ձուկը կեր, Նուպարաշէնի ջուրը խմէ, կե՛ր ու խմէ՛, կե՛ր ու խմէ,— փորդ կը կշտանայ, Նախիջեւանն ի՞նչ պիտի ընէք, մէկ Երեւան մը ունիք, չէք կրնար կառավարել եւ իրար կը մտնէք, եթէ Ղարաբաղն ու Նախիջեւանն ալ տամ, ալ բնաւ չէք կրնար կառավարել:

Հանճարե՛ղ մարդ է Ստալինը, լաւ կը ճանչնայ իր մարդիկը:

Զարմանալին այն է որ Հայաստանի մէջ դժգոհ են, արտասահմանի մէջ գոհ են՝ որ անիրաւուած է Հայաստանը:

Ինչո՞ւ գոհ են Հայաստանը չտեսած Հայաստանի սիրողները: Պարզ է.— Այս մարդիկը երկար ատենէ ի վեր բաժնուած ըլլալով Պոլիսէն, ուր, Եուքսէք Քալտըրըմէն վեր, տէրվիշները ծրի ջուր կուտային անցորդներուն՝ *ֆի սէպիլուլլա՛հ* մը քաշելով, երեւի ուրախ են հիմա որ Մոսկուան իրենց կը հրամցնէ նոյն այդ օրհնուած ջուրը:

Դժգոհը ես եմ.—

Ի՞նչ է, Մոսկուայի տուած 3 միլիոն ռուբլին ալ մեծ բա՞ն է, մենք արտասահմանի մէջ միայն Մալէզեանի կուտանք տարեկան 120,000 փրանք թոշակ: Ալ չյիշեմ ուրիշ *սինէքիւր*ներ: Իսկ եթէ Մոսկուա, Հայաստանէ խլուած հողերու փոխարէն, պաղ ջուր մը կ'ուզէ խմցնել,— խնդրե՛մ, թող այդ ջուրը խմեն Հայաստա՛ն մը ըսել չգիտցող Հայաստանասէրները միայն:

ԱՐԱԶ

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՏԵՂԱՒՈՐՈՒՄԸ

Բարեգործականի «*Միութիւն*» տեղեկատու թերթը կը գրէ.—

Ինչպէս յայտնի է, Պէյրութի գաղթակայանին մէջ 642 եւ Հալէպի մէջ եւս 1050 խարխուլ խրճիթները այլեւս հետզհետէ կը փլցուին տեղական կառավարութեան վճռական հրամանով, այնպէս որ հարիւրաւոր ընտանիքներ փողոցը պիտի մնան խղճալի վիճակի մէջ: Այս ցաւալի հարցով տեղւոյն վրայ զբաղած էր Միութեանս Վարիչ - Պատուիրակը, պէտք եղած խորհրդակցութիւնները կատարելով, մասնաւորապէս Պիւրնիէի հետ:

Այդ մասին Ժընէվի Նանսէնեան Օֆիսին հետ կայացած համաձայնութեան հիման վրայ, այդպիսիներուն տեղաւորման անյետաձգելի գործին սատարելու համար Միութեանս կողմէ տրամադրուեցաւ այդ հիմնադրամին յատուկ վարկ մը շուրջ 150,000 ֆրանք, ինչպէս նաեւ 8500 տոլարի բացառիկ գումար մը (որուն 1500ը արդէն ղրկած էինք Միութեանս Հալէպի Մասնաժողովին): Այս վերջին գումարին 5000 տոլարը ագնուաբար մեր Միութեան տրամադրութեան տակ դրուեցաւ Կիւլպէնկեան հիմնարկութեան կողմէ: Կիւլպաշէնի ընդարձակման համար, իսկ 3500 տոլարը արդիւնքն է Նիւ Եորքի Շրջանակային Յանձնաժողովին կողմէ բացուած մասնաւոր հանգանակութեան:

ԲՈՒՌՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ֆրանս. բանակի Յանձնաժողովին մէջ

Ինչպէս գրեցինք ժամանակին, Ֆրանսայի պատերազմական նախարարը Էտուար Տալատիէ, Երեսփ. ժողովին բանակի յանձնաժողովին առջեւ կատարած իր երկար զեկոյցով, կ'ըսէր թէ պիտի աշխատի բանակը եւ զօրանոցները հեռու պահել քաղաքական վիճաբանութիւններէ: Նոյն յանձնաժողովը ուրբաթ օր նոր նիստ մը գումարեց եւ քննութեան առաւ նախարարին զեկոյցը: Համայնավար երեսփոխան մը, Ժիթոն, բողոքեց որ, ըստ հին աւանդութեան, բանակը կը վերածուի Մեծ Համրին: Ցետոյ պահանջեց որ մաքրագործուի բանակը, վտարուին Հիթլէրի, Մուսոլինիի եւ Ֆրանքօյի մեղսակիցները,— պէտք է բանակը վերակազմել ըստ երկրին դիմագծին: Եւ առաջարկեց.

1.— *Սէնտիքային մասնակցութիւնը ազգ. պաշտպանութեան գերագոյն խորհուրդի աշխատանքներուն:*

2.— *Սէնտիքային մասնակցութիւնը զինուորական վարժութեանց օրէնքի գործադրութեան:*

3.— *Կազմել զինուորական ակումբներ սէնտիքային մասնակցութեամբ:*

Երկար վիճաբանութիւններէ վերջ՝ մէջտեղ դրուեցան երեք բանաձեւեր: Կոմունիստները իրենց բանաձեւին մէջ պահանջ կը դնեն դեղչել զինուորական ծառայութեան շրջանը: Միւս բանաձեւերը վստահութիւն կը յայտնէին Տալատիէի: Քուէարկութիւնը յետաձգուեցաւ երկու շաբաթ վերջ:

Երբ Տալատիէ այս լուրն առաւ, յայտարարեց թէ չի կրնար սպասել եր-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

«ՀԱՅԿ. ԴԱՏԸ» ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Բ.

Ջիա Շաքիր, իր թերթօնին մէջ, Հայկ. Հարցի մասին իր նախամուտը ըրած է «Թուրք Հայերու» «անդո՛րր ու երջանիկ» կեանքը բնորոշելով :

Այդ «անդորրութիւնն» ու «երջանկութիւնը» հարկ դատած է ստեղծել՝ խարխախ ծառայեցնելու համար այն միտումին, որմէ դրդուած ուզած է դրի առնել մեր վեց հարիւր տարուան կրաւորական ու անգիտակից ... բարեբախտութի՛ւնը :

Ու Ջիա Շաքիր իր այդ ներածականին կցած է ... «հաւատաքննական սարսափները», «կաթոլիկ վարժարաններու մէջ բողոքականներու ողջ ողջ այրուիլը», «Ս. Բարթողիմէոսեան գիշերները» ... մինչ «Հայերը, միւս քրիստոնեայ ազգերուն նման, տէր էին իրենց ազգային եւ կրօնական բոլոր իրաւունքներուն ու կատարեալ ազատութիւն մը եւ անկախութիւն մը կը վայելէին : Եւրոպայի մէջ ոչ մէկ պետութիւն փոքրամասնութեանց իրաւունքը կը ճանչնար. իսկ Հայերը, զերծ ըլլալով զինուորութենէ, առեւտուրի եւ արհեստներու կեանքին երջանկութեան մէջ կ՚ապրէին : Մէկ կողմէ իրենց հարստութիւնները կ՚աւելցնէին, ու միւս կողմէ իրենց սերունդները կ՚աճեցնէին ... Պոլսոյ մէջ, հայ մտաւորականներ միջամուխ էին պետական գաղտնիքներուն անգամ ... Հակառակ սակաւապետութեան, վերջին դարերուն, Հայերը պետական եւ պալատական ամենաբարձր դիրքեր գրաւած էին» : Իսկ գիւղերու մէ՛ջ ... «անդորրութիւնը կատարեալ էր» :

Այս էր, քանի մը տողով, ըստ Ջիա Շաքիրի, Թրքահայ գաղութի կացութիւնը :

Ուրի՞շ : Ոչինչ : Ու ի՞նչ հարկ աւելին : Ջիա Շաքիր իր ակնոցը ունի : Իսկ ատիկա նոր չէ : «Յառաջ», անցեալ օր, «Օրը օրին» մը ունէր՝ նուիրուած մէջբերումի մը, զոր ըրած էր Ֆրանսական հին թերթէ մը : Թրքական աղբիւրէ՝ տասնամեակներ առաջ տրուած այդ թխածոյ գրութեան ոգին բնաւ չի տարբերիր այն ոգիէն, զոր երեւան կը բերէ քամալական Շաքիրը՝ երբ Հայկ. Հարցի մասին կը խօսի : «Հուրիէթ», Իթթիհատ, Միլլի չարժում, — երեսնամեակ մըն է անցեր, բայց Թուրք սերունդներն ու վարիչները կը շարունակեն միեւնոյն գնահատումն ու չափանիշը ունենալ :

— «Հայերը երջանիկ էին, բայց «քանի մը քոմիթէճիներու» պատրանքով տարուեցան» ... :

Մեզի համար դաս մը կա՞յ Թրքական այս միակերպ, չնախանձելի, բայց՝ քաղաքական տեսակէտով, օրինակելի հետեւողականութեան մէջ, թէ ոչ :

Ամէնէն բարեպաշտ Թուրքը թերեւս ներքնապէս կ՚ընդունի թէ դարեր շարունակ իր պետութիւնը զուլում միայն տուաւ Հայերուն, բայց, իր ամէնէն մօտիկ հայ բարեկամին իսկ չի խոստովանիր : Չխոստովանեցան ամէնքը բոլորը՝ մինչեւ 1908 : Ու նաեւ 1908էն մինչեւ 1914 : Տարագրութեան շրջանին, Իթթիլաֆը շուն ու կատու էր Իթթիհատին հետ : Նոյնիսկ հալածուած երկրին մէկ ծայրէն միւսը, բայց մէկ հատիկ Իթթիլաֆական չգտնուեցաւ, որ երկրէն ներս թէ դուրս, պատերազմի շրջանին թէ յինադադարին՝ Հայկական ոճրագործութեան խոստովանութիւնը ընէր : Քամալականները անխնայ հարուածեցին Իթթիհատը : Դատ, կախաղան, արտաքսում, բայց նոյն քամալականները ամենափոքր ակնարկութիւն մը չըրին Հայերու հանդէպ անոնց կիրարկած խժդժութիւններու մասին ... Մէհմէտ Էմինը «կոյր» ունեցաւ : Ողբա՛ց, իբրեւ թէ, ի խորոց սրտի, հայ մտաւորականութեան խողխողումը : Բայց, նոյն Մէհմէտ Էմինը ոչ միայն ոճրոյ ձայն չբարձրացուց ատենին, այլ՝ չխօսեցաւ նաեւ այն օրերուն, երբ Իթթիհատի թաթը անհետացած էր Թուրքիոյ հորիզոնէն :

Խօսեցէք որ եւ է համեստ թէ մտաւորական Թուրքի հետ, ու կը գտնէք նոյն վերաբերումը : Ներքնապէս հրճուանքն ունի որ երկիրը փրկուած է այս «ցաւոտ հարցէն» : Իսկ իր պատասխանին մէջ միշտ միեւնոյնն է .

— Դուք մեր երկրին մէջ անբաղդատելիօրէն երջանիկ էիք : Սխալ, շատ սխալ ըրիք, էֆէնտիմ, ինչերնո՞ւ պէտք՝ պէյութիւն ուզեցիք ...

Մենք ունի՞նք քաղաքական այս միօրինակ հայեցակէտը մեր հարցի մասին : Կամ, առ նուազն, Թրքահայերու կացութեան եւ Թուրք պետութեան վերաբերումի մասին :

Ոչ, դժբախտաբար :

Այդ «ոչ»ին վկայութիւնը կուտայ, նախ, մեր յեղափոխութեան նուաղ ծաւալած ըլլալը : Եւ այս՝ նոյն իսկ լոկ գաղափարական գետնի վրայ : Դիրքի տէր ու սեփական հանգիստի ապահովումը ունեցող քիչ Հայեր հակեցան այդ շարժման : Ազգը, կարծէք, հաւաքաբար չապրեցաւ իր ցաւը : Աղէկ ծնաւ եւ հաւաքական մտածողութեան պակասը՝ այդ ցաւէն ազատելու անհրաժեշտութեան եւ ձեւի մասին : Յեղափոխութիւնը ձեւն էր : Մենք տարակարծիք էինք եւ փրկութեան անհրաժեշտութեան մասին : Փորձեցէք անցեալ դէպքերու շուրջը կարծիքներու շօշափում մը «Մնացորդաց»ին մօտ : Արդիւնքը պիտի ըլլայ դասն ու նոյն իսկ յուսահատեցուցիչ :

— «Յեղափոխութիւնը փորձանք բացաւ մեր գլխուն : Ճիշդ է, հօս, հոն դէպքեր կ՚ըլլային, բայց քիչ մըն ալ, կարծես մենք վէվէէի տուինք գործը» — ահա որոշ զանգուածի մը կարծիքը ... Պարզ անհատէն կուսակցականը ու կուսակցականէն կուսակցութի՛ւն՝ շատ չէ տարբերութիւնը :

Հնչակեան կուսակցութիւնը մեզի ահազին բեռ մը կը փորձէ դնել Դաշնակցութեան վրայ : Փորձէ որ եւ է պարկեշտ հնչակեանի օձիքը բռնել ու հարցնել թէ «դէ՞մ էիք յեղափոխութեան, զինեալ խումբերու կազմութեան, ահաբեկումի, ժողովուրդը զինելուն, արտասահմանի մէջ քարոզչութիւններ կատարելուն, կամաւորական շարժում յառաջացնելու եւ պատրիարքարանի ցոյցին նման յանդուգն ձեռնարկներ կատարելու» :

— Ոչ, պիտի պատասխանէ անմարան, աւելցնելով անմիջապէս, իր կուսակցութեան փառքի բաժինը :

Բայց, նոյն հնչակեանը աւելի շատ Դաշնակցութեան հասցէին մեղադրանք ունի, քան ... Թուրքիոյ :

Խօսակցէ եւ ռամկավարի մը հետ : Ան քեզի պիտի խօսի «մեծ տեսիլք»էն, Տամատեանէն, Վանի հերոսամարտի իրենց կուսակցութենէն, բայց, մղձաւանջ դարձուցեր է իրեն Դաշնակցութիւնը, զայն գտնելով մեղապարտ : Այսինքն՝ անուղղակի կերպով՝ Թուրքերէն վերցնելով մեղքի բաժինը ու զայն դնելով Դաշնակցութեան կռնակը ...

Մեր հոսանքներու այս պարտուղի գնահատումը չէ՞ պատճառը, որ Թուրք մամուլը անընդհատ Հնչակը, Ռամկավարն ու Դաշնակը կը յիշէ : Այդ մամուլին մէջ «Հայ»ը չկա՛յ, հակառակ այն անժխտելի իրողութեան, որ նոյն այդ մամուլին եւս թաքնուած Թուրքը Հայն է՝ զոր կը հետապնդէ միշտ այնպէս ինչպէս հետապնդած է դարերէ ի վեր :

«Հնչակեանը Թուրքին հետ, — ռամկավար «Արեւ»ը մեզի կողմնակից, — Դաշնակները չափը կ՚անցընեն» — ահա արտայայտութիւններ, որոնց կը հանդիպինք Թուրք մամուլին մէջ :

Մեր մէջ կան բարեմիտներ որոնք կը կարծեն թէ Թուրքը իրապէս զանազանութիւն կը դնէ Հնչակին, Դաշնակին եւ Ռամկավարին մէջ, բայց մէկ հատիկ Թուրք չկայ, որ մեզի չափ միամիտ ըլլայ՝ մտածելու համար թէ անոնք իրարմէ տարբեր գնահատումի եւ վերաբերումի արժանի են՝ Հայկական հարցին նայելով Թրքական ակնոցով» :

Այդ զանազանութիւնը չդրին համիտեան շրջանին : Չդրաւ եւ Իթթիհատ, տարագրութեան ատեն : Չի դներ եւ Քամալը, ֆիզիքական համեմատական պատութեան մէջ անձնիւելով զանոնք հողերէն, մտօքին ու արդուքօրէն : Երէկ անհատ կը գլխատուէր՝ օրինապէս ճանչցուած Ազգը ոչնչացնելու մտօք : Այսօր ազգը օրինապէս գլխատուած է՝ Քամալի հրամանով, ամէն մէկ անհատի մէջ Հայը ջնջելու համար ...

Պարտութեան հոգեբանական կողմն է այս : Անոր վրայ հարկ է բարդել կուսակցական անհանդուրժողականութիւնը : Ու պարզ կ՚ըլլայ թէ ինչու դեռ կը տառապինք ախտէ մը, որմէ տեւապէս զերծ մնացին Թուրքերը :

Ինքնամեղադրանք, — ահա մեր ախտանիշը :

Այդ ախտը տարածած ենք եւ Թուրքիոյ սահմաններէն դուրս : Տարած՝ կապած ենք նոյն իսկ «Երեւանեան Հայաստան»ին : Ու մինչեւ այսօր, ուղղափառ բոլշեւիկէն մինչեւ նոյնքան ուղղափառ ռամկավարը չեն վարանիր նոյն իսկ հրապարակաւ ճչալով մեղադրանքներ ընելու թէ՝ «Դաշնակ կառավարութիւնը, իր օրով, Հայաստանի Թրքական վայրերը ծախեց» :

Կը տեսնէք թէ ո՛ւր կը սկսի կամ կը վերջանայ մեր պետական-քաղաքական հասկացողութիւնը : Ու, տասը հակառակ, ո՛ւր կը հասնի Թուրքերու պետական-քաղաքական հասունութիւնը ...

Գտնելով հանդերձ ժպիրհ, ու նոյն իսկ չնական՝ Մ. Էմիններու յոռութիւնը, ձահխաներու «ընդդիմադրական» խոստովանութիւնը («Թալէաթ փրկեց Թուրքիան՝ Հայերը տարագրելով») եւ Ջիա Շաքիրներու մեզի վերագրած «երջանկութիւնը», պարտաւոր ենք խոստովանիլ՝ որ այս ուղղութեամբ մեզմէ անհամեմատ գերադանց են եղած ու են՝ փաթթոցաւոր թէ սիլինտրով Թուրքերը :

Մենք մեր բովանդակ յեղափոխական շրջանին ոչ միայն ստիպուած եղանք սուր դարբնելու եւ բութը սրելու պետութեան մը դէմ, այլ եւ հարկադրօրէն պայքարեցանք ներքին տարահակ ու ինքնամիտ ախտի մը դէմ, որ մինչեւ այսօր, վայր ու ձեւ փոխած թէեւ, կը շարունակէ մեզի հետ քալել՝ նոյն Հայկական Հարցին ժամանակակից ձեւափոխումները մեզմէ շատերուն իսկ դիտել տալով .. «ռուսական ակնոց»ով :

Յեղյեղուած այս ճշմարտութիւնը անհրաժեշտ նկատեցինք կրկնել եւ այս առիթով՝ մեր երրորդ յօդուածին վերապահելով Թուրք թերթօնագիրին մատնանշած «երջանկութեան» պարզաբանումը :

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ԹԵՄԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— . —

Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց առանձին առաջնորդութեան վաւերացումը կաթ.էն, եւ միւս կողմէ Խաչատրեան եպիսկ.ի ընտրութիւնը իբրեւ Հայրապետական պատուիրակ եւ առաջնորդ՝ կազմակերպելու համար թեմին զանազան գործերը, լաւ ընդունելութեան գտան ժողովուրդէն, եւ նկատուեցան սկզբնական քայլ մը դէպի շինարար աշխատանքը :

Մարսէյլը իր շրջաններով կը ներկայացնէ առանձնայատուկ վիճակ մը իր բազմապիսի պահանջներով, մանաւանդ կրթական ճակատին վրայ, որ աւերակի երեւոյթ ունի այսօր : Զարմանալի կերպով Մարսէյլէն արեւելք կը հոսի. այսինքն վառ է տակաւին այս ժողովուրդին մէջ հետաքրքրութիւնն ու զուրգուրանքը «ապահովելու համար» պահպանութիւնն ու մշակումը կրօնական եւ ազգային առողջ ու մաքուր զգացմունքներուն՝ մեր նոր սերունդին մէջ մանաւորաբար, գիտակցութեամբ եւ գնահատութեամբ մեր մշակութային անցեալ ու ներկայ արժէքներուն : Եւ նաեւ հնարաւոր՝ սրտցաւ խնամատարութիւնը մեր շրջանի գաղթահայութեան կարօտեալներուն :

Սակայն, որքան ալ տրամադրութիւնները վառ ըլլան, գործնական կեանքի մէջ պիտի բախին անխուսափելի նիւթական դժուարութիւններու : Ազգ. իշխանութիւնն ու առաջնորդարանը կը ձգտին թուղթի վրայ պիւտճէ մը շինել կարենալ եղածին չափ սահմանափակ եւ համեստ : Սկզբնական օրերուն, կազմուած էր յանձնաժողով մը, եւ վերամբեռայ պիւտճէն նախատեսած էին 20000 ֆրանք : Սակայն, մասնաւոր հասցէներու ղրկուած նամակներուն շատ քիչեր միայն պատասխանած էին :

Իրական հետաքրքրութիւնը, զոր ցոյց պիտի տան, խոնարհ տարրերն են, իրենց մէկով երկուքով :

Եւ ինչպէս կը լսեմ, ազգային մարմինները դարձ մը կատարած են այս ուղղութեամբ իւրաքանչիւր ազգայինի վրայ հաստատելով ազգային հաստատ տուրք մը :

Մամուլին հաղորդուած տեղեկագրութեամբ մը Խաչատրեան եպիսկ. կը յայտարարէր թէ Հայրապետական կոնդակով գաղութը ունեցաւ «իր իրաւական գետինը» զոր պահելու համար անհրաժեշտ է նիւթականը :

Ուրեմն առ այժմ տագնապը կապ ունի նիւթականին հետ միայն : Սակայն ասոր հետ մէկտեղ, ձեռնարկուած է նոր ընտրութեանց, օժտելու համար գաղութը նոր վարչութեամբ մը եւ նոր մարմիններով :

Մարսէյլ քաղաքի ընտրութիւնը ուրիշ օրուան ձգելով, ձեռնարկուած է շրջաններու ընտրութեանց, որոնք տեղի պիտի ունենան ներկայ նոյեմբեր 29ին, կիրակի, հետեւեալ պայմաններով, զորս կը քաղեմ Առաջնորդարանէն ղրկուած 17 հոկտ. շրջաբերական-նամակէն :

1. Իւրաքանչիւր ընտրող պէտք է լրացուցած ըլլայ 21 տարիքը եւ ամէն ընտրելի 25 տարիքը, առ այս ունենալով եւ ընտրողական մարմնին ներկայացնելով իր ինքնութեան թուղթը կամ համապատասխան վկայագիր :

2. Ընտրելու եւ ընտրուելու իրաւունք պիտի ունենան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ այն զաւակները միայն, որոնք կը ներկայացնեն իրենց առաջնորդական — ազգային — տուրքը վճարած ըլլալը հաստատող եւ առաջնորդարանի կնիքը կրող ստացագիրը :

3. Ընտրելու եւ ընտրուելու իրաւունք կ՚ունենան նաեւ այն ազգայինները՝ որոնք կը ներկայացնեն իրենց բացարձակ անկարողութիւնը հաստատող վկայագիր մը՝ տրուած իրենց թաղի հոգաբարձութեան կողմէ եւ անոր կնիքով :

4. Անոնք որ կամքէ անկախ պատճառներով պատեհութիւն չեն ունենար վճարելու իրենց տուրքը, այս անգամուան համար միայն պիտի կարողանան վճարել անձամբ քուէարկութեան օրը : Այս արտօնութենէն դուրս կը մնան, սակայն, անոնք որոնք վճարելու անկարող են : Այսպիսիները պարտաւոր են կանխաւ ձեռք բերել իրենց ընտրական իրաւունքը հաստատող վկայագիրը :

5. Իւրաքանչիւր թաղեցի միայն իր թաղի ընտրութեան կրնայ մասնակցիլ :

6. Ընտրական իրաւունքէ կը զրկուին քրէական յանցանքով եւ պետական օրէնքով դատապարտուածները, ինչպէս նաեւ մտագարները :

7. Բացարձակապէս անընդունելի են այն բոլոր քուէները, որոնք նամակով կամ ուրիշ միջոցաւ կ՚ուղարկուին :

8. Չեն ընդունուիր նաեւ այն քուէները, որոնք ժամանակի լրումէն վերջ կը տրուին :

9. Քուէարկութեան կը հսկէ Ընտրական Մարմինը, զոր կ՚ընտրէ քուէ տալու իրաւունք ունեցող անդամներու համագումարը, հոգաբարձական ընտրութենէն երկու շաբաթ առաջ, նոյեմբեր 15 : Ընտրական Մարմնին կը գործակցին Կեդր. Վարչութեան կողմէ նշանակուած իր մէկ կամ երկու անդամները, իսկ ընտրական գործողութեանց կը նախագահէ թաղին քահանան կամ մեր կողմէ նշանակուած եկեղեցական հայրերէն մէկը :

10. Ընտրական Մարմինը կանխաւ կը կազմէ ընտրելեաց եռապատիկ ցանկ մը, եւ զայն կը կախէ եկեղեցւոյ պատէն ընտրութիւններէն մէկ շաբաթ առաջ : Այս ցանկը պարտաւորիչ չըլլալով՝ ընտրողներն ազատ են անկէ դուրս անձերու ալ քուէ տալու, պայմանաւ որ անոնք որ եւ է եղանակով ընտրուելու իրաւունքէն զրկուած չըլլան :

11. Քուէարկութեան սկզբնաւորութեան եւ լրացման ժամերը մասնաւոր յայտարարութեամբ ծանուցուած պիտի ըլլան քուէարկութենէն մէկ շաբաթ առաջ :

12. Քուէարկութենէն անմիջապէս վերջ տեղի կ՚ունենայ քուէհամարը : Քուէարկուներուն թիւին կէսէն մէկ աւելի քուէ շահողները կը հռչակուին ընտրուած :

13. Համեմատական մեծամասնութիւն — կէսէն պակաս շահողներուն — համար կը պատրաստուի առաւելագոյն քուէն շահողներէն՝ եռապատիկ ցանկ մը նոյն օրն իսկ եւ ասոր վրայ միայն կը կատարուի պակաս մնացած անդամներու ընտրութիւնը :

14. Եթէ ներկայ քուէարկողները մեծամասնութեամբ համաձայն գտնուին, զանց կ՚առնուի համեմատական մնացածներու քուէարկութիւնը, եւ առաւելագոյն քուէ շահողներէն կը լեցուի պակասը : Եթէ հաւասար քուէ շահողներ ըլլան՝ վիճակով կ՚որոշուի ընտրելին :

15. Ընտրական Մարմինը խոկոյն կը պատրաստէ ընտրական տեղեկագիրը, եւ իր նախագահին եւ Կեդր. Վարչութեան ներկայացուցիչներուն հետ ստորագրելով կ՚ուղարկէ զայն Կեդր. Վարչութեան նախագահ՝ կաթող. պատուիրակին :

16. Ընտրուած հոգաբարձութիւնները չեն կրնար ձեռնարկել գործի մինչեւ որ չստանան Կեդր. Վարչութեան կողմէ վաւերացումը ծանուցանող կաթող. պատուիրակի օրհնութեան գիրը :

17. Ընտրական գործառնութեանց շուրջ օրինական բոլոր դիտողութիւնները կ՚ուղարկուին Կ. Վարչութեան՝ անոր նախագահին հասցէին, ընտրութիւններէն վերջ մէկ շաբթուան ընթացքին միայն : Այդ պայմաններէն յետոյ ուղարկուած որ եւ է դիտողութիւն նկատի չառնուիր այլ եւս :

Գրեթէ ամբողջութեամբ առուած են Կեդր. Վարչութեան հոկտ. 15ի ժողովին մէջ որոշուած պայմանները : Ընտրութեանց արդիւնքը պիտի գայ ապացուցանելու թէ, Մարսէյլի հայ ժողովուրդը որքան տէր է իր իրաւունքներուն եւ մանաւանդ նախանձախնդիր նոր սերունդի դաստիարակութեան :

Վերջացնելէ առաջ կ՚ուզեմ արձանագրել որ Պոմօնէն, Սէն Լուէն եւ Սէն Ժէրոմէն իրաւասու անձնաւորութիւններ եկան ինծի գանգատելու թէ իրենց գաղութները նիւթապէս խեղճ վիճակի մէջ են եւ ահագին պարտքեր ունին իրենց շրջաններուն եկեղեցիներուն համար :

Նկատի առնելով չքաւորութիւնը եւ պարտքերը, կ՚ըսեն թէ չեն կրնար ազգ. տուրք վճարել Կեդրոնի համար, քանի իրենց դպրոց - եկեղեցիները պարտքի տակ կը նեղուին :

ՀՐԱԶԵԱՅ

ԹԱՆԿԱԳԻՆ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՃԻՊԷԼԻ ՄԷՋ

Ճիպէլի պեղումները կը շարունակուին տենդագին : Անցած շաբաթ, պեղումներու միջոցին գտնուած են երեք պղինձէ արձաններ, որոնց մին 29 սանթիմեթր մեծութիւն ունի եւ ոսկեզօծ է ու կը պատկանի Փինիկեան շրջանին :

Պեղումներու հսկող հնագէտը յայտարարած է որ ցարդ գտնուած հնութեանց ամէնէն թանկագինն է ոսկեզօծ արձանը :

Գտնուած է նաեւ հողէ շինուած լամբար մը, որուն վրայ կարեւոր արձանագրութիւններ կան :

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

— • —

Մեզի կը մնար աշնան ու ձմեռուան ընթացքին, զբաղիլ զօրամասերու բարոյական եւ զինուորական դաստիարակութեան գործով, երբ՝ նոր եւ վերջին ահեղ փոթորիկ մը եւս պայթեցաւ մեր դժբախտ հայրենիքին գլխուն :

ԿԱՐՍԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

— • —

Կարսի կռիւներու նախօրեակին, Հայաստանը բաւական նախանձելի վիճակ մը կը ներկայացնէր : Մեր մարմնի զանազան մասերը որդի նման կրծող ներքին թշնամի տարրը — թաթար ըմբոստ ազգաբնակութիւնը, ամբողջապէս մաքրուած հեռացուած էր : Հետզհետէ մեր սահմանները տարածուած եւ այդ սահմաններու շրջանակին մէջ միատարր հայ ազգաբնակութիւն մը կը ծլէր ու կը ծաղկէր : Ժողովուրդը զբաղած էր այլ եւս իր խաղաղ աշխատանքով եւ պետութիւն ալ ոյժ կուտար շինարարութեան իր նախագիծերով, ձեռնարկներով եւայլն :

Ներքին ճակատի վրայ երեւոյթները ինչքան մխիթարական ու նպաստաւոր էին, արտաքին ճակատի վրայ սակայն, դէպքերը բոլորովին դահավէժ կ՚ընթանային մեզ համար :

Մեր անմիջական հարեւաններէն Վրաստանը, այլամերժ եւ եսասէր, բոլորովին հակահայ քաղաքականութիւն կը վարէր : Այս անգամ ալ, ինչպէս 1918ին, ոչ միայն Հայաստանը պատուար պիտի դարձնէր իր սահմաններուն, այլեւ գաղտնի յարաբերութեան մէջ մտած էր Միլլի շարժման ղեկավարներուն հետ եւ բոլորովին ականջ չփակեց Հայերու կողմէ եղած օժանդակութեան եւ զինակցական խնդրանքներուն : Առաւել եւս, Վրաստանը քաղաքական եւ զինուորական դժուարութիւններ պիտի յարուցանէր մեր սահմաններուն վրայ, ինչպէս Զանգեզուրի դէպքը որ պիտի տեսնենք աւելի ուշ :

Ադրբէջանի անկումն ու բացարձակ թշնամական տրամադրութիւնները ակնյայտնի էին : Մարդով, զէնքով, դրամով անվերջ վառ պահեց թաթարական ըմբոստութիւնն ու դաւադրութիւնները Հայաստանի կուրծքին վրայ, միւս կողմէ նոյն չափով օգտուելով Բէլշեւիկեան ուժերէն : Հիմա որ Խորհրդային էր դարձած, թաթարական ռուսական թշնամութեան վրայ աւելցած էին համայնավարական քարոզչութիւնն ու դաւադրական գործերը :

Թշնամի էին մեզի հիւսիսի եւ հարաւի մեր երկու հզօր դրացիները : Ռուսաստանի մէջ համայնավարները կացութեան տէր էին դարձած եւ կովկասին մօտեցած էին :

Բաքուէն յետոյ իրենց նշանակէտն էր Թիֆլիս եւ Երեւան : Բէլշեւիկեան շարժումը հետզհետէ տարածուած եւ արմատ արձակած էր Թուրք ժողովուրդին մէջ : Ինքն ալ իր վրայ կքած եւ բարոյապէս ու ֆիզիքապէս խորտակուած Թուրքիոյ աւերակներուն վրայ, քանի մը յանդուգն զինուորականներ ազգային նոր շարժում մը սկսած էին, ընդունելով առաջին նպատակ՝ Հայերուն ոչ մէկ թիզ հող զիջիլ եւ իհարկէ առիթ չփախցնել ջրել տալու ներկայ Հայաստանը :

Արեւմուտքի հզօրները իրենց յաղթանակի աւարը կը բաժնէին եւ շատ հեռու էին Հայաստանի իրական օժանդակութիւն մը հասցնելէ :

Եւ ո՛վ դիպուած, այս անգամ Արեւմուտքի դէմ Ռուսաստան եւ Թուրքիա ձեռք ձեռքի կուտային եւ փոքրիկ Հայաստանը դժբախտ կամուրջը կը դառնար անոնց բարեկամութեան եւ զինակցութեան :

Արդ, իրերու այս վիճակին մէջ, հնարաւոր չէ՞ր միթէ խուսափիլ հայ թրքական պատերազմէ մը : Բնականաբար պատմութեան իրական եւ դաժան փորձը դառնօրէն կ՚ըսէ յետոյ, հիմա շատ աւելի դիւրին է պատասխանել այդ հարցումին : Սակայն անաչառ ըլլալու համար պէտք է յայտնել որ Հայաստանի կառավարութիւնը կը թերագնահատէր թրքական ուժերը եւ կը գերագնահատէր Հայկ. բանակին ռազմական կարողութիւնը : Պէտք չէ մոռնալ որ Մայիսեան ապստամբութիւնը մեր երիտասարդ բանակին չափանիշը տուած էր : Այնուհետեւ ձեռք ձգուած յաջողութիւնները բոլորովին տարերային էին : Պէտք է արձանագրել մասնաւորաբար, որ մեծամասնական ներքին աշխատանքը կը շարունակէր կրծել բանակը : Անկէ զատ վերջին կռիւները մաշեցուցած, կազմալուծուած էին մեր զօրամասերուն մեծագոյն մասը : Խաթարուած էր մասնաւորաբար մեր սպայական դասի բարոյական պատկերը : Դժուար չէր ուրեմն նախատեսել, որ այդ պայմաններուն մէջ, Հայկ. նոր բանակը պիտի չկարենար չափուիլ աւելի հին, զինուորական աւանդութիւններով ու փորձառութիւնով թրծուած թրքական բանակին հետ : Եղած են շրջաններ երբ հայ զինուորը, կռիւի մէջ, գերազանցած է Թուրք զինուորը, սակայն այս անգամ հոգեբանական ուրիշ վիճակ էր ստեղծուած բոլորովին :

Այսպէս թէ այնպէս հնարաւոր չեղաւ խուսափիլ նոր պատերազմէն եւ կառավարութիւնը նոյնիսկ փորձ չըրաւ քիչ մը յետաձգել, հասնելու համար գոնէ Թուրքեւյունական պատերազմին :

Եւ խօսքը դարձեալ թնդանօթին մնաց : Հայկ. բանակը նորէն նոր կռուի նետուեցաւ :

Թշնամին գրեթէ միաժամանակ հետախուզական լուրջ կռիւներ սկսաւ Սուրմալուի եւ Կարսի ճակատներուն վրայ :

Օգոստոս 21ին գիշերը Թուրքերը Բարտուսի ուղղութեամբ կը յարձակին մեր յառաջաւոր պահակախումբերուն վրայ :

Օգոստոս 26ին թիւով 2—300, անոնք կը յարձակին Օլթիի ուղղութեամբ :

Օգոստոս 10ին, թշնամի երկու օդանաւեր թռան Սարիղամիշի Հայկ. ճակատին վրայէն :

Սեպտեմբեր 20 եւ 21ին, Թուրքերը շատ ուժեղ թնդանօթային կրակ բացին Սարիղամիշի մեր դիրքերուն վրայ :

Սեպտեմբեր 23ին Թրքական ամբողջ բանակը ընդհանուր յարձակման դիմեց :

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

(8)

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՑԵՂԱՅԻՆ ԲԱՂԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

— . —

Թումանեանց Րաֆֆի հայ Մշակոյթային Միութեան մասնաճիւղին մէկ խմբակցութեան մէջ, Պազարճըք, Յ. Ճ. Միրուճի տուած է կարեւոր դասախօսութիւն մը,— «Բազմաթիւ ժողովուրդներ հայ ժողովուրդին մէջ» նիւթին շուրջ: Այդ հետաքրքրական դասախօսութենէն կուտանք քաղուածք մը.—

«Զատրին ցեղի տեսութիւնը ցնորք է, ու մոլորութիւն՝ այդ տեսութեան վրայ հիմնել ժողովուրդներու ազգային քաղաքականութիւնը: Գրեթէ բոլոր քաղաքակիրթ ժողովուրդները համայնութիւնն են աւելի կամ նուազ թիւով ցեղերու: Ժողովուրդներ կան որոնք դեռ կը չարունակեն մարսել զանազան նոր տարրերու հոսումն իրենց մէջ. կան ալ որ դարերէ ի վեր նոր պատուաստներ չեն ընդունիր այլ եւս: Հայ ժողովուրդը այս վերջին դասէն է: Ան հիմա դադրած է թէեւ [illegible]

[illegible]

... բեր բարքերով, մտայնութեամբ, բարբառով ու գրականութեամբ: Ցեղայ առեւտրական երեք դասակարգները որոնք երեքի ճեղքին հայ ժողովուրդը՝ իրարու դէմ խռովել, նալով երեք հատուած ստեղծելով, գրաբարի - նորաբարի, ... քաղաքացիի - գաւառացիի, Մշեցիի - Վանեցիի, եւ նման ճեղքերը՝ որոնք հայ ժողովուրդը պառառ պառառ ըրին հողւով:

Հայ վերածնութեան ախոյեանները եղան որ անցեալ դարու կէսերուն նախ փորձեցին կրօնական պատուարները փլցնել: «Եղբայր եմք մենք»ը այդ օրերու նշանաբանը եղաւ: Ցեղայ եկաւ ուրիշ սերունդ մը որ կամուրջ երկաբեց քաղաքէն գաւառ- «Դէպի գաւառ» եղաւ անոնց ալ հոգիներուն մէջ խլրտող պատգամը: Բայց պէտք էր նաեւ փլցնել աշխարհագրական սահմանները: «Արեւան չաղախը» եղաւ արդարեւ յեղափոխութեան սերունդին գերագոյն մտահոգութիւնը, եւ սկսաւ թրծուիլ հայ ժողովուրդը իր հոգեկան միութեամբ:

Ճիշդ է որ մեր գաղութի կեանքը, երբ ամէն մէկուն սրտին մէջ բնկում [illegible]

[illegible]

... կան խրամատը՝ որ ճեղքած է հայ ժողովուրդը: Դարձեալ բազմաթիւ ժողովուրդներ է որ կը հաստնման հայ ժողովուրդին մէջ, մէկը միւսին չկամ, խռով, երբեմն նոյն իսկ թշնամի:

Այս աղէտին առջեւ բացառիկ ճիգ մը պէտք է հայ ժողովուրդի հոգեկան միութիւնը վերստեղծելու»:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ «ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆԸ»

—•—

ՍԱՐՍԷԼ.— Անցեալ շաբաթ երեկոյ կատարուեցաւ «Համազգային»ի ընթերցարան - ակումբին բացումը, խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ, նախագահութեամբ Փարիզի մասնաճիւղի վարչական անդամներէն Պ. Հ. Ա. [illegible]

[illegible]

... հանդէպ հանրանուէր գաղութին՝ Պ. Կ. Երամեանի հրաւէրով հանդիսականները մէկ վայրկեան յոտնկայս յարգեցին տիկ. Արուսեակ Սիսակեանի յիշատակը,— տիկինը նոր էր մեռած, առանց բախտն ունենալու տեսնել յաջողութիւնը ձեռնարկին, որուն համար շատ էր աշխատած:

Այնուհետեւ սկսաւ եռուզեռ մը: Գարդեւախաղն էր, որ պիտի կատարուէր: Մինչ թէյի սպասարկութիւն մը կ'ըլլար, ողեւոր մթնոլորտի մը մէջ տեղի ունեցաւ պարգեւախաղը: Կը շահին հետեւեալ թիւերը.— 85, 390, 282, 229, 250, 453, 344, 270, 130, 451, 131, 330, 100, 89, 224, 26, 415, 500, 35, 51, 44, 106, 179, 450, 303, 306, 58, 377, 212, 263, 182, 278, 127, 160, 294, 168, 486, 432, 231, 174, 369, 67, 484, 41:

Կը խնդրուի շահողներէն ստանալու համար պարգեւները դիմել գրաւոր եւ կամ անձամբ, Պ. Ե. Յարութիւնեանին, 13, Րիւ տ'Օրսէլ, Փարիզ (18), կամ Պ. Ե. Երանեանի, 29, Րիւ Պօսէժուռ, Սարսէլ:

Խթան

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԴԱՐՁԵԱԼ ՊԱՌԱԿՏՈՒՄ

— • —

Քանի մը ամիսէ ի վեր, Յունաստանի հայ գաղութին բոլոր հոսանքներուն միջեւ գործակցութիւն մը ստեղծուած էր նոր Կեդր. Վարչութեան մը կազմութեամբ: Սակայն կը թուի թէ երկպառակութիւնը քրոնիկ հիւանդութիւն մըն է Յունաստանի հայ գաղութին մէջ: Ահա նորէն ծայր կուտայ պառակտումը, ինչպէս կը պատմէ «Նոր Օր».—

Բացասական տարրեր արդէն յաջողած են յուսալքութեան մատնել նորակազմ Կեդր. Վարչութիւնը: Զուգեցինք արձագանգ ըլլալ մութ ուժերու սխմթեմաթիք աշխատանքին, պատրուակներ չհայթայթելու համար իրենց: Այսօր հարկադրուած ենք մի քանի մը կէտեր մատնանշել, կատարած ըլլալու համար մամուլի մեր դերը եւ մեր լռութիւնով չքաջալերել [illegible]

[illegible]

... լի, մինչեւ որ նոր Թաղականութիւնը իր պաշտօնին հրաւիրուի:

Ոչ ազգային սահմանադրութիւնը եւ ոչ ալ պարզ տրամաբանութիւնը թոյլ կուտայ որ հոգեւոր պետ մը այսքան միջամուխ ըլլայ թաղային վէճերու եւ տռ ոչինչ համարի Կեդր. Վարչութեան միաձայնութեամբ տուած որոշումը:

Իրաւունք չունի՞նք պնդելու թէ Մայրմեան սրբազանին ոչ թէ տարրական հասկացողութիւնը կը պակսի, այլ ան կը շարունակէ գործիքն ըլլալ հօկի մարդոց, բացասական տարրերու, ինչպէս եղած է տարիներէ ի վեր:

Քանի մը բարեմիտ մարդիկ, նոյնպէս Աթէնքի Բարեգործականը եւ ռամկավարները, պէտք է խոստովանին, աշխատեցան բոլոր տարրերուն միջեւ համագործակցութիւն մը ստեղծելու: Իսկ մենք մեր ամբողջ կարելին ըրինք ամիսներէ ի վեր, որպէսզի այս գաղութին համար սկսէր խաղաղութեան շրջան մը:

Փոխադարձ զոհողութիւններով եւ երկար ճիգերով ստեղծուած լաւագոյն մթնոլորտը երբ այսօր Մայրմեան եպիսկ. կը խորհի քանդել, այս անգամ ամբողջ ժողովուրդը պիտի համոզուի անգամ մը եւս, թէ սրբազանն է միակ պատասխանատուն այս գաղութի բոլոր վէճերուն ու պայքարներուն:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԷԹ ՄԱՍ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄԷ ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ՊԻՏԻ ՊԱՀԷ ԻՐ ՆԵՐԿԱՅ ՎԱՐՉԱՁԵՒԸ

— • —

Այդ տեղի թղթակիցը կը գրէ Հալէպէն 31 հոկտ. թուականով.— Սանճագի բնակչութեան մեծ մասին չարաթներէ ի վեր մատնուած մտահոգութիւնն ու յուզումը փարատեցաւ շնորհիւ սանճագի տեղեկատուութեան [illegible]

[illegible]

Այս յայտարարութիւնները մեծ յուսալքում ստեղծեցին Թուրք բնակիչներուն մէջ, որոնք մէկ օրէն միւսը կը սպասէին որ սանճագը Թուրքիոյ կցուի:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԱՄՈՒԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՉԵԿԱՅԻ ԴԵՐԸ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՊԱՌԱԿՏՄԱՆ ՄԷՋ

— • —

«Հայրենիք» խմբագրականի մը մէջ հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ (18 հոկտ.).

Ամերիկահայ եկեղեցիի միութեան ծանօթ ձեռնարկին ձախողման մէջ, անկասկած, չարաչուք եւ կարելի է ըսել վճռական դեր մը կատարեց խորհրդային Չեկան՝ հարկաւ գործելով վարագոյրներուն ետեւ իր ռամկավար, հնչակեան կամ համայնավար գործակալներու միջոցով:

Ինչպէս որ աւելի երեք տարի առաջ Խորհ. Չեկայի գաղտնի գրգռումով՝ ռամկավար - հնչակեան - համայնավար փոքրամասնութիւնը գաղտագողի հեռացաւ Նիւ Եորքի Ազգային Երեսփ. Ժողովէն եւ Մարթինիք Օթէլի մէջ անջատ ժողով գումարելով՝ պառակտեց ամերիկահայ եկեղեցին, այնպէս [illegible]

[illegible]

... րուն ոչինչ կը յանդգնին ընել հակառակ Չեկայի կամքին, Մոսկուայի վարձկաններու հետ միասին կազմակերպեցին դաւադրութիւն մը ամենայն Հայոց կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցչի դէմ եւ իրենց հաստուածի «Երեսփ. Ժողով»ի միջոցով վիժեցուցին անոր ձեռնարկը:

Այդ տեսակէտէն խիստ յատկանշական եւ պերճախօս է Նիւ Եորքի համայնավարներու հայատառ թերթին հոկտեմբեր 16ի թիւին խմբագրականը, ուր անհուն ուրախութիւն կը յայտնուի այս առթիւ եւ Գարեգին Սրբազանն ալ իբր Դաշնակցութեան գործակալ կը ներկայացուի: Այդ խմբագրականին մէջ ընթերցողը կը գտնէ նաեւ Մոսկուայի Չեկայի կողմէ տրուած հրահանգը, որ կ'ըսէ.

«Ոչ մէկ ճակատի վրայ, ոչ մէկ պարագայի կարելի չէ ձեռք տալ Դաշնակցութեան: Հայ Առաքելական Եկեղեցիի շուրջը հաւաքուած ժողովուրդը, որ մեծ մասով բաղկացած է խորհրդային Հայաստանի (հասկցիր՝ Խորհրդային կառավարութեան՝ «Հ») հասարակաց ոչ եւ է գետին չունի (հասկցիր՝ պէտք չէ ունենայ՝ «Հ») Դաշնակցութեան հետ գործակցելու»:

Ինչպէս կը տեսնուի, Հայաստանի եւ Խորհրդային Միութեան միւս մասերու մէջ Հայ Առաքելական Եկեղեցին նիւթապէս եւ բարոյապէս քանդող Մոսկուայի Չեկան է որ Ամերի[illegible]

[illegible]

Ուրիշ խօսքով՝ Մոսկուա կը հետապնդէ դիւային ծրագիր մը, այն է՝ իրարու դէմ հանելով եւ իրարու հետ կռուեցնելով իր երկու ատելի կազմակերպութիւնները՝ Հայ եկեղեցին եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը՝ քայքայել երկուքն ալ»:

ՏՐԻՊՈԼՍՈՅ ԱՐԻՒՆՈՏ ՑՈՅՑԵՐԸ

— • —

Քանի մը տողով իր ժամանակին տուինք լուրը այն արիւնոտ ցոյցերուն որոնք տեղի ունեցան Տրիպոլսոյ մէջ, նոյեմբերի առաջին կիրակիին: Այսօր կուտանք մանրամասնութիւնները, քաղելով 3 նոյ. թուակիր թղթակցութենէ մը.—

[illegible]

... ջոցին, ցուցարարները հեռաձայնային բոլոր թելերը կտրած էին, անկարելի դարձնելու համար հաղորդակցութիւնները: Այդ պատճառաւ ալ ոստիկանական զօրաւոր ուժերու ժամանումն ու փոխադրութիւնը ուշացաւ, որմէ օգտուելով ցուցարարներ յարձակում գործեցին փոքրաթիւ ոստիկանական ուժերու վրայ: Ապակինե[illegible]

[illegible]

... քի հետագրով մը սուրիական միութեան կողմնակիցներու ծրագրին դէմ:

Իբրեւ արձագանգ եւ պատասխան այդ շարժումներուն, պատահեցաւ կիրակիի արիւնոտ դէպքը, որ շնորհիւ կառավարական ուժերու ցոյց տրուած վճռականութեան՝ սահմանափակուեցաւ քաղաքի մէկ մասին մէջ:

Էլ Մինայի մէջ սկսած ցոյցի մի[illegible] ... ծութիւնը զինեալ է:

Այս բոլոր շարժումներու հանդէպ, քաղաքի եւ նաւահանգիստի հայ բնակչութիւնը կը պահէ կատարեալ չէզոքութիւն եւ զգուշութիւն: Ոչ մէկ Հայ մասնակցած է ցոյցերուն: Բոլորն ալ կ'ըմբռնեն ծանրութիւնը կացութեան: Մէկ կողմէ ընդհանուր դոր[illegible]

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

կու չարած : Ուստի պահանջեց յանձնաժողովին նախագահէն, որ անմիջապէս նիստի հրաւիրէ Յանձնաժողովը, որպէսզի ինք գայ եւ իր տեսակէտները յայտնէ : Երէկ Յանձնաժողովը նիստի հրաւիրուած էր : Տալատին տեղի պիտի չտայ, կ'ըսեն :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՅ ՄԸ, Լեւոն Փափազեան, որ կը բնակի Վէնսէն արուարձանը, ինքնաշարժի տակ մնաց : Անմիջապէս փոխադրուեցաւ հիւանդանոց :

ՊԱՊԸ ծանր հիւանդ է : Սրունքները կիսովին անդամալուծուած են արդէն :

ՖՐԱՆՍ. ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ վաւերացուց Վէնսան Օրիոլի նախագիծը նահանգային ելմտական բարեփոխութեանց մասին :

ՆՈՊԷԼԻ այս տարուան գրական մրցանակը տրուեցաւ ամերիկացի գրող Է. Օ'Նէօյլի : Տարրաբանութեան մրցանակը՝ հոլանտացի փրոֆէսէօր Տըպիի : Բնագիտութեան մրցանակը՝ աւստրիացի փրոֆ. Հէսի եւ իր օգնականին՝ Տոքթ. Անտէրսընի :

ՖՐԱՆՍ. ԱԿԱԴԵՄԻԱՆ, ընտրութեամբ մը, 40 անմահներու շարքին դասեց ծովակալ Լաքազը, Կրանթ եպիսկոպոսը եւ Ժաք տը Լաքրըթէլ :

ծաղուլի պատճառով, միւս կողմէ ցոյցերու եւ չարժումներու հետեւանքով մեր աշխատաւոր հայրենակիցները մատնուած են չափազանց թշուառ վիճակի մը : Հացագործներն ալ սկսան գործադուլի : Չենք գիտեր թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ այս վիճակին վախճանը :

** Կառավարութիւնը զեկոյց մը տուաւ մամուլին, այս ցոյցերուն առթիւ.— Նաւահանգիստին ցուցարարները, սուրիական դրօշ պարզած, բռնած էին քաղաքին ճամբան : Ոստիկանները ուզեցին արգիլել ցոյցն ու դրօշին պարզումը : Ցուցարարները յարձակեցան ոստիկաններուն վրայ քարերով, փայտերով եւ դանակներով : Այս վերջինները ստիպուեցան դիմադրել : Ցուցարարները սկսան կըրակ բանալ ոստիկաններու վրայ : Ժանտարմներու եւ զինուորներու միջամտութենէն վերջն ալ ցուցարարները շարունակեցին կրակ բանալ : Զորս հոգի ցուցարարներէն եւ մէկ ոստիկան վիրաւորուեցան : Քանի մը ցուցարարներ ձերբակալուեցան : Վիրաւորները փոխադրուեցան հիւանդանոց եւ կարգը վերահաստատուեցաւ :

Բռնուած Օր

Մարզուանցիներու Հայրենակցական Միութեան տարեկան երեկոյթ - պարահանդէսը, Դեկտեմբեր 26ին : Մանրամասնութիւնները յետոյ :

Կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ այդ թուականը :

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

Փարիզի Հար. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան կողմէ

Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

15 Նոյ. կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր:

150 Route d'Orléans, Bagneux

Աշակերտութեան կողմէ երգեր, արտասանութիւն:

Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով

ԿԱՐԵԻՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ

(կատակերգութիւն մէկ արար)

ԹԱՌ եւ ՆԻՐՈՊԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ — ԱԺԱՆ ՊՈՒՖԷ

Գին 3 ֆրանք

Ճաշկերոյթ—Պարահանդէս

կազմակերպուած Ալֆորվիլի Զէնկլէրի Հայր. Միութեան կողմէ

14 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ լոյս

Salle Heuzeyի մէջ, 1 Quai d'Alfort, Alfort (Seine)

Ճաշկերոյթը կը սկսի ժամը 7.30ին:

Երգ, արտասանութիւն, արեւելեան նուագ եւլն. մինչեւ կէս գիշեր, ուրկէ վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը:

Մուտք 7 ֆրանք, ճաշով միասին, բացի ըմպելիէ:

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Առնել օթօպիւս 81, 125, 24 եւ իջնել *Pont de Charenton*:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ Վարդան կոմիտէի ժողովը, այսօր, շաբաթ երեկոյ, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Զաւարեան կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Արդութեան խումբի ընկերները վաղը, կիրակի երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Գէորգի բնակարանին մէջ: Զեկոյց Շրջ. ժողովի աշխատանքներու մասին:

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 21 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Սիամանթօ Ակումբին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ընկ. Կարօ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, 15 Նոյ. կիրակի երեկոյ ժամը 5ին, ընկ. Սիմոն Գալուստեանի բնակարանին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պուլվոր Օտտօի Վռամեան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Կայծակ, Գայլ Վահան, Մուրատ եւ Աւօ խումբի բոլոր ընկերները, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ զեկոյց, նոր կոմիտէի ընտրութիւն: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՄԷՋ.— Նախաձեռնութեամբ Մուրատ խումբի եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի

Այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Պար Ֆիյոնեէի վերնայարկի սրահին մէջ, կը նախագահէ ընկ. Լ. ՕՎԻԿԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին: մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է.

ՊՈՐՏՕԻ ՄԷՋ.— 15, Նոյեմբեր կիր. կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Բարսեղ Շահպազ Ակումբին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ԱՆԱՆԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՍԵՐԺ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Երգ, նուագ, արտասանութիւն : Կը նուագէ Ա. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ : Հանդէսէն վերջ ընկերահամակրական խնջոյք :

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Հ. Յ. Դ. Վալանսի կոմիտէին կողմէ, 15, Նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ :

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Ներկայ քաղաքական կացութեան մասին :

Կը հրաւիրուին համակիրները :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մեր եւ բոլոր ընկերուհիներուն կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնենք ընկերուհի Վիքթօր Մկրտեանին եւ իր ամուսնոյն, ինչպէս նաեւ ընտանեկան պարագաներուն, իրենց կնքոջ եւ մօր՝ ԱՅՐԻ ՏԻԿ. Ա. ՄԿՐԵԱՆԻ մահուան առթիւ.

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Վիէն, 10 Նոյ. 936

ԹԷյասեղան

Համազգայինի Փարիզի Վարչութեան թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ վաղը կիրակի, 15 Նոյ., կէսօրէ վերջ, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ, **26 Ave. de Tokio, Métro Alma-Marceau**

կը նախագահէ՝ ՏՕՔԹ. ԱՍԼԱՆ

կը խօսի՝ Համազգայինի Կեդր. Վարչութեան նախագահ

Պ. ՎԱՀԱՆ ԽԱՐՃԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին ՏԷՐ եւ ՏԻԿ. ԺՈՐԺ ՇԱՀԳԱԼՈՆԵԱՆ (թառ եւ դաշնակ), ՕՐ. ԱՍՏՂԻԿ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ (երգ), Պ. Ս. ԽԱՆՉԱԿԵԱՆ (երգ): Արտասանութիւն եւ զանազան անակնկալներ:

Մուտք 7.50 ֆրանք:

"ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ"Ը

կազմակերպուած «Համազգային»ի Շավիլի մասնաճիւղին կողմէ

Այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,

Տեղւոյն մատուռ-մանկապարտէզի սրահին մէջ,

4 rue Trois Chantiers, մէրիին մօտ:

կը խօսի՝ Պ. ՀԱՅԿ ՔԻՊԱՐԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին: խմբերգ, արտասանութիւն եւ մեներգ:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է:

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Թիւ 1 օթօպիւս, իջնել՝ Puits sans vins:

Թատերական Ներկայացում

Ի ՆՊԱՍՏ ԲԱՐԵՆՊԱՏԱԿ ՁԵՌՆԱՐԿԻ ՄԸ

15 Նոյ. կիրակի երեկոյ ժամը 9ին, Պոմոնի Վարանդեան սրահին մէջ

Մարսէյլի Տրամ. Օբէրէթ խումբը կը ներկայացնէ

Ղեկավարութեամբ դերասան Յ. ՂԱԶԱՐԵԱՆի

ԱՇԽԱՐՀԻ ԴԱՏԱՍՏԱՆԸ

Սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերէ Պ. ՍՈՒՐԷՆ իր թառով.

Մուտք 5 ֆր., փոքրերու 2 ֆր.

ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՇԱՀՐԻԿԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀԸ

5 Rue de l'Eclipse, Մարսէյլ

ՎԱՐԴ-ՊԱՏՐԻԿ ամոլը՝ մասնակցութեամբ «Աբէլեան» թատերախումբի

15 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին

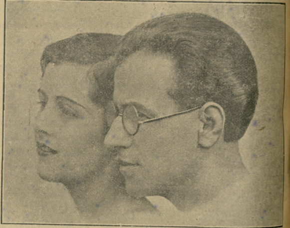
կը ներկայացնէ ՊԵՐՃ ՊՌՕՇԵԱՆի

"ՍՕՍ ԵՒ ՎԱՐԴԻԹԵՐ"

գեղանիւս երաժշտական տրամ 5 արար.

ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

ԳԻՆԵՐԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

ՎԱՐԴ-ՊԱՏՐԻԿ ամոլը

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Salle des Sociétés Savantes — 8 Rue Danton, մէթրօ՝ Սէն-Միշէլ եւ Օտէօն

22 Նոյ. կիրակի երեկոյ, ժամը ճիշդ 8,45ին

ԴԵՐԱՍԱՆ Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ

ԱՇՈՒՂ - ՂԱՐԻԲ Տրամ-օբէրէթ 7 արար

Փարիզի մէջ միմիայն մէկ անգամ ըլլալով այս օբէրէթի երաժշտութիւնը կը վարէ յայտնի թաւջութակահար ԺՈՐԺ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ, որ կը վերադառնայ Ամերիկա:

Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն փարիզահայ դերասանուհիներ եւ դերասաններ Պ. Պ. Ա. Դմբէթեան, Մ. Ազնաւուրեան, Ա. Սարաֆեան, Յ. Լաթիֆեան, Կ. Սրապ, Գալֆաքճեան եւ Գ. Վահան, Տիկ. Քնար Մաքտոնալտ, Ժէնիա Շահ-Պարոնեան, Օր. Կ. Վարդանեան, Մելինէ, եւլն.:

ԳԻՆԵՐ 5 եւ 10 ֆրանք:

Տոմսերը նախապէս կը ծախուին՝ Գրատուն Հրանտ-Սամուէլի մօտ, 51 rue Mr. le Prince, Փարիզ (5)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (132)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Չէ, Սէրգէյը չէր ճանչնար այդ երիտասարդը, բնաւ տեսած չէր, անշուշտ ուրիշ տեղացի մը լինելու էր :

Բայց Հայ էր, անշուշտ որ Հայ էր՝ սեւ աչք, սեւ մազ, դէմքի գծագրութիւնը կասկած չէր ձգեր :

Անշուշտ հոդ չէր կարելի թողուլ վիրաւորը, մտածեց Սէրգէյը եւ բժիշկին մօտենալով՝ առաջարկեց, որ իր տղաւարը փոխադրեն :

Բազմութիւնը մի քիչ հեռացնելով՝ բժիշկը Սէրգէյի փսփսաց թէ, երիտասարդը գնդակով վիրաւորուած է :

—Հըմ, բժիշկ, առոր տակը բան մը կայ... լաւ կը լինի, որ անմիջապէս քաղաք տանինք, — ըսաւ Սէրգէյը, քիչ մտածելէն վերջ, — առոր տակ անպատճառ բան մը կայ ...

— Բայց ո՞ւր տանինք ...

— Ես գիտեմ, դու միայն օգնէ ինձ տղան տանելու :

Բժիշկն ու Սէրգէյը Վարդանի թեւերը մտան, — ոտքի հանեցին ու կամաց կամաց սկսան բարձրանալ Խոռում - Պուլախի զառիվերը : Վարդանը թէեւ ինքզինքը գտած էր, բայց ամէն մէկ քայլ առնելուն այնպիսի սուր ցաւեր կը զգար, որ չհեծեծելու համար պինդ կը կծէր շրթունքը ատամներու արանքը առնելով : Բարեբախտաբար, երբ հոնտը բարձրացան, հոն կառք մը գտան :

— Տղայ, քշէ Գալուստենց տունը, — հրամայեց Սէրգէյը ու բժիշկին հետ իրենց մէջտեղը առին Վարդանը, որ նուաղելու վրայ էր :

— Ե՞ն ո՞վ է, — կանչեց ձայն մը հարցուց ներսէն, երբ կառքը կանգ առնելով Գալուստի տան առջեւ, դուռը ծեծել սկսաւ Սէրգէյը :

— Ես եմ, Սէրգէյը :

— Վա՛հ, էս ի՞նչ խաբար է, Սէրգէյ, լուսը քեզ տեսնողին, — եւ Գալուստի որբեւայրի քոյրը դուռը լայն բացաւ, որ հօրեղբօր տղան ներս մտնէ :

— Հետս զոնախ (հիւր) ունիմ ... Գալուստը տունը չէ՞ ... Հըմ վնաս չունի, — ու աչքով ըրաւ բժիշկին, որ Վարդանը կառքէն իջեցնէ ու ներս բերէ :

— Հը՞, Վարդուհի, — դարձաւ Սէրգէյը տանտիկնոջ, երբ երեքով նստան բակի թախթին վրայ, — էս երիտասարդը կը ճանչնա՞ս :

— Քա ես իմ, (ի՞նչ գիտնամ), — պատասխանեց միւսը, — մեր տունը խօմ քարվանսարայ է, օրական հարիւրը կը մտնէ՝ հարիւրը կ'ելլէ ... Վախ, մեռելի գոյն ունի խեղճը ..., հիւա՞նդ է ...

Այդ պահուն տանտուհէն երիտասարդ աղջիկ մը դուրս եկաւ՝ ժողովրդական երգ մը մրմռալով : Հազիւ թէ Սէրգէյը տեսած՝ վրայ վազեց .

— Վայ, քեռի Սէրգէյ, էս ի՞նչ պէ՞ս եղաւ որ մեզի յիշեցիր : Բարեւձեզ, պարոն բժիշկ, — ու յանկարծ շփոթած նայեցաւ Վարդանին. կարծես թէ պիտի ճանչնար այդ երիտասարդը. անշուշտ տեղ մը տեսած էր, բայց ո՞ր տեղ :

Վարդանը, գլուխը յենած բժիշկի ուսին, կիսախուփ աչքերով կը հետեւէր աղջկանը : Ժպիտի նման բան մը խաղաց դէմքին վրայ :

— Վայ, ինչպէս ալ չյիշեցի, մայրիկ, մեր երեկոյեան հիւրն է. էն՝ որ Վահէի հետ... Վուհ, ի՞նչ ունի, ի սէր Աստուծոյ, ի՞նչ է պատահեր ...

Եւ Լուսիկը կարեկցաբար մօտեցաւ տղուն :

— Երկար պատմութիւն է, օրիորդ Լուսիկ, նախ եւ առաջ պէտք է հանգստացնել եւ...

— Անշուշտ, անշուշտ, ես քեռիս սենեակը կարգի դնեմ մէկ, — ու աղջիկը արագ մտաւ Գալուստի սենեակը :

— Տէ, իմ գործս վերջացաւ, ես պիտի վերադառնամ դիւքեանս (խանութ) : Բժիշկ, չըսի՞, որ ես գիտեմ թէ ո՞ւր պէտք է տանիլ, — ինքնաբաւականութեամբ ծիծաղեցաւ Սէրգէյը, — Վարդուհի, Գալուստին բարեւ ըրէ :

Անգամ մը Խոռում - Պուլախ իջէք՝ մէկտեղ ճաշենք... է, ես գնացի :

Երբ բժիշկը Լուսիկի օգնութեամբ պառկեցուց Վարդանը Գալուստի անկողնին մէջ, անմիջապէս դեղագիր մը գրեց եւ կառապանին հետ ճամբեց Սաթաֆեան փողոցի վրայ գտնուող դեղարանը :

Գնդակը բաւական խոր մխրճուած էր աջ կրծքի վերի կողմը, ուսկրին մօտ :

Բժիշկը միայն վէրքը լուաց, երկար սպեղանի մը կոխեց բացուածքին մէջ եւ երեկոյեան գալու խոստումով մեկնեցաւ՝ պատուիրելով Լուսիկին, որ եթէ Վարդանի տաքութիւնը բարձրանայ, սրուակի դեղէն դգալ մը տայ, ժամը անգամ մը :

Վարդանը անկողին իյնալուն պէս քնացաւ : Երկու կիները, ատեն մը քովը նստելէն վերջ, դուրս ելան բակը :

— Երթամ՝ Գալուստ մօրեղբայրը կանչեմ, — ըսաւ Լուսիկը, — Մայրիկ, դու հիւանդին քով մնացիր : Ես գիտեմ մօրեղբայրը դուրս գացած չլինէր ... սիրտս այնպէս անհանգիստ է .

— Պալամ, հիմա ո՞ւր պիտի գտնաս քեռիդ ... ո՞վ գիտէ՝ որտեղ է ...

— Ես կը գտնամ, — Եւ Լուսիկը գլխարկը դնելով աճապարանքով փողոց ելաւ :

Հէչ էր ըսելը թէ կը գտնայ : Երբ Լուսիկը Սաթաֆեան փողոցի անկիւնը հասաւ, քանի մը վայրկեան հոն կեցաւ ու մտածեց : Արդեօք քաղաքային այգին երթար, թէ Թեմական վարժարանը, ուր երբեմն կը լինէր Գալուստը՝ ընկեր ուսուցիչներու հանդիպելու համար :

Լուսիկը գլուխը չարժեց վճռական ձեւով մը եւ դէպի քաղաքային այգին քայլերն ուղղեց : Բժիշկ Տէր Յակոբեանի տունը ճամբու վրայ էր : Բժիշկը Գալուստի մօտ ընկերն էր, գործակիցը. անշուշտ կը գիտնայ Գալուստի տեղը, թերեւս նոյնիսկ բժիշկի մօտ լինէր ան :

— Տէօտինկա (մօրաքոյր) բժիշկը տո՞ւնն է :

— Չէ, պալամ, երէկ երեկոյեան կողմ կանչեցին Փարաքարէն, դեռ չէ եկած ... Գիտնաս թէ որքան անհանգիստ եմ ... Ինչո՞ւ ուշացաւ տղաս ...

— Տէ, բան չկայ տէօտինկա, ... մօր բժիշկ է, երբեմն կ'ուշանայ ... մօրեղբայրս հոս եկա՞ւ :

(Շար.) — ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :- R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 15 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 15 NOVEMBRE
1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3270

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՆԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՆՈՒԻՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

Տասնեւվեց ցրտաշունչ ձմեռներ անցան այն օրէն ի վեր, երբ հիւսիսի եւ հարաւի դաւադիրները միացեալ ուժերով խեղդեցին Հայաստանի անկախ Հանրապետութիւնը, որ հազիւ երեսուն ամիս միայն շնչած էր։

Այդ թուականէն սկսաւ նոր Գողգոթայ մը հայ ապստամբ ժողովուրդին համար։

Դարերու ստրկութենէն եւ յիսուն տարուան յեղափոխական պայքարներէն վերջ, ազատութեան արշալոյսը ծագած էր Արարատի կատարէն 1918 մայիս 28ին, լոյս եւ կեանք շնորհելով յուսահատ հոգիներու եւ վշտակոծ սիրտերու։ Ապրիլ 24ի վէրքը լուծուած էր Մայիս 28ով։ Զուշացաւ սակայն 1920 նոյեմբեր 29ը, որ թաղեց բոլոր երազները եւ սուգի մատնեց դարձեալ հայութիւնը երկրէն մինչեւ Սփիւռք։

Եւ այդ օրէն սկսեալ ստրկամտութիւնը բոյն դրաւ կէսին մեր ժողովուրդի այն մասին մէջ, որ անցեալին չէր դադրած ընաւ «ազգասէր» ըլլալէ եւ որ սակայն զոհողութեան ո՛չ մէկ բաժին բերած էր ազատագրական պայքարներուն։

Խորհրդային վարչաձեւը դարձաւ փրկութեան լաստ մը՝ անոնց կառչեցան անձնազոհութեան անընդունակ այս տարրերը, պարտկելու համար իրենց հոգիներուն պարապութիւնը։

«Հայկական չարաբաստիկ Դատը լուծուած էր» անոնց համար։ Այսպէս յայտարարեցին հանրային բեմերէն եւ թերթերու սիւնակներէն։ Խորհրդային Հայաստանը՝ իր ներկայ սահմաններով եւ վարչաձեւով իտէալ լուծումն էր Հայկական Դատին, որուն համար ա՛յնքան զոհեր տուած էր այս ժողովուրդը։

Այս անբարոյացնող մտայնութիւնը ժամանակի ընթացքին ծաւալեցաւ հետզհետէ՝ խաթարելով նկարագիրները եւ յուսալքելով հոգիները։

Ու այսօր, երբ Ստալին նոր «նոյեմբեր 29» մը կը պատրաստէ՝ Հայաստանի յօշոտումը նուիրագործելու համար Սահմանադրութեամբ մը, նոյն այդ ապազգայնացած տարրերը ծափ ու ծնծղայ կը զարնեն՝ ստորնաքարշ երկրպագելով Մոսկուայի ինքնակալին առջեւ։

Հայկական հին ստրկամտութիւնը, որ կուգայ դարերու խորքէն, իր գլուխը ցցած է 16 տարիէ ի վեր եւ այսօր կը սպառնայ ի սպառ թաղել Հայկական նուիրական Դատը։

Այդ սպաննող մտայնութեան դէմ ծառացած է հայ ժողովուրդի լաւագոյն առաքինութեանց հարազատ ներկայացուցիչ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որ պարզ ու յստակ կը յայտարարէ թէ՝

1.— Հայկական Դատը լուծուած չէ, որչափ ատեն որ հայ ժողովուրդին կէսը իր պատմական հայրենիքէն դուրս կ'ապրի.

2.— Հայկական Դատը միշտ վառ կը մնայ, որքան ատեն որ հայրենի հողերը բռնագրաւուած եւ օտար տիրապետութեան ենթարկուած են.

3.— Ներկայ Հայաստանը կորիզն է այն մեծ հայրենիքին, որուն իրաւունք ունի այս ժողովուրդը պատմականօրէն եւ իր թափած արդար արիւնին պատճառաւ։

4.— Այդ կորիզը զարգացնելու եւ մեծցնելու համար հայ ժողովուրդը պարտաւոր է սատանձնել ամէն զոհողութիւն, նիւթական, ֆիզիքական թէ բարոյական։

Ստալինեան նոր Սահմանադրութիւնը պիտի գայ նուիրագործելու այն անների անիրաւութիւնը, որ գործուեցաւ մեր հայրենիքին դէմ երկու դաւադիր պետութեանց կողմէ 16 տարի առաջ։ Անիկա կը սպառնայ միանգամ ընդ միշտ խափանել հայկական կորիզին զարգացման եւ ուռճացման կարելիութիւնները։ Կրեմլին կ'ուզէ ներկայ նեղ սահմաններուն մէջ եւ խոպան հողերու վրայ խեղդել հայ շինարար ժողովուրդը, որ բարգաւաճելու եւ շնչելու համար հողի ու ազատութեան պէտք ունի։

Մինչեւ հիմա Կովկասեան Համադաշնակցութեան պիտակին տակ կը ծածկէին Հայաստանի հանդէպ գործուած անարդարութիւնը։ Համադաշնակցութեան մէջ սահմանային խնդրութիւն չկար, կ'ըսէին եւ այս ձեւով կը քնացնէին հայ ժողովուրդը։ Իսկ այժմ պիտակներն ու դիմակները նետուած են եւ բացէ ի բաց կը յայտարարեն թէ Հայաստան պէտք է շնչահեղձ ըլլայ 29000 քառ. քիլոմեթրի սահմաններուն մէջ։ Չեն ուզեր տեսնել Սփիւռքի 800 հազար հայութիւնը, որ «հայմաթլոս» դարձած է եւ կը հալի ու կը հիւծի օտար աստղերու տակ, ամէն օր քայլ մը աւելի կը խրի աւազուտքին մէջ, ձուլուելով ու լուծուելով տեղական տարրերու մէջ։ Չեն ուզեր հաշուի առնել այն անհամար զոհերը,— հայ ժողովուրդին կէսը,— որ ողջակիզուեցան ազատութեան սեղանին վրայ։ Չեն ուզեր նոյնիսկ յիշել ազգերու ինքնորոշման սկզբունքը, որուն արձագանգը կուտար բարձրաղաղակ՝ իրենց մեծ մարգարէն Լենին, երբ դեռ պէտք ունէին հայկական արիւնին։

Ու գործուած այս անարդարութեան հանդէպ լուռ կը մնան երէկի «ազգասէր»ները, որոնք այսօր «Հայաստանասէր» դարձած են։ Ո՛չ միայն լուռ կը մնան եւ գլուխ կը ծռեն, այլեւ կը քաջալերեն այս դաւադրութեան հեղինակները՝ ցուցադրելով իրենց ստրուկ հոգիին ամբողջ ապականութիւնը։

Հայ ժողովուրդի գիտակից դասակարգը մեծ զայրոյթով կը դիտէ սարքուած այս նոր դաւադրութիւնը եւ երբեք չպիտի ճանչնայ անիրաւութեան նուիրագործումը։ Հայկական Դատը անոր համար կայ ու կը մնայ միշտ անլոյծ՝ որքան ատեն որ Հայը տէր ու տիրական չէ դարձած իր ազատ, անկախ ու պատմական հայրենիքին։

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ՍԱԼԱՆԿՐՈՅԻ ԽՆԴԻՐԸ

Տեծկոտուք Ֆրանս. Երեսփ. Ժողովին մէջ

Ինչպէս յայտարարուած էր, ուրբաթ կէսօրէ վերջ հարցապնդում մը կատարուեցաւ ներքին նախարար Սալանկրոյի անցեալին մասին։

Ամիսներէ ի վեր աջակողմեան թերթերը պայքար կը մղէին Սալանկրոյի դէմ, զայն ամբաստանելով թէ, ռազմաճակատին վրայ, լքած է ֆրանսական խրամները՝ գերի իյնալու նպատակով Գերմանացիներուն։ Զինուորական մարմին մը քննեց այդ ամբաստանութիւնը պրպտելով բանակին դիւանաթուղթերը եւ յայտարարեց թէ պատերազմական ատեանը անպարտ արձակած է Սալանկրօն՝ «փախուստի» այդ պատմութիւնը քննելէ վերջ։

Աջակողմեան երեսփոխանները չգոհացան այդ յայտարարութեամբ եւ ուրբաթ օր հարցապնդում մը կատարեցին՝ պատւոյ ատեան պահանջելով։

Երեսփ. Ժողովի ուրբաթ օրուան նիստը բացուեցաւ ջղային մթնոլորտի մը մէջ։ Մամուլի ներկայացուցիչներ, հետաքրքիրներու մեծ թիւ մը կը հետեւէին այն մենամարտին, որ տեղի կ'ունենար, նախ հեղնախառն բացագանչութիւններով, ընդմէջ աջակողմեան եւ ձախակողմեան երեսփոխաններու։ Շուտով խօսքի մենամարտը փոխուեցաւ իրական ծեծկուուքի մը։ Ձախակողմեան երեսփոխանները նետուեցան առաջ, աջակողմեան երեսփոխաններուն վրայ,— բռունցքները իջան բարձրացան, քիթ ու բերանի չնայեցան, ակնոցները օդը ելան, պոռչտուք, աղմուկ։ Ի վերջոյ հասան բարապանները եւ սաանկ տեսարաններու վարժ՝ ցոյց տուին իրենց խաղաղարարի ճարտարութիւնը։ Երեսփ. Ժողովին նախագահը, Էռիօ, առաջին իսկ աղմուկին, երբ տեսաւ որ կարելի չէ խօսք հասկցնել, գլխարկը դրաւ եւ դուրս ելաւ։ Նիստը փակուած էր։

Մօտ կէս ժամ վերջ վերսկսաւ նիստը։ Լէոն Պլում բեմ ելաւ եւ պատմութիւնն բրաւ Սալանկրոյի անցեալին.

— Սալանկրօ շրջուն —, բանբեր էր, խրամատէ խրամատ կը տանէր կը բերէր հազարապետ Անուշի հրամանները։ 1915 հոկտեմբերի սկիզբը գերմանական հրետանին ուժեղ կրակ մը կը տեղար ֆրանսական դիրքերուն վրայ։ Երբ կրակը կը դադրի, կէս օրէ մը վերջ, Սալանկրօ կը հանէ իր համազգեստը, կը նետէ զէնքերը եւ խրամատէն դուրս կը նետուի, երթալ գտնելու համար յիսնապետ մը, որ ինկած էր երկու թշնամի դիծերուն միջեւ։ Խոստացած էր, յիսնապետին մահէն առաջ, վրայէն առնել թուղթերը՝ եթէ զարնուի։ Երբ կը հեռանայ ֆրանսական խրամատներէն, գերի կը բռնուի։ Պատերազմական ատեանը անպարտ կ'արձակէ Սալանկրօն, երբ կը քննուի իր հերոսական ընթացքը, բայց կը կարծուէր թէ Սալանկրօ սպաննուած է։ Վերջը կը լսուի որ Սալանկրօ գերի ինկած է։ Եւ ահա կասկածը,— Սալանկրօ ընկերվարական էր, ուրեմն զինապաշտութեան թշնամի՝ դասալիք մը։

Սալանկրօ գերութեան մէջ, երբ տարապարհակ աշխատանքի տարուած էր գերմանական պատերազմական գործարաններու մէջ, բանթող կազմակերպած է Գերմանացիներուն դէմ։

Այս բացատրութիւնները եւս չգոհացուցին ընդդիմադիրները։ Երեսփոխան մը պահանջեց որ խօսի բուն իսկ մեղադրեալը։ Սալանկրօ բեմ ելաւ եւ յայտարարեց թէ կռուած է ռազմաճակատին վրայ, մահը աչքն առնելով՝ փորձած է կատարել խոստումը զոր տուած էր ռազմաճակատին վրայ ինկած ընկերոջ մը՝ Գերմանացիներուն հիացման արժանանալով, թէ ընկերվարական է, բայց անվախ զինուոր մը։

Ի վերջոյ ներկայացուեցաւ բանաձեւ մը, որով անհիմն կը յայտարարուի Սալանկրոյի դէմ ուղղուած ամբաստանութիւնը եւ վստահութիւն կը յայտնուի կառավարութեան, թելադրելով որ առաջին առթիւ խորհրդարանին ներկայացնէ մամուլի օրէնքին բարեփոխութեան մասին օրինագիծ մը։

Բանաձեւը ընդունուեցաւ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ մը։

Վստահութիւն կը յայտնուի Տալատիէի

Ինչպէս երէկ գրեցինք, Երեսփ. Ժողովի բանակի յանձնախումբը խիստ քննադատութեան մը ենթարկած էր պատերազմական նախարարին զեկոյցը։ Իսկ այդ մասին տրուելիք բանաձեւը յետաձգուած էր երկու շաբաթ։ Տալատիէ պահանջեց նախագահէն անմիջապէս նիստի հրաւիրել յանձնախումբը, աւելցնելով որ չի կրնար սպասել երկու շաբաթ։ Նոյնիսկ կը սպառնար հրաժարիլ, եթէ յանձնախումբը վերապահութեամբ ընդունէր իր ծրագիրը։

Ուրբաթ կէսօրէ վերջ, յանձնախումբը դարձեալ նիստ գումարելով լսեց պատերազմական նախարարին յայտարարութիւնները։ Յետոյ ներկայացուեցաւ բանաձեւ մը, որ կ'ընդունի թէ ներկայ պայմաններուն մէջ անկարելի է կրճատել զինուորական ծառայութեան շրջանը, թէ բանակը բացարձակապէս հեռու պէտք է պահուի քաղաքականութենէն, թէ կը գնահատէ պատերազմական նախարարին յայտարարութիւնները երկրին պաշտպանութիւնը առաւելագոյն չափով զարգացնելու մասին։

Բանաձեւը ստացաւ 28 քուէ թեր, դէմ՝ 0,— ձեռնպահ՝ 5 համայնավարները։

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՋ

Պերլինի թերթերը կը գրեն թէ սարսափի նոր ալիք մը կ'անցնի ներկայիս բովանդակ Ռուսիոյ վրայէն, ուրկէ ամէն օր նոր լուրեր կը հասնին տրոցկիականներու զանգուածային ձերբակալութեանց մասին։ Կիեւէն ձերբակալած է նաեւ գնդապետ մը այն ամբաստանութեամբ թէ կը դաւադրէ Սթալինի դէմ։ Ռոստոֆ նոր հարցաքննութեան մը ենթարկուեցաւ։ Ահաբեկումը այս անգամ ուղղուած է մտաւորականներուն դէմ։ Այս պատճառով սկսան «մաքրագործել» օրաթերթերու եւ պարբերաթերթերու խմբագրութիւնները։ Կուսակցութենէն հեռացուած են խորհրդային գրողներ Սելիվանովսքի, Թարասով, Ռոտխանով, Կրուտսքով, Թրոշինսքի։

Զրոյց շրջեցաւ պահ մը թէ Անգլիացիներ ալ ձերբակալուած են Գերմանացիներու հետ։ Թէեւ այժմ կը հերքուի այս լուրը, սակայն անգլիական դեսպանատունը կը մնայ հսկողութեան տակ։ Ասոր համար, ինչպէս Լոնտոնէն կը հաղորդեն, երեսփոխան մը հարցապնդում պիտի ուղղէ կառավարութեան, վաղը երկուշաբթի, Երեսփ. Ժողովին մէջ։

ՀԱՅ ՓԱՓԱ ԷՖԹԻՄՆԵՐԸ ԿԸ ԳՈՐԾԵՆ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Կ'ՈՒԶԵՆ ՓԱԿԵԼ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

«Գուրուն» կը գրէ.— Լայիք քրիստոնեաներու միութեան տարեկան համաժողովը տեղի ունեցաւ Պէյօղլու, ֆրանսական թատրոնին մէջ։ Սրահը ծայրէ ի ծայր լեցուն էր, ընկերակցութեան բոլոր անդամները եկած ըլլալով։ Ընկերակցութեան նախագահ Դաւիթ Երլմազ (Սավուլեան) բացաւ ժողովը եւ այսպէս սկսաւ իր ճառը.

— Մեր միութեան կանոնագրին առաջին յօդուածը կ'ըսէ. «Միութիւնը հիմնական օրէնքի տրամադրութեանց համաձայն կատարեալ Թուրք հայրենակիցներ կը պատրաստէ։ Հիմնական օրէնքը ճշդած է Թուրք հայրենակցութեան պայմանները»։

Դաւիթ Երլմազ յետոյ ըսաւ թէ քրիստոնեաները կատարեալ Թուրք են եւ այսպէս շարունակեց խօսքը. «Մենք Թուրք ենք եւ բառին կատարեալ առումով Թուրք մնալ կ'ուզենք։ Թուրք ըլլալ չի նշանակեր գրպանին մէջ Թրքական անձնագիր ունենալ։ Թուրք ըլլալ կը նշանակէ Թուրք դառնալ մշակոյթով, ընկերային կեանքով, լեզուով, մտածումով եւ սիրտով»։

Յետոյ խօսք առաւ միութեան ընդհանուր քարտուղար Արամ Արսլան եւ ըսաւ. «Մենք առաւելագոյն ազատութիւն կը գտնենք մեր այս հաւաքոյթներուն մէջ, մինչդեռ փոխարէնը բան մը չենք ըներ։ Մեր տղաքը տակաւին կը կարդան փոքրամասնութեանց վարժարաններուն մէջ։ Այլեւս գոցենք այդ վարժարանները։ Միայն Թուրք դպրոցներու մէջ կարելի է Թրքական մշակոյթ տալ մեր տղոց։ Թուրք օրէնքները ամէն իրաւունք տուած են մեզի։ Փոքրամասնութեանց իրաւունքներէն օգտուիլը ի՞նչ պիտի ըլլայ։ Միակ ուղիղ ճամբայ մը կայ.— Աթաթիւրքին կողմէ լուսաւորուած ուղին։ Ամէն Թուրքի պարտականութիւնն է քալել այս ուղիէն»։

Յետոյ նոր վարչութեան անդամ ընտրուեցան հետեւեալները.

— Դաւիթ Երլմազ, Արամ Արսլան, Լեւոն Տիլէք, Սէթ Գօլիւթ (Գալուստեան), Տօքթ. Ալթայ։ Փոխ-անդամ ընտրուեցան՝ Տօքթ. Պօղոս Մըրըլը, Բիւզանդ Տամլամա, Արմենակ, Երուանդ Երէսէ, Յովսէփ Ոսկան, Արամ Սէրթէլ, Հրաչեայ։

*** «Ճումհուրիյէթ»ի համաձայն, Արամ Արսլան ըսած է նաեւ հետեւեալը. «Ինչո՞ւ մեր տղաքը կը ղրկենք փոքրամասնութեանց մասնաւոր վարժարանները, Թուրք տղոցմէն տարբեր կրթութի՞ւն մը տալու համար անոնց։ Գոցենք այդ դպրոցները եւ մեր տղաքը Թուրք դպրոցներ ղրկենք»։

Համաժողովին նախագահ ընտրուեցաւ Գարեգին, Բ. նախագահ՝ Լեւոն Եուվան։

Տարագրուած Քիւրտերուն արգիլուած է որ եւ է կապ բնաշխարհի հետ

Թուրքիոյ ներքին գործավարութիւնը կուսակալութեանց հրահանգ տուած է որ Արեւելեան նահանգներէն Արեւմտեան նահանգները փոխադրուած կասկածելի անձերը նոր տեղին մէջ տեւական կերպով հաստատուին եւ անոնց հին վայրին հետ եղած բոլոր կապերը ի սպառ կտրուին։

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ՀԻՆԳ ԲԱՆԱԿՆԵՐԸ ՆՈՅՆ ԶԷՆՔԵՐԸ ՊԻՏԻ ԳՈՐԾԱԾԵՆ

Կը հաղորդուի թէ Պալքանեան Համաձայնութեան սպայակոյտերու պետերը, որ ներկայիս ժողով կը գումարեն Պուքրէշի մէջ, շատ կարեւոր խորհրդակցութիւնները կը կատարեն լուրջ ծրագրի մը շուրջ։ Այսպէս, կ'ըսուի թէ պատրաստուած է ծրագիր մը, որով Փոքր եւ Պալքանեան Համաձայնութեան հինգ անդամները (Թուրքիա, Եուկոսլաւիա, Ռումանիա, Յունաստան եւ Չեխիա) նոյն դրութեամբ զէնքեր պիտի գործածեն իրենց բանակներուն մէջ։

Կը հաղորդուի նոյնպէս թէ Պալքանեան Համաձայնութեան սպայակոյտերու ժողովը հետեւեալ որոշումները տուած է.— 1. Պատերազմի պարագային՝ միակ հրամանատարութիւն մը կազմել։ 2. Վերջին դրութեամբ զէնքեր եւ ռումբեր գործածել։ 3. Զօրամասեր եւ սպաներ փոխանակել։

Բարեկամական դաշինք Լիբանանի եւ Ֆրանսայի միջեւ

Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ ստորագրուեցաւ Լիբանանի եւ Ֆրանսայի բարեկամական դաշինքը, ի ներկայութեան Ֆրանսայի մաղպանին, Լիբանանի Հանրապետութեան նախագահին, դաշնագիր պատուիրակութեան եւ երեսփոխաններու։

Այս դաշինքը մօտաւորապէս նման է ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին, որ ստորագրուեցաւ վերջերս Փարիզի մէջ, վաւերացուելու պայմանով սուրիական ընտրութիւններէն վերջ, 1 դեկտեմբերին։ Ինչպէս ֆրանքօ-սուրիական դաշինքը անկախութիւն կուտայ Սուրիոյ, այս դաշինքն ալ նոյնպէս անկախութիւն կուտայ Լիբանանի, սակայն ստորագրութենէն 3 տարի վերջ միայն իզօրու պիտի դառնայ այդ անկախութիւնը, երբ Լիբանան կը մտնէ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ։

Ալեխինէ կը գործէր Գերմանացիներուն հաշւոյն

Անցեալ մարտին Փարիզի մէջ ձերբակալուեցաւ ռուսական թերթի մը խմբագիրը, Ալեքսինէ, իբրեւ լրտես՝ Գերմանիոյ հաշւոյն, որ ներկայիս կը գտնուի տակաւին բանտը։ Երբ Մոսկուայի մէջ վերջին ձերբակալութիւններ կատարուեցան ու բանտարկուեցաւ նաեւ Գերմանացի փրոֆէսէօր Հէօցը,— նոր տեղեկութեան մը համաձայն, կը հաստատուի Հէօցշի ձերբակալութիւնը, զոր կը հերքէին երէկ,— հասկցուեցաւ որ Ալեքսինէ եւ Հէօցշ գաղտնի յարաբերութիւն կը մշակէին իրարու հետ։ Ալեքսինէ իր թղթակցութիւնները կը կատարէր Զուիցերիոյ մէջ ցոյց տրուած հասցէով մը, միջազգային լրտեսութեան նամակատուփով։

Ռուս խմբագիրը, իբրեւ քարտուղարը Զօր. Կուչքովի, նախկին պատերազմական նախարարը Ռուսիոյ, ինք կը կատարէր զօրավարին թղթակցութիւնները։ Ֆրանսական իշխանութիւնները այդ գրաւուած թղթակցութիւններէն տեղեկացան թէ Ալեքսինէ մասնակից է դաւադրութեան մը եւ կապեր ունի գերմանական լրտեսական կազմակերպութեան մը հետ։ Իր մասին կատարուած քննութեանց այդ արդիւնքը ֆրանսական իշխանութեանց կողմէ հաղորդուեցաւ Փարիզի խորհր. դեսպանատան զինուորական կցորդին։ Ասոր վրայ էր, որ Մոսկուայի մէջ ձերբակալուեցան փրոֆ. Հէօցշ եւ իր մարդիկը։

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՊԱՏԵՐԷՆ ՆԵՐՍ

ՋՈՒԼԱՐԱՆ

Երբ երկրորդ փողը հնչեց՝ խումբ ելած ընձուղի պէս ձուլարանէն ներս մտայ, մինչ, Տանթէի նմանող ժամաւոր ծերուկ մը, հեւալով հոնկէ դուրս կ՚ելլէր, մրոտած ծիրանին ուսին ու քրտնած լուսապսակ մը ճակտին:

Ի զուր փնտռեցի «պաշտած խոռոչի» հեղինակը, ան երէկ իսկ կանխավճար պահանջած էր եւ առեր քալեր էր՝ պողոտաներուն վրայ իր բողոքը սակարկելու համար:

Ներսը Մեծ Պահքի երկուշաբթի իմ ամէնէն ատելի օրս: Ուտիքը վերջացած՝ ալ սպասէ որ Զատիկ գայ: Մայրս շատ խստապահանջ է, հակառակ անոր որ հայրս բրոտի պէս պահքը կ՚ուրէ ու միշտ կը վիճի թէ հաւկիթն ու ձուկը ուտիք չէ:

Սերունդէ սերունդ ժառանգուած պղինձէ ամաններ դիզուեր են մոխրաջրով եփուելով չեն մաքրուիր, պէտք է կլեկել կլայել: Հագուստ-կապուստ պէտք է փոխել: Բարեկենդանի աւելցուքները մեր շուներուն իսկ պէտք չէ տալ, այլազգիներ կան դրան առջեւ, անոնք միայն արժանի են, ու փոքրաւոր պարկերը կը լեցուին:

Քոյրս ուսուրայի մը մէջ լեցուցեր է հում կաթ ու հաւկթի ճերմկուց. հոդէ գետինը կը շփէ ու խոշոր երկաթէ դգալով մը ալիք ալիք ձեւեր կուտայ, մարմար կը շինէ:

Ալ ո՞վ կը նայի մեր երեսը: Անըմցատրելի տխրութիւն մը կ՚իջնէ մեր հոգիին խորքը, եւ ես դող կատուի մը պէս չարութիւն մը ընելու համար կթոցին տակ նոր մակրդած կաթին երեսը կը ժողվեմ, նշխարքի պէս վարդ-վարդ բշտած հացիս վրայ: Պզտիկ տղայ, հաճոյք կը զգամ երբ մայրս կ՚ըսէ.— Քոսոտ կատուն նորէն կթոցին տակ է մտեր, թերմաշ ըլլա՛ս դուն:

Մեծ Պահքի երկուշաբթին հարսները լուացք կ՚ընեն կաղնեփայտի մոխիրով, ու կ՚աճապարեն, պէտք է մեզ ալ լոգցնեն կաւով, վարը ձորին մէջ սառ կապած գետնին վրայ:

Տան մայրումժոր (ճիժ ու պիժ) ներս բրէք, նահատակութեան օրեր ունինք: Թոնիրին մէջ խոշոր կոճղեր կը ճարճատին: Իրկունը տաշտին մէջ խմոր պիտի շաղեն, վաղը նոր հաց պիտի եփուի ...Քրմանոյշի պէս հացթուխը աչքիս առջեւն է դեռ: Ուտիքի ոչ մէկ նշան պիտի մնայ տան մէջ: Արդարեւղի կարասները, կարագի, սերի ամանները ճերմակ հողով կը ծեփուին: Զօրխս, ապուխտ, տեսա՛կ տեսակ պանիրներ, տխուր անկիւն մը երես կը գտնեն: Դիւրի՞ն է Զատիկ ըլլալը: Անոնց տեղ ժուժկալութեան ամկիւններէն տեղ կը գրաւեն նաշխուն սատեղն ու ծլած անկոտ թութը, ոսպ, պրճ ու փալուտ, չարոց ու գօն, ու թթուաշի հազար տեսակներ: Մեծ Պահքի երկուշաբթի, հապա գրաբար չարականնե՞րը ... Քիթ-մուռթ իրար խառնած անկիւն մը կեցեր եմ:

... Երրորդ փողը երբ կը հնչէ՝ աշխատանքը կը սկսի: Հազիւ գործի սկսած քանի մը հարիւր գործաւորներ իրար չենք տեսներ այլ եւս: Ծուխ ու փոշի: Գոլորշի: Աղմուկ-աղմուկ:

Գեղեցկապաշտ նկարչի մը համար՝ երբեմն սատտ լոյսերու տակ գունաւոր ուրուականներ կ՚երեւին, մարդիկ վերջալոյսի ճառագայթներուն մէջ, ճիչդ փախչող եղջերուներու պէս: Հրթիռ մը կապոյտ ճամբայ մը կը գծէ, զոյգ մը մարդոց տառապանքը արծաթահոս աղբիւրի մը առջեւ չաղակրատող աղջիկներու ուրուագծին կը նմանի, երբ անոնք երկթեւ խոշոր կաթսայով մը հալած երկաթը փոսերու մէջ կը հոսեցնեն:

Ելեկտրական կռունկները շատոնց քրտնած՝ իրենց դերը մոռցած են:

Ձուլարին մէջ կանչեր միայն կը լսուին, հրամաններ եւ երբեմն ցաւագին ճիչեր՝ նոր մարգարէ մը ծնող մօր մը երկունքին պէս:

Հսկայ անիւներ կը դառնան, մղիչ ուժը իր գագաթնակէտին հասած է: Ներսէն հոտ մը կուգայ ու կարծես մէկը կը պոռայ.

— Տանտիկի՛ն, կերակուրդ այրեցա՛ւ:

Քանի մը գործաւորներ տինամոյին բացուած երախներէն իւղ կը լեցնեն, որ վայրկենաբար կ՚եռայ.— Վա՜յ փորս, ըսելու պէս անիւները կը մժան ու կը թքնեն, ու գարշահոտ կիզիչ օդ մը կ՚արտադրեն քովնտի աշտարակաձեւ ջեռուցարանի հնոցէն, ուրկէ սպիտակցած հեղուկը աթենական պորտէ մը բանաստեղծի ներշնչման նման անվերջ կը հոսի, ու մերթ նման է արեւափայլ ու հերարձակ ջրանոյշի մը՝ շրթները հպած ջրվէժին:

Րոպէ մը եւ ահա տեսարանը կը փոխուի, գեղական առատահոս աղբիւր մը կլոր տերեւներով մշտադալար բոյսերով զարդարուն: Մանուկներ իրենց տիրով շատրուան կը շինեն ու զոտիկը իրենց վրայ փուլ փուլ ծածկոց մը կը յօրինէ:

Հուժկու երիտասարդ մը երկաթէ երկայն ձողով մը խառնարանի քարացած չոգինքը կը մաքրէ ու լաւան դժնեայ կերպեր կը ստեղծէ գետինը թափուելով:

Զոյգ զոյգ դէպի հնոցը կ՚երթանք խոշոր խալկինի մը ձողէ ականջներէն բռնած:

Մտածումը սունկի մը պէս կը փըցնեմ կը նետեմ, երբ քանի մը երկաթ կաթիլներ ոտքիս վրայ կը տեղաւորուին: Հնհնուքը մինչեւ սիրտս կը զարնէ կծու տաղեղ (պղպեղ) չկերած: Ի՞նչպէս զալարուիմ երբ զարկերակս գադրած է բաբախելէ: Կարգի ենք ինկեր, մեքենաբար շրջան կ՚ընենք, կաղապարները կը լեցուին ու մենք ալ կը կաղապարուինք: Վեր կը նայիմ, մի՞թէ անձրեւ կուգայ, այնքան թրջուած են հագուստներս ու ոտքերս կօշիկներուս մէջ գորտի հըճուանքն ունին:

Մէկը կողս կը մշտէ եւ հայհոյանքի տեղատարափ մը քացախի ճերմակ գիրս կը կապէ վրաս: Ես ալ նոյնը կ՚ընեմ խեղճացած ըծմարես, ի՛նչ չուտ:

Հրացանաձգութեան մը տեւողութեան չափ միտքս կը բացուի, գեղեցիկ թունաւոր սունկ մը աչքկապուկ կը խաղայ հետս: Կեցեր եմ սեղան-սեղան ամփիթատր կազմած մեր մնայուն կալերուն գագաթը: Փոշս անկած՝ եպիսկոպոսի պէս: Օձապլուխ գաւազան մը ձեռքիս, հանդիսաւոր, Սողոմ-Գոմոր կը թափեմ բերնէս անդոյ մարդոց: Բարունկանց Արութէն սորված համարս է.— Վա՜յ ես ձեր վասակողաց, ծնողաց, օրինաց, կրօնաց ...

— Կեցի՛ր, կ՚ըսէ, ա՞յ չժմնած, մօրըդ ալըմ: Հարիւր քան զարուն տեսած հարսի նման ցաղթըլնցին: Մարդ մարդասանք չկար, այս ո՞ւրկէ: Գլուխս ծուռ եւ ամչցած՝ շարքերէն ներս, ծախուածներու հետ, կը խլրտիմ, երբ հնոցը բարկացայտ կրակ կը մաղէ մեր չորս դին:

Փախը կը սկսի: Մուկ չրանող, խանձուած քըլլիկ (պոչը-ականջը կտրուած) կատուներու պէս դուրս կը թափինք:

Մտրակի հարուած մը գլխիս՝ ծխածանէ թիթեռնիկներ կը թափէ, աջ աչքով կը դիտեմ խարուսիկ կրկներեւոյթ մը, զոյգ մը արծիւ, պառւկը կախ գայլի մը հետ գորշ բորենիի մը դիակը՝ պոչը քաշած առիւծի ճանկերէն կը խլեն, ու ձախ աչքով փախի ճամբան կ՚որոնեմ: Ահազանգը կը հնչէ, տխո՛ւր, ցասկո՛տ ու կերկերուն:

Աքիլլէսի պէս մարդիկ կը հասնին, ջրային վիժուքներ վարդավառ կ՚ընեն, ինչպէս իրենց ջրփողը բռնած փոքրիկներ մորճիկի մը վրայ թառած կայծոռիկ մը կը ջրեն:

Մէկը գիտ կ՚ընէ ու նշան կ՚առնէ Վեսուվի բերնին, ալ ի՞նչ բերան զա՛րմա՛յր. փրկութեան հարուա՞ծը կուտաս, երբ հրէշը անձնատուր եղեր է:

Հարաքիրի՛, պարպեր է բոլոր կատաղութիւնը իր արգանդը պատռած, ու անհամար իժեր զալարուն, քարացած,— մոնկոլական հարաքիրի:

Արդ, ի՞նչպէս չպոռամ ես հարցուկի մը պէս.— Թիպէ՛թ, Թիպէ՛թ, կանչէ քու վռնտած արեւելքի ընկերկեր եւ սովրեցուր անոր հարաքիրին, քու միակ առաքինութիւնդ, այս վիշապին պէս, հոգ չէ թէ մենք խանձըւինք, ու մեր վէրքերը կատտան յաւիտեան:

Ներս կը խուժենք, մինչ դիմացէն ճափէ-օ-լէ սերունդը, նորելուկ աքլորիկներ — օ՛ լէ սօված— կը բառաչեն:

Ներսը մեր երկաթէ դագաղը պայծառ է հիմա: Ապակիները ջարդ ու փշուր: Բացուեր է երկնակամարը եւ արեւը ներս ինկեր: Բեւեռային սառնամանիքի պէս գետնին վրայ կը պապղայ սառած երկաթը:

Դարավերջիկ մարգարէի մը պէս մեր վերահսկիչը կը դեգերի աւերակոյտին մէջ, երբ կանգ կ՚առնէ խաչաձեւուած երկու ձողերու առջեւ,— վհհմակը կը զալարի, ամբոխը կ՚ռոնայ, մարդ-ջուլը իրմէ մէկին իրը մնացորդ կէս ածխացած մասերը կը տեսնէ աշխատանքի երկու ձողէ խաչին վրայ:

Օրուան վարագոյրը դանդա՛ղ կ՚իջնէ: Ոսկեզօծ զաւաթներ մեղմէ մէկուն գիտակը կը գնահատեն ու չեն տեսներ իրենց գլխուն վրայ սեւ ագռաւներու պարը, վերջալոյսի նիզակներուն մէջ:

Փողոցն ենք: Մանուկը կրծքին՝ դեռատի կին մը ի զուր իր մազերը կը փետէ: Իր ամուսնէն երկու մատ մասունք մը կայ, կը մնայ նոր Աւետարաններու վրայ ագուցանելու համար, մինչ անոր երկաթացած սիրտը վաղը ծանր մուրճի դէլ հարուածներուն տակ պիտի վերստին փշրուի գը՛նկ-հը, գը՛նկ-գը՛նկ, հը ...Եւ դեռատի կինը աղեխարշ գալարումներով իր հրդեհակը կը սեղմէ կրծքին, միակ յիշատակը երկաթին հետ հալած իր ամուսինէն: Իրկունը ի զուր կը փաղաքշեմ իմ կէսս, մինչ ան կը դանի ինձմէ ու ճենճին հոտը ճերմակ հացին ախորժակը կը խափանէ:

Երկա՛ր օրեր, գլուխս վերմակիս տակ, թմրած օձի պէս լուռ գալարումներով կ՚անցընեմ, մինչեւ որ վէրքս, ոտքիս վէրքերը կոչկոճ բռնեն:

Խ. Կ. Ն.— ՎՇՏՈՒՆԻ

ՍԵՐԲ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԵՌԱՁԳԱԾՈՒԹԻՒՆ

Ուսուցիչ Պ. Արսէնովիչ ինքզինքը դժբախտ զգաց, երբ երկարամեայ ծառայութենէ վերջ հանգստեան կոչուեցաւ:

Իր հոգին աւլցուն վիշտով, չէր գիտեր թէ ո՞րն է ճիշդը,— ինք էր այրիացած՝ իր պաշտօնը կորսնցուցած ըլլալուն համար, թէ պաշտօնն էր այրիացած՝ զինքը կորսնցնելով: Իրեն այնպէս կը թուէր թէ՝ ինք որքան կը ցաւէր պաշտօնին համար, պաշտօնն ալ պէտք էր նոյնքան ցաւ զգար իրեն համար:

Սեղանին վերեւ, պատին վրայ՝ ամէն առտուան դեղին ասեղիկներով փակցուած կը մնար դասացուցակը: Երբեմն, հազիւ արթնցած, երբ կը նստէր սեղանին առջեւ՝ իր սուրճը խմելու համար, ակնարկ մը կը նետէր դասացուցակին եւ կը տեսնէր, իր դասանիւթը՝ օրինակ՝ աշխարհագրութիւնը, 9էն 10ը: Կուլ կուտար, այն ատեն, իր սուրճը ու կը խորհէր աշխարհագրութեան մասին,— «Սթոյմիրովիչ այսօր քեզ պիտի նեղեմ, պիտի հարցնեմ թէ Ուրալեան գետը Ռուսիոյ մէջ է, տեսնենք ինչ պիտի պատասխանէ այդ գետին թեւերուն եւ թափած վայրի մասին»:

Ու մինչեւ որ իր սուրճը խմէր, կը խորհէր անշուշտ մնացեալ այն բոլոր աշակերտներու մասին, զոր կ՚ուզէր նեղը դնել:

Այդպէս էր ան երբ պաշտօնի էր: Բայց, այն օրէն ասդին որ Պ. Արսէնիէվիչ հանգստեան կոչուած է, երբ նստի այս սեղանին առջեւ՝ սուրճը խմելու համար, տխո՛ւր ակնարկ մը կ՚նետէ դասացուցակին, որ դեռ եւս վար առնուած չէ պատէն:

Ու գլուխը կը դարձնէ մրմռալով.

— Աշխարհագրութիւն՝ ժամը 9—10: Սատանան տանի: Ի՞նչ կը հետաքրքրէ զիս աշխարհագրութիւնը: Եթէ մեր պետութիւնը կարեւորութիւն տար աշխարհագրութեան, քաղաքավարօրէն պիտի ըսէր ինծի. «Պ. Արսէնիէվիչ, դուք աւարտած էք ձեր պաշտօնէական տարիները ու հանգստեան կը կոչեմ ձեզ: Բայց, որովհետեւ աշխարհագրութիւնը կը գնահատեմ իբրեւ գիտութիւն, կը խնդրեմ ձեզմէ դարձեալ դասաւանդել՝ վճարագինի փոխարէն»:

Եւ որովհետեւ պետութիւնը կարեւորութիւն ընծայած չէր աշխարհագրութեան, Պ. Արսէնիէվիչ սկսաւ նոյնիսկ որոշ զզուանք զգալ անոր նկատմամբ: Կամայ ակամայ ատեց աշխարհագրութիւնը: Այս վնասաբեր ատելութեանը մէջ այնքան առաջ գնաց, որ երբեմն կը մրմռար նոյնիսկ թէ՝ «Սթոյմիրովիչ իրաւունք ունի, Ուրալ գետը կը թափի Հիմալայաները, կ՚ոռոգէ Եգիպտոսը եւ այդ ոռոգումէն կ՚արդասաւորուին Պիրէնեանները: Ահա, ատիկա է որ աշխարհագրութիւն կը կոչուի: Իրաւունք ունի Սթոյմիրովիչը»:

Եւ այն ժամերուն, երբ ինքնիրեն նման խոստովանութիւններ կ՚ընէր, իր դէմքի վրայ ի յայտ կուգար չար գոհունակութիւն մը, ու իրեն կը թուէր թէ կարծես ձեւով մը վրէժ էր լուծած եւ աշխարհէն, եւ աշխարհագրութենէն, եւ պետութենէն, որ իրեն առաջարկած չէր վճարովի դասաւանդութիւններ ունենալ:

Օր մը, երբ այդպէս բարկացած էր աշխարհագրութեան, պատռեց նաեւ պատին դասացուցակը, իսկ իր գրադարանի մէջ գտնուող աշխարհագրութեան բոլոր գիրքերը տարաւ նետեց ձեղունը, ու երդուընցաւ այլեւս բնաւ չարտասանել աշխարհագրութեան համար, ոչ ալ երբեւիցէ մտածել անոր մասին: Այնպէս կը զգար թէ ամուսնալուծուած է աշխարհագրութեան հետ, եւ, նման յաճախ ամուսնալուծուող այն մարդուն որ՝ լոկ ի հեճուկս նախկին կնոջը՝ կ՚ամուսնանայ ուրիշի մը հետ, Պ. Արսէնիէվիչ որոշեց նուիրուիլ բոլորովին այլ գիտութեան մը, որ աշխարհագրութենէն այնքան հեռու ըլլար, որքան հիւսիսային բեւեռը՝ հարաւային բեւեռէն:

Ու նախ որոշեց ծանօթանալ ծաղկամշակումին: Իրապէս, իր տանը մէջ ունէր ընդամէնը երեք թաղար ծաղիկ միայն, բայց սակայն երբեք չզգաց իր որոշմանը վրայ որովհետեւ ան չէր խորհեր ծանօթանալ գործնական ծաղկամշակութեան, այլ լոկ տեսականին: Այդ պատճառաւ ալ, ուղղուեցաւ դէպի հին գրքերու վաճառատուները, որպէսզի կարենար գտնել ծաղկամշակումի յատուկ գիրք մը: Ու, իր այդ փնտռտուքին մէջ, ան մխրճուեցաւ հեռազգածութեան յատուկ գիրքի մը մէջ: Զայն գնեց միայն կարդալու համար, իսկ երբ ընթերցումը լրացուց, այնքան հետաքրքրուեցաւ գիտութեան այդ մարզով, որ բոլորովին հրաժարեցաւ ծաղկամշակութենէն: Ու ամբողջովին մտասուզուեցաւ մտածումներու հաղորդումի այդ խնդրին մէջ, ու Աւրծուն օրը գնաց հին գիրքեր վաճառողներուն քով՝ զանազան գիրքեր, պրակներ եւ թերթեր գնելու համար:

Ու, բնականաբար, երբ քիչ մը աւելի խորացաւ նիւթին մէջ, ու հեռազգածութիւնը ամբողջովին զինքը փարակեց, ինք դարձաւ անոր մոլեռանդ պաշտպանը: Ամէն մէկ երեւոյթի ու ամէն մէկ պատահականութեան մէջ ան կը տեսնէր մտածումներու հաղորդում մը: Չէր բաւեր կարծես որ ինք վարակուեր էր, սկսաւ եւ իր կինը նեղել: Տիկին Նաթա անոր հետ կ՚ապրէր չուրջ երեսուն տարիներէ ի վեր, ու օր մը օրանց Պ. Արսէնիէվիչ անոր գլուխը ցաւցուցած չէր աշխարհագրութեան համար: Իսկ այն օրէն ասդին որ բռնուած էր սա հեռազգածութեան, պարզապէս շունչ առնել չէր տար կնոջը: Կարծես քիչ ըլլար թէ իր այն փրոֆէսէօրներուն, որոնք իրենց կիներուն դասախօսութիւններ կը կարդան՝ տեսնելու համար թէ ինչ ազդեցութիւն ի գործ պիտի դնէ անոնց վրայ, եւ կամ բանաստեղծներուն, որոնք իրենց կիներուն գլխուն իսկական չարչարողներ են՝ ամէն րոպէ արտագրելով զանոնք հորովներու մէջ: Տիկին Նաթա երեսուն տարի խաղաղութեամբ էր ապրած աշխարհագրութեան հետ,— պարզ էր սակայն: Այն ատեն Պ. Արսէնիէվիչ չէր կրցած աշխարհագրութեան փորձեր ընել: Իրապէս, կան չար մարդիկ, որոնք կը պատմեն թէ դասաժամի մը ամբողջ տեւողութեան կարելի չէ, կիներուն խօսելու նման, միայն չորս եղանակներէն ճառել: Բայց, աշխարհագրութիւնը չի բաղկանար միայն տարեկան չորս եղանակներէն, բացի այն պարագայէն, երբ այդ չար լեզու մարդիկը կը խորհին թէ կիներուն կարելի է խօսիլ նաեւ մակընթացութիւններու եւ տեղատուութիւններու, հասարակածի, արեւուն չուրջ երկրին շարժմանը, հիւսիսային եւ հարաւային բեւեռներու ու մնացեալ բոլոր երեւոյթներու մասին, որոնք կը վերաբերին Ֆիզիքական աշխարհագրութեան:

Պ. Արսէնիէվիչ այդպէս չէր մտածեր, ու ցարդ Տիկին Նաթան հանգիստ թողած էր. բայց, երբ այնքան կրքոտ կերպով տարուեցաւ հեռազգածութեամբ, այլեւս անկարող դարձաւ խնայել անոր:

Ու կէս օրին, ժամը 12ուկէսին եկաւ տուն, եւ, նստելով սեղանին առջեւ, սկսաւ հարցումներով ողողել կինը.

— Ըսէ ինձ, Նաթա, ի՞նչ կը մտա-

ԹԱՒՋՈՒԹԱԿԻ ՎՐԱՑ

ԵՍ ԵՐԱ՛Զ ԵՄ...

Հեղեղատներ տեսայ,
Ցամքա՛ծ:
Եւ ըսի.
«Պիտի ըլլայ»:
Ու, եղաւ,
Որ ջուրերն ամէն՝
Հո՛ն գան նորէն ...
Աղուո՛րս իմ,
Ես գարունիդ
Երգին համար՝
Երգի եղբա՛յր,
Եւ, երազիդ՝
Քու հեղեղատ
Ես՝ գուսան
Անսաստ ...
Ես՝ երազիդ
Կայլակներուն
Տիեզերքին
Գիտե՛մ խորը,
Ուր ալեկոծ
Լճի մը սեւ
Անդունդին պէս,
Աղուո՛րս իմ,
Ես կ՚երազեմ ...
Իմ երազիս՝
Դղեակին մէջ,
Կ՚երազե՛ս դուն ...
Առտուն,
Լճի մը պէս լուսանեմ,
Երբ մտածեմ՝
Քու երազդ,
«Աւա՛ղ», կ՚ըսեմ,
Դուն կ՚երազես՝
Ի՛մ երազս:
Ես՝
Կ՚երազեմ,
Ես՝
Երա՛զ եմ ...
Օրհնէ՛ զիս, Մա՛յր իմ,
Այսօր դէմքդ լոյս,
Կը տեսնեմ, նորէ՛ն
Երազի խորէն ...
Օ՛, կ՚երազե՛մ, կ՚երազե՛մ,
Ես, երա՛զ եմ ...

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

ՎԵՆԵՏԻԿԵԱՆ ՏԱՃԱՐՆԵՐՈՒ ՍԱՏԱՆԱՆ

Վենետիկ քաղաքն է հազարումէկ եկեղեցիներու եւ պալատներու:

«Հազարումէկ»ը դասական թիւ մըն է որ հաւասար է շատութեան. եթէ սակայն սկսինք հաշուել՝ կ՚ունենանք աւելի քան հարիւրմէկ տաճար, նոյնքան ու թերեւս աւելի պալատ:

Գրեթէ բոլոր սուրբերը տեղաւորուած են Վենետիկի մէջ, իբրեւ միսթիք աւատապետներ, իշխելով իրենց կրօնական դղեակներուն մէջէն: Ունենալով իրենց բանակը հրեշտակներու եւ հաւատացեալներու: Ս. Մարկոսը, ասոր առաքեալը, կեդրոնական դէմքն է, մեծ պաշտպանը, իշխան իշխանաց, բերուած Աղեքսանդրիայէն ու անոր տրուած թեւաւոր առիւծ մը: Պալատներու մէջէն հեռացած են աշխարհիկ իշխանները՝ սակայն տաճարներու իշխանները կան ու կը մնան, քանզի իրենց զօրքը աննիւթական է ու անփշրելի, քանզի իրենց գանձը դրամական չէ այլ գեղարուեստական ու հոգեկան: Աշխարհական տիրապետութիւններէ վերջ կ՚ուժեղնան կրօնականները, երբ մանաւանդ անոնք լաւ ամրացած են հոգեկան խորքերու մէջ եւ արուեստի պատնէշներու:

Եթէ սաւառնորդ մը յամրաբար թեւածէ Վենետիկի վրայ՝ պիտի տեսնէ ջուրերուն մէջէն ծառացած աշտարակներ, տաճարներու տանիքներ, գմբէթներ, խաչեր, քիէզաներու մայրաճակատներ ու թերեւս քերովբէներու, զուարթուններու ելեւէջող լեգէոններ որոնք կը խայտան լոյսերու ցնծատօնին մէջ:

Այդ տաճարները հասած են մեզի դարերու մէջէն: Կարծես անոնք անգամ մը կործանած են ու վերստին կազմուած, նոյն քարերով: Ժամանակը իր գունաթափութիւնը, լոյսը իր սեւութիւնը եւ ջուրերը իրենց աղը դրած են այդ սպիտակ քարերուն վրայ: Արեւը կը լուսաւորէ անոնց սպիները:

Ու այնքան լեցուն են այդ եկեղեցիները, նոյն իսկ լուր օրերուն երբ գրեթէ պարապ են: Մարդ ներս կը մտնէ անոնց կիսախաւարէն, բազմութիւններ, ալիքներ հրմշտկելով: Ալցուն են անոնք նկարներով, արձաններով, զարդերով, քանդակներով, շրջանակներով ու անշրջանակ աղօթքներով, ոգիներով, պատմութիւններով, ծնունդներով, հարսանիքներու, մահերու եղերախաղերով: Պերճանքէ ու յորդող Անցեալով, որուն ծոցը կը մտնէ Ներկան ու ճանապարհ կը բանայ յաւիտական Ապառնիին:

Վենետիկեան եկեղեցիները թանգարաններ են, ինչպէս նաեւ պալատները:

Նկարնե՛ր, նկարնե՛ր, նկարնե՛ր: Աչքը ունի քանի մը տարուան աշխատանք: Հանճարեղ նկարիչներու ներշնչեալ կարաւան մը, դարերով նկարեր է, որմերը փոխելով երգերու եւ երկինքներու:

Հիմակ, երբ կը վերյիշեմ, այդ արուեստի մեծ գործերը կը ներկայանան ինծի, խառնիխուռն, երբեմն ալ ընդհատումներով, մէկը միւսին ետեւէն, զիրար հալածելու ձեւով, պարապին մէջէն ծաղկելով, խաւարին գոգէն լուսազծուելով, վերէն վար իջնելով կամ խուժելով վարէն վեր, ամպածրար ու մշուշապատ՝ դէմքեր դիցաբանական, քրիստոնէական կամ հեթանոս-աշխարհական.

— Արքաներ, Պոնթոններ, Աստղիկներ, Հերմէսներ, Աթենասներ, Բագոսներ, տիտաններ, պայեր, երբեք Շնորհներ ...

— Յիսուսներ, Մարիամ Աստուածածիններ, հրեշտակներ, զուարթուններ, առաքեալներ, մարտիրոսներ, սուրբեր, սրբուհիներ, ճգնաւորներ, մայրապետներ, պապեր, պատրիարքներ, եպիսկոպոսներ, դպիրներ ...,

— Կայսրեր, թագաւորներ, սուլթաններ, տօժեր, դեսպաններ, թագուհիներ, իշխաններ, դժխոններ, զօրավարներ, նուագածուներ, նաւապետներ, ազնիւներ, դահիճներ, պատերազմիկներ, հսկաներ, բռնակալներ, նաւաղներ ու ամբոխներ:

Եւ անոնց մարմինը մերկ կամ կիսամերկ եւ կամ զգեստաւորեալ մետաքս, սնդուս կամ թաւիշ հանդերձներով, տատասկներով, պարեգօտներով, պատմուճաններով, զառքաշներով: Տակաւին թագեր, խոյրեր, պսակներ, զրահներ, մուշտակներ, ուկիներ, մանեակներ, մատանիներ, օղեր, գինդեր, ադամանդներ, մարգրիտներ եւ աստեղահոյլ զոհարեղէններ:

Եւ բոլորը ունին իրենց վրայ, չուրջը, ետեւը կամ ներքեւը ճիւղեր, ծաղիկներ, պտուղներ, լոյսեր, ամպեր, ստուերներ, ճառագայթներ, դրօշներ, սուրեր, նետեր, սիւներ, պատշգամներ, դահլիճներ, փողեր, ցոկանակներ, խաչեր, ձիեր, սեղաններ, կահոյքներ, սափորներ, բաժակներ, ընկուտեղներ, եղէներ, ձուկեր, նուագարաններ ու գունագեղ եւ բազմադան ներդաշնակութիւններ:

Հեղեղ մը դէմքերու,— հեղեղ մը մարմիններու, տարրերու, բարձրացող եւ թափող մեծ ալիքներ, թոյլերու ջրվէժներ ամենուրեք, աջ ու ձախ, ամբողջ պատերը, մինչեւ առաստաղները:

Գոյներու ներդաշնակ զրացնութիւններ, բացութեան եւ գոցութեան հազար երանգախաղեր, լոյսի ստուերի կատարեալ արեւադրոշմներ:

Ներկայացուած անձերը ընդհանրապէս կենսուրախ, զօրապաշտ, կրօնասէր, գիւղաղնապաշտ, սրբասէր, արուեստապաշտ, քնարասէր, միանգամայն հեշտասէր, փառասիրեալ, հաճոյութիւններու գեղեցիկ առեղծուածին մէջ:

Ժամանակին կիրքը որքան եղած է փոթորկոտ՝ գեղեցկութիւնը սակայն եղած է նոյնքան պերճ ու պայծառ:

Դարերու մտայնութիւնը, գաղափարներու գոյները, պայքարներու ալիքները, կիրքերու տաք օձերը, խառնուած առասպելներու եւ պատմութեան, անցեր **են կեանքէն** կտաւներու վրայ, հանճարներու կամուրջներէն:

Նկարիչներուն մէջ իշխողներն են երեք ու կրտսեր Բալմաները, Բասսավիանո, Պոնիֆաչիօ, Պէլլինի, Թիէփոլօ, Գրանալէթթի, Կուարդի, Լոնկի, Թիցիանօ, Վերոնէզ եւ Թինթօրէթթօ:

Ու գերիշխող երրորդութիւն վերջինները: Վերոնէզ կանացի է, Թիցիանօ առնական ու Թինթօրէթթօ գերմարդկային:

Վերոնէզ ժպտուն է, Թիցիանօ լուրջ է ու Թինթօրէթթօ կատաղութիւն:

Վերոնէզ կը թրթռայ, Թիցիանօ կը կանգնի ու Թինթօրէթթօ կը շարժի:

Վերոնէզ նուրբ է, Թիցիանօ մեծ է ու Թինթօրէթթօ անհուն:

Վերոնէզ բոց է, Թիցիանօ լոյս ու Թինթօրէթթօ կայծակ, հրդեհ, դժո՛խք:

Վերոնէզ մեղեդի է, Թիցիանօ համանուագ ու Թինթօրէթթօ ովկիաններէն դէպի վեր ու երկինքներէն դէ-

ծէր քիչ առաջ:
— Ե՞րբ, այսինքն:
— «Ե՞րբ»... քանի մը րոպէ առաջ...
— Ոչինչ:
— Անկարելի է, բանի մը մասին պէտք է մտածած ըլլաս:
— Ա, այո;— վրայ բերաւ տիկին Նաթա,— գոչեցի յանկարծ, Աստուած իմ, ալ դրա՞ծ եմ արդեօք ապուրին մէջ:
— Է, ապուրը... յիմարութիւններ գուրս կուտաս: Ի՞նչ կը խորհէիր, օրինակ, երբ ժամացոյցը 12ուկէսը հնչեց:
— Կը մտածէի,— օ՛, 12 ուկէսն է, Մլատէնը հիմա կուգայ, գինեմ սեղանը:
— Հա, կը տեսնե՞ս, այդ էր ըսածս, ահա,— իրար անցաւ ուսուցիչը՝ հրճուած ու նոյն րոպէին, երբ, սրբտարանը, 12ուկէսը հնչեց, ես խորհեցայ. «Օ՛, 12ուկէսն է, ճաշի երթալու ատենն է»: Հօս չե՞ս նկատեր միթէ մտածումներու հաղորդականութիւն մը: Ես ու դուն միեւնոյն րոպէին մտածեր ենք միեւնոյն բանը:

Տիկին Նաթա բոլորովին համոզուած չէր թէ ասիկա մտածումներու հաղորդում մըն էր, բայց, համաձայնութիւնը տուաւ՝ խոյս տալու համար այն լայն բացատրութիւններէն, որոնցմէ ձանձրացեր էր այլ եւս:

Ուրիշ անգամ մը, երբ պառկեր էին քնանալու համար, Պ. Արսէնիէվիչ բակաւ նեղուիլ իր յօղացաւէն: Պիտի անձրեւէ, մտածեց ան, ու նոյն րոպէին տիկ. Նաթա մրմնջեց մահճակալին միւս եզերքէն.

— Օ՛, կ՚անձրեւէ:

Ուսուցիչը ուրախացաւ, ցատկեց անկողնէն:

— Ուրկէ ուր,— ըսաւ,— անձրեւի մտածումը ծնաւ մէջդ:

— Բայց, դուրսէն անձրեւի ձայն կուգայ, չէ՞:

— Ոչ, չփոթութեան մէջ ես,— պատահեցուց դայն ուսուցիչը,— մտածումներու հաղորդում մըն է, պարզապէս: Քիչ առաջ խորհեցայ թէ պիտի անձրեւէ, ու դուն անմիջապէս գոչեցիր.— Անձրեւ կը տեղայ: Միթէ ասիկա ակներեւ օրինակ մը չէ՞ մտածումներու հաղորդականութեան:

Որովհետեւ տիկ. Նաթայի աչքերը կը փակուէին, այլ եւս չերկարեց խօսակցութիւնը, ու թողուց որ Պ. Արսէնիէվիչ քնանայ այդ համոզումով:

Ուսուցիչը հեռագգածութեան արտասովոր դէպքի մը մասին կը պատմէր մեզի.

— Ամսուն մէկի առտուն կը ստանամ հանգստեան թոշակս ու կէսօրին դայն կը տանիմ տուն: Կը ճաշեմ, կը պառկիմ, ու, քնանալէ վերջ, մինչեւ որ սուրճը եփի, կնոջս կը բացատրեմ թէ ինչպէս պէտք է բաշխենք թոշակը: Նախ՝ 1600 տինար կ՚անջատեմ վարձքին համար: Ու ճիշդ որ կնոջս կ՚ըսեմ՝ «ահա, երբ տանուտէրը գայ, ասիկա...», ու չե՞ս ուզեր, որ յանկարծ դուռը բախեն: Եւ, իրապէս, տանուտէրը կը մտնէ ներս՝ ստացագիրը ձեռքը: Ըսէք, խնդրեմ, միթէ ասիկա ակներեւ պարագայ մը չէ՞ մտածումներու հաղորդականութեան: Այն պահուն, երբ ես կը խորհիմ վարձքի մասին, տանուտէրը կուգայ՝ ստացականը բռնած:

Ուսուցիչը կը պատմէր նաեւ այն արտասովոր դէպքի մը մասին, որ կը հաստատէ մտածումներու տեւական հաղորդականութիւնը.— Դեռ վերջերս, ընթրիքէն յետոյ, ինք կ՚երթայ հանգստեան կոչուած ուսուցիչներուն մէկ ժողովին: Խօսք կը դառնայ ամսաթոշակներու յաւելման մասին: Ժողովը կը վերջանայ, բայց հինգ վեց հին բարեկամներ հոն կը մնան մինչեւ կէս գիշեր: Անոնցմէ մին, որ նախկին անօրէն մըն էր աղջկանց գիմնազի, անոնց կը պատմէ կարգ մը գրգռիչ ու ամօթալի պատմութիւններ, ու անոնք այն աստիճան կը խնդան, որ ոչ ոք կ՚անդրադառնայ թէ կէս գիշերը շատոնց անցած է: Պ. Արսէնիէվիչ ճամբան դեռ եւս կը խորհէր այդ ամօթալի պատմութեանց մասին, բայց ճիշդ այն պահուն երբ բանալին կ՚անցընէր դրան, կ՚ըսէ ինքիրեն.— «Աստուա՛ծ իմ, հիմա որքան պիտի գայրանայ կինս»: Եւ, իրապէս, երբ ոտքը կը դնէ սեմին, կինը կը սկսի մեղադրանքներ տեղացնել, զորս ինք ժպիտով կը գիմաւորէ, սակայն,— «Պառա՛, կնի՛կ խնդրեմ, պոռա որքան որ կրնաս, որովհետեւ այդպէսով դուն կը հաստատես մտածումներու տեւական հաղորդականութիւնը: Դուն ինծի կը պոռաս ոչ թէ քու սեփական կամքովդ այլ ազդեցութեամբը իմ մտածումներուս, որոնք փոխադրուած են քու մէջ»:

Կինը, անշուշտ, չարունակեց անոր պոռալ, առանց նկատի առնելու թէ ասիկա ապացոյց մըն էր հեռազգածութեան:

Բայց, մեր թուած այս դէպքերէն անջատ տեղի կ՚ունենայ ուշագրաւ դէպք մը, որ բաւական էր ապահովելու, ի նպաստ հեռազգածութեան, յաղթանակ մը եւ խոստովանութիւն մը թէ ան իրապէս գիտութիւն մըն է:

Պ. Արսէնիէվիչ ունի մէկ հատիկ զաւակ մը, որ Փարիզի մէջ կ՚ուսանի եւ որուն ինք ամսը 2500 տինար կ՚ուղարկէ: Պ. Արսէնիէվիչ առեւօք ապել տուած էր իր մէկ դասագիրքը, որ իրեն կանոնաւորաբար կ՚ապահովէր այդքան եկամուտ, ու ինք դայն կը յատկացնէր իր զաւկին ուսման: Իսկ տղան, որովհետեւ այդ գումարով չէր կրնար ամբողջ ամիս մը ապրիլ, ամսոյն 15ին իր հօրը կը գրէր սրտագին նամակ մը, ու կը խնդրէր քիչ մը փող ուղարկել իրեն:

— Պարոն,— կը պատմէր Պ. Արսէնիէվիչ,— իրապէս հրաշք մըն է եղած: Երբ ամսոյն 20ը կը մօտենայ, ես անմիջապէս կը խորհիմ,— սա մեբինը, Փարիզէն... Եւ ահա, մէկ երկու օր չանցած՝ կուգայ նամակը որով տղաս դրամ կ՚ուզէ: Խնդրեմ, ըսէք, մի՞թէ ասիկա մտածումներու հաղորդում մը չէ: Ուրեմն, այն պահուն, երբ կը խորհիմ թէ զաւակս դրամ պիտի ուզէ, ան, միեւնոյն պահուն, նստած Փարիզի մէջ, կը խորհի— ատեն է հօրս գրելու: Ասիկա հեռազգածութեան պարագայ մըն է՝ այնքան ակներեւ, որ ամբողջ երկու տարի ամէն մէկ ամիս կը կրկնուի:

Ու Պ. Արսէնիէվիչ, այսքան մեծ թիւով աչքառու օրինակներ ունենալով, կը պատրաստուի այս ձմեռ Ազգային Համալսարանի մէջ տալ հրապարակային դասախօսութիւն մը՝ հեռազգածութեան մասին:

ՊՐԱՆԻՍԼԱՒ ՆՈՒՇԻՉ
Թարգմ. ՍՕՍԵԱՅ ՏՂԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՁՄԵՌ

Յոյսը գարնան փռուել է ձիւնի ճերմակին վրայ,
Մինչ ձիւնի տակ ծուարել է հաւատքը գարնան,
Թո՛ղ լինի աղջամուղջ, թող լինի խաւար,
Թո՛ղ լինի երկար սպասում, թող ձիւնի շերտը թանձրանայ,
Յոյսը, արեւի շողի պէս դէպի վա՛ր, դէպի վա՛ր պիտի թափանցէ,
Մինչ հաւատքը ձիւնծաղիկի պէս դէպի վե՛ր, դէպի վե՛ր պիտի ցցուի:
Եւ ահա՛, երազն իրականացաւ:
Տնանկի խրճիթն է դա, որ ամրացել է ձիւնի շերտերին տակ հաստատուն,
Որպէսզի նրա յոյսն ու հաւատքը գարնան պատսպարուին:
Երէ ոչ ոք չլսի սրտի մրմունքը նրա, ինքը մենակ կ՚արձագանգէ:
Բաց արէք խրճիթի դուռը, փայլատակող երկու աչեր սրտի փոթորիկը կը վկայեն:
Եւ, ահա՛, պայքարն երգեց:
Ես չեմ շոյում այն խորհուրդն, որ Աստուած պահել է չգիտեմ ուր,
Ես չեմ երգում այն Աստուածն, որ խորհրդաւոր է եւ ոխակալ,
Ես լսում եմ այն ճիչն որ տէր չունի,
Այն բողոքն որ համր է, այն երգն որ կուրծքեր է պատռում դուրս գալու համար:
Երկաթէ կրծքերէն դուրս պոռթկացող երգն եմ լսում:
Ես գարունն եմ, ձմրան խորքէն դուրս ցցուող ձիւնծաղիկն եմ սիրում:
Եւ, ահա՛, խռովայոյզ ուժն երգեց:
Սրտերի բաբախումը դարբնում է այն երազն
Որ մարդիկ տրորում են ոտքերի տակ:
Երազը սառոյց է կապել:
Սրտերի բաբախումը օրհնեա՛լ լինի, նաւարկութիւնը վախճան է խոստանում:
Երազը տրորող ոտքերին իմ սրտի բաբախումը շղթայ է դարբնում:
Եւ, ահա՛, երազը յաղթանակեց:
Ձմրան գիշերների լուսինը տմոյն ցոլքերով յոգնած սրտերի հէքեաթն է ասում:
Լեռնէ լեռ արդարութիւն որոնող ուրուականների տառապանքն է ողջունում:
Ո՛վ որ քնած է, թող երազէ,
Երազին մէջ թող զգայ եւ ճնշումը լեռների,
Եւ արդարութեան, եւ ճնշումը քայլերի սեւեռաքիր ուրուականների:
Եւ, յետո՛յ, ո՛վ քնած է թո՛ղ զարթնէ:
Եւ, ահա՛, արդարութիւնը վերականգնեց:
Ձմեռ է իջել հոգիների վրայ նրանց, որոնք մահուան են սպասում,
Այդ սպասումի տաժանելի պահը կեանքն է թունաւորում:
Լռութեան անմխիթար պահուն, լսիր հարեւանիդ սրտի բաբախումը, որ քեզ համար է պայքարում:
Լուսինը մարած արեւի գալուստն է խոստանում:
Մահուան մէջ մխիթարութիւն որոնել, թշնամուն կեանք պարգեւել է նշանակում:
Ում հոգիներին սառոյց է կապել, թող տաքանայ հարեւանի կրակէն,
Հարեւանը, որ եղբայրդ է, ինչպէս լուսինն ու արեւը, սառած հոգիներէն խոյս տուած կայծերով է իր կրակը վառ պահում:
Եւ, ահա՛, պսակուեց միութիւնը հոգիների:

ՏՈՔԹ. Ց. ԿԻԼԻԿԵՑԻ

Վերադարձ

... Դուրսը անձրեւ կայ ուժգին, հոգիս տրխուր է նորէն:
Յիշատակ մը, տրտմանո՛ւշ, զիս դէպի ետ կը տանի,
Անցեալի մը մոխրացած եւ սիրոյ մը պատմանի:
— Դուրսը անձրեւ կայ ուժգին, հոգիս մռա՛յլ է նորէն:

Հին պատմութիւն մը աղու զիս դէպի ետ կը տանի,
Ու տեսիլքէ մը ինչպէս, կը կլանուիմ ես իրմով,
— Նրման տղու մը մեծցած, տարուած իր հին պուպրիկով
Հէքեաթայո՛ւշ մը տխուր՝ զիս դէպի ետ կը տանի:

Անցեալի մը նախատա՛կ եւ սիրոյ մը տենդագին,
Որուն համար ես տուի, հոգի եւ սիրտ եւ արիւն,
— Յափշտակուած աչքերէ, հոգեպարար եւ սիրուն —
Օ՛, անցեալն այդ փետտրւա՛ծ, եւ իմ սէրըս առաջին:

Ահա արդէն ուղխօրէն կը հմայուիմ ես իրմով:
Հին օրերու կըրակով, իբր առտըւան մէջ կեանքիս,
Մոռցած գալոցն ու ներկան ու տխրութիւնն հոգիիս...
Մինչ՝ դուրսն անձրեւն ալ հիմա կը տեղայ մեծ աղմուկով:

Մ. Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Աթէնք

ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԽԱՆՁԱՐՈՒՐԸ

— . —

«Յառաջ»ի նոյեմբեր 5ի թիւին մէջ, Ց. Ճ. Սիրունի բարեկամիս անխոնջ ու բեղուն գրիչը ներկայացուցած էր շահեկան գրութիւն մը, «Պոլիս խանձարուր հայ լրագրութեան» վերնագրով, որ հայ լրագրութեան ծնունդի պատմութեան կարեւոր մէկ էջը համարելի է:

Երբեք չուրացուիր, թէ հայ լրագրութեան անդրանիկ օրրանը եղած է Հնդկաստանի Մատրաս քաղաքը՝ 1794ին, իր «Ազդարար»ովը, այլ սակայն՝ որովհետեւ այդ թերթը երկար կեանք չէ ունեցած, անոր անդրանկութեան իրաւունքը անցած է Կ. Պոլիս, ինչպէս կը գրէ արդէն Ց. Ճ. Սիրունի, յիշելով «Դիտակ Բիւզանդեան»ը, զոր բարեյիշատակ Տիգեան Զէյթունի 1812ին Կ. Պոլսոյ մէջ հաստատած «Արշարունեաց Ընկերութիւն»ը հրատարակել կուտար Վենետիկ՝ Պոլսահայութեան համար. միայն թէ գիտնալու ենք, որ այդ թերթը աւելի Ս. Ղազարու միաբաններու աշխատութիւնն էր եւ քիչ անգամ պոլսական գրիչներ տեղ ունեցած են անոր մէջ:

1832ին Կ. Պոլսոյ մէջ երբեմնակի երեւցած «Լրոյ գիր մեծի տէրութեան օսմանեան»ը թերթ կոչուելու արժանի բան մը չէր, ասիկա թուրք կառավարութեան թուրքերէն լեզուով հրատարակած մէկ թերթին տուած լուրերուն թարգմանութիւնն էր. հայ գրչի եւ մտքի իբրեւ արտադրութիւն հազիւ մէկ կամ երկու յօդուած կը գտնենք հոն:

Հայ լրագրութեան պատմութիւնը ուշի ուշով երբ թղթատենք, ամենամեծ անիրաւութիւնը բրած կ՚ըլլանք, եթէ հայ լրագրութեան իսկական խանձարուրը՝ Զմիւռնիան չհամարենք:

Զմիւռնիան այո՛, ուր կը գտնենք օրինաւոր, լուրջ լրագրութեան ծագումը: Հոն էր՝ որ 1840ին սկսաւ հրատարակուիլ «Արշալոյս Արարատեան»ը եւ աշխարհի չորս կողմէն ազգային խիստ կարեւոր լուրեր բաշխելով, փայլեցաւ նաեւ գիտական ու գրական յօդուածներու ճոխութեամբ:

Գրեթէ քառասուն տարի անընդհատ Ղուկաս Պալթազարեան շարունակեց իր այդ թերթը՝ մինչեւ 1878, եւ երբ մեռաւ նոյն տարի մայիս 28ին, իր թերթին հրատարակութիւնն ու խմբագրութիւնը անցաւ ուրիշներու:

Ց. Ճ. Սիրունի իր յօդուածին մէջ, անցողակի կերպով կը յիշատակէ «Արշալոյս Արարատեան»ը, որուն հրատարակութենէն ճիշդ վեց տարի վերջն էր որ լոյս կը տեսնէր Կ. Պոլսոյ «Հայաստան»ը 1846ին (ոչ թէ 1840ին), խմբագրութեամբ Տէրոյենցի եւ աշխատակցութեամբ Մկրտիչ Աղաթոնի, Սեւվիչէնի եւ Նիկողոս Զօրայեանի:

Իրաւ է թէ «Հայաստան» թերթին անմիջապէս յաջորդած է Կարապետ Իւթիւճեանի «Մասիս»ը 1852ին, բայց անկէ առաջ ալ Կ. Պոլսոյ մէջ հրատարակուած են 1851ին «Բանասէր», 1851ին «Բուրաստան Ս. Սահակեան», 1852ին «Նոյեան Աղաւնի» թերթը, դժբախտաբար կարճակեաց:

Հարկ չեմ տեսներ մի առ մի յիշատակել դեռ Նիկոմիդիոյ «Հայրենասէր»ը, որ կը հրատարակուէր այդ տարիներուն, ինչպէս նաեւ «Ազդարար Բիւզանդեան»ը, նաեւ վաղամեռ ուրիշ թերթեր: Այս առթիւ.— Սիրունի մեր արդի գրականութեան կարեւոր դէմքերէն մին, որ 1918ին՝ զինադադարի վաղորդայնին Ազգ. Պատրիարքարանի անկերպարան եւ անորոշ ու խառնակ գրութեան վարման մը փութացնելու համար, լուրկ մնջիկ իր շուրջը բոլորեց քանի մը բարեկամներ ու յաջողեցաւ կազմել Համազգային ժողով մը, որ կը դրդէր ազգային ընթացիկ գործերով ու կրցաւ Պատրիարքարանի կանոնաւորութիւնը սահմանել, իբրեւ այդ ժողովին ատենադպիրը, ժամանակն է որ հրատարակութեան տայ այդ Համազգային Ժողովի ատենագրութիւնները, որոնք ներկայ ժամանակիս ազգային կեանքի պատմութեան կարեւոր էջերը կը յօրինեն, գուգընթացաբար հայ լրագրութեան պատմութեան:

ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ Ց. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԸ

— • —

Մարգարիտ Բաբայեանի աշակերտ Պ. Պէն-Ալպ (իր բուն անունն է Joseph Blumberg) պիտի երգէ վաղը, Բշ. 16 նոյեմբեր, ժամը 3.15 Radio-Parisէն եւ իր յայտագրին մէջ ունի «Զինար ես, հեռանալ մի» (Կոմիտաս): Երիտասարդ արուեստագէտը պիտի երգէ հայերէն, ինչպէս երգեց Սորպոնի մեծ հանդէսին, անցեալ մարտ ամսուն: Անկէ զատ հրաւիրուած է Պըրիւքսէլի Radio-Ondes Francaisesէն, երգելու նոյեմբերի 28ին ժամը 19ին: Մասնաւորապէս խնդրած են երգել հայերէն երգեր: Պիտի երգէ Անտունի, Օրօր եւ Զինար ես: Մ. Բաբայեանի մէկ ուրիշ տաղանդաւոր աշակերտ Թենոր Պ. Փօլ Տըրէն կը մեկնի Լոնտոն յայտնի երաժշտահի Նաւիս Պուլանժէի ութեակին հետ, որ հրաւիրուած է հինգ նուագահանդէս տալու Լոնտոնի B. B. C. Radioին մէջ: Անկէ զատ պիտի երգէ փրանսական դեսպանատան եւ Quins Hall Լոնտոնի հոյակապ սրահին մէջ:

Ուրիշ աշակերտ մը Րէքս Րէյմոն հրաւիրուած է Լոնտոն Radioին մէջ երգելու:

ՍԵՊԱԳԻՐ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— • —

Երեւանէն ոչ հեռու, Զարբախ գիւղին մօտ, Կարմիր բլուրին վրայ, երկրաբան Դեմխոխին երեւան հանեց վերջերս խալտական շրջանի սեպագիր արձանագրութիւն մը, որ կը պատկանի Քրիստոսէ եօթը դար առաջ ապրած Ռուսաս թագաւորի շրջանին: Արձանագրութեան մէջ Ռուսաս նզովք կը կարդայ բոլոր անոնց դէմ որ կը փճացնեն արձանագրութիւնը:

Այս գիւտով կը հաստատուի որ Կարմիր բլուրը, երկար ժամանակ ուրարտական, մինչեւ իսկ հայկական կարծուած, կը պատկանի խալտական շրջանին եւ եղած է ուրարտական ամրոց մը, յետոյ միայն այնտեղ բնակութիւն հաստատած են Հայերը:

...ի վար կարկառող ուրական:

Վերոնէզ զուարթուն է, Թիցիանօ հրեշտակ ու Թինթորէթթօ ճիճ:

X

Կը նախընտրեմ Թինթորէթթօն: Այո՛, կը նախընտրեմ զինքը ոչ միայն այս երրորդութեան մէջէն, ոչ միայն իտալացի նկարիչներուն, հապա մինչեւ հիմակ ճանչցած բոլոր նկարիչներուս մէջէն:

Կենսագրութիւն չէ որ կ՚ուզեմ գրել. սակայն քանի մը պատկեր իր կեանքէն անհրաժեշտ է իր հանճարին մէկ երկու ներքին ուրուագիծերը երեւան բերելու համար:

Ծնած է Վենետիկ ու մեռած — ի՛նչ խմաստուն երազ— Վենետիկ (1512 — 1594): Ուրեմն ապրած է 82 տարի: Աւելորդ ապացոյց մը իր արտակարգ ույժ մը ըլլալուն՝ քանզի հանճար, այսինքն բնականէն դուրս կարողութիւն մը, գերբնական զօրութիւն մը պէտք է երկարակեաց ըլլալու համար: Եւ դիտեցէ՛ք, բոլոր հանճարեղ գիտունները, գրագէտները եւ արուեստագէտները կը մեռնին խոր ծերութեան մէջ: Բանաստեղծները բացառութիւն են, թէեւ ոչ միշտ, անոնք ըլլալով առաւելապէս բազմասիրտ, տկարասիրտ, զգացումի հառնող խարոյկ:

Բուն անունով կը կոչուի Ժագոպօ Ռոպուսթի: Հայրը արհեստով եղած է tintore(ներկարար) ու տղան կը կոչուի Թինթորէթթօ: Կ՚ապրի քաղաքին փայլուն շրջանին:

Փոքր հասակէն կը մտնէ Թիցիանոյի դպրոցը: Երկար չի տեւեր իր աշակերտութիւնը՝ որովհետեւ իր վարպետը դիտելով անոր գծածները՝ կը յուզուի, կը վախնայ, կը նախանձի: Ու անմիջապէս կը վռնտէ: Թինթորէթթօ կը դիմէ ինքնօգնութեան: Բաւական է որ մարդ հանճար ունենայ եւ սորվելու, աշխատելու աննուաճ կամք: Համալսարան թող երթան անտաղանդները, արուեստանոց թող մտնեն անժառանգները ու փրոֆէսէօրներէն մուրան հանճարի փշրանքներ:

Գլուխը կախած՝ երկարօրէն ու յամառօրէն կ՚աշխատի: Կ՚ուսումնասիրէ վենետիկեան նկարիչներն ու Միքէլ Անճէլօն: Իրեն խէթալ կ՚ըսէ հետեւեալ նշանախօսքը.

— Միացնել վենետիկեան գունաւորումին՝ գծագրութիւնը Միքէլ Անճէլոյին:

Կը գտնէ հին եւ Անճէլոյեան ոճերով շինուած գաճարձաններ, կը շինէ կաղապարներ, կը գծէ, կը ջնջէ, կը պրպտէ, հետզհետէ ներսուելով մեծ հունի մը մէջ:

Հանճարը գող է:

Վենետիկի մէջ ուր որ նկար մը կը շինուի՝ այնտեղ է Թինթորէթթօ, գիտութեան եւ արուեստի կերպեր կողոպտելու համար: Ու Թինթորէթթօ վարպետօրէն կը խլէ ինչ որ պէտք է իրեն:

Շրջան մըն ալ Սքիավոնէի քով աշակերտելէ վերջ ինքզինքը կը յայտարարէ վարպետ:

Անհաշտ վարպետ մըն էր, անվաւեր վարդապետ մը ի նկարչութիւն: Ու առիթ կը փնտռէր ցուցադրելու իլ աննախընթաց կերպով բեղնաւոր, հզօր տաղանդը:

Խումբ մը կրօնաւորներու կ՚առաջարկէ, իր ընելիք ծախքերուն փոխարժէքը միայն գանձելու պայմանով, շինել չորս մեծադանդուած նկարներ: Իր անսպառ հանճարը կը թափէ լայնութեան եւ երկայնութեան մրցանիշը կոտրող կտաւներու վրայ, նկարելով դլուխներու, մարմիններու բանակ մը, բռնուած յաւիտենական շարժումէ, բանալով իր երեւակայութեան հազարաթեւ առագաստները, ափ ի բերան ձգելով արուեստագէտներն ու քննադատները:

Անգամ մը, Ս. Րոքոսի հայրերը կը հրաւիրեն հինգ նշանաւոր նկարիչներ, ապարանքի մը համար նախագիծեր ուզելով: Նկարիչները կը հեռանան ու կ՚երթան թուխսի նստելու: Գործի վրայ է Թինթորէթթօ: Իր հանճարը զաւ մը կը լարէ: Մէկու մը միջոցով պատին չափերը կ՚առնէ ու — ո՛վ հրաշք— քանի մը օրուան մէջ կը պատրաստէ նկարը, երբ անդին հինգ արուեստագէտները տակաւին իրենց նախագիծերը չէին աւարտած: Վերջացած նկարը կը տանի կղերականներուն կը ցուցնէ ու կ՚ըսէ.

— Ահաւասիկ ձեր ուզածը: Ձեզի կը նուիրեմ:

Ապուշ կը կտրին նկարիչները, իյնալով արմանք զարմանքի մէջ, տեսնելով գործին անըմբռնելի արագութիւնն ու մեծութիւնը:

Ու ճամբան բացուած է իր առջեւ: Ու Թինթորէթթօ կը սուրայ, մշտաբաց ծղիներով:

Իր կեանքն ու գործը կարելի է բաղդատել միայն Միքէլ Անճէլոյի հետ:

Ան իր օրերը կ՚անցընէ տաճարներու մէջ, անդադար նկարելով հսկայական կտաւներու վրայ: Կայսր էր ան ու իրեն անհրաժեշտ էին լայնարձակ տարածութիւններ: Իբրեւ արուեստակալ ան չէր սեղմեր կտաւի կտորներու մէջ:

Բնաւորութիւնով եղած է բուռն, բարկացոտ: Իր խօսքերը եղած են կտրուկ եւ հեգնական սրութիւնով: Արդար չար մը եղած է:

Շատ կը հալածուի: Բացէ ի բաց իրեն թշնամի էին իր արուեստակիցները, նախանձի կանանչ օձերը կը գալարուէին իր կռնակին վրայ: Թինթորէթթօ քաջ՝ կ՚արհամարհէ բոլորը:

Ու կը նկարէ, կը նկարէ, անդուլ կը նկարէ: Իր բարեկամներուն — ունէր բարեկամներ ալ — կ՚ըսէ.

— Զգեցէք որ նկարիս վրայ արձակեն բոլոր նետերը:

Հանգիստի ժամերուն (կը հարցնեմ հանճարը ունի՞ հանգիստի ժամ: Ու-ղեղը ցմահ գործունէութեան մէջ է) կը մենանայ իր տան ամէնէն խոր ու խաւար մէկ սենեակին մէջ, կը վառէ կանթեղը, մարդ ներս չընդունիր, ու կը զբաղի կաղապարներով, պատյաներով, պրպտումներով, պեղումներով:

X

Թինթորէթթօ, ինչպէս ըսինք, ունեցած է—ի՛նչպէս չունենար...— յաչաղկոտ քննադատներ: Իր քննադատները կ՚ըսէին.

— Թինթորէթթօ կը չափազանցէ:

Եղկելինե՛րը: Անոնք չէին կրնար ըմբռնել որ կեանքի մէջ անհրաժեշտ է չափը պահել: Թինթորէթթօ սակայն անչափութիւն էր ու ան կը նկարէր հէքեաթներ, առասպելներ, երեւակայութիւններ, հրաշքներ, նշաններ, տեսիլներ:

Ան հետամուտ էր գերագոյնին, անդրերկիր գեղեցկութեանց ու պատկերներու, վայրկեանին ուժական շարժականութեան, երազին դրախտներուն, հոգիները յորդեցնող բանաստեղծութեան:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ
(Մնացեալը յաջորդով)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»Ը

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ
ՄԱՏՐԻՏ ՊԻՏԻ ՊԱՇԱՐՈՒԻ՞

Ապստամբ բանակին հրամանատարութիւնը կը թուի թէ այլեւս հրաժարած է գրոհով մը գրաւել Մատրիտը,— շատ վտանգաւոր փորձ մը պիտի ըլլար այդ, որովհետեւ հարկ պիտի ըլլար գրաւել մայրաքաղաքը տուն առ տուն: Յանկարծական գրոհները, ինչպէս հարաւէն եւ արեւմուտքէն ռազմախաղերը ապարդիւն անցան Մատրիտի ցոյց տուած հերոսական պաշտպանութեան առջեւ: Զօր. Ֆրանքոյի շրջապատին մէջ այն կարծիքը կը տիրէ թէ կարելի չէ «քշել» պաշտպանները, կամ պէտք է անխնայ ռմբակոծել մայրաքաղաքը, կամ պաշարել բոլորովին: Արդարեւ զինուորական նոր շարժումներ սկսած են հիւսիսէն, նպատակ ունենալով կտրել արեւելեան ճամբան, որ ազատ կը մնայ: Արդէն առանց այդ ճամբուն սպառնացող ճակատագրին՝ Մատրիտ կը նեղուի սնունդի եւ ջուրի պակասէն:

Մատրիտի հարաւային եւ արեւմտեան ճակատին վրայ կը շարունակուի թնդանօթային մենամարտը, իսկ քաղաքին վերեւ օդանաւերու կռիւը: Ապստամբները կորսնցուցին երկու օդանաւ:

Այրի Տիկ. Մառի Լուիզ Փափազեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկ. Եւփիմէ Փափազեան (Պոլիս), Տէր և Տիկ. Լրկրա, Տէր և Տիկ. Կարպիս Տէմիրճեան եւ զաւակը (Պոլիս), Տէր եւ Տիկ. Համբարձում Պետոյեան եւ զաւակը (Փարիզ), Օր. Աննա Փափազեան (Պոլիս), Այրի Տիկին Հայկուհի Գըլըճեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Օր. Հրանդուհի Մարտիկօղլու (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Զաքար Պետոյեան եւ զաւակունք (Սոֆիա), ինչպէս նաեւ Փափազեան, Գըլըճեան եւ Մարտիկեան ընտանիքները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն, որդւոյն, փեսին, եղբօր, մօրեղբօր, քեռորդւոյն եւ ազգականին՝

ԼԵՒՈՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆի

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ նոյեմբեր 12ին, ինքնաշարժի արկածի մը հետեւանքով, երիտասարդ հասակին մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ 16 նոյեմբեր, վաղը, երկուշաբթի առաւօտ ժամը 11ին Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 բիւ ժան Կուժօն, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Վէնսէնի գերեզմանատունը:

Մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել :

Մեզի կը հաղորդեն Այրի Տիկին ԵՒԳԻՆԷ Լ. ՃԻՎԱՀԻՐՃԵԱՆի մահը որ տեղի ունեցած է 14 նոյեմբեր, Շաբաթ առաւօտ ժամը 2ին, Մոնթէյի (Լօզան) մէջ: Հանգուցեալը Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան հիմնադիր անդամուհիներէն էր եւ ատենապետուհին Որբերու Օգնութեան մասնաճիւղին եւ մասնակցած է Աղքատախնամի եւ բարենպատակ միութիւններու:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, յառաջիկայ շաբաթ :

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ ԹԻՒԸ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Բժշկական Դասախօսութիւն եւ Թէյասեղան

Կազմակերպուած Ֆ. Հ. Կապոյտ Խաչի Անկէնի մասնաճիւղին կողմէ

Նոյեմբեր 22, կիրակի, ժամը 3ին, Անկէնի լճին դէմ, Cascade du Lacի սրահը

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏՕՔԹ. Հ. ԵՅՎԱԶԵԱՆ

Նիւթ ունենալով ՄԱՐՍՈՂԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱՆՔ

Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք՝ 5 ֆրանք

ԲՌՆՈՒԱԾ ՕՐԵՐ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կազմակերպած է

Պարահանդէս

6 դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4—12

Salle Victor Hugo, 46bis rue St. Didier

«Պտուղի Օր»

դեկտ. 27ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2—12

Ռուսական երաժշտանոցի սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականները չխաչաձեւելու համար

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Կ. Ճօշկունեան եւ զաւակունք իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Պ. Միհրան Բեաթիպեանին եւ պարագաներուն իրենց հօր՝ ԱԼԵՔՍԱՆ ԲԵԱԹԻՊԵԱՆի մահուան առթիւ :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ տիկ. Գաբրիէլ Միլօեան, Տէր եւ տիկ. Առաքեան, Պ. Ասատուր Միլօեան (Ամերիկա), Տէր եւ տիկ. Յարութիւն Մուրատեան (Ամերիկա), Տէր եւ տիկ. Քաջունեան, Այրի տիկ. Մուրատեան եւ զաւակունք, Օր. Մարիամ Մուրատեան (Հալէպ), Տէր եւ տիկ. Գ. Մուրատեան, Տէր եւ տիկ. Յակոբ Մուրատեան (Հալէպ), Տէր եւ տիկ. Գէորգ Մուրատեան (Հալէպ), Տէր եւ տիկ. Մանօեան, Տէր եւ տիկ. Համբարձում Պիզպիլեան, Տէր եւ տիկ. Պօլօեան, իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի զաւկին, սանին, հօրեղբօրորդւոյն, թոռան, քեռորդւոյն եւ ազգականին փոքրիկն ՎԵՐԺԻՆ ՄԻԼՕԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 28 Հոկտ.ին, 7 տարեկան ծաղիկ հասակին մէջ, Սէն Լու, կրան փէն (Մարսէյլ):

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի հայերէնի դասընթացքը սկսած ըլլալով, կը հրաւիրուին ծնողքները արձանագրել իրենց տղաքը հինգշաբթի առաւօտները դասախօսութեան սրահը, Mutualitéի շէնքին մէջ, 24 rue St. Victor, Փարիզ:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Նոր սերունդին մէջ Հայ լեզուի պահպանման համար, Ֆրանսահայ կապոյտ խաչի Անկէնի մասնաճիւղը ձեռնարկած ըլլալով մատենադարանի մը հիմնարկութեան, կը խնդրէ հայ գրավաճառներէ, գրողներէ, հրատարակիչներէ եւ անհատներէ, որ հաճին մէկ մէկ օրինակ նուէր դրկել իրենց հեղինակած կամ ունեցած գրքերէն, վստահ ըլլալով որ մեծապէս օժանդակած պիտի ըլլան ազգօգուտ գործի մը:

Նուիրատուներէն կը խնդրուի հետեւեալ հասցէին դրկել իրենց նուէրները.— Mr. M. Nalbantian, 14 rue de Puisaye, Enghien-les-Bains (S. et O.)

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Դերձակ Արշաւիր Բարսեղեան տեղափոխուած է՝ 4 rue Faubourg Poissonnière, Paris (10):

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՕՖԻԱ, Կ. Ղ.— Պ. Ֆրունճեանի հասցէն է՝ Frankfurter Allee 363. Berlin O 34:

Թէյասեղան

Համազգայինի Փարիզի Վարչութեան թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ Այսօր կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 5ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio, Métro Alma-Marceau

Կը նախագահէ՝ ՏՕՔԹ. ԱՍԼԱՆ

Կը խօսի՝ Համազգայինի Կեդր. Վարչութեան նախագահ Պ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՐՃԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին ՏԷՐ եւ ՏԻԿ. ԺՈՐԺ ՇԱՀՊԱՐՈՆԵԱՆ (ջութակ եւ դաշնակ), ՕՐ. ԱՍՏՂԻԿ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ (երգ), Պ. Ս. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ (երգ): Արտասանութիւն եւ զանազան անակնկալներ:

Մուտք 7.50 ֆրանք:

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ի նպաստ իր պաշտպանած որբերուն սնունդի, զգեստաւորման, պատսպարութեան եւ դաստիարակութեան

22 Նոյ. կիրակի օր, ժամը 14էն սկսեալ մինչեւ 20

Salle Jean Goujonի մէջ, 8 Rue Jean Goujon, Փարիզ (8)

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Ընտիր նուագախումբ, պարանցիկ թէյ, քօքթէյ, ճոխ պիւֆէ:

Կը հրաւիրուին բոլոր այն ազնուասիրտ անձնաւորութիւնները, որոնք կը համակրին միութեանս գործունէութեան:

ՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. Խաչի Պանեօ - Քաշանի մասնաճիւղին կողմէ նոյեմբեր 29, կիրակի օր: Նկատի ունենալ այդ թուականը :

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

Փարիզի Հար. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան կողմէ

Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

15 Նոյ. կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր:

150 Route d'Orléans, Bagneux

Աշակերտութեան կողմէ երգեր, արտասանութիւն:

Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ

(կատակերգութիւն մէկ արար)

ԹԱՌ եւ ՆԻՐՈՅԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ — ԱԺԱՆ ՊԻՒՖԷ

Գին 3 ֆրանք:

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 նոյեմբեր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս,

Salle des Ingénieurs Civilsի սրահին մէջ,

19 Rue Blanche, Métro: Blanche et Trinité

Պիտի խօսին՝ ֆրանսացի եւ ուրիշ արհեստակից մասնագէտներ:

Հ. Ս. Միութեան կողմէ խօսք պիտի առնեն՝

Պ. Պ. ԳԷՈՐԳ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ եւ ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ:

Կը ցուցադրուին հայ սափրիչ-սափրիչուհիներու կողմէ պատրաստուած կանանց մազերու ամենավերջին նորաձեւութիւնները՝ ֆրանսական եւ հայկական թղթակիցներու ներկայութեամբ:

ՄՐՑՈՒՇԱՀՈՏՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄ,

ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ՝ հռչակաւոր պարուհի HUGUETTE O BINի եւ դաշնակահարուհի ANGÈLE ALICEի կողմէ (7 տարեկան)

14 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ արանց 8 ֆր., կանանց 6 ֆր.:

Տոմսերը կը ծախուին բոլոր սափրիչներու մօտ:

Cabinet A. HANDJIAN O. ✠

Officier de la Légion d'Honneur

Expert-Traducteur, Juré près des Tribuneaux

Administrateur de Sociétés

57, Bld. Barbès—Paris (18) Tél. Montmartre 70-17

Պ. Արտաւազդ Խանճեան որ 40 տարիէ ի վեր ծանօթ է Փարիզի հրապարակին, ֆրանսական կառավարութեան եւ դատական իշխանութիւններուն, պատրաստ է օգտակար ըլլալ իր հայրենակիցներուն իր երկարամեայ փորձառութեամբ: Ամէն որ կրնայ դիմել իր գրասենեակը օգտուելու համար դատական, վարչական, առեւտրական եւ ամէն տեսակ գործերու մասնագէտներէն: Պ. Խանճեան կը հրաւիրէ իր հայրենակիցները որ իրեն դիմեն ամէն դժուարութիւններու առթիւ որ եւ է ձեռնարկ ընելէ առաջ, օգտուելու համար իր խորհուրդներէն որ կը տրուին ձրիաբար:

Պ. Խանճեան կը ստանձնէ ամէն տեսակ գործերու հետապնդում, շատ մատչելի պայմաններով եւ իր սովորական ուղղամտութեամբ:

Դիմել ամէն օր ժամը 9—10 եւ 14—15: Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ:

Մուշտակավաճառ

ՏԻԿ. ՀԱՅԿՈՒՀԻ ԿԻԼՊՕԼԵԱՆ

24, Rue Affre կամ 8, Rue Cavé — PARIS - 18e

Մասնաճիւղ՝ 2, Rue de la Charbonnière —

Մեթրօ՝ La Chapelle — Barbès Roch.

Մեր վաճառատուններուն սկզբունքն է բացարձակ ուղղամտութիւն, ճշդապահութիւն եւ չափաւոր գին:

Օգտուեցէք առիթէն: Մասնաճիւղիս բացման առթիւ, կը կատարենք ձրի ամէն տեսակ մուշտակներու մաքրութիւնը: Մեր արհեստանոցներուն մէջ կը պատրաստենք չափի վրայ ամէն տեսակ Մանթօներ, Վէսթեր, Օձիկներ եւայլն: Ունինք նաեւ պատրաստի ճոխ մթերք: Կը ստանձնենք նաեւ Մուշտակներու նորոգութիւն, ձեւափոխութիւն, ներկելը եւ թանաժը: Մեր վաճառատունները բաց են ամէն օր, իսկ կիրակի օրերը մինչեւ կէս օր:

Ներկայ կտրօնը բերողին մինչեւ 1937 Փետրուարի վերջ, սկսեալ՝ 200-300 ֆրք. գնումի համար կը տրուի մէկ տարեկան «Հայ Բոյժ», իսկ 400-600 ֆրք.ի համար եռամսեայ «Յառաջ» եւ կամ համապատասխան դրամական նուէր Փարիզի Կապոյտ կամ Կարմիր Խաչերուն:

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մեթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Dantor : 52 73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

ԿԱՐԱՊԵՏ Ց. ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Maison E. CHARLES հիմնուած 1869

29 rue Mathis, Métro Crimée

Autobus: AJ, AV, CP, 52, 50/71

Կը ծախենք՝ գոհարեղէններ, ամէն տեսակ ժամացոյցներ, մատանիներ եւլն.: Նորոգութիւն ժամացոյցներու եւ գոհարեղէններու: Կը գնենք՝ բլաթին, ոսկի, արծաթ եւ գոհարեղէններ նպաստաւոր գիներով:

Մի մոռնաք որ վստահելի ձեռքէ գնուած ոսկեղէն ու գոհարեղէններն անփոփոխ կը պահեն իրենց արժէքը:

Գաւառներէն եղած ապսպրանքները կը կարգադրուին արագ եւ խղճմտօրէն:

ԿԱՊՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ռուսաստանի մէջ գտնուած ձեր ազգականներուն եւ բարեկամներուն լաւագոյն եւ իրական օժանդակութեան ձեւն է՝ դրկել անոնց կապոցներով բրդեղէն կտորներ, ճերմակեղէն, կօշիկներ եւ թրիքօթաժ:

Այս բոլոր իրեղէններէն մենք ունինք ճոխ մթերք եւ կ'ուղարկենք զանոնք Ռուսաստան շատ ձեռնտու եւ մատչելի գիներով:

Ունինք տրամադրելի ընտրրուստ եւ թէյնիկթոն դրամեքենաներ, ինչպէս նաեւ դաշնակներ՝ շատ մատչելի գիներով:

Գիներու ցանկը եւ նմոյշները կը դրկուին առաջին իսկ պահանջին:

Դիմել՝ American Lloyd, Paris (9), 7 rue Auber

Tél. Opéra 67-77, 67-78

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ, ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ԹՈՐԳՈՄ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆԻ

Fournitures pour tailleursի ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

43 Rue Richer, Paris (9), մեթրօ **Cadet**

Դերձակներու եւ դերձակուհիներու վերաբերեալ ամէն տեսակ պիտոյքներու վաճառում:

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԵՒ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ

ORCHESTRE PARIKIAN

31, Rue Monge - PARIS (5e) (Métro . Cardinal Lemoine)

Փարիզեան առաջնակարգ նուագածուներէ բաղկացած ՊԱՐԻԿԵԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ, նոր եւ ընտիր ըէփէրթուառով տրամադրելի է պարահանդէսի, հարսանիքի եւ այլ երեկոյթներու:

ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆ :

Դիմեցէք իրեն եւ վստահ եղէք որ խիստ գոհ պիտի մնաք:

(L'Ile de Beauté)

ՄՈՆՄԱՐԹՐԻ ԱՄԷՆԷՆ ԸՆՏԻՐ

ԱՐԵՒԵԼԱ-ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆԸ

90 Bld. de la Chapelle, Paris (18)

R. C. S. 670-643 — Հեռախօս՝ **Mont. 62-04**

Մեթրօ: Պարպէս, կառ տիւ Նօռ, Լա Շափէլ

(Լառիպուազիեռ հիւանդանոցի մայրանոցի բաժնին դիմաց)

Կախարդական շրջանակի մը մէջ, որ աւելի եւս հաճելի դարձած է որմանկարներով, գծուած՝ հայ տաղանդաւոր նկարիչի մը վրձինով, ինչպէս նաեւ սարփինայով (փէրկոլա), լուսազարդութիւններով, ուր կրնաք խմել, ճիշդ ինչպէս Վոսփորի ափերուն վրայ, լաւագոյն օղին՝ ընտիր ֆրանսական եւ արեւելեան այլազան աղանդերներով, ճաշակել սուրճ եւ խեցազգի, համտեսել ընտանեկան լաւագոյն ճաշերը, անպարատ թարմ կարագով,— այս ամէնուն համար չափաւոր գին մը, որ կրնայ մրցիլ բոլոր ճաշարաններուն հետ: Բանջարակերներու յատուկ ճաշը 4 ֆր. 50: Միսով ըմպելիով ճաշը 7 ֆր. 50: Պատրաստ ճաշ ամէն ժամու,— շուքրութ Ալզասեան յաւելուածով, սոխի ապուր եւ սաշտիկ (մուլ): Ճաշարանը բաց է մինչեւ 1ը գիշերուան:

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68—02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ: Խորհրդակցութիւն իրաւագիտ. ամէն տեսակ խնդիրներու. Արկածի դատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ: Նաթիւրալիզասիոնի օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում: Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն: Իրաւագիտական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն: Ճառերու եւ դասախօսութիւններու խմբագրութիւն: Խորհրդակցութիւն 25 ֆր.: Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 5—7, բացի շաբաթ, կիրակի եւ տօնի օրերէ:

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ ....140 փրանք 70 փրանք 35 փր.

Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա.....250 » 130 փրանք —

Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ ....200 » 100 փրանք —

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 17 ՆՈՅԵՄԲԵՐ MARDI 17 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3271 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

"ԵՍ ԵՒ ԴՈՒՆ ԿԸ ՓԱԽՉԵՆՔ..."

(Ա. ԽԱՆՋԵԱՆԻ ԴԻԱԿԻՆ ՇՈՒՐՋ)

Հայաստանի նոր Սթալինիկը, Ա. Ամատունի — նորելուկ մը ոսկոյն ուղեղով եւ թշուառ հոգիով — ընդարձակ զեկոյց մը տըւած է Երեւանի կուսակցական կազմակերպութեան «քաղաքային ակտիւի ժողովում»՝ Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան «կենտկոմի պլենումի արդիւնքների մասին»: Կը պարզուի, որ զեկոյցը տըրուած է 1936 հոկտեմբեր 2ին, մինչ անոր տեղ կը տրրուի «Խ. Հայաստան»ի մէջ հոկտեմբեր 30ին, ամբողջ 28 օր վերջ: Ո՛չ մէկ բառ... այս խորհրդաւոր յապաղումի մասին:

«Խ. Հայաստան»ի 1936 հոկտեմբեր 30ի թիւին մէջ զեկոյցը կը բռնէ ամբողջ 27 սիւնակ. խորագրէն կը պարզուի, որ պաշտօնաթերթը հիւրընկալած է ոչ թէ ամբողջ զեկոյցը, այլ «զեկուցումից» միայն մէկ մասը: Պէտք է ենթադրել, թէ պաշտօնաթերթը յապաւած է նիւթին այն մասերը — անշուշտ ամէնէն հետաքրքրականը — որոնք յարմար չեն լայն սպառումի համար ո՛չ ներքին եւ ոչ ալ արտաքին շուկաներու մէջ:

«Խ. Հայաստան»ի 27 սիւնակները «հարուստ» նիւթ կը մատակարարեն դառն խորհրդակցութեանց համար: Հետագային թերեւս առիթ ունենանք աւելի հանգամանօրէն անդրադառնալու այս տխուր վաւերաթուղթին, այսօր մի քանի խօսք միայն:

Զեկոյցը գերակշռաբար նուիրուած է Խանջեանի, իր գործակիցներուն եւ Դաշնակցութեան: Բաւարար չնկատելով այն տիղմը, զոր թափած է իր երէկի գործակցի՝ Ա. Խանջեանի թարմ շիրիմին վրայ, Լաւրենտիյ Բերիա հրամանագրած է, որ նոյն գործը կատարէ կենտկոմի նոր քարտուղարը՝ Ա. Ամատունի, լոյս գիծ մը չձգելով խորհրդաւոր գնդակներու զոհ գացած Ա. Խանջեանի բովանդակ կեանքին վրայ: Ա. Ամատունի զուգահեռաբար կը խօսի նաեւ Խանջեանի գործակիցներու մասին:

Այս պարոնի բերնին մէջ — «տակեր մը առանց երկիւղի եւ կշտամբանքի» — հետեւեալ պատկերով կը ներկայանան մեզ խորհրդահայ կեանքի երէկի վարիչները.—

Ն. Ստեփանեան (լուսաւորութեան նախարար եւ Մարքսիզմ-Լէնինիզմի Ինստիտուտի տնօրէն) — տէռորիստ, բանդիտ, սրիկայ:

Դր. Սիմոնեան (Արտաքին Գործերու Վարչութեան պետ եւ Խորհրդահայ Գրողներու Միութեան նախագահ) — դաւաճան, լըրտես, սրիկայ:

Ա. Խանջեան (կենտկոմի քարտուղար) — պրովոկատոր, երկերեսանի, տրոցկիստ, զինովեւական, գարշելի, նացիոնալիստ, հակայեղափոխական, դաշնակցական, զեղծարար, ուկլոնիստ, հակավրացի, կեղծաւոր, խաբեբայ եւայլն, եւայլն:

Վանանդեցի, Ալազան, Թոթովենց, Բակունց, Ընձակ Տէր-Վահանեան (16 գնդակահարուածներէն Վահան Տէր-Վահանեանի եղբայրը), Ռ. Աթայեան, Աշոտ Յովհաննիսեան (գրագէտներ եւ հրապարակագիրներ) — գարշելիներ, տրոցկիստներ, հակայեղափոխականներ, դաշնակներ եւայլն:

Գալոյեան (կուսկոլեգիայի քարտուղար) — սրիկայ, տրոցկիստ, բանդիտ:

Նոյն տիտղոսները կը կրեն նաեւ միւս մեղադրեալները, որոնցմէ ոմանք արդէն բռնած են տաժանավայրերու ճամբան, իսկ միւսները կը սպասեն իրենց կեանքը մահուան երկիւղի մէջ:

Եթէ հաւատալու ըլլանք Ա. Ամատունիի խօսքին (իսկ մոռնալու չէ, որ ստախօս է ամէ՛ն համայնավար), Ա. Խանջեան տեւաբար նենգ պայքար մղած է Լ. Բերիայի դէմ, անոր մէջ ամէնէն առաջ վրացին տեսնելով: Զեկոյցէն ընդհանրապէս այն տպաւորութիւնը կը ստացուի — յստակ եւ որոշակի ձեւով — որ Խանջեանի սպանութեան կարեւորագոյն գաղտնիքներէն մէկը թաքնուած է հայ-վրացական յարաբերութեանց բարդ կնճիռին տակ, իբրեւ վարիչ բաղուկ ունենալով վրացի Բերիան: Վերէն սահելով եւ խորէն խոցելով՝ Ա. Ամատունի արագօրէն կ'անցնի այս մթին հարցի վրայէն եւ հանգամանօրէն կանգ կ'առնէ այլ մեղադրանքներու վրայ: Այսօր պիտի ուզէինք տալ իր խօսքի այն մասը — ոչ ամբողջութեամբ անշուշտ — որ կը վերաբերի Դաշնակցութեան: Ահա այդ մեղադրանքները (տանք նոյնութեամբ).

1.— «Խ. Հայաստան»ի խմբագրութեան նախկին քարտուղար Ռ. Աթայեան հետեւեալը յայտարարած է կենտկոմին.

«...1934-35 թուականների ընթացքում «Խ. Հայաստան»ի աշխատողները քանիցս հարց բարձրացրին, որ այդ տարիների ընթացքում Դաշնակցութեան դէմ պայքարելու հարցերը չեն սըրւում եւ Դաշնակների դէմ համարեա ոչ մի յօդուած չի տպուել: Երբ այդ հարցով մենք դիմում էինք Խանջեանին, նա միշտ այսպիսի պատասխան էր տալիս՝ «Ներկայ պայմաններում ոչ մի կարիք չկայ Դաշնակցութեան դէմ յօդուածներ տպելու: Դա աւելորդ կը լինէր...: Դրան ոչ մի կարիք չկայ...»:

2.— «Խանջեանը կուսակցական ղեկավար աշխատողների հետ իր ունեցած առանձին զրոյցներում զարգացնում էր այն միտքը, որ Հայաստանի Կոմկուսի Երդ համագումարի այն որոշումը, որտեղ տրուած է Դաշնակցութեան, որպէս հայկական մարտնչող բուրժուազիայի կուսակցութեան բնութագրութիւնը, — սխալ է, թէ այդ որոշումն իբրեւ թէ ապակողմնորոշում է կազմակերպութեանը» (վերջին բառերու տողը գրեթէ չհասկցանք. Յ.):

3.—Դատախազի մեղադրագրէն կը պարզուի, որ «մինչեւ վերջին ժամանակներս շատ մեծ տեղ է գրաւել Հայաստանում, մանաւանդ ինտելիգենցիայի, պատմաբանների ու գրողնի շրջանում», հետեւեալ հարցը — «Դաշնակցութիւնը մանր-բուրժուական յեղափոխական կուսակցութիւն է եղել մինչեւ մի որոշ ժամանակաշրջա՞ն թէ այդ կուսակցութիւնը միշտ էլ արտայայտել է հայկական բուրժուազիայի, հայկական մարտնչող նացիոնալիզմի շահերը»:

Վերջին տեսակէտի արտայայտիչը հանդիսացող դատախազը վերի հարցումին կը պատասխանէ հետեւեալ բացագանչութեամբ.

«Կարիք կա՞յ արդեօք ապացուցանելու, որ ներկայումս այդ հարցին ցուցարերուող լարուած հետաքրքրութիւնը սոսկ պատմական ճշմարտութիւնը պարզելու ցանկութիւնը չէ, այլ նացիոնալ-ուկլոնիստական տարրերի մի փորձ՝ Դաշնակցութեան մանր-բուրժուականութեան, իբրեւ թէ անցեալում նրա մատուցած յեղափոխական ծառայութիւնների եւայլն պիտակի տակ, նացիոնալիստական հաշտուողական վերաբերմունք անցկացնել ներկայումս Դաշնակցութեան նկատմամբ, (բացագանչութիւններ՝ մի՛շտ է)»:

Դատախազի վկայութեամբ՝ «Խանջեանը իր վերաբերմունքը դէպի Դաշնակցութիւնը սահմանել էր հայկական նացիոնալ-ուկլոնիստների տեսակէտին կատարելապէս համաձայն»: Մինչ բոլշեւիկները «միշտ էլ պայքար են մղել Դաշնակների, հայ ժողովուրդի այդ ոխերիմ թշնամիների դէմ», որովհետեւ «Դաշնակների կուսակցութիւնը հայ հակայեղափոխական բուրժուազիայի քաղաքական կուսակցութիւնն է, հայ վաճառականների, կուլակների ու տէրտէրների կուսակցութիւնը: Դաշնակները ռուսական ցարիզմի, միջազգային իմպերիալիզմի գործակալներն են, մարտնչող բուրժուական նացիոնալիստներ, Խորհրդային Հայաստանի աշխատաւորների ամենակատաղի թշնամիները: Այդ պրոֆէսիոնալ ջարդարարների արդահատելի մնացորդներն արտասահմանում այսօր եւս «սոցիալիստ» են անուանում իրենց: Բայց դրանով ո՞ւմ կարող են խաբել նրանք: Թերեւս միայն նացիոնալ-ուկլոնիստներին, որոնք իրենք են փնտռում եւ, ինչպէս արդէն տեսանք, գտել են Դաշնակներին մօտենալու (այս գտնողները... Խանջեաննե՛րն են. Յ.), նրանց յարակցելու ճանապարհներ եւ միջոցներ»:

Ա. Ամատունիի վկայութեամբ, Դաշնակցութեան շուրջ եղած բոլոր վէճերու «բուն իմաստը» պարզած է բանտ նետուած համայնավարներէն Մնաց Խաչատրեան.

«Մնաց Խաչատրեան բացեց այն գաղտնիքը, որն այդ բոլոր «տեսաբանները» փորձում էին թաքցնել «օր՛եկտիւ» պատմութեան շղարշի տակ: «Դաշնակներին զուր են ոչնչացրել, նրանց կարելի էր օգտագործել, նրանք կարող էին օգտակար լինել»: Այդ է նաեւ հէնց իր, Խանջեանի «գաղտնիք»ը»:

4.— Այս խոր «գաղտնիք»ը լոյսի՞ն բերելով՝ դատախազը կը յայտարարէ.

«Այդ «գաղտնիք»ը Խանջեանի բռնած «միացեալ համազգային ճակատ» ստեղծելու դիրքն է, երկրում եւ երկրից դուրս նացիոնալ-ուկլոնիստների յարակցումը նացիոնալիստական — հակայեղափոխական ուժերի հետ»: (Այս խորհրդաւոր արտայայտութեանց լոյսին տակ թերեւս կարելի ըլլայ ըմբռնել այն սկըզբնական յաջողութիւնն ու հետագայի ձախողանքը, որ կաթողիկոսական Նուիրակը ունեցաւ Հիւս. Ամերիկայի մէջ: Խանջեան, ըստ երեւոյթին, դէմ չէր Նուիրակի գործին: Իր սպանութեամբ ոչ միայն իշխանաւոր փոխուեցաւ, այլեւ քաղաքականութիւն: Այլապէս ի՞նչպէս ըմբռնել այն «զարմանալի» փաստը, որ Ռամկավարները նախ համաձայնեցան Նուիրակի առաջարկներուն եւ ապա ետ կեցան):

«Համազգային ճակատ» ստեղծելու հակակուսակցական, հակայեղափոխական դիրքաւորումով է որոշւում Խանջեանի վարքագիծը ինչպէս Դաշնակների, այնպէս էլ արտասահմանի հայ հակայեղափոխական բուրժուական-նացիոնալիստական Ռամկավարների կուսակցութեան նկատմամբ»: (Ռամկավարներու մասին խօսած ատեն, Ա. Ամատունի իր զգացումները անոնց հանդէպ կ'արտայայտէ այս կարգի բառերով,— խաբեբանե՛ր, լրբե՛ր, լրկտիներ, Խ. Հայաստանի թշնամինե՛ր...):

5.— Ամէնէն ուշագրաւ մեղադրանքը այն խոստովանութիւնն է սակայն, զոր մտերմիկ զրոյցի մէջ Ա. Խանջեան ըրած է Դր. Սիմոնեանի: Ինչպէս յայտնի է, այս «լրտեսը, դաւաճանն ու սրիկան» այժմ զնտան նետուած է: Խանջեանը ցեխոտելու համար, Ա. Ամատունի հետեւեալ հատուածը կը բերէ այն ցուցմունքէն, զոր Դր. Սիմոնեան տուած է Չեկայի մէջ:

Տանք այդ հատուածը ամբողջութեամբ.

«1931ի փետրուարին ես արտասահմանից Երեւան վերադարձայ: Խանջեանի հետ իմ ունեցած առաջին իսկ հանդիպման ժամանակ... (բազմակէտները՝ բնագրինն են. Յ.) ես նրան, Արշակ Ջամալեանի խնդրով հաղորդեցի Դաշնակցութեան տեսակէտը, նրա վերաբերմունքը խորհրդային Հայաստանի հանդէպ: Նա գոհունակութիւն յայտնեց, որ Դաշնակցութիւնը կանգնած է խորհրդային Հայաստանի դէմ սոսկ գաղափարական պայքար մղելու դիրքերում, յայտնեց, որ մեր (այսինքն՝ համայնավարներու Յ.) քաղաքական – տնտեսական կեանքի քննադատութիւնը նրանց (այսինքն Դաշնակցականներու Յ.) կողմից մեզ շատ ձեռնտու է եւ, ի հարկէ, խորհրդային իշխանութիւնը կատաստրոֆի ենթարկուելու դէպքում, Դաշնակներն են այն միակ ռէալ ոյժը, որ կարող են անցնել իշխանութեան գլուխը:

«Խանջեանը բառացի այսպէս ասաց.

«Ի ՀԱՐԿԷ, ՄԻ ՈՐ ԵՒ Է ԲԱՆ ՊԱՏԱՀԵԼԻՍ ԵՍ ԵՒ ԴՈՒ ԿԸ ՓԱԽՉԵՆՔ ԵՒ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՏԷՐԸ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԴԱՇՆԱԿ– ՑՈՒԹԻՒՆԸ ...»:

Այս խոստովանութիւնը հրապարակելով, դատախազը կ'եզրակացնէ.

— «Մեկնաբանութիւններն աւելորդ են»:

Նոյն կարծիքին ենք նաեւ մենք: Փոքրիկ տարբերութեամբ մը սակայն: Մեկնաբանութիւնները աւելորդ են ոչ միայն վերջին հատուածի, այլ այս նոր Սթալինիկի բովանդակ զեկոյցի նկատմամբ: Որովհետեւ «մեկնաբանել», կը նշանակէ բառ առ բառ դըրդըրել այս թշուառականի բոլոր թշուառ մտքերը, աշխատանք մը, որ այս անգամ մենք կ'ուզենք ձգել մեր ընթերցողներուն:

Վերջին խօսք :

Ճի՞շդ է արդեօք այն «բառացի»ն, զոր Դր. Սիմոնեան դրած է Ա. Խանջեանի բերնին մէջ. այսինքն նման խոստովանութիւն Ա. Խանջեան ըրա՞ծ է արդեօք :

Եւ կամ եթէ ըրած է, ճի՞շդ է արդեօք, որ Դր. Սիմոնեան զայն հաղորդած է Չեկայի :

Ո՞վ գիտէ, ո՞վ կրնայ ըսել:

Էականը այդ չէ սակայն :

Կը բաւէ, որ խորհրդային իշխանութիւնը նման խոստովանութիւն մը ե՛ւ բնական կը գտնէ Ա. Խանջեանի բերնին մէջ ե՛ւ զայն կը հրապարակէ ի լուր հանրութեան :

Այս էկարեւորն ու նշանակալիցը:

Եւ ինչո՞ւ չէ. Թերեւս Ա. Խանջեան հոգի առ հոգի զրոյցի մը մէջ ըսած ըլլայ Դր. Սիմոնեանի.

— «Ի ՀԱՐԿԷ, ՄԻ ՈՐ ԵՒ Է ԲԱՆ ՊԱՏԱՀԵԼԻՍ ԵՍ ԵՒ ԴՈՒ ԿԸ ՓԱԽՉԵՆՔ ԵՒ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՏԷՐԸ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԴԱՇՆԱԿ– ՑՈՒԹԻՒՆԸ»:

Հայաստանի մէջ, 1936 հոկտեմբեր 30ին, երբ այս տողերը կարդացին, համոզուած ենք, որ անխտիր, բոլոր Հայերը աւաններէն մինչեւ քաղաքները, եղերական գնդակներու զոհ գացած նախկին իշխանաւորի յիշատակին առջեւ միաձայն շշնջացին.

— Չի դու ասացիր ...

Յ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՌԵԱԿ ՈՒԽՏ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻ՞

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ, ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ ՄԻՋԵՒ

Պուլկարիոյ վարչապետը Քէօսէիվանով, Եուկոսլաւ «Ավալա» հեռագրական գործակալութեան հարցումներուն պատասխանելով, ի մէջ այլոց յայտնեց թէ Պուլկարիոյ, Եուկոսլաւիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ եռեակ ուխտի մասին զրոյցները բոլորովին անհիմն են:

— «Գոյութիւն չունին մասնաւոր պատճառներ, որոնք հարկադրէին մեզ կնքելու նման ուխտ մը: Ինչպէս ըսի, Եուկոսլաւիոյ եւ Պուլկարիոյ միջեւ անլուծելի խնդիրներ չկան, իսկ Թուրքիոյ հետ կապուած ենք բարեկամական ուխտով: Իրաւ է թէ Յունաստանի եւ Ռումանիոյ հետ առկախ հարցեր ունինք, բայց անոնք հետզհետէ պիտի լուծուին: Մենք չենք կրնար ունենալ ուրիշ քաղաքականութիւն, բացի այն քաղաքականութենէն զոր ներկայիս կը վարենք,— բարի յարաբերութիւն՝ բոլոր դրացիներու հետ եւ խաղաղութեան պահպանում՝ Պալքաններու մէջ: Մեր միակ փափաքն է խաղաղութիւն մեր դրացիներուն հետ եւ այդ խաղաղութիւնը ձեռք բերուած է»:

Գերմանիա անգամ մըն ալ կը դրժէ Վերսայլի դաշնագիրը

Գերման կառավարութիւնը շաբաթ օր ծանուցագիրով մը հաղորդեց թէ Վերսայլի դաշնագրին այն գլուխը, որ գերմանական գետերու միջազգային նաւարկութեան հսկողութիւնը կը յանձնէ եւրոպական յանձնախումբի մը, կը նուազեցնէ գերման պետութեան գերիշխանութիւնը իր հողերուն եւ ջուրերուն վրայ, հետեւաբար չի ճանչնար այդ յանձնախումբը: Այդ գետերն են Հռենոսը, Դանուբը, Օտէրը, Էլպան, Վիլհէլմ կայսեր ջրանցքը (Քիէլ):

Գերման կառավարութեան այս որոշումը խոր տպաւորութիւն գործեց այն պետութեանց մօտ, որոնք շահագրգռուած են յիշեալ գետերու վրայ նաւարկութեամբ: Ֆրանսական թերթերը կը գրեն թէ Հիթլէր, առանց բանակցութիւն կատարելու կամ դիւանագիտական ուղի փնտռելու, ինքն իր գլխուն դրժելով միջազգային յանձնառութիւնները, կը կատարէ նոյն խաղը, զոր փորձեց դրժելով Հռենոսի զինաթափութեան դաշինքը:

Ֆրանսական կառավարութիւնը, այս կացութեան մէջ, փոխադարձութեան մը ձեւով, յայտարարեց թէ ինքն ալ իր կարգին կը դրժէ Հռենոսի նաւարկութեան համաձայնութիւնը, զոր կնքած էր Գերմանիոյ հետ: Եւ յետոյ անհրաժեշտ կը գտնէ խորհրդակցութիւն մը կատարել բոլոր այն պետութիւններուն հետ, որոնք շահագրգռուած են գերմանական գետերու նաւարկութեամբ: Անգլիական շրջանակներու մէջ, այնքան ալ մտահոգ չեն եւ կ'ըսեն թէ այդ գետերը չեն գտնուիր Անգլիոյ մէջ:

ՌՈՒՍԵՒԳԵՐՄԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Որոշ ջղագրգռութիւն կը տիրէ Պերլինի մէջ, Ռուսերու կողմէ կատարուած ձերբակալութեանց առթիւ: Մինչեւ այժմ Ռուսիոյ մէջ ձերբակալուած Գերմանացիներուն թիւը կը հասնի 19ի: Ասկէ զատ Չեկան խիստ հարցաքննութեան ենթարկած է ուրիշ մէկ քանի Գերմանացիներ:

Պերլինի թերթերուն համաձայն, խորհրդային կառավարութիւնը դիտմամբ կը կատարէ այս ամէնը, որպէսզի քաղաքական տագնապ մը ստեղծէ եւ տեղի տայ պատերազմի:

Ֆրանսական թերթերու քաղած տեղեկութեանց համաձայն, Հիթլէր խորհրդակցութեան հրաւիրեց ցամաքային եւ ծովային բանակներու սպայակոյտը: Կը կարծուի թէ այս խորհրդակցութենէն վերջ ձեռք պիտի առնուին բացառիկ միջոցներ՝ իբրեւ փոխադարձութիւն Մոսկուայի մէջ կատարուած ձերբակալութեանց: Թէ ի՛նչ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, յայտնի չէ տակաւին, այսուհանդերձ կը կարծուի թէ գերման կառավարութիւնը եւս, իր կարգին, պիտի նեղէ Պերլին բնակող խորհրդային կառավարութեան հպա-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՈՒՇԱՑԱՆՔ

Խորապէս ցաւալի է իմանալ, որ Գ. Գ. Զօպանեանի եւ Բաշալեանի նախաձեռնութեամբ յօգուտ Հայաստանի ծրագրուած դիմումը խորհրդային բարձր իշխանութեան տեղի չի ունեցել: Ինչո՞ւ երկու հայրենակիցները լքեցին մի յանձնառութիւն, որ կամովին վերցրել էին իրենց վրայ, երբ նրանք իրենց համախոհներով յարմարագոյն անձնաւորութիւններն էին իբրեւ հայ չափաւոր քաղաքական հոսանքի ներկայացուցիչներ՝ բարեմտօրէն յիշեցնելու իրենց պաշտպան Խ. Հայաստանի իրական տէրերին մի քանի դառն ճշմարտութիւններ:

Անշուշտ հայրենասիրական զգացմունքի պակասը չէր, որ նրանց ստիպեց հրաժարուել ժողովուրդների առաջնորդ Ստալինի արիւնը պղտորելու մտքից, այլ անկախութեան եւ վճռականութեան բացակայութիւնը քօղարկուած՝ վերջին ժամին հասած տնարոյս քաղաքագէտների «չըլլար պէ՛» դիտողութիւններով: Սակայն հայ ժողովրդի ամենակենսական շահերը պահանջում էին, որ այսքան տարիների ընթացքում առաջին անգամ ներկայացած առիթն օգտագործուէր եւ դիմումը բողոքի կամ աղերսի ձեւով կատարուէր:

Խորհուրդների համամիութենական համագումարը բացուելու է նոյեմբերի 25ին եւ «քննութեան» պիտի առնէ ստալինեան սահմանադրութիւնը: Ինչքան էլ յոռետես լինենք խորհրդային իշխանութեան այս կամ այն բարենորոգչական ձեռնարկի վերաբերմամբ, այնուամենայնիւ անժխտելի է, որ երկրի ներքին կեանքի տեսակէտից նոր սահմանադրութիւնն այն բացառիկ երեւոյթներից մէկն է, որոնք ժամանակ առ ժամանակ ձեւ եւ բովանդակութիւն են տալիս համայնավար իրաւակարգին: Բայց եթէ հնգամեայ ծրագիրը կամ գիւղատնտեսութեան համայնացումը կոչուած էին հաւասարապէս ազդելու բոլոր քաղաքացիների կենցաղի վրայ, նոր սահմանադրութիւնը պետական վերակազմութեան մտահ. սկզբունքներից բացի պարունակում է յօդուածներ, որոնք յատկապէս վերաբերում են Հայաստանին՝ դարձնելով նրան խորհրդային մեծ դաշնակցութեան մէջ մտնող 13 հանրապետութիւններից մէկը: Հեռաւոր խոհէլի եւ իրաւական տեսակէտից մասամբ ողջունելի է այս փոփոխութիւնը, բայց միւս կողմից չի կարելի չընդունել հիմնական օրէնքով նրա այժմեան անարդար սահմանների յաւերժացման փաստի դէմ:

Ի՞նչ է բոլորիս միակ նպատակը — պահպանել համախմբել ու զօրացնել հայկական կենդանի ուժը հայրենի հողերի վրայ եւ դնել նրան այնպիսի պայմանների մէջ, որ նա կարողանայ ազատօրէն կառուցանել իր սեփական քաղաքակրթութեան օջախը: Հայ քաղաքական հոսանքները տարբեր դրօշակներով կարող են գալ տարբեր կէտերից, բայց նրանք յանգում են այս մէկ նպատակին: Տարիների ընթացքում շատ է գրուել մեր վերջին յոյսի, մեծ փլուզումից փրկուած կովկասեան Հայաստանի ու նրա ժողովրդի անդամահատման մասին յօգուտ Վրաստանի եւ Ադրբէջանի: Չկայ մէկ Հայ, որ համոզուած չլինի այս տարրական ճշմարտութեան մէջ. բացառութիւն չեն կազմում նոյն իսկ հայ համայնավարները իրենց հոգու խորքում. չեկիստի արտաքին ծառայութիւնները մեզ չեն կարող խաբել:

Եթէ 1918—1920 թուին Հայաստանի Հանրապետութիւնը չխնայեց իր նուաղած արիւնն ու պատերազմեց հարեւանների հետ, պատճառը ոչ թէ դաշնակցական կառավարութեան կուսակրութիւնն էր — ինչքան ապուշ պիտի լինեն նրանք, որոնք այսպիսի ցնդաբան բամբասանքով կ'ուզենան բացատրել պատմութիւնը, այլ որովհետեւ ազգը բնազդօրէն ու անդիմադրելի մղումով ձգտում էր ամբողջանալու, իր ընտանիքն իմի հաւաքելու. Դաշնակցութիւնը չլինէր, այլ ամկավարներն այն օրերի կառավարութեան գլուխը, նոյն բանը պիտի պատահէր, որովհետեւ մեռելները միայն կարող էին չըմբոստանալ ոտնահարումից մի անվիճելի իրաւունքի, որպիսին մենք ունէինք հնագոյն ժամանակից մեր հայրենիքի մաս կազմող եւ մեր արիւնակիցներով բնակուած գաւառների վրայ: Այդ ոտնահարումը շարունակւում է մինչեւ օրս եւ ամսոյս վերջին Մոսկուայում անուղղակի կերպով կը ստանայ հանդիսաւոր վաւերացում: Մի անգամ եւս կ'ամբաղդուի պատէհը Հայութեան վերելքի դէմ. մի անգամ էլ կոմկուսի հայատեաց քարտուղարների բռունցքները կը բարձրանան խփելու նրա վէրքերին. լուռ ու մունջ պիտի կորանայ մեր ազգը եւ ուտէ հարուածը. մենք գոնէ սփիւռքը չպիտի ունենանք որ անտարբեր չմնացինք ու մօտաւորապէս բողոք յիշեցնող մի ճիչ արձակեցինք:

Մինչդեռ նրանք, որոնց հոգու խորքում դեռ պլպլում է սիրոյ կրակը դէպի բոլոր հայրենիքներից բարձրն ու ազնիւ մարտիրոս Հայաստանը՝ առբաղն պարտք ունէին կատարելիք նրա հանդէպ, աշխարհի բոլոր անկիւններից պիտի հնչէր պաշտպանութեան խօսքը նրա համար: Մտածել, թէ երկրի ժողովուրդն ինքը պիտի իր պահանջները հրապարակէ, նշանակում է օգտագործել պիղատոսեան մի ջրալի պատճառաբանութիւն ու ձեռքերը լուալով փախչել պատասխանատուութիւնից. ո՞ւմ յայտնի չէ, որ Հայաստանցիները վերջին դորձուրից մինչեւ «կառավարութեան» նախագահը դատապարտուած են լռելու հայրենիքի ցաւերի մասին եւ միայն փառաբանելու նրան ճնշողներին: Ո՞վ կարող է այնտեղ ձայն հանել սահմանների մասին եւ անմիջապէս «դատարան»ով կամ «ինքնասպանութեամբ» այլ աշխարհ չուղարկուել: Խորհրդային ահաւոր լուծի տակ կորացած Հայաստանը պարտաւորուած է լռել:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼՃԻԱՅԷՆ

ՊԵԼՃԻՈՅ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պելճիոյ արտաքին քաղաքականութեան մասին վերջերս եւրոպական մամուլին մէջ բազմաթիւ թեր ու դէմ կարծիքներ յայտնուեցան, որոնք յաճախ չէին համապատասխաներ իրականութեան:

Երեսփոխանական եւ ծերակուտական ժողովներուն մէջ կառավարութեան տուած բացատրութիւններէն կարելի է հետեւցնել թէ՝ առ այժմ գրեթէ ոչինչ փոխուած է Պելճիոյ արտաքին քաղաքականութեան մէջ, բացի այն որոշ ձգտումէն, զոր կառավարութիւնը կ'ուզէ արժեցնել միջազգային ապագայ բանակցութեանց մէջ, ընդգրկելով աւելի անկախ ու իրապաշտ քաղաքականութիւն մը:

Ըստ այնմ, Պելճիա պիտի յարգէ իր բոլոր ստորագրութիւնները, ներկայիս ինքզինքը կապուած կը զգայ Ազգերու ընկերութեան դաշինքին, Լոքառնոյի դաշինքին, Լոնտոնի մէջ բանաձեւուած յանձնառութեանց, եւ ֆրանսական ու անգլիական սպայակոյտներուն հետ կնքած համաձայնութիւններուն: Սակայն ապագայի համար, Պելճիա կը խորհի վերաքննել այն բոլոր յանձնառութիւնները, որոնք կրնան, հակառակ իր կամքին, զինքը մղել այնպիսի պատերազմներու, ուր խնդրոյ առարկայ չեն իր երկրին անկախութիւնն ու ապահովութիւնը:

Լոքառնոյի նոր դաշինքին մէջ, ան չուզեր այլեւս երաշխաւորի դերը կատարել, այլ կը փափաքի միայն իր երկիրը պաշտպանել որ եւ է նախայարձակ թշնամիի մը դէմ: Պելճիա այսուհետեւ պիտի հետապնդէ միմիայն զուտ պելճիական քաղաքականութիւն մը, հեռու մնալով իր դրացիներուն կռիւներէն:

Այս նոր քաղաքականութիւնը պիտի կիրարկուի յառաջիկային, մինչեւ որ Պելճիա յաջողի իր տեսակէտը ընդունիլ տալ միջազգային ապագայ բանակցութեանց մէջ: Մինչ այդ, ան պիտի շարունակէ խղճմտօրէն կատարել միջազգային իր բոլոր յանձնառութիւնները, եւ պիտի պահէ կամաւոր չէզոքութիւն մը:

Ի՞նչ շարժառիթէ թելադրուած Պելճիա որոշած է փոխել իր քաղաքականութիւնը:

1915ին, երբ Պելճիա ստորագրեց Լոքառնոյի դաշնագիրը, Ազգերու Դաշնակցութիւնը բարոյական մեծ հեղինակութիւն մը կը վայելէր, փոքր ազգերը անսահման հաւատք ունէին այն ապահովութեան մասին, զոր դաշինքը կը խոստանար իրենց:

Սակայն 1936ին, երբ ծագեցաւ Եթովպիոյ խնդիրը, Ազգերու Դաշնակցութիւնը խոշոր ձախողանք մը կրեց եւ պատժամիջոցները անյաջողութեան մատնուեցան, պատճառ հանդիսանալով որ փոքր երկիրները, ինչպէս Պելճիա, իրենք զիրենք այլեւս պաշտպանուած չզգան մեծ պետութեանց յարձակումներուն դէմ:

1925ին, երբ Ազգերու ընկերութեան շրջանակին մէջ կնքուեցաւ Լոքառնոյի դաշինքը, Պելճիոյ եւ Ֆրանսայի համար գոյութիւն ունէր հաւասարակշռող սահմանագլուխ մը Գերմանիոյ հետ, Հռենոսէն 20 քիլոմեթր անդին: Այնտեղ, Գերմանիա գրեթէ զինաթափ եղած էր, ներքին կարգապահութեան համար յատկացուած բանակը 100,000 հոգին չէր անցներ եւ Հռենոսի ապազինեալ գօտին գրաւուած էր ֆրանսական եւ պելճիական բանակներուն կողմէ: Այնպէս որ Պելճիա ի վիճակի էր կարեւոր դեր մը խաղալու, նոյնիսկ յարձակողական պարագայի մը մէջ:

Սակայն 1936ին, հակառակ Վերսայլի դաշնագրին, Գերմանիա վերազինուեցաւ, վերագրաւեց Հռենոսի գօտին, վերահաստատեց զինուորական պարտաւորիչ ծառայութիւնը եւ իր բանակը վերածեց անպարտելի ուժի մը:

Այս պայմաններուն մէջ, ի՞նչ կրնայ ընել պելճիական փոքրիկ բանակը, անոր դերը կը սահմանափակուի միայն պաշտպանելու Պելճիոյ հողամասը, ինչ որ շատ տրամաբանական է եւ կը պահանջէ զինուորական ուժեղ կազմակերպութիւն մը, ի հարկին ետ մղելու համար ամէն յարձակում, որ կողմէն որ գալու ըլլայ:

Այսպէս, Պելճիա կատարելով իր սեփական առաքելութիւնը, զօրեղապէս նպաստած պիտի ըլլայ արեւմտեան Եւրոպայի խաղաղութեան, եւ առով իսկ իրաւունք պիտի ունենայ վայելելու յարգանքն ու օժանդակութիւնը այն բոլոր պետութիւններուն, որոնք կը շահագրգռուին միջազգային խաղաղութեամբ:

Մէկ խօսքով, ներկայիս Պելճիոյ համար ցանկալի է նախապատերազմեան կամաւոր չէզոքութիւնը, եւ յուրջ ջանք մը դէպի աւելի մեծ անկախութիւն մը, նման Հոլանտայի եւ Զուիցերիոյ, որուն հետեւանքով ան դերծ պիտի մնայ դրացի մեծ Ազգերու հակամարտութիւններէն:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

ՓԱՍՏԵՐՈՒ ԳԻՐՔԸ

Մօտ երկու ամիս առաջ հրատարակուեցաւ Ա. Պարտիզեանի Հայ Եկեղեցւոյ Տագնապը եւ Անոր Պատասխանատուները, 440 մեծադիր էջերէ բաղկացած հատոր մը, որ իրաւամբ կրնայ կոչուիլ Փաստերու գիրքը:

Այս ստուար հատորին հեղինակը յաջողած է պարզել Հայ Առաքելական Եկեղեցիին տագնապը, ասոր պատճառներն ու հետեւանքները, հակամարտ տարրերու տեսական ու գործնական վերաբերումը դէպի եկեղեցին եւայլն: Այսպէս, այս գիրքին մէջ պարզուած են այնպիսի հարցեր, ինչպէս խորհրդային րէժիմը եւ կրօնը, խորհ. իշխանութիւնը եւ Հայաստանեայց Եկեղեցին, Մայր Աթոռի քայքայման ընթացքը, Չեկայի վեղարաւոր գործակալները արտասահմանի մէջ, ի՞նչ կ'արժէ էջմիածինը այսօր, հայ եկեղեցին հակազգային կռիւի թատր հայ գաղութներու մէջ, կռիւը հայ դրօշին դէմ Սփիւռքի հայութեան մէջ, ուրականը ամերիկահայ գաղութին մէջ, 1933ի Ազգ. Երեսփ. Ժողովը, եկեղեցին եւ միացեալ ճակատը, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ հայ եկեղեցին, ժողովրդապետական սկզբունքները հայ եկեղեցիի գործերուն մէջ եւն.:

Ինչպէս այս ամփոփ թուումէն ալ կ'երեւի, այս հատորը կը ներկայացնէ մեր ժողովուրդի վերջին տասնըհինգ տարիներու կեանքը: Անուանապէս տագնապը հայ եկեղեցիինն է, բայց իրապէս համայն հայ ժողովուրդինն է: Եւ այս ոչ միայն անոր համար որ Հայ Առաքելական Եկեղեցին տարիներէ ի վեր եղած է ժողովրդավար սկզբունքներով առաջնորդուող հաստատութիւն մը, այլ եւ այն պատճառով որ վերջին տագնապին առիթ տուող ազդակները շատ հեռի են կրօնական-դաւանական ըլլալէ եւ իրենց խորքով ու մակերեսով ազգային-քաղաքական բնոյթ ունին:

Այսպիսի նիւթ մը կարելի էր մշակել երկու տարբեր ուղղութեամբ. —

1. Հեղինակը կրնար նկատի առնել բոլոր փաստերը, դէպքերու յաջորդականութիւնը, տիրող պայմանները, կազմել իր որոշ տեսակէտը եւ այս վերջինը վերլուծական մեթոդով ներկայացնել իր ընթերցողներուն՝ դէպքերու ընթացքին վրայ նետելով ենթակայական լուսարձակի մը ճառագայթները:

2. Երկրորդ կարելիութիւնն այն էր որ՝ հեղինակը ներկայացնէր դէմքերն ու դէպքերը, ինչպէս նաեւ անոնց մասին զանազան անձերու դատողութիւններն ու արտայայտութիւնները եւ քայլ առ քայլ, բաղդատութիւններով ու եզրափակումներով, այսինքն համադրական մեթոդով երեւան բերէր տեսակէտը, որ կը պարտադրէ ինքզինքը:

Ա. Պարտիզեան այս երկու կարելիութիւններէն ընտրեր է վերջինը: Ու այսպէս է որ իր աշխատութիւնը դարձեր է փաստերու գիրքը: Հատորին մեծագոյն մասը չակերտաւոր մէջբերումներէ կը բաղկանայ: Ու այս կը կազմէ այս աշխատութեան մնայուն հանգամանք տուող արժէքներէն մին: Ուր փաստերը կը խօսին, կիրքերը հարկադրաբար կը քաշուին իրենց պատեանը եւ կամաց-կամաց կը հանդարտին: Մարդիկ ակամայ նկատի կ'առնեն դէպքերը եւ կը հանեն անոնցմէ բխող եզրակացութիւնները:

Այս հատորին մէկ ուրիշ առաւելութիւնն այն է որ՝ փաստերը ճնշող մեծամասնութեամբ քաղուած են հեղինակին պատկանած կուսակցութեան հակառակորդ կամ օտար հեղինակներէ ու թերթերէ: Այսպէս, ամէնէն աւելի յիշատակուած պարբերականներն են՝ Ազատ Եկեղեցի, Խորհրդային Հայաստան, Հայաստանի Կոչնակ, Բանուոր, Պայքար, Արեւ, որոնց մէջէն քաղուած են ոչ միայն այս թերթերու խմբագիրներուն, այլ եւ գրչխաւոր աշխատակիցներուն կարծիքները՝ հայ ժողովուրդի կեանքին հետ սերտօրէն կապուած խնդիրներու մասին: Վկայութեան կանչուած են Ա. Միասնիկեանէն, Գ. Մակինցեանէն ու Ա. Խանջեանէն սկսած մինչեւ Վ. Թէքէեան, Ա. Զօպանեան, Տոքթ. Յ. Թոփճեան, Վ. Քիւրքճեան, Հրաչ Երուանդ, Շահէ վարդապետ Ղեւոնդ արք. Դուրեան: Վկայութեան կանչըւած են օտարազգի պետական ու հանրային գործիչներ, պոլշեւիկ ղեկավարներէն սկսած մինչեւ ամերիկացի թղթակիցներ: Նկատի առնուած են նաեւ պաշտօնական գրութիւններ, — Ամենայն Հայոց Հայրապետի կոնդակներէն սկսած մինչեւ առաջնորդարաններու եւ զանազան միութիւններու յայտարարութիւնները:

Կը թուի թէ նման հրատարակութեան մը համար ժամանակի ընտրութիւնն ալ լաւ է եղած: Ասկէ մէկ-երկու տարի առաջ, երբ կիրքերը բորբոքած էին արտակարգօրէն, մինչեւ իսկ անմարդկայնօրէն, շատերը կորսնցուցած էին փաստերը գնահատելու կարողութիւնը: Կարելի չէ ըսել որ հիմա բոլորին համար սեւը սեւ, ճերմակը ճերմակ է. բայց կարելի է որոշապէս տեսնել որ կիրքերը հանդարտած են որոշ չափով եւ զանգուածները տրամադիր կ'երեւին գործածելու իրենց դատողութիւնը, առանց [illegible] խօսք իբր ճշմարտութիւն ընդունելու: Կարելի է վստահօրէն ըսել թէ Ա. Պարտիզեանի այս հատորը կոչուած է մեծապէս արագացնելու [illegible] կարծիքներու, տեսակէտներու եւ ըմբռնումներու կազմութիւնը:

Հայաստանեայց Եկեղեցիի վերջին տագնապը կը սկսի Հայաստանի մէջ պոլշեւիկեան իշխանութեան հաստատուելու օրէն: «Կրօնը ժողովուրդի ափիոնն է», — ըսած է Կարլ Մարքս: Նոյնը կրկնած է Ն. Լէնին, նոյն իմաստի ընդլայնումով մը. — «Կրօնը տեսակ մը հոգեկան թմրեցուցիչ, արբեցուցիչ է, որով կապիտալի գերիները կը խեղդեն իրենց մարդկայնութիւնը եւ իրենց բաղձանքները՝ մարդավայել գոյութեան մը համար»: Արդարացնելով գերման հանրածանօթ առացուածքը թէ՝ ինչպէս կ'երգէ մայր թռչունը, այնպէս կը ճռուողեն իր ձագուկները, — հայ պոլշեւիկ ղեկավարներն ալ զանազան առիթներով ու տարբեր արտայայտութիւններով կը կրկնեն նոյն միտքը:

Այսպէս, Գ. Մակինցեան Հայաստանի Կոչնակի 1921 օգոստոս 16ի թիւին մէջ կը գրէ. — «Զոր տերտերները պէս՝ տականքի ծառի ճիւղերէն կախուած կը մնան հոգեւորականները, եւ մենք համբերութեամբ կը սպասենք որ այդ տերտերները մեղմ հովերէն գետին իյնան»:

Տասը տարի յետոյ, Խորհ. Հայաստանի 1934 յունուար 13ի թիւին մէջ Աղասի Խանջեան կը յայտարարէ. — «Պատշաճ ուշադրութիւն պէտք է դարձնել նաեւ կրօնական գաղափարախօսութեան մնացորդները վերացնելու վրայ՝ ուժեղացնելով մարտնչող Անաստուածների Միութիւնը եւ հակակրօն մամուլը»:

Առաջինին մեղմ արտայայտութիւնը պէտք է բացատրել անով որ գաղութահայ կրօնաթերթի մը համար ձեւակերպուած է: Այլապէս այդ օրերուն Հայաստանի եկեղեցիները կը փակուէին մէկը միւսին ետեւէն, իբր հետեւանք Ազատ Եկեղեցականներու զգած պաշտպանութեան եւ Անաստուածներու Միութեան մոլեռանդ գործունէութեան:

Խորհ. իշխանութեան եւ Հայաստանեայց Եկեղեցիի յարաբերութիւնը վէճի առարկայ եղած է գաղութահայ մամուլի եւ ժողովարահներու մէջ: Գտնուած են մարդիկ որ ուզած են Հայաստանի մէջ տարբեր վերաբերում տեսնել եկեղեցիի հանդէպ՝ քան Ռուսաստանի մէջ: Սակայն Հայաստանի խորհրդային կառավարութիւնը ողոքելու եւ մանաւանդ դաշնակցական մամուլի հրատարակած փաստերը հերքելու համար ըսուած կամ գրուած այդ խօսքերը կը ջրուին նոյն անձերու կամ անոնց բարեկամներու կողմէն: Այսպէս, Հայաստանի Կոչնակի 1930 յունուար 11ի թիւին մէջ Վ. Քիւրքճեան կը գրէ. — «Երբ ամբողջ Խորհ. Միութեան մէջ ծայրէն միւսը անկրօնութեան հովը կը փչէ, Երեւան կրնա՞յ անոր դիմադրել հակառակ հոսանքով մը»: Որքան ալ նոյն անձը միաժամանակ փորձած է

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Սեպտ. 28ին խոշոր ուժերով, թշնամին գրոհ տուաւ Փենակի, Բարդուսի, Գարաուրգանի վրայ հայկ. ուժերը քշելով դէպի Սօղանլու:

Սեպտ. 29ի գիշերը հրամայուեցաւ պարպել Սարիղամիշ, Կաղզուան եւ բռնել Բէկլի-Ահմէտի նոր ռազմաճակատը:

Միեւնոյն ձեւով դէպքեր սկսան եւ մեր ճակատին վրայ, մասնաւորապէս Օրկովի ուղղութեամբ: Արարատը նորէն սկսաւ արձագանգել մեր գնդակներու որոտով:

Գիշեր մը Դրոյի հետ Իգտիր, բերկատի շտապն ենք: Ուղիղ յարաբերութեան մէջ է սպարապետութեան հետ: Զօր. Նազարբէկեանը կը յայտնէ թէ եղած կարգադրութեան համաձայն Դրօն պէտք է պատրաստուի անմիջապէս մեկնելու Կարսի ճակատը առանձին զօրամասով մը: Դրօն գոհ չմնաց այդ կարգադրութենէն եւ խնդրեց սպարապետէն որ իրեն արտօնուի գիշերով Երեւան հանդիպիլ եւ վերադառնալ:

Դրօն գնաց ու եկաւ: Հրամանը փոխուած էր: Դրօն կը մնար Սուրմալու, մեր գունդը կը մեկնէր Կարս:

Իմ կարծիքով առաջին մեծ սխալներէն մէկը եղաւ այս, զոր գործեց սպարապետութիւնը, կռիւներու սկզբնական շրջանին, առոր ցաւալի հետեւանքները յետագային պիտի կրէինք դառնօրէն:

Ի՞նչպէս: Հայաստանը կռուի չորս գլխաւոր ճակատ ունէր. — Ղազախ (պոլշեւիկեան վտանգ), Նախիջեւան, Սուրմալու եւ Կարս: Ասոնց մէջ ամէնէն մեծ, ռազմական կարեւոր նշանակութիւն ունեցողը Կարսի ճակատն էր: Թշնամիին գլխաւոր ուղղութիւնը եւ վճռական ճակատամարտը տեղի պիտի ունենար այդ ճակատին վրայ: Միւս ճակատներուն վրայ, ինչքան ալ հերոսաբար պաշտպանուէր հայկ. բանակը, կռիւի բախտը վերջնապէս պիտի լուծուէր Կարսի պարիսպներուն տակ: Արդարեւ Դրոյի, Սուրմալուի մէջ վարած հերոսական պայքարն ու անհուն զոհողութիւնը ի վերջոյ ոչնչով պսակուեցան, դժբախտաբար, Կարսի պարտութեան առջեւ: Սխալ էր նոյն իսկ մեծ ուժեր կեդրոնացնել Իգտիրի մէջ: Կարելի էր նուազագոյն միջոցներով պաշտպանողականի մը-րայ մնալ այդ ճակատը եւ ի հարկին նոյն իսկ Արաքսի ձախ ափին վրայ ամրանալ ուժերու խնայողութեան համար: Հայ մարտական լաւագոյն տարրերը այդպիսով Կարսի ճակատի վրայ կեդրոնացնելու համար:

Կարսի ճակատի հրամանատար նշանակուած էր Զօր. Յովսէփեանը: Չեմ գիտեր թէ ռազմական ի՞նչ ընդունակութեան եւ արժանիքի համար այս մարդը արժանացած էր այդ պատասխանատու դիրքին:

Յովսէփեանը տեսած էի դեռ 1915ին գլխապետի աստիճանով: Երբ Դրոյի կամաւորական գունդը Շատախ մըտաւ, անիկա Դրոյին կ'ընկերանար իբրեւ խորհրդական սպայ պարզապէս:

Կ'ընդունիմ որ հայկ. բանակին մէջ երիտասարդ ուժերու եւ աստիճանաւորներու մեծ կարիք կար, սակայն նախընտրելի էր որոշ չափ ու կշիռ դնել: Վերջին ամիսներուն Յովսէփեանի մասին շատ աննպաստ տեղեկութիւններ շրջան կ'ընէին, Յովսէփեանը եւ բերդի հրամանատար Զօր. Փիրումեան դժգոհ էին: Լաւ չէին յարաբերութիւնները նոյնպէս Կարսի քաղաքային եւ զինուորական շրջանակներու միջեւ: Մի՞թէ կարելի էր ներքնապէս այսպէս պառակտուած դիմադրել արտաքին վտանգը: Ցաւալի է մանաւանդ որ կառավարութիւնը գիտնալով հանդերձ այս բոլորը, թոյլ տուաւ որ միեւնոյն վիճակը շարունակուի դառնօրէն:

Պէտք չէր մոռնալ որ զին. կարգապահութիւնը դեռ չէր ամրացած հայկական երիտասարդ բանակին մէջ: Կամաւորական եւ հայդուկային հասկացողութիւնը, հին անձնական կապերը, այս կամ այն անհատի հեղինակութիւնը, շատ աւելի մեծ ազդեցութիւն ունէին հայ զինուորի իւրայատուկ նկարագրի վրայ: Ժամանակը միայն պիտի սրբագրէր բոլոր այդ թերի կողմերը, իսկ ժամանակ չշնորհուեցաւ մեզի: Կ'ուզեմ որ ընթերցողը հանգիստ խղճով համաձայնի ինծի հետ, թէ բոլորովին ուրիշ կերպ կը դասաւորուէին դէպքերը, եթէ Դրօն անձամբ գտնուէր Կարսի ճակատին վրայ: Անոր համեստութիւնը շոյելու ըսաւ պէտք չունիմ, սակայն մենք արդէն նախընթացներ ունէինք, ինչպէս Բաշ-Ապարան, Սուրմալու եւ ուրիշ դէպքեր:

Այսպէս ուրեմն մենք ստիպուած էինք թողուլ երկու տարիներէ ի վեր արեան գնով պաշտպանած մեր դիրքերը եւ կը մեկնէինք նոր ճակատ, նոր կրակի գիծ:

Հոկտ. 1:

Մեր ետեւ կը թողունք Արաքսի ոլոր մոլոր եւ միշտ պղտոր ջուրի հոսանքը, ինչպէս նաեւ վիթխարի Արարատը՝ իր միշտ սպիտակափառ գագաթով: Ուլուխանլու կայարանէն շոգեկառք կ'առնենք եւ երկու գումարտակով Ալեքսանդրապոլ կը հասնինք, իսկ 3րդ գումարտակը իր դիրքերը փոխանցելէ վերջ՝ միայն պիտի գար մեզի հասնէր: Ալեքսանդրապոլի մէջ մեր բոլոր պակասները լրացուցինք մարդով թէ ռազմամթերքով: Նորեկ զինուորները մեծ մասով Ալեքսանդրապոլի նահանգէն էին: Անոնցմէ շատ քիչեր զինուորական կեանքին կը վարժուէին, մեծ մասը բարոյական [illegible] զուրկ եւ անպէտ տարր էին: Գունդի թիւի կէսին չափ հասած այս անկազմակերպ բազմութեան մէջ մեր գունդի մարտական կորիզը իր որակը կը կորսնցնէր: Գունդը կռիւի մտնելէ առաջ անոր բաղկացուցիչ տարրերու միջեւ — զինուոր թէ սպայ — եղբայրութիւնը եւ մտերմութիւնը ապահովուած պէտք է ըլլայ: Այս նորակոչ զինուորները չկրցան խմորուիլ հիներուն հետ դժբախտաբար:

Բանակը զօրացնելու, անոր յարաճուն պակասները լրացնելու համար լաւագոյն միջոցը թիկունքը՝ պահեստի կեդրոններ ստեղծելու մէջ կը կայանայ: Անոնք կ'անցնին յատուկ զինամարզանքէ, կ'ընտելանան տարրական կարգապահութեան եւ երբ կարիքը համաձայն բաշխուին այս կամ այն զօրամասի մէջ, անոնք արդէն պատրաստի զինուորներ են: Մինչդեռ մեզ մօտ այդպէս չէր, աջէն ձախէն, պատահական կերպով ամբոխ կը հաւաքուէր եւ կը բաժնուէր ճակատ մեկնող գունդերուն վրայ, որոնք կը ծառայէին միայն մատակարարութիւնը դժուարացնելու, սպառումը բազմապատկելու, առանց սակայն մարտական նշանակելի առաւելութիւն ապահովելու:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

(9)

Ի ՊԷՏՍ ՃԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Լեզուն ալ, իր բառերուն մերկութեամբ, յետոյ կազմուածքով իր փոքրիկ բանաստեղծութիւն ունի: Երբ կ'առնենք բառերը կարգ կարգ, մէկ գիրի կամ տառի փոփոխութեամբ անոնց պէսպիսութիւնը, յաճախ իմաստի խոշոր տարբերութիւնները, դժուար չէ ըմբռնել՝ մասնաւոր ոգի մը տիրապետած է անոնց կազմութեան, անոնց օրրանին վրայ, չահապետ մը կայ որ ձեւի ու կերպարանքի բերած է անոնց մերկութիւնը եւ լերկութիւնը ծածկած դիրդ զալարով: Կը բաւէ որ միայն հարկ եղած մարզանքը ընենք, նոյն իսկ ոչ այնքան ծանրաբեռն ուշադրութեամբ այլ թեթեւակի: Այսպէս հետեւէ սա՛ բառերուն, որոնց սկզբնական գիրը միայն կը փոխուի, եւ իմաստով բոլորովին կը տարբերին: Այն ատաղձան խորհրդաւոր բան մը կայ՝ որ չես կրնար ըսել, թէ այս ամէնը լոկ արդիւնք է դիպուածի—հիւս, նիւս (ձիուն կռնակը), հիւթ, ձիւթ, նիւթ, հիւր, դիւր, բիւր, հիւղ, իւղ, խիւս, կիւս (կաթարդ): Նաեւ իմաստով իրարու մօտիկ բառերուն համաթել հիւսքը — մեղկ, հեղգ (թոյլ), եղկ, ծոյլ, թոյլ, յոյլ, պղերգ (ծոյլ): Հեռի չէ նմանութիւնը ճիւղին ու ջիղին, որոնց ապահովաբար կը միտի ծիլ, ծիղ (որմէ ծղօտ): Այս առթիւ հիացումով կը դիտեմ ճ եւ ծ գիրերուն իրարու տեղ անցնիլը փոփոխակի, ինչպէս ճիւղ - ծիղ - ծիլ. ճանաչել - ծանեայ - ծանօթ: Արդէն տեսանք վերը այս ձեւէն թոյլ, յոյլ, ծոյլ, նաեւ ձոր - ծոր - ծործոր: Նաեւ հով - զով - ծով, հին բառածներէն յիշելով: Կրկնելով ընդլայնելով կը խորհինք աւելի դիւր հանիլ մեր նպատակին՝ որ մեր ... հպատակն է:

Կը տեսնե՞ս, սիրելիդ իմ Արազ, որ կարելի չըլլար ընդվզիլ, խեռանալ բանասիրութեան դէմ: Ինչպէս դուն չես կրնար խուսափիլ բանաստեղծութենէն՝ եթէ մարմնացած Իպոկրատն իսկ ըլլաս: Տոքթ. Թորգոմեանին նշդրակով իսկ սպառնաս, չես կրնար չեղեցնել զայն Սկիւտարի հին աղբիւրներուն եւ դամբաններուն արձանագրութիւնները քննելէ, պրպտելէ եւ երբեմն ալ «Սիոնեան» ըլլալէ: Ա՛խ, խառնուա՛ծք:

Դիտէ՝ նաեւ սա՛ ապ (ձի) բառին պարերգը իրեն կցուած պոչերուն վայելչութեամբ: Ինք լեզուին մէջ առանձին չի գործածուիր, բայցահա իր շնորհը.— ապարէզ (ս), ապաստան (ախոռ), ասպանդակ (ձիուն երկու քովի երկաթը, որուն վրայ ոտք կը դընես հեծնելու համար), ասպնջական (հիւրընկալ, օտարը կ'ընդունիս եւ իր ձին ալ ախոռ կը քշես կը դարմանես), ասպաշէն (ձիաւոր զինուած, կամ ձիուն զարդը), ասպականի (ձիով որսորդութեան չուներ), ասպատակութիւն (ուրիշին հողերուն վրայ կ'արշաւես, կ'աւրես կը կործանես), ասպետ: Սպայ, սպասալար (զօրավար) բառերուն մէջ ալ կը թուի քողածածուկ է ապը:

Յետոյ, ըսինք արդէն, գեղեցիկ չէ՞ միթէ սա բառերուն մօտաւոր կամ հեռաւոր ազգականութեան, յարակցութեան հրապոյրը — կարճ, հակիրճ, կրճատում, կրճիմ, կիրճ: Նաեւ դըգալ (բուրդ, մաշկով հանդերձ բուրդէ նստարան), գզել (բուրդը) եւ ասոնց երկուքին ալ ծնունդ կամ ծնող կիզն (բուրդ) բառը. այսպէս լուսակիզն ոչխար (որ լոյսի պէս ճերմակ փայլուն բուրդ ունի):

Աստ, որ բուրդն է, աւելի կորուած ձեւով, այսինքն՝ կտուրք: Այս բառին սեռականը կ'ըլլայ ասու որ ի մասնիկին յաւելումով, ասուի, կը նշանակէ բուրդէ կերպաս (նաեւ ասուեղէն): Ուրեմն, նոյն բառին սեռականը կը ծառայէ բուն բառին (ուղղականին) նիւթէն պատրաստուած առարկան, ինչպէս մեղուն (սեռական) իր ուղղականը (մեղր) չինող կենդանին է: Չէ՞ք տեսներ արդեօք այս ամէնուն մէջ լեզուին ոգին:

Ճիշդ հոս տեղն է ըսել, թէ գրաբարի մէջ րով վերջացած շատ բառեր հայցականէն զատ միւս հոլովներուն մէջ կը կորսնցնեն այդ ր գիրը — փոքր — փոքու, մանր — մանու, կարծր — կարծու, քաղցր — քաղցու, բարձր — բարձու, թանձր — թանձու, մեղր — մեղու, ասր — ասու: Իրաւ է որ այս ձեւ հոլով հիմա չունինք մեր արդի գրական լեզուին մէջ, բայց անշուշտ կը գիտէք, թէ կը գործածենք հին ձեւէն մնացած այդ բառերը, զոր օր. բարձունք, մանուած, քաղցու (իբրեւ քաղցրաւենի), ասուի, մեղու: Հետեւաբար, այս թեթեւ ու փոքրիկ ծանօթութիւնները աւելորդ չեն մարզանքի համար: Լաւագոյն չէ՞ միթէ որ մշակած արտիդ, որսացած անտառիդ պարագաները գիտնաս: Աւելի համարձակ կ'ըլլաս եւ վտանգը դիմագրաւելու կարող: Զէնքի չարժում:

Կ'ընդունիք որ միեւնոյն բառերն են տուգանք եւ տոյժ (տուժել) մէկ գիրի տարբերութեամբ (գ եւ ժ, ինչպէս բազ, բաժին, բազորդ, բաժանորդ): Խնդիր չէ թէ հիմա մասնակից ըսելու տեղ «բազորդ» չենք ըսեր, այլ օրէնքը օրէնք է, մանաւանդ երբ կը գործածենք նոյն օրէնքին վրայ գացող տուգանքը, տուժելը: — Երբ հանդիպինք «կարծրատոպր» բառին, դժուար չէ ըմբռնել՝ թէ տոպր եկած է տարբէն — նիւթ: Այս «տոպր» բառը ծառին ալ երթալով՝ կը նշանակէ անոր ճիւղը, տարրը:

Կարծես, ճար չկայ, ամէն մարզի մէջ, ինչպէս գրականութեան մէջ անուղղաներ կան — կը գրեն կամ «սեփհական», կամ «սեպական»: Փոխանակ գրելու սեպհական կամ սեփական: Այս բառին արմատական ձեւն է սեպուհ, որ կը նշանակէ հարազատ, բուն (Հայրենասիրութիւնը Հայուն համար սեպուհ պարտականութիւն է): Երբ ական մասնիկով ածանց ընենք, ի հարկէ ու երկբարբառը կը կորսուի (այս բաները գիտէք արդէն) եւ կ'ըլլայ սեպհական — ահա՛ ուղիղ, հարազատ, բուն, սեպուհ ձեւը: Բայց կարելի է գրել նաեւ (եւ հիմա լաւագոյնն) սեփական: Ինչո՞ւ— որովհետեւ պհ կրկնակ բաղաձայնին համազօրը, թանձրը փ գիրը կամ տառը, որ անոնց երկուքին տեղը կը բռնէ: Արդէն մեր նախնիք Ph յունատառ բառերը հայերէնի մէջ տառադարձուցած են փով — փիլիսոփայ, փարոս, ինչպէս thը բրած են թ, իսկ միայն t բրած են տ: Այս կրկնութիւնները անոր համար որ միտք պահէք եւ սխալը չկրկնէք:

Շարն ընդ հուպ:

ՏԱՐԱԶ

×

Նամակ յարգելի Տարազին.—

Այսպէս, ուրեմն, լեզուի մաքրապաշտները պիտի գիտնան տեղին գործածել յետոյ եւ ետքը կամ վերջը բառերը: Կայ սակայն ապա մըն ալ: Բայց, այս չէ որ ինծի կը թելադրէ այսօրուան դիմումս, այլ լուսաբանուելու փափաքը չարք մը նման բառերու մասին, որոնց գրաւոր ցանկը, պատրաստած անցեալին մէջ, կորսնցուցած եմ դժբախտաբար ներկայիս: Յիշողութեամբ սակայն, ահաւասիկ նմոյշ մը անոնցմէ, որոնց ճշգրիտ գործածութեան դասը կը խնդրեմ ձեզմէ:

Իբր — իբրեւ: Վերստին — դարձեալ — կրկին — նորէն: Արդ — ուրեմն — ուստի — հետեւաբար: Սպիտակ — ճերմակ: Քան — քան թէ:

Շարն ընդ հուպ:

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

փոխել յիշեալ տողերուն իմաստը, ճառելով եկեղեցիի եւ պետութեան բաժանումէն եւ այս տեսակէտէն քաղաքացութեան զնելով Ամերիկայի Մ. Նահանգները խորհ. Հայաստանի հետ, այնուամենայնիւ այդ չէ յաջողած իրեն: Ամէն մարդ կը հասկնայ թէ ինչ կը նշանակեն վերոյիշեալ տողերը:

Աւելի յստակ է ռամկավար մէկ այլ պարագլուխի՝ Տոքթ. Յ. Թոփճեանի արտայայտութիւնը Հայաստանի Կոչնակի 1928 օգոստոս 4ի թիւին մէջ.— «Իրապէս ողբալի է հայ եկեղեցւոյ վիճակը: Հայ ընդհանրական կաթողիկոսութիւնը, որ 16 դարերէ ի վեր իր գոյութիւնը պահպանած է Ս. Էջմիածնի մէջ կամ Կիլիկիա, հայ թագաւորութեանց եւ օտար տիրապետութեանց միջոցին, այսօր կը ճայճայուի ողբերգական դիպուածով մը հայ կուսակցական իշխանութեան մը ձեռքով: Այսօր իրողութիւնն այն է որ՝ Ս. Էջմիածնի վեհապետը հնարաւորութիւն չունի իբր հայ ազգային եկեղեցւոյ պետ ազատ գործելու»:

1933 օգոստ. 31ի թիւով Պայքար կը գրէ.— «Խորհրդային դրութեան ներքեւ թշնամի կը նկատուին կրօնքն ու եկեղեցին, իր բնութեան գործիքը եւ դաշնակիցը շահագործող դասակարգերու: Հայաստանի մէջ ալ համայնավար տեսաբաններ ու թերթեր անխնայ կ'անարգեն եկեղեցին ու եկեղեցականները, որոնք եթէ բացէն ու պաշտօնապէս չեն հալածուիր, ամէն իրաւունքէ զրկեալ են եւ ամէն տեսակի զրկանքի ենթակայ»:

Ա. Պարտիզեանի այս հատորը ունի բազմաթիւ նման վկայութիւններ՝ առնուած Ա. Միասնիկեանի (Կուսակցութիւնները Գաղութահայութեան մէջ), Ե. Դիւրդէրեանի (Մշակ), Խ. Ս. Գուրեանի (Հ. Կոչնակ), Շահէ վարդապետի (Նամակ մը, որ Ազատ Եկեղեցի հրատարակած է 1925 հոկտեմբերին, Պայքարը զօրացուցէ՛ք խորագրով) եւ ուրիշներու գրութիւններէն, աւելի կամ նուազ որոշ, բայց միշտ հաստատող թէ՝ Հայ եկեղեցիի վերջին տագնապը սկսած է բոլշեւիկ իշխանութիւններէն եւ զարգացած է անոնց քաջալերութեամբ եւ հովանաւորութեամբ:

ԴՈԿՏ. Ա. ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. Օրը

ԿԱՐՏԱՆ, 13 նոյեմբեր.— Հ. Յ. Դ. Կարտանի «Նիկոլ Դուման» խումբի նախաձեռնութեամբ եւ մասնակցութեամբ էքսի «Քեռի» խումբին, նոյ. 8ին մեծ հանդիսաւորութեամբ տօնեցինք Դաշնակցութեան 46րդ տարեդարձը: Ժամանակին խուռն բազմութիւն մը լեցուած էր սրահը, հակառակ անոր որ այդ օրը ներկայացում ալ կար: Մուտքի դրան վրայ կը ծածանէին հայկական եւ ֆրանսական դրօշները: Օրուան նախագահ ընկ. Կ. Պետրոսեան հանդէսը բացաւ աւուր պատշաճի խօսքերով, ապա յարգանքի հրաւիրեց հանդիսականները հայ ազատագրութեան ճամբուն վրայ ինկած բազմաթիւ հերոսներու յիշատակին: Դպրոցի երգչախումբը առաջնորդութեամբ Օր. Ա. Փափազեանի՝ երգեց «Մշակ բանուոր»ը: Արտասանեցին Պ. Ս. Գինոսեան, Ն. Առաքելեան, փոքրիկն Յովսէփ, Օր. Ժ. Մրմրեան, Ժ. Ղազարեան: Իսկ տիկին Վառվառ, Օր. Մ. Գալայճեան, Պ. Լ. Տ. Մարտիրոսեան մեներգեցին զանազան կտորներ: Առաջին խօսողը եղաւ ընկ. Գեղունի, որ համառօտակի ներկայացուց Դաշնակցութեան ծագումն ու կատարած դերը հայ քաղաքական կեանքի մէջ: Թուեց Օսմ. պանքին, Խանասորի ցոյցերն ու հերոսական մարտնչումները, որոնք յանգեցան Մայիս 28ի, Հայաստանի անկախ հանրապետութեան հռչակման: Աւելցուց, որ Դաշնակցութիւնը կը մնայ այն ժամանակ, երբ կը ստեղծուի միացեալ եւ անկախ Հայաստան: Յետոյ խօսեցաւ ընկ. Շ. Միսաքեան, որ պատկերացուց Դաշնակցութեան ամբողջ գործունէութիւնը եւ ընդգրկած խաչալը: Զանազան օրինակներ տուաւ մեր անցեալ պատմութենէն: Խօսեցաւ նաեւ նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան մասին, թուեց ճերմակ ջարդին գործած աւերները:

Հանդէսը փակուեցաւ երգչախումբին «Հայ ապրինք»ով:

Յետոյ ունեցանք ընկերահամակրական խնճոյք մը, լայն շրջանակի մէջ: Եղան զանազան բաժակաճառեր, երգեր, կատակերգութիւններ ու արտասանութիւններ: Խօսեցաւ ընկ. Շ. Միսաքեան՝ Դաշնակցութեան մասին: Երեկոյեան ուշ ժամանակ հաւաքոյթը վերջացաւ «Լուսին չըկար»ով: Ընկերները եւ համակիրները մեկնեցան գոհ ու խանդավառ տրամադրութեամբ:

Գեղունի

ԹՈՒՐՔ ԿԻՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Թուրք կիներու զինուորագրութեան մասին հակասական լուրեր շրջան կ'ընեն թերթերու մէջ: Այսպէս, Թանի Էնկլիրիի թղթակիցը կը պնդէ թէ օրինագծին համաձայն, 16—60 տարեկան բոլոր կիները ռազմաճակատին ետեւի գիծերուն վրայ ծառայութեան պիտի կոչուին զօրաշարժի միջոցին եւ թէ այս օրինագիծը ներկայիս կը քննուի գործավարութեանց կողմէ ընտրուած յանձնաժողովի մը մէջ:

Միւս կողմէ, սակայն Ճիւմհուրիէթ կը գրէ թէ լուրը սխալ է: Եղածը ընկերային օժանդակութեան օրինագիծ մըն է, որ Հայրենիքի ծառայութեան մէջ բոլոր հայրենակիցներու մասնակցութիւնը ապահովելու բնոյթը ունի, եւ բնական է որ կիներն ալ իրենց ընդունակութեանց չափով պիտի մասնակցին, քանի որ այսօր ընկերային կեանքին մէջ այրերուն հաւասար դիրք մը ունին: Այսպէս, օրինակ, զօրաշարժի միջոցին դատաւորներ եւ այս կարգի անհրաժեշտ պաշտօններու վրայ գտնուողներ զօրաշարժի միջոցին ճակատէն հեռու մնալու ստիպուած են, մինչդեռ ներկայիս կարելի է զանոնք փոխարինել կիներով: Ահա այս պարագան է որ նկատի կ'առնուի կիներու պաշտօնական հաստատութեանց, հիւանդանոցներու եւ նման վայրերու մէջ այրերը փոխարինելու տեսակէտով:

Այս լուրն է որ, կ'ըսէ Ճիւմհուրիէթ, սխալ տրուած է եւ թէ կիներու զինուորական ծառայութիւնը նկատի առնուելով պատրաստուած որ եւ է օրինագիծ չկայ դեռ:

** Ազշամի Էնկլիրիի թղթակիցն ալ կը հաղորդէ թէ օրինագիծ մը պատրաստուած է, որուն համաձայն, արտասովոր պարագաներու տակ զինուորագրուած պաշտօնեաներուն գործերը հանգստեան կոչուածներն ու կիները պիտի կատարեն:

** Միւս կողմէ, Անատոլուի հեռագրական գործակալութիւնը հետեւեալ ստուգումը կը կատարէ այդ լուրին մասին.— Առողջապահական գործավարութիւնը պատրաստած է օրինագիծ մը, որու համաձայն զօրաշարժի մը պարագային, 16—50 տարեկան կիները պիտի ծառայեն թիկունքի աշխատանքներու մէջ: Բոլոր գործավարութեանց կարծիքը պիտի առնուի այս մասին: Ներքին գործավարութիւնը պատրաստելու վրայ է իր բարեփոխման առաջարկները: Բոլոր պատասխանները առնելէ յետոյ միայն վերջնական ձեւը պիտի ստանայ օրինագիծը:

Միւս կողմէ, Ազգ. Պաշտպանութեան գործավար Զօր. Քեազիմ Էօզալփ յայտարարած է. «Կիներու զինուորագրութեան մասին պատրաստուած օրինագիծ մը չկայ»:

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՂԿԱԼԻ ՊԱՏԿԵՐ

«Արազ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (29 հոկտ.).

— «Հայաստանի վերջին դէպքերը փաստ մը պարզեցին գաղութներու մէջ եւս:

Ազատ Խանճեանի եղերական վախճանին հետ կապուած պարագաները՝ որքան ալ խորհրդաւոր քօղի մը տակ ծածկուած ըլլային՝ կը պարզէին անպարտելի ճշմարտութիւն մը,— թէ ան զոհ գնաց հայ ժողովուրդին հանդէպ գործուած անիրաւութեան մը պոռթկումին: Ինչքան ալ իր անկման իբր շարժառիթ զանազան պատրուակներ կարկտեն հիմա, սոյնդ է որ Խանճեան հեռուէն կամ մօտէն կապ մը չունէր Մոսկուայի վերջին դաւադրութեան հետ՝ որպէսզի ան ըլլար իր կրած պատուհասին պատճառ. ընդհակառակն ինքն էր որ առանին երեւան հաներ էր Թրոցքիի ստորերկրեայ աշխատանքները Ստալինի դէմ, ինքն իսկ անոր թաւազլոր անկումին պատճառ դառնալով: Ոչ ալ Ստալինի դէմ որ եւ է թշնամանքով կամ չկամութեամբ կարելի էր մեղադրել մէկը, որ Ստալինի աչքն ու բազուկը ճանչցուած էր Հայաստանի մէջ, ըսելու համար անոր աչքին լոյսը: Զատ հայկական հողերու Վրաստանի եւ Ադրբէջանի կցման ծրագիրները էր որ հայ ժողովուրդն ու իր վարիչները բանկցուց մէկէն, ցասման ալիքին մէջ խառնելով Խանճեանն ալ,— յանդգնութիւն որ իր եղերական մահը արժեց:

Այն եղկելի լաքեյները՝ որոնք երբեմն ծափ կը զարնէին գաղութներու մէջ Ազատ Խանճեանի ամէն մէկ բառին համար երբ ան կը հայհոյէր Դաշնակցութեան, այդ միեւնոյն Խանճեանին դիակին վրայ լուտանք կը թափեն հիմա՝ երբ պարզուեցաւ որ Խանճեանը զոհ գնաց արդար դատի մը, որ բովանդակ հայ ժողովուրդինն է, հոգ չէ թէ Դաշնակցութիւնն ըլլար անոր դրօշակակիրը: Հայ հողամասերու Հայաստանէն խլման այդ փաստը պարագայ մըն էր՝ որուն առջեւ անտարբեր չէին կրնար մնալ Խ. Հայաստանի վարիչները, առանց դաւաճանելու իրենց ժողովուրդին,— փոյթ չընելով որ Դաշնակցութիւնն էր եղեր այդ դատը հրահրողը տասնեակ տարիներէ ի վեր, եւ փոյթ չընելով Դաշնակցական պիտակը զոր պիտի փակցնեն իրենց ալ ճակտին, անշուշտ զուր տեղը:

Հիմա որ Հայաստանի հանդէպ եղած անիրաւութիւնը նոյն իսկ ամէնէն զարհուրելի Հայ համայնավարներուն խղճմտանքը ցնցեց, եւ զանոնք պահ մը ծառացուց Հայաստանը կլանող վրացական լուծին դէմ, նողկալի է արդարեւ վայնասունը արտասահմանի լաքէններուն, որոնք վրդովման ոչ մէկ բառ ունին ոչ Հայաստանի հանդէպ գործուած անպարտելի անիրաւութեան առթիւ, ոչ ալ եղերական վախճանին համար՝ որուն զոհ գնաց Խանճեան չկրնալով այդ անիրաւութեան հանդուրժել, եւ ոչ այն հալածանքին ի տես՝ որուն ենթակայ կ'ըլլայ այս պահուս Հայաստանի խորհրդային ղեկավարութիւնը, տէր կանգնած ըլլալուն համար արդար դատի մը,— այլ իւրացնելով ստրկական բանաձեւերը՝ որոնք կ'անիծեն Խանճեանի դիակը, կ'անգոսնեն դատ մը, որ խղճահարութեան մղեց ամէնէն մաքրակրօն համայնավարներն անգամ:

Հայաստանի անունով երդուող այդ զզուելի լաքէները անգամ մըն ալ ցոյց տուին թէ կեղծ էին եւ են իրենց բոլոր ծափերը՝ Խ. Հայաստանի մէջ կատարուող շինարար աշխատանքներուն եւ հայ ժողովուրդի վերելքին համար: Կեղծ էին իրենց բոլոր ճառերը ներգաղթին համար, Խորհրդային Հայաստանի վարիչներուն աշխատանքին համար, հայ ժողովուրդի ստեղծագործ ճիգերուն համար: Հակադաշնակցական մոլուցքն է որ լարած է ու կը լարէ միշտ իրենց կշռակը, ու կ'իւղոտէ իրենց ափերը: Այդ մոլուցքն է որ գաղութներու մէջ ստեղծած է զոյնզգոյն մունետիկները: Ոչ հայրենասիրութիւնն է, ոչ ալ գաղափարական համայնավարութիւնը որ դրդիչ եղած է իրենց թմբուկ զարնելու առեն, այլ ստրուկի հոգին՝ որ կը պոռայ ինչ ալ ականջին ըսեն: Երէկ Թրոցքիին ու Զինովիեւին ծափ կը զարնէին, վաղն ալ անշուշտ Ստալինը պիտի անիծեն:

Ստրուկը միշտ ստրուկ է, եւ ստրուկ ալ կը մնայ»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (25)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Շատ քննադատուեցաւ այդ ժապաւէնը, թէեւ ոմանք հաւատացին անոր վաւերականութեան: Հանգուցեալ նախարարին երկու քոյրերը յայտարարեցին որ հեղինակին պատմութիւնը անարգանք մըն էր իրենց եղբօրը յիշատակին: Ատոր վրայ կառավարութիւնը արգիլեց անոր ներկայացումը:

1926ին աւելի արտառոց պատմութիւն մը երեւցաւ կիրակնօրեայ թերթի մը սիւնակներուն մէջ. իբրեւ թէ լորտ Քիչըների դիակը գտնուած էր Նորվեկիոյ ծովեզերքներուն վրայ եւ դագաղի մը մէջ դրուելով փոխադրուած էր Լոնտոն: Այս յիմարապատում լուրը ահագին իրարանցում բոլորեց Անգլիոյ մէջ, բայց բարեբախտաբար երկար չտեւեց ան, որովհետեւ քանի մը օր վերջը խելագար լրտեսն թերթերուն մէջ կը հրատարակէր հետեւեալ խոստովանութիւնը.

— «Լորտ Քիչըների դիակը գտնուած ըլլալու պատմութիւնը ես հնարեցի. սուտ բան»:

Դրամ շահելու համար տուած էր այդ անխառնունակ քայլը, ինչպէս հաստատէ յի յետագային ծանօթանալով իրեն հետ:

Ժամանակ մը վերջը հանրածանօթ լրտեսուհի մը հրապարակ հանեց աւելի տարօրինակ պատմութիւն մը նոյնպէս չինծու:

Որ եւ է խորհրդաւոր գաղտնիք չը կայ լորտ Քիչըների մահուան պարագաներուն շուրջ: Կառավարութիւնը պաշտօնական տեղեկագիր հրատարակած է այդ մասին. լորտ Ճէլիքօ ս դէպը նկարագրած է մանրամասնօրէն իսկ մարաջախտ Լուտէնտորֆ բացարձակօրէն կը հերքէ այն տեսակէտը թէ Գերմանիա կ'ուզէր ամէն գնով վերջ տալ մեր պատերազմական նախարարին կեանքին. կարծեմ ճշմարտութիւնն է որ կ'ըսէ ան:

Ոմանք կ'մրատանեն մեր գաղտնի Սպասարկութիւնը որովհետեւ Գերմանացիք շաբաթներ առաջ լուր ստացած էին նախարարին կատարելիք ճամբորդութեան մասին. ուրիշներ յանցաւոր կը նկատեն բոլշեւիկները: Կարգ մը քննադատներ ալ կը պնդեն որ դժոխային մեքենան կղզեխումբին մօտերը զետեղած էր թշնամի գործակալ մը:

Իրողութիւնը այն է որ Գերմանացիք գիտէին թէ լորտ Քիչըներ Ռուսիա պիտի երթար շուտով եւ հաւատք չէին ընծայած այն սուտ լուրին թէ նախարարը Տարտանէլ մեկնած էր:

ԳԼՈՒԽ 11

ԻՆՉՊԷՍ ՁԵՐԲԱԿԱԼԵՑԻՆՔ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Յիշեցի արդէն որ պատերազմի յայտարարութեան օրն իսկ՝ 1914ի օգոստոս 4ին, մեր սպասարկութիւնը ձերբակալեց ընտրոնարհակ գերմանացի լրտեսները՝ գրեթէ առանց բացառութեան: Արդար ըլլալու համար պէտք է խոստովանիմ որ անոնցմէ մէկը կըցաւ թաքստոց մը մտնել այդ օրերուն: Բարեբախտաբար, սակայն կըցանք անոր ալ հետքը գտնել թէեւ քիչ մը ուշ, 1915 փետրուար 15ին:

Անգլիոյ թղթատարական վարչութիւնը կը գործակցէր մեզի եւ խիստ գրաքննութեան կ'ենթարկէր իր բոլէն անցնող նամակները. այդ տեսակէտէն անգնահատելի էր նախարարութեան մատուցած ծառայութիւնը մեր դատին:

Անգամ մը մեզի յանձնուեցաւ շատ կարեւոր նամակ մը զոր Ճ. Քրասս անունով մէկը կ'ուղարկէր Րօթէրտամ, «Տիէրքս եւ ընկերութիւն»: Քրասսի հասցէն էր թիւ 12, Հայ Սթրիթ, Տէթֆըրտ որ Լոնտոնի ծանօթ արուարձաններէն մէկն է: Գաղտնի Սպասարկութիւնը որոշ կասկածներ ունէր այդ հասցէին մասին. արդարեւ անմիջական քննութիւն մը երեւան հանեց որ ան թշնամի լրտեսական կազմակերպութեան գրասենեակն էր Լոնտոնի մէջ. թղթակցութիւնները կը կատարուէին Հոլանտայի ճամբով:

Ուրեմն սկսանք «տաք արդուկէ» անցընել Տէթֆըրտ ուղարկուած նամակները որոնք երեւութապէս շատ անվնաս էին. արդուկը հրաշք կը գործէր իսկապէս. նամակները իրենց տեսանելի բովանդակութենէն զատ կը պարունակէին նաեւ՝ տող ընդ մէջ անտեսանելի թթուով, օրինակ նարինջի կամ լիմոնի ջուրով, գրի առնուած նախադասութիւններ որոնք երկաթին ջերմութեան տակ գոյն կը ստանային: Այդ ձեւով ստուգեցինք որ Քրասս չափազանց կարեւոր ու ճշգրիտ տեղեկութիւններ կը հաղորդէր Գերմանիոյ գաղտնի սպասարկութեան՝ մեր զինուորական գործողութիւններուն մասին:

Այլ եւս տարակոյս չկար. վտանգաւոր լրտես մը «գործի վրայ էր» Լոնտոնի մէջ: Հսկողութեան տակ առինք վերոյիշեալ հասցէն, թէեւ շարունակեցինք կանոնաւոր կերպով նամակները Հոլանտա փոխադրել միշտ՝ խեղաթիւրելով, բնականաբար, անծանօթ լրտեսին կողմէ տրուած վաւերական տեղեկութիւնները:

Այդ դէպքէն քանի մը օր վերջը, մեր սպասարկութիւնը ստացաւ Տէթֆըրտի նամակատուփը ձգուած եւ դարձեալ «Տիէրքս եւ ընկ.» անունը կրող երկրորդ նամակ մը: Այս անգամ տաք արդուկը երեւան հանեց կարեւոր նորութիւն մը. նամակին մէջ անտեսանելի «մելան»ով գրի առնուած էին գիր մը, քաղաքի մը անունը եւ թիւ մը. այսպէս.

C. Նիւքասըլ 201

Հանելուկ. ի՞նչ կը նշանակէր այդ թիւը. հասցէ՞ մըն էր Նիւքասըլի մէջ. առաջին առթիւ չկըցանք լուծել գաղտնիքը: Յետոյ, սակայն, օգնութեան կանչեցինք Տէթֆըրտի թաղային ոստիկանութիւնը. երկար քննութիւններէ վերջը ստուգեցինք որ արուարձանին մէջ — շրջականներն ալ միասին առնելով — միայն Հայ Սթրիթն էր ուր թիւերը մինչեւ 201ի կը բարձրանային: Ուրեմն գտած էինք լրտեսին հասցէն: Հացագործի մը խանութն էր. տէրը Փիթըր Հահն անունով գերմանահպատակ մը, որ, անշուշտ, անմիջապէս ձերբակալուեցաւ: Իր տան մէջ գտնուեցան անտեսանելի մելանով թղթակցելու համար անհրաժեշտ նկատուած բոլոր կազմածներն ու գործիքները: Շօշափելի փաստեր չկային զինքը ամբաստանելու համար, բացի այն իրողութենէն որ նիւթապէս շատ փայլուն վիճակ մը ունէր ան, հակառակ որ պատերազմէն քանի մը ամիս առաջ սնանկացած եւ թշուառ կացութեան մատնուած էր:

Մեր քննութիւններուն ընթացքին ծանօթացանք աղջկան մը որ մեզի գաղտնաբար յայտնեց թէ Միւլլըր անունով մը յաճախադէպ այցելութիւններ կուտար գերմանացի հացագործին:

(Շար.)

տակները։ Գերմանական թերթերը կրակ կը ժայթքեն եւ կ՚ըսեն թէ կարելի չէ դեռ երկար ատեն հանդուրժել Մոսկուայի ընթացքին։

** Մոսկուայէն կը հաղորդեն թէ արգելափակուած 19 Գերմանացիներէն զատ, խորհրդային կառավարութիւնը ձերբակալեց նաեւ 12 ռուսահպատակ Գերմանացիներ, Մոսկուայի, Լէնինկրատի, Քիեւի եւ Խարքովի մէջ, որոնք ամբաստանուած են թէ կապեր ունին գերման լրտեսական կազմակերպութեան մը հետ։ Այդ ամբաստանութիւնները վտանգի տակ կը դնեն ձերբակալուածներուն կեանքը, որովհետեւ խորհրդային պատժական օրինագիրքին համաձայն՝ գնդակահարութեան կը դատապարտուին բոլոր անոնք, որ կը դաւադրեն երկրին դէմ։ Թէեւ պէտք է արձանագրել, որ 1933ին ալ ձերբակալուեցան մէկ քանի անգլիացի ճարտարագէտներ, որոնց մին լրտեսութեամբ ամբաստանուելով եւ դատապարտուելով հանդերձ՝ վտարուեցաւ երկրէն, փոխանակ կրելու իր պատիժը։

Թէ ինչ ծանր ճակատագիր մը կը սպառնայ ձերբակալուած Գերմանացիներուն, յայտնի չէ։ Մոսկուայի գերման դեսպանը հրահանգ ստացած է բացատրութիւն պահանջելու ռուս արտաքին նախարարութենէն։

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Ապստամբներ անցան գետը

Կիրակի օդանաւային ռումբ ռմբակոծութեան մը ենթարկուեցաւ Մատրիտ։ Սպաննուածներուն թիւը կը հասնի 53ի, իսկ վիրաւորներուն թիւը 200ի։ Մայրաքաղաքի բնակչութիւնը պահ մը խուճապի մատնուեցաւ։ Օգտուելով այս շփոթութենէն, գնդ. Մոնասթէրիօ խիզախ գրոհով մը անցաւ Մանզանարէս գետը Թոլետոյի կամուրջին վերի մասէն։ Նոյն պահուն գնդ. Քասթէժոն յառաջ մղեց իր զօրասիւնը գնդ. Մոնասթէրիոյի ձախէն, եւ այսպէս ապստամբները մտան մայրաքաղաքին սիրտը։ «Թայմզ»ի ստացած հեռագրին համաձայն, ապստամբները անմիջապէս սկսած են «մաքրագործել» գրաւուած թաղերը։ Գնդ. Քասթէժոնի զօրասիւնը կրցած է պաշարել 2000 կառավարական զինուորներ, որոնք կը պաշտպանէին Քազա տէլ Քամփոն։ Հակառակ պաշարեալներուն զօրաւոր գրոհին, կարելի չէ եղած խորտակել պաշարման շղթան։

Կիրակի գիշեր հեռագիր մը կը հաղորդէր թէ ապստամբները Մանզանարէս գետը անցան ուրիշ քանի մը կէտերէ եւս։

Մանզանարէս գետին գրաւումով, զինուորական կացութիւնը կը փոխուի բոլորովին։ Ապստամբները, թէեւ պահ մը յուսահատած, նոր օգնական ուժ ստանալէ վերջ անգամ մը եւս փորձեցին իրենց բախտը, եւ յաջողեցան անցնիլ գետը։ Այս յաջողութիւնը չի նշանակեր տակաւին թէ ինկած է մայրաքաղաքը, — արիւնհեղութիւնը նոր է որ կը սկսի։ Ապստամբ ուժերը, յառաջանալու համար դէպի մայրաքաղաքին սիրտը, ստիպուած են տուն առ տուն գրաւել Մատրիտը։

Այսուհանդերձ, այժմ ծանր խուճապի մը մատնուած է բնակչութիւնը, ինչ որ կրնայ ճակատագրական դառնալ։ Ատոր համար է որ Մատրիտի պաշտպանութեան վարիչը, Զօր. Միաժա, ձայնասփիւռով հետեւեալ կոչն ըրաւ բնակչութեան.

— «Մատրիտցինե՛ր, թէեւ վճռած էի ձայնասփիւռ չգործածել երբեք, բացառաբար այսօր ձեզի պիտի խօսիմ ձայնասփիւռով, արտայայտելու համար իմ հիացումս Մատրիտը պաշտպանելու ձեր կամքին եւ քաջութեան մասին։ Մատրիտի առջեւ կանգնած են թշնամի բանակին լաւագոյն վարիչները, Զօր. Վարելա, գնդապետ Եակուէ, դեր-գնդապետներ Քասթէժոն, Պարրոն, Մոնասթէրիօ։ Թշնամին Մատրիտի առջեւ համախմբած է կատարելապէս վարժ եւ սպառազէն բանակ մը, սակայն վստահ եմ որ դուք պիտի յաղթէք, ինչպէս ձեր նախահայրերը յաղթեցին Նափոլէոնի լաւագոյն բանակին։ Մատրիտցինե՛ր, կռուեցէք երիկ-մարդու նման եւ յաղթանակը ձերն է»։

Մէկ ժամ վերջ առողջապահութեան նախարարուհին ձայնասփիւռով կը հրահրէր ռազմիկներուն կորովը։

Կէս գիշերին, երեսփոխան Տիկին Մարկարիթա Նելքէն ձայնասփիւռով ճառի մը մէջ երդում կ՚ընէր եւ կ՚ըսէր թէ շրջած է բոլոր խրամները եւ տեսած է որ զինուորները կրկնուին աքանչելի կորովով մը, ու կ՚աւելցնէր.

— Ընկերվարականի պատույ խօսք, որ Մատրիտ գրաւուած չէ եւ պիտի գրաւուի երբեք։

Ինչպէս այս ճառերն ալ կը հաստատեն, մայրաքաղաքին մէջ շրջան կ՚ընեն խուճապահար լուրեր։ Թշնամիին յառաջխաղացումէն, օդանաւերու յարձակումէն զատ, այդ խուճապին կը նպաստեն նաեւ կարգ մը զինուորական դաւաճանութիւններ մայրաքաղաքին զանազան թաղերուն մէջ։ Արդարեւ խրամատի կռիւէն վերջ կը սկսի պատնէշի կռիւը։ «Պատերազմը չեն շահիր միայն խրամատի կռիւով, այլ եւ պատնէշներու ետեւ»։ Եւ սկսած են քարերով պատնէշներ շինել, պատնէշներու ետին դիմադրելու համար Զօր. Ֆրանքոյի բանակը։

Թորէզի նոր ճառը

Թորէզ, կիրակի, Փա-տը-Քալէի նահանգը գացած էր ճառ մը խօսելու։ Ընկերվարականները չուզեցին սրահ տալ իրեն՝ խօսելու համար։ Թորէզ խօսեցաւ նուագի խանութի մը մէջէն, բացօթեայ հաւաքուած բազմութեան մը առջեւ։ Հակառակորդները լոյս անգամ չտուին։

Թորէզ ըսաւ թէ Միթինալիթէի սրահին մէջ արտասանած իր ճառը պէտք չէ դժգոհութիւն պատճառէ ընկերվարականներուն։ «Մենք, համայնավարներս, կ՚ուզենք հիմնել արտադրութեան նոր դրութիւն մը եւ յոյժ ունինք թէ մեր երկրին մէջ պիտի հաստատենք խորհրդային Ֆրանսական հանրապետութիւն մը։ Արդի կառավարութիւնը շատ բան ըրաւ, բայց բաւական [illegible]»։

Յետոյ խօսելով Սպանիոյ դէպքերուն մասին, աւելցուց թէ հանրապետական ուժերը օգնութիւն ստացած ըլլալով արտասահմանէն, պարտութեան մատնեն Զօր. Ֆրանքօն։ Եւ թելադրեց ուժ տալ Սպանիոյ, ինչպէս իր [illegible] անհրաժեշտ կամաւոր գացած են, վստահ է որ ուրիշ Ֆրանսացի [illegible] պիտի հետեւին անոնց։

Լէոն Պլում կը խօսի խաղաղութեան մասին

Սուասոնի մէջ, Լէոն Պլում ճառ մը խօսեցաւ կիրակի օր եւ փառաբանեց Ժան-Ժոռէսի յիշատակը, ոգեկոչելով միաժամանակ անոր դաւակը որ ինկաւ պատերազմի դաշտին վրայ։

Լէոն Պլում իր անձնական յիշատակներով եկաւ վկայելու որ Ժան-Ժոռէս տոգորուած էր միայն ու միայն խաղաղութեան գաղափարով եւ դէմ էր բոլոր պատերազմներուն։ Ժող. Ճակատը կամ պրոլետարներու մեր կառավարութիւնը եւս, ըստ Լէոն Պլում, դէմ է պատերազմին։ Սակայն պրոլետարը պիտի գիտնան պաշտպանել իրենց երկիրը, եթէ ենթարկուին յարձակումի։ Թող չըսեն թէ պրոլետարը չի կռուիր հայրենիքի պաշտպանութեան համար, պրոլետարը չի կռուիր՝ երբ հայրենիք չունի, բայց պարտաւոր են ըլլալ հայրենիք մը իրենց համար եւ զայն պաշտպանել՝ երբ կ՚ենթարկուի յարձակման։ Պրոլետարները, դարձեալ, ինչպէս կ՚ուզեն իրենց ձեռքն առնել երկրին տնտեսական եւ քաղաքական ղեկը, կ՚ուզեն նաեւ ստանձնել երկրին պաշտպանութեան հոգը։

Ժող. Ճակատի կառավարութիւնը ուրիշ մտածում չունի. — Դէմ է պատերազմի, բայց պիտի պաշտպանէ իր երկիրը, եթէ հարկ ըլլայ, այս էր նաեւ [illegible] մտածումը։ Եւ ինչպէս կ՚ըսէր Վանտէրվէլտ, երբ պատերազմը կը նահանջէ եւ խաղաղութիւնը յաղթանակ մը կը տանի, Ժոռէսն է դարձեալ որ [illegible]ութիւն կ՚առնէ։

ՅԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՅ ՄԸ, Յովհաննէս Ղամպուրեան, Իրանի հպատակներէն, ձերբակալուեցաւ ուրիշ բազմաթիւ օտարականներու հետ, որոնք կը գրաւէին Փարիզեան մեծ վաճառատուներէն ապրանք թռցնելու «մասնագիտութեամբ»։

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ զօրաւոր ցնցումներ զգալի եղան Փորթուկալի մէջ։ Ալէնթէժոյի բնակչութիւնը գիշերը անցուց բաց դաշտին մէջ, վախնալով նոր շարժէ մը։

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒ շաբաթական վերջին վիճակագրութեան համաձայն, անցեալ շաբաթ գործազուրկներու թիւին վրայ աւելցած են 371 հոգի։

ՌՈՒՍԱԿԱՆ շոգենաւ մը, Մատրիտի ջուրերուն մէջ, յարձակումի ենթարկուեցաւ ապստամբ զրահաւորի մը կողմէ, որ զայն յետոյ առաջնորդեց Ջէութայի նաւահանգիստը։

ԱՆԳԼԻՈՅ վարչապետը, Պոլտուին, ինքնաշարժի ծանր արկած մը անցուց։

ԳԵՂՈՒՀԻ մը, Սթրազպուրկ-Վէնթիմիլ գծին վրայ, շոգեկառքի Բ. կարգի իր խցիկին մէջ, սպաննուած գտնուեցաւ կիրակի գիշեր։ Ոճիրը կը վերագրուի սիրային վրէժխնդրութեան։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկ. Մկրտիչ Սեւակ, Տէր եւ Տիկ. Եզաեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց աղջկան եւ քրոջ աղջկան փոքրիկ ԱՆԱՀԻՏ ՍԵՒԱԿԻ մահուան առթիւ։

×

Ֆր. Կ. Խաչի Շավիլի մասնաճիւղը շնորհակալութիւն կը յայտնէ վարչութեանս անդամուհի Տիկ. Պէատրիս Տավուսեանի եւ իր ամուսնոյն, իրենց ամուսնութեան առթիւ նուիրած 50 ֆր.ին համար։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Հայկանուշ Արգարեանին եւ պարագաներուն իրենց սիրելի ամուսնոյն ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՐԳԱՐԵԱՆի դառնագին մահուան առթիւ։

Նմանապէս ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկերուհի Տէր եւ Տիկին Յակոբ եւ Հայոց Այսրենեաններուն իրենց փոքրիկին՝ վաղամեռիկ Սուսանի մահուան առթիւ, եւ փոխան ծաղկեպսակի նպաստ կը յատկացնէ երկու չքաւոր ընտանիքներու։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան ընդհ. ժողովը 19 Նոյ. Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին իր սրահներուն մէջ, 7 րիւ Պէրնարտէն, Փարիզ։ Օրակարգ՝ ցուցահանդէս-պարահանդէսի մասին կարգադրութիւններ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ միութեան Ֆրանսայի շրջանի կեդրոնական վարչութիւնը իր շրջանի բոլոր մասնաճիւղերուն կը ծանուցանէ թէ 1936 նոյեմբեր 21ին, շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Վալանսի մէջ պիտի գումարուի Ֆրանսայի երկրորդ պատգամաւորական ժողովը։

Մասնաճիւղերէ կը խնդրուի ընտրել իրենց պատգամաւորները։ Ժողովի օրը ներկայանալ հետեւեալ հասցէին՝ 10, րիւ Պուֆիէ, Վալանս (Տրոմ)։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame, PARIS (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ Է

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ ԹԻՒԸ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Այս հինգշաբթի, տեղի կ՚ունենայ հաւաքոյթը՝ Ecole des Langues Orientalesի մէջ, 2 rue de Lille, Paris.

Դասախօս՝ Պ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

Նիւթ՝ Հայ Թատրոն։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Դերձակ Արշաւիր Բաբսեղեան տեղափոխուած է՝ 4 rue Faubourg Poissonnière, Paris (10):

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 18 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 18 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3272

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՕՐԻ ԽՕՍՔ

ՍՈՒՐԻԱ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆ

Տանրակշիռ լուրեր կը հասնին Լիբանանէն:

Կիրակի օր Ռամազանի առթիւ Պէյրութի մզկիթին մէջ բուռն քարոզներ խօսուած են Ֆրանքօ-լիբանանեան նոր դաշնագրին դէմ, որմէ վերջ խուժան ցուցարարներ յարձակած են քրիստոնեայ թաղերուն վրայ եւ սկսած կողոպտել խանութները: Քրիստոնեաներն ալ իրենց կարգին հակայարձակումի ձեռնարկելով խուժական թաղամասին մէջ թալլած են կարգ մը հիմնարկութիւններ: Ցուցարարները կրակած են նաեւ ոստիկանութեան վրայ, որ կ՚ուզէր կարգը վերահաստատել: Երկուստեք սպաննուածներ եւ վիրաւորներ կան: Բոլոր խանութները փակուած են եւ ամէն կողմ պահակներ կը շրջին:

Լիբանանի ուրիշ կարեւոր մէկ քաղաքին՝ Սուրիական Տրիպոլսոյ մէջ ալ ցոյցեր կատարուեցան չորաթներ առաջ: Խանութները փակուեցան եւ ընդհարումներ տեղի ունեցան: Պատճա՞ռ: Տրիպոլիս քաղաքին ու նուահանգիստին բնակիչները մեծամասնութեամբ իսլամ են եւ կը պահանջեն միանալ Սուրիոյ: Մինչ ներքնամասի, մանաւանդ լեռնային շրջանի (Զղորթա, Պէշարէ եւն.) քրիստոնեայ բնակիչները կը պահանջեն դոյավիճակի պահպանումը: Ասոնք վերջերս 12000 հոգինոց բազմութեամբ մը ազմկալի ցոյցեր կատարեցին՝ բողոքելով Տրիպոլիսը Սուրիոյ կցելու իսլամական ծրագրին դէմ: Արդիւ՞նքը. քանի մը սպաննուածներ եւ վիրաւորներ: Ֆրանսական հրասայլերն ու գնդացիրները օգնութեան հասան՝ պահպանելու համար կարգը, որ, ինչպէս կը հասկցուի, չէ վերահաստատուած տակաւին:

Կը տեսնուի ուրեմն որ ջղագրգիռ վիճակ մը կը տիրէ Ֆրանսական հոգատարութեան ենթակայ երկիրներուն մէջ, որոնք երեք տարի վերջ միայն անկախ պետութիւններ պիտի դառնան:

Սուրիոյ անկախութեան դաշնագիրը կնքուեցաւ Փարիզի մէջ՝ սեպտեմբեր 9ին: Սուրիական պատուիրակութինը՝ որ Փարիզ եկած էր տարւոյս սկիզբները՝ Ֆրանսայի երեսփոխանական ընտրութեանց եւ ներքին քաղաքական խնդիրներու պատճառաւ երկար ատեն մնաց հոս եւ լայն ժամանակ ունեցաւ մանրամասնօրէն քննելու բոլոր կէտերը կնքուած դաշնագրին, որուն պատճէնը հրատարակուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ: Սուրիական նոր խորհրդարանն է որ պիտի վաւերացնէ այս դաշնագիրը դեկտեմբերի սկիզբը, երբ վերջանան երեսփոխանական ընտրութիւնները:

Դաշնագրին կնքումը մեծ խանդավառութիւն առաջ բերաւ ոչ միայն Սուրիոյ, այլեւ ամբողջ արաբական աշխարհին մէջ: Պատուիրակները Փարիզէն վերադարձին՝ խանդավառ ցոյցերու առարկայ դարձան Հալէպէն մինչեւ Դամասկոս: Իսկ էմիր Շէքիպ Արսլանի եւ Իհսան Ճապրիի պէս թունդ ազգայնականներ՝ որոնք տարիներէ ի վեր Եւրոպայի մէջ նստած կը պայքարէին հոգատարութեան դէմ՝ բացարձակ անկախութիւն պահանջելով, փութացին իրենց գոհունակութիւնը յայտնել դաշնագրի կնքումին առթիւ, աւելցնելով որ այսուհետեւ Սուրիան վստահելի եւ անկեղծ դաշնակից մը պիտի ըլլայ Ֆրանսայի համար:

Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրէն անմիջապէս վերջ, այս անգամ Պէյրութի մէջ սկսան Լիբանանեան դաշնագրի բանակցութիւնները, Լիբանանի եւ Ֆրանսայի պատուիրակներուն միջեւ: Խորհրդակցութիւնները երկար չտեւեցին եւ նոյեմբեր 13ին ստորագրուեցաւ Ֆրանքօ-լիբանանեան դաշնագիրը Հանրապետութեան նախագահ էմիլ էտտէի եւ Ֆրանսական մարզպան կոմս տը Մարթէլի միջեւ:

Երկու դաշնագիրներն ալ գրեթէ յար եւ նման են: Թէ՛ Սուրիա եւ թէ Լիբանան վերջնապէս անկախ պիտի դառնան երեք տարիէն, երբ անոնք ընդունուին Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ: Թէ՛ Սուրիոյ եւ թէ Լիբանանի մէջ Ֆրանսական զինուորական ուժեր պիտի մնան՝ ապահովութեան հսկելու համար, ճիշդ ինչպէս Անգլիացիները զինուորական եւ օդանաւային կայաններ կը պահեն Իրաքի մէջ: Երկու երկիրներուն մէջ ալ քրիստոնեայ եւ ոչ-արաբ փոքրամասնութեանց իրաւունքները պիտի պաշտպանուին:

Այս բոլորը լաւ: Սակայն երկու կարեւոր ազդակներ կան, որ խաղաղութիւնը վրդովելու պատճառ կը դառնան Սուրիոյ, մանաւանդ Լիբանանի մէջ: Առաջինը կրօնական մոլեռանդութիւնն է, որ չարունակ կ՚արծարծուի եւ վառ կը պահուի՝ ծառայելով որոշ տարրերու շահերուն: Երկրորդը՝ համաարաբական ձգտումն է, որ կ՚ընդվզի արաբախօս երկիրներու բաժանումին դէմ եւ կ՚ուզէ զանոնք միացած տեսնել՝ նոյն վարչութեան տակ: «Մեծ Լիբանան»ի կազմութեան դէմ առաջ եկած շարժումը առոր մէկ ապացոյցն է: Տրիպոլիսը Լիբանանէն զատել եւ Սուրիոյ կցել՝ ազգայնական գործ էանոնց համար:

Սուրիա եւ Լիբանան աշխարհագրականօրէն մէկ միաւոր կը կազմեն, Պէյրութը գլխաւոր նաւահանգիստն է սուրիական ցամաքամասին: Առեւտրական-տնտեսական շահերու տեսակէտէն այս բաժանումը վնասակար կը նկատուի Սուրիոյ համար: Ֆրանսական հոգատարութեան տակ՝ Սուրիա եւ Լիբանան թէեւ տեղական ինքնավարութիւն կը վայելէին, սակայն տնտեսական, մաքսային երթեւեկի, անցագրային եւայլ խնդիրներու մէջ ամբողջութիւն մը կը նկատուէին:

Սուրիոյ եւ Լիբանանի բնակիչները նոյն լեզուն կը խօսին, բայց քաղաքական տեսակէտով տարբեր ըմբռնումներ ունին: Սուրիացին աւելի ազգայնական է եւ անկախութեան կողմնակից, մինչ Լիբանանցին կը նախընտրէ հոգատար մը ունենալ իր գլխուն վրայ: Սուրիան ունի շուրջ երեք միլիոն բնակիչ, իսկ Լիբանանը՝ 850,000: Սուրիոյ մէջ ջախջախիչ մեծամասնութիւն կը կազմեն իսլամները, մինչ Լիբանան ունենալով հանդերձ ստուար իսլամ բնակչութիւն մը՝ ցարդ նկատուած է քրիստոնէական ազդեցութեան ենթակայ երկիր, ու առիկա՝ Խաչակիրներէն ի վեր:

Սուրիա եւ Լիբանան ներկայիս կը գտնուին իրենց պատմութեան խիստ նշանակալից մէկ անկիւնադարձին վրայ: Երկար տարիներ թրքական լուծին տակ հեծելէ վերջ, Զինադադարին բախտը ունեցան ազատագրուելու եւ քսան տարուան նախապատրաստական շրջանէ մը վերջ՝ վերին հոգատարի մը հսկողութեան տակ՝ այժմ կը քալեն դէպի բացարձակ անկախութիւն:

Ներկայ ցնցումները ուրիշ բան չեն, եթէ ոչ փոխանցման շրջանի յատուկ երեւոյթներ, որոնց վստահ ենք թէ պիտի յաղթեն Սուրիոյ եւ Լիբանանի ճակատագիրը իրենց ձեռքն ունեցող իմաստուն վարիչները:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐԻՒՆՀԵՂՈՒԹԻՒՆ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Հավաս հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ թէ առջի օր, կիրակի, ծանր խռովութիւններ պատահեցան Պէյրութի մէջ: Ռամազանի տօնին առթիւ, Պասթա մզկիթին մէջ կատաղի ճառեր արտասանուեցան՝ քննադատելով Լիբանանի կնքած դաշնագիրը Ֆրանսայի հետ: Ճառախօսները պաշտպանեցին Սուրիան եւ Լիբանանը միացնելու տեսակէտը: Իրիկուան դէմ ամբոխ մը կազմուեցաւ եւ քալեց դէպի քրիստոնէական թաղերը: Սկսաւ թալանը: Ոստիկանութիւնը միջամտեց, սակայն չկրցաւ զսպել ամբոխը: Զօրքը վրայ հասաւ եւ վերահաստատեց խաղաղութիւնը:

Իբրեւ պատասխան խուժներու ցոյցին, քիչ յետոյ համախմբուեցան քրիստոնեաները, որոնք իրենց կարգին յարձակեցան իսլամական թաղերուն վրայ: Ոստիկանութիւնը եւ զօրքը միջամտեց դարձեալ եւ վերջ դրաւ խռովութեանց:

Բոլոր այս խռովութեանց ընթացքին զէնք գործածուած ըլլալով՝ 3 հոգի սպաննուեցան ցուցարարներէն: Կան նաեւ 28 վիրաւորներ: Ասկէ զատ ցուցարարները խորտակեցին եւ այրեցին բազմաթիւ հանրակառքեր եւ մօտ յիսուն ինքնաշարժներ:

Մարզպանութեան կողմէ ժամուլին տրուեցաւ յայտարարութիւն մը, որ դատապարտելով այս ցոյցերը կ՚աւելցնէ թէ խիստ պատիժներու պիտի դատապարտուին բոլոր անոնք որ կը խանգարեն քաղաքին հանդարտութիւնը:

Քաղաքին խանութները գոց կը մնան եւ փողոցներուն մէջ տակաւին կը շրջին ոստիկանական ջոկատներ:

Ֆրանսական փառօդարան մը օդը ելաւ

Երկուշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 5ի մօտերը օդը ելաւ պետական փառօդարան մը, որ կը գտնուի Մարսէյլէն դէպի հիւսիս, Սէն - Շամայի մէջ, պզտիկ գիւղի մը մօտ:

Ժամը 4,45 կ՚անցնէր, երբ փառօդարանին տնօրէնութիւնը կը տեսնէ որ ծուխ կը բարձրանայ թիւ 104 շէնքին վրայէն: Անմիջապէս ահազանգի նշան կը տրուի եւ նախազգուշական ամէն միջոց ձեռք կ՚առնուի: Տնօրէնը եւ ճարտարագէտը, խումբ մը պաշտօնեաներով եւ գործաւորներով, մօտաւորապէս 200 հոգի, կ՚երթան թիւ 104 շէնքին մօտ, մարելու համար կրակը: Հրշէջ գունդը եւս գործի կը լծուի: Յանկարծ սարսափելի պայթիւն մը եւ ամբողջ փառօդարանը օդը կ՚ելլէ: Պայթիւնը այնքան սաստիկ էր, որ կը լսուի մինչեւ 30 քիլոմեթր հեռուէն: 12 քիլոմեթր շառաւիղի մը վրայ, ցնցումէն ջարդուփշուր կ՚ըլլան բնակարաններու ապակիները: Սէն - Շամա գիւղէն կը վազեն օգնութեան: Պայթումին հետեւանքով ելեկտրական գիծերն ալ կտրուած էին եւ խաւարը կը տիրէր ամէն կողմ: Լուսարձակներու օգնութեամբ կ՚աշխատէին վիրաւորները փոխադրել հիւանդանոց: Մետաղեայ գերաններու եւ խորտակուած երկաթեղէններու մէջէն, թանձր ու մածուցիկ ցեխին մէջէն, որ շաղուուած էր քիմիական թթուով եւ ջուրով, բանուորները կը յաջողին դուրս հանել մեռեալները: Հերոսական աշխատանք մը կը կատարուի բաց մնացած ելեկտրական թելերու ցանցի մը մէջ, ամէն վայրկեան ելեկտրահար ըլլալու վախով: Շրջակայքէն, Միրամայէն, Մարինեանէն, Էքսէն, ու Մարսէյլէն հետզհետէ կը հասնին օգնութեան ուժեր:

Մեռեալները, 40 հոգի, որոնց մէջ է փառօդարանին տնօրէնը եւ ճարտարագէտը, փոխադրուեցան Սէն - Շամա գիւղը, իսկ վիրաւորները, մօտաւորապէս 150 հոգի, փոխադրուեցան Էքսի հիւանդանոցը: Վիրաւորներ կան, որոնց դէմքը անճանաչելի դարձած է:

Սէն - Շամայի մէջ ուրիշ անգամ ալ պատահած են այսպիսի աղէտներ, բայց այս անգամուանը աւելի ծանր է:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Յարձակողականը կը շարունակուի

Ապստամբները կը շարունակեն իրենց յարձակողականը՝ Մատրիտի արեւմուտքէն թափանցելու համար ներքին թաղերը: Կռուին ընթացքին մասին հակասական են լուրերը: Համաձայն ապստամբ բանակին հրամանատարութեան զեկոյցին, կիրակի կէսօրէ վերջ գնդ. Եակուէի հրամանին տակ երեք զօրասիւն անցաւ Մանզանարէս գետը Ֆրանսական կամուրջէն եւ գրաւեց հողագործական վարժարանը ուսանողական թաղին մէջ: Երկուշաբթի յարձակումը շարունակուեցաւ օժանդակութեամբ հրետանիին եւ 30 օդանաւերու կրակին: Երկուշաբթի երեկոյ ապստամբները գրաւած էին արդէն մայրաքաղաքին արեւմտեան պարտէզը ու կը մօտենային մեծ հրապարակին: Հրետանիին ռմբակոծութեան չդիմանալով՝ Հանրապետականները պարպած են նաեւ Մոնթանա զօրանոցը, որ կը գտնուի հիւսիսային կայարանին մօտ:

Միւս կողմէ, Հանրապետական ուժերու հրամանատարութեան զեկոյցը կը հաղորդէ.— «Կիրակի կէսօրէ վերջ ապստամբները, 19 հրասայլերու պաշտպանութեան տակ, յարձակում գործեցին Ֆրանսական կամուրջին վրայ՝ անցնելու համար Մանզանարէս գետը: Կռիւը տեւեց 4 ժամ եւ շատ արիւնահեղ եղաւ: Հանրապետական ուժերը օդը հանեցին կամուրջը: Ապստամբները ստիպուեցան նահանջել՝ կռուին վայրը ձգելով 3 խորտակուած հրասայլեր: Թշնամին չկրցաւ անցնիլ Մանզանարէս գետը»: Երկուշաբթի ապստամբ օդանաւերը երկու անգամ ռմբակոծեցին մայրաքաղաքը՝ 28 թօն պայթուցիկով, մինչ 320 թնդանօթներ կրակ կը տեղային մայրաքաղաքին վրն. դիրքերուն

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ԸՆԿԵՐ Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ ՀԵՏ

Մեր խմբագիրը Մարսէյլի մէջ երեք անգամ այցելած ըլլալով ընկեր Ահարոնեանի, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ այս մասին.—

3 Նոյեմբեր.— Ներս կը մտնենք Բժ. Սիմբրիհիսարեանի հետ, որ կսկծալի հարուածէն ի վեր նախախնամական դեր մը կը կատարէ, եղբայրական գուրգուրանքով եւ ջերմ անձնուիրութեամբ: Ահարոնեան նոր արթնցած է իրիկուան մրափէն եւ գաւազանին կռթնած՝ ննջարանէն կ՚անցնի բակը, յետոյ հիւրասենեակը: Ֆիզիքապէս շատ լաւ է, կազդուրուած՝ շնորհիւ ամրան օդափոխութեան: Բժիշկը պահ մը ձեռքէն կ՚առնէ գաւազանը եւ Ահարոնեան կը փորձէ քալել ինչպէս մանուկ մը: Ժպիտ մը կը շողար դէմքին վրայ, երբ տեսաւ մեզ: «Ճանչցա՞ր», կը հարցնէր Տիկին Ահարոնեան:

— Այո՛, այո՛... Շա...ւարշ ... Սիմբրիսարեան...

— Ի՞նչպէս էք, լա՞ւ էք:

— Լաւ, լաւ... Այո, այո:

Տիկին Ահարոնեան կ՚ուզէր տեղեկութիւններ ստանալ Հայաստանի մասին: Եւ ահա հիւանդն ալ սկսաւ հետաքրքրուիլ եւ արտասանեց նախադասութիւն մը որ ամէնէն երկարն էր, ինծի համար.

— Չէք կրող երեւակայել ...

Իր շարժուձեւերն ալ կը մատնէին անհուն կարօտ մը:

— Կ՚ուզէ՞ք երթալ: — « Այո, այո... Հա - յաստան ... »:

Յետոյ, լսելով մեր մանաւոր խօսակցութիւնը.

— Ի՞նչ պիտի լինի ...

Զուղեցինք աւելի յոգնեցնել այդ օրը, մանաւանդ որ յոգնած էր:

Բժիշկը թելադրեց պտոյտ մը կատարել միասին, մինչեւ եկեղեցի, եթէ օդը գեղեցիկ ըլլայ:

— Այո, այո...

Այդ պտոյտը տեղի ունեցաւ նոյեմբեր 10ին: Բժիշկը եւ Տիկին Ահարոնեան ինքնաշարժով եկան քաղաք: Հիւանդը հանդիստ տեղաւորուած էր կառքին մէջ: Եւ կառքը սուրաց դէպի Փրատօ: Նոյն զուարթ եւ առողջ տրամադրութիւնը՝ այդ օրն ալ:

— Ի՞նչպէս էք:

— Լաւ, շատ լաւ:

— Կը սիրէ՞ք աշունը, դեղնած տերեւները, տերեւաթափը ...

— Այո, այո, գեղեցիկ ...

Կառքը կ՚անցնէր Քասթէլանի յուշարձանին առջեւէն:

— Ո՞ւր է, ի՞նչ է...

Փրատոյի եկեղեցին ենք արդէն: Բժիշկը եւ Տիկին Ահարոնեան փափկութեամբ դուրս կը հանեն տարաբախտ գրագէտը, իսկ ես կ՚երթամ լուր տալու Գարեգին եպիսկ.ի, որ կը փութայ քահանայի մը հետ:

Ահարոնեան կառքէն իջած, կը քալէ դէպի եկեղեցի: Բակին մէջ լուսանկար մը քաշուեցաւ, յետոյ մտանք եկեղեցի, կողմնակի դուռէ մը, որպէսզի շատ չյոգնի մայր դրան սանդուղներէն:

Տաճարին մէջ, ցոյց կուտային պատկերները,— Վարդանանց, դրուագ մը՝ տարագրութենէն եւն.:

Ահարոնեան.— Վարդանանց, ո՞ւր է ...

Խորանին առջեւ, բառ մը թոթովեց «... Զունկն քո»:

— Այո, այո, մրմնջեց գրագէտը եւ համբուրեց Աւետարանը:

Մկրտութեան աւազանէն անցնելով, մտանք առաջնորդին սենեակը, ուր Ահարոնեան նստաւ աթոռին վրայ: Պատին վրայ կախուած էր Հայաստանի քարտէսը: Ահարոնեան ուզեց բան մը հասկցնել: Ցոյց տուինք Սեւանայ լիճը, կապոյտ ներկուած: Զգոհացաւ եւ սկսաւ յուզուիլ, գաւազանով ցուցնել:

— Թրքահայաստա՞նը, հարցուցինք:

Ահարոնեան առանց պատասխանելու ոտքի ելաւ մեծ դժուարութեամբ, մօտեցաւ քարտէսին, եւ մատով ցուցուց Վանայ լիճը, նոյնպէս կապոյտ ներկուած: Ու ձեռքը երկարեց դէպի Սեւանայ ծովը:

— Ի՞նչ պիտի լինի... ի՞նչ ...

— Պիտի միանան, պիտի միանան, հանգիստ եղիր:

Բոլորս ալ յուզուած էինք եւ կարելի չէր աւելի երկարել: Կառքը մինչեւ սենեակին առջեւ բերուած ըլլալով, տեղաւորեցինք եւ սկսանք հեռանալ կամաց - կամաց: Դեռ բակէն դուրս չելած, Ահարոնեան փորձեց նորէն տեսնել եկեղեցին, քիչ մը ջղայնացած: Համոզեցինք թէ ուրիշ ատեն ալ կուգանք:

— Ի՞նչպէս է, գմբէթը կը նմանի՞ Էջմիածնի:

— Այո՛, այո...

Եւ կառքը սուրաց պողոտայէն դէպի ծովափ, յետոյ դէպի տուն, Պոմոն: Ամբողջ ճամբու ընթացքին՝ կիսատ խօսակցութիւններ, յետոյ ճաշի հրաւէր, ծանօթացնելով Տիկին Նուարդի:

Վերջին այցելութիւնս տեղի ունեցաւ նոյեմբեր 12ին: Գացեր էի հրաժեշտ առնելու, միշտ Բժ. Սիմբրիհիսարեանի հետ: Իրիկուան ժամը 5 էր, կը պառկէր սենեակին մէջ, մինչ Տիկին Ահարոնեան վառարանը վառելով զբաղած էր:

Նորէն ժպիտ մը դէմքին վրայ, եկաւ նստաւ իր տեղը: Սովորական հարցումներէն յետոյ, անակնկալ արտայայտութիւն մը.

— Դուք ի՞նչ էք մտածում ...

Յետոյ իր սիրական խօսքը.— « Լաւ է, լաւ է»:

Ձեզ գիտեր ի՞նչպէս հասկցուց որ Մարսէյլ հաստատուիմ:

— Իսկ թե՞րթը, երկանաքարի պէս կախուած մեր գլխուն:

Ահարոնեան.— Ճիշդ է, ճիշդ է...

Եւ բաժնուեցանք անհուն տրտմութեամբ, մինչ Ահարոնեան կը փորձէր հասկցնել որ ճաշի մնանք ...

*** Այն մասնագէտ փրոֆէսէօրը որ պարբերաբար կը քննէ հիւանդը եւ որ վեց ամիսէ ի վեր չէր տեսած զայն, նոր քննութիւն մը կատարեց, առաջնորդութեամբ Բժ. Սիմբրիհիսարեանի: Եզրակացութինը նպաստաւոր էր: Ընդհանուր վիճակը աւելի յուսատու գտաւ, խօսելու տեսակէտով ալ՝ զգալի տարբերութիւն: Փրոֆէսէօրը յոյս յայտնեց թէ կրնայ աւելի լաւանալ:

ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, որ ութ - ինը ամիսէ ի վեր Հարաւ. Ամերիկա կը գտնուէր, երէկ վերադարձաւ Փարիզ իր երկար քննական պտոյտէն վերջ:

ՕԹՕՊԻՒՍԻ տոմսակներուն գինը պիտի բարձրացուի 10 առհարիւր, Փարիզի մէջ: Ա. կարգը պիտի ջնջուի: Այսպիսի առաջարկ մը ներկայացուած է Փարիզի քաղաքապետական ժողովին: Առաջարկը ընդունուած չէ տակաւին:

ՅԵՏՊԱՏԵՐԱԶՄԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

Ուղիղ տասնեւութ տարի առաջ վերջացաւ պատմութեան մէջ չտեսնուած ահռելի պատերազմը, որ տեւեց չորս տարուց աւելի: Յաղթող պետութիւնները իրենց ուզածին պէս անդամահատեցին պարտուած երկիրները, նշանակեցին պատերազմական ահռելի տուգանք, գինաթափեցին՝ անխնայ ոտնահարելով պարտուած բանակները եւ իրենց յոգնած բանակները ցրելով, պահեցին միայն նուազագոյն թիւով զօրքեր, խաղաղ ժամանակուայ պէտքերի համար:

Սակայն պատերազմը դեռ եւս չվերջացած, երկու ահաւոր պատուհասներ երեւան եկան պատերազմական երկունքից, — տարափոխիկ հիւանդութիւնները եւ բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը՝ տասնեակ միլիոնաւոր մարդկային զոհեր խլելով, առանց այդ էլ հոգեպէս, ֆիզիքապէս եւ նիւթապէս քայքայուած եւ արիւնաքամ եղած պատերազմող կողմերից:

Այս երկու պատուհասներից տարափոխիկ հիւանդութիւնները կարճ ժամանակից յետոյ գրեթէ չքացան ասպարէզից, բոլշեւիկեան վտանգն է որ աւելի մեծ չափերի հասաւ ընդհանուր գինադադարից յետոյ: Այլ եւս զերծ պատերազմական արհաւիրքներից, Եւրոպական պետութիւնները լծուեցին խաղաղ շինարար աշխատանքի: Իրենց հանդիսատը խռովող միայն բոլշեւիկեան կառավարութիւնն էր, որ ահռելի գումարներ մսխելով, Կոմինտէրնի խողովակով, իրեն նպատակ էր դրած Եւրոպայի եւ ամբողջ աշխարհի մէջ ստեղծել բոլշեւիկեան կարգեր՝ համաշխարհային յեղափոխութեան միջոցով:

Բնականաբար բոլշեւիկեան վտանգը աւելի բացայայտ էր պարտուած երկիրների մէջ, շնորհիւ ծնունդ առած դժգոհութիւնների պատերազմը կորցնող իրենց կառավարութեանց դէմ եւ ստեղծուած քաոսային վիճակի: Գերմանիոյ, Աւստրիոյ, Հունգարիոյ եւ Պուլկարիոյ մէջ գլխաւորապէս տեղի ունեցան բոլշեւիկեան յեղափոխութիւններ, շնորհիւ այս պարտուած երկիրների ժողովուրդների դժգոհութեան իրենց պետական ղեկավարներից, ինչպէս նաեւ Եւրոպայի յաղթական մեծ պետութիւններից:

Թէեւ բոլշեւիկներին չյաջողուեց եւրոպական ոչ եւ է երկրի մէջ իրենց ուզած խորհրդային կարգերը հաստատել, բացի Անդրկովկասեան երեք մանուկ հանրապետութիւններից, սակայն եւ այնպէս բոլշեւիկեան վտանգն էր միայն որ մօտ տասնըհինգ տարի շարունակ մտահոգում էր եւրոպական պետութիւններին: Բոլշեւիկեան ախտով վարակուած երկիրներին սակայն վիճակուեց բուռն պայքարի գինով ձերբազատուել՝ ձախ դիկտատուրութեան (բոլշեւիկեան) փոխարէն հանդուրժելով աջ (ֆաշական) դիկտատորութեան. — ինչպէս օրինակ Գերմանիա, Հունգարիա, Իտալիա, Պուլկարիա, Աւստրիա, Լեհաստան եւն.: Այս երկիրների իշխանութիւններն են գլխաւորապէս որ մահացու պայքար են մղում բոլշեւիկեան վտանգի դէմ:

Ներքին խռովութիւնների դաշտական երկիր Սպանիայի մէջ էր վերջերս որ բոլշեւիկները անարդել տենդագին աշխատանքի էին լծուել, ինչ որ խոր դժգոհութիւն պատճառեց Սպանիայի ազգայնական տարրերին, որոնք ապստամբական դրօշ պարզելով ներկայիս մենք ականատես ենք եղբայրասպան սարսափելի քաղաքացիական պատերազմին:

Եթէ բոլշեւիկեան վտանգը չլինէր, պարզ է որ Սպանիայի քաղաքացիական կռիւը այսպիսի ահռելի չափեր պիտի չընդունէր: Դեռ մենք չգիտենք թէ բոլշեւիկեան գործօն միջամտութիւնը սպանիական քաղաքացիական կռիւներին ինչ հետեւանք կարող էր ունենալ: Չէ՞ որ Եւրոպան հրաբուխի վրայ է նստած: Մի փոքր առիթ կարող է պատճառ դառնալ մի նոր ահռելի պատերազմի, որի պատճառով այս շէն ու պայծառ եւրոպական երկիրները Սոդոմ Գոմորի կը վերածուէին ...

Սակայն բոլշեւիկեան վտանգը ըսկսեց կորցնել իր ուժգնութիւնը, երբ որ Հիթլէրը ստանձնեց Գերմանիոյ կառավարութեան ղեկը: Մանաւանդ երբ բոլշեւիկեան իշխանութեանը սկսեց սպառնալ ծայրագոյն արեւելքի դրացի Ճափոնը, որով Եւրոպային լուրջ վտանգ սպառնացող խորհրդային կառավարութիւնը ինքն է ընկել երկու թշնամի հզօր պետութիւնների ճնշումին տակ: Ահա այս ահաւոր վտանգն է պատճառը, որ բոլշեւիկները յարձակողականից անցան պաշտպանողական քաղաքականութեան, ամէն կերպ աշխատելով բոլոր պետութիւնների հետ բարեկամական դաշինք կնքել միեւնոյն ժամանակ նուազագոյնի հասցնելով օտար երկիրներում Կոմինտէրնի միջոցով բոլշեւիկեան գործունէութիւնը:

Բացի արտաքին ճակատից, բոլշեւիկները փաստօրէն պարտուել են նաեւ ներքին ճակատի վրայ: Սակայն, դիւրին է բոլշեւիկների համար ամէն գնով բարեկամութիւն հաստատել արտաքին ճակատի վրայ, զանազան տեսակ վարչաձեւեր ունեցող օտար պետութիւնների հետ, — միապետական, ֆաշական, դեմոկրատական եւն. բայց չափազանց դժուար է ներքին ճակատի վրայ, այսինքն իր երկրի ժողովրդի հետ բարեկամանալու համար փոխել մինչ այժմ իրեն վարած ներքին քաղաքականութիւնը, այսինքն ծայրայեղ աստիճանի հասցրած բռնատիրութիւնը եւ աստիճանաբար անցնել բոլոր ազատամիտ եւ ողջախոհ ժողովուրդների սիրած ժողովրդավար կարգերին: Դժուար թէ բոլշեւիկները եթէ իրենց կամքին թողնեն, ուզենան մազաչափ անգամ շեղուել իրենց երկրի ժողովուրդի հանդէպ մինչ այժմ վարած բռնակալ քաղաքականութիւնից: Միմիայն արտաքին մեծ վտանգի սարսափի պատճառով է որ բոլշեւիկները հակառակ իրենց կամքի, ներքին ճակատի վրայ եւս բռնելու են իրենց ժողովրդի սրբազան իրաւունքները ձերբազատելու ուղին: Իսկ եթէ արտաքին ու ներքին ճնշումների պատճառով հետզհետէ որքան է թուլանալու բոլշեւիկեան վտանգը, այդ դժուար չէ գուշակել բոլոր նրանց համար, որոնք ազատ մամուլի միջոցով լըջօրէն հետեւում են յետպատերազմեան շրջանի քաղաքական անցուդարձին:

Թերեւս եւրոպական երկիրներից Սպանիան վերջինն է, որտեղ յաջողուեց բոլշեւիկներին իրենց սիրած զարշելի քաղաքացիական կռիւները կազմակերպել, բայց ընդհանուր առմամբ կարելի է ասել որ բոլշեւիկները ոչ միայն դադարել են եւրոպական երկիրներին վտանգ սպառնալուց, այլ եւ ընդհակառակն, եւրոպական մի շարք շատ լաւ կազմակերպուած (ռազմապէս եւ քաղաքականապէս) պետութիւններ պատրաստւում են տապալել բոլշեւիկեան իշխանութիւնը, ինչ որ մահացու հարուած կը լինի համայնավարական շարժման համար:

Բոլշեւիկների գործ դրած ծայրայեղութիւնների պատճառով է որ լայն շրջանակները երես են թեքում ոչ միայն համայնավարական, այլ եւ ընկերվարական գաղափարներից եւ թեքւում են դէպի աջ, ֆաշականների բանակը: Եւրոպական մի շարք երկիրներում ընկերվարական կուսակցութիւնները հալածանքի ենթարկուեցին եւ օրէնքից դուրս յայտարարուեցին գլխաւորապէս բոլշեւիկների երեսից, որոնց հետ ընկերվարականներին ընդհանրապէս համարում են գաղափարով իրար մօտ: Մինչդեռ փաստ է որ բոլշեւիկեան պետութեան մէջ, ամէնից շատ մինչեւ հիմա էլ հալածւում են այդ երկրի ընկերվարականները: Կարելի է անվարան պնդել, որ ընկերվարութեան անունից կոկորդ պատռող բոլշեւիկները, մարդկային սրբազան իրաւունքների դէմ գործ դրած ծայրայեղ միջոցների պատճառով, շատ խոշոր վնաս հասցրին ընկերվարական շարժման: Այս է պատճառը. որ եւրոպական երկիրների ընկերվարական կուսակցութիւնները, յանձին Բ. Միջազգայինի, չեն ուզում դաշնակցել բոլշեւիկների ստեղծած Գ. Միջազգայինի հետ:

Ֆրանսական ընկերվարական կուսակցութիւնը ներքին եւ արտաքին լուրջ վտանգների պատճառով է որ անցած տարի գործակցութիւն ստեղծեց Ֆրանսական համայնավար կուսակցութեան հետ:

ԲԵՆՕ

ՍԵՎՐԻ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ(*)

Ե.

Մասնակի հաւաքոյթներ ու առանձին տեսակցութիւններ որոշ օրերու մէջ տեղի կ'ունենային այնպիսի ճշդապահութեամբ, այնքան յուսալից կերպով, որ կը թուէր թէ յաջորդ կամ վաղայաջորդ օրը պիտի բացուէր Մուրատեան վարժարանը:

Իրաւ է թէ, այդ թուականներուն ալ կեանքի պայմանները ու հանգամանքները տարբեր ու մեծապէս խրախուսիչ էին. բնաւ գոյութիւն չունէին վերահաս հոգեր, անակնկալ նեղութիւններ, ու տխրառիթ պատահարներ. ատեն մը կարելիութիւն կար հոգւով նուիրուելու եւ հետամուտ ըլլալու ազգային բարենպատակ ձեռնարկներու գործադրութեան:

Գաբրիէլ Նորատունկեան անկեղծօրէն փարած էր հարցին, վանգի վստահ էր, թէ Սանասարեանի կտակէն կարեւոր գումար մը պիտի յատկացուէր անոր: Իր խորհրդակցական գումարումները կը շարունակէր Ա. Չօպանեանի եւ ինծ հետ, եւ կը հրաւիրէր նաեւ Ա. Սարուխան, Աղոնց, Մինասեան, Բաչալեան, Ինճիճեան եւ Փիլիպպոսեան եւ կ'ուզէր անոնց գաղափարներն ալ ունենալ:

Երկար կը տեւէին այս տեսակցութիւնները, որոնց միջոցին ես ցոյց կուտայի աթոռակալ Հ. Յովհաննէս Վ. Թորոսեանէ ստացած նորանոր նամակներս, մանաւանդ վերջինը՝ յոյժ կարեւոր՝ 1923 նոյեմբեր 9 թուակիրը, որ հրատարակուեցաւ, եւ որ առարկայ եղաւ մասնաւոր ուշադրութեան:

Դիտողութիւն եղաւ նամակին այն կէտին՝ թէ աշակերտի մը միայն դպրոցական տարեթոշակը 6000 ֆր. ըլլալու էր. շատ տեսնուեցաւ այդ գումարը, (արդեօք հիմա՞ ալ), ինչպէս նաեւ ուրիշ կարգ մը դիտողութիւններ, որոնց համար դարձեալ ես բացատրեցայ գրել՝ 1923 նոյ. 15ին, Հ. Յովհաննէս Թորոսեանի, որ երեք ամիս յետոյ՝ հաճած էր 1924 փետրուար 5ին՝ յղել ինծ հետեւեալ պատասխանը. —

«Ամէնէն աւելի կ'ընէ որ, տօներուն առթիւ, շնորհաւորական քարտ մը ղրկեցի ձեզի, յետոյ նամակ մ'ալ՝ հոգհիմնուելիք Մուրատեան վարժարանի խնդրոյն մասին, եւ չընդունելով ցարդ ո եւ է պատասխան մը ո՛չ մէկուն եւ ո՛չ միւսին, բնականաբար կը մտածեմ որ անոնք ձեռքերնիդ հասած պիտի չըլլան, եւ կամ, որ նոյնպէս հաւանական է, ձեր պատասխանը կամ գրութիւնը կորսուած ու ձեռքս հասած չըլլայ:

Այսպէս կամ այնպէս, առով մեր սերտ յարաբերութեան կամ բարեկամութեան կապը երբեք թուլցած չըլլար, կրկնելով ուստի սրտագին մաղթանքներս, կ'անցնիմ խօսելու մեր կարեւոր գործի մասին:

Յայտնի է թէ ո եւ է գործ, մանաւանդ այսպիսի կրթական գործ մը, պէտք է հաստատ հիման վրայ դրուի, ապահովելով առաջուց անոր տեւողութեան կամ գոյութեան անհրաժեշտ միջոցները ու պայմանները: Պէտք չէ աճապարել, եւ յամենայն դէպս՝ չի կրնար տարւոյս սեպտ. — Հոկտ. ամիսներէն առաջ անոր հիմը դրուիլ: Պէտք է հոգալ դրամագլուխ մը ճարել, յարմար շէնք մը գտնել, վարձելով հաւանօրէն, կամ կառավարութենէն խնդրելով ձրիաբար, եթէ կարելի է, տրամադրելի անձինք ունենալ, եւն.: Այս կէտերը բաւական մտածել կուտան: «Սեպտ. — Հոկտ. ամիսներ» ըսի, որովհետեւ կը յուսանք որ մինչեւ այդ ժամանակ՝ մեր գիրքն ալ աւելի կը պարզուի, կ'ունենանք հաւանօրէն ընդհ. ժողով, արբահայր, եւն. եւ այդ ամէնէն պատեհ առիթը պիտի ըլլայ ընդունիլ տալու Միաբանութեանս այդ գեղեցիկ ծրագրին գործադրութիւնը, եւ այնուհետեւ չէ կարելի վարանիլ գործին յաջողութեան համար: Մինչեւ այդ թուականը, ես եւ ժողովականք պիտի աշխատինք դժուարութիւնները հարթել, միջոցները գտնելու հետամտիլ, մինչ բանիւ գործին առաջքը պատրաստել, փաստ ըլլալով թէ՝ դուք եւ տեղւոյդ մեր միւս ազդեցիկ ու ազդուէր բարեկամները պիտի չզլանաք մեզի ո եւ է բարոյական աջակցութիւն այս գործին յաջողութեան համար:

Ձեր նոյ. 15ի գրութիւնը առջեւս է, ուր կը գրէք արդարեւ թէ «Գաբրիէլ Նորատունկեան շատ կը գտնէ 6000 Ֆր. տարեկանը աշակերտի մը համար»: Աստ ես ալ համաձայն եմ, մանաւանդ երբ արտաքին ուսուցիչներուն համար ծախք չունենայ վարժարանը, ինչպէս տրուած է Պ. Ա. Չօպանեանին թելադրած ու ներկայացուցած գեղեցիկ ծրագրին մէջ (իր նոյ. 24 թուակիր նամակին մէջ), որուն բոլոր ամենայնի համամիտ եմ: Կը գրէք դարձեալ նոյն նամակին մէջ. «ի սկզբան քիչ աշակերտով սկսուի գործը»: Այո՛, այդ կը պահանջէ նաեւ խոհեմութիւնը մինչեւ որ տեսնուի արդիւնքը, միջոցները հայթայթուին, եւ յետոյ գործը քիչ քիչ ընդարձակուի ու զարգանայ:

Առայժմ այսչափ, յաջորդ գրովս կը դառնամ Պ. Ա. Չօպանեանին առաջարկած ծրագրին, իմ եւ ժողովին կարծիքը գրելով անոր մասին»:

Ինչպէս կը յայտնէ այս նամակը, Ս. Ղազարի Միաբանութիւնը իր աթոռակալին հետ, կը սկսի ոգի ի բռին ձեռք առնել գործը եւ աշխատիլ անոր յաջողութեան, միանգամայն փափաքելով, որ ունենայ իր ընդհանուր ժողովը, ընտրութիւն արբահօր, մանաւանդ հրաման Հռովմէն:

Քաջալերուած Մխիթարեանց բարի տրամադրութենէն, կը շարունակէինք մենք մեր խորհրդակցութիւնները, եւ յիշելով՝ որ առնօք ֆրանսական կառավարութենէն այդ վարժարանին նկատմամբ պաշտօնական գիր մը ստացած պէտք է ըլլայ Միաբանութիւնը, ուստի աճապարեցի 7 մարտ 1924ին գրել կրկին Հ. Յովհաննէս Թորոսեանի եւ խնդրել՝ որ բարեհաճի Ս. Ղազարի դիւանատունէն հանել տալ ու յղել մեզ օրինակ մը այն հրովարտակէն, զոր 1845ին Լուի Ֆիլիփ թագաւորը տուած է, եւ որով կ'արտօնուէր Փարիզի մէջ բանալ Մուրատեան վարժարանը:

Հ. Յովհ. մէկ շաբաթ յետոյ՝ 15 մարտ 1924ին կը գրէր հետեւեալը. —

«Ձեր 7 մարտ թուակիր պատուականը չափազանցօրէն գոհ թողուց զիս ու վարչական ժողովը:

Ես այժմ խորին շնորհակալութիւններս յայտնելով ձեր միջոցով Գար. էֆ. Նորատունկեանին ու ձեզի, կը յանձնեմ հոս մեր քարտուղարին որ պրպտէ վանքիս դիւանին մէջ՝ թէ կա՞յ արդեօք արտօնագիր մը ֆրանսական կառավարութեան Մուրատեան վարժարանին հաստատութեան մասին:

Շաբաթուան մը համար Միլան կ'երթամ մեր որբանոցին գործերուն համար, ի դարձիս կը գրեմ դարձեալ երկու վերոյիշեալ խնդիրներով»:

Սոյն արտօնագրին օրինակը ճիշդ չորս տարի յետոյ յղուեցաւ ինծ, եւ ես ալ անմիջապէս տուի զայն հայագէտ փրոֆ. Մաքլէրին եւ հրատարակել տուի Revue des Etudes Arméniennesի 1928 թիւին մէջ (էջ 39—42), եւ այդ հրովարտակը մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ 1929ին Սեվրի վարժարանին բացման համար:

Բայց մինչ այն՝ մենք կը շարունակէինք լրջաբար զբաղիլ վարժարանի հարցով, մինչ Միաբանութիւնն ալ միւս կողմէն հետամուտ կ'ըլլար իր որբանոցներու խնդրոյն եւ Միլանի մէջ կը ձեռնարկէր բանալ նոր վարժարան մը, ինչպէս կը յայտնէ հետեւեալը. —

«Քանի մը օրուան համար հոս եկած եմ, մեր երկու որբանոցները (Ֆիեսոլին ու Միլանին) միացնելու յարմար շէնք մը գտնելու նպատակով. շէնքը արդէն գնած ենք, բայց դպրոցական պէտքերուն յարմարցնելու համար հարկ է որ քանի մը վերածումներ ընենք: Այս երկու որբանոցները միացնելու նպատակնիս է՝ խնայողութիւն ընել դրամի ու անձանց, եւ որբերուն ալ աւելի բարձր, յարմար ու շահաւոր կրթութիւն ու զարգացում մը տալ, որով անոնց ապագան ապահովուած պիտի ըլլայ:

Սակայն այս բնաւ արգելք մը չէ, որ հետամուտ ըլլանք Փարիզի մէջ Մուրատեան բարձրագոյն վարժարան մը ունենալու, որուն նախագաղափարը ձերն է, ու հիմակ կը լսեմ հոս ուրախութեամբ Պ. Մ. Մնոքեանէն՝ թէ դուք եւ Գաբրիէլ Նորատունկեան էֆ. պիտի յաջողիք ձրիաբար շէնք մը ձեռք բերել կառավարութենէն, այդ ազգօգուտ եւ վսեմ ծրագիրը իրականացնելու համար»:

Միաբանութիւնը առանց հետաձգման Միլանի մէջ գնեց փառաւոր շէնք մը եւ 1925 մայիս 10ին կատարեց անոր բացումը, ինծ ալ պատիւ բերաւ յղել յատուկ խաչաքարբառ հրաւիրագիր մը: Նամակով մը յայտնեցի շնորհաւորութիւններս միաբանութեան հաստատած նորաշէն դպրոցին բացումին առթիւ, մաղթելով նաեւ որ ըլլայ այն հայ կեանքի բեղնաւորումին եւ ուռճացումին համար հարազատ դարաստան մը, բոլորովին ազատ օտարացումի վտանգէն, որ դժբախտաբար դամոկլեան սուրի պէս կեցած է այժմ, բազմաչարչար Հայուն գլխին վերեւ:

Այո՛, երբ Միաբանութիւնը մէկ կողմէն քաջալեր կ'ըլլար մեզ, հետամուտ ըլլալ, միջոցներ գտնել Մուրատեան վարժարանը վերահաստատելու Փարիզի մէջ, եւ առ այս՝ մինչեւ իսկ կ'երթայինք Նորատունկեանի հետ Լուի Մառէնի, որպէսզի ֆրանսական կառավարութենէն ձրի շէնք մը տրամադրուէր Մխիթարեաններուն եւ յուսալից խոստումներ կ'առնէինք, անդին Վենետիկցի Միաբանութիւնը մեծ զոհողութիւններով կը գնէր Միլանի շէնքը, որ եղաւ թէեւ դպրոց կամ վարժարան, բայց շուտով մթագնեցաւ անոր փայլուն սկզբնաւորութիւնը, եւ վերջ ի վերջոյ ասուպի մը պէս մարեցաւ ու շէնքն ալ՝ կարծեմ ծախուեցաւ: Եւ սակայն դէպքերն ալ տակաւ առ տակաւ եկան այսպէս տնօրինել:

ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ Յ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

(*) Տես Յառաջ 1936, ապրիլ 30, 12 Յունիս, 17 Յունիս եւ 12 Օգոստոս:

ՀԱԼԷՊԷՆ ԵՐԿՈՒ ՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱ՞Ն

Ստոյգ աղբիւրէ կ'իմանանք, կը գրէ «Եփրատ», թէ Ազգ. պլոքի Հալէպի պատասխանատու մարմինը իր կարելի ջանքերը չէ խնայած յաջողցնելու համար լուսաւորչական Հայերուն Հալէպի համար երկու երեսփոխան տալու իրաւունքը՝ հանրապետութեան նախագահին մօտ եւ այլուր:

Մարդահամարի ցանկերուն վրայ, որոշ չափով նուազեցուցած էին Հալէպի Հայոց թիւը: Առանց սպասելու որ կանոնական թերին սրբագրուի, ազգայնականները փաստ ըլլալով որ Հայերը երկու երեսփոխան տալու չափ առաջին կարգի ընտրողներ ունին Հալէպի մէջ, աշխատեցան արժեցնել ստուերի մէջ ձգուած այդ իրաւունքը, ինչ որ լաւ սկզբնաւորութեան բարեյաջող նշաններէն կարելի է համարել:

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Այս պահեստի կեդրոններու չգոյութիւնը Հայաստանի մէջ զօրաշարժի բացասական կողմերէն մէկը եւ երկրորդ գլխաւոր սխալը եղաւ, որու դարմանումը շատ ուշ էր:

Զօր. Սիլիկեանէն հրաման ստացանք շարժուելու դէպի Կարս: Առաջին առթիւ պատրաստ մեր Բ. գումարտակը մեկնեցաւ, որուն ընկերացայ եւ ես, ժամանակին Կարս հասնելու, նախ արուեկիք ճակատը տեսնելու եւ ապա հարկ եղած աշխատանքը կատարելու համար զօրամասի հասնելէն առաջ: Մեծ եղաւ զարմանքս, երբ Մաքրա հասած՝ հեռագրական հրաման ստացայ կանգնիլ Զարուշատ եւ փոխանակ Կարսի ուղղուիլ դէպի Զուռզունա:

Զուռզունա Ջըլտըր լճի հիւսիս արեւմտեան սահմանի վրայ գտնուող գաւառական կեդրոն էր: Վրացիները առանց ոչ մէկ լուրջ պատրուակի, պարզապէս մեր փափուկ վիճակէն օգտուիլ ուզելով յարձակած էին Զուռզունայի վրայ, տեղւոյն գաւառապետը քշած եւ իրենց դրօշակը պարզած էին Հայոց գաւառական պաշտօնատան վրայ: Զօր. Սիլիկեանը կը հրամայէր օր առաջ հասնիլ հոն, վտարել Վրացիները եւ ապահովել գաւառապետին իշխանութիւնը:

Չեմ գիտեր թէ ինչքան իմաստուն էր այս կարգադրութիւնը: Կարելի էր գուցէ դիւանագիտական միջոցներով հարթել այս անախորժ թիւրիմացութիւնը եւ սխալ էր ամբողջ մէկ գումարտակ ռազմական պատրաստութեամբ, այդքան հեռուները քշել բուն կռիւի գիծէն: Մանաւանդ որ իմ ետեւէն Ա. գումարտակն ալ պէտք էր հասնէր:

Այդ ատենները ցին-իշխանութեանց օժանդակելու եւ յետոյ անմիջական կապ եւ գործակցութիւն ստեղծելու համար, կառավարութեան անդամները ղրկուած էին զանազան շրջաններ: Ես բախտը ունեցայ նոյն օրը Զարուշատ տեսնելու Ս. Վրացեանը եւ բժ. Բաբալեանը: Հարկ եղածը բացատրեցի իրենց եւ խնդրեցի անհրաժեշտ դարմանը տանիլ, սակայն ի զուր: Դեռ աւելի գէշը պատահեցաւ, ինծմէ յետոյ ճամբայ ելած Ա. գումարտակը մինակ կը քշուի մինչեւ Կարս, հակառակ գումարտակապետին խնդրանքին եւ Սեպուհի միջամտութեան: Իսկ Գ. գումարտակը կը մնայ Ալեքսանդրապոլ: Այսպէս ուրեմն մօտ 2000 սուին ներկայացնող հետեւակ գունդ մը ցիրուցան, իրարմէ օրերով հեռու կը դատապարտուի ոչ հաւաքական գործողութեանց, մանաւանդ որ ճիշդ այդ օրերուն, վերին հրամանատարութիւնը մտադրութիւն ունէր հակայարձակում մը գործելու եւ այդ պարագային մենք կրնայինք մեր համեստ բաժինը վերցնել ռազմաբեմին վրայ: Ոչ միայն սխալ, այլ եւ մահացու մեղք է միաւորները այդպէս բաժան բաժան ընել: Մատակարարութիւնը եւ հրամանատարութիւնը դժուարացնելէ զատ, ռազմական որակն ալ կը չէզոքացնէ: Մանաւանդ որ, այդ օրերը Սեպուհի հետ խորհրդակցաբար յարձակման ծրագիր մը ներկայացուած էր Սիլիկեանին, որու մասին դեռ կ'անդրադառնանք:

Բ. գումարտակի հետ կը հասնինք Զուռզունա՝ անցնելով լճի եզերքը տարածուած Թրքական գիւղերէն, որոնք այնքան ալ հաշտ աչքով չէին նայեր մեր վրայ: Մեր ձիաւոր յետնեակը իբրեւ յառաջապահ, յանկարծակի Զուռզունա մտաւ վրացի սպան եւ իր պահակախումբը բռնելու մտքով, սակայն Թուրքերը նախօրօք լուր տուած ըլլալով, քաջարի Վրացիները կծիկը դրած էին:

Քանի մը օր յետոյ Սիլիկեանէն հրաման ստացայ Արտահանի հարաւով իջնել Այղըր լճի շրջանը եւ այն տեղի զօրամասին հետ կազմել Կարսի ճակատի աջ թեւը:

Կ'անցնինք Քըլըր - Տաղ կոչուած լեռնադաշտէն (3000 մ.): Ճամբաներուն ծանօթ չենք, կ'առաջնորդուինք քարտէսով: Ձիւն կը տեղայ եւ սառն քամին կը փչէ: Կը բռնուինք ահռելի ձիւնամրրիկի մը, աչքերնիս չենք կրնար բանալ եւ երկու քայլի վրայ դիրար տեսնել անհնար է: Ճամբան կորսնցնելէ վախնալով կը հրամայեմ չյառաջանալ: Զառնելու համար անդադար տեղ - քայլ կ'ընենք: Ամբողջ ժամ մը այդ անտանելի վիճակին մէջ մնալէ յետոյ, ձիւնամրրիկը կը դադրի, արեւի աղօտ շողերով կը նկատենք որ կանգնած ենք խորխորատի մը բերանը: Կիրճէն դաշտը կ'իջնենք, կ'անցնինք քրտական աւերակ գիւղերէն եւ երկրորդ օրը կը հասնինք Այղըր լճին եզերքի Մոլական գիւղը: Հոն կը գտնեմ հեծելազօր գունդը, իր հրամանատար գնդ. Ղորղանեանին կը ներկայանամ՝ իրեն հաղորդելու համար ստացած հրամանս: Ռազմաբեմի այս մասը Օղէօ անունով կը կոչուէր, այդպէս ալ մենք պիտի յիշենք այսուհետեւ:

Կռիւը ամբողջ ճակատին վրայ կը շարունակուէր, երբեմն աւելի բուռն, երբեմն ալ աւելի հանդարտ ձեւով, սակայն միշտ ի նպաստ Թուրքերուն, որոնք ամէն օր նոր գիւղեր ու հողամասեր կը գրաւէին: Կռիւի նախաձեռնութիւնը իր վրայ վերցնել ուզելով Հայկ. հրամանատարութիւնը յառակաղիծ մը կազմած էր Հոկտ. 14ի համար: Սակայն այդ մասին խօսելէ առաջ տեսնենք երկու կողմերու ուժերու դասաւորման պատկերը: Դժբախտաբար ճշգրիտ փաստաթուղթեր չունինք մեր ձեռքին տակ եւ ստորեւ գրուած թիւերը կը քաղեմ Ս. Վրացեանի «Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը գրքէն:

«Համաձայն Հայաստանի սպարապետի սպայակոյտի հետախուզական բաժնի յուլիս 6ի տեղեկութեան, Թրք. բանակը Հայաստանի սահմանին վրայ հետեւեալ կերպով էր դասաւորուած: 15րդ զօրաբանակ, Քեազիմ Գարապէքիր փաշա: 17րդ գունդը եւ 9րդ գունդի կեդրոնը եւ չորս լեռնային թնդանօթ Հասան Գալէ: 28րդ գունդի երկու գումարտակ, Թորթում: Բարտուս 28րդ գունդի մէկ գումարտակ եւ 20րդ գունդի մասեր: 12րդ զօրաբաժնի սպայակոյտը (Խալիլ պէյ), Խորասան, 34րդ գունդը՝ Ջէվին: 35րդ գունդը՝ Քէօփրիքէօյ, 36րդ գունդը՝ Ալաշկերտ: Խալիլ պէյի 3րդ զօրաբաժնի 7—8—11րդ գունդերը՝ Օլթի չուրջ: Տրապիզոնի եւ Էրզրումի միջեւ նկատուած է 31րդ զօրաբաժինը: 11րդ զօրաբաժնի կեդրոնը եւ 18րդ գունդը Պայազիտ: 32րդ գունդը Վանի մէջ: Մերտենեկի շրջանին մէջ կային 1200 անկանոն կռուողներ: Օլթի 350 ժանտարմ եւ 1500նոց չէթէական գունդ մը: Հասան Գալէ 1600 կամաւոր եւ Տրապիզոն՝ 300 ժանտարմ:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(10) (Շար.)

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

ՓԱՍՏԵՐՈՒ ԳԻՐՔԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ինչպէս յայտնի է, եկեղեցիի տագնապը Ամերիկայի մէջ արտայայտուեցաւ հայկական եռագոյնի դէմ յայտարարուած խաչակրութեամբ։

Այս պայքարն ալ սկսած են բոլշեւիկները։ 1925ին, երբ Դ. Շահվերդեան առաջին անգամ Ցունաստան այցելած էր՝ ներգաղթ կազմակերպելու համար, ազդանշանը տուած էր հարցումով մը.— Տակաւին կը պահէ՞ք եռագոյնը։

Այս առթիւ Պայքարի 1925ի 236րդ թիւին մէջ հրատարակուած է յօդուած մը, ուր կան հետեւեալ միտքերը.— «Այսօրուան պայմանները Հայաստանի մէջ կարմիր դրօշակը կը բարձրացնեն։ Սրտագօրէն պէտք է ըսել թէ ատիկա մեր կառավարութեան ղեկավարներու գաղափարականը ցոլացնող խորհրդանիշ մըն է, ուրեմն կարելի չէ յարգանք պարտադրել այդ գաղափարականը չբաժնողներուն։ Դրօշակ մը ժողովուրդի մը հաւաքականութեան իմաստ ունի։ Երբ հայկական դրօշը պէտք է փոխէ իր գոյնն ու ձեւը եւ նոր գոյնով մը այս ժողովուրդին գոյութիւնը մարմնաւորէ, ատիկա ըլլալու է հայութեան բացարձակ մեծամասնութեան բաղձանքով եւ համոզումով։ Ինքնախաբէութիւն չընենք։ Այսօրուան Հայաստանի սահմաններուն մէջ գործածուող դրօշակը հայ ժողովուրդի հաւաքականութեան մտածումը չի ցոլացներ, հետեւաբար Շահվերդեանի պէս պետական անձնաւորութեան մը կը պատշաճէր որ յարգէ այս ժողովուրդին նուիրականութիւնները»։

Ռամկավար գործիչ Հրաչ Երուանդ 1932 մայիս 28ին կը գրէ Փարիզի Ապագայ թերթին մէջ.— Ո՞վ էր այն Հայը, որ պիտի նախատէր պատմութեան յանձնուած դրօշակ մը, այդ դրօշակը ըլլայ Բագրատունիներու շրջանը խորհրդանշող, թէ աւելի ժամանակակից շրջան մը, երբ մարդ գիտէ թէ անոր ետեւէն քալող բանակ եղած է»։

Ա. Զօպանեան դրօշակի վրայ եղած յարձակումի մը առթիւ, 1932ի սկիզբը յայտարարած է.— «Միջազգային տեղի տուող պատճառը դրօշակի հարց մըն է։ Եռագոյնը, որ երէկ մեր ազգային դրօշակն եղաւ, յարգելի է ամէն ազնուէր Հայու։ Համայնավարներու կողմէ հայկական եռագոյնին վար առնուիլն ու պատռուիլը տգեղ ու դատապարտելի է»։

Հ. Կոչնակի 1933 յուլիս 1ի թիւով Վ. Քիւրքճեան կը գրէ.— «Եռագոյնը՝ իբրեւ ազգային դրօշակ, մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ եղաւ նոր թուականի մը աւետաբերը,— դարաւոր ստրկութեան խաւարամած հորիզոնին վրայ՝ քաղաքական վերածնութեան արշալոյսին խորհրդանիշը»։

Նոյն Վ. Քիւրքճեան Հ. Կոչնակի 1933 յուլիս 22ի թիւին մէջ կը գրէ.— «Եռագոյնը, իբրեւ սեփական հայրենիքի եւ քաղաքական վերածնութեան խորհրդանիշ՝ արժանի է մեր ամէնուն յարգանքին եւ գուրգուրանքին։ Այս մասին տարակարծութիւն չկայ մեր եւ մեր Դաշնակցական եղբայրներուն միջեւ»։

Վերջապէս մէկ ուրիշ ականաւոր ռամկավար, բանաստեղծ Վ. Թէքէեան 1932ին Արեւի մէջ կը գրէ.— «Կ'ուզե՞նք, կրնա՞նք պարզել բոլշեւիկ դրօշը։ Ո՛չ մին եւ ոչ միւսը։ Չենք ուզեր, որովհետեւ որքան ռամկավարը, նոյնքան Դաշնակցականը, որքան պահպանողականը, նոյնքան ազատականը, որքան Հայաստանահայը, նոյնքան գաղթահայը, մէկ խօսքով ամբողջ հայութիւնը հակառակ է այդ րէժիմին։ Ուրեմն, երբ հայրենիք մը ունինք, ո՞ւր է մեր դրօշակը։ Ինչպէս ըսուած է, դրօշակը շրջուն հայրենիքն է։ Եզրակացնելով՝ բոլորին համար ալ պարտաւորիչ է յարգանքը այն դրօշակին, որ մեր անկախութեան հետ միասին ծնաւ եւ որ չի պատկանիր որ եւ է կուսակցութեան, ըլլալով համաժողովրդական եւ համազգային»։

Ի՞նչ մտա չարժեցաւ կամ ի՞նչ փսփսուք սահեցաւ ականջներէն վար՝ որ այս յայտարարութիւններէն քանի մը չարաթ յետոյ, նոյն անձերէն ոմանք լռեցին, իսկ ոմանք փոխեցին իրենց լեզուն, խաչ քաշեցին իրենց գրածին վրայ ու սկսան անորակելի արշաւանք մը Հայկական Եռագոյնին դէմ։

Փաստերու այս գիրքը կուտայ այս հարցումին պատասխանը։

Թէ ասկէ յետոյ Հայաստանեայց Եկեղեցիի տագնապը ի՞նչ ընթացք առաւ Ամերիկայի մէջ, ի՞նչպէս պատահումը փաստ դարձաւ 1933ի Եռաք. ժողովին մէջ, ի՞նչպէս ժողովրդական զանգուածները բռնուեցան ատելավառ մոլուցքէ, ի՞նչպէս այս պայքարին ուժ տուողներն անոնք էին, որոնք մեծ պատերազմի ընթացքին ալ պառակտեցին ամերիկահայ Սուրբ Եկեղեցին ու հաստատեցին հակաթոռ առաջնորդութիւն, որ ապրեցաւ ժամանակ մը մինչեւ Ամենայն Հայոց ներկայ Հայրապետը եկաւ իբր լիազօր պատուիրակ ու վերջ տուաւ քառասնային վէճակին,— այս բոլորին պատասխանը կուտան այս գրքին ներկայացուցած փաստերը։

Այս բոլորը մինչեւ հիմա ծանօթ էին իրենց ընդհանուր գիծերով, որոնք տեղեկած էին ընդհանուր տրամադրութիւններ միայն։ Միակողմանի եւ կրքոտ ազդեցութիւնները չէզոքացնելու համար՝ անհրաժեշտ էր որ վերջ գտնէին բսի-բսաները։ Իսկ այս կ'ըլլար այն ատեն, երբ անոնց տեղը բռնէին ՓԱՍՏԵՐԸ։

Ա. Պարտիզեանի այս հատորը երկար ու յոգնեցուցիչ պրպտումներու արդիւնք է։ Հեղինակը գտած, զատած ու դասաւորած է փաստերը բուն իսկ աղբիւրներէն։ Թերթերու հաւաքածոներ, պաշտօնական հրատարակութիւններ, անհրաժեշտ եւ օտար անձերու վկայութիւններ համբերութեամբ նկատի առնուած, բաղդատուած եւ իրենց արժանի տեղը գտած են այս հրատարակութեան մէջ։

Տագնապը դեռ չէ վերջացած, բայց կորսնցուցած է իր նախկին ուժգնութիւնը։ Ա. Պարտիզեանի այս հատորը անկասկած պիտի նպաստէ անդրդուեալ ու ազնիւ պայքարը վերջացնելուն եւ ժողովրդական զանգուածներու աչքը բանալուն։

Մարդ որ կողմէն ալ պատկանի, այս գիրքի ընթերցումէն յետոյ չի կրնար ուրանալ փաստերու ազդեցութենէն։ Անհրաժեշտ չէ որ ընթերցողը հալած իւղի տեղ ընդունի Ա. Պարտիզեանի բոլոր եզրակացութիւններն ու դատողութիւնները, մանաւանդ այն պարագաներուն, երբ հեղինակը կը ձգէ պրպտողի, բաղդատողի, հաւաքողի, վերլուծողի եւ պատմիչի դերը, կը դառնայ վիճաբանող հրապարակագիր ու կը խարազանէ սայթաքողները։ Կարեւորն այն է որ մարդ աննախապաշար մտքով մօտենայ թէր ու դէմ փաստերուն եւ ջանայ կազմել իր սեփական՝ գիտակից կարծիքը։

Ով այսպիսի տրամադրութեամբ ձեռք առնէ այս գիրքը, ընթերցումէն յետոյ երախտապարտ միայն կրնայ մնալ հեղինակին։

Թերեւս գտնուին մարդիկ, որոնք վախնան այս հատորի ծաւալէն։ Այսպիսիները եթէ փորձեն թղթատել գիրքը, պիտի տեսնեն որ առաջին էջէն մինչեւ վերջինը պիտի կարդան լաւ վէպի մը հետաքրքրութեամբ։ Ամէն ընթերցող այս հատորին մէջ պիտի գտնէ նիւթերու յաջող ընտրութիւն, գրաւիչ դասաւորում եւ պարզ ու սահուն լեզու։

Ու քանի սահի ժամանակը, այնքան աւելի պիտի գնահատուին այս հատորին մէջ ամփոփուած ՓԱՍՏԵՐԸ, որոնք գիրքին մեծագոյն մասը կը կազմեն եւ ապագայ պատմիչին համար լաւագոյն ուղեցոյցը պիտի ըլլան։

ԴՈԿՏ. Ա. ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԱՆԾԱՆՕԹ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

ՏԷՍԻՆ, 12 նոյեմբեր 2(Յառաջ).— Զինադադարի տօնին առթիւ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան տեղւոյս մասնաճիւղին կողմէն, մասնակցութեամբ Փրանսական բանակի նախկին ռազմիկ Հայ Կամաւորներու Միութեան Լիոնի մասնաճիւղին, կազմակերպուած էր ուխտագնացութիւն մը անծանօթ զինուորի գերեզմանին։

Համաձայն նախապէս եղած յայտարարութեան, չորեքշաբթի առաւօտուն, Հ. Յ. Դ. Ժող. Տունը հաւաքուած էին Միութեան բոլոր անդամները, համակիրները, մանկապարտէզի չափահաս աշակերտներն եւ սքաուտները, առաջնորդութեամբ իրենց ուսուցիչ՝ ընկ. Թ. Հերոյեանին։ Ժամը ճիշդ 10ին, թափորը մեկնեցաւ Հ. Յ. Դ. Ժող. Տունէն հետեւեալ ձեւով, առջեւէն կ'երթային 2 սկաուտները, բռնած ծաղկեպսակը, որուն վրայ գրուած էր «Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւն, Տէսին»։ Ծաղկեպսակէն յետոյ 3 սկաուտներ կը կրէին Փրանսական եւ հայկական եռագոյները եւ սկաուտական դրօշը, ետեւէն կուգային աշակերտները, կրելով թարմ ծաղկեփունջեր, որոնց կը հետեւէր մասնակցողներու թափորը, որ անցնելով Ժան-Ժօրէս պողոտայէն, մտաւ Հանրապետութեան փողոցը եւ անկէ ուղղակի երթալով կանգ առաւ Տէսինի հին քաղաքապետարանի առջեւ, ուր թարմ ծաղիկները դնելով անծանօթ զինուորի հին շիրիմին վրայ, բոլորն ալ գլխաբաց մէկ վայրկեան լռութիւն պահեցին։ Յետոյ թափորը նոյն կարգով քալեց դէպի գերեզմանատուն, ուր ծաղկեպսակ մը դրուեցաւ անծանօթ զինուորի նոր գերեզմանին վրայ։ Հոս եւս մէկ րոպէ գլխաբաց լռութիւն։ Մասնաճիւղի նախագահ ընկ. Փիլոսի մէկ քանի խօսքերէն վերջ, Փրանսերէն գրաւոր ճառ մը կարդաց Պ. Մ. Աղամեանը։

Ուխտագնացութիւնը վերջացած ըլլալով ժողովուրդը վերադարձաւ քաղաք, կատարելով իր յարգանքի բաժինը հանդէպ մեզ հիւրընկալող երկրի անծանօթ զինուորին։

Տէսինի հայ կեանքի պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով այս ձեռնարկը, տեղացիներու մէջ խոր հետաքրքրութիւն առթեց, ինչպէս նաեւ գործարանի պաշտօնէութեան մէջ՝ համակրանքի ջերմ արտայայտութիւններ եղան։

Չմոռնամ ըսելու որ քաղաքապետարանի առաջին արարողութեան ներկայ էր նաեւ քաղաքապետը ոստիկանի մը ընկերակցութեամբ եւ ուրիշ Փրանսացիներ։

Վեհունի

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴԱՍԸ

Հինգշաբթի իրիկուն, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, տեղի ունեցաւ Հ. Ս. Միութեան Ե. ցուցադասը։

Ժամանակէն առաջ, սրահներուն դռները բացուած, արհեստակից հայրենակիցներ ուրախութեամբ կը գրաւէին իրենց տեղերը։

Սովորականէն շատ աւելի հոծ բազմութիւն մը, անհամբեր կը սպասէ։

Այդ օրուան ցուցադասին առթիւ, հրաւիրուած էր «Թերմիկ» ընկերութեան տնօրէնութիւնը, որ իր գործիքներով եւ գործաւորներով եկած էր սիրայօժար ցուցադրելու Էնտէ-փրիզայի գաղտնիքները։

Ու ցուցադասը սկսաւ։

Ամէն արուեստաւէր իր տեղը՝ ուշադրութեամբ կը հետեւէր գործողութեան։ Ընկերութեան տնօրէնը հակառակ իր անունին, հպարտութիւնը ծալած մէկ կողմ դրած, հաճոյքով կը պատասխանէր իրեն ուղղուած ամէն մէկ հարցումներուն։ Գործողութիւնը որ տեւեց երկու ժամ շատ յաջող անցաւ։

Հ. Ս. Միութիւնը իր շնորհակալութիւնը յայտնեց «Թերմիկ» ընկերութեան։

Երկրորդ դասը կուտար Պ. Գ. Շէքէմէթեան, միզ ան փլիով մը։ Ընկերոջ գործին արժէքը արդէն քանի մը անգամ տուած ենք այս սիւնակներուն մէջ։ Բայց այս անգամուան գործը կը գերազանցէր նախորդները։ Կը թելադրենք որ ասկէ վերջ մեզի ներկայացնէ բոլորովին արդիական գործեր։

Երրորդ գործը, որ կը պատկանէր Պ. Զ. Մուրատեանի, մեր ակնկալածէն շատ աւելի յաջող պատկերացուած էր։ Աշխատած էր գոց կարմիր մազի վրայ միզ ան փլի տալ։ Գլուխին աջ կողմէն բացուած էր գիծը, որուն իւրաքանչիւր կողմերէն ալիքները կ'իջնէին մինչեւ ականջներուն վրայ։ Եւ այդ ամէն մէկ ալիքներուն գծին վրայ, կարգով կը տեսնուէին իրարու ագուցուած մանր օղակներ, եւ այս ձեւին տակ հասնելով մինչեւ ծոծրակը կը պատկերացնէին փայլուն աշխատանք մը։

Բայց այսքան չէ։ Հակառակ Հ. Ս. Միութեան յայտարարութիւններուն, դարձեալ կը գտնուէին շատեր, որոնք բացակայած էին այս բացառիկ ցուցադասէն։ Եթէ չափազանցութիւն չըլլայ, կրնանք հաստատել որ, մինչեւ այսօր ցուցադրուած դասերէն ամէնէն յաջողը հանդիսացաւ։

Արհեստակից բոլոր հայրենակիցները թող գիտնան օգտուիլ այսպիսի կարեւոր դասերէն, որոնք տեղի պիտի ունենան ասկէ վերջ կանոնաւորաբար։

Ծատուր Պէրպէրեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԽԼՈՒԱԾ ԳԱՒԱՌՆԵՐԸ

Սոֆիայի «Ազատ խօսք»ը կը գրէ այս խորագրին տակ (7 նոյ.)։

— «Շարուր-Նախիջեւան, Լեռնային Ղարաբաղ, Լեռնային Գանձակ եւ Ախալքալաք — ահա այն հայ գաւառները, որոնք դաւադրաբար խլուած են Հայերէն եւ բռնօրէն անջատուելով Հայաստանէն՝ կցուած են Վրաստանին ու Ազրբէյջանին։

Հայաստանի անկախութիւնը խորտակելէ, հայ դատը ուրանալէ եւ Թուրքիոյ հետ զինակցելէ յետոյ, «բարեխնամ» Մոսկուան չուզեց Հայաստանին միացնել նոյն իսկ անոր անվիճելի հողամասերը, որոնք նոյն խորհրդային րէժիմը պիտի ունենային եւ նոյն ենթական պիտի դառնային Ռուսաստանին՝ մեր ներկայ հայրենիքի միւս գաւառներուն նման։

Այդ չորս գաւառներն ալ հայկական են պատմականօրէն, աշխարհագրօրէն, ազգագրօրէն եւ տնտեսականօրէն, բայց Մոսկուա սկիզբէն մինչեւ վերջ նայեցաւ Հայաստանի վրայ իբրեւ իր մէկ գաղութին եւ հայ համայնավարներու վրայ իբրեւ իր ստրուկ հրամանակատարներուն։ Ու ոչ մէկ արժէք տուաւ Հայաստանի սահմաններու որոշման հարցին, որ, մանաւորաբար Արեւմտեան Հայաստանի ամայացումէն յետոյ, հայ ժողովուրդի համար դարձած է մահուան եւ կեանքի խնդիր։

Մահուան եւ կեանքի այդ խնդիրը չլուծուեցաւ նոյն իսկ ստալինեան սահմանադրութեան նոր նախագիծով եւ պատճառ դարձաւ Աղասի Խանջեանին ու Հայաստանի լաւագոյն գրողներու «դաշնակցական մտայնութեամբ վարակուելուն», անոնց աքսորին ու բանտարկութեան։

Այդ խնդիրը քանի անգամ արծարծել տուաւ եւ ռամկավար Զօպանեանները ստիպուեցան արտասահմանէն խորհուրդներ տալ Խանջեանին եւ խնդրանքներ ներկայացնել Ստալինին՝ Հայաստանի սահմաններու արդար որոշումին մէջ տեսնելով հայ ժողովուրդի միւս մասին կեանքի եւ մահուան խնդրի—ներգաղթի լուծման բանալին...

Մոսկուան պիտի յամառի իր դաւադիր քաղաքականութեան մէջ, բայց հայ ժողովուրդը, իր հայրենիքին թէ արտասահմանի մէջ, չի կրնար բնաւ հրաժարիլ հայկական չորս գաւառներու Հայաստանին միացուած տեսնելու իր որքան արդար, նոյնքան կենսական պահանջներէն։

Ի՞նչպէս հրաժարիլ Լեռնային Ղարաբաղէն, որ 4161 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն ունի եւ 125,299 բնակչութիւն, երբ այդ տարածութիւնը աշխարհագրօրէն Հայաստանի անբաժան մասն է, երբ այդ հողը դարերէ ի վեր հայկական է՝ Հայոց պատմութեան փառաւոր դէպքերով ու դէմքերով, երբ այդ 125,299 բնակչութեան 116 հազարը Հայեր են, եւ երբ ընդամէնը 9299 այլացեղ բնակչութիւն ունենալուն համար ձգուած է Ազրբէյջանին...

Ի՞նչպէս կարելի է հրաժարիլ Լեռնային Գանձակէն, 5560 քառ. քիլոմեթր տարածութեամբ այդ պատմական Հայաստանի մէկ մասէն, որու 90,000 բնակչութեան երկու երրորդը՝ 60 հազարը, Հայ է եւ որ բռնօրէն ու դաւադրաբար կցուած է նոյն Ազրբէյջանին։

Ի՞նչպէս հրաժարիլ Ախալքալաքի գաւառէն, ամէն ուղղութեամբ հայկական այդ հողամասէն, որ 2500 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն ունի, որու 85,000 բնակչութեան 70,000ը հայ է եւ Թիֆլիսի դաւերով ու Մոսկուայի հաճութեամբ կցուած է Վրաստանին։

Ի՞նչպէս հրաժարիլ Շարուր-Նախիջեւանէն, որ 5355 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն ունի, աշխարհագրօրէն, պատմականօրէն եւ տնտեսապէս Հայաստանի անբաժան մասն է, տնտեսական միակ շնչերակը, որ մեր հայրենիքը կը կապէ Պարսկաստանին, եւ որ սակայն Նախկրայի վերածուած է եւ Թրքական պահանջով ու Մոսկուայի հաճութեամբ կցուած է Ազրբէյջանին, որու հետ նոյնիսկ սահմանակից չէ...

Զուտ հայկական այս չորս գաւառներու խնդրի արդարօրէն լուծուելու պարագային, Հայաստան քիչ մը պիտի ընդարձակէ իր խեղդուկ սահմանները՝ 28 հազար քառ. քիլոմեթրի փոխարէն ունենալով 47 հազար քառ. քիլոմեթր տարածութիւն, եւ հայութիւնը քիչ մը պիտի համախմբուի իր հայրենիքին մէջ, գոնէ շունչ առնելու համար... Ու նաեւ քիչ մը պիտի մեղմանայ հողերու անարդար եւ անհամաչափ բաշխումը անդրկովկասեան երեք գլխաւոր ազգերու միջեւ եւ Մոսկուայի ճակատէն արատ մը գոնէ պիտի սրբուի»։

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀՈՂԱՅԻՆ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պէյրութի Ազդակը կը գրէ.—

Կոմս տը Մարթէլ քաղաքական նամակի մը առթիւ, որ կարգ մը անտեղի ըսի ըսաներու տեղի տուած էր, յայտարարած է Հանրապետութեան նախագահին թէ Ֆրանսայի Լիբանանեան քաղաքականութիւնը վերջնապէս սահմանուած է արտաքին նախարարութեան խորհրդական Վիէննոյի նամակին մէջ։ Մարդպանը աւելցուցած է թէ Հանրապետութեան նախագահին ուսումնասիրած ու ծրագրած բարեփոխութիւնները, որոնք բնակչութեան բոլոր տարրերուն բարօրութեան կը ձգտին, Փրանսական կառավարութեան համար նոր չարժանիթ մը կը ներկայացնեն Լիբանանեան պետութեան հողային ամբողջականութեան պահպանման սկզբունքը հաստատելու համար։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (20)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Աղջիկը կրցաւ նոյն իսկ մօտաւոր գաղափար մը տալ այդ կասկածելի այցելուին հասցէին մասին. կը բնակէր մայրաքաղաքին կեդրոնական թաղերէն Պլումզպըրիի մէջ ուր օտարականները իրար կը հրմշտկեն։ Ալ դիւրին ցերեկ սկսանք Միւլլերը փնտռել Պլումզպըրիի պանդոկներուն, ճաշարաններուն եւ սրճարաններուն մէջ։ Քանի մը օր վերջը մեր գաղտնի ոստիկաններէն մէկը անծանօթ հիւրանոցի մը սոմարներուն մէջ գտաւ Միւլլերի անունը եւ խիստ հարցափորձի ենթարկեց սանտիրուհին։

—Ծիտակը ըսելով մօտէն չեմ ճանչնար, բացատրեց կինը դողալով. ուսումն է եւ շատ շնորհքով մարդ մը... վարձքը շատ կանոնաւոր կը վճարէ... երէկ Նիւքասըլ մեկնեցաւ գործով... սպասեցէ՛ք, ձեզի բերեմ իր այցետոմսը...

Ու գաղտնի ոստիկանը այցետոմսին վրայ կը կարդար Քարլ Ֆրետերիխ Միւլլեր անունը։

Նիւքասըլ մեկնեցաւ գործով... իրա՞ւ. այդքանն ալ կը բաւէր մեր սպասարկութեան համար որովհետեւ յաջորդ օրն իսկ ան կը ձերբակալուէր Նիւքասըլի մէջ։ Հակառակ որ իր գրպանը ունէր «Տիէրքս եւ ընկ.» ուղղուած նամակ մը, Միւլլեր ուրացաւ որ եւ է յարաբերութիւն ունեցած ըլլալ այդ հաստատութեան հետ եւ նոյն իսկ բողոքեց որ՝ ռուսահպատակ ըլլալով իր ձերբակալութիւնը նախատական քայլ մըն էր բարեկամ պետութեան մը դէմ։

Ի հարկէ անիմաստ էին այդ բողոքները։ Միւլլեր Լոնտոն փոխադրուելով յանձնուեցաւ ռազմադատ ատեանին։ Իր ձերբակալութենէն մինչեւ դատավարութեան օրը բազմաթիւ նամակներ հասան Ռոթէրտամէն՝ իր հասցէին։ Այդ նամակներուն մէկ մասը դրամ կը պարունակէին, իսկ միւսները՝ վտանգաւոր հարցումներ՝ մեր ծովային ու ցամաքային գործողութիւններուն վերաբերեալ։ Կարելի՞ էր այլ եւս կասկածիլ անոր ինքնութեան մասին։

Դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ 1915ի յունիս 23ին. Միւլլեր մահուան դատապարտուեցաւ եւ գնդակահարուեցաւ։ Իսկ գերմանահպատակ հացագործը բանտ նետուեցաւ եօթը տարուան համար։

Լրտեսական ամենավերջին մահապատիժը Անգլիոյ մէջ գործադրուած է 1915 յուլիս 30ին։ Մինչեւ այդ թուականը, սկսելով պատերազմի յայտարարութեան օրէն, հետեւեալ լրտեսները գնդակահարուած են մեր երկրին մէջ.—

Ռօպէրթ Ռօզէնթալ, Քարլ Լօտի, Ֆրիտրիխ Միւլլեր, Քօրթնի տը Րայդպախ, Վիլհէլմ Րօոս, Հայքէ Եանսէն, Ճորճ Պրէքով, Ֆէրնանտօ Պուշման։

Ուրիշ մը, Անտոն Քիւփֆէրլ անձնասպան եղաւ բանտին մէջ։

Այս լրտեսներէն միայն երկուքը — Լօտին ու Միւլլերը — Գերմանացիներ էին, իսկ մնացեալները հպատակ էին չէզոք պետութեանց եւ լրտեսութիւն կ'ընէին պարզապէս դրամ շահելու համար։ Նկարագրով ստորին տիպարներ ամէնքն ալ՝ որոնք ընդունակ էին նոյնիսկ դաւաճանելու իրենց սեփական հայրենիքին՝ յանուն ողորմելի վարձատրութեան մը։ Այդ համոզումին յանգած եմ՝ ուսումնասիրելով իւրաքանչիւրին կենսագրութիւնը։

Գալով Լօտիին եւ Միւլլերին, ինչ տեսակէտ ալ ունենանք լրտեսական ասպարէզին մասին, պէտք է ընդունիլ որ անոնց քաջութիւնը հիացման արժանի է։ Տարբեր դասակարգի կը պատկանին անոնք որ լրտեսութիւն կ'ընեն իրենց պաշտած հայրենիքին օգտակար ըլլալու նպատակով։ Դրամը արժէք չունի իրենց համար։ Այդ տեսակ հայրենասէր մըն էր, օրինակ, Քարլ Հանս Լօտի լրտեսը։

Երբ պատերազմի յայտարարութեան օրը մեր գաղտնի սպասարկութիւնը ձերբակալեց թշնամիին գործակալները, Գերմանիոյ ինթէլիճընսը ափ ի բերան մնաց. ի՞նչպէս տեղեկութիւն պիտի ստանար ան մեր շարժումներուն մասին, ի՞նչ պատասխան պիտի տար ընդհանուր սպայակոյտին։ Անձնուէր, քաջ ու հայրենասէր Գերմանացի մը պէտք էր պակասը լրացնելու համար։

Քարլ Լօտի մարմնացումն էր այդ հազուագիւտ առաքինութիւններուն։ Սպայ էր գերմանական նաւատորմին մէջ։ Պատերազմէն առաջ Համպուրկ-Ամերիկա նաւային ընկերութեան պաշտօնեաներէն ըլլալով շփման մէջ գտնուած էր Անգլիացի եւ Ամերիկացի ճամբորդներու հետ եւ սորված էր անգլիերէն լեզուն։ Հետեւաբար Լօտի սիրով կ'ընդունի իրեն եղած առաջարկը եւ ամերիկեան անցագիր մը ճարելով, Անգլիա կը հասնի 1914ի սեպտեմբերին։

Մանրամասն տեղեկութիւններ հաւաքած եմ իր մասին այն պաշտօնակիցներէն, որոնք շարունակ իր քովը գտնուած են ձերբակալութենէն մինչեւ մահապատժի գործադրութեան օրը։ Ամէնքն ալ կը գնահատէին անոր նկարագրի բարձրութիւնն ու քաջութիւնը. բայց եւ այնպէս կը դատապարտէին իր անխոհեմութիւնը։

Սովորական լրտես մը բոլոր կարելի զգուշութիւնները ձեռք կ'առնէ ծուղակը չիյնալու համար։ Լօտի, ընդհակառակն, գաղտնի գործ չունէր եւ կ'աշխատէր արձակ-համարձակ։ Այդ անխոհեմ յանդգնութիւնն էր որ կասկածի առարկայ դարձուց զինքը։

Ինչպէս յիշեցի, պատերազմի ամբողջ տեւողութեան բրիտանական թղթատարին յանձնուած որ եւ է գրութիւն, մեր սպասարկութեան բովէն կ'անցնէր։ Լօտի կը մոռնայ այդ պարագան եւ օրին մէկը նամակատուն կ'առնէ հեռագրի մը պատճէնը՝ Թուղթին ետեւի կողմը նշանակելով իր բնակած պանդոկին անունն ու հասցէն։ Հեռագիրը գերմաներէն լեզուով խմբագրուած, պիտի ուղարկուէր Շուէտ, բարեկամի մը որ կասկածելի մէկն էր մեզի համար։ Բարեկամին այս հանգամանքը պէտք է ծանօթ ըլլար Լօտիին։

Այդ օրէն սկսեալ հետեւեցանք Գերմանացիին բոլոր շարժումներուն։ Հետզհետէ անիկա պտոյտներ կատարեց Սկովտիոյ արեւելեան ծովեզերքներուն վրայ մանաւանդ այն վայրերը որոնք ռազմագիտական արժէք կը ներկայացնեն։ Շուէտէն իր հասցէին եկած բոլոր նամակները կը կարդայինք՝ իրմէ առաջ։ Պահ մը անյայտացաւ. իր հետքը գտանք Լոնտոնի մէջ. յետոյ դարձեալ Սկովտիա վերադարձաւ։ Քանի մը օր ետքը Լիվըրփուլ էր՝ նաւահանգիստին պաշտպանութեան միջոցները ուսումնասիրելու համար անշուշտ։ Այնտեղէն անցաւ Իրլանտա ուր զինքը ձերբակալեցինք։ Հոկտ. 30ի դատավարութեան մահապատիժ ստացաւ ու գնդակահարուեցաւ։

(Շար.)

վրայ։ Դժոխային այս կրակին պիտի յաջորդէր անշուշտ նոր յարձակում մը։ Երկուշաբթի գիշեր հեռագիր մը հաղորդէր որ, արդարեւ, ապստամբները կատաղի յարձակում մը սկսած են Փրանսական կամուրջէն սկսեալ մինչեւ Երկաթէ Դուռը։ Ապստամբ այրուձին, գնդացիրներով զինուած, անցաւ գետը եւ յառաջացաւ մինչեւ Վէլազքուէզ, որ մին է սպանիական ճարտարապետութեան թանկարժէք նմոյշներէն։ Կռիւը շատ արիւնահեղ եղաւ, մանաւանդ որ տեւեց մօտ 10 ժամ։ Ապստամբ այրուձին մտաւ Սան Պէրնարտօ փողոցը, համալսարանական թաղամասէն դէպի հիւսիսային կայարան։

Վերջին պահուն, հանրապետական զեկոյցը եւս կը խոստովանի որ հակառակորդը կրցած է յառաջանալ Քազա տէլ Քամփոյի ճակատէն ներս եւ անցնիլ գետը։

Հիւանդանոցները լեցուն են վիրաւորներով։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ ՌՈՒՍԻՈՅ

Մոսկուայի մէջ ձերբակալուած Գերմանացիներուն հարցը առարկայ դարձաւ դիւանագիտական դիմումներու։ Մոսկուայի գերման դեսպանը բացատրութիւն պահանջեց եւ բողոքեց, խորհրդային կառավարութիւնը պատասխանեց թէ ձերբակալուածները, 23 հոգի, ամբաստանուած են լրտեսութեամբ։ Գերման կառավարութիւնը գոհացուցիչ չի գտներ տրուած պատասխանը եւ կը յայտարարէ թէ ի զօրու կը մնայ իր բողոքը։

Երկուշաբթի գերմանական ձայնասփիւռը կը հաղորդէր կառավարական զեկոյց մը.—

«Խորհրդային կառավարութեան կողմէ Մոսկուայի գերման դեսպանին տրուած տեղեկութիւններուն համաձայն, ձերբակալուած Գերմանացիներուն թիւն է 23,— Մոսկուայի մէջ՝ 9, Լէնինկրատի մէջ՝ 2, Խարքովի մէջ՝ 1, Նովոսիպիրսքի մէջ՝ 1։

Հակառակ մեր հիւպատոսներուն դիմումներուն՝ թոյլ տրուած չէ գերմանական պաշտօնէութեանց որ այցելեն բանտարկեալներուն։ Գերման դեսպանին դիմումներուն վրայ, խորհրդային արտաքին գործավարութիւնը տուաւ միայն բանտարկեալներուն անունները ինչպէս նաեւ պատժական օրինագիրքին այն տրամադրութիւնները, որոնց ուժին տակ կ՚իյնայ ձերբակալուածներուն ամբաստանութիւնը։ Անոնք կ՚ամբաստանուին լրտեսութեամբ, ահաբեկումով, խորհրդային պետութեան դէմ դաւադրութեամբ։

Այս բացատրութիւնները գոհացուցիչ չեն, քանի որ 10 օրէ ի վեր խորհրդային կառավարութենէն կը պահանջուի շօշափելի փաստեր տալ ձերբակալուածներու յանցանքին մասին։ Գերման դեսպանը աւելցուցած է իր բողոքին թէ բոլորովին անիրական են ցոյց տրուած ամբաստանութիւնները»։

Զրոյց կը շրջի որ եթէ Պերլին գոհացում չստանայ, պիտի խզէ իր դիւանագիտական յարաբերութիւնները, ինչպէս նաեւ փոխադարձ միջոցներու պիտի դիմէ՝ ձերբակալելով այն ռուսահպատակները, որոնք կը գտնուին Գերմանիոյ մէջ։

Գերմանիա եւ Ճափոն կը դաշնակցին

Շանկայի մէջ, կը հաղորդէ Լոնտոնեան հեռագիր մը, զրոյց կը շրջի թէ Գերմանիա եւ Ճափոն դաշինք կնքած են՝ կռուելու համար պոլշեւիզմին դէմ։ Դաշինքը կնքուած է, կ՚ըսուի, երկու շաբաթ առաջ եւ սակայն գաղտնի կը պահուի։ Թօքիոյի մէջ երկու թերթեր այդ մասին լուր մը հրատարակած ըլլալով, փակուեցան կառավարութեան կողմէ։ Պոլշեւիկներու դէմ պայքարի այս ուխտին մէջ, երկու պետութիւնները պիտի աշխատին որ ուրիշ պետութիւններ ալ, ինչպէս Իտալիա, յարին իրենց։

ԹՐՔԱԿԱՆ նաւատորմը ճամբայ ելած է դէպի Մալթա, այցելութիւն մը տալու անգլիական նաւատորմին։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13)

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12ին վերաբացուեցաւ Պուա - Քոլոմպի, Քոլոմպի եւ Անիէռի շրջանի Հ. Բ. Ը. Միութեան հայերէնի դասընթացքը։

Վերոյիշեալ շրջանի այն հայ ծնողները, որոնք մինչեւ այսօր արձանագրել չեն տուած իրենց զաւակները, փութան արձանագրել ամէն հինգշաբթի առաւօտեան ժամը 9 — 4ը, 345 Avenue d'Argenteuil, Սահակ - Մեսրոպ Գրադարանի սրահը, ուսուցչուհի Օր. Նաթանեանի մօտ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՋՆԵՐՈՒ Միութեան ընդհ. ժողովը 19 Նոյ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին իր սրահներուն մէջ, 7 րիւ Պէրնարտէն, փարիզ։ Օրակարգ ցուցահանդէս պարահանդէսի մասին կարգադրութիւններ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բարձր Հայքի Հայր. Միութեան 8 Նոյեմբերի թէյասեղանին տեղի ունեցած վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.— 51 Կարնոյ մեծադիր նկարը, 455 մէկ շիշ օ տը քօլօն, 416 Քոտաք, 438 մահճակալի ծածկոց, 483 Ազգային պարդեւախաղի տոմսակ մը, 315 մանտոլին, 18 Հայաստանի մեծադիր քարտէսը, 287 պատի ժամացոյց, 513 ինքնահոս գրիչ։

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ միութեան Ֆրանսայի շրջանի կեդրոնական վարչութիւնը իր շրջանի բոլոր մասնաճիւղերուն կը ծանուցանէ թէ 1936 նոյեմբեր 21ին, շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Վալանսի մէջ պիտի գումարուի Ֆրանսայի երկրորդ պատգամաւորական ժողովը։

Մասնաճիւղերէ կը խնդրուի ընտրել իրենց պատգամաւորները։ Ժողովի օրը ներկայանալ հետեւեալ հասցէին՝ 10, րիւ Պուֆիէ, Վալանս (Տրոմ)։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (133)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Ձէ, պալամ էսօր չեկաւ։ Հա, Լուսիկ, լսեցի՞ր, կ՚ըսեն՝ Ղանթարի տակը բունդ (խռովութիւն) եղեր է, ճշմարի՞տ է,— ու բժիշկի մայրը ձեռքերը սկսաւ տրորել։

— Ձէ, չեմ լսած, նոր տնէն դուրս եկայ,— եւ Լուսիկը աճապարեց փողոց ելլել, այդ ի՞նչ բունդի մասին էր Տէօտինկայի խօսքը։

Առաջ, Լուսիկը չէր նկատեր։ Իսկապէս որ քաղաքը դարմանալի կերպարանափոխութիւն մը ստացեր էր։ Քաղաքային այգիի քէօշկը (տաղաւար) գրեթէ դատարկ էր։ Այգիի մէջ ժուռ եկողներ չկային։

Խանութները թէեւ բաց՝ բայց սովորական կենդանութիւնը կը պակսէր։ Մինչեւ «Օրիանտ» հիւրանոցի տակ հասնիլը՝ Լուսիկը հանդիպեցաւ զինուորներու երկու խումբի, որոնք ծանր ու չափուած քայլերով կ՚անցնէին պողոտայի մէջէն, սպաներու առաջնորդութեամբ։

Օրիանտ հիւրանոցի տէրը հեռուէն ազգական կուգար Գալուստին։ Միակ տանելի հիւրանոցն էր Երեւանի մէջ։ Լուսիկը ներս մտաւ ու պարտէզին մէջէն անցաւ ճաշարահը։ Սովորաբար այդ ճաշարանը օրուան ո եւ է ժամանակ լեցուն կը լինէր քէֆ ընողներով։ Հազիւ քանի մը սեղան-ներ բռնուած էին, իսկ տէրը, մուտքի մօտ սեղանի մը առջեւ նստած, գինի կը խմէր։ Երբ տեսաւ Լուսիկը, անմիջապէս ոտքի ելաւ մօտեցաւ։

— Հը, Լուսիկը, խէր լինի…

— Բան չկայ, քեռի, Գալուստը հոս եկա՞ւ…

— Ձէ, ի՞նչ կայ որ…

— Ոչինչ, կ՚ուզէի զինքը գտնել։ Եւ Լուսիկը յանկարծ ետ դարձաւ։

— Աղջի՛, կեցիր,— հիւրանոցի տէրը աճապարեց աղջկան հասնիլ։

Երբ հիւրանոցի մուտքի դրան առջեւ իրարմէ պիտի բաժնուէին, աղջիկը խնդրեց.

— Եթէ Գալուստին հանդիպիս, ըսէ անմիջապէս, որ տուն թող գայ։

— Կեցիր, Լուսիկ, հիմա ո՞ւր կ՚երթաս։

— Էսպէս վար կ՚երթամ, դէպի Ղանթարի կողմը, թերեւս հանդիպիմ։

— Ձէ, անմիջապէս տուն գնա. ան կողմի խանութներէն շատեր գոցուած են… դէպք է պատահեր,— ու ձայնը ցածցնելով շարունակեց,— Պոնտոլովկին իր երկու հետեւորդներով շանսատակ եղեր է Էջմիածնի ճամբուն վրայ… Կ՚ըսեն երիտասարդ տղայ մըն է խփողը… Զինուորները հետեւէն են ինկած, բայց ան, թէեւ վիրաւորուած փախեր է այգիները ու վերջէն ինքզինքը քարաժայռէն վար է նետեր ու կոտր կոտր եղեր… Լաւ է՝ տուն վերադառնաս.. շները կատղեր են… շուտով քաղաքի մէջ պատերազմական վիճակ պիտի յայտարարուի։

Վերջին բառերը չլսեց Լուսիկը։ Անոնց մնաք բարովի հեռացաւ եւ, որքան որ կրնար արագացուց քայլերը։ Հազիւ թէ Քաղաքային պարտէզէն Աստաֆեան փողոցը դարձաւ, երբ յանկարծ Գալուստը տեսաւ ոստիկանի մը եւ երեք զինուորներու հետ, որոնք դէպի ոստիկանատուն կը տանէին զայն։ Լուսիկի ծունկերը դողացին, եւ վար չիյնալու համար կրթնեցաւ խանութի մը փեղկին։ Վայրկեան մը ուզեց անոնց հետեւիլ, նոյնիսկ քանի մը քայլ առաւ, բայց յանկարծ նոր սարսափէ մը բռնուած՝ քարացածի նման կեցաւ։

«Կ՚ըսեն երիտասարդ տղայ մըն է խփողը.. վիրաւորուած է …»։ Այլեւս ամէն ինչ պարզ էր Լուսիկի համար։ Այնքան պարզ, որ աղջիկը սարսափեցաւ իր ենթադրութենէն… Առաջին հանդիպած կառքի մը մէջ նետուեցաւ եւ խնդրեց կառապանին, որ շուտով տուն հասցնէ զինքը։ «Տուն, տուն» կը մրմնջէր ինքնիրեն, «եթէ միայն ժամանակին հասնիմ.. Տէր Աստուած, եթէ միայն ժամանակին հասնիմ»։

Լուսիկի մայրը Վարդանի գլխավերեւը նստած, հանգստօրէն գուլպայ կը կարկտէր, երբ Լուսիկը ներս մտաւ։ Մայրը գլուխը բարձրացուց եւ աղջկանը նայեցաւ.

— Հը՞, ի՞նչ կայ, Լուսիկ,— եւ ձեռքի գործը աթոռի մը վրայ նետելով՝ մօտեցաւ աղջկանը,— ի՞նչ է պատահեր քեզի… այդ ի՞նչ դէմք է… ձեռքս ոտքս դող հանեցիր…

— Մայրիկ,— պաղատեցաւ աղջիկը՝ մօրը այլայլած դէմքը տեսնելով,— բան չկայ, մայրիկ, վայրկեան մը թող մտածեմ,— ու աթոռի մը վրայ իյնալով՝ գլուխը ձեռքերուն մէջ առաւ։

Ժամանակ չկար կորսնցնելու։ Պէտք էր Վարդանը կերպով մը թաքցնել։ Ոստիկանութիւնը եթէ Գալուստը ձերբակալած էր, անշուշտ տունը խուզարկելու պիտի գային։ Թերեւս արդէն ճամբայ ելած էին. կամ ո՞վ գիտէ, թերեւս տան դրան առջեւ էին։ Վտանգի անխուսափելիութիւնը կարծես թէ ամրացուց Լուսիկի ջիղերը, վճռականութիւնը։ Ոտքի ցատկեց եւ պատուհանէն պոռաց.

— Արրահամ։

— Հրամանք ես, խանում…

— Անմիջապէս կ՚երթաս բժիշկ Տէր Յակոբեանին տունը եւ հոն կը սպասես, մինչեւ որ ես գամ…

— Հրամանք ես, խանում…

— Տէ շուտ,— եւ Լուսիկը անհամբերութեամբ ոտքը գետին զարկաւ.— դեռ հո՞ս ես…

— Հրամանք ես, խանում,— Եւ Արրահամը ոտքերը քքատելով դանդաղօրէն անցաւ բակէն ու անմիջապէս վերջը լսուեցաւ փողոցի դրան գոցուելու ձայնը։

Մայր ու աղջիկ սենեակէն մէջ դէմ դիմաց կանգնած մնացին։ Ի՞նչ կը նշանակէր այս բոլորը. Տիկին Վարդուհի բոլորովին այլայլած դէմքով կը նայէր աղջկանը՝ անկէ բացատրութիւն մը սպասելով։

— Մայրիկ,— վերջապէս բերանը բացաւ Լուսիկ, եւ առանց շարունակելու սկսաւ Վարդանի զգեստները, կօշիկը, դեղերու սրուակները սաւանի մը մէջ հաւաքել.

— Աղջիկ խենթեցա՞ր, ի՞նչ կ՚ընես,— ալ բոլորովին ինքնիրմէ ելած մայրը մօտեցաւ աղջկանը,— ինչո՞ւ կը հաւաքես…

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 19 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
JEUDI 19 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3273

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՆՈՐ ԴԱՒԵՐԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ՀԱՅԵՐՈՒ ԴԷՄ

Վերջին տեղեկութիւններէն դատելով՝ Թուրքերը կը շարունակեն իրենց չարաշուք դաւերը Ալեքսանտրէթի շրջանի, ինչպէս եւ Հալէպի շրջանի հայութեան դէմ :

Միաժամանակ անոնք երկու նպատակ կը հետապնդեն, այն է՝

ա) Հայերու անունն ալ մէջ խառնելով՝ կ՚ուզեն մասնաւոր վիճակ մը ստեղծել Ալեքսանտրէթի շրջանին մէջ, որուն վրայ աչք ունին, որուն համար վերջին ամիսներուն կանոնաւոր քէմփէյն մը սկսած են եւ որու մասին որոշ ակնարկութիւն ըրաւ վերջերս Մուսթաֆա Քէմալ փաշան Էնկիւրիի Ազգային Ժողովին մէջ.

բ) Փրովոքասիոններով կը ձգտին գրգռել տեղական Արաբները Հալէպի շրջանի ստուար հայկական գանգուածին դէմ, մասամբ կոտրել տալու, մասամբ ալ տեղահան ընել տալու համար զայն, որպէսզի ապատին Թուրքիոյ սահմանին մօտ եղող անհաճելի տարրի մը ներկայութենէն :

Թրքական դաւերը Սուրիոյ մէջ եւ մասնաւորապէս Սուրիոյ Հայերու դէմ նոր չեն : Տարիներ շարունակ բիւրաւոր թրքական գործակալներ, բոլշեւիկներու հետ միասին կամ անոնցմէ անջատ, աշխատեցան վարկաբեկել Սուրիոյ հայութիւնը յաչս տեղացի, արաբ ժողովուրդին : Ոչ մէկ առիթ փախցուցին պղտորելու եւ թունաւորելու համար Արաբներու միտքը Հայերու դէմ : Թրքական գործակալներու դրդումով ու ներշնչումով էր որ արաբական թերթերու մէջ հրատարակուեցան հակահայ գրգռիչ գրութիւններ : Թրքական գործակալներու ստղրանքներուն հետեւանքով էր որ սահմանամերձ շրջաններու մէջ պատահած մաքսանենգութեան կամ ոճրային բոլոր արարքները վերագրուեցան Հայերուն այն ատեն նոյնիսկ, երբ այդ ոճիրներուն Թուրք հեղինակները իրենց դիակները փռած էին Թուրքեւսուրիական սահմանագլուխին վրայ, սահմանապահ զինուորներու հետ ունեցած բախումներէն յետոյ :

Ինչ որ բոլորովին նոր է այժմ, այդ ալ Թրքական փրովոքասիոններու կամ դաւերու ձեւին փոփոխութիւնն է : Եթէ առաջ Թուրքերը չէին ծածկեր իրենց մոլեգին թշնամութիւնը Հայերու հանդէպ, այժմ, ընդհակառակն, անոնք կ՚աշխատին Սուրիոյ Հայերը իբր իրենց հաւատարիմ բարեկամը ներկայացնել եւ այդ կերպով զանոնք կասկածելի դարձնել Սուրիացիներու աչքին :

Այսպէս, օրինակ, «Ճիւմհուրիյէթ» թերթին թղթակիցը կը գրէ Անտիոքէն.

«Նահանգին (խօսքը Ալեքսանտրէթի շրջանի մասին է» «Հ.») Հայերն ալ որոշած են օգնել թրքական դատին : Ամբողջ ժողովուրդին փափաքն է անջատուիլ Սուրիայէն եւ առայժմ ինքնավար մնալ»...

Անտիոքի Հայերը, իմանալով Թրքական այս նոր փրովոքասիոնի մասին, հեռաձայնով փութացած են բողոք-հերքում մը հրատարակել Պէյրութի մէջ տպուող «Ազդակ» թերթի միջոցով : Եւ այդ բողոք – հերքումին մէջ անոնք կ՚ըսեն ի միջի այլոց.—

«Ճիւմհուրիյէթ»ի թղթակիցը, որ վերջերս հոս եկած է ով գիտէ ի՞նչ մտքերով, երեք օր առաջ այստեղէն հեռագրով տեղեկացուցեր է թէ այստեղի Հայերն ալ համամիտ են Թուրքերուն (Ալեքսանտրէթի շրջանը Սուրիայէն անջատելու մասին) : Անկէ աւելի անպատկառ սուտ կարելի չէ երեւակայել : Ամբողջ Ալեքսանտրէթի շրջանին մէջ մէկ հատիկ Հայ իսկ չկայ, որ գոհ չըլլայ այս շրջանի Սուրիոյ մաս կազմելէն» :

Առանց այս հերքումին ալ՝ պարզ էր հարկաւ, որ Թուրքերը այդ անպատկառ կեղծիքով կ՚ուզեն մէկ կողմէն ազդել Ֆրանսացիներուն վրայ, որպէսզի անոնք տեղի տան «Թուրք – հայկական» այդ «միացեալ» ճակատին առջեւ, եւ «ինքնավար» հռչակեն Ալեքսանտրէթի շրջանը, իսկ միւս կողմէն ալ՝ Թուրքերը կ՚ուզեն Արաբները գրգռել Հայերու դէմ՝ ներկայացնելով զանոնք իբր տարր մը, որ կը ձգտի Թուրքերուն պէս անջատուիլ Սուրիայէն :

Ոչ նուազ յատկանշական է Թուրքերու դաւադրութիւնը նաեւ Հալէպի Հայերու դէմ : Ահա թէ ինչ կը գրէ նոյն «Ճիւմհուրիյէթ» թերթին թղթակիցը Հալէպէն.

«Կ՚իմանամ թէ 80,000ի կը հասնի թիւը Հալէպի փախստական Հայերուն, որոնք շատ խիտ զանգուած մը կը կազմեն եւ տիրած են տնտեսական կացութեան : Այս Հայերը, որոնք ներքնապէս շատ համերաշխ են, անցեալ 10 – 15 տարուան ընթացքին ԱՇԽԱՏԱԾ ԵՆ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՆ ԱՅՍ ԿՈՂՄԵՐԸ ՏԱՐԱԾԵԼ ԵՒ ԱՅՍ ՁԵՒՈՎ ԱՌՆԵԼ ԻՐԵՆՑ ՀԱՅՐԵՆԱԲԱՂՁՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐՕՏԸ ԵՒ ՅԱՋՈՂԱԾ ԵՆ» :

Այս երկրորդ անպատկառ կեղծիքին ստոր շարժառիթները եւս շատ պարզ են :

Թուրքերը Հալէպի Հայերուն թրքասիրութիւն վերագրելու հետ մէկտեղ նենգօրէն կը շեշտեն անոնց «հոծ զանգուած», «ներքնապէս շատ համերաշխ» եւ «տնտեսական կացութեան տէր» ըլլալը, որպէսզի Սուրիոյ Արաբներուն ներշնչեն այն միտքը, թէ Հալէպի Հայերը ոչ միայն անվստահելի, այլեւ վտանգաւոր տարր մըն են Սուրիոյ համար, հետեւաբար պէտք չէ զանոնք հանգիստ ձգել այդ շրջանին մէջ :

Հարկաւ, եթէ Հալէպի շրջանը սահմանամերձ չըլլար Թուրքիոյ, այն ատեն Թուրքերը այնքան ալ չպիտի զբաղէին Հալէպի Հայերով : Ժամանակ մը Էնկիւրիի գործակալները ամէն հնարաւոր միջոցի դիմեցին, որպէսզի ցոյց տան թէ Հալէպի Հայերը թշնամի են Թուրքիոյ, դաւեր կը նիւթեն Թուրքիոյ դէմ եւ պէտք է հեռացուին Հալէպի շրջանէն, որպէսզի չկրնան վնաս հասցնել Թուրքիոյ : Այժմ ալ Էնկիւրիի գործակալները կը ներկայացնեն Հալէպի Հայերը իբր իրենց խաս բարեկամները եւ կը սպառնան, որ եթէ Սուրիացիք զիջումներ չընեն Թուրքիոյ Ալեքսանտրէթի շրջանին մէջ, իրենք Հալէպի իրենց «բարեկամ» Հայերու միջոցով կրնան փորձանք դառնալ Սուրիոյ գլխուն : Ահա թէ ի՞նչ կ՚ըսէ «Ճիւմհուրիյէթ» .—

« Խելահաս Արաբներուն համար լուրջ խնդիր մըն է խորապէս նկատի առնել այն դերը, զոր ապագայ հաւանականութեան մը պարագային պիտի կրնան կատարել Թուրքերը, ԻՆՉՊԷՍ ՆԱԵՒ ՀԱՅ ԶԱՆԳՈՒԱԾԸ »:

Բնական է, որ Սուրիոյ Հայերը պէտք է ամէն ջանք թափեն՝ մերկացնելու համար թրքական կեղծիքները, պարզելու համար թրքական դաւերուն մութ շարժառիթները եւ ցոյց տալու համար իրենց կատարեալ հաւատարմութիւնը զիրենք հիւրընկալող արաբ ժողովուրդին :

Կասկած չունինք, որ Սուրիոյ ամբողջ հայութեան անկեղծ զգացումները արտայայտած է Պէյրութի «Ազդակ» թերթը, երբ, անդրադառնալով թրքական էնթրիկներուն, ըսած է խմբագրականով մը.

« Սուրիացի Հայը, գիտակ իր քաղաքացիական կոչումին ու պարտականութեանց, պատրաստ է իր կարելի բոլոր միջոցներն ու կարողութիւնները տրամադրել այս հայրենիքի (Սուրիոյ) տնտեսական, վարչական ու քաղաքական բարձրացման ու բարգաւաճման համար, չունենալով առանձին քաղաքական նկատում եւ քաղաքականութիւն այս երկրին հանդէպ»: Աւելին, ան «իբրեւ անձնուէր ու պարտաճանաչ քաղաքացին այս նուիրական հայրենիքին, ոչ մէկ բոպէ չպիտի թերանայ եւ ոչ մէկ զոհողութեան առջեւ կանգ պիտի չառնէ այդ հայրենիքի բարգաւաճման եւ պահպանման համար »:

Ժամանակը եկած է, որ Սուրիոյ ամբողջ հայութիւնը, ինքզինքը զատելով թրքական խիստ վտանգաւոր դաւերու առջեւ, մէկդի դնէ իր ներքին վէճերն ու տարակարծութիւնները եւ մէկ մարդու պէս կանգնի Սուրիոյ ազնիւ արաբ ժողովուրդին կողքին՝ ի դերեւ հանելու համար թրքական այս նոր եւ այնքան չարագուշակ դաւերը :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍԱԼԱՆԿՐՕ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ

Երէկ առաւօտ, ժամը 9ին, Լիլի իր բնակարանին մէջ յանկարծամահ եղաւ ներքին նախարար Ռոժէ Սալանկրօ :

Ռոժէ Սալանկրօ ծնած է 30 մայիս 1890ին, Լիլի մէջ, որուն քաղաքապետն է : Աւարտած էՍորպոնը եւ հաւատաւոր ընկերվարական մըն էր : Վերջերս շատ ազդուած էր իր դէմ եղած յարձակումներէն :

Վերջին պահուն անցելը հաղորդեց թէ Սալանկրօ անձնասպան եղած է, չափազանց զգածուելով իր դէմ կատարուած յարձակումներէն, արդէն իսկ յուսահատութեան եւ մելամաղձութեան մատնուած՝ իր կնոջ մահէն վերջ :

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ՃԱՓՈՆ ԿԸ ԴԱՇՆԱԿՑԻՆ

Երէկ գրած էինք թէ, զրոյցի մը համաձայն, դաշինք մը կնքուած է Գերմանիոյ եւ Ճափոնի միջեւ, միացեալ ճակատ մը ստեղծելու համար բոլշեւիզմին, մասնաւորաբար Խորհրդային Միութեան դէմ : Այսօր կը հաստատուի այդ լուրը :

Արդէն շաբաթ մը առաջ, գերմանեւճափոնական դաշինքին լուրը մտահոգութիւն պատճառած ըլլալով խորհրդային կառավարութեան, Մոսկուայի ճափոնական գործակատարը, Սաքոհ, իր կառավարութենէն ստացած հրահանգին վրայ, 14 Նոյեմբերին յայտարարեց Քոզլովսկիի, արտաքին գործավարութեան արեւելեան բաժնի վարիչին, թէ որ եւ է հիմ չունին այն զրոյցները, որ շրջան կ՚ընեն գերմանեւճափոնական դաշինքի մասին :

Այս հերքումը բաւական չեղաւ, ուստի Մոսկուա հրահանգ տուաւ իր դեսպանին, Եուրենեւի, որ յարաբերութեան մտնէ ճափոնական արտաքին նախարարութեան հետ : 16 Նոյեմբերին, Եուրենեւ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ճափոնի արտաքին նախարարին՝ Արիթայի հետ, որ յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը որ եւ է դաշինք կնքած չէ խորհրդային Միութեան դէմ, սակայն աւելցուց որ բանակցութիւն կը կատարէ պետութեան մը հետ,— որուն անունը չտուաւ,— կազմելու համար ճակատ մը ընդդէմ բոլշեւիզմին :

Թաս հեռագրական գործակալութիւնը, հիմնուելով հեղինակաւոր աղբիւրներու տուած տեղեկութեանց վրայ, կը հաղորդէ թէ այն պետութիւնը, որուն անունը չտուաւ Արիթա, Գերմանիան է, որուն հետ Ճափոն դաշինք մը ստորագրած է եւ կը մնայ վաւերացումը : Այդ դաշնագրին այն մասը, որ մամուլին պիտի հաղորդուի, թէեւ կը խօսի ճակատ ստեղծելու եւ պայքարելու մասին ընդդէմ բոլշեւիզմին, իրականին մէջ փարաւան մըն է ծածկելու համար այն գաղտնի դաշնագիրը, զոր Գերմանիա եւ Ճափոն կնքած են միասնաբար գործելու համար, երբ երկու պետութիւններէն մէկն ու միւսը պատերազմի բռնուի ուրիշի մը հետ :

Եւրոպական մայրաքաղաքներու մէջ, մամուլը մեծ շահագրգռութեամբ կը զբաղի այս դաշինքով, որ օրուան նիւթն է դարձած :

Իտալական մամուլը հետեւեալ մեկնութիւնները կուտայ.—

Ճափոնական բանակը վերջերս բաւական ազդուած կը թուէր բոլշեւիկեան քարոզչութենէն : Թոքիոյի կառավարութիւնը ստիպուած էր միջոցներ ձեռք առնել՝ բարձրացնելու համար ճափոն զինուորին ռազմունակ տրամադրութիւնը, եւ պայքար բանալու համար բոլշեւիկեան գաղտնի քարոզչութիւններուն դէմ :

Միւս կողմէ, վերջերս Մոսկուա մշակած էր ծրագիր մը բոլշեւիկեան յարձակողական գործունէութեան մը համար : Ատոր դէմ առաջին անգամ ցցուեցաւ Գերմանիա մասնաւոր ծրագրով մը, որ ահա կը յանգի գերմանեւճափոնական դաշինքին : Սակայն գերմանեւճափոնական դաշինքին տրամադրութիւններուն համընթաց, նոյն ուղղութեամբ տեսակէտներ կը յայտնուէին ոչ միայն Պերլինի եւ Հռոմի մէջ, այլեւ Վիէննայի եւ Պուտափէշթի մէջ : Ուրեմն, պէտք է ըսել որ, եթէ գերմանեւճափոնական դաշինքը մշակուեցաւ, կամ Պերլինի եւ Հռոմի մէջ միացեալ ճակատի նոյն տրամադրութիւնները ստեղծուեցան, պատճառը Մոսկուայի յարձակողական ընթացքն էեւ ոչ ուրիշ բան : Գերմանեւճափոնական դաշինքը հրապարակ կը դնէ հաւաքական պայքարի սկզբունք մը, որ անհրաժեշտ է այնքան Ասիոյ, որքան Եւրոպայի մէջ, ընդդէմ բոլշեւիկեան յարձակողական շարժումին :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՒՐ ԿԸ ՑԻՇՈՒԻ ՓԱՆՋՈՒՆԻՆ

Ֆրանսական թերթ մը, շաբաթ մը առաջ, պզտիկ լուր մը կուտար Թուրքիայէն.— Պոլսոյ մէջ ծխախոտի մը թերթանոցի մը բանուորները գործադուլ յայտարարեր են *ա լա ֆրանսէզ* : Այսինքն ձեռք ծալած՝ նստեր են մը թերթանոցին մէջ : *Էնթէրնասիոնալ* մըն ալ կանչե՞ր են, հեռագիրը չըսեր, (հետաքրքիր էի լսել *էնթէրնասիոնա*լը թուրք *հաֆըզ*ներու բերնով, *եա՛ մէտէտ*ի եղանակով) : Հեռագիրը չըսեր նաեւ թէ բանթողները բռո՞ւնցք ցոյց տուած են թէ... *եաթաղան*, (թուրքերէն թերթ մը կը գրէ թէ ջարդի մօտան անցաւ, Թուրքիոյ մէջ մօտան ի՞նչ է չեմ գիտեր, բայց ջարդին մօտա ըլլալը լսած ալ չէի) :

Այս լուրը կարդացինք շաբաթ մը առաջ եւ քմծիծաղով մը անցանք ու մոռցանք : Յանկարծ առջի օր տեսայ որ *Իւմանիթէ*ն սեփական հեռագրի մը պէս կը հրատարակէր նոյն այդ լուրը : Շատ բան սորվեցանք եւրոպական թերթերու մեր դրացնութեան մէջ,— հեռագիրներ կան, «անվնաս» լուրերու մասին, որոնք ամիսը երկու անգամ կը դնեն՝ մեր թերթին Դ. էջի ըէքլամներուն նման, միայն պզտիկ *ուըթուշէ* մը վերջ, եթէ բաց մը կայ... սիւնակի մը տակ : Ես չեմ կարծեր սակայն, որ *Իւմանիթէն* բաց գոցելու համար արտատպած է այդ հեռագիրը : Սեւի վրայ տպուած կարմիր այդ թերթը մասնաւոր ախորժակով մըն էր, որ կը հրատարակէր թրքական լուրը,— աւետի՛ս, թուրք բանուորներն ալ գործադուլ կ՚ընեն, նի՛շդ ու նիշդ մեզի պէս, կեցցէ՛ համաշխարհային յեղափոխութիւնը :

Կը յիշեմ երջանիկ ժուհօն, որ անցեալ ամառ տաքուկ ու գիրուկ նախադասութիւններով կը պարծենար թէ յունիսի յեղափոխութիւնը (գործադուլ գրաւել) պատմական դէպք մըն է, աւելի մեծ քան ֆրանսական երբեմնի ոսկեզօծ յեղափոխութիւնը : Ու մարգարէաշունչ երեւակայութեամբ մը կ՚աւելցնէր թէ ֆրանսական մեծ յեղափոխութեան սկզբունքներուն նման, շուտով օտար երկիր հարս պիտի երթան յունիսեան յեղափոխութեան ձեւերը : Խօսքը մէջերնիս, գործարան գրաւելու քաջութիւնը, որ ժամանակ մը զօսանքի ձեւ առաւ, ընկերային յեղափոխութիւն մը ըլլալէ աւելի՝ քաղաքական ռազմախաղ էր,— Ֆրանսա այդ օրինակով կ՚ուզէր վարակել գերմանացի բանուորութիւնը, այն յոյսով թէ պիտի քանդուէր Գերմանիոյ զինապաշտ տրամադրութիւնը : Երկար ատեն ամբողջ Ֆրանսա ականջ կտրած՝ լուրի եւ հեռագրի կը սպասէր Հռենոսի միւս եզերքէն :

Եկա՛ւ հեռագիրը : Թուրքիոյ բանուորնե՛րն էին որ գործադուլ կ՚ընէին : Թուրքիա՞, թուրք բանուորութի՞ւն, թրքական գործարա՞ն,— ճիշդ է որ հիմա պետական գործարաններ կը շինուին, բայց եւրոպական ձախակողմեան թերթերը թրքական ո՞ր գործարաններուն վրայ դրած են իրենց յոյսը, *լէպլէպի*ի գործարանի՞ն թէ *գալըպխանէ*ներուն :

Իմ կարծիքովս, *Իւմանիթէ* ի զո՛ւր կ՚ուրախանայ,— Անատոլուէն ծագելիք յեղափոխութեան եւ այնտեղ հաստատուելիք ընկերային կարգերուն մասին գաղափար մը կազմելու համար՝ կը յանձնարարեմ կարդալ մեր *Փանջունին* ի Ծապլվար :

ԱՐԱՋ

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՀԱՐՑԸ

Ի՞ՆՉ ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՏՈՒԱՒ ՖՐԱՆՍԱ

«Ճիւմհուրիյէթ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Էնկիւրիէն, 13 նոյեմբեր թուականով .—

Ֆրանսական կառավարութիւնը Փարիզի մեր դեսպանին յանձնեց պատասխանը այն ծանուցագրին, զոր Թուրքիա տուած էր իրեն, Ալեքսանտրէթի խնդրին մասին : Պատասխանը այս առաւօտ դեսպանին կողմէ հաղորդուեցաւ Արտաքին գործավարութեան : Ֆրանսա համաձայն կը թուի այս խնդիրը յանձնելու դիւանագիտական երկար խորհրդակցութիւններու, ինչ որ բնականաբար լաւ ընդունելութիւն չպիտի գտնէ թրքական շրջանակներուն կողմէ :

Թուրքերէն *Թան* թերթին թղթակիցը եւս կը հեռագրէ Էնկիւրիէն նոյն թուականով .—

Ֆրանսա Փարիզի մեր դեսպանին միջոցաւ յանձնեց իր պատասխանը : Թէեւ դեռ յայտնի չէ պատասխանին պարունակութիւնը, բայց իրաւասու շրջանակները կ՚ենթադրեն թէ ֆրանսական կառավարութիւնը պիտի ճանչնայ Թուրքերու բացայայտ իրաւունքը : Մասնաւոր յանձնաժողով մը, նախագահութեամբ արտաքին գործավարութեան քարտուղար Նուման Մէնէմէնճիօղլուի, այսօր քննեց ֆրանսական պատասխանը : Փարիզի պատասխանը մեր կառավարութեան յանձնուած ըլլալով, Ալեքսանտրէթի խնդրին բանակցութիւնները սկսած կը համարուին :

Ազգ. Ժողովի այսօրուան նիստէն յետոյ, Գործավարներու Խորհուրդը գումարուեցաւ Իսմէթ Ինէօնիւի նախագահութեամբ եւ որոշումներ տուաւ զանազան հարցերու մասին :

«Անկցի Աթաթուրք, կեցցէ Սուրիան»

« ՍՈՒՐԻՈՅ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ Կ՚ԵՐԿԱՐԻՆ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՒՐՈՍԵԱՆ ԼԵՌՆԵՐԸ »

Պէյրութի Ազդակը կը գրէ (12 նոյ.) .—

Երկուշաբթի առաւօտ, Պէյրութի պատժական ատեանին առջեւ տեղի ունեցաւ դատավարութիւնը անցեալ տարի «էլ Մէսա» թերթի տնօրէնին դէմ գործուած յարձակման : Դատաւորը, յետ դատավարութեան, կարդաց վճիռը, որուն համաձայն հինգ ամիսէն մինչեւ մէկ շաբաթ բանտարկութեան կը դատապարտուէին յարձակողները, որոնց բոլորն ալ կը պատկանին Սուրիական կուսակցութեան :

Դատավճիռը կարդացուելէն վերջ, ներկայ գտնուող Սուրիական կուսակցութեան անդամներէն Ֆուատ Հատտատ, սկսաւ պոռալ. «Անկցին սիոնիստները, կեցցէ Սուրիա, կեցցէ Անթուն Սաատէ» :

Դատաւորը հրամայեց լռութիւն պահել, սակայն Ֆուատ շարունակելով գոչեց .

— «Անկցի Քամալ Աթաթիւրք որ կ՚ուզէ խլել Ալեքսանտրէթը» :

Ընդհանուր դատախազը պահանջեց բանտարկել զայն : Երբ ամբաստանեալներու աթոռին վրայ նստեցուցին զայն, Ֆուատ ըսաւ.

— « Սուրիական կուսակցութեան երիտասարդները իրենց կուրծքերով պիտի պաշտպանեն այս երկրին սահմանները, որոնք կ՚երկարին մինչեւ Տաւրոսեան լեռնաշղթան » :

Դատարանը խկոյն դատեց եւ վեց ամսուան բանտարկութեան դատապարտեց զայն :

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՍՊԱՅԱԿՈՅՏԻ ՊԵՏԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԸ

Անցեալ շաբթուան ընթացքին, Պուքրէշի մէջ գումարուեցաւ Պալքանեան Ուխտին մասնակցող պետութեանց սպայակոյտներու ժողովը:

Պալքանեան Ուխտի կազմութենէն ասդին՝ առաջին անգամն է, որ զուտ զինուորականներու մասնակցութեամբ եւ, հետեւաբար, զուտ զինուորական խնդիրներու մասին ժողով մը կը գումարուի:

Այդ ժողովի օրակարգի մասին ոչինչ գիտենք: Ըլլալով բացառապէս զինուորական հաւաքում մը, բնականաբար ան պիտի զբաղի պալքանեան այդ չորս երկիրները շահագրգռող զինուորական խնդիրներով:

Կարգ մը տեղեկութեանց համաձայն, այդ ժողովը քննած է Պալքաններու եւ ընդհանրապէս Եւրոպայի քաղաքական այժմու կացութենէն բղխող անհրաժեշտութիւնները: «Ռոյթէր» գործակալութեան մէկ հեռագիրը կը հաղորդէր թէ ժողովի ընթացքին առաջարկ բերուած է Պալքանեան Ուխտի պետութեանց բանակներուն համար ստեղծել միակ հրամանատարութիւն մը՝ պատերազմի պարագային: Ուրեմն նաեւ ստեղծել թէքնիքի ու մարզումի նոյնութիւն մը, որպէսզի ամէն վայրկեան կարելի ըլլայ այդ չորս բանակները փոխադարձ օժանդակութեան հրաւիրել կամ մէկ ձեռքի տակ շարժման մէջ դնել:

Ինչպէս ըսինք, իր տեսակին մէջ առաջինն էր այս ժողովը: Պալքանեան Ուխտը տարիներու կեանք մը ունի: Ժողովներ ու խորհրդակցութիւններ շատ են եղած՝ անոր ստեղծումէն ասդին: Պելկրատ, Պուքրէշ, Աթէնք կամ Էնկիւրի՝ զանազան առիթներով ժամադրավայրերը եղան յիշեալ չորս պետութեանց ղեկավարներուն: Դաշինք, զինակցութիւն, մեկնաբանութիւններ ու հանդիսաւոր խոստումներ տեղի ունեցան, բայց, այդ բոլորը եղան քաղաքական կամ տնտեսական գետիններու վրայ: Նոյն իսկ, եւ կար տարակարծութիւններէ վերջ, ճշդուեցան, Ցալտարիսէն յետոյ Մեթաքսասի օրով, փոխադարձ յանձնառութիւնները՝ պատերազմներու կամ յարձակումներու պարագային, բայց երբեք սպայակոյտները իրարու քով չեկան:

Այդ է պատճառը, որ Պուքրէշի ժողովը մասնաւոր ուշադրութիւն գրաւեց:

Իսկ այդ հետաքրքրութիւնը չափազանց հասկնալի է: Մանաւանդ այս օրերուն, երբ քաղաքական ու դիւանագիտական արտակարգ եռուզեռ մը կայ Եւրոպայի մէջ, դիրքերը գրեթէ կը ճշդուին ու, ինչ որ կարեւոր է, Պալքանեան Ուխտը նախկին սերտ կապերու արտայայտութիւնը ըլլալէ դադրած է այլ եւս:

Առաջին եզրակացութիւնը զոր կարելի է հանել այդ ժողովէն, սա է թէ Պալքանեան Ուխտի չորս պետութիւնները հարկ զգացած են իրենց ուխտը կամ զինակցութիւնը ամրացնել եւ զինուորական գետնի վրայ, նոյն իսկ գործակցութեան հիմքերն ու ձեւերը ճշդելով: Երկրորդ՝ անոնք պէտք տեսած են ցոյց տալու իրենց այդ ներքին կապը ու այդ կապին շօշափելի արդիւնք չորս բանակներու ուժը:

Արդ, եթէ այս հաւաքումը, ուխտին կազմութենէն շատ յետոյ, անհրաժեշտութեան մը արդիւնք է, բնականօրէն մարդ կը տարուի խորհելու թէ՝ ինչ հաւանականութիւններու ծնունդ է ան եւ որո՞ դէմ ուղղուած է:

Այս հարցումին պատասխանը կուտայ Պալքանեան Ուխտին նախատեսուած գործակցութեան կամ յանձնառութիւններու տրամադիրը:

Այդ տրամադիրը արտապալքանեան չէ: Ըսել կ'ուզենք, ուխտը չի նախատեսեր փոխադարձ օգնութիւն մը՝ Պալքաններէն դուրս: Ատոր ամէնէն խօսուն փաստը տուաւ Յունաստան, երբ Պելկրատի մէջ իր այժմու վարչապետին միջոցաւ ճշդեց փոխադարձ օժանդակութեան մը սահմանները:

Ուրեմն, եթէ զինուորական այս խորհրդակցութիւնը կամ ժողովը քննած է պալքանեան մարզին վրայ պատերազմական գործողութեան մը պարագաները, ինքնին կը ծագի երկրորդ հարցում մը,— պալքանեան ո՞ր պետութեան կողմէ կասկած կամ վտանգ երեւան է եկած: Պալքաններու մէջ, Ուխտէն դուրս, կան Ալպանիան եւ Պուլկարիան: Առաջինը, թէեւ հովանաւորուած Իտալիայէն, այսուհանդերձ անկարող է, անշուշտ, չորս պետութիւնները այդ աստիճան մտահոգելու:

Կը մնայ Պուլկարիան: Այս երկիրը զինաթափ է: Սեղմուած՝ չորս կողմէն՝ անզօր է շարժելու, իսկ իր տարիներու յարատեւ քաղաքականութիւնն է եղած հաշտարար ընթացք մը ունենալ, յարգել դաշնագիրներու պարտաւորութիւնները եւ չենալ Ազգերու Դաշնակցութենէն: Այլ խօսքով, Պուլկարիա եւս, դուրս մնացած ըլլալով հանդերձ Պալք. Ուխտէն, խաղաղութեան քաղաքականութեան ազդակներէն մին է ու երբեք տեղի չկայ ենթադրելու թէ անիկա կրնայ վտանգ մը, եւ, հետեւապէս, մղիչ ազդակ մը եղած ըլլալ՝ իր շուրջի չորս երկիրները զինուորական լուրջ ժողովի մը տանելու համար:

Կը տեսնուի, որ Պալքաններէն ներս վտանգի մը գոյութիւնը ըմբռնելի չէ: Այդ պարագային, հարկ կ'ըլլայ ուխտին տրամադիրէն դուրս գալ, եւ այդ վտանգը փնտռել Պալքաններէն դուրս:

Այս փնտռտուքին ուժ կուտայ նաեւ այն պարագան, որ Յունաստան — ինչպէս կ'ըսէր հեռագիր մը, — իր ներկայացուցիչը ղրկած է «որպէս դիտող»: Աթէնքի այս վերապահութիւնը ոչ միայն կը խախտէ ուխտին զինուորական գետնի վրայ հաւաքական գործունէութեան մը կարելիութիւնը, այլ եւ կը մղէ կապ մը տեսնելու Յունաստան եւ միւս երեք երկիրներու նախկին տարակարծութեան եւ Աթէնքի այժմու «դիտող»ի դերին միջեւ: Իսկ այդ կապը՝ իր կարգին՝ աւելի կը շեշտէ մեր այն ենթադրութիւնը թէ Թուրքիա, Եուկոսլավիա եւ Ռումանիա մտահոգուած են դուրսի ու նաեւ մեծ ուժի մը հաւաքական քայլերէն:

Մենք որ մօտէն կը հետեւինք բոլոր այն դէպքերուն, որոնք հեռուէն կամ մօտէն առնչութիւն ունին Թուրքիոյ հետ, Պուքրէշի ժողովի մէջ կը ջանանք փնտռել այդ արտաքին ու մեծ կամ մտահոգիչ ուժին անունը:

Այս ջանքին կը նպաստեն, նախ, խմբաւորումները որոնք, կ'ըսէինք վերը, սկսած են կազմուիլ: Երկրորդ՝ անգլեւթուրք յարաբերութիւնները եւ անգլեւիտալական մրցակցութիւնը:

Ինչպէս կ'երեւի, քանի կ'աճի իտալական յաւակնութիւնն ու քանի կը չէզոքուին Մուսոլինիի պահանջները, Լոնտոն այնքան կ'աշխատի սեղմել օղակը զորս սկսաւ պրկել իտալեւհաբէշ պատերազմի օրերուն:

Անտարակոյս, նոյն Լոնտոնը մատ ունի եւ Պուքրէշի ժողովին մէջ: Ու ապահովաբար այդ ժողովին նախաձեռնութիւնը եկած է Էնկիւրիէն՝ Լոնտոնի դրդումով կամ յանձնարարութեամբ: Ու կասկած չկայ, որ Թուրքիա անվարան ու անվերապահ կերպով համամիտ է ոչ միայն Պուքրէշի ժողովին, այլ եւ՝ կողմնակից՝ այդ ժողովի որոշումներու գործադրութեան, եթէ հարկ ըլլայ:

Արդ, կարելի՞ է նոյն վճռականութեամբ ըսել, թէ Պալք. Ուխտի միւս պետութիւնները եւս Թուրքիոյ չափ պատրաստակամ են կիրարկելու այն որոշումները զորս տուին իրենց սպայակոյտներու պետերը:

Եթէ փորձենք արագ ու ներելի գընահատում մը ընել այն յարաբերութեանց որոնք այժմ գոյութիւն ունին եւրոպական պետութեանց միջեւ եւ որոնց մասին ամէն օր արձագանգ կ'ըլլայ միջազգային մամուլը, պիտի նկատենք որ՝ ոչ Եուկոսլավիա եւ ոչ ալ Ռումանիա կրնան լուրջ ու անկեղծ յանձնառութեան մը տակ մտնել՝ իրապէս զինուորական գործակցութիւն մը ունենալու տեսակէտէն:

Անշուշտ, կարելի չէ ըսել թէ Պելկրատ վերապահ է ներքնապէս, որովհետեւ Մուսոլինի իր վերջին ճառով բարեկամութեան ձեռք երկարեց: Չէ՞ որ նոյն Մուսոլինին Հունգարիոյ ի նպաստ վերաքննութենէ բռնուեցաւ:

Բայց, կարելի չէ ըսել նաեւ թէ Եուկոսլավիա նման հարկադրանքի մը ներքեւ է՝ երբ նկատի ունենանք Պելկրատի ու Պերլինի յարաբերութիւնները:

Նուազ ուշագրաւ չէ նաեւ՝ եթէ ոչ հակումի, գոնէ տրամադրութեան փոփոխումը զոր Պուքրէշը կը շարունակէ երեւան բերել, նոյն այդ փոփոխումին առաջին զոհը դարձնելով իր անուանի արտաքին նախարարը՝ Թիթուլէսքուն:

Քաղաքական կացութիւնը հետզհետէ այնքան կը կնճռոտի ու նոյն իսկ ուխտակից երկիրներու շահերը այնքան կը տարբերին իրարմէ, որ երբեք սխալած չենք ըլլար, եթէ ըսենք թէ ներքին կատարեալ համաձայնութիւն մը գոյութիւն չունի նաեւ Պալքանեան Ուխտի մասնակից երկիրներու միջեւ:

Տարիներ առաջ պայմանները ուրիշ էին: Ու այդ տարբեր պայմաններուն ծնունդը եղաւ ան: Եթէ կը պահէ իր գոյութիւնը՝ այդ չի նշանակեր թէ զայն ծնող պատճառները եւ անոր կազմութեան մղիչ տեսակէտները այսօր ալ կան:

Չորս երկիրներէն միակը որ լրջօրէն շահագրգռուած է այդ ուխտի պահպանութեամբ եւ զինուորական գործակցութեամբը՝ Թուրքիան է: Իսկ անոր սպառնացող վտանգը երբեք կապ չունի Ռումանիոյ կամ, մասամբ Եուկոսլավիոյ հետ: Այդ է պատճառը որ Թուրքիա,— երբ վայրը հարկ զգայ, եւ կամ այդ վտանգը սկսի լսելի ըլլալ իր դղրդիւնը,— իր մարաջախտ Ֆէվզիին քով ոչ Սամսոնովիչը (ռումէն), ոչ Նիխիչը (սերպ) եւ ոչ ալ Փափագոսը (յոյն) պիտի գտնէ:

Վտանգի ամէն մէկը պիտի ջանայ իր մորթը փրկել եւ ուրիշին համար ողջ գլուխը աւետարանին տակ չդնել:

Անիկա չի նշանակեր, ի հարկէ, որ Թուրքիա մինակ պիտի ճակատի, վտանգի այդ վտանգին մեկուսացման կողմնակից են եւ Ռուսիան եւ Անգլիան:

Խնդիր է միայն թէ՝ առաջինը ո՞րքան հնարաւորութիւն պիտի ունենայ օգնելու, իսկ երկրորդը՝ ո՞րքան կարելիութիւն՝ մէկն ու միւսը իրեն հետ քշելու: Որովհետեւ Ալպիոնը կամ ուրիշին ունելիով շագանակ կը հանէ կրակէն եւ կամ ուրիշներու հետ կը նետուի՝ միշտ ամէնէն ետեւ մնալով..

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՈՒԺԸ

Վերջին տարիներս բոլշեւիկեան վտանգից թերեւս աւելի, եւրոպական մի շարք երկիրների համար սպառնալից իջաւ պատերազմի վտանգը: Պարտըւած Գերմանիան տասնեւհինգ տարուան համար երկունքից յետոյ լոյս աշխարհ հանեց Ադոլֆ Հիթլերը, որ նպատակ է դրել Գերմանիան դարձեալ վերածել հզօր պետութեան: Իր այս նպատակին հասնելու համար է որ Հիթլերը թօթափեց Գերմանիայի վրայ Վերսայլի դաշնագրով դրուած ծանր լուծը: Այսինքն մերժեց վճարել պատերազմական պարտքերը, աւելացրեց Վերսայլի դաշնագրով որոշուած գերմանական բանակի թիւը: Զէնքով գօտի կոչուած Սարի շրջանը միացրեց գերմանական հողամասին, դիմելով հանրաքուէի եւ, հիմա էլ գիշեր ցերեկ զինւում է ի կատար ածելու համար աւելի խոշոր եւ յանդուգն նպատակներ եւ ծրագիրներ, ինչ որ լրջօրէն սթափեցրեց յաղթական պետութիւններին: Գերմանիան քանի որ տիւ ու գիշեր յամառօրէն սկսել է զինուել, պարզ է որ պատերազմելու լուրջ պատրաստութիւններ է տեսնում: Իսկ թէ ո՞ր պետութիւնների դէմ — այդ էլ դժուար չէ մօտաւորապէս մատնանշել, եթէ հետեւելու լինենք գերմանական կառավարութեան անդամների յայտարարութիւններին, մամուլին ու դիւանագիտական գործունէութեան:

Հիթլերի կառավարութիւնը նպատակ է դրել արշաւել դէպի արեւելք՝ գաղութներ ձեռք բերելու նպատակով: Եւ որպէսզի այս անգամ սխալուած չլինի երկու ճակատի վրայ կռուել, գերմանական կառավարութիւնը աշխատում է բարեկամական դաշն կնքել արեւմտեան երկու մեծ պետութիւնների՝ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ, քսանեւհինգ տարի ժամանակով: Իսկ թէ Գերմանիայի հայեացքը դէպի ո՞ւր է ուղղուած, այդ էլ յայտնի է,— Չեխոսլովակիայի վրայով դէպի Ռումանիա: Այնտեղից էլ Ուկրայնայի վրայով մինչեւ Պաթում-Բաքու: Ռումանիայի, Ուկրայնայի եւ Կովկասի պէս բնական ամէն տեսակ հարստութիւններով առատ երկիրները եթէ յաջողի գրաւել, պարզ է որ Գերմանիան այնպէս է հարստանալու եւ բարգաւաճելու, որ թերեւս ապագայում դառնայ Եւրոպայի ամէնից ուժեղ պետութիւնը իր բանակով ու ճարտարարուեստով:

Այսպիսի հեռանկարի վրայ բնական է որ հաշտ աչքով չնային եւրոպական մի շարք մեծ ու պզտիկ պետութիւններ եւ իրենց հերթին եւս փութացնեն իրենց բանակների սպառազինումը: Պէտք է նկատի ունենալ նաեւ այն հանգամանքը, որ Չեխոսլովակիան, Ռումանիան ու Խ. Ռուսաստանը անդամահատելու խնդրով Գերմանիայի չափ շահագրգռուած է նոյնպէս Աւստրիան, Հունգարիան, Իտալիան, Պուլկարիան, Լեհաստանը, Ֆինլանտիան եւ հեռաւոր արեւելքի մէջ Ճափոնը: Ինչպէս տեսնում ենք միատեսակ շահերով եւ հեռանկարներով իրար հետ զինակցելու հողը պատրաստ է եւ ամէն օր մամուլի մէջ կարդում ենք զանազան մայրաքաղաքներում տեղի ունեցող դիւանագիտական բանակցութիւնների մասին: Պարզ է որ պատերազմի վտանգը մօտալուտ համարելով, շահագրգռուած պետութիւնները աշխատում են իրենց զինակիցների թիւը աւելցնել: Սակայն վարագոյրը քաշելուց, այսինքն պատերազմական գործողութիւնները սկսած առեն միայն կը պարզուի իւրաքանչիւր պետութեան բռնելիք ընթացքը: Մեծ պատերազմի նախօրեակին Իտալիան զինակից էր Գերմանիային ու Աւստրօհունգարիային, Անգլիան էլ չէզոք էր համարւում: Բայց հէնց որ թնդանօթները որոտացին, թէ Իտալիան եւ թէ Անգլիան միացան Ֆրանսային, Ռուսաստանին եւ Ճափոնին: Ապագայ պատերազմին ի թիւս ուրիշների կը պարզուի նաեւ մեզ շահագրգռող Թուրքիայի բռնելիք դիրքը: Ինչպէս նաեւ Իտալիայի դիրքը Թուրքիայի հանդէպ:

Գլխաւորապէս Գերմանիայից կախում ունի ապագայ պատերազմի թըւականը: Մասնագէտների կարծիքով Գերմանիան դեռ եւս մէկ տարի պէտք ունի, իր զինուորական բոլոր պէտքերը լրացնելու համար:

Քանի որ եւրոպական պետութիւնները կանգնած են մի աւելի եւս ահաւելի պատերազմի առջեւ, որի պատճառով բոլորն էլ տենդօրէն լծուած են գործի, թող թոյլ տրուի ինձ, «ի պէտս դարդացելոց», ներկայացնել եւրոպական բոլոր պետութիւնների ժողովուրդների եւ գալիք պատերազմին տրամադրելի կռուող ուժերի ընդհանուր տախտակը, կլոր թիւերով որ քաղել եմ յայտնի Ֆրանսացի ռազմագէտ Զօր. Դեբէնէյի մի աշխատութիւնից, լոյս տեսած «Էքսէլսիօր» ամսագրի նոյեմբերի թիւից:

	Միլիոն ժող.	միլ. զին.
Ռուսիա	166	35
Գերմանիա	67	13
Անգլիա	46	9
Ֆրանսա	42	8
Իտալիա	41	8
Լեհաստան	32	6.5
Սպանիա	23	4.5
Ռումանիա	18	3.5
Եուկոսլավիա	14.5	3
Թուրքիա	16	
Չեխոսլովակիա	14.5	3.200
Հունգարիա	8.5	2.5
Աւստրիա	6.5	1.700
Հոլանտա	8	1.300
Պելժիա	8	1.5
Փորթուգալիա	6.5	1.5
Յունաստան	6.5	1.5
Պուլկարիա	6	1.5
Շուէտ	6.5	1.5
Զուիցերիա	4	65
Ֆինլանտա	3 2/3	800 հ.
Տանիմարք	3.5	700
Նորվեկիա	2 2/3	700
Լիթուանիա	2.5	550
Եսթոնիա	1.5	1.5
Լաթուիա	1	200
Ալպանիա	1	370
		200

Մօտաւորապէս 570 միլիոն ժողովուրդ եւ 115 միլիոն զօրք:

Այս հաշուով ուրեմն, իւրաքանչիւր ժողովուրդի հինգ անդամներից մէկը համարւում է կռուող ոյժ, ռազմիկ: Ներկայ Հայաստանի հայութիւնը եթէ հաշուելու լինենք մէկ միլիոն, մօտակայ պատերազմին Ներկայ Հայաստանը կարող է հանել երկու հարիւր հազար ռազմիկ: Իսկ եթէ ամբողջ հայութիւնը կեդրոնացած լինէր ներկայ Հայաստանում, պատերազմի պարագային մենք կարող կը լինէինք դուրս բերել կէս միլիոնից բանակ... Այս տասնեւութ յետպատերազմեան տարիներին Եւրոպայի կէս միլիառից աւելի խոշոր զանգուածը ապրեց համեմատաբար խաղաղ եւ շինարար կեանքով: Իսկ ասկից վերջը թեւակոխում է նախապատերազմեան սպառազինական շրջանը յղի ահռելի աւերածութիւններու եւ թերեւս տասնեակ միլիոն մարդկային զոհերու վտանգով: Գալիք պատերազմները պէտք է լինեն աւելի դաժան եւ ահաւոր իրենց հետեւանքով, վասնզի իրար հետ պատերազմելու զէնքերն ու միջոցները հետզհետէ այնպիսի կատարելութեան են հասցնելու, որ վերջ ի վերջոյ մարդկութիւնը կործանելու է իր իսկ հնարած միջոցներով եւ իր ձեռքով:

ԲԵՆՕ

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՀԱՐՑԸ

Թուրքերէն Թան կը գրէ.— Ֆրանսա տակաւին չէ պատասխանած այն ծանուցագրին, զոր Փարիզի Թուրք դեսպանը տուաւ, ամիս մը առաջ Անտիոքի եւ Ալեքսանտրէթի խնդրին մասին: Կը սպասուի որ մէկ երկու օրէն յանձնուի պատասխանը:

Միւս կողմէ սակայն, երկու պետութեանց միջեւ սկսած են առաջին շփումները Ալեքսանտրէթի խնդրոյն շուրջ: Շփումները կը շարունակուին բարեկամական եւ համերաշխ մթնոլորտի մը մէջ, եւ կասկած չկայ թէ արդիւնքը պիտի գայ ամրապնդել Թուրք եւ Ֆրանսական սերտ բարեկամութիւնը եւ հարեւանի լաւ յարաբերութիւններ հաստատել Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ միջեւ:

ԽՄԲ.— Երկու օր առաջ հրատարակած էինք ֆրանսացի բարձր պաշտօնատարի մը յայտարարութիւնը, թէ որ եւ է բանակցութիւն չի կատարուիր ներկայիս:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

«Թան»ի զին. թղթակիցը Թուրքերուն ուժը կը հաշուէր արեւելեան նահանգներու մէջ ընդամէնը 50.000 հետեւակ, 2500 այրուձի եւ 306 հին ձեւի թնդանօթներ:

Իսկ ուրիշ աղբիւրներ Հայաստանի դէմ գործող թրքական բանակը կը հաշուէին 3 — 9 — 11 — 12րդ եւ խառն զօրաբաժիններ ու անկանոն մասեր, ընդամէնը 28,000 մարդ, 3000ը հեծեալ:

Թրք. յարձակող բանակը երկու գըլխաւոր մասի բաժնուած էր:

Սուրմալուի ճակատին վրայ թշնամին ունէր մէկ զօրաբաժին հետեւակ, 8 թնդանօթ, ձիաւոր մասեր եւ 2000 քիւրտ ու թուրք խուժան, մօտ 5000 հոգի:

Մեր կողմը, ճակատի հրամանատարն էր Դրօն: Իր ձեռքին տակ ունէր 9րդ գունդը (Խուտաբաշեան) 1200 սուին, 25 ձիաւոր, 16 գնդացիր: Առանձին արշաւախումբ 500 մարդ, 16 գնդացիր եւ 8 ձեռքի գնդացիր: Կուռոյի հեծելազօրը, 300 մարդ: Յետոյ ուրիշ մասեր ալ եկան բռնելու 8րդ գնդի տեղը: Ընդամէնը կարելի էր հաշուել մօտ 4000 հոգի:

Կարսի ճակատը Թուրքերը ունէին 4 զօրաբաժին եւ քրտական անկանոն մասեր, ընդամէնը մօտ 15,000:

Հայկական ուժերը հետեւեալն էին. 4րդ գունդ (Միրիմանեան) 2000 սուին: 5րդ գունդ (Շաղուբադեան) 700 սուին: 7րդ գունդը՝ (Իշխանեան) 800 սուին: 8րդ գունդը (Բաղտասարեան) 1500 սուին: Գնդ. Ղորղանեանի հեծելազօրքը: Կամաւորական զանազան խումբեր (Սմբատ, Փիլոս, Մուրատ եւայլն) գումարը մօտ 8000 մարդ՝ առանց հաշուելու հրետանին:

Նախիջեւանի ուղղութեամբ կանգնած էին 2րդ եւ 3րդ գունդերը (Հասան Փաշայեան) թիւով մօտ 3000 հոգի:

Ղազախի ճակատի վրայ 6րդ գունդը (Մանիեւ) 2000 սուին:

Կարսի ճակատի հրամանատարն էր Զօր. Յովսէփեանը: Իսկ ամբողջ զօրախումբի հրամանատարը Զօր. Սիլիկեանը, որ Ալեքսանդրապոլ կը գտնուէր: Վերին հրամանատարութիւնը կը վարէր զին. նախարարութեան կից սպարապետութիւնը:

Մեծագոյն սխալներէն մէկն ալ իմ կարծիքովս հիէրարշիի բազմաստիճան ըլլալուն մէջն էր: Մեր երկիրը այնքան փոքր է, ճակատները այնքան մօտ էին մայրաքաղաքին, որ Սպարապետութեան եւ կրակի գծին միջեւ միջնորդ սպայակոյտներ հիմնել աւելորդ էր բացարձակապէս: Կարսի ճակատին վրայ եղած փոփոխութիւնները նախ Ալեքսանդրապոլ հաղորդելու համար պարապ ժամանակ կը վատնուէր: Աւելի պարզ կ'ըլլար վերցնել Ալեքսանդրապոլի սպայակոյտը եւ կամ աւելի ճիշդ զայն փոխադրել Կարս ճակատին վրայ, անմիջական կապ ստեղծելու համար կրակի գծին եւ սպարապետութեան միջեւ:

Ամէն պարագայի այսպէս էր ռազմաճակատին կառուցուածքը եւ ինչպէս տեսանք ուժերու յարաբերութեններէն, թուական առաւելութիւնը թշնամիին կողմն էր:

Եւ այսպէս ալ սկսանք Հոկտ. 14ի հայկ. յարձակողականը:

ՀԱՅԿ. ՅԱՐՁԱԿՈՂԱԿԱՆԸ

(Հոկտ. 14)

Կռիւները առ հասարակ երկու տեսակ են,— յարձակողական եւ պաշտպանողական: Երկուքն ալ իրենց առաւելութիւնն ու թերութիւնը ունին: Սակայն համոզուելու է որ յարձակողական չէշտակի հարուածով միայն կարելի է հասնիլ որոշուած նպատակին: Յարձակող կողմը կ'ապահովէ նախաձեռնութիւնը եւ շարժելու ազատութիւնը, իր կամքը պարտադրելով իր հակառակորդին: Այսպէս, Հայկ. հրամանատարութիւնը Հոկտ. 14ի համար իւրաքանչիւր զօրամասին ուղարկեց իրեն յատուկ յարձակողական ծրագիրը: Յարձակելու միտքը եւ հարուածելու տենչը սքանչելի է, սակայն անհրաժեշտ է նախօրօք կանխապատրաստել, խորունկ քննութեան ենթարկել անոր ձեւն ու ուղղութիւնը: Յարձակման մը նախապայմանը պահեստի ուժ ունենալն է եւ երկրորդ մանէօվր, այսինքն շրջանիկ գործողութիւն մը, որպէսզի թշնամին հարկադրուի անպայման տեղահան ըլլալ իր ամրացուած հողամասէն: Յարձակման մէջ կրակը միայն բաւական չէ, կարեւոր է եւ շարժումը:

Արդ Կարսի զօրախումբին հրամանատարը ոչ մէկ պահեստի ոյժ ունէր իր ձեռքին տակ, աւելին, դեռ մեր գունդն ալ բոլորովին անտեղի կերպով ցրուեց եւ 1500 սուին հաւաքաբար չմասնակցեցաւ Հոկտ. 14ի յարձակման:

Յարձակման յատակագիծը շրջանիկ գործողութեանց եւ մանէօվրի վրայ չէր հիմնուած, ընդհակառակն ճակատ ճակտի երկու կողմերը իրար զարնելու սխալը ընդունած էր, ինչ որ ի վերջոյ չարաբաստիկ եղաւ մեզ համար: Թուրք զինուորը յամառօրէն պաշտպանեց իր հողամասը եւ դեռ աւելի երես առած՝ նոր գրաւումներ կատարեց:

Իգտիր կը գտնուէինք տակաւին, երբ առիթ ունեցանք խօսելու հակայարձակման մը մասին: Անիկա կը մտածէր Կաղզուան ընտրել իբրեւ յարձակման ելակէտ, եւ հարուածել թշնամին աջ թեւէն: Իմաստուն բայց յանդուգն ծրագիր էր, որովհետեւ շատ դժուար էր պէտք եղած կեդրոնացումները կատարել հոն, Իգտիր-Կողբ-Կաղզուան գիծը երկար եւ վտանգաւոր էր մեր փոքր բանակին համար: Եւ մտածել որ Թուրքերն ալ ճիշդ այդ թեւով, այսինքն աջ կողմէն պաշտպանողական գործողութիւն մը պիտի կատարէին յետագային:

Առիթ ունեցանք նոյնպէս եւ Սեպուհի հետ ծրագիր մը մշակելու: Սեպուհ առաջարկեց Սիլիկեանին՝ իր հրամանին ներքեւ գտնուած բրիկատը 7րդ, 8րդ գունդերը, ուժեղացնել զայն պէտք եղած հրետանիով եւ հեծելազօրով եւ յարձակիլ թշնամիին ձախ թեւին վրայ Մերտենեկ-Օլթի ուղղութեամբ: Սակայն Զօր. Սիլիկեանը նկատի չառաւ այս առաջարկը, ընդհակառակն կտոր կտոր եղաւ կիսաբաժինը: Այս առթիւ Սեպուհը դառնօրէն վշտացած, ժամանակ մը թողուց զօրամասը, եւ երկար պնդումներու վերջ միայն եկաւ միանալու մեզ՝ Օղէրո, ստանձնելով աջ թեւի ռազմաբեմի հրամանատարութիւնը:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(11) (Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

«ՊԱՆԴՈՒԽՏ» ԲԱՌԸ ԵՒ ԻՄԱՍՏԸ

— · —

Հինուց ի վեր հետեւողական սովո-րութիւն մը ունինք, ի մէջ այլոց՝ «պանդուխտ» բառը գրել «պ» եւ «դ» տառերով, առանց վերլուծելու իմաստը կամ նշանակութիւնը արմատին՝ «պանդ», որմէ ոչինչ կը հասկնանք, եթէ նոյն իսկ վերցնենք մէկ կամ աւելի տառեր՝ իբրեւ աւելորդ: Սակայն եւ այնպէս, այս բառը շատ գործածական է եւ մաքուր, զուտ հայերէն, եթէ գրուի տարբեր ձեւով, զոր օր. «բանդուխտ» կամ «պանտուխտ»: Ուստի ճիշդ է «Յառաջ»ի մէջ եղած մասնաւոր հետաքրքրութիւնը, մանաւանդ հայերէնագէտ յարգելի անձնաւորութեան մը կողմէ:

Առաջարկուած բաղձանքը տեղին է եւ իրաւունքով, քանի որ միամտութիւն պիտի ըլլար կոյրկուրայն հետեւիլ աւանդական ուղղագրութեան:

Հմուտ ու լեզուագէտ բանասէրներու պարտքն է ստուգաբանել այդ բառին արմատական կազմը, հին ու նոր բառարաններու բացատրութիւններով, մինչեւ այժմ լրիւ լուծում տրուած չըլլալուն համար որոշ կերպով:

Թող ներուի ինծ՝ համեստ կարողութեամբս մէջ նետուիլ եւ իմ հասկացողութեանս համաձայն կարծիքս յայտնել.—

Ըստ իս «պանդուխտ» բառը կազմուած է «բանտ» եւ «ուխտ» արմատական բառերու միացումով, բայց ժամանակի ընթացքին, հնչումի դժուարութիւնը մաչեցուցած, այսինքն՝ փոփոխութիւն մտցնելու սովորականութեան տակ դրած է, պարզապէս լեզուի համակերպութեամբ, սահուն եւ դիւրահնչուն արտասանելու համար, աւելի թեթեւ, աւելի քաղցր, աւելի հաճելի, ինչպէս նաեւ ականջի լսողութեան համար աւելի յստակ, նուրբ եւ աղուորիկ: Կրնանք օրինակ առնել այդ բառին երկու տեսակ գրուած ձեւերը «պանդուխտ»ը եւ «բանդուխտ»ը եւ պիտի զգանք դժուարութիւնը մեր կոկորդին մէջ:

Շատ հաւանական է «բանդուխտ»ին «բ» տառը փոխակերպուած է «պ»ի, մինչդեռ «դ» տառը օտար է այս բառին համար եւ հոս անիրաւ տեղ մը գրաւած է:

Հաստատելու համար իմ կարծիքս եւ համոզումս, հարկ է տալ բացատրութիւնները «բանտ» եւ «ուխտ» բառերուն, որպէսզի կարենանք հետեւցնել թէ այս երկուքին միացումով, իրենց իմաստով, կուտա՞ն մեր «պանդուխտ» բառին բուն եւ ճշգրիտ նշանակութիւնը:

1. Բանտ,— արգելարան, զնդան, նկուղ, վանդակ, շրջափակ տեղ, չարագործը, ըմբոստը կամ անսովոր բնաւորութեան տէր վտանգաւոր մէկը, կամ յանցաւորը առանձնացնելու, զսպելու կամ պատժելու համար մասնաւոր տեղ, ուր մարդը ազատ չէ ուզածը, սիրածը, փափաքածը ընելու:

2. Ուխտ,— խոստում, կապ, դաշինք, խղճի, կրօնքի, օրէնքի, աւանդական սովորութիւն, հաւատքի պարտաւորութեան, պաշտպանութեան… բաղձանք, պահանջի գոհացում, պարտք մը գործադրելու որոշում, օրինակ՝ սրբավայրի կամ սուրբի հանդէպ ուխտ, բան մը խնդրելու կամ տրուածին համար երախտագիտութիւն, ազգի, հայրենիքի, ընտանիքի, անձի համար նուիրուելու տրամադրութիւն, եւն.:

Արդ, երբ կը միացնենք այս երկու բառերը եւ կ'ունենանք «պանդուխտ»ը բառն ու իմաստը իրենց տեղը կը գտնեն, փնտռուած նպատակին կը ծառայեն, իմաստը այնքան կ'ընդլայնի, որուն քով իբրեւ հոմանիշ՝ հայրենազուրկ, գաղթական, օտարականաց, տարագիր, գարիպ, զուրկէ եւն. բառեր տկար կը մնան, ըմբռնողական ոյժին կուշտ գոհացում չեն տար: «Պանդուխտ»ը մեզի կը ներկայացնէ այնպիսի պատկեր մը, որ կը տեսնենք կեանք մը մեզի շատ ծանօթ ու ժտերմիկ, ինչ որ զայն ապրած ենք ազգովին, դարերու ընթացքին՝ մեր պապերէն մինչեւ մեր օրերը:

Թող թոյլ տրուի ինծ՝ գոնէ իմ ըմբռնումս պարզել հոս: «Պանդուխտ» որբեւայրի արգանդէ ծնած (ցաւակ) զաւակ, սեւամուր կարօտներով ու գրկանքներով սնած, զուլումներու մէջ կեանքը քարշ տարած, վիզը ծուռ, մշտահոս արցունքն աչքերուն, մութ ու խոնաւ բանտի ցածլիկ ու ժանգոտ երկաթէ դրան ու հաստ պատերուն տակէն դեգերող տղեկ, հօրենական տունէ եւ օճախէ հեռու, մայրական տաք գուրգուրանքներէ զուրկ, ընտանեկան վայելքներու կարօտովը տառապող էակ, լեռներէ, ձոր ու ծովերէ, մութ ու անծանօթ հորիզոններէ անդին նետուած դժբախտ արարած, որ ուրիշներու հանդանակութեամբ գոյացած լումաներով եկեր է հայրը փնտռելու, հայր մը՝ որ իրեն պէս եւ իրմէ շատ առաջ ծերացած տարիքով փախուստ տուեր է վտանգներէ, բռնակալներու հալածանքէն, անօթութեան ու թշուառութեան ճիրաններէն մազապուրծ, բայց օտար երկրի մէջ՝ օտարին գերի, արիւն արցունքի եւ քրտինքով փաստակի գնով հաց ու ապրուստ ճարելու իրեն եւ իրեններուն համար, որոնք արեւ չունին, կեանքն ու աշխարհը «բանտ» է, իսկ իրենց գոյավիճակը դրած «ուխտ»ի մը համար, ժամանակաւոր բաժանումէ վերջ՝ ալ երբեք հըլլալ «պանդուխտ»:

Յ. ՄԱՏՈՅԵՆՑ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՊՈԼՍՈՅ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

— ο —

Վերջին մարդահամարին Պոլսոյ վիճակագրութիւնը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ.— Քաղաքին 741.148 բնակչութեան հազիւ 410.157 հոգին կարդալ գրել գիտեն: Ասոնցմէ 166.853ը կին, 243.304ը այր են: Կարդալ գրել չգիտցողներու թիւն է 318.712:

Բնակչութեան 523.868ը իսլամ են, ինչ որ 100էն 70.7ը կը կազմեն: Գալով միւս կրօններուն՝ քաղաքին մէջ կան 19.609 կաթոլիկ, 95.730 օրթոտոքս, 3.904 բողոքական, 43.399 կրէկորիէն (լուսաւորչական), 5.138 Հայ եւ 47.173 Հրեայ: 194 հոգի անկրօն են, 81ը կին եւ 112ը այր ըլլալով:

Լեզուական բաժանումով.— 560.865 հոգիի մայրենի լեզուն Թուրքերէնն է, 74.831 հոգիին՝ յունարէն, 39.414 հոգիին հայերէն, 26.191 հոգիին եբրայերէն, 2227 պուլկարերէն, 3641 գերմաներէն, 6175 ալպաներէն, 14 հունգարերէն, 14 փոմաքերէն:

Հպատակութեանց բաժանումով.— 698.817 Թուրք (943 առ հարիւր), 16.294 Հելլէն, 5.208 Իտալացի, 2.285 Եուկոսլաւ:

Զբաղումի բաժանումով.— 20.170 հոգի (820 կին եւ 19.350 այր) հողագործութեամբ կ'ապրի: 89.990 հոգի (13.700 կին եւ 76260 այր) արհեստաւոր ու բանուոր են, 58.787 առեւտրական եւ խանութպան, 28.428 հոգի փոխադրութեանց միջոցներու պաշտօնեայ եւ աշխատաւոր, 58.556 հոգի պաշտօնեայ եւ ազատ արուեստի տէր, 16.369 հոգի տնական գործերու եւ անկախ զբաղումի տէր: Անզբաղ եւ անյայտ զբաղում ունեցողներու թիւն է 148.878, որոնց մէկ մասը հաստատուները կը կազմեն: Հաստատուններուն թիւն է 10.556, որոնցմէ 7619 կին, 2937 այր են: Ինչպէս կերեւի, կալուածատէր կիները այրերէն աւելի են:

ՅԵՏԱԴԻՄԱԿԱՆՆԵՐԸ

—•—

Մ. Քէմալ փաշայի մէջ անցեալները պատերուն վրայ հին տառերով գրուած կարդ իր Թուղթեր փակցուած էին յետադիմականներու կողմէ: Կատարուած երկար քննութիւններէ եւ հետապնդումներէ վերջ, երեւան հանուած եւ ձերբակալուած են հեղինակները: Այս անձերուն գլուխը կը գտնուի Հիտայէթ անուն մէկը որ կարեւոր դիրք մը ունի երկրին մէջ: Իրենց նպատակն է եղեր այս ընթացքը զբաղեցնել կառավարութիւնը, կըսէ Թան:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԸ

— · —

Եունուս Նատի (Ճիւմհուրիէթ) այս վերնագրով խմբագրականէն.—

Կարգ մը նամակագիրներ առջի օր կը գանգատէին թէ մեր երկրին մէջ տակաւին օտար լեզուներ կը գործածուին եւ թէ կան Հրեայ ընտանիքներ որ կը նախընտրեն Թուրքերէնի փոխարէն Ֆրանսերէն խօսիլ:

Օր մը առաջ ալ անդրադարձած է-ինք Լայիք քրիստոնեաներու Պէյօղլուի համաժողովին, որ աւելի ընդհանուր եւ պարփակող ձեւով մը նկատի առած էր նոյն խնդիրը:

Այս առթիւ սոխուեցանք խորհիլ թէ ե՞րբ եւ ի՞նչ ձեւով պիտի կարենայ լուծուիլ սա Թուրքերէնէ տարբեր լեզուի խնդիրը, որ փուշի նման մխրճուած է հայրենակիցներու մէջեւ:

Թուրքիոյ փոքրամասնութիւնները հինէն ի վեր ունին իրենց մայրենի լեզուները: Սպանիայէն հոս եկած Հրեաներուն մայրենի լեզուն սպաներէնն է: Արդ, խակապէս ապշեցուցիչ երեւոյթ մըն է որ Հրեաները տակաւին կը պահեն այդ լեզուն, երբ ոչ ցեղային, ոչ ալ կրօնական կապ մը ունին Սպանիացիներուն հետ: Բայց աւելի ապշեցուցիչ է այն որ, Ալիանս Իզրայէլիթի դպրոցները կարճ առենի մը մէջ մեծ արդիւնք մը տուին, սպաներէնի տեղ Ֆրանսերէնը հաստատելով:

Գալով Հայ եւ յոյն փոքրամասնութեանց, անոնք իրենց հայերէնին եւ յունարէնին հետ գիտեն նաեւ Թուրքերէնը եւ կը խօսին: Միայն թէ մեծամասնութիւնը նորէն մայրենի լեզուով կը խօսի, երբ իրենք իրենց կը մնան:

Թուրքիոյ փոքրամասնութիւնները (ազլըք) թիւի տեսակէտով ալ բառին կատարեալ առումով քիչ (աղ) են: Հակառակ ասոր, այս փոքրամասնութիւններն ալ Թուրքերէնէ տարբեր լեզու մը կը գործածեն Թուրք համայնքին մէջ, որ մշակոյթի տեսակէտով միատարր ազգ մը դառնալու ուղղութեամբ կ'առաջանայ: Ասիկա՝ մասնաւորաբար հիմա աչք կը ծակէ եւ զգացումի կը դպչի: Այս է պատճառը յաճախ բարձրացող անդսպելի բողոքներուն: Եւ անկասկած այս վիճակը ընկերութեան մը մէջ անհանդստութեան նշան մըն է:

Գիտէք թէ ինչո՞ւ այսպէս եղած եւ այսպէս մնացած է: Կայսրութեան շրջանին, ամէն համայնք թողուած էր իր մասնաւոր կեանքին մէջ եւ ամէն մարդ կապուած էր այդ մասնաւոր կեանքին: Նոյն իսկ զուրսէն ազդեցութիւններ կը գործուէին, որպէսզի այս մասնաւոր կեանքը աւելի չէտուի: Այս ձեւով, օսմանեան կայսրութիւնը կը պարզէր պատկերը կարկատան պօհչայի մը որուն կարդ մը մասերուն գոյները աւելի աչքի կը զարնէին: Կայսրութեան հաշուեյարդարէն յետոյ, հիմա կը գտնուինք այդ կարկտան «պօհչա»յին բեկորներուն դիմաց: Կը նշանակէ թէ ընկերութեան մը հաշուեյարդարը եւ կարգաւորումը՝ պետութեան մը հաշուեյարդարին չափ դիւրին եւ արագ չըլլար:

Ֆրանսերէնի կողքին, Հրեաները կրնային Թուրքերէնին ալ տեղ մը տալ եւ զայն իբրեւ մայրենի լեզու գործածել սպաներէնի փոխարէն: Ասիկա չէ եղած, եւ կամ քիչ եղած է: Իսկ Ֆրանսերէնը մայրենի լեզու դարձնելը թեթեւսոլիկութեան (զիւփէլիֆ) առաւելանին հասցուած է:

Բոլորս համաձայն ենք կէտի մը շուրջ.— Այս վիճակը չի կրնար շարունակուիլ այսպէս: Այս հայրենիքին մէջ բնակողները, որոնք հիմնական օրէնքին համաձայն իրական Թուրք հայրենակցի պատիւը ստանալու առաւելանին բարձրացուած են, որպէսզի ընկերային կատարեալ իմաստով Թուրք ըլլան, պարտաւոր են առնուազն Թուրքերէն խօսիլ: Կասկած չըկայ թէ մեծամասնութեան հետ փոքրամասնութիւններն ալ պիտի ուզեն որ այսպէս իրականանայ:

Ի՞նչպէս հասնիլ այս արդիւնքին: Շեշտենք որ այս խնդիրը չի կրնար լուծուիլ Թութակի նման Թուրքերէն խօսելով: Լեզուն՝ կեանքի մէկ արտադրոյթն է, անոր վերջին արտայայտութիւնը: Եթէ ճիշդը կ'ուզէք, իրապէս Թուրքերէն խօսելու անհրաժեշտութիւնը կախուած է կամաց կամաց ամբողջ զգացումով եւ աւանդութիւններով Թուրք կեանքին յարմարելու պայմանին: Լայիք քրիստոնեաներու համաժողովին մէջ, նախագահ Պայ Դաւիթ Երըմաք ի՛նչ գեղեցկօրէն հասկցուցած է ասիկա, հետեւեալ սրտաբուխ խօսքերով.

— «... Թուրք ըլլալ՝ չի նշանակեր թրքական անձնագիր ունենալ գրպանին մէջ, Թուրք ըլլալու համար՝ մըշակոյթով, ապրելակերպով, լեզուով, մտածումով եւ սիրտով Թուրքերուն հետ մէկ ըլլալու է: Այսպէս չեղողները Թուրք չեն»:

Նոյն ժողովին մէջ, Պայ Արամ Ասլան խնդրին ճիշդ թելին դպած է, երբ ըսած է.— «Ինչո՞ւ մեր տղաքը տակաւին կը պահենք փոքրամասնութեանց վարժարաններուն մէջ. թուրք տղոցմէն տարբեր մշակո՞յթ մը կ'ուզենք տալ մեր տղոց: Այլ եւս զգենք այդ վարժարանները եւ մեր զաւակները թրքական դպրոցներ ղրկենք»:

Արդարեւ, այս խնդիրը արմատապէս լուծելու համար, ամենակարճ ճամբան է աւելցնել Իսթանպուլի դպրոցները, որպէսզի փոքրամասնութեանց տղաքն ալ հոն յաճախեն:

Նոր կեանքը միայն նոր ազգային մշակոյթով պիտի տիրապետէ կացութեան, եւ այս ձեւով հրապարակէն պիտի անհետանայ լեզուական խառնակութեան առաջ եկած հիւանդութիւնը որ հիմա երբեմն կը ճանկռէ զգացումները»:

«ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՄԵՆՔ ԱՅԼ ԱՇԽԱՐՀԻ ԲՈԼՈՐ ՀԱՅԵՐԸ Կ'ԱՆԻԾԵՆ ԴԱՇՆԱԿՆԵՐԸ»

—•—

Սօն Փոսթա այս վերնագրին տակ կը հրատարակէ կարգ մը յայտարարութիւններ, զորս իրեն ըրած են հայկական շրջանակներէ, Յառաջի խմբագրականներուն մասին.—

«Վերջին օրերս, կ'ըսէ Սօն Փոսթա, Դաշնակները վերսկսած են իրենց հին գործունէութիւնը: Հարկ չկայ պատասխանելու այդ սուտ թշնամիներու յախտենական յանկերգին, որովհետեւ այս հողին վրայ այլ եւս չեն կրնար կրկնուիլ այն կործանարար խաղերը, զորս կատարեցին Դաշնակները, կարգ մը աշխարհակալ պետութեանց կռթնած: Վերջին անգամ ըլլալով կը գրագինք Դաշնակցութեամբ, որ այլ եւս ստորնութեան եւ կեղծաւորութեան խորհրդանիշ դարձած է ոչ միայն Թուրքիոյ մեր հայ հայրենակիցներուն, այլ եւ ամբողջ աշխարհի Հայերուն մէջ: Եւ խօսքը չերկարելու համար, Դաշնակներուն կը ղրկենք Թրքահայերու ամենակարճ եւ ամէնէն անկեղծ պատասխանները:

Թրքահայերու պատրիարք պայ Մեսրոպ Նարոյեան կ'ըսէ. «Զեմ գրաղիր այդ տեսակ քաղաքական խնդիրներով եւ իրաւասու չեմ խօսք ընելու: Բայց իբրեւ զաւակը այս երկրին, եթէ անձնական կարծիքս կ'ուզէք, ես այս խնդրին մէջ կը խորհիմ ամէն Թուրքի նման, այսինքն դուք ինչպէս կը խորհիք՝ այնպէս»:

Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիի զանձապահ պայ Տիգրան Պայանօղլու ըսաւ. «Ամէն առիթէ օգտուելով կատարուած այս քինախնդրական հրատարակութիւնները՝ սուտ յերիւրանքներն են կարգ մը դաւաճաններու: Հայերս մեր ամբողջ գոյութեամբ կ'աշխատինք այս հայրենիքի բարձրացումին համար: Ինծի կը թուի թէ մեր ալ երակներուն մէջ Թուրքի արիւնը կայ. եւ անկասկած այսպէս է: Մեր շահերը նոյնացած են Թուրք ազգի շահերուն հետ. եւ այսպէս չըխորհողը անիծեալ է»:

Կեդրոնական լիսէի տնօրէն Յովհաննէս Մերտինեան ըսաւ. «Թուրքերու նման, բոլոր հայ հայրենակիցները զզուանք կը յայտնեն այդ հրատարակութեանց: Ասոնց հեղինակները կարգ մը արկածախնդիրներ են, որ իրենց անձնական գձուձ շահու համար չեն քաշուիր արիւնի եւ կրակի մատնելու աշխարհի բոլոր Հայերը:

Բայց աշխարհի մէջ չէ մնացած Հայ մը որ զզուանքով չյիշէ Դաշնակ անունը: Նոյն իսկ Ֆրանսայի եւ Ամերիկայի մեր ցեղակիցները վերահասու եղած են Դաշնակներու բոլոր խայտառակ նպատակներուն եւ երես դարձուցած են անոնցմէ: Ամենամեծ ապացոյցը այն որ՝ Դաշնակները քանի մը տարի առաջ սպաննեցին յարգելի եպիսկոպոս մը, որ կը պայքարէր իրենց դէմ: Ասիկա կը բաւէ հասկնալու թէ Դաշնակները որքան ձրիակեր տարր մըն են:

Հետեւաբար, որ եւ է կարեւորութիւն չենք տար այդ հրատարակութեանց»:

Թրքահայերու վարչութեան ատենապետ փաստաբան պայ Վարդան Ագկիւլ ալ ըսաւ. «Ձեր թերթին մէջ կարդացինք «Յառաջ»ի հրատարակութիւնը: Վարչութիւնս յանուն բոլոր Թրքահայերուն զզուանքով եւ ցաւով կ'ընդունի այդ կարգի հրատարակութիւնները»:

ԴՈՒՐՍԻ ՀԱՅԵՐԸ ՄԵԶԻ ԴԷՄ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐՈՒԻՆ

— · —

Սօն Փոսթա այս վերնագրին տակ կ'ըսէ թէ Փարիզի «Յառաջ» թերթը բարբանջանքներ կ'ընէ, գրելով որ իբրեւ թէ պատրաստուած ենք եղեր ջարդելու Իսքէնտէրունի Հայերը: «Ջարդ» ու «տարագրութիւն» բառերը այլ եւս ինկած են նորոյթէ: Թուրքը միայն իր իրաւունքը կ'ուզէ եւ ոչ ոք մտահոգուելու պէտք չունի ասկէ, կ'եզրակացնէ Սօն Փոսթա:

ՍՈՒՐԷՆ Գ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ
եւ
Mlle MARTHE SEGUIN
Ամուսնացած
Drancy Paris
7 նոյեմբեր 1936

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՄԻՇՏ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

—•—

ԿՐԸՆՈՊԼ, 13 նոյեմբեր.— Անցեալ կիրակի Կրընոպլի Հայ. Ֆութպոլի Ակումբը մրցում մը ունեցաւ Պիւզէրաթի Բ. խումբին դէմ Պաշլարի դաշտին վրայ: Խաղը սկսաւ ոգեւորութեամբ եւ մեր յառաջապահները յաջողեցան առաջին կիսախաղը շահիլ 3 նշանակէտով:

Իսկ երկրորդ կիսախաղին երկու փենալթի նուիրեցինք մեր հակառակորդներուն, որոնք ծափահարելով շընորհակալութիւն յայտնեցին: Խաղը լրանալէ 20 վայրկեան առաջ անձրեւել սկսաւ եւ այդ անձրեւէն օգտուելով մեր հակառակորդները յաջողեցան շահիլ 2 նշանակէտ, որով մերոնք կը յաղթեն 2ի դէմ 3ով:

Տիկ. Ռաշէլ, սրճարանապետուհի, 50 ֆր.ի նուէր մը ըրաւ խումբիս:

Պիտի ուրախանանք եւ քաջալերուինք երբ մեր հայրենակիցները եւս իրենց կարողութեան համեմատ օգնեն խումբիս:

Գ. Պօյաճեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (27)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Լօտի իր քաջութիւնն ու կորովը պահեց մինչեւ վերջը: Մահապատիժը գործադրող ջոկատին դիմացը կեցած էր ան՝ աչքերը փակ, երբ յանկարծ իր քովը կանչեց տասնապետը եւ ըսաւ.

— Կարծեմ չպիտի ուզէիք լրտեսի մը ձեռքը սեղմել, այնպէս չէ՞...

— Ոչ, պատասխանեց տասնապետը ձեռքը երկնցնելով. բայց կը սեղմեմ քաջ մարդու մը ձեռքը ...

Կը կարծեմ որ եթէ Քարլ Լօտի փոխանակ Անգլիա անցնելու, Ֆրանսա երթար գերմանական յառաջապահներուն հետ, ձերբակալութեան մը պարագային իսկ մահապատիժ չէր ստանար: Փաստ է որ թշնամի գիծերուն ետեւը գտնուող եւ նոյն թշնամիին զինուորական համազգեստը կրող լրտեսները մահուան չեն դատապարտուիր որովհետեւ անոնց ներկայութիւնը կ'ենթադրէ բացառիկ քաջութիւն մը: Միւս կողմէն սակայն, քաղաքային տարազով թշնամի երկրին մէջ լրտեսութիւն կատարողներուն վախճանը մահապատիժ է գրեթէ միշտ:

ԳԼՈՒԽ 12

ԿԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐ

— ο —

Գերմանիոյ լրտեսներու փաղանգին մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ «բժշկուհի» անունով ծանօթ եւ անզուգական գեղեցկութիւնով օժտուած լրտեսուհի մը: Պէտք է ըսել որ այդ յորջորջումը շատ ալ չինծու չէ. արդարեւ անիկա ժամանակին բժշկութիւն սորված էր բայց զանազան պատճառներով լքած էր այդ ասպարէզը՝ պատերազմէն տարիներ առաջ:

Ռուսիոյ Գաղտնի Սպասարկութիւնը լսած էր անոր մասին 1908էն, Պօսնա - Հերսեկովինայի գրաւման օրերուն: Ֆրանսացիք իրմով հետաքրքրուիլ սկսան 1911էն երբ Ակատիրի խնդիրը վտանգ կը սպառնար Եւրոպայի խաղաղութեան. իսկ մենք՝ Անգլիացիներս հեռուէն հեռու իր շարժումներուն սկսանք հետեւիլ տարի մը վերջ: «Բժշկուհին» ծովային ու զինուորական հարցերէ աւելի կը հետաքրքրուէր դիւանագիտական գործերով: Ասոր հետ մէկտեղ չափազանց ճկուն էր լրտեսական ամէն տեսակ աշխատանքներու մէջ: Երկու անգամ հանդիպեցայ իրեն — 1912ին եւ 1914ի գարնան: Ոչ միայն հրաշալիօրէն գեղեցիկ էր ու տաղանդաւոր, այլ նաեւ հրապուրիչ: Կին մը վերջապէս որ կրնար իր ափին մէջ առնել ամէնէն անտարբեր ու յանձնապաստան երիտասարդը:

Եւ սակայն, որքան կրցած եմ ստուգել, ոչ մէկ յաջողութիւն ունեցած է ան Անգլիոյ մէջ՝ իբրեւ լրտես որովհետեւ մեր Գաղտնի Սպասարկութիւնը լաւ կը ճանչնար զինքը եւ շարունակ կը հետեւէր իր ստուերին: Զեմ գիտեր թէ իր աշխատանքները Ֆրանսայի մէջ, ինչ արդիւնք տուած են, բայց վստահ եմ որ իր հաւաքած տեղեկութիւններուն շնորհիւն էր որ մարաջախտ Հինտէնպուրկ կրցաւ կասեցնել ռուսական բանակներուն յառաջխաղացումը Արեւելեան Փրուսիոյ ճակատին վրայ:

Այնտեղ ուղարկուած էր գերմանական ինթէլիճընսին կողմէ՝ գաղտնիքներ փրցնելու համար Ռուս սպաներուն բերնէն: Եւ յաջող կերպով կատարուած էր այդ առաքելութիւնը: Թղթատար աղաւնիի մը միջոցաւ լուր ղրկած էր գերմանական սպայակոյտին՝ ճշդելով թշնամի բանակներուն դիրքը: Այդ թանկագին տեղեկութեան հիման վրայ էր որ Հինտէնպուրկ բուռն յարձակողական մը պիտի սկսէր երկուքի ճեղքելով ռուսական ճակատը եւ ջարդուփշուր ընելով մեր դաշնակցին բանակները Մազուրեան ճահիճներուն ինչպէս նաեւ Թաննէնպէրկի մէջ:

Դժբախտաբար, սակայն, երբ Ռուսները կը նահանջէին, իրենց գաղտնի սպասարկութեան անդամներէն մէկը որ նախապէս հանդիպած էր «բժշկուհիին» Վիէննայի մէջ 1908ին, դարձեալ դէմ դիմաց կուգայ անոր հետ: Լրտեսուհին կը ձերբակալուի եւ կը դնդակահարուի հապճեպ դատավարութենէ մը յետոյ: Իր մահէն քանի վայրկեան վերջն էր որ գերման հեծելազօրքը կը հասնի այն վայրը ուր մահապատիժը գործադրուած էր:

Ուրիշ ծանօթ լրտեսուհի մըն էր Լիզա Պլում որ տանրմարքական անցագիր մը ունէր: Իր բազմաթիւ ճամբորդութիւնները ինչպէս նաեւ իր գործունէութիւնը Սպանիոյ կամ ուրիշ չէզոք երկիրներու մէջ, կասկածելի դարձուցին զինքը յաչս բրիտանական Գաղտնի Սպասարկութեան: Մեր մարտանաւերէն մէկն էր որ ձերբակալեց զինքը՝ ծովուն վրայ երբ Հոլլանտայէն Պարչելոնա կ'երթար: Տեղեկութիւններ կը հաւաքէր Սպանիոյ մէջ եւ գտնուեցաւ անձամբ կը փոխադրէր Բօթէրտամ հաստատուած գործակալի մը. անկասկած այս անհերես լրտեսուհին կը հետաքրքրուէր մասնաւորաբար մեր սուզանաւերու գործունէութիւնով:

Վճռական ապացոյցներ չունէինք զինքը ամբաստանելու համար, թէեւ իր ճամբորդութիւններն ու շարժումները կասկածելի բնոյթ ունէին: Պատասխանելով մեր հարցումներուն ըսաւ թէ պաշտօնավարած էր Աթօքհօլմի, Քօփէնհակի, Ամսթէրտամի, Մատրիտի եւ Սէվիլլայի գերմանական հիւպատոսարաններուն մէջ. վերջին անգամ Մատրիտ կ'երթար, ըստ իր բացատրութեան, գերման դեսպանատան մէջ քարտուղարուհիի պաշտօն մը ստանալու համար: Իր պայուսակներուն մէջ գտանք բազմաթիւ գերմանական պատուանշաններ:

— Գերմանացի բարձրաստիճան բարպայի մը կը պատկանին, ըսաւ:

Մեր Գաղտնի Սպասարկութիւնը պատուանշանները գրաւեց եւ Լիզա Պլում բանտ առաջնորդուեցաւ:

×

Գտնուեցան նաեւ լրտեսուհիներ որոնք կ'աշխատէին թշնամիին հաշուոյն: Այսպէս, օրինակ, երկու ֆրանսուհիներ՝ Օկիւսթին Բըտուր եւ Վիքթօրինա Փէնիկօ որոնք ձերբակալուեցան եւ գնդակահարուեցան Սէն Նազէրի մէջ: Քարափներուն վրայ թափառող լքըձուկ պոռնիկներ էին անոնք. զինուորներուն ու նաւաստիներուն բերնէն կխկատար կը հաւաքէին Զուիցերիայի «խանութպանի» մը համար որ ուրիշ մէկը չէր եթէ ոչ թշնամի գործակալ մը՝ Ֆրանսական հողին վրայ:

(Շար.)

Հօր կը խօսի խաղաղութեան մասին

Անգլիոյ ծովային նախարարը, Հօր, ճառ մը խօսելով օտար մամուլի ընկերակցութեան մէկ հացկերոյթին մէջ, քննադատեց անոնք որ կը կարծեն թէ անխուսափելի է պատերազմը.— Այդպէս չի մտածեր, սակայն, բրիտանական կառավարութիւնը: Գիտենք անշուշտ թէ բարդ եւ վտանգաւոր վիճակի մը հասած են եւրոպական հարցերը, բայց եւ այնպէս ներելի չէ ընդունիլ այն տեսակէտը եւ յուսահատական մարգարէութիւնը թէ անխուսափելի է պատերազմը: Մեր կառավարութիւնը վճռած է իր ամբողջ ուժովը արգելք հանդիսանալ պատերազմին, պատրաստ է իր ամբողջ ծանրութիւնը նետելու նժարին մէջ, որպէսզի չխանգարի խաղաղութիւնը: Մեծ Բրիտանիան արտաքին ճակատի վրայ կը հետապնդէ իր աւանդական քաղաքականութիւնը,— բարեկամութիւն հաստատել ամէն երկրի հետ, առանց նկատի առնելու անոնց ընդունած վարչաձեւը, եթէ նոյնիսկ գործադրելի չըլլայ այդ վարչաձեւը Անգլիոյ մէջ: Մենք, սակայն, պիտի երբեք չաշխատինք մեր տեսակէտները պարտադրել օտար երկիրներու:

Կըզերնակի մեր դիրքը մեզի ժամանակ կուտայ մտածելու մեր բռնելիք ուղղութեան մասին, բայց եւ այնպէս այդ դիրքը մեզի կը պարտադրէ որ գործենք լաւագոյն ուժով՝ երբ տրուած է այլեւս որոշումը: Ճիշդ է որ թերթերը ունին մեր ուժերուն կազմակերպութիւնը, սակայն կառավարութիւնը կը մտածէ լրացնել թերիները եւ ազգային պաշտպանութիւնը ապահովել անթերի սպառազինութեամբ: Այդ սպառազինութիւնը պիտի չուղղուի ոչ մէկ երկրի դէմ: Անգլիոյ ազգային պաշտպանութիւնը նպատակ չունի վտանգել օտար երկիրներու պաշտպանութիւնը: Մենք կ'ուզենք մեր ազգային պաշտպանութիւնը ապահովել սպառազինութեան բոլոր կարելի միջոցներով, որպէսզի կարենանք կատարել մեր դերը խաղաղութեան պահպանումին մէջ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

ՄԱՏՐԻՏ ԴԺՈԽԱՅԻՆ ԿՐԱԿԻ ՏԱԿ

Հեռագիրները միաձայն կը հաղորդեն թէ Մատրիտ կը ռմբակոծուի անընդհատ, երկինքէն ու ցամաքէն: «Փոփիւլէր» կը գրէ թէ 100 թոնօ հրձիգ ռումբ նետուած է քաղաքին վրայ: Հրդեհ ծագած է կարգ մը թաղերու մէջ: Բազմաթիւ են վիրաւորները եւ մեռեալները փողոցներու մէջ:

Միւս կողմէ կը հաղորդուի թէ Ֆրանքոյի բանակը չյաջողեցաւ զօրք կ'անցընէ Մանզանարէս գետէն ու կ'ամրացնէ համալսարանական թաղը, որ գրաւուած է ամբողջովին: Հանրապետական ուժերը հերոսական դիմադրութիւն մը ցոյց կուտան, կռուելով դժոխային կրակի մը տակ:

Այս կացութենէն այլեւս կը պարզուի, որ Մատրիտը գրաւելու համար բաւական չէ անցնիլ Մանզանարէս գետը: Իւրաքանչիւր թաղի գրաւումին համար, Զօր. Ֆրանքօ ստիպուած է կատաղի եւ արիւնահեղ կռիւներ մղել, մինչեւ որ իր ձեռքն իյնան Մատրիտի ռազմագիտական դիրքերը: Այս դժուարութիւններուն պատճառով էր, որ անցեալ շաբաթ իր վերջնագրին մէջ կը դնէր պայմանը մը,— պիտի գրաւէ մայրաքաղաքը, եթէ հարկ ըլլայ՝ կործանելով զայն: Եւ այժմ այդ կործանարար կռիւն է, որ տեղի կ'ունենայ: Զօր. Ֆրանքօ կ'աշխատի իր դժոխային ռմբակոծութեամբ բարոյալքել քաղաքին պաշտպանները եւ բնակչութիւնը, միաժամանակ ամրանալով իր գրաւած դիրքերուն մէջ եւ յառաջանալով մայրաքաղաքէն ներս:

Փաշական զերագոյն խորհուրդը

Հռոմի մէջ բացուեցաւ Փաշական գերագոյն խորհուրդին տարեկան առաջին նիստը: Օրակարգին վրայ կան կարեւոր հարցեր,— կ'ըսուի թէ պիտի ջնջուի երեսփ. ժողովը եւ փոխարէն պիտի ստեղծուի ժողով մը արհեստապետական ներկայացուցչական ձեւով: Միւս կողմէ պետութեան պատկերն ալ պիտի ստանայ նոր ձեւ մը,— փոխանակ Իտալիոյ թագաւորութիւնը կոչել առնելով անոր կցելու Եթովպիոյ կայսրութիւնը, պիտի հիմնուի Իտալական կայսրութիւն մը, հարթելու համար թերեւս դժուարութիւնները, որ գոյութիւն ունին Եթովպիոյ կցումին մասին: Եւ վերջապէս Միջերկրականի հարցին կարգադրութեան մասին՝ Մուսոլինի կը խորհի ազդեցութեան գօտիներ ստեղծել:

Կռիւ բանուորներու միջեւ

Ռուպէի գործարանին բանուորները կիսուեցան երկու, մէկ կողմը՝ գործադուլ յայտարարողները, միւս կողմը՝ կամաւոր աշխատողները: Վերջինները փորձեցին ներս մտնել գործարանէն, սակայն բանթողները արգելք հանդիսացան, ու կռիւ մը սկսաւ՝ քարերով, կոճերով, ապակիէ եւ երկաթէ առարկաներով: Ոստիկանութիւնը միջամտեց եւ պահ մը կռիւը տեղի ունեցաւ ոստիկանութեան եւ բանուորներուն միջեւ:

Ասորիներ պիտի տեղաւորուին Լիբանանի մէջ

Ներկայիս Պէյրութ կը գտնուի, Ազգաժողովի տեղաւորման յանձնաժողովին նախագահ Միքայէլ Հանսըն:

Կը կարծուի որ Հանսըն կ'աշխատի ասորի գաղթականները տեղաւորել Լիբանանի մէջ:

Տպարանական աշխատաւորներու ժողով

Երեքշաբթի, նոյ. 24ին, երեկոյեան ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelinsի սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ նախաձեռնութեամբ՝ տպարանական հայ աշխատաւորներու ընդհ. ժողով, կը հրաւիրուին առանց կուսակցական խտրութեան բոլոր տպարանական աշխատաւորները (տողաշար, գրաշար, մեքենավար), Աշխատանքի դաշնակցութեան (C. G. T.)ի հայկական խմբակի մը կազմութեան համար: Խիստ կարեւոր եւ անյետաձգելի օրակարգ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆր. կ. Խաչի Շավիլի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 21 նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, դպրոցի սրահին մէջ: Բոլոր անդամ անդամուհիներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Կարեւոր օրակարգ:

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՍԻ Միութեան ընդհ. ժողովը 19 նոյ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին իր սրահներուն մէջ, 7 րիւ Պէրնարտէն, Փարիզ: Իր սկսարգ ցուցահանդէս պարահանդէսի մասին կարգադրութիւններ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան, Մչօ եւ Մուրատ խումբի ընկերները, 21 նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին: Զեկոյց նորընտիր կոմիտէի:

Գիւղեր

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 21 նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Սիամանթօ ակումբին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (134)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Մայրիկ հիւանդը անմիջապէս պէտք է տեղափոխել, անուշիկ մայրիկս, օգնէ ինծի,— ու աղջկան ձայնին մէջ այնպիսի պաղատանքի շեշտ մը կար, որ Տիկին Վարդուհին ծունկերը ծեծելով՝ ինկաւ աթոռի մը վրայ եւ հազիւ լսելի ձայնով մը հարցուց.

— Լուսիկ, խենթեցա՞ր, որ քեզի լսէ՝ ի՞նչ պիտի ....

— Մայրիկ ջան, միեւնոյն բանը ինքը պիտի ընէր, ի սէր Աստուծոյ օգնէ ինծի... քաղաքին մէջ ընդհանուր խուզարկութիւն մը սկսեր է արդէն: Թերեւս շուտով կուգան...

Վարդանը մեռելի մը նման անխռով քնացած էր: Մեծ դժուարութեամբ մայր ու աղջիկ կրցան արթնցնել զայն: Աչքերը տրորելով կը նայէր աղջկան անդիտակից հայեացքով մը. այս ո՞ւր էր, ինչո՞ւ կ'անհանգստացնէին զինքը:

— Պարոն Վարդան, շուտ, պէտք է ելլէք...

Տղան զարմացած՝ աղջկանը կը նայէր: Հիմա կը յիշէր արդէն այդ օրուան դէպքերը, ուր գտնուիլը: Մեղմօրէն ժպտեցաւ աղջկան: Անշուշտ կը յիշէր անոր դէմքը... Ու կոպերը ծանրացան, աչքերը խփուեցան:

— Պարոն Վարդան, ի սէր Աստուծոյ, պէտք է ելլէք...

Տղան աչքերը ակամայ բացաւ, ու առանց խօսելու հարցական ձեւով մը նայեցաւ Լուսիկին:

— Քաղաքի մէջ ընդհանուր խուզարկութիւն մը սկսուած է... Անշուշտ հոս ալ պիտի գան... ձեզ ապահով տեղ մը պիտի փոխադրենք հիմա... ի սէր Աստուծոյ, ինքզինքնիդ հաւաքեցէք:

Խուզարկութի՞ւն: Վարդանը անմիջապէս փորձեց արմուկին վրայ բարձրանալ, բայց այնպիսի անտանելի ցաւ մը զգաց, որ յուսահատօրէն ինկաւ բարձին վրայ՝ մրմնջելով.

— Թողէք զիս... չեմ կրնար շարժիլ... Թողէք զիս ... ինչ կ'ուզէ պատահի ...

— Մայրիկ, օգնէ,— Եւ աղջիկը առանց այլեւայլի՝ բարակ վերմակը նետեց վիրաւորի վրայէն եւ մօրը օգնութեամբ գուլպաները եւ գիշերանոց մը հագցուց Վարդանին, որ փոքր երեխայի մը նման հնազանդ կը հպատակէր, թէեւ սարսափելի ցաւեր կը զգար:

Լուսիկը մէկ ձեռքով Վարդանի ըզգեստներու ծրարը բռնեց եւ միւսով տղու թեւը մտաւ, մինչ մայրն ալ, թեւին տակ բարձ մը ու վերմակ մը սեղմած, վիրաւորի միւս թեւը մտաւ:

Որքան ալ որ Վարդանը սարսափելի ցաւեր կը զգար ամէն մէկ քայլը փոխելուն, բայց գուլպաներով ու գիշերանոցով փողոց ելլելու միտքին ըսկըսաւ ծիծաղիլ:

— Այս ո՞ւր, այս վիճակին մէջ ...

Բայց Լուսիկը չպատասխանեց: Փոխանակ դէպի տան դուռը երթալու դէպի պարտէզ առաջնորդեց եւ ջրհորի քով կանգնեցաւ:

— Լուսիկ, աստ հիմա ինչպէ՞ս ...

— Առաջ ես կ'իջնամ... վերջէն Վարդանը ....

Լուսիկը անմիջապէս մէկ ոտքը ջրհորի դոյլին մէջ դրաւ ու ամուր մը բռնեց շղթայէն, մինչ մայրը կամաց կամաց սկսաւ անիւը դարձնել:

— Բաւական է,— ջրհորէն լսուեցաւ Լուսիկի ձայնը:

Վարդանը՝ զարմանք կարած՝ կը դիտէր այդ անօրինակ գործողութիւնը. մի՞թէ ինքն ալ վար՝ ջրհորը պիտի իջնար, ու յետո՞յ ...

Տիկին Վարդուհին անիւը դարձուց եւ դոյլը վեր քաշեց նորէն:

— Մայրիկ, կապոցն ու վերմակը— քիչ վերջը նորէն լսուեցաւ Լուսիկի ձայնը:

— Կարծեմ՝ կարգը ինծի կուգայ— մեղմօրէն ժպտեցաւ Վարդանը:

— Ապահով տեղ է, տղաս,— վստահեցուց տիկինը:— Ամբողջ տունն ու վրայ ըսեն՝ քեզ չեն կրնար գտնել:

Յանկարծ դրան դուռը սկսան ծեծել: Թաք, թաք, թաք այնպէս ուժով կը խփէին, որ կարծես պիտի կոտրէին: Թաք, թաք, Լուսիկի մօր ձեռքն ու ոտքը դողացին, դոյլը կախեց ջրհորին մէջ քոստայ.

(Շար.)

ՄԱՀՍԱ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 20 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 20 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3274

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

Վերջին տարիներու ընթացքին կարեւոր փոփոխութիւններ տեղի ունեցան Թրքական ճակատին վրայ։

Էնկիւրիի վարիչները, որոնք պահ մը իրենց աչքերը դարձուցած էին դէպի Թուրան եւ Համաթուրանական մեծ ծրագիրներ կ'որոճային, դէպքերու բերումով իրենց քաղաքականութեան գլխաւոր առանցքը կրկին փոխադրեցին դէպի արեւմտեան ճակատը։ Մայրաքաղաքը Անատոլուի կեդրոնը հաստատելով, անոնք կ'ուզէին որքան կարելի էր քիչ չփում ունենալ Եւրոպայի հետ, քանի որ այդ չփումները միշտ փորձանք բացին Թուրքիոյ գլխուն՝ ամէն փոթորիկի պայթելուն կարեւոր մասնիկ մը խլելով անկէ։

Թուրքիոյ նման փոքր պետութիւնները անկախ չեն իրենց արտաքին քաղաքականութեան մէջ։ Անոնք դատապարտուած են արբանեակներու պէս դառնալ մեծ մոլորակներու շուրջ։

Քամալական Թուրքիան այդ սկզբունքին կը հետեւի պատեհապաշտօրէն, տուեալ պայմաններուն եւ ժամանակներուն համաձայն փոխելով այն մոլորակը, որուն շուրջ պէտք է դառնայ։

Երկար ատեն այդ մեծ մոլորակն էր հիւսիսի Ճերմակ Արջը, Թուրքիոյ մշտնջենական սարսափը, որ կարմիր զգեստ հագած՝ եղբայրական ձեռք կարկառեց Էնկիւրիի, զէնք ու դրամ, պարէն ու դրամ հայթայթեց անոր՝ անխնայելի նպատակներով եւ կեանք պարգեւեց Եւրոպայի «հիւանդ մարդ»ուն, որ գրեթէ մեռած էր Զինադադարին։

Միւս մոլորակները կանուխէն մրցումի եղան իրարու հետ՝ այս ցանկալի արբանեակը իրենց կապելու համար։ Հանդուցեալ վարչապետը Պրիան իմաստուն գործ մը ըրել կարծեց, երբ 1921ի հոկտեմբերին Էնկիւրիի Համաձայնագրով Մուսթաֆա Քէմալին յանձնեց աւազին Կիլիկիան։ Մեծ դիւանագէտը կը յուսար այդ թանկագին նուէրով Թուրքիան պոկել բոլշեւիկեան ցանցէն եւ զայն մտցնել իր ծիրին մէջ։ Արդիւնքը բացասական եղաւ։ Թուրքիա շարունակեց մնալ նոյն ցանցին մէջ եւ ընդհակառակն տեւական դժուարութիւններ յարոյց Ֆրանսայի գլխուն՝ Սուրիոյ սահմաններուն վրայ։ Մինչեւ այսօր ալ նեղութիւններ կուտայ հոգատար պետութեան՝ արծարծելով Իսքէնտէրուն-Անտիոքի խնդիրը։

Այն օրերուն՝ երբ Մուսոլինիի ձայնը սկսած էր բարձր հնչել եւ աչքերը կը սեւեռէին դէպի Արեւելք, Թուրքիա մօտեցաւ Իտալիոյ։ Էնկիւրիի արտաքին քաղաքականութեան ղեկավարութիւնը ժամանակ մը իրարու մէջ բաժնեցին Մոսկուա եւ Հռոմ։ Թուրք դիւանագիտութիւնը հարկադրուեցաւ երկու ճակատի վրայ դիրք բռնել՝ ու շատ չանցած արեւմտեան ճակատը յաղթեց արեւելեանին։ Հակառակ արեւելեան պետութիւն դառնալու իր բուն բաղձանքին, Թուրքիա հոսանքէն քշուելով՝ ինկաւ պալքանեան թնճուկին մէջ, որ կոչուած է նորանոր փորձանքներ բանալու իր գլխուն։

Պահ մը իտալական խմբակցութեան ենթարկուելէ վերջ, Թուրքիա մտաւ ֆրանսական ազդեցութեան շրջանակին մէջ, մաս կազմելով Պալքանեան Համաձայնութեան։

Իտալեւհաբէշական պատերազմը նոր փոփոխութիւններ առաջ բերաւ Թրքական ճակատին վրայ։ Այս անգամ շարժման մէջ մտաւ անգլիական մոլորակը, որ իր ձգողական զօրութեամբ յաջողեցաւ Թուրքիան արբանեակ դարձնել իրեն։ Անգլիոյ երիտասարդ Թագաւորը մինչեւ Պոլիս ճամբորդեց՝ այս յաղթանակն ապահովելու համար։

Իտալիոյ ջախջախիչ յաղթանակը անհուն սարսափի մատնեց Էնկիւրին, որ երկար ատեն անհոգողի մէջ կ'ապրէր՝ վախնալով որ իտալական փոթորիկը առաջին անգամ իր գլխուն պիտի պայթի։ 1935 յունուարին Լավալ-Մուսոլինի համաձայնագիրը փրկեց Թուրքիան առաջին զոհն ըլլալէ։ Երկրորդ զոհն ըլլալու վախը չէ անհետացած դեռ բոլորովին։

Երկու բան խորապէս կը մտատանջէ Թուրքիան։ Նախ՝ Իտալիա առանց պաշտօնապէս պատերազմ յայտարարելու Եթովպիոյ վրայ յարձակեցաւ (Իտալիա նոյն ձեւով շարժած էր Թուրքիոյ դէմ երբ 1911ի աշնան յարձակեցաւ Ափրիկեան Տրիպոլիսոյ վրայ)։ Երկրորդ՝ Ազգերու Դաշնակցութիւնը իր յիսունէ աւելի անդամներով չկրցաւ մէկ զինուոր իսկ ճակատեցնել Իտալիոյ դէմ՝ յարձակման ենթակայ իր մէկ անդամը պաշտպանելու համար։

Այս երկու դէպքերը վերջին ծայր յուզեցին Էնկիւրիի քաղաքական շրջանակները, որոնք սրտանց կը ցանկային Իտալիոյ պարտութիւնն ու տկարացումը ափրիկեան հողերուն վրայ՝ հանգիստ շունչ կարենալ քաշելու համար։ Իտալիոյ յաղթութիւնը քունը փախցուց Թուրքերուն, որոնք այս անգամ փարեցան անգլիական լաստին՝ օգնութիւն հայցելով անկէ։

Սեղմուած նոր կացութեամբ, Մեծն Բրիտանիոյ կայսերական շահերը կը համապատասխանէին Թրքական շահերուն։ Իտալիան իր զօրաւոր նաւատորմով կը սպառնար տիրապետել Միջերկրականի ջուրերուն՝ վտանգի ենթարկելով անգլիական նաւատորմը եւ Հնդկաստանի ճամբան։ Տարտանէլի նեղուցն ու Անատոլուի եզերքները Իտալիոյ ձեռքն անցնելով՝ մեծապէս կը վնասուէր նենգամիտ Ալպիոնը։

Այս մտավախութենէն ծնաւ Մոնթրէօյի խորհրդաժողովը, որ հրամանաւ եւ ղեկավարութեամբ Անգլիոյ՝ սրբագրեց Լօզանի դաշնագիրը արտօնելով Թուրքիան որ վերազինէ Նեղուցները։ Այն Անգլիան որ 1923ին Լօզանի մէջ ոտք ի բռին աշխատած էր Նեղուցներու ազատութիւնը ձեռք բերել՝ ի հեճուկս Ռուսիոյ, նոյն Անգլիան 1936ին նախաձեռնարկ եղաւ Նեղուցները փակելու՝ պատերազմի պարագային։

Ուրեմն անկէ ի վեր շատ բան փոխուած է Թրքական ճակատին վրայ։

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ԵՂԱՒ ՍԱԼԱՆԿՐՕ

Չորեքշաբթի կէսօրին Փարիզի մէջ լուր տարածուած էր թէ ներքին նախարար Սալանկրօ յանկարծամահ եղած է։ Քիչ ետքը անթելը կը հաղորդէր թէ նախարարը անձնասպան եղած է իր բնակարանին մէջ, օդային կազով հեղձամահ։

Քանի մը օրէ ի վեր, Սալանկրօ կը գտնուէր Լիլ, ուր կը մասնակցէր նահանգային ժողովին։ Երեքշաբթի երեկոյ, սովորականին պէս վերադարձաւ իր բնակարանը, ուր մինակ կ'ապրէր, (կինը մեռած էր անցեալ տարի, Մայիսին)։ Ժամը 9 էր. սպասուհին ճաշը բերաւ, սակայն նախարարը բերան չդպցուց։ Երբ քիչ վերջ սպասուհին մեկնեցաւ, Սալանկրօ գոցեց պատուհանները եւ ամէն ծակ ու ծուկ։ Բացաւ խոհանոցին կազի ծորակները եւ երկնցաւ ճիշդ հոն ուր ինկած էր, յանկարծամահ, իր կինը անցեալ տարի։

Առաւօտուն սպասուհին եկաւ եւ նախարարը գտաւ մեռած։ Անմիջապէս լուր տուաւ ոստիկանութեան։ Առաջին առթիւ լուր տարածուեցաւ թէ Սալանկրօ յանկարծամահ եղած է։ Սակայն նախարարին դրացիները կազին հոտն առած էին եւ սեւ կասկած մը կը յայտնէին։ Բժիշկը եւս, որ կանչուեցաւ, մերժեց յայտարարութիւն ընել։ Մահուան լուրը սակայն մեծ յուզում պատճառած էր Լիլի մէջ, հետաքրքիրներու խուռն բազմութիւն մը հաւաքուած էր Սալանկրոյի բնակարանին առջեւ։ Ամէն պաշտօնական քննութիւն աւարտելէ վերջ, կը յայտարարուի, որ Սալանկրօ անձնասպան եղած է։

Անմիջապէս Լիլի քաղաքապետարանը կէս դրօշ պարզեց ի նշան սուգի։ Կէսօրէն վերջ Լիլ հասաւ Լէոն Պլում, շրջապատուած նախարարներով։

Սալանկրօ, Լէոն Պլումի ուղղուած նամակի մը մէջ, կը գրէր թէ իր կինը մեռաւ, անցեալ տարի, չափազանց զգածուած այն զրպարտութիւններէն, որոնցմով կ'ուզէին մուր քսել անոր ճակտին։ (Սալանկրոյի կնոջ դէմ եղած զրպարտութիւնն այն է որ գերմանական գրաւումներու ատեն քննադատելի դիրք մը բռնած է)։ Թէ մայրը եւս, վիրաւորական գործողութիւնէն եւ զրպարտութիւնէն կը տառապի տակաւին։ Չափազանց ազդուած այս պարագաներէն, Սալանկրօ կ'աւելցնէ թէ անկարող է այլեւս պայքարելու. «Չկրցան մուր քսել պատւոյս, բայց պիտի կրեն մահուանս պատասխանատուութիւնը։ Ես ոչ դասալիք մըն եմ, ոչ ալ հայրենադաւ մը։ Իմ կուսակցութիւնս ինծի համար դարձած էր իմ ամբողջ կեանքս, ամբողջ երջանկութիւնս»։ Նամակ մը եւս գրած է իր եղբօր։ Կ'ըսեն թէ Սալանկրօ երեքշաբթի գիշեր Լիլէն հեռախօսով տեղեկացուցած է փոխանորդին թէ պիտի չկարենայ գալ Փարիզ։ Բայց մինչեւ վերջին վայրկեանը Սալանկրօ կ'աշխատէր միշտ կորովի եւ եռանդուն։

Սալանկրոյի յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի կիրակի, Լիլի քաղաքապետութեան ծախքով։ Իբրեւ Լիլի քաղաքապետ, մեծ բարեկարգութիւններ կատարած է քաղաքին մէջ։ Երեսփոխանական կեանքին մէջ կը զբաղէր մասնաւորաբար առողջապահական եւ քաղաքաշինական հարցերով։ Չէր խօսեր, կը սիրէր գործել։

Մահուան լուրը Փարիզի մէջ տեղի տուաւ կարգ մը ցոյցերու։ 5-600 ընկերվարական երիտասարդներ «Ֆիկարօ»ի խմբագրատան առջեւ խռնուելով կոտրեցին ապակիները։ Լիլի մէջ, հաւանական ցոյցերու առջեւն առնելու համար, Լէոն Պլում կոչ ըրաւ երիտասարդութեան, որ հանդարտ կենան, — ոչ մոռացում, ոչ ալ վրէժխնդրութիւն, թողուլ կառավարութեան՝ որ պատժէ պատասխանատուները։ Փօփիւլէր բացառիկ էջ մը հրատարակեց Չորեքշաբթի երեկոյ։ Յօդուածներ ունին Փօլ Ֆօռ, Պրաք, Լէոն Պլում, Սէվըրաք։ «Սպաննեցի՛ն զայն, եւ ոչ թէ անձնասպան եղաւ» կը գրէ «Փօփիւլէր»։ Փօլ Ֆօռ կը գրէ թէ միայն ռումբով կամ գնդակով չէ որ կը սպաննեն, այլեւ անուանարկութեամբ, զրպարտութեամբ ու քսութեամբ։ Եթէ Ժօռէսը զարկին գնդակով, Սալանկրօն զարկին ցեխարձակումով,— բայց թող Ֆաշիստներու զոհերուն մէջ վերջի՛նն ըլլայ Սալանկրօն։

Գրաշարներու եւ տպագրիչներու սէնտիքան որոշեց այս շաբաթ չհրատարակել «Կրէնկուար»ը, որ գլխաւոր մարտկոցն էր կատարուած յարձակումներուն։ Սակայն դիտել կը տրուի, որ անկէ շատ առաջ, ընտրական պայքարի ժամանակ, համայնավար թերթ մըն էր, «Լ'Անչէնէ», որ ազդանշանը տուաւ անողոք յարձակումներուն, զրպարտելով Սալանկրօն ալ, կինն ալ։

Կ'ըսուի թէ Սալանկրոյի տեղ ներքին նախարար պիտի նշանակուի Մաքս Տօրմուա։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՃԱՆՉՆԱՆ
Ֆրանքոյի կառավարութիւնը

Պերլինէն կը հեռագրեն թէ գերման կառավարութիւնը որոշեց ճանչնալ Ֆրանքոյի կառավարութիւնը եւ նշանակեց գործակատար մը, որ շուտով պիտի մեկնի Պուրկոս, դիւանագիտական յարաբերութիւն ստեղծելու համար Հիթլէրի եւ Ֆրանքոյի կառավարութիւններուն միջեւ։ Մատրիտի գերման դիւանագիտական ներկայացուցիչը ետ կանչուեցաւ։ Պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակուեցաւ այս առթիւ, ուր կ'ըսուի թէ Զօր. Ֆրանքօ արդէն տէր դարձած ըլլալով Սպանիոյ մեծագոյն մասին, կը ներկայանայ իբրեւ միակ պատասխանատու կառավարութիւնը։

Հռոմէն եւս կը հեռագրեն թէ ֆաշական կառավարութիւնը պաշտօնապէս կը հաղորդէ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումը, գրեթէ համանման բացատրութեամբ մը։

Գերմանական եւ իտալական կառավարութիւններուն այս ընթացքը ցոյց կուտայ, որ Պերլինի գերմանեւիտալական համաձայնութիւնը կը մտնէ գործադրութեան մէջ։

Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ անակնկալ մը չեն նկատեր այս ճանաչումը, — տարր կը սպասուէր, բայց ոչ այսքան շուտ։ Միայն թէ կացութիւնը կը բարդանայ այժմ։ Զօր. Ֆրանքոյի զրահաւորները, Միջերկրականի մէջ ռուսական շոգենաւերու դէմ թշնամական դիրք մը բռնած պարագային, կարելի չէ այլեւս ծովահէն մը նկատել Զօր. Ֆրանքօն։ Հետեւաբար կրնան ծագիլ ծանր բարդութիւններ։ Այս ճանաչումով, շփոթութեան մը կը մատնուի նաեւ Լոնտոնի Չէզոքութեան միջազգային յանձնաժողովը։

ՀԱՆԳԻՍՏ
ԳԵՐ. Հ. ԳԱԲՐԻԷԼ Ծ. Վ. ՄԵՆԵՎԻՇԵԱՆԻ

Վիէննայէն մեզի կը հաղորդեն թէ Հ. Գաբրիէլ Մէնէվիշեան մեռաւ Նոյ. 14ին։ Տարիներէ ի վեր կը տառապէր շաքարախտէ, իսկ վերջերս բոլորովին կուրցած էին աչքերը։ Ծնած է Կ. Պոլիս 1864ին։ Ունի բազմաթիւ գործեր։ Իր վերջին աշխատութիւնն է «Գրաբար Ոսկեդարեան Բառգիրքը», դեռ անաւարտ, որուն վրայ մաշեցուցած է իր կեանքը։

Մեծ մատենագրին կեանքն ու գործը կը ներկայացնենք Յառաջի կիրակիի թիւով։

ՄԱՏՐԻՏ ԲՈՑԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կատաղի կռիւներ տեղի կ'ունենան, ներկայիս, Մատրիտի մէջ։ Զօր. Ֆրանքոյի բանակը կը ճնշէ շարունակ մայրաքաղաքին հիւսիս-արեւմուտքէն։ Մանզանարէս գետին վրայ, շոգենաւերով կամուրջ կազմած, Զօր. Վարէլայի զինուորները անարգել կ'անցնին գետէն։ Համալսարանական թաղամասը ամրացուած է բոլորովին։ Այժմ յարձակում մը կը փորձուի Ալպար բանտին եւ Մոնթանա զօրանոցին վրայ։

Միւս կողմէ հրետանին անխնայ կը ռմբակոծէ մայրաքաղաքը, բոցերը կը ճարակին բազմաթիւ թաղերու մէջ։ Ֆրանսացի թղթակիցները կը գրեն թէ քաղաքը կը խեղդուի ծուխով։ Կործանած են հանրային կարեւոր շէնքեր, աւերակի վերածուած է Ալպայի դքսական պալատը։ Չորեքշաբթի օրուան ռմբակոծութեան ընթացքին սպաննուած են 250 եւ վիրաւորուած՝ 500 քաղաքացիներ։

Մատրիտի օտար դեսպանները դիմեցին Զօր. Ֆրանքոյի, խնդրելով որ դադրեցնէ ռմբակոծութիւնը։

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«Տէյլի Մէյլ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Վարշաւայէն թէ խորհրդային իշխանութիւնը կը շարունակէ ձերբակալութիւնները։ Ձերբակալուածները կ'ամբաստանուին թէ մեղսակից են օտար լրտեսներու գործունէութեան։ Ձերբակալուածներուն մէջ կան 23 Գերմանացիներ, 20 Լեհեր եւ 60 ուրիշ ազգեր։ «Մաթէն»ի թղթակիցը Պերլինէն կը հաղորդէ թէ ձերբակալուած Գերմանացիներէն մէկուն՝ Շթիփլինկի դատավարութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, Նովոսիպիրսկի զին. ատեանին առջեւ։

Գերմանիոյ եւ Ճափոնի դաշինքը

Ֆրանսական գլխաւոր թերթերը բոլորն ալ խմբագրականներ նուիրած են գերմանեւճափոնական դաշինքին, որ իրապէս կը մտահոգէ Ֆրանսան։ Փարիզի ռուսական դեսպանը երէկ անգամ մը եւս տեսակցութիւն ունեցաւ արտաքին նախարար Տէլպոսի հետ։ Մոսկուայի մէջ մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ այս դաշինքը։ Խորհրդային կառավարութիւնը չի հաւատար հերքումներուն։

Լոնտոնէն կը հեռագրեն թէ Ճափոնի արտաքին նախարարը երրորդ անգամ ըլլալով հերքեց գերմանեւճափոնական դաշինքի մը կնքումը։ Այսուհանդերձ դիտել կը տրուի որ ճափոն նախարարին հերքումը կը վերաբերի դաշինքին մասին շրջան բռնող զրոյցներուն ձեւին եւ ոչ թէ խորքին։ Ճափոն պետական անձնաւորութիւն մը յայտարարեց թէ Թոքիօ որոշած է գործակցիլ Գերմանիոյ։ Եւ աւելցուց.— «Ճափոն կ'այրէ իր կամուրջները եւ վերջ կը դնէ այլեւս իր մեկուսացումին»։ Ըստ ֆրանսական եւ անգլիական թերթերու հրատարակութեանց, Գերմանիա դաշինք կը կնքէ Ճափոնի հետ՝ սպառազինելով ճափոնական բանակը համաձայն արդիական մեթոտներու, փոխարէն ստանալով նախանիւթ։

«Էօվր» կ'իմանայ թէ գերմանեւճափոնական դաշինքը կնքուած է 6 Յունուարին։ Լուրը մէջտեղ կը հանուի այժմ միայն, եւ անմիջապէս ետեւէն՝ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումի լուրը, ծածկելու համար մէկ լուրին ծանրութիւնը միւսով։

Անգլիական մամուլը խիստ յարձակումներ կը կատարէ այս դաշինքին մասին, որ կրնայ լուրջ հետեւանքներ ունենալ Եւրոպայի եւ Ասիոյ մէջ խաղաղութիւնը պահպանելու տեսակէտով։

Ընդհակառակն իտալական մամուլը ուրախութիւն կը յայտնէ գերմանեւճափոնական դաշինքին համար, առանց արժէք տալու հերքումներուն։ Այս գնահատութեամբ՝ գերմանեւճափոնական դաշինքը կը դառնայ դաշինք մը Գերմանիոյ, Ճափոնի եւ Իտալիոյ կառավարութիւններուն միջեւ։

Բայց ի՛նչ առաւելութիւններ կը տեսնէ Փաշական Իտալիան, այս դաշինքին մէջ։ Կ'ըսուի թէ Ճափոն պիտի ճանչնայ Եթովպիոյ կցումը։ Ընդհակառակն Լոնտոնի մէջ կ'ըսուի թէ Գերմանիա յատկապէս մէջտեղ նետեց լուրը, խանգարելու համար իտալեւանգլիական բանակցութիւնները Միջերկրականի մասին։ Ֆրանսացիները կը կարծեն թէ գերմանեւճափոնական դաշինքին թողած տպաւորութեան տակ Անգլիա աւելի եւս կարեւորութիւն պիտի տայ ռուսեւֆրանսական դաշինքին եւ Միացեալ Նահանգները աւելի եւս պիտի մօտենան Անգլիոյ։

Փորթուկալի նաւատորմը
պիտի պաշարէ Պարսելոնան

Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումը, գերմանական եւ իտալական կառավարութիւններուն կողմէ, կը կարծուի թէ, առիթ պիտի ըլլայ, որ Հարաւ. Ամերիկայի կառավարութիւններն ալ համանման որոշում մը տան։ Սակայն Փորթուկալի կառավարութիւնը աւելի ազատ կը շարժի՝ դիրք բռնելով Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան դէմ։ Փորթուկալ արդէն չի ճանչնար Սպանիոյ հանրապետական կառավարութիւնը, նոյնպէս չի մասնակցիր Լոնտոնի Չէզոքութեան միջազգային յանձնաժողովին։ Եւ հիմա կ'ըսեն թէ կը պատրաստուի ծովէն պաշարել Պարսելոնան։ Չափազանց վտանգաւոր շարժում մը, — որովհետեւ Պարսելոնայի առջեւ կեցած են ոչ միայն սպանիական, այլեւ ֆրանսական, անգլիական, ռուսական շոգենաւեր։

Ստոյգ է որ Փորթուկալ կը շարժի Զօր. Ֆրանքոյի ներշնչումով, — արդարեւ Ֆրանքոյի շրջանակէն կը հաղորդեն թէ Մատրիտի գրաւումէն անմիջապէս վերջ պիտի թոյլ չտայ, որ ռուսական շոգենաւ մը ռազմանիւթ կամ զինուորական մասնագէտ բերէ Սպանիոյ նաւահանգիստները։

ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

Այս ամսի 25ին խորհրդային բոլոր երկրամասերից հազարաւոր պատգամաւորներ Մոսկուա պիտի թափուեն «քննելու», «բարեփոխելու» եւ հաստատելու Ստալինեան հռչակաւոր «սահմանադրութիւնը»:

Հակառակ նրա, որ նոր սահմանադրութիւնը պաշտպան է հանդիսանում որոշ դեմոկրատիկական սկզբունքների, սակայն միամիտ չպէտք է լինել հաւատալու, որ իրօք խորհրդային ժողովուրդը հնարաւորութիւն պէտք է ունենայ նախընտրական իր պայքարը կատարելու, իր ցանկութիւնները արտայայտելու եւ իր քուէն ազատօրէն կարող կը լինի տալ ցանկացած թեկնածուին, իր պատգամաւորին ...

Սկսած այն օրից, երբ լոյս աշխարհ եկաւ ստալինեան այդ «հռչակաւոր» սահմանադրութիւնը եւ խորհրդային ժողովուրդը մի պահ հաւատալով, ուզեց ազատ շունչ քաշել, կարծես մի դիւթական գաւազանի շնորհիւ, ամբողջ խորհրդային երկիրներում՝ Հայաստանից սկսած մինչեւ Հեռաւոր Հիւսիսը, Ուկրայնայից մինչեւ Սիպիրի խորքերը ահաւոր չափերի հասան հալածանքներն ու բռնութիւնները ...

Խօսքի, խղճի, մամուլի եւ այլ դեմոկրատիկական ազատութիւնների փոխարէն ամէն մի անկեղծ եւ ազատ խօսք համարւում է ծանրագոյն յանցանք եւ պատժւում է ամենադաժան կերպով: Երկրի մէջ ամենուրեք իշխում է համատարած ահը, ամէնքը, մանաւանդ մեծ կամ փոքր կուսակցական գործիչները սարսափի մէջ են եւ չգիտեն թէ վաղուայ օրը իրենց ինչպիսի չարիք է բերելու ...

Հակայեղափոխական կամ տրոցկիական անուան տակ հալածանքի են ենթարկւում հազարաւոր քաղաքացիներ եւ կուսակցական անհատներ, որոնք ամէն օր քշւում են Հեռաւոր Սիպիրի սառնամանիքները, կամ փտում են բանտերի մէջ, իսկ շատերը բանտի խոր նկուղներում, Չեկայի սպանդանոցներում առանց դատի եւ դատաստանի իրենց վերջին շունչն են փչում..

Ուկրայնան, Բելոռուսիան, Անդրկասպեան երկիրները, Անդրկովկասը եւ այլ երկրամասեր կատարելապէս հեծում են սեւ սարսափի տակ: Դեռ երէկ էր, որ հեռագիրները հաղորդեցին թէ Անդրկովկասում գնդակահարուել են 130 մարդ:

— Հարիւր երեսուն, այդքանը միայն յայտնի է, սակայն ինչքա՞ն հարիւր երեսուններ եղել են, որոնք արիւնաթաթախ ընկել են եւ որոնց մասին ոչ ոք չիմացաւ, աշխարհը անտեղեակ մնաց ...

Ռուսաստանում գոյութիւն ունեցող այսպէս կոչուած աշխատաւորների գերիշխանութիւնը, որ վաղուց փոխարինուել էր կուսակցական մենատիրութեամբ, այժմ միանգամայն տեղի է տուել անհատի բռնակալութեան, որի իշխանութիւնը գերազանցում է պատմութեան մէջ գոյութիւն ունեցող մինչեւ իսկ ամենաբռնակալ արեւելեան միապետներին ...

Ռուսական այժմեան բռնակալին ենթարկւում են ոչ միայն ամբողջ հարիւր եօթանասուն միլլիոն ժողովուրդները, կուսակցական ամբողջ կազմերը այլ եւ բոլոր ղեկավար մարմինները անխտիր կերպով, մինչեւ իսկ կուսակցական գերագոյն Կ. Կոմիտէն, որի անդամներից մէկն է Ստալինը...

Այսպիսի մի երկրում, ուր դերիշխում են աներեւակայելի դաժան կարգեր ո՞ր քաղաքացին, ո՞ր կուսակցական անհատն է որ համարձակութիւն պիտի ունենայ իր մտքերը այլ կերպ արտայայտելու կամ փորձի քննադատել ստալինեան սահմանադրութիւնը:

Ով ուշի ուշով հետեւել է խորհրդային մամուլին, դիտած պէտք է լինի, որ խորհրդային բոլոր երկրամասերում, գոյութիւն ունեցող կենտրոնական կամ գաւառական բոլոր օրկաններում գրագէտները, քաղաքագէտները, կուսակցական ընկերները եւ սովորական բոլոր բանուորները միաբերան կերպով իրենց գոհունակութիւնն ու հրճուանքը յայտնում էին սահմանադրութեան հեղինակ Ստալինին եւ միանգամայն անթերի էին գտնում եղած նախագիծը: Շատ բնական է, որ նոյն լեզուով պիտի խօսին եւ պատգամաւորները, պահելով իրենց հոգու ներսը ինչ որ մտածում կամ զգում են ...

Այսպէս կամ այնպէս անկասկած է, որ առանց մի որ եւ է լուրջ փոփոխութեան սահմանադրութիւնը պիտի հաստատուի առաջին իսկ ընթերցումից յետոյ, եթէ միայն Ստալինը կամ նրա ցուցմունքով մի ուրիշը չկամենայ որոշ փոփոխութիւններ մտցնել նոր սահմանադրութեան մէջ:

X

Ինչպէս յայտնի է այդ նախագծով է, որ որոշուել են խորհրդային բոլոր երկիրների ինչպէս եւ Հայաստանի սահմանները: Հակառակ նրա, որ խորհրդային վարչաձեւը ազգային խնդրի վերաբերմամբ կարծես աւելի լայնախոհ է իրեն ցոյց տուել եւ աշխատել է վերացնել ազգային կնճռոտ խնդիրները, որոնք գոյութիւն ունէին ցարերի ժամանակներից սկսած, սակայն հայութեան եւ Հայաստանի վերաբերմամբ միանգամայն անբացատրելի պատճառով այդ չափանիշը երբեք նկատի չէ առնուել ...

Հակառակ նրա, որ հայութիւնը Անդրկովկասի մէջ թւով համարեա թէ հաւասար է Վրացիներին եւ Թաթարներին, սակայն Հայաստանի հողային տարածութիւնը փոքր է Վրաստանից մօտ 2ուկէս, իսկ Ադրբէջանից 3 անգամ. պատճառը հասկանալի է, որովհետեւ Հայաստանի սահմաններին կից գտնուած հայկական գաւառները — Նախիջեւան, Ղարաբաղ, Լեռնային Գանձակի շրջանը եւ Ախալքալաքի գաւառը իրենց հայ բնակիչներով բռնի կերպով միացուած են Վրաստանին կամ Ադրբէջանին:

Տասնըհինգ տարուց աւելի է ինչ հայ մամուլը, մանաւանդ դաշնակցական մամուլը գաղութներում անդադար իր բողոքի ձայնն է բարձրացրել, մատնանշել է հայութեան դէմ կատարուած չարիքը, պահանջել է սահմանների սրբագրում, դեռ աւելին, չնայելով երկրի մէջ գոյութիւն ունեցող դաժան պայմաններին՝ բազմաթիւ անդամներ հայութեան լաւագոյն զաւակները, արհամարհելով ամէն տեսակ անձնական վտանգ եւ չարիք, խմբերով կամ անհատապէս իրենց բողոքի ձայնն են բարձրացրել եւ պահանջել են բռնի կերպով անջատուած գաւառների կցումը մայր հայրենիքին, այդ բոլորի արդիւնքը եղել է այն, որ մեծ դաժանութեամբ բոլոր բողոքները ճնշուել են եւ հարցը մնացել է միշտ նոյն առկախ վիճակի մէջ եւ այսօր ստալինեան այդ չարաբաստիկ սահմանադրութեամբ սրբագործւում է այդ անարդար դրութիւնը: Խլւում են դարերով մեզ պատկանած, մեր սեփական հողամասերը եւ միացւում են մեր հարեւան հանրապետութիւններին, որոնք այնքան շատ հողային ֆոնտ ունին որ ոչ մի կարիք չունէին այդ գաւառների: Սա մի մեծ ոճիր է, որ նորից, դիտաւորեալ թէ անգիտակցօրէն, գործւում է հայութեան դէմ, խափանելու համար նրա քաղաքական զարգացման ուղին:

Հայկական նոր պետական կեանքը երկու տասնեակ տարիներից պակաս է, սակայն չնայելով դրան բազմաթիւ հարուածներ է նա ստացել, հակառակորդները աշխատել են նրան ի չիք դարձնել, յօշոտել նրա նիհար մարմինը, խլել նրա իրաւունքները .. Ստալինեան այս հարուածը եկաւ եւ լրացրեց պակասը. այժմ պետական օրէնքի միջոցով են կամենում մեզ թուլացնել, մեր մանուկ պետական կեանքին անուղղելի չարիք հասցնել ...

Այս հանգամանքը պէտք է լաւ գիտակցի հայութիւնը եւ չափազանց պէտք է ուժեղացնէ իր ինքնապաշտպանութիւնը, այլապէս նրան յօշոտողներ շատ կը լինեն: Մենք միամիտ չենք հաւատալու, որ Հայաստանի պատգամաւորները, որոնք պիտի մասնակցեն Մոսկուայի նոյեմբերեան համագումարին, քաջութիւն պէտք է ունենան մատնանշելու լինելիք անարդարութիւնը եւ սրբագրութիւն պահանջելու ...

Մի քանի ամիս առաջ եղած թոյլ փորձերի արդիւնքը յայտնի է... Եւ արիւն թափուեց եւ բանտերն ու աքսորավայրերը լցուեցին նորանոր զոհերով ... Այո, հայ պատգամաւորը այդ քաջութիւնը կարող է չունենալ, սակայն հայութիւնը երբեք չի մոռանալու իր իրաւունքները, դուցէ սեւ բուռներ կ'անցնին, սակայն այդ խլուած գաւառները պէտք է նորից կցուեն Հայաստանին ...

Այդ է ասում մեզ հայ ժողովրդի քաղաքական զարգացումը, այդ է թելադրում մեզ պատմութեան տրամաբանութիւնը: Այս բոլորը թող լաւ գիտակցեն նրանք, որոնք այսքան դաժանօրէն ցանկանում են անդամահատել մեր մանուկ հանրապետութիւնը:

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ԹՐՔՈՒՀԻՆԵՐԸ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱՆՔ ԿԸ ԿԱՏԱՐԵՆ

Պոլսոյ թերթերը կը հրատարակեն կարգ մը պատկերներ, որոնք ցոյց կու տան Թրքուհիներու զինուորական մարզանքը՝ հրացանը ուսին:

« Եուճա Իւլքիւ » լիսէն, առաջին անգամն ըլլալով ամբողջ Թուրքիոյ մէջ, նոյեմբերի սկիզբը սկսաւ զինուորական մարզանք կատարել տալ իր աշակերտուհիներուն, մանչերու հետ: Կը կատարուին նաեւ նշանառութեան փորձեր :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶԱՐԴԵՐՈՒ ԴՐՈՇՄԸ ՍԹԱԼԻՆԻ ԿԵԱՆՔԻՆ ՎՐԱՅ

Մօտ յիսուն տարի առաջ, սեւահեր, լաւ գծուած յօնքերով, թուխ պատանի մը, կանգնած էր իր մօրը, Էկատէրինա Ճուկաշվիլիի կողքին, որ բոլոր նստած սեղանին առջեւ կ'աշխատէր :

Մայր ու տղայ, երկուքն ալ գիւղացիներ, անխօս իրար կը դիտէին : Առաջինը՝ մայրը խզեց լռութիւնը ու ըսաւ. «Սօսօ, կ'ուզեմ որ հոգեւորական դառնաս »:

Պատանին գլուխը կախեց, ինչ որ կարելի էր հաւանութեան նշան համարել, բայց իր թուխ աչքերուն մէջ բոցավառող կրակ մը կը մատնանշէր արդէն, որ մօրը համար ունեցած հըլու հնազանդ սիրոյն կողքին, այդ պատանիի հոգիին մէջ արդէն կար ըմբոստ կամք մը եւ ուրիշ երազներ:

Փոքրիկ Սօսօն, երակներուն մէջ դարերու ժառանգութեան դրած գիւղացիի արիւնը կը հոսէր, որուն մըկանները հիացում կը պատճառէին իր ընկերներուն, քանի որ անոնց նըմանը ունեցող չկար իրենց մէջ, գոհ չմնաց մօրը գաղափարէն, որ անպայման կ'ուզէր տեսնել իր զաւակը սքեմի մէջ ու կը հաւատար որ ան կրնար հասնիլ եկեղեցական ամենաբարձր աստիճանին :

Բայց կը թուի թէ ընդհանուր երեւոյթ մըն է, բոլոր դիկտատորներուն մօտ, բացառիկ սէրն ու յարգանքը իրենց մօր հանդէպ :

Այնպէս որ, տասնըչորս տարեկանին, երբ այնքան նման էր փոքրիկ ցուլի մը, երբ կ'եռար իր արիւնը, մօրը հաճոյք պատճառելու համար Ստալին մտաւ Թիֆլիսի Աստուածաբանական վարժարանը:

— Ուսանած ժամանակդ եւս պիտի աշխատիմ :

Մայրն էր, իր մատները ուռած էին արդէն ասեղնագործելէն: Բայց ուրախ էր մայր Ճուկաշվիլին, քանի որ առով օր մը իր փոքրիկ Սօսօն քահանայ պիտի դառնար ...

X

Օր մը, դպրոցին պատերէն ներս թափանցեց դարհուրելի դէպքերու արձագանգը: Կ'ըսէին որ Թուրքերը կը խեղդեն հայ ժողովուրդը, կ'ըսէին որ կը խեղդեն կը կոտորեն ոչ թէ հազարներով, ոչ թէ տասը հազարներով, այլ հարիւր հազարներով...

Կ'ըսէին դեռ շատ բաներ ու ամէն անգամուն պատմող ծերունի կրօնաւորին ձայնը կը դողար յուզումէն:

Այդ կոտորածներու պատկերը հալածեցին Սօսոյի մտածումները:

« Այդպէ՞ս ուրեմն, անոնք Հայեր կը սպաննէին հա՞ ... » ու յիշեց որ տղուր ու երջանիկ օրերուն երբ անհոգ ու անխոհ կը լողային Կուրին անցնող ջրերին մէջ, անգամ մը, փոքրիկ հայ ընկեր մը ազատած էր զինքը խեղդուելու վտանգէ :

X

Դպրոցին մէջ իսկ, նորէն հայ ընկեր մը, Սօսոյին փոխ տուաւ գիրք մը :

— «Առ, կարդա սակայն, բայց ըզգոյշ, գաղտնի կարդայ. այս էջերուն մէջ պիտի գտնես լուծումը ոչ միայն հայկական եղերական խնդրին, այլ նաեւ քու իսկ ժողովուրդիդ, Վրացիներուն եւ Ռուսիոյ բոլոր դժբախտ ժողովուրդներուն դժբախտ հարցին լուծումը: Բայց ի սէր Աստուծու, գիրքը ձեռքիդ չբռնուիս, կը վռնտուիս» :

Այսպէս է որ, Սօսօ Ճուկաշվիլին, որ յաջորդեց Լէնինին ու դարձաւ Խորհրդային Ռուսիոյ միակ ու միահեծան տէրը, ծանօթացաւ այդ գիրքին հետ որ պիտի վճռական դեր խաղար իր ճակատագրին մէջ :

Երեք շաբաթ յետոյ, պատանին կանչուեցաւ տնօրէնին մօտ :

— Կարլ Մարքսի այս գիրքը ձեր անկողնին տակէն գտնուած է : Ի՞նչ ունիք ըսելիք :

— Ամբողջովին ճշմարտութիւններով լեցուն է, Հայր :

X

Ու գեղեցիկ օր մը, երբ զբաղած էր կար կարելով իր զաւկին համար, Էկատէրինա Ճուկաշվիլին տեսաւ որ ան կանգնած էր արդէն դրան սեմին, բայց առանց սքեմի :

Դառն ու դժուար էր Սօսոյին համար բացատրել եղածը մօրը, բայց բան մը պարզ էր, որ աւելի եւս հաստատուած էր իր տեսակէտներուն մէջ ու այլեւս պատրաստ իր կեանքը նուիրելու յեղափոխութեան :

Ահա, այսպէս է քաղաքական կեանքը անոր որ Լենինի տեղը պիտի գրաւէր ցարերու պալատին մէջ, ուր իրմէ առաջ իշխած էին երկար ժամանակ ուրիշ ցարեր, բայց որոնց իշխանութիւնը երբեք այնքան բարբարոս չէր եղած որքան իրը այսօր :

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

«Հայ Մշակոյթի Օր»երը կ'ապրինք, «եղբարք, որ հայ ապրինք»:

Այսպէս երգեր հիւսեր են մեր նախնիք, մտահոգուելով ձուլումէն ու օտարացումի վտանգէն:

Հապա հիմակ որքան աւելի նախանձախնդիր ըլլալու ենք մեր ազգային աւանդութիւնները պահելու եւ հայ մշակոյթը զարգացնելու գործին:

Ի՞նչ բան կը պակսի մեզ այդ ուղղութեամբ յառաջանալու:

Ունինք լեզու մը այնքան ճոխ, այնքան հարուստ իր մարգարտեայ գիրերով եւ անոյշ բառերով, այնքան ինքնատիպ եւ կենդանի, բոլոր ազգերու լեզուներուն մէջ մէկ հատիկ, որ հիացում ու նախանձ շարժած է օտարներուն, ալ ինչո՞ւ չգործածենք զայն գոնէ մեր մէջ, մեր տուներուն եւ մեր ընտանեաց մէջ; մեր զաւակներուն հետ:

Ունինք գրականութիւն մը այնքան ծաղկեալ եւ զարգացեալ, թէ արձակով, թէ բանաստեղծութեամբ, ինչո՞ւ չկարդանք ու չմշակենք: Ինչ հարկ օտար պարտէզներու մէջ դեգերելու:

Ունինք անման, մեղրածորան երգերու հաւաքածոյ մը հինէն ու նորէն, ամէն տեսակէն ու ճաշակէն, ալ ինչո՞ւ չսորվինք, չերգենք զանոնք փոխան օտարոտի երգերու եւ եղանակներու, որ Հայու սիրտին բան չեն խօսիր:

Եւ այսպէս տակաւին այնքան բեղուն թատերական գործեր համբերով հանդերձ, ինչո՞ւ չներկայացնենք զանոնք մեր ժողովուրդին յաճախ, անոնցմէ օգտուելու, անոնցմով սնանելու համար, փոխան օտար չարժանի կարի դուռները ափ առնելու:

Կ'արժէ որ անդրադառնանք ու վերադառնանք մեր սեփական աղբիւրներուն, մեր ցեղային արժէքներուն, այնքան թանկագին գանձերուն հայ ոգիով ու շունչով օծուն, ու պաշտենք զանոնք, գուրգուրանք անոնց վրայ, օգտագործենք զանոնք ամէն ժամանակէ աւելի, աշխարհի որ անկիւնն ալ գտնուինք, ինչ դասակարգի եւ տարիքի մէջ ալ ըլլանք:

Կը տեսնենք թէ ինչպէս հզօր պետութիւններ զինապաշտութեան հետ զուգընթաց հոգ կը տանին նոր սերունդի դաստիարակութեան գործին, իրենց ազգային մշակոյթին, որովհետեւ մէկը միւսին լրացուցիչն է այս դարուս,— վա՜յ անոր որ զրկուած է թէ մէկէն, թէ միւսէն:

Թշնամին խլեց մեզմէ ամէն ինչ եւ կեանք եւ հարստութիւն, բայց չկըրցաւ կապտել մեր լեզուն ու կասեցնել մեր գրիչը:

Գիտնանք միշտ վառ պահել հայ մըշակոյթի այդ ջահը, լոյս տալու համար անոնց որ կը խարխափին ու փոխանցելու համար ձեռքէ ձեռք, իբրեւ նոր Մարաթոններ՝ տանիլ հասցնելու համար օր մը, Մասիսի սլեփառ գագաթը:

ՄԷՆ - ՍԷ

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Սփիւռք - Կոմիտաս երգչախումբը, իր ղեկավարին՝ երաժիշտ Պ. Ա. Պարթեւեանի ներշնչումով, Հայ Երգի Օրը, որ նուիրագործուած է այլ եւս, այս տարի ալ ուզեց յատկացնել անմահ Կոմիտասի ստեղծագործութիւններուն: Ու «Սալ Էրար»ը, այս փարթամ սրահը լեցուն էր նորէն երաժշտասէր բազմութեամբ:

Յայտագրին մեծագոյն բաժինը Կոմիտասի ստեղծագործութիւններուն յատկացուած էր, վերապրեցնելու համար խորտակուած հանճարին յիշատակը: Ժողովուրդը յաջորդաբար ունկնդրեց «Ով մեծասքանչ դու լեզու»ն, «Անձրեւ եկաւ»ը, «Գութաներգ»ը, «Պինկէօլ»ը եւ «Հով լինի»ն : Յետոյ «Ով զարմանալի»ն, «Այսօր ձայնն հայրական»ը, «Արեւը կայնէ կէսօր»ն ու «Երեւան բաղ եմ արել»ը:

Օր. Տ. Զատափեան, դաշնակի վրայ յաջողութեամբ վերապրեցուց այն բոլոր պարերգերը, որոնք չափ կուտան բնագաւառի երկրագործութեան քայլերուն, հանդիսաւոր առիթներու մէջ: (Էրանկի, Ունափի, Մարալի, Էդ առաջ, Շորոր, Շուշիկի) :

Օր. Ա. Ալպան, թխադեղ ու քնքշենի արուեստագիտուհին, գլխու նուրբ եւ քաղցր ձայնով հեզահեղէ երգեց «Սպաննուածի եղերերգ»ը, «Երկինքն ամպել ա»ն, «Անձեմ էթամ»ն ու «Էս գիշեր լուսնակ գիշեր»ը: Այս վերջինը կրկնութեան արժանացաւ:

Պ. Ա. Զօպանեան, նախ հայերէն, ապա Ֆրանսերէն գեղեցիկ եւ դասական լեզուով մը ներկայացուց տարաբախտ վարդապետին կեանքը, գործն ու դաժան ճակատագիրը:

Հանդէսին երկրորդ մասին բացումը կատարեց ծերունազարդ երաժշտագէտ Պ. Շ. Քէօքլէն, Կոմիտաս վարդապետի արուեստին բաղդատական առանձնայատկութիւնները վեր հանելով:

Մարսէյլի օփերայի երգչուհիներէն Տիկ. Մարի Թէրզեան, խոր զգայնութեամբ եւ սթենարեան հնչականութեամբ յաջորդաբար երգեց «Առաւօտ-

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Այսպէս մենք տեսանք թէ մեր անյաջող յարձակողականէն յետոյ թշնամին աւելի շատ յառաջացաւ մասնաւորաբար կեդրոնէն եւ այժմ մեզ կը մըղէր քայլ առ քայլ պատսպարուիլ Կարսի պարիսպներուն տակ:

Այստեղ կ'ուզեմ փոքրիկ պատասխան մը տալ կարգ մը չարամիտ մարդկանց պարապ քննադատութեանց: Մեր ժողովուրդի մէջ այն հասկացողութիւնը կը տիրէ որ հայկ. բանակը եթէ Կարսի մէջ մնար ու պաշտպանուէր, դեռ երկար ատեն կրնար դիմադրել: Սա բոլորովին սըխալ է: Իւրաքանչիւր բերդ իր չափով ստամոքս մը կ'ունենայ: Եթէ այդ ստամոքսը չլեցուի, բերդը չի գործեր: Արդ, Կարսի ստամոքսը շատ ու շատ մեծ էր հայկ. դաշտային բանակին համար: Կարսի ճակատի վրայ եղած հայկ. զօրամասերը Կարսի բազմաթիւ ամրոցներու եւ խրամներու մէջ ոտքով գլխով կը կորսուէին: Հարկաւոր էր մինչեւ հող չհասնիլ, այլապէս բերդը ձեռքէ եղած հաշուելու էր:

Կռիւներու այս շրջանին՝ մեր գունդի Ա. գումարտակը ծանր կռիւներ կը մղէր Հաճի Խալիլի շրջանակին մէջ: Դիրքէ դիրք կռուելով եւ ծանր կորուստներու ենթարկուելով գումարտակը եկած հասած էր Կարսի բերդերուն: Յ. Սահակեան շատ լաւ կերպով տուած է այդ կռիւներու մանրամասնութիւնը:

Մեր ճակատի վրայ, — Օղէրօ — կռիւները համեմատաբար նուազ բուռն եղան: Սեպուհն ալ իր սպայակոյտով եկաւ հաստատուեցաւ մեզ մօտ: Այդ ժամանակ Սեպուհի մօտ կը գտնուէին Ամիրեան, [illegible], Թամամշեան, Ռէն, որոնց հետ շատ մտերմական յարաբերութեան մէջ էինք, ու բոլորս հաւաքական աշխատանքով ճակատի պաշտպանութիւնը լաւ հիմերու վրայ դրինք:

Մեր գումարտակէն դատ (Բ.) հոն կային նոյնպէս Երեւանեան գումարտակը, գնդ. Ղորղանեանի հեծելազօրը եւ ուրիշ մասեր: Նշանակուելով հետեւակային բաժնի պետ՝ Սեպուհը ինծի յանձնած էր պաշտպանողական գծի ապահովութեան գործը: Որոշած էի գոնէ մէկ գումարտակ միշտ դիրքերու վրայ պահել: Յերեկով անյարմար էր փոխանցումի գործը կատարել, հետեւաբար ամէն երեկոյ գումարտակները իրար կը փոխեն եւ ամէն մէկը այդ հաշուով 24 ժամ առաջին գծի վրայ կը մնար: Երկու անգամ թշնամին թնդանօթային ուժեղ կրակով ուզեց մեզ տեղահան ընել մեր գիծէն, բայց չյաջողեցաւ: Աւելի ապահով եւ ամուր ըլլալու համար որոշեցինք իւրաքանչիւր գումարտակին որոշ բաժին խրամ փորելու պարտականութիւն տալ, ամէն անգամ որ դիրքապահ նշանակուէր:

Այդ օրերէն մէկը, դիրքերու վրայ կը գտնուէր Երեւանի գումարտակը: Զինուորներու մէջ տրամադրութիւն կը ստեղծուի խրամներ չփորել, առարկելով թէ հողը սառած է եւ անկարելի է, եւն...: Մեր սիրելի գումարտակապետը ընդառաջ երթալով իր ստորադասներու ցանկութեան՝ կը հեռախօսէ Սեպուհին եւ կը խնդրէ իր գումարտակը զերծ կացուցանել այդ «տաժանակիր աշխատանքէն»: Պատահմամբ հեռախօսի վրայ կը հանդիպիմ նոյն րոպէին: Սեպուհ իմ գործը համարելով այդ՝ ինծի կը յանձնէ կարգադրութիւնը: Կարգադրութիւնը երկու տեսակ չէր կրնար ըլլալ: Իրենց յայտարարեցի թէ երեկոյեան դիրքերը փոխող գումարտակին հետ անձամբ դիրքերը պիտի բարձրանամ, եւ եթէ որոշուած խրամային բաժինը փորուած չըլլայ, գումարտակը 24 ժամ եւս դիրքապահ պիտի մընայ: Եւ երեկոյեան խրամները փորուած էին:

Բնական է որ Երեւանի գումարտակին մատնանշած դժուարութիւնները գոյութիւն ունէին, բայց բոլորին համար հաւասարապէս, այդպիսի փոքր դէպքեր յաճախ կուգային մեզ համոզելու դժբախտաբար թէ սպայական դասին մէջ որոշ տարրեր բոլորովին բացորոշ կերպով բարոյալքուած եւ կործանարար էին դարձած: Պէտք չէ մոռնալ որ բոլշեւիկեան քարոզութիւնը անդադար կը գործէր, յայտնի եւ անյայտ միջոցներով:

Հոկտ. 28 եւ 29ին Թուրքերը աւելի սաստկացուցին իրենց յարձակողականը: Նկատելի եղաւ որ անոնք կը կատարէին թիկունքի գործողութիւն մը Վէզին Քէօյի ուղղութեամբ: Ստոյգ ոչինչ գիտէինք բերդի պաշտպանութեան մասին: Հոկտ. 29ին Սեպուհ ուզեց Կարս իջնել պէտք եղած տեղեկութիւնները եւ հրահանգները ստանալու համար :

Ու կատարուեցաւ [illegible] ...

Թուրքերը 30 Հոկտ. առաւօտուն աւելի եւ աւելի կը մօտիկնան պարիսպներուն: Ա. գունդը կը մերժէ դրոհ տալ թշնամիին վրայ: Գնդի հրամանատար Մազմանեան, հայկ. բանակին եւ սպային պատիւը բարձր պահելու համար, ուրիշ միջոց չի գտներ, եթէ ոչ մավզէրի հարուածով իր գանկը պայթեցնել ...

Ահաւոր խուճապ մը ծայր կ'առնէ : Զինուոր եւ հրամանատար այլ եւս գոյութիւն չունին: Մարդկային հեղեղ մը կը յորդի ամէն ուղղութեամբ, մարդ, անասուն, կառք ամէն ինչ իրար կը խառնուին ու կը հրմշտկեն, անպատմելի քաոս, փախուստը կ'ազատի տրամադրութիւն մը:

Սեպուհ հազիւ թէ մէկ ժամ առաջ դուրս կուգայ եւ Թուրքերը կը մտնեն Կարս: Հայկ. զօրամասերէն մեծագոյնը կը յաջողի քաղաքէն դուրս գալ իսկ մնացածները գերի կը մնան, ինչպէս Զօր. Փիրումեան, Զօր. Արարատեան, գնդ. Շաղուբաղեան, Վէքիլեան, Բարաջնեան եւ մօտ 3000 զինուորներ:

Մեր ճակատին վրայ ոչինչ գիտենք մենք: Միայն թէ երբ թնդանօթաձըգութիւնը մէկէն ի մէկ կտրեցաւ, չարագուշակ համարեցինք: Յերեկէն վերջ, ուշ ատեն միայն հրաման կը ստանանք նահանջելու: Ստիպուած էինք մինչեւ գիշեր սպասել, որպէսզի կարողանայինք պաշտպանողական կէտերու վրայ եղած մասերը հաւաքել: Ջղային վիճակ մը ստեղծուած է, մասնաւորաբար Երեւանեան գումարտակը կ'աճապարէ շուտ ճամբայ ելլել: Սեպուհի բացակայութեան՝ ըստիպուած էի ջոկատի հրամանատարութիւնը ստանձնել: Կարգի հրամաններ կը տրուին եւ ամէն մարդ իր տեղը կը սպասէ շարժուելու: Յիշելու արժանի է մեր Բ. գումարտակի պետ Վարդան Բակուրի եռանդուն աշխատանքը կարգապահութիւնը պահպանելու համար: Այս հայրենասէր եւ խիզախ սպան ի վերջոյ զոհ գնաց բոլշեւիկեան կացինին, Երեւանի մէջ:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(12) (Շար.)

տուն բարի լոյս»ը, «Անտունի»ն ու «Հայաստան»ը: Ցետոյ բուռն պնդումներու վրայ՝ «Կռունկ ուստի կուգաս»ը:

Հայ բեմին համար յայտնութիւն մը եղաւ անշուշտ Տիկ. Էռվին Պէրժըրոնի մասնակցութիւնը, որ անթերի հարազատութեամբ մը թաւջութակի վրայ նուագեց «Կռունկ»ը, «Ալագեազ»ը, «Հով արէք»ն ու «Արեւը թրվռով ելաւ»ը: Այս բոլորին դաշնակի վրայ կ'ընկերակցէր համակրելի արուեստագէտ Միքէլ Էլոզէկի:

Հերթը կրկին Սփիան-Կոմիտասինն էր: Միացեալ երգչախումբը երգեց «Սարերի վրով գնաց»ը, «Երի երի ջան», «Եար ջան արի» եւ «Էսօր ուրբաթ է»ն:

Մեծագոյն անակնկալը որ վերապահուած էր ներկաներուն, «Վանայ հարսներդ»ն էր: Այս բարդ եւ դժուարին տաղերու շարանը, պատկերազարդուած Կոմիտաս վարդապետի հանճարին ցոլքերով, վերարտադրուեցաւ միացեալ երգչախումբին կողմէ զարմանալի ճշգրտութեամբ եւ խանդավառութեամբ: Մեր աչքին յանդիման անհա երեւան եկաւ բնաշխարհի երկսեռ երիտասարդութիւնը, զգեցած արախչին եւ նախշուն հանդերձներ, երփներանգ թաշկինակի մէջ ծրարած նուէր ի ձեռին: Մենք տեսանք փեսին արդուզարդը, օրուան «Թագւոր»ին ուղղուած մաղթանքները, աղօթքները, գովասանական չէրերը, կարմրաթուշ եւ ոսկեզարդ գեղջկուհիներու ամօթխած ժպիտը կատակի ատեն, եւ հուսկ յետոյ Վասպուրականի շուրջպարը:

Տառապագին գոյութենէ մը վերջ հայրենի հողին մէջ հանգչող մեծ վարդապետը այսպէս ուրեմն վերստին յայտնուեցաւ տեսիլքի մը պէս, փառայեղ ու յաղթական: Ան այսպէս ժողովուրդին ընծայեց ինչ որ ստացած էր իրմէն, զայն օծած իր բազմերանգ հանճարին լոյսով:

Արդարեւ, եթէ նոյն իսկ անտեսուէր իր տարիներու վաստակին նուիրագործութիւնը, — ինչ որ էր վերոյիշեալ երաժշտական ցերեկոյթին նպատակը — մեծանուն վարդապետին անմիր երգերը բաւ պիտի ըլլային շրթունքէ շրթունք, ականջէ ականջ ապահովելու անոնց յաւերժութիւնը:

Երաժշտասէր

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑԻ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՀԱՆԴԷՍԸ

— • —

Փարիզի հարաւային շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան տարեկան անդրանիկ հանդէսը կատարուեցաւ անցեալ կիրակի օր: Հանդիսականներու աննախընթաց բազմութիւն մը լեցուցած է սրահը, ասեղ ձգելու տեղ չկար: Բեմին աջէւը երկսեռ աշակերտներու ստուար խումբ մը ժամանակէն առաջ տեղ գրաւած է: Վարչութեան կողմէ հանդէսը բացուած յայտարարեց Պ. Սեդրակ Գարակէօզեան. —1928էն մինչեւ 1936, ճիշդ ութ տարուան կեանք ունի այս Միութիւնը, որ աւելի բազմապատկուած ուժերով, համագործակցութեան ուժեղ գիտակցութիւնով, նոր հաւատքով եւ նոր յոյսերով կը սկսի ներկայ տարին:

Խօսքը կը տրուի Պ. Լ. Զորմիսեանին, որ իր գնահատական բառերով կը ներկայացնէ Միութեան կատարած գործը, գործ մը որ համաժողովրդական հանգամանք ստացած է եւ դարձած ինքնապահ ութ տարիէ ի վեր: Վերեւէն չէ ակնկալած որ եւ է աջակցութիւն, այս Միութիւնը գիտակից է իր պատասխանատուութեան, ինչպէս ծնող մը իր զաւկին հանդէպ ունի գուրգուրանք եւ կ'ուզէ անոր մէջ ստեղծել իր ընտանեկան կեանքի բոլոր առաքինութիւնները, այնպէս ալ «Յառաջդիմասիրաց»ը ցեղին զաւակներու ազգային դաստիարակութեան գործը առած իր ուսերուն՝ կ'ուզէ անոնց մէջ տեւականացնել հայ գիրի, հայ ոգիի ուժեղ ապրումները:

Վարչութեան քարտուղար Պ. Օննիկ Աճէմեան կարդաց Միութեան երկու ամսուան տեղեկագիրը: Վարչութիւնը կազմած է տարեկան դպրոցական ծրագիրը ուսուցիչ Պ. Ն. Պէշիկթաշլեանի հետ միասին: Դպրոցը ունի 80 աշակերտ եւ աշակերտուհի, որոնց 20ը բոլորովին նորեր:

Նոր գրասեղաններ շինուած են, ճոխացած են գրադարանի մանուկներու յատուկ գիրքերը, Նահատակ Գրողներու ամբողջական գործերը գնուած են, անդամներու թիւը աւելցած է, տրուած է առաջին ժողովրդական դասախօսութիւնը բժ. Պօղոսեանի կողմէ, գումարուած է ծնողական առաջին ժողով մը, ուր լսուելիք եւ ազգային դաստիարակութեան շուրջ կատարուած են մտքերու փոխանակութիւններ:

Եղած են զանազան նուէրներ, Տիկ. Գալայճեան Փարիզէն ղրկած է 50 ֆր. Պ. Օննիկ Մելքոնեան նուիրած է Հայաստանի մեծադիր քարտէսը, Տիկ. Գափամաճեան նուիրած է 50 ֆր. եւ Միութեան կարգ մը անդամները կատարած են աշխատանքներ եւ փոքրիկ նուէրներ:

Պ. Կիւրեղ Սրապեան ստանձնած է հանդէսին երգի բաժնի կազմակերպումը: Խումբին երգերը, ներդաշնակ եւ գեղեցիկ, կը յաջորդեն իրարու: Սրահի մթնոլորտը ելեկտրականացած է: Ծափեր ու խանդավառութիւն: Մէկ քանի փորձերէ ետք ձեռք բերուած այս յաջող արդիւնքը Պ. Կիւրեղը արժանացուցին ջերմ գնահատումի:

Սկսած է արտասանողներու հեւքոտ շարանը, իրարու ետեւէ հայ աղջիկը եւ հայ մանչը իրենց սրտի խորքէն յուզումով եւ ներշնչումով կ'ապրեցնեն հայ բառը: Կը յաջորդէ նոր երգերու երկրորդ բաժինը: Մէկ բան ուշադրութիւնս գրաւած էր, մեր Յառաջդիմասիրացի այդ փոքրիկներու խմբակը կ'ապրէր երգի ոգին եւ իւրաքանչիւր բառը, եւ մենք ներկաներս, կը կարդայինք այդ ապրումը անոնց դիմագիծերու ամէն մէկ փոփոխումին հետ:

Պ. Կ. Սրապեան կը տանի աճուրդի ծանր աշխատանքը շատ յաջող կերպով: Առարկան սուրճի սպաս մըն էր: Պ. Գարեգին մեր Միութեան հնանդամ անդամներէն առաջնութեան դափնին խլեց եւ ստացաւ զայն: Աճուրդը բարձրացած էր 700 ֆր.ի:

Տնտեսական այս տագնապի օրերուն, Յառաջդիմասիրացի հանդէսը ցոյց տուաւ այս գործնական համակրութիւնը չափազանց յատկանշական երեւոյթ է: Հոս պահ մը անցեալէն պիտի անդրադառնամ եւ պիտի յիշատակեմ անունը ողբացեալ ուսուցչուհիին՝ Տիկ. Սիրվարդին, որ առաջին այբուբենը սորվեցուց շրջանիս աշակերտութեան:

Սկսաւ «Կարեւոր ժողով մը» կատակերգութիւնը, պատրաստուած մանաւորապէս Պ. Պէշիկթաշլեանի կողմէ այս հանդէսին համար: Ներդաշնակ կառուցուածքով եւ այժմու կեանքի հետ սերտօրէն առնչութիւն ներկայացնող նիւթ մը, վարպետի գրչին տակ դարձած էր ուժեղ եւ ցնցող: Ուր որ հայ հանրային կեանք գոյութիւն ունի, հոն պէտք է ներկայացուի այս, մեր բոլոր թերութիւնները պատկերացած են հոն ճշգրիտ մանրամասնութեամբ. մանաւանդ երբ ժողովականները ոտքի կ'ելլեն եւ ազգը քննադատելու կը սկսին, այդ պահուն երբ շատերը կը խնդային, ես յուզումի պահեր ապրեցայ: Այս փոքրիկ դերասանները որոնք հազիւ 8—10 անգամ է որ կ'երեւին, զանազան կատակերգութիւններու մէջ, միշտ Պ. Ն. Պէշիկթաշլեանի ղեկավարութեամբ, առանց չափազանցութեան կրնային ներկայանալ իբրեւ մարզուած եւ շնորհալի փոքրիկ դերասաններ խստապահանջ հասարակութեան մը առջեւ, եթէ տրամադրելի սրահ մը կամ բեմ մը ունենային իրենց բոլոր յարմարութիւններով, լոյս, տարազ, սարքուածք: Անոնց խաղարկութիւնը դպրոցականներու յատուկ բեմադրութիւն մը ըլլալէ աւելի բոլորիս վրայ թողուց պատանի արուեստագէտներու խումբի մը տպաւորութիւնը:

Թառխտ Գարեգինի թրթռուն թառին ազդեցութեան տակ կ'ունենայինք դադարի պահը:

Հանդէսի պարի բաժինը անցաւ նոյնպէս խանդավառ մթնոլորտի մէջ, մեծ ու պզտիկ բոլորը կը պարէին: Թէեւ ճաշէ մը ետք թաղեցին մեծ մասամբ հոն էր: Հանդէսի կանոնաւորութիւնը, ընդհանուր կարգապահութիւնը եւ մանաւանդ վարչութեան անդամներու իւրաքանչիւրին կատարած մեղուաջան աշխատանքը արժանացան ներկաներու գնահատումին:

Կը կարծենք թէ Միութիւնը ունեցաւ գոհացուցիչ հասոյթ մը:

Տրջ. Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. Օր

ԱՎԻՆԵՈՆ, 16 նոյ. — Շաբաթ երեկոյ Փոնթէի մէկ սրահին մէջ, Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» խումբի նախաձեռնութեամբ տօնուեցաւ Հ. Յ. Դ. Օրը: Արդէն սրահը լեցուած էր, երբ Մարսէյլէն հասան ընկերներ Շ. Միսաքեան եւ Ազգին: Ընկ. Լ. Յովիկեան հանդէսը բացուած յայտարարեց եւ խումբ մը ընկերներ երգեցին «Մշակ բանուոր»ը:

Նախագահ ընկերոջ բացման խօսքէն վերջ, արտասանեցին ընկ. Յովսէփ Փաշայեան, Մկրտիչ Գաբրիէլեան, Ռուբէն Մահտեսեան, Պ. Ս. Սարխոշեան, Գէորգ Սարխոշեան եւ Գրիգոր Պէհրիկեան:

Երգեցին ընկ. Միք. Սէթեան, Պ. Պ. Ղազարոս Սէթեան եւ Հայկազուն Յովիկեան:

Օրուան բանախօս ընկ. Շ. Միսաքեան թուեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան արժէքները, բացատրեց մեր պայքարին իմաստն ու կարեւորութիւնը, փաստերով եւ թիւերով ներկայացուց Հայաստանի սահմանային վիճակի խնդիրները, պատկերացուց ներկայ քաղաքական կացութիւնը եւ շեշտեց համերաշխութեան եւ համագործակցութեան, ինչպէս նաեւ ներգաղթի անհրաժեշտութիւնը եւ կարգ մը թելադրանքներ ըրաւ հանդիսականներուն:

Ընկերոջ կուռ եւ խիստ շահեկան բանախօսութիւնը քանիցս ծափահարուեցաւ:

Հանդէսէն վերջ տեղի ունեցաւ ընկերահամակրական խնջոյք, Գաբրիէլեան եղբայրներու բնակարանին մէջ, ուր ներկայ էին նաեւ բաւական թիւով տարբեր հոսանքի պատկանողներ:

Երգերը, արտասանութիւնները եւ նուագը ստեղծեցին խանդավառ եւ սիրալիր մթնոլորտ մը: Հայաստանի զանազան գաւառներէն հաւաքուած ընկերներ, համակիրներ, մեղմ հակառակորդ համարուածներ, բոլորն ալ միասիրտ եւ զուարթ տրամադրութեամբ երգեցին անխտիր ազգային, յեղափոխական ու գեղջկական երգեր:

Կէս գիշերէն շատ անցած էր երբ տեղական Հօկին պատկանող քանի մը երիտասարդներ հարցերու շարք մը ուղղեցին ընկ. Շ. Միսաքեանին, որոնց մէկ-երկուքին պատասխանեց ընկ. Ազգին, իսկ միւսներուն՝ ընկ. Շ. Միսաքեան:

Հարց ու պատասխաններու պատճառաւ՝ ուրախութեան աստիճանը նուազեցաւ, սակայն շուտով վերստացաւ իր նախկին թափն ու զօրութիւնը:

Դարձեալ երգեր, արտասանութիւններ, կատակախօսութիւններ, նուագ: Դարձեալ ճառեր հայրենաբաղձ ու հայրենասիրական:

Սեղանապետը աշխատեցաւ անմասն չձգել ո եւ է սեղանակից:

Գիշերը կը մօտենար իր վախճանին եւ վերջին խօսքը տրուեցաւ ընկ. Շ. Միսաքեանի, որ իր ճառը վերջացուց հետեւեալ կերպով. «Մենք կ'ուզենք ազատ, հզօր եւ անկախ Հայաստան»:

Ընկերոջ ճառը խոր տպաւորութիւն գործեց բոլոր ներկաներուն վրայ եւ խանդավառօրէն ծափահարուեցաւ բոլորին կողմէ:

Թէեւ դժուար էր, բայց սեղանակիցները հարկադրուած էին բաժնուիլ հայկական յարկին տակ տեղի ունեցած հարազատ ու խանդավառ մթնոլորտէն:

Ընկեր Յովսէփ Փաշայեան, որ աշխատանքի պատճառաւ հարկադրուած էր զրկուիլ խնճոյքէն, 50 ֆրանք նուիրած էր Վեթերաններու ֆոնտին:

Կիրակի առաւօտ ընկ. Շ. Միսաքեան խումբի վարչութեան հետ խորհրդակցելէ վերջ, աչքէ անցուց խումբին գրաւոր աշխատանքները, ելեւմուտքը եւ կարգ մը կարեւոր թելադրութիւններէ վերջ՝ Վալանս մեկնեցաւ:

Տորոն

ՄԵՐ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

— • —

ՄԱՐՍԷՅԼ, 16 նոյ. — Բաբերդի Հայր. Միութիւնը տարին մէկ ձեռնարկով հրապարակ կուգայ հանրութեան հետ, նիւթական փոքրիկ հասոյթ մը ձեռք ձգելու եւ անով հոգալու իր բազմապիսի կարիքներուն որոշ մէկ մասը: Այս ձեռնարկը կատարուեցաւ Պառ Էնթէրնասիոնալի սրահին մէջ խուռն բազմութեան մը ներկայութեան: Ա. Ահարոնեանի «Արցունքի հովիտը» ներկայացուեցաւ Տէր եւ Տիկ. Ղազարեան թատերախումբին կողմէն եւ տեղական լաւագոյն ուժերու մասնակցութեամբ: Ներկայ բազմութիւնը անգամ մը եւս վերյիշեց հայ ժողովուրդին ապրած սարսափը, զոր հայկական վիշտի տաղանդաւոր երգիչը, Ա. Ահարոնեան հարազատ կերպով նկարագրած է այս ողբերգութեան մէջ:

Պատի՜ւ հայ վիշտի անման երգիչ տաղանդաւոր հեղինակին եւ շուտափոյթ ապաքինում:

Բաբերդցին Հայոց ազատագրական պայքարին իր առաւելագոյն բաժինը բերած եւ իր լաւագոյն զաւակները զոհաբերած է սկսեալ 90ական թուականներէն մինչեւ մեր օրերը: Հասած է ժամանակը որ Բաբերդցին հայ ժողովուրդին ներկայացնէ ցանկը իր հերոսներուն:

Ահա թէ ինչու Բաբերդցի մեր հայրենակիցները մեծ յուզումով հետեւեցան հայ յեղափոխական շարժումներու այդ գեղեցիկ դրուագին:

Թատերգութիւնը անցաւ յաջող եւ կոկիկ հասոյթ մը ձգեց: Նազլիի դերին մէջ Տիկ. Սիրուշ ապրեցաւ իր անհուն վիշտը: Պ. Ղազարեան ստեղծագործեց Ջիննին, սարսափէն խենթեցածը, Ասլանի դերը կատարեց Պ. Գ. Քէնտիրեան, Ռէս Մնոյի դերը Պ. Վ. Քէչէճեան: Յաջող էին գրեթէ բոլորը: Ով որ Պուլվար Օտտոյի Հայկ. Հանդէսներուն ներկայ եղած է, ծանօթ է հայ պզտիկներու ժխորին, բայց «Արցունքի հովիտ»ը խոր լռութեան մէջ անցաւ:

Բաբերդցի

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

ՄՈՒԹ ՈՒԺԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

— • —

Անցեալները գրած էինք թէ Ցունաստանի հայ գաղութը դարձեալ պառակտումի նշաններ ցոյց կուտայ: Այդ հարցին է որ Աթէնքի *Նոր Օր*ը նուիրած է խմբագրականը վերի խորագրին տակ (10 նոյ.).

Արտասահմանի հայ գաղութներուն մէջ, պառակտումը ամէնէն առաջ բռնկաւ Ցունաստանէն: Այս երկրին մէջ Հօկը արմատ նետեց իր կազմութեան առաջին օրէն եւ յետոյ տարածուեցաւ մինչեւ Ֆրանսա եւ հեռաւոր Ամերիկա:

Նոյն իսկ մեր բարեկամներէն շատեր չէին հասկնար հիմնական դրդապատճառը մեր վէճերուն եւ պայքարներուն: Փարիզի եւ Պոսթընի մեր մամուլը գիտողութիւններ կ'ընէր գործուած ծայրայեղութիւններուն համար: Կ'ենթադրէին երիտասարդական տաքարիւնութիւն եւ համբերատար աշխատանքի պակաս: Հօկի կազմակերպութիւնը երբ աստիճանաբար մասնաճիւղեր կազմեց միւս գաղութներուն մէջ, զուգընթաց այդ շարժումին ծայր տուաւ պայքարը ազգային կեանքի մէջ: Չմնաց գաղութ մը, որուն կեանքը փոթորկած չըլլար:

Այս բոլորէն յետոյ, մենք այն կարծիքն ունէինք թէ պայքարները ամէնէն առաջ պիտի դադրէին յունահայ գաղութին մէջ, ուր աւելի երկար տարիներ տեւած էին ներքին կռիւները ու վերջապէս հելլէն պետութեան մէջ կատարուած փոփոխութիւնները բան մը պիտի սորվեցնէին մեր խիկար իմաստուններուն:

Մինչ կը խուսափինք անցեալը քրքրելէ, որպէսզի մարած կիրքերը չգրգռուին: Այնքան թարմ են կիրքերը, որ ամէն ոք կը բաղձայ խաղաղութեան, որուն կարօտը կը քաշէ մեր դժբախտ ժողովուրդը:

Սակայն եւ այնպէս, Ամերիկայէն յետոյ, Ցունաստանի հայ գաղութին մէջ ձեռնարկուած համերաշխութիւնը եւս կ'ուզեն պայթեցնել: Հայրենասիրական տարրական զգացումի տէր մարդիկ պիտի չփափաքէին այդ դերը կատարել: Բայց մութին մէջէն ձեռք մը գլխիվայր կը շրջէ կառուցուած շէնքերը եւ կը ջանայ յաւիտենականացնել ազգին մէջ եղած բաժանումները:

Այդ մութ ձեռքը, որ, ինչպէս ուրիշ երկիրներու, նոյնպէս եւ քանի մը ամիս առաջ Ցունաստանի մէջ եղբայրասպան կռիւներ կը հրահրէր, տակաւին դադրած չէ հայ գաղութները փոթորկելէ:

Բոլորին ծանօթ են Գ. Միջազգայնականի յայտնի եւ անյայտ աշխատանքները: Հոն ուր ի վիճակի չէ իր դիմագիծը ցուցադրելու, կը գտնէ հոգիով ու մտքով ծախուածներ, երեսուն արծաթի համար իր ազգին դաւաճանող անձեր: Ցաւալի է ըսել թէ բարքերու անկումը իրեն հետ միասին ստեղծած է զազրելի այդ տիպարները, որոնք առանց համայնավար ըլլալու, անոնց կոյր գործիքները դարձած են:

Ինչպէս կ'ըսէինք, այս ճշմարտութիւններուն ոչ ոք անծանօթ է, մանաւանդ մեր գաղութին մէջ: Ուրեմն, անհրաժեշտ է, պատասխանատուներէն յետոյ, դարմանումին ձեռնարկել վճռականօրէն, առանց տատանումի:

Մէկ կողմ ձգենք նկատումները, թուլամորթութիւնները, մանաւանդ կրաւորական ոգին: Ամէն գիտակից հայ անհատ պէտք է ջանայ գործօն կերպով միջամուխ ըլլալ իր համայնքի գործերուն, թոյլ չտալով կրկնումը անցեալի սխալներուն:

Մեր տեսակէտները շատ յստակ են այս բոլորի մասին: Մեծագոյն դերը պիտի կրնային կատարել Աթէնքի Բարեգործականի շրջանակները, իրենց հետ ունենալով ազգային ըմբռնումի տէր բոլոր հոսանքները: Եթէ նախընտրէ ան դիտողի դերին մէջ մնալ, թող անդրադառնայ թէ ամէնէն առաջ կորսնցուցած է կրթական հաստատութիւնները: Գոքինիայի եւ Փիքսի ազգային վարժարաններու 1000 աշակերտներէն 850ը Հօկի մարդոց ձեռքին մէջ է եւ միայն 150ը Բարեգործականի ենթակայ է: Միեւնոյն համեմատութեամբ, համայնքի գործերը կը վարեն փաստօրէն Հօկի վարիչները: Այս տխուր պատկերէն անուղղակի օգտուած են յարանուանութիւնները: Այս ալ ուրիշ վէրք մըն է:

Կը կարծենք թէ պարկեշտ քաղաքացիի զգացումը թոյլ պիտի չտայ ոչ միայն Բարեգործականին, այլ որ եւ է հայ կազմակերպութեան, որպէսզի հանդիսատեսի դերին մէջ մնայ: Անհրաժեշտ է ազգային անխախտ հիմերու վրայ դնել մեր համայնքին կազմակերպութիւնը: Եւ այս ուղղութեամբ ամէն ոք պարտաւոր է կատարել իրեն վերապահուած սրբազան պարտականութիւնը»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (28)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Աւելի տխուր է պատմութիւնը Պըլանշ Փօթէն անունով Ֆրանսուհիի մը որ ժամանակ մը անդամ էր Գաղտնի Սպասարկութեան: Հայրը Պելժ ու մայրը Ֆրանսացի այս աղջիկը ծնած էր Պրիւսէլ եւ մինչեւ 18 տարեկանը ապրած էր Անվէրս: Տաղանդաւոր պարուհի մըն էր եւ ծանօթ՝ Փարիզի, Վիէննայի եւ Պերլինի բեմերուն վրայ: Պատերազմէն քանի մը տարի առաջ Ֆրանսական Ինթէլլիճընսը բաւական հետաքրքրուած էր իրմով եւ փորձած էր կերպով մը «օգտուիլ» անոր գեղարուեստական կարողութիւններէն. այդ իմաստով դիմումներ կատարած էին՝ ի վերջոյ ապահովելով աղջկան գործակցութիւնը: Այնպէս որ մինչեւ 1914 Պլանշ Փօթէն յաճախադէպ այցելութիւններ կուտար Պերլինի բեմերուն՝ երեւութապէս իր տաղանդը ցուցադրելու եւ ծափեր ստանալու համար, բայց իր ճամբորդութիւններուն գլխաւոր նպատակն էր պտտիլ Գերմանիոյ մէկ ծայրէն միւսը՝ ծովային ու զինուորական գաղտնիքներ կորզելու համար զինքը շրջապատող միամիտներէն:

Երբ պատերազմը յայտարարուեցաւ Պլանշ Պերլին կը գտնուէր: Բաւական դժուարութիւններէ վերջ կը յաջողի Փարիզ անցնիլ Զուիցերիոյ ճամբով եւ մասնաւոր առաքելութեամբ Սպանիա կը ղրկուի՝ զինուորական տեղեկութիւններ հաւաքելու համար դաշնակիցներուն հաշւոյն: 1916 զինքը կը գտնենք Հոլլանտայի մէջ ուր գացած էր դարձեալ միեւնոյն պաշտօնով: Պէտք է ընդունիլ որ իր աշխատանքները այդ երկու երկիրներուն մէջ, շատ արդիւնաւոր եղած են Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի գաղտնի սպասարկութեանց համար:

1916ի յունիսին Պլանշ հրահանգ կը ստանայ Պրիւսէլ անցնելու: Պելժիան ամբողջութեամբ գրաւուած էր այդ շրջանին եւ մեզի համար շատ անհրաժեշտ էր մանրամասն տեղեկութիւններ ունենալ գերմանական բանակին շարժումներուն մասին: Ֆրանսացիք երկու վստահելի գործակալներ ունէին Պրիւսէլի մէջ. Պլանշ պիտի ներկայանար անոնց եւ յետագային իր ստանալիք տեղեկութիւնները դաշնակից Ինթէլլիճընսին պիտի հաղորդէր անոնց խողովակով որպէսզի ինք՝ անձնապէս վտանգէ զերծ մնար:

Քանի մը շաբաթներ գործակալները կանոնաւոր լուրեր ստացան լրտեսուհիէն. ամէն ինչ կարգին էր: Բայց յանկարծ լռութիւն տիրեց: Երեք ամիս աղջիկը ձայն ձուն չհանեց: Ի՞նչ կը նշանակէր:

Քննութիւններ կատարուեցան ու երեւան ելաւ որ Պլանշ Փօթէն կը դաւաճանէր մեզի: Սիրահարեր էր գերմանացի բարձրաստիճան զինուորականի մը հետ եւ իր զգացումներուն անկեղծութիւնը ապացուցանելու համար, թշնամիին յայտներ էր մեր գործակալներուն անունները ու հասցէները: Այս վերջինները մահուան դատապարտուելով գնդակահարուած էին առանց բացառութեան:

Այս դաւաճանական արարքէն յետոյ Պլանշի կատարած աշխատանքներուն մասին շատ բան չենք գիտեր: Պրիւսէլէն հեռացած եւ Սկանտինավիա անցած էր: 1916ին կարծեմ անգամ մը տեսնուած է Քօփէնհակի մէջ, բայց այդ թուականէն յետոյ իր հետքը կորսուած է եւ մինչեւ այսօր ալ յայտնի չէ թէ ինչ վախճան ունեցած է այս անպատկառ լրտեսուհին:

Աւելի վարպետ ու խորամանկ լրտեսուհի մըն էր Էլիզապէթ Վէրթայմ որ ձերբակալուեցաւ Անգլիոյ մէջ: Իր մեղսակիցն էր Րէճինըլտ Ռօլընտ անունով Գերմանացի մը որ ամերիկեան անցագրով Լոնտոն եկած էր՝ իբրեւ ներկայացուցիչը դաշնակի ընկերութեան մը: Մեր սպասարկութիւնը աննպաստ տեղեկութիւններ ստացած էր իր մասին Ռօթերտամէն. այնպէս որ առջի մէկ օրէն սկսանք հետեւիլ իր շարժումներուն:

Պանդոկ մը իջած էր ան մայրաքաղաքին կեդրոնը, բայց մեր ուշադրութիւնը գրաւեց այն պարագան որ գրեթէ ամէն օր Գերմանացին այցելութեան կ'երթար Ուէսթ Քէնզինկթըն բնակող անգլիահպատակ օտարականի մը այրիին որ ուրիշ մէկը չէր եթէ ոչ վերոյիշեալ լրտեսուհին:

Էլիզապէթ Վէրթայմ գեղեցիկ աղջիկ էր իսկապէս. աշխարհի չորս կողմը ճամբորդած էր ու շատ «չուաններ կտրած» հակառակ իր երիտասարդ տարիքին: Օրերով հետեւեցանք այս կասկածելի զոյգին, մինչ միասին կը պտտէին, միեւնոյն պանդոկը կը գիշերէին յաճախ, թատրոն կ'երթային, կը մտնէին ամէնէն սուղնոց ճաշարաններէն ներս ու նոյնիսկ ձի կը նստէին Հայտ Փարքի մէջ: Պահ մը մինչեւ ծովեզերք իջան անոնք եւ ինքնաշարժով երկար պտոյտներ կատարեցին մանաւանդ այն քաղաքներուն մէջ որոնք զինուորական ու նաւային կայաններ կը նկատուէին. սովորական մէկը իրաւունք չունէր թափառելու այդ շրջանները պատերազմի ընթացքին:

Մեր սպասարկութիւնը անոնց ստուերէն չբաժնուելով հանդերձ որ եւ է բուռն միջոցի չդիմեց նախ եւ ընդհակառակն, ըստ իր բարի սովորութեան «չուանը երկարեց» անոնց ուզածին չափ, վստահ ըլլալով որ անոնք անպատճառ ծուղակը պիտի իյնային անգիտակցօրէն:

Եւ ահա օրին մէկը Պրէքով — այսպէս էր Գերմանացիին բուն անունը — ծովեզերքէն կը վերադառնայ առանձին, իսկ Էլիզապէթ Վէրթայմ Կլասկօ կ'երթայ ուր շուտով բարեկամութիւն կը հաստատէ կարգ մը զինուորականներու հետ, յետոյ կ'անցնի Էտինպուրկ. այնտեղ ալ կը սկսի անմիջապէս մտերմանալ մեր սպաներուն ու զինուորներուն հետ: Կը բնակէր ամէնէն բարձր պանդոկներուն մէջ, ջուրի պէս դրամ կը ծախսէր եւ գրեթէ ամէն օր ինքնաշարժով կը թափառէր Սկովտիոյ ծովեզերքներուն վրայ. տարակոյս չկար որ այս վտանգաւոր լրտեսուհին կ'աշխատէր տեղեկութիւններ հաւաքել մեր զինուորական գործողութիւններուն մասին: Միաժամանակ կանոնաւոր թղթակցութիւն կը պահէր ան իր լոնտոնաբնակ մեղսակցին հետ:

Այս վերջինն ալ պարապ կեցած չէր ու նամակ նամակի ետեւէ կը հասցնէր Ռօթէրտամ գտնուող «առեւտրական հաստատութեան» մը որ Գերմանիոյ գաղտնի սպասարկութեան մասնաճիւղն էր այդ չէզոք երկրին մէջ. այս պարագան ստուգած էինք շատոնց: Նամակներուն բովանդակութիւնը, առաջին ակնարկով, կասկածի տեղի չէր կրնար տալ. բայց եւ այնպէս «տաք արդուկը» երեւան հանած էր անոնց անտեսանելի պարունակութիւնը:

(Շար.)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ վռամեան, Մջօ եւ Մուրատ խումբի ընկերները, 21 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին: Զեկոյց Նորընտիր կոմիտէի:

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 21 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Սիամանթօ Ակումբին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՍԷՆ ԺԷՌՈՄԻ (Մարսէյլ) Վ. Ֆ. Ժ խումբի ընկերական ժողովը 22 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, ընկ. Յ. Էթմէքճեանի բնակարանին մէջ: Ներկայանալ անդամատետրով: Զեկոյց եւ ընտրութիւն: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»

ՊԱՆԷՔՕ—ՔԱՇԱՆԻ ԱՐԾԻՒ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

21 Նոյ. շաբաթ գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

CHEZ BOIVIN, 25 Ave. de la République, Montrouge Métro Porte d'Orléansի մօտ:

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Լ. ՋՕՐՄԻԽԵԱՆ

կը խօսին ընկերներ

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ ԵՒ Հ. ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝

ՕՐԻՈՐԴՆԵՐ Հ. ԳՆԵԱԶԵԱՆ (երգ), Մ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ (արտասանութիւն), Հ. ԳԱԶԱԶԵԱՆ (կովկասեան պար), Պ. Պ. Յ. ՄԱԶՄԱՆԵԱՆ (ջութակ), Հ. ՏԱՐՕՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Մ. ՍԱՐԵԱՆ (երգ) ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Հ. ՀԱՆՏԱԼԵԱՆ (երգ):

Եւրոպական եւ կովկասեան պարեր կէսգիշերէն մինչեւ արշալոյս:

կը նուագէ **Gario Canti** նուագախումբը

մասնակցութեամբ ռուս նշանաւոր ջութակահար **Veintraub**ի:

Պիւֆէ մատչելի գինով:	Մուտք՝ 5 ֆր.:

Թէյասեղան

կուսէնվիլի Տաւրոս խումբի կողմէ, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, ընկ. Մանուկ Ճիհանշահեանի բնակարանին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿ. ԽԱՉԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ ԵՒ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

երգ, արտասանութիւն:

Բժշկական Դասախօսութիւն եւ Թէյասեղան

կազմակերպուած Ֆ. Հ. Կապոյտ Խաչի Անկէնի մասնաճիւղին կողմէ

Նոյեմբեր 22, կիրակի, ժամը 3ին, Անկէնի լճին դէմ, Cascade du Lac-ի սրահը

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏՕՔԹ. Շ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Նիւթ ունենալով ՄԱՐՍՈՂԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱՆՔ

Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք՝ 5 ֆրանք

ԲՌՆՈՒԱԾ ՕՐԵՐ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կազմակերպած է

Պարահանդէս

6 դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4—12

Salle Victor Hugo, 46bis rue St. Didier

«Պտուղի Օր»

դեկտ. 27ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2—12

Ռուսական երաժշտանոցի սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականները չխաչաձեւելու համար

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ ԹԻՒԸ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Տ Գ ԱՐ.

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Բիթին մէջ մի՛ ունի... (Տոքթ. Շ. Այվազեան).— Սալաք կամ տարուկ (Տոքթ. Վանուշ).— Շաքարախտին ժառանգականութիւնը (Տոքթ. Գ. Սերոբեան).— Ո՞ր միսերը անդարար են (Փրոֆ. Ա. Պեբլերեան).— Ինչո՞ւ հիւծախտաւոր կ'ըլլանք (Տոքթ. Պ. Քօյօլեան).— Ինչպէս կը պատրաստեն ծծիկները կամ լափան (Կ. Յ. Բասմաջեան).— Հողը բժշկութեան մէջ (Տոքթ. Աշճեան).— Հարցարան (Խմբ.).— Առողջապահական գիտելիքներ:

Բաժանորդագրութեան պայմանները.—

Տարեկան բաժնեգինը՝ Ֆրանսայի համար 20 ֆրանք, արտասահման 25 ֆրանք: Դիմել Dr. Ch. Aïvazian, 17, Rue Damesme, Paris.

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme. PARIS (13)

Նոր հրատարակութիւններ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԼՈՅՍԸ Ի ՀԱՅՍ, Գաբրիէլին եպիսկ. Տրապիզոնի, պատկ. եւ գեղատիպ 25 ֆր., ԱՇՈՏ ԵՐԿԱԹ, Բ. Այվազեան, 12, ԱՆԻՆ ԾԱԽՈՒԵՑԱՒ 10, ՐԱՖՖԻԻ ԳՈՐԾԵՐԸ.— ԿԱՅԾԵՐ, Պէյրութ, 2 հատորը միասին 50 ֆր., ՍԱՄՈՒԷԼ, Արէնք 40, ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ, Արէնք 40, ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ, Գահիրէ 20 ֆր., ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ, Ֆր. Վէրֆէլ 2 հատոր 70 ֆր., ՀՌՈՄԻ ՊԱՊԻՆ ԶԱԽԱԿՆԵՐԸ, Մ. Զէյթունցեանի 35, ՀՐԱՇՔՆԵՐՈՒ ՊԱԼԱՏԸ 35, ՌԱԿԱՄԹԷՆԻ ԱՍՊԵՏԸ 35, ԽԵԼԱԳԱՐ ՀԱՅՈՒՀԻՆ, Տր. Ճէլալեան, 20, ՀԱՐՑԱԿԱՆԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ, վէպ, Տիկին Լաւ 2 հատոր 20 ֆր., ՎԻՇԱՊՆԵՐԻ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ, Տիկին Հայաստան Գէորգեան 15, ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ, Նշ. Պէշիկթաշլեան 15, ՀԱՅ - ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐ-, Ա. Գիւլխանտանեան 15, ՖԻՐՏՈՒՍԻ ԵՒ ԻՐ ՇԱՀՆԱՄԷՆ, Ա. Կոթիկեան 7.50, ՀԻՆ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ, Գեղարքունի 6, ՕՄԱՐ ԽԱՅԵԱՄԻ ՔԱՌԵԱԿՆԵՐԸ, Արամ Զարբէ 15, ԴՈՒ ԵՒ ԵՍ, Ռափ. Զարդարեան 10, ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ հրատարակութիւնները, հատորը 20 ֆրանք, ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ 1937, 5.50,

25 ՖՐԱՆՔԻ ԳԻՐՔ ԳՆՈՂԻՆ ՄԷԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՑՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՐՏԷՍ ՆՈՒԷՐ: 50 ՖՐ.Ի ԳՆՈՂԻՆ՝ ՄԷԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՒԷՐ, 100 ՖՐ.Ի ԳԻՐՔ ԳՆՈՂԻՆ ՄԷԿ ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ ՏԱՐԵԳԻՐՔ ՆՈՒԷՐ:

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ,

51, Rue Mr. le Prince, Paris Métro: Odéon. Tél. Danton: 88-65,

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆր. Կ. ԽԱՉԻ Շավիլի մասնաճիւղ-ընդհ. ժողովը 21 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, դպրոցի սրահին մէջ: Բոլոր անդամ անդամուհիներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: կարեւոր օրակարգ:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Salle des Sociétés Savantes — 8 Rue Danton, մէթրօ՝ Սէն-Միշէլ եւ Օտէոն

22 Նոյ. կիրակի երեկոյ, ժամը ճիշդ 8,45ին

ԴԵՐԱՍԱՆ Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ

ԱՇՈՒՂ - ՂԱՐԻԲ Տրամ-օպերէթ 7 արար

Փարիզի մէջ միմիայն մէկ անգամ ըլլալով այս օպերէթի երաժշտութիւնը կը վարէ յայտնի թաւախ ԺՈՐԺ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ, որ կը վերադառնայ Ամերիկա:

Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն փարիզահայ դերասանուհիներ եւ դերասաններ Պ. Պ. Ա. Գմբէթեան, Մ. Ազնաւուրեան, Ա. Սարաֆեան, Յ. Լաթիֆեան, Կ. Սրապ, Գալփաքճեան եւ Գ. Վահան, Տիկ. Բնար Մաքսոնալտ, Ժէնիա Շահ-Պարոնեան, Օր. Կ. Վարդանեան, Մելինէ, եւլն.:

ԳԻՆԵՐ 5 եւ 10 ֆրանք:

Տոմսերը նախապէս կը ծախուին՝ Գրատուն Հրանտ-Սամուէլի մօտ, 51 rue Mr. le Prince, Փարիզ (5)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (135)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Լուսիկ, գուռը կը ծեծեն...

Ոչ մէկ պատասխան Լուսիկէն: Դրսի դռ որ ալ աւելի ուժով կը ծեծէին.

— Աղջի՛, Լուսիկ:

— Ի՞նչ է, մայր:

— Դուռը կը ծեծեն ...

— Վարդանը վար առ, մայրիկ ջան... շուտ ըրէ ...

Բայց տիկին Վարդուհին այնպէս կը դողար, որ հազիւ թէ անիւը կարողանար դարձնել: Վախն ու սարսափը ջլատեր էին զինքը:

Դրսէն շարունակ դուռը կը ծեծէին:

— Մայրիկ, Վարդան ը....

Տիկին Վարդուհին գլուխը ջրհորի վրայ կախած անճարացած մնացեր էր, կարծես կաթուածահար եղած ըլլար:

— Մայրիկ, մայրիկ ջան, ի՞նչ կ'ընես ի սէր Աստուծոյ ...— լսուեցաւ Լուսիկի աղեկտուր ձայնը:

Աղջկան յուսահատ կանչը սթափեցուց տիկին Վարդուհին, որ գերագոյն ճիգով մը ինքզինք հաւաքեց ու մատով դոյլը ցուցնելով Վարդանին, ըսաւ.

— Մտի՛ր, տղաս, Աստուած հետդ:

Զգացած ցաւէն, ատամները ամուր մը սեղմած, Վարդանը մէկ ոտքը դոյլին մէջ դրաւ ու շղթային բռնեց: Կամաց կամաց վար կ'իջնար: Ո՞ւր կ'երթար: Պայծառ լոյսէն յանկարծ խաւարի մէջ նստած, գրեթէ ոչինչ կը տեսնէր: Մէկ ալ զգաց որ մէկը փէշէն բռնած կը քաշէ:

Բացուած ծակի մը մէջէն ճրագի աղօտ լոյս մը տեսաւ, ու դէպի իրեն երկարած ձեռք մը: Դոյլը քաշուեցաւ ջրհորի կողին մէջ բացուած ծակին մօտ, ու մեղմ ձայն մը լսեց.

— Ամո՛ւր բռնեցէք... մի վախնաք ... դոյլը շղթան ձգեցէք... հա էս-տեղ, ոտքերնիդ էստեղ դրէք, գլուխնիդ ծռեցէք,— ու Վարդանը զգաց որ աղջիկը տնուոններու տակէն բռնած գինք նեղ ծակէ մը ներս կը քաշէր:

Հազիւ մէկ երկու ոտք խորութեամբ նեղ ծակէն կը յաջորդէր ընդարձակ սենեակ մը: Վարդան ժամանակ չունեցաւ չորս բոլորը նայելու:

— Հիմա, մնաք բարով, այ, վերմակին վրայ կրնաք հանգստանալ, քիչ վերջ մոմը մարեցէք: Որքան կարելի է շուտով կուգամ, բոլորովին ապահով տեղ է... պառկեցէք եւ աշխատեցէք քնանալ: Ու Լուսիկը ապշած Վարդանը հոն ձգելով ծակին մօտեցաւ, ու անմիջապէս աներեւութացաւ տղու աչքէն:

— Աղջիկ Լուսիկ, Լուսիկ...— կը ձայնէր յուսահատ տիկին Վարդուհին.— աղջի դուռը կը կոտրեն...

— Եկայ, եկայ Մայրիկ:

Այդ ջրհորը տարիներ առաջ փորուած էր, Գալուստի հօր կենդանութեան ժամանակ: Տեղի բարձրութեան պատճառով ջրհորը շատ խոր էր, աւելի քան քառասուն ոտք թրծուած աղիւսէ հիւսուած էր չորս բոլորը: Երբ ազգային շարժումը հետզհետէ զարգացաւ ու գործնական ձեւ մը ընդունեց, գաղտնի պահեստներ ունենալու պահանջը ստիպեց Գալուստը, որ մտածէ այդ ջրհորը կերպով մը օգտագործելու մասին:

Տարիներ աշխատելէ վերջ, քրոջն ու Լուսիկին ծանօթացուց պահեստի կազմութեան: Առաջնակարգ երկաթագործ մը ըլլալով՝ Գալուստ յաջողեցաւ մուտքի դուռ մը բանալ հորի բերնէն տասնեւչորս ոտք վար, երկու ոտք լայնքով եւ երեք ոտք բարձրութեամբ: Բանդուած տեղի աղիւսները նորէն իրենց նախկին վիճակով շարեց ու սիմէնթով միացուց իրարու: Ներքին պահեստը փորեց ու ընդարձակեց միջակ սենեակի մը մեծութեամբ՝ հաստատուն սիւներու վրայ պահելով վրայի հողը.

Այդ գաղտնի պահեստի մասին ոչ ոք գիտէր, ոչ իսկ Գալուստի գործակից ընկերները: Միայն քոյրը եւ քրոջ աղջիկը տեղեակ էին:

Ահա այդ գաղտնի պահեստին մէջ էր որ գտաւ ինքզինքը Վարդանը: Տքալով երկնցաւ վերմակին վրայ, կէսը վրան քաշեց, մոմը մարեց ու հազիւ թէ գլուխը բարձին դրած՝ քնացաւ:

Այս դէպքէն շաբաթ մը անցած, Վարդանը փոխադրած էին Նորք: Շատ ընդարձակ սենեակ մըն էր, ուր կ'ապրէր Վարդանը, երեք կողմերէն լուսաւորուած լայն պատուհաններով: Տունը շրջապատող ծառերու արանքէն կ'երեւային Մասիսը ու Երեւան քաղաքը, որոնք կալ ծես անմիջապէս սենեակի պատուհանին տակ փռուած ըլլային:

Վարդանը՝ երկնցած մաքուր անկողնի մը վրայ՝ կը թղթատէր գիրք մը: Յանկարծ գիրքը գոցեց, վեր ելաւ պառկած տեղէն, թեթեւ մը կաղալով մօտեցաւ սենեակի ճակատը զբաղած գիւանին, հրկնցաւ վրան ու արմունկը յենած պատուհանին՝ նոր զմայլանքով սկսաւ դիտել տեսարանը: Վարդանը զգալապէս նիհարցած էր ու քիչ մըն ալ գունաթափ, սակայն այլապէս պահած էր իր կորովն ու աւիւնը:

Դուռը կամաց մը բացուեցաւ ու իրուն, մանկամարդ աղջկան մը գլուխը երեւցաւ դրան բացուածքին մէջէն.

— Ելա՞ծ էք անկողնէն:

Վարդանը ժպտելով գլուխը շարժեց.

— Եկայ տեսնելու թէ... հիմա կը վերադառնամ ...

Քիչ անցած՝ տարէց կին մը դուռը ամբողջովին բացաւ եւ նոյն աղջիկը, ծանր սկուտէ մը դրկած ներս մտաւ եւ սեղանին առջեւ աթոռակին վրայ տեղաւորեց սկուտէն:

— Ճաշի ժամանակ է,— մեղմօրէն ըսաւ աղջիկը բարի ժպիտով մը՝ ցցուելով կիսաբաց շրթունքներու բանքէն ճերմակ ատամներու շարք մը:

— Բայց այս որքան բան էք բերած,— նեղուեցաւ Վարդանը:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Նոր սերունդին մէջ Հայ լեզուի պահպանման համար, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Անկէնի մասնաճիւղը ձեռնարկած ըլլալով մատենադարանի մը հիմնարկութեան, կը խնդրէ հայ գրավաճառներէ, գրողներէ, հրատարակիչներէ եւ անհատներէ, որ հաճին մէկ մէկ օրինակ նուէր ղրկել իրենց հեղինակած կամ ունեցած գրքերէն, վստահ ըլլալով որ միծապէս օժանդակած պիտի ըլլան ազգօգուտ գործի մը:

Նուիրատուներէն կը խնդրուի նաեւ տեղեակ հասցէին ղրկել իրենց նուէրները.— Mr. M. Nalbantian, rue de Puisaye, Enghien-les-Bains (S. et O.)

■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 21 ՆՈՅԵՄԲԵՐ SAMEDI 21 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3275

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՈՍԸ

Քաղաքական կեանքը երբեք այսպիսի եռուզեռ ցուցադրած չէր: Օր նոր, լուր նոր: Արեւը չծագած ինչե՜ր կը ծագին:

Երկար ատենէ ի վեր աՀաւոր երկունքի մէջ է աշխարՀ: Բոլոր ճակատներու վրայ անդադրում երթեւեկ ու շարժում կայ: Մութին մէջ զանազան ծրագիրներ կ'որոճացուին: Նորանոր խմորումներ կը նիւթուին: Մինչ այդ, զարՀուրելի մրցում մը կայ սպառազինուելու: Ետ մնացողները կը քառապատկեն ճիգերը՝ օր առաջ Հասնելու Համար միւսներուն: Ճարտարագէտներ ու քիմիագէտներ աշխատանոցներու մէջ փակուած՝ նոր ու զօրաւոր թոյներ ու կազեր գտնելու զբաղած են՝ որպէսզի մարդուն ձեռքով մարդը սպաննելու Համար աւելի ազդու եւ արագ միջոցներ ու գործիքներ Հնարեն:

Կասկած չկայ որ բոլոր այս արտակարգ պատրաստութիւնները ուրիշ բանի չեն ծառայեր, բայց եթէ մարդկութիւնը քշելու դէպի նոր գոտեմարտ մը, որ անՀամեմատօրէն աւելի աՀռելի ու գժոխային պիտի ըլլայ քան մինչեւ այսօր մեզի ծանօթ պատերազմները:

Եւրոպայէն մինչեւ Ծայրագոյն Արեւելք ժողովուրդները կ'ապրին ջղագրգիռ վիճակի մէջ: Դիւանագէտները մայրաքաղաքէ մայրաքաղաք կը պտտին՝ վաղուան աՀեղ բախումին մէջ զինակիցներ ու պաշտպաններ որոնելու Համար: Բոլորն ալ «խմաստուն կոյսեր»ուն պէս այժմէն կ'ուզեն իւղ լեցնել իրենց լապտերներուն մէջ եւ պատրաստ գտնուիլ աՀռելի ժամուան Համար, որ չեն գիտեր թէ երբ պիտի Հնչէ:

Մեծ Պատերազմին յաջորդող խաղաղութեան շրջանը շատոնց արդէն պատմութեան կը պատկանի: 1919ին կնքուած Հաշտութեան դաշնագիրները 16 տարի միայն կրցան դիմանալ: Այսօր այդ դաշնագիրները մեռեալ տառ են եւ ոչ ոք կարեւորութիւն կուտայ անոնց: Վէրսայլի դաշնագիրը, որ մարդկութիւնը ի սպառ պիտի ազատէր նոր սպանդներու մղձաւանջէն, այսօր գոյութիւն չունի այլեւս: Գերմանիա՝ թունդ ազգայնական գաղափարականէ մը տարուած՝ երկու տարիէ ի վեր ոտնակոխ ըրած է յետպատերազմեան միջազգային քաղաքականութեան առանցքն եղող այդ վաւերաթուղթը ու կը գործէ անվախ՝ Համաձայն նախագծուած ծրագրի մը: Բացի Հողային - սաՀմանային զրկանքներէն որոնք ի զօրու են միշտ, Պատերազմի մեծ պարտեալը ձերբազատուեցաւ այն բոլոր կաշկանդումներէն, որոնք կոչուած էին Գերմանիան զինուորապէս ստորադաս վիճակի մէջ պաՀելու: Կայսերական ռազմապաշտ Գերմանիան գլխաւոր պատասխանատուն նկատուած էր 1914ի մեծ սպանդին: Զայն սանձելով կը յուսային խաղաղ Հեռացնել պատերազմի վտանգը Եւրոպայէն:

Սակայն դաշնագիրը ստորագրող մեծ ու փոքր դաշնակիցներէն ո՛չ մէկը մատ չշարժեց մը իսկ ըրաւ, երբ Գերմանիա պարտադիր զինուորական ծառայութիւն Հաստատեց, երբ Հռենոսեան ափը վերազինեց, երբ Հռենոսեան ամրացնել, երբ արտասովոր վարկեր յատկացուց սպառազինման Համար: Դաշնակիցներու Հակամարտութիւնն էր, որ այսօրուան վիճակը ստեղծեց: Գերմանիա Վէրսայլի դաշնագիրը պատռեց այն օրը, երբ Անգլիոյ, Միացեալ ՆաՀանգներու եւ ուրիշներու բարեացակամութեան շնորՀիւ պատերազմական Հատուցումները ջնջուեցան: Այն գումարները որ յաղթականներու գանձին մէջ պիտի մտնէին, այժմ կը վերածուին օդանաւի, Հրասայլի, թնդանօթի, խճուղիի, պաՀածոներու, զինուորական Հագուստներու եւ ամէն կարգի պիտոյքներու:

Ինչ որ յատկանշական է սակայն այս ամբողջ եռուզեռին մէջ, ուժերու եւ զինակցութեանց նոր դասաւորումն է՝ Համաձայն ընկերային - քաղաքական ըմբռնումներու: ԱշխարՀ Հետզհետէ կը բաժնուի որոշ ճակատներու, իբրեւ Հիմ ունենալով ընկերային վարդապետութիւններ: Մեծ պատերազմի թոՀուբոՀին մէջէն ծնաւ Համայնավարութիւնը, որ յաւակնութիւնն ունէր Համաշխարհային յեղափոխութիւն ստեղծելու եւ ամբողջ երկրագունդը կարմիր ներկելու: Այս յախուռն վարդապետութեան դէմ երբ Հակազդեցութիւն ծնաւ Փաշականութիւնը: Կռիւը ներկայիս կը մղուի այս երկու Հաւատամքներուն շուրջ:

Եւրոպայի մէջ երկու մեծ պետութիւններ, որոնք աւելի քան Հարիւր միլիոն ժողովուրդ կը ներկայացնեն՝ Փաշական եւ ազգայնական - ընկերվարական են, այսինքն մաՀացու թշնամի Համայնավարութեան: Սպանիոյ մէջ ամիսներէ ի վեր եղբայրասպան կռիւ կը մղուի՝ ազգայնական եւ միջազգայնական Հոսանքներու միջեւ:

Բոլոր երեւոյթները ցոյց կուտան թէ ազգային ազգայնական Հոսանքինն է: Պալքաններու օրինակը յատկանշական է այս տեսակէտէն: Առանց Հաշուելու Թուրքիան՝ ուր բացարձակ ազգայնամոլ դիկտատուրա մը կը տիրէ 1923էն ի վեր, վերջերս Յունաստան նման վարչաձեւ մը Հաստատեց՝ արմատախիլ ընելու Համար Համայնավարական շարժումը, որ կը սպառնար դէպի քայքայում առաջնորդել երկիրը, մանաւանդ նոր Յունաստանի նաՀանգներուն մէջ: Եուկոսլաւիոյ մէջ եւս մօտաւորապէս դիկտատուրական վարչաձեւ կայ: Կեդրոնական Եւրոպայի մէջ Աւստրիա եւ Հունգարիա թունդ Հակաբոլշեւիկ քաղաքականութիւն կը վարեն: Իսկ Հեռաւոր Ճափոնը նոյն վարդապետութիւնը կը կիրարկէ:

Ապագայ պատերազմին մէջ, այս երկու վարդապետութիւններն են, որ իրարու Հետ պիտի բախին: Նման զինանն սիրէ: Գերմանիա եւ Իտալիա վերջերս ամրապնդեցին իրենց կապերը եւ քաղաքական գետնի վրայ Համընթաց գործակցութիւն ստեղծեցին: Աւստրիա եւ Հունգարիա միացան իրենց: Այժմ Գերմանիա եւ Ճափոն ճակատ կը յարդարեն Համայնավարութեան դէմ: Իտալիա եւս կը յարի այդ ճակատին՝ պայքարելու Համար բոլշեւիզմին դէմ: Միւս կողմէ Գերմանիա եւ Իտալիա պաշտօնապէս ճանչցան Սպանիոյ ապստամբ ազգայնականներու պետ Ֆրանքոյի կառավարութիւնը եւ խզեցին իրենց յարաբերութիւնները Մատրիտի օրինաւոր կառավարութեան Հետ, որ ձախակողմեան եւ Համայնավար տարրերէ կը բաղկանայ:

Կը տեսնուի ուրեմն որ վարանումներու շրջանը անցած է այլեւս եւ պետութիւնները Հետզհետէ կը ճշդեն իրենք դիրքը, աջ կամ ձախ:

Մարդկութիւնը ո՛րքան երջանիկ պիտի ըլլար, եթէ առանց արիւնՀեղութեան կարենար անցընել այս դառն բաժակը:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ԱԶԴԵՑՈՒԹԵԱՆ ԳՕՏԻՆԵՐՈ՞Ի

Կը բաժնեն Միջերկրականը

Անցեալ օր գրած էինք թէ Մուսոլինի, վերջ դնելու Համար Միջերկրականի շուրջ անգլօ-իտալական Հակամարտութեան, պիտի առաջարկէ ազդեցութեան գօտիներու բաժնել այդ աւազանը: Լոնտոնէն Հեռագիր մը կը Հաղորդէ թէ Իտըն եւ Կրանտի տեսակցութիւն մը ունեցան վերջերս այդ Հարցին շուրջ: Առնուած տեղեկութեանց Համաձայն, Անգլիա կը խորՀի Միջերկրականը բաժնել ազդեցութեան գօտիներու, որոնք պիտի ճշդուին իւրաքանչիւր կառավարութեան անջատ յայտարարութիւններով: Կառավարութիւնները յանձն պիտի առնեն յարգել իրարու շաՀերը:

Անգլօ-իտալական նախնական բանակցութեանց նպատակը պիտի ըլլայ լուծել բոլոր առկախ խնդիրները.— Միջերկրականի նաւարկութիւնը, փոխադարձ ազդեցութիւնները՝ Եւրոպայէն դուրս գտնուած երկիրներու մէջ, Սուէզի ջրանցքը, նաւային ուժերու Հաւասարակշռութիւնը: Իսկ բուն բանակցութիւնները պիտի բացուին այն ատեն, երբ Համաձայնութեան Հիմ մը գտնուի:

ՄՈՍԿՈՒԱ ՍԿՍԱՒ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐԵԼ ԱՐԴԷՆ

ՌԱԴԵ՞ԿՆ ԱԼ . . .

Հելսինկֆորսէն, գերմանական «Անկրիֆ» նացի թերթին քաղած տեղեկութեանց Համաձայն, Մոսկուա սկսաւ գնդակաՀարել այն բանտարկեալները, որոնք ամբաստանուած են թէ կըդաւադրէին Ստալինի դէմ: Ձերբակալուած 36 Հոգիէն 16ը գնդակաՀարուեցան արդէն:

ԳնդակաՀարուածներուն մէջ կը գտնուին, կ'ըսեն, Ռադեկ, Փիաթաքով, Սոքոլնիքով:

Մոսկուա չՀերքեց տակաւին այս լուրը:

Տոքթ. Շախթի Էնկիւրի այցելութիւնը

Անգլիական թերթերը մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն Տոքթ. Շախթի Էնկիւրի այցելութեան: Թուրքիոյ արտածումներուն Հարիւրին 60ը Գերմանիա կը գնէ, փոխարէն Հայթայթելով գործուած ապրանքներ: Անգլիոյ թագաւորին Պոլիս այցելութենէն վերջ անգլիական մեծ տուները կարեւոր պայմանագրութիւններ կնքեցին Թուրքիոյ Հետ: Գերմանիոյ ազդեցութիւնը Հետզհետէ կը տկարանայ Թուրքիոյ մէջ եւ Անգլիա կը բռնէ անոր տեղը: Վերջերս անգլիական տուներ յաջողեցան երկու միլիոն անգլիական ոսկի ապրանք առանել Էնկիւրիէն՝ պողպատեղէն Հայթայթելու Համար, կ'երեւի Նեղուցները ամրացնելու Համար:

Տոքթ. Շախթ առաջարկած է Էնկիւրիի վարիչներուն որ թրքական դրամը արժեզրկեն, որպէսզի կարելի ըլլայ աւելի լայն չափով գնումներ կատարել Թուրքիայէն: Այս մասին որոշում մը տրուած չէ դեռ:

*** Տոքթ. Շախթ արդէն Էնկիւրիէն մեկնեցաւ օդանաւով Պաղտատ, անկէ ալ գնաց ԹէՀրան, ուր պիտի մնայ քանի մը օր:

Հայու խանութներ կողոպտուած Պէյրութի մէջ

«Թայմզ»ի թղթակիցը ԳաՀիրէէն կը Հեռագրէ նոյեմբեր 18 թուականով.

Պէյրութի անկարգութիւնները բոլորովին չմարեցան դեռ: Խանութները ցարդ մասամբ գոցուած են: Այսօր քանի մը Հայ խանութներ թալլուեցան եւ քանի մը ինքնաշարժներ խորտակուեցան: Սակայն եւ այնպէս քաղաքը աւելի խաղաղ է եւ ֆրանսական զինուորները քաշուեցան, միայն ոստիկանական պաՀակախումբերը կը շրջին փողոցներու մէջ: Խանութները փակուած են դեռ Սիդոնի (Սայտա) եւ Տրիպոլսոյ մէջ, ուր Ֆրանս. զինուորները կազմ ու պատրաստ վիճակի մէջ պաՀուեցան այսօր:

*** Նոյն թերթի Պէյրութի թղթակիցը նոյեմբեր 17ին կը Հեռագրէ.

Այս առաւօտ կատարուեցան նոր ցոյցեր, որոնց ընթացքին քրիստոնեաներու նոր խանութներ կողոպտուեցան, սակայն կարելի եղաւ շուտով ցրուել ամբոխը: Լիբանանի լեռներուգիւղացիները փորձեցին քաղաք իջնել՝ որպէսզի ցոյցեր կատարեն ֆրանքօ-լիբանանեան դաշնագրին առթիւ, սակայն իշխանութիւնները թոյլ չտուին եւ յորդորեցին Հանգիստ կենալ: Խանութները դեռ փակուած են եւ մեծ գրգռութիւն կը տիրէ: Զինուորներ եւ ոստիկաններ կը շրջին փողոցներուն մէջ:

*** Իսկ Թանի թղթակիցը կը Հեռագրէ նոյեմբեր 19 թուականով.— Հակառակ կարգ մը անթելի կայաններու կողմէ տարածուած զրոյցներուն, խաղաղութիւն կը տիրէ այժմ Պէյրութի մէջ եւ սխալ է թէ պատերազմական վիճակ յայտարարուած ըլլայ: Երթեւեկը ազատ է ամէն կողմ եւ առեւտրականներու կէսէն աւելին բացած են իրենց խանութները:

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՊԱՏՄԵՆ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵ՞Ր ՊԱՏՃԱՌ ԵՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆՑ ՄԻՋՈՑԻՆ

Նոյեմբեր 15ին տեղի պիտի ունենային առաջին ընտրութիւնները, 30ին տեղի կ'ունենան երկրորդ ընտրութիւնները եւ Սուրիա կ'օժտուի իր խորհրդարանով: Առաջին ընտրութեանց մասին տակաւին ոչ մէկ թղթակցութիւն հասած է մեզի: Գիտենք որ Թուրքերը ամէն ճիգ կը թափէին՝ խառնակութիւն ու շփոթութիւն ստեղծելու համար, արգելք հանդիսանալու նպատակով ընտրութեանց: Աշխատեցան նոյնիսկ Հայերն ալ կապել իրենց կառքին:

Թուրքիոյ թղթաթերը հասան: Թուրք թերթերը բաներ մը կը պատմեն ընտրութեանց առթիւ հետեւեալ խորագիրներուն տակ.— ԳՆԴԱՑԻՐՆԵՐ ԴՐՈՒԱԾ ԵՆ ՄԻՆԱՐԷՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ.— ՓԱԽՉՈՂՆԵՐԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ԵՆ.— ԽԱՌՆԱԿՈՒԹԵԱՆՑ ԸՆԹԱՑՔԻՆ ՄԵՌԱԾ Է ԱՆՏԻՈՔԻ ԸՆԴՀ. ԴԱՏԱԽԱԶԸ:

Յետոյ կ'աւելցնեն թէ ընտրութիւնները յետաձգուած են՝ անյաջողութեան մատնուած ըլլալով իշխանութեան փորձերը:

Թիֆլիսէն Անատոլուի Հեռագրական գործակալութիւնը կը Հաղորդէ նոյեմբեր 15 թուականով.—

Սուրիոյ խորՀրդարանական ընտրութիւնները սկսելուն պէս, Անտիոքի եւ Ալեքսանտրէթի խանութները փակուեցան ամբողջովին եւ ժողովուրդը դուրս չելաւ տուներէն: Անտիոքի, Ալեքսանտրէթի, Գըրք Խանի եւ ՌէՀանիէի քաղաքապետական ժողովներու բոլոր թուրք անդամները ճնշումի ենթարկուած են տեղական իշխանութեանց կողմէ, որովՀետեւ կը պնդեն թէ չպիտի կրնան ընտրութիւն ըլլալ Սուրիոյ խորՀրդարանին: Այս ճնշումին վրայ, բոլորը Հրաժարեցան իրենց պաշտօնէն:

Տեսնելով որ ժողովուրդը վճռապէս որոշած է չմասնակցիլ ընտրութեանց եւ միացեալ ճակատ կազմած է, տեղական իշխանութիւնը ոստիկանական եւ ոստիկան - զինուորներու նոր ուժեր բերել տուած է, անդորրութիւնը պաՀպանելու պատրուակով: Այս ուժերը կը պտտին գիւղերը եւ աւանները եւ կ'աՀաբեկեն ժողովուրդը: Սպառնալիքով ապաՀովելու Համար Թուրքերու մասնակցութիւնը ընտրութեանց, Սանճաքի Թուրքերու պարտքի խնդիրը առաջ կը քշեն եւ այս պատճառաւ ձերբակալուած են բազմաթիւ Թուրքեր:

«ՃիւմՀուրիէթ»ի թղթակիցը կը Հաղորդէ ՌէՀանիէէն, նոյն թուականով.—

Մաս մը Հայեր, Անտիոքի Յոյները, Ալէվիներուն մեծամասնութիւնը եւ ընդՀանրապէս Անտիոքի ժողովուրդին Հարիւրին 90ը չեն մասնակցիր ընտրութեանց: Զինեալ ոստիկան - զինուորներ խմբովին կը պտտին գիւղերը եւ ծեծով ու նեղումի ամէն միջոցով կ'ահաբեկեն գիւղացիները, որոնք կը մերժեն մասնակցիլ ընտրութեանց: Կան այնպիսիներ որոնք քուէտուփին առջեւ բերուած են թեւերը չուանով կապուած վիճակով: Այս ձեւով բանի բերուածներուն մէջ գտնուած են նաեւ Թուրքիա փախչիլ ուզողներ, բայց անոնց եռեւէն կրակած եւ սպաննած են:

Հալէպէն կը Հեռագրեն նոյն թերթին.—

Հակառակ բոլոր ճնշումներուն, ՌէՀանիէի Չէրքէզները կը մերժեն քուէ տալ: Անտիոքի «Ենի Կիւն» թերթը փակուեցաւ ֆրանսական պատուիրակ Տորիոյի կողմէ: Շատ մը Թուրքեր աքսորուած են: Բազմաթիւ անձեր ալ, չկարենալով դիմանալ խժդըժութեանց, հեռացած են երկրէն: Ֆրանս. իշխանութեան կողմէ Հումուս աքսորուած են Սամիհ Ազմի, Վէտի Միւնիր եւ Մուսթաֆա Րէմզի: Փաստաբան Սէնայի ալ ձերբակալուած է: Սանճաքին գլխաւոր վայրերը զինեալ պաՀակներ դրուած են, երեւութապէս անդորրութիւնը պաՀելու, իրականին մէջ՝ ժողովուրդը աՀաբեկելու Համար: Տեսնելով որ ժողովուրդը չի քուէարկեր, ընտրական պայմանաժամը երկարաձգեցին:

Անտիոքէն կը Հեռագրեն նոյն թերթին, նոյեմբեր 15 թուականով.— Ընտրութիւնը կը լրանայ այս իրիկուն: Երէկ ամբողջ օրը՝ ֆրանսական սաւառնակներ թռան Անտիոքի վերեւ եւ սպառնացին ժողովուրդին: Ընտրական շրջանակները Հեռաձայնով կապուած են զօրանոցին, իսկ մինարէներուն վրայ գնդացիրներ զետեղուած են: Պոյքոթին մասնակցող Ալէվիներուն եւ Յոյներուն թիւը՝ նախատեսուածէն շատ աւելի է: Աքսորի որոշման դէմ բողոքի հեռագիրներ ղրկուեցան Ազգերու Դաշնակցութեան եւ Թուրքիոյ ու Ֆրանսայի նախարարութեանց:

Ալէվիներն ալ մասնակցեցան բողոքին: Աքսորուածներուն մէջ կան նաեւ Գըրք Խանի ոստիկան- զինուորներու Հրամանատար Ճէմիլ եւ Ենի Կիւնի խմբագիրներէն Սէլիմ Ջէլէնկ: Այս վերջինը, սակայն, աքսորի որոշումէն առաջ Ատանա անցած էր: Թուրքիա փախած էնաեւ այդ թերթին խմբագրապետը՝ Շիւքրիւ Պալճը: Գըրք Խանի գայմաքամին մէկ ամիս պարտաւորիչ արձակուրդ տրուած է:

Անտիոքէն նոյն թղթակիցը կը Հեռագրէ թէ խառնակութիւն տեղի ունեցած էընտրութեանց ժամանակ: Եւ խառնակութեան մէջ մեռած է Անտիոքի ընդՀ. դատախազը, որ կը միջամտէր ընտրութեանց եւ «գրգռութիւն կը կատարէր»:

Անատոլուի Հեռագրական գործակալութիւնը կը Հաղորդէ Թիֆլիսէն.—

Սանճաքին Թուրքերն ալ ընտրութեանց մասնակցելու մղելու Համար կատարուած ճնշումը աւելցած է, մասնաւորաբար հակամարդկային են այն միջոցները զորս կը գործածեն, Թուրք գիւղացիներու մասնակցութիւնը ապահովելու համար: Այս նպատակով նոյնիսկ սուին եւ հրացանի բուն (*տիպչիք*) կը գործածեն: Բայց ինչ ալ ըլլայ, Սանճաքին Թուրքերը որոշած են չմասնակցիլ ընտրութեանց եւ այս ձեւով հաստատել թէ իրենք չեն շահագրգռուիր Սուրիայով: Միւս կողմէ, Սանճաքին քաղաքապետական ժողովներու բոլոր Թուրք անդամները Հրաժարած են, որպէսզի

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԿՈՒՏԱՅ ԻՐ ՎՃԻՌԸ...

Հայկական դատը չարունակական ողբերգութեանց մէկ շղթայ է եղած: Արտաքին թէ ներքին ազդակները յաճախ դասաւորուած են ի վնաս մեր դատի: Հայ քաղաքական միտքը մեծ եռանդ է սպառած, դիւանագիտական ճամբաներ մաշեցուցած, դրական իմաստով լուծելու համար մեր հարցը: Ողջ հայ պատմութեան ընթացքին բացասական ազդակները իրար վրայ դիզուելով, քայքայեր, ջլատեր են մեր ձգտումները եւ երբեք չենք կրցեր իրականացնել մեր քաղաքական ցանկութիւնները: Հայաստանի անկախ գոյութիւնը սահէպ կ'ըեր է ազդեցութիւնը վնասաբար ու բացասական այդ ազդակներու: Վերջին դարերու մեր պատմութիւնը արդէն հանապազօրեայ մէկ ողբերգութիւն է եղած:

Կորսնցուցած ենք մեր հողը, համբանքը, մարտունակութիւնը, բնաւորութեան լաւագոյն գծերը: Զանգուածները դարձեր են հօտ, առաջնորդները ջախջախուեր կամ օտարին ...

... քականութեան դէմ, Իսրայէլ Օրիները խենթ ցուցամոլ ենք համարեր: Մեր մշակոյթը թերագնահատած ենք օտարներու առջեւ: Եւրոպական մշակոյթն ենք իրական մշակոյթ համարեր, մերը նկատեր «ծխական», անարժէք, հեգնանքի արժանի:

Մեր բարքերը, սովորութիւնները նուազ գնահատանքի են արժանացեր, քան օտարինը, մանաւանդ եւրոպականը: Մեր մտաւորականներու շատերը, ժողովուրդի մէկ խոշոր մասը եւրոպական խօսքի կարօտն են ապրած:

Հին ատենները Բիւզանդիոնը եւ Պարսկաստանն ենք երազեր, նոր օրերուն՝ Մոսկուա ու Փարիզ:

19րդ դարու երկրորդ յիսնամեակին հոգեպարար թարմութիւն էր մտած մեր կեանքին մէջ. մեր մտաւորականութեան ազատատենչ եւ յառաջաւոր տարրերը ձգտեր են հոգեփոխել մեր ժողովուրդը, վերակենդանացնել անցեալի, դարերու խաւարին մէջ մոռցուած մեր լաւագոյն զգացումները ...

...

... ...: Օտարը արտաքսելու համար մեր խակ եռանդով լորձնաչուրթն փառաբաներ ենք մեր «տէրերը»: Սեփականը արհամարհեր, մատներ: Յաճախ դաւեր ենք մեր ազգային քաղա-

... մեր երկրը:

Սուտը, դաւը, նախճիրը թագաւորեց մեր երկրին մէջ: Օտարը իր թաթը տարածեց եւ երկրէն դուրս, վարկեց եւ դուրսի, գաղութի հայու-

...

«ՀԱՅԿ. ԴԱՏԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ»

Գ.

Կ'ըսէինք թէ՝ Թուրքիոյ Հայերու «երջանկութեան» առասպելը ոչ Զիա Շաքիրի յատուկ է, անշուշտ, ոչ ալ Թրքական այս կամ այն կառավարութեան: Հայկ. հարցի ամբողջ տեւողութեան՝ Թուրքը, Թրքութիւնն ու Թուրքիան երկու կարծիք յայտնած չեն այդ մասին:

Ատիկա, ինչքան ալ ժպիրհ, քաղաքական հասունութիւն մըն է, որմէ ...

... այսօր ալ գոյութիւն ունի: Ու գոյութիւն ունի նոյն իսկ Թուրքիայէն դուրս,— Նիս, Մարսէյլ, Փարիզ, Սոֆիա, Պուքրէշ կամ Եգիպտոս: Ճիւմհուրիէթ մասամբ իրաւացի է, երբ խոր ըղձանք մը կը մատնանշէ՝ Հայերու քով «հայրենիք վերադառնալու»: Շատերու քով այդ «հայրենիք»ը ծննդավայրն է լոկ: Թուրքիան, նոյն իսկ ... Մօքերու մէջ դեռ թարմ է, ...

...

Ա. ՈՍԻԲԱՐՏԵԱՆ

...

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Կէս գիշերը անցած է, երբ մեր հետեւոր պահակախումբերն ալ հաւաքուած են: Յառաջապահ, վերջապահ կ'որոշուի եւ ճամբայ կ'ելլենք:

Լուսաբացին ահուելի ցուրտը եւ ձիւնամրրիկը մեզ կը հալածէ: Փոքրիկ քրտական խումբեր մեր ճամբան կարել կ'ուզեն, սակայն ի զուր, եւ կը շպրտենք զիրենք եւ կ'իջնենք Նո-

...

... զինուորները ինչ խորթ վերաբերմունք ցոյց տուած էին մեւս ճակատներուն վրայ:

Սեպուհին հետ կ'երթանք Զօր. Յովսէփեանի մօտ: Զինուորական դերագոյն խորհուրդ կը կազմուի զօրախումբի յետագայ շարժումները դասաւորելու եւ վճիռներ տալու համար:

Կացութեան մասին ...

...

... ծագոյն չափերու հասած էր: Բանակը ընկերական, մտերմական եւ ընտանեկան օրէնքներու ենթակայ չէ: Բանակի մէջ պէտք է տիրապետէ միայն ու միայն երկաթեայ կարգապահութիւն եւ դաժան, բիրտ ոյժը: Մահապատիժը կարգապահութեան խարիսխը կը կազմէ: Ֆրանսական հանրապետական ազատ երկրի մէջն իսկ, պատերազմի ընթացքին, մահապատիժը սանձարձակ գործեց, բանակի մէջ եղած ըմբոստութիւնները խեղդելու համար: Այդ օրհերուն մէջ կարելի է յիշել եւ Դիմաքեանը ֆրանսահայ կամաւորներու շարքէն:

Որքան կը յիշեմ, Հայաստանի կառավարութեան մէջ որոշ անհատներ մինչեւ իսկ մահապատիժի դէմ էին: Կը լսէինք թէ Երեւանի հրապարակին վրայ կախաղան մը բարձրացուած էր դասալիքները պատժելու համար, սակայն մահապատիժի մը գործադրութիւնը չեմ յիշեր: Մեր գունդին մէջ գոնէ չքաշուեցանք զայլիչ միջոցին դիմել:

Փիրվալուի մէջ ամէն գիշեր 10 հոգի կը փախչէին, բոլորն ալ անխտիր Շիրակի շրջանի գիւղերէն: Թէեւ ճաշակածէին առճկական բռնութեան, ա-

... ւերածութեան եւ յափշտակութեան դառն պտուղը, սակայն տարրական պատուախնդրութեան նշոյլ իսկ ցոյց չէին տար: Գուլս կանչեցի ձիաւորներու յիսնապետ Արշակը: Հրամայեցի պահակութեան խիտ ցանց մը հաստատել շրջակայ բլուրներու եւ ճամբաներու վրայ եւ անձամբ հսկել, յօրինակ այլոց գէթ մէկ երկու դասալիք բռնել: Գործի կ'անցնի Արշակը եւ առաւօտ կանուխ մեզի կ'առաջնորդէ 3 դասալիք (Ալեքսանդրապոլի շրջանէն): Անմիջապէս դաշտային դատարանը կը կազմուի եւ յետ քննութեան երեք ալ կը դատապարտուին մահուան: Ամբողջ գունդին ներկայութեան՝ հրապարակաւ կը կարդացուի մահուան պատիժը,— գնդակահարութիւն:

Տասնեակ մը յառաջ կ'անցնի, պետը կը հրամայէ:— Նշա՛ն ... Կրա՛կ ... Ու երեք դասալիքներ անշունչ կ'իյնան քարէ ցածլիկ պատին առջեւ: Այնուհետեւ ոչ մէկ դասալիք այդ շրջանի զինուորներէն:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(13) (Շար.)

նէրը իրենց ժողովուրդի յետամնա֊ցութիւնը կը վերագրեն «սուլթանա֊կան անգթութեանց», երբ կ'ուզեն սուլթանութիւնը վարկաբեկել:

Անոնցմէ ո՞րն է ճիշդը՝ բստ իրենց: Եւ ո՞վ բսաւ թէ գինուորութիւնն ու պաշտօնէութիւնը կրնան արդեւք բլ֊լալ ժողովուրդի մը մշակոյթին: Նա֊լալ ժողովուրդի մը մշակոյթին: Նա֊փոլէոնի Ֆրանսան մէջտեղ է: Մշա֊կոյթը հոգեկան ծնունդ է: Աւարա֊ռու՝ իր խորքին մէջ՝ Թուրքը դարեր շարունակ սնանեցաւ իրեն ենթակայ տարրերով:

Ու եթէ իր վարժարաններէն ու դա֊տարաններէն մինչեւ նախարարական աթոռները քրիստոնեաներ եղան ու ի֊ջան, պատճառը այն էր, որ անոնք, տիրապետուած ըլլալով հանդերձ, ի֊րենց ընդոծին ընդունակութիւններով պարտադրեցին իրենք զիրենք:

Ինչ որ օսմ. կայսրութիւն կը կոչ֊ուէր՝ արիւնոտ խանչէր մըն էր լոկ, որ դարեր շարունակ շողաց Կասպից ծովէն կամ Ուրալէն մինչեւ Միջեր֊կրականն ու Պալքանները: Իսկ զայն կրող բազուկը սնանեցաւ այդ խան֊չէրին ենթակայ տարրերէն:

Այդ սնունդը ե՛ւ միտք էր, ե՛ւ մշ֊ակոյթ, եւ ճարտարապետութիւն, եւ թիւ ու արիւն, ե՛ւ լեզու, ե՛ւ պետա֊կան օրկանիզմ եւ դրամ …

Քամալականութիւնը, որ իբրեւ թէ թօթվեց ինչ որ ժառանգ մնացած էր անցեալէն, այսօր ալ նոյն ձեւի մակա֊բոյծ մըն է,— լեզու, պատմութիւն, ստեղծագործութիւններ, բոլորը կ'ի֊րացնէ՝ ստեղծելով այն ինքնադոհ պատրանքը թէ դարերու իր ստեղծա֊գործութիւնն են անոնք … Բայց, այսօր ոչինչ կուտայ ինք: Զիա Տա֊քիր ինչո՞ւ կ'անտեսէ, որ «Թուրքին գութին չնորհիւ չնչող» Հայը այս վերջին քառամեակին համաշխար֊հային համբաւներ տուաւ՝ իր այս վայրավատին կեանքին մէջ իսկ, բայց «լեզուներու մայր» Թուրքերէնի տէր մէկ հատիկ Թուրք չկրցաւ փայլիլ նոյն իսկ Պալքանեան նեղ ու համեստ շրջանակին մէջ …

«Թան»ի թերթօնը խեղաթիւրած է եւ այլ իրողութիւններ: Կը յիշէ ամի֊րաներ: Բայց մանաւանդ Ղալաղ Ար֊թինը եւ ուրիշներ, զանոնք ցոյց տա֊լով «Թուրք սակաւապետութեան հա֊կառակ պաշտօնի անցած» անձեր: Ու կը մոռնայ գիտակցաբար, թէ այդ անուանները արժանի են Թուրքիոյ ե֊րախտագիտութեան: Զէ՞ որ տաս֊նամեակներ շարունակ, ինծի նման հարիւրաւոր հայ տղաք Թուրք վար֊ժարաններու մէջ Թուրք ուսուցիչներէ լսած են ներբողը անոնց, բայց մանա֊ւանդ Ղալաղ Արթինին՝ որպէս «փր֊կիչը պետութեան»:

Զխօսինք մեր վերածնունդի եւ յե֊ղափոխութեան շրջանին կապուած դէպքերու խեղաթիւրումներու մա֊սին:

Նախ, որովհետեւ, անոնք հիմնա֊կան ու սկզբունքի բնոյթ չունին: Երկրորդ, որովհետեւ անոնց մէջ կան եւ այնպիսինները, որոնք կը մատնեն լրատուութեանց յետին միտքերը,— առնենին կամ հիմա:

Վերջացնելէ առաջ, կ'ուզէինք, սա֊կայն, յիշեցնել թէ «Թան»ի թերթօ֊նագիրը պարտաւոր էր ուղղամիտ ըլ֊լալ գոնէ վերջին դէպքերու մասին:

Հայ-Թուրք պատերազմի այն չար ժամեր Թուրք քաղաքական եւ երը զորս թուած է՝ ներելի չեն որ եւ է մարդու որ կը յաւակնի «փաստարկեալ պատմութիւն» գրե֊լու: Իրմէ առաջ, նոյն իսկ պաշտօնա֊կան վայրերու մէջ ու բեմերու վրայ, ուրիշ Թուրքեր աւելի անկեղծ եղան խոստովանելով այն դաւը, զոր մեր փոքրիկ Հանրապետութեան շուրջ նիւ֊թեցին Մոսկուան եւ Էնկիւրին:

Խեղաթիւրել այս պայծառ, բայց ցաւալի ճշմարտութիւնը՝ կը նշանա֊կէ կաղկանձել լուսնին դէմ …

Իսկ ինչ կը վերաբերի մեր բանակի պարտութեան, անիկա երբեք յաղթա֊նակ մը չէր Թուրք բանակին համար:

Այլ պատմութիւն մը, որ ճիշդ է, պարտութիւնը արձանագրեց մեզի ու դարձաւ դէտ մը հայ պետութեան համար, բայց ունէր այլ-շարժառիթներ ու ներքին ախտեր ալ, որոնց այնքան լաւ ծանօթ են Թուրքերը որքան մենք …:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՅ

— o —

Սիրելի Արազ.— Տեսայ այս օրե֊րուս զանազան էջերու մէջ գրուած — յղկման, պրկման, բարեկարգման, գրկման, փոխանակ սովորական պարզ հոլովումի — յղկումի, պրկումի, բա֊րեկարգումի, գրկումի: Սիրելի Արազ, խնդրեմ որ մինչեւ իսկ Հանրաքուէի ենթարկէք սա պարագան, թէ կարե֊լի՞ է, առանց ծագրականի, ըսել՝ ծագրման, փոխանակ ծագրումի, չը֊տալու համար ուրիշ օրինակներ: Այո՛, կան ում վերջաւորուած բառեր, որոնց մաս հոլովումի ձեւը խժալուր ու ան֊ներդաշնակ չէ, յղկման, գրկման, պրկման, գրկաբացման, գրկախառ֊նմանին պէս, բայց որովհետեւ հո֊լովներու միօրինակութիւնը (ցանցառ բացառութիւնները ընդունելով հան֊դերձ) պարտաւորիչ է ամէն լեզունե֊րու մէջ, մերն ալ նոյն պայմանը կը պահանջէ անշուշտ: — Ինծի կը մնայ կրկնել, ու ամէնուն կը մնայ խորել կամ հետանալ պարտաւորիչ կանոնէն: — Ձեզի հետ, սիրելի Արազ, ու֊րիշ անհամաձայնութիւն մըն ալ ու֊նինք: Հոս ալ ժամանակը ի նպաստ իմ կարծիքիս պիտի գործէ — «զորս» յոգնակի հայց. ը կը գործածէք փոխա֊նակ «զորոնք»ի կամ, պարզապէս, «որ»ի (եզակի եւ յոգնակի գործա֊ծական մեր դասական լեզուին մէջ, ինչպէս que Ֆրանսերէնին մէջ, ինչ֊պէս նաեւ qui, որ եւ որոնք): Կը խնդ֊րեմ «զորս» գործածողներէն որպէսզի քանիցս հնչէն զայն իրենց նախադա֊սութեան մէջ: Կը խորհիմ որ, այդ պարագային, իրենք ալ պիտի հասկ֊նան թէ «զորս» աններդաշնակ է արդի մեր գրական լեզուին ընդհանուր ոգի֊ին հետ: Անկէց առաջ ըսինք արդէն, թէ ի՞նչ պիտի ըլլէինք անոր որ քը֊մայքը ունենար «որովք» գրելու փո֊խանակ «որոնցմով»ի:

** Տառերը, գիտա՞ծ էք, նչխարը կը գրեն hով, նշխարհ: Մայրը «հ» ե֊ղած քիչ բառեր ունինք միայն —ծր֊պիրհ, արհամարհ, աշխարհ, խո֊նարհ: Աշխար մըն ալ ունինք առանց «հ»ի, որ կը նշանակէ որբ, լալ, եւ բայը կ'ըլլայ աշխարել: Քանինե՛ր ա֊պաշխարհել կը գրեն եւ ոչ ճիշդը — ապաշխարել: Հիմա կ'անդրադառնան իրենց սխալին:

Լանսըլօ տառադարձութեամբ յայտ֊նի Ֆրանսացի գրող մը ամէն շաբթու «Թան»ի, իսկ Անտրէ Թէրիվ անունով գրող մը «Նուվէլ Լիթէրէռ»ի մէջ կը թուարկեն Ֆրանս.ի դէմ մեղան֊չումները, նոյն իսկ յայտնի գրողնե֊րու կողմէ, որոնք բնաւ չեն զգչարիր, այլ գոհ իսկ կը մնան: Այդ խոնար֊համտութիւնը տկարացում չէ անոնց համար, այլ զգուշաւորութիւն եւ բղ֊ձանութիւն, միշտ ի փառս գրակա֊նութեան եւ ի պէտս զարգացելոց: Արդէն իսկ Լանսըլօյի այդ քրոնիկ֊ները մասնաւոր հատորով մը հրատա֊րակուեցան վերջերս:

** Աշխարհաբարի մէջ անեզական բառերը գրաբարի ձեւով պահած են յոգնակի f տառը, այսպէս՝ դէմք, կեանք, կամք, միտք, խելք, աչք (ո֊րոնց սեռականը գրաբարի մէջ միեւ֊նոյն ձեւով կ'ըլլայ — դիմաց, կենաց, կամաց, մտաց, խելաց, աչաց), կան նաեւ մաղթանք (մաղթանաց), ա֊ղօթք (աղօթից): Աշխարհաբարի մէջ յաճախ իբրեւ եզակի կ'առնուին այս բառերը եւ կը հոլովուին սովորական հոլովակերտ (հոլով չինող) մասնիկ֊ներով: Այսպէս՝ դէմքեր, կեանքեր, միտքեր, խելքեր, աչքեր, մաղթանք֊ներ, աղօթքներ (եր՝ միավանկներուն, ներ՝ բազմավանկներուն համար, ինչպէս գիտէք արդէն): Աւելորդ չենք տեսներ ըսել, թէ գրաբարի մէջ դէմ֊f ին պէս յոգնաձեւ է նաեւ երեսը՝ ե֊րեսf (երեսաց), եւ ոչ բնաւ երես: Նաեւ դագաղը՝ դագաղf:

** Անցեալները յիշեցուցինք անհրա֊ժեշտութիւնը տառադարձութեան եւ դիցաբանական դիմեւլիքներու՝ մեր լեզուին ճշգրիտ կանոններուն համա֊ձայն, ոչ թէ հետեւելով պարզապէս Ֆրանսերէնին, որ իր ուղած ձեւովը հին յատուկ անունները եւ դիցաբանա֊կան անունները կը գործածէ: Կը գդու֊շացնենք մեր բոլոր գրողները եւ կը խնդրենք որ փոքր ի շատէ լուրջ աշ֊խատութիւն մը տանին՝ օրինականին ընտելանալու: Մէկը գործածած էր … Սէրպէռ, փոխանակ Կերբերոսի որ, ըստ առասպելին, դժոխքին պա֊հապան շունն է եւ կը հնչուէր Կերբե֊րոս, յունարէնի մէջ, ուր ծնունդ ա֊ռած է այդ առասպելական կենդանին: Բոլոր հին յատուկանուններուն C տա֊ռը հայերէնի մէջ կ'ըլլայ կ, զոյգն բա֊ցառութեամբ, ինչպէս d կ'ըլլայ դ, P կ'ըլլայ պ, b կ'ըլլայ բ, g կ'ըլլայ գ, j կ'ըլլայ յ, t կ'ըլլայ տ, ph (փ) կ'ըլ֊լայ փ, th կ'ըլլայ թ (ինչպէս ակնար֊կեցինք նախորդով մը): Այսպէս՝ Diogène պիտի գրես դուն ոչ թէ ան֊տարբերօրէն … Տիօժէն, այլ՝ Դիո֊գինէս, Homère ոչ թէ … Օմէռ, այլ Հոմերոս: Théophraste ոչ թէ … Թէօ֊ֆրասթ՝ այլ՝ Թէոփրաստ, Centaure ոչ թէ … Սանթօռ, այլ՝ Կենտաւրոս, եւ այլն ըստ կարգին, համբարելով փոքր ծանօթութիւններ, եւ գիտնա֊լով մանաւանդ, թէ նոր անուններու համարտառադարձութիւնը դադրած է ի սպառ, եւ իւրաքանչիւր յատուկ ա֊նուն հիմա կը հնչենք այնպէս՝ ինչպէս զայն կը հնչեն իր ազգակիցները, Փօլ, Փաւլոս, Փիէռ, Փէթրոս կամ ո եւ է անուն, մարդու կամ տեղի վերաբե֊րեալ: Այս կանոնները, որքան ալ ո֊մանց տաղտկալի թուին, լրջօրէն մը֊տածելով՝ անխուսափելի են ո եւ է Տարազի իբրեւ նիւթ ծառայելու:

Բայց այսչափ միայն: Զենք չափա֊զանցեր ցամաքութիւնը, բայց ցամա֊քութիւն մը՝ որ պեղուելով եւ ոռոգ֊ուելով արգասաւոր կը դառնայ:

** Քիչ մըն ալ սթափում, իբրեւ ո֊վասիս այս ցամաքութեան.— Tzitze, (ցիցէ) գերմաներէն բառը կը նշանա֊կէ կաթնտու կենդանիներու ծիծը: Harvest (հարուէսթ) հունձք, եւ մենք ալ ունինք հարաւունք (հունձք) մեր գրականին մէջ: Erbung (էրպունկ), մենք ալ ունինք … արբունք (հասուն տարիք), ժառանգելու տարիք:

ՏԱՐԱԶ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՍԷՆ ԼՈՒ, (Մարսէյլ), 18 նոյ.—Հ. Յ. Դ. տեղւոյս «Ակնունի» ենթակո֊միտէն կազմակերպած էր հրապարա֊կային բանախօսութիւն մը որուն ներ֊կայ կը գտնուէր զանազան հոսանք֊ներէ խուռն բազմութիւն մը:

Օրուան բանախօսն էր ընկ. Շ. Մի֊սաքեան:

Ընկ. Ս. Սարգիսեանի «երկու խօս֊քէն» վերջ՝ «Յառաջ»ի յարգելի խմ֊բագիրը խօսեցաւ մօտաւորապէս մէկ֊ուկէս ժամ օրուան կարեւոր եւ հրա֊տապ հարցերու մասին:

Պէտք է որ երբեմն երբեմն այսպիսի բանախօսութիւններով մեր ժողովուր֊դին պարզուի քաղաքական ընդհ. կա֊ցութիւնը, բացատրուին Հ. Յ. Դաշ֊նակցութեան ընդդիմադիրի պահանջ֊ները, պատասխանուի Հ. Յ. Դաշնակ֊ցութեան ուղղուած քննադատութիւն֊ներուն: Ընկ. Միսաքեանի բանախօ֊սութիւնը մեծ տպաւորութիւն թո֊ղուց:

«Յառաջ»ի խմբագիրը մեր գաղու֊թը այցելեց երկրորդ անգամ մըն ալ եւ տուաւ կուսակցական դասախօսու֊թիւն մը ընկերներու համար: Դասա֊խօսեց նաեւ Կ. Խաչի մէկ հաւաքոյ֊թին մէջ:

Աստիկ

ԻՐԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿԱՐՕՏԸ ԿԸ ՔԱՇԵՆ

Ճիւմհուրիէթի Իրանի թղթակիցը կը գրէ.— Թուրքիայէն գացած բազ֊մաթիւ Հայերու հետ տեսնուեցայ: Ա֊մէն տեղ մեր քով կուգային, երբ կը լսէին մեր Թուրքերէն խօսակցութիւ֊նը: Ոմանք կը հարցնէին թէ Գում֊Գափուն գիտէ՞մ, Ենիգափուի մէջ մեծ պողոտա՞յ մը բացուած է, եւն.:

Վանեցի եւ Երզնկացի Հայերը շատ զղջացած են. «Ո՞ր սատանային յար֊մարելով այդ «խայթ»երը ըրինք», կ'ըսեն:

Ծանօթ Թրքահայ մը, որ շատ դը֊րամ կը շահի, ըսաւ ինծի. «Բնիկ Վա֊նեցի եմ եւ ոսկերիչի փոքր խանութ մը ունէի: Հոս մեծ վաճառատուն մը ունիմ եւ միայն արհեստանոցիս մէջ 25 հոգի կ'աշխատցնեմ եւ շատ դրամ կը շահիմ: Բայց եթէ հնարաւորու֊թիւն ունենամ, կը նախընտրեմ Վան երթալ եւ փոքր խանութ մը բանալ: Բոլորս այսպէս ենք եւ միշտ Թուր֊քիոյ մասին կը խօսինք, երբ քով քովի գանք: Տանը մէջ բոլորը Թուրքերէն կը խօսինք»:

Դարձեալ Թրքահայ սափրիչ մը, ո֊րուն խանութը կ'ածիլուէի, երբ իմա֊ցաւ որ ես Թուրք եմ, բան գործը ձը֊գեց եւ սկսաւ տղու պէս լալ:

Իրանի բոլոր Հայերը անսահման համակրանք ունին Թուրքիոյ եւ Աթա֊թիւրքին հանդէպ:

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԱՆՏԻՈՔԻ ՄԷՋ

«Ճիւմհուրիէթ»ի թղթակիցը կը գրէ Անտիոքէն թէ Թուրք հանրապե֊տութեան տարեդարձին երկրորդ օ֊րը, պահակ զինուորներ հրացանի կո֊թերով վիրաւորած են 4 Թուրքեր: Միւս կողմէ Ալէվիներու հետ տեղի ունեցած կռիւի մը հետեւանքով, 2 Թուրքեր ձերբակալուած են, 3 հոգի ալ կը փնտռուին ոստիկանութեան կողմէ:

Թուրքերը վերջնապէս որոշած են չմասնակցիլ Սուրիոյ խորհրդարանա֊կան ընտրութեանց:

ՄԱՄՈՒԼ

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԼԱՍՏԸ

— . —

Պուքրէշի Արարատը այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ կը գրէ (22 հոկտ.).

- - «Քանի մը տարիները կ'անցնին տարագրութեան մէջ ու քանի կ'երթայ Թուլնայ հոգեկան կապը որ մեզ մայր հողին ու մայր կոճղին կը կապէ, այնքան կարիքը կը զգանք փրկու֊թեան լաստի մը կառչելու հա֊մար չարաչուք հեղեղին:

Երբ փոթորիկը մեզ ցրուեց օտար ափերու վրայ՝ պահ մը թարմ էին մեր հոգիներուն մէջ օրօրին ձայնը մօր մօրկան, հայրենի առուակնե֊րուն քաղցր երգը. ու գերեզմանները զորս հեռուն թողուցինք: Ժամանակը տակաւ պարպեց մեր հոգին:

Գաղութներու մէջ կը հաւնինք կա֊թիլ կաթիլ: Զխարունք ոգեւորութե֊նէն որ պահ մը մեզ կը յուզէ մեր ներքին վէճերը բռնկած պահուն, եւ որ կը մարի շուտ մը երբ կիրքերը կը թուլնան: Խանդավառութիւնը որ կը հասուննայ ընտրական պայքարներու եւ անոնց ստեղծած վէճերուն շնոր֊հիւ՝ հրթիռ մըն է որ կը շողայ ու կը խաւարի: Արուեստական ճիգեր են մի֊այն անոնք ու պէտքի կարենան մեզ դի֊մացնել օտար հորիզոններու տակ: Շատ շատ կ'երկարաձգեն մեր հոգե֊վարքը:

Ու ինչ որ դժնդակ է խոստովանիլ՝ քանի ժամանակը կ'անցնի, կը թուլ֊նայ նաեւ ուժը բոլոր այն գեղեցիկ նը֊շանաբաններուն, զորս կը ներարկենք մեր հոգիներուն՝ անխախտ պահելու համար մեր հաւատքը դէպի մեր գա֊լը: Դժուար է բառերու յուռութքով միշտ յանկած պահել մանաւանդ ամ֊բոխը, որ նախ յուզումով, բայց յե֊տոյ տաղտուկ իրը պարզ վարժութեան կը կրկնէ միայն իրեն ներշնչուած նը֊շանաբանները, հասկ ուրեմն ձանձ֊րանալու համար անոնցմէ: Կարելի չէ բառերով ու նշանակներով յաւիտեան կերակրել ամբոխը՝ առանց տաքցնե֊լու նաեւ անոր հոգին:

Որպէսզի գաղութներու մէջ մեր հո֊գին կապուած մնայ մեր դատին ու ս֊նոր հայկական բոլոր տքնութեան, տարբեր թալիսման մը պէտք է՝ քան ինչ որ մենք սովոր էինք ներարկել մեր երակներուն: Զի բաւեր հայրենիքի մը հեռանկարով զինովցնել յուսա֊վրէպ բազմութիւնները, երբ ամէն մէկը արդէն իրեն համար հայրենիք մը գտած է, ու ամէն մարդ ինքզին֊քը վարժեցուցած է օտար կլիմայի մը, վաղուց հաշտուած օտար հողը գրկելու հեռանկարին հետ ալ:

Որպէսզի կառչած մնանք մեր դա֊տին՝ պէտք է մեր հոգիներուն ճանչ֊ցնենք ու սիրցնենք այն մեծ առաքե֊լութիւնը զոր դարերը դրեր են հայ ժողովուրդի ուսերուն: Հողը ինքնին հայրենիք մը չէ, ոչ ալ լեռները ո֊րոնք իրենց կատարը կը ցցեն հոն կամ գետերը որ կը ճեղքեն զայն: Հո֊գին պէտք է խառնուի տարրեր ուժ մըն ալ, գերեզմաններուն ուժը որ հին գարերը կը մօտեցնէ մեզի ու կրնայ տոկացնել մեզ վաղուան դարերուն: Աւելին. Հայ ժողովուրդին իր հայրե֊նիքը ու անոր դատը սիրցնելու հա֊մար՝ պէտք է անոր հպարտութիւն֊ները նշել, պէտք է անոր ճանչցնել փառքը որ իր նախնիքներունը եղաւ, եւ որ կրնայ վաղը դարձեալ հասուն֊նալ հայրենի հողին վրայ:

Հայ գանդուածները հայրենասիրու֊թեամբ վարակելու համար պէտք է զանոնք խանդավառել հայ ժողովուր֊դի հոգեկան արժէքներով, եւ անոնց հոգիին մէջ լեցնել դարերուն մեզի բերած գանձերը: Այդ հարստութեանց ուժովն է որ հայրենի հողը աւելի քաղցր պիտի դառնայ անոնց, ու աւե֊լի սիրով պիտի հանդուրժեն անոնք այսօրուան տաժանքներուն:

Հայ ժողովուրդը իր հոգիին ուրիշ կռուան չունի բայց եթէ իր արուես֊տըն ու մշակոյթը. անոնք են որ կը քաղցրացնեն իրեն՝ ելէկը, ու վաղ֊ուան աւիշ կուտան: Ու երբեք ալ հո֊մանքի մը պատրը չէր, երբ տարուան մէջ օր մըն ալ Հայ Մշակոյթի տօնին տրուեցաւ, ու տարագիր զանգուած֊ները, տարուան մէջ օր մը կը փորձեն հաղորդուիլ անցեալ գեղեցկութիւն֊ներով, ուխտելով զանոնք անվթար պահել իրենց ներսը:

Հայ Մշակոյթի Օրը անշուք անցաւ այս տարի մեր գաղութը: Եթէ ան թերացաւ տօնական ցնծութեանց մէջ՝ թող չթերանայ սակայն բեղնաւոր ը֊նելու տարին գործնական աշխատանք֊ներով: Ան ալ, ինչպէս բոլոր միւս հայ գաղութները, սախպուած է կառ֊չած մնալ Փրկութեան Լաստին, չը֊քշուելու համար հեղեղէն»:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

— o —

«Համազգային»ի Փարիզի Մասնա֊ճիւղը, իր գործունէութեան իբրեւ սկզբնաւորութիւն, ռուսական Քոն֊սէրվաթուարի սրահին մէջ թէյասե֊ղան - հանդէս մը կազմակերպած էր ամսոյս 15ին, կիրակի կէսօրէ վերջ: Անցաւ շատ յաջող, սրահը լեցուն էր ներկաներով, եւ շատերը ոտքի վրայ մնացին: Մասնաճիւղին ատենապետը, Բժ. Ասլան, բացումը կատարելով, քանի մը հակիրճ բառերով գծեց «Հա֊մազգային»ի նպատակը: Իրմէ յետոյ ծանօթ թառիստ Պ. Ժորժ իր դաշնա֊կահար կնոջ ընկերակցութեամբ, նը֊ւագեց հայկական եղանակներ, խան֊դավառութիւն ստեղծելով ներկանե֊րուն մէջ, Փորթ տ'Իթալիի վարժա֊րանէն աշակերտուհի մը եւ աշակերտ մը արտասանութիւններ ըրին, Օր. Առաքելեան եւ Պ. Խաչակեան երգե֊ցին: Թէյի սպասարկութենէն վերջ գրաւոր ճառ մը կարդաց «Համազգա֊յին»ի Ֆրանսայի Կեդր. Վարչութեան նախագահը, Պ. Վ. Եարճանեան, մանրամասն պարզելով Համազգայինի նպատակները եւ այն առաջադրու֊թիւնները, որոնց իրականացման հա֊մար կոչ ըրաւ նաեւ հանրութեան բա֊րոյական եւ նիւթական օժանդակու֊թեան: Խօսք տրուեցաւ նաեւ Պ. Պ. Ա. Խատիսեանի եւ Ա. Շահխաթու֊նիի: Ներկաները մեկնեցան գոհ եւ փափաքելով, որ նման ընտանեկան հաւաքոյթներ կրկնուին:

Տրչուն թղթակից

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

— o —

Պոլսոյ ատամնաբուժական վար֊ժարանը փայլուն յաջողութեամբ մը աւարտեց Պ. Յարութիւն Դաւիթեան, 26 տարեկան, Կեսարիացի, Մարսէյլի հայ գաղութէն:

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

—o—

Ինթէլիճընսին համբերութիւնը կը սպառի եւ օրին մէկը դաղտնի ոստի֊կան մը Գերմանացիին պանդոկը կ'եր֊թայ խուզարկելու համար անոր սեն֊եակը: Լրտեսը իր անցագիրն ու կարգ մը ուրիշ թուղթեր կ'երկնցնէ ոստի֊կանին՝ իր անմեղութիւնը ապացու֊ցանելու համար:

— Ո՛չ, բաւական չէ, կը պատաս֊խանէ մեր վարպետ ներկայացուցիչը. պէտք է խուզարկեմ ձեր բոլոր գոյ֊քերը … Ու տակնուվրայ կ'ընէ սեն֊եակին կարասիները, պայուսակները, դարակները. ափսո՜ս, ոչինչ կայ ո֊տարականը ամբաստանելու համար: Բայց յանկարծ ոստիկանին ուշադրու֊թիւնը կը գրաւէ բրնձափոշիի թիթե֊ղէ տուփ մը: Կը հետաքրքրուի. քը֊թին կը տանի. հոտ չունի. առանց հոտի բրնձափոշի՞ կ'ըլլայ … գրպա֊նը կը նետէ զայն եւ ոստիկանատուն կ'առաջնորդէ Գերմանացին: Անմեղի էին անոր կասկածները. տուփը կը պարունակէր քիմիական բաղադրու֊թիւն մը, «անտեսանելի մելանի» կը վերածուէր պաղ ջուրին մէջ:

Գաղտնի սպասարկութիւնը հիմա ա֊ւելի կը խստացնէ հսկողութիւնը Է֊լիզապէթի վրայ եւ Սկովտիայէն վե֊րադարձին կը ձերբակալէ զայն բարե֊կամուհիի մը տունը:

— Ի՞նչպէս, ի՞նչ իրաւունք ունիք այստեղ գալու՝ գիշերուան այս ժա֊մուն, կը պոռայ աղջիկը ոստիկաննե֊րուն երեսին. ես ձեզի պիտի հասկ֊ցնեմ թէ ով եմ … սպասեցէք … անգլիահպատակ եմ եւ ուզած տեղս կ'երթամ … Սկոտլնտ Եարտի՞ն ինչ …

— Տիկին, մի՛ մոռնաք որ պատե֊րազմի մէջ ենք, կը պատասխանէ ոս֊տիկանապետը ամենայն հանդարտու֊թեամբ … քալեցէ՛ք …

Ցետագայ քննութիւններուն ընթաց֊քին Էլիզապէթ Վէրթայմ կ'ուրանայ լրտեսական կապեր ունեցած ըլլալ Գերմանացիին հետ: Բացարձակ քաջու֊թիւն եւ նկարագրի ուժ ցոյց կուտայ ինքզինքը արդարացնելու համար: Իսկ Պրէքով՝ թոյլ ու վատոգի, ամէն ինչ կը խոստովանի եւ նոյն իսկ կ'ամ֊բաստանէ իր բարեկամուհին: Կեղծ էր անոր անցագիրը եւ Անգլիա եկած էր գերմանական Ինթէլիճընսին հրահան֊գով լրտեսական կազմակերպութիւն մը ստեղծելու համար Էլիզապէթի հետ որուն արժանիքներուն մասին ա֊պահովութիւններ տուած էր Պերլի֊նէն:

Պրէքով գնդակահարուեցաւ, իսկ Գերմանուհիին մահապատիժը բեր֊դարգելութեան վերածուեցաւ. մեռաւ քանի մը տարի առաջ:

X

Մարկրիթ Ֆրանսիյար կը սկսի լր֊տեսութեամբ հետաքրքրուիլ 1916ին: Ժընեւի մէջ կը ծանօթանայ ցեղակէմ Ալզասցիի մը հետ որ շնորհիւ իր լեզ֊ուագիտական տաղանդին անդամ նը֊շանակուած էր զուիցերիական ոստի֊կանութեան օտարականներու բաժ֊նին: Այս մարդուն ինքնութիւնը բո֊լորովին անծանօթ է նոյն իսկ մինչեւ այսօր, բայց եւ այնպէս կասկած չը֊կայ որ լրտեսութիւն կ'ընէր Գերմա֊նացիներուն հաշւոյն: Եթէ այդ Թուա֊կանէն մօտ մէկուկէս տարի ետքը դն֊դակահարուող լրտեսն էր ան, կրնանք վստահօրէն պնդել որ զինքը եղերա֊կան վախճանին հասցուցած էր իր սի֊րուհին՝ Մարկրիթը:

Այս վերջինը բոլորովին ակամայ կերպով Ֆրանսական Ինթէլիճընսին «կը մատնէր» այն օտար գործակալ֊ները որոնց հետ դատապարտելի յա֊րաբերութիւններ կը մշակէր. ու պէտք է խոստովանիլ որ իր դաւաճանութիւ֊նը տեսակ մը օրհնութիւն եղած էր այն հայրենիքին համար որուն հարա֊զատ աղջիկն էր. անգիտակցօրէն կը ծառայէր Ֆրանսայի ազգային շահե֊րուն, իսկ անուղղակի վնաս կը հաս֊ցնէր այն երկրին որուն լրտեսն ու գործակալն էր Ֆրանսայի մէջ:

Մարկրիթ ամէն երեք ամիսը ան֊գամ մը Զուիցերիա կ'երթար ուր կը մնար մօտ չորս շաբաթ: Իր երկրորդ ճամբորդութենէն վերադարձին ֆը֊րանսական ընդհանուր ապահովու֊թեան գաղտնի ոստիկաններէն մէկը կը կասկածի անոր ինքնութեան մասին եւ խիստ քննութեան մը կ'ենթարկէ ա֊նոր անցագիրը, թէեւ ազատ կը ձգէ զինքը:

Յետոյ իշխանութիւնները կը ստու֊գեն որ դաւաճան Ֆրանսուհին այդ յաճախադէպ այցելութիւնները կու֊տայ Անրի Փօթէն անունով գերմանա֊ցի լրտեսի մը որուն սիրուհին էր: Փօթէն պաշտօն ստացած էր զուիցե֊րիական ոստիկանութեան օտարական֊ներու գրասենեակին մէջ, բայց իր գլ֊խաւոր զբաղումն էր լրտեսութիւնը՝ ի հաշիւ մեր թշնամիներուն: Անիկա կը մտերմանար Ֆրանսայէն հասնող դա֊ւաճաններուն հետ եւ անոնցմէ ստա֊ցած գաղտնի տեղեկութիւններ կը հաղորդէր գերմանական Ինթէլիճըն֊սին:

Ուրեմն Մարկրիթ Ֆրանսիյար մը֊տադրաւոր աղջիկ մըն էր: Ոստիկա֊նութիւնը կը հետեւի անոր ոտքերին, թէ Ֆրանսայի եւ Զուիցերիոյ մէջ. միեւնոյն ժամանակ թոյլ կուտայ որ իր մեղսակիցները — ամէնքն ալ թշ֊նամի գործակալներուն —Զուիցերիա֊յէն Ֆրանսա անցնին: Ամբողջ վեց շաբաթ մեր դաշնակիցներուն գաղտ֊նի սպասարկութիւնը կը հետապնդէ այդ լրտեսները որոնք հետզհետէ կը ձերբակալուին՝ Փարիզի, Հավրի կամ այլ կեդրոններու մէջ՝ շնորհիւ Մար֊կրիթի հետ իրենց ունեցած յարաբե֊րութիւններուն: Բազմաթիւ օտարա֊կաններ — Հոլանտացիներ, Յոյներ, Սպանիացիներ, Շուէտացիներ, Տա֊նիմարքցիներ — շահեկան լուրեր կը բերէին իրեն ամէն օր եւ աղջիկը այդ լուրերը անձամբ Զուիցերիա կը փո֊խադրէր՝ Անրի Փօթէնի միջոցաւ Պերլին ուղարկուելու համար: Մեղ֊սակիցներուն ձերբակալութենէն յե֊տոյ առանձին մնաց ան եւ օրին մէկը ինքն ալ թակարդը իյնաւ՝ Փարիզի Պուլվաններուն վրայ. իր ձերբակալու֊թեան պարագաները նկարագրած եմ արդէն պատմութեանս սկիզբը:

Մարկրիթ Ֆրանսիյար գնդակա֊հարուեցաւ 1917ի յունուար 23ին:

X

Շահեկան է նաեւ պատմութիւնը ու֊րիշ դաւաճանի մը որուն անունն էր Էվարթ Պուռնօնվիլ: 1915ին այս տա֊ղանդաւոր լեզուագէտը Սկանտինա֊վիա կը գտնուէր. բարեկեցիկ ծագու֊մի տէր՝ յաջորդաբար եղած էր դերա֊սանուհի, ուսուցչուհի ինչպէս նաեւ քարտուղար կամ մեքենագիր եւրո֊պական շարք մը դեսպանատուներու մէջ: Կը ճանչնար մեր երկիրը ու մա֊նաւանդ մեր լեզուն:

(Շատ.)

չմասնակցին ընտրութեանց : Թուրք լիսէն փակուած է:

Իրաւասու շրջանակներէն առնուած լուրերու համաձայն, 150 հոգինոց սեւ ցանկ մը կը պատրաստուի Սանճաքի երեւելի Թուրքերուն համար: Ինչ ալ ըլլայ եւ կատարուած ճնշումները ինչ ատրեճանի ալ հասնին, Սանճաքի Թուրքերը ամբողջ աշխարհի պիտի ապացուցանեն թէ Սուրիայէն անջատ Թուրք զանգուած մըն են:

Տէօրթ Եոլէն կը հեռագրեն «Ճիւմհուրիէթ»ի.—

Սանճաքի Թուրքերուն հարիւրին 80ը, առնց մէջն ըլլալով նաեւ մաս մը Հայեր, Յոյներ եւ Ալէվիներ, չեն մասնակցիր Սուրիոյ ընտրութեանց : Հակառակ ասոր, ֆրանսական իշխանութիւնը զինեալ ոստիկան զինուորներու ջոկատներ քամիոններով կը ղրկէ գիւղերը եւ ծեծով ընտրական շրջանակները բերել կուտայ գիւղացիները: Ասիթը գտնողներուն մէկ մասը կը փախչի ճամբան եւ ոստիկան զինուորները կը կրակեն փախչողներու ետեւէն:

Բազմաթիւ Թուրքեր բանտարկուած են. ոմանք ալ ստիպուեր են փախչիլ: Թուրքիայէն եկող Տոքթ. Ապտիւրրահման այսօր Աղեքսանտրէթէն ետ ղրկուեցաւ Թուրքիա եւ ներկայիս Տէօրթ Եոլ կը գտնուի: Բանտարկուած է ճէլալ անուն մէկը, որ Նիյտէէն անցագիր առնելով Աղեքսանտրէթ գացած էր: Բռնութեան եւ ճնշումի պատճառաւ, բազմաթիւ անձեր Թուրքիա ապաստանելու վրայ են:

Կարծես չբաւէր Անտիոք գտնուող ոստիկան - զինուորներու ուժը, Հալէպէն ալ բերած են երկու գումարտակ (պէօլիւք) ոստիկան - զինուոր: Ժողովուրդը յուզուած եւ գրգռուած է: Շատ հաւանական է որ հակառակ ժողովուրդին ամբողջ հանդարտութեան՝ արիւնոտ դէպքեր ծագին Սանճաքին մէջ:

Անտիոքէն կը հեռագրեն նոյն թերթին.—

Կառավարական մեքենան շարժման մէջ դրուած է իր ամբողջ խստութեամբ, ապահովելու համար Թուրքերու մասնակցութիւնը Անտիոքի ընտրութեանց: Հակառակ ասոր, Թուրքերը չեն մասնակցիր, ինչ որ դժուար դիրքի մը մատնած է ֆրանսական իշխանութիւնը: Կառավարութիւնը քաղաքական դոյն տուաւ Տէօրթ Այաքի Ալէվիներուն մէջ ծագած սովորական կռիւի մը եւ ձերբակալեց շատ մը Թուրքեր :

Ֆրանսացիները 5000 սուրիական ոսկի կաշառք առաջարկած են Գըրըգ Հանէն Մէհմէտ անուն գիւղացիի մը, որպէսզի երեսփոխանական թեկնածու ներկայանայ, բայց Մէհմէտ մերժած է:

ՄԱՏՐԻՏ ԿԸ ԴԻՄԱԴՐԷ ԱՐԵԱՆ ԵՒ ՀՐԴԵՀԻ ՄԷՋ

Զօր. Վարելայի ուժերը գրաւեցին ափպար բանտը եւ Մոնթանա զօրանոցը (մայրաքաղաքին հիւսիս - արեւմտեան կողմը), — զօրանոցը քարուքանդ եղած է օդանաւերէն թափուած ռումբերուն հետեւանքով: Ներքին նախարարութեան շէնքն ալ աւերակի վերածուած է այլեւս: Հանրապետական ուժերը, մայրաքաղաքին հիւսիս - արեւմտեան զինուորական կարեւոր դիրքերը լքելով հանդերձ, կատաղի եւ հերոսական դիմադրութիւն մը ցոյց կուտան: Զօրեքշաբթի գիշեր յարձակող կողմը անխնայ ռմբակոծեց մայրաքաղաքը :

Զօր. Ֆրանքօ կը ձեռնարկէ Պարսելոնայի պաշարման

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԸ ՓԱԿՈՒԱԾ

Զօր. Ֆրանքօ յայտարարած է թէ ծովային պաշարումի պիտի ենթարկէ Պարսելոնան,— արդէն հրամայեց փակել սպանեֆրանսական սահմանագլուխը:

Այս լուրը մեծ յուզում պատճառեց եւրոպական մայրաքաղաքներու մէջ: Մասնաւորաբար Պերլին մեծ ուշադրութեամբ աչքերը յառած է Պարսելոնայի:

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ բացատրութիւն պահանջուեցաւ կառավարութենէն: Իտըն պատասխանեց թէ միայն Հռոմ եւ Պերլին չեն որ կը դրժեն չէզոքութեան յանձնաժողովին սկզբունքը, այլեւ մանաւանդ Մոսկուա: Աւելցուց որ բրիտանական կառավարութիւնը կապուած կը մնայ չէզոքութեան սկզբունքին:

Այսուհանդերձ վախ կայ որ Պարսելոնայի առջեւ նետուած ռումբ մը, երկու օտար պետութեանց զրահաւորներուն միջեւ, կրնայ ստեղծել այնպիսի բարդութիւններ, որոնց ծայրը կարելի չէ նախատեսել :

Մարկոսեան ընտանիքը սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանէն

ՊԱՐԳԵՒ ԷՖԷՆՏԻ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆԻ

(Իզմիրի կուսակալութեան հանճային երկրաչափ)

դառնաղէտ մահը:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2·30ին, իր բնակարանին մէջ, 51 Պուլվար Րէնսի, Լիվրի - Կարկան (Սէն է Ուազ), ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

Մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ջաւարեան կոմիտէի բոլոր ընկերները արտակարգ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրուին, վաղը, կիրակի, Նոյ 22ին, ժամը 3ին, Maison du Peupleի (Ave. Verdunի վրայ կալիէնիի եւ մէրիի միջեւ) 3րդ. Յարկի թիւ 10 եւ 11 սրահը:

Կը խօսին Ֆիանսայի Ընկերվարականներու տեղական ընդհ. քարտուղար ընկ. POLICARD եւ ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ (ֆրանսերէն):

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ջաւարեան կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան, Մջօ եւ Մուրատ խումբի ընկերները, 21 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին: Զեկոյց Նորընտիր կոմիտէի:

Գաւառ

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) Վրէժ խումբի ընկերական ժողովը 22 Նոյ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, ընկ. Յ. Լ. Թ[illegible]եանի բնակարանին մէջ: Ներկայանալ անդամատետրով: Զեկոյց եւ ընտրութիւն: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ, Իշխան եւ Վահագն խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին վաղը, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, «Դժօշակ» ընկերութեան սրահին մէջ:

Պարահանդէս Լիոնի մէջ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Լիոնի Մասնաճիւղին կողմէ

Ի նպաստ իր խաղացող անդամներուն վտանգի դէմ ապահովագրութեան

21 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30էն մինչեւ առաւօտ ժամը 5, Օթէլ տ'Էօրօբի սրահներուն մէջ,, 1 rue Bellcour

Անակնկալներ, ընտիր ճազ պանտ, գիւրամատչելի պիւֆէ:

Մուտք՝ այրերու 6 ֆր., կիներու 5 ֆր.:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆր. Կ. ԽԱՉԻ Շավիլի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, դպրոցի սրահին մէջ: Բոլոր անդամ անդամուհիներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: կարեւոր օրակարգ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (138)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Իրօք, ափսէին վրայ այնքան շատ տեսակ կերակուրներ կային, որ քանի մը քաջառողջ մարդիկ կրնային կշտանալ եւ դեռ բան մըն ալ կ'աւելնար: Այդ պարագան մեծապէս կը մտահոգէր Վարդանը: Յովհաննէս Ամուն, որու տունը փոխադրած էին զինք, օր մը ջրհորի մէջ մնալէն վերջ, Նորքեցի աղքատ գիւղացի մըն էր: Գիւղի եռանդուն եւ զոհաբերող «ազգային» մարդոցմէն մէկը, Յովհաննէս Ամուն, ոգեւորութեամբ ընդունած էր Վարդանը պահելու առաջարկը : Այդքանը ինքնին մեծ զոհաբերութիւն մըն էր այդ խեղճ մարդուն համար: Վարդանը սաստիկ ճնշուած կը զգար նկատելով, որ Յովհաննէս Ամուն իր պատճառով ահագին ծախքի տակ մտած էր: Ամէն օր տապակած հաւ, սեր, մեղր, խորոված միս անպակաս էին սեղանէն :

Խեղճ ծերունին յատկապէս էջմիածին գացեր էր տասնեւութ տարուան, ինչպէս ինքը կ'ըսէր, միւռոնի նման չիչ մը գինի բերելու, որ իր կարծիքով հրաշք պիտի գործէր՝ քանի մը օրէն Վարդանը ոտքի հանելով:

— Հը, էս օր կ'երեւի լաւ կը զգաս, — բարեւելով ըսաւ Յովհաննէս Ամուն՝ դռնէն ներս մտնելով,— քաղաքէն կուգամ, բժիշկը տեսայ, քիչ վերջը պիտի գայ քեզ տեսնելու :

— Շատ լաւ կը զգամ, Յովհաննէս Ամու, կարծեմ մէկ երկու օրէն բոլորովին կը կազդուրուիմ :

— Ըը, ըը,— տարակուսանքով գլուխը շարժեց բարի ծերունին,— էդ արդէն բժիշկի գիտնալիքն է, դու միայն լաւ եւ շատ սնունդ առնելու մասին պէտք է մտածես...

— Սնո՞ւնդ,— ու Վարդանը յուսահատաբար նայեցաւ ափսէի մէջ շարուած բազմաթիւ պնակներուն.— Սիրելի Ամու, կ'ապէս որ երթայ իմ պատճառով տունդ եւ այգիդ ծախելէ վերջ, վրայի արխալուխդ ալ...

— Տէր ողորմեա,— որպէս թէ չաբացած բարկացաւ ծերունին,— քեզի ի՞նչ թէ ես ինչ կ'ընեմ, դու պէտք է բժիշկի պատուէրը ...

— Բժիշկի պատուէրը կատարեմ քեզի սնանկացնելո՞վ,— ծիծաղեցաւ Վարդանը, ջերմօրէն սեղմելով ծերունիին ձեռքը :

Բայց իրապէս, եղած ծախքի մասին Վարդանը շատ ալ մտահոգուելու պատճառ չունէր: Որպէս թէ իր Նորք գտնուիլը գաղտնիք մը պիտի լինէր, բայց գալու յաջորդ օրն իսկ ամբողջ գիւղացիք այդ գաղտնիքին մասնակից էին՝ գիտէին թէ ո՞վ թաղնուեր է Յովհաննէս Ամուի մօտ: Բնականաբար կիները ուխտատեղի մը դարձուցած էին այդ տունը: Անշուշտ պարապ ձեռքով չէին կրնար գալ, ինչպէս չէին երթար ուխտատեղի մը. ամէն մէկը իր տան բարիքէն մաս մը բաժին կը հանէր «անոր» համար, որուն մասին կը խօսուէր ամբողջ Արարատեան դաշտի գիւղերուն մէջ:

Բայց եթէ գիւղացի մը իր գեղուորներէն գաղտնիք մը չի կրնար պահել, գեղ մը մօտաւոր գիւղէն կրնար :

Այնպէս որ ամէն Նորքեցի նախանձախնդիր էր «գաղտնիքը» մէջտեղ չհանելու, որ արդէն ամբողջ գիւղին կը պատկանէր, համայնական սեփականութեան պէս բան մը:

Կէս օրէ ետք, կէս ժամուան հեռաւորութեան վրայ գտնուող քաղաքէն Լուսիկը եկաւ այցելութեան: Բերած լուրերը շատ ալ մխիթարական չէին: Գալուստը դեռ բանտը կը մնար: Երեւանէն երեք ողամարդ եւ կին մը վարչական կարգով աքսորուած էին Ռուսաստանի խորքերը: Ոստիկանութիւնը երկու անգամ խուզարկած էր Գալուստի տունը, բայց կասկածելի ո՛չինչ գտած էր:

Իսկ Վահէի եւ Մաթոսի մասին Լուսիկը այնքան մը գիտէր, որ անոնք Պոնտոլովսկին սպաննելու անյաջող փորձէն յետոյ փախեր էին դէպի Փարաքար ու առանց գիւղ մտնելու՝ աներեւոյթ էին անծանօթ ուղղութեամբ :

— Իսկ հիմա Վահէն ո՞ւր է,— հարցուց Վարդանը :

— Ճիշդը չեմ գիտեր, այս վերջին օրերս մեր տունը մշտական հսկողութեան տակ գտնուելով՝ ամէնքը կը խուսափին մեզ այցելել:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 22 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 22 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3276

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ

Հեռագիրները կը հաղորդեն թէ Մալթա այցելած է Թրքական տորմիղ մը, որուն մաս կը կազմեն «Եաւուզ Սուլթան Սէլիմ» զրահաւորը (նախկին գերմանական «Կէօպէն»ը), «Թընազթէփէ», «Գօճաթէփէ», «Ինէօնիւ», «Ինճէթէփէ» թորփիլանաւերը եւ երկու սուզանաւեր:

Ըստ երեւոյթին սոսկա փոխադարձութիւնն է անգլիական տորմիղի մը անկէ առաջ Թրքական ջուրերը կատարած այցելութեան: Թրքական մարտանաւերը վերադարձի ճամբուն վրայ պիտի հանդիպին Յունաստան եւ Սելանիկի մէջ ուխտագնացութիւն մը պիտի կատարուի դէպի այն տունը ուր ծնած է Մուսթաֆա Քէմալ: Անցա՜ծ են այն օրերը, երբ Անգլիացիները Մալթա կ'աքսորէին Պոլսոյ Թուրք երեւելիները (1920 մարտ 16):

Մոնթրէօյի խորհրդաժողովէն եւ արքայական ծանօթ ճամբորդութենէն վերջ, Թրքական նաւատորմին դէպի անգլիական ջուրերը կատարած այս այցելութիւնը վերջին ծայր նշանակալից է: Ասով անգլեւթուրք նոր բարեկամութիւնը աստիճան մը եւս կ'ամրապնդուի: Յետոյ Մալթան շատ հեռու չէ իտալական եզերքներէն: Ուրեմն Իտալիոյ աչքերուն առջեւ կատարուած այսպիսի ցոյց մը կարեւորութենէ զուրկ կարելի չէ համարել:

Գաղտնիք մը չէ որ այսօրուան Թուրքիան մեծ կասկածանքով կը հետեւի Իտալիոյ շարժումներուն: Նախազգացում մը ունի թէ Մուսոլինի բաներ մը պատրաստելու վրայ է: Ու անակնկալի չգալու համար, կ'աշխատի կանխաւ ամէն միջոց ձեռք առնել: Ամէն բանէ առաջ կը զօրացնէ իր ազգային պաշտպանութեան միջոցներ—ը: Տասներեք տարիէ ի վեր Թուրքիոյ եկամտացոյցին հարիւրին 60ը կը ծախսուի այդ նպատակին: Երկրին մէկ ծայրէն միւսը երկաթուղիներ կը շինուին՝ ռազմագիտական - զինուորական նպատակներով, բանակը կ'օժտուի արդիական զէնքերով եւ նաւատորմը կը զօրանայ նոր մարտանաւերով, իսկ ամէնէն աւելի ուժ կը տրուի օդանաւերուն, որ կոչուած են այսօրուան պատերազմներուն մէջ գլխաւոր դերը կատարելու: Ո՛չ միայն տարին տասներկու ամիս ազգային վիճակահանութիւն կը սարքուի այս ուղղութեամբ, երկրին մէկ ծայրէն միւսը, այլեւ մեծ թէ պզտիկ Թրքական բոլոր քաղաքները իրարու հետ մրցումի ելած են՝ օդանաւ նուիրելու համար բանակին: Քանի մը շաբաթ առաջ, Թուրք Հանրապետութեան տարեդարձին առթիւ 16 քաղաքներ 34 օդանաւ նուիրեցին: Իսկ Խորհրդարանը 21,500,000 Թրքական ոսկիի (365 միլիոն ֆրանք) բացառիկ վարկ մը յատկացուց Ազգ. Պաշտպանութեան գործավարութեան՝ նոր օդանաւերու գնման համար: Անկէ զատ 67 միլիոն ոսկիի (1,135 միլիոն ֆրանք) վարկ մըն ալ քուէարկուեցաւ թնդանօթ եւ ռումբ գնելու համար: Ծովային նաւատորմն ալ անմասն չմնաց եւ 2,1000,000 ոսկիի (25 միլիոն ֆրանք) արտակարգ վարկ մը ստացաւ:

Այս բոլորը կը կատարուին անոր համար որ վտանգը ամէն վայրկեան դամոկլեան սուրի մը պէս կախուած է Թուրքիոյ գլխուն վերեւ: Տարտանէլի ապառազինումը օրուան ամէնէն հրատապ խնդիրն է: Անգլիացի դրամատէրներուն համար գործունէութեան նոր դաշտ մը բացուեցաւ: Վիքըրս - Արմսթրոնկ ընկերութիւնը աւելի քան երկու միլիոն սթերլինի ապսպրանք ստացած է արդէն Թուրքիայէն:

Նեղուցներէն առաջ ապառազինուած էին նաեւ Անատոլուի այն եզերքները, որոնք ամէնէն շատ խոցելի կը նկատուին: Աֆիոն-Գարահիսարի երկաթուղին կ'երկարեն մինչեւ Ատալիա, վտանգի պահուն արագ կերպով զօրք փոխադրելու համար այդ շրջանը: Ամրութիւններ կառուցուած են ռազմագիտական կարեւոր դիրքերու վրայ: Որովհետեւ Երկոտասան Կղզիները շատ հեռու չեն Անատոլուի եզերքէն եւ Իտալիան աւելի մօտ է Ատալիոյ քան Էնկիւրի նստած Աթաթիւրքը:

Նոյն պատրաստութիւնները՝ Թրակիոյ մէջ Պուլկարիոյ սահմանագլուխին վրայ:

Ազգային պաշտպանութեան տեսակէտէն Էնկիւրիի վարիչները աւելի նպատակայարմար դատեցին Թրքական նաւատորմին խարիսխը Մարմարայէն փոխադրել Միջերկրական, Իզմիրի ծոցին մէջ: Քանի մը ամիսէ ի վեր արդէն «Եաւուզ»ն ու գլխաւոր մարտանաւերը հաստատուած են հոն տեւական կերպով:

Ամէն տարի մեծ ռազմափորձեր տեղի կ'ունենան կարեւոր շրջաններու մէջ: Այս տարի բացի Պոլսէն, կարեւոր ռազմափորձեր կատարուեցան Թրակիոյ եւ Իզմիրի մէջ, մասնակցութեամբ ցամաքային, օդային եւ ծովային ուժերուն: Թուրքիոյ գլխաւոր վարիչները զինուորականներ են (Մուսթաֆա - Քէմալ, Ըսմէթ, Ֆէվզի, Քեազըմ) եւ իբրեւ այդպիսին ամէն բանէ առաջ հոգ կը տանին բանակը զօրացնելու: Իրենց հոգը չէ բնաւ թէ ժողովուրդը անօթի է ու թշուառ, թէ ներքին գաւառներու մէջ ամայութիւն եւ խեղճութիւն կը տիրէ, թէ քաղաքներու մէջ մարդիկ տուրքերու բեռան տակ կը ճզմուին, եւ կամ բանտերը լեցուած են տուրք չվճարող թշուառներով:

Կարեւորը զօրաւոր բանակ եւ տորմիղներ ունենալն է:

Թուրքիա առանց կարենալ հեռանալու Ռուսիայէն, կը մօտենայ Անգլիոյ: Երկու կողմէն ալ կ'ուզէ օգտուիլ՝ իր գոյութիւնը պահպանելու համար: Անգլիա կը մօտենայ Թուրքիոյ, թոյլ չտալու համար որ Ռուսիա կամ Իտալիա վերջնականապէս իրենց են-թարկեն Թուրքիան, հողամասեր գրաւեն անկէ եւ կամ Նեղուցներուն տիրանան: Հին պատմութիւնն է որ կը կրկնուի: Օսմանեան կայսրութեան Սուլթաններուն քաղաքականութիւնը կը շարունակուի. մեծ պետութիւններու մրցակցութիւնն ու նախանձը վերարծարծուած էկրկին, այս անգամ Էնկիւրին էոր կ'ուզէ օգտուիլ այս վիճակէն: Անգլիա ժամանակին թոյլ չէր տար որ ցարը իր թաթը դնէ օսմանեան «մեծազօր» կայսրութեան վրայ: Այսօր նոյն Անգլիան լուլեայն միեւնոյն ագահարարութիւնը կ'ընէ Իտալիոյ:

Օսմանեան Սուլթաններու քաղաքականութեան եւ մեծ պետութեանց մրցակցութեան արդիւնքը յայտնի է, 1908էն մինչեւ 1918՝ տասը տարուան մէջ Թուրքիան անդամահատուեցաւ Պոսնա-Հերսէքէն մինչեւ Թրակիա, Արաբիայէն, Պարսից ծոցէն եւ Սուէզի սահմաններէն մինչեւ Կիլիկիոյ սահմանները:

Եթէ պատմութիւնը կրկնութիւն է, տարբեր արդիւնքի չի կրնար յանգիլ ներկայ փորձը:

ՀՐԱՆԴ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼԷ ԵՒ ԿԸ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐԷ

Սթօքհոլմէն կը հեռագրեն թէ Մոսկուայի կառավարութիւնը 150 հոգի եւս ձերբակալել Կարելիոյ նահանգին մէջ: Բոլորն ալ գնդակահարուած են անմիջապէս: Զանգուածային գնդակահարութիւններ կատարուած են նաեւ Սիպերիոյ մէջ:

*** Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Նովոսիպիրսքի մէջ տեղի ունեցաւ դատավարութիւնը ձերբակալուած օտարականներուն, որոնք ամբաստանուած են լրտեսութեամբ: Այս օտարականներուն մեղսակից են ութ Ռուսեր, որոնք միաժամանակ ամբաստանուած են իբրեւ տրոցկիստ: Առաջին դատավարութիւնը հաստատած է անոնց յանցապարտութիւնը:

Պարսելոնայի ծովային պաշտպանման առթիւ

Յանուն Զօր. Ֆրանքոյի, Սեվիլլայի եւ Սալամանքայի անթելի կայաններէն երկրորդ անգամ ազդարարուեցաւ թէ Պարսելոնայի շրջանին մէջ վտանգ կը սպառնայ բոլոր օտար նաւերուն, ծովուն երեսէն, ծովուն տակէն թէ օդէն, պատերազմական գօտի յայտարարուած ըլլալով այդ շրջանը:

Այս կացութեան առջեւ, Փարիզ եւ Լոնտոն կը խորհրդակցին շարունակ՝ առաջքն առնելու համար հաւանական բարդութիւններու:

Լոնտոն կը պահանջէ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութենէն սահեծել ապահովութեան գօտի մը քաթալան ջուրերուն մէջ, չէզոք նաւերու համար: Միւս կողմէ՝ արտօնութիւն տալ օտար նաւերուն, որ մեկնին Պարսելոնայէն, պաշարումը չսկսած:

*** Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովին մէջ հարցապնդում մը եղաւ Պարսելոնայի ծովային պաշարման մասին: Իտըն պատասխանեց.

— Ոչ մէկ պաշտօնական գիր հասած է մեզի՝ Պարսելոնայի ծովային պաշարման մասին, սակայն 17 նոյեմբերին՝ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը մեզի կը տեղեկացնէր թէ պիտի ստիպուին ռմբակոծել Պարսելոնան, նկատի ունենալով որ Պարսելոնա դարձած է թունաւոր կազերու, հրասայլերու, ռազմանիւթի փոխադրութեան գլխաւոր ճամբայ մը: Փոխադրողները օտարներ են, մեծ մասամբ ռուսական նաւերով: Վերջ դնելու համար այդ փոխադրութեանց, պատերազմի բոլոր անհրաժեշտութիւններով արգելք պիտի հանդիսանայ, եթէ նոյն իսկ հարկ ըլլայ՝ քանդելով նաւահանգիստը:

Այս հաղորդագրութեան վրայ, ձեռք առնուած են անհրաժեշտ կարգադրութիւնները՝ պաշտպանելու համար անգլիական նաւերը եւ շահերը:

Ծանր արկած մը Իտալիոյ մէջ

Հռոմէն կը հեռագրեն թէ պայթում մը տեղի ունեցաւ քիմիական նիւթերու գործարանի մը մէջ, որ կը գտնուի Մերանոյի մօտ, Սինիկօ: Գործարանը քիմիական նիւթեր կը պատրաստէր հողագործութեան համար: Գործարանին նիրաթ տ'ամոնիոմի ըստեմարանը արկածով մը պայթեցաւ եւ շէնքը օդ ելաւ: Փլատակներուն տակ թաղուեցան բազմաթիւ գործաւորներ: Եօթը հոգի մեռան եւ 20 ուրիշներ վիրաւորուեցան ծանրապէս:

Եւ մեծ աղէտ մը Ճափոնի մէջ

«Թայմզ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Թոքիոյէն թէ ահաւոր աղէտ մը պատահեցաւ ճափոնական հանքերուն մէջ: Ափիթայի պղնձի հանքերուն մէջ, տեղատարափ անձրեւներու հետեւանքով, քանդուեցաւ 13 մեթր բարձրութեամբ ջումբ մը, գիշերուան միջոցին: Թումբը կանգնուած էր պաշտպանելու համար հանքերուն մօտիկ գիւղ մը, ուր կը բնակէին առաւելապէս հանքագործներ, 1300 հոգի: Հեղեղը, քանդելէ վերջ թումբը որ կը պաշտպանէր գիւղը պղնձի հալածոյ թափուքին դէմ, քշեց տարաւ ինչ արգելք որ կար իր ճամբուն վրայ,— կործանեց առաջին առթիւ 300 փայտաշէն տուներ, ուր կը բնակէին հանքագործները:

Պաշտօնական տեղեկութեանց համաձայն, հեղեղին անկողնին մէջ գտնուած են 113 դիակներ, գիւղին բնակչութենէն կը պակսին 600 հոգի: Քանդուած տուներուն թիւն է 411: Անապաստան կը մնան 1300 հոգի:

Կացութիւնը Պէյրութի եւ Տրիպոլսոյ մէջ

Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ Ֆրանսայի զինուորները պաշարած են խումբ մը Արաբներ, որոնք յարձակում գործած էին Տրիպոլսոյ զինապահականոցներուն վրայ: Պաշարուածները ամրացած են Տրիպոլսոյ կեդր. թաղին մէջ: Երբեմն հրացանաձգութիւն մը տեղի կ'ունենայ երկուստեք:

Ուրիշ հեռագիր մը կը հաղորդէ թէ Տրիպոլսոյ ժողովուրդին կողմէ պատուիրակութիւն մը գացած է անձնատուութեան հրաւիրելու պաշարեալները, որոնք տեղի տուած են ի վերջոյ:

Պէյրութի մէջ խաղաղութիւն կը տիրէ, խանութներ վերաբացուած են:

Փոփոխութիւն տուրքերու մէջ

Ելմտական նախարարը, Վէնսան Օրիոլ, Երեսփ. Ժողովի ելմտական յանձնաժողովին ներկայացուց փոփոխութիւն մը, զոր կ'ուզէ մտցնել իր պատրաստած օրինագծին 30րդ յօդուածին մէջ: Այդ յօդուածը իրաւունք չէր տար տարեկան եկամուտէն զեղչելու նախորդ տարուան մէջ վճարուած տուրքը: Նոր փոփոխութեամբ՝ հարկատուները իրաւունք կ'ունենան, իրենց եկամուտը յայտարարած ժամանակ, զեղչել նախորդ տարուան մէջ իրենց վճարած տուրքը: Ասով սակայն պետական ելմտացոյցը կ'ունենայ 250 միլիոնի նուազում մը: Հաւասարակշռելու համար այդ նուազումը, ելմտական նախարարը անհրաժեշտ դատած է աւելցնել տուրքին համեմատութիւնը: Մինչեւ այժմ հարիւրին 1 տուրք կը գանձուէր տարեկան 10,000 ֆրանք եկամուտ ունեցողներէն, այդ համեմատութիւնը աստիճանաբար կը բարձրանար կը հասնէր հարիւրին 30ի՝ եթէ տարեկան եկամուտը կը հասնի մէկ միլիոնի:

Տուրքերու համեմատութեան վրայ ելմտական նախարարին առաջարկած յաւելումը շատ աննշան պիտի ըլլայ անոնց համար, որոնք փոքրիկ եկամուտ մը ունին, սակայն աստիճանաբար պիտի բարձրանայ այդ համեմատութիւնը տարեկան 200,000 ֆրանքի հասնող եկամուտներուն վրայ:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԳԱԲՐԻԷԼ ՆՈՐԱՑՈՒՆԿԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Ցաւով կը տեղեկանանք մահը Ազգային Պատուիրակութեան նախկին նախագահ Պ. Գաբրիէլ Նորատունկեանի, որ քանի մը տարիէ իվեր հիւանդ վիճակ ունէր եւ քաշուած էր հանրային կեանքէ:

Ծնած էր 1852 նոյեմբերին, Պոլիս, Սկիւտար, ուր 84ը լրացուցած էր: Քանի տարի առաջ Փարիզի մէջ տօնուեցաւ իր 80ամեակը: Հայաճեպով կուտանք գլխաւոր գիծերը իր կեանքին որուն պիտի անդրադառնանք:

ՓՐՈՖ. ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Երեւանէն կը հաղորդեն թէ հոկտեմբեր ամսուն մեռած է փրոֆ. Աստուածատուրեան:

Տոքթ. Աստուածատուրեան ծնած է 1877ին, Դերբենտ: Իր ուսումը ստանալէ վերջ Թիֆլիսի մէջ, 1896ին կը մտնէ Փեթերպուրկի գիտութեանց համալսարանը, յետոյ՝ Դորպատի բժշկ. համալսարանը, սակայն իր ուսանողական շրջանը կ'աւարտէ դարձեալ Փեթերպուրկի բժշկ. համալսարանին մէջ (1903): Այնուհետեւ կ'աշխատի փրոֆ. Բեխտերեւի ձեռքին տակ: Աստիճան առ աստիճան բարձրանալով՝ 1916ին կը ստանայ փրոֆէսօրութեան տիտղոս եւ դասախօս կը նշանակուի ջղախտաբանութեան ամպիոնին, զոր կը վարէ ամբողջ քանի տարի:

Կը թողու բազմաթիւ գործեր: Միջազգային բժշկական շրջանակներու մէջ ծանօթ՝ իր աշխատութիւններով: Իբրեւ հեղինակութիւն՝ կը յիշատակուին իր անունը եւ տեսութիւնները բժշկական դասական գործերու մէջ: Կը գրաղէր առաւելապէս փոքր ուղեղին ախտաբանութեամբ, ներծոր գեղձերու ախտա - բնախօսութեամբ: Ունի աշխատութիւններ խօսարգելութեան վրայ, ինչպէս նաեւ դասագիրք մը ջղա - հոգեբուժութեան, որ քանի մը տպագրութեանց արժանացած է:

Սելանիկի Ազգ. վարժարանները կը վերաբացուին

«Հորիզոն» կը գրէ (15 նոյ.) թէ Սելանիկի Թաղ. Խորհուրդին կողմէ երկար ժամանակէ մը ի վեր թափուած ճիգերուն եւ կատարուած դիմումներուն շնորհիւ, կարելի եղաւ վերջապէս ձեռք ձգել Սելանիկի ազգային վարժարաններու վերաբացման արտօնութիւնը:

Մակեդոնիոյ նախարար - ընդհ. կուսակալ Ցիփուրաս, որուն նոր դիմում մըն ալ եղաւ շաբաթ համայնքին անունով պատուիրակութեան մը կողմէ, բարեհաճեցաւ արտօնել վերաբացումը թէ կեդրոնի եւ թէ շրջակայ թաղամասերու մեր համայնքին վարժարաններուն եւ այս ուղղութեամբ հարկ եղած հրահանգները տուաւ կրթական քննիչներուն:

Այս վերջինները ընդառաջ երթալով նախարարին հրամանին, հաղորդեցին, թէ անցեալ տարուան գոյավիճակով եւ երկուշաբթի օրուընէ ըսկսեալ կարելի է վերաբանալ համայնքին բոլոր վարժարանները: Կրթ. քննիչ Իքոնոմիտիս թելադրեց խնդրագիր մը ներկայացնել, որպէսզի վարժարաններու տնօրէնութեան վերադարձուին՝ անկէ առաջ գրաւուած վարժարանական դիւանածրարները:

Ազգ. վարժարաններու Հոգաբարձութիւնը որոշեց շրջաբերականով մը իմացնել հայ հասարակութեան, թէ վարժարաններու վերաբացումը տեղի կ'ունենայ Նոյ. 16ին, աշակերտները կրնան յաճախել՝ նախապէս իրենց արձանագրուած համայնքային վարժարանները, ուր դասաւանդութիւնները պիտի սկսին անմիջապէս եւ կրկնապատկուած թափով մը, որպէսզի կարելի ըլլայ կորսուած մէկ ամսուան ժամանակը շահիլ:

Ալեքսանտրէթի հարցը

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ «ՃԵՐՄԱԿ ԳԻՐՔ»

Ալեքսանտրէթի հարցին մասին ծանուցագի՞ր կը փոխանակուի Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ, բանակցութի՞ւն կը կատարուի Փարիզի Թրքական դեսպանին եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարին միջեւ,— ստոյգ լուրեր չկան: Սոն Փօսթայէն առնելով՝ գրած էինք թէ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութիւնը պատասխանած է Թուրք կառավարութեան ծանուցագրին՝ Ալեքսանտրէթի հարցին մասին: Այժմ Թուրքերն իրենք կը հերքեն թէ որ եւ է պատասխան չէ տրուած Ֆրանսայի կողմէ: Այս պատճառով, Թրքական կառավարութիւնը գրաւեց «Սոն Փոսթայ»ի այն թիւը, ուր գրուած էր թէ Ֆրանսա պատասխանած է Թրքական ծանուցագրին: Թուրքերէն «Թան» կ'իմանայ թէ Ռիւշտիւ Արաս կը բանակցի Էնկիւրիի Ֆրանսական դեսպանին հետ Ալեքսանտրէթի հարցին մասին: «Կացութեան փափկութեան պատճառով, կը գրէ նոյն թերթը, Թուրք կառավարութիւնը ձեռքէն եկածը պիտի ընէ՝ բանակցութիւնները արագացնելու եւ օր առաջ վերջնական արդիւնքմը ապահովելու համար: Դիմացի կողմն ալ պէտք է գնահատէ թէ այս խնդիրը թոյլատու չէ ձգձգուելու: Էնկիւրիի շրջանակները լաւատես են բանակցութեանց արդիւնքին մասին»:

«Ճիւմհուրիյէթ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Էնկիւրիէն թէ արտաքին գործավարութիւնը կը պատրաստէ «Ճերմակ Գիրք» մը, ուր պիտի երեւին Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ փոխանակուած ծանուցագիրները, Ալեքսանտրէթի հարցին մասին:

Թրքական նաւատորմը Մալթայի առջեւ

Գրած էինք թէ Թրքական նաւատորմը այցելութեան պիտի երթայ Մալթայի բրիտանական նաւատորմին: Արդէն հասած է Մալթա, ուր պիտի մնայ 6 օր:

Թրքական նաւատորմը կը գտնուի ծովակալ Շիւքրիւ Օքանի հրամանատարութեան տակ եւ կը բաղկանայ հետեւեալ նաւերէն.— «Եաւուզ» արէթնօթը, «Թընազթէփէ», «Աստաթէփէ», «Զաֆէր» թորփիլահալածները, «Տումլու - Փունար», «Պիրինճի Ինէօնիւ», «Իքինճի Ինէօնիւ», «Կէօր» սուզանաւերը, «Էրկին» եւ ուրիշ քարիւղաբարձ նաւ մը, որ առաջին անգամ ըլլալով շինուած է Թրքական նաւարաններուն մէջ:

Թրքական նաւատորմը վերադարձին պիտի հանդիպի յունական նաւահանգիստները:

Գահիրէի Թեմ. Ժողովի ընտրութիւնները

Գահիրէի Հայ Երեսփ. Ժողովի ընտրութիւնները պիտի կատարուին յառաջիկայ դեկտեմբեր 20ին: Գահիրէ պիտի տայ 10 երեսփոխաններ: Խնայելու համար ընտրական պայքարին այն հետեւանքները, որ այնքան ջլատեցին եւ սպառեցին գաղութը նախորդ ընտրութիւններուն ժամանակ, համերաշխութիւն գոյացած է գաղութին բոլոր հոսանքներուն միջեւ եւ երեսփ. ընտրելիներու խառն ցանկ մը ներկայացուած է ժողովուրդին: Մաղթելի էր որ համերաշխութեան այս օրինակը վարակիչ դառնար ուրիշ գաղութներու մէջ ալ:

ԱՐՁԱԿ - ՀԱՄԱՐՁԱԿ

ՃԱՄԲԱՆԵՐ

Հոգիս լճացած ջուրի պէս էր, եւ լռակեաց իր աւիերէն՝ ես վախցայ: Վանդակուած թռչունի պէս էր հոգիս, ու երէկ՝ ճամբորդեցի ...

Օ՜, այս պահուս, հեռաւոր եւ անծանօթ կայաններուն կարօտը չունիմ ալ: Ես, ճամբաներուն եմ սիրահար ..

Ամրան տաքերուն, պաղ աղբիւրներուն կարօտն ունէի: Մեր երկրի աղբիւրներուն պէս: Կ'ըսէի, «այն ծառին տակ, կանաչ խոտին վրայ, աչքերս կապոյտին՝ երազէի՜, երազէի՜ ... Հովիտի մը մէջ, բլուրի մը կողքին, ուր ամէն ինչ զով է եւ դալար: Ուր, հողէ բարձը՝ երջանկութի՜ւն է, եւ հովը՝ քնար ...»:

Ամրան տաքերուն էր այդ: Հոգիս կը մուրար՝ քիչ մը Ջահլէ, Այն-Զէլիա, եւ անկէ՝ Ծովաց աշխարհը: Ծո՜վք: Տըլո՜ւք: Շնորհալի՜ եւ քիչ մը չնորհ ...

Ամրան տաքերուն էր այդ: Բայց, այսօր, ես, ճամբաներուն եմ սիրահար: Աշուն է այսօր, եւ աչնան պէս կ'ուզեմ թափառիլ ճամբաներուն վրայ ... Անիմաստ նետուած նետի մը պէս, կ'ուզեմ, որ արձակեմ ինքզինքս: Ոռնա՜մ, երգե՜մ, հեկեկա՜մ՝ ծառերուն տակ: Եւ, ի՞նչ ըսեմ, ես ճամբաներուն ձեռքէն հիւանդ եմ ...

×

Ահա, կը սուրայ կառքս: Քիչ ետքը իր փարօսները՝ հիդրայի մը երկու աչքերուն պէս պիտի վառին գիշերին մէջ ...

Գիշերը ճամբայ է ելած: Հրաշալի՜ պահ: Գիշերը եւ ես, կ'երթանք՝ վերջալոյսին փէշերէն: Գիշերը՝ ճամբայ մըն է ինծ համար, եւ մենք իրար կը հասկնանք ...

Փը՜...չ ...չ...ըչ ...չ ...

Ասիկա իմ կառքս է, եւ տակաւ իր փարօսները հիդրայի մը զոյգ աչքերուն պէս կը վառին գիշերին մէջ ...

Ա՜հ, մէկ անգամ, հեռո՜ւ, հեռո՜ւ եմ ամէն հոգէ: Ոչ առնելիք, ոչ տալիք: Ոչ սէր, եւ ոչ նախանձ: Ոչ գիրք, որ աչքերուս փոշի ցանէ, եւ ոչ ալ կեղծաւոր ժպիտներ՝ թշուառութիւնդ հեգնելու համար: Ժպիտնե՜ր, ճաթած թիթեղի պէս խարխուլ ժպիտներ ... Մերկ է հոգիս, ինչպէս աստուածուհի մը, եւ իր գեղեցկութիւնը կը շլացնէ զիս ...

Փը՜չ ...ըչ ..չ ...

Ալիքի մը պէս, կը խուժէ կառքս գիշերին վրայ, եւ ես ալիքներու ձայներ կ'առնեմ ... Ա՜յ, ինչ աղուոր են ճամբաները գիշերին մէջ: Եւ, կառքիս աչքերը, հիդրայի մը զոյգ աչքերուն պէս կը կրակեն ...

Հաաա՜ւ, հաաա՜ւ վերջապէս: Գիշերն հասաւ: Կառքս, կրակէ աչքերով հիդրայի մը պէս կը փչչայ անոր կուրծքին վրայ: Եւ, եղո՜ւկ, եղնիկներուն, որ սարսափահար իրենց բոյնը կը կորսնցնեն ... Նապաստակներ, որ իրենց հալածեալին մէջ՝ կը դառնեն անիւներուս: Կան թռչուններ — թերեւս սիրահար — որ գինովութեան մէջ շփոթ, կը խոյանան դէպի աչքերն իմ Տըլոժիս եւ ... թա՛փ ...

Ահա մէկը, որ թեւաբախ ինկաւ՝ ճամբաներուն վրայ: Երջանիկ մահ: Կոչնակի տեղ, կառքս է, որ կը հեկեկայ՝ ո՜ւ ո՜ւ ու ու ...

Ճամբաներուն երեսէն, որքա՜ն ե-
սածէր եմ ես: Տըլաժդ իմ դժնեաւսիլ, այս գիշեր, մարդ ալ կոխեց, արկածելը չպիտի հասաքեմ: Աչնան պէս եմ ես: Եւ, ի՞նչ է, տարբերութիւնը՝ մարդուն եւ թռչունին մէջ ... Այս գիշեր, ես ճամբաներուն, ճամբանե-րո՜ւն եմ սիրահար: Ճամբաներուն համար, հիւանդ եմ ես ...

×

Փը՜չ ...ըչ ... չ... չ...

Օձագալար, օձաճամուկ ճամբանե՜ր: ... Ճամբաներ զոյգ, ճամբաներ լայն եւ սպիտակ: Խարտեաչ ճամբաներ՝ տերեւներով ականձուն: Երջանի՜կ տերեւներ, ճամբաներուն վըրայ մեռա՜ծ են ... Ճամբանե՜ր, ճամբաներ, մայր բնութեան երակներն էք կենսատու: Ո՞ւրկէ բարով, եւ դէպի՜ ո՞ւր ...

Հողացած աստուածուհի մըն է այս տեղերքը: Ամենագեղեցի՜կը: Իր ուսերուն վրայ, կռնակն ի վար, այս ճամբաները՝ անոր ծամերն են: Երկա՜ր, երկա՜ր եւ ալեծածա՜ն ...

Արձակուած նետեր են այս ճամբաները՝ հին ատեն պատմութեան: Արիւնո՜տ ճամբաներ: Ճամբաներ արիւնոտած: Ի՜նչ երկիրներ կուսական, ինչ անտառներ անառիկ՝ խոցուա՜ծ են այդ նետերէն ...

×

Ահա ճամբայ մը: Ճիշդ մեր երկրին ճամբաներուն պէս՝ կը ճեմէ զոյգ ծառերուն մէջէն: Երկու եզերքներուն վրայ՝ առուակներ կան երգեցիկ: Թախծոտ հարսի մը պէս է, այս ճամբան: Ա՜յ, աղօթելս կուգայ: Սիրո՜ւն կառքս, գոցէ աչքերդ ...

Այո՛: Ես եմ: Ե՛ս եմ: Այդ առուները մեծ մայրս է, եւ, մենք՝ այգի կ'երթանք ...

Մեր այգին, բլուրներուն կուրծքին կախուած ուլունքի մը պէս էր, եւ անոր ճամբաները մետաքսի մը մուլեքներուն պէս սուրբ էին: Գո՜ւնտ մըն էր, եւ այգի կ'երթայի, պարզապէս ճամբաներուն ծարաւէն ...

Խոստովանութիւն մըն ալ, ո՛վ կառքս իմ գերապայծառ:

Աշուն էր: Տերեւներուն հետ Ցեղն ալ հողմավար: Ամէնուն՜ր, ոչ ընկեր կար, ոչ ընկերուհի: Մեկնա՜ծ էին բոլորը՝: Մեր թաղը՝ դատարկ էր: Մինչ անանուն տրտմութիւն մը չոքած էր մեր փոքրիկ ուսերուն վրայ: Քոյրս եւ ես:

— Հաճի աղա՜, հաճի աղա՛, հոս ալ Հայուստան մը կայ, որ դեռ արձանագրուած չէ կարաւանին ...

Ինչո՞ւ համար: Մեր խաղի եւ դասի ընկերները ճամբաներ պիտի տեսնէին, իսկ մենք՝ ո՞չ ...

Հէ՜ք հայրս, ամբողջ հարստութիւնը սպառած էր կաշառելով վոհմակ մը հաճի աղաներ, իսկ մենք հրաւէր տուինք անոնց ...

Եւ օր մըն ալ, երբ երբեք ոտք ձի՜ւն կար ճամբաներուն վրայ, մենք տեսանք ճամբաներ ... Ու, որքան ժամանակ: Ուռած ոտքերով, ապաղուն, անձրեւին տակ, ձիւներուն վրայ՝ օրերով ճամբաներ ... Ծարաւ եւ անօթի: Խմել կ'ուզէինք, աղբիւրներուն դէմ յանդիման, բայց, արգիլուած էր: Կ'ուզէինք հոգինիս խարոյկել՝ ձիւնէն սառած իրաններս տաքցնելու համար, բայց, արգիլուա՞ծ էր ...

Եւ դեռ Եփրատէ, տաւղէ, կրակէ ճամբաներ ...

— Ճամբա՞յ կ'ուզէք, ահաւասիկ:

. . . .

Բաց, բաց աչքերդ, իմ արի կառքս, եւ նայէ ճամբաներուն ... Թո՛ղ եսա կաթսան, որուն մէջ քառասուն ձիեր քառամբակ, դեռ եւս, ինծի պէս, քառասուն նոր ճամբաներուն կարօտն ունին ... Ճիշդ իմ զանկիս պէս ...

Ա՜հ, ճամբաներու խենթեր, ո՞ւր էք, թէ կառքիս աչքերը, հիդրայի մը երկու աչքերուն պէս վառէին գիշերին մէջ ... հո՛ն, հո՛ն, ուր օր մը հրաւէ՜ր տուինք ...

Յ. ԱՂԱՅԵԱՆ

×

ԹՌՉՈՒՆՆԵՐԻ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՄԲ. — Շատեր թարգմանած են Մաքսիմ Գորքիի *Մրրկահաւը*, «Յառաջ»ի մէջ ալ լոյս տեսած է այդ այլաբանական գրուածքը: Շատերուն անծանօթ կը մնայ, սակայն *Մրրկահաւին* սկզբնական մասը, զոր արգիլած էր հրատարակել ցարական գրաքննութիւնը: Ամբողջական գործը կը կրէր *Գարնանային Մեղեդիներ* խորագիրը:

Իսկ սթալինեան գրաքննութիւնը կը հրատարակէ զայն, երեւի չհասկնալով իմաստը:

Ահաւասիկ այդ մասը. —

Այգում, իմ սենեակի պատուհանի մօտ, ակացիայի մերկ ճիւղերի վրայ ճնճղուկները թռչկոտում եւ աշխոյժ խօսակցում են, իսկ հարեւան տան տանիքի ձիւնի վրայ նստած է պատուելի ագռաւը, եւ ականջ դնելով մոխրագոյն թռչնիկների խօսակցութեան, զուռզարար թափահարում է գլուխը:

Արեւի լոյսով յագեցած ջերմ օդը իմ սենեակն է հասցնում ամէն մի ձայն եւ ես լսում եմ առուակի կարկաչուն ու մեղմ ձայնը, լսում եմ ճիւղերի մեղմ շրշիւնը, հասկանում եմ, թէ ինչի մասին են դուրդուրանքով խօսում աղաւնիները իմ լուսամուտի կարնիզի վրայ եւ օդի հետ միասին իմ հոգին լցւում է գարնան երաժշտութեամբ:

— Ճիթ - ճիթ, — ասում է տարիքաւոր ճնճղուկը, դիմելով ընկերներին: — Ահա եւ նորից գարուն տեսանք: Ճիշդ չէ՞ ... ճիթ - ճիթ:

— Փաստ է, փաստ է, — երկարացնելով իր վիզը, հեղանալ արձագանգում է ագռաւը:

Ես լաւ գիտեմ այդ մեծալուրջ թռչունին. Նա միշտ արտայայտւում է համառօտ եւ ոչ այլ կերպ, քան հաւաստիացման իմաստով: Բնականից լինելով, նա վախկոտ էլ է, ինչպէս ագռաւների մեծամասնութիւնը: Հասարակութեան մէջ նա գրաւում է լաւ դիրք եւ ամէն [illegible] բարեգործական մի բան է սարքում հասակաւոր ագռաւների համար: Ես ճնճղուկին գիտեմ. արտաքուստ է էլ՝ նա թեթեւամիտ եւ նոյն իսկ ազատամիտ է երեւում, բայց իր էութեամբ այդ թռչունը խելքը գլխին թռչուն է: Նա թռչկոտում է ագռաւի շուրջը արտաքուստ յարգանք տածելով, բայց հոգու խորքում լաւ գիտէ նրա գինը եւ երբեք դէմ չէ պատմելու նրա մասին երկու - երեք կծու պատմութիւն:

Իսկ լուսամուտի կարնիզին մի ջահէլ պճնազարդ աղաւնի ջերմօրէն համոզում է համեստ աղաւնուհուն. «Հիասթափութիւնից ես կը մեռնեմ, եթէ դու չարձագանգես իմ սիրոյն»:

— Գիտէ՞ք, տիրուհի, աղնուասաբեկները եկել են, — հաղորդում է ճնճղուկը:

— Փաստ է:

— Թռել եկել եւ աղմկում, ճախրում եւ ծլվլում են ... Սարսափելի անհանգիստ թռչուններ են: Նրանց եւեւից, ինչպէս միշտ, երաժշտահաւերն էլ են եկել ... հա՛, հա՛, հա ... Երէկ, գիտէ՞ք, հանաքով ես նրանցից մէկին հարցրի «Հը՛, հողեակս, եկա՞ք»: Պատասխանեց յանդուգն ... Այդ թռչունները բոլորովին յարգանք չունեն դէպի զրուցակցի աստիճանը, կոչումը, հասարակական դիրքը: Չէ՞ որ ես արքունական ճնճղուկ եմ:

Բայց ահա ծխնելոյզի մի անկիւնից անսպասելիօրէն տանիքն եկաւ մի մատղաշ ագռաւ եւ կիսաձայն զեկուցեց. «Ի պաշտօնէ ուշադիր ականջ դնելով օդում, ջրում եւ երկրի ընդերքում ապրող բոլոր արարածների խօսակցութիւններին եւ անյապաղօրէն հետեւելով նրանց վարքին, պատիւ ունեմ հաղորդելու, որ վերոյիշեալ աղնուասաբեկները ամէն ինչի մասին բարձրաձայն ծլվլում են եւ համարձակւում են յուսալ, որ իբր թէ բնութիւնը շ ... տով կը նորոգի»:

— Ճիթ - ճիթ,, — բացագանչեց ճնճղուկը, անհանգիստ նայելով զեկուցողին:

Իսկ ագռաւը բարեմիտ կերպով թափահարեց գլուխը:

— Գարունն արդէն կայ, նա եղել է արդէն մէկից աւելի անգամ, — ասաց ճնճղուկը: — Իսկ ինչ վերաբերում է ամբողջ բնութեան նորոգումին, դա, ի հարկէ, հաճելի է, եթէ տեղի է ունենում այն ուժերի թոյլտուութեամբ, ում պատկանում է այդ գործի տնօրինութիւնը.

— Փաստ է, — ասաց ագռաւը, բարեհնորհ հայեացքը ձգելով զրուցակցի վրայ:

— Վերոյիշեալին պէտք է աւելացնեմ, — շարունակեց ագռաւը, — այդ աղնուասաբեկները դժգոհութիւն էին յայտնում այն առթիւ, որ այն առուները, որոնցից նրանք յագեցնում են իրենց ծարաւը, երբ թէ պղտոր են, նրանցից ոմանք յանդգնում են նոյնիսկ երազել ազատութեան մասին ...

— Ախ, նրանք միշտ այդպէս են, — բացագանչեց հասակաւոր ճնճղուկը: — Դա նրանց ջահէլութիւնից է, դա բնաւ վտանգաւոր չէ: Ես էլ եմ երիտասարդ եղել եւ նոյնպէս երազել եմ նրա ... մասին: Դէ, հասկնալի է, համեստ կերպով էի երազում ... Բայց յետոյ այդ երազն անցաւ: Երեւան եկաւ մի այլ «ցանկալի», աւելի ռէալ ... հա՛, հա՛, հա՛... եւ, գիտէք, աւելի հաճելի, ճնճղուկին աւելի անհրաժեշտ ... հա՛, հա, հա...

— Հըմ, — հնչեց մի ագրաւ տնքոց: Լորենու ճիւղերին հանդէս եկաւ մի խակակն արքունական եղնակահաւ, նա ողորմածաբար ողջունեց թռչուններին եւ վիճաբանեց.

— Հըմ, պարոններ, դուք նկատո՞ւմ էք, արդեօք, որ օդում ինչ որ լաւ հոտ չի գալիս, հը՞ ...

— Օդը գարնանային է, ձերդ մեծութիւն, — ասաց ճնճղուկը:

Իսկ ագռաւը գլուխը միայն թեքեց դէպի մի կողմ եւ ոչխարի մայինի պէս, կոկռաց քնքշաձայն:

— Ն-դա, երէկ մի աղնուատոհմ բուէճ նոյնպէս ասաց, թէ օդում ինչ որ հոտ կայ ... իսկ ես պատասխանում եմ, կը տեսնենք, հոտ կ'առնենք, կը քննենք: Ճիշդ է, չէ՞:

— Ճիշդ է, ձերդ մեծութիւն ...

— Միանգամայն ճիշդ է, — ակնածանքով համաձայնեց տարիքաւոր ճնճղուկը: — Ձերդ մեծութիւն, միշտ պէտք է սպասել: Պատկառելի թռչունը սպասում է:

Այգու հալուստում երկնքից ցած թըռաւ մի արտոյտ եւ մտահոգ փայլելով սկսեց մրմնջել.

— Արշալոյսն իր ժպիտով քնքշօրէն մարում է աստղերն երկնքում ... գիշերը դունատւում է, գիշերը դողում է եւ, ինչպէս սառոյցի արեւի տակ, հալւում է խաւարի գիշերային ծանր քօղը ... Ինչքան հեշտ ու քաղցր է շնչում սիրտը՝ լոյսի ու ազատութեան հանդիպման յոյսով լեցուն ...

— Էս ի՞նչ թռչուն է, — հարցրեց եղնակահաւը, աչքերը կուչ ածելով:

— Արտոյտ է, ձերդ մեծութիւն, — կտրուկ ասաց ագռաւը ծխնելոյզի եւեւից:

— Բանաստեղծ է, ձերդ մեծութիւն — ներողամտօրէն աւելացրեց ճնճղուկը:

Եղնակահաւը խէթ նայեց բանաստեղծին եւ խոխռացրեց.

— Հըմ ... սա ինչ նոր սրինկայ է: Դա արեւի, ազատութեան մասին կարծես ինչ որ շատ է բարբանջում:

— Ճիշդ է, ձերդ մեծութիւն, — հաստատեց ագռաւը, — զբաղւում է մատղաշ թռչնիկների սրտերում անհիմն յոյսեր զարթեցնելով, ձերդ մեծութիւն:

— Դատապարտելի է եւ ... յիմարութիւն:

— Միանգամայն արդարացի էք, ձերդ մեծութիւն, — արձագանգեց տարէց ճնճղուկը, — յիմարութիւն է: Ազատութիւնը, ձերդ մեծութիւն, ինչ որ անորոշ ու անըմբռնելի բան է:

— Սակայն, եթէ չեմ սխալւում, դուք ինքներդ էլ նրա կոչն էիք անում:

— Փաստ է, — յանկարծ զոչեց ագռաւը:

Ճնճղուկը այլայլուեց:

— Ցիրաւի, ձերդ մեծութիւն, մի անգամ կոչել եմ ... բայց յանցանքը թեթեւացնող հանգամանքներում:

— Հը՞ ... այսինքն ինչպէս:

— Կամացուկ ասացի՝ կեցցէ ազատութիւնը, եւ իսկոյն եւ եթ բարձրաձայն աւելացրի՝ օրինականութեան սահմաններում:

Եղնակահաւը նայեց ագռաւին:

— Ճիշդ է, ձերդ մեծութիւն, — պատասխանեց ագռաւը:

— Ձերդ մեծութիւն, լինելով արքունական ճնճղուկ, ես չեմ կարող թոյլ տալ ինձ լուրջ վերաբերմունք դէպի ազատութեան խնդիրը, քանի որ այդ խնդիրը չի նշուած այն դերվարչութեան կողմից մշակուող հարցերի թւում, ուր ես պատիւ ունեմ ծառայելու ...

— Փաստ է, — նորից կոկռաց ագռաւը: Թէ ինչ էր հաստատում, այդ նրա համար միեւնոյն էր:

Իսկ փողոցով հոսում էին առուակները եւ մեղմագին երգում էին այն գետի երգը, ուր նրանք թափուելու են իրենց ճամբի վերջում, երգում էին իրենց ապագայի մասին.

— Լայն, արագավազ ալիքները մեզ կ'ընդունեն, կը գրկեն եւ իրենց հետ կը տանեն դէպի ծով, եւ կարող է

ՑՈՒՑԳԵՍՏՆԵՐԸ

Անծանօթ, մեծ ու շքեղ տաղաւարի մը համար

Գոցէ՜ աչքերդ, ի՛մ աղուոր, լապտերին չա՛ր բոցին հետ,
Հպարտաճայլ տես տեա կուգայ պրճան կիրճերուն,
Իր բանակով միասին կայսրի մը պէս մեծանուն,
Գոցէ աչքերդ, ի՛մ աղուոր, լապտերին չա՛ր բոցին հետ:

Պիտի յաղթենք այս գիշեր ունայնութեա՛նը կեանքին
Ու յաղթուինք մեր կարգին տարփանքին լա՛յն անուղէն
Անկեղծագոյն եւ գինով, սիրենք զիրար տարօրէն,
Պիտի յաղթենք այս գիշեր ունայնութեա՛նը կեանքին:

Գիշերն ինչ փո՛յթ, սիրելի՛ս, թող իր աստղերն ի՛նք հոգայ,
Իր նուագներն ի՛նք լսէ զոնէ վայրկեան մ'առանց մեզ
Ծովը հեռուն կողկողայ տաղաւարէն մը անվերջ,
Գիշերն ի՛նչ փոյթ սիրելիս, թող իր աստղերն ի՛նք հոգայ ...

Երկինքն ինչ փոյթ, աշխարհին հառաչանքներն ինք լսէ,
Հսկէ վրան միշտ տժգոյն տղաներուն արտասուող,
Որ կ'ունենան դուն գիտես ահեղ կարօտ ու գորով,
Երկինքն ինչ փոյթ, աշխարհին հառաչանքներն ի՛նք լսէ ...

Առագաստի օրհնասփիւռ այս անկողի՛նը հիմա,
Տիեզերքներ կը ծածկէ ու կը բանայ ուրիշներ,
Ճերմակ, մաքուր, սրբազան, ամէն ինչէ կարծես վեր,
Առագաստի օրհնասփիւռ այս անկողի՛նը հիմա ...

Վաղը արեւ, վաղը լոյս ու տրտմութիւն երբ ըլլայ,
Պիտի յիշես, իմ աղուոր, որ անտեղեա՛կ էինք մենք,
Այդ բոլորէն լիովին, անկողնին մէջ մեծ ու խենթ,
Վաղը արեւ, վաղը լոյս ու տրտմութի՛ւն երբ ըլլայ ...

ԱԼՊԱԹՐՈՍ

Սուետիա

ՎԵՆԵՏԻԿԵԱՆ ՏԱՃԱՐՆԵՐՈՒ ՍԱՏԱՆԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Կը մեղադրէին նաեւ զինքը իր անպատրաստ ստեղծումներուն համար: Անոնք չկրցան կամ չուզեցին ըմբռնել որ ամէն ինչ կազմ էր ու պատրաստ իր մէջ եւ շարժի մէջ էր թափելու համար կտաւներուն վրայ: Անոնք չըհասկցան որ Թինթորէթթոյի մէջ հրաշալի ու հրէշային բան մը կար, հրաբխային ժայթքումներ, փայլակնային արագութիւն, աշունի ծանրութիւնով պղպառատութիւն, վերջապէս արտասովոր Դեւ մը որ կոյտկոյտ հանճար կը նետէր իր ստեղծած դէզդէզ խումբերուն վըրայ, փոթորկելով, շարժելով, յուզելով, բոցկեցնելով, անմահացնելով ամէն ինչ որ իր ուղեղէն ու ձեռքէն կ'ելնէր:

Դեռ խաչել կ'ուզէին զինքը իր խմբանկարներուն խառնակութեան, իր գոյներու բաղադրութեան, իր մասնաւմներու ծայրաբեւեռման համար: Ու չէին կրնար տեսնել այն անհանդարտ կրակը ու կրակին լոյսը որ օրէնքները կը վառէր, դուրս կ'ելլէր մեր տեսողութեան, երեւակայութեան բոլոր սահմաններէն, կը խաղար, կը շարժէր արքայութեան վրայ, անկէ քաւարանին, անկէ ալ դժոխքին ու կ'անցնէր դէմքերուն, հոգիներուն, տեսարաններուն վրայ:

Իր ուղեղէն, երակներէն, ջիղերէն, աչքերէն մինչեւ մատներուն ծայրը հրաշք մը կը սարսար:

Յիշենք իր գործերէն քանի մը հատ. — Հրաշքները նախ քան վերջին դատաստան (Սանթա Մարիա տէլլ՝ Օրթօ) Յարութիւն, Ընթրիքը, Ս. Գէորգ Երէց), եւ Կանայի հարսանիքը (Սալութէ), Արքայութիւն (70 ոտք երկարութեամբ եւ 22 ու կէս ոտք բարձրութեամբ նկար մը կը պարածածկէ տօժերու պալատին Մեծ Խորհուրդի սրահին խորքին պատը): Զարայի պատերազմն ու գրաւումը (տօժերու պալատին քուէտուփի սրահին մէջ) ու տակաւին Ս. Կատարինէի նըշանտուքը, Պղինձէ օձը, Ոսկի հորթը, Վուլկանոսի դարբինները, Մանուկներու կոտորածը, Յունոն կը նըւիրէ իր սիրամարգը Վենետիկին, Պըրոպատիկէ Աւազան, Սրբուհի Ագնէս, Յարութիւն Քրիստոսի, Մահ Աբէլի, Եւա, Վերափոխում, Խաչելութիւն, Արդարութիւնը տօժին կը մատուցանէ իր կշիռները եւ իր սուրը, Քառասուն Մարտիրոսները, Մանանայ, Մարտիրոսութիւն Ստեփաննոսի:

1548ին կը վերջացնէ իր գլուխգործոցներու գլուխ գործոցը՝ Ս. Մարկոսի Հրաշքը:

Թինթորէթթոյի երկրորդական գործերէն մաս մը ցրուած են զանազան քաղաքներու մէջ:

Երկու կենդանագիրներ (Ֆլորանս), Յիսուսի խաչէն վար առնուիլը (Միլանօ), Հովիւներու պաշտամունքը (Միւնիխ), Շնացող կինը (Տրէզդէն), Սրբոց Յարութիւնը (Լէնինկրատ), Յիսուս, Պատերազմ մը (Մատրիտ), Սիւզան լողանքի մէջ, Յիսուս ընդմէջ երկու հրեշտակաց (Փարիզ՝ Լուվր):

Վենետիկցի նկարիչներու այս բարձրագոյն յուրանը իրեն առընթեր ունեցած է իր տղան, երիտասարդ Թինթորէթթօն, նոյնպէս նկարիչ, նոյնպէս ծնած, ապրած ու մեռած Վենետիկի մէջ.— 1565 — 1637, բայց ոչ նոյնպէս ճիւաղային կարողութիւնով, տիտաններու գործեր արտադրող: Աշակերտած է հօրը եւ օգնած տօժերու պալատին նկարներու պատրաստութեան ժամանակ: Մեծ Խորհուրդի սրահին մէջ իրմէ կան երեք ընդարձակ նիւթեր. — Ծովամարտ մը, Զարայի անձնատուութիւնը եւ Կոստանդնուպոլսոյ գրաւումը 1204ին, Վենետիկցիներու կողմէ, ամէնքն ալ պերճ գործեր, գունաւորման կողմէ մանաւանդ արժէքաւոր:

×

Վենետիկի Ակադեմիային մէջ կը գտնուի Թինթորէթթոյի «Ս. Մարկոսի Հրաշքը» գործը, քսան ոտք լայնութեամբ եւ նոյնքան բարձրութիւնով, յիսուն գործող անձերով, ամէնքն ալ բնական մեծութեամբ:

Մերկ գերի մը, պառկեցուցած են կռնակի վրայ, տանջելու համար զանազան գործիքներով: Եւ սակայն փայտ, երկաթ, կացին եղած են կըտոր կտոր: Զուր կ'անցնի գերին չարչարելու ամէն յամառութիւն քանզի տանջանքի գործիքները կը փշրուին:

Եւ դահիճը զարմացած ու զայրացած ձեռքերը վեր կարկառած է ցոյց տալու համար կոտրած կացինը՝ դատաւորին որ իր բարձրանիստ տեղէն քիչ մը կ'ելլէ: Հանդիսականները կը խորհին, կը խռովին, կը խոնարհին: Հրաշք է: Քովնտի եւ ետեւը շէնքեր եւ սիւներ որոնց վրայ կը մագլցին մարդիկ՝ հանդիսատես ըլլալու համար այս հրաշքին: Անկարելի կ'ըլլայ չարչարել գերին քանզի Ս. Մարկոս գլխիվայր թռիչքով մը հասած է, մէջը օդին մէջ բացուած դրօշի պէս ու իր զօրքով կը պաշտպանէ տրոփող գերին:

Նկարչական շարժանկար մըն է այս պատկերը: Այնտեղ ամէն ինչ կը շարժի, ամէն ինչ կը խօսի, ամէն ինչ ողջ է ու կատարեալ:

Ս. Մարկոս երկինքէն իջած է արդար ամպրոպի մը նման, սրբօրէն պատկառելի, գլուխը կիսամութի մէջ ու ոտքերը վեր, լողալով լոյսի մէջ:

Տեսարանին վրայ է, դէպի վար թռիչքով, ձեռքը կարկառած իբրեւ նշան օգնութեան, ու միւս թեւին տակ Ս. Գիրքը:

Ու հանդիսականները գործունէութեան մէջ: Մին վեհերոտ նայուածքով, միւսը գթոտ, ուրիշ մը հետաքրքիր, դէմքերու վրայ ապշութիւն, զարմանք, մորթերը գարնուած առեղծուածներու:

Հանդիսականները զանազան դիրքերու մէջ, — նստած, ոտքի, ծռած, եւ քաշուած, ծունկի, մէկը միւսին կռնակին հակած. շարժում, արտայայտութիւն, դիրք, ամբողջական կատարելութիւն:

Ու անոնց զգեստաւորումը, — մահմետականի փաթթոցներ, չարփուչներ, բաճկոնակներ, պատմուճաններ մեծ մասամբ կարմիր, դեղին, սեւ ու կանանչ:

Ինչ ալ գրուի, ինչպէս ալ գրուի այս նկարի մասին՝ անօգուտ է: Տեսնել պէտք է:

Ոմանց կողմէ ան դասուած է աշխարհի բոլոր նկարներուն գլուխը՝ իր գիւտին, կենդանութեան, ներշնչումին, գունագեղութեան եւ համարձակ թռիչքին համար:

Երկար ու մանաւանդ անկարելի է մի առ մի ներկայացնել իր նկարները, ինչպէս նաեւ անօգուտ:

×

Թինթորէթթօ կը նկարէ տաք, շարժուն, յորդահոս կեանքը իրականու-

Հ. ԳԱԲՐ. ՄԵՆԵՎԻՇԵԱՆԻ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

— o —

ՎԻԷՆՆԱ, 18 Նոյ. (Յառաջ).—Վի-ԷՆնայի Մխիթարեան Միաբանութիւ-նը սգով համակուած է այսօր: Անոր նը սգով համակուած է այսօր: Անոր անդամներէն մին Հ. Գար-[illegible]

[illegible]

Այդու անկիւնում, հին լօրենու ճիւ-ղերին նստած է ագռաւատրեկների ե-րամը և նրանցից մէկը ոգեւորուած եր-գում է իր ընկերների համար ինչ որ մի տեղ լսած Մրրկահաւի երգը (*):

ՄԱՔՍԻՄ ԿՈՐՔԻ

Թարգմ. ՎԱՐԴ. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

(*) Այստեղ վերջանում է ցարական գրաքննութեան արգելած բնագիրը եւ սկսւում է Մրրկահաւի երգը:

տատրիմ մշակը, մինչեւ որ պարա-գաները եւ առողջական վիճակը կը ստիպեն հրաժեշտ տալ անոր: 1889ին արդէն կը գրկուի արեւելք՝ գպրոցա-կան մարզին մէջ գործելու. այդ տա-րին նոր շրջան մը կը բանայ անոր կեանքին մէջ հայ մանկաւոյ դաս-տիարակութիւնը, որ գրական ասպա-րէզին չափ սրտին մօտ էր: Կը գործէ [illegible]

[illegible]

լուած էր կեանքի բոլոր դժուարութիւն-ներուն, կը հեռանայ մեզմէ բայց կը թողու իր ետին յաւերժական յիշա-տակներ՝ իր գիրքերը: Անոր բեղուն գրիչը մէկէ աւելի երկերու ծնունդ տուած է, եւ մենք գրքերուն մէջ կը տեսնենք թէ որչափ լայն էր անոր մտ-քի մշակութիւնը: Յիշատակենք մի-այն գլխաւորները: Բնապատմութեան նուիրած ունի երեք հոյակապ հատոր-ներ.— 1. Կենդանաբանութիւն, Վիէն-[illegible]

ԳԻՒՂԻՍ ԱՇՈՒՆԸ

— o —

Աշուն է: Օտար լուսաւոր մայթե-րուն վրայ սառն քամին կը սուլէ ննդ ու անմաքուր չրթներով:

Ծառերը ոգաւոր հարսի նման կ'ար-տասուեն՝ մերկացած իրենց դալար տերեւներէն, որ թափած մայթերուն [illegible]

[illegible]

լուրջ ու խոր ուսումնասիրած էր այդ տարրկաներուն հայկ. յորջորջումնե-րը: Կը կորսնցնէ լեզուագէտ մը եւ գլխաւորաբար քաջ հայերէնագէտ մը, բայց եւ կը պակսի ոգեւոր հայրենա-սէր մը, որ խորապատուկ խանդով փարած էր հայ մշակոյթին ու լեզ-ուին:

Հ. Պ. ԽՍԱՊԱԼԵԱՆ

[illegible]

գործարաններու խլացուցիչ ժխորը կուզայ ցնցել լռութիւնս, հոգիս կ'ար-տասուէ դարձեալ, ինքզինք գտնելով անողոք իրականութեան առջեւ:

Դեղնած տերեւի պէս փոշիացած է գիւղս իր բոլոր ապրումներով: Ու-կորնե՞ր, բուրդ կազմած ոսկորներ հիմակ այնտեղ: Հոգիս կ'արտասուէ ու պիտի արտասուէ մեծ օրուան հա-[illegible]

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ—ԴՈՒՐԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ

— o —

Իզմիրեանց մրցանակին նման՝ Ե-րուսաղէմի պատրիարքարանը հաս-տատած է գրական նոր մրցանակ մը, «Թարգմանչաց - Դուրեան գրական մրցանակ» անունով:

1934ին, առաջին անգամ ըլլալով, մրցանակի յանձնաժողովին ներկայա-[illegible]

[illegible]

Ա. մրցանակի արժանի դատած է Գարեգին արք.ի գործը, որ կը ստա-նայ 40 ոսկիէին, Բ. մրցանակի՝ Բաս-մաջեանի գործը, որ կը ստանայ 30 ոսկիէին, Գ. մրցանակի՝ Օշականի եւ Կանայեանի գործերը, որոնք կը ստանան 25ական ոսկիէին:

ՀԱՄԲԵՐԴԻ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԸ

— o —

Ինչպէս գրած էինք, ռուս եւ հայ գիտնականներ պեղումներ կատարած են միջնադարեան Համբերդ ամրոցին մէջ, որ կը գտնուի Արագածի ստորո-տը:

[illegible]

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎ.ՐԴ. ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԻՒՆ

— . —

ՏԱՐՕՆԻ ՕՐՕՐԵՐԷՆ

— . —

վերան աշուն դառնէր գարուն,
Ճամբան բացուէր դարխկներուն,
Ղարիպ դառնէր իր վարանին,
Զմեռնէր ղարիպ մուրատ սրտին,
Ղարիպ աղբէր:
Ես կ'աղաչեմ քու ամին,
Անփորձ մնայ ծովու կամին,
Դու (1) խշիմիս (2) իրտ քու դամին
(3)
Քու յուշք ու միտք նշանածին:
Ղարիպ աղբէր:
Գրեմ թուղթ մը տամ ի սային, (4)
Արուն յիջի մէջ իմ սրտին,
Քիւրտը խլեց զքու նշանած,
Գըլօ (5) իմալ (6) խապուլ էնեց Ած.
Ղարիպ աղբէր:
Քիւրտը (7) փլուց մեր օճախներ,
Քաշել չի գայ այս սեւ ցաւեր,
Երթամ յընկնիմ (8) յեւման գետեր,
Ուր չտեսնեմ նոր զուլումներ:
Ղարիպ աղբէր:
Վոսխաթ (10) չէնիմ լաւ իմանաս,
Զրտ շուն ազգի ցաւը չմոռնաս,
Քիւրտ (11) բէ քաղտէ (12) զէտ դէ գենաս
Հաց (13) վըր ծնկան աչք վըր կնկան
Զեղնի մոռնաս:

Հաւաքեց՝ Մ. Բարխեան

(1) Անփորձ, 2) հետ, 3) մտածո-ղութիւն, 4) թղթատար, 5) արդեօք, 6) ինչպէս, 7) ընդունիլ, 8) փլցուց, 9) վարար, 10) յանձնարարութիւն, 11) անխտահելի, 12) այդ. ալ, 13) վը-րայ:

[illegible]

[illegible]

Թեան պահանջներով ու իրականու-թեան վրայ կը նետէ երեւակայական աշխարհ մը: Իր հերոսները կը վա-զեն, կ'աշխատին սեւ կամ այլ գոյնի գործերով, կը սաւառնին, կը գահա-[illegible]

[illegible]

տաքեալ մը, միւս աչակերտները, ոտքի ըլլան թէ նստած, կը խօսին, կը բացատրեն, կ'ունկնդրեն, վերջապէս զբաղած են: Կեանքը աւելի շեշտուած է պաստարկողներուն մէջ:

[illegible]

րը, որմանկարները, սիւները, խոյակ-ները, խարխուլները, միւսիոնները եւ վերջապէս առաւօտեան, երեկոյեան, եւ տուընջեան ու գիշերային երկնա-կամրները խրացուած ու վերարտադր-[illegible]

[illegible]

Թաւալած հանդէսէ հանդէս կ'երթար անդին մեծ նկարիչը կը սանդծագոր-ծէր: Մինչդեռ Թիցիանս էր ժամա-նակէն մեծ մասեր տուած էր երեւա-լու համար խմբումնեու եւ ճաշկե-[illegible]

[illegible]

Ու կ'ունենաս երջանիկ յուզում մը, ինքզինքդ հարուստ կը կարծես հէք-եաթային գանձերով, անհուն սարե-ցութիւն մը կը դարնէ քեզ, գանկդ կը մեծնայ եւ ուղեղիդ մէջ աշխարհ մը կը շարժի, աչքերուդ ու յիշողու-թեանդ մէջ կ'ունենաս գոյներու կայ-սերական նուագահանդէս մը, յարա-շարժ տեսիլներ, երկինքը կապուած կը զգաս երկրին իր ամբողջ պատմու-[illegible]

գոյն ու կապոյտ բոցերով կը նկա-րէր: Կտաւին վրայ կը զարնէր բոցե-րը, հուրերը, կայծերը, ցոլքերը, ինչպէս նաեւ մուխերն ու մոխիրները:

Սաղայէլ մը որ անմահութիւն տը-ւաւ տաքեալներուն, հրեշտակնե-րուն, սուրբերուն եւ ինքզինքին:

Ա՜հ, Սատանայ, ի՞նչպէս կը սիրեմ քեզ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

[illegible]

որ կը տեսնուի արեւելեան հնագիտու-թեան մէջ:

Կացութիւնը Մատրիտի ճակատին վրայ

Ցուրտերուն պատճառով, մասամբ նուազեցաւ Մատրիտի կռիւներուն սաստկութիւնը: Հինգշաբթի գիշեր սարսափելի ռմբակոծութիւն մը եւս կատարուեցաւ: Մայրաքաղաքին այն ծայրամասը, որ յարձակման են-թարկուած է, գրեթէ բոլորովին աւերակ է,— չկայ տուն մը որ մնա-ցած ըլլայ:

Զօր. Վալելայի բանակը ամուր կանգնած է իր դիրքերուն վրայ:

Հանրապետական իշխանութիւնը ընդակահարեց Զօր. Ռիվէրայի որդին, իսկ ազգայնականները՝ Լարկօ Քապալյէրոյի տղան:

Տիրան պէյ Նորատունկեան, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Ճիւհէրեան սրտի խոր-րունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի հօր եւ աներհօր՝

ԳԱԲՐԻԷԼ ԷՖԷՆՏԻ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆԻ

(Նախկին փոխ նախագահ՝ Ազգային պատուիրակութեան եւ Բարեգործական Միութեան, նախկին արտաքին գործոց նախարար Թուրքիոյ)

դառնաղէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ 20 հոկտեմբեր, ուրբաթ առաւօտ:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ՚ունենայ 24 նոյեմբեր, երեքշաբթի առա-ւօտ, ժամը ճիշդ 11ին Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, **15, rue Jean Goujon:**

Մահազդ զրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

Տէր եւ Տիկին Փանոս Ուստիլիկեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Ցակոբեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Հերանուշ Խաչիկեան, սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց որդւոյն, եղբօրորդւոյն՝

ՓՈՔՐԻԿ ՄԿՐՏԻՉ—ՀՐԱՆԴԻ

դառնաղէտ մահը: Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ՚ունենայ, վաղը, երկուշաբ-թի առաւօտ ժամը 9ին Ալֆորվիլի գերեզմանատան մէջ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Զաւարեան կոմիտէի բոլոր ընկերները արտակարգ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրուին, այսօր կիրակի, նոյ. 22ին, ժամը 3ին, Maison du Peupleի (Ave. Verdunի վրայ կալիէնիի եւ մէրիի միջեւ) 3րդ-յարկի թիւ 10 եւ 11 սրահը:

Կը խօսին Ֆրանսայի Ընկերվարականներու տեղական ընդհ. քար-տուղար ընկ.* POLICARD *եւ ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ (ֆրանսերէն):

Բժշկական Դասախօսութիւն եւ Թէյասեղան

Կազմակերպուած Ֆ. Հ. Կապոյտ Խաչի Անկէնի մասնաճիւղին կողմէ

Նոյեմբեր 22, կիրակի, ժամը 3ին, Անկէնի լճին դէմ, Cascade du Lac*ի սրահը*

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏՈՔԹ. Շ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Նիւթ ունենալով ՄԱՐՍՈՂԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱՆՔ

Մանուկներու մասնակցութեան համար մուտք՝ 5 ֆրանք

ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆ

Ի յիշատակ Սէն Շամայի զոհերուն

Հարաւային Ֆրանսահայոց Առաջ-նորդութեան բոլոր եկեղեցիներուն մէջ այսօր կիրակի, նոյեմբեր 22, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատար-ուի, ի յիշատակ՝

ՍԷՆ ՇԱՄԱՅԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ

բերելու համար նոյն շրջանի Հայերու սրտագին մասնակցութիւնը այն խոր սուգին՝ որով համակուած է Ֆրանսա-յի ժողովուրդը ահաւոր աղէտին հե-տեւանքով:

Պատուիրակ Սրբազանը պիտի նա-խագահէ Մայր-եկեղեցւոյ արարո-ղութեանց եւ պիտի քարոզէ: Ներկայ պիտի ըլլայ նաեւ Պատ. Կեդր. Վար-չութիւնը իր ամբողջական կազմով:

Կը յանձնարարուի Վիճակիս Հայ ժողովուրդին փութալ կատարել նոյն օրը իր սրտի տխուր պարտականու-թիւնը՝ ներկայ ըլլալով եկեղեցական պաշտամունքներուն:

Առաջնորդարան
Հարաւային Ֆրանսահայոց

Տպարանական աշխատաւորներու ժողով

Երեքշաբթի, նոյ. 24ին, երեկոյեան ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelinsի սրահին մէջ տեղի կ՚ունենայ նախաձեռնութեամբ՝ տպարանական հայ աշխատաւորներու ընդհ. ժողով: կը հրաւիրուին առանց կուսակցական խտրութեան բոլոր տպարանական աշխատաւորները (տողաշար, գրաշար, մեքենավար), Աշխատանքի դաշնակցութեան (C. G. T.)ի հայկական խմբակի մը կազմութեան համար: Խիստ կարեւոր եւ անյետաձգելի օրակարգ.

ԲՌՆՈՒԱԾ ՕՐԵՐ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կազմակերպած է

Պարահանդէս

6 դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4—12

Salle Victor Hugo, 46bis rue St-Didier

«Պտուղի Օր»

դեկտ. 27ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2—12

Ռուսական երաժշտանոցի սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականները չխաչաձեւելու համար

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Ի նպաստ իր պաշտպանած որբերուն սնունդի, զգեստաւորման, պատսպարութեան եւ դաստիարակութեան

Այսօր, կիրակի օր, ժամը 14էն սկսեալ մինչեւ 20

Salle Jean Goujon*ի մէջ,* **8 Ru Jean Goujon,** *Փարիզ* (8)

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Ընտիր նուագախումբ, պարանցիկ թէյ, քօքթէյ, ճոխ պիւֆէ։

կը հրաւիրուին բոլոր այն ազնուասիրտ անձնաւորութիւնները, որոնք կը համակրին միութեանս գործունէութեան:

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 Նոյեմբեր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս,

Salle des Ingénieurs Civils*ի սրահին մէջ,*

19 Rue Blanche, Métro: Blanche et Trinité

Պիտի խօսին՝ ֆրանսացի եւ ռուսիշ արհեստակից մասնագէտներ։

Հ. Ս. Միութեան կողմէ խօսք պիտի առնեն՝

Պ. Պ. ԳԷՈՐԳ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ եւ ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ։

Կը ցուցադրուին հայ սափրիչ-սափրիչուհիներու կողմէ պատրաստուած կանանց մազերու ամենավերջին նորաձեւութիւնները՝ ֆրանսական եւ հայկական թղթակիցներու ներկայութեամբ։

ՅՈՒՇԱՀՈՏՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄ։

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին քանիստ Պ. Աբգար

հռչակաւոր պարուհի HUGUETTE O. BIN

եւ դաշնակահարուհի ANGÈLE ALICE (7 տարեկան), *ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ:*

14 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ արանց 8 ֆր., կանանց 6 ֆր.։

Տոմսերը կը ծախուին բոլոր սափրիչներու մօտ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Տեղի կ՚ունենայ 28 նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին,

COLISÉEի շքեղ սրահին մէջ։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ՝

ՆՈՒԱԳ.— Հ. ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ (Գոնսէրվաթուարի Ա. Մրցանակին արժանացած), ընկերակցութեամբ *ՕՐ. Ա. ՍԱՆՏԱԼՃԵԱՆի* (*Prix de l'École Normale de Musique*):

ՄԵՆԵՐԳՆԵՐ.— ՕՐ. Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Գոնսէրվաթուարէն) եւ *ՏԻԿ. Ե. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆէ*, մասնակցութեամբ Mme ANDRÉ ARNOTի, (*Pianiste Accompagnatrice au Conservatoire*):

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՊԱՐ.— ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՂԱԶԱՐԵԱՆներու կողմէ։

Կը ներկայացուի՝ ՍԻՐԱՀԱՐԸ ՍԵՂԱՆԻՆ ՏԱԿ (զաւեշտ)

ՊԱՐ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ — *ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ*

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ

(Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, **Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936**

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ընդհանուր մարմնակրթանքը.

Մշակել երգի ճաշակը.

Պահել ու զարգացնել ընկերական եւ իրերօգնութեան կապը իրարու մէջ։

Պաշտպանել իր անդամակիցներուն բարոյական եւ ընկերային շահերը:

Տեղեկութեանց համար դիմել Ակումբին կեդրոնը, հիմնադիր Ա. Լ. ԱՃԷՄԵԱՆի, 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S.-et O.)

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Salle des Sociétés Savantes— 8 Rue Danton, *մէթրօ՝ Սէն-Միշէլ եւ Օտէօն*

Այսօր կիրակի երեկոյ, ժամը ճիշդ 8,45ին

ԴԵՐԱՍԱՆ Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ

ԱՇՈՒՂ-ՂԱՐԻԲ *Տրամ.-օպերէթ 7 արար*

Փարիզի մէջ միմիայն մէկ անգամ ըլլալով այս օպերէթի երաժշտութիւնը կը վարէ յայտնի թաւախօս ԺՈՐԺ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ, որ կը վերադառնայ Ամերիկա:

Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն փարիզահայ դերասանուհիներ եւ դերասաններ Պ. Պ. Ա. Գմբէթեան, Մ. Ագնաւորեան, Ա. Սարաֆեան, Յ. Լաթիֆեան, Կ. Սրապ, Գալփաքճեան եւ Գ. Վահան, Տիկ. Բնար Մաքսուդեան, Ժէնիա Շահ-Պարոնեան, Օր. Կ. Վարդանեան, Մելինէ, եւլն.։

ԳԻՆԵՐ 5 եւ 10 ֆրանք:

Տոմսերը նախապէս կը ծախուին՝ Գրատուն Հրանտ-Սամուէլի մօտ, 51 rue Mr. le Prince, Փարիզ (5)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 24 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MARDI 24 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3277 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ԽԱՌՆԱՐԱՆԸ

Ծանր փորձութիւններու ենթարկուած է Եւրոպան:

Առաջին փորձութիւնը Եթովպիոյ պատերազմն էր: Մեծ ճիգեր եւ դիւանագիտական սակարկութիւններ անհրաժեշտ եղան՝ իտալեւհաբէշ պատերազմը համեւրոպական պատերազմի մը չվերածելու համար:

Երկրորդ փորձութիւնը Սպանիոյ հարցն է, որ չատոնց մոռցնել տուաւ արդէն եթովպական պատերազմը եւ նոյն սարսափելի սպառնալիքին տակ կը պահէ աշխարհը:

Ամիսներէ ի վեր քաղաքային կռիւներու արիւնոտ ռազմադաշտ մը դարձած է Սպանիան: Ազգայնական եւ միջազգայնական վարդապետութեանց կողմնակիցները երկու հակառակորդ ճակատներու բաժնուած՝ եղբայրասպան անողոք կռիւ կը մղեն իրարու դէմ:

Առաջին վայրկեանէն իսկ միջազգային բարդութեանց վախը կար: Մթնոլորտը ելեկտրականացած էր արդէն իտալեւհաբէշ պատերազմին հետեւանքով, փոքրիկ կայծ մը կրնար բռնկցնել ամբողջ Եւրոպան: Այդպիսի աղէտ մը արգիլելու նպատակով էր, որ ֆրանսական կառավարութիւնը նախաձեռնարկ եղաւ մեծ պետութեանց չէզոքութիւնը ապահովելու սպանիական խնդրին հանդէպ: Շահակից պետութիւնները՝ ոմանց որոշ տատանումներէն վերջ՝ հաւանութիւն տուին ֆրանսական առաջարկին եւ ստեղծեցին մարմին մը՝ Սպանիոյ կռիւներուն չմիջամտելու նպատակով:

Այս մարմնի կազմութիւնը ձեւական էր եւ կը ծառայէր միայն երեւոյթները փրկելու: Որովհետեւ ինչպէս անոր կազմութենէն առաջ, այժմ ալ կարգ մը պետութիւններ կ'աջակցին հակառակորդ երկու կողմերուն՝ անոնց օդանաւ, թնդանօթ, հրասայլ, գնդացիր, պարէն, հագուստ, նոյնիսկ կամաւոր զինուոր, սպայ եւ հրամանատար հայթայթելով: Խորհրդային Միութիւնը կ'աջակցի կառավարականներուն, Գերմանիա, Իտալիա եւ Փորթուկալ կ'աջակցին ապստամբներուն:

Ներկայ քաղաքացիական կռիւները ցոյց տուին աշխարհին թէ Սպանիա որքան խեղճ ու տկար էր զինուորական պատրաստութեան կողմէ: Թէ՛ կառավարականները եւ թէ ապստամբները իրենց ձեռքին մէջ չունէին արդիական պատերազմի մը համար անհրաժեշտ ռազմական գործիքները: Ապստամբներու գլխաւոր ուժը կը կազմեն Մարոքցի զինուորները եւ կանոնաւոր բանակին մէկ մասը: Զօր. Ֆրանքօ չկրցաւ նոր եւ զօրաւոր բանակ մը ստեղծել իրեն ենթարկուած հողամասերու բնակչութենէն: Կառավարական ուժերը կը բաղկանան առաւելապէս քաղաքապահներէ, առնուած բանուորական շարքերէն եւ հապճեպով մարզուած: Պէտք է խոստովանիլ սակայն, որ հակառակ զէնքերու եւ ռազմանիւթերու պակասին, երկու կողմերն ալ հերոսաբար կը կռուին, երբեմն քաջութիւնը հասցնելով մինչեւ վայրագութեան աստիճանին:

Հիմա հասած ենք այնպիսի շրջանի մը, ուր Սպանիոյ մէջ իրարու դէմ կռուողները տեղացիներէն աւելի օտարներն են: Վերեւ յիշուած պետութեանց նաւերը ամէն օր պարէն եւ ռազմանիւթ կը հասցնեն պատերազմիկ կողմերուն՝ առանց հաշուելու ցամաքի ճամբով կատարուած մաքսանենգութիւնները:

Գերմանիա եւ Իտալիա քանի մը օր առաջ ճանչցան ապստամբներու պետ զօրավար Ֆրանքոյի կառավարութիւնը: Այս մասին որոշումը տրուած էր արդէն շաբաթներ առաջ՝ երբ Պերլին այցելեց Իտալիոյ արտաքին գործերու նախարար կոմս Չիանօ, ամրապնդելու համար իտալեւգերման գործակցութիւնը՝ քաղաքական կարեւոր խնդիրներու մէջ:

Այս պաշտօնական ճանաչումը որոշ դժգոհութիւն առաջ բերաւ Լոնտոնի, Փարիզի եւ Մոսկուայի մէջ: Սակայն եւ այնպէս Գերմանիա եւ Իտալիա կը շարունակեն մաս կազմել Սպանիոյ գործերուն չմիջամտելու մարմնին: Անգլիա եւ Ֆրանսա կամովին աչք կը գոցեն անցած-դարձածին, որովհետեւ եթէ փորձեն զէնքի ուժով յարգել տալ չէզոքութեան յանձնառութիւնները, նոր համեւրոպական պատերազմը անխուսափելի կը դառնայ:

Մատրիտի հերոսական դիմադրութիւնը քանի օրէ ի վեր մտատանջութեան մատնած է ապստամբներու կողմնակիցները: Զօր. Ֆրանքօ՝ արգիլելու համար Մոսկուայի աջակցութիւնը կառավարականներուն՝ որոշած է պաշարման տակ առնել այս վերջիններուն պարենաւորման գլխաւոր նաւահանգիստ Պարսելոնան եւ ի հարկին օդանաւային ռմբակոծումով քանդել զայն: Այս որոշումը լուրջ վրդովում առաջ բերաւ մեծ պետութեանց դահլիճներուն մօտ, որոնք կը պահանջեն ապահովութեան գօտի մը նշանակել Պարսելոնայի շուրջ: Այլապէս պատերազմի պատճառ դառնալիք միջադէպեր անխուսափելի են:

Լուրի մը համաձայն, Մայորքա կղզիին մէջ կազմ ու պատրաստ կը սպասեն իտալական արդիական զէնքերով զինուած 35000 հոգի, որոնց 10,000ը կը կրեն սպանիական կանոնաւոր բանակի, իսկ 25,000ը ֆաշական քաղաքապահի համազգեստ եւ կը գտնուին իտալացի գնդապետ կոմս Րոսիի հրամանատարութեան տակ: Այս թարմ ուժերը շուտով պիտի ղրկուին Պարսելոնայի դէմ, որ միջնաբերդն է կառավարականներուն, Միջերկրականի եզերքին վրայ:

Սպանիոյ արեւելեան եզերքին պաշարման պարագային, Զօր. Ֆրանքոյի մարտանաւերը իրաւունք պիտի ունենան խուզարկելու այդ շրջանի նաւահանգիստները մտնող եւ ելլող շոգենաւերը: Այս խիստ փափուկ գործողութիւնը կրնայ շատ մը բարդութիւններու տեղի տալ եւ ծանր հետեւանքներ ունենալ:

Շնորհիւ ցարդ երկուստեք պահուած պաղարիւնին եւ հետապնդուած խոհեմ քաղաքականութեան, կարելի եղաւ առաջքն առնել անդարմանելի աղէտի մը: Անգլիա եւ Ֆրանսա վճռած են ամէն գնով պահպանել խաղաղութիւնը: Ցաւալի է որ կարգ մը մեծ պետութեանց արկածախնդրական շարժումներուն սանձ մը պիտի դրուի հիմա, որ Անգլիոյ արտաքին գործերու նախարար Իտըն կարճ ու կտրուկ ազդարարութիւն մը ըրաւ: Նման ազդարարութիւն մը թերեւս 1914ին մարդկութիւնը կրնար փրկել անլուր աղէտէ մը:

Միջին դարը չատոնց պատմութեան կը պատկանի: Սպանիական խառնարանը պէտք չէ վերածուի Խաչակիրներու նոր պատերազմի մը:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ԲԱՆԱԿՑԻ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԱՍԻՆ

Անատոլուի հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ Էնկիւրիէն.— Հալք կուսակցութեան երեսփ. հատուածը ժողով գումարեց, նախագահութեամբ Տոքթ. Ճէմալ Թունճայի: Հարցումի մը վրայ, արտաքին գործոց Տոքթ. Արաս բացատրութիւններ տուաւ այն ծանուցագրերու մասին, որ փոխանակուած են Ֆրանսայի հետ՝ Անտիոքի եւ Ալեքսանտրէթի մասին: Վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւ եւս պարզեց այս մասին կառավարութեան ունեցած տեսակէտը եւ հետեւելիք ընթացքը: Մեծ շահագրգռութեամբ եւ յուզումով լսուած այս յայտարարութիւնները շատ լաւ ընդունուեցան եւ կառավարութեան գործելակերպը միաձայնութեամբ ու ջերմօրէն հաւանութիւն գտաւ:

Շատ մօտ ատենէն, Ազգ. Ժողովին եւ հանրային կարծիքին տեղեկութիւն պիտի տրուի փոխանակուած ծանուցագրերու պարունակութեան մասին: Անատոլու գործակալութիւնը կ'ենթադրէ թէ «շատ մօտ ատեն»ը կը նշանակէ այս շաբթու:

*** Թուրքերէն «Թան» կը գրէ թէ «Փարիզի Թուրք դեսպանին հեռագրուեցաւ պատասխանը որ պիտի տրուի Ֆրանսայի ծանուցագրին: Թուրք դեսպանը անմիջապէս ֆրանսական կառավարութեան պիտի յանձնէ պատասխանը, որ գրուած է շատ ուժեղ եւ տրամաբանական լեզուով մը եւ աշխարհի պիտի հաստատէ թրքական դատին իրաւացիութիւնը»:

Պարսելոնա Բ. մայրաքաղաք Կոմինթերնի

«Մաթէն» կ'իմանայ թէ Կոմինթերնը որոշած է ինքնօրէն գործունէութեան իբրեւ երկրորդ վայր ընտրել Պարսելոնան, մօտէն վարելու համար «կարմիր աշխարհակալութեան» գործերը Միջերկրական աշխարհին մէջ:

Պարսելոնայի Կոմինթերնի Բիւրօն կազմուած է հետեւեալներէն.— Ռուտոլֆ Քնոնինկ, Ֆրիտրիխ Վալթէր եւ Զօր. Անտոնով Օվսէենքօ: Պարսելոնայի այս Բիւրոյին տրուած է գործելու լայն ազատութիւն: Բիւրոյին զին. մարմինը կազմուած է հետեւեալներէն.— Ռուտոլֆ Նիտէրհաուս եւ Վալթէր Պորխ, որոնք անուն հանած են իրենց յեղափոխական գործունէութեամբ: Զին. մարմինը ունի ֆրանսական, իտալական եւ ափրիկեան հատուածներ որոնց գլուխը կը գտնուին Շարլ Մոլէ, Էնրիքօ Միսոնի, Վիլհէլմ Քոխ եւ Մոյզ Միրոնի:

Պարսելոնայի Կոմինթերնի բիւրոյին գլխաւոր առաքելութիւնն է խորհրդային վարչաձեւ հաստատել Միջերկրականեան աւազանին մէջ: Բիւրօն իր տրամադրութեան տակ ունի բազմաթիւ տպարաններ, որոնք անընդհատ կը տպեն յեղափոխական յայտարարութիւններ, կոչեր եւ գրքոյկներ:

Պարսելոնայի Կոմինթերնի բիւրոյին միւս կարեւոր դերը պիտի ըլլայ ծածկել Մոսկուայի մեղսակցութիւնը Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներուն մէջ: Եժով ամէն ազատութիւն տուած է Պարսելոնայի բիւրոյին՝ գործել Մոսկուայէն բոլորովին անկախ:

Գերմանաճափոնական դաշինքին մասին

Թօքիոյէն կը հեռագրեն թէ ֆրանսական դեսպանը, Բամբրէր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ճափոնի արտաքին գործ. նախարարին, Հորինչիի հետ: Այդ տեսակցութեան ընթացքին, ֆրանսական դեսպանը կարգ մը հարցումներ ըրաւ Ճափոնի յարաբերութիւններուն մասին եւրոպական պետութեանց հետ:

Իր կարգին Ճափոնի արտաքին գործ. նախարարը եւս հարցուց թէ Ֆրանսա ի՞նչ կը մտածէ Ծայր. Արեւելքի խնդիրներուն մասին: Բամբրէր պատասխանեց թէ Ֆրանսա երբեք չի ցանկար միջամտել Ծայր. Արեւելքի գործերուն, թէ ռուսեւֆրանսական դաշնագիրը կը ներկայացնէ համաձայնութիւն մը միայն ու միայն արեւմտեան հարցերու մասին:

Բամբրէրի տեսակցութիւնը ճիշդ է թէ թելադրուած էր այն մտահոգութենէն, զոր կը պատճառէ գերմանեւճափոնական կամ գերմանեւիտալեւճափոնական դաշնագիրը, բայց եւ այնպէս առիթ մըն էր Ճափոնի հանրային կարծիքին տալու ապահովութիւն մը թէ Ֆրանսա, իր դաշինքով զոր կնքած է Ռուսիոյ հետ, ոչ մէկ ցանկութիւն ունի միջամտելու Ծայր. Արեւելքի վէճերուն: Արդարեւ ճափոնական մամուլը վերջերս կատաղի յարձակումներ կը կատարէր Ֆրանսացիներուն դէմ, մեղադրելով որ Փարիզի կառավարութիւնը իր դաշինքով նեցուկ կը հանդիսանայ Ռուսիոյ եւ կը խանգարէ ուժերու հաւասարակշռութիւնը Ծայր. Արեւելքի մէջ:

ՄԱՏՐԻՏԻ ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

ԿԻՆԵՐԸ ԵՒ ԵՐԵԽԱՆԵՐԸ ԴՈՒՐՍ ԿԸ ՂՐԿՈՒԻՆ

Ձմեռնային սաստիկ ցուրտը եւ ձիւնի առաջին փաթիլները կասեցուցին յարձակումները: Մասնաւորաբար դադրած է օդանաւերու գործունէութիւնը: Միայն հրետանին է, որ կ'որոտայ անընդհատ Մատրիտի վրայ:

Մատրիտի համալսարանական թաղամասին մէջ ուժեղ կռիւներ տեղի ունեցան կիրակի: Բաղա Վէլասքէզը, որ կը ներկայացնէ սպանիական ճարտարապետութեան գոհարը, քարուքանդ եղած է բոլորովին: Հանրապետականներու զեկոյցը կը հաղորդէր կիրակի օր թէ վերագրաւած են Բաղա Վէլասքէզի ... աւերակները, բայց Զօր. Ֆրանքոյի զեկոյցը կը պնդէ իրենց ձեռքը կը գտնուին այդ աւերակները, այսինքն թէ թիղ մը ան-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԱՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԿՌԻՒ ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀՆՉԱԿԵԱՆՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ.— «ՀՆՉԱԿՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ԴԱՏԸ».— ԿՌԻՒ ՔԷՍԱՊԻ, ՔԸՐԸՔ-ԽԱՆԻ ԵՒ ԿԱՐԳ ՄԸ ԳԻՒՂԵՐՈՒ ՄԷՋ.— ՀԱՅԵՐԷՆ 2 ՍՊԱՆԵԱԼ, 6 ՎԻՐԱՒՈՐ.— ՀԱՅԵՐԸ ՄԱՍՆԱԿՑԱ՞Ծ ԵՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆՑ:

Սուրիոյ առաջին ընտրութեանց մասին ոչ մէկ թղթակցութիւն ստացած ենք տակաւին: Հետեւեալ լուրերը կը քաղենք թրքական թերթերէ: Ինչպէս կը հասկցուի, ընտրութիւնները կատարուած են հակառակ Թուրքերու սարքած դրդռութեանց եւ խաղերուն: Թէեւ «Ճիւմհուրիէթ»ի թղթակիցը կը գրէ թէ ընտրութիւնները երկարաձգուած են:

«Ճիւմհուրիէթ»ի թղթակիցը կը գրէ.—

Ընտրութեանց առթիւ կռիւ եղաւ Գըրըք-Խանի Հայոց միջեւ: Հնչակները, որոնք թրքական դատը կը պաշտպանեն, քանի մը հոգի վիրաւորած են Դաշնակներէն: Ոչ ոք մասնակցեցաւ ընտրութեանց:

Անատոլուի հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ Ատանայէն.—

Անտիոքէն հասած շատ հաւաստի տեղեկութեանց համաձայն, սուրիական ընտրութեանց առթիւ մեծ խռովութիւն ծագած է Քէսապի Հայերուն միջեւ: Սանճաքի Հայերուն խոշոր մէկ մասը Թուրքերուն հետ են՝ ընտրութեանց չմասնակցելու տեսակէտով: Միայն Դաշնակ քոմիթէին պատկանող փոքրաթիւ Հայեր որոշած ըլլալով մասնակցիլ սուրիական ընտրութեանց՝ բուռն հակառակութիւն մը սկսած եւ սաստիկ ընդհարումի մը յանգած է: Քէսապի Դաշնակներուն եւ Հնչակներուն միջեւ ծագած այս խռովութեանց մէջ վիրաւորուած են 6 Հայեր:

«Ճիւմհուրիէթ»ի թղթակիցը կը գրէ.—

Սանճաքին կացութիւնը կը շարունակէ ծանր մնալ: Քուէարկութեան չմասնակցողներուն համեմատութիւնը հարիւրին 80 է: Կ'ըսուի թէ պատուիրակ Տօրիօ պիտի հրաժարի: Հոգատար իշխանութեան բոլոր պաշտօնեաները կատարելապէս անկարող վիճակ մը ունին: Ամբողջ իշխանութիւնը կը գտնուի իբրեւ Ֆրանսացիներու մարդը ճանչցուած 4—5 հոգիի եւ Դամասկոսի պաշտօնեաներուն ձեռքը: Այս անսանձ եւ անարժան իշխանութիւնը ապօրինի բռնութեանց ձեռնարկած ըլլալով, վախ կայ որ ընդհարումներ տեղի ունենան: Երեւելիները կարելին կ'ընեն՝ հանդարտութիւնը ապահովելու համար:

Առնուած լուրերու համաձայն, կը փորձեն Թուրք գիւղացիները բռնի փոխադրել ընտրական շրջանները եւ այս պատճառաւ եօթէկ արիւնոտ ընդհարումներ տեղի ունեցած են Օրտու գաւառակին մէջ, ժողովուրդին եւ ոստիկան-զինուորներու միջեւ: 8 հոգի վիրաւորուած են:

Սանճաքին մէջ բոլոր խանութները գոցուած են եւ ժողովուրդը տուներու մէջ փակուած է, երկու օրուան ուտելիքը հայթայթելով:

Թուրքերու, Քրիստոնեաներու, օրթոտոքսներու եւ Ալէվիներու հարիւրին 90ը չէ քուէարկած: Օրթոտոքսները եկեղեցիին մէջ կը փակուին, ընտրութեանց չմասնակցելու համար: Եւ երբ ոստիկաններ կը ղրկուին բռնի բերելու, Օրթոտոքսները կը քարկոծեն պաշտօնեաները:

Քէչաֆի Հայերուն մէջ կռիւ ծագած է ընտրութեանց առթիւ, 2 հոգի սպաննուած եւ 6 հոգի վիրաւորուած են:

«Ճիւմհուրիէթ»ի թղթակիցը կը գրէ Անտիոքէն.—

Ֆրանսացիները վերջերս ձերբակալեցին Թուրքերու կողմնակից խումբ մը Ալէվի երիտասարդներու պետը՝ Ջէքի Արսուզ: Ասոր վրայ ընդհարում տեղի կ'ունենայ քաղաքապահներուն հետ, որոնք զէնքի կը դիմեն: Ալէվիներէն կան 10 վիրաւոր: Ոստիկան մը եւ ֆրանսական սպայ մըն ալ վիրաւորուած են քարերով:

Ալեքսանտրէթէն կը գրեն «Ճիւմհուրիէթ»ի.—

Ընտրութեանց առթիւ գործադրուած ճնշումը դէշ ազդեցութիւն գործած է քրիստոնեաներուն եւ Ալէվիներուն վրայ: Այս տարրերը մտահոգ են Սուրիոյ ազգայնական վարչութենէն: Ծերոց ժողովներու միջոցաւ ծանուցուեցաւ թէ ընտրութեանց չմասնակցողները մինչեւ 6 ամիս պիտի բանտարկուին:

Վերջերս, հրոսախումբ մը կ'երթայ Լազքիէի մօտակայ քրիստոնեայի մը ագարակը եւ երկու քրիստոնեաներ լեռ կը տանի եւ 2500 սուրիական ոսկի առնելէ յետոյ միայն ազատ կ'արձակէ: Դէպքէն վերջ, Լազքիէի հիւսիս-արեւմտեան շրջանի կարգ մը Թուրք գիւղերուն 5000 սուրիական ոսկի տուգանք կ'որոշուի. մինչդեռ կառավարութիւնը շատ լաւ գիտէ թէ այդ պատուաւոր գիւղացիները ոչ եւ է կապ չունին հրոսախումբին հետ եւ թէ հրոսակները որո՞նք են, չեն գիտեր:

Կառավարութիւնը մեծ գումարներ կը ծախսէ, ժողովուրդին քուէարկել տալու համար: Միայն Գըրըք Խանի մէջ 3000 սուրիական ոսկիէն աւելի ծախսած է:

Նոյն թերթին թղթակիցը կը գրէ Տէօրթ-Եոլէն.—

Անտիոքի 40,000 բնակիչներէն ընտրութեանց մասնակցած են միայն 190 հոգի.— 77 իսլամ, 37 Ալէվի եւ 76 քրիստոնեայ: Գըրք Խանի մէջ քուէարկած են 700 Հայ եւ 19 իսլամ: Այս վերջիններն ալ Քիւրտեր, Ալէվիներ եւ Արաբներ են: Ռէհանիէի Չէրքէզները չեն մասնակցած: Կառավարութիւնը Հալէպի Հարիմ գաւառակէն Արաբներ բերել տուած է քուէարկելու համար: Այս Արաբները շրջանէ շրջան գացած եւ քուէ տուած են:

Գըրըք-Խանէն կը գրեն «Ճիւմհուրիէթ»ի.—

700 Հայեր եւ 19 Իսլամներ մասնակցեցան ընտրութեանց: Երբ Հայերու քուէները համրուեցան, տեսնուեցաւ որ 752 են: Աւելորդ 52 քուէթուղթերը պատռուեցան: Թուրքեր չկան ընտրութեանց մասնակցող Իսլամներուն մէջ: Այս կացութիւնը ճնշումի արդիւնք է: Հակառակ ասոր, բնակչութեան հարիւրին իննըսունը չէ քուէարկած:

Ռէհանիէէն կը գրեն նոյն թերթին.

— Սանճաքի Թուրքերը փաստացի բողոքագիր մը յանձնեցին մարզպանութեան, հետեւեալ ապօրինութիւնները մատնանշելով.— Բ. կարգի ընտրողները կառավարութեան կողմէ նշանակուած են, քուէտուփերուն գլուխը ոչ ոք գտնուած է քաղաքապետութենէն, երեւելիներէն եւ կրօնական պետերէն, քուէարկուներուն ինքնութիւնը չէ ստուգուած, տղոց ձեռքով տրցակներով քուէթուղթ նետուած է տուփերուն մէջ, զուրէն անձեր մասնակցած են ընտրութեանց եւ վերջապէս զինեալ ուժերու կողմէ բռնութիւն գործուած է:

ՍԱՆՃԱՔԻՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐԸ

Սանճաքին երեսփոխանական թեկնածուները հետեւեալներն են.— Ալեքսանտրէթէն Շէյխ Սիւլէյման (Ալէվի), Կիրիխանէն՝ Մահմուտ աղա (Թուրք), Անտիոքէն Սաատ Մարուֆ (Ալէվի), Մուսթաֆա Գուսէյրի, Մովսէս Տէր Գալուստեան (Հայ) եւ Ասալը Մուհամմէտ: Այս վերջինը հրաժարած ըլլալով, անոր տեղ թեկնածու ներկայացած է Անտիոքի քաղաքապետ Հաճի Էթէմ:

Գերմանացին մահուան դատապարտուեցաւ

Նովոսիպիրսքի մէջ ձերբակալուած գերմանացի ճարտարագէտը, Շթիքլինկ, մահուան դատապարտուեցաւ իր 8 ռուս ընկերներուն հետ:

Մոսկուայի գերման դեսպանը բողոքեց խորհրդային կառավարութեան եւ պահանջեց որ ներում շնորհելու ձեւով մը ազատ արձակուի Գերմանացին:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ԴԻԱԿԻՆ ՇՈՒՐՋ

Եթէ Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան նախկին քարտուղար Աղասի Խանջեանի մահը խորհրդային 15ամեայ կեանքի մեծագոյն դէպքը կը նկատուի, ապա նոյն կուսակցութեան նորընտիր քարտուղար Ա. Ամատունիի զեկոյցը պէտք է նկատել այդ ժամանակաշրջանի ամէնէն կարեւոր արտայայտութիւնը: Որովհետեւ Խ. Հայաստանի նոր վարիչին զեկոյցը կը շօշափէ ոչ միայն խորհրդահայ կեանքի վերջին ամիսներու իրադարձութիւնները, այլ եւ քննութեան կ'առնէ համայնավար կուսակցութեան 15 տարիներու քաղաքականութիւնը հանդէպ Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի: Ա. Ամատունին իր զեկուցման մէջ կը քննադատէ եւ անարգանքի սիւնին կը գամէ ոչ միայն իր նախորդը՝ Ա. Խանջեանը, այլ եւ, անգիտակցաբար, կը դատապարտէ խորհրդային իշխանութեան 15ամեայ գործունէութիւնը:

Նկատի առնելով այդ զեկուցման մէջ արծարծուած հարցերու պատմական արժէքը, անհրաժեշտ կը նկատենք մէկիկ մէկիկ կանգ առնել անոնց վրայ եւ փորձ ընել ներկայացնելու բուն իրողութիւնը:

Հայկոմկուսի նորընտիր քարտուղար Ամատունին ծնած է Գանձակ, 1900ին: Համայնավար կուսակցութեան անդամակցած է 1919ին՝ իր ծննդավայրին մէջ: Հայաստան է եկած 1921ին եւ հոն մնացած է մինչեւ 1924: Ապա իր գործունէութեան վայրը փոխադրած է Թիֆլիս, ուր երկու տարի մնալէ վերջ, 1926ին մեկնած է Մոսկուա ուսանելու: 1928ին կը վերադառնայ Հայաստան եւ երկուքուկէս տարի կուսակցական ղեկավար աշխատանքներ կը կատարէ: 1931էն մինչեւ 1935 նորէն կը գործէ Թիֆլիսի մէջ, իսկ 1935ին կը նշանակուի Բաքուի կոմիտէի երկրորդ քարտուղար: Նոյն տարուան վերջը կը փոխադրուի Հայաստան՝ իբրեւ կուսակցութեան երկրորդ քարտուղար եւ ապա, նոյն տարուան սեպտ. 21ին, կ'ընտրուի հայ համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղար:

Այսպէսով Ա. Ամատունին կուսակցական եւ պետական պատասխանատու պաշտօններ է վարած Հայաստան, Վրաստան եւ Ազրբէջան: 1930ին, երբ Հայկոմկուսի առաջին քարտուղար կը նշանակուի Խանջեանը, Ամատունին կը հեռանայ Հայաստանէն եւ կրկին կը վերադառնայ հոն, երբ հայ համայնավարները ազգային տրամադրութիւններ կը ցուցնեն: Հայաստանէն բացակայ եղած ժամանակամիջոցին Ամատունին կը գործէ Թիֆլիս եւ Բաքու՝ Բերիայի եւ Բաղիրովի անմիջական հսկողութեան տակ: Եւ միայն անոնց վստահութիւնը լիովին շահելէ վերջն է, որ կ'ուղարկուի Հայաստան, ուր եւ կը ստանձնէ ամենէն պատասխանատու պաշտօնը:

Այս պարագան շատ կարեւոր է: Բոլոր նշաններէն կ'երեւայ, որ Թիֆլիսը եւ Բաքուն այլ եւս չէին վստահիր երկար ատեն Հայաստանի մէջ գտնըւող եւ գործող հայ համայնավարներուն եւ անընդհատ դուրսէն մարդիկ կ'ուղարկէին. Այսպէս, «Խ. Հ.» թերթի պատասխանատու խմբագիր է նշանակուած Ե. Զուբարը, որ Հայաստան վերադարձաւ Խանջեանի մահէն ետքը: Երեւանի կոմիտէի քարտուղար է նշանակուած Դոմիկեանը, որ Ազրբէջան աշխատած Գանձակեցի գործիչ մըն է: Փոխ-վարչապետ Ա. Շահսուվարեանը Թիֆլիսէն է փոխադրուած Հայաստան, նոյնպէս նորընտիր հողային գործավար Գումեղինը, եւն.: Այս բոլոր նոր նշանակումները ցոյց կուտան, որ Թիֆլիսը եւ Բաքուն յառաջ քաղաքականութիւն վարելով, կը ջանան Հայաստանի ղեկավարութիւնը յանձնել այնպիսի մարդոց, որոնք «հայկական ազգայնական տրամադրութիւններ» չունին եւ հականդրկովկասեան քաղաքականութիւն չվարեն: Ուրիշ խօսքով, համաձայն նոր սահմանադրութեան, Հայաստանը խորհ. անկախ հանրապետութիւն դառնալէ վերջն ալ, Վրացիները, Ազրբէջանցիները հիմակուընէ կ'ապահովեն իրենց գերակայութիւնը մեր երկրին վրայ: Այդ տեսակէտէն, յանձին Ա. Ամատունիի. Բերիան եւ Բաղիրովը լաւագոյն ընտրութիւնն են ըրած: Ասոր ապացոյց, Ամատունիի զեկոյցը՝ տրուած Երեւանցի կուսակցական ժողովին առջեւ («Խ. Հ.», 30 հոկտ. 1936):

Մէկ ուրիշ կարեւոր պարագայ: Ամատունին իր զեկուցումը կարդացած է հոկտ. 2ին, իսկ Երեւանի պաշտօնաթերթին մէջ լոյս է տեսած հոկտ. 30ին: Ինչո՞ւ այս 28 օրուան յապաղումը: Կասկածէ վեր է, որ Հայկոմկուսի նորընտիր քարտուղարին զեկոյցը հրատարակուելէ առաջ ուղարկուած է Թիֆլիս եւ հոն գրաքննութենէ անցնելէ վերջն է, որ թոյլ են տուած տպագրել թերթին մէջ: Այդ երոյթով, Ամատունին Թիֆլիսին առջեւ վստահելիութեան, հաւատարմութեան առաջին քննութիւնն էր կուտար եւ պէտք էր որ Բերիան իր աչքովը տեսնէր ու համոզուէր առոր մէջ: Ի հարկէ, դժուար է գուշակել, թէ Թիֆլիսի գրաքննութենէն վերջ այդ զեկոյցը որքան կը համապատասխանէ բնագրին: Սակայն այն, ինչ որ հրատարակուած է, զօրաւոր ամբաստանագիր մըն է ուղղուած Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի հասցէին: Այդ զեկուցման ուշադիր ընթերցումը կը պարզէ այն ահաւոր կացութիւնը որուն ենթակայ է Հայաստան երկիրը 15 տարիներէ ի վեր:

Իր զեկուցման մէջ՝ մեծագոյն մասը Ամատունին նուիրած է Խանջեանի գործունէութեան: Զեկոյցին այդ մասը հետեւեալ խորագիրը կը կրէ՝ «Խանջեանը նացիոնալ - ուկլոնիստ սպեցիֆիկների վիժուածն է»: Իր տեղեկագրին մէջ Ամատունին կը ջանայ մանրամասնօրէն քննութեան առնել «հայկական նացիոնալ ուկլոնիզմի ուղին 1923 —27 թուականներին (Հայկոմկուսի Կենտկոմի նախկին քարտուղար Աշոտ Յովհաննիսեանի ժամանակ) մինչեւ Խանջեանի ուղղակի համակցումը տեռորիստ - տրոցկիստների եւ դաշնակների հետ ներկայ էտապում»: Առաջին իսկ տողերով, Ամատունին Խանջեանը կը դարձնէ 16 գնդակահարուածներու եւ Դաշնակցականներու գործակից: Այն փաստերը եւ տուեալները, որոնք իր զեկուցման ընթացքին իբրեւ ամբաստանութեան կէտեր կը մատնանշէ Ամատունին, վերջնապէս կը հաստատեն մեր այն ենթադրութիւնը, որ եթէ Խանջեան ողջ մնար, անպայմանօրէն ներկայիս կալանքի տակ կը գտնուէր եւ վաղ թէ ուշ «[illegible]» նման պիտի գնդակահարուէր: Այս անփառունակ եւ անարգական վախճանը յայտնի էր իրեն՝ Խանջեանին, եւ ան գերադասեց վերջ տալ իր կեանքին՝ խայտառակ մահէն ազատուելու համար: Սուտ ու կեղծիք էր պաշտօնական սկզբնական այն յայտարարութիւնը, երբ թէ Խանջեան անձնասպան եղաւ «քաջութիւնը չունենալով շտկելու իր սխալները»: Այն «սխալները», որոնք կը մատնանշուին անձնասպանութենէն երեք ամիս վերջը, ոչ խոստովանելով եւ ոչ ալ շտկելով այլ եւս չէին փրկեր Խանջեանը: Որովհետեւ գլխաւոր ամբաստանագիրն այն չէ, թէ Խանջեան իր ղեկավարի դիրքին մէջ «արթուն» չէ գտնուած եւ «հովանաւորելով որոշ ազգայնական տարրեր» անուղղակի օժանդակած է անոնց «հակայեղափոխական» գործունէութեան: Այլ այն, որ Խանջեանն ինքն անձամբ գլխաւորած եւ ղեկավարած է Հայաստանի «հակայեղափոխական - ազգայնական [illegible]» աշխատանքները եւ իբրեւ «դաւաճան» գործած է ընդդէմ խորհրդային իշխանութեան եւ համայնավար կուսակցութեան:

Խանջեանի դէմ ուղղուած ամբաստանագիրը քանի մը կէտերէ է կազմուած.

1. Խանջեանը շարունակողը եւ արտայայտիչն է հանդիսացած Հայկոմկուսի «նացիոնալ - ուկլոնիստ սպեցիֆիկներու» քաղաքականութեան:
2. Խանջեանը հովանաւորողական դիրք է ունեցած հանդէպ Հ. Յ. Դաշնակցութեան:
3. Խանջեանը «համազգային ճակատ» ստեղծելու հակակուսակցական եւ հակայեղափոխական գաղափարն է ունեցած:
4. Խանջեանը պաշտպանած է հայ մշակոյթի «ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ ազգայնական» ձգտումները:
5. Խանջեանի վեցամեայ տիրապետութիւնը աղէտաբեր հետեւանքներ է ունեցած Հայաստանի համար:

Կ'արժէ առանձին առանձին քննութեան առնել այս ծաւալուն ամբաստանութիւնները:

ՌՇԻՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Անցեալները գրեցինք թէ Մուսթաֆա Քէմալ Փաշա գաւառակին մէջ կարգ մը տուներու դուռներուն վրայ փակցուած էին «մի մոռնաք կրօնքը» վերտառութիւններ: Այս խնդրին [illegible] կալուած են: Ամբաստանեալներուն ղեկավարն է գաւառակին երեւելիներէն մէկը:

«Ճիմհուրիէթ» կը գրէ թէ քննութիւնը հաստատած է որ եղածը խոճազութեան (սոֆթայութեան) գործ մը չէ, այլ անձնական քէնէ բխած շարժում մը: Նպատակն է եղած դժուար դիրքի մը մատնել գաւառակին անդորրութեամբ չհաշտուող մարմինները:

ԿԱՆԳՈՒՆ Է ԱՆ

Կը կարծէ՞ք թէ բաւական չըլլան ձեր մէկ ձեռքին մատները՝ համրելու համար մեզի բարեկամ օտար անձնաւորութիւնները:

Ու չէ՞ք ընդունիր, որ խարխլած է, մինչեւ իսկ գուցէ հիմնովին փուլ եկած՝ անոնցմէ կազմուած ճակատը:

Կանգուն է, սակայն, պարոն Քրաֆթ Պօնար: Մեզի հետ է ան: Մեզի համար է ան: Բովանդակ կեանքը նուիրած մեր դատին, երիտասարդ տարիքէն սկսեալ, 1896ի համիտեան ջարդերուն արձագանգէն ի վեր, քառասուն տարի եւ տակաւին այսօր, կը գործէ ան, կը խօսի ան, կը գրէ ան, կը վազէ ան, կը պայքարի ան՝ մեզի համար, մեր դատին համար:

Ան մէկն է անոնցմէ՝ որոնց համար չէ լուծուած հայկական խնդիրը: Եւ սակայն, օր մը պիտի լուծուի ան:

Հայ կեանքի վերաբերեալ որ եւ է մանրամասնութիւն, բայց մանաւանդ բարբար հայ սփիւռքին, մեծապէս կը հետաքրքրէ զինքը:

Վերջերս, խորապէս ցաւեցաւ, երբ իրեն հաղորդուեցաւ Զօպանեան - Բաշալեան ձեռնարկին ձախողման լուրը: Շատ ափսոսաց:

Ինչ որ սակայն, այսօր, զիս կը մղէ որ զինքը վերստին ձեր ուշադրութեան յանձնեմ, այդ իր վերջին գրքոյկն է, «Նախ եւ առաջ» վերնագրով, քանի մը օր առաջ լոյս տեսած:

Պարոն Քրաֆթ Պօնար շատ մը հրատարակութիւններ ունի մեր մասին: Տարիներէ ի վեր եւ կանոնաւորապէս ամէն տարի աշնան, անիկա կը ներկայացնէ, կը վերլուծէ, կը յիշեցնէ անխուսափելիին՝ յաւիտենական հարցը, հայկական խնդիրը, տարբեր ձեւի տակ, տարբեր անունի տակ եւ միշտ նորանոր դրուագներով համեմուած:

Ահաւասիկ մէջբերում մը ձեզի՝ իր գրքոյկներէն.— Հայերը, Արդարութիւն եւ բարենորոգում: Հայկական խնդիրը: Առանց օջախի: Հապա Հայե՞րը: Քարիւղ, Հայաստան, Որբեր:

Անոնք հիմա, եթէ կ'ուզէք, իր վերջին գրքոյկը, Նախ եւ առաջ, եւ տխուր հաստատումներու, պարտուած խորհրդածութիւններու ընկերակցութեամբ՝ թղթատենք զայն:

Ցափշտակենք, երկրորդ էջէն, սա խօսքը: «Ճի՜շդ է: Պատերազմէն վերջը, մենք ունեցանք Ազգերու Դաշնակցութիւնը: Ու ան ժողովուրդներուս գեղեցիկ յոյսը եղաւ: Բայց, Ազգերու Դաշնակցութիւնը չիրականացուց իր խոստումը... Որովհետեւ անոր անդամները չուզեցին» ...

Քիչ մը անդին, կը շարունակէ ան, այն որ Ազգերու Դաշնակցութեան պալատին հանդիպակաց շէնքի մը մէջ կը բնակի:

«Ազգերու Դաշնակցութիւնը փոխա- [illegible] արդարութեան հիման վրայ, անհամաձայնութիւններու հեղրոն մը դարձաւ»:

Ու ի՞նչ կը մաղթէ Պ. Քրաֆթ: Պէտք է որ վերածնի Ազգերու Դաշնակցութիւնը: Ու ամէն բանէ առաջ՝ «արդարութիւն եւ համերաշխութիւն»: Անոնք սիրական երկու բառերն են Պ. Քրաֆթին:

Խորապէս կը ցաւի ան ողբալի այն իրողութեան համար, որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը լքած է հայկական հարցը: Ու ցաւումի պոռթկում կ'ընդնշմարէք իր տողերուն մէջ, երբ ան կը յիշեցնէ ձեզի թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը իր ծոցը ընդունեց Թուրքիան եւ բոլշեւիկ Ռուսիան, «առանց ապահովութեան, առանց պայմանի»:

Ու կ'անդրադառնայ թէ ոչ ոք փորձեց յիշեցնել դատման մը «ահռելի անարդարութեան»՝ երբ Մոնթրէօյի մէջ, դաշնագիրներ վերաքննութեան կ'ենթարկուէին:

Արտօնել, օրինակի համար, Հայերը որ երկիր վերադառնան, «օգտագործելու համար վերստին՝ այն հողերը, որ այսօր ամայի, ժամանակին այնքան բարգաւաճ էին, շնորհիւ Հայերու յամառ աշխատանքին»:

Կամ Ժընեւի հայ օջախին այս կամ այն պատանին, օրինակի համար, «Սթամպուլ երթալ եւ գոնէ քանի մը օր, իր ծերունի մայրը ողջագուրել»..

Քրիստոնեայ աշխարհը մերժեց, մեզ մոռցաւ. մեզ կ'անգիտանայ: Բայց «ի՞նչ մեծ ամօթ, ան կը զրպարտէ զոհերը եւ կ'արդարացնէ ու կը պաշտպանէ դահիճները»:

Այս օրինակներուն մէջ, ես մէկէ աւելի անգամներ խօսած եմ Պ. Քրաֆթի եւ իր գործի մասին: Գիտէք թէ Զուիցերիացիք, քառասուն տարիէ ի վեր մեզմով կը զբաղին:

Անոնք երկար տարիներ հայ որբեր խնամած ու կրթած են Սեբաստիոյ իրենց որբանոցին մէջ: Ցետոյ Սամսոն ու Պոլիս: Եւ 1922էն ի վեր, Զուիցերիոյ մէջ:

Ձեզմէ իւրաքանչիւրը գիտէ Պրնիէն — Ժընեւի Հայ դպրոցը: Պիտի չուզէ՞ք սակայն, իմանալ թէ՝ ի՞նչ վիճակի մէջ է ներկայիս այդ հիմնարկութիւնը:

Պրնիէնի դպրոցը փակուած է 1933էն ի վեր: Տղաքը մեծցան եւ Ժընեւ իջան: Ու դաստիարակ - ուսուցիչները ցրուեցան: Կը մնայ Ժընեւի օջախը, մարելու մօտ կրակ մը, որ կը յամառի, դեռ կը մխայ:

Քանի է թիւը այն տղոց, որոնք տակաւին չեն աւարտած իրենց դպրոցական կամ արհեստագիտական շրջանը: Երբեք չորս տարուան գործ կայ դեռ:

Բայց, անոնցմէ զատ, կան երեւնակ մը նախկին սաներ վկայուած, որոնք հայ օճախին կապուած են ակամայ: Որովհետեւ, ո՞ւր կրնան երթալ: Փակուած են բոլոր դուռները:

Ականջ տուէք սա դրուագին: Սաներէն մին կը ստանայ պաշտօնի վկայականը ու պէտք է որ մեկնի ծննդավայրին քով, Ռումանիա: Բացարձակ մերժում: Ուրեմն, կը մնայ Ժընեւ. Եւ երկու տարուան աշխատանքէն վերջը, կը ստանայ առեւտրական բարձրագոյն ուսմանց վկայականը: Ուսման այս շրջանին, ան հայ օջախին մէջ կ'ուտէ, կը պառկի, բայց կը ստիպուի, միաժամանակ [illegible] հագուստի եւ կօշիկի պէտքերը: Որովհետեւ մի մոռնաք որ Պ. Քրաֆթ սնտուկ չունի այլ եւս: Անցեալ ամառ, կրկին կը դիմեն ռումանական կառավարութեան: Դարձեալ մերժում

Իբր տիպար տուի այս օրինակը: Միւս բոլոր վկայեալները նոյն կացութեան մէջ կը գտնուին: Ու վաղը նոյն կացութեան պիտի ենթարկուին անոնք որ պիտի վկայուին: Մոլորակի վրայ, տեղ չկայ անոնց համար:

Պ. Քրաֆթի հայ օջախը կը ճգնի պատսպարել զանոնք, որչափ որ կրնայ: Ոմանք քիչ, թէ շատ կ'աշխատին դուրսը: Եւ օջախը պակասը կը լրացնէ:

Ինչպէս կը տեսնէք, դպրոց գոյութիւն չունի այլ եւս: Օջախ - ապաստան մըն է որ կը մխայ ...

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

Աղեքսանդրիոյ ԹԱՆԳԱՐԱՆՆ ՈՒ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ

Աղեքսանդրիոյ պալատին շատ մօտ էր, որ Պտղոմէոս Ա. հիմնեց համբաւոր Թանգարանը: Անունին «Թանգարան» բառը այսօրուան իմաստը չունէր: Ան մուսաներու եւ տաճարի սկզբնական իմաստն ունէր: Փիլիսոփայական դպրոցները սովոր էին կրօնական համայնքներու պէս կազմակերպուիլ եւ իւրաքանչիւրը ինքզինք պաշտամունքի մը կեդրոնը կը նկատէր: Պիւթագորեաններու դպրոցը մուսաներու պաշտամունքը ընդունած էր: Աթէնքի ճեմական դպրոցը, այն որ Արիստոտէլի գրադարանը պահպանեց, «Թանգարան» մը ունէր: Աղեքսանդրիոյ մէջ «Թանգարանի» մը հետ գրադարան մը հիմնելու գաղափարը հաւանաբար Դեմետրիոսի գանկին մէջ սաղմեր է: Ան Աթէնքի դպրոցներուն պէս տեսակ մը համալսարան ըլլալու էր: Գրագէտներն ու գիտնականները, որոնք Թանգարանի անդամ ընտրուած էին, ձրի սնունդ կը ստանային եւ որ եւ է տուրքէ զերծ էին: Այսպէս, կը յուսային յունական աշխարհին բոլոր կողմերէն արժէքաւոր մարդիկ Աղեքսանդրիա բերել: Երկրորդ եւ երրորդ Պտղոմէոսներու ժամանակ Աղեքսանդրիոյ արքունիքը կարելի էր գտնել գրագէտներու, գիտնականներու եւ բանաստեղծներու շատ փայլուն ընկերութիւն մը: Մեր թուականէն երեք դար առաջ փիլիսոփայութեան ու բարքերու կատակերգութեան համար Աթէնք առաջին տեղը կը գրաւէր դեռ, բայց Աղեքսանդրիան գրականութեան, գիտութեան (բժշկութիւն, աշխարհագրութիւն, ուսողութիւն) եւ բանաստեղծութեան կարեւոր կեդրոնն էր:

Թանգարանին կից ստեղծեցին յունարէն գիրքերու ամէնէն ընդարձակ գրադարանը, որ աշխարհիս մէջ գտնուէր: Աղեքսանդրէն առաջ անհատներ կամ քաղաքներ ինչպէս Կնիդոս, արդէն գիրքերու հետաքրքրող նիւթերու մասին փաթթոններու հաւաքածոներ կազմեր էին: Եւրիպիդէս իր ժամանակի Աթէնքին համար պատկառելի գրադարան մը ունէր եւ Արիստոտէլ մագաղաթներու թերեւս քանի մը հարիւր փաթթոններ հաւաքած էր: Բայց գրադարան մը հիմնելու համար Եգիպտոսի յոյն թագաւորին տրամադրած միջոցները ոչ ոք ունէր: Համայն յոյն աշխարհին մէջ Աղեքսանդրիոյ համար գիրքեր կը գնէին: Այն բաները որ յետոյ կը պատմուէին հսկայական գնումներու մասին, գուցէ ճշմարիտ չըլլան, բայց ապահովաբար գաղափար մը կուտան առաջին Լագիդեաններու թափած ջանքերու մասին: Այսպէս կը պատմուի թէ Պտղոմէոս Գ. Աթէնքէն փաթթոններ փոխ առաւ, [illegible] Սերապիդոսի վաւերական բնագիրները կը պարունակէին, այն

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

ԳԸՄԼԻՆԵՐՈՒ ԿՌԻՒԸ

Թուրքերը մօտեցան Գըզըլ Չախչախին: Մեր գունդը հրաման ստացաւ լուսաբացէն առաջ գտնուիլ Վարդանլու, իսկ Երեւանեան գումարտակը մեզի պիտի հասնէր առաւօտեան: Ուղեւորը կը վերցնէ եւ գիշերով կը շարժինք դէպի Վարդանլու (նոյ. 4):

Արեւի առաջին ճառագայթներու հետ հազիւ թէ գիւղին բլուրները հասած էինք, երբ քանի մը խումբերու դէպի մեզ յառաջանալը նկատեցինք: Առաջին առթիւ, ենթադրեցինք թէ մեզի հետեւող Երեւանեան գումարտակը ըլլալու էր, սակայն յանկարծակիի եկանք՝ երբ ուժեղ համազարկ մը բացուեցաւ մեր վրայ: Թուրք հետեւակ գումարտակ մըն էր որ կը ջանար մեզմէ առաջ նոյն բլուրները գրաւել: Առանց մեր պաղարիւնը կորսնցնելու կրակով կը պատասխանենք, մեր գնդացիրը կը սկսի գործել: Կը հրամայեմ խոկոյն գրոհ տալ թշնամիին վրայ:

Թշնամին չկրնալով դիմանալ մեր կրակին եւ յառաջխաղացման՝ խուճապահար ետ կը քաշուի: Կը հալածենք մինչեւ Գըմլիներու (Պէօյիւք ու Քիւչիւք) ստորոտը: Կռիւի կը մտնէ թրք. հեծեալ կիսաբաժին մը գրոհ տալով մեր վրայ: Մեզի օգնութեան կը հասնի հրետանին իր կրակով, ռումբերը կ'որոտան եւ լեռ ու ձոր կը դղրդայ: Կռիւը կը սաստկանայ եւ կ'ընթանայ միշտ ի նպաստ մեզի մինչեւ որ խաւարը կ'իջնէ: Մենք կը մնանք մեր դիրքերուն վրայ:

Մէկ օր առաջ Ալեքսանդրապոլի մէջ համայնավարները փորձած էին ըմբոստութիւն մը, սակայն շնորհիւ Սեպուհի ներկայութեան եւ ձեռք առած խիստ միջոցներուն՝ անդորրութիւնը հաստատուած էր, իսկ մեր յաջող կռիւին լուրը առած ատեն խանդավառութիւնը իր գագաթնակէտին կը հասնի: Եւ ահա սայլերով մեզի կը բերեն ուտելիք, ծխախոտ, միրգ եւն.:

Յաջորդ օրը կը պատրաստուէինք շարունակել մեր յառաջխաղացումը եւ իյնալ Գըզըլ Չախչախի թիկունքը, յանկարծ հրաման կը ստանանք նահանջել դէպի Ալեքսանդրապոլ, ու քաղաք չմտած կամուրջի գլխուն սպասել երկրորդ հրամանին:

Ետ կը քաշուինք, երբեմն շատ մօտիկէն մեզ կը հետապնդեն թուրք հեծեալ խումբեր, կը ստիպուինք կրակել, բայց կը զարմանանք որ մեզի չեն պատասխաներ... Երեկոյեան ուշ ատեն միայն կ'իմանայինք որ զինադադար կնքուած է Ալեքսանդրապոլը յանձնելու պայմանով:

Կը հասնինք Ալեքսանդրապոլի առջեւ, Ախուրեանի ափին կը կանգնինք՝ ստանալու համար երկրորդ հրամանը: Ի զուր... Մէկ քանի ձիաւոր կ'ուղարկեմ քաղաք, Զօր. Սիլիկեանի սպայակոյտին հրամանները ստանալու: Մեծ եղաւ զարմանքս երբ մեր ձիաւորները քառասմբակ քշելով եկան յայտնելու որ սպայակոյտը մեկնած է, քաղաքը համայնավարներուն ձեռքն է, ամէն կողմ կարմիր դրօշակներ կը ծածանին... Անոնց ետեւէն կը հասնի կառքը նստած հայկ. պատուիրակութիւն մը, մեզ... թրք. բանակը կարծելով՝ եկած էին դիմաւորելու...

Թշուառականները ուրախ էին որ «ընկեր» Քէմալը կուգար վերջապէս:

Անստոյգ եւ յիմար վիճակի մը մատնուած էի, մեր ետեւէն թրք. բանակը կը հասնէր, բայց քաղաք չէի ուզեր մտնել, ներքին կռիւներու պատճառ պիտի դառնայինք: Զօրախումբէս կտրուած էի, ուղեղիս մէջ ահռելի փոթորիկ մը առեղծուած էր, երբ ձիաւոր մը առջեւս ցցուած ինծի յանձնեց փոքրիկ տոմսակ մը գնդ. Իշխանեանի կողմէ գրուած, որով ինծի կը հաղորդուէր բռնել Ջաջուռի ուղղութիւնը: Ակամայ բերնէս շատ կծու բառեր թռան այդ անմեղ զինուորի հասցէին եւ անոր գլխու վրայէն մինչեւ ...

Առանց քաղաք մտնելու, շտապ կամուրջը անցանք եւ Սեւեռակի զօրանոցներու առջեւէն, երկաթուղիի կայարանին մօտէն բարձրացանք խճուղիին վրայ ու բռնեցինք Ջաջուռի ճամբան (նոյ. 6):

ՋԱՋՈՒՌԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Ջաջուռ գիւղն ենք: Առաւօտ մը մեր պահակները ներս առաջնորդեցին Թուրք հեծելազօրայ տեղակալ մը 5 ձիաւորներով միասին: Թուրք սպան մեզի յանձնեց բաց ծրար մը, Թուրքերէն լեզուով գրուած զինադադարի պայմանները: Շատ խիստ եւ ծանր էին այդ պայմանները: Ամէն բանէ առաջ Գարաքիլիսէին պէտք էր յանձնել 24 ժամուան մէջ 2000 հրացան, 20 հատ ծանր եւ 40 թեթեւ գնդացիրներ սարքով ու կենդանիներով միասին: 3 մարտկոց հրետանի: 4000 ջորի, 1000 սնտուկ հրացանի փամփուշտ եւ 6000 թնդանօթի ռումբ: 2 վայրաշարժ եւ 50 վակոն: Մնացեալ յօդուածները կը գծէին զին. մասերու տեղափոխութիւնները, նոր սահմանները, բանակցութեանց վայրը եւն.:

Թուրք սպայի հետ փոքրիկ զրոյց մը ունեցանք, ան յայտնեց որ կը ճանչնայ մեր գունդը. գիտէ թէ վերջին անգամ մենք կռուեցանք Գըմլիներու մօտ իրենց կիսաբաժնին դէմ, գիտէին նոյնպէս որ մեր գունդի մէջ շատ մը տաճկական բանակի հայ սպաներ կան: Երկու հակառակորդներու միջեւ պատահական այս փոքրիկ խօսակցութենէն պարզ կարելի էր հետեւցնել որ անոնք շատ լաւ տեղեակ էին հայկ. բանակի մասին:

Ինչպէս վերեւ տեսանք, զինադադարի պայմանները այնքան ծանր եւ անպատուաբեր էին որ մերժուեցան հանրապետական կառավարութենէն եւ խօսքը դարձեալ մնաց թնդանօթին:

Ջաջուռի ճակատի վրայ կեդրոնացած էր Սեպուհի բրիգատը, 7րդ եւ 8րդ գունդերը: Երկաթուղիին կայարանի առջեւ ցցուած լեռները եւ դէպի աջ գտնուող գիծը յանձնուած էր մեր գունդին, իսկ երկաթուղիէն ձախ մինչեւ Ջաջուռ գիւղը 7րդ գունդին:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(14) (Շար.)

ՎՐԻՊԱԿ.— Սոյն յուշերուն 19 նոյ. յօդուածին մէջ՝ Բ. սիւնակի 10րդ տողէն յետոյ աւելցնել՝ Ա. գունդ՝ 1500 սուին (Մազմանեան): Ինչպէս նաեւ 5րդ սիւնակի 28րդ տողը «Երբ առիթ ունեցանք խօսելու՝ կարդալ երբ առիթ ունեցանք Դրոյի հետ խօսելու:

պատճառաբանութեամբ թէ Աղեքսանդրիոյ գրադարանին համար ընդօրինակել տալ կ'ուզէ, երբ երաշխաւորութիւն այս արժէքաւոր հատորներուն՝ ստիպուած էր տասնըհինգ տաղանդ գրաւ դնել: Բայց բնագիրները պահեց եւ Աթէնք ղրկեց միայն ընդօրինակութիւնները: Բնականաբար հարկադրուեցաւ տասնըհինգ տաղանդը հոն թողուլ:

Ըստ Ցեցէսի, երբ թէ Կալիմաքոս ըսած է թէ Պտղոմէոս Գ.ի ժամանակ Աղեքսանդրիոյ գրադարանը 400.000 «խառն» փաթաթներ կը պարունակէր եւ 90.000 «անխառն»: Այս վերջինները հաւանաբար միայն մէկ երկ բովանդակող փաթաթներ էին: Գալով «խառն» փաթաթներուն՝ թերեւս անոնք մագաղաթեայ փաթաթներ էին, որոնց վրայ մէկէ աւելի երկեր կային: Սերապիոնի մէջ կցորդ գրադարան մը հիմնուեցաւ, մասնաճիւղ կամ «արտաքին» կոչուած: Այս մասնաճիւղը, որ ըստ Ցեցէսի՝ Պտղոմէոս Բ. հիմնեց, 42.800 փաթաթներ կը պարունակէր: Պիրթ կը կարծէ թէ այս 500.000 փաթաթներէն շատեր պատճէններ եղած ըլլալու են, որովհետեւ մինչեւ այս շրջանը յունարէն լեզուով գրուած երկերուն ընդհանուր թիւը այդ թիւէն պակաս եղած ըլլալու է: Կը կարծուի թէ ժամանակակից փիլիսոփաներէն Եպիկուր եւ Քրիսիպպոս իրենց սեփական երկերէն մին 300, միւսը 705 փաթաթներ թողուցած ըլլան: Կ'երեւի թէ Աղեքսանդրիոյ գրադարանը միայն ուսանողներուն ծառայած չէ, որոնք հոն պրպտումներ կ'ընէին, այլեւ ընդօրինակութիւններ ընելու, որոնք կը պահուէին կամ կը ծախուէին: Գրադարանապետը որ «վարիչ Աղեքսանդրիոյ մեծ մատենադարանին» տիտղոսն ունէր, միանգամայն հրատարակութիւններու տնօրէն եւ հրատարակիչ եղած ըլլալու է: Առաջին գրադարանապետը Եփեսացի Զենոդոտն էր, այդ շրջանին նշանաւոր գրագէտ, որ պաշտօնը պահեց Պտղոմէոս Ա. իշխանութենէն նուազագոյնը մինչեւ 245: Իր գլխաւոր գործը Հոմերոսի բնագրին կը վերաբերէր: Ողբերգակ բանաստեղծներու երկերը դասաւորելու եւ ցուցակագրելու համար երկու ժամանակակից բանաստեղծներ իրեն կ'օգնէին,— Եւոլիացի Աղեքսանդր եւ Լիկոփրոն:

(Մեզի հասած է Լիկոփրոնի բանաստեղծութիւններէն մին, «Աղեքսանդրա» իր մթութեամբ ու իմաստակութեամբ նշանաւոր):

Երկրորդ գրադարանապետը թերեւս Կալիմաքոս էր: Վերջինս թէեւ գրադարանին պարունակած երկերուն «դասաւորեալ գրացուցակը» կազմած էր, սակայն չէ որ միանգամայն վերակացու եղած ըլլայ: Այս գրացուցակը, որ «Ցանկ բոլոր անոնց որ գրական ասպարէզին մէջ նշանաւոր եղած են» կը կոչուէր, առանձին մագաղաթի 120 փաթաթներէ բաղկացած էր: 235ին (Ք. Ա.) Երատոսթենէս գրադարանապետ անուանուեցաւ: Դպրութեան եւ գիտութեան շատ հմուտ էր, մանաւանդ աշխարհագրութեան եւ ժամանակագրութեան մէջ իր կարողութիւնով համբաւաւոր, Պտղոմէոս Գ. իր գահաժառանգին դաստիարակութիւնը անոր յանձնեց: Երբ Պտղոմէոս Փիլոպատոր անուամբ գահ բարձրացաւ, իր ծերունազարդ վարպետին պատիւ չբերաւ: Երատոսթենէս Փիլոպատորէն աւելի երկար ապրեցաւ եւ մեռաւ 195ին, եօթանասուն տարեկանին: Գրադարանին մէջ անոր յաջորդեց Արիստոփան Բիւզանդացին, Հոմերոսի մասնագէտ, որ Զենոդոտի գործը շարունակեց: Իր գործունէութիւնը ընդհանրապէս յոյն բանաստեղծութեան վրայ կը ծաւալէր եւ Կալիմաքի «ցուցակին» յաւելուածը գրեց: Ցետոյ 180ին Արիստոփանին յաջորդեց Արիստաքոս Սամոթրակեցին, ուրիշ մեծ հոմերոսագէտ մը: Կը կարծուի թէ գրագէտներու շարքին կը պատկանէր, որ ստիպուեցաւ Փիլոմետորի մահէն վերջ Աղեքսանդրիայէն հեռանալ, որովհետեւ հանդուցեալ թագաւորին կուսակից էր եւ այս պատճառաւ զանոնք թշնամի կը նկատէր: Մեռաւ Կիպրոսի մէջ 145ին (Ք. Ա.): Լագիտոսեաններու գերդաստանին անկման շրջանին Արիստարքոսի արժանիքն ունեցող ոչ ոք կար, գրադարանապետի պաշտօնին յարմար:

Հ. Պ.

«ԱՌԱՔԻՆԱԶԱՐԴ ԿՈՍՓՈԹԻՆՆԵՐ»

— . —

«Ճիւմհուրիյէթ»ի խմբագրական քարտուղար Ապիտին Տավէր կը գրէ թէ «Պուլկարիոյ ամէնէն հակաթուրք թերթն է արաբական տառերով հրատարակուող «Մէտէնիյէթ» թերթը, որ իբր թէ իսլամական եւ — «հաչա» — թրքական թերթերէն է:

Այդ թերթին խմբագրապետին եւ միւս խմբագիրներուն անունները «օֆ»ով կը վերջանան, ինչ որ կը բաւէ ցուցնելու անոնց թրքութեան եւ իսլամութեան աստիճանը: Այդ առաքինազարդ կոսփոթիններուն բուն գործը խառնակչութիւնն է, իսկ հաւատքը՝ դրամը (լէվա):

Արտատպելով մեր այն լուրը թէ կարգ մը ցնորամիտներ Պրուսայի դուռներուն վրայ կախած են «ձեր կրօնքը մի մոռնաք» վերտառութիւններ, այդ թերթը Պուլկարիոյ Թուրքերուն կը յանձնարարէ Թուրքիա չգաղթել եւ սա խրատը կուտայ.

«Փոհութիւն Աստուծոյ որ հպատակներն ենք արդարասէր Պուլկարիոյ որ կը պաշտպանէ մեր կրօնքը, կրօնական ամէն ազատութիւն կուտայ եւ կը յարգէ մեր իրաւունքները»:

Արդեօք կա՞յ այնքան ապուշ մը որ հաւատայ թրքութեանը եւ իսլամութեանը այս փաթթոցաւոր կոսփոթիններուն, որոնք Պուլկարիան կը նախընտրեն Թուրքիայէն, եւ նոյնիսկ գոհութիւն կուտան Աստուծոյ որ Պուլկարիոյ իսլամները քրիստոնեայ պետութեան մը հպատակները եղած են:

Այս թերթը ի՞նչպէս կը հրատարակուի, երբ անոր պատկանած իսլամական ընկերութիւնը 200է աւելի անդամ չունի. իսկ անոնց տալիք դրամով այդ տեսակ քուրջի կտոր մը անգամ կարելի չէ հրատարակել: Որովհետեւ այդ չէրչի սօֆթաները գիտեն միայն դրամ առնել եւ ոչ թէ տալ: Իրողութիւնը այն է որ, այդ թերթը հրատարակողն է պուլկար արտաքին նախարարութեան կրօնական տնօրէնութիւնը: Դրամը կը վճարուի գաղտնի վարկէն եւ նպատակն է Թուրքիոյ դէմ անոր գրել տալ գրութիւններ, զորս չեն կրնար գրել պուլկար թերթերը: Միեւնոյն ատեն կ'ուզեն Պուլկարիոյ Թուրքերուն մէջ հոսանք մը առաջ բերել Թուրքիոյ դէմ: Այս հոսանքին ճգտումը յայտնի է.— այդտեղի Թուրքերը ազէտ թողուլ:

Եւ երբ մեր կառավարութիւնը բողոքէ, Պուլկարներուն համար դիւրին կ'ըլլայ ըսել.

— Ի՞նչ ընենք, գրողները Պուլկարներ չեն, այլ Թուրքեր: Մենք չենք խառնուիր Թուրքերու ազատութեան:

Եթէ ընդունինք իսկ որ այս է իրականութիւնը, պուլկար գրաքննութիւնը ինչո՞ւ կը թոյլատրէ այդ գրութեանց հրատարակութիւնը:

Ա՞յս է Թուրքիոյ հանդէպ բարեկամութիւնը, զոր յանկերգի նման կը կրկնեն Պուլկարները»:

ԳԱԲՐԻԷԼ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ

— —

Ինչպէս գրած էինք կիրակի օրուան թիւով, Գաբրիէլ Նորատունկեան մեռաւ Փարիզի մէջ, նոյ. 20ին: Ծնած էր 1852ին Սկիւտար (Պոլիս): Նախնական կրթութիւնն ստացած էր Գատը Գիւղի Ֆրէրներու վարժարանին մէջ, ուրկէ շրջանաւարտ եղաւ 1869ին: 1870 օգոստոսին իր հօրը էքմէքճի պաշը Գրիգորի մահէն վերջ իբր օժանդակ պաշտօնեայ մտաւ Բ. Դրան՝ արտաքին գործերու նախարարութեան դիւանական արձանագրութեանց գրասենեակը, բայց ուսումը կատարելագործելու համար նոյն տարին եկաւ Փարիզ, ուր 1870—76 վեց տարի պատրաստուեցաւ դիւանագիտական ասպարէզին: Փարիզի մէջ աւարտեց իրաւաբանական վարժարանը, հետեւեցաւ Քօլէժ տը Ֆրանսի, Սորպոնի, էքօլ տէ սիանս փօլիթիքի դասընթացքներուն:

Փարիզ ուսանող եղած ատեն՝ 1873 սեպտ. 3էն սկսեալ օսմ. դեսպանատան պատուակալ կցորդ եղաւ: 1875 դեկտ.ին Փարիզի դեսպան Ալի փաշայի հետ Պոլիս դառնալով Բ. Դրան արտաքին թղթակցութեանց դիւանին քարտուղար կարգուեցաւ: 1878ի ռուս եւ թուրք պատերազմէն վերջ սահմանագծման յանձնաժողովին եւ ուրիշ միջազգային յանձնաժողովներու անդամ եղաւ: 1881 մայիս 9ին Զէթինէի օսմ. դեսպանատան քարտուղար, 1883 ապրիլին Բ. Դրան իրաւագէտ խորհրդական նշանակուեցաւ: Այս վերջին պաշտօնին վրայ մնաց երկար ատեն:

1908 յուլիսին Օսմ. Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ Առեւտրական եւ Հանրօգուտ շինութեանց նախարար եղաւ, ծերակուտական եւ Լահէյի Միջազգ. յանձնաժողովին օսմ. պատուիրակ նշանակուեցաւ: 1912ին Պալքանեան պատերազմի նախօրեակին Կամիլ Ահմէտ Մուխթար փաշայի դահլիճին մէջ արտաքին գործերու նախարար եղաւ:

Գաբրիէլ Նորատունկեան ազգային կեանքի մէջ ալ կարեւոր դեր կատարած է՝ երիտասարդ հասակէն՝ անդամակցելով Հոգաբարձութեանց, Տնտեսական Խորհուրդին: Ազգ. երեսփոխան ընտրուած է Սկիւտարէն (1882 նոյ. 15ին), քաղաքական ժողովի անդամ (1885 յունիս 28), Ազգ. Ժողովի Ա. ատենապետ (1894), Ցովսէփ Իզմիրեանց գրական յանձնաժողովին ատենապետ (1885էն սկսեալ), Սանասարեան խնամակալութեան ատենապետ (մինչեւ իր մահը): Կտակակատար Մատթէոս Խերեան կտակին:

Զինադադարին Փարիզ անցնելով, զբաղեցաւ Հայկական Դատի հետապնդման գործով եւ Պօղոս Նուպարի քաշուելէն վերջ նախագահ նշանակուեցաւ Ազգ. Պատուիրակութեան: Պատուակալ նախագահն էր Հ. Բ. Ը. Միութեան: Ֆրանսերէն լեզուով եւ 4 մեծ հատորով Փարիզի մէջ 1897—1903 հրատարակած է օսմ. կայսրութեան կնքած միջազգային բոլոր դաշնագիրները՝ 1300էն մինչեւ 1902 թուականը (Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman): Խիստ արժէքաւոր եւ փնտռուած գործ մը:

Իր մահով կ'անհետանայ հին սերունդի տիպար ներկայացուցիչ մը, որ պետական ու հանրային բեղուն գործունէութիւն մը ունեցած է:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը

ՇԱՎԻԼ, 17 նոյ.— Ինչպէս նախորդ տարիներուն, այս տարի եւս, «Համազգային»ի տեղւոյս մասնաճիւղը սարքեց «Մշակոյթի Օր»ուան հանդէս մը, դժբախտաբար գաղութին երեք քառորդ մասը կը փայլէր իր բացակայութեամբ:

Հանդէսին նախագահ եւ մասնաճիւղիս ատենապետ Պ. Ց. Պօղոսեան շատ արդար կերպով դիտել տուաւ այդպիսիներու անտարբերութիւնը գործի մը հանդէպ, որ անխտիր ամէն Հայու սրտին պէտք է խօսի, առանց դաւանանքի եւ կուսակցական զանազանութեան:

Նոյնը շեշտեց օրուան բանախօսը Պ. Հայկ Արամ Քիպարեան, որ աւելցուց թէ «Համազգային»ը միակ դէտինն է պարփակելու ազգին բոլոր հոսանքները եթէ կ'ուզեն որ սփիւռքի հայութիւնը եւ մանաւանդ նորահաս սերունդը չմոռնան հայ գիրն ու լեզուն եւ պատմութիւնը, դաստիարակուին ապագայ քաղաքացիներ դառնալու Հայաստան աշխարհին:

Հանդէսին գեղարուեստական մասը կը բաղկանար օրուան պատշաճ խմբերգներէ տեղւոյն սիրող ուժերէն եւ փոքրիկներէն կազմուած խառն խումբի մը կողմէ:

Հաճելի էին երկու մեներգները տիկ. Պ. Խսկիճեանի կողմէ: Յաջող արտասանեցին Տէր եւ Տիկ. Փ. Օհաննէսեանները, ինչպէս եւ Օր.ներ Ս. Գաարդեան եւ Ս. Սարեան եւ դեռատի Օր. Ա. Շարապխանեան Զարենցի «Անուշ Հայաստանին:»

Սրահը զարդարուած էր «Յարգա՜նք հայ մտքի մշակներուն» եւ «Ապրեցնենք հայ գիրն ու լեզուն» վերտառութիւններով եւ բեմին վրայ խոշորատառ Ա.Բ.Գ.ը Մեսրոպեան փետուրգրիչին հետ դալարներու մէջ:

Հանդիսականներու կուրծքին՝ մանուշակներ թարմ ու անուշահոտ, այնպէս թարմ պահել տալու համար ազգային ոգին ալ իրենց սրտին մէջ:

Մ. Ս.

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ

Աթէնքի Նոր Օրը կը գրէ.— Նկատի ունենալով որ գործադրութեան դրուած է Հայերու հելլենահպատակութեան օրէնքը, որով մինչեւ 31 տարեկան Հայերը կը նկատուին հելլենահպատակ, ներքին նախարարութեան օտարականներու ճիւղը այլ եւս ինքնութեան թուղթ չի տար այդ տարիքը ունեցող Հայերուն եւ կը յանձնարարէ անոնց դիմել քաղաքապետութեան եւ հելլենահպատակութեան արձանագրութիւնը կատարել:

ՄԱՄՈՒԼ

ԿՈՒՐՑԱԾ ԹՇՆՈՒԱՌՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

— . —

Պուքրէշի Արարը կը գրէ այս խորագրին տակ (19 նոյ.).

— «Դժնդակ վայրկեան մը կ'ապրի հայ ժողովուրդը: Թողունք հողերը որ կ'ընկճեն հայրենի հողին վրայ ծուարած մայր զանգուածը՝ ամէնուրեք մղձաւանջ մը կ'անցընէ տարագիր հայութիւնը: Ամէն գաղութ իր տագնապը ունի, մէկը միւսէն աւելի մտահոգիչ: Տեղ մը հայ դպրոցին կը սպառնայ վտանգը, այլուր հայութեան կեանքն իսկ սպառնալիքի տակ է:

Մենք այս հիւրընկալ երկրին մէջ գերծ ենք շատ մը հոգերէ: Ոչ մեր համրանքով եւ ոչ մեր ձգտումներով չենք անհանդուրժելի տեղացին: Աւելին: Մեր անցեալը այս հողին վրայ՝ վահան մըն է մեզ համար: Ազգայնական տարրերն անգամ, որոնք օտարը սկսած են չհանդուրժել, խէթով չեն դիտեր մեզ: Այս կամ այն աննշան թերթին կմիթները՝ չեն թարգմաներ երբեք հանրային կարծիքը, ոչ ալ կրնան մտայնութիւն պատրաստել հայ տարրին դէմ:

Բայց որքան աչալուրջ պէտք է ըլլանք այս գաղութին մէջ ալ, նախ հոգեր խնայելու համար հիւրընկալ ժողովուրդին, բայց մանաւանդ թարմացնելու համար երբեմնի համակրանքն ու վստահութիւնը: Ի՞նչ կ'ընենք սակայն աս տարիներէ իվեր: Մեր հիմնական մտատանջութիւնները մոռցած՝ զիրար կը բզքտենք օրն ի բուն, ոչ միայն մեր ուժերը քամելով ներսէն, այլ եւ մեր վրայ հրաւիրելով ասպնջական երկրին պժգանքն ու կասկածամտութիւնը:

Դեռ թարմ են մտքերու մէջ խաղքութիւնները որոնց ականատես եղաւ մայրաքաղաքը թաղական ընտրութեանց առթիւ: Բարեբախտաբար տարիէ մը ի վեր խաղաղած են կրքերը այստեղ, ու եկեղեցւոյ բակէն ներս անդորրութիւն կը տիրէ, ամէն մէկ մարմին լծուած աշխատանքի մը: Անշուշտ որ դժուար է երեք տարիներու աւերները մէկ անգամէն դարմանել. բայց մխիթարական է աշխատանքը որ ահա կը թափուի տարիէ մը ի վեր:

Իսկ գաւառը, փոխարէն, կը բզքտէ հիմա զիրար: Պուքրէշէն յետոյ չորս ամէնէն կարեւոր համայնքները թեմին,— Քոնսթանցա, Սիլիսթրէ, Պազարճըք ու Կալաց,— կը դալարուին մէկ մէկ չարաչուք հոգով: Ու չորս տեղն ալ վէճին պատրուակը տէրտէրի, վարժապետի, թաղականի խնդիրն է: Առանց լուր ունենալու աշխարհէքէն որ միշտ նոր վէրքեր կը պեղէ հայութեան ծոցին մէջ, առանց նոյն իսկ իրենց շուրջը նայելու՝ ուր մեր կոփները կը դիտեն տեսակ մը կասկածամտութեամբ ու զզուանքով, հայութիւնը, այդ համայնքներուն մէջ կորսնցուցած է իր պաղարիւնը: Մարդիկ կիրքէն կուրցած, կը փորձեն ամէն գնով տապալել իրենց ոսոխը, խտիր չդնելով պայքարի միջոցներուն մէջ, տեղ մը դատարան քաշկռտելով ազգը, ուրիշ տեղ մը կառավարութիւնը խառնելով մեր ներքին գործերուն մէջ կամ իրենց հակառակորդը մատնանշելով ոստիկանութեան:

Ո՞ւր կ'երթանք այսպէս, ա՛յ թշուառ կոյրեր»:

ՎԱՅՐԱԳՈՒԹԻՒՆԸ ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ ԴԷՄ

— . —

Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, Թրքական վայրագութիւնները կը շարունակուին Քիւրտերուն դէմ:

Թեյանէ վայրին մէջ թուրք զօրքերը կը յարձակին Քիւրտերուն վրայ, որոնք հարկադրուած կը պաշտպանուին: Այս յարձակումներու ընթացքին Քիւրտերէն կը սպաննուին 4 հոգի, որոնց գլուխները կտրելով Թուրքերը կը տանին Սղերդ, ցուցադրութեան: Թուրքերէն կը սպաննուին հարիւրապետ մը եւ 38 զինուոր:

— Քիւրտ ժողովուրդը տարագրելու ձեռնարկները կը շարունակուին: Այս մարդիկը՝ տարագրութենէ խուսափելու համար՝ կեդրոնացած են Մըլան եւ Կերտըլա վայրերը: Մասլերան շուրջ շարունակ կռիւներ կը մղուին Թուրքերու եւ Քիւրտերու միջեւ:

— Պչարէ Զաթօյի զաւակները կը շարունակեն կռիւները նոյն լերան շուրջը:

«ԹԻԶ ՄԸ ՀՈՂ ԻՍԿ ՉՊԻՏԻ ՏԱՆՔ»

— . —

Պուքրէշէն կը հեռագրեն թէ ռումէն չորս նախարարներ եւ ազատական կուսակցութեան պետ Պրաթիանու հակավերաքննական մեծ ցոյց մը կազմակերպեցին Օրատէա Մարէի մէջ: Այս առթիւ ճառախօսելով, Պըրաթիանու ըսաւ.

«Ռումանիա թիզ մը հող իսկ չպիտի զիջի որ եւ է ատեն»: Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի օգնութեան շնորհիւն է, որ անդամատուած Ռումանիան կրցաւ վերստանալ օտար տիրապետութեան ենթարկուած իր երեք հողամասերը: Ասոնցմէ մէկը՝ Թրանսիլվանիա, 1000 տարիէ իվեր կը սպասէր ազատագրութեան ժամին: Թրիանոնի դաշնագիրը աւելի մեղմ է քան Պուքրէշի դաշնագիրը, զոր պարտադրեցին անոնք որ կը խորհէին թէ պիտի յաղթանակեն: Ազգութեանց սկզբունքը կը մնայ հիմը խաղաղութեան: Մենք պէտք է շարունակենք զինուելու պաշտպանելու համար մեր քաղաքականութիւնը»:

Ներքին նախարար Ինճուլէզ դէմ խօսեցաւ այն յայտարարութեան, զոր Մուսոլինի վերջերս ըրաւ Միլանոյի մէջ, ի նպաստ Հունգարիոյ վերաքննական պահանջներուն:

ՊԷԿԹԱՇԻ ԱՂԱՆԴԸ

Պոլսոյ ոստիկանութիւնը Էյուպի մէջ յանցանքի վրայ բռնած է քանի այր եւ տասը կիներ, երբ տան մը մէջ հաւաքուած պէկթաշի աղանդին արարողութեամբ զբաղած էին: Պահակատուն տարուեցան եւ սկսան հարցաքննուիլ 30 աղանդաւորները, որոնց հետ կը գտնուէին նաեւ իրենց զաւակները: Բռնուածները կը պնդեն թէ իրենք պարզ կերուխում մը կ'ընէին: Եւ սակայն, հաւաքոյթը կատարուած տան մէջ աղանդին վերաբերեալ գլխանոցներ, հագուստ, եւ մաս մըն ալ աֆիոն գտնուած են:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (30)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Պատերազմի ամէնէն տաք շրջանին գերմանական ինթէլիճընսը իր Քօփէնհակի գործակալութեան միջոցաւ կը ծանօթանայ այս աղջկան որուն կը ներկայացնէ հրապուրիչ առաջարկ մը.

— Կ'ուզե՞ս Անգլիա երթալ եւ լրտեսութիւն ընել Գերմանիոյ հաշւոյն ... զինուորական գաղտնիքներ կ'ուզենք ...

— Հաճոյքով, կը պատասխանէ դաւաճանուհին եւ 1915ի սեպտեմբերին Անգլիա կուգայ շուէտական անցագրով:

Իր առաքելութեան գլխաւոր նպատակն էր— ինչպէս պիտի տեսնենք յետոյ — ուսումնասիրել Անգլիոյ կամ մանաւանդ Լոնտոնի ինքնապաշտպանութեան միջոցները՝ օդային յարձակումներու դէմ:

Հիմնուելով մեր հետզհետէ ստացած տեղեկութեանց վրայ, կրնամ ըսել որ Գերմանիա ամէն գնով կ'ուզէր հասկնալ թէ մայրաքաղաքին ո՞ր կէտերուն վրայ մեր հակօդային պաշտպանութիւնը տկար էր: Այդ տեղեկութիւնը չափազանց անհրաժեշտ էր թշնամիին համար՝ նկատելով որ ան ծրագրած էր օդային աննախընթաց յարձակում մը ենթարկել Լոնտոնը:

Դժբախտաբար այդ ծրագիրը ջուրը պիտի իյնար որովհետեւ մեր սպասարկութիւնը ճիշդ ժամանակին ձերբակալած էր Գերմանիոյ միակ մասնագէտ լրտեսը որ գլուխ պիտի հանէր անոր իրագործումը: Թշնամի օդանաւերը յարձակում մը փորձեցին 1916ի սեպտ. 2ին, այսինքն այն տարին երբ ձերբակալուեցաւ դաւաճան Ֆրանսուհին:

Այս վերջինը իր հաւաքած հատուկտոր տեղեկութիւնները Քօփէնհակի թշնամի գործակալութեան կը հաղորդէր «անտեսանելի մելանով» գրուած նամակներու միջոցաւ:

Անգլիացի բարեկամուհիի մը եւ Տանըմարքայի դեսպանատան յանձնարարականներով Էվա Տը Պուռնոնվիլ դաստիարակուհիի պաշտօն մը կը ստանայ լոնտոնաբնակ ընտանիքի մը մօտ: Գեղեցիկ ու բնաւորութիւնով անոյշ՝ անմիջապէս համակրութիւն կը ստեղծէ իր շուրջը:

Եւ սակայն, քանի մը շաբաթ ետքը անոր խօսակցութիւնները տարօրինակ տպաւորութիւն կը ստեղծեն ընտանիքին անդամներուն վրայ: Էվա շարունակ անտեղի հարցումներ կ'ընէր հակօդային թնդանօթներու կամ լուսարձակներու մասին ու մասնաւոր հետաքրքրութեամբ կը զբաղէր այն պարբերական յարձակումներով զորս գերմանական օդանաւերը կը գործէին Լոնտոնի վրայ:

Ժամանակ մը վերջը ընտանիքին հայրը որ սկսած էր լրջօրէն կասկածիլ, ճամբու կը դնէ զայն, եւ անմիջապէս յարաբերութեան մէջ կը մտնէ Սկոթլընտ Եարտին հետ: Էվա պանդոկ մը կը փոխադրուի Լոնտոնի կեդրոնը: Այդ օրէն սկսեալ մեր սպասարկութիւնը կը հետեւի լրտեսուհիին շարժումներուն:

Տրամաբանօրէն կարելի է ենթադրել որ աղջիկը այդ անուղղակի ազդարարութենէն յետոյ պիտի աշխատէր աւելի զգոյշ ու խոհեմ ըլլալ: Սակայն եւ այնպէս ճիշդ հակառակն է որ կը պատահի, Էվա աւելի մեծ եռանդով նուիրուած էր իր գործին եւ չորս կողմը ինկած իր տեղեկութիւնները հաւաքելու համար: Կանոնաւորաբար կը թղթակցէր Քօփէնհակի գործակալութեան հետ թէեւ չէր գիտեր որ իր անստորագիր ու «անտեսանելի մելանով» գրուած նամակները զինուորական գրաքննութեան ձեռքէն կ'անցնէին: Իր բնակած պանդոկին մէջ վարձակալ էին նաեւ կարգ մը Անգլիացի զինուորականներ որոնց հետ մտերմացած էր արդէն:

Այդ պարագան մեծապէս կը դիւրացնէ մեր սպասարկութեան գործը: Ու թակարդը կը լարուի հնարամտօրէն:

Գաղտնի ոստիկան մը թնդանօթաձիգ սպայի համազգեստով, սենեակ կը վարձէ այդ պանդոկին մէջ՝ մօտէն ուսումնասիրելու համար Էվան: Անմիջապէս բարեկամութիւն կը հաստատէ տնեցիներուն հետ եւ «մտերմաբար» շինծու պատմութիւններ կ'ընէ անոնց պատերազմին մասին: Համբերութեամբ ականջ կուտան անոր շաղակրատութիւններուն, բայց մեր խորամանկ ներկայացուցիչը այն աստիճան կը չափազանցէ ինքնագովութիւնը եւ այնպիսի անհաւատալի «հէքեաթներ» կը պատմէ մտային կռիւներու մէջ իր ունեցած մասնակցութեան մասին որ շատ չանցած «առաջնակարգ ստախօսի» համբաւ կը շահի պանդոկին մէջ:

Միայն Էվան էր որ լրջօրէն կը հաւատար անոր խօսքերուն ճշմարտութեան: Գիշեր մը գաղտնի ոստիկանը գլուխ-գործոց սուտ մը կը գլորէ.

— Այն տեսակ լուսարձակ մը հնարած ենք որուն ճառագայթը անտեսանելի պիտի ըլլայ ...

Քանի մը օր վերջը Էվա տը Պուռնոնվիլ այս շնորհալից լուրը նոյնութեամբ կը հաղորդէր Քօփէնհակի գործակալութեան:

Այլեւս տարակոյս չկար — աղջիկը իսկապէս լրտեսուհի մըն էր եւ կը դաւաճանէր դաշնակիցներու դատին: 1915ի նոյեմբեր 15ին էր որ ձերբակալեցինք զինքը: Դատավարութեան ընթացքին երեւան ելաւ որ թշուառական աղջիկը շաբաթական եօթնուկէս ոսկի կը ստանար ի վարձատրութիւն իր ծառայութիւններուն ...

Ուրեմն Գերմանիոյ համար, օդային յարձակումներու դէմ մեր ձեռք առած ինքնապաշտպանութեան միջոցներուն գաղտնիքը կ'արժէր միայն եօթնուկէս ոսկի շաբաթը ...

Էվա տը Պուռնոնվիլ փորձեց սիրաշահիլ մեզ, «որովհետեւ, ըսաւ Գերմանիան չէր սիրեր» եւ պատրաստ էր նոյնիսկ լրտեսութիւն ընել դաշնակիցներու հաշւոյն: Առաջարկը բացարձակօրէն մերժուեցաւ անշուշտ: Ցունուար 12ին մահուան դատապարտուեցաւ, սակայն պատիժը չգործադրուեցաւ: Բանտը մնաց մինչեւ 1922. յետոյ իր հայրենիքը վտարուեցաւ «անգամ մըն ալ Անգլիա չվերադառնալու պայմանով»:

ԳԼՈՒԽ 13

ՓԱԽՈՒՍՏ ՄԸ ԸՆԴ ՀՈՒՐ ԵՒ ՍՈՒՐ

ԿԱՊՐԻԷԼ ՓԹԻ

1917ին ծանօթացայ բրիտանական Գաղտնի Սպասարկութեան անդամ պաշտօնակցի մը որ ինծի պատմեց հետեւեալ դրուագը իր անձնական փորձառութիւններէն.—

«Գերմանացիներուն զինուորական գործողութեանց մասին կարգ մը յաւելուածական տեղեկութիւններ հաւաքելու առաքելութեամբ Պրիւսէլ ուղարկուած էի: Քանի մը օրուան մէջ յաջողեցայ գլուխ հանել այդ դժուարին գործը եւ որոշեցի Հոլլանտա փախչիլ:

(Շար.)

...կամ չեն նահանջած ։

Կուեկրուն ծանրութիւնը ներկայիս փոխադրուած է մայրաքաղաքին հարաւային ծայրամասը, ուր Զօր. Վարելայի բանակը խիստ ճնշում մը ցոյց կուտայ եւ կը փորձէ յառաջանալ Լաս Ցէլիչիասի թաղէն ներս։

Մայրաքաղաքին արեւմտեան կողմը, Զօր. Վարելայի բանակը նոր կամուրջ մը նետած է Մանզանարէս գետին վրայ,— կամուրջը շինուած է 30 ժամէն եւ հակառակորդին հրետանիի դժոխային կրակին տակ։

«Մաթէն» կ'իմանայ թէ Մատրիտի պաշտպանութեան կոմիտէն, օգտուելով օդանաւերու գործունէութեան դադարէն, օթոքարներով դէպի արեւելքի կայարանը կը փոխադրէ քաղաքին անզէն բնակչութիւնը,— կիներ, երեխաներ։ Արեւելքի շոգեկառքը կը գործէ տակաւին, եւ անզէն բնակչութիւնը մօտ 500,000 հոգի, այս շոգեկառքով պիտի փոխադրուի դէպի Բաթալան քաղաքները։ Միւս կողմէ 200 հազար հոգի, պատերազմի մասնակցելու անկարող, ապաստան գտած են մայրաքաղաքին ապահով թաղամասերու բնակարաններուն մէջ ։

Պարսելոնայի ծովային պաշտպանման խնդիր

Պարսելոնայի ծովային պաշտպանման սպառնալիքը տակաւին ծանր կը ճնշէ քաղաքական կեանքին վրայ։

Անգլիական կառավարութիւնը կ'աշխատի ապահովութեան գօտի մը ստեղծել, բայց Զօր. Ֆրանքօ կը մերժէ եւ կը յայտարարէ թէ գործողութիւնները սկսած ժամանակ, Պարսելոնայի շրջակայքը, ոչ մէկ կէտ կրնայ ազատ մնալ ռմբակոծութենէն։

Բրիտանական խորհրդարանին մէջ Պարսելոնայի ծովային պաշտպանման սպառնալիքին առթիւ, հարցադրող երեսփոխաններուն պատասխանելով՝ Իտըն դիտել տուաւ թէ անգլիական կառավարութիւնը պիտի աշխատի որ խաղաղութիւնը պահպանուի, եւ ինչպէս Սպանիոյ դէպքերուն առթիւ, նոյնպէս Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ վրայ կատարուած յարձակումի մը ընթացքին՝ Անգլիա պիտի տրամադրէ իր բոլոր ուժերը, ընդդէմ յարձակող կողմին։

Այս յայտարարութիւնը կատաղութիւն պատճառեց գերմանական մամուլին, որ կը յայտարարէ.— «Ի՞նչ, Անգլիա եւ Ֆրանսա զին. դաշի՞նք են կնքած»։ Եւ համաձայնութիւն կը յայտնեն Զօր. Ֆրանքոյի, որ կը մերժէ ապահովութեան գօտի ստեղծել եւ կը պնդէ Պարսելոնան պաշարելու եւ ռմբակոծելու իր սպառնալիքին վրայ։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԺՈՂ. ՃԱԿԱՏԻՆ ՀՍԿԱՅ ՑՈՅՑԸ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱԼԱՆԿՐՈՅԻ ԴԱԳԱՂԻՆ ԱՌՋԵՒ

Կիրակի, Ֆրանսական Ժող. Ճակատը հսկայ ցոյց մը եւս կատարեց Լիլի եւ Փարիզի մէջ։

Սալանկրոյի յուղարկաւորութեան առթիւ, Ժող. Ճակատի ղեկավարութիւնը որոշած էր երկու թափոր կազմել, մին Փարիզ, «աւանդական ճամբուն վրայ», Ռէփիւպլիքի հրապարակէն մինչեւ Պասթիյ, իսկ միւսը Սալանկրոյի դագաղին ետեւէն։ Երկու թափորներն ալ կազմուեցան միաժամանակ։

«Իւմանիթէ» կը գրէ որ թէ Լիլ, թէ Փարիզի մէջ թափորներուն կը մասնակցէին կէս - կէս միլիոն մարդ։

Լիլի մէջ թափորին գլուխը կանգնած էին կառավարութեան անդամները, 90 նահանգապետեր եւ երեսփոխաններ, կուսակցական առաջնորդներ, որոնց կը հետեւէին զանազան պատուիրակութիւններ։ Փարիզի մէջ թափորը ճամբայ ելաւ ժամը 2.30ին եւ վերջ գտաւ ժամը 7.30ին,— 5 ժամ մարդկային ալիքը հոսեցաւ Փարիզի գլխաւոր մէկ պողոտայէն դէպի Պասթիյ ։

Լիլի մէջ, Լէոն Պլում իր խօսած յուղիչ դամբանականով՝ պանծացուց Ռոժէ Սալանկրօն, զոր կ'անուանէր միշտ «մեր Ռոժէն», իբրեւ վարիչը Մաթինեոնի գործաւորական համաձայնութիւններուն եւ ճարտարապետը նոր դարու ընկերային ճարտարապետութեան ։

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, Սալանկրոյի յուղարկաւորութեան ներկայ ըլլալու համար, Լիլ ղրկած էր պատուիրակութիւն մը, որ կը բաղկանար ընկերներ Ս. Սասունիէ եւ Աշոտ Արծրունիէ ։

Պոլսոյ մէջ ցոյցեր Ալեքսանտրէթի համար

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ Թուրք ուսանողները ցոյց մը կատարած են փողոցներուն մէջ՝ Ալէքսանտրէթի եւ Անտիոքի շրջանին Թուրքիոյ կցումը պահանջելու համար։ Ցուցարարները ուզած են ուղղուիլ դէպի Ֆրանսական դեսպանատունը, սակայն ոստիկաններ արգիլած եւ չուտով ցրուած են զանոնք ։

«Թան», որ կը հրատարակէ այս հեռագիրը, կը գրէ թէ խնդրոյ առարկայ սանճագներու Թուրք եւ քիւրտ բնակչութիւնը միացած՝ փոքրամասնութիւն կը կազմեն, 100ին 37 միայն։

Ձերբակալութիւններ Պուլկարիոյ մէջ

Սոֆիայէն կը հաղորդեն թէ զանազան հին քաղաքական կուսակցութեանց պատկանող 41 հոգի ձերբակալուած եւ բանտարկուած են գաւառի մէջ։Շատերը կը պատկանին հողագործական կուսակցութեան եւ Զվէնօ ակումբին։ Ներքին նախարարը ազդարարեց որ այսուհետեւ. նոյն բախտին պիտի արժանանան բոլոր անոնք որ հանրային կարծիքը կը խռովեն՝ դիտումնաւոր լուրեր տարածելով երկրի քաղաքական կացութեան մասին։ Այս ձերբակալութիւններուն պատճառն է թագաւորին անձին դէմ հրատարակուած վիրաւորիչ գրքոյկ մը։

Տպարանական աշխատաւորներու ժողով

երեքշաբթի, Նոյ. 24ին, երեկոյեան ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelinsի սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ նախաձեռնութեամբ՝ տպարանական հայ աշխատաւորներու ընդհ. ժողով։ կը հրաւիրուին առանց կուսակցական խտրութեան բոլոր տպարանական աշխատաւորները (տողաշար, գրաշար, մեքենավար), Աշխատանքի դաշնակցութեան (C. G. T.)ի հայկական մեակի մը կազմութեան համար։ խիստ կարեւոր եւ անյետաձգելի օրակարգ

խ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկ. Դաւիթեանի իր ծերունազարդ՝ ՏԻԳ. ԵՂՆՈՒԿԻ մահուան առթիւ։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (137)

ՎԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Արեւմուտի ժամանակ, երբ Վարդանը անցեալներու հետ նստած կը խօսակցէր, սանդուխներէն բարձրացող բազմաթիւ ոտքի ձայներ լսուեցան։ Անմիջապէս դուռը բացուեցաւ ու բժիշկի հետ ներս խուժեցին Վահէն, Գէորգն ու Մաթոսը ։

— Լաւ օյին խաղացիր մեր գլխուն, — ըսաւ Վահէն, երբ բոլորն ալ Վարդանը ջերմօրէն համբուրելէ ետքը անկողնուն շուրջը բոլորուեցան,— մենք նորդաւիթ մնացինք այդ գիշեր, ու վայ այն քնելուն, որ քնացանք։

Մեր անյաջողութիւնը այնպէս վատ ազդեր էր, որ ամբողջ գիշերը չքերս չկրցայ փակել, իսկ Մաթոսը պատուհանի առջեւ նստած՝ մինչեւ լոյս ծխեց, ամէն տեսակ հայհոյանք թափելով փճացած փամփուշտի հասցէին։ Առտուն կը նախաճաշէինք, երբ գիւղացի մը, ներս մտաւ թէ՝ «մուժաուլուխս տուէք, Պոնտոլովսկին սատկեր է»։ Մաթոսն եւ ես զարմացած իրարու նայեցանք։

Ո՞վ գիտէ կը մտածեմ իւրովի, թերեւս մեր արձակած գնդակներէն մէկն ու մէկը դպեր է, թէեւ ես շատ որոշ կերպով տեսայ, թէ ինչպէս Պոնտոլովսկին կառքէն վար ցատկեց եւ մօտեցաւ պատին։ Լրաբեր գիւղացին այնպիսի տապալելախառն պատմութիւն մը կը պատմէր, որ անհնար էր բան մը հասկնալ։ Կ'ըսէր, թէ երիտասարդը, սպաննելէ ետքը «դազանը», ինքզինքը վար նետեր է հարիւր ոտք բարձրութեամբ ժայռէ մը եւ անյայտացեր ։

Բայց երբ ան պատմեց, թէ ինչպէս ցրիւ էր եկած Պոնտոլովսկիի գանկը որսորդական հրացանի մը ծանր արճիճներէն, այն ժամանակ միայն հասկցանք դաղտնիքը։

— Բայց ինչո՞ւ չհեռացար, ինչպէս պատուիրած էինք քեզ,— մեղմ յանդիմանութեամբ մը հարցուց Մաթոսը, — չէ՞ որ քու անխոհեմութիւնդ կրնար շատ ծանր հետեւանքներ ունենալ ...

— Ես ալ չեմ գիտեր, կարծես դամուած լինէի նստած տեղս, կ'ուզէի անգամ մը տեսնել «դազանը»։

Իսկ երբ կառքով անցաւ առջեւէս ու մօտեցաւ ձեր դիրք բռնած տեղին, ամէն բան մոռցայ եւ կ'ուզէի անոր իյնալը տեսնել,— պատասխանեց Վարդանը, որ զգաց թէ Մաթոսի նկատողութիւնը արդարացի էր։

— Ապրիս, Վարդան, — ըսաւ Վահէն՝ անոր ուսը ծեծելով,— կարգապահ կամ ոչ - կարգապահ՝ իսկական տղամարդու նման գործեցիր,— ապրիս ։

Աւելորդ է ըսել, թէ ամէնէն աւելի Վահէն էր որ կը հպարտանար Վարդանի այնքան յանդուգն քաջագործութեամբ, պարապ տեղը չէր ուրեմն, որ առաջին իսկ հանդիպումին լաւ տպաւորուած էր երիտասարդէն եւ կրցած էր գնահատել անոր հոգեկան ու մտաւոր արժէքը ։

Վարդանի ձեռքը ափին մէջ առած՝ Գէորգը նստած էր քովը՝ առանց բառ մը արտասանելու։ Տարօրինակ ժպիտ մը կը խաղար անոր դէմքին վրայ։ Նահատակ հօրը վրէժը լուծուած էր, ամբողջ գաւառ մը ոտքին տակ տրորող գազանը իր արժանի պատիժը գտած էր այդ նորահաս երիտասարդին ձեռքով, որ հաւանաբար հաւ մը իսկ չէր մորթած կեանքին մէջ։

— Երբ ոտքի ելլես, — մեղմօրէն ըսաւ Գէորգը,— գիւղ պիտի գաս, մայրս կ'ուզէ քեզ տեսնել ...

Վարդանը սաստիկ զգածուած Գէորգի ձեռքը սեղմեց ։

Երբ տնեցիք դուրս ելան սենեակէն, բժիշկ Տէր Յակոբեանը խնամքով քննեց Վարդանի վէրքերը։ Դէմքի եւ ձեռքերու կտրուածքները գրեթէ սպիացեր էին, անկումի հետեւանքով մէջքի եւ կողերուն տրորուած ու կապուտցած տեղերը հետզհետէ կ'անհետանային։ Առաջին դալուն, փոքր գործողութիւնով մը բժիշկը դուրս բերած էր գնդակը, հիմա վէրքի բերանը կը գոցուէր։

— Վեց եօթը օրէն ոտքի կ'ելլես ու կրնաս երթալ՝ ուր որ ուզես,— ըսաւ բժիշկը ժպտելով։

Այդ խօսքերուն վրայ, Վարդանը յարմար առիթ համարեց խօսք բանալ երկար ատենէ ի վեր փայփայած իր ծրագրի մասին։ Դեռ Թիֆլիս գալու ժամանակ, վանքի դէպքէն վերջը, մեծ յեղաշրջում մը կատարուած էր իր մտածողութեան մէջ։ Թանկագին ընկերոջ՝ Արմ. Ցարութիւնեանի գերեզմանին մօտ նստած՝ ժամերով մտածեր էր ապագայի, իր ընելիքի մասին։ Այն ժամանակ երկընտրանքի մը առջեւ կը գտնէր ինքզինքը՝ երթալ արտասահման, ուսումը շարունակել ու ապա վերադառնալ ժողովուրդին ծառայելո՞ւ, թէ ուսումը բաւ համարելով, անմիջապէս նետուելու յեղափոխական շարժման մէջ։ Երբ Թիֆլիզէն մեկնեցաւ, իրեն համար բաւական պարզ չէր, թէ այդ երկու ճամբաներէն ո՞ր մէկուն պիտի հետեւէր։

Այդ մասին կ'ուզէր յօսիլ Վահէի հետ, երբ Սարգիս Արօր ողբերգութիւնը պատահեցաւ։ Վերջին դէպքերը, մանաւանդ Սարգիս Արօր ծեծի տակ մահանալը այնքան խոր կերպով ազդեցին Վարդանի զգայուն սրտին վրայ, որ ան որոշեց ինքզինք ամբողջովին նուիրել հայ ժողովուրդի ազատագրական շարժումին։ «Ի՞նչ իմաստ ունի», կը մտածէր, «երթալ արտասահման բարձրագոյն կրթութեան համար, երբ հարիւրաւոր Պոնտոլովսկիներ կը շարունակեն վարել հայ ժողովուրդի ճակատագիրը»։

Երկիր անցնելու որոշում տուած ժամանակ, Վարդան կը դժուարանար նոյնիսկ ինքնիրեն խոստովանիլ, թէ այդ որոշման յանգելուն մէջ Սոնիան կորսնցնելու պարագան ալ որոշ դեր կատարած էր։ Որքան ալ որ կ'աշխատէր յիշել անցեալը, մոռնալ ամէն բան որ կապուած էր Սոնիայի հետ, նորէն առանձին մնացած ատեն ժամերով կը տարուէր այն երազային օրերու յիշողութեամբ, երբ երկուքն ալ իրարու մէջ միայն կը գտնէին կեանքի իմաստը։ Խոր վէրք մը, համր ու կսկծագին, կ'արիւնէր սիրտը։ Սոնիան ընդ միշտ կորած էր իրեն համար, թէեւ ես Թիֆլիսի մէջ հիմա հարսանիքի պատրաստութիւններ կը տեսնէին։ Աւով մէկտեղ ամէն ժամանակէ աւելի սիրտն ու հոգին լեցուած կը զգար Սոնիայով ։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 25 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 25 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3278

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԳԱԲՐԻԷԼ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ

Ութսունեւհինգ երկարաձիգ տարիներու բեռան տակ կքած, հիւծած, ծիւրած եւ քանի մը տարիէ ի վեր գրեթէ լմնցած ու լըք-ուած՝ մեռաւ «Էֆէնտի»ն, ինչպէս սովոր էին կոչել զինք:

Գաբրիէլ Նորատունկեան գրեթէ վերջին ներկայացուցիչն է Թրքահայ հին սերունդի այն դէմքերուն, որոնք պետական կարեւոր պաշտօններու տիրացած ըլլալով մէկտեղ, գործօն մասնակցութիւն բերած են հայ ազգային գործերուն:

Նորատունկեանի հանրային գործունէութիւնը կը սկսի շատ կանուխէն: 18 տարեկանին կը մտնէ Բարձրագոյն Դուռ իբրեւ օժանդակ պաշտօնեայ, եւ հետզհետէ կը բարձրանայ իրաւագէտ-խորհրդականի աստիճանին:

Այս պաշտօնին մէջ անուն շահած էր եւ յարգանք կը վայելէր պետական եւ միջազգային շրջանակներու մէջ: Այն աստիճան, որ երբ 1908ին Սահմանադրութիւն հռչակուեցաւ եւ հարկ եղաւ Հայերէն ալ նախարար մը առնել դահլիճին մէջ, բոլորին աչքերը ուղղուեցան Նորատունկեանի վրայ, որուն յանձնուեցաւ Առեւտրական եւ Հանրօգուտ շինութեանց նախարարութիւնը: Այսպէսով անիկա եղաւ առաջին հայ նախարարը Օսմանեան Սահմանադրական կառավարութեան: Միեւնոյն ատեն ցկեանս անդամ նշանակուեցաւ Օսմանեան Ծերակոյտին:

Քանի մը տարի վերջ (1912), երբ երկիրը մեծ վտանգի մէջ էր եւ զայն փրկելու համար հարկ եղաւ կազմել «Մեծ Դահլիճ» մը՝ գլխաւորութեամբ Կազի Ահմէտ Մուխթար փաշայի, Նորատունկեան կոչուեցաւ արտաքին գործերու նախարարի պատասխանատու դիրքին, իրեն պաշտօնակից ունենալով մեծ-եպարքոս Քեամիլ փաշան, Նազըմ եւ Մահմուտ Մուխթար փաշաները, եւ ուրիշ անուանի դէմքեր: Օսմանեան կայսրութեան ամէնէն ճգնաժամային մէկ վայրկեանին՝ Պալքանեան պատերազմի նախօրեակին եւ գրեթէ ամբողջ տեւողութեան՝ երկրին արտաքին քաղաքականութեան ղեկը իրեն յանձնուած էր:

Զարաչար պարտութիւն մը գրեթէ ամբողջ եւրոպական հողամասը խլեց Թուրքիայէն, Ադրիականի եզերքներէն մինչեւ արեւելեան Թրակիա քշելով զայն: Երբ «օսմանեան անյաղթ բանակը» չէր կրցած կատարել իր պարտականութիւնը, դիւանագիտութիւնը անզօր էր հրաշքներ գործելու: 1913 յունուար 10–23ի իթթիհատական պետական հարուածը՝ Էնվէրի եւ Թալէաթի գլխաւորութեամբ, տապալեց «Մեծ Դահլիճը» եւ այնուհետեւ Նորատունկեան չշարունակեց իր պետական գործունէութիւնը իբրեւ ծերակուտական:

Աւելի քան քառասուն տարի ծառայեց օսմանեան պետութեան, իբրեւ իրաւագէտ-խորհրդական, իբրեւ անդամ միջազգային յանձնաժողովներու եւ իբրեւ նախարար: Իր մասնագիտութեան եւ վարած կարեւոր պաշտօններուն, մանաւանդ իր հրատարակած չորս հատորնոց ֆրանսերէն գրքին շնորհիւ իր անձն ու անունը ճանչցուեցաւ միջազգային շրջանակներու մէջ:

Ազգային կեանքին մէջ ալ ոչ-նուազ գործօն ծառայութիւններ ունեցաւ: Երիտասարդ հասակէն մտաւ հոգաբարձութեանց եւ զանազան ազգային մարմիններու մէջ: Երեսուն տարեկանին ազգ. երեսփոխան եղաւ, իսկ 33 տարեկանին Քաղաքական Ժողովի անդամ: Յետոյ 1894ին Ազգ. Ժողովի Ա. ատենապետ, պաշտօն՝ որուն կրկին կոչուեցաւ Սահմանադրութենէն վերջ: 70ական թուականներէն սկսեալ Պոլսոյ ազգային կեանքին մէջ ամէնէն կարեւոր դերը կատարեց՝ մասնակցելով Պատրիարքարանի եւ Ազգ. Ժողովի հսկողութեան տակ տեղի ունեցած բոլոր ձեռնարկներուն: (Արարատեան Ընկերութիւն, Միացեալ ընկ., Սովելոց յանձնաժողով, Տնտեսական Խորհուրդ, Սանասարեան խնամակալութիւն, Իզմիրեանց Գրական Յանձնաժողով, Գարակէօզեան կտակ, Արհեստից վարժարան եւայլն եւայլն):

Այդ շրջանի պոլսահայ ազգային կեանքի պատմութիւնը կարելի չէ գրել առանց Նորատունկեանի անունը յիշելու:

Սակայն իր գործունէութեան ամէնէն կարեւոր շրջանը կը սկսի Զինադադարին, երբ Հայկական Հարցը Եւրոպայի մէջ դիւանագիտական կանաչ սեղաններու առջեւ դրուած էր: Ի պատիւ իրեն պէտք է ըսել՝ որ երբ ուրիշներ, որոնք աւելի «ազգասէր» կը կարծուէին, Զինադադարի շրջանին խոհեմութիւն համարեցին պահել իրենց «օսմ. նախկին նախարար»ի տիտղոսը եւ մերժեցին որ եւ է դեր ստանձնել Հայկական խնդրի հետապնդման գործին մէջ, Գաբրիէլ Նորատունկեան առաջին վայրկեանէն իսկ ինքզինք դրաւ Ազգային Պատուիրակութեան տրամադրութեան տակ եւ կարելին ըրաւ՝ լաւագոյն պայմաններ ապահովելու համար հայ ժողովուրդին:

Ջերմ պաշտպան էր ֆրանսական քաղաքականութեան եւ մեծ սխալ մը կը նկատէր Կիլիկիոյ Հայերուն ամերիկեան հոգատարութիւն պահանջելը՝ երբ 1920ին այդ երկիրը այցելած էր Հարպըրտի ամերիկեան պատուիրակութիւնը:

Երբ Սէվրի դաշնագիրը պատռուեցաւ՝ մեղսակցութեամբ զայն ստորագրող մեծ դաշնակիցներուն՝ Թրքահայաստանի դատը գրեթէ կորսուած էր այլեւս: 1923ին Լօզանի մէջ Թուրքերը իբրեւ յաղթական կը ներկայանային եւ իրենց պայմանները պարտադրել կուտային մեծերուն: Հայաստանի Հանրապետութեան Պատուիրակութիւնը՝ գլխաւորութեամբ Ա. Ահարոնեանի եւ Ազգային Պատուիրակութիւնը՝ յանձին Գ. Նորատունկեանի գերմարդկային ճիգեր թափեցին՝ դարերէ ի վեր Թուրքիոյ բռնագրաւած հողերը Հայաստանի կցելու համար:

Իսկ երբ ամէն յոյս կորաւ, Նորատունկեան առաջարկ ներկայացուց Թրքահայաստանի հողերուն վրայ «հայկական օճախ» մը ստեղծելու ... Թուրքիոյ գերիշխանութեան տակ: Հայկական այս «օճախ»ն ալ մերժուեցաւ եւ Թրքահայ ժողովուրդը դարձաւ «հայմաթլըս» գաղթական, դրպանը «Նանսէնեան» կոչուած թուղթի կտորով մը:

Ինչպէս որ Պալքանեան պատերազմին իր նախարարութիւնը անփառունակ վախճան մը ունեցած էր, այնպէս ալ Հայկական Դատի հետապնդման համար իր բոլոր ջանքերը ապարդիւն անցան: «Լքեալ գոյքեր»ու խնդիրն անգամ ինպաստ Հայերուն կարգադրելու յանձնառու չեղան Թուրքերը: Ու գրաւուեցան Նորատունկեանի կալուածներն ալ: Մեծ ցաւ պատճառած էր իրեն մանաւորաբար իր ձոխ Մատենադարանին գրաւումը, Մատենադարան՝ զոր կ'ուզէր նուիրել Հայաստանի:

Ինչպէս ամէն մահկանացու, Նորատունկեան եւս ունէր անշուշտ իր թերութիւնները: Օսմանեան Սահմանադրութեան շրջանին շատ խօսուեցաւ Լահէյի Խորհրդաժողովին քաշուած հեռագրի մը մասին՝ Օրմանեան պատրիարքին օրով, երբ քաղաքական ժողովի ատենապետն էր ինք:

Դեռ շատ կանուխ է՝ վճիռ արձակելու համար ժամանակակից դէպքերու եւ դէմքերու մասին: Պատմութիւնը ապագային միայն պիտի տայ իր արդար դատաստանը:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Սուզանաւ մը կը յարձակի Սպանիոյ ջուրերուն մէջ

Մեծ յուզում պատճառեց լուրը թէ երկու անծանօթ սուզանաւեր փորձեցին թորփիլահար ընել, առջի օր. Կարթագինէի նաւահանգիստին մէջ, երկու հանրապետական զրահաւորներ,— Միկուէլ Սերվանթէս եւ Մէնտէս Նունէզ: Առաջին զրահաւորը վնասուեցաւ թորփիլէն, բայց երկրորդին ուղղուած թորփիլը վրիպեցաւ: Կարելի չեղաւ հասկնալ թէ սուզանաւերը ո՞ր պետութեան կը պատկանէին,— ձախակողմեան թերթերը կը պնդեն թէ իտալական էին: Հանրապետականները կը պնդեն թէ ազգայնականները սուզանաւ չունին, հետեւաբար անպայման օտար պետութեան մը կը պատկանին սուզանաւերը: Ազգայնականները կը պնդեն թէ ունին սուզանաւ մը, որուն շինութիւնը, քաղաքացիական կռիւներուն սկիզբը սկսած, աւարտած է ներկայիս:

Անգլիացի նաւապետները կը յայտարարեն միւս կողմէ որ ոչ թէ թորփիլ նետուած է, այլ պայթում մը տեղի ունեցած է այդ նաւերուն մէջ:

Ինչ որ ալ ըսուի, այս կամ նման միջադէպ մը, ազգայնականներու կամ հանրապետականներու մէկ խաղով, կրնայ յանկարծ ստեղծել ծանր բարդութիւններ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՆԱՒԱՅԻՆ ՈՒԺԵՐԸ

«Իւմանիթէ» կը հրատարակէ հետեւեալ ցուցակը Սպանիոյ երկու կռուող կողմերու նաւային ուժերուն մասին.—

Հանրապետականները ունին.

1 զրահաւոր 14,200 թոն տարողութեամբ, 3 յածանաւ (երկուքը 7,500 թոն, մէկը 4,500 թոն), 12 թորփիլանաւ 1536 եւ 1044 թոն, 6 սուզանաւ 500 — 842 թոն:

Ազգայնականները ունին.

1 զրահաւոր 14,200 թոն տարողութեամբ, 4 յածանաւ (երկուքը 10,000 թոն, մէկը 7,500 թոն, չորրորդը 4,857 թոն), 2 թորփիլանաւ 1,044 եւ 180 թոն, 3 հրետանաւ:

Գերմանեւճափոնական դաշինքին շուրջ

Տակաւին փարատած չէ մտահոգութիւնը, զոր պատճառեց գերմանեւճափոնական դաշինքը Եւրոպայի, այլ մանաւորաբար Մոսկուայի մէջ: Հակառակ հերքումներուն, եթէ բան մը կայ որ ստոյգ է, այն է թէ Գերմանիա եւ Ճափոն համոզուած են որ իրենց երկրինշահերը կը թելադրենմօտենալիրարու, տեւական յարաբերութիւն մշակել: Գերմանիա կը պնդէ թէ մշակութային յարաբերութիւններու մասին է խօսքը: Խորհրդային մամուլը, ընդհակառակն, կը պնդէ թէ զինուորական հանգամանք ունին գերմանեւճափոնական յարաբերութիւնները:

Ֆրանսական թերթ մը կը կարծէ գիտնալ թէ գերմանեւճափոնականդաշինքը կնքուած է 6 յունուար 1936ին: Եւ դաշինքը ներկայացնողը եղած է Ճափոն: 1932ին Ճափոնի կառավարութիւնը ծովակալ մը ղրկած էր Պերլին, զինուորական փոխադարձ օգնութեան վրայ հիմնուած դաշինք մը կնքելու համար գերման կառավարութեան հետ: Գերմանացիները մերժեցին այն ատեն, առարկելով է ժամանակը հասած չէ տակաւին, թէ զօրաւոր չեն այնքան, որ կարենան արհամարհել դաշնակից երկիրներու հաւանական ահազանգը՝ երբ յայտնի դառնան դաշինքին տրամադրութիւնները:

Թոքիօ չյուսահատեցաւ, շարունակեց իր դիւանագիտական խաղերը Պերլինի, ինչպէս Վարշաւայի մէջ, ուր Հիթթօ կատաղի պայքար մը կը մղէր Ռուսիոյ դէմ: 6 յունուարին, վերջապէս, Թոքիօ յաջողեցաւ համոզել Պերլինը՝ զանազան քաղաքական հեռանկարներ պարզելով գերման կառավարութեան առջեւ, մանաւանդ որ հիմա Իտալիան ալ կը գտնուէր իր կողքին: Աւելի քան հարիւր միլիոն բնակչութեամբ երկու երկիրներ Արեւմուտքի մէջ սպառազէն եւ սպառնացայտ, եւ հարիւր միլիոն բնակչութեամբ երկիր մը արեւելքի մէջ նոյնքան սպառազէն եւ սպառնացայտ,— ահա ձեռք կ'երկարեն իրարու:

Տակաւին երկար ատեն պիտի հերքուի՞ այս դաշինքին կնքումը, թէ պիտի հրատարակուի ի վերջոյ, եւ ճակատագրական ի՞նչ հետեւանք պիտի ունենայ, ի՞նչ փոփոխութիւններ պիտի բերէ պատմութեան,— ահա օրուան մտահոգութիւնները:

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼԷ

Պերլինէն կը հաղորդեն թէ Մոսկուայի կառավարութիւնը ձերբակալեց խումբ մը օտարականներ եւս,— 5 Լեհ, 3 Աւստրիացի, բազմաթիւ Ֆինլանտացի, 1 Լիթուանացի, 1 Լիւքսէմպուրկցի: Օտարական շրջանակներու մէջ, ոստիկանները ձեռնարկած են խուզարկութեանց:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԵՑԱՒ ՖՐԱՆՍԵՒԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

Ինչպէս գրեցինք, Ֆրանսեւլիբանանեան դաշնագիրը ստորագրուեցաւ Պէյրութի մէջ, Նոյեմբեր 13ին: «Ազդակ» հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտայ այդ առթիւ.—

Ֆրանքեւլիբանանեան պատուիրակութեանց վերջին ժողովին մէջ որոշուեցաւ ստորագրութեան հանդիսաւոր արարողութիւնը կատարել փոքր Սէրայի մէջ: Արդարեւ փառաշուք հանդիսութեամբ մը կատարուեցաւ ստորագրութիւնը: Պուրճի հրապարակին վրայ համախմբուած հազարաւոր բազմութեան ծափահարութեանց մէջ հետզհետէ Փոքր Սէրայ հասան սուրիական եւ Լիբանանեան պատուիրակութեանց անդամները, Արեւ. բանակի ընդհ. հրամանատարը եւ ամէնէն վերջ Կոմս տը Մարթէլ՝ պաշտօնական տարազով, որոնք ընդունուեցան զինուորական պատիւներով, Լիբանանի լեռնային շրջաններէն սկսան ինքնաշարժներով պատուիրակութիւններ գալ՝ ողջունելու համար անկախութեան աքթը: Ոստիկանական ջոկատներ եւ ժանտարմաներ շղթայի մէջ առած էին Փոքր Սէրայի հրապարակն ու փողոցները՝ առաջքն առնելու համար անկարգութեանց:

Մինչ այդ թնդանօթի հարուածները կ'աւետէին Լիբանանի անկախութիւնը եւ Ֆրանսեւլիբանանեան զինակցութեան ստորագրումը: Զինուորական օդանաւ մը կը սաւառնէր մայրաքաղաքին վրայ, եւ զանազան շրջաններէ կ'արձակուէին պայթուցիկներ:

Դաշնագրի ստորագրութենէն վերջ կատարուեցան պաշտօնական եւ ձեւակերպական այցելութիւններ եւ շնորհաւորութիւններ Հանր. Նախագահի եւ մարզպանին:

Նոյեմբեր 17ին բացառիկ նիստի հրաւիրուեցաւ երեսփոխանական ժողովը՝ վաւերացնելու համար դաշնագիրը:

«Էլ Նահար» տեղեկացած է որ դաշնագրի զինուորական յօդուածներուն համաձայն, Ֆրանսա իր ուզածին չափ զինուոր եւ օդանաւ պիտի կրնայ պահել Լիբանանի ո՛ր մասին մէջ որ ուզէ: Իսկ լիբանանեան զինուորներու ընդհ. թիւը պիտի ըլլայ 10,000: Ներկայիս զէնքի տակ գտնուող լիբանանեան զինուորները, որ ազգէ ալ ըլլան, պիտի մնան Լիբանանեան բանակին մէջ:

Դաշնագրին գլխաւոր գիծերը

Պէյրութի հայ երեսփոխանը, Վահրամ Լէյլէկեան, հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտայ «Ազդակ»ի խմբագրին՝ դաշնագրին գլխաւոր տրամադրութեանց մասին.—

Ֆրանքեւլիբանանեան դաշնագիրը ըստ էութեան մեծ տարբերութիւն մը չունի Ֆրանքեւսուրիական դաշնագրէն եւ կատարեալ գոհացում կուտայ Լիբանանի բնակչութեան բոլոր տարրերուն: Այդ պատճառաւ ալ լիբանանեան պատուիրակութեան բոլոր անդամները՝ իսլամ եւ քրիստոնեայ կատարեալ համաձայնութեամբ ստորագրեցին բնագիրը:

Փոքրամասնութեանց խնդրին շուրջ տարբեր, բայց աւելի նպաստաւոր տրամադրութիւններ կը պարունակէ Լիբանանեան դաշնագիրը:

Ըստ դաշնագրի յարակից նամակներուն՝ Լիբանանեան կառավարութիւնը յանձնառու կ'ըլլայ ապահովել իր քաղաքացիներուն միջեւ քաղաքացիական ու քաղաքական իրաւունքներու վայելումը:

Լիբանանեան կառավարութիւնը կ'երաշխաւորէ նաեւ երկրի զանազան տարրերուն արդար մասնակցութիւնը պետական բոլոր պաշտօններուն եւ կը ստանձնէ հարկային դրութեան միաւորման ձեռնարկելու պարտականութիւնը:

Հանրային օգտակարութիւն ներկայացնող ծախքերը արդար համեմատութեամբ մը պիտի բաժնուին երկրին զանազան շրջաններուն մէջ:

Լիբանանեան դաշնագրին մէջ Տրիպոլսոյ եւ Սայտայի (Սիդոն) երկու շրջաններու վերաբերեալ մասնաւոր որ եւ է յօդուած չկայ: Սակայն ընդհանուր ձեւով տրամադրութիւններ կան, որոնք կրնան գոհացնել այդ շրջանի իսլամները: Օրինակի համար որոշուեցաւ իւրաքանչիւր մուհաֆըզութեան քով ստեղծել «մէճլիսի իտարէ»ներ, որոնց իրաւասութեանց սահմանները պիտի ճշդուին երեսփ. ժողովին կողմէ: Քաղաքապետական խորհուրդները աւելի լայն իրաւասութիւններով պիտի օժտուին:

Լիբանանի զինուորական ուժը պիտի բաղկանայ «Թրուփ Սփէսիալ»է մը առնուած, որ մօտաւորապէս 4000 հոգի կը հաշուէ: Լիբանանի մէջ մնալիք ֆրանսական ուժերու թիւին շուրջ որ եւ է սահմանափակում չկայ: Միայն թէ, Ֆրանսա ներկայիս Լիբանանի մէջ գտնուած իր ուժերը չպիտի կրնայ քաշել մինչեւ նոր համաձայնութիւն մը: Սակայն ուզածին չափ եւ ուզած վայրերուն մէջ կրնայ զինուորական կեդրոններ հաստատել: Ի հարկէ նոյն պայմանները ի զօրու են օդանաւերու եւ ծովային ուժերու համար:

Ֆրանքեւլիբանանեան դաշնագիրը 25 տարուան համար ի զօրու է: Որոշ տրամադրութիւններ կային լիբանանեան պատուիրակութեան մէջ, աւելի երկար ժամանակի մը համար ի զօրու դարձնելու դաշնագիրը, կամ Ֆրանսայի եւ Լիբանանի միջեւ տեւական բարեկամութեան համաձայնութիւն ստորագրելու, սակայն Փարիզ յարմար տեսաւ ներկայ ձեւը:

Ֆրանքեւլիբանանեան դաշնագիրը Սուրիոյ եւ Լիբանանի յարաբերութիւններուն մասին կը տրամադրէ միեւնոյն ոգին ու յօդուածները, ինչ որ արձանագրուած է սուրիական դաշնագրին մէջ: Այսինքն որ եւ է տարակարծութեան պարագային՝ երկու երկիրներէն մէկը միւսին հանդէպ թշնամական վերաբերմունք չպիտի կրնայ ցոյց տալ:

Ֆրանսացի խորհրդականներու հարցին շուրջ եւս գոյացած համաձայնութիւնը յար եւ նման է սուրիականին: Բոլոր իրաւասութիւնները պիտի փոխանցուին Լիբանանի կառավարութեան: Սակայն պէտք տեսնուած պարագային պիտի հրաւիրուին Ֆրանսացի մասնագէտներ:

Առանց բացառութեան՝ Ֆրանսացիներ պիտի ըլլան Լիբանանի բոլոր մասնագէտները:

Լիբանանեան դաշնագրին առաւելութիւններէն մէկն ալ այն է որ Ֆրանսա կ'ընդունի ուսման հնարաւորութիւններ տալ Լիբանանցի զինուորականներուն, ֆրանսական վարժարաններու մէջ: Սուրիոյ համար տարբեր էր պայմանը:

Ամէն պարագայի տակ Ֆրանքեւլիբանանեան դաշնագիրը կ'ապահովէ Լիբանանի անկախութիւնը՝ իր ներկայ սահմաններով եւ Ֆրանսայի բարեկամութիւնը՝ որ անհրաժեշտ է այս երկրի բարգաւաճման ու զօրացման համար»:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻՆ ՃԱՌԸ

Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահը, Աթաթիւրք, նոյեմբեր 1ին, «Ազգ. Մեծ Ժողով»ի բացման առթեն, խօսեցաւ ճառ մը: Տարամերժ դիկտատոր մը թէեւ, այսուհանդերձ Թուրքիոյ նոր տիրակալը գիտէ պահել բոլոր արտաքին ձեւերը, տալու համար այն պատրանքը թէ՝ իր երկիրը կը կառավարուի ժողովրդապետական սկզբունքներով: Խորհրդարան, վիճաբանութիւններ, նստաշրջանի առթիւ նախագահական ճառ, — այդ բոլոր ձեւակերպութիւնները կը ձգտին այդ պատրանքը ստեղծելու կամ չեշտելու:

Հակառակ ասոր, սակայն, «դիկտատոր» մակդիրը կը շարունակէ, Թուրքիոյ բարեկամ թէ հակառակորդ օտար մամուլին մէջ, փոխարինել «Աթաթիւրք» ստացական ինքնորակումը:

Այսուհանդերձ հարկ է ընդունիլ, թէ Աթաթիւրք երկրին մէջ կը վայելէ նկատելի թիւով զանգուածի մը քով, իրապէս խոր սէր մը: Ու իր տիրակալութիւնը մեծ մասով կը յենու նոյն այդ խոր սիրոյն վրայ:

Այդ է պատճառը, որ իր վերջին ճառին աւարտումին տեղի ունեցած երկարատեւ ծափահարութիւնը պէտք է վերագրել՝ ոչ միայն քիչ մը ձեւապաշտ արտայայտութիւններուն, որոնց այնքան վարժուեցաւ քամալական սերունդը, այլ եւ այն մեծ վստահութեան, զոր Քամալ քիչ մը արդարօրէն շահած է իր ժողովուրդին մասնաւորապէս երիտասարդ ու միջին տարիքով տարրին մօտ:

Աթաթիւրքի ճառը կը շահագրգռէ նաեւ մեզ, անշուշտ, քանի որ, Ազգ. Ժողովի նստաշրջանին խօսուած այդ ճառը կը շօշափէր խնդիրներ ու ծրագիրներ, որոնք յատուկ են Թուրքիոյ ներքին կեանքին եւ արտաքին քաղաքականութեան:

Առաջին պարագան որ մեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ՝ ճառին անվերապահ չեշտն է: Ընդունելով հանդերձ որ Թուրքիոյ անգահ դահակալը չէ կրցած իր վարչաձեւը բնորոշող գործերէն մին եղող ջնարակումէն ձերբազատիլ, այսուհանդերձ ան հարցերը դրած է առանց կամ նուազ պայմանաւորութեամբ՝ առանց կամ նուազ չափազանցութիւններ կամ քողարկումներ թոյլ տալով ինքզինքին:

Երկրորդ ուշագրաւ պարագան այն է որ Աթաթիւրքի ճառը աւելի դրական է, քան քաթախուած պչացողական — ամբոխավարական վիպականութեամբ: Ասիկա, անշուշտ, կը բնորոշէ նաեւ տիրող վարչաձեւին գործնական ոգին: Այս տեսակէտէն, սակայն, աւելի անկեղծ է եղած յաճախ վարչապետ Ինէօնիւն, որ այդ կիսամշակ երկրին մէջ թերիներն ու վտանգները իրենց բովանդակ մերկութեամբ պարզելու յանդգնութիւնը ունեցած է:

Երրորդ պարագան հաստատակամութիւնն է: Ինչպէս ալ տրամադրուած ըլլայ մարդ դէպի նոր Թուրքիան եւ իր վարիչները, անկարող է չխոստովանիլ, որ մասնաւորապէս Աթաթիւրք, դեռ առաջին օրէն, յամառ հետապնդող մը եղած է իր ծրագիրներուն եւ խոստումներուն: Ասիկա չի նշանակեր թէ իր բոլոր ծրագիրներն ու խոստումները իմաստուն են եղած կամ ամբողջովին իրականացած են: Բայց, մէկուն համար, որ նոր իրաւակարգ մը կը հաստատէ, կ'ուզէ իր կամքը պարտադրել եւ իր երկիրը քշել այն ճամբուն մէջ, ուր զայն կ'ուզէ տեսնել ինք, անհրաժեշտ է ապահովել վստահութիւն մը, իր հետեւողականութեան եւ իր աննկուն կամքի մասին: Եթէ փորձենք աչքէ անցընել Աթաթիւրքի բոլոր ճառերը, պիտի տեսնենք որ անոնց մէջ չկայ գլխաւոր առաջադրութիւն մը, զոր պարզելէ վերջ հետապնդած, փորձած կիրարկած կամ յաջողցուցած չըլլայ: Կը կրկնեմ, — այդ առաջադրութեանց նպաստաւոր թէ աննպաստ, ողջմիտ թէ անմիտ ըլլալու պարագան չէ զոր նկատի ունիմ այստեղ: Այլ՝ կը բնորոշեմ միայն իր գործելակերպը:

Աթաթիւրքին ճառին չորրորդ պարագան այն է, որ Էնկիւրի կը չարունակէ իր նուաճումի ճիգերը լարել նոյն յամառութեամբ՝ գրեթէ բոլոր մարզերուն վրայ: Այդ նուաճումներուն նպաստաւոր եւ աննպաստ կողմերը օր օրին պարզուած են այս սիւնակներուն մէջ: Շուրջ 14 տարիներու՝ երբեմն աճապարուած, երբեմն անծրագիր, երբեմն չափազանց գունաւորուած ու երբեմն ալ, կարգ մը ճիգերու մէջ, բոլորանուէր աշխատանքները զօրավիգ մըն են ինքնին որ քամալական վարչաձեւը, տէր ըլլալով, այլ եւս, որոշ ու շօշափելի արդիւնքներու, շարունակէ իր վերականգնումի ու արդիականացման փորձերն ու ճիգերը: Աթաթիւրքի ճառը կը բնորոշէ եւ այդ պարագան:

Պարզ է, որ մենք երբեք պատճառ մը չունինք նոյնութեամբ բաժնելու իր անցեալ գործերու գնահատումները եւ հետեւորդներուն նման անվերապահօրէն հաւատալու իր ապագայ առաջադրութիւններուն իրականացումին:

Բայց, անհրաժեշտ է, որ Թուրքիոյ ընթացիկ կեանքին մեր անմիջական հետեւողութենէն անջատ, փորձենք, գոնէ տարին մէկ անգամ, բնորոշումը ընել այն ընդհանրական արդիւնքի որուն փաստաբանը կ'ըլլայ — ճիշդ է՝ ոչ թէ պաշտօնապէս բայց նկատելի ինքնագոհութեամբ — Քամալ:

Եւ որպէսզի մեր բնորոշումները ըլլան աւելի գործնական ձեւով, ճշդենք նախ, Աթաթիւրքի ճառին գլխաւոր գիծերը:

Թուրքիոյ դիկտատորը իր ճառը բացաւ այն «համոզումով թէ այս տարի եւս աշխատանք պիտի թափուի եւ ազգին եւ երկրին գործերուն մէջ՝ նորութիւններ ու յառաջդիմութիւններ պիտի կատարուին»:

Ան իր այդ համոզումը հիմնեց այն իրողութեան վրայ թէ «անցեալ տարի, Թուրք ազգը, անդորրութեամբ ու լռութեամբ, ազգային ու մարդկային տեսակէտով ցոյց տուաւ ուժեղ ու աշխատասէր կեանք մը»:

Կը տեսնենք, աւելի վերջ, թէ ինչ շօշափելի ու դրական բան կայ այդ բառերուն կամ պարբերութեան մէջ: Առ այժմ յիշենք, որ Աթաթիւրք իր ճառին երկրորդ պարբերութեամբ մասնանշած է նաեւ այն որ «հանրապետութիւնը, իր նոր ու ամուր հիմքերով, Թուրք ժողովուրդը դրած է ապահով ու աննկուն ապագայի մը ճամբուն վրայ եւ մտքերու եւ հոգիներու մէջ ստեղծած է ինքնավստահութիւն մը, ինչ որ բոլորովին նոր կեանքի մը յայտարարն է եղած»:

Անշուշտ, ամբողջովին կարելի չէ ժխտել այս պարբերութեան բովանդակութիւնը: Բայց, հարկ է ճշդել, որ պատմութիւնը նախաճշդուած ճամբաներ չունի եւ Աթաթիւրքն ու իրեն նման շատ շատեր չափազանց սխալած են, երբ «ապագան» ապահով կերպով կարծած են զետեղուած ըլլալ ներկայի մը վրայ: Կեանքը, բայց մանաւանդ քաղաքական կեանքը, աննախատեսելի վերիվայրումներ ունի, ու մասնաւորապէս պետական կեանքի առաջնորդները խոյս պէտք է տան Թուաբանական դրութեամբ հեռակայ լուծումներ դնելու, այժմէն, իրենց ժողովուրդին առջեւ, ճիշդ այնպէս, ինչպէս սովոր ենք եզրակացնելու թէ չորս առաւել չորս կ'ընէ ութ: Մասնաւորապէս Թուրքիան ներքին ու արտաքին լուրջ պատճառներ ունի բառական վերապահութեամբ նայելու իր վաղուան, որ երբեք կախում չունի լատինական տառերէն, սիլինտրէն, չարչաֆներու վերացումէն կամ այլ ձեւի բարենորոգումներէ:

Պէտք չէ անտեսել այն բացայայտ իրողութիւնը, թէ Քամալ հոդ տուրք տուած է հանրային մարդու իր կոչումին, աննպաստ հաւանականութիւններ ժողովուրդի մտածողութենէն հեռացնելով եւ, ընդհակառակն, ապագայի «անվիճելի» փողփողանքին քաշելով անոր ակնարկը ...

Ու Աթաթիւրք «անմիջապէս ուզած է մասնանշել» թէ «քանի տարիները կ'անցնին, ազգային խաչալը՝ արդիւնաւոր ու ինքնավստահ աշխատանքով, յառաջդիմելու իր տենչանքով, ազգային միասնականութեան եւ ազգային վարչականութեան իր ձեւովը՝ աւելի ուշագրաւ կը դառնայ»: Որովհետեւ «մենք, ազգային գոյութեան հիմքը կը գտնենք, իրականին մէջ, ազգային միասնականութեան մէջ»:

Քամալ եթէ կ'ակնարկէ գաղափարական միասնականութեան մը, հարկ է ճշդում մը կատարել հոս ալ: Անցնող տարին նպաստ մը չբերաւ, այս տեսակէտէն՝ Թուրքիոյ: Ընդհակառակն, նոյն իսկ Հալքի մէջ ծագում առաւ խոր տարակարծութիւն մը, որուն հետեւանքով ընդհ. քարտուղարը, Րէճիպ Փէքէր, որ աւելի առաջ ազգ. պաշտպանութեան գործավար էր ու ազդեցիկ դիրք մը ունէր երկրին մէջ, յանկարծ մեկուսացուեցաւ: Իբրեւ դիկտատորական երկիր, Թուրքիան ալ, նման Ռուսիոյ, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, գիտէ «ծուխը անմիջապէս մէջը խեղդել», ու այդ է պատճառը, որ ներքին տարանջատումի այդ շատ կարեւոր դէպքը կամ փաստը — որու մասին առտենին խօսուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ — չուտ քողարկուեցաւ...:

Քամալ եթէ կ'ակնարկէ ցեղային կամ ազգային միասնականութեան, — ինչ որ շատ չի պատշաճիր պարբերութեան միտքին, — իրաւունք ունի: Այդ միասնականութիւնը անողոք հետեւողականութեամբ մը կը շարունակուի երկրին մէջ: Չէ՞ որ այդ ալ Էնկիւրիի ըմբռնումով ու ծրագրով, «նուաճում մըն է եւ ազգային խաչալ մը»: «Քիւրտ չկայ այլ եւս»: Իսկ Թուրք - Քրիստոնեաներու կատակերգութիւնը իր նոր արարն սկսած է Պոլսոյ մէջ, ու դժուար չէ կռահել թէ վաղը ինչ բնոյթ կամ վախճան կը ստանայ ան:

Իսկ եթէ Քամալ կ'ակնարկէ այն նիւթական զոհողութեանց, զորս իրապէս կ'ընէ Թուրքիոյ ամբողջ բնակչութիւնը՝ շոգեկառքերու, գործարաններու, հանքերու, վարժարաններու, բայց մանաւանդ բանակին համար, չարաչարօրէն կը խեղաթիւրէ, որովհետեւ, եթէ անկարելի է ուրանալ որ իրապէս գործարաններ կը չինուին այս երկրին մէջ, երկաթուղիի ցանցը կը լայննայ, բանակը կը սպառազինուի կամ կամուրջներ կը կառուցուին, չմոռնանք որ այդ բոլորը կ'ըլլան ծանր ու խստօրէն պարտադիր տուրքերու հաւաքումով, որոնց դէմ խուլ դժգոհութիւն մը կայ երկրին մէջ եւ չեչտուած տարակարծութիւն մը՝ մտածող տարրի հատուածներուն միջեւ:

Այդ կէտերէն անջատ՝ Աթաթիւրքի ճառը շօշափած է նաեւ չարք մը այլ խնդիրներ: Խօսք տալով զանոնք մանրամասնել, առայժմ կը խտացնեմ քանի մը գիծերու մէջ:

Այսպէս,

Ա.— Ընդհանրացնել նախակրթութիւնը:

Բ.— Երկրին ջուրի պահանջը բաւարարել:

Գ.— Ամէն մէկ երկրագործ ընտանիք օժտել հողով մը, որ ապահովէ անոր ապրուստը:

Դ.— Գործադրել աշխատանքի օրէնքը:

Ե.— Փոքր վարկի խնդիր:

Զ.— Տուրքերու նուազումին ձգտիլ:

Է.— Բանակը սպառազինել:

Կ'արժէ, ուրեմն, քիչ մը ծանրանալ այս խնդիրներուն վրայ:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԱՊԱԳԱՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՄԵՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Միջազգային ներկայ չարագուշակ իրադարձութեանց մէջ եթէ բան մը որոշ է այժմ, այդ ալ այն է, որ ապագայ պատերազմը պիտի ըլլայ գերազանցապէս Խորհ. Միութեան շուրջ եւ դէմ:

Այսինքն՝ ապագայ պատերազմի գլխաւոր առարկան պիտի ըլլայ Խորհ. Միութիւնը՝ անոր ընդարձակ հողերը բաժնելու կամ յափշտակելու համար:

Ոչ ոք կը կասկածի, թէ Ճափոն տենդային պատրաստութիւններ կը տեսնէ եւ յարմար վայրկեանի միայն կը սպասէ՝ յարձակելու համար Խ. Միութեան վրայ: Ակներեւ եւ աներկբայելի է նաեւ Ճափոնի նպատակը, այն է՝ գրաւել Մոնկոլիան եւ Սիբերիան:

Ոչ ոք որ եւ է տարակոյս ունի նոյնպէս Գերմանիոյ նուաճողական ծրագիրներու մասին, որոնց գլխաւոր առարկան Խ. Միութեան հողամասերն են, Ուկրայնիան, եւն.:

Եւ այժմ, երբ Իտալիա եւս անցած է Գերմանիոյ կողմը եւ անոր հետ միասին ընդհանուր ճակատ կազմած է համայնավարութեան ու Խ. Միութեան դէմ, պարզ է, որ ապագայ պատերազմի մէջ Խ. Միութիւնը իրեն դէմ միաժամանակ պիտի ունենայ Ճափոնը, Գերմանիան եւ Իտալիան, երեքն ալ փաշական զօրաւոր պետութիւններ, որոնց գերազանց ուժերը անկասկած պիտի ջախջախեն Խ. Միութիւնը, եթէ անոր օգնութեան չըհասնին Ֆրանսան եւ Անգլիան:

Ուշագրաւ է, որ իտալական մամուլի մէջ արդէն որոշապէս կը խօսուի Ճափոնի, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ միացեալ ճակատի մասին ընդդէմ Խ. Միութեան:

Ինչպէս յայտնի է, իտալօ-գերման վերջին համաձայնութեան գլխաւոր նպատակներէն մէկն ալ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի չէզոքութիւնն ապահովելն է: Այժմ, երբ Պելժիա կ'ուզէ չէզոք պետութիւն մը դառնալ, երբ Ռումանիա գերման հակումներ ցոյց կու տայ, երբ Աւստրիա, Հունգարիա եւ Պուլկարիա Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ են, երբ Սպանիա փաշական դառնալու ճամբուն վրայ կը գտնուի, երբ Անգլիա սկսած է վարանիլ Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ ու կը փնտռէ նորէն Իտալիոյ բարեկամութիւնը, երբ վերջապէս, Ֆրանսայի մէջ անգամ աջակողմեան կուսակցութիւնները հետզհետէ աւելի նկատելի կերպով Գերմանիոյ հետ համաձայնելու կողմնակից կը դառնան, որ եւ է ժամանակէ աւելի հիմեր կան սպասելու, որ Գերմանիա եւ Իտալիա, որոշ երաշխիքներ տալով Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ, պիտի յաջողին ի վերջոյ ապահովել անոնց չէզոքութիւնը եւ գործելու ազատութիւն ձեռք բերել Խ. Միութեան եւ Թուրքիոյ վերաբերմամբ:

Իսկ եթէ պատահի որ Անգլիա եւ Ֆրանսա չհամաձայնին Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ, այդ պարագային եւս Գերմանիա եւ Իտալիա պիտի փորձեն առաջ քշել իրենց նուաճողական ծրագիրները այն վստահութեամբ, որ ոչ Անգլիա եւ ոչ ալ նոյն իսկ Ֆրանսա տրամադիր են կամ պիտի ըլլան պատերազմի բռնուելու Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ՝ Խ. Միութեան կամ Թուրքիոյ պատճառով:

Եթովպիոյ օրինակը ցոյց տուաւ, թէ ի՛նչ կրնան ընել Իտալիան եւ Գերմանիան ապագային եւ թէ ի՛նչպէս այսուհետեւ եւս Անգլիա եւ Ֆրանսա կրնան մնալ հանդիսատեսներու դերին մէջ, անզօր կամ անտրամադիր որ եւ է վճռական միջոցով արգիլելու փաշական պետութեանց նուաճողական ձեռնարկները:

Աւելորդ է ըսել, թէ Խ. Միութեան սպառնացող այս ահաւոր վտանգները կը վերաբերին նաեւ Հայաստանին, որ անոր մէկ նահանգը կը կազմէ:

Դժբախտաբար, մեր մէջ քիչ չեն այնպիսիներ, որոնք միամտօրէն կը հաւատան, թէ խորհ. կառավարութեան հովանիին տակ Հայաստան միանգամայն ապահով է եւ պէտք չունի երբեք մտահոգուելու, քանի որ 3 միլիոննոց խորհ. բանակը պիտի պաշտպանէ զայն բոլոր թշնամիներու դէմ:

Այս հաւատքը պարզապէս տղայական է, որովհետեւ Ճափոնի, Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ հաւանաբար նաեւ Լեհաստանի նման մեծ ուժեր ունենալով իրեն դէմ միաժամանակ, խորհրդային կառավարութիւնը ոչ միայն ի վիճակի պիտի չըլլայ պաշտպանելու Հայաստանը, այլ եւ նոյն իսկ ստիպուած պիտի ըլլայ իր զօրքերը քաշել Հայաստանի սահմաններէն եւ տանիլ եւրոպական կամ սիպերիական ճակատները:

Մէկէ աւելի անգամներ մենք առիթ ունեցած ենք արդէն մատնանշելու այն գաղտնի համաձայնութիւնը, որ կայ Մոսկուայի եւ Էնկիւրիի միջեւ: Համաձայնութիւն մը, որուն համաձայն եթէ Մոսկուա Ճափոնի եւ Գերմանիոյ հետ միաժամանակ կռուի բռնուի եւ ստիպուած ըլլայ Անդրկովկասի մէջ ունեցած իր զօրքերը տանիլ Գերմանիոյ եւ Ճափոնի դէմ, Թուրքիա պիտի ստանձնէ Անդրկովկասի պաշտպանութիւնը:

Թէեւ այս համաձայնութեան մասին եղած տեղեկութիւնները եկած են արժանահաւատ աղբիւրներէ, թէեւ ստորակայօրէն ալ նման համաձայնութիւն մը միանգամայն հաւանական է, ոմանք չեն ուզեր հաւատալ ասոր եւ կը շարունակեն ինքզինքնին օրօրել այն յոյսով, թէ խորհ. կառավարութիւնը որ եւ է պարագայի տակ ի վիճակի պիտի ըլլայ պաշտպանելու Հայաստանը:

Մեր այդ խելացիները չեն ուզեր նոյն իսկ ի նկատի առնել ցարական Ռուսաստանի օրինակը 1918ին, երբ Հայաստան միանգամայն լքուեցաւ ռուս զօրքերու կողմէ եւ իր անպաշտպան վիճակին մէջ յանձնուեցաւ իր բախտին: Մեր այդ խելացիները չեն ալ կրնար երեւակայել, թէ ի՛նչ վտանգ կարող է սպառնալ Հայաստանի, երբ Թուրքիա Խ. Միութեան բարեկամն է, իսկ Պարսկաստան ընդունակ չէ արշաւելու Կովկասի վրայ:

Սակայն, ո՞վ կրնայ երաշխաւորել, որ ինքը՝ Թուրքիան, դաւաճանելով իր մինչայժմեան բարեկամ ու բարերար խորհ. կառավարութեան, չպիտի արշաւէ Անդրկովկասի վրայ այն պահուն, երբ կարմիր բանակները ըռբռնուած ըլլան եւրոպական եւ սիպերիական ճակատներուն վրայ:

Ո՞վ կրնայ երաշխաւորել, որ Ազրպէյճանի եւ Վրաստանի ժողովուրդները դրսի օգնութեամբ չպիտի ապստամբին խորհ. իշխանութեան դէմ եւ առիթէն օգտուելով չպիտի փորձեն գրաւել նաեւ Հայաստանի մնացեալ գաւառները, բաժնելու համար զանոնք իրենց միջեւ:

Ո՞վ կրնայ երաշխաւորել, որ Գերմանիա եւ Իտալիա, իրենց լեհ, հունգարացի եւ այլ զինակիցներու հետ միասին կամ անոնցմէ անջատ, չպիտի ուզեն թափանցել նաեւ Անդրկովկասէն ներս, ինչպէս որ Գերմանացիները ըրին, օրինակ, 1918ին:

Արդ՝ փոխանակ Խ. Միութեան «անյաղթելի» բանակին հետ կապելու իր բոլոր յոյսերը, աւելի խոհեմութիւն չէ՞ հայութեան համար մտածել նաեւ այն օրուան մասին, երբ այդ բանակը կը ջախջախուի, կը լքէ մեր մայր երկիրը եւ բոլորովին անպաշտպան կը ձգէ մեր մայր երկիրը եւ բոլորովին անպաշտպան կը ձգէ մեր մայր ժողովուրդը: Փոխանակ ուրիշներու մեծ ուժերով հրապուրուելու եւ ամբողջովին անոնց ապաւինելու, աւելի լաւ չէ՞ որ հայութիւնը իր յոյսը դնէ միայն իր սեփական ուժերուն վրայ, որոնք թէեւ խիստ համեստ են, բայց ապահովաբար չպիտի դաւաճանեն իրեն, երբ ինք մահացու վտանգի ենթակայ ըլլայ:

Ասոր ապացոյց՝ Սարդարապատը, Բաշ - Ապարանը, Ղարաքիլիսէն եւ Բագուն, ուր ամէն կողմէ լքուած հայութիւնը 1918ին, միմիայն իր սեփական ուժերով կրցաւ պաշտպանել իր գոյութիւնը եւ նոյն իսկ ազգային պետութեան մը հիմը դնել:

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Իսկ անկէ աւելի ձախ, Հաճի Նազար կը գտնուէր 6րդ գունդի մէկ գումարտակը: Մեր գունդի կեդրոնը հաստատեցինք Ալ - Քիլիսէ, Զաջուռի կայարանէն վեր լեռներու լանջին: Մեր դիրքերը թէեւ ամբողջապէս ձիւնով ծածկուած սակայն նպաստաւոր եւ իշխող էին:

Նոյեմբեր 12ի գիշերն է, սարսափելի ցուրտ եւ ձիւնամրրիկ: 3000 մեթր բարձրութիւն ունեցող այս ձիւնապատ լեռներու կուրծքին փորուած է երկաթուղիին փապուղին, զիկզակ լայն ճանապարհ մը կը բարձրանայ մինչեւ վեր, դժուարամատոյց անցքը: Բոլոր այդ լեռներու հովն ու սառնամանիքը կը հաւաքուին եւ այդ միակ կիրճէն կ'անցնին:

Մալարիայով բռնուած, 40 աստիճանի տաքութիւն մը ունիմ, սակայն կ'իջնեմ դէպի կայարանը, առաջաւոր պահակախումբերը տեսնելու համար: Նոյն րոպէին անակնկալ կերպով կայարան կը հասնի անձին վայրաշարժ մը: Մեքենավարէն զատ՝ մէջը նստած էին ճակատի հրամանատար Սեպուհ, Վ. Նաւասարդեան եւ վրացի սպայ մը: Իմացայ որ վայրաշարժը պիտի մեկնի մինչեւ թրք. առաջաւոր գիծը, տանելով միայն վրացի սպան, որ գաղտնի եւ փակ ծրար մը ունի յանձնելիք թրք. հրամանատարութեան:

Առաջարկեցի 2 ճարպիկ զինուոր դնել անոր կողքին, առոյգ տեղեկութիւն մը կարենալ բերելու համար թրքական գիծերէն, բայց անյարմար նկատուեցաւ: Սեպուհ եւ Նաւասարդեան վար իջան եւ վայրաշարժը սուրաց խաւարի մէջէն: Ճակատի մասին Սեպուհին զեկոյց տալէս քիչ յետոյ, վայրաշարժը ետ եկաւ: Վրացի սպան յայտնեց մօտաւորապէս թրք. պահակախումբի գտնուած վայրը եւ ցուցուց ծրարը ստանալը վկայող Թուրք սպայի ստորագրութիւնը — 29րդ գունդի Ա. գումարտակի ... եւն.:

Վայրաշարժը նորէն Սեպուհն ու Նաւասարդեանը առնելով ետ վերադարձաւ դէպի Համամլու: Անոնց հեռանալէն անմիջապէս յետոյ, ձիաւորներու յիսնապետ Արշակը կանչեցի բացատրեցի իրեն մօտաւորապէս թրքական դիրքերը, կարգադրեցի ամբողջ յիսնեակով առաւօտ կանուխ հետախուզութիւն մը կատարել այդ ուղղութեամբ եւ ջանալ ամէն կերպ տեղահան ընել անոնց յառաջապահ պահակախումբը:

Նոյ. 13ի արշալոյսին, առաջին գնդակները որոտացին Զաջուռի բարձունքներէն:

Մեր կտրիճ ձիաւորները, բուռն կռիւէ մը վերջ ետ կը շպրտեն Թուրքերը: Թշնամիին առաջին փորձերը մեր դիրքերու վրայ յարձակելու՝ ի զուր անցան եւ մութը կոխեց: Նոյն օրը մեր ձեռքը գերի ինկան 1 Թուրք փոխ սպայ եւ 9 զինուոր:

Խօսեցնել տուինք Թուրք գերիները: Թէեւ շատ ամբարտաւան, սակայն դժբախտաբար ճշգրիտ յայտարարութիւններ ըրին անոնք: «Հայ զինուորը, կ'ըսէին անոնք, չի կրնար յամառ կառչիլ հողամասի, մեր ամենաթեթեւ ճնշումին տակ, կը լքէ իր դիրքերը: Հայ զինուորը չի գիտեր պէտք եղած ձեւով ծածկուիլ եւ օգտուիլ հողամասի ընձեռած յարմարութիւններէն: Շատ հեռուէն կարելի է որոշել ձեր պաշտպանողական գիծերը, որովհետեւ ձեր զինուորները իրենց ամբողջ հասակով կը ցցուին հորիզոնին վրայ ու կը կենան»:

Նոյ. 14ին տեղի պիտի ունենար վճռական կռիւը: Բոլոր զօրամասը դիրքերու վրայ է, ու պահեստի ոչ մէկ ոյժ ունինք: Միտքս կը չարչրկեմ «մանէօվր» մը կատարելու ու տրամադրելի ոյժ չեմ գտներ: Մտածեցի գիշերուան մէջ, ամբողջ ձիաւորները, Սեպուհի սպայակոյտին ձիաւորները, մեր յիսնեակը, շրջանի գիւղացի ձիաւորները բոլորը ի մի հաւաքել գոնէ 2 հարիւրեակ կազմել եւ առտուն կանուխ շրջանցիկ գործողութիւն մը կատարել Շիշթափայի, թշնամիին ձախ թեւէն ու ջանալ այդ բարձրութիւններէն զինք նետել դէպի Ալեքսանդրապոլի դաշտը: Ստեփան Ծաղիկեանի հետ ամբողջ գիշերը այդ գեղեցիկ ձեռնարկին կը զոհենք: Զգայուն վայրկեաններ կ'ապրիմ, երբ կը տեսնեմ թէ ժամերը կը սահին եւ դեռ հարիւրեակ մը իսկ չէ լրացած: Ուրիշ ճար չունէինք, եղածով մեր բախտը պիտի փորձէինք:

Մինչեւ որ Ստեփանը 80 ձիաւորներով ճամբայ ինկաւ, արդէն լոյսը բացուած էր: Թշնամիին հրետանիին կրակը եւ մանաւանդ թանձր ձիւնը անհնար դարձուցին, որ մեր խեղճ Ստեփանը կարենար իր շարժումը կատարել ու ցերեկէն առաջ ստիպուեցաւ ետ դառնալ ...

Կեդրոնէն ամբողջ թրք. մէկ գունդ նշանակէտ ընտրելով, կայարանը թափուած էր մեր մէկ գումարտակի վրայ: Հրացաններու որոտը, գնդացիրներու թքթքոցը, ռումբերու պայթիւնը, դժոխային երաժշտութիւն մը ստեղծած են: Թրքական շրափնէլները աջ ու ձախ կը թափուին, իսկ մեր հրետանին շատ անգամ թշնամի զօրասիւներու վրայ իսկ չի կրնար կրակը կեդրոնացնել: Կուրցա՞ծ են ...

Կէս օրին Թուրքերը հեղեղի նման կը թափին կայարանը: Անոր շուրջ մեր երկու վաշտերը գիրկընդխառն, հերոսական պայքար մղեցին, կորսնցնելով իրենց վաշտի հրամանատարը, կրտսեր սպան եւ բազմաթիւ հերոս տղաք:

Կռուելով կամաց կամաց քաշուեցանք մեր երկրորդ գծին վրայ, մինչեւ մէջքը ձիւներու մէջ թաղուած:

Ճիշդ այդ առտենին Վ. Փաստրմաճեանէն — որ վեր բարձրացած էր ցրուած դասալիքները հաւաքելու — փոքրիկ զեկոյց մը կը ստանամ տարօրինակ բովանդակութեամբ թէ «փապուղիի միւս երեսէն, Ղալթաղճիի եւ Աղ - Պուլաղի ուղղութեամբ հրացանի եւ թնդանօթի ձայներ կը լսուին»: Սարսափեցանք ուղղակի առանց բան մը հասկնալու, նոյն րոպէին պատահմամբ իրարու քով եկանք գնդ. Իշխանեանի հետ: Քովերնիս երկու թրք. ռումբ ինկաւ, մեր բախտէն երկուքն ալ ձիւնի մէջ խրելով չպայթեցան: Շարժական հեռախօսի քով կը կանչուինք եւ ամէն ինչ կը պարզուի: Հեռախօսողը Սեպուհն է.— «Թշնամին Հաճի Նազարի վրայով բարձրացած է Ղալթաղճիի լեռը: Վայրաշարժով եկած առտեն Աղ - Պուլաղի մօտ ենթարկուած է ռմբակոծութեան եւ ստիպուած է ետ դառնալ: Թշնամի շղթաները կ'իջնեն դէպի փապուղին եւ Աղ Պուլաղը, ձեր թիկունքը կտրելու համար: Անհրաժեշտ է խիստ ծանր բեռները, թնդանօթները ազատել եւ ամէնէն վերջ հետեւակներով ճեղքել պաշարման օղակը եւ անցնիլ»:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ՁԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Անզգալաբար կը հասնիմ Գրաբարի դուռը, հաւատացէք, ոչ յօժարակամ։ Բայց ինչպէս կրնամ դիմել չտալ, թէ անխելահասօրէն սկսած է գործածուիլ «յաւուր պատշաճի» բացատրութիւն մը։ Ի՞նչ է աւուրին վրայ գտնուած սա J գիրը, որ աննշանակ եւ նոյն իսկ վտանգաւոր յաւելուած մըն է։ Պէտք է ըսել ու գրել՝ «աւուր պատշաճի», օրուան յարմար, կամ յարմար օրուան, այսինքն՝ ամէն բան իր տեղը, կամ իր տեղին։ Հոս ինչ գործ ունի J։ Յաւուր (յօր) կը նշանակէ օրուան մէջ, ինչպէս երբ ըսենք —յաւուրն այնմիկ (այն օրուան մէջ)։ Այս առթիւ, թոյլ կուտա՞ս, սիրելի Արազ, որ դասարանիս հետեւողներուն պարագայ մը բացատրեմ.— Այն թէ ամէնքը գիտեն արդէն որ ֆրանսերէնի մէջ (թողունք նման լեզուները) ածականը գոյականին թիւ ու եւ սեռը կ'առնէ. իրենք ալ այնպէս կը գործածեն ու կը գրեն, չէ՞ ինչո՞ւ, ուրեմն, իրենց համար դժուար ըլլայ ըմբռնելը, թէ մեր հին լեզուին մէջ ալ ճիշդ այդպէս է, սա միակ տարբերութեամբ որ մենք մեր բառերուն համար սեռ չունինք։ Այսպէս՝ գիտեն նաեւ որ ընդհանրապէս ածականը գոյականէն առջը կը դրուի։ Ինչո՞ւ, ուրեմն, չկրնան եղեր մարսել որ մեր հին գրականին մէջ ալ այնպէս է, ետեւը կը դրուի, եւ գոյականին պէս ալ կը հոլովի։ Զոր օր. Օրն այն — աւուրն այնորիկ, աւուրն այնմիկ, զօրն զայն, յօրէն յայնմանէ, աւուրբն այնուիկ —. Աւուրքն այնոքիկ, աւուրցն այնոցիկ (տրականն ալ նոյնպէս), զաւուրսն զայնոսիկ, յաւուրցն յայնցանէ, աւուրբքն այնոքիւք ...Հիմա եկուր ըսէ, թէ չէ՞ս սիրեր միթէ այս լեզուական նրբութիւններուն տէր եղող ազգը, ժողովուրդը, հնարողը, գործածողը։ Եւ ինչո՞ւ նոր սերունդը քիչ մը չհետաքրքրուի այս նրբութիւններով։ Տես ինչ ձեւեր առաւ այն ցուցական ածականը, իր զոյգին — օր — հետ, որուն հետ կըպարէ, եւեղիցին երկոքեան ի մարմին մի, անոր քղանցքին կառչած, անբաժան կը թուայի կ'եղանակաւորուի, այնպէս չէ՞, Պ.Պ. Ֆրունճեան, Տէրոսկի, Կարօ Մխիթար, Միրզէ, Արշաւիր եւ փաղանգը սիրելիներուն, որոնք մրցումի եկած են լեզուական հարցին շուրջ իրենց հետաքրքրութեան մէջ։ Կը տեսնէ՞ք, ո՞ւրկէց ուր, այդ այնին յոգնակի գործիականը եղաւ ... «այնոքիւք»։ Եթէ այն ցուցականին տեղ այդ ըլլար, այդոքիւք, եթէ այս ըլլար՝ այսոքիւք։ Կը տեսնէ՞ք լեզուին մեքենականութիւնը — այնոցիկ, այսոցիկ, այդոցիկ, միւսներն ալ իրենց կարգին, զոր օր. «յայսցանէ», եւն.։ Ներողութի՛ւն.— ձեզի համար շատ դիւրին բաները մանկական պարզութեամբ կը բացատրեմ, գուցէ թերեւս քիչ մը ակադեմական ոճ կ'ուզէք, բայց դասարաններուն մէջ աշակերտներու հետ մնալու վարժութեամբ չենք կրնար հեռանալ Նախակրթարանի յատուկ բացատրութիւններէն եւ, միւս կողմէն, չէ՞ որ ... ծերութիւնն ալ երկրորդ մանկութիւն է։

Բնաւ մի նեղուիք պատահական կրկնութիւններէն, լեզուի դասերուն մէջ կրկնութիւններէն աւելի օգտակար բան չկայ, հաւատացէ՛ք։ Հիմա յենուլ (կրթնիլ) բային արմատն է «յեց», որմէ ունինք յեցուկ, որուն հոմանիշն ու գործածականն է «նեցուկ» (որ իրեն յատուկ բայ չունի)։ Սոյնպէս, նոյն արմատին ծնունդն է «հեց», «խեց», անխիւն չաբուխներէն իւրաքանչիւրը, որ կլոր եռկաթը կամ փայտը կը բռնեն։ Ժողովրդական ձեւով վերջերը չինուած է աւելորդ յենարանը (օրինակ՝ յեցարան կամ, աւելի ճշգրիտ, յեցուկ, նեցուկ)։ Կայ նաեւ յենակ փոխանակ յեցակի։ — Գիտէ՞ք «մարդեւոյզ» բառը, որ կը նշանակէ շողոքորթ, գլխէ հանող։ Եւոյզ արմատն է «եղուզանել» բային, որ կը նշանակէ հանել, ինչպէս hանել արմատն է հանել բային, նաեւ հանածոյ, կիտուածոյ (կիտել, կտել բային արմատէն), հիւսուածոյ (հիւսել), մանուածոյ (մանել)։ Ցանախ ըսած ենք, թէ մեր գրողները պէտք է ճշդիւ գիտնան բաղակցութիւնը բոլոր այն բառերուն, որոնք նոր գրականին մէջ կը գործածուին, զոր օր, իբրեւ արմատ։ Եթէ մարդեւոյզը կը գործածեն, պէտք է գիտնան թէ ինչ է ուրեմն եւոյզը, խնդիր չէ թէ զայն կամ իր բայը (եղուզանել) առանձին չի գործածուիր։ Պէտք է գիտնան թէ լեզուիդ գրաբարի մէջ գործածուած ոչ սակաւ բառեր արար արմատով կը վերջանան եւ այս արմատականը կուգայ առնել բային որ կը նշանակէ ընել, չինել, թէ եւ առանձինն բնաւ այդ նշանակութեամբ չի գործածուիր հիմա։ Կան դեռ այսպիսի արմատներ—ասաց, կարդաց (կանչելու իմաստով նաեւ), աղաց («մլաղաց» ջաղացպան, ֆրանսերէնի մէջ ալ գործածուած moulinէն), ձիգ (թէ նետել, թէ քաշել նշանակութեամբ արմատ (նետաձիգ, նաւաձիգ)։ Կը վխտան ուրիշ օրինակներ։

Բայց այսչափով իսկ կը հասկցուի լայնօրէն, թէ հին գրականին բառերէն ու բայերէն մեծագոյն մասը չի գործածուիր նոր գրականին մէջ, բայց անոնց արմատները հին նշանակութեամբ կը գործածուին նորին մէջ։

** Ուրդ մասնիկին ուշադիր եղա՞ծ էք — շարժումի, զբաղումի, շարունակութեան իմաստ մը ունի, այսպէս՝ խորհուրդ, յաջուրդ, արձակուրդ, պարապուրդ։ Այս արմատին համառօտուած ձեւն է որդ— մնացորդ, ճախորդ, յաջորդ, բաժանորդ։ Այս մասնիկին բայը ապահովաբար hորդել է, ճամբորդ կամ ուղհորդ։ Նոյնն է յորդել, յորդորել, յորդորակ։ Ասկէց կուգայ սա բացատրութիւնը — ծառին ճիւղերը հորդել, այսինքն՝ բանալ, կտրել։ Միտք բերէք h եւ J գիրերուն գործածութեան համար նախապէս ըսուածը, այն թէ hով թանձրացած, տառական իմաստ, իսկ Jով մեղմացած, փոխաբերական իմաստ։

Բայց չարն ընդ հուպ։

ՏԱՐԱԶ

ԾԻԾԱՂ

ԴԱՍԱՏՈՒՆ.— Տղաս, ի՞նչ տարբերութիւն կայ կայծակին եւ ելեկտրականութեան միջեւ։

— Պարոն, կայծակը ձրի է, բայց ելեկտրականութիւնը վճարովի։

×

—Պետրոսիկ, դարակին վրայ երկու խնձոր կար, ինչպէս կ'ըլլայ որ մէկ հատ մնացեր է։

— Լաւ հասած չըլլալուն համար անշուշտ։

Համազգայինը եւ իր նպատակը

1928 թուականին, Գահիրէի մէջ, մեր ժողովուրդին յայտնի մտաւորականներէն մէկ քանին, — թէեւ ես մտաւորական մակդիրը համեստ կը գտնեմ, այլ պիտի աւելցնեմ անոր վրայ ազգասէր եւ հեռատես գործիչներ մակդիրն ալ,— խորհրդակցեցան, մտածեցին, ելք մը որոնել՝ գտնել, եւ աշխատիլ բոլորովին անշահախնդիր, փրկելու համար ինչ որ ազատուած էր բարբարոս Թուրքին ճիրաններէն։ Եւ այս անոնց շնորհիւ ծնաւ Համազգային Ընկերութիւնը, որ կոչուած է իր մեծ եւ նուիրական դերը կատարելու գաղութի հայութեան մէջ,— այն է փրկել նորահաս սերունդը ուրիշ ճիրանէ մը, եւ թերեւս աւելի ահաւոր, արտասահմանի մեր զաւակները այլասերումէն, եւ պահել պահպանել մեր ազգային մշակոյթը կորուստէ, եւ զարգացնել զայն։

Մեր դարաւոր պատմութեան ընթացքին, մեր լեզուն, մեր մեծասքանչ լեզուն եղած է ամէնէն կարեւոր ազդակներէն մին, մեր ցեղին պահպանման։ Անոր խորքերու մէջ էր կը գտնենք մեր պատմութիւնը, երբեմն տրխական եւ յաճախ դիւցազնական, մեր ժողովուրդին անկորնչելի հաւատքը, անոր զմայլելի տոկունութիւնը մեր բոլոր տառապանքները եւ մեր անվկանդ յոյսը, մեր ցեղին հանճարը, մեր արտասուքը եւ խնդալին համար մեր խոյանքները, վերջապէս մեր ժողովուրդին էութիւնն իսկ, իր կրօնական թէ աշխարհական գրականութեամբ, որոնք արտացոլումն են, իր հոգիին եւ կեանքին բոլոր յոյզերուն։ Եւ ապրեցանք, որովհետեւ ունէինք մեր սեփական, ազգային լեզուն։

Ինչպէս նորահաս սերունդին սիրտը եւ հոգին թրծել ազգի գաղափարով, եթէ անոնք պիտի չկարենան կարդալ եւ ճանչնալ իրենց նախահայրերուն, հայրերուն գրականութիւնը, պատմութիւնը իրենց երկրին, ինչպէ՞ս պիտի խանդավառենք զանոնք եթէ չկարենան կարդալ հայ դիւցազնական հեղինակները եւ էջերը սկսեալ հին դարերէն մինչեւ մեր օրերը։ Ինչպէ՞ս պիտի սիրեն Հայրենիքը առանց ճանչնալու Հայաստանը, այն երկրային դրախտը, որ երկնային դժոխքի մը պէս հուրի եւ բոցերու մէջ տուայտեցաւ դարերէ ի վեր։

Ուրեմն Համազգայինը նուիրուած լծուած է ամենահրատապ եւ ամենակարեւոր գործի մը,— անոր դրօշը պէտք է ծածանի բոլոր դրօշներէն վեր եւ բոլորին վրայ։ Իր անունը եւ գործը կ'արդարացնեն իր այս յաւակնութիւնը։ Ան մերը չէ, ձերն է, բոլորին՝ ամբողջ Հայութեանը։ Ան գաղութի հայութեան փրկութեան բանալին է։ Ան ջահն է որ կը լուսաւորէ մեր մթին ճամբաները օտարութեան երկինքներուն տակ։ Ան մեր ապաւէնն է չմեռնելու համար առ յաւէտ, ան փարոսն է յուսավառ, որ մեզի ցոյց կուտայ փրկութեան ափունքները։ Ան, այն մեծ կարաւանին հրամանատարն է, որ մեզ օր մը պիտի տանի, առաջնորդէ Հայրենիք։ Ահա թէ ինչ է Համազգայինի ծրագիրը եւ նպատակը։ Քանի որ անկարելի է Հայրենիքի մասին սէր եւ խանդաղատանք ունենալ առանց անոր լեզուն խօսելու եւ հասկնալու, գաղութի հայութեան նորահաս սերունդին հայերէն, հայ պատմութիւն եւ աշխարհագրութիւն սորվեցնել, սրտին եւ հոգիին մէջ կայծ մը դնել ազգասիրութեան, որ տարիներու ընթացքին կրնայ հրեղէն բոցի եւ հրդեհի վերածուիլ, կ'ուզենք անոր գիրք տալ որ կարդայ, օտար գրագէտներէն առաջ իրը ճանչնայ, կարդայ նախ Նարեկացին, Խորենացին, Ալիշանը, Միքայէլ Նալպանտեանը, իր գլուխը հակէ նախ Րաֆֆիին գործերուն վրայ, ճանչնայ Սիամանթօն եւ Վարուժանը, մերթ լայ մերթ ընդվզի, եւ կատաղութենէն իր բազուկները եւ հոգին ամրապնդէ։ Բայց նաեւ ճանչնայ իր դարաւոր թշնամին, եւ լսէ սահանքը այն արիւնոտ գետերուն, թէրեւս եւ դեռ հայ դիակներով բեռնաւոր։

Համազգային Միութեան դուռները բաց են բոլորին առջեւ, առանց կրօնական եւ քաղաքական ըմբռնումներու եւ հոսանքներու խտրութեան։ Ոչ մէկ տարբերութիւն մեր ցեղին զաւակներուն համար։ Համազգայինը խանդակաթ մայրն է, եւ որուն սիրտը կը բաբախէ իր բոլոր զաւակներուն հանդէպ, նոյն անսահման գութով եւ գորովով։

Հայ մայրեր, դուք որ բոլոր ազգերու մայրերուն ամէնէն սիրազեղն էք, դուք որ ամէնէն քնքոյշ սիրտն ունիք եւ անսահման բարութիւն, դուք որ ամէնէն մեծ պահանջն եղած էք մեր ցեղին պահպանման դարերէ ի վեր, դուք որ կը սիրէք ձեր նախամօր Անահիտին ջինջ արիւնէն, որ ձեզի տուած է ամենասուրբ զգացումը խանդաղատանքի եւ անձնուիրութեան, ձեզի կ'ուղղեմ խօսքս։ Օգնեցէք մեզի, որպէսզի ձեր ստինքներէն եւ ձեր արիւնէն կեանք առնող ձեր զաւակները ըլլան եւ մնան ձեզի պէս Հայ։ Զանոնք դաստիարակենք իբր Հայ եւ նոյն իսկ ձեր շահուն համար, քանզի հայ մեծցած զաւակը նախ չի լքեր իր ծնողքը, ապա իր ընտանիքը եւ երբեք իր հայրենիքը։

Այսօր Ֆրանսայի մէջ ունինք վարժարաններ ուր հարիւրաւոր մանուկներ կը հեգեն մեր սքանչելի լեզուին Ա.Բ.Գ.ը։ Անոնք վաղը պիտի կարդան ուրիշ բաներ, պիտի զարգանան եւ մեծնան իբր հայ երիտասարդներ։ Պիտի ըլլան պարծանք ձեզի եւ մեզի։ Համազգայինի Պէյրութի մեր ճեմարանը տուաւ արդէն իր առաջին հունձքը։ Ամէն տարի ուրիշներ պիտի յաջորդեն նախկիններուն, եւ այսպէս պիտի բազմանայ սերունդը, նոր սերունդ մը, խանդավառ, մշակուած, հայրենիքին սիրոյ հուրովը այրող, ի սպաս Հայրենիքին։ Որովհետեւ մենք գիտենք որ ուշ կամ կանուխ պիտի դառնանք Երկիր, բայց դառնալէ առաջ եւ որպէսզի կարելի ըլլայ այդ դարձը, պէտք է պատրաստ ըլլանք, ճանչնալով ինքզինքնիս, ճանչնալով մեր լեզուն եւ մեր հայրենիքը։

Մեծ պահանջներ չունինք։ Ամսական մէկ Ֆրանքի չնչին գումարը վճարելով կրնաք անդամակցիլ մեր Միութեան։ Այդ մէկ Ֆրանքներն են որ պիտի վառ պահեն մեր դպրոցներուն ճրագները։ Մէկ Ֆրանք ամսական, թերեւս զարմանաք։ Մէկ Ֆրանք, որպէսզի բոլորը կարենան մասնակցիլ եւ վճարել։ Աւելորդ է ըսել որ աւելին չի մերժուիր։

Պիտի չուզէի ապերախտ ըլլալ, չյիշատակելով այս հիանալի ժեստը այն պատուական Հայուն, որ խստօրէն արգիլած է մեզի իր անունը յայտնել, եւ որ անցեալ տարուընէ ի վեր, տարեկան 4000 Ֆրանքի գումար մը կը տրամադրէ Կեդր. Վարչութեանս, ի նպաստ մեր վարժարաններուն։ Այս գումարէն 3000 Ֆրանք յատկացուցած ենք մեր Փորթ տ'Իթալիի դպրոցին, ուր հարիւրէ աւելի երկսեռ մանուկներ կ'ուսանին եւ 1000 Ֆրանք ալ Առնուվիլ - Լէ Կոնէսի տեղական մասնաճիւղի վարժարանին։

Անցեալ սեպտ. 26ին եւ 27ին Համազգային ընկերութեան Ֆրանսայի շրջանին առաջին պատգամաւորական ընդհ. ժողովը գումարուեցաւ Փարիզի մէջ եւ չորս յաջորդական նիստերու մէջ միաձայնութեամբ տուաւ որոշումներ, որոնք կուգան ծանր աշխատանք մը եւս աւելցնել Կեդր. Վարչութեան պարտականութիւններուն վրայ. Ա.— Հասոյթներու յաւելում. Բ.— Գործակցութիւն բոլոր Մշակութային Միութիւններու հետ. Գ.— Ջանալ ստեղծել միակ կրթական ծրագիր մը, գործադրելի Ֆրանսայի բոլոր նախակրթարաններուն մէջ, եւ համաձայնութեամբ այլ կրթական մարմիններու։ Դ.— Ապահովել առնուազն 10 հազար Ֆրանք տարեկան, Պէյրութի Համազգայինի ճեմարանը ղրկելու համար Ֆրանսաբնակ երկու ընդունակ աշակերտներ։ Եւ ուրիշ բազմաթիւ հարցեր, եւ որոշումներ, որոնք կապ ունին ներքին եւ կազմակերպչական գործին հետ։

Այս աշխատանքները գլուխ հանելու համար կը սպասենք Ֆրանսահայ գաղութին քաջալերութեան։

Վ. ԵԱՐՃԱՆԵԱՆ

«ԱՅՆՊԷ՞Ս Է, ԵԱ ՍԷՅՏԻ»

Ճիւմհուրիէթ կը գրէ.—

Սուրիոյ երիտասարդական միութեան նախագահ Ֆախրի պէյ Էլպարութի, Դամասկոսի մէջ, հետեւեալը յայտարարած է Իլլիւսթրասիոնի թղթակցին.

— Ֆրանսա ըսելով, մենք կը հասկնանք ոչ թէ այստեղի ձեր պաշտօնեաները, այլ իրական Ֆրանսան որ օգնեց մեզի այն կռիւին մէջ զոր դարերէ ի վեր մղեցինք Թուրքերուն դէմ, որոնք մեզ կը ճնշէին, հակառակ կրօնակից ըլլալնուս։ Ընդհ. պատերազմին, իբրեւ արաբական բանակի սպայ, անձամբ կռուեցայ Թուրքերուն դէմ, յանուն Սուրիոյ ազատագրութեան։

Ի՞նչ եղաւ արդիւնքը։ Մեր անկախութիւնը ստանալու համար մեզ քաջալերող Ֆրանսան՝ մեզ հոգատարութեան տակ առաւ առանց մեր կարծիքը ստանալու, եւ թրքական հարստահարութեանց փոխարէն իր հարստահարութիւնը հաստատեց։

17 տարուան ընթացքին, Ֆրանսա ծախսեց 15 միլիոն ֆրանք, իսկ սուրիական ժողովուրդը տուաւ 10 միլիոն։ Արդ, այս գումարին մեծ մասը իբրեւ թոշակ տրուեցաւ այն խորհրդականներուն, որոնցմով ողողեցինք մեր երկիրը»։

Թղթակիցը յետոյ կը պատմէ իր տեսակցութիւնը Սուրիացիի մը հետ, որ ըսած է.

— Մենք պէտք ունինք ֆրանսական բանակին, մեր սահմանները պաշտպանելու համար, որովհետեւ թէ դուք չըլլաք, Թուրքերը պիտի կլլեն այս ամբողջ շրջանը, մինչեւ Հալէպ։ Իրաքցիներն ալ Եփրատի վրայ պիտի քալեն։ Հապա Իպն Սուուտ, հապա անապատի 200.000 Պէտէվինե՞րը ...

** Ճիւմհուրիէթ դիտել կուտայ այս լուրը տալէ վերջ.— «Սա սուրիացի ազգայնականներուն նայեցէք, թէ՛ կը դանդատին ֆրանսական հոգատարութենէն, թէ կ'աղաչեն որ ֆրանսական բանակը մնայ եւ պաշտպանէ զիրենք։ Եթէ ֆրանսական բանակը հոն մնայ, Սուրիացիներուն աղուոր աչքերուն համար չպիտի մնայ, այլ որպէսզի Սուրիան գաղթավայր դարձնէ եւ շահագործէ։

Ֆախրի պէյ Պարուդիներն են որ Սուրիան այս վիճակին բերին, թէ՛ Թուրքիոյ, թէ Ֆրանսայի դէմ դաւաճանելով։ Այսպէ՞ս է,— Եա՛ Սէյտի։

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՍԱՆՃԱՔԸ ԱՆԿԱԽ?

Հալէպէն կը գրեն «Սաւթ էլ Ահրար»ի 12 նոյ. թուականով.—

Կարգ մը թերթեր գրեցին թէ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան կողմէ Վիէնօ Թուրքիոյ արտաքին նախարարին յայտարարած է որ Ալէքսանտրէթի սանճաքին անկախութիւնը որոշուած է, ճիշդ Սուրիոյ նման։

Այս լուրը Հալէպի եւ սանճաքի բնակչութեան մօտ շատ գէշ տպաւորութիւն մը թողուց։ Պատուիրակութիւններ սկսան գալ սանճաքի զանազան շրջաններէն՝ բողոքելու համար առ որ անկ է։ Իսկ Թուրք բնակիչները ցնծութեամբ եւ ոգեւորութեամբ ընդունեցին այդ լուրը։

Այս միջոցին Դամասկոսէն Հալէպ կը վերադառնային Սաատալլա պէյ Ճապրի եւ Տոքթ. Քէեալին։ Սակայն, Հալէպ հասաւ միայն Տոքթ. Քէեալին։ Սաատալլա պէյ Ճապրիի չվերադառնալը ժողովուրդին մէջ զանազան ըսի - ըսաւներու պատճառ եղաւ։ Ի վերջոյ հասկցուեցաւ որ ան գիշերանց ուղղակի գացած է Ալէքսանտրէթ եւ Անտիոք ու քանի մը ժամ միայն մնալէ վերջ այդ շրջաններու մէջ՝ վերադարձած Հալէպ։

Հետեւեալ օրը, Հալէպի ազգայնական կուսակցութիւնը պաշտօնական յայտարարութիւն մը հրատարակելով հերքեց Վիէնոյի վերագրուած յայտարարութիւնը։ Ազգայնական կուսակցութիւնը, իր պաշտօնական յայտարարութեան վերջաւորութեան կը գրէ.—

«Մարզպանը Ալէքսանտրէթի պատուիրակին հրահանգ տուած է հերքելու այդ լուրը»։

Այս յայտարարութիւնը երիտասարդական շրջանակներու մէջ շատ լաւ տպաւորութիւն թողուց։ Սակայն, ժողովուրդը կ'ուզէր որ այդ հերքումը տրուէր Մամլոյ Տեսչութեան կողմէ, քանի որ լուրին իբրեւ հեղինակ ցոյց կը տրուէր Վիէնօն։

Էնկլիւբէն 11 նոյ. թուականով հետեւեալ հեռագիրը կը հրատարակեն Պոլսոյ թերթերը.—

Ֆրանսական դեսպան Փոնսօ կը շարունակէ իր տեսակցութիւնները արտաքին նախարարին հետ Ալէքսանտրէթի եւ Անտիոքի շուրջ։ Բանակցութիւնները համաձայնութեամբ կ'ընթանան եւ մօտ են վերջանալու։ Մանաւանդ որ Փարիզէն ստացուած է վերջնական պատասխանը։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Շատ դրամ ունէի հետս, բայց ինծի մտահոգութիւն կը պատճառէր այն պարագան որ թուղթերս կանոնաւոր չէին. պիտի ճարէի վստահելի առաջնորդ մը որ մինչեւ սահմանագլուխ ինծի պիտի ընկերանար։ Դժբախտաբար թշնամի ինթէլլիճընսի անդամներէն մէկը կը ճանչնար զիս դէմքով։

Իրիկուն մը ուշ ատեն մտերիմ բարեկամի մը տունը գացի՝ խորհուրդ հարցնելու համար։

— Հոգ մի ըներ, ըսաւ բարեկամս, այս գիշեր այստեղ կը մնաս եւ վաղ առաւօտ ես քեզի կը ներկայացնեմ առաջնորդներուն ամէնէն վստահելիին. քեզմէ զատ երեք հոգի եւս կան ...

Աչք աչքի չկրցայ դնել ամբողջ գիշերը. ինչպէս քնանայի, սարսափելի էր կացութիւնս։ Ձեղնայարկը անկողնի մը վրայ երկնցայ ու մտածեցի այն բոլոր չարիքներուն մասին զորս ճակատագիրը կրնար սահմանած ըլլալ ինծի համար. պատերազմ էր՝ ահաւոր ու անողոք։

Կէս գիշերը անցած էր երբ բարեկամս սենեակս եկաւ յայտնելու համար որ մեկնումի ժամը հասած էր։

— Ոտքի, շուտ ... առաջնորդ Կապրիէլ Փթի անունով աղջիկ մըն է ... եկեղեցիին առջեւն է հիմա ... աճապարէ ... մի մոռնար որ թշնամին միշտ արթուն է։

Անմիջապէս վեր ցատկեցի, վերարկուս կռնակս անցուցի եւ վերջին հրաժեշտ մը առնելով իմ անձնուէր բարեկամիս՝ փողոց ելայ։ Խաւար էր չորս կողմս ու չարագուշակ ամայութիւն կը տիրէր մայրաքաղաքին ճամբաներուն վրայ։ Ժամադրավայրը հասայ որոշեալ ժամէն մօտ տասը վայրկեան կանուխ, եկեղեցիին սիւնին տակ կծկուեցայ եւ սպասեցի։ Ի՛նչ զարհուրելի խորհուրդներ անցան մտքէս այդ պահուն — ճի՞շդ էր ըրածս. աւելի լաւ չէր ըլլար եթէ փորձէի սահմանագլուխ երթալ բոլորովին առանձին. Թակա՞րդը ինկած էի արդեօք անգիտակցաբար։ Եւ սակայն անօգուտ էր այլ եւս չարչարուիլ. եղածը եղած էր։

Յանկարծ ինծմէ յիսուն քայլ հեռու նշմարեցի չորս հոգինոց խումբ մը որ հետզհետէ կը մօտենար։ Անոնցմէ մէկը փաթթուած էր երկար վերարկուի մը մէջ, իսկ գլուխը անցուցած էր վեղարի նմանող սրածայր գլխարկ մը։ Հաւանաբար առաջնորդուհին էր։ Դիմաւորեցի զիրենք եւ աղջկան ինքնութիւնը բացարձակօրէն ստուգելու համար, մօտեցայ իրեն եւ արտասանեցի նախապէս որոշուած բանաձեւը.

— Պատրաստ եմ հայրենիքիս համար ...

— Տեսնե՛նք ... պատասխանեց ան։

Ան էր, Կապրիէլ Փթին՝ քաջասիրտ ու հայրենասէր Ֆրանսուհին։

— Ձեր ներկայութեան մասին լուր ստացայ միայն երէկ, շարունակեց աղջիկը, շատ մտահոգ էի ձեր թուղթերուն մասին...ընկերներս կանոնաւոր անցագիր ունին ... ծանօթացէք իրարու ... հարիւրապետ Ա., տասնապետ Կ., պելժիական բանակէն եւ զինուոր Լ. որ հայրենակից է ձեզի ..

Փութով եղբայրական ողջոյն տուինք իրարու եւ ճամբայ ինկանք

— Ինչպէս ըսի հարիւրապետին եւ տասնապետին թուղթերը կանոնաւոր են, կը տեսնէք որ բանուորի հագուստ կը կրեն. Հոլանտա բնակած են միշտ եւ հիմա իրենց աշխատանքները կատարած ըլլալով, Ռոթերտամ կը վերադառնան ... լաւ սորվեցէք ձեր դերերը ... դուք իմ եղբայրս էք ... սահուն ֆրանսերէն գիտէք ... ամէն խօսակցութիւն ես պիտի ընեմ, իսկ եթէ ֆրանսերէն հարցումներ ուղղեն ձեզի, վստահ եմ որ ձեր կարողութիւնը ցոյց կուտաք պէտք եղածին պէս ... Գալով զինուոր Լ.ին, անոր պարագան աւելի դժուար է ... անցագրին մէջ Հոլլանտացի նշանակուած է, բայց անգլիերէնէն զատ ուրիշ լեզու չգիտէր ... մաղթենք որ հոլլանտերէն չխօսին իրեն հետ ... ի՛նչ ընենք, այդքան վտանգ աչք առնելու ենք ... ուրեմն լսեցէք հրահանգներս եւ ամէն բան պարզ է ... լա՛ւ, քալեցէ՛ք, տէր ընդ մեզ ...

Մինչեւ Մալին որ եւ է լուրջ վտանգի չհանդիպեցանք, թէեւ Գերմանացի պահակները ճամբան քանի մը անգամ քննեցին մեր անցագիրները։ Բայց երբ Քամբէնհութի կը մօտենայինք Կապրիէլ յանկարծ ազդարարեց.

— Գերմանացի գործակալները կը վխտան այս շրջանին մէջ. զգոյշ եւ պատրաստ ... եթէ այս ցանցէն ալ ազատինք, կը մնայ միայն սահմանագլուխի վերջին պահակը որուն հետ չափուելիք ունինք ... բուն վտանգը հիմա է որ կը սկսի, ուշադրութիւն։

Քիչ ետքը մեր թուղթերը դարձեալ քննուեցան. Կապրիէլն էր որ պատասխան կուտար պահակներուն։ Ի՛նչ ըսքանչելի էր այս վայելուչ աղջիկը որուն դէմքը աչքիս առջեւն է տակաւին։ Խոշոր, կապուտակ ու կրակոտ աչքեր ունէր ան. կաս կարմիր շրթունքներ՝ որոնց տակ — երբ սկսէր խնդալ — կը տեսնէիր ակռաներուն շուշանափայլ սպիտակութիւնը. սեւ ու առատ մազերէն խոպոպներ չինած էր որոնք կը կախուէին ծոծրակէն ի վար։ Անսահման հրապոյր կար Կապրիէլի ամէն մէկ շարժումին մէջ. սրամիտ էր, խելացի ու դրաւիչ։ Կրնայիր հիանալ իր վրայ ու պաշտել զինքը։

Այդ առաքինութիւններուն շնորհիւ չէ՞ր որ ան «կը խնայէր» թշնամի պահակները։ Կատակ մը մէկուն, կախարդական ժպիտ մը միւսին, բայց միշտ պատրաստ ու արթուն որ եւ է անակնկալ հարցում դիմաւորելու համար։ Հրաշալի էր ֆրանսացի այդ անվեհեր ու անձնուէր աղջիկը։

Հոլանտական սահմանագլուխին կէս մղոն մնացած պահակները դարձեալ կեցուցին մեզ եւ ուշի ուշով քննեցին մեր թուղթերը։ Ենթասպայ մը նոյն իսկ հեռաձայն ըրաւ մեր ինքնութիւնը հաստատելու համար եւ գոհացուցիչ տեղեկութիւն ստանալէ յետոյ ազատ ձգեց մեզ։ Այդ յաջողութենէն ետքը շարունակեցինք մեր ճամբան ու ժամ մը վերջը հասանք անտառ մը ուր գերմանացի զինուոր մը խստօրէն հրամայեց որ չյառաջանանք։ Կապրիէլ ճանչցաւ զինքը։

— Զինուորականի համազգեստով գաղտնի ոստիկան է, ուշադրութիւն ըրէք, փսփսաց։

Պահակը մօտեցաւ աղջկան՝ անպատկառ ժպիտ մը դէմքին վրայ եւ հարցուց.

— Այս անգա՞մ ինչ չինծու պատմութիւն ունիս նայինք ... ամիսներէ ի վեր քեզ կը փնտռէինք ... ստիպուած պիտի ձերբակալեմ ձեզ որովհետեւ տեղեկութիւն ստացանք որ այս անցագիրներուն մեծ մասը կեղծ են եղեր ... սպասեցէ՛ք ...առանձին եմ, ընկերներուս լուր տամ ...

(Շար.)

Անգլիա եւ Ֆրանսա միջոց չեզոք

Գերմանական եւ իտալական կառավարութեանց որոշումը, թէ կը ճանչնան Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը իբրեւ միակ պատասխանատու հաստատութիւնը Սպանիոյ մէջ, լուրջ կացութեան մը կը մատնէր Լոնտոնի չէզոքութեան միջազգային յանձնաժողովը եւ կը մտահոգէր անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները: Անհրաժեշտ էր տարազ մը գտնել՝ փրկելու համար երկու երկիրներու դիւանագիտական յարաբերութիւնները: Պարսելոնայի նաւահանգիստին դէմ յարձակումի մը սպառնալիքը եւս աւելի կը ծանրացնէր կացութիւնը:

Ֆրանսա եւ Անգլիա շարունակեցին իրենց խորհրդակցութիւնները եւ ահա գտան տարազը.— Անգլիա կը յայտարարէ թէ չի ճանչնար պատերազմորդի հանգամանքը ոչ ազգայնականներու (Զօր. Ֆրանքօ) կառավարութեան, ոչ ալ հանրապետականներու (Լարկօ Քապալէրօ) կառավարութեան: Իտըն, խորհրդարանին մէջ հարցումի մը պատասխանելով, յայտարարեց թէ կ'արգիլէ անգլիական նաւով ռազմանիւթ ու զէնք փոխադրել սպանիական նաւահանգիստները, թէ համերաշխ գործակցութեամբ մը կապուած են իրարու՝ անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները, թէ պիտի շարունակեն չէզոքութեան քաղաքականութիւնը Սպանիոյ կռիւներուն մէջ՝ աշխատելով արգիլել հանդիսանալ կռիւներու տարածման:

Իտըն աւելցուց թէ անգլիական զրահաւորները հրահանգ ստացած են պաշտպանել անգլիական առեւտրական նաւերը բաց ծովու մէջ եւ Սպանիոյ եզերքներէն 3 մղոն հեռաւորութեան վրայ:

Էնկիւրիի Ֆրանս. դեսպանը կը բանակցի

Փարիզի «Ռատիօ - Քոլոնիալ»ի կայանը կը հաղորդէ.—

Էնկիւրիի մէջ պաշտօնապէս սկսած են բանակցութիւնները Փոնսոյի եւ Թէվֆիք Րիւշտիի միջեւ, Ալեքսանտրէթի, Անտիոքի խնդրին շուրջ: Փոնսօ Թուրք կառավարութեան յանձնեց ֆրանսական պատասխանը Թուրքիոյ յուշագրին: Էնկիւրիէն ստացուած լուրերը կը շեշտեն որ Փոնսօ Թուրք կառավարութեան յայտնած է իր փափաքը Սուրիոյ եւս մասնակցութեան մասին՝ սկսած բանակցութիւններուն մէջ, իբրեւ երրորդ կողմ:

Կը սպասուի որ բանակցութիւնները յետաձգուին, մինչեւ որ Սուրիա եւս նշանակէ իր բանակցողները:

Ալեքսանտրէթի ձակատագիրը դեռ որոշուած չէ

Սուրիոյ եւ Լիբանանի ֆրանս. մարդպանութեան պատուիրակ Տիւրիօ հետեւեալ պաշտօնական յայտարարութիւնը հրատարակեց, ինչպէս կը հաղորդեն Սուրիոյ թերթերը.—

Պատուիրակութիւնը տեղեկացաւ Ալեքսանտրէթի սանճագին յառաջիկայ վարչաձեւին շուրջ Հիւս. Սուրիոյ մէջ տարածուած յուռեւս բռի-բռաւ-ներուն:

Միայն երեւակայութեանց մէջ գոյութիւն ունեցող այդ լուրերը վճռապէս հերքելու ստիպման ներքեւ կը գտնուինք եւ կը թելադրենք ժողովուրդին՝ նման բարոյալքող տարաձայնութիւններէն զգուշանալ, միեւնոյն ժամանակ եւ վերջին անգամ ըլլալով՝ կ'ազդարարենք որ նման սուտ լուրեր յերիւրողներն ու հրատարակողները պիտի պատժուին:

Երբ Էնկիւրիի եւ Փարիզի կառավարութեանց միջեւ բնականոն պայմաններու տակ կը շարունակուին բանակցութիւնները, ժողովուրդին պարտականութիւնն է սպասել Էնկիւրիի դաշնագրի սահմաններուն մէջ կատարուած այդ խօսակցութեանց վախճանին:

Ընդհ. ապահովութիւնը խանգարելու բնոյթը ունեցող տարաձայնութեանց հեղինակները թիւ 4 որոշմնագրին համաձայն պիտի ենթարկուին դատական հետապնդումի:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՏՐԻՏԻ ռազմաճակատին վրայ ոչ մէկ նորութիւն: Մշուշ եւ անձրեւ:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ կառավարութիւնը հրամայած է փակել Մատրիտի դեսպանատան դռները:

ՔԼԻՇԻԻ մէկ գործարանին մէջ բանթող եւ աշխատող գործաւորներու մէջ կռիւ մը ծագեցաւ: Ալճերիացի բանուոր մը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ ատրճանակի երկու գնդակով:

ԼԵՀ կին մը, Լիլի մէջ, սպաննեց իր ամուսինը, երբ այս վերջինը կը մերժէր դրամ տալ իրեն: Վայրագ կինը կացինով զարկաւ ամուսնոյն գլխուն, գետին փռեց, յետոյ ածելիով փորձեց կտրել փրցնել գլուխը, ածելին կոտրեցաւ, ուրիշ ածելի մը առաւ եւ վերջապէս փրցուց գլուխը եւ նետեց գետին մէջ: Ձերբակալուեցաւ:

ԱՆԺԷ քաղաքին մէջ սարսափելի հրդեհ մը ծագեցաւ եւ մոխիրի վերածեց ամբողջ թաղամաս մը: Անպատսպար կը մնան 600 հոգի: Վնասը կը հասնի 50 միլիոնի:

ՖՐԱՆՍ. Երեսփ. ժողովին մէջ, Երեքշաբթի, էռիօ ոգեկոչեց Սալանկրոյի յիշատակը:

Թէյասեղան—դասախօսութիւն

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

29 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին,

*150 Route d'Orléans, Véron*ի սրահին մէջ:

Կը դասախօսէ՝ բժիշկ ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

Կը նուագէ ԹԱՌԻՍ ԳԱՐԵԳԻՆ

Կովկասեան եւ հայկական պարեր սանուհիներու կողմէ:

Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք 3 ֆր.:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

—Մարիամ Շէրիճեան կը փնտռէ իր զաւակները Պետրոս (Բիէռ) եւ Գարեգին Շէրիճեան եղբայրները, Պաթումցի, որոնք 1920ին մեկնած են Փարիզ: Պետրոսը Պելճիքա ըլլալ կը կարծուի: Անոնց հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի, իմացնել Ohannès Kurkdjianի, 31, rue Condorcet, Cachan, Seine:

— Կը փնտռուի Գոնեացի Աղաւնի Եաղմուրեան որ 13 տարի առաջ եկած էր Ֆրանսա եւ կը բնակէր Մարսէյլ: Քանի մը տարի առաջ փոխադրուած է Փարիզ: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել Վասիլիկ Եաղմուրեանի, 64, rue Rablais, Lyon, (Rhône):

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Վաղը, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, տեղի կ'ունենայ հաւաքոյթը՝ Ecole des Langues Orientalesի մէջ, 2 rue de Lille, Paris.

Դասախօս՝ Պ. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ

Նիւթ՝ Առնմտահայ գրականութիւն:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ վաքանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 27 Նոյ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, *181* Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանը:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Փարիզի եւ շրջանի կոմիտէներու կողմէ 29 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Sociétés Savantesի D. սրահին մէջ, 8 Rue Danton, մէթրօ Օտէոն:

Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերներն ու համակիրները:

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ**

Նիւթ ունենալով՝ «Հար. Ամերիկան եւ Հար. Ամերիկայի Հայութիւնը»:

Դասախօսութենէն վերջ Փարիզի եւ շրջանի կոմիտէներու խորհրդակցական ժողով:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ «Անտօք» ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ «Կայծք» եւ «Կեփին» խումբերու

Յառաջիկայ կիրակի, 29 Նոյ. երեկոյեան ժամը 8ին

Սալ տ'Արմոնիի մէջ (Սինէմա Ռօյալի մօտ)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժին՝ արտասանութիւն, երգ, մեներգ եւլն.:

Կը ներկայացուի զաւեշտ մը:

Ծախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 2.50 ֆր., վիճակախաղի մասնակցելու իրաւունքով:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

տեղի կ'ունենայ 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին,

COLISÉEի շքեղ սրահին մէջ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

ՆՈՒԱԳ.— Հ. ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ (Գոնսէրվաթուարի Ա. մրցանակին արժանացած), ընկերակցութեամբ ՕՐ. Ա. ՍԱՆՏԱԼՃԵԱՆի (*Prix de l'École Normale de Musipue*):

ՄԵՆԵՐԳՆԵՐ.— ՕՐ. Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Գոնսէրվաթուարէն) եւ ՏԻԿ. Ե. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆԷ, մասնակցութեամբ Mme ANDRÉ ARNOTի, (*Pianiste Accompagnatrice au Conservatoire*):

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՊԱՐ.— ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՂԱԶԱՐԵԱՆներու կողմէ:

Կը ներկայացուի՝ ՍԻՐԱՀԱՐԸ ՍԵՂԱՆԻՆ ՏԱԿ (զաւեշտ)

ՊԱՐ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ — ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՑՕԴԵԱՅ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Sociétés Savantes, *8 Rue Danton* (*St. Michel & Odéon*)

6 ԴԵԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 8.45ԻՆ

Այս եղանակին մէջ միմիայն մէկ անգամ ըլլալով

Զուարթ եւ ծիծաղաշարժ օփէրէթ

ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ

Մասնակցութեամբ Թառիստ Ժօրժ Շահպարոնեանի եւ փարիզահայ ծանօթ դերասաններու եւ դերասանուհիներու:

Խճողումի տեղի չտալու համար կարգապահութեան լուրջ միջոցներ ձեռք կ'առնուին:

Գիները՝ 15, 10 եւ 5 ֆր.:

Տոմսերը նախօրօք գնել՝ Գրատուն Հրանտ-Սամուէլէն, 51 *rue M. le Prince*

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (138)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Երկիր անցնելու որոշում տուած ժամանակ, պարագայ մը զինք անհընարին չափով տառապեցուց: Զինք հոգեպէս ճնշող ցաւը իր ծնողքի վիճակն էր: Տան միակ մանչ զաւակն էր ինքը, անոնց ծերութեան յոյսն ու մխիթարութիւնը: Արդեօք ի՞նչպէս պիտի տանէին այդ ծանր հարուածը: Ճիշդ է, որ Եւգինէն կը մնար, բայց մայրը պիտի կրնա՞ր հաշտուիլ Վարդանը կորսնցնելու գաղափարին հետ: Վարդան քանի այս մասին կը մտածէր, այնքան իր տառապանքը կը բազմապատկուէր, թէեւ յուսահատ վճռականութեամբ կառչած կը մնար տուած որոշումին:

Փարաքար գտնուած ժամանակ, երբ Վահէն եկաւ, Վարդանը յայտնեց որ հետը կարեւոր խօսելիք մը ունի: Բայց ինչպէս վերը յիշեցինք, ժամանակ չունեցաւ: Կար եւ ուրիշ պատճառ մը: Ամէն անգամ, երբ կ'ուզէր այդ հարցի մասին խօսիլ, խնդրել Վահէէն որ համաձայնի զինքը միասին Երկիր տանիլ, համարձակութիւնը կը կորսնցնէր՝ ինքզինք շատ անհաշտ, շատ անփորձ երիտասարդ մը համարելով:

Երբ բժշկի քննութենէն յետոյ, թէ կ'ուզէ կարեւոր հարցի մը մասին խօսիլ, ընկերները հաւաքուեցան չոր բոլորը՝ լսելու անոր ըսելիքը:

— Ես պիտի խնդրէի,— չփոթած սկսաւ Վարդանը,— որ համաձայնէիք իմ Երկիր անցնելուն: Անշուշտ կը ըրգամ, որ յանդուգն խնդիրք մըն է իմս, անփորձ եմ, գործին անտեղեակ, բայց աշխատելու եւ զոհաբերութեան պատրաստ: Ձեր ղեկավարութեամբ կը յուսամ թէ օգտակար կը լինիմ գործին: Ես ... ես այլեւս հոս չեմ կրնար մնալ, ոչ ալ ուսանելու երթալ... — ու չկրնալով խօսքը վերջացնել՝ լռեց:

Ընկերները իրարու նայեցան անակնկալի եկածի նման: Միայն Վահէն էր որ կը ժպտէր ինքնաբաւական: Վաղուց է որ կը սպասէր լսելու այդ խօսքերը: Ալեքսանդրապոլի ցոյցէն ետքը վստահ էր, թէ Վարդանը ուղիղ ճամբան գտած է եւ ինքնաբերաբար պիտի նետուի յեղափոխական շարժումի մէջ:

Բժ. Տէր Ցակոբեանը, իր արտաքին կազմուածքին նման շատ քնքուշ սրտով եւ զգացումներով մարդ մը, տխրութեամբ նայեցաւ Վարդանին: Անշուշտ Վարդանը գաղափար չունէր երկրի գործունէութեան մասին, չէր գիտեր, թէ ինչ դժոխք մը կ'սպասէին Երկրի գործիչները, որոնց վախճանը կամ գնդակ մըն էր եւ կամ սիւնէ մը կախուած երեքարշէն երկարութեամբ չուան մը:

— Ինձ կը թուի թէ,— սկսաւ խօսիլ բժիշկը,— վաղաժամ է այդ մասին մտածել, երկու երեք տարի վերջը, թերեւս ...

Վարդանի սիրտը կարծես փուլ եկաւ: Եթէ միայն գիտնար այդ պահուն իր զգացածը, համակրելի բժիշկն անշուշտ այդպէս չէր խօսեր: Քովինտի նայեցաւ Վահէին, ան ինչո՞ւ չէր խօսեր, չէ՞ որ ներկաներու մէջ ամէնահեղինակաւոր անձն էր, երկրի պայմաններուն ծանօթ պատասխանատու գործիչ մը: Եղածներու մէջ զինքը ամենաշատը Վահէն կը ճանչնար ու եթէ ան ալ կը լռէր, ուրեմն ոչ մէկ յոյս:

Գէորգ կարծես կը կարդար Վարդանի մտքէն անցածը: Ան սեղմեց անոր ձեռքը ու ժպտելով նայեցաւ աչքին: Դեռ պէտք էր սպասել, Վահէն անշուշտ ըսելիք մը ունէր: Եւ իրաւ, Վահէն առեն մը յետէ վերջ սկսաւ խօսիլ, ցած ձայնով, ամէն մէկ բառը շեշտելով:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 26 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
JEUDI 26 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3279 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԹՇՆԱՄԻԻՆ ԹՈՅՆԸ ԿԸ ՍԿՍԻ ԱԶԴԵԼ

Հեռագիրները հաղորդած էին թէ Պէյրութի մէջ Իսլամներու եւ քրիստոնեաներու միջեւ ընդհարումներ տեղի ունեցած են, երկուստեք արիւն թափուած է եւ թէ այդ առթիւ կողոպտուած են նաեւ Հայու խանութներ:

Երէկուան թղթաբերով հասած Լիբանանեան թերթերը երկարօրէն կը պատմեն դէպքը, որուն մանրամասնութիւնները պիտի կարդաք քիչ անդին:

Ինչպէս կը յիշուի, Նոյեմբեր 13ին Պէյրութի մէջ հանդիսաւորապէս ստորագրուեցաւ Ֆրանքօ-լիբանանեան դաշնագիրը, որով հողատար պետութիւնը անկախութիւն կուտայ այս երկրին՝ որոշ պայմաններով որոնք ծանօթ են: Նոյն ձեւով դաշնագիր մըն ալ Սեպտեմբեր 9ին կնքուած էր Փարիզի մէջ՝ Սուրիոյ ներկայացուցիչներուն հետ:

Պէյրութի մէջ կնքուած դաշնագիրը անսահման խանդավառութիւն պատճառած է տեղւոյն արաբ քրիստոնեաներուն (մեծ մասամբ Մարոնի), որոնք կողմնակից են Սուրիայէն անջատ անկախ Լիբանանեան Հանրապետութեան մը: Իսկ իսլամները հակառակ են այս բաժանումին եւ կը պահանջեն որ Լիբանան եւ Սուրիա միանան եւ արաբական մէկ պետութիւն կազմեն:

Քրիստոնեաները ունին երիտասարդական կազմակերպութիւն մը՝ որուն անունն է «Ճերմակ Շապիկաւորներ»: Իսլամներն ալ ունին համապատասխան կազմակերպութիւն մը, որ կը կոչուի «Երկաթ շապիկաւորներ»:

Պէյրութի մէջ արաբ քրիստոնեայ ցուցարարներ, առաջնորդութեամբ «Ճերմակ Շապիկաւորներ»ու, Նոյեմբեր 15ի կիրակի օրը թափօրներ կազմած՝ տողանցք կը կատարեն քաղաքին գլխաւոր կեդրոններուն մէջ՝ տօնելու համար դաշնագրին կնքումը, խրախճանութիւններ կը սարքեն, օդին մէջ ատրճանակ կը պարպեն եւ Լիբանանեան ազգային դրօշակով կը զարդարեն ամէն կողմ:

Իսլամները, որոնք դժգոհ էին արդէն դաշնագրի կնքումէն, տեսնելով քրիստոնեաներու չափէ դուրս ուրախութիւնը, նոյն օրը կէսօրէ վերջ կը հաւաքուին Պասթայի մեծ մզկիթին մէջ եւ շուրջը, ուր երկու ազգայնական պարագլուխներ քննադատելէ վերջ Լիբանանեան դաշնագիրը, կոչ կ՚ուղղեն ժողովուրդին աղաղակօրէն արտայայտելու իր կամքը:

Իրապէս ալ այդ կամքը կ՚արտայայտուի անմիջապէս եւ սանձարձակ կերպով խուժանը զինուած փայտերով, դաշոյններով ու ատրճանակներով՝ սուրիական դրօշի առաջնորդութեամբ կ՚ուղղուի դէպի քրիստոնեաներու թաղը՝ ճամբուն վրայ խորտակելով ապակի, նշանատախտակ ու ինքնաշարժ եւ վար առնելով Լիբանանեան դրօշակները:

Առաջին անգամ չէ որ Պէյրութի մէջ քրիստոնեայ եւ իսլամ կը լարուին իրարու դէմ եւ ցոյցեր կը կատարեն: Այսպէս, քանի մը տարի առաջ, երբ Մարոնիներու պատրիարքը Պէյրութ կը հասնէր, քրիստոնեաները արքայական ընդունելութիւն մը ըրին՝ փողոցները զարդեր փակելով, ճամբուն վրայ ծաղիկներ ցանելով եւ ամբողջ աշակերտութիւնը ոտքի հանելով: Քանի մը օր վերջ, Մէվլուտի տօնին առթիւ, իսլամները նոյնքան ազդկալի հանդէսներ կազմակերպեցին իբրեւ հակացոյց, մասնակցութիւն պատճառելով հողատար իշխանութեան: Այն ատեն արիւն չթափեցաւ: Սակայն կրօնական մոլեռանդութիւնը չմեղմացաւ երբեք, ընդհակառակն հետզհետէ սրուեցաւ, յանգելով Նոյեմբեր 15ի եւ անոր յաջորդող օրերու ցաւալի դէպքերուն: Նոյն վիճակը՝ նաեւ Տրիպոլսոյ մէջ, ուր կարգը չէ վերահաստատուած դեռ մէկուկէս ամիսէ ի վեր:

Հայերը, իբրեւ հիւր, բացարձակ չէզոքութիւն պահած են տեղացիներու այս ցաւալի վէճին մէջ, որ եւ է մասնակցութիւն չբերելով կատարուած ցոյցերուն եւ հակացոյցերուն:

Սակայն թշնամին արթուն կը հսկէ: Էնկիւրին, որ 15 տարիէ ի վեր թոյն կը սրսկէր տեղացիներու հոգիին մէջ՝ Հայը ներկայացնելով իբրեւ թշնամի սուրիական հայրենիքին, յարմար առիթը գտած էր՝ իր սրսկած թոյնին պտուղները քաղելու համար:

Եւ ահա, այդ ելեկտրականացած մթնոլորտին մէջ, Թուրք գործակալները խուժանին արիւնարբու ախորժակները կը սրեն մէկ կողմէ լուր տարածելով Իսլամներուն մէջ թէ Հայերն են ցոյց կազմակերպողները եւ իսլամական խանութները կողոպտողները: Միւս կողմէ կ՚աշխատին գրգռել եւ կրակին մէջ նետել Հայերը՝ բազմաթիւ սպառնագիրներ ղրկելով Պէյրութի շրջակայ հայկական թաղերը, լուր տարածելով որ քաղաքին Իսլամները սկսան ջարդել Հայերը. նոյնիսկ ինքնաշարժներ կը տրամադրեն՝ որպէսզի Հայերը օգնութեան հասնին իրենց «ջարդուող» հայրենակիցներուն:

Նոյն գործակալները կը յաջողին թունաւորել ֆրանսական մարզպանին եւ Իսլամներու Միւֆթիին միտքերն ալ՝ ընդդէմ Հայերուն, իսկ տեղական բոլոր թերթերուն մէջ գրել կուտան թէ՝ Հայերը մինչեւ ակռաները զինուած ու կազմած՝ յորձանքի պէս հասան քաղաքին կեդրոնը, ջարդ ու փշուր ընելով հանդիպած իսլամ խանութն ու վաճառատունը եւ աւարի տալով զանոնք:

Նոյեմբեր 16ին երկուշաբթի առաւօտ այս լուրերը կարդացող Իսլամները, հազիւ քունէն արթնցած, կը խուժեն Հայու խանութներունվրայ եւ կը կողոպտեն զանոնք առանց խանդարուելու, քանի որ ոչ մէկ ուժ կար՝ կարգապահութեան հսկելու եւ խուժանը արգիլելու համար: Կը քարկոծեն նաեւ Հայոց եկեղեցին, վիրաւորելով երկու հոգի:

Ծիշդ ու ճիշդ Թուրքիոյ մէջ կատարուած ջարդերու մանրանկարը: Բարեբախտաբար Հայերը գիտակցելով վայրկեանի լրջութեան, պահած են իրենց պաղարիւնը եւ չատ խոհեմ դիրք բռնած: Տեղական իշխանութիւններն ալ ջանք չեն խնայած, առաջքն առնելու համար անդարմանելի աղէտի մը:

Ուրեմն թշնամին միշտ արթուն կը հսկէ: Դեռ երէկ Հալէպի մէջ յարեւնման սադրանքներու դիմեց՝ Արաբն ու Հայը իրար կոտորել տալու նպատակով: Երկուստեք քանի մը զոհեր տրուեցան եւ շնորհիւ արաբ եւ հայ վարիչներու աչալրջութեան, Թուրքին սրսկած թոյնը Էնկիւրիի ակնկալած ազդեցութիւնը չգործեց: Հիմա Պէյրութի մէջ նոյն պատմութիւնը կը կրկնուի աւելի ծանրակշիռ ձեւով:

Հայերը սրտանց ուրախ են որ իրենց արաբ եղբայրները անկախութեան կը տիրանան այսօր, ամէնէն աւելի Հայերն են որ անկեղծօրէն կ՚ողջունեն ազատութեան արշալոյսին ծագումը արաբ ժողովուրդին համար, որովհետեւ նախ Հայերն են որ գիտեն գնահատել բացուած նոր դարաշրջանին բարիքները հիւրընկալ ազգին համար, անոր պէս դարեր ամբողջ ճաշակած ըլլալով Թուրք բռնակալութեան դառնութիւնները:

Թշնամիին սրսկած թոյնը ո՛չ մէկ կերպով պէտք է ազդէ մեր արաբ եղբայրներուն վրայ, որոնց վարիչները արդէն ամէն միջոց ձեռք առած են՝ միտօերը հանդարտեցնելու համար:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ԱՐԻՒՆԱՀԵՂ ՑՈՅՑԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Թալան ու կռիւ, զգուշութիւն Հայերու դէմ

Եւրոպական հեռագիրներէ քաղելով, ժամանակին գրեցինք թէ ծանր խռովութիւններ պատահեցան Պէյրութի մէջ, Նոյեմբեր 15ին, կիրակի: Խռովութիւնները կրկնուեցան նաեւ յաջորդ երեքշաբթի:

«Ազդակ»ի նոր թիւերէն կը տեղեկանանք թէ խռովութիւնները շատ ծանր հանգամանք ստացած էին եւ մասնաւորաբար վրտանգած, պահ մը, Հայոց ապահովութիւնը:

Այսօր կուտանք մաս մը տեղեկութիւն: Վաղուան թիւով՝ ամբողջական պատկերը:

Ֆրանքօ-լիբանանեան դաշնագրի ստորագրումին առթիւ սարքուած խանդավառութիւններն ու ցոյցերը յանկարծ վերածուեցան արիւնի ու սուգի: Լիբանանի մահմետականները դժգոհ էին կնքուած դաշնագրէն եւ չէին մասնակցիր այդ առթիւ տեղի ունեցած ցոյցերուն ու խրախճանութեանց: Զգալի էր գրգռութիւնը իսլամներու եւ քրիստոնեաներու միջեւ քանի մը օրէ ի վեր: Քրիստոնեաներու կողմէ կազմակերպուած ցոյցերը կրկնապատկեցին գրգռութիւնը եւ իսլամական թաղերու մէջ յառաջացուցին ծանր մթնոլորտ մը: Արդարեւ կիրակի օրուան ցոյցերը շատ գրգռիչ բնոյթ մը ստացած էին: Ցուցարարներու թափօրները, առաջնորդութեամբ «Ճերմակ Շապիկաւոր»ներու քրիստոնէական կազմակերպութեան, մինչեւ կէս օր ատրճանակի հարուածներ պարպելով օդին մէջ, տողանցք կատարեցին քաղաքի կեդրոնական մասերուն մէջ, պատճառ դառնալով որ գրգռութիւնները սաստկանան:

ԻՆՉՊԷՍ ՍԿՍԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ.— Կիրակի կէս օրէ վերջ, ժամը 4ին, Պէյրութի բոլոր թաղերէն իսլամներ հաւաքուած էին Պասթա թաղը, հակացոյց մը կազմակերպելու համար: Պասթայի մեծ մզկիթին մէջ եւ շուրջը հաւաքուած հազարաւոր իսլամներ հրամանի կը սպասէին՝ քալելու համար դէպի Պուրճ: Կրակոտ ճառեր կը խօսուէին այդ միջոցին Րիատ պէյ Սոլհի եւ Էնիս Նըսուլիի կողմէ: Այս վերջինը ցոյց կուտայ լիբանանեան դաշնագրին աննըպաստ տրամադրութիւնները եւ կը յայտարարէ որ այլեւս ժողովուրդը ազատ է յայտնելու իր կամքը:

Ճառախօսութիւններէն վերջ, անհամբեր խուժանը կ՚ուղղուի դէպի Պուրճ՝ զինուած փայտերով, դանակներով եւ ատրճանակներով ու ձեռքերնին բռնած սուրիական դրօշներ:

Ժամը 7ին խուժանը կը հասնի Պուրճ, ճամբան ջարդ ու փշուր ընելով ապակիներ, նշանատախտակներ եւ վար առնելով Լիբանանեան դրօշակները:

Ոստիկանութիւնը կ՚երեւի յանկարծակիի եկած էր եւ հարկ եղած պատրաստութիւնները չէր տեսած՝ արգելիչ միջոցներ ձեռք առնելու համար: Թափօրին հետեւող ոստիկանները կը հանդիսանային պարզ հանդիսատեսներ: Միջամտութեան փորձերը կը բախէին խուժանի քարկոծման ձեռնարկներուն:

Մինչ այդ, սակայն, ոստիկանապետը, խիստ հրահանգներ ղրկած էր բոլոր պահակատուներուն, իրենց ուժերը փութացնելու համար կեդրոն:

Ցարձակող ամբոխը իր ճամբուն վրայ ամէն բան կ՚աւերէր: Երթեւեկող հանրակառքերու ապակիները ջարդ ու փշուր եղան: Սինէմաներու եւ ինքնաշարժներու ապակիները կոտրուեցան եւ անիւները ծակծկուեցան: Նոյնիսկ կարգ մը ինքնաշարժներու չարժամեքենաները աւերուեցան: Կրան Թէաթրի առջեւ գտնուող մասնաւոր ինքնաշարժի մը կրակ տրուեցաւ: Շէնքերու վերի յարկերուն վրայ կախուած Լիբանանեան դրօշներն անգամ վար կ՚առնուէին եւ կը պատռուէին:

Այսպէս խուժանը յառաջանալով հասաւ Նաճարի սրճարանին մօտերը եւ ոչ միայն կոտրեց ապակիներն ու պնակները, այլ յարձակում գործեց հոն գտնուողներուն վրայ: Այդ միջոցին Պուրճի ոստիկանութիւնը ույժ ղրկեց՝ արգիլելու համար ծայրայեղութիւնները: Սակայն ամբոխը սկսաւ հարուածել ու քարկոծել ոստիկանները: Այս վերջինները ստիպուեցան զէնքի դիմել եւ կրակեցին ցուցարարներու վրայ: Կ՚ըսուի թէ վեց հոգի վիրաւորուած է, մէկը ծանր:

Ամբոխը մինչեւ Պապ Իտրիս յառաջացաւ, ջարդ ու փշուր ընելով ապակիներն ու նշանատախտակները:

Ցուցարարներու խուժանը վերջը ուղղուեցաւ դէպի Դամասկոսի փողոցը, դարձեալ միեւնոյն սաստկութեամբ աւերելով ամէն բան: Րօքսիէն քիչ մը վեր սրճարանի մը բոլոր ապակիներն ու պնակները վայրկեանի մը մէջ փշրուեցան: «Էլ Նէճմէ» գազինօն տակն ու վրայ եղաւ: Մինչեւ Գարագօն Ապտ հասնելէ վերջ խուժանը վերադարձաւ դէպի Պուրճ:

Այս միջոցին Ֆրընշըպէքի կողմէն վար իջնող ինքնաշարժ մը, որ Ֆրանսացիի մը կը պատկանէր՝ ճամբայ կ՚ուզէ, սակայն խուժանը կը մերժէ: Ֆրանսացին վերջին ծայր արագութեամբ կը քշէ ինքնաշարժը եւ Տհօդիկօխկոտելով կը յաջողի ճեղքել բազմութիւնը եւ կը փախչի: Վիրաւորները կը փոխադրուին հիւանդանոց:

Այսպէս մօտ մէկուկէս ժամ Պապ - Իտրիսէն մինչեւ Պուրճ, մինչեւ Գարագօն Ապտ եւ Ճըմէյզի՝ բոլոր ապակիները ջարդ ու փշուր ըլլալէ, Լիբանանեան դրօշները վար առնուելէ, եւ բազմաթիւ ինքնաշարժներ վնասուելէ վերջ կը հասնին զինուորական ուժեր, հրասայլեր եւ ձիաւորներ: Կը ցրուի ամբոխը, սակայն հրացանաձգութիւնները կը շարունակուին հոս ու հոն: Ֆրանսական կարեւոր ուժեր կը ղրկուին Պասթա եւ Ճըմէյզի թաղերը: Փոքր Սէրայի մէջ զինուորական կարեւոր ուժ մը կը կեդրոնանայ եւ գնդացիրներ կը տեղաւորուին դրան առջեւ:

Ժամը 9ին, երբ արդէն իսլամ ցուցարարները ցրուած էին եւ զինուորական կարեւոր ուժեր դիրք բռնած ամէն տեղ, Ճըմէյզիի կողմէն քրիստոնեաներ հակայարձակում մը փորձելով կ՚իջնեն Պուրճ եւ կ՚ուզեն ցոյցեր ընել: Զինուորական ուժեր կ՚արգիլեն ու կը ցրուեն: Քրիստոնեայ ցուցարարներ նոյնիսկ կ՚ուզեն յառաջանալ դէպի Պասթա, սակայն, Կրան Թէաթրի մօտ կը հանդիպին ոստիկաններու եւ զինուորներու արգելքին:

Այս ցաւալի դէպքերու միջոցին, երբ քաղաքին բոլոր մասերուն մէջ սատանիկ յուզում եւ իրարանցում կը տիրէր, հայկական թաղերու եւ քաղաքի մերհայրենակիցները պահեցին իրենց կատարեալ չէզոքութիւնն ու պաղարիւնութիւնը, մնալով իրենց բնակարաններուն մէջ: Ազգային պատասխանատու մարմիններ եւ անձնաւորութիւններ հարկ եղած աշխատանքները տարին՝ հանդարտեցնելու համար հայկական թաղամասերու մեր հայրենակիցները եւ զգացնելու վայրկեանին պահանջած լրջութիւնը:

Դժբախտաբար իսլամ - քրիստոնեայ յարաբերութիւնները կը մնան չափազանց ձգտուած: Երկուշաբթի առաւօտ փակ էին բոլոր խանութները եւ ամայութիւն կը տիրէր կարծես քաղաքի մէջ: Զինուորական ջոկատներ, սաղաւարտակիր բոլորն ալ, քաղաքի բոլոր մասերուն մէջ: Զրահապատ ինքնաշարժներ փոքր Սէրայի առջեւ:

Առաւօտուն ժամը 7.30ին, Րօքսիի առջեւ խումբ մը քրիստոնեաներու եւ իսլամներու միջեւ տեղի ունեցաւ արիւնոտ բախում մը, որու միջոցին չորս իսլամներ դաշունահարուեցան: Անոնց վիճակը ծանր կը նկատուի: Արձակուեցան նաեւ գնդակներ:

Թաղերու մէջ եւս գրգռութիւնները կը շարունակուին: Երբեմն տեղի կ՚ունենայ հրացանաձգութիւն: Սակայն, շնորհիւ զինուորական խիստ հսկողութեան ծանր դէպքեր չեն պատահիր: Կացութիւնը կը նկատուի մտահոգիչ:

Մինչեւ վերջին ժամ դժբախտաբար կարելի չեղաւ ստուգել վիրաւորներու թիւը: Սակայն, կ՚ենթադրուի որ մօտ 40 հոգի վիրաւորուած են երէկուան դէպքերու միջոցին: Վիրաւորներէն քանի մը հոգի ծանր վիճակ ունի կ՚ըսեն:

Ծանր վիրաւորներէն չորս հոգի մեռած են հիւանդանոցներուն մէջ: «Իթթիհատ իւլ Լիբանան»ի տեղեկութեանց համաձայն, ատուան վիրաւորներէն երկուքը մեռած են «Օթէլ Տիէօ» հիւանդանոցին մէջ: Ըստ նոյն թերթին, թաղերու մէջ բախումներ տեղի ունեցած են իսլամներու եւ քրիստոնեաներու միջեւ:

Քաղաքի բոլոր թաղերուն մէջ փակ են խանութները:

Հակառակ Պէյրութի հայութեան ցոյց տուած օրինակելի չէզոքութեան, շատ ցաւալի էր գրգռիչ տարաձայնութիւններ շրջան կ՚ընեն մեր հացէին: Այսպէս, օրինակի համար Հայերու կը վերագրուի, այս ցաւալի դէպքէն վերջ, քրիստոնեաներու կողմէ փորձուած հակացոյցի ղեկավարութիւնը, կարգ մը խանութներու կողոպուտը եւայլն:

Նոյնիսկ, մարզպան Կոմս տը Մարթէլ, չափազանց յուզուած ոստիկանութեան կողմէ տրուած տեղեկագրէն, որուն համաձայն ծանր պատասխանատուութիւններ վերագրուած են Հայերու, երկուշաբթի, Հայոց առաջնորդարան ղրկեց տեղեկատուութեան գրասենեակի պետ հազարապետ Պօնէն՝ ազդարարելու համար որ Հայերը հանդարտ ու չէզոք մնան:

Ազգային իշխանութիւնը չափազանց մտահոգուած մեր ժողովուրդի հասցէին ուղղուած բոլորովին անարդար վերագրումներէն, իսկոյն ձեռնարկեց հարկ եղած քննութեան եւ հաստատեց որ Հայերը բացարձակ կերպով չէզոք մնացած են եւ Նահրէն եւ Էշրէֆիէէն այդ գիշեր ոչ մէկ հայ ցուցարար խումբ Պուրճ իջած է: Ընդհակառակն կատարուած քննութիւններէն հաստատուեցաւ որ կիրակի գիշեր մինչեւ լոյս, Էշրէֆիէի, Րըմէյլի եւ Անդր Նահրի հայութիւնը շատ յուզումնալից ժամեր ապրած է, որովհետեւ անծանօթ չարամիտներ լուր տարածած էին թէ՝ իսլամներու կողմէ այդ գիշեր յարձակում պիտի գործուի հայկական թաղերու վրայ: Այդ պայմաններու տակ կրնա՞յ տրամաբանական ըլլալ հայկական հակացոյցի մը առասպելը:

Ընդհակառակն քննութիւնները որոշ կերպով ցոյց տուին որ այդ գիշեր, Պուրճի դէպքի միջոցին, բազմաթիւ սպառնագիրներ ղրկուած են հայկական թաղեր՝ յայտարարելով անոնց որ քաղաքի իսլամներ սկսան ջարդել Հայերը: Նոյնիսկ ինքնաշարժներ տրամադրուած են, որպէսզի Հայեր օգնութեան հասնին: Այդ բոլոր աշխատանքները մնացած են ապարդիւն եւ հայ ղեկավար շրջանակներ հասկցած սարքուած խաղին ծանրութիւնը: Քանի մը անպատասխանատու թափառաշրջիկներ միայն հետեւած են Ճըմէյզի հաւաքուող քրիստոնեաներու բազմութեան:

Այդ քանի մը Հայերու մասնակցութիւնն իսկ բաւական եղած է սակայն արտակարգ խանդավառութիւն յառաջացնելու քրիստոնեայ զանգուածներու մէջ, որոնք սկսած են Պուրճէն մինչեւ Նահր արձագանգել.—«Իճա էրմէն»

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

Գ. ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երեքշաբթի առաւօտ Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ տեղի ունեցաւ յուղարկաւորութիւնը Պ. Գ. Նորատունկեանի, ի ներկայութեան խուռն բազմութեան մը, ամէն դասակարգէ եւ կուսակցութենէ: Արարողութիւններէն վերջ դամբանական խօսեցան Պ. Պ. Ա. Խատիսեան եւ Լ. Բաշալեան, վեր հանելով հանգուցեալին կատարած դերը մանաւանդ հայկական դատի հետապնդման գործին մէջ:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ԴԻԱԿԻՆ ՇՈՒՐՋ

«Սպեցիֆիզմ»ի վերակենդանացումը

Խանջեանի գլխաւոր յանցանքներէն մէկն է եղած այն, որ ուժ է տուած հայկական «սպեցիֆիզմ»ին եւ իր գործունէութեամբ հանդիսացած է Աշոտ Յովհաննիսեանի յաջորդը: Սա Խանջեանի այսօրուան դատախազներու հիմնական մեղադրանքն է եւ կ'արժէ քիչ մը աւելի կանգ առնել այս խնդրոյն վրայ:

Ի՞նչ կը ներկայացնէ հայ սպեցիֆիկներուն շարժումը:

Սկզբնական շրջանին առանձին հայ սոցիալ դեմոկրատ կուսակցութիւն գոյութիւն չունէր: Ցարական Ռուսիոյ մէջ կը գործէր ռուս սոցիալ դեմոկրատ կուսակցութիւնը եւ հայ մարքսիստները կ'անդամակցէին ռուսական այդ կազմակերպութեանը: Ռուսական Ա. յեղափոխութեան նախօրէին (1903—4), սոց. դեմոկրատ կուսակցութենէն խումբ մը անդամներ, անջատուելով հիմնեցին «Հայկ. սոցիալ դեմոկրատ բանուորական կազմակերպութիւն»: Այդ շարժման ղեկավարներն էին Դաւիթ Անանուն, Բաշխի Իշխանեան, Նարիման եւ Ղ. Տ. Ղազարեան եղբայրներ, Ա. Ռուբէնի եւ ուրիշներ: Անոնց գլխաւոր առարկութիւնն այն էր, որ ռուս սոց. դեմոկրատ կուսակցութիւնը ամբողջ Ռուսաստանի պրոլետարիատի համար մէկ ընդհանուր քաղաքական ուղեգիծ եւ գործելակերպ մշակելով, հաշիւի չէր առներ իւրաքանչիւր ազգութեան պրոլետարիատի սպեցիֆիկ (առանձնայատուկ) պայմանները եւ պահանջները: Հետեւաբար այն ինչ որ կրնայ օգտակար ըլլալ ռուսական պրոլետարական շարժման համար, յաճախ վնասակար հետեւանքներ կ'ունենայ հայ եւ ուրիշ ազգութեանց աշխատաւորութեան համար: Հայ սպեցիֆիկներու կարծիքով, ամէն մէկ ազգութեան սոց. դեմոկրատներ, իբրեւ աւելի իրազեկ իրենց ժողովուրդի եւ բնակավայրի պայմաններուն, շատ աւելի ձեռնհաս են կազմակերպելու տուեալ ազգութեան պրոլետարիատը եւ գլխաւորելու անոնց պայքարը: Այս տեսակէտէն մեկնելով, հայ սպեցիֆիկները կ'ընդունէին բանուորական ազգային կազմակերպութիւն ունենալու ձեւը, իւրաքանչիւր ազգութեան համար մշակութային ինքնավարութեան պահանջ կ'առաջադրէին եւ կուսակցութեան ապակեդրոնացում կը պահանջէին: Այսինքն, իւրաքանչիւր ազգութեան պրոլետարիատ կը կազմակերպուի իբրեւ ուրոյն սոց. դեմոկրատ կուսակցութիւն եւ ապա ֆետերատիւ (դաշնակցային) սկզբունքներով կը միանայ ռուս սոց. դեմ. կուսակցութեան: Հայ մարքսիստներու այս տեսակէտին դէմ, իր ժամանակին, յատկապէս ըմբոստացաւ Լենինը:

Հայ սպեցիֆիկներու շարժման հիմնական սկզբունքն այն էր, որ նկատի առնուին կովկասահայ ժողովուրդի եւ Կովկասիներքին կեանքի առանձնայատուկ պայմանները: Մասնաւորապէս այդ հարցը սուր կերպարանք առաւ ռուսական առաջին յեղափոխութեան եւ հայ - թաթարական ընդհարումներու առեն: Յաճախ, մեկնելով ընդհանուր ազգային շահերէ, հայ մարքսիստները Կովկասի մէջ չէին մասնակցիր ռուս սոց. դեմոկրատներու կազմակերպած գործադուլներուն: Մանաւանդ, երբ ընդհարումներու օրերուն, ռուս բանուորներն ալ սկսան թաթարներու հետ մէկտեղ կողոպտել ու կեղեքել հայ ժողովուրդը: Իբրեւ հայ աշխատաւորական ազգ. կազմակերպութիւն, հայ սոց. դեմոկրատները, նախ եւ առաջ, կ'առաջնորդուէին հայ աշխատաւորութեան շահերով: Հայաստանի հանրապետութեան շրջանին, հայ «սպեցիֆիկները» հայկական անկախութեան ջերմ պաշտպաններ հանդիսացան:

Հայկոմկուսի նորընտիր քարտուղար Ա. Ամատունին իր զեկուցման մէջ կը յայտարարէ, որ խորհրդային իշխանութեան հաստատման առաջին իսկ օրերուն, Հայաստանի մէջ վերակենդանացած է հայկական «նացիոնալ ուկլոնիզմը եւ սպեցիֆիզմը»: (Նացիոնալ ուկլոնիստներ կը կոչուին վրացի այն համայնավարները, որոնք դէմ էին Անդրկովկասեան դաշնակցութեան կազմութեան եւ կը պահանջէին խորհ- Վրաստանի բացարձակ անկախութիւնը): Խ. Հայաստանի մէջ, սկզբնական շրջանին, հայ սպեցիֆիզմի գլխաւոր արտայայտիչը հանդիսացած է Աշոտ Յովհաննիսեանը, որ 1922—28 եղած է Հայկոմկուսի ընդհ. քարտուղար եւ ամէնէն կարող ու զարգացած հայ համայնավարներէն մէկը կը ներկայանայ: Իր իշխանութեան առաջին տարիներուն, Աշոտ Յովհաննիսեան կուսակցութեան ընդհանուր գիծէն չէ շեղած եւ միայն 1925-27ին է, որ ազգային տրամադրութիւններ կը ցուցնէ: Այդ կ'ապացուցանէ, որ խորհրդային իշխանութեան առաջին տարիներուն՝ հայ համայնավար ղեկավար տարրերը միամտութիւնն են ունեցած հաւատալու, որ Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան մէջ Հայաստանը համազօր անդամ կը ճանչցուի եւ նկատի առնելով մեր երկրի «առանձնայատուկ» պայմանները, կը սրբագրուին որոշ անարդարութիւններ: Սակայն, տեսնելով որ ոչ միայն կ'անտեսուին հայկական արդար ու բնական պահանջները, այլ եւ Անդրկովկասի մէջ աստիճանաբար կը հաստատուի վրաց - ադրբէջանեան գերակայութիւնը, Աշոտ Յովհաննիսեանի Կեդր. Կոմիտէն գլուխ կը բարձրացնէ եւ պայքարի կը լծուի ընդդէմ Թիֆլիսի եւ Մոսկուայի:

Ամատունիի վկայութեամբ, Աշոտ Յովհաննիսեանը հետեւեալ ծրագիրը կը հետապնդէր.—

Առաջին, ապահովել Հայաստանի տնտեսական անկախութիւնը: «Փորձեր էին կատարւում Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութեան մէջ անցկացնել Անդրկովկասեան ֆետերացիայի եւ Խ. Միութեան նկատմամբ տնտեսական սեպարատիզմի (անջատողականութիւն) քաղաքականութիւն»: Ամատունիի այս ամբաստանութիւնը ցոյց կուտայ, որ Աշոտ Յովհաննիսեանի կենտկոմը փակ տնտեսութեան կողմնակից է եղած: Այսինքն, Հայաստան իր տնտեսութիւնը կը զարգացնէ համաձայն տեղւոյն պայմաններուն եւ երկրի անմիջական շահերուն: Դէմ են եղած, որ Մոսկուան եւ Թիֆլիսը ղեկավարեն Հայաստանի տնտեսական կեանքը եւ մեր երկրին վերաբերող - շինարարական ծրագիրները կազմուին Հայաստանէն դուրս: Ամէն ինչ պէտք է կեդրոնանայ Երեւան եւ Հայաստանի խորհր. իշխանութիւնն ինքը դառնայ տէրը երկրի ողջ տնտեսութեան:

Երկրորդ, «փորձ էր արւում ֆետերալիզմի տարրեր պատուաստել կուսակցական աշխատանքում, վերադասել կուսակցական կազմակերպութիւնների նկատմամբ»: Հոս կը կրկնուի հայ սոց. դեմոկրատներուն պատմութիւնը: Աշոտ Յովհաննիսեանի կենտկոմը կուսակցութեան ապակեդրոնացում է պահանջած եւ չէ հաշտուած այն կացութեան հետ, որ Հայաստանի համայնավար կուսակցութիւնը հլու կամակատարը կը հանդիսանայ Մոսկուայի Կեդր. Կոմիտէին: Հայ ղեկավար համայնավարները ձգտած են հայ ազգային համայնավար կազմակերպութեան ձեւ տալ Հայկոմկուսին եւ դաշնակցային հիմունքներով միանալ Ռուսաստանի համայնավար կուսակցութեան: Այդ պարագային հայ համայնավար կուսակցութիւնը հնարաւորութիւն կ'ունենայ իր գործելակերպը յարմարցնել երկրի պայմաններուն եւ հայ ժողովրդի պահանջներուն: Այն ինչ, համայնավար կուսակցութեան կեդրոնացման ձեւը հայ համայնավարները միմիայն ենթարկուողի եւ գործակատարի դերին մէջ կը դնէ, որով ինքնուրոյն - հայկական — քաղաքական ուղեգիծ ունենալու հնարաւորութիւններէն կը զրկուի գործադրելով միայն Թիֆլիսի եւ Մոսկուայի հրահանգներն ու հրամանները, որոնք յաճախ չեն համապատասխաներ մեր երկրի եւ ժողովուրդի շահերուն. Օրինակ, Աշոտ Յովհաննիսեան եւ ընկերները — ինչպէս կը վկայէ Ամատունին — դէմ են եղած կոլխոզային քաղաքականութեան, ունեւոր գիւղացիութեան դէմ մղուած պայքարին եւ հայ ազգային «բուրժուական» մտաւորականութիւնը հալածանքի ենթարկելուն, — գտնելով այդ բոլորը վնասակար Հայաստանի համար:

Երրորդ, Աշոտ Յովհաննիսեանի կենտկոմը «հաշտուողական վերաբերմունք էր ցուցաբերում Դաշնակներին եւ նացիոնալիզմի արտայայտութիւններին»: Ամատունիի առաջին ամբաստանութիւնը միանգամայն անհիմն է եւ սխալ: Աշոտ Յովհաննիսեանը երբեք «հաշտուողական» տրամադրութիւններ ցոյց չէ տուած հանդէպ Դաշնակցութեան: Մեզի յայտնի է ճիշդ հակառակը: 1925—27ին, երբ Աշոտ Յովհաննիսեանի կենտկոմը «սպեցիֆիկ» մտայնութիւն կը ցուցնէր, ճիշդ այդ շրջանին ամէնէն դաժան ու վայրագ հալածանքը գործադրուեցաւ «Դաշնակներուն» դէմ՝ երկու տարուան ընթացքին 3000 Դաշնակցականներ ձերբակալելով եւ մօտ 500 հոգի Ռուսիոյ խորերը աքսորելով: Ինչ կը վերաբերի «նացիոնալիզմի» արտայայտութիւններուն, ճիշդ է: 1927ին հայ համայնավարներու մէջ ուժեղ ազգային տրամադրութիւններ յառաջացան, Հայաստանի սահմաններու ընդարձակման խնդիր յարուցանելով, «նացիոնալիստ» համայնավարները կը պահանջէին Հայաստանի միացնել Կարսը, Ախալքալաքը, Լեռ. Ղարաբաղը եւ Նախիջեւանը: Ատիկա հետեւանք էր ոչ թէ Ա. Յովհաննիսեանի դէպի Հ. Յ. Դ. ունեցած «հաշտուողական» տրամադրութեան, այլ Հայաստանի առանձնայատուկ պայմաններուն, որուն ենթակայ էր շնորհիւ Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի մեծապետական եւ աշխարհակալ քաղաքականութեան: Հայաստանի համար ստեղծուած իւրայատուկ պայմաններն էին, որ Աշոտ Յովհաննիսեանը դարձուցած էին Հ. Յ. Դաշնակցութեան պահանջները (սահմաններու ընդարձակում) հետապնդողը խորհ. Հայաստանի մէջ:

Այժմ տեսնենք, թէ ի՞նչի մէջ կ'արտայայտուէր Աղասի Խանջեանի «սպեցիֆիզմը»:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԶԻՆ. ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Եւրոպական մամուլում հրատարակուած տեղեկութիւնների հիման վրայ, կարելի է տալ բոլոր պետութիւնների ցամաքային, ծովային եւ օդային բանակների այժմեան պատկերը թւերով: Սակայն, դժուար թէ այդ թւերը համապատասխանեն իրականութեան, քանի որ իւրաքանչիւր երկրի իշխանութեան պարտականութիւնն է չհրատարակել ճշգրիտ տեղեկութիւններ իր բանակի թւի, զօրակոչի, պաշտպանողական եւ յարձակողական յատակագծերի, ինչպէս նաեւ ռազմական նշանակութիւն ունեցող նորանոր գիւտերի մասին: Պատերազմի յաջողութեան գլխաւոր պայմանն է՝ ամէն ինչ քօղարկել թշնամու տեսողութիւնից, որպէսզի հնարաւորութիւն չունի նախազգուշական միջոցների դիմելու: Վերջին մեծ պատերազմի նախօրեակին, ֆրանսական հրամանատարութիւնը կարծում էր թէ Գերմանիան պատերազմի պարագային հազիւ 50 զօրաբաժին զօրք կարող է հանել սկզբի շրջանին, մինչդեռ Գերմանիան պատերազմը սկսեց 100 զօրաբաժիններով, այսինքն ենթադրածից կրկին շատով, որի շնորհիւ կարճ ժամանակամիջոցում Գերմանական զօրքերը արագ թափով Ֆրանսայի հիւսիսային մի շարք գաւառները գրաւելով, հասան մինչեւ Փարիզի դռները: Այս եւ նման փաստերը ցոյց են տալիս թէ որքան սխալ է մամուլի մէջ հրատարակուած տեղեկութիւնների հիման վրայ ճշգրիտ գաղափար կազմել՝ մանաւանդ թշնամի պետութեանց բանակի կարողութեան եւ նրա ապագայ գործունէութեան մասին:

Քանի որ գերմանական բանակն է որ ահա չորրորդ տարին է ինչ տենդագին պատրաստւում է յարձակողական պատերազմի, բնականաբար գերմանական պատրաստութեանց խնդրով շահագրգռուած պետութիւնները մանաւանդ, ամէն ճիգ են թափում թափանցելու Հիտլէրի ռազմական ծրագիրների ծալքերը: Իսկ թէ այս մարզի մէջ որքան կը յաջողին, այդ կ'իմացուի պատերազմից յետոյ միայն, երբ որ յուշերի ձեւով, եւ զանազան առիթներով մամուլի նիւթ կը դառնան պատերազմական գործողութիւնները, գործող անձինքը եւ նրանց կատարած զանազան ձեւի աշխատանքները:

Նոյնպէս վերապահութեամբ պիտի կարդալ մանաւանդ բոլշեւիկեան հրամանատարների ամպագոռ ճառերը, յայտարարութիւնները, խորհրդային բանակի հզօրութեան, ամէն գնով «խորհրդային հայրենիքը» պաշտպանելու մասին: Ցարական բանակն էլ տարին մի քանի անգամ խաչի եւ աւետարանի վրայ երդւում էր հաւատարիմ ծառայել Աստծուն, Թագաւորին եւ հայրենիքին: Դժբախտաբար ռուսական բանակը մեծ պատերազմի վերջալոյսին դրժեց իր երդումը եւ դաւաճանեց իր պաշտած Աստծուն, Թագաւորին, եւ որ գլխաւորն է, հայրենիքին: Թէեւ Ռուսաստանի տէրերը փոխուել են, ինչպէս նաեւ ընկերային եւ քաղաքական պայմանները, բայց դժուար թէ բոլշեւիկօրէն կրթուած ռուսական բանակը այնպիսի կամք եւ կարողութիւն ունենայ, որ ի վիճակի լինի իր վրայ դրուած յոյսերը արդարացնել:

Ճիշդ է որ պատերազմի պարագային տեսականօրէն Խ. Ռուսաստանը կարող է զօրակոչի ենթարկել մինչեւ 35 միլիոն մարդ, բայց գործնական տեսակէտից յետամնաց Ռուսաստանի պէս երկրի համար, չափազանց դժուար է, նոյն իսկ անկարելի, անգամ մէկ երկու տարիների ընթացքում հագցնել, զինել, մարզել եւ տեղից տեղ փոխադրել՝ պատերազմական պահանջներին համապատասխան արագութեամբ եւ ճշգութեամբ՝ 30—35 միլիոննոց հսկայական զանգուածը:

Անկասկած է որ արեւմտեան Եւրոպայի պետութիւնները անհամեմատ աւելի արագ եւ դիւրին կերպով ի վիճակի են պատերազմական գործողութիւնների համար ի կատար ածել զօրահաւաքի, ռազմական վայրերը տեղափոխելու, հագցնելու, զինելու եւ պարենաւորելու պահանջները: Այս հարցի մէջ կարիք չկայ ռազմական վերին հրամանատարների գաղտնի պահարանների ներսը թափանցելու գրեթէ անհնարին աշխատանքին լծուել, այլ բաւական է որոշ ծանօթութիւն ունենալ իւրաքանչիւր երկրի ժողովրդի ընդունակութիւնների, կրթական մակարդակի, բնական հարստութիւնների, ստեղծագործական աշխատանքների, նիւթական կարողութիւնների, հաղորդակցութեան միջոցների եւ ընկերային ու քաղաքական պայմանների մասին, որպէսզի կարելի լինի որոշ կարծիք կազմել որ եւ է երկրի ժողովրդի ապագայի մասին, որ ենթակայ է շարունակ բախումների զանազան պետութիւնների հետ: Քանի դեռ Ազգերի Դաշնակցութիւնը այնքան ուժ եւ հեղինակութիւն չունի, որպէսզի ի վիճակի լինի պետութիւնների եւ ազգերի միջեւ տեղի ունեցող վէճերը լուծելու վարչական կամ դատական միջոցներով, պարզ է որ յանուն գոյութեան պայքարի բոլոր պետութիւնները պարտաւորուած են ուրիշներից յետ չմնալու համար, թէկուզ շատ ծանր զոհողութիւնների գնով զարկ տալ երկրի պաշտպանութեան գործին: Ահա այս հողի վրայ է որ պետութիւնների միջեւ պատմութեան մէջ չտեսնուած կատաղի մրցակցութիւն է տեղի ունենում, այն նորանոր միջոցները որ հնարում են ապագայ բախումներին գործադրելու նպատակով, բոլոր տուեալներից պարզւում է որ կերպարանափոխուելու են պայքարի ձեւերը: Վայ այն երկրի ժողովրդին, որ իր թշնամի պետութեան չափ չունենայ կատարելագործուած զէնքեր եւ փոխադրական միջոցներ: Իտալացիները Հաբէշներին յաղթեցին իրենց կատարելագործուած պատերազմական միջոցների շնորհիւ: Սպանական քաղաքացիական կռիւներից յաղթող է հանդիսանալու որակով եւ քանակով սաւառնակներ եւ հրասայլեր ունեցող կողմը, որպէս կռուի ամէնէն հատու միջոցներ: Մարդկային քանակը արդիական կռիւների մէջ գլխաւոր դեր չէ կատարողը՝ այլ որակեալ ուժերը եւ մեքենաները: Յաղթելու է գիտութիւնը ոչ թէ կոպիտ ուժը: Գիտութեան շնորհիւ է որ մարդը կտրում է հեռու տարածութիւններ, կատարում արագ փոխադրութիւններ, կապ հաստատում հեռաւոր վայրերի հետ: Ուստի ապագայ պատերազմական գործողութիւնները կատարուելու են անսովոր արագութեամբ եւ ահռելի աւերածութեամբ:

Գերմանական օդանաւերը Հաննովերից Փարիզ կարող են թռչել մէկ ու կէս ժամում, մինչեւ Լիոն՝ երկու ժամում եւ Մարսէյլ՝ Պորտօ՝ երեք ժամում: Անշուշտ նոյն արագութեամբ նաեւ ֆրանսական եւ դաշնակից բանակների օդանաւերը պիտի կտրեն գերմանական հողամասը իր երկարութեամբ եւ լայնութեամբ: Թերեւս հնարել են այնպիսի հեռաձիգ ծանր թնդանօթներ, որոնց ռումբերը պայթելու են 150 - 200 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ գտնուող բազմամարդ վայրերում: [illegible] Նաեւ թունաւոր կազերի եւ հրձիգ ռումբերի պատճառած մարդկային եւ նիւթական ծանր կորուստների մասին:

Պարզ է որ ապագայ պատերազմին կռուող երկիրների ամբողջ հողամասը դառնալու է պատերազմի դաշտ: Այլեւս «թիկունք» չի լինելու նախկին իմաստով, որտեղ մարդիկ իրենց ըզգում էին համեմատաբար ապահով վիճակի մէջ եւ զբաղւում էին իրենց առօրեայ աշխատանքներով: Ռազմաճակատի վրայ էր որ տեղի էին ունենում պատերազմական գործողութիւններ, իսկ նահանջի ժամանակ բանակը նահանջում էր մեծ մասամբ կանոնաւոր կռուելով, հնարաւորութիւն տալով կռուի մօտ եղած վայրերի զինուորական եւ քաղաքացիական հիմնարկները տեղափոխել աւելի յետ: Նոյն գործողութիւնը տեղի է ունենում նաեւ բանակի յառաջխաղացման պարագային: Զօրքերը կռուով շարժւում են դէպի յառաջ, նորանոր դիրքեր գրաւում եւ ամրացնում, որոնց հետեւում էին բանակի անմիջական պէտքերին ծառայող զանազան հիմնարկները: Մի խօսքով կար ռազմաճակատ, որտեղ տեղի էին ունենում կռիւները եւ կար թիկունք, նոյն իսկ մի քանի տասնեակ քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ, որտեղ թշնամու ռումբերն ու գնդակները չէին կարող հասնել: Իսկ հիմա առաջուայ իմաստով թիկունքի գաղափարը վերանում է, քանի որ մեծ պետութիւնները զինուորական վարիչները ծրագրել են սաւառնակներով մեծ քանակութեամբ՝ նոյն իսկ տասնեակ հազարներով զօրք իջեցնել թշնամի ռազմաճակատի թիկունքը, երկու կրակի մէջ առնելու նպատակով: Այս մասին յաջորդով:

ԲԵՆՕ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Մեր թեւերը կտրած էին այլ եւս...

Մեր բռնած վերջին դիրքերը շատ նպաստաւոր էին, մեր ճակատը աւելի սեղմած եւ ուժերը ամփոփուած էին: Թշնամին մեզ շատ դժուարութեամբ կրնար ճակատէն տեղահան ընել, աւելին, մենք ի վիճակի պիտի ըլլայինք անոր կողերէն մանէօվր կատարել, սակայն այդ բոլոր յոյսերը մոխիրի վերածեց 6րդ գունդի, Վարդանեանի գումարտակը, որ առանց կռիւի՝ լքած էր Համի Նաղարը եւ վտանգած մեր թիկունքը: Սա այն գունդն էր, որ Մայիսեան շարժումներու առեն Դիլիջանի ճակատն էր ու բոլշեւիկեան ակնյայտնի տրամադրութիւններ ցոյց տուած: Այս գունդն էր, նոյնպէս, որ այնքան խորթ ու տմարդի վերաբերմունք ցոյց տուած էր, այն առեն, մեր Բ. գումարտակին, Ղազախի, Շահ Տաղի, Շամշատինի կռիւներուն ընթացքին, ինչպէս որ տեսանք Յ. Սահակեանի յուշերուն մէջ:

Շատ ծանր եւ յուսահատական էր մեր կացութիւնը: Պէտք էր արագ եւ վճռական որոշումներ տալ: Ձիաւորներու խումբով մը անմիջապէս շտապեցինք բռնել Աղ Պուլաղը, ապահովելու համար եւս մնացող մասերու ճամբան: Կը յիշեմ որ Աղ Պուլաղի մէջ լաւ ծառայութիւն մատոյց մեր ձիաւոր յիսնեակը: Ցինապետ Արշակի հետ տարածանակները ձեռքերնիս, հասնող բոլոր զինուորները պառկեցուցինք երկաթուղիի երկայնքին եւ ուժեղ կրակ մը բանալ տուինք յառաջացող Թուրքերուն վրայ: Բարեբախտաբար անոնց հրետանիի կրակը վրիպեցաւ: Մարդիկ իրենց ուսերու վրայ լեռնային թնդանօթ մը հանած էին մինչեւ լերան գագաթը մեծ յանդգնութեամբ, բնականաբար չպիտի կրնային տասն ռումբ ալ փոխադրել: Իսկ հետեւակը մինակ մեր ուժեղ կրակին տակ տասնեակ զոհեր փռելով ճերմակ ձիւնին վրայ՝ նահանջեց արագօրէն: Ձաջուռի կողմէն թշնամին դեռ շատ հեռու էր, մեր մասերը եկան ու անցան իրարու ետեւէ:

Վերջին մեկնողները եղան 8րդ գունդի զինուորները: Վերջին անգամն էր նոյնպէս որ Հայոց լեռները արձագանգեցին Հայոց պարտուած բանակի հրացանի որոտով...

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻ ՄՈՒՏՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՓԱԽՈՒՍՏ

Կ'անցնինք Համամլու, Ղարաքիլիսէ, Պօղիքէնտ եւ ապա Նիկիտին մալական գիւղը:

Նիկիտինի մէջ մօտ շաբաթ մը մնացինք, զինուոր թէ սպայ քիչ մը կազդուրուեցանք, սակայն խորտակուած էր մեր հոգին: Անորոշ եւ անստոյգ վիճակ մը մեր սիրտը կը կրծէր, ու կ'ողբայինք Հայաստանի գլխուն եկած դժբախտութեան վրայ: Գիտէինք որ Երեւանի մէջ զանազանփոփոխութիւններ տեղի կ'ունենային: Գիտէինք նոյնպէս որ Թուրքերու յաղթանակէն յետոյ համայնավարները շատ աւելի ազատօրէն կը միջամտէին իշխանութեան գործերուն, կարմիր բանակն ալ, Ղազախի սահմաններուն վրայ անհամբեր կը սպասէր առաջին առիթին ներս մտնելու համար:

Գիշեր մը, Դիլիջանէն կը ստանամ Սեպուհի գաղտնի հեռագիրը: Համհարցը կը բանայ եւ կը կարդայ հետեւեալը.— «Կարմիր բանակը կը մօտենայ Դիլիջանին, կը հրամայեմ իսկոյն թողուլ Նիկիտինը, եւ ամբողջ գունդով Դիլիջան գտնուիլ լուսաբացէն առաջ»: Հրամանը ամենայն պարկեշտութեամբ ընդունեցի եւ պէտք եղած հրահանգները տուի շարժուելու համար:

Գիշեր է: Լուռ ու մունջ գունդը կը քալէ Դիլիջանի ձորով՝ ետեւը շարած բեռնատար կառքերը, զանազան ծանրութիւններ, ինչպէս նաեւ գունդին մսացու անասունները: Այդ առթիւ կ'ուզէի յիշել եւ Շատախցի Ղարիբին անունը, Վանի Իշխանի զինուորներէն, հին աննման հայդուկ մը, որ խղճմտօրէն զբաղեցաւ այդ անասունները պահպանելու գործով: Նիկիտին հասած օրն իսկ, բոլորին վրայ գունդի նշանը կոխելէ յետոյ, գիւղացիներու վրայ բաժնած էր, խնամել տալու համար: Շարժուելու գիշերը, տանց յոգնելու եւ քրթմնջելու բոլոր տուներէն մէկիկ մէկիկ հաւաքեց զանոնք:

Լուսաբացին Դիլիջան ենք: Կ'երթամ Սեպուհը տեսնելու եւ կացութիւնը ստուգելու: Զեմ գիտեր թէ կարմիր բանակը ուր էներկայիս: Արշակի ձիաւորները կ'ուղարկեմ Զարխեչի ուղղութեամբ, տալով իրենց շարժական հետախօսի գործիքը: Մէկ ժամ յետոյ կը յայտնեն թէ անոնց յառաջապահները Զարխեչին կը մօտենան: Կը հրահանգենք մեր ձիաւորներուն վերադառնալ ու բոլորս կը շարժուինք դէպի Գոլովինա:

Գոլովինա փոքրիկ մալական գիւղն ենք արդէն: Հին ու քաղցր յիշատակներ կ'արթննան մէջս: Երկու տարի առաջ, 1918ի ամառը, հոս էի դարձեալ Վանեան գունդով, ու մեր քովէն եկաւ անցաւ Հայաստանի անդրանիկ պետական կազմը,— Քաջազնունի, Հայր Աբրահամ, Զօր. Հախվէրտեան եւայլն: Ահա ճիշդ այս տեղ, խճուղիին արմուկ կազմած կէտէն շարուած էր ամբողջ գունդը: Կը մօտենայ մեզի Հայաստանի հանրապետութեան անդրանիկ վարչապետը, իր կողքին ունենալով զին. նախարարը:

— Պատրաստ... պատուի առ...

Կը մօտենամ, սուրով կը բարեւեմ, զեկոյց կուտամ,— Վանեան գունդ, 1,000 սուին, 50 ձիաւոր, 4 գնդացիր:

Յոյսի օրեր, խանդավառութեան օրեր: Աւաղ: Այնուհետեւ կատարուած բոլոր զոհողութիւնները ի զուր անցան: Հիմա կարմիր բանակը կ'անցնի անոնց հետքերուն վրայէն:

Կը հասնինք Սեմիոնովկա, բարձրանալով օղապտոյտ, զարձզարձիկ խճուղիով: Գարնան եւ ամրան՝ սքանչելի է հոս բնութիւնը, սակայն ձիւնին սպիտակ ծածկոցը փռուած է հիմա ամէնուրեք: 7րդ գունդը, մեր գունդի կեդրոնը, Սեպուհի սպայակոյտը կ'անցնին Ջիպուխլի, իսկ մեր գունդի մէկ գումարտակը կը մնայ Սեմոնովկա, առաջին գծի վրայ:

Դեկտեմբեր 2: Երեւանի մէջ իշխանութեան գլուխը անցած է Դրօն: Հեռախօսով կը յայտարարէ մեզի թէ, «Հայաստանը խորհրդայնացած է, հայկական բանակը մաս կը կազմէ կարմիր բանակին ու զին. պատուէրով պէտք է ընդունել ներս մտնող կարմիր բանակը»:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(16) (Շար.)

«ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՔ Ի՞ՆՉ ՏՈՒԻՆ ՄԵԶԻ»

Անցեալ տարի հայ ժողովուրդը տօնեց իր մշակոյթի պատմութեան ամէնէն փառաւոր դէպքերէն մէկը, 1500ամեակը Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան: Գեղեցիկ զուգադիպութեամբ մը, այս տարուան մէջ ալ հայ ժողովուրդը կոչուած էր տօնելու հայ կրթական նոր վերածնութեան հետ կապուած երեք դէպքեր, Մուրատ Ռափայէլեան զոյգ կրթարաններու հարիւրամեակը, Թաւրիզի Հայկազեան դպրոցին հարիւրամեակը, եւ յիսնամեակը կրթական այն մեծ վառարանին, որ Պոլսոյ Կեդրոնականն է եւ որ, աւա՜ղ, դրկուած է յոբելեան մը ունենալու բախտէն:

Կարելի չէ խօսիլ սակայն Մուրատ-Ռափայէլեան կրթարաններու դարադարձին մասին՝ առանց ակնարկ մը նետելու նախ Մխիթարայ եւ իր Տան դերին վրայ ժողովուրդին մէջ: Բայց այդ ակնարկը պէտք է նետել առանց ամենադոյզն կաշկանդումի: Ոչ մոլորիլ պանծացուցիչ չափազանցութեանց մէջ՝ որոնք բաներու փաստը պակասով կը մթագնեն իսկական դերը վերջին դարերու ամենամեծ հայ մարդուն, ոչ ալ տատամսիլ՝ թելադրուած այն վերապահումներէն որոնք դաւանական նկատումներու մտահոգութիւններէն իրառաքելութեան մէջ: Մխիթար ոչ լոյսի սովորական առաքեալ մը եղաւ բառին ընդունուած իմաստով, ինչպէս իր յաջորդները կը մեկնաբանեն իր դերը, ոչ ալ դաւանական գործակալ մը ինչպէս դարերով ուզած է ցոյց տալ զայն դաւանական մոլեռանդութիւնը:

Մխիթար հայ ազատագրութեան դարուն առաքեալներէն մէկն էր: Թող զարմանալի չթուի այս յանդուգն տեսութիւնը: Անոնք որ կը գիտեն Մխիթարի ապրած տարիները՝ երբ հայ ժողովուրդի սարկութեան դարերը բոլորուած էին այլ եւս անոր ներսը ընդվզում մը խմորել, երբ հայ կաթողիկոսներ իսկ հայ ժողովուրդի ազատութեան համար դիմումներ կը նախաձեռնէին արքունիքներու մօտ՝ Հռոմի պապին իսկ չահագրգռութիւնը արթնցնել փորձելով եւ երբ, վերջապէս, հայ ժողովուրդի ազատութեան դարուն համբաւաւոր ախոյեանը՝ Իսրայէլ Օրի՝ կը փորձէր այդ դատը գործնական հողի վրայ դնել, անոնք դիւրաւ կրնան ըմբռնել Մխիթարի հիմնական մտահոգութիւնը, որ զայն քաղաքէ քաղաք կը նետէ (Սեբաստիայէն Էջմիածին ու Սեւան, Կիպրոսէն դարձեալ Սեբաստիա ու անկէ Պոլիս), անոր մէջ դժգոհութիւն կը սերմանէ հայ միջավայրին դէմ, զայն կը դրդէ համախոհներ ճարելու եւ անոնցմով միաբանութիւն մը կազմելու Պոլիս 1701ին, ի վերջոյ երթալ ապաստանելու համար Թուրքիայէն դուրս, նախ Մորէա, հուսկ ուրեմն Վենետիկ, անկաշկանդ շարունակելու համար իր երկնած առաքելութիւնը: Օրուան կրօնական իշխանութիւնները հաշտ աչքով չնայեցան այս յեղափոխական փառասպետին շարժումներուն եւ հայ կեանքը յեղաշրջելու անոր փորձերուն, ի վերջոյ հերետիկոս մը նկատելու եւ հալածելու համար զայն: Եթէ այդ հալածանքներն էին մասամբ որ զայն մայրենի եկեղեցիէն պժգացուցին տակաւ, ան Հռոմի մօտեցաւ սակայն քաղաքական մտահոգութիւններով ալ: Հայկ. դատն է իր հիմնական հոգը՝ իր առաքելութիւնը ինչ ակնոցով ալ դիտես: Արդարեւ կրօնական միաբանութիւն մըն էր իր հիմնածը՝ բայց ոչ մէկ աղանդաւոր գիծ իր գործունէութեան մէջ: Ընդհակառակն, չնայելով Հռոմը որդեգրելուն՝ Էջմիածինը խորթ չէ դեռ իրեն, ինչպէս պիտի սկսէր ըլլալ իր յաջորդներուն օրով: Մխիթար տարբեր ուղի ընտրեց միայն Իսրայէլ Օրիէն: Անոր ջանքը եղաւ նախ հայ հոգին յեղաշրջել ներսէն: Զայն արթնցնել:

Մխիթարի հիմնական մտածումը եղաւ ուրեմն հայ ժողովուրդի անցեալը պեղել նախ եւ հայ ժողովուրդը հպարտ ընել իր անցեալով: Անոր մտահոգի ըլլալ իր պապերուն բարբառը, եւ արեւմուտքի լոյսը տարածել անոր հոգիին մէջ: Ձեր աչքերուն առջեւ բերէք վիթխարի բառարանը զոր Մխիթար գլուխ հանեց, քերականութիւնները՝ որոնք յաջորդաբար լոյս տեսան Մխիթարի յարկին տակ, նոյն իսկ աշխարհաբարի ուսուցման համար իր թափած ջանքերը եւ իր աշխատանքները ժողովրդական խաւերու մէջ թափանցելու ու կ'ըմբռնէք այն մեծ հոգը զոր ստանձներ էր Մխիթարը:

Կեանքի պայմանները անշուշտ յետագային տարբեր հունի մէջ պիտի դնէին Մխիթարի սկսած գործը: Եւ սակայն քաղաքական մտահոգութիւնները հիմնական չ'նալով հանդերձ իր յաջորդներուն օրով, Մխիթարայ տունը միշտ լոյսի օճախ մը մնաց, եւ միշտ աջակցեցաւ հայ ժողովուրդի մտաւոր վերածնունդին, տարով անշուշտ նաեւ հայ դատին:

Մարդուն աչքութիւն կը պատճառէ արդարեւ փաստը զոր Վենետիկ եւ Վիէննա ընծայեցին հայ ժողովուրդին 235 տարիներու մէջ: Նախ դէմքերը որոնք երկու վանքերը տուին հայ մատենագրութեան՝ բաւական են լուսապսակ մը դնելու մեծ հիմնադրին ճակտին: Ո՞ր մէկը թուել: Հայր Միքայէլ Չամչեա՞նը, որ եռահատոր Հայոց պատմութիւն մը մեզ ժառանգ ձգեց, Հ. Մկրտիչ Աւգերեանն ու Հ. Մանուէլ Ջախջախեա՞նը՝ երկուքն ալ բառարանագիր ու թարգմանիչ, Հ. Յարութիւն Աւգերեա՞նը որ Պայրընը կախարդեց, Հ. Ղուկաս Ինճիճեա՞նը, որ աշխարհագրական անդրանիկ առաքեալը եղաւ, Հ. Արսէն Բագրատունի՞ն՝ որ հայ անցեալին խորը մխրճուեցաւ հին հսկաները երգելու համար հիներուն շքեղ բարբառով, Հ. Եդուարդ Հիւրմիւ՞զը, որ օտար դասականները հայացուց դմայլելի գրաբարով մը, Հ. Մանուէլ Քաջունի՞ն, որ արուեստից ու գիտութեանց գանձարան մը երկնեց, Հ. Ղեւոնդ Ալիշա՞նը, որուն մէջ գիտունը շաղախուած էր հայրենասէրին, Հ. Յովսէփ Գաթրճեա՞նը՝ հմուտ ու ազնիւ, Հ. Արսէն Այտընեա՞նը՝ որ նոր աշխարհաբարին զարգացման ճամբան գծեց, Հ. Յակոբ Տաշեա՞նը՝ որ հայագիտութիւնը եւրոպական լրջութեան հասցուց: Դեռ խօսքը չենք ըներ հարիւրաւորներու, եւ անոնց որ մեր օրերուն հասան: Մեծ է Մխիթարեանց դերը հայ մշակոյթի զանազան ասպարէզներուն վրայ (լեզու, մամուլ, գրականութիւն, բեմ, դպրոց, եւայլն): Մեծն Մխիթար եւ իր յաջորդները իրենց կրթական գործունէութիւնը Ռումանիայէն է որ սկսան (Եղիսաբէթուպոլիս, Օրատէա եւ Ձրումօսա), միաբանական կարեւոր ուժեր տրամադրեցին հայ գաղութին եւ անկէ բազմաթիւ տարրեր, մինչեւ իսկ արքահայրեր ստացան (Աղոնց, Սուքիասեան, Գովրիկեան), իրենց բանասիրական ուսումնասիրութեանց առարկայ ըրին գաղութը ու իր անցեալը (Բժշկեան, Ինճիճեան, Աղոնց, Յովնանեան, Ալիշան, Գովրիկեան, Ակինեան), եւ մանաւանդ գաղութէն սաներ կրթեցին (Յովհաննէս, Աստուածատուր, Արտաշէս եւ Գրիգոր Պըլըրճիւները, Ստեփաննոս Պալասանեան, Սողոմոն Թրանխոլեան, եւն.):

Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. Օրը

ՊԱՆԵԷՕ, (Յառաջ).— Սովորականէն թէեւ քիչ մը ուշ, սակայն այս անգամ բացառիկ հանդիսաւորութեամբ տօնուեցաւ Պանեէօ-Քաշանի «Արծիւ» ենթակոմիտէի կողմէ կազմակերպուած «Դաշնակցութեան Օր»ը անցեալ շաբաթ երեկոյ, Մոնրուժի կոկիկ սրահներէն մէկուն մէջ:

Իրենց յարգանքի տուրքը մատուցանելու համար զանազան շրջաններէ եկած էին ընկերներ և համակիրներ լեցնելով սրահը: Կազմակերպիչներն ալ իրենց կարգին ոչ մէկ ջանք խնայած էին, անթերի կատարելու համար հանդէսը:

Օրուան նախագահը՝ ընկ. Լ. Զօրմխեան հանդէսը բացուած յայտարարեց եւ յոտընկայս ունկնդրուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ը, առաջնորդութեամբ Սեւան-Կոմիտաս երգչախումբի մաս մը անդամներու: Նախագահը իր բացման խօսքին մէջ խօսեցաւ շրջանիս կազմի մասին, պարզեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան աշխատաւորական ձգտումները:

Օր. Օսմանճեան գեղեցիկ առոգանութեամբ մը Յ. Թումանեանի «Հայրենի տուն»ը արտասանելէ յետոյ, խօսքը տրուեցաւ ընկ. Հրանտ Քէօսէեանի (Հ. Վիշապեան): Ընկերը գրաւոր տրամաբանական եւ կուռ ճառ մը կարդաց, եւ բացատրելով Դաշնակցութեան կատարած դերը ըսաւ թէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւն կը նշանակէ հայկական դատ:

Գեղարուեստական բաժնին իր սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էր նոյնպէս Օր. Հ. Գնեաղեան որ ժողովուրդին խնդրանքով քանի մը քնքուշ երգերով՝ ստեղծեց խաղաղ մթնոլորտ մը:

Մխիթարեան վարժարանի աշակերտներէն Պ. Հրաչ Տարօնեան յստակ առոգանութեամբ մը ապրեցուց Դանիէլ Վարուժանի «Ջօն»ը: Յետոյ ստիպուեցաւ արտասանել նոյնպէս երիտասարդ հեղինակի մը «Երազն Հայաստանի»ն, փոքրիկ երեւակայական տեսիլով ստանաւոր մը:

Տասնըհինգ վայրկեան դադարէ վերջ խօսքը տրուեցաւ երկրորդ բանախօս ընկ. Ս. Սասունիին, որ ծանրացաւ աւելի քաղաքական եւ մասնաւորաբար Հայաստանի սահմանային խնդիրներուն վրայ:

Ջութակահար Յ. Մաղմանեան, թէեւ քիչ մը անհամարձակ, եւ սակայն յաջող, նուագեց երկու կտոր:

Կրկին բեմ հրաւիրուեցան Օր.ներ Գնեաղեան եւ Օսմանճեան: Վերջին բաժնին մէջ անտեղի էր կատակաբանի մը մասնակցութիւնը: Ամէնէն վերջ ըն. նախագահի փակման խօսքէն ետքը սկսան եւրոպական պարերը:

Ստեղծուած էր ընկերական տաք մթնոլորտ մը, քովընտի սրահին մէջ, յեղափոխական երգերու չարանով, մին անդին երիտասարդ զոյգեր անընդհատ կը պարէին եւ այսպէս մինչեւ առաւօտ, մէջ ընդ մէջ կովկասեան պարերով:

Բոլորի տրամադրութիւնները լաւ էին եւ ամէն մէկը կը գովէր կազմակերպիչները, որոնք կրցան մինչեւ առաւօտ խանդավառութիւն ներշնչել բոլորին:

Շրջում թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ

ՊՈՐՏՕ, 20 նոյ.—Սիրելի «Յառաջ», այս տարի եւս, օտար ափերու վրայ, տօնեցինք Դաշնակցութեան Օրը:

Քանի կ'երկարին մեր պանդխտութեան օրերը, մենք աւելի ուժգին կը փարինք մեր ազգային արժէքներուն, այն համոզումով թէ պանդխտութիւնը վերջ կը գտնէ, եւ սփիւռքի հայութիւնը իր վերջին հանգրուանը կը գտնէ մայր հայրենիքին մէջ:

Ինչ փոյթ մեր հակառակորդներուն վայրահաչութիւնները, ինչպէս ամէն տարի եւ ամէն տեղ, Դաշնակցութիւնը պահ մը մոռնալով ներկան, կը սըլանայ դէպի ետ՝ իր անցեալը, անով ներշնչուելու համար եւ գօտեպնդուելու իր անհամար հերոսներուն յիշատակով:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրուան առթիւ տեղւոյս կուսակցական մարմինը Փարիզէն հրաւիրած էր ընկ. Ս. Թորոսեանը:

Կիրակի կէս օրէ վերջ բազմութիւնը կը սկսի հաւաքուիլ Բարսեղ-Շահպազ ակումբը, որ երթալով աւելի նեղ կուգար: Ընկ. նախագահը հանդէսը բանալով հակիրճ պատմականը ըրաւ Դաշնակցութեան: Ապա արտասանեցին փոքրիկներ Մեսրոպ եւ Շաքէ, որմէ վերջ ջութակի վրայ նուագեց Պ. Ա. Մելքոնեան: Երգեց տիկ. Թաշճեան, ու բեմ բարձրացաւ ընկ. Ս. Թորոսեան: Իր մէկուկէս ժամուան բանախօսութեամբ՝ ան մէկիկ մէկիկ թուեց բոլոր այն պատճառները, որոնք ծնունդ տուին Դաշնակցութեան, ապա ծանրացաւ անոր վիճակուած [illegible] դերին մեր պատմութեան մէջ: Ընկերը վերջացուց իր ճառը այն հաւատքով թէ ուշ կամ կանուխ մենք կրկին պիտի տիրանանք մեր ազգային իտէալներուն եւ պահանջներուն: Կրկին անգամ նուագեց Պ. Մելքոնեան եւ երգեց Տիկ. Թաշճեան: Վերջաւորութեան՝ ուղերձ մը ըրաւ ընկեր Տօներեան ուղղուած Մասիսին, եւ հանդէսը փակուեցաւ: Հանդէսէն վերջ տեղւոյս խումբը կազմակերպած էր ընկերահամակրական խնճոյք մը որ անցաւ շատ յաջող եւ զուարթ: Ճաշկերոյթի ընթացքին խօսք առին բոլորն ալ ու իրենց յուսադրիչ խօսքն ըսին մեր ապագային մասին:

Հ. Քարտաշեան

ՄԱՄՈՒԼ

« ՅՈՒՍԱԲԵՐ »Ի ՁԵՌՆԱՐԿԸ

«Յուսաբեր» ձեռնարկած է հրատարակչականի մը կազմութեան: Այդ ձեռնարկին առթիւ խմբագրականով մը կը գրէ (12 նոյ.).

Այս ձեռնարկը, «Հրատարակչական» համեստ անունին տակ, կոչուած է մեծ դեր կատարելու:

Հայ գիրքը՝ անհուն զոհողութիւն է, գրողին կողմէ, հրատարակողին կողմէ եւ ծախողին կողմէ: Այցելեցէք գրատուները եւ կը տեսնէք հազարաւոր գիրքեր, որոնք դիզուած են իրարու վրայ, տարիներէ ի վեր եւ կը մնան առանց ընթերցողի:

Այս դէզերուն մէջ շատեր կան, որոնք արժէքաւոր են ոգիի, մտքի ու նիւթի տեսակէտէն: Բայց այդ բոլորը պատճառ մը չեն կազմեր որ փոշին նստած չըլլայ անոնց վրայ, տասնեակ, նոյն իսկ քանի մը տասնեակ տարիներու փոշի: Ո՞րչափ կ'ուզէք Զօհրապի գործերէն, Վարուժանի քերթողագրքերէն, Վարանդեանի երկերէն եւ վերջապէս «Նահատակ Գրագէտներ»ու շքեղ հրատարակութիւններէն, որոնք կ'ամփոփեն մեր ամէնէն տաղանդաւոր գրագէտներու բանաստեղծութիւնները:

Կը մնան այս բոլորը եւ պիտի մնան դեռ ապահովաբար եթէ հայ մարդը, հայ բազմութիւնները չփնտռեն ու չկարդան զանոնք:

Գիտենք թէ սահմանափակ է հայ ընթերցողներու թիւը եւ ծանր են հայ ընթերցողի նիւթական պայմանները: Բայց, մտածա՞ծ ենք, գտնէ կարդալ ուղղները չհեռացնելու մասին հայ գիրքէն:

Անշուշտ, շատ են պատճառները հայ գիրքերու այս ողբերգութեան: Բազմազան՝ խոչընդոտները: Այսօր՝ չերթանք շատ հեռուն, բայց չմոռնանք որ գլխաւոր խոչընդոտներէն մէկը հայ գիրքերու գինն է: Սուղ է հայ գիրքը, բաղդատելով հայ ընթերցող հասարակութեան, մանաւանդ երիտասարդութեան նիւթական միջոցներուն հետ: Կ'ուզե՞նք որ հայ գիրքը ժողովուրդի լայն խաւերէն, տուներէն ներս մտնէ, պէտք է աժանցնել, որքան կարելի է:

Երկրորդ կէտ մը՝ հայ գրքի տպագրութեան պարագան է: Առհասարակ հայերէն գիրքը զուրկ է ճաշակէ ու գեղեցկութենէ, իբրեւ տպագրութիւն, իբրեւ թուղթ եւ իբրեւ կազմ: Ոմանց համար պզտիկ խնդիր թերեւս, բայց հասկցողներուն համար հետեւանքներով մեծ: Գեղեցիկ, խնամուած տպագրութիւն մը միշտ աւելի հրապուրիչ է եւ թելադրող:

Ուրեմն՝ աժան ու գեղեցիկ հրատարակութիւն.— Ահա ձեռնարկ մը, որ անհատական, մասնակի նախաձեռնութիւններէ վեր է, տրուած ըլլալով նիւթական ծանր զոհողութեանց անհրաժեշտութիւնը:

Կան ու եղած են անհատական նախաձեռնութիւններ, որոնք կը սկսին եռանդով բայց շատ չանցած, կը չքին, կը քաշուին արժէքաւոր հրատարակութիւններէ եւ «ժողովրդական», «քչուող» հրատարակութիւններու կը նուիրուին, վարկաբեկելով թէ գիրքը եւ թէ գրականութիւնը, խաթարելով հասարակութեան ճաշակը եւ հրատարակութիւնը դարձնելով հասարակ շահադիտական ձեռնարկ:

«Յուսաբեր»ի վարչութիւնը որ աւելի քան տասնեակ մը տարիներու ընթացքին արդէն իսկ աւելի քան 30 կտոր արժէքաւոր գործեր հրատարակած է, որոշած է նոր զարկ տալ իր հրատարակչական ձեռնարկին, ընտրելով արժէքաւոր գործեր ու հրատարակելով զանոնք դիւրամատչելի պայմաններով, ճաշակաւոր ու խնամուած տպագրութեամբ:

Վստահ ենք մեր ընկերներուն, բարեկամներուն եւ նաեւ հայ հասարակութեան այն բոլոր տարրերուն վրայ, որոնց համար արժէք մը ունին հայ մտքի ու սրտի ստեղծագործութիւնները, եւ անոնց ծաւալումը՝ հանրութեան մէջ:

Ու ապահով ենք, թէ մեր վստահութեան մէջ յուսախաբ պիտի չըլլանք»:

ՕՐ. ՅԱՍՄԻԿ ՄԵՐԱՆԿԻՒԼԵԱՆ

եւ

ԸՆԿ. ՄԱՍԻՍ ՍԱՅԼԱՆՃԵԱՆ

Ամուսնացած

Փարիզ, 21 նոյեմբեր 1936

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԿՐԸՆՈՊԼ.— Հայ ֆութպոլի խումբը մրցեցաւ Ֆ. Գ. Էյպէնի Ա. խումբին դէմ: Հանդիսատես հայրենակիցներու խումբ մըն ալ ներկայ էր մեր մարզիկները քաջալերելու համար:

Մրցումը կատարուեցաւ Էյպէնցիներու դաշտին վրայ, եւ հիւսիսային ուժգին հովին տակ:

Ա. կիսախաղին հովը մեզի նպաստաւոր էր: Երկու կողմի խաղացողներս բաւական ճիգ թափելէ վերջ՝ արդիւնքը եղաւ Էյպէն 2, Հայեր՝ 1:

Բ. կիսախաղին չէր բաւեր կարծես մեր հակառակորդներուն զօրաւոր ըլլալը, ունեցան հովն ալ իրենց օգնական: Այլ եւս մեր տղոց համար շատ դժուարացած էր եւ չէին կրնար նշանակէտ մը շահիլ: Սակայն երբ Էյպէնի բերդէն ներս ղրկեցինք գնդակը մեծ դժուարութիւնով եւ խաղը հաւասարեցաւ, մեծ ուրախութիւն պատճառեց մեզի: Էյպէնցիները յաջողեցան սակայն խաղին վերջաւորութեան 4 կոլ եւս նշանակել: Երբ իրաւարարը սուլեց, խաղը վերջացաւ Էյպէնի 6 կոլի դէմ 2ով: Մեր պարտութեան պատճառն էր զօրաւոր խումբին դիմաց 9 հոգիով խաղալը (մեր բերդապահը եւ ուրիշ խաղացող մը հիւանդ էին):

Գ. Պօյաճեան

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՐՋԱԿ ԷՋԵՐ ԵՒ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ, Արտաշէս Յարութիւնեան: Հրատարակութիւն «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներուն», թիւ 10 տպ. «Արաքս», Փարիզ, 1937, գին 20 Ֆր.: Դիմել M. Barsamian, 121, Rue Marcadet Paris.

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (32)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Ոստիկանը ձեռքի արագ շարժումով մը սուլիչը շրթունքներուն տարաւ: Բայց դժբախտաբար չկրցաւ փչել զայն որովհետեւ մեզի ընկերացող Պելժիացի զինուորը դանակի սարսափելի հարուած մը իջեցուց անոր սրտին: Գերմանացին գետին տապալեցաւ՝ անշնչացած:

Այդ ահաւոր տեսարանին առջեւ ապշեցանք մնացինք: Կապրիէլն էր որ սթափեցաւ ամէնէն առաջ:

— Շո՛ւտ, շո՛ւտ, փոսի մը մէջ նետեցէք դիակը ... եթէ պահակները վրայ հասնին, մեռած ենք ...

Արդարեւ քանի մը հարիւր քայլ անդէն երկու պահակներ դէպի մեր կողմը կը յառաջանային:

— Աճապարեցէք, հրամայեց աղջիկը, ես անոնց հետ խօսքի կը բռնեմ, շո՛ւտ ըրէք:

Ու չորս այրերս վերցուցինք դիակը, փոսի մը մէջ նետեցինք զայն եւ մացառներէն փրցուած ճիւղերով ու տերեւներով ծածկեցինք անոր վրայ: Այս ամբողջ գործողութիւնը մէկ վայրկեան իսկ չտեւեց:

Պահակները մօտեցեր էին արդէն եւ կը շատախօսէին մեր անծանօթ հերոսուհիին հետ. ի՞նչ պատմութիւն հնարեր էր այս անգամ. չեմ գիտեր. հարցը այն է որ միամիտ Գերմանացիները վերադարձուցին մեր անցագիրները:

Քանի մը վայրկեան ետքը արդէն հասեր էինք սահմանագլուխը ուր Գերմանացի պահակ մը պահանջեց մեր թուղթերը:

— Այստեղ հասնելէ առաջ ուրիշ պահակի հանդիպեցա՞ք, հարցուց ան Կապրիէլին.

— Այո՛, հանդիպեցանք, պատասխանեց աղջիկը:

— Հեռաձայնով տեղեկութիւն ըստացեր էր որ կասկածելի Ֆրանսուհի մը շարունակ կը ճամբորդէ այս կողմերը ...

— Եւ սակայն կը տեսնէք որ իր կասկածները անտեղի են եղեր, դիտել տուաւ Կապրիէլ խնդալով:

Անցանք սահմանագլուխը: Փրկուած էինք շնորհիւ անդուգական Կապրիէլին:

Երբեք չեմ կրնար մոռնալ իր խօսքերը զորս արտասանեց հրաժեշտի պահուն:

— Ահաւասիկ դուք ազատեցաք ... իսկ ես կը վերադառնամ հայրենիքս ... ուրիշներ կան որ ինծի կը սպասեն ... Աստուած ձեզի հետ ... կեցցեն Դաշնակիցները ...

Այդ օրէն ինը ամիս ետքը 1916ի մարտ 26ին Կապրիէլ Փթի կը գնդակահարուէր Պրիւսէլի մէջ:

ԳԼՈՒԽ 14

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ԳՆԴԱՊԵՏԸ ՄԱՀԱՓՈՐՁ ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ԴԷՄ

Ամերիկեան գաղտնի սպասարկութեան հետ առաջին անգամ աշխատակցիլ սկսայ 1917ի ապրիլին: Մեր հանդիպումը տեղի ունեցաւ Հավրի կայարանին մէջ: Ամերիկացիք ծանօթ չըլլալով Ֆրանսական լրտեսական (ինթէլլիճընսի) գործունէութեան մեթոտներուն, Անգլիոյ համապատասխան կազմակերպութենէն ձեռնհաս ներկայացուցիչներ կ'ընկերանային իրենց՝ ուղղութիւն տալու համար անոնց առաջին քայլերուն: Պէտք է խոստովանիլ, սակայն, որ Ամերիկացիները գործնական մտքի տէր մարդիկ՝ քիչ ատենուան մէջ ընտելացան հակալրտեսական աշխատանքի նրբութիւններու:

Ապրիլ 28ին կէս օրէն ետքը «Ժամը 5ի արագընթաց»ը կը սպասէր Հավրի կայարանին մէջ՝ Անգլիայէն հասնող շոգենաւին ճամբորդները առնելու համար: Մեծ թիւով Ամերիկացիներ կային այդ ճամբորդներուն մէջ — քաղաքացիներ, սպաներ եւ զինուորներ որոնք Փարիզ կ'երթային արձակուրդով: Այդ շոգեկառքով կրնային ճամբորդել միայն այն զինուորականները որոնք համազգեստ եւ արտօնագիր ունէին: Իսկ սովորական մէկը բնականաբար պիտի ունենար կանոնաւոր անցագիր մը:

Ինչպէս ըսի բազմութիւնը այնքան մեծ էր որ Ֆրանսացի եւ Պելժ պաշտօնակիցներս հազիւ ժամանակ կ'ունենային ուշի ուշով քննելու իւրաքանչիւր ճամբորդի թուղթերը: Յանկարծ ուշադրութիւնս գրաւեց տարօրինակ դէպք մը: Ֆրանսացի գաղտնի ոստիկան մը գրաւեց գնդապետի համազգեստ հագած բարձրահասակ Ամերիկացիի մը անցագիրը: Շիտակը ըսելով ոստիկանը իրաւունք չունէր հարցաքննելու ամերիկեան կամ բրիտանական հպատակ մը որքան ատեն որ մեր ինթէլլիճընսը ներկայացուցիչ մը ունէր տեղւոյն վրայ: Սակայն եւ այնպէս այդ կարգի «անիրաւութիւններ» անխուսափելի կը պատահէին խճողումի մը պարագային:

Խնդրոյ առարկայ սպային թուղթերը ես ինքս քննած էի քանի մը րոպէ առաջ եւ զարմացած էի որ անիկա սովորական անցագիր մը ունէր ձեռքփոխանակ զինուորական արտօնագրի մը: Կասկած մը արթնցաւ մէջս եւ իմ տեղս ուրիշի մը տալով անմիջապէս շոգեկառք վազեցի: Հազիւ եօթը վայրկեան ունէի զինուորականը գտնելու համար: Քանի մը ամերիկացի սպաներ թէյի նստած էին, մօտեցայ իրենց եւ ըսի.

— Պարոններ, կը ցաւիմ որ ձեզի անհանգստութիւն պիտի պատճառեմ ... բրիտանական ինթէլլիճընսի պաշտօնեաներէն եմ ... կը խնդրեմ որ ցոյց տաք ձեր արտօնագիրը ...

Կրնային բարկանալ, բայց սպաները բարեմտօրէն գոհացուցին տուին իմ խնդրանքիս: Միայն կասկածելի զինուորականն էր որ կ'աշխատէր ժամանակ շահիլ:

— Իմ արտօնագիրս պայուսակիս մէջ մոռցայ, ըսաւ յանկարծ:

— Ցոյց տուէք, պնդեցի դարձեալ:

«Գնդապետը» ոտքի բարձրացաւ եւ նրբանցքէն անցնելով փորձեց վար իջնել: Ամերիկացի սպաները անմիջապէս կռահեցին թէ «բանը ինչումն էր» եւ աջակցեցան ինծի. բռնեցին զայն մինչեւ որ ես ժամանակ ունեցայ կայարանապետին խնդրելու որ շոգեկառքը քանի մը վայրկեան եւս պահէր: Յետոյ օգնութեան կանչեցի պաշտօնակիցներս: Զինուորականը քարափին վրայ էր արդէն. խլեցի իր տարբանակը եւ կարգ մը հարցումներէ յետոյ անգամ մը եւս հաստատեցի որ արտօնագիր չունէր: Անցագրին լուսանկարը իրը չէր:

(Շար.)

(Հայերը եկան)։ Այս բացագանչութիւնը գուցէ պատճառ եղած է քրիստոնեաներու հակացոյցին կամ խուլմներու աւելի արագ հեռացման Պուրճէն։

Բոլորովին անհիմն է Հայերու վերագրուած այն պրպարտութիւնը նոյնպէս, որուն համաձայն, իբր թէ, հայ ցուցարարներ փորձած են յարձակում գործել Պասթայի վրայ։

Հաստատուեցաւ նաեւ որ ճիշդ չեն Հայերու վերագրուած կողոպուտի պատմութիւնները։ Ցաւալի է անշուշտ, որ, գիշերուան դէպքերէն վերջ ըստեղծուած կացութենէն օգտուելով կարգ մը անբաղձալի տարրեր կողոպուտներ կատարած են։ Աւելի ցաւալի է յայտարարել որ քանի մը Հայեր ալ հետեւած են կողոպտողներուն։ Դատապարտելի է Հայերու մասնակցութիւնը նման արարքներու, սակայն աւելի դատապարտելի է հայութեան վերագրումի փորձերը այդ կողոպուտներուն։

Մոսկուա «կը մաքրէ» հրապարակը

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ կը շարունակուին ձերբակալութիւնները եւ «զտում»ները՝ մաքրելու նպատակով հրապարակը։

Մոսկուայի շրջանի երկաթուղիներու ընդհ. տնօրէնը, Ուշաքեւ, պաշտօնանկ եղաւ։

«Իզվեստիայ»ի խմբագիրը, Բուխարին, որ հազիւ ազատեց իր օձիքը՝ Զինովիեւի դատավարութեան ընթացքին իր վրայ ծանրացած ամբաստանութիւններէն վերջ, այժմ դարձեալ շնորհազուրկ է եւ կասկածելի է։ Այս անգամ ալ ամբաստանուած է թէ մեղսակից է Եաքովլեւի, Քափեւի եւ Մարեցքիի, որոնք բանտարկուած են անցեալ օգոստոսէն ի վեր։

Պերլինէն հասած հեռագիրներու համաձայն, Մոսկուայի կառավարութիւնը կը շարունակէ Գերմանացիներու ձերբակալութիւնը, այսպէս երեք գերման բանուորներ եւս ձերբակալուեցան, Նոյեմբեր 21ին, Խարքովի մէջ։

Իսկ մահապարտ Գերմանացիին ճակատագիրը կը շարունակէ զբաղեցնել գերման եւ խորհրդային կառավարութիւնները։ Ռուսական թերթերէ քաղուած տեղեկութիւններու համաձայն, Շքիթլինկ ոչ միայն խոստովանած է իր վրայ ծանրացող ամբաստանութիւնները, այլեւ կարգ մը յայտնութիւններով, ալա Զինովիեւ, ծանրացուցած է իր յանցանքը։

Ըստ խորհրդային պատժական օրինագրքին՝ պէտք է Շքիթլինկի մահապատիժը գործադրուի ամէնէն ուշը վճիռէն երեք օր վերջ։ Սակայն գերման կառավարութեան խիստ բողոքին վրայ, Մոսկուայի կառավարութիւնը վարանում մը ցոյց կուտայ։ «Մաթէն» կ'իմանայ թէ երկու տրամադրութիւն ստեղծուած է խորհրդային կառավարութեան ծոցին մէջ.— Օրջոնիկիցէ, Քականովիչ եւ Զուպար, որոնց կը միանայ Լիթվինով, կ'ուզեն որ գործադրուի մահապատիժը։ Այս խմբակը կը կարծէ թէ գերման կառավարութիւնը չի կրնար անցնիլ դիւանագիտական բողոքներու սահմանը, ոչ ալ որ եւ է խլուութիւն ի գործ կը դնէ Գերմանիոյ մէջ ապրող խորհրդային կառավարութեան հպատակներուն վրայ։ Թէ, վերջապէս, Գերմանիա տակաւին պատրաստ չէ կռուի բռնուելու արեւելեան սահմաններուն վրայ։

Ընդհակառակն Վորոշիլով եւ Մոլոթով կը կարծեն թէ պէտք է խուսափիլ բարդութիւն ստեղծելէ եւ Գերմանիան գրգռելէ։ Ասոնց կը միանայ նաեւ Քրիթինոֆ, արտաքին փոխ-նախարարը, որ ընդունելով հանդերձ թէ Գերմանիա տակաւին պատրաստ չէ կռուի, սխալ կը գտնէ՝ դիւանագիտական յարաբերութիւններու խզումով մը՝ Եւրոպայի ուշադրութիւնը Սպանիայէն շեղել դէպի արեւելք։ Քրիթինոֆի անհրաժեշտ կը գտնէ որ պատերազմի սպառնալիքը իր ամբողջ ծանրութեամբ հակած մնայ Եւրոպայի արեւմտեան կողմը։ Ռուսիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ գլխաւոր բախումի մը հաւանականութիւնը, մանաւանդ օտար ճարտարագէտներու գնդակահարութեան իբրեւ հետեւանք, կրնայ բանալ Անգլիոյ հին վէրքը (Վիքըրսի ճարտարագէտներուն պարագան)։ Եւ յետոյ Լեհաստան եւս կրնայ կարգ մը պահանջներ դնել։

Այս երկու տեսակէտներէն անկախ՝ ի՞նչ կը մտածէ Սթալին, տակաւին յայտնի չէ։ Կը կարծուի թէ մահապատիժին գործադրութիւնը պիտի յետաձգէ խորհուրդներու համագումարէն վերջ, որ բացուեցաւ երէկ։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 27 նոյ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանը։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր կարօ ենթակոմիտէի ժողովը, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, ընկ. Մուրատ Մուրատեանի բնակարանին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՊՈՄՈՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը 28 նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ կոփւն ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 28 նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 7ին, գրադարանին մէջ։ Ներկայ կ'ըլլայ Վալանսի կոմիտէի ներկայացուցիչը։ Զեկոյց եւ նոր ընտրութիւն։ կը խնդրուի ՍԷՆ-Փիէռի ընկերներէն ներկայ ըլլալ որոշուած ժամուն։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Փարիզի եւ շրջանի կոմիտէներու կողմէ

29 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Sociétés Savantesի D. սրահին մէջ, 8 Rue Danton, մէթրօ Օտէօն։

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**

Նիւթ ունենալով «Հար. Ամերիկան եւ Հար. Ամերիկայի Հայութիւնը»

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է ԲՈԼՈՐԻ ՀԱՄԱՐ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ «Անտօք» ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ «Կուրշք» եւ «Կեփին» խումբերու

յառաջիկայ կիրակի, 29 նոյ. երեկոյեան ժամը 8ին

Սալ տ'Արմօնիի մէջ (Պլաճէմա Ռօյալի մօտ)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Ա. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժին՝ արտասանութիւն, երգ, մեներգ եւլն.։

կը ներկայացուի զաւեշտ մը։

Տախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 2.50 ֆր., վիճակախաղի մասնակցելու իրաւունքով։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Կոմիտէին

28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. տան մէջ

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ**

Նիւթ ունենալով օրուան քաղաքական կացութիւնը։

Կը հրաւիրուին երկսեռ հայրենակիցները։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է։

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Իսի լէ Մուլինոյի Զաւարեան կոմիտէին կողմէ

Այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Maison du Peupleի մէջ,

(Ave. Verdunի վրայ, կալիէնիի եւ Մէռիի միջեւ)

Յրդ. յարկ թիւ 10 եւ 11 սրահը։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները։

ՍԷՆՖՈՆԻԿ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ
ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

Տեղի կ'ունենայ 13 Դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ, **Salle Erard**ի մէջ

կը մասնակցին

միջազգային համբաւ վայելող ջութակահարներ՝ Soliste ջութակահարներ՝

ԼԻՏԻ ՑԷՄԻՐՃԵԱՆ ԵՒ ԺԱՆ ԻՋՆԱՐ

50 ՀՈԳԻՆՈՑ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ
ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 Նոյեմբեր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս,

Salle des Ingénieurs Civilsի սրահին մէջ.

19 Rue Blanche, Métro: Blanche et Trinité

Պիտի խօսին՝ ֆրանսացի եւ ուրիշ արհեստակից մասնագէտներ։

Հ. Ս. Միութեան կողմէ խօսք պիտի առնեն՝

Պ. Պ. ԳԷՈՐԳ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ եւ ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ։

Կը ցուցադրուին հայ սափրիչ-սափրիչուհիներու կողմէ պատրաստուած կանանց մազերու ամենավերջին նորաձեւութիւնները՝

ֆրանսական եւ հայկական թղթակիցներու ներկայութեամբ։

ԱՆՈՒՇԱՀՈՏՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄ։

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին բառիստ Պ. Աբգար

հռչակաւոր պարուհի HUGUETTE O. BIN

եւ դաշնակահարուհի ANGÈLE ALICE (7 տարեկան), ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ։

14 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ արանց 8 ֆր., կանանց 6 ֆր.։

Տոմսերը կը ծախուին բոլոր սափրիչներու մօտ։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ սափրիչի խանութի gérance-ի համար ամուսնացած այր եւ կին մը, որ գիտնան արհեստը, կամ կանանց սափրիչ մը որ գիտնայ լաւ ֆրանսերէն։ Դիմել՝ Պ. HENRIի, 1 Passage du Poteau, Փարիզ (18), au coin de la rue du Poteau, մէթրօ Porte Montmartre։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները, այս շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին իր ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վիճակախաղը տեղի կ'ունենայ 29 նոյեմբեր, կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 2.30ին, Հայ Ակումբին մէջ։

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Ալֆորվիլի մասնաճիւղը կը վերսկսի իր երեկոյեան դասախօսութիւնները, նոյեմբեր 27ին, Հայ Ակումբին մէջ։ Դասախօսութիւնները տեղի պիտի ունենան ամէն 15 օրը։

---

50 մէթր հեռու իսիի կայարանէն եւ 32 թիւ օթօպիւսի կայարանէն, վարձու են (tout confort) յարկաբաժիններ, 1 փիէսնոց 2000 եւ 2 փիէսնոց 2900 ֆր. տաք ջուր միասին, 3 փիէս 3750 ֆր.։

Աժան գինով մէկ խանութ։ Դիմեցէք տեղւոյն վրայ, 72-74 Bld. Rodin, à Issy-les-Moulineaux.

ՎԱՐՁՈՒ ԵՆ յարկաբաժիններ, ամէն յարմարութիւններով (tout confort), մէկ մեծ սենեակ խոհանոցը մէջը՝ 1300 ֆր. եւ 1650 ֆր., 3 փիէս, սալոն պէտ 3640 ֆր. (տաք եւ ջուր մէջը ըլլալով)։ Դիմել 13 rue de la Vistule, մէթրօ Maison Blanche։

ԾԱԽՈՒ Է մեկնումի պատճառաւ (Դեկ. 12ին) նպարավաճառի խանութ մը բանուկ թաղամասի մէջ, երկու սենեակ եւ խոհանոց միասին, 5000 ֆր. կանխիկ։ Տարեկան վարձք՝ 3600 ֆր.։ Պայլ 4 տարի։ Մանրամասնութեանց համար դիմել տեղ ոյն վրայ Յակոբ Նիկողոսեանի, 119 Ave. du Bois de Boulogne, Clamart, Seine:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13)

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

տեղի կ'ունենայ 28 նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին,

COLISÉEի շքեղ սրահին մէջ։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

ՆՈՒԱԳ.— Հ. ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ (ջութակահարութեան Ա. մրցանակին արժանացած), ընկերակցութեամբ ՕՐ. Ա. ՍԱՆՏԱԼՃԵԱՆի (Prix de l'École Normale de Musipue):

ՄԵՆԵՐԳՆԵՐ.— ՕՐ. Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի ջութակահարուհին) եւ Տիկ. Ե. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆէ, մասնակցութեամբ Mme ANDRÉ ARNOTի, (Pianiste Accompagnatrice au Conservatoire):

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՊԱՐ.— Տէր եւ Տիկ. ՂԱԶԱՐԵԱՆներու կողմէ։

կը ներկայացուի ՍԻՐԱՀԱՐԸ ՍԵՂԱՆԻՆ ՏԱԿ (զաւեշտ)

ՊԱՐ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ

Cabinet PARMAC

ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԴԱՏԱԿԱՆ ԵՒ ՎԻՃԵԼԻ ԳՈՐԾԵՐ

28 Boulevard de Strasbourg, ՓԱՐԻԶ

R. C. Seins 404035 Tél. Botzaris 17-64

Մեր գլխաւոր աշխատանքները

1. ՎԻՃԵԼԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ կը գանձենք եւ որ եւ է դրամ չենք պահանջեր անյաջողութեան պարագային։
2. ՏՈՒՐՔԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ.— երբ բան մը գնէք, արդեօք դրամը կը վճարէ՞ք առանց նայելու ձեր առած ապրանքին վրայ։ Ուրեմն ինչո՞ւ անմիջապէս պիտի երթաք վճարել ձեր տուրքը, առանց ճշդելու թէ արդա՞ր է եղած հարկադրութիւնը, կարելի չէ՞ միթէ զայն զեղչել եւ օգտուիլ օրէնքին իսկ շնորհած բայց հարկային ազդարարութեան մէջ չի նշանակուած առաւելութիւններէն։ Շատեր աւելորդ տուրքեր կը վճարեն այսպէս, մինչ մենք ձեզ պիտի առաջնորդենք ձեր շահերը պաշտպանելու համար։
3. ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ.—
   - Ա) ԱՄՈՒՍՆԱԼՈՒԾՈՒՄ արագ, ապահով եւ միանուագ, մասնագէտ փաստաբանի ձեռքով։
   - Բ) ՀԱՇՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ.— Բարեկամաբար կը քննենք ու կը կարգադրենք առեւտրականներու, ընկերակիցներու եւ փաթրոնի ու աշխատաւորի միջեւ ծագած վէճերը։
   - Գ) ՄՆԱՅՈՒՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Վաճառական մը, ճարտարագործ մը, ընկերութեան վարիչ մը, անօրէն մը եւայլն եթէ կ'ուզէ իր ծրագիրներուն եւ ձեռնարկներուն մասին օրինական խորհուրդներ ստանալ անկախ եւ ձեռնհաս մասնագէտի մը կողմէ, պէտք չէ վարանի մեզի դիմելու։
   - Դ) ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԵՒ ԿԱՐԾԻՔ ԴԱՏԱԿԱՆ, ՎԱՐՉԱԿԱՆ, ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԵՒ ՀԱՇՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ.— կը քննենք պայմանագիրներ, դրամատան հաշիւներ, մասնաւոր հաշիւներ։ Կը խմբագրենք պայմանագրութիւններ օրէնքի եւ ապահովութեան սահմանին մէջ։
4. ՀԱՄԱՐԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՃԻՒՂ.—
   - Ա.) կը կազմակերպենք նոր կամ ձեւափոխուած գործի մը հաշիւները։
   - Բ.) կը քննենք եւ կը հանենք հաշիւները Էնվանթէրի պահուն։
   - Գ.) կը քննենք պիլանները եւ գործառնութեանց հաշիւները։
   - Դ.) կը քննենք գնուելիք ու ծախուելիք գործերը եւ լաւագոյն խորհուրդները կուտանք գործի մը մէջ դրամագլուխ դնելէ առաջ։
   - Ե.) կը քննենք Լիքիտասիոնի հաշիւները։
   - Զ.) կը քննենք ժառանգական հաշիւները։
   - Է.) կ'օժանդակենք ձեզ մասնագիտօրէն պետական վարչութեանց մօտ։

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ 20 ՖՐ., ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴ 300 ՖՐ.-ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

Գրասենեակը բաց է ամէն օր ժամը 9էն 12 կամ ժամադրութեամբ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅ ԴԵՐՁԱԿՆԵՐՈՒ, ԹՐԻԳՕԹԷՕՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ԳՕՆՖԷՔՍԻՈՆԷՐՆԵՐՈՒ

կը գնենք նպաստաւոր գիներով ամէն տեսակ կերպասեղէնի, բրդեղէնի, թրիգոյի, բամպակեղէնի եւ մետաքսեղէնի կտորներ (déchet)։ Միակ հաստատութիւնը Ֆրանսայի մէջ։ Նախապատուութիւն տուէք մեզի։ Ձեր շահը կը պահանջէ ուղղակի արտադրողին ծախել։ Ֆրանսայի ամէն կողմը ունինք ներկայացուցիչներ։ Փարիզի մէջ՝ շրջուն գնորդներ։

Հասցէ՝ **K. TCHADIRDJIANTZ**, 26 Rue d'Enghien, Paris (X)

ԵՂԻՇԷ ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ
ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD	**ORIENT LLOYD**
48 rue de la République	**7 rue Auber, Paris**
Մարսէյլ, Tél. C. 47-22 եւ C. 74-51	Tél. Opéra 67-77 67-78

Նաւային բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ։

Տոմսակներ՝ ամէն տեղի համար։ Հայ ճամբորդներու համար մասնաւոր գին։ Ունինք թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը

ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ

ՋԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Վստահ էի որ ինքնաբերաբար պիտի գաս ժողովուրդին ծառայելու։ Սիրելիս, փշոտ եւ վտանգաւոր ճամբայ մըն է ընտրածդ, ոչ փառք, ոչ պատիւ, այլ տաժանելի կեանք մը՝ զրկանքներով լեցուն։ Մեր ժողովուրդի ճակատագիրն է որ պիտի աշխատինք դարբնել, անոր ապագայ երջանկութեան հիմերը պիտի դնենք, ու տարր հասնելու համար ոչ մէկ զոհաբերութիւն պէտք է թանգ համարուի։ Վերջին շաբաթներուն ցոյց տուիր քու բարձր նկարագիրդ, մնացած փորձառութիւնը երկրի մէջ ձեռք կը բերես։ Խօսինք գործնական խնդիրներու շուրջը։ Ես երկու օրէն պիտի մեկնիմ Պարսկաստան, Թաւրիզ Աստուածածնի վանքը, շաբաթ մը վերջն ալ Գէորգը ճամբայ պիտի ելլէ ...

— Ես դժուարութիւն մը չեմ տեսներ հոդ,— առարկեց Գէորգը,— անշուշտ Վարդանը կազդուրուելու պէտք ունի, երկու երեք շաբաթէն Զաւիւրը Պարսկաստան կ'անցընէ զինք Վարդապետի մօտ, անկէ անդին արդէն հեշտ է ...

Բժիշկը այլեւս չընդդիմացաւ, եթէ Վաշէն ու Գէորգը յարմար կը տեսնէին, իրեն խօսք չէր մնար ըսելու։

Երբ ընկերները բարձրացան մեկնելու, Վահէն մէկդի առնելով Վարդանին ըսաւ.

— Կ'աշխատիմ քեզի սպասել մինչեւ սեպտեմբերի վերջը։ Արդէն վանքի մէջ բաւական գործ կայ կատարելիք։ Երբ վերջդ կատարելապէս բուժուիս, մանաւանդ երբ ֆիզիքապէս կազդուրուիս, Մաթոսի հետ կ'անցնիս Զաւիւրի մօտ։

Ան պէտք եղածը կը կարգադրէ։ Իսկ եթէ մինչեւ գալդ չկրնամ սպասել, Վարդապետը քու մասիդ կը հոգայ ու վստահելի մարդոց ձեռքով քեզ Վան կը հասցնէ։

Երբ անգամ մը Վան հասնիս, ալ միասին կը լինինք, միասին կը գործենք։ Կարեւորը լաւ կազդուրուիլն է։ Երկրի պայմանները շատ ծանր են, երկաթէ առողջութիւն պէտք է ունենալ՝ դիմանալու համար։ Առ այժմ մնաս բարով, շուտով Երկրի մէջ կը հանդիպինք իրարու,— ու Վահէն՝ Վարդանի ձեռքը սեղմելով՝ աճապարեց հասնիլ ընկերներուն։

Երեք օր եւս Վարդանը մնաց Յովհաննէս Ամուին մօտ, ու յետոյ բժշկի թոյլտուութեամբ, Մաթոսի հետ անցաւ Նոր Պայազիտի շրջանը։

Սեւանի լճի պատմական կղզին հասնելէ յետոյ, Մաթոսը բաժնուեցաւ Վարդանէն՝ շաբաթէ մը վերադառնալու խոստումով։

Այդ կղզիի մենութեան մէջ, Վարդանը այնպիսի հոգեկան խաղաղութիւն մը ապրեցաւ, որ երբեք չէր ունեցած։ Ժամերով կը պառկէր բլուրի կանաչին վրայ, կամ Առաքելոց եկեղեցիի պատին տակ ու աքանչացած՝ կը դիտէր լճի այնքան վճիտ, կապտաւուն ալիքները, կամ հանդիպակաց լեռնաշղթայի փէշերուն թառած հայկական աղքատիկ գիւղերը։

Օրերը միեւնոյն խաղաղութեամբ կը յաջորդէին իրարու։ Վանահայրը, հիւրասէր ու «ազգային» մարդ մը, կռահած էր հիւրի ով լինելը եւ ձեռքէն եկածը չէր խնայեր անոր հանգստութեան համար։ Երբեմն Վարդանը կատակելով կ'ըսէր Վարդապետին.

— Հայր սուրբ, եթէ յեղափոխական գործը չլինէր, պիտի չդժգոհէի, որ գիս աքսորէին այս կղզին։

Մաթոսը, հակառակ իր տուած խոստումին, ուշացաւ։ Վարդանը բոլորովին կազդուրուած՝ անհամբեր կը սպասէր անոր վերադարձին։ Օր մը նստաւ իր հօրն ու Եւգինէին նամակներ գրեց։

Ծանր պարտականութիւն մըն էր այդ, որմէ ոչ կ'ուզէր եւ ոչ ալ կրնար խուսափիլ։ Հօրը հաղորդեց իր Երկիր անցնելու անդառնալի որոշումը ու խնդրեց որ մօրը զգուշութեամբ իմացընէ այդ լուրը։

«Վերջին շաբաթներու ընթացքին,— կը գրէր Վարդանը,— ես այնքան մօտէն շփուեցայ հայ ժողովուրդին հետ, այնքան մօտէն տեսայ անոր վէրքերը, որ քիչ թէ շատ սրտի տէր եւ իր ժողովուրդը սիրող երիտասարդի մը համար ուրիշ ճամբայ չի մնար, բայց եթէ ծառայել իր ազգին՝ յեղափոխական առեւտուր ճանապարհով»։

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 27 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3280

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՇՈՒՐՋ

Մալթայի անգլեւթուրք սիրաբանութիւնը տեղի ունեցաւ վերջին ծայր խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ: Բրիտանական ծովային պաշտօնատունը ո՛չ մէկ ջանք խնայեց՝ շքեղ ու սիրալիր ընդունելութիւն մը ընելու համար թրքական նաւատորմին, որ Մեծ Պատերազմէն իվեր առաջին անգամ ըլլալով այսքան երկար պտոյտ մը կ՚ընէ Միջերկրականի մէջ: «Եավուզ»ի եւ հետեւորդներուն ընդ առաջ գնաց Քորինկթըն գլխաւոր մարտանաւը չորս թորփիլանաւերու հետ, մինչ օդանաւեր կը թռէին, նուագախումբերը զուարթ եղանակներ կը հնչեցնէին եւ ողջոյնի թնդանօթները կը գոռային:

Ծովու վրայ կատարուած այս պատիւներէն վերջ, ցամաքի վրայ ալ վեց օր վեց գիշեր խրախճանքներ սարքուեցան, ճաշկերոյթներ, պարահանդէսներ, թէյասեղաններ, օփերայի ներկայացումներ, ընդունելութիւններ, «Քոքթէյլ Փարթի»ներ, մարզահանդէսներ, նուագահանդէսներ կազմակերպուեցան ի պատիւ օրուան թանկագին հիւրերուն: Թուրք ծովակալը Շիւքրի Օքան փոխադարձաբար ճաշկերոյթ մը տուաւ «Եավուզ»ի վրայ՝ անգլիացի բարձրաստիճան սպաներուն: Ըստ «Թայմզ»ի թղթակիցին, ամենամեծ ընկերականութիւն կը տիրէ երկու նաւատորմներուն միջեւ եւ թէ Մալթացիները՝ որոնց մէջ մեծ հետաքրքրութիւն առաջ բերած է այս այցելութիւնը՝ իրենց ձեռքէն եկածը կ՚ընեն՝ ամենաջերմ հիւրամեծարութիւնը ցոյց տալու համար Թուրքերուն:

Էնկիւրիի մէջ մեծ ոգեւորութիւն առաջ բերած են թրքական նաւատորմին հանդէպ ցոյց տրուած այս մեծարանքները: Թուրք թերթերը կը փառաբանեն անգլեւթուրք բարեկամութիւնը, որուն նպատակն է, կ՚ըսեն, պարզապէս խաղաղութեան ամրապնդումը՝ որուն ջերմօրէն կը ձգտին երկու երկիրներն ալ: Ու կ՚աւելցնեն որ սխալ է ոմանց այն ենթադրութիւնը թէ անիկա ուղղուած է Իտալիոյ դէմ, որուն հետ թէ՛ Անգլիա եւ թէ Թուրքիա հաւասարապէս կ՚ուզեն բարեկամութեամբ ապրիլ:

Անգլեւթուրք այս սիրաբանութիւնը նախանձը շարժած կը թուի Ֆրանսացի լրագրողի մը, որ կիրակի օր կը մեղադրէր ֆրանսական կառավարութիւնը թէ՝ ինչու հեռո՛ւ կը կենայ Թուրքիայէն, մինչ ուրիշներ կը զարգանեն զայն: Կ՚ըսէ թէ անգլեւթուրք աւանդական բարեկամութիւնը ամրապնդուեցաւ Մոնթրէօյի մէջ, ուր Անգլիա Նեղուցներու բանալիները վերադարձուց անոր դռնապանին: Գերմանիան ալ՝ մօտիկ անցեալի գործակցութիւնը առաջ քշելով, Տոքթ. Շախթի միջոցաւ կը սիրաբանի Թուրքիոյ հետ: «Մրցակիցները չեն քնանար», կ՚ազդարարէ լրագրողը, որ կ՚ոգեկոչէ Ֆրանսուա Առաջինը, Սուլթան Սիւլէյմանի զինակիցը եւ Թուրքիան միջազգային քաղաքականութեան մէջ մտցնող այդ թագաւորը, եզրակացնելու համար որ ամէնէն առաջ Ֆրանսան իրաւունք ունի Թուրքիոյ բարեկամութիւնը շահելու:

Կը տեսնուի ուրեմն, որ երեք մեծ պետութիւններ մրցումի ելած են շոյելու համար Թուրքը:

Անգլիան այդ բարեկամութիւնը շահելու համար Տարտանէլի բանալիները նուէր տուաւ Թուրքիոյ: Գերմանիա կ՚առաջարկէ զէնք ու ռազմանիւթ հայթայթել անոր՝ փոխարէն ստանալով բամպակ, ծխախոտ եւ ուտեստեղէն: Ի՞նչ նոր նուէր պիտի տայ այժմ երրորդ պետութիւնը, որուն շնորհած կիլիկեան թանկագին պատառին վրայէն 15 երկար տարիներ անցան. պատառը մարսուեցաւ շատոնց. հիմա նորի մը տնկած է աչքը: Պատրաստ կլլելու զայն, առանց անմարսողութեան վախն ունենալու: Յուսանք որ այդ նոր պատառին չպիտի արժանանայ:

Անգլիա եւ Իտալիա մերձեցման փորձեր կ՚ընեն ներկայիս: Անգլիոյ թրքասէր շրջանակներուն մէջ մտահոգութիւն առաջ բերած է այս ձեռնարկը: Նոյեմբեր 23ին աշխատաւորական երեսփոխան Գնդապետ Ուէճվուտ Խորհրդարանին մէջ հարցուց արտաքին գործերու նախարար Իտընի թէ՝ երբ Անգլիա եւ Իտալիա համաձայնին Միջերկրականի գործերուն շուրջ, ո եւ է կերպով պիտի չվնասուի՞ Անգլիոյ հին բարեկամութիւնը Թուրքիոյ հետ եւ թէ Թուրք հանրապետութեան շահերը երբ եւ իցէ պիտի չվտանգուի՞ն: Իտըն հանդարտեցուց երեսփոխանին միտքը, յայտարարելով որ ոչ մէկ վտանգ կը նախատեսէ անգլեւթուրք բարեկամութեան խանգարման համար:

Անգլիա մէկ տարիէ իվեր զօրաւոր մրցակից մը ունի Միջերկրականի մէջ: Այդ մրցակիցին դէմ լաւագոյնս պաշտպանելու համար՝ նաւային խարիսխներ եւ զինակիցներ կը փնտռէ ամէն կողմ: Իր այս նոր քաղաքականութեան ճամբուն վրայ հանդիպեցաւ Յունաստանի՝ որուն թագաւորը թունդ անգլիասէր է, ու Թուրքիոյ՝ որուն միջերկրականեան եզերքներն ու նեղուցները կարեւոր խարիսխներ կրնան ըլլալ իրեն ի հարկին: Ահա՛ ասկէ ծնաւ անգլեւթուրք նոր բարեկամութիւնը:

Գալով Գերմանիոյ, տնտեսութեան նախարար եւ Ռայխսպանքի տնօր. Տոք. Շախթի Էնկիւրի այցելութեան նպատակն էր զէնքերու վաճառումը: Գերմանիա վերջին տարիներուն բոլորովին նոր զէնքեր հնարած ըլլալով, հին մթերքը կ՚ուզէ ծախել պալքանեան եւ արեւելեան պետութիւններուն, փոխարէն ստանալով հում նիւթեր, պտուղներ եւ ուտեստեղէն, որոնց պէտք ունի ներկայիս, մանաւանդ պատերազմի պարագային:

Անգլիական ազդեցութիւնը զօրացած ըլլալով Թուրքիոյ մէջ, գերման նախարարը չկրցաւ կարեւոր արդիւնք մը ձեռք բերել:

Գերմանեւիտալական համաձայնութիւնը Պալքաններու մէջ չի սահմանափակուիր, այլ կ՚երկարի դէպի Մերձաւոր Արեւելք: Շուտով ականատես պիտի ըլլանք այդ նոր քաղաքականութեան արդիւնքներուն:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ՃԱՓՈՆ ԿԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԵՆ
Թէ դաշինք կնքած են ընդդէմ համայնավարութեան

Չորեքշաբթի.— ճիշդ այն օրը երբ Մոսկուայի մէջ կը բացուէր խորհուրդներու համագումարը,— յետմիջօրէին, ժամը 1ին, յանուն գերման կառավարութեան եւ Առաջնորդին իր մօտ հրաւիրելով օտար մեծ պետութեանց դեսպանները,— հրաւիրուած չէր միայն խորհրդային կառավարութեան դեսպանը—, Ֆոն Ռիպպընթրոփ անոնց հաղորդեց թէ Գերմանիա եւ Ճափոն դաշինք մը կնքած են ընդդէմ համայնավարութեան:

Կէս ժամ վերջ, քարոզչութեան նախարարը, իր մօտ հրաւիրելով օտար լրագրողները, նոյն իրողութիւնը հաղորդեց անոնց:

Ահաւասիկ դաշինքը, որ կնքուած է Գերմանիոյ եւ Ճափոնի միջեւ.—

Գերման կառավարութիւնը եւ Ճափոնի կայսերական կառավարութիւնը,

Նկատելով որ Կոմունիստ Միջազգայինին, այլ անուամբ Կոմինտէրնին նպատակն է ներկայ պետութիւնները կազմալուծել եւ քանդել բռնութեամբ, կարելի բոլոր միջոցներով,

Համոզուած որ թոյլ տրուելով ազգերու ներքին գործերու մէջ Կոմինտէրնի միջամտութիւնը՝ սպառնալիք մը կը դառնայ այդ ոչ միայն այդ ազգերու ներքին խաղաղութեան եւ անոնց ընկերային բարգաւաճումին, այլ եւ աշխարհի խաղաղութեան,

Ներշնչուելով համայնավարական կազմալուծիչ պայքարին դէմ պաշտպանութեան մը գործակցելու ցանկութենէն,

Կնքած են դաշինք մը հետեւեալ յօդուածներով.—

Ա. ՅՕԴ.— Դաշնագիր բարձր կողմերը կը համաձայնին փոխադարձաբար իրարու տեղեկացնելու Կոմինտէրնին գործունէութիւնը, իրարու հետ խորհրդակցելու անհրաժեշտ պաշտպանութեան միջոցները որոշելու եւ զանոնք գործադրելու մասին:

Բ. ՅՕԴ.— Դաշնագիր բարձր կողմերը միասնաբար պիտի հրաւիրեն այլ պետութիւններ, որոնց ներքին խաղաղութիւնը կը գտնուի սպառնալիքի տակ՝ Կոմինտէրնի քայքայիչ աշխատանքներուն պատճառով, որպէսզի պաշտպանութեան միջոցներու դիմեն ներկայ համաձայնութեան ոգիով, եւ կամ յարին ներկայ համաձայնութեան:

Գ. ՅՕԴ.— Այս համաձայնութեան գերմանական եւ ճափոնական բնագիրները կը ստանան հարազատ վաւերագիրի արժէք: Համաձայնութիւնը ի զօրու կը դառնայ ստորագրութեան օրն իսկ եւ 5 տարուան համար: Դաշնագիր բարձր կողմերը կանուխէն, տակաւին համաձայնութեան ժամանակը չլրացած, պարտաւոր են իրարու լուր տալու թէ ինչ ձեւով կ՚ուզեն շարունակել իրենց գործակցութիւնը:

Վասն որոյ, ստորագրողները, որոնք օրինաւոր լիազօրութիւնը ստացած են իրենց կառավարութիւններէն, կնքեցին ներկայ դաշինքը:

Կնքուած, կրկին օրինակով, Պերլինի մէջ, 25 նոյ. 1936 գերման կառավարութեան Լոնտոնի դեսպան եւ լիազօր Ֆոն Ռիպպընթրոփի եւ Ճափոն կառավարութեան Պերլինի դեսպան եւ լիազօր Մուշաքոժի կողմէ:

Համաձայնագրին կցուած է փրոթոքոլ մը, որ կը բաղկանայ դարձեալ երեք յօդուածներէ: Առաջին յօդուածով կ՚ըսուի թէ դաշնագիր կառավարութիւնները Կոմինտէրնին դէմ պայքարի իրենց գործունէութենէն զատ՝ պիտի աշխատին լուսաբանել հանրային կարծիքը: Երկրորդ յօդուածով կ՚ըսուի թէ խիստ պատիժներ պիտի տնօրինուին բոլոր անոնց դէմ, որոնք երկրէն ներս թէ դուրս, ուղղակի կամ անուղղակի, կը գործեն Կոմինտէրնի հաշւոյն կամ կը նպաստեն անոր գործունէութեան: Երրորդ յօդուածին համաձայն, պիտի կազմուի մնայուն յանձնաժողով մը, որ պիտի մշակէ ձեռք առնուելիք միջոցները ընդդէմ Կոմինտէրնին:

Ինչպէս դաշինքէն երկրորդ յօդուածը կ՚ըսէ, միասնաբար հրաւէր պիտի ուղղուի այլ պետութիւններու՝ միանալ եւ գործակցիլ դաշնագիր պետութեանց: Հաւանաբար առաջին առթիւ հրաւիրուելիք պետութիւններն ըլլան Իտալիան, Աւստրիան, Հունգարիան, ազգայնական Սպանիան:

Դաշնագրին թողած տպաւորութիւնը

Զարմանք պատճառեց, որ գերմանեւճափոնական դաշինքը ստորագրուեցաւ Ֆոն Ռիպպընթրոփի կողմէ, որ Լոնտոնի դեսպանն է: Այդ մասին եղած հարցումի մը իբր պատասխան, գերման քարոզչութեան նախարարութեան կողմէ յայտարարուեցաւ թէ բանակցութիւնները կատարուած էին Ֆոն Ռիպպընթրոփի կողմէ, եւ յետոյ Լոնտոնի դեսպանը դաշնագիրը ստորագրած է իբրեւ ներկայացուցիչը Հիթլէրի:

Անգլիոյ մէջ որոշ դժգոհութիւն մը կը նկատուի ստորագրուած դաշինքին առթիւ, կը գրեն ֆրանսական ձախակողմեան թերթերը: Ֆրանսական մամուլին մէկ որոշ մասը եւս խիստ քննադատութիւններ կը կատարէ կազմուած ճափոնեւգերմանական ճակատին մասին եւ շատ վտանգաւոր կը գտնէ այս «խաչակրութիւնը»:

Ճափոնի մէջ կը յայտարարեն թէ դաշինքը ուղղուած է ոչ թէ Ռուսիոյ, այլ միայն Կոմինտէրնի դէմ: Ֆոն Ռիպպընթրոփի մէկ յայտարարութեան համաձայն, Ճափոն պիտի պաշտպանէ Ծայր. Արեւելքը, Գերմանիա՝ Կեդր. Եւրոպան, Իտալիա՝ Հարաւ. Եւրոպան, ընդդէմ պոլշեւիկներու գործունէութեան:

Այս դաշինքը, որքան ալ հակահամայնավարական պայքարի մը հանգամանքը կրէ, դարձեալ մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ Եւրոպայի: Ֆրանսա եւ Անգլիա պիտի ստիպուին ոչ միայն ամրօրէն կապուիլ իրարու, այլեւ մօտենալ Միացեալ-Նահանգներուն:

Ֆրանսացիները ուրիշ դժգոհութիւն մըն ալ կը յայտնեն.— Ճիշդ ինչպէս Պերլինի մէջ, Թոքիոյի մէջ արարողութիւն մը կը կատարուի դաշինքը օտար դեսպաններուն հաղորդելու, եւ սակայն Ճափոն կառավարութիւնը ոչ ռուսական դեսպանը կը հրաւիրէ, ոչ ալ ֆրանսական դեսպանը: Թոքիոյի ֆրանս. դեսպանը կը բողոքէ, բայց իրեն կը պատասխանուի թէ Ֆրանսա, ռուսեւֆրանսական դաշինքը կնքելէ վերջ, չէր հաղորդած Ճափոն կառավարութեան: Ֆրանսական մամուլը գոհացուցիչ չի գտներ այս բացատրութիւնը եւ կը պնդէ թէ գերմանեւճափոնական դաշինքը ուղղուած է ռուսեւֆրանսական դաշինքին դէմ:

Դաշնագիրը գաղտնի յօդուածներ ունի՞

«Էօվռ», որ կը գրէր թէ այս դաշինքը կնքուած է անցեալ յունուարին, կը պնդէ թէ ճափոնեւգերմանական համաձայնութիւնը ունի նաեւ գաղտնի յօդուածներ, 1.— Զինուորական դաշնակցութեան մը մասին, 2.— Տնտեսական գօտիներու մեծ բաշխումի մը մասին (մասնաւորաբար բաշխումը պիտի կատարուի հոլանտական արշիպեղագոսին չորս ներքին ծովերուն մէջ, ուր կը գտնուին Ճավա, Սուքտա, Պանտա եւ Ակաֆուրա կղզիները, որով Պորնէօ կ՚իյնայ ճափոնական ազդեցութեան գօտիին մէջ, իսկ Սումաթրա եւ Ճավա՝ գերմանական գօտիին մէջ):

Ֆրանսա վարկ կը բանայ ազգ. պաշտպանութեան

Երեսփ. Ժողովի ելմտական յանձնախումբը Չորեքշաբթի քննեց եւ ընդունեց իր զեկուցաբերին տեղեկագիրը պատերազմական եւ օդային նախարարութեանց պիւտճէին մասին: Օդային նախարարութեան պիւտճէն 1300 միլիոն աւելի է բաղդատմամբ անցեալ տարուան: Իսկ պատերազմական նախարարութեան պիւտճէն 4084 միլիոն աւելի է բաղդատմամբ անցեալ տարուան: Յանձնախումբը առանց դժուարութեան ընդունեց պիւտճէի այս յաւելումը՝ նկատի առնելով դրացի երկիրներու սպառազինութիւնը եւ քաղաքական վտանգաւոր կացութիւնը:

Ֆրանս. մամուլի նոր օրէնքը

Ֆրանս. կառավարութեան մշակած մամուլի նոր օրինագծին մասին կը տրուին հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Թերթ հրատարակելու համար պիտի կազմուին անանուն ընկերութիւններ եւ այդ ընկերութեանց պիտի պատկանի թերթը: Տարին մէկ անգամ թերթերը պիտի հրատարակեն իրենց վարիչ-անդամներու, ինչպէս նաեւ գլխաւոր բաժնետէրերուն անունները: Որ եւ է քննութեան ժամանակ ցոյց պէտք է տրուի ինչ դրամ որ ստացուած է արտասահմանէն: Արտօնատէրը պէտք է ըլլայ կամ վարիչ – պատուիրակ, կամ տնօրէն, կամ խմբագրապետ, պատասխանատու՝ անստորագիր յօդուածներու համար, մեղադրելի՝ ստորագրուած յօդուածի մը հեղինակին հետ:

Մամուլի վերաբերեալ յանցանքներու համար խորհրդարանական անձեռնմխելիութիւն չի ճանչցուիր: Ծերակուտական կամ երեսփոխան կրնան դատարան առաջնորդուիլ՝ հաստատելու համար իրենց դրածը: Հանրային խաղաղութիւնը վրդովող լուրերու հեղինակները կը դատապարտուին խիստ պատիժներու: Կառավարութիւնը կրնայ արգելք դնել արտասահման ղրկուելիք թերթերու վրայ: Անուանարկիչին պատիժը պիտի ծանրացուի, վճռաբեկ ատեանի դիմելու պայմանաժամը պիտի կրճատուի, անուանարկութեան կրկնութիւնը նոր պատիժներու պիտի ենթարկուի:

Թուրքերու «Ճերմակ գիրք»ը Ալեքսանտրէթի մասին

«Ճիւմհուրիէթ» կը գրէ.— «Ճերմակ Գիրքը» որ կը պարունակէ Ֆրանսայի հետ փոխանակուած ծանուցագրերը, կը յիշէ նաեւ Ժընեւի ուխտին 22րդ յօդուածը, Սան Ռեմոյի համաձայնութիւնը, 20 հոկտեմբեր 1921ի թուրք եւ ֆրանսական պայմանագրութիւնը եւ Լօզանի դաշնագիրը: Ճերմակ Գիրքը շատ որոշակի եւ փաստացի կը հաստատէ թէ որքան արդար եւ ամուր է թրքական դատը՝ Ալեքսանտրէթի եւ Անտիոքի մասին:

Արդարեւ, Սան Ռեմոյի 25 ապրիլ 1920ի համաձայնութեամբ, Անգլիա եւ Ֆրանսա կարգ մը հոգատարութիւններ ստանձնեցին, բայց այդ համաձայնութեան մէջ յիշուած «Սուրիա» բառը միայն աշխարհագրական անուն մըն էր, քանի որ իրաւապէս յայտնի չէին Թուրքիայէն բաժնուելիք հողերը:

20 հոկտեմբեր 1921ի թուրք եւ ֆրանսական պայմանագրով, վերջ տրուեցաւ պատերազմական վիճակին եւ ճշդուեցան այն գիծերը որոնց ետեւ պէտք է քաշուէին երկու կողմին ուժերը: Իր ծանուցագրով, Ֆրանսա կ՚ուզէ «սահման» նկատել այդ գիծերը: Թրքական պատասխանը ուժեղ փաստերով կը հաստատէ որ թրքական դատը իրաւացի է, եթէ նոյնիսկ Ֆրանսայի տեսակէտը իբրեւ հիմ ընդունուի»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՌՈՄԻ կառավարութիւնը սկսած է քննել պատերազմական պարտքերը վճարելու խնդիրը,— կ՚ըսուի թէ Իտալիա վճարելու սկսելով իր պարտքերը Միացեալ-Նահանգներուն, կ՚աշխատի նոր փոխառութիւն մը կնքել:

ՏԻԿ. Հ. ՖԻԼԻԿԵԱՆ, վաստակաւոր դերասանուհին, մահամերձ վիճակի մէջ է: Առողջութիւնը եւ իմացականութիւնը բոլորովին քայքայուած ըլլալով, վերջերս փոխադրուած էր Ազգ. Հիւանդանոց, ինչպէս կը գրեն Պոլսոյ հայերէն թերթերը:

ՆՈՊԷԼԻ խաղաղութեան անցեալ տարուան մրցանակը տրուեցաւ Ֆոն Օսիեցկիի, գերման գրողին, որ իբրեւ Հիթլէրի հակառակորդ՝ բանտարկուած կը մնար,— հիւանդութեան պատճառով՝ ազատ արձակուած վերջերս: Խաղաղութեան այս տարուան մրցանակը տրուեցաւ Սաավետրա Լամասի, Արժանթինի արտաքին նախարարին:

ՄԱՏՐԻՏԻ ռմբակոծումը վերսկսաւ, կը սպասուի նոր յարձակողական մը:

ՆԵՐՔԻՆ նախարար անուանուեցաւ Մարքս Տորմուա:

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻ ճարտարագէտը, Շթիքլինկ, որ մահուան դատապարտուած էր Նովոսիպիրսքի խորհրդային դատարանին կողմէ, տասը տարուան բանտարկութեան պատիժով մը ազատեցաւ գնդակահարութենէն,— միւս վեց դատապարտեալները գնդակահարուեցան:

ԹՈՒՐՔ ուսանողներու Պոլսոյ մէջ կատարած ցոյցին պատճառաւ (Ալեքսանտրէթի խնդրին առթիւ), կառավարութիւնը լուծեց Ուս. Միութիւնը:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԿՌԻՒՆԵՐԸ ՄԱՏՐԻՏԻ ՇՈՒՐՋ

Մատրիտի շուրջը մղուած կատաղի ու արիւնահեղ կռիւները իրենց ողբերգական հանգամանքով կը գլեն կ'անցնին ամէն երեւակայութիւն: Ներկայիս Ֆրանքոյի բանակը անխնայ կը ռմբակոծէ մայրաքաղաքը, դժոխայինահուելի կրակ մը տեղացնելով օդէն ու ցամաքէն, ռազմական դիրքերու, ինչպէս նաեւ անպաշտպան թաղամասերու վրայ, եւ տեղի տալով քանդումներու, հրդեհներու եւ սպանութիւններու: Հեռագրական լուրերու համաձայն, վիրաւորեալներուն եւ մեռեալներուն թիւը տասնեակ հազարներու կը հասնի:

Այդ ահռելի յարձակումներով, պաշարող բանակը կը ջանայ բարոյալքում առաջ բերել քաղաքը պաշտպանող զինուորներուն եւ բնակչութեան մէջ, միաժամանակ ամրացնելով իր գրաւած դիրքերը եւ յառաջանալով մայրաքաղաքէն ներս:

Լուդովիկոս Է.ի որդին, Փիլիպպոս Բ. կայսրը հիմնեց Մատրիտը, զոր չէր սիրեր, սակայն շինել տուաւ զայն մոռացութեան տալու համար Սպանիոյ միւս թագաւորութեանց ուրիշ մայրաքաղաքները, զորս Ֆրանսացիք կործանած էին:

Մատրիտ քաղաքը կը գտնուի չոր ու աւազոտ ընդարձակ դաշտի մը վրայ, որուն հիւսիսային կողմը կը բարձրանայ Կուատարամայի սեպաձեւ լեռնաշղթան, ուրկէ պաղ ու սառնաշունչ քամի մը կը փչէ քաղաքին վրայ տարուան ցուրտ եղանակներուն մէջ: Հոն կլիման անկանոն, փոփոխական ու խիստ է: Բարձրաւանդակին վրայ օդը այնքան նօսր է, որ սպանիական առածի մը համաձայն, ան «կը մեռցնէ մարդը եւ չի մարեր լոյսը»:

Մատրիտի պաշտպանողական պայմանները միջակ են. ան զրկուած է բերդաքաղաք ըլլալու յարմարութիւններէն: Իր բնական միակ արգելքն է հարաւէն Մանզանարէս գետը, զոր թշնամի բանակը պարտաւոր է անցնիլ, քաղաքը գրաւելու համար:

1808ին Նափոլէոն Մատրիտի վրայ յարձակում գործեց ոչ թէ հարաւէն, այլ հիւսիսէն, իր ընտրեալ հեծելազօրքին հետ՝ անցնելով Սօմա-Սիէրայի լեռնաշղթան եւ ջախջախիչ պարտութեան մատնելով սպանիական ջոկատները: 1808 դեկտ. 2ին, Աւստէրլիցի յաղթական ճակատամարտի տարեդարձին օրը, Նափոլէոնի բանակը արդէն կը գտնուէր Մատրիտի պարիսպներուն առջեւ (այն ատեն Մատրիտը պարիսպներով պաշտպանուած էր):

Սպանիացի ժողովուրդին մտքին մէջ տակաւին շատ թարմ էր խանդավառութիւնը այն ըմբոստութեան, որուն հետեւանքով Նափոլէոնի եղբայրը՝ Ժոզէֆ որ Նափոլէոնի կողմէ թագաւոր կարգուած էր Սպանիոյ վրայ, բռնի հեռացուած էր երկրէն: Հակառակ ժողովուրդին ցոյց տուած բուռն ընդդիմութեան, Նափոլէոն դրոհ տալով՝ գրաւեց քաղաքին հիւսիսային եւ արեւելեան դիրքերը: Սպանիական բանակը, որ կը գտնուէր Մարքիզ Քասթէլարի հրամանատարութեան տակ, չկրնալով տոկալ այդ ամէնի գրոհին, ստիպուեցաւ քաշուիլ Մատրիտի արեւմտեան եւ հարաւային դուռներէն եւ Ֆրանսացիք գրաւեցին քաղաքը:

Ֆրանքոյի բանակը վերջին յարձակումներու ընթացքին գրաւեց համալսարանական թաղամասը, որ կը գտնուի Մատրիտի հարաւային կողմը: Այժմ յարձակումը ուղղուած է տիպար բանտին եւ Մոնթանա զօրանոցին դէմ: Մայրաքաղաքը ամբողջութեամբ գրաւելու համար, ապստամբներուն բանակը մեծ դժուարութեանց պիտի բախի, որովհետեւ պիտի ըստիպուի թաղ առ թաղ գրաւել քաղաքը, եւ քայլ առ քայլ յառաջանալ ամենամեծ զգուշութեամբ, անակնկալի մը առջեւ չգտնուելու համար: Ինչպէս կ'երեւայ կռիւներու ընթացքէն, պաշտպան բանակը որոշած է սաստիկ ու ամենաբուռն դիմադրութիւն մը ընել:

Կանոնաւոր բանակի մը համար փողոցային կռիւները խիստ դժուարին ու անախորժ են, եւ յղի անակնկալներով, այնպէս որ Ֆրանքօ պիտի ըստիպուի մեծ դժուարութեամբ ու զոհողութիւններով գրաւել քաղաքը:

Այս առթիւ, Պելժերը կը վերյիշեն այն քաջարի ու յանդուգն ընդդիմութիւնը, զոր ցոյց տուաւ Պրիւքսէլի բնակչութիւնը, 1830 սեպտեմբեր 23ին, հոլանտական բանակին դէմ, երբ այս վերջինը Պրիւքսէլ մտնելով՝ կ'ուզէր գրաւել քաղաքը: Քաղաքի բնակիչներուն ցոյց տուած դիւցազնական ընդդիմութեան շնորհիւ, Ֆրետերիկ իշխանին 10.000 զինուորներէ բաղկացած բանակը կատարեալ պարտութեան մատնուեցաւ: Զինուորներուն մէկ մասը հազիւ կրցաւ իր օձիքը ազատել, չորս օր պաշարուած մնալով պարտէզի մը մէջ եւ ի վերջոյ ամօթահար հեռանալով մայրաքաղաքէն:

Նոյն միջոցին, հոլանտական բանակին թնդանօթաձիգ զօրքերու հրամանատար՝ Քրամէր տը Պիշէն, որ Վաթէրլոյի պատմական պատերազմին մէջ նշանաւոր հանդիսացած էր, երբ իր թնդանօթները թագաւորական պալատին ուղղած կը սպառնար զայն ռմբակոծելու, սպաննուեցաւ պերճ քաղաքացի զինուորի մը կողմէ, որ ընկերներով դիրք բռնած էր արքայական հրապարակին վրայ կանգնուած հսկայ պատնէշին ետեւ:

Հոլանտացի հռչակաւոր զօրավար՝ Բերրօնշէ իր կարգին անակնկալ ընդդիմութեան մը հանդիպեցաւ Պրիւքսէլի մէջ, ուր ամէն տունէ հրացան կ'արձակուէր, զինուորներու գլխուն ամէն տեսակ առարկաներ կը նետուէին եւ աղտեղութիւններ կը թափուէին:

Ինչպէս ուրիշ առթիւ գիտել տուինք, Սպանիա կը կազմէ խառնուրդ մը բազմացեղ ու բազմալեզու ժողովուրդներու, որոնց իւրաքանչիւրը ունի իր սեփական լեզուն ու պատմութիւնը, եւ այդ իսկ պատճառաւ հինէն ի վեր թատր հանդիսացած է կռիւներու եւ ապստամբութիւններու: Սպանիացիք ըլլալով ճակատագրապաշտ, արհամարհած են միշտ կեանքը եւ յաճախ ըմբոստացած տիրող իշխանութեանց դէմ:

Այս պայմաններու տակ, եթէ Ֆրանքոյի բանակը յաղթող իսկ հանդիսանայ ներկայ դժնդակ պայքարին մէջ, մեծ դժուարութիւն պիտի կրէ բանի ուժով նուաճելու համար ծայրայեղ տարրերը եւ երկրին մէջ հաստատելու բռնապետական վարչաձեւ մը:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

ԻՍԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ...

Վերջին տարիներու քաղաքական անստոյգ վիճակը Եւրոպայի մէջ ըստեղծած է անկայուն խաղաղութիւն եւ շփոթ կացութիւն դիւանագէտներու եւ գորշ զանգուածի հոգեբանութեան մէջ: Պատերազմէն վերջ չլուծուած խնդիրները, կամ յաղթողի հոգեբանութեամբ թելադրուած քաղաքական եւ դիւանագիտական հարցերը սկսած են յուզել կարգ մը պետութիւններ, առաջի հերթին անիրաւուածները: Գերմանիա եւ Իտալիա տարիներէ ի վեր շարունակ կը խլրտին, մերթ խօսքով, յաճախ գործով: Վերսայլի դաշնագիրը դարձած է քաւութեան նոխազ: Խորապէս խոցուած Գերմանիա միջոցներ կ'որոնէ ձերբազատուելու Վերսայլի դաշնագրին կապանքներէն: Անգլիա եւ Ֆրանսա իրենց հետ ունենալով կարգ մը պետութիւններ, խորապէս դժգոհ Գերմանիոյ քայլերէն, կը լռեն, մերթ դիւանագիտական բողոքներ կ'ընեն ու կը հաշտուին կատարուած իրողութեան հետ: Տենդագին կը զինուին բոլորը, առասպելական գումարներ կը տրամադրեն սպառազինութեանց, եւ պատրաստ կը սպասեն թնդանօթի առաջին որոտին:

Իւրաքանչիւր պետութիւն կ'աշխատի ամրացնել իր երկրի սահմանները, դաշնակիցներ գտնել ներսը թէ դուրսը եւ ակնդէտ սպասելով ռազմի շեփորին: Իւրաքանչիւր պետութիւն կ'աշխատի սիրաշահիլ նուազ խոցելի եւ դիմադրութեան կարող երկիրները ուժ ամբարելու վաղուան համար: Ճափոնը իր ախորժակը սրած հեռաւոր արեւելքի մէջ քայլ առ քայլ ներս կը թափանցէ Մոնկոլիա եւ Չինաստան: Իտալիա՝ Հապէշիստան, Լիբիա եւ Երկոտասան կղզիները եւ Ալպանիա: Գերմանիա կ'ամբողջացնէ իր պատմական հողերը, ձեռքերը կը տարածէ Փորթուկալ-Սպանիա, իր հովանաւորութեան տակ կ'առնէ՝ Հունգարիան, Աւստրիան: Անհաւանական չէ, որ պատերազմ խառնէն խախտէ Տանըմարքայի եւ Զուիցերիոյ չէզոքութիւնը: Իր ձեռքերը կ'երկարէ դէպի Տանցիկ, Մէմէլ եւ զարմանալի պիտի չըլլայ, եթէ օր մը յայտարարէ, թէ Տանցիկը կցուած է Գերմանիոյ: Իր աչքերը յառած է Ռուսաստանի վրայ եւ այնտեղ կը գտնէ փրկութիւնը գերման ժողովուրդին եւ անոր գոյութեան: Դեռ երէկ միակողմանի ցանկութեամբ խախտեց Վերսայլի դաշնագրին 327—362 յօդուածները՝ գետերու ազատ նաւարկութեանց մասին: Այդ յօդուածներու տրամադրութեանց համաձայն՝ միջազգային գետեր էին յայտարարուած Էլպա, Օտեր, Նէման եւ Դանուբ: Այսօր ջնջած են այդ յօդուածները եւ ստեղծուած է դիւանագիտական փափուկ վիճակ:

Եւրոպական պետութիւնները, մասնաւորապէս Անգլիա, Ֆրանսա, նեղը մնացած են Հիթլէրի արարքներուն առջեւ: Ընդհանուր խաղաղութիւնը փրկելու հաշիւով կը լռեն, խոհեմութեան հրաւէր կը կարդան:

Հիթլէր երէկ Սարի եւ Հռենոսի շրջանները միացուց Գերմանիոյ, այսօր կը ջնջէ գետերու ազատութիւնը, սերտ բարեկամութիւն հաստատեց Իտալիոյ, Ճափոնի հետ, վաղը ի՞նչ անակնկալներ պիտի բերէ աշխարհի գլխուն,— դժուար չէ գուշակել: Ֆոն Ռիպպէնթրոփները եւ Շախթերը ամէն տեղ են: Ամէն տեղ դաշնակից եւ ազդեցութիւն կ'որոնեն գալիք օրերու համար:

Հրաբուխը կ'եռայ, մէկ օր ալ կը ժայթքէ եւ իր լաւայի տակ կը կործանին բազմաթիւ մարդիկ եւ պետութիւններ: Ի՞նչ կ'ըլլայ մեր երկիրը, ի՞նչ կը մտածէ մեր ժողովուրդը:

Հայաստան աւելի քան երբեք վըտանգի տակ է եւ անօգնական:

ԵՐ. ՍԻՒՆԻ

ՈՒՇԱՑԱԾ ԴԱՏԱԽԱԶՆԵՐ

Վիքթոր Մարկրիթ, Սթէֆան Լօզան եւ ... Եօնուս Նատի: Ահա երեք անձնաւորութիւններ, «մենծ» գլուխներ, տարբեր համոզումներով եւ աշխարհայեացքով, որոնք դատախազի համազգեստ հագած, թերթերու եւ գիրքերու միջոցաւ վեհափառ «դիակ» մը կը դատեն ու վճիռներ կ'արձակեն ...

Հարկ կա՞յ ըսելու թէ այդ վեհափառ «դիակ»ը նոյն ինքն Ազգերու Դաշնակցութիւնն է, Լէմանի ափին կառուցուած իր պալատով:

Սակայն թողունք պահ մը Նորին Վեհափառութիւն Ամբաստանեալը, եւ համառօտ կերպով ներկայացնենք դատախազները,— իրենց ամբաստանագրով:

Վիքթոր Մարկրիթ հռչակաւոր գըրող եւ նրբարուեստ հեղինակ զանազան գիրքերու, հոգեբան եւ վերլուծող կեանքի զանազան երեւոյթներու: Եւ աւելին տակաւին, «Մանչաղջիկ»ի հեղինակը առաքեալ մըն է համամարդկային գաղափարի, ծայրայեղ ընկերվարական՝ չըսելու համար համայնավար որ ընչազուրկ դասակարգի ոտնձգումները պատկերացնելու ժամանակ չի մոռնար հարուածել այն ամբողջ կարգուսարքը, ընկալեալ սովորութիւնները եւ մըտայնութիւնները, որոնք կուգան հինէն իրենց վրայ ունենալով որոշ եւ ակնյայտնի «հակայեղափոխական» դրոշմներ:

Պայքարի այս ճամբուն վրայ, ուրիշ շատ մը երեւոյթներու կարգին, իր գրչին հարուածներուն տակ ինկաւ հռչակաւոր «դիակ»ը ... Ազգերու Դաշնակցութիւնը:

Առաջին անգամ չէ, որ Վ. Մարկրիթ պատեհութիւնը կ'ունենայ մերկացնելու այս հաստատութիւնը: Avortement de la S. D. N. եւ La patrie humaine գիրքերէն վերջ, ահա ուրիշ մը զոր հրապարակը հանէ աւելի հասուն լեզուով եւ հասուն բովանդակութեամբ (Epoque de Mars à Septembre 1936) Le Cadavre maquillé ...

Վ. Մարկրիթի գիրքին մէջ, կը հանդիպինք այլապէս շահեկան խոստովանութիւններու: Այսպէս կը բացատրէ «դիակ»ին տխուր հոգեվարքը, Հռենոսեան շրջանի վերադինումը Գերմանացիներու կողմէ, անհաշուելի ճամբորդութիւնները մայրաքաղաքէ մայրաքաղաք, եւ Հռենոսէն մինչեւ Նեղոսի ափերը, պատժարկութեան արձագանգները, իտալական բանակներու յաղթական արշաւը Եթովպիոյ մէջ եւ Ֆրանսեւանգլիական սակարկութիւնները, եւ ապա հռոմէական կայսրութեան վերակենդանացումը ուրիշ դարաւոր կայսրութեան մը աւերակներու վրայ, այս բոլորը վերլուծուած են հեղինակին կողմէ եւ կը մատնեն հոգեվարքի վերջին վայրկեանները կենդանի «դիակ»ին: Եւ կ'աւելցնէ թէ օգնութեան բոլոր կանչերը ապարդիւն անցան, Եւրոպայի հաւաքական ապահովութիւնը ամրացնելու տեսակէտէն:

Իր գրքին երկրորդ մասին մէջ, Վ. Մարկրիթ կը նկարագրէ Եւրոպայի տագնապալի վիճակը, եւ Ժընեւեան բժիշկներուն զատարկ աշխատանքները, որոնք կը շաղակրատեն առանց իրական գործ ընելու: Հեղինակը կը պարզէ անզօրութիւնը քսաներորդ դարու այս արիսպագոսին՝ սպանիական հարցին մէջ իսկ, եւ կը հարցնէ թէ ի՞նչ ըրին երբ ֆաշական պետութիւնները կը զինէին ապստամբները: Եւ իբրեւ միակ գործ՝ վեհափառ «դիակ»ը ճառերէն զատ ուրիշ բան չունէր լսել, մինչ անդին Եւրոպան փոթորիկի վրայ է:

Երրորդ մասին մէջ, Վ. Մարկրիթ հարուածելէ վերջ անփառունակ հոգեվարքը Ժընեւի, ինքզինքը կը նետէ երազներու մէջ ... նոր մարդկութիւն մը տեսնել ուզելով, կամ այսօրուան հոգեվարքէն ու մահէն վերջ վերածնունդ մը անխուսափելի համարելով ...

Գրախօսական չէ ըրածս, այլ պարզ տեղեկատուութիւն մը ընթերցանութեան մը անմիջական ազդեցութեան տակ, ցուցնելու համար թէ, համամարդկային գաղափարի այս առաքեալը ինչպէս կը մօտենայ հարցին, եւ ինչպէս կը մեկնէ իրողութիւնները:

Ամբողջացնելու համար պատկերը, անցնինք երկրորդ անձնաւորութեան՝ Սթէֆան Լօզանի ...

«Մաթէն»ի հռչակաւոր խմբագրապետը որ ծանօթ է իբրեւ մեծ խալասէր եւ նաեւ համակրանք ունի ամերիկեան ժողովուրդին, կը պատկանի Ֆրանս. պահպանողական կուսակցութեանց: Թունդ հայրենասէր, աւանդապաշտ, հակագերման, ընկալեալ սովորութեանց երկրպագու, եւ ինչպէս սովոր են ըսել, «դեղին» մամուլի առաջաւոր քաջամարտիկ:

Այսքանը բաւական է, կարծեմ գաղափար մը տալու համար մեր երկրորդ դատախազին մասին.

Սթէֆան Լօզան Le Petit Marseillais թերթին մէջ անցեալները յօդուած մը ունէր «Ազգերու Դաշնակցութեան հոգեվարքը» խորագրով:

Ի՞նչ կ'ըսէ սակայն պահպանողականը, ի՞նչպէս կ'ըմբռնէ հոգեվարքը:

Ս. Լօզան կ'ըսէ թէ հոգեվարքը ըսկսաւ այն ատեն՝ երբ Հիթլէրի բանակը սրարշաւ իջաւ Հռենոսի ափը, իսկ խորացաւ հոգեվարքը՝ երբ Իտալիան պատժեցին: Եւ հարց կուտայ թէ յանցաւո՞ր էր, ու կը պատասխանէ,— ո՛չ: Որովհետեւ Մեծ Աւարէն (1915-1918) իրեն խոստացուած բաժինը չստացաւ, եւ իր գլխին ճարը ինքն իր ձեռքով գտաւ:

Մարդկային հոգեբանութեան այլանդակումին մէկ այլ պատկերը չէ՞ք տեսներ: Ս. Լօզան կը յայտարարէ թէ Ազգ. Դաշնակցութեան հոգեվարքը իր ծայրագոյն աստիճանին հասաւ, երբ բարբարոս անթագ թագաւոր մը — պարտուած ու փախած — բերին նստեցուցին, ի հեճուկս Իտալիոյ, Ազգ. Դաշնակցութեան նիստին մէջ...

Պարտուածը, նախ քան պարտուիլը կը շոյուի, կը սիրուի եւ ապա ... անպէտ քուրջի մը պէս մէկ կողմ կը շպրտուի:

Սթէֆան Լօզանով մեր աչքերուն առջեւ կը պատկերանայ ուրիշ դասակարգի մարդոց հոգեբանութիւնը:

Հիմա որ տուինք պատկերը Վիքթոր Մարկրիթի եւ Ս. Լօզանի մտածումին, տանք նաեւ ... մտածումը մեր Մէհմէտճիկներուն՝ նոյն Ազգերու Դաշնակցութեան հաշւէպ: Էհ, աշխարհը այնպէս մը ապականած է այսօր, այնպէս է դասաւորուած, որ անբարոյականը բարոյականի մասին կը խօսի: Պարագան նոյնն է Թուրքին համար:

Սակայն չխորհրդածենք:

«Ճիւմհուրիէթ»ի հռչակաւոր խմբագրապետը Եօնուս Նատի, որ խուժանավարութեան մէջ տաղանդ կը ցուցնէ, իր թերթին մէջ այսպէս կը գրէ Ազգերու Դաշնակցութեան մասին:

Բայց համառօտ գիծ մը Եօնուս Նատիի կեանքէն:

Օսմանեան սահմանադրութենէն վերջ, Պոլսոյ մէջ կը հրատարակուէր «Թէվհիտը Էֆքեար» անուն թերթ մը, թունդ յետադիմական, մոլեռանդ սուլթանական, եւ իսլամական: Եւ սարսափելի հակահայ:

Այս իթթիհատական թերթին խմբագիրն էր Եօնուս Նատին:

Զինադադարի օրերուն (1918-1919), դարձաւ հակաիթթիհատական-թուրանական: Իսկ 1928ին ալ մոլեռանդ քէմալական եւ երկրպագու անոր:

«Խեղճ Ազգ. Դաշնակցութիւն» խորագրով իր տոմսակին մէջ, Եօնուս Նատի այսպէս կը նկարագրէ իր դատախազի համազգեստին մէջ՝ «Ամբաստանեալը ...»

Առաջին վարագոյրին մէջ կը նկարագրէ Նեկիւսը, «որ ապաւինելով Ազգ. Դաշնակցութեան» պատերազմ մղեց Հռոմի դէմ, ապահովելու համար չեմ գիտեր քանի տարիներու անկախութիւնը»: Եւ կը յիշէ թէ, երբ Հապէշ կայսրը բեմ ելաւ «իր ցաւերը լալու» համար, յանկարծ իտալացի լրագրողները կը պոռան.

— Անիծեալ ըլլաս, Ֆէլլահ, ոճրագործ ...:

Երկրորդ վարագոյրին մէջ, Եօնուս Նատին կը նկարագրէ այն հրեայ երիտասարդ լրագրողը, որ բողոքելու համար հակահրէական պայքարին դէմ, եւ ազդեցութիւն բանեցնելու համար ներկայ «մենծ»երուն, ատրճանակի փողը տնկեց իր գլխին ու մեռաւ ...

Եւ այսպէս կը վերջացնէ.

Ուշադրութիւն կ'ընէ՞ք, ոմանք Ազգերու Դաշնակցութիւնը մեր հին փողոցի դպրոցին, նոյնիսկ քոմիք-Հասան թատրոնին կը վերածեն:

Եւ վերջը կ'ըսէ թէ Հապէշ կայսեր կանչերուն, չոր ողորմութենէն զատ ուրիշ բան չտուող Ազգերու Դաշնակցութիւնն ալ, «օր ըստ օրէ եթով-

---

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Մեծ դէպքերու տրամաբանական դաժան ելքն էր, որուն պիտի հպատակէի կամայ թէ ակամայ: Սեպուհի մօտ եմ: Իրեն յայտնեցի որ Սեմիոնովկա չեմ ուզեր վերադառնալ, առաջարկեցի մեր աչքի զարնող ըսպաններու եւ զինուորներու հետ իսկոյն անցնիլ դէպի Նոր-Բայազիտ: Սեպուհ առաջարկեց անցնիլ Սանահինի ուղղութեամբ ու պնդեց որ Սեմիոնովկա վերադառնամ թիւրիմացութիւն-բարդութիւն չստեղծելու համար: Աւելցուց նոյնպէս որ յաջորդ տասուօտեան ձիաւորով մը ինծի պիտի տեղեկացնէ իր բռնած ուղղութիւնը: Չէի կրնար մերժել զինք, թէեւ համոզուած էի թէ վերադառնալուս մէջ ոչ մէկ օգուտ կար, ընդհակառակն շատ լուրջ վտանգ կը սպառնար ինծի:

Կը վերադառնամ Սեմիոնովկա: Կէսօրուան մօտերը գիւղը կը մտնէ կարմիր բանակ կոչուած խուժանը: Ենիչէրիններու խառնամուժ մը: Թափթըփած, ողորմելի պատկեր մը կը ներկայացնէին իրենց ձիաւորներով ու հետեւակներով:

Թալանը շուտով սկսաւ, մեր զինուորներու վրայէն առին ինչ որ տեսան: Չխնայեցին ոչ ոքի, ոչ աստիճանաւորին, ոչ զինուորին: Մեր ուսանոցները վաղուց նետած էինք բոլորս: Կարմիր սպայ մը 10 զինուորներով մեր դրասենեակը մտաւ: Ատրճանակը կուրծքիս դրած՝ հրամայեց որ իրեն հետեւիմ: Գօտիէս հանեցին զինուորական պայուսակս, դիտակս ու նոյն իսկ ոտքիս խթանները: Այդ վիճակին մէջ երբ դուրս կ'ելլէի, հարազատ սպաններուս դալուկ դէմքերը տեսայ վերջին անգամ, իսկ Յ. Սահակեանի աչքերուն մէջ երկու կաթիլ արցունք: Զիս առաջնորդեցին իրենց հրամանատարին քով: Ճանապարհին մօտէս մէկը անցաւ.— «Փախիր» շշնջալով քթին տակէն: Նկատեցի որ անոնց տարազը կրող զինուոր մըն էր: Յետոյ միայն իմացայ որ նախկին զինուորներէս էր, Մուրատի գումարտակէն գերի ինկած:

Հրամանատարին մօտն եմ, կոշտ, կոպիտ, տգէտ աժդահար մը:

Կը հրամայէ ինծ նստիլ մէկ անկիւնը: Հոն կը գտնեմ Զօր. Խանկալամեանը: Զինուորները կը մտնեն ու կ'ելլեն: Դուրսը թալանը կըշարունակուի եւ շունը տէրը չի ճանչնար: Մեր ամբողջ զօրամասը մերկացնելէ եւ զինաթափ ընելէ վերջ, քշեցին դիմացի Մալականին խոշոր բակը: Նստած՝ պատուհանէս այդ բոլորը կը տեսնեմ ու գլխուս մէջ ծրագիրներ կ'որոճամ: Եթէ դուրս ելլեմ, նորէն կը բռնուիմ, ներս մնամ՝ ազատուիլ չըկայ: Ի՞նչ ընել: Նկատեցի որ հրամանատարը ժամանակ չի գտներ ինծմով զբաղելու, ու կամացուկ մը քաշուեցայ քովի փուռին ետեւը (Մալականները իրենց սենեակներուն մէջ բոլորն ալ փոքրիկ փուռեր ունին): Ապահով՝ մտածեցի հոն մնալ մինչեւ մութը կոխելը:

Իջաւ փրկարար խաւարը: Կամացուկ մը դուրս սահելով, դիմացի բակը, զինուորներու մէջ նետեցի ինքզինքս: Խեղճ տղաք լոյս չունէին, խոշոր փառարան մը վառած էին այնտեղ, թէ բոցի լոյսէն օգտուելու եւ թէ ցերեկէն ի վեր քովերնին մնացած օրական մսի բաժինը եփելու համար:

Երբեք չպիտի մոռնամ այն քաղցրիկ, դուրգուրոտ, վերջին հանդիպումը զոր ունեցանք զինուոր ու հրամանատար: Հոն կը գտնեմ Վահանը, Վարդան Բակուրը, Սահակեանը, Անտրօն, Ղարիբը եւն.: Իրարու երես կը նայինք եւ իրարու աչքերու մէջ կը կարդանք տրուած որոշումը ...

Մեծ դրան քովն ենք: Աչք ու ականջ կը սրենք, երկու բոպէ վերջ դէպի դիմացի ձորը կը նետուինք: Զառիվար է եւ սառած, գլտորելով, ոտք ու ձեռք արիւնելով ձորին յատակը կը հասնինք: Աջ արմունկիս վրայ խոշոր վէրք մը ունիմ, որ մինչեւ այսօր եւ ընդմիշտ այդ չարագուշակ օրը պիտի յիշեցնէ ինծի:

Քովի ջրաղացէն ուղեցոյց մը կը վերցնենք, ու կը բարձրանանք Ելենովկայի լեռները: Մինչեւ մէջքը ձիւնին մէջ խրած, փոխն ի փոխ առաջ կ'անցնինք ճամբայ բանալու համար: Նպատակ ունէինք ուղղուելու դէպի Ծաղկաձոր, կարենալ հասնելու համար Սեպուհին, որ Թայ-Չարուխի մէջ մէկ օր պիտի սպասէր ինծ: Չըկարողացանք: Կ'անցնինք Դդմաշէն, Բժնի գիւղերով, ուր Սահակեան շատ տխուր կերպով կը պատկերացնէ մեր բաժանումը: Կը յառաջանանք դէպի Բաշ-Արարանի խճուղին: Կը հասնինք Աննավանք ու կ'իյնանք անկենդան: Կը յիշեմ գիւղի բարի վարժապետը, որուն տունը իջեւանեցանք ու իր օճախին բարի կրակը վայելեցինք: Ցրտութենէս ինկած ու քնացած էի, երբ յանկարծ մեծ աղմուկէ մը ընդոստ վեր թռայ: Երկու անծանօթ զինուորներ գլխուս վերեւ կանգնած կը պոռան.

— Հայտէ՛, շուտ ելիր, Պ. խմբապետը քեզի կ'ուզէ:

— Ա՛յ տղայ, ո՞վ է քու խմբապետը:

— Ե՛լ, կուգաս կը տեսնես:

Կը նայիմ, քովս՝ Անտրօն ու Քոչօն, մինակ կը գտնեմ, վարժապետէն կ'իմանամ որ միւսները խմբապետի քով վար դրուած են իբրեւ դասալիք: Անտրոյի հետ միասին ներս կը մտնենք, եւ, ո՛վ զարմանք, խմբապետին հետ կը դրկախառնուինք: Քիւրտ Ղազօն է, նախկին Հայդուկ, Անտրոյի հետ միասին աշխատած՝ զինատար խումբերու մէջ: Մեր ով ըլլալը կ'իմանայ եւ ամէն թիւրիմացութիւն կը հարթուի: Մեզի լաւ մը կը հիւրասիրէ եւ կը տեղեկանայ մեր գլուխը եկածներու մասին: Իրմէն ալ իմացանք որ մէկ օր առաջ Բաշ-Ապարանով եկած անցած են Հ. Օ. Հանջանեան եւ ուրիշներ, (ինչպէս գիտենք, այս խումբը բռնուեցաւ Սըխտակ գիւղի մօտ եւ առաջնորդուեցաւ Երեւան, ուր տապալեցան մինչեւ փետր. 18ի կռիւները):

Կ'առաջարկեմ Ղազոյին ամբողջ խումբով անցնիլ այդ ուղղութեամբ: Սկզբունքով համաձայն է, սակայն անհրաժեշտ կը գտնէ իր գիւղը վերադառնալ ու պէտք եղած պաշարը վերցնել: Կը համաձայնիմ: Ձի մը կը տրամադրէ ինծ ու ճանապարհ կ'իյնանք:

Իր գիւղն ենք: Ցրտած ու սպառած կ'իյնանք ու կը քնանանք, երբ սարսափելի աղմուկ մը կը փրթի գիւղին մէջ: Դուրս կ'ելլենք ստուգելու: Գիւղը ամբողջ խուճապի մէջ, հեռուն Ախթայի ուղղութեամբ ձիաւոր խումբ մը կը յառաջանայ: Ենթադրելով թէ կարմիր ձիաւորներ են՝ հասնողը գլուխն առաւ ու փախաւ:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(17) (Շար.)

պէոյ չափ խղճալի վիճակի մը կուգայ»:

Միրեկի ընթերցող, հիմա որ աչքիդ առջեւ են այս երեք դատախազները իրենց ամբաստանագիրներով, եթէ կրնաս, պահէ պաղարիւնդ, չպոռալու համար անոնց եւ համայն աշխարհին երեսին, մէկ բառ միայն.

— Նենգամիտներ . . . :

Աշխարհ մը ամբողջ փուլ եկաւ մեր գլխին, ու տարիներ անցան, եւ հիմա, մեղքի եւ ապականութեան մէջ լողալէ յետոյ կ'այրեն, կը փշրեն երէկի իրենց կուռքը:

Դիտեցէք մանաւանդ սա Թուրքը, ի՛նչքան շփացուցին, ինչքան դարպասեցին, որ ահա, մեծաշուքին ընդունելութիւններէն վերջ, կը թքնէ զինքն ընդունողներուն եւ «դիակ»ին երեսին: Թուրքի վարձատրութիւն:

Նոր պիտի չգիտնանք, մենք Հայերս, որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը հոգեվարքի մէջ է եւ կամ «դիակ»:

Գիտէինք այդ, երբ մեր մանուկ անկախութիւնը խեղդուեցաւ իր սաղմին մէջ: Գիտէինք այդ, երբ Սէվրի դաշնագիրը պատռուեցաւ եւ ստորագրուեցաւ Լօզանը, գիտէինք այդ երբ փոխան «հայկական օճախ»ի մը ցոյց տրուեցան մեզի անծայրածիր ճահիճներ:

Գիտէինք այդ, երբ Թուրքը, այդ աշխարհաւեր բորենին, սրբուած իր մեղքերէն, սակայն չջնջուած մէկ միլիոն հայութեան արիւնը դունչէն, ընդունուեցաւ Արիսպագոսին մէջ:

Ինչ անպատուութիւն աշխարհին, եւ քաղաքակիրթ մարդկութեան . . .

Ազգերու Դաշնակցութեան մահը անգամ մը եւս հաստատուեցաւ, երբ ոճրագործ Թուրքը, դատաւոր կանգնեցաւ 13ներու ժողովին մէջ, հանդէպ Հռոմի:

Ինչ հարկ սակայն այս բոլորին:

Հայ ժողովուրդի բնազդը միշտ առողջ է զանազանելու աշխարհի սեւն ու ճերմակը:

Երբ դուք նոր կ'ըմբռնէք, թէ հոգեվարքի մէջէ Արիսպագոսը, մենք զայն շատոնց թաղած էինք:

Սակայն, դուք Վ. Մարկրիթներ եւ Լօզաններ, ո՞ւր էիք երբ կը թաղէինք զայն: Եթէ իրապէս ձեր խիղճերը արթուն էին, ինչո՞ւ չտեսաք այն ահաւոր անարդարութիւնները, որոնք կատարուեցան մեր դէմ:

Ահ, եթէ իրապէս տեսնելու կարողութիւն ունեցած ըլլայիք, եթէ անկեղծ ըլլայիք ձեր արտայայտութիւններուն մէջ, մեզի հետ միասին պիտի գոչէիք տարիներ առաջ.

— Աստ հանգչի նորին վեհափառութիւն Ազգերու Դաշնակցութիւն, որ փոքր ժողովուրդներու դէմ գործուած անարդարութիւններուն ծանրութենէն, եւ ենթականերու բարկաճայթ բողոքէն խղճահար, հանդեաւ ի տէր . . .

ՀՐԱԶԴԱՆ

ԾԻԾԱՂ

ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

— Այս անգամ ալ ազատեցար, ուշադրութիւն ըրէ, որ ուրիշ անգամ հոս չգաս:

— Պ. նախագահ, առիկա խնդրեմ ոստիկաններուն ըսէք որ զիս հոս չըբերեն, ես բնաւ գալու փափաք չունիմ:

ՖՐԱՆՍԵՒՀԱՅ ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 24 նոյ.— Իսի լէ Մուլինոյի Maison du Peupleի սրահներէն մէկուն մէջ տեղի ունեցաւ ընկերական առաջին հանդիպում մը, Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Զաւարեան» կոմիտէի ընկերներու եւ Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան տեղական մասնաճիւղի վարչութեան անդամներու միջեւ: Շատ մը թիւրիմացութիւններ հարթելու, մեզ ծանօթացնելու եւ մանաւանդ ընկերական սերտ յարաբերութիւններ մշակելու համար այլ եւս անհրաժեշտութիւն մըն էր այս հանդիպումը, որ շնորհիւ ընկ. Վահան Համբարձումեանի ջանքերուն՝ յաջողութեամբ պըսակուեցաւ:

Ժամանակէն առաջ 80ի չափ ընկերներ եւ համակիր երիտասարդներ, Մուլինոյէն ու շրջականերէն, լեցուցած էին սրահը:

Ընկ. Վահան Համբարձումեան բանալով ժողովը ֆրանսերէն լեզուով հակիրճ պատմականն ըրաւ Դաշնակցութեան 46ամեայ գործունէութեան, յիշեց մեր պայքարը սուլթանական ու ցարական բռնակալութիւններու դէմ յանուն արդարութեան, անկախութեան, ազատութեան եւ ժողովրդապետութեան, կանգ առաւ 1918ի մեր անկախ հանրապետութեան 2ուկէս տարիներու վրայ եւ խօսեցաւ քեմալական եւ սովետական բարեկամութեան մասին, որ դժբախտաբար պատճառ դարձաւ մեր մանուկ հանրապետութեան խորտակման: Ընկերը շատ լաւ կերպով բացատրեց գաղթահայ ներկայ կեանքը եւ թիւերով ներկայացուց Դաշնակցութեան Ֆրանսայի կազմը եւ համակիր զանգուածը:

Ֆրանսացի ընկերվարականներու տեղւոյն մասնաճիւղին կողմէ խօսեցաւ ընկ. Policard, եւ ան ալ իր կարգին մէկ համառօտ պատմականն ըրաւ Մուլինոյի իրենց կազմին: Թուոի հերձուածէն վերջ, մի առ մի թըւեց այն դժուարութիւնները որ ունեցեր են եւ ութ հոգիէնոց կազմէն այսօր շուրջ 800ի է հասած իրենց թիւը խօսի մէջ, բացի համակիրներէն որ մեծ թիւ մը կը ներկայացնեն: Թուեց ժողովրդ. ճակատի կազմութեան պատճառները, եւ գոհունակութիւն յայտնեց որ հայ ընկերներն ալ այսօր կուգան իրենց բարոյական աջակցութիւնը բերելու այդ պայքարին զոր մենք ալ իրենց նման կը մղենք ազատութեան, արդարութեան եւ միջազգային եղբայրութեան համար: Ընկ. Փօլիքար շեշտեց մանաւորապէս որ այսուհետեւ որ եւ է պարագայի իրենք պատրաստ են իրենց աջակցութիւնը բերել մեզ, երբ մենք պէտք կ'ունենանք տեղական որ եւ է խնդրի համար, մասնաւորապէս հարթելու համար շատ մը թիւրիմացութիւններ որոնք կը պատահին այս գաղութին մէջ քանի մը հայանուն չոչորդներու քսութեան պատճառաւ:

Խօսեցաւ նմանապէս երիտասարդ ընկերվարականներու ներկայացուցիչը՝ Ֆրէսօ, եւ երիտասարդ համակիր մը՝ Եափուճեան:

Զմոռնամ ըսելու որ ժողովի սկզբին բոլոր ընկերները ընկ. Համբարձումեանի առաջարկով մէկ վայրկեան յոտնկայս լռութեամբ յարգեցին տարաբախտ նախարար ընկ. Սալանկրոյի յիշատակը:

Ժողովէն յետոյ 30 ընկերներ բաժանորդագրուեցան ընկերվարականներու տեղական ամսաթերթին:

Այսպէս, ուրեմն հիմը դրուեցաւ Մուլինոյի երկու քոյր կազմակերպութիւններու սիրալիր յարաբերութեան, որ կը խոստանայ օգտակար ըլլալ Հ. Յ. Դաշնակցութեան տեղական կազմին եւ գաղութի հայ ժողովուրդին:

Գ. Վարդունի

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ԱՐԻՒՆՈՏ ՑՈՅՑԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ԴԻՐՔԸ

Պէյրութի արիւնոտ ցոյցերուն մասին կուտանք հետեւեալ մանրամասնութիւնները, քաղելով «Ազդակ»էն, իբրեւ լրացում երէկուան թիւով տրուած տեղեկութիւններուն.—

Նոյեմբեր 17ին վերսկսան խռովութիւնները, Պէյրութի մէջ: Քաղաքին բնակչութիւնը խաղաղ գիշեր մը անցընելէ վերջ, արթնցաւ ականատես ըլլալու համար ծանր խռովութիւններու: Առտուն կանուխ Պասթա թաղէն խուժանը թափեր էր շուկայ եւ յատկապէս Հայ կը փնտռէր ծեծելու կամ քարկոծելու համար:

Սանձուած այդ հակահայ հալածանքը բնական հետեւանքն էր տեղական թերթերու մէջ երեւցած գրգռիչ եւ յերիւրածոյ հրատարակութեանց:

Խուժանը անմիջապէս սկսաւ հայապատկան խանութներու կողոպուտին:

Ժամը 8ին արդէն Մաարաթի, Պասթայի եւ Զօղաղ Պլաթի հայապատկան խանութները սկսած էին բացուիլ եւ կողոպտուիլ: Դժբախտաբար ոչ մէկ ուժ կը գտնուէր արգիլելու համար կողոպուտը: «Ազդակ»ի տպարանին մօտ երեք խանութներ կոտրուեցան եւ ամբողջութեամբ կողոպտուելէ վերջ, անոնցմէ մէկուն տէրը՝ Գըրիգորիս, մզկիթի առջեւէն անցած պահուն, խոշտանգուեցաւ ամբոխին կողմէ եւ ծանր վիճակի մէջ հազիւ կրցաւ փախչիլ: Պասթա թաղին բոլոր հայ խանութներն ու տուները կողոպտուեցան: Մաարաթի սկիզբը Կըրան Թէաթրի ճիշդ դիմացը երեք հայապատկան վաճառատուներ կողոպտուեցան ամբողջութեամբ: Ոստիկան մը որ կ'ուզէր արգիլել, ծանրօրէն վիրաւորուեցաւ եւ փոխադրուեցաւ հիւանդանոց:

Ճամբաներէն անցնող ինքնաշարժները առանց բացառութեան կը քարկոծուէին: Շատ չանցած բոլոր յարձակումները ուղղուեցան Հայերու վրայ: Ս. Նշան եկեղեցիի վրայ սկսան քարեր տեղալ, վիրաւորելով երկու Հայերու գլուխները: Ճամբէն երթեւեկող Հայերը անխտիր ենթարկուեցան յարձակման: Քասատրէն կէսօրին արձակուած հայ պաշտօնեաները Զօղաղ-Պլաթ թաղին մէջ յարձակման ենթարկուեցան, սակայն հրաշքով մը տղաքը իրենք զիրենք ազատեցին պաշարող խուժանին օղակէն:

Եւ հակառակ այդ բոլոր հակահայ արարքներուն եւ յարձակմանց, Հայերը բոլոր շրջաններուն մէջ պահեցին իրենց կատարեալ հանդարտութիւնն ու պաղարիւնը, ապաւինելով իշխանութեանց պաշտպանութեան, որ շատ ուշ հասաւ:

Ցոյցերու եւ խառնակութեանց ընթացքին մօտ 10 Հայեր վիրաւորուեցան:

Տեսնելով հակահայ գրգռութիւններն ու յարձակումները, Առաջնորդը կրկնակի դիմումներ ըրաւ ոստիկանութեան, տեղական ու հովանաւոր իշխանութեանց: Դժբախտաբար սակայն, ժամեր վերջ միայն ուժ հասաւ Առաջնորդարանի շրջակայ թաղերը, ուր խանութները արդէն կողոպտուած էին:

Անկէ ետքը, այս կացութեան եւ հակառակութեանց վերջ մը տալու համար, առաջնորդին կողմէ հեռաձայնով դիմում կատարուեցաւ միւֆթիին, սակայն դժբախտաբար միւֆթին լաւ տրամադրութիւն ցոյց չըտուաւ եւ «այլ եւս աւելորդ եւ ուշացած» նկատեց տեսակցութիւնը, ամբաստանելով Հայերը:

Երեկոյեան սակայն, միւֆթին, հեռաձայնով կը տեղեկացնէր առաջնորդարան որ արաբերէն լեզուով հերքում մը պատրաստուի եւ ցրուի իսլամական թաղերու մէջ:

Կէսօրուան ժամը 12ին, խումբ մը իսլամ լրագրավաճառներ յարձակում գործած են «Լ'Օրիան»ի խմբագրատան վրայ: Թերթի խմբագրութիւնը պահակներ նշանակած էր եւ արգիլած որ եւ է մէկուն մուտքը: Լրագրավաճառները սակայն կ'ուզեն բռնի ներս մտնել: Կռիւ մը կը սկսի «Լ'Օրիան»ի մարդոց եւ յարձակողներու միջեւ, որու միջոցին առաջինները կը սկսին կրակել: Ահմէտ Մահմուտ անուն իսլամ մը գնդակի երկու հարուածներու տակ կը վիրաւորուի, իսկ միւսները կը փախչին:

Հրեաները սպառնագիր մը ստացած էին գոցելու համար իրենց խանութները, որոնք բաց կը մնան հրէական թաղին մէջ: Այս սպառնագիրը ահ ու դողի մատնած է Հրեաները, որոնք սկսած են փախուստի դիմել:

Սակայն թերթերը ամէնէն աւելի կը յարձակէին Հայոց վրայ: «Պէյրութ» իսլամական թերթը հետեւեալ չնաշխարհիկ լուրը կը հրատարակէր.—

«Լուր տարածուեցաւ թէ Հայերը Սէյֆի թաղին մէջ, փայտերով զինուած ցոյց մը կազմակերպած են եւ թափօրի ձեւով ճամբայ ելած: Այս լուրը լսող Քիւրտերը եւ Հաւրանցիներ հաւաքուեցան եւ քալեցին դէպի Սէյֆի: Սակայն հոն գտնուած ուժերը արգիլեցին այս վերջիններուն յառաջացումը: Վիրաւորներուն մէջ կը գտնուի նաեւ Հայ մը, որ փոխադրուած է իսլամական հիւանդանոցը: Երբ ուզած են զայն փոխադրել քրիստոնեայ հիւանդանոց մը, վիրաւոր Հայը մերժած է, յայտնելով որ շատ գոհ է իր գտնուած հիւանդանոցէն եւ իրեն հանդէպ ցոյց տրուած գուրգուրանքէն:

«Զօղաղ-Պլաթ թաղի մէջ երկու Հայեր կ'անցնէին: Տեսան քանի մը փոքր իսլամ տղաքներ եւ աջ ու ձախ 2 Հայերուն արձակած 7 գնդակներէն մէկը հանդիպեցաւ փոքրիկ տըղու մը ոտքին: Հայերը փախան մօտակայ տուն մը: Անկէ անցնող երկու ոստիկաններու լուր տրուեցաւ, որոնք ձերբակալեցին կրակող Հայը»:

«Ազդակ»ի տպարանին շուրջ սկսած խռովութեանց եւ հայկական խանութներու վրայ գործուած յարձակման պատճառաւ կարելի չեղաւ լոյս ընծայել «Ազդակ»ը:

Նոյ. 18ին, չորեքշաբթի, խռովութիւնները կը շարունակուէին: Շուկաները մեծ մասամբ կը մնան փակ: Իսլամական թաղերու մէջ հակահայ շարժումներ կը նշմարուին: Առաւօտեան քանի մը հայ խանութներ կողոպտուեցան դարձեալ օր ցերեկով:

Ազգ. իշխանութիւնը աշխատանքներ կը տանի իսլամներու մէջ տարածուած գրգռութիւններն ու թիւրիմացութիւնները լուսաբանելու համար: Նոր հերքում մը պիտի հրատարակուի արաբերէն լեզուով, ցրուելու համար իսլամական թաղերու մէջ:

Էշրէֆիէի, Անդր Նահրի եւ Ռմէյլի հայկական թաղերու մէջ հանդարտութիւն կը տիրէ: Սակայն բոլորն ալ չափազանց մտահոգ են իսլամական թաղերու մէջ գտնուած հայութեան վիճակով եւ սանձուած հակահայ տրամադրութիւններէն: Իսլամներու այս գրգռուած վիճակը աւելի եւս կը սաստկանայ տեղական թերթերու հրատարակութիւններով:

Իսլամական «Պէյրութ» օրաթերթը կը գրէ.—

«Ժամը գիշերուան 10ին, ցոյցի լուրը հասած էր Պէյրութի շրջակաները: Հայերը Նահրի շրջանին մէջ հաւաքուեցան կարգ մը գրգռիչ տարրերու հետ: Նոյնպէս Ֆրընշըպէքի մէջ հաւաքուեցան քրիստոնեաներ եւ սկսան յառաջանալ դէպի Նասրա՝ կոտրելով իրենց ճամբուն վրայ գտնուած խանութները:

Այս միջոցին Հայերը սկսան արշաւել դէպի Պուրճ: Երբ հոն հասան, տեսան որ Ապու Աֆիֆ եւ Արիֆ բաց են: Յարձակեցան անոնց վրայ եւ աւերելէ վերջ զանոնք՝ ուղղուեցան Ասսաֆա ճաշարանին վրայ եւ կողոպտեցին: Անոնք նետեցին նաեւ տինամիթ ու գացին դէպի Փոքր Սէրայ եւ անցան Վէյկան փողոց: Հոն երկուքի բաժնուեցան, մէկ մասը դէպի Ֆօշ փողոց յառաջացաւ, իսկ միւսը Պապ Իտրիս, ճամբան աւերելով ամէն ինչ»:

«Լը Ժուռ» նոյն առթիւ կը գրէ.—

««Իսլամ ցուցարարներու մեկնումէն քիչ վերջ լուր մը տարածուեցաւ թէ Նահրի եւ Պուրճ Համուտի Հայերը հակայարձակողական մը կը պատրաստէին: Կէս ժամ վերջ մօտ հինգ հարիւր երիտասարդներ Պուրճ կը հասնէին, մինչ կեդրոնական փողոցներուն մէջ կը շրջէին աւելի փոքրաթիւ խմբակներ, յարձակելով Ֆօշ, Ալէնպի եւ Վէյկան փողոցներու իսլամական խանութներուն վրայ: Միայն առտուան ժամը 1ին է որ հանդարտութիւնը վերահաստատուեցաւ»:

Ֆրանսերէն «Լա Սիրի» թերթը նըկարագրելէ վերջ դէպքին մանրամասնութիւնը, կը գրէ.

«Ժամը 9ին Պուրճի հրապարակը կը հասնէին հայ ցուցարարներ՝ մինչեւ իրենց ատամները զինուած ու կատղած: Անոնք կ'ուզէին Պասթա թաղը երթալ՝ ջարդումներ գործելու համար: Ոստիկանութիւնը մեծ դժուարութեամբ հազիւ կրցաւ արգիլել զանոնք . . .»:

«Էլ Նահար» հետեւեալ ձեւով կը բացատրէ Հայերու մասնակցութիւնը.—

«Պասթայի ցոյցին լուրը առնող քրիստոնեաներն ու Հայերը Ճըմէյզի-Նէհր եւ Պուրճ-Համուտի մէջ իսկոյն փոխադարձութեան պատրաստուեցան: Հասան նաեւ Հայեր գետի հոսանքի պէս, լաւ զինուած, եւ իջան Պուրճ: Հայերը իրենց ճամբուն վրայ խանութներն ու վաճառատուները կը

խորտակէին եւ կը կողոպտէին: Անոնք էին Ապու Աֆիֆի, Պապ Իտրիսի եւ ուրիշ բազմաթիւ շրջաններու կողոպտիչներն ու խորտակիչները»:

Տեղական թերթերու կատարած զըրպարտութիւնները, իսլամներու կողմէ դիտումնաւոր պատրաստուած տեղեկագիրները այնպիսի տպաւորութիւն մը կը թողուն, որ մարդկանց պահ մը կը հաւատայ թէ Հայերն են յանցաւորը: Հաղարապետ Պօնէն կը դրկէ Հայոց առաջնորդարանը, ըդգաստութեան հրաւիրելու համար: Ազգ. պատասխանատու մարմինները ժողով կը գումարեն, կը հրաւիրեն նաեւ հաղարապետ Պօնէն:

Մանրամասն բացատրութիւններ կը տրուին հաղարապետին՝ դէպքերուն և Հայերու վերաբերմունքի մասին եւ բացարձակ կերպով ու փաստերով կը հերքուին այն բոլոր մեղադրանքները, որոնք կը վերագրուին մեր ժողովուրդին:

Հաղարապետը լսելէ վերջ տրուած բացատրութիւնները, կատարեալ համոզում կը գոյացնէ թէ անհիմն ու դիտումնաւոր զրպարտութեանց զոհ գացած են Հայերը եւ կը խոստանայ որ Մարթէլին հաղորդել այդպէս:

Հաղարապետին մեկնումէն վերջ շարունակուեցաւ ժողովը եւ խորհրդակցութիւններ կատարուեցան ձեռք առնուելիք միջոցներու մասին: Նախ որոշուեցաւ առաջնորդարանի կողմէ պաշտօնական հերքումներ դրկել տեղական թերթերուն, որոնք բոլորովին խեղաթիւրուած վերագրումներ կ'ընեն Հայերու եւ գրգռութիւն կը սերմանեն զանգուածներու մէջ: Որոշուեցաւ նոյնպէս որ առաջնորդը այցելութիւն մը տայ միւֆթիին եւ բացատրութիւններ տայ Հայերու վերագրուած զրպարտութեանց շուրջ:

Արդարեւ ազգ. առաջնորդարանը հետեւեալ պաշտօնական հերքումը ղրկեց տեղական թերթերուն, որոնցմէ, դժբախտաբար միայն «Լա Սիրի»ն հրատարակեց զայն.

«Որոշ տարաձայնութիւններ տարածուած ըլլալով հայկական չեղեալ ցոյցի մը շուրջ, անցած կիրակի երեկոյին ցաւալի դէպքերու ընթացքին, Հայոց ազգ. Առաջնորդարանը կը փութայ հերքելու ամէնէն վճռական կերպով սոյն լուրերը, որոնք թէեւ հիմք չունին, սակայն ընդունակ են վնասելու այս երկրի զանազան համայնքներու բարի յարաբերութիւններուն»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆԱՀԻՏ, հանդէս մտածման եւ արուեստի, խմբագիր Ա. Չօպանեան, թիւ 4—6 (Ե. տարի): Տարեկան բաժնեգինը 100 ֆրանք: Դիմել 9, rue Say, Paris:

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒՍՏ, ամսագիր, խմբագիր Մ. եւ Մ. Պարսամեան, թիւ 9 (Զ. տարի): Տարեկան բաժնեգինը 30 ֆրանք: Դիմել 121, Rue Marcadet, Paris:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (33)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Եւ ահա իրարանցում մը ծայր տըւաւ կայարանին մէջ: Ֆրանսացի գաղտնի ոստիկաններ քովս եկան եւ շնորհաւորեցին զիս որովհետեւ կասկածելի անձը ծանօթ էր իրենց: Գերմանացի մըն էր որ գերի ինկած էր քանի մը ամիս առաջ: Փախած էր նոյն օրը ժամը 3ին եւ մեղսակիցներու օժանդակութիւնով ձեռք անցուցած էր կեղծ անցագիր մը ինչպէս նաեւ գնդապետի համազգեստը:

Որոշապէս չէինք գիտեր թէ ինչ առաքելութիւնով Հավր եկած էր ան. միայն թէ կ'ենթադրէինք որ Գերմանիա պիտի անցնէր՝ Զուիցերիոյ ճամբով: Թերեւս կը փորձէր ուսումնասիրել նաւահանգստին «աշխարհագրութիւնը» միաժամանակ տեղեկութիւններ հաւաքելով ամերիկեան բանակին գործողութիւններուն մասին: Եւ կամ ընդհակառակն ծրագրած էր օդը հանել ռազմանիւթի մթերանոց մը որ կայարանէն շատ հեռու չէր:

Իր ձերբակալութենէն երեք շաբաթ ետքն էր որ մեր Ինթէլլիճընսը երեւան հանեց հսկայ դաւադրութիւն մը որուն յաջողութիւնը կրնար ահաւոր հետեւանքներ ունենալ դաշնակիցներու համար:

×

Պատերազմի ընթացքին Ճօրճ Թագաւորը բազմաթիւ ճամբորդութիւններ ըրաւ դէպի Ֆրանսա՝ այցելելու համար ընդհանուր բանակետղին, հիւանդանոցներն ու ռազմաճակատը: Աւելորդ է ըսել որ այս պտոյտները մտահոգութիւն կը պատճառէին դաշնակից ոստիկանութեան եւ բազմաթիւ միջոցներ ձեռք կ'առնէին Նորին Վեհափառութեան պաշտպանութեան համար: Ինթէլլիճընսի ոստիկաններէն կազմուած մարմին մը հսկողութիւն կը կատարէր անոր շուրջը: Բայց հակառակ այդ զգուշութիւններուն ամէն անգամուն ալ անհաճոյ դէպքեր անպակաս էին: Կը յիշեմ, օրինակ, մահափորձի ապերասան ձեռնարկ մը որ բարեբախտաբար վիժեցաւ՝ շնորհիւ մեր գործակալներուն արթնամտութեան:

Թագաւորը իջած էր գիւղակ մը որ երբեմն կեդրոնատեղին էր եղած բրիտանական ուժերուն ընդհանուր հրամանատարին: Այս վերջինը հաստատուած էր հիմա երկաթուղիի վակոնի մը մէջ որ հեռու չէր գիւղակէն:

Համաձայն նախապէս կազմուած ժամանակացոյցի մը Թագաւորը ներկայ պիտի գտնուէր տողանցքի մը զոր պիտի կատարէին Անգլիայէն նոր ժամանած իր զինուորները: Այդ հանդէսէն օր մը առաջ մեր Ինթէլլիճընսը լուր առաւ որ թշնամին ստոյգ տեղեկութիւններ ստացած էր թէ տողանցքին եւ թէ ընդհանրապէս այդ շրջանին մէջ կատարուող զինուորական փոխադրութեանց մասին: Բնականաբար խստացուցինք հսկողութիւնը, բարձրագոյն իշխանութեան հրահանգով անմիջապէս մեկնեցայ այն գիւղը որ հաւանաբար պահուած պիտի ըլլար թշնամի գործակալ մը: Քանի մը ժամուան աշխատանք բաւական եղաւ որպէսզի [illegible] վկայութիւններ ստանայի Ֆլամանուհիի մը մասին: Ծերունի կին մըն էր ան որ կ'ապրէր առանձին. իր բարեկեցիկ գիրքը պատերազմի այդ օրերուն, կասկածներ արթնցուցած էր շատերուն մտքին մէջ: Երկու օժանդակ ոստիկաններ հսկողութիւն պիտի կատարէին անոր վրայ՝ համաձայն իմ պատուէրներուս:

Նոյն գիշերն իսկ պառաւը փողոց կ'ելլէ եւ կը յառաջանայ դէպի հին գիւղակ մը զոր գերմանական թնդանօթները կիսով քանդած էին: Ոստիկանները կը հետեւին անոր քայլերուն: Ֆլամանուհին գիւղակէն ներս կը մտնէ եւ քանի մը վայրկեան ետք երբ սանդուղներէն վար կ'իջնէր ոստիկանները կը ձերբակալեն զինքը:

Գիւղակը թաքստոցն էր թշնամի լըտեսի մը որ անթել հեռագրով ճշգրիտ տեղեկութիւններ կը հաղորդէր Գերմանիոյ Ինթէլլիճընսին: Երբ մեր տըղաքը կը սկսին գիւղակին աշտարակը բարձրանալ՝ իր հետքը գտնելու համար, լրտեսը կը սպաննէ անոնցմէ մէկը: Ցետոյ կը խոյանայ երկրորդին վրայ բայց ոտքը կը սահի յանկարծ եւ ահագին բարձրութենէ մը վար գլորելով անշնչացած կը փռուի քարերուն վրայ: Իր գրպանէն գտնուեցաւ կարեւոր թուղթ մը որուն մէջ նշանակուած էր Ճօրճ Թագաւորին եօրեայ այցելութեան ժամանակացոյցը՝ ամենայն ճշդութեամբ:

Ֆլամանուհին մահապատիժ ստացաւ եւ գնդակահարուեցաւ:

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԻՆՉՊԷՍ ԽԱԲՈՒԵՑԱՆ

Պատերազմիկ կողմերու գաղտնի սպասարկութիւններէն միայն ռուսականն էր որուն գործունէութիւնը լուրջ դժուարութեան չբախեցաւ ահաւոր սպանդի առաջին օրերուն: Դարձեալ միայն ռուսական բանակն էր որ կրցաւ Գերմանիա մտնել իր հեծելազօրքով, հետեւակազօրքով եւ թնդանօթակիրներով:

Ռուսիոյ Ինթէլլիճընսի ռազմավարութեան մասին լաւագոյն գաղափարը կուտան այն աշխատանքները զորս իր գործակալները կը կատարէին Կալիցիոյ մէջ՝ պատերազմի սկիզբը:

Ինթէլլիճընսը մանաւոր «դասընթացքներ» հաստատած էր Մոսկուայի կամ Ս. Փեթերսպուրկի մէջ, քահանաներ ձեռնադրելու համար իր գործակալները: 1914ի յաղթական արշաւանքին ժամանակ այս «քահանաները» որոնք Կալիցիա մտած էին երեւութապէս եկեղեցական առաքելութեամբ, խաչեր ու կրօնական նկարներ զետեղած էին կամուրջներուն գըլուխը, ճամբաներուն վրայ, կայարաններուն մէջ, վերջապէս այն բոլոր կէտերուն վրայ որոնք ռազմագիտական արժէք կը ներկայացնէին: Խաչերու ձեւը, դիրքը, գոյնը եւ արձանագրութիւնները թանկագին տեղեկութիւններ կուտային հետզհետէ յառաջացող բանակներուն:

Ռուսիոյ գաղտնի սպասարկութիւնը կը գործէր ընդհանրապէս Սկանտինաւիոյ մէջ, թէեւ ֆրանսական եւ բրիտանական կազմակերպութիւններուն կ'աշխատակցէր Զուիցերիոյ մէջ:

Հետեւեալ պատմութիւնը լսած եմ ռուս նախկին զինուորականէ մը որ անդամ եղած է Ինթէլլիճընսին եւ այժմ կը բնակի Լոնտոն:

«1914ի նոյեմբերին Պոլիս ուղարկուեցայ՝ Թուրքերուն եւ Գերմանացիներուն զինուորական գործողութիւններուն մասին տեղեկութիւններ հաւաքելու համար: Ջուրի պէս Թուրքերէն կը խօսէի:

(Շար.)

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կուրօք եւ Կեփին խումբի, ինչպէս նաեւ Թալօտիէի ընկերները, 28 Նոյ. շաբաթ ժամը 8ին, Թուրեան գրադարանին մէջ:

Ներկայ կ'ըլլայ ընկ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան ենթակոմիտէի ընկերները, այս կիրակի (29 Նոյ.) կէսօրէ վերջ ժամը 5ին, տովրական հաւաքատեղիին մէջ, կարեւոր օրակարգ: կը դասախօսէ ընկ. Հ. ՍԵՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ: Ներկայ կ'ըլլայ նաեւ կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՔԱՒԱՐԵԱՆ ենթակոմիտէի (Մարսէյլ) ժողովը՝ 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Վարանդեան սրահին մէջ: կը դասախօսէ ընկ. Հ. ՍԵՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ, Ներկայ կ'ըլլայ նաեւ կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 29 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse. Մարսէյլ: կարեւոր օրակարգ:

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 27 Նոյ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանը:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր կարօ ենթակոմիտէի ժողովը, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, ընկ. Մուրատ Մուրատեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ, ներկայանալ անդամատետրով:

ՊՈՄՈՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ, ներկայանալ անդամատետրով:

ՓՕՆ Տ'ՕՏՆԱՅԻ կորիւն ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 7ին, գրադարանին մէջ: Ներկայ կ'ըլլայ վալանսի կոմիտէի ներկայացուցիչը: Զեկոյց եւ նոր ընտրութիւն: կը խնդրուի ՍԷՆ-ֆիէռի ընկերներէն ներկայ ըլլալ որոշուած ժամուն:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Փարիզի եւ շրջանի կոմիտէներու կողմէ

29 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Sociétés Savantesի D. սրահին մէջ, 8 Rue Danton, մեթրօ Օտէօն:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Նիւթ ունենալով «Հար. Ամերիկան եւ Հար. Ամերիկայի Հայութիւնը»

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է ԲՈԼՈՐԻ ՀԱՄԱՐ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ «Անտօք» ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ «Կուրօք» եւ «Կեփին» խումբերու

Յառաջիկայ կիրակի, 29 Նոյ. երեկոյեան ժամը 8ին

Սալ տ'Արմօնիի մէջ (Թէաթր Ռոյալի մօտ)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին՝ արտասանութիւն, երգ, մեներգ եւլն.: Կը ներկայացուի զաւեշտ մը:

Տախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 2.50 ֆր., վիճակախաղի մասնակցելու իրաւունքով:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. կոմիտէին

28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. տան մէջ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Նիւթ ունենալով օրուան քաղաքական կացութիւնը: Կը հրաւիրուին երկսեռ հայրենակիցները:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Իսի լէ Մուլինոյի Զաւարեան կոմիտէին կողմէ

Այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Maison du Peupleի մէջ, (Ave. Verdunի վրայ, կայիէնիի եւ մէռիի միջեւ) Յրդ. յարկ Թիւ 10 եւ 11 սրահը:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ԱՇՈՏ ԱՐՇՐՈՒՆԻ

Կը հրաւիրուին ընկերները ու համակիրները:

Տէր եւ Տիկին Արսէն Կրասիլնիկեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի որդւոյն

ԳԷՈՐԳ ԿՐԱՍԻԼՆԻԿԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը 22 տարեկան երիտասարդ հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, ուրբաթ առաւօտ ժամը 11ին Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ:

Թէյասեղան—դասախօսութիւն

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Ց. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

29 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 150 Route d'Orléans, Véronի սրահին մէջ:

Կը դասախօսէ՝ բժիշկ ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

Կը նուագէ ԹԱՌԻՍ ԳԱՐԵԳԻՆ

Կովկասեան եւ հայկական պարեր սաներուհիներու կողմէ:

Տախսերու մասնակցութեան համար մուտք 3 ֆր.:

Տարեկան Երեկոյթ-Պարահանդէս

կազմակերպուած

Մարսէյլի Ամասիոյ եւ Մարզուանի Հայր. Միութեան կողմէ

24 դեկտ. հինգշաբթի (ֆրանսական խթման իրիկունը) ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ, Salle Mazenotի մէջ:

Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն:

Մարսէյլի բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Sociétés Savantes, *8 Rue Danton (St. Michel & Odéon)*

6 ԴԵԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 8.45ԻՆ

Այս եղանակին մէջ միմիայն մէկ անգամ ըլլալով

Զուարթ եւ ծիծաղաշարժ օփէրէթ

ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ

Մասնակցութեամբ Թառիստ Ժօրժ Շահպարոնեանի եւ փարիզահայ ծանօթ դերասաններու եւ դերասանուհիներու:

Խճողումի տեղի չտալու համար կարգապահութեան լուրջ միջոցներ ձեռք կ'առնուին:

Գիները՝ 15, 10 եւ 5 ֆր.:

Տոմսերը նախօրօք գնել՝ Գրատուն Հրանտ-Սամուէլէն, 51 *rue M. le Prince*

ԽՆԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ամասիոյ եւ Մարզուանի Հայր. Միութեան բոլոր անդամները եւ անդամուհիները իրենց խնդակցութիւնը կը յայտնեն հայրենակիցներ՝ ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ Ա. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆԻ իրենց երկւորեակ զաւակներուն ծնունդին առթիւ:

Մարսէյլ 23 Նոյ. 936

Ամասիոյ եւ Մարզուանի Հայր. Միութեան կեդր. վարչութիւն

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Նշան Տինքճեան կը ծանուցանեն թէ իրենց մօր եւ զոքանչի՝ ՄՆՈՒՇ ԹԻՔԻՃԵԱՆի մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան արարողութիւն պիտի կատարուի Թիէի գերեզմանատան մէջ, 29 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, իսկ 4.30ին իրենց բնակարանին մէջ, 4, րիւ տը լ'Էնտիւսթրի, Փարիզ(13):

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Հայր. Միութեան Փարիզի շրջանի ընդհ. անդամական ժողովը 29 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Ֆլօրիա ճաշարանին մէջ, 61, րիւ Մէօսիէ լը Փրէնս, *կը խնդրուի բոլոր Խարբերդցիներէն ներկայ ըլլալ:*

Օրակարգ՝ նոր վարչութեան ընտրութիւն եւ կարեւոր հարցեր:

Ներկաները մեծամասնութիւն պիտի նկատուին:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ Լսարանի հերթական դասախօսութիւնը 29 Նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 5, րիւ տը լ'Էքլիբս, *Մարսէյլ: Կը դասախօսէ* Պ. Ուշագլեան, *կը նուագէ* Պ. Հայկ Թիւթիւնեան:

ՀԱՅ ԱԶԱՏ արուեստագէտներու Միութեան տարեկան ցուցահանդէսի բացումը տեղի կ'ունենայ 28 Նոյեմբեր շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Ակումբի սրահներուն մէջ, 8 րիւ Պօսիւէ Փարիզ (10): *Ցուցահանդէսը պիտի տեւէ* 1936 *նոյեմբեր* 28*էն մինչեւ դեկտեմբեր* 20:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բարձր Հայքի Հայր. Միութեան ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ կիրակի, (29 նոյեմբեր) կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 6 րիւ տէ Փրբիթ Մարի, *Արարատ ճաշարանի վերնայարկը: Բացակայողները պիտի կորսնցնեն իրենց անդամակցութեան իրաւունքը՝ եթէ նամակով չի տեղեկացնեն իրենց բանաւոր բացակայութիւնը:*

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ց. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Տեղի կ'ունենայ 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, COLISÉEի շքեղ սրահին մէջ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

ՆՈՒԱԳ.— Հ. ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ (Գոնսէրվաթուարի Ա. Մրցանակին արժանացած), ընկերակցութեամբ *ՕՐ. Ա. ՍԱՆՏԱԼՃԵԱՆի (Prix de l'École Normale de Musipue):*

ՄԵՆԵՐԳՆԵՐ.— ՕՐ. Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Գոնսէրվաթուարէն) եւ Տիկ. *Ե. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆէ*, մասնակցութեամբ Mme ANDRÉ ARNOTի, *(Pianiste Accompagnatrice au Conservatoire):*

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՊԱՐ.— ՕՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՂԱԶԱՐԵԱՆներու կողմէ:

Կը ներկայացուի **ՍԻՐԱՀԱՐԸ ՍԵՂԱՆԻՆ ՏԱԿ** (զաւեշտ)

ՊԱՐ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ — *ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ*

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ **(140)**

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Եւգինէին շատ երկար գրեց: Անոնց բան մը ծածկելու մանրամասնօրէն պատմեց անոր՝ վերջին դէպքերը, իր կատարած դերը, վիրաւորուիլը, հրաշքով մը ողջ մնալը: Սակայն Ջրհորի մասին չյիշեց: Կը խնդրէր Եւգինէէն որ քնքշօրէն խնամէ ծերունի հայրն ու մայրը, կրկնակի սիրով զանոնք: Շատ մեծ յոյս մը չունէր անգամ մըն ալ ողջ վերադառնալու:

«Բայց,— կը գրէր Վարդանը,— քանի կ'ապրիմ, դուք՝ երեքդ կենդանի կը մնաք սրտիս մէջ: Բարեւէ իմ կողմէն Սոնիան, կը ցանկամ կատարեալ երջանկութիւն իրեն: Կը խնդրեմ, սիրելի Եւգինէ, ինչ որ ալ պատահելու լինի ինձ, երբեք Սոնիան մեղաւոր չհամարես:

Անյիշաչար եղիր ու աշխատէ իսկական ընկերուհի մնալ անոր հետ: Սոնիան սրտակից ընկերուհիի մը պէտք պիտի ունենայ: Իմ վերջին խնդիրքս է: Կը համբուրեմ քեզ կարօտով: Երանի թէ օր մը իրար գրկէինք մեր ազատ հայրենիքի մէջ»:

Նամակները վերջացնելէն յետոյ դուրս ելաւ պտըտելու: Հայ Սուրբը լճի ափը ծածկող ուռիներու ստուերին տակ նստած էր եւ Նարեկ կը կարդար: Երբ Վարդանը մօտեցաւ, Վարդապետը մատով ցուցուց ցամաքէն բաժնուող նաւակ մը, որ դէպի կղզին կը մօտենար: Երբ նաւակը բաւական մը մօտեցաւ: Հայր սուրբը ուրախ ճիչով մը, ըսաւ.

— Դեկի մօտը նստողը Մաթոսն է:

Վարդանը չպատասխանեց, բայց ուրախութենէն աչքերը կայծկլտացին:

ԱՐԱՔՍԻ ԱՓԸ

Արաքս գետի ափին, Արարլու եւ Շահթախտ գիւղերը դէմ դիմաց տեղաւորուած՝ յօրանջելով իրար կը դիտեն: Հակառակ անոր որ Արարատեան Դաշտի սաստիկ տապը սեպտեմբերին կը մեղմանայ, այդ խանձուած հովիտին մէջ սակայն միջօրէի ժամանակ շնչելն իսկ դժուար է:

Գետի վրայ ձգուած փայտէ կամուրջը, որ պարսկական ափը կը միացնէ ռուսական հողին, կարծես բոլորովին լքուած լինէր: Ոչ մէկ կենդանի շունչ, բացի կամուրջի գլխին կանգնած պահակ զինուորէն, որ փոշիի եւ քրտինքի դարմանալի շաղախով մը ծածկուած դէմքով՝ անհամբեր կը սպասէր ժամանակի լրանալուն, որ յաւիտենականութեան մը չափ երկար կը թուէր իրեն:

Կամուրջի պինդ մօտը փայտէ շինուած տաղաւարի մը մէջ, չոր թախտի մը վրայ երկնցած էր մաքսատան ռուս պաշտօնեան եւ մէկ կողմէն միւսը կը դառնար անիծելու ճանճերու յարձակումներէն ազատելու համար, որոնք հարիւրներով թառած էին պատերուն, նստարաններուն, բեղնատած սեղանին ու քիչ մը ամէն տեղ:

— Տօ, էսպէս էյ անիծեալ երկիր. ես էս երկրի... ապրիլ խօմ չէ, էս կական նահատակութիւն է... էլ դըժօ՞խքը որն է, էս դժոխք է ու դըժոխք,— յուսահատ կը քրթմնջէր ռուս պաշտօնեան, բարձրահասակ եւ չէկ մազ մօրուքով մարդ մը:

Անհեւս ճանճ մը, պաշտօնեայի չարժումներէն անհաբեկ, երբեմն վեր կը թռէր ու նորէն նոյն համառակամ անհեւութեամբ տզզալով կ'իջնար անոր քիչ մը ուռած քթին վրայ՝ կնճիթը խրելով փափուկ քթածայրին մէջ:

— Եթէ գործ լինէր, էհ, սատանան տանի, շուրջդ կենդանութիւն, շարժում... բայց ժամերով այս դժոխք ծակին մէջ նստէ, ինչ է՝ որ մեչեղի մը, տկլոր գեղական մը պիտի անցնի, արի ու դիմացիր: Ես էս գործին ալ, երկրին ալ...

Պաշտօնեան մէկ կողմէն միւսը դարձաւ, թաշկինակովը ծածկեց դէմքը եւ փորձեց քնանալ:

Արաքս գետը, արծաթ ժապաւէնի մը նման, Արարատեան ամբողջ դաշտը երկայնքէն կը կտրէ: Բմահաճ պտոյտներով, երբեմն հաղիւ նշմարելի հոսանքով մը, երբեմն ալ արագօրէն յորձանք կուտայ երկուստեք սեղմուած լեռներու արանքը: Ձուլֆայէն անդին, գետի հունը սեղմուած Ղարադաղի եւ Զանգեզուրի ցից սաբերուն մէջ, Արաքսը փչացող գազանի նման խելագար թափով հեւ իհեւ կը վազէ՝ սարերու փէշերը ուտելով, մինչեւ որ կիրճէն դուրս ինկած՝ Մուղանի տափաստանը կը հասնի ու գրեթէ լճացած վիճակի մէջ ծանրօրէն կը թափի Կասպից ծովը:

Կովկասէն դէպի Պարսկաստան անցնելու համար, այդ ժամանակ՝ միայն վերոյիշեալ կամուրջը գոյութիւն ունէր: Երբեմն այդ նշանաւոր կամուրջը, որ միակ ելքն էր հիւսիս արեւմտեան Պարսկաստանի, Ջուլֆայի աճող ազդեցութեան շնորհիւ կորսնցուցած էր իր կարեւորութիւնն ու արժէքը:

Պատահական ճամբորդներ միայն կ'անցնէին այդ կամուրջով, մէկ ալ անմիջական շրջապատի բնակչութիւնը:

Պարսկական Արարլու գիւղի դիմաց, որ երկու հարիւր տնէ բաղկացած չէն գիւղ մըն է, ռուսական Շահթախտը հազիւ երկու տասնեակ ողորմելի հողաշէն հիւղակներ ունէր եւ մէկ երկու աւելի ողորմելի խանութներ:

Գիւղէն հազիւ երկու տասնեակ քայլ հեռու, բլուրի բարձունքին վրայ, ուրկէ կը սկսի Արարատեան Դաշտի հարթութիւնը, կը գտնուէր Տափալուցի Զօրուր Աբթիւշի յայտնի գիւղեանը, Երեւանէն Նախիջեւան տանող փոստային ճանապարհի ճիշդ եզերքը:

Զօրուր Աբթիւշը երկար տարիներէ ի վեր հաստատուած էր Շահթախտի մէջ եւ յաջող առեւտրականի մը համբաւ կը վայելէր:

Գիւղի ամէնէն երեւելի անձնաւորութիւնն էր ան, ի հարկէ ռուս ժանտարմէն վերջը, որ իր պաշտօնին բերումով, իր գնկգնկոցի խթաններով եւ երկար սուրով առաջին տեղը կը բռնէր գիւղին մէջ:

Ցեխէ պատերով եւ եղէգով ծածկուած այդ նշանաւոր խանութի սեփականատէր Զօրուր Աբթիւշը յիսունը անց, քիչ մը դուրս ինկած փորով, արագաշարժ եւ ուրախ բնաւորութեան տէր մարդ մըն էր:

(Շար.) **ՄԱԼԽԱՍ**

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 28 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
SAMEDI 28 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3281

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ՃԱՓՈՆ

Տարակոյս չկայ թէ ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը կարեւոր անկիւնադարձ մը եղաւ անհանդարտ Եւրոպայի դիւանագիտական պատմութեան մէջ:

Գերմանիա, որ Զինադադարէն ի վեր խորհրդաժողովէն եւ Ազգերու Դաշնակցութենէն քաշուած էր դղրդագին կերպով, պարտուորիչ զինուորական ծառայութիւն հաստատեց ի հեճուկս Վերսայլի դաշնագրի սեղմումներուն եւ արագօրէն սկսաւ սպառազինուիլ:

Եօթանասուն միլիոն կարգապահ ու կենսունակ ժողովուրդ ունեցող երկրի մը յանկարծ լայն չափի վրայ սպառազինումը մըտատանջութեան ենթարկեց ամէնէն առաջ Ֆրանսան, որ 1914-18 ամբողջ չորս տարի ճաշակած էր օտար արշաւանքի դառնութիւնները: Ճիշդ է թէ կար Լոքառնոյի համաձայնագիրը, սակայն պատերազմի մը պարագային դաշնագիրները «քուրջի կտոր» կը դառնան: Միւս կողմէ Անգլիա կը սիրաբանէր Գերմանիոյ հետ նաւային համաձայնագիր մըն ալ կնքելով՝ առանց Ֆրանսայի լուր տալու: Իտալիա ուրիշ հոգեր ունէր Ափրիկէի մէջ: Լեհաստան երես դարձուցած էր Ֆրանսայէն: Պզտիկ պետութիւններէն կարելի չէր մեծ բան ակնկալել:

Այս պայմաններուն տակ է որ կնքուեցաւ եւ վաւերացուեցաւ ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը, որ Հիթլէրի համար եղաւ ցուլին դէմ ցցուած կարմիր կտաւը: Գերմանիոյ Առաջնորդը այնուհետեւ իր բոլոր ձեռնարկները արդարացուց՝ ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքով: Անցեալ մարտ 7ին հրամայեց գրաւել Հռենոսեան ապազինեալ հողամասերը, որոնք այդ թուականէն ի վեր, կ'ամրացուին արդիական գրութեամբ, առանց ո եւ է մէկէն խանգարուելու: Երբ պատճառը հարցուցին, ցոյց տուաւ ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը, զոր սպառնալիք մը կը նկատէ Գերմանիոյ ապահովութեան դէմ:

Նոյն պատճառաբանութեամբ մէկիկ մէկիկ ջնջեց Վէրսայլի դաշնագրին բոլոր այն սեղմիչ յօդուածները, որոնք սահուեր կ'ածէին Գերմանիոյ անկախութեան վրայ, մինչ Հինթլէր կը պահանջէր իրաւունքներու հաւասարութիւն: Նոյնիսկ ջնջեց Լոքառնոյի դաշինքը, զոր իր ազատ կամքով ստորագրած էր:

Այս բոլորը կ'երեւի գոհացում չտուին Գերմանիոյ ազգայնական վարիչներուն, որոնք կասկածով կը նայէին ֆրանքօ-խորհրդային զինակցութեան վրայ եւ որուն կ'ուզէին հակադրել նոյնքան ուժեղ զինակցութիւն մը:

Նոյեմբեր 25ին Պերլինի մէջ կնքուած գերմանօ-ճափոնական դաշինքը ուղղակի պատասխանն է ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին:

Գերման դիւանագիտութիւնը երկար ատենէ ի վեր տենդոտ գործունէութեան մէջ էր՝ բարեկամներ ճարելու համար: Արեւելեան ճակատին վրայ ռուսական վտանգին դէմ ամէնէն ապահով եւ զօրեղ զինակիցը Ճափոնը կրնար ըլլալ: Գերմանիա յաջողեցաւ լեզու գտնել անոր հետ եւ այսօր այլեւս կատարուած իրողութիւն է երկու պետութեանց գործակցութիւնը՝ քաղաքական գետնի վրայ:

Կնքուած դաշինքը խաչակրութեան մը հանգամանքն ունի ընդդէմ համայնավարութեան եւ Կոմինթէրնի սադրանքներուն: Տարակոյս չկայ թէ հրատարակուած բնագիրը արտաքին աշխարհին համար սահմանուածն է, ծածկելու համար դաշինքին իսկական նպատակը:

Գերմանիա եւ Ճափոն շատ զօրաւոր են՝ արգիլելու համար համայնավարական գաղափարներու տարածումը եւ Կոմինթէրնի գործունէութիւնը իրենց երկիրներուն մէջ: Արդէն Հիթլէրի իշխանութեան գլուխ գալէն ի վեր համայնավարութիւնը օրէնքէ դուրս հռչակուած է Գերմանիոյ մէջ, ուր պոլշեւիկեան յեղափոխութեան մը վախը չկայ բնաւ:

Նոյն վիճակը՝ նաեւ Ճափոնի մէջ:

Հետեւաբար պէտք է ենթադրել թէ գերմանօ-ճափոնական այս գործակցութեան նպատակը շատ աւելի կարեւոր է եւ գործունէութեան դաշտը շատ աւելի ընդարձակ: Ամէնէն առաջ երկու պետութիւնները կը կնքեն զինուորական դաշինք մը՝ պատերազմի մը պարագային՝ փոխադարձաբար իրար պաշտպանելու համար: Ցետոյ՝ երկու պետութիւններն ալ մասնաւորաբար Ծայրագոյն Արեւելքի մէջ ունին աշխարհակալական ձգտումներ, զորս իրագործելու համար իրարու աջակցութեան պէտք ունին: Երկուքն ալ կ'ուզեն ստեղծել սեփական ազդեցութեանց գօտիներ՝ տնտեսական եւ քաղաքական շահեր ապահովելու նպատակով:

Ուշագրաւ է դաշինքին այն յօդուածը, որով Գերմանիա եւ Ճափոն մնայուն կեդրոն մը պիտի ունենան՝ համայնավարութեան դէմ ձեռք առնուելիք միջոցներու մասին խորհրդակցելու համար: Այդ միջոցները չեն ճշդուած, որով կասկած կը ծագի թէ անոնք կրնան մասնաւանդ զինուորական հանգամանք ունենալ:

Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ մանաւանդ Մոսկուայի մէջ մեծ դժգոհութիւն առաջ բերաւ այս դաշինքը, որուն իսկական նպատակը ծածկելու, «Խորհրդային Միութիւն»ն ու «Կոմինթէրն»ը իրարմէ զատելու եւ խնդրին գաղափարական պայքարի մը հանգամանքը տալու մասնաւոր ճիգ մը կայ:

Գերմանիոյ մէջ նոր չէ համայնավարութեան դէմ խաչակրութեան հռչակումը: Անցեալ ամիս Իտալիոյ արտաքին նախարար Կոմս Չանոյի Պերլին այցելութեան առթիւ նոյն կէտին շուրջ համաձայնեցան երկու պետութեանց պատասխանատու վարիչները: Իտալիա շուտով պիտի յարի նաեւ Ճափոնի հետ կնքուած այս նոր դաշինքին, որուն մասնակցելու կը հրաւիրուին բոլոր այն պետութիւնները որոնք կ'ուզեն կռուիլ Կոմինթէրնի քայքայիչ պրոպագանդին դէմ: Ճափոն այս առթիւ պիտի ճանչնայ Եթովպիոյ կցումը Իտալիոյ կողմէ, այս վերջինն ալ՝ Մանչուքուոյի կառավարութիւնը:

Բայց իբրեւ անմիջական գործունէութեան դաշտ՝ Գերմանիա եւ Իտալիա իրենց առջեւ ունին Սպանիան, ուր կը թուի թէ Զօր. Ֆրանքօ նեղ կացութեան մը մատնուած է: Հակաբոլշեւիկեան ճակատը կարելի պիտի ըլլայ՝ Սպանիան փրկելու համար համայնավարութեան ազդեցութենէն: Գերման Մեծ Սպայակոյտը այսօր արտակարգ ժողով կը գումարէ Պէրխթէսկատէնի մէջ՝ Հիթլէրի մօտ:

Գերմանօ-ճափոնական այս դաշինքով ամէն պարագայի մէջ խաղաղութիւնը չէ որ կ'ամրապնդուի, այլ մարդկութիւնը քայլ մը աւելի կը մօտենայ նոր պատերազմին, որ չի գիտցուիր թէ երբ պիտի պայթի: Այս դաշինքը մասնաւորապէս կը հետաքրքրէ նաեւ հայ ժողովուրդը, որուն հայրենիքը մաս կը կազմէ Խորհրդային Միութեան:

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԵՒՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԴԱՇԻՆՔԻՆ ՇՈՒՐՋ

Անգլիական թերթերու ընթերցումով այլեւս կը հաստատուի, որ Ֆոն Ռիպպընթրոփը դեսպան նշանակելով Լոնտոնի, Հիթլէր ուրիշ նպատակ չունէր, բայց եթէ աշխատիլ, որ անգլիական կառավարութիւնը յարի հակահամայնավարական ճակատին: Ֆոն Ռիպպընթրոփ ձախողեցաւ իր առաքելութեան մէջ: Պոլտուին քանիցս յայտարարեց թէ Անգլիա չի կրնար նետուիլ պատերազմի մը մէջ, զոր ուրիշներ կ'ուզեն ծրագրել՝ դէմ յանդիման դնելով երկու գաղափարական ճակատներ,— օրուան բառով՝ միսթիք: Այդ երկու միսթիքներն են ռուսական համայնավարութիւնը եւ գերմանական ազգ. – ընկերվարութիւնը: Սակայն Անգլիա, միւս կողմէ, մտահոգ է որ գերմանօ-ճափոնական դաշնագիրը գաղտնի տրամադրութիւններ ունի եւ կրնայ խանգարել ուժերու ներկայ հաւասարակշռութիւնը:

Գալով Իտալիոյ, եթէ առաջին իսկ առթիւ Մուսոլինի չյարեցաւ գերմանօ-ճափոնական դաշնագրին՝ հակառակ իր համակրանքին, պատճառն այն է, որ կ'ուզէ չխրտչեցնել Անգլիան՝ այնպիսի պահու մը, երբ հաշտարար տրամադրութիւն ցոյց կը տրուի Միջերկրականի հարցին կարգադրութեան համար: Սակայն կը հաւաստեն թէ Իտալիա շուտով պիտի յարի գերմանօ-ճափոնական ճակատին: Այդ պարագային՝ Իտալիա պիտի ճանչնայ Մանչուքուոյի վրայ Ճափոնի թեւարկութիւնը, իսկ Ճափոն պիտի ճանչնայ Եթովպիոյ կցումը Իտալիոյ:

Լեհական ճակատին վրայ, Վարշաւայի գերման դեսպանը կ'աշխատի հող պատրաստել՝ լեհական կառավարութիւնը եւս կապելու համար գերմանօ-ճափոնական դաշինքին:

Խորհուրդներու համագումարին մէջ, որ տեղի կ'ունենայ այս պահուս, Մոսկուայի մէջ, ուքրէն պատգամաւորը, Ոււմչէնքօ, ակնարկելով գերմանօ-ճափոնական ցանկութիւններուն՝ յայտարարեց թէ պատմութեան մէջ չտեսնուած աղէտի մը պիտի հանդիպի Գերմանիան, եթէ օր մը փորձէ յարձակիլ Ուքրանիոյ վրայ, որ կը կազմէ Խորհ. Միութեան ամրոցը: Թէ երկրին 30 միլիոն բնակչութիւնը ամբողջովին կապուած է խորհրդային կառավարութեան, ճաշակած ըլլալով ցարական իշխանութեան եւ գերմանական գրաւման դառնութիւնները:

ՄԱՏՐԻՏ ԴԺՈԽԱՅԻՆ ԿՐԱԿԻ ՏԱԿ

ՔԱՂԱՔԸ ԿԻՍՈՎԻՆ ՊԱՐՊՈՒԱԾ

Երէկ կը հաղորդէինք թէ յարձակումը վերսկսաւ Մատրիտի ճակատին վրայ: Օդը մասամբ պարզուած ըլլալով, Զօր. Վարելայի բանակը, այս անգամ օգնական ուժերով զօրացած, ձեռնարկեց կատաղի յարձակումի մը: Համալսարանական թաղամասէն եւ մայրաքաղաքին հարաւային ծայրամասէն շարունակական գրոհներ կատարուեցան: Հիւսիս – արեւմտեան ճակատին վրայ կը գործէին 14 հրասայլեր: Օդանաւերը եւս անընդհատ ռումբ կը տեղային, մասնաւորաբար մեծ վնաս հասցնելով Արկուէլլէզ թաղին եւ հիւսիսային կայարանին:

Բացուած դժոխային կրակին հետեւանքով, մայրաքաղաքին պաշտպանութեան վերին մարմինը որոշեց հեռացնել անզէն բնակչութիւնը: Միայն Չորեքշաբթի օրուան մէջ Մատրիտէն հեռացան 200,000 հոգի, որոնց փոխադրութեան յատկացուած էր 25,674 ինքնաշարժ, 2566 օթոպիւս, 239 շոգեկառք: Կարելի է ըսել թէ մայրաքաղաքին մէջ այժմ ծեր, երեխայ եւ կին մնացած չէ: Բոլոր անոնք որ զէնք չեն կրնար բռնել եւ անօգուտ են քաղաքին մէջ, հեռացուած են դէպի արեւելք: Օտարականները եւս մեկնած են մայրաքաղաքէն: Ամերիկեան դեսպանատան պաշտօնէութիւնը բոլորովին հեռացաւ Մատրիտէն:

Յարձակումները կը շարունակուին եւ Մատրիտ կը ռմբակոծուի անընդհատ:

Ֆրանսա բաժի՞ն կ'ուզէ Եթովպիայէն

«Տէյլի Թէլէկրաֆ» (նոյեմբեր 26) կը գրէ թէ վերջերս Չէմպըրլէնի Հռոմ գնաց միասին տանելով ֆրանսական կառավարութեան հետեւեալ առաջարկը թէ՝ Ֆրանսա պատրաստ է լիովին ճանչնալու Իտալիոյ գերիշխանութիւնը Եթովպիոյ վրայ, եթէ Իտալիա հողային զիջումներ ընէ Ֆրանսայի՝ Հարրարի շրջանին մէջ:

Ֆրանսա շատ կը փափաքի Ֆրանսական Սոմալին միացնել Տիրէ –Տաուան, որ Ճիպութի - Ատիս Ապէպա երկաթուղիի գիծին վրայ ամէնէն կարեւոր կեդրոնն է:

«Տէյլի Թէլէկրաֆ» կը կարծէ թէ յաղթականը երբեք պիտի չուզէ աւարէն բաժին հանել ուրիշներուն:

Խորհուրդներու համագումար Մոսկուայի մէջ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ, ժամը 5ին, Կրեմլինի պալատին մէջ բացուեցաւ Խորհուրդներու համագումարը, որ հրաւիրուած է քննելու խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը: Աւելի քան 2 հազար պատգամաւոր, բազմաթիւ կիներ, արեւելեան «հանրապետութեանց» պատգամաւորները իրենց խայտաճամուկ զգեստներով: Առջեւի կարգին վրայ՝ Սպանիոյ ներկայացուցիչները: Կ'երգուի «Ինթէրնասիոնալ»ը եւ Կալինին կը բանայ «պատմական նիստը»: Յետոյ կը խօսի լաւկեաց Ստալինը, ըսելով թէ պրոլետարը հիմա ունեւոր է, գիւղացին նոր դասակարգ մը կը կազմէ եւ մտաւորականը դարձած է աշխատաւոր: Այս ընկերային փոփոխութիւնները անհրաժեշտ դարձուցած են մշակել նոր սահմանադրութիւն մը:

Կացութիւնը Պարսելոնայի առջեւ

Յանուն Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան, Մայորքայի զին. իշխանութիւնը հաղորդեց բրիտանական եւ ֆրանսական նաւատորմներու ծովակալներուն թէ Պարսելոնայի առջեւ հաստատուած է ապահովութեան գօտի մը:

Այս լուրէն կը հետեւցնեն ֆրանսական թերթերը թէ Զօր. Ֆրանքօ շուտով կը սկսի ռմբակոծել Պարսելոնան, ուրկէ կը ստանան հանրապետականները իրենց ռազմանիւթը:

Միւս կողմէ, Սեվիլլայի ձայնասփիւռի կայանը կը հաղորդէ թէ ազգայնական նաւատորմը ռմբակոծած է ռուսական նաւ մը որ ռազմանիւթ կը փոխադրէր դէպի Պարսելոնա: Ռուսական նաւը ծանրապէս վնասուած ըլլալով՝ նաւազները ապաստանած են փրկութեան նաւակներու մէջ: Ուրիշ աղբիւրէ չհաստատուեցաւ այս լուրը:

Յեղափոխական խորհրդաւոր ձեռնարկներ Թուլոնի մէջ

«Փըթի Փարիզիէն»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Թուլոնէն 26 նոյեմբեր թուականով թէ քաղաքին զին. իշխանութիւնը ապահովութեան միջոցներ ձեռք առաւ չորեքշաբթիէն հինգշաբթի լուսնալիք գիշերը: Քաղաքը խաղաղ է:

Ինչպէս կը հաւաստեն, քաղաքին իշխանութիւնը լուր առած էր որ «ծայրայեղ յեղափոխականներու»կողմէ դաւադրութիւն մը ի գործ պիտի դրուէր էքս, Մարսէյլ եւ Թուլոն քաղաքներուն մէջ: Ուրիշ մանրամասնութիւն չի տրուիր յեղափոխական այդ դաւադրութեան մասին:

Աշխատանքի տագնապը կը վերսկսի

Հինգշաբթի երեկոյ, Ֆրանսայի գործատէրերու ընդհանուր Դաշնակցութեան ներկայացուցիչը, ժինեու, վարչապետ Լէոն Պլումի յանձնեց նամակ մը, որով կը յայտնէր թէ գործատէրերու ընդհանուր Դաշնակցութիւնը կը խզէ բանակցութիւնները, որոնք կը կատարուէին Աշխատանքի ընդհանուր Դաշնակցութեան ներկայացուցիչներուն հետ:

Այս յանկարծական խզումը զարմանք պատճառեց: Գործատէրերու ընդհ. Դաշնակցութիւնը կը յայտարարէ թէ աշխատաւորներու ընդհ. Դաշնակցութիւնը չէ յարգած իր յանձնառութիւնները, ոչ ալ կը յարգուի կառավարութեան խոստումը խորհրդարանին առջեւ, ու կը շարունակուին գործարանի գրաւումները:

Լէոն Պլում, յայտնապէս սրտնեղած, պատասխանեց գործատէրերու ընդհ. դաշնակցութեան ներկայացուցիչին թէ ծանր պատասխանատուութիւն մը կը ստանձնեն խզելով բանակցութիւնները, թէ անմիջապէս տնտեսական խորհուրդին պիտի ներկայացնէ օրինագիծ մը, ընդարձակելու համար կառավարութեան պարտադիր իրաւարարութեան սահմանները՝ ապրուստի գիներու բարձրացումէն բխած անհամաձայնութիւնները հարթելու մասին, միւս կողմէ՝ խորհրդարանին պիտի ներկայացնէ ուրիշ օրինագիծ մը, ընդարձակելու համար կառավարութեան պարտադիր իրաւարարութեան սահմանները՝ գործաւորներու եւ գործատէրերու միջեւ ծագած անհամաձայնութիւնները հարթելու մասին:

*** Նոր նահանգին մէջ, ուր աշխատանքի տագնապը քրոնիկ հանգամանք մը ունի, կացութիւնը աւելի եւս բարդացաւ չորեքշաբթի: Լիլլ նահանգապետարանին մէջ, ապրուստի սղութեան վրայ հսկող յանձնաժողովը նիստ գումարելով որոշեց արտօնել 9·87 առ հարիւր յաւելում մը: Ապրուստի գիներու այս յաւելումին առթիւ, նահանգին բանուորները, ըլլայ մետաղագործութեան, ըլլայ կերպասագործութեան մէջ, պահանջ դրին աշխատավարձի համեմատական յաւելում մը: Գործատէրերու սկնտիքան, աշխատավարձի մասին բանակցելէ առաջ, պայման դրաւ պարպել եւ երբեք չգրաւել գործարանները:

Երկու ծանր արկածներ

ՀԱՅ ՄԸ ԶՈՀ

Փարիզի արուարձաններէն՝ Օթէօյի մէջ ծանր արկած մը պատահեցաւ Հինգշաբթի:

Այս արուարձանին մէջ գործարան մը կայ, որ մետաղէ խից կը շինէ շիշերու: Հոս կ'աշխատին մօտ 50 բանուորներ և բանուորուհիներ: Պայթումի մը հետեւանքով, փուռերէն մէկուն երկաթէ դուռը, մօտ 300 քիլօ, կը խորտակուի եւ ջարդուփշուր կ'ընէ ապակեղէնները: Խորտակուած փուռին առջեւ կը գտնուէր հայ աշխատաւոր մը, Ստեփան Սարգիսեան, 32 տարեկան, հայր՝ երկու զաւակներու, որ կը բնակի Շավիլ: Խորտակուած երկաթեղէնին տակ անշնչացաւ դժբախտ աշխատաւորը: Ապակիներու կտորուանքներէն վիրաւորուեցան չորս գործաւորուհիներ:

*** Ծանր արկած մըն ալ պատահեցաւ Մեցի մէջ: Կազի գործարանին մէջ, պայթումի մը հետեւանքով, փլատակներու տակ մնացին տասը գործաւորներ: Օգնութեան փութալով՝ փլատակներուն տակէն հանուեցան եօթը գործաւորներ, որոնք ծանր վէրքեր ստացած էին: Կարելի չեղաւ գտնել երեք գործաւորներ, որոնք կ'ենթադրուի թէ մեռած են եւ փլատակներուն մէջ կորսուած:

Ի ՓԱՌՍ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Քառասունըվեց տարի առաջ ծընունդ առաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը հայ ժողովուրդի ազատութեան համար: Իր գաղափարներով, իր անձնազոհութեամբ, իր հերոսական պայքարով, Դաշնակցութիւնը արթնցուց հայ ժողովուրդը, եւ բանաւոր հօտէն ըստեղծեց գիտակից ու քաղաքական խտէալի տէր ժողովուրդ մը: Այս եղաւ Դաշնակցութեան առաջին ստեղծագործութիւնը: Այո, արարչական բան մը կար Դաշնակցութեան մէջ: Դարերու ստրկութենէն կորաքամակ եւ համակերպող բազմութիւններուն տուաւ մարդկային արժանապատուութեան զգացում եւ անոր մէջ արթնցուց ինքնապաշտպանութեան բնազդը որ բթացած էր: Հայը դարձած էր փոշի, ստրկութիւնը խաթարած էր անոր ազգ. խրոխտ նկարագիրը: Կարծես ժառանգորդը չէր Մեծն Տիգրաններու եւ Արտաշէս աշխարհակալներու զարմին, եւ ոչ Մամիկոնեաններու հոյակապ շառաւիղին կը պատկանէր: Դաշնակցութիւնը եկաւ իր ահաւոր թմրութենէն սթափեցնել զայն: Ամպրոպը պայթեցաւ որոտագին եւ Հայը վեց դարերէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով զգաց թէ ինք անուաղն կեանքի, ինչքի եւ պատուի ապահովութեան հարց մը ունի: Այսինքն մարդկային տարրական իրաւունքներու պաշտպանութեան հարց, զոր մենք կը կոչենք ինքնապաշտպանութեան հարց: Այս եղաւ Դաշնակցութեան առաջին հրաշագործութիւնը: Հայ ժողովուրդին մէջ ամրացաւ ինքնապաշտպանութեան, զարնել-զարնուելու, ճակատամարտի տենդը: Մէկ խօսքով ազատութեան տենդը: Այդ տենդին շնորհիւ էր որ Դաշնակցութիւնը դիմացաւ այնքան փորձերու եւ փորձութեանց: Կրցաւ մնալ միշտ ոտքի վրայ, կորովաբիր ու առնական, հակառակ դրդագին փլուզումներու, եւ մինչեւ այսօր ալ նոյն ուժգնութեամբ կը ներշնչէ ու բազմութիւններ կ՚ալեկոծէ:

Դաշնակցութեան ուխտը շաղախուած է այսպիսի շարք մը գաղափարական տարրերով: Սակայն ատոնց մէջ հիմնականը — ՀՈՂԻ գաղափարն է: Դաշնակցութիւնը ունի այլ բազմաթիւ առաջադրութիւններ, այդ բոլորին մէջ սակայն էականը հայրենիքի ազատագրութիւնն է: Եւ հայրենիքի ազատագրութեան համար՝ ան իր հետեւորդներու պարտադրած է զոհաբերութեան այլազան ձեւեր, որոնց մէջ անսասանելին եւ պարտադիրը կը մնայ արեան տուրքը: Զոհաբերութեան ոգին կը մնայ Դաշնակցութեան ամէնէն յուզիչ առաքինութիւններէն մեծագոյնն ու անփոխարինելին:

Քիչ առաջ ըսի թէ Դաշնակցութեան առաջադրութիւններուն մէջ էականը հայրենիքի ազատագրումն է: Թէ ինչ եղաւ Հ. Յ. Դ.ի դերը՝ հայկական դատը իր լաւագոյն լուծումին յանգեցնելու համար, բոլորին ծանօթ է: Դաշնակցութիւնը իր գերագոյն ճիգը ի գործ դրաւ մեր քաղաքական բաղձանքներուն իրականացման համար: Անհուն զոհողութեանց եւ անդարմանելի կորուստներու գնով յաջողեցաւ, 1918 մայիս 28ին, պատմական Հայաստանի մէկ մասին վրայ կերտել անկախ Հայրենիք: Այդ հողամասը մաքրեց օտար տարրերէ եւ դարձուց զայն միատարր եւ միաձոյլ՝ իբրեւ կորիզը միացեալ եւ անկախ Հայաստանի: Հայկական դատը այլ եւս կեանքի, ինչքի եւ պատուի ապահովութեան հարց չէ: Մեծ պատերազմէն ասդին հայկական դատն ալ յեղաշրջում կրած է առանց սակայն իր բանաւոր լուծումը ստանալու: Որքան ատեն որ հայ ժողովուրդին կէսէն աւելին կ՚ապրի իր հայրենիքէն դուրս, որքան ատեն որ Հայը գաղթական է եւ չունի զինքը պաշտպանող սեփական պետութիւն, այնքան ատեն գոյութիւն ունի եւ չէ լուծուած հայկ. դատը: Եւ որքան ատեն որ լուծուած չէ հայկական դատը, այնքան ատեն պիտի ապրի եւ ուռճանայ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

Հ. Յ. Դ. կը նշանակէ Հայկական դատ: Այս երկու բառերը նոյնացած են իրարու հետ: Ու վայ այն օրուան երբ առանց իր խտէալը իրականացնելու՝ կը մեռնի Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը: Այդ օրը անպայման կը մեռնի նաեւ Հայկական դատը, եւ տապանաքարը կը զետեղուի չորս հազար ամեայ այս արի ժողովուրդին վրայ:

Հ. Յ. Դ. իր ամբողջ ճիգը կեդրոնացուցած է այժմ հայկական դատին տալու բանաւոր լուծում՝ մէկդի թողած քաղաքական եւ ընկերային վարդապետութեանց, ամէն կարգի նախասիրութիւն: Ան համոզուած է նաեւ որ ինչքան ալ արդար ըլլայ մեր ազգ. դատը, եւ ինչքան ալ ճշմարիտ ու անառարկելի իր իրաւունքները, հայ ժողովուրդը իր դատին լուծում կրնայ տալ միայն իր միասնականութեամբ, իր հոգեկան եւ ֆիզիքական ուժերուն բովանդակ համադրութեամբ: Ահա թէ ի՛նչ իրապաշտութեամբ կը բանաձեւէ այս հարցը, Հ. Յ. Դ. անմահ հիմնադիրներէն Քր. Միքայէլեան աւելի 40նեակ մը տարի առաջ արձակելով հետեւեալ հանգանակը.—

«Մեղկ անդորրութիւնը չէ որ ապահոված է մարդկային իրաւունքը, այլ կռիւը անդուլ, անվկանդ: Առանց կռիւի չկայ իրաւունք, ինչպէս որ առանց աշխատանքի չկայ հաց: Որքան ճիշդ է ըսուած թէ՝ «ճակտին քրտինքով պիտի վաստկիս հացդ»: Նոյնքան ճիշդ է եւ այս, թէ «կռիւի մէջ միայն պիտի գտնես քու իրաւունքդ»:

«Արդարութիւնը մէկ ձեռքին բռնած է կշիռ, միւս ձեռքին սուր: Կշիռով կը կշռէ իրաւունքը, սուրով կը պաշտպանէ կը հաստատէ զայն: Սուրը առանց կշիռի, սակայն, մերկ բռնութիւն է: Կշիռը առանց սուրի, իրաւունքի անզօրութիւն:

Թուլամիտ պէտք է ըլլալ այս խօսքերուն պարունակած ճշմարտութիւնը չըմբռնելու համար: Սակայն, եթէ իրաւունքը իր պաշտպանութեան համար կռիւ կը պահանջէ, ապա ուրեմն կռիւը իր յաղթանակին համար նեցուկ պիտի ունենայ՝ ուժը: Ուժն է, որ կը կառավարէ աշխարհը, եւ մենք ձեռք կը բերենք մեր ուզածները, երբ ուժ կ՚ունենանք»:

Երկու նկատումով ըրի այս մէջբերումը.—

1. Հայ ժողովուրդը այսօր ալ կը ներկայանայ բաժան բաժան ուժերով հետեւաբար անընդունակ իր իրաւունքները պաշտպանելու:

2. Որովհետեւ աշխարհ այս պահուն կը ցուցադրէ ուժի այնպիսի ահարկու պատրաստութիւն, որ մարդկային երեւակայութիւնը այժմէն իսկ սարհուրանքի մատնուած է: Այս կը նշանակէ ուրեմն որ ներկայ թշուառ մարդկութեան միտքն ու իմացականութիւնը, իրաւունքի եւ արդարութեան հարցերը լուծելու համար նոր բանաձեւ մը չէ կրցած գտնել, աշխարհի ստեղծագործութենէն մինչեւ այսօր, իրաւունքը պատկանեցաւ զօրաւորին: Կը նշանակէ ուրեմն որ մարդկութիւնը վաղն ալ իր իրաւունքները ձեռք պիտի կրնայ բերել միայն ուժով:

Հայը դադրած է քաղաքական միաւոր ըլլալէ, դարձած է կոտորակ, բազմաթիւ կոտորակներ, փոխադարձ անհասկացողութիւններ, դժբախտաբար, թոյլ չեն տար այդ կոտորակները մէկ յայտարարի վերածելու:

Ազատութեան եւ անկախութեան ձգտող ժողովուրդ մը բաժան բաժան ուժերով չի կրնար իր իրաւունքներուն տէր դառնալ:

Այս էր Դաշնակցութեան մտահոգութիւնը 46 տարի առաջ, — Հ. Յեղափոխականներու Դաշնակցութիւն: Այդ մտահոգութիւնը կը մնայ եւ այսօր, անոր համար որ մարդկութիւնը կանգնած է նոր եւ զարհուրելի արհաւիրքի մը առջեւ, եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր ուժերը բաւարար չի գտներ դիմագրաւելու համար այն աղէտը, որ կը պատրաստուի եւ կը կուտակուի պայթելու համար օր մը յեղակարծօրէն եւ անսպասելի պահու մը: Բոլոր երեւոյթները ցոյց կուտան որ նմանը չտեսնուած ուրական մը պիտի անցնի մեր մոլորակին վրայէն, մահ, աւեր եւ աւերածութիւն սփռելով ամէն կողմ:

Չէ՞ք տեսներ թէ ժողովուրդները ի՜նչ մոլեգնութեամբ կը զինուին, եւ ի՛նչպիսի կատաղութեամբ կը դարբնուին զէնքերն ու կամքերը:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան կամքն ու ցանկութիւնը այն է որ այս արհաւիրքը խնայուի հայ ժողովուրդին: Մեծերու եւ հզօրներու այս ահեղ բախումին մէջ հայ ժողովուրդը ոտնատակ չըլլայ: Բայց եթէ պատահի որ այս աւերիչ մրրիկը իր յորձանքին մէջ առնէ նաեւ մեր հայրենիքն ու աշխարհի չորս ծագերուն նետուած տարագիր հայութիւնը, մեզի կը մնայ ուրեմն միջոցներ մտածել դիմագրաւելու համար աղէտը եւ որքան կարելի է քիչ վնասով եւ առաւելագոյն շահով դուրս գալ պայքարէն: Ասոր համար Դաշնակցութիւնը ունի մէկ բանաձեւ.— Կեդրոնացնել մեր կամքը, մեր միտքի եւ բազուկի բովանդակ թափը: Որքան կարելի է քիչ ուշադրութիւն եւ եռանդ՝ ներքին վէճերու համար, որքան կարելի է շատ գործ՝ արտաքին շարիքներու չէզոքացման համար: Համերաշխ ու միակամ ներսը՝ ազգ. ներքին կեանքին մէջ, համերաշխ ու միակամ դուրսը՝ հայ ժողովուրդի թշնամիներուն հանդէպ:

Ահա ինչ որ կը թելադրէ քաղաքական ողջմտութիւնը, եւ ինչ որ կը բաղձայ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

Դաշնակցութիւն՝ միտքի, սրտի եւ կամքի: Ու մանաւանդ բազուկի: Դաշնակցութիւն՝ հաւատարմութեան, անձնուիրութեան, չարքաշութեան, վճռականութեան, խանդավառութեան, յարատեւութեան, կարգապահութեան եւ հաւատքի: Մէկ խօսքով դաշնակցութիւն բոլոր արժէքներու եւ ընդունակութեանց՝ յանուն հալածական ժողովուրդի փրկութեան:

X

Դաշնակցական ընկերներ, հոյակապ անցեալ եւ պատկառելի պատմութիւն մը ունի մեր ազգ. գոյութիւնը իր ետին: Հոն կայ արհաւիրք, արիւն եւ արցունք, հուր եւ աւերածութիւն: Հոն է արձանագրուած դիւցազներգութիւնը մեր կեանքին, ինչպէս նաեւ հերոսական մարտնչումները մեր յեղափոխական անցեալին: Հոն է նաեւ ռազմաշունչ երգը մեր յաղթական եւ պարտեալ բանակներուն:

Երբ կը խորասուզուինք այդ արիւնաշաղախ պատմութեան խորհուրդին մէջ, կը տեսնենք որ բազմաթիւ լուսաւոր երեւոյթներու կարգին, ուժգնութեամբ կը շեշտուի զոհաբերութեան ոգին: Հոն պէտք է փնտռել ուրեմն իմաստը վաղուան: Ուրեմն գալիք օրերու համար եւս, մեր մէջ տիրապետող պիտի հանդիսանայ զոհաբերութեան ոգին: Այդ ոգիով պիտի առաջնորդուինք մեր յետագայ գործունէութեան ընթացքին:

Քառասունըվեց տարի առաջ վառեցինք խարոյկը սրբազան գայրոյթին որպէսզի մեր մռայլ հորիզոնը լուսաւորուի անոր նուիրական բոցերով, որպէսզի խաւարին մէջ խարխափող բազմութիւնները կարենան բարձրանալ հոն:

Հոն այդ նուիրական բարձունքին վրայ էր դարձեալ, երբ կրակի տուինք քաղաքական մուրացկանութեան աղբակոյտը, որպէսզի այս ժողովուրդը իր վրայէն թօթափէ ստրկամտութեան նախատինքն ու ամօթը:

Յանուն այս առաքելութեան, մեր յեղափոխական սերունդները մերժեցին կեանքին բոլոր գեղեցկութիւնները, վայելք, երիտասարդական հաճոյք եւ գինովութիւն եւ քալեցին դէպի իմացական մահ, այսինքն՝ անմահութիւն:

Եւ հիմա տարագիր եւ աստանդական, ցան ու ցրիւ աշխարհի բոլոր ցամաքամասերուն վրայ, երբ ծովէ ծով եւ պողոտայէ պողոտայ մեր անպատմելի վիշտն ու վրէժխնդրութեան գայրոյթը կը պտտցնենք, հպարտութիւնը ունինանք յետագայ սերունդներուն փոխանցելու ազատութեան ամէնէն հզօր սարսուռները:

Զոհաբերութեան նոյն ոգիով պիտի առաջնորդուինք նաեւ վաղը:

Որովհետեւ, եթէ քառասուն տարուան եռանդ պէտք եղաւ, որպէսզի այս ժողովուրդին մէջ ամրանայ ցեղային հպարտութեան եւ ազգային գիտակցութեան ոգին, եթէ աշխարհասասան նահատակութիւն եւ դիւցազնական հերոսամարտեր պէտք եղան՝ հիմը դնելու համար ազատ ու անկախ հայրենիքին, ուրեմն մեզի կը մնայ ամբողջացնել այդ կորիզը, հիմնաւորել միացեալ եւ անկախ Հայաստանի գաղափարը:

Պայքարի այս ճակատին վրայ չպիտի ճանչնանք ոչ տկարութիւն եւ ոչ ալ նահանջ: Մահուան սարսափը չպիտի ընկճէ մեզ, որովհետեւ մենք պաշտամունքը ունինք զոհաբերութեան, եւ հպարտութիւնը մեր կոչումին եւ առաքելութեան:

Մեր ձեռքին մէջ կը պահենք ամպրոպը, որ պայթեցաւ Քրիստափորի ափին մէջ: Սակայն մեր մէջ պիտի ապրի նաեւ յեղափոխական խղճմտանքը առաքելատիպ Զաւարեանին, եւ գաղափարապաշտ իմացականութիւնը Ռոստոմին:

Առաջնորդուած այս սկզբունքներով, կը շարունակենք ճամբան՝ հաւատքով եւ վճռականութեամբ:

Ուրեմն անյողդողդ՝ այս կեցուածքով է որ կ՚ողջունենք 47րդ տարեշրջանը Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

Հ. ՎԻՇԱՊԵԱՆ

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ԴԻԱԿԻՆ ՇՈՒՐՋ

ԽԱՆՋԵԱՆԸ ԵՐԷԿ

Կարմիր գիծէն ներս Խանջեանի դէմ կատղած են մասնաւորաբար անոր համար, որ ան «իր ինքնասպանութեան ակտով» առիթ տուաւ համայնավար կուսակցութեան հակառակորդներուն քննադատելու Հայաստանի խորհրդային իշխանութիւնը: Իսկ արտասահմանի մէջ Խ. Հայաստանի «բարեկամները» կը գտնեն, որ իբր թէ Դաշնակցականները կ՚օգտագործեն Խանջեանի դիակը իրենց հակախորհրդային պայքարին համար: Երկուքն ալ կատղելու իրաւունք ունին: Սակայն այդ կատղածները կը սխալին մէկ կէտի մէջ, այն թէ միայն Խանջեանի մահէն վերջ չէ, որ Դաշնակցականները սկսան քննադատել ու պայքարիլ խորհրդային վարչաձեւերին դէմ: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը 15 տարիէ ի վեր ճշդած է իր դիրքը հանդէպ խորհրդային իշխանութեան եւ Խանջեանի մահը մազաչափ իսկ չէ շեղած մեր կուսակցութեան ընթացքը:

Եթէ Խանջեանի դէպքին մենք մասնաւոր կարեւորութիւն կուտանք, ատոր պատճառն այն է, որ նախ, Խ. Հայաստանի վարիչին անձնասպանութիւնը ի սպառ պատռեց համայնավարներու ազգակործան քաղաքականութեան վարագոյրը եւ, երկրորդ, Խանջեան, իբրեւ ձախ համայնավարութեան դրօշակիր՝ երբ ազգային շարժառիթներէ մղուած կը դիմէ անձնասպանութեան, ցոյց կուտայ, որ վերջին ժամանակները Հայաստանի մէջ կարեւոր բաներ են պատահած եւ հոն կացութիւնը բնաւ այն չէ, ինչ որ կը ճգնին ներկայացնել կարմիր գիծէ ներս եւ դուրս գտնուած մեր հակառակորդները: Խանջեանի դէպքը մեր ուշադրութեան կեդրոն է դարձած եւ այն պատճառով, որ անոր մահուան հետ առնչութիւն ունեցող խնդիրները միայն տեղական բնոյթ չեն կրեր, այլ կը շահագրգռեն ամբողջ հայութիւնը եւ բախտորոշ են մեր ժողովուրդի ճակատագիրին համար:

Կայ եւ մէկ ուրիշ պարագայ: Երբ երէկուան ձախ համայնավարը այսօր գերեզման կ՚իջնէ իբրեւ հայ ազգային գաղափարի դրօշակիր, կ՚արժէ յայտնօրէն կանգ առնել այս երեւոյթին վրայ: Ամատունի Խանջեանը կ՚անուանէ Աշոտ Յովհաննիսեանի գաղափարներու «վիժուածքը» եւ ջանք չի խնայեր ապացուցանելու, որ Խանջեան՝ իշխանութեան գլուխ անցած առաջին իսկ օրէն՝ հանդիսացած է «հայկական նացիոնալ-ուկլոնիստներու եւ սպեցիֆիկներու» տեսակէտներուն արտայայտիչը: Այս կէտին մէջ Ամատունին անտարակոյս եւ լրբօրէն կը ստէ եւ զուր կ՚ամբաստանէ երէկուան Խանջեանը, որ պապէն ալ աւելի պապական է եղած: Կը բաւէ միայն մէկ երկու փաստեր յիշել, ցոյց տալու համար թէ ինչ կը ներկայացնէր Խանջեանը ոչ այնքան հեռաւոր անցեալին մէջ:

Այսօր Խանջեան զոհ գնաց Հայաստանի սահմաններու ընդարձակման շուրջ յարուցած իր պայքարին: Երէկ Խանջեանը այդ նոյն սահմանային վէճերու մասին հետեւեալը կը յայտարարէր.—

«Պատուաստելով ազգայնական տրամադրութիւններ, մեր թշնամիները ուզում են արգելք հանդիսանալ մեր սոցիալիստական յաջող յառաջխաղացմանը: Դաշնակների ագիտացիայի սիրած մոտիւը եւ ամենահասարակ զէնքը Հայաստանի կոմկուսի դէմ հանդիսանում է, նրանց կարծիքով, ազգային փոխյարաբերութիւնների հարցը Անդրկովկասում: Ամենից աւելի նրանք բղաւում են այսպէս կոչուած սահմանների հարցի մասին: Նրանք ասում են իբր թէ Հայաստանը զրկուած է այդ հարցում: Ընկերներ, մենք յայտարարում ենք ի լուր ամենքի, որ մեզանում Անդրկովկասի ֆէտերացիայի մէջ ոչ մի վէճ չկայ սահմանների մասին: Դաշնակների սիրած երկրորդ փաստարկումը մեր կուսակցութեան դէմ ազգային դժգոհութիւնը, ազգային հակամարտութիւնն է որ իբր թէ գոյութիւն ունի Անդրկովկասում: Ընկերներ, արժէ՞ արդեօք ժամանակ կորցնել՝ հերքելու այդ հրէշային զրպարտանքը, քանի որ այսօր Անդրկովկասում մենք ունենք ազգային համակեցութեան այնպիսի ձեւեր, որոնք գոյութիւն չեն ունեցել համաշխարհային պատմութեան ամբողջ ընթացքում» («Խ. Հ.», թիւ 151, 1929. Վրաստանի կոմկուսի 6րդ համագումարին մէջ Խանջեանի արտասանած ճառէն):

Խանջեանն իր հայրենադաւ դէմքն այնքան մերկապարանոց կը ցուցնէ այս յայտարարութեան մէջ, որ որեւէ մեկնաբանութիւն աւելորդ է:

Խանջեան այսօր կ՚ամբաստանուի իբրեւ հայ ազգայնական մշակոյթի հովանաւոր եւ սատարող: Համայնավար մշակութային ըմբռնումին ան հակադրած է «ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ ազգայնական» տեսակէտը: Երէկ, այդ նոյն մշակութային խնդիրներու մասին Խանջեանը հետեւեալ տեսակէտն ունէր.—

1932ի Գարնանը Համամիութենական կոմունիստ ակադեմիայի կողմէ դէպի Միութեան բոլոր շրջանները տասնօրեայ արշաւ կազմակերպուեցաւ: Արշաւախումբերէն մէկը այցելեց նաեւ Հայաստան: Այդ առթիւ Երեւանի մէջ Խանջեան ճառ մը արտասանեց, որ կը յատկանշէր այն ատենուան իր տեսակէտները հայկական մշակոյթի մասին:

Խանջեանի կարծիքով, մինչեւ խորհ. իշխանութեան հաստատուիլը, հայ ժողովուրդը ոչ աշխարհիկ դպրոց է ունեցած եւ ոչ ալ պատմութիւն: Հայ դպրոցներուն մէջ դասաւանդուած են կղերական - յետադիմական - ազգայնական տրամադրութիւններ: Հայ պատմագիրները՝ սկսած Խորենացիէն մինչեւ Ալիշանը, կեղծած են եւ կը կեղծեն պատմութիւնը եւ «զանազան հէքեաթներով ու առասպելներով աշխատած են խտէալականացնել անցեալը, ցոյց տալ «հայ ազգի» անցեալ փառքը: Որ հայ պատմագրութիւնը տասնեակ տարիներ

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

— Ղազօ, ա՛յ մարդ, ո՞ւր է իմ ձիս:

— Կը տեսնե՞ս, պարոն, դուրպան, ես ի՞նչ կրնամ ընել:

Ու մեր Ղազօն ալ չուեց: Մէկ րոպէ շուարած մնաց մեր փախստական խումբը (ընդամէնը վեց հոգի): Ուղիղ ճամբով չէինք կրնար ազատիլ, ձիաւորները շուտ կը հասնէին մեզի, կը մնար բարձրանալ Գարապուլաղի ձիւնապատ լեռները: Օն, յառաջ ... Ու կը սկսի անտանելի վերելքը: Մեր մէջ ամէնէն ծանրն ու գիրուկը Վահանն էր, յաճախ կը խնդրէր շունչ մը առնել, սակայն պէտք էր շտապել գնդակի տարողութենէն դուրս գալու համար: Կը հասնինք անվտանգ գօտին, մեր առջեւ տարածուած է հսկայ ձոր մը, պէտք է իջնել ու բարձրանալ՝ միւս երեսը իյնալու համար, Բաշ - Աբարանի ճամբուն վրայ: Կ՚իջնենք ու կը բարձրանանք, բայց արդէն մութը կոխած է: Անստոյգ ու մոլորած՝ կը քալենք երբ կը հանդիպինք յանկարծ առանձին ճամբորդի մը: Զինուորի հագուստ ունի վրան: Կը հետաքրքրուինք ու կ՚իմանանք որ Դրօյի կառապան զինուորն է, արտօնութիւն ստացած է իր գիւղը գալու: Կ՚ընկերանանք իրեն ու կ՚ուղղուինք դէպի իր գիւղը, միշտ միեւնոյն ծըրագիրը որոճալու, — Բաշ - Աբարանէն վրացական սահմանը անցնիլ:

Կը քալենք խաւարին մէջէն, երբ յանկարծ դէմերնիս կը ցցուի ձիաւոր խումբը: Գարեգին Ոսկերիչեանն է Վասպուրականի մեր անձնուէր տղաներէն: Կը համբուրուինք, եւ Գարեգինի աչքերէն արցունքը կաթիլ կաթիլ կը թափի, չի կրնար ըմբռնել թէ ի՞նչպէս եւ ինչո՞ւ գիշերուան այդ ժամուն, խեղճ ու կրակ վիճակով, այս հեռաւոր լեռներու մէջ կը գտնուիմ: Խօսեցանք, բացատրեցինք շատ յուզուած կերպով:

Այդ խորհրդաւոր գիշերուան մէջ, մեր շուրջ բարձրացած ձիւնապատ լեռները միայն լուռ վկան եղան մեր խոր յուզմունքին ու վրդովումին, չկրնալով բացատրել թէ զինուոր եւ հայրենասէր ըլլալ արդեօք յանցա՞նք էր, որ մենք այդ սեւ օրին հասնէինք ...:

Գարեգին յայտնեց նոյնպէս որ Օհանջանեանի խումբը անցնելէ վերջ, այդ գիծն ալ փակուած է եւ խորհուրդ տուաւ անցնիլ դէպի Աշտարակ եւ այդ շրջանը պահուիլ ժամանակ մը:

Գիշերը, կառապան զինուորին տունը մնացինք: Յաջորդ առաւօտ ճամբայ իյնալէ առաջ բարուք համարեցինք գիւղացիի տարազը հագնիլ: Մեր խումբէն երեք հոգի Ղարիբ, Անտրօն եւ Հմայեակը ճամբեցինք դէպի Երեւան, իսկ ես Վահանի եւ Քօչոյի հետ բռնեցինք Աշտարակի ուղղութիւնը:

Հեռուէն Ալագեազի փէշերուն վրայ ծուխ մը կը բարձրանայ: Ագարակ քրտական գիւղն է, որտեղ այժմ կ՚ապրին Վասպուրականցի տարագիրները: Երեկոյին, խաւարը իջնելէ առաջ հոն պէտք է հասնինք:

Ագարակ գիւղը, ձիաւոր յիսնեակի պետ Արշակի տունն ենք: Վահանն ալ կը մեկնի Երեւան, կը մնայ Քօչօն, գունդի վերջին զինուորը, Հայոց - Ձորցի (Վան), այն սքանչելի տղան որ 1916էն ի վեր հետս եղած է միշտ: Կը համբուրեմ զինք վերջին անգամ բոլոր զինուորներուս փոխարէն եւ ան ալ կը մեկնի Էջմիածին:

Կը մնամ միս մինակ զիս չարչրկող մտքերուս հետ: Տունէ տուն ու գիւղէ գիւղ կը փոխուիմ ու կը թափառիմ: Սնունդէ զրկուած ու բոլորովին հիւծած, Երեւանի ընկերներուս պնդումին վրայ երեկոյ մը Եղիսէի հագուստ հագած՝ կը մտնեմ Երեւան:

ԵՐԵՒԱՆ ԵՒ ՔՈՒԹԱՅԻՍԻ ԲԱՆՏԸ

Երեւանի մէջ, փախստական անտանելի կեանք մը ապրեցայ: Բոլշեւիկեան բռնութիւն ու յափշտակութիւնը ամէն չափ գլած անցած էին: Օրուան ու գիշերուան իրենց ուզած ժամուն անոնք ազատ համարձակ կը մտնէին տուները եւ կը կատարէին ամէն տեսակ բռնութիւն:

Սովորաբար երկու գիշեր իրարու վրայ միեւնոյն տունը չէի մնար, յաճախ կը փոխէի ու կ՚ընտրէի երկու անցք ունեցող բնակարանները: Պատահած է որ կարմիր զինուորներ մեր դուռնէն ներս մտնէին ու ես խոյս տայի միւս դուռնէն: Օրին մէկը Թոքթաղի մէջ ընկերոջ մը տունը պահուըտած եմ: Կինը շունչը կտրած ներս կը մտնէ ու կը պատուիրէ դուրս գալ: Առանց ժամանակ կորսնցնելու մեքենաբար իրեն կը հետեւիմ: Անկիւնէ զիս կ՚առաջնորդէ դրացիներէն մէկուն տունը, սենեակ մը կը մտցնեն ու դուռը կը փակեն վրաս: Չեմ գիտեր թէ ո՞ւր եմ եւ որո՞ւ տունը: Անհամբեր կը սպասեմ որ ընկերոջս տան խուզարկութիւնը վերջանայ եւ կինը գայ զիս տանելու: Պատին վրայ եղած լուսանկարները կը սկսիմ դիտել, շատ մը ծանօթ զինուորներու կը հանդիպիմ, կ՚ապահովուիմ որ վստահելի տան մէջ «արգելափակուած» եմ:

Շատ երկար կ՚ըլլար պատմել այսպիսի բազմաթիւ դիպուածներ: Կացութիւնը երթալով կը ծանրանար: Հայ սպաները կ՚աքսորէին, Դրօն Մոսկուա քշեցին ու պահուըտիլը կը դառնար անհնար: Քանի մը ընկերներով որոշեցինք գաղտնի անցնիլ վրացական սահմանը:

Յարմար ուղեցոյցներ ճարեցինք եւ լուսնակ գիշեր մը ճամբայ ելանք Երեւանէն: Ցերեկները ախոռներու մէջ պահուելով ու միմիայն գիշերները ձիւնին, բուքին քալելով Բզովդարա հասանք ու յանձնուեցանք վրացական սահմանապահ առաջին պահակախումբին:

Կը մտնենք Սանահին: Հոն կը հանդիպիմ բազմաթիւ սպաներու եւ ընկերներու, Փաստրմաճեան, Ամիրեան, Սէրէնկիւլեան, Վանի Տաճատը եւ ուրիշներ, բոլորը կը սպասեն Թիֆլիսէն գալիք գնացքին: Հեռագրեցի Թիֆլիս Սեպուհին, խնդրելով արագ կարգադրութիւն:

Սանահին հասած առաջին գիշերը հազիւ թէ կը լուսնար, սարսափելի համազարկ մը հրացաններու ու գնդացիրներու Սանահինի ամբողջ ձորը կը դղրդացնէ: Երկու ընկեր, Արշակ եւ Մանուկեան, ստանիկատուն կ՚երթան բան մը իմանալու ու կը ձերբակալուին վրացիներուն կողմէ, (այս երկու ընկերները ի վերջոյ բոլշեւիկներու ձեռքը ինկան ու մինչեւ Գանձակ, Երեւան քշուեցան): Յայտնի եղաւ որ Հայաստանի կողմէն բոլշեւիկները եւ տեղացի Հայերն են յարձակողները: Քանի մը ընկերներով հազիւ հազ կրցանք գիւղէն դուրս գալ, բարձրանալ Մատէն, անկէ Շուլավեր, ապա Թիֆլիս: Վրացական մայրաքաղաքն ալ վտանգի տակ էր եւ խուճապ մը կը տիրէր:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(18) (Շար.)

մշուշով է պատեր աշխատաւոր զանգուածներու գիտակցութիւնը «Հայոց պատմութեան եւ կուլտուրայի անցեալ շրջանների «ոսկեդարերի» առասպելներով, այդ «ոսկեդարերի» չափանիշ վերցնելով հատ ու կենտ վանականների, մեծ մասամբ այս կամ այն փէոդալական հարստահարիչ պրնակալէզ-գովերգուների «լուսաւորչական աշխատանքը»: Այսպ, ժխտելով հայ գիտական պատմագրութեան գոյութիւնը, Խանջեան հետեւեալը կը յայտարարէ. «Մենք չենք թաքցրել եւ չենք թաքցնում, որ նպատակ ունենք քարը քարի վրայ չթողնելու նացիոնալիստական, կղերական, բուրժուական եւ տիրացուական «գիտութիւնից» («Պրոլետար», 21 մայիս, 1932):

Այսօր Խանջեանը կը դանակոծեն իբրեւ «հայկական իտէալի» ջատագով եւ հայ դատի պաշտպան: Տեսնենք, թէ դեռ երէկ այդ նոյն Խանջեանը ինչպէս կը «պաշտպանէր» հայ ժողովրդի դարաւոր իտէալը՝ Հայաստանի մանուկ հանրապետութիւնը.—

«Հայկական հարցը» ըստ էութեան եղել է ոչ այլ ինչ, քան եթէ մի խրտուիլակ: Քէմալական Տաճկաստանն իմպերիալիզմի դէմ պայքարի էր դուրս եկել ազատութեան համար: Տաճիկ ժողովուրդի համակրանքն ու յոյն աջակցութիւնը նա դրանով իսկ իր կողմն ունէր: Այն ինչ, Դաշնակցութիւնն անգլիական իմպերիալիզմի դրդումով ուզում էր վիժեցնել Տաճկաստանի ազատագրական պայքարն իմպերիալիզմի դէմ: Նա յետադիմական գործ էր կատարում եւ անշուշտ չէր կարող ոչ մի յաջողութիւն ունենալ»: («Խ. Հ.», 30 նոյ. 1935, Խ. Հայաստանի 15ամեայ տարեդարձի տօնակատարութեան արտասանած խանջեանի ճառէն):

Խտացած ձեւով ի՞նչ է եղած Խանջեանի մտայնութիւնը երէկ: Այն, որ Հայաստանի համար ներքին սահմանային վէճեր գոյութիւն չեն ունեցած եւ Խորհ. Անդրկովկասի մէջ կը բացակայի ազգային որ եւ է հակամարտութիւն. իսկ Դաշնակցականներու այդ մասին տարածած լուրերը «հրէշային բամբասանքներ» են: Երկրորդ, Խանջեան վճռապէս կը մերժէր հայ ազգային պատմութեան եւ մշակոյթին գոյութիւնը ե մեր անցեալ պատմութիւնը «հէքեաթ եւ կեղծիք» կը համարէր, իսկ հայկական ոսկեդարը «առասպել»: Երրորդ, Խանջեանը իրաւունք կուտար Քէմալին, որ զէնքի ուժով խորտակեց Հայաստանի հանրապետութիւնը: Իսկ Հայկական հարցը անոր համար «խրտուիլակ» մըն է եղած:

Այդպէս կը մտածէր Խանջեանը երէկ: Ի՞նչ պատահեցաւ, որ մէկէն կերպարանափոխուեցաւ այդ ապազգայնացած, հայրենադաւ եւ Մոսկուայի ու Թիֆլիսի հլու կամակատար ու մոլեռանդ հայ համայնավարը: Այս գաղտնիքին բանալին կը գտնենք Հայկոմկուսի նորընտիր քարտուղար Ա. Ամատունիի զեկոյցին մէջ:

Ամատունին մեծ սխալ կը գործէ: Ան Խանջեանը եւ Աշոտ Յովհաննիսեանը նոյն սատրճանին վրայ կը դնէ: Ճիշդ է, երկուքն ալ նոյն տեսակէտներն են ունեցած եւ մէկ գաղափարի ծառայած: Սակայն այդ երկուքին մէջ գոյութիւն ունի մեծ տարբերութիւն, որ վրիպած է Հայաստանի այսօրուան վարիչի աչքէն:

Աշոտ Յովհաննիսեան կը պատկանի հին համայնավարներու բանակին եւ ան մեծցած, ապրած ու կաղապարուած էր նախախորհրդային շրջանին: Հակառակ իր համայնավարական գաղափարաբանութեան, կրնար պատահիլ, որ Աշոտ Յովհաննիսեան իր անցեալ կեանքով եւ դաստիարակութեամբ ինքզինք կապուած զգար հայ ազգային պատմութեան եւ մշակոյթին: Իբրեւ պատմաբանի, անոր համար Հայոց պատմութիւնը չէր կրնար «հէքեաթ եւ կեղծիք» ըլլալ եւ ոչ ալ մեր ոսկեդարը «առասպել»: Կրնար պատահիլ որ Խորհ. Հայաստանի մէջ իր վարած ազգային քաղաքականութեան արմատները թաղուած էին անցեալին մէջ: Ան կը տեսնէր, որ խորհ. դարաշրջանին Հայաստանի հանդէպ գործադրուող անիրաւութիւնները կրկնութիւնն են մեր անցեալ պատմութեան եւ կը ծառանար տիրող անարդարութեան դէմ:

Տարբեր է Խանջեանի պարագան: Աղասին հազիւ քանի տարեկան էր, երբ Հայաստանի մէջ հաստատուեցաւ խորհրդային իրաւակարգ: Իբրեւ քաղաքական եւ կուսակցական գործիչ՝ ան կաղմուորուեցաւ խորհրդային շրջանին եւ հասակ նետեց ու ամբողջովին կաղապարուեցաւ համայնավար կուսակցութեան ծոցին մէջ: Խանջեանը ոչ միայն որ եւ է կապ չունէր մեր ժողովուրդի անցեալին հետ, այլ եւ տարիներէ ի վեր յամառօրէն կը ժխտէր այդ անցեալը: Իր դաւանանքը եղած է համայնավար գաղափարախօսութիւնը եւ կեանքի ուղին՝ Կրեմլի կարմրաշող աստղը: Լէնինի ձգած հատորները ծառայած են իրեն իբրեւ Թալմուտ եւ Ստալինի իւրաքանչիւր խօսքը սուրբ պատգամի տեղ է ընդունած: Ան վայելած է աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին տիրողին բացարձակ վստահութիւնը եւ անոր շնորհիւ էր դարձած Հայաստանի մենատէր իշխանաւորը: Կուսակցութեան ներսը երիտասարդ ցուլի նման պայքարած է աջ եւ ձախ թեքումներուն դէմ եւ ստալինեան ուղեգծի ամէնէն ջերմ եւ հաւատաւոր պահակներէն մէկն է հանդիսացած: Հայրենիք, ազգ, ազգային մշակոյթ եւ Հայկական Հարց անոր համար սարսափ հնչիւններ են եղած եւ անկերպարան «խրտուիլակ»-ներ: Բուն համայնավար գաղափարները կեանքի մէջ իրագործելու համար ոչ մէկ միջոցի առջեւ կանգ է առած եւ հուրով ու սուրով Հայաստանի մէջ հարթած է ընկերվարութեան «յաղթանակի» ճամբան: Այդ հայակործան յաջողութիւններուն շնորհիւ ութ տարի անընդհատ ամուր կեցաւ իր բարձր դիրքին վրայ:

Եւ սակայն, հակառակ այս մեծ տարբերութեան, այսօր Աղասի Խանջեան եւ Աշոտ Յովհաննիսեան միասին կը նստին մեղադրեալի նոյն աթոռին վրայ: Եւ ատիկա շատ բնական է: Երկուքն ալ կը գործէին նոյն երկրին մէջ եւ հաւասար չափով ենթակայ էին Հայաստանի այն առանձնայատուկ (սպեցիֆիկ) պայմաններուն, որոնց զոհ գացին տարբեր պարագաներու տակ:

Նախորդ յօդուածով մենք դիմագծեցինք Ա. Յովհաննիսեանի «սպեցիֆիզմ»ը: Այժմ անցնինք Խանջեանի «նացիոնալ-ուկլոնիզմ-սպեցիֆիզմի»ն, միշտ մեկնելով Ա. Ամատունիի զեկոյցէն:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԵՂԻՇԷ ՔՀՆՅ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

Եղիշէ քահանայ Պարսամեան, Տարօնի առաջնորդական նախկին փոխանորդ, ծնած է Մշոյ վերին Թաղը 1875ին:

Անկէ մօտաւորապէս 300 տարի առաջ Սասնոյ Ահարոնք գիւղին Ստեփան քահանան քիւրտ բարբարոսութիւններուն դէմ ընդվզած, կը լքէ իր արտն ու տունը, կ'առնէ իր ընտանիքը ու կը գաղթէ գիւղէն:

Սասունցիին համար աշխարհի վրայ չկայ աւելի յարմարագոյն վայր քան Մուշը, ուր կը խօսի իր հոգիին ինչպէս պիտի խօսէր իր ծննդավայրը: Եւ Ստեփան քահանայ կը նախընտրէ հաստատուիլ Մուշ:

Այդ թուականը ճշդուած է Ստեփան քահանայի հետը բերած արծաթապատ «Հրաշագործ» Աւետարանով, որ բնաշխարհի մէջ ծանօթ է Սեւ Աւետարան անունով, ինչպէս նաեւ երեսնոց դրակալովը, հետեւեալ արձանագրութեամբ.—

«Կազմեց զդրքակալս Տ. Ստեփանոս քահանան, թվին ՌԼԲ (տառ մը կը պակսի): Ստեփան քահանայ Հէպոյենց տան երեսուն երկուերորդ քահանան էր, որ Մուշ եկած է: Մինչեւ Եղիշէ քահանան, որ կրտսերն է այդ Ահարոնեան տան, տասներկու քահանայ են ձեռնադրուած, որով այդ տունը տուած է 44 քահանայ:

Հէպոյենց քահանայական տան շառաւիղն է Եղիշէ քահանան, որ ծնած է Մշոյ Վերի Թաղը 1876ին, յուլիսի առաջին կէսին, Վարդավառի պահոց հինգշաբթին:

Մկրտութեան անունն է Եղիա: 9 եղբայրներուն մէջ ամէնէն պզտիկը, բայց ամէնէն թանկը, ինչպէս կ'ըլլան բազմանդամ ընտանիքի մը մէջ փոքրերը: Եօթը տարեկանին կը դրկուի Մշոյ Ջիկրաշէն թաղին վարժարանը, իր հօրեղբօրորդի Ստեփան վարժապետի քով, անկէ՝ Վերին Թաղի դպրոցը, վերջը կ'աշակերտի Հ. Մ. Ընկ. Մշոյ Ներսէսեան բարձրագոյն նախակրթարանին, միայն ութ ամիս, որովհետեւ փոքր ընտանեկան միջադէպի մը պատճառաւ հայրը կը դրկէ զինք դպրոցէն:

Հայրը, Կարապետ, շարունակ առեւտուրի համար Պոլսոյ կ'երթեւեկէր: Եղիան կ'առնէ իրեն օգնական: Այսպէս կը սկսի յիշեալին Պուլանըղի եւ Մանազկերտի շրջանակները երթեւեկն ու ծանօթութիւնը իւրաքանչիւր քարին ու սարին, պուրակին ու ծանծաղին, անցքին ու փապարին, առանց երբեք այն ատեն զգալու թէ այդ ծանօթութիւնները օր մը իր կեանքին մէջ ճակատագրական դեր մը կոչուած էին խաղալու:

18 տարեկանին (1894 յունուար 1ին) Պուլանըղի Պատաքեանտ գիւղին մէջ քոլերայէն կը մեռնի հայրը: Ինք կը վերադառնայ Մուշ: Երեք տարի Ցաղջան գիւղին մէջ իբր դրագիր կը ծառայէ եւ 1897ին կ'ամուսնանայ: Մրշոյ եւ Ցաւրան գիւղի մէջ երկու տարի ալ դրագրութիւն ընելէն վերջ 1899ին իրենց (Վերին) թաղի վարժարանին ուսուցչութեան կը կոչուի, իբր երաժիշտ: Կը պաշտօնավարէ 4 տարի: Այդ շրջանին է որ հօրեղբայրը, ծերունի Մկրտիչ քահանան կը վախճանի:

Նոյն տարին թաղեցիներու փափաքին տեղի տալով 1902 օգոստ. 4ին Վանայ Ցանկոյններու պզտիկ տաճար Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյն մէջ Սահակ եպիսկ. Բագրեւանդեանէ ստանալով քահանայական կարգ, կը դառնայ Մուշ, իրենց թաղի վարժարանը, ուր կը պահէ իր կղերի քառասունքը, որմէ վերջ երկու տարի եւս երաժիշտ-ուսուցիչի պաշտօնը կը շարունակէ եւ ապա կը նուիրուի բոլորովին քահանայութեան: 1904ին նախագահ կ'ընտրուի Մշոյ Ջանլեանց որբանոցի հոգաբարձութեան, 1908ի նոյ. 21ին Մշոյ առաջնորդարանի տեղապահ Վարդան Ծ. վրդ. Ցակոբեան առժամեայ առաջն. փոխանորդ կը կարգէ զինք, երբ կ'ընտրուի միաժամանակ Կրօն. Ժողովոյ անդամ եւ ատենադպիր:

1909ին խառն ժողովը կը հաստատէ իր փոխանորդութեան պաշտօնը եւ այդ տարին կ'ընտրուի Երեսփ. Ժողովոյ կրօնական անդամ:

Ունէր չորս զաւակ,— Կարապետ, Շաւարշ, Զաւէն եւ Վազգէն, որոնք իրենց մօրը՝ երէցկին Արեգնազին հետ մէկտեղ ողջ ողջ այրուած են Մշոյ Սոխգոմ գիւղի մարագներուն մէջ:

Եղիշէ քահանայ յեղափոխական խառնուածք ունէր: Անոնց վախէ՝ պաշտպանած եւ պատսպարած է դաշնակցական գործիչներ, որոնց գործակցած է շատ անգամ: Երկար պիտի ըլլար պատմել իր գործունէութիւնը Տարօնի աշխարհին մէջ, բայց իր քաջութեան իբրեւ փաստ՝ յիշենք միայն, որ տարագրութեան տարիներուն՝ լեռ բարձրացաւ իր հօտին հետ, յետոյ 15 հոգինոց խումբով մը, աներեւակայելի դժուարութիւններու յաղթահարելէ վերջ, անցաւ Կովկաս: Իրական ոդիսական մըն է այդ ճամբորդութիւնը,— ձիւնին մէջէն, միշտ գիշերները խաւարին մէջէն, թրքական ու քրտական հետապնդումներու մէջէն, խուսափելով օսմ. բանակին կրակէն: Երբ Կովկաս կը հասնին, անճանաչելի դարձած էին այլ եւս, մարդկային կերպարանքէ դուրս բան մը, այնքան որ իր ծանօթներն իսկ չէին ճանչնար զինք, եւ միայն յուշերով կը ծանօթացնէ ինքզինք: Կը ներկայանայ կաթողիկոսին, որ նախ չի հաւատար թէ Թրքահայաստանէն փախած եկած է, եւ փախուստի պատմութիւնը կը կարծէ երեւակայական: Անուհետեւ Եղիշէ քահանայ կը մտնէ Դրոյի գունդին մէջ, ուր կը ստանայ 2 զին. չքանշան:

Ահա ազգային բեղուն գործունէութեամբ պսակուած այս համեստ քահանան է, որ կը մեռնի հեռու իր հայրենիքէն, հիւրընկալ իտալական երկնքին տակ:

ԱՐԱՄ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

ԶՈՄԸ ԱՆԾԱՆՕԹ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ՇԻՐԻՄԻՆ ԱՌՋԵՒ

ՎԱԼԱՆՍ.— Այս տարի եւս Զ. Ռ. Մ.ի Վալանսի մասնաճիւղը մասնակցեցաւ զինադադարի առթիւ կազմակերպուած թափօրին: Իր մարզական խումբերով, համակիրներով եւ Վալանսի ֆութպոլի լաւագոյն խումբերէն Քողէթ խումբին Ֆրանսացի անդամներով: Թափօրին մասնակցողները 40էն աւելի էին: Պատանի եւ երիտասարդ բոլորն ալ կը կրէին փոխան գլխարկի՝ պէռէներ, մաքուր ու կոկիկ հագուած: Թափօրին առջեւէն կը քալէին երկու կայտառ ու բարձրահասակ տղաք, որոնք բռնած էին խոշոր ծաղկեպսակ մը, որուն մէջտեղը շեղակի զիրար կը խաչաձեւէին, հայեւ-ֆրանսական լայն եռագոյն ժապաւէններ: Զմրան գեղեցիկ արեւն ալ կու գար աւելի փայլը աւելցնել գրաւելով բոլորին ուշադրութիւնը: Դափնիին առջեւէն կը քալէր սեւաչեայ սիրուն պատանի մը գլուխը բարձր ու նայուածքը ուղիղ, որ բռնած էր թարմ ծաղիկը երիզուած եռագոյներով: Ետեւէն կը քալէր խումբին պետը, որուն կը հետեւէր վահագնեան խումբը, զոյգ զոյգ: Թափօրը ճամբայ ելաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Սիամանթօ ակումբէն ուղղուելով Կամպէթթայի ծառուղին, որոշուած ժամադրավայրը, ու կանգ առաւ հոն ուր զետեղուած էր Զ. Ռ. Մ.երուն ցուցատախտակը:

Յետոյ թափօրը սկսաւ յառաջանալ դէպի գետեզերքը հասարակաց պարտէզը, յուշարձանին դէմը պատուի կեցած էին վաշտ մը զինուորներ, կառավարական պաշտօնեաներ, մամուլի ներկայացուցիչներ: Հանդիսաւոր փողը հնչեց, բոլորն ալ մէկ վայրկեան գլխարկնին վար առին եւ թարմ ծաղկեփունջ մը զետեղելէ վերջ հեռացանք: Երբ պարտէզէն դուրս ելանք, մայթերուն երկու կողմը խռնուած բազմութիւնը հիացմամբ կը դիտէր մեր անցքը:

Համաչափ քալուածքով անցանք Վալանսի գլխաւոր պողոտաներէն ու հրապարակներէն մինչեւ գերեզմանատուն, անցքի ընթացքին դուռները, պատուհանները եւ պատշգամները խռնուած ժողովուրդը հետաքրքրութեամբ կը դիտէր մեր խումբը:

Ահա անծանօթ զինուորին շիրմին առջեւն ենք, երկու կողմը բռնած են պատուոյ պահակները: Բոլորս մէկ վար առինք պէռէները ու երկիւղածութեամբ յառաջացանք, մեր ծաղկեպսակը զետեղեցինք ու բոլորս մէկ մարդու նման կանգ առինք, մինչ զինուորները անշարժ կը մնային պատուի առած, յետոյ անցանք գերեզմաններու եղերքէն գրեթէ բոլորս ալ յուզուած վիճակի մէջ:

Տեղական թերթերը գրեթէ բոլորն ալ հիացումով ու գովեստով խօսեցան մեր մասին, մասնաւորաբար Լիոնի Նուվէլիսթ թերթը, որուն մէջ յօդուածագիր մը, Օ. Մ. յիշատակելէ վերջ պատերազմի հայ որբերու այս գեղեցիկ ժէսթը, կ'աւելցնէ թէ բազմաթիւ Հայեր, ուսանող կամ աշխատաւոր, գալով արեւելքէն եւ Ամերիկայէն, կամաւոր գրուեցան Ֆրանսական դրօշին տակ եւ հիացումի արժանացան իրենց քաջութեամբ:

Այս գեղեցիկ արտայայտութիւններէն վերջ, օտարներու բերնով, պղծութիւն մը պիտի ըլլար յիշատակել ռամկավար կամ այլ անուն մարդոց խաղերը Զոմի ձեռնարկին դէմ,— քաղաքապետութեան մեղիգրկածնամակը պահել, եւն.: Սակայն Ֆրանսացիներն ալ գիտեն, որ խեղճուկ վարժուհիով մը առաջնորդուած, ռամկավար թափթփածութեամբ մը կազմուած «Թափօր»ները (Թափօր ընելու համար վկայ կ'ուզէր) չեն կրնար արժանանալ այն յարգանքին, զոր այստեղ կը վայելեն Զոմունիք, յաչս օտարներուն եւ քաղաքապետութեան:

ՎԱՀԱԳՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՄԵԾ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Անցեալ շաբթու, Փարիզէն սկսեալ՝ Ֆրանսայի բոլոր մեծ քաղաքներուն մէջ, տեղի ունեցան ֆութպոլի մեծ մրցումներ միջազգային եւ տեղական լաւագոյն խումբերուն միջեւ: Անոնց կարգին քաղաքիս մէջ ալ տեղի ունեցաւ մեծ մրցում մը,— Հարաւ. Ֆրանսայի ընտիր խումբը ընդդէմ Պելկրատ քաղաքի սերպ խումբին: Հակառակ օրուան ուրիշ մեծ մրցումներու (վիճակախաղ, ձիարշաւ եւ հեծելանիւի մրցումներ), 15.000ի մօտ բազմութիւն մը ժամանակէն առաջ փութացած էր Սթատ Վէրնան Պուխոն խաղադաշտը: Երկու ազգերու քայլերգներէն վերջ, խաղը սկսաւ խլացուցիչ ծափահարութիւններու տակ: Նախ շատ արագ ու քանի մը վայրկեան երկու խումբերն ալ փոխն ի փոխ ցոյց տուին գեղեցիկ խաղարկութիւն մը: Պահ մը Պելկրատի խումբը տիրապետեց խաղին եւ իր հինգ յառաջապահները գնդակը վարպետօրէն իրարու փոխանցելով, սպառնացին Ֆրանսական բերդին: Բայց այն վայրկեանին, երբ զօրաւոր հարուածի մը տակ, ապահով կը նկատուէր առաջին նշանակէտը, գնդակը զարնուեցաւ բերդի ձողին ու դուրս ելաւ գծէն: Քանի մը վայրկեան հաւասար խաղարկութենէ յետոյ, այս անգամ Ֆրանսացիները գեղեցիկ վայրէջքով մը ռմբակոծեցին հակառակորդ բերդը: Այդ միջոցին Պելկրատի յետսապահը ձախաւեր շարժումով մը գնդակը դրկեց իր բերդէն ներս, ապշեցնելով իր ընկերները: Քիչ վերջ հակառակ Պելկրատի հիանալի խաղարկութեան, Ֆրանսացիները անակնկալ կերպով նշանակեցին երկու կէտ եւս, եւ խաղի 30րդ վայրկեանին Ֆրանսացիները ունէին 3 կէտ, Պելկրատ 0: Մնացեալ առաջին կիսախաղին՝ 15 վայրկեանի մէջ Սերպերը իրենց տիրապետող խաղարկութեան շնորհիւ, շահեցան երկու կէտ: Երկրորդ կիսախաղին ընթացքին ալ Սերպերը պահեցին խաղին գերակշռութիւնը, անոնց ամէն մէկ վայրէջքը կամ փասը կը վերջանային որոտընդոստ ծափահարութիւններով եւ բացագանչութիւններով: Խաղը վերջացաւ Ֆրանսացիներու մէկ կէտ եւ Պելկրատցիներու 3 կէտ նշանակումով: Խումբը յաղթական հռչակուեցաւ 5—4ով:

Այս մրցումին բացումը ըրին Մարսէյլի 50ի մօտ խումբերէն զատուած 22 խաղացող փոքրիկներ (14 տարեկան): Հ. Մ. Ը. Մ.էն ընտրուած էր փոքրիկն Ժիրայր Ռազբճեան, 14 տարեկան, Հ. Մ. Ը. Մ.ի փոքրերուն բերդապահը, որ շատ լաւ կերպով պաշտպանեց իր բերդը:

Վ. Քիւփէլեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (34)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Այնպէս որ, առանց դժուարութեան եւ շնորհիւ կարգ մը կեղծ թուղթերու, անմիջապէս պաշտօն ստացայ պատերազմական նախարարութեան մէջ, բնականաբար գործին յաջողութեան համար առատ կաշառք տալէ մէկ, երկու միամիտ ծանօթներու: Նախարարութեան բարձրաստիճան պաշտօնատարները իմացեր էին որ լաւ ռուսերէն գիտէի ... Եւ ահա օրին մէկը Թուրք սպայ մը զիս առաջնորդեց երկու Գերմանացի զինուորականներու մօտ որոնք անդամ էին Լիման ֆօն Զանտերսի հրամանատարութեան տակ գործող թուրք եւ գերման զինուորական մարմինին: Այդ տեսակցութեան ընթացքին որ անշուշտ տեղի կ'ունենար թուրքերէն լեզուով, ինծի ըրին հետեւեալ առաջարկը — Կովկաս պիտի երթայի եւ տեղեկութիւն պիտի հաւաքէի ռուսական բանակին շարժումներուն եւ յետագայ ծրագիրներուն մասին. այս ծառայութեան փոխարէն պիտի ստանայի կարեւոր գումար մը իբրեւ վարձատրութիւն ...

Անմիջապէս «ընդունեցայ» այդ առաջարկը. կամ, աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել, հաւատացուցի խօսակիցներուս թէ կ'ընդունէի:

Յետոյ թրքական ինթէլիճընսէն անդամ մը — եթէ այդ բացատրութիւնը շա՛տ չէ Թուրքերուն համար — ինծի պարզեց սպայակոյտին բոլոր գաղտնիքները՝ առանց բացառութեան ... եւ մասնաւորապէս շեշտեց հետեւեալ պարագան.— Էնվէր փաշան Ռուսերուն վրայ անակնկալ յարձակում մը պիտի կատարէ ... Թրքական Գ. զօրաբանակով ...

Ի՞նչ պիտի ըլլար իմ դերս — Կովկաս երթալով ռուսական Սպայակոյտին պիտի հաղորդէի Էնվէր փաշայի ծրագրին ճիշդ հակառակը, որպէսզի սպայակոյտը «քնանար» եւ պատրաստութիւն չտեսնէր ... Չէի կրնար երեւակայել աւելի անպատկառ առաջարկ մը, մանաւանդ որ զրոյց կը շրջէր նոյն իսկ թէ Էնվէր փաշա ռուսական բանակները ջախջախելէ յետոյ պիտի յառաջանար դէպի Աֆղանիստան եւ Հնդկաստան ...

Գալով իրենց ռազմավարութեան, թրքական զօրաբաժին մը ճակատամարտի պիտի բռնուէր ռուսական զօրաբաժինի մը հետ, իսկ ուրիշ երկու զօրաբաժիններ պիտի անցնէին Ռուսերուն կռնակը՝ Սարըղամիշի մօտերը: Այդ սկզբնական կռիւներէն վերջն էր որ Գ. զօրաբանակը պիտի յարձակէր Կարսի վրայ:

Քանի մը օր վերջը արդէն Կովկաս էի՝ իմ հայրենակիցներուս քով ... իբրեւ «լրտես» ... ի փառս օսմանեան կայսրութեան. ժամանակ չկորսնցուցի եւ առաքելութեանս գաղտնիքը հայրենասիրաբար յայտնեցի ռուսական սպայակոյտի պետերուն:

Ռուսական ինթէլիճընսէն կարեւոր պաշտօնատար մը սոխեց որ դարձեալ Պոլիս վերադառնայի լուր տալու համար Թուրքերուն թէ ինծի «վստահուած» գործը «խղճմտօրէն» կատարած էի ... Ու վերադարձայ: Թուրքերն ու Գերմանացիները գրկաբաց ընդունեցին զիս եւ նոր առաջարկներ ըրին:

— Ցունուարին Կարսի մէջ կը տեսնուինք եւ ապահով ենք որ աւելի կարեւոր լուրեր կուտաք մեզի այնտեղ, ըսին երբ կը մեկնէի իրենց քովէն անգամ մըն ալ չվերադառնալու համար:

Ռուսիա վերադարձայ նորէն քանի որ չէի գիտեր թէ ինչ անակնկալ դէպքեր կրնային պատահիլ մէկ օրէն միւսը:

1914ի դեկտ. 31ին Թուրքերը յարձակեցան, բայց ի՜նչ մեծ եղաւ իրենց զարմանքը երբ տեսան որ ռուսական բանակը ոչ միայն քնացած չէր այլ առաւել քան երբեք արթուն էր զիրենք դիմաւորելու եւ ջարդելու համար: Կրնամ ըսել որ Թուրքերուն ամէն մէկ ձեռնարկը այդ կռիւներուն ընթացքին յուսահատօրէն ձախողեցաւ եւ բանակները իրարու ետեւէ՝ ջարդուփշուր եղան լեռներուն վրայ:

Թրքական Գ. զօրաբանակը բնաջինջ եղաւ 1915 յունուար 15ին: Չորս շաբաթ առաջ, դեկտ. 6ին Կովկասի ճակատը ուղարկուած 90.000 զինուորներէն 70.000ը սպաննուած էին. մնացորդէն միայն 12.000 հոգի կրցան Պոլիս վերադառնալ յոգնած ու վիրաւոր:

ԳԼՈՒԽ 15

ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԳՈՐԾԵՆ ԱՆՏԵՍԱՆԵԼԻ ՄԵԼԱՆԸ

Ինչպէս ըսի պատերազմի ամբողջ տեւողութեան բրիտանական ինթէլիճընսը՝ ծովակալութեան եւ պատերազմական նախարարութեան հետ գործակցաբար, խիստ գրաքննութեան կ'ենթարկէր Անգլիայէն մեկնող ու Անգլիա ուղարկուած նամակները: Միաժամանակ բոլոր Անգլիաբնակ օտարականներուն վրայ հսկողութիւն կը կատարուէր: Խորհրդարանը կարգ մը նոր օրէնքներ քուէարկած էր պատերազմի յայտարարութենէն անմիջապէս յետոյ, լայն իրաւասութիւններ տալով ոստիկանական տեսչութեան: Մամուլը, հեռագիրները եւ հեռաձայնի խօսակցութիւնները նոյնպէս գաղտնի սպասարկութեան հսկողութեան ենթարկուած էին:

Այս նախազգուշական միջոցները մէկ հիմնական նպատակ ունէին — ջնջել որ եւ է լուր որ կրնար օգտակար ըլլալ թշնամիին:

Մեր ուշադրութեան առարկայ դարձուցած էինք մասնաւորաբար անտեսանելի մելանը որուն էութեան մասին կարգ մը տեղեկութիւններ պիտի տամ հիմա: Ծածկագիր բառարաններով ալ թղթակցութիւններ կը կատարուէին անշուշտ բայց լրտեսները ընդհանրապէս կը նախընտրեն «անգոյ մելանը»:

Անտեսանելի մելան կամ encre sympathique անունը կուտան այն հեղուկներուն որոնք «տեսանելի» հետք չեն ձգեր թուղթին վրայ, անոնց ներկայութիւնը կը հաստատուի ջերմութեան կամ քիմիական բաղադրութեան մը ազդեցութեան տակ:

Ահաւասիկ ցանկ մը այդ «մելաններէն» որոնց գործածութիւնը ընդհանրացած է, բնականաբար ցանկս ամբողջական չէ.—

Ա.— Կապարուր (քուրշուն թօզու) այս հեղուկով գրուած նամակի մը տառերը ջերմութեան ազդեցութեան տակ կը սեւնան:

Բ.— Պղինձէ բորակատ (nitrate) — միեւնոյն փորձով՝ տառերը կը կարմրին:

Գ.— Նիքէլի բորակատ — տառերը կանանչ գոյն մը կ'առնեն:

(Շար.)

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը բաւիրէ կռիւզք եւ կեփին խումբի, ինչպէս նաեւ Թալօտիքրի ընկերները, 28 Նոյ. շաբաթ ժամը 8ին, Թուրեան գրադարանին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան ենթակոմիտէի ընկերները, այս կիրակի (29 Նոյ.) կէսօրէ վերջ ժամը 5ին, սովորական հաւաքատեղիին մէջ՝ կարեւոր օրակարգ: Կը դասախօսէ ընկ. Հ. ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ: Ներկայ կ'ըլլայ նաեւ կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՋԱՒԱՐԵԱՆ ենթակոմիտէի (Մարսէյլ) ժողովը՝ 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Վարանդեան սրահին մէջ: Կը դասախօսէ ընկ. Հ. ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ՝ Ներկայ կ'ըլլայ նաեւ կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 29 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse. Մարսէյլ: Կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր Կարօ ենթակոմիտէի ժողովը, վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, ընկ. Մուրատ Մուրատեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ՝ ներկայանալ անդամատետրով:

ՊՈՄՈՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ՝ ներկայանալ անդամատետրով:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Փարիզի եւ շրջանի կոմիտէներու կողմէ

29 *Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին,* Sociétés Savantes*ի* D. *սրահին մէջ,* 8 Rue Danton, *մէթրօ Օտէօն:*

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Նիւթ ունենալով «Հար. Ամերիկան եւ Հար. Ամերիկայի Հայութիւնը»

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է ԲՈԼՈՐԻ ՀԱՄԱՐ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ «Անտօք» ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ «Կռիշք» եւ «Կեփին» խումբերու

վաղը կիրակի, 29 Նոյ. երեկոյեան ժամը 8ին

Սալ տ'Արմօնիի մէջ (Պլանէմա Ռօյալի մօտ)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին՝ արտասանութիւն, երգ, մեներգ եւլն.:

Կը ներկայացուի զաւեշտ մը.

Ճաշերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 2.50 ֆր., վիճակախաղի մասնակցելու իրաւունքով:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Կոմիտէին

Այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Նիւթ ունենալով օրուան քաղաքական կացութիւնը:

Կը հրաւիրուին երկսեռ հայրենակիցները:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Իսի լէ Մուլինոյի Զաւարեան կոմիտէին կողմէ

Այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Maison du Peuple*ի* մէջ, (Ave. Verdun*ի* վրայ, կալիէնիի եւ մէռիի միջեւ)

Ցրդ. յարկ Թիւ 10 եւ 11 սրահը:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ *սափրիչի խանութի* gérance*ի համար ամուսնացած այր եւ կին մը, որ գիտնան արհեստը, կամ կանանց սափրիչ մը որ գիտնայ լաւ ֆրանսերէն: Դիմել՝ Պ.* HENRI*ի,* 1 Passage du Poteau, *Փարիզ* (18), au coin de la rue du Poteau, *մէթրօ* Porte Montmartre

---

Ստորագրեալներս, Ռ. Հայաստանի մէջ Նոր Սեբաստիոյ շինութեան զօրավիգ կանգնելու, ինչպէս նաեւ տեղւոյս հայրենակիցներուն օգտակար ըլլալու միտումով, հաւաքուեցանք եւ որոշեցինք վերակազմել Սեբաստիոյ Նահանգային Միութիւնը: Քանի քանի անդամներ դիմեցինք Պ. Վ. Գարաեանի գումարել տալու համար ընդհանուր անդամական ժողով եւ ընտրելու օրինական վարչութիւն մը, ըստ Նահանգային Միութեան ծրագիր կանոնագրին եւ իր քով գտնուած գոյքերը յանձնել:

Այս անգամ հրապարակաւ կը խնդրենք Պ. Վ. Գարաեանէ ընդհ. ժողովի հրաւիրել բոլոր Սեբաստահայերը եւ այլեւս չյամառիլ ձգձգել Միութեան անցեալ շրջանի հաշուետուութիւնը:

Ստորագրեալներս անհրաժեշտ կը գտնենք հրապարակաւ յայտարարելու թէ ինչպէս ասկէ առաջ նոյնպէս յառաջիկային օրինաւոր չէ Պ. Վ. Գարաեանի իր անուան կցած լիազօր-ներկայացուցիչի մակդիրը:

Գ. Գարակէօզեան, Ա. Տիւրկէրեան, Յ. Մարտիրոսեան, Տօքթ. Ա. Պօղոսեան, Ա. Խոռխոռեան, Ա. Կիւրեղեան, Հ. Փամպուգեան, Լ. Երանոսեան, Գ. Հէրտէմեան, Յ. Զուպուճէրեան:

Փարիզ, 26 Նոյ. 936

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Նշան Տինքճեան կը ծանուցանեն թէ իրենց մօր եւ զոքանչի՝ ՄՆՈՒՇ ԹԻՔԻՃԵԱՆի մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան արարողութիւն պիտի կատարուի Թիէի գերեզմանատան մէջ, 29 *Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, իսկ 4.30ին իրենց բնակարանին մէջ,* 4, րիւ տը լ'Էնտիւսթրի, Փարիզ(13):

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՍԱԼՆԱԹ ԶՕՐԻ Հայր. Միութեան փարիզի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը վաղը, կիրակի 29 նոյ. երեկոյեան ժամը ճիշդ 5.30ին, Ժանթիյի հայկ. դպրոցին մէջ, *19 Rue de Paris, Gentilly*: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր հայրենակիցներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ Լսարանի հերթական դասախօսութիւնը 29 *Նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին,* 5, րիւ տը լ'Էքլիբս, *Մարսէյլ: Կը դասախօսէ* Պ. Ուշագլեան, *կը նուագէ* Պ. Հայկ Թիւթիւնեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բարձր Հայքի Հայր. Միութեան ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ կիրակի, (29 *Նոյեմբեր*) *կէսօրէ վերջ ժամը 3ին,* 6 րիւ տէ Փըթիթ Մարի, *Արարատ ճաշարանի վերնայարկը: Բացակայողները պիտի կորսնցնեն իրենց անդամակցութեան իրաւունքը՝ եթէ նամակով չի տեղեկացնեն իրենց բանաւոր բացակայութիւնը:*

ՀԱՅ ԵՐԳԸ ԱՆԹԵԼՈՎ

Այսօր, շաբաթ ժամը 19ին, Պրիւքսէլի անթելի ֆրանս. կայանէն պիտի երգէ Պէն-Ասլա (Պլումպէրկ), Օր. Մարգրիտ Բաբայեանի աշակերտներէն: Յայտագրին մէջ է Կոմիտաս Վ.ի «Անտունի»ն, «Օրօր»ը եւ «Զ'նար ես»:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան Անկէնի մասնաճիւղին կողմէ

Նախագահութեամբ ՏԻԿ. Ե. ՊԱՐԿԻՐՃԵԱՆԻ

Ի ՆՊԱՍՏ ԱՂՔԱՏ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐՈՒ ԵՒ ՈՐԲԵՐՈՒ

13 դեկտ. կիրակի օր ժամը 15էն մինչեւ կէս գիշեր

Salle des Fêtes*ի մէջ,* **30 Rue du Casino, Enghien-les-Bains**

Երեկոյթին ամբողջ զուտ հասոյթը կը յատկացուի Պետ. Հայ Կ. Խաչին եւ Որբերու Օգն. Մասնաճիւղին:

Նուագախումբ ԿԱՐԻՕ=ՔԱՆԹԻ (Թանկօ եւ ճազ)

ՊԱՐ, ԵՐԳ ԵՒ ՀԱՃԵԼԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ—ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ ՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ 10 ֆրանք:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Տեղի կ'ունենայ 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, COLISÉE*ի* շքեղ սրահին մէջ՝

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

ՆՈՒԱԳ.— Հ. ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ (Գոնսէրվաթուարի Ա. Մրցանակին արժանացած), ընկերակցութեամբ *ՕՐ. Ա. ՍԱՆՏԱԼՃԵԱՆի* (*Prix de l'École Normale de Musipue*):

ՄԵՆԵՐԳՆԵՐ.— ՕՐ. Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Գոնսէրվաթուարէն) եւ *ՏԻԿ. Ե. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆԷ,* մասնակցութեամբ Mme ANDRÉ ARNOT*ի,* (*Pianiste Accompagnatrice au Conservatoire*):

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՊԱՐ.— ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՂԱԶԱՐԵԱՆՆերու կողմէ:

Կը ներկայացուի ՍԻՐԱՀԱՐԸ ՍԵՂԱՆԻՆ ՏԱԿ (զաւեշտ)

ՊԱՐ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ — *ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ*

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ
ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 Նոյեմբեր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս,

Salle des Ingénieurs Civils*ի սրահին մէջ,*

19 Rne Blanche, Métro: Blanche et Trinité

Պիտի խօսին՝ ֆրանսացի եւ ուրիշ արհեստակից մասնագէտներ,

Հ. Ս. Միութեան կողմէ խօսք պիտի առնեն

Պ. Պ. ԳԷՈՐԳ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ եւ ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ:

Կը ցուցադրուին հայ սափրիչ-սափրիչուհիներու կողմէ պատրաստուած կանանց մազերու ամենավերջին նորաձեւութիւնները՝ ֆրանսական եւ հայկական թղթակիցներու ներկայութեամբ:

ԱՆՈՒՇԱՀՈՏՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄ:

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին թառիստ Պ. Աբգար

հռչակաւոր պարուհի HUGUETTE O. BIN

եւ դաշնակահարուհի ANGÈLE ALICE (7 տարեկան). *ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ:*

14 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ արանց 8 ֆր., կանանց 6 ֆր.:

Տոմսերը կը ծախուին բոլոր սափրիչներու մօտ:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ **(141)**

ՋԱՐԹՕՆՔ

(*ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ*)

—o—

Ծաղկախտէն դէմքը այնպէս էր աւրուած, որ գիւղացիք կատակելով կ'ըսէին իրարու. «Եթէ բուռ մը սիսեռ նետես դէմքին՝ հատ մը գետին չիյնար»: Անշուշտ ասիկա չարամիտ չափազանցութիւն մըն էր, բայց հիւանդութեան այդ հետքերու պատճառով անունը մնացեր էր Ձախուր Արթիւշ:

Ձախուր Արթիւշի լայն դէմքին վրայ կը ցցուէր պատկառելի քիթ մը, որ Բագոսեան անժուժկալ պաշտամունքի պատճառով, հետզհետէ խոշորցած էր եւ փայլճանի գոյն ստացած՝ բոլորովին ուրանալով ազգային ծագումը: Շատ փոքր եւ անհանդարտ աչքերը գրեթէ կը կորսուէին թաւ յօնքերու տակ, կուրծքին կը փռուէր ցանցառ երկար մօրուք մը, որու մէջ արծաթի թելերը սպառնագին արագութեամբ կը բազմապատկուէին:

Արթիւշը, ճարպիկ վաճառական մը ըլլալէ զատ, կը համարուէր պարսկաբնակ այդ գիւղի նախախնամութիւնը իր բազմատեսակ ծառայութիւններով, զորս սիրայօժար կընծայէր իրեն դիմողներուն: Գիւղի աղքատներէն (երեւելիներ) սկսած մինչեւ նորատի հարսերը, առանց քաշուելու այդ անհաւատին կը դիմէին՝ իրենց ընտանեկան դժբախտութիւններու պատմութիւնը անոր գաղտնապահութեան վստահելով: Քինինի պաշարը Արթիւշին վստահեցուցած էր բժշկական մեծ հռչակ մը այդ ճահճատենդի բոյնին մէջ, ուր տղամարդ, կին ու երեխայ տարին տասներկու ամիս ջերմէ կը տառապէին: Քինինի բարեբար ազդեցութեան հետեւանքով, ամէն կարգի հիւանդներ կը դիմէին Ձախուր Արթիւշին, որ համեստ գումար մը միայն կը պահանջէր իր ծառայութեանը համար:

Ամէն տեսակ հիւանդներ բժշկելու կարողութեամբ միայն չէր սահմանափակուեր Արթիւշի համբաւը, որ գիւղէ գիւղ տարածուած էր: Անոր հռչակը որպէս գրբաց ու համայիլ շինող գլեր անցեր էր շրջակայ գիւղերու մոլլաներէն:

Գիւղացիք կ'ըսէին, որ «եթէ Արթիւշի շինած համայիլը քարի վրայ դնես, քարը օխթը տեղով կը ճաթի»: Զրեր կիներ, նորահարսեր, որոնց ամուսինները ուրիշ կիներու ետեւէ կը վազէին, ափ կ'առնէին Արթիւշի գիւքեանի առջեւ՝ անկէ ճար մը, դարման մը սպասելով:

— Հա, քուրիկս,— կ'ըսէր Արթիւշը,— էս նուսխան, որ կը տեսնես, սատանան իսկ կոտոտէն բռնած, պոչին վրայ կը տնկէ: Արեւը չծագած՝ չորս բոլորը կը դառնաս, օխթը անտեղ մը կ'երթաս, նուսխան քարի մը տակ կը դնես, օխթը անգամ քարի չորս բոլորը կը դառնաս, օխթը անգամին ալ կը թքնես քարի վրայ, վերջէն երկու աքլոր կը բերես ինծի, մէկը բոլորովին ճերմակ, միւսն ալ սեւ, անոնց արիւնով էնպէս զօրպայ գիր մը գրեմ քեզի, որ էրիկդ մխլասուղի նման քեզի փակի, ալ էն Մէհմէտի հոտած կնկանը չնայի: Արխային մնա, մարդուդ աչքը էնպէս մը կապեմ, որ ճէննէթի հուրիմելէքն ալ աչքին տգեղ երեւայ:

Ահա այսպէս, մեծ, հռչակուած մարդ մըն էր Ձախուր Արթիւշը:

Արտաքուստ անոր գիւքեանը ողորմելի տեսք մը ունէր, ինչպէս գիւղի բոլոր տները: Խանութի ներքնակողմը երկու մասի բաժնուած էր չթէ ծուած աղիւսի բարակ պատով մը. առաջին մասը գիւքեանն էր, ետեւի կողմը Արթիւշի ննջարանը, պահեստը, խոհանոցը, ընդունարանը: Դիւքեանը, որ միակ լայն դուռ մը ունէր, նեղ ու երկար պատուհան մը դրանքով, շատ ալ ուղիղ չէր համեմատելի տիրոջ առեւտրական մեծ համբաւին հետ: Պատին երկնցած տախտակներու վրայ, անկարգ ու փոշոտած ցուցադրուած էին զանազան կարգի ապրանքներ: Քանի մը կապոց հնդկի ծրար, լուցկիի եւ աժան սիկարէթներու բազմաթիւ տուփեր, քօրաէթապի թէյի բաժակներ իրենց տակերով, թէյի ծրարիկներ, անյիշատակ ժամանակներէ մնացած երկու անփայլ սամավարներ, թղթէ տուփերու մէջ լեցուած սանր, թել, մատնոց ու զարմանալի փայլուն գոյներով դեղին եւ կարմիր ծաղիկներով զարդարուած չիթի քանի մը ծրարներ: Դրան մօտ՝ թիթեղէ մեծ ամանով մը նաւթ, անհրաժեշտ ժանգոտած չափերով:

(Շար.) **ՄԱԼԽԱՍ**

■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 29 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 29 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3282

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԱԶԱՏ ԵՒ ԱՆԿԱԽ ԵԳԻՊՏՈՍ

Անգլիոյ երեսփոխանական ժողովը նոյեմբեր 24ին եւ Ծերակոյտը նոյեմբեր 25ին միաձայնութեամբ վաւերացուցին անգլեւ-եգիպտական Բարեկամութեան եւ Զինակցութեան դաշնագիրը, որ Լոնտոնի մէջ կնքուած էր անցեալ օգոստոս 26ին:

Դարերով օսմանեան Սուլթաններու եւ աւելի քան կէս դար անգլիական մարզպաններու գերիշխանութեան տակ ապրելէ ետք, եգիպտական ժողովուրդը ահա վերջապէս ձեռք կը բերէ իր ազատութիւնը, եւ շուտով իբրեւ անկախ եւ ինքնիշխան պետութիւն կը մտնէ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ:

Հայրենակորոյս հայ ժողովուրդը իր սրտագին ողջոյնները կ'ուղղէ նորազատ եգիպտական ժողովուրդին, որ իբրեւ ժառանգորդը դարաւոր բարձր քաղաքակրթութեան եւ մշակոյթի մը՝ լիովին արժանի է ազատ եւ անկախ ապրելու: Վերապրող հին ազգերէն շատ քիչեր միայն կրնան պարծենալ իրենց ա՛յնքան փառաւոր անցեալով որքան Եգիպտացիները:

Դիւրին չեղաւ յանգիլ այս արդիւնքին: Եգիպտոսի ներկայ սերունդը Զինադադարի օրերէն սկսեալ բուռն պայքար մղեց գերիշխան պետութեան դէմ, որ իր երկիրը մտած էր 1882ին՝ զապելու պատրուակով Արապի փաշայի գլխաւորութեամբ ծագած զինուորական-ազգայնական ապստամբութիւնը ընդդէմ խաիվին: Եւրոպացիներ սպաննուած եւ կողոպտուած էին, անգլիական զինուորները Եգիպտոս մնացին՝ կարգապահութեան հսկելու համար, ու հետզհետէ տեղաւորուեցան հոն՝ ձեռք առնելով երկրին ամբողջ վարչութիւնը՝ խորհրդականներ տեղաւորելով կարեւոր պաշտօնատուններու մէջ: Արդէն 1879էն ի վեր անգլեւ-ֆրանսական հակակշիռի ենթարկուած էր եգիպտական ելմտական վարչութիւնը:

Մինչեւ ընդհանուր պատերազմ Եգիպտոս հարկատու էր Թուրքիոյ Սուլթանին (Սուլթան Սէլիմ Ա.էն ի վեր որ զայն գրաւած էր 1517ին) եւ կը կառավարուէր Խտիւի մը կողմէ: Պատերազմը ջնջեց օսմանեան այս անուանական գերիշխանութիւնն ալ (17 դեկտեմբեր 1914) եւ յաջորդ օրը Անգլիացիները խտիւին փոխարէն «Սուլթան Եգիպտոսի» տիտղոսով գահ բարձրացուցին Մէհէմմէտ Ալիի սերունդէն Հիւսէյին Քեմէլ փաշան: Այս վերջինին յաջորդեց հանգուցեալ Ֆուատ Ա., որուն զաւակն է ներկայի երիտասարդ Ֆարուգ թագաւորը:

Պատերազմի վաղորդայնին, երբ օրակարգի վրայ էր ազգերու ինքնորոշման սկզբունքը, Եգիպտոսի մէջ եւս ի յայտ եկաւ ազգայնական շարժում մը՝ որուն հոգին ու ղեկավարն էր՝ հանգուցեալ Զաղլուլ փաշան: Անգլիացիք քանիցս աքսորեցին զայն. սակայն ամբողջ երիտասարդութիւն մը կար Զաղլուլի ետին. քանի՛ աւելցան խստութիւնները, ա՛յնքան ուժգնօրէն պոռթկաց ազգայնական զգացումը երիտասարդ Եգիպտացիներու հոգին մէջ:

1921ին Լորտ Միլների գլխաւորութեամբ պատուիրակութիւն մը ղրկուեցաւ Եգիպտոս, լեզու գտնելու համար եգիպտական կառավարութեան հետ: Այս առաքելութիւնը ձախողեցաւ: Եւ սակայն 1922 փետրուարին վարչապետ Լոյտ Ճորճ պարտաւորուեցաւ հրատարակել յայտարարութիւն մը, որով վերջ կը գտնէր անգլիական թեւարկութիւնը եւ Եգիպտոս կը դառնար անկախ եւ գերիշխան պետութիւն մը: Անգլիա իրեն կը վերապահէր չորս կէտեր. 1. Բրիտանական կայսրութեան հաղորդակցութեանց ապահովութիւնը Եգիպտոսի մէջ. 2. Եգիպտոսի պաշտպանութիւնը ամէն կարգի օտար յարձակումներու եւ միջամտութեանց դէմ ուղղակի կամ անուղղակի. 3. Օտար շահերու եւ փոքրամասնութեանց իրաւունքներու պաշտպանութիւն. 4. Սուտանի խնդիր:

1922ի այս յայտարարութիւնը չգոհացուց Եգիպտոսի ազգայնականները, որոնք կը ձգտէին իրական անկախութեան: 1929ին երբ Անգլիոյ մէջ իշխանութեան գլուխ անցաւ Մաքտոնըլտի աշխատաւորական դահլիճը, Եգիպտ. կառավարութիւնը առիթէն օգտուելով նոր բանակցութեանց ձեռնարկեց Լոնտոնի մէջ՝ արտաքին գործերու նախարար Հէնտէրսընի հետ: Բանակցութիւնները տեւեցին մինչեւ 1930 եւ ո եւ է դրական արդիւնքի չյանգեցան:

Հարկ եղաւ սպասել մինչեւ իտալեւհապէշական պատերազմը, երբ Ափրիկէի եւ Միջերկրականի մէջ ստեղծուած նոր եւ ծանր կացութիւնը ստիպեց անգլիական կառավարութիւնը աւելի ճկուն ըլլալ եւ ընդունիլ Եգիպտոսի պահանջները: Անցեալ տարի դեկտեմբերին եգիպտական կուսակցութիւնները միացեալ ճակատ կազմեցին եւ նոր բանակցութեանց մտան անգլ. կառավարութեան հետ, այս անգամ ո՛չ թէ Լոնտոնի, այլ Գահիրէի մէջ, ինչ որ գիջում մըն էր Անգլիոյ կողմէ: Մեծ դժուարութիւններ չյարուցին եգիպտական պահանջներուն դէմ եւ զիջեցան նոյնիսկ Սուտանի խնդրին մէջ:

Օգոստոս 26ի դաշնագրով Եգիպտոս կը դառնայ ազատ ու անկախ պետութիւն: Անգլիացիները Եգիպտոսի հետ 20 տարի պայմանաժամով կը կնքեն զինակցութիւն մը, որով յանձնառու կ'ըլլան պաշտպանելու զայն օտար յարձակումներու դէմ: Եգիպտացիները պարտաւոր չեն օգնելու Անգլիոյ, երբ այս վերջինը պատերազմի երրորդ պետութեան մը դէմ, եգիպտական հողէն դուրս:

Անգլիա՝ ընդունելով հանդերձ որ Սուէզի ջրանցքը Եգիպտոսի հողային ամբողջութեան մաս կը կազմէ, նկատի ունենալով առնոր տիեզերական հանգամանքը, մանաւանդ բրիտանական կայսրութեան հաղորդակցութեանց համար ունեցած կենսական կարեւորութիւնը, իրաւունք պիտի ունենայ զօրք պահելու այդ շրջանին մէջ: Խաղաղութեանատեն ցամաքային զինուորները առաւելն 10,000, օդանաւորդները 400 հոգի պիտի ըլլան: Պատերազմի կամ միջազգային բարդութեանց պարագային այս թիւերը պիտի աւելնան ըստ պահանջքի: Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ շրջանին մէջ գտնուած անգլիացի զինուորները մինչեւ ութ տարի պիտի փոխադրուին Սուէզի շրջանը, ուր մասնաւոր զօրանոցներ պիտի շինուին անոնց համար: Ջրանցքէն դէպի Գահիրէ եւ Աղեքսանդրիա նոր խճուղիներ պիտի շինուին: Անգլիական բանակը մեքենաշարժ դարձած ըլլալով, ի պահանջել հարկին անմիջապէս կարելի պիտի ըլլայ զօրք փոխադրել վտանգուած շրջանները:

Քափիթիւլասիոնները եւ Խառն դատարանները՝ զորս կարելի չէ հաշտեցնել երկրի մը անկախութեան հետ՝ պիտի ջնջուին, շահակից պետութեանց հետ խորհրդակցաբար:

Մէկ խօսքով Եգիպտոս կը դառնայ ազատ եւ անկախ: Իր առջեւ կը բացուի բարօրութեան, բարգաւաճման ու զարգացման նոր դարաշրջան մը: Ի սրտէ յաջողութիւն կը ցանկանք եգիպտական ազգին, որ դարերէ ի վեր իր հողին վրայ այնքան սիրալիր ասպնջականութիւն կուտայ մեր հայրենակիցներուն, որոնք իրենց երկրորդ հայրենիքը նկատած են զայն եւ անշահախնդրօրէն ծառայած, Նուպարի եւ ընկերներուն պէս պետական մեծ դէմքեր ալ պարգեւելով անոր:

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ՀԶՕՐ՝ ԶԻՆՈՒՈՐ. ԵՒ ՔԱՂԱՔ. ՏԵՍԱԿԵՏՈՎ

ՏԱԼԱՏԻԷԻ ՃԱՌԸ

Երեսփ. ժողովի ելմտական յանձնաժողովին հրաւէրին վրայ, պատերազմական նախարարը ներկայացաւ յանձնաժողովին, որուն առջեւ յայտարարեց թէ խելագարութիւն կամ անձնասպանութիւն կը համարի կրճատել զին. ծառայութեան շրջանը, մանաւանդ որ պատերազմի սերունդին ձգած բացն ալ գոցուած չէ: Աւելցուց թէ դահլիճն ալ համամիտ է իրեն՝ զօրացնելու համար ազգ. պաշտպանութիւնը: Եւ եթէ ներքին վէճերը, ընկերային պայքարները վնաս հասցնեն երկրին սպառազինութեան, ձեռք պիտի առնէ խիստ միջոցներ, ի կատար ածելու համար իր առաքելութիւնը: Յայտարարեց նոյնպէս թէ չի բաւեր զինուիլ զինուորական միջոցներով, անհրաժեշտ է նոյնպէս զինուիլ հոգեպէս, բարոյապէս, ատոր համար պիտի աշխատի բանակը հեռու պահել քաղաքական եւ կուսակցական վիճաբանութիւններէ:

*** Ծովային նախարարը եւս յայտարարեց թէ յաւելուածական վարկ պիտի պահանջէ, զօրացնելու համար նաւատորմը:

Լէոն Պլումի ճառը

Ուրբաթ երեկոյ Փարիզի ձմեռնային Վելոտրոմին մէջ ճառ մը խօսեցաւ Լէոն Պլում, պարզելով Ֆրանսայի քաղաքին կացութիւնը: Երբ բեմ կը բարձրանար, ժողովուրդը սկսաւ պոռալ.— «Թնդանօթ եւ օդանաւ տուէք Սպանիոյ».— «Կեցցէ Լէոն Պլումը» — «Պլումը գործի՛»: Յետոյ «Էնթէրնասիոնալ»: Սկսելով իր ճառը, Լէոն Պլում յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը կը ներկայացնէ Ժող. Ճակատը, — դժուար է տապալել ներկայ կառավարութիւնը դուրսէն՝ քանի գոյութիւն ունի Ժող. Ճակատը: Բայց շատ դիւրին է տապալել ներկայ կառավարութիւնը, երբ հարուածը կը տրուի ներսէն: Երբ Ժող. Ճակատի մէկ անդամը կը քաշուի, կառավարութիւնը կը դադրի գործելէ: Յետոյ Լէոն Պլում յայտարարեց թէ քաղաքական կացութիւնը այնքան ծանր եւ վտանգաւոր է, որ քան չէր երբեք ամիս առաջ: Այս կացութեան մէջ՝ եթէ Ֆրանսա կը յամառի իր խաղաղասիրական ուղղութեան մէջ, տկարութեան համար չէ, Ֆրանսա հզօր պետութիւն մըն է ներկայիս, Եւրոպայի մէջ, Ռուսիայէն վերջ, ամէնէն ուժեղ պետութիւնը զինուորական տեսակէտով: Բայց Ֆրանսա զօրաւոր է նաեւ քաղաքական եւ դիւանագիտական մարզերու մէջ: Արտասահմանի մէջ կ'ըսեն թէ Ֆրանսա տկարացած է ներքին կռիւներով եւ ընկերային պայքարներով,—ո՛չ, Ֆրանսա այնքան զօրաւոր է որ կրնայ իր դերը խաղալ Եւրոպայի մէջ:

Տէլպոսի ճառը

Երեսփ. ժողովի արտաքին յանձնախումբին առջեւ ճառ մը խօսելով, արտաքին նախարար Տէլպոս յայտարարեց թէ Ֆրանսա պիտի չուզէ երբեք պատերազմի մասնակցիլ գաղափարակցական պարտաւորութիւններով, ոչ ալ պատերազմի մտնել՝ արգիլելու համար պատերազմ մը: Յետոյ աւելցուց թէ Ֆրանսա եւ Անգլիա ամրօրէն կապուած են իրարու եւ կը կազմեն ուժեղ ճակատ մը:

Իտալական բանակը գրաւեց ապստամբ Եթովպիացիներու մայրաքաղաքը

Նեկիւս Ազգերու Դաշնակցութեան կը յայտարարէր թէ իտալական բանակը չէ կրցած գրաւել բովանդակ Եթովպիան, թէ տակաւին օրինաւոր կառավարութիւն մը գոյութիւն ունի երկրին մէջ, իրեն մայրաքաղաք ունենալով Կորէն, որ կը գտնուի արեւմտեան Եթովպիոյ մէջ:

Հռոմէն հեռագիր մը երէկ կը հաղորդէր թէ իտալական բանակը մտաւ Կորէ, գրաւելով ապստամբ կամ անկախ Եթովպիացիներու վերջին միջնաբերդը: Իտալացիները քաղաքին մէջ չգտան կառավարութիւն կամ որ եւ է իշխանութիւն: Ռաս Իմրու, որ ցոյց կը տրուէր իբրեւ պետը այդ անկախ կառավարութեան, կը կարծուի թէ պատսպարուած տարուած էմօտակայ անտառներու մէջ, աւազակներու կողմէ: Վերջերս Ռաս Սէյեումն ալ հպատակութիւն յայտնած ըլլալով իտալական իշխանութեան, Եթովպիոյ մէջ ներկայիս ոչ մէկ ցեղապետ կը մնայ այլեւս:

Ա. ՆԿԱՐԻՆ ՄԷՋ.— Ընկ. Ահարոնեան, Տիկին Ահարոնեան, Տօքթ. Յ. Սիւրիհիւսարեան, լուսանկարուած՝ Տինեը (Վառի նահանգը), այս ամառ:

Բ. ՆԿԱՐԻՆ ՄԷՋ.— Ընկ. Ահարոնեան, լուսանկարուած այս ամառ Տինեըի մէջ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Կարթագինէ եւ Մալակա կը ռմբակոծուին

Կռիւները կը շարունակուին Մատրիտի ռազմաբեմին վրայ: Զօր. Վարելա յաջողեցաւ գրաւել կարեւոր դիրք մը Արկուէյյէզի թաղին մէջ, տիպար բանտին ետեւը: Հարաւային թաղամասերուն մէջ հանրապետական ուժերը ետ մղեցին ազգայնականներու կատաղի մէկ գրոհը:

Ճիպրալթարէն կը հեռագրեն թէ, ուրբաթ առաւօտ, ազգայնականները ռմբակոծեցին Կարթագինէն: Ռմբակոծութեան կը մասնակցէին տասնեակ մը օդանաւեր եւ երեք զրահաւորներ, կրակ տեղալով նաւահանգիստին վրայ ծովէն եւ երկինքէն: Հեռագիրը կը հաղորդէ թէ ընկղմեցան երեք կառավարական շոգենաւեր, իսկ զինարանը քանդուեցաւ մասամբ: Ռազմանիւթի մթերանոց մը օդը ելաւ: Նաւահանգիստը մեծ վնասներ կրեց:

Սեվիլլայէն կը հեռագրեն թէ ազգայնական օդային տորմիղ մը ուրբաթ օր ռմբակոծեց Մալական, մեծ վնաս պատճառելով քաղաքին: Զինարանը բոցերու մէջ է:

Վալենցիայէն կը հեռագրեն թէ Լարկօ Քապալերոյի աղան գնդակահարուեցաւ ազգայնականներուն կողմէ, Սեկովայի մէջ:

Փարիզի սպանիական դեսպանը կը հաղորդէ թէ Վալենցիայի կառավարութիւնը Ազգերու Դաշնակցութեան ուղղած է հեռագիր մը, բողոքելով որ Գերմանիա եւ Իտալիա կը շարունակեն միջամտել Սպանիոյ ներքին կռիւներուն: Վալենցիայի կառավարութիւնը կրկնելով իր բողոքը Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ դէմ, որ ճանչցան Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը, Ազգերու Դաշնակցութենէն կը խնդրէ նիստի հրաւիրել Խորհուրդը եւ քննել ստեղծուած կացութիւնը: Ժընեւի մէջ այն տպաւորութիւնը կը տիրէ թէ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը նիստ գումարելու համար պիտի չսպասէ յունուարին: Արդէն 7 Սեպտեմբերին նիստ պիտի գումարէ Ազգերու Դաշնակցութեան այն Յանձնախումբը, որ պաշտօն ունի պատրաստել նախագիծ մը Ազգերու Դաշնակցութեան Ուխտին բարեփոխութեան համար: Եւ յետոյ հաւանական է որ Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովն ալ նիստի հրաւիրուի, Արխապատոսին մէջ ընդունելու համար Եգիպտոսը:

Անգլիա պիտի պաշտպանէ Պելճիքան

Պելճիքայի վարչապետը, Վան Զէլանտ, այցելութեան գացած ըլլալով Լոնտոն, միջազգային առեւտրական սենեակի բրիտանական Կոմիտէն հացկերոյթ մը տուաւ ի պատիւ պելժ վարչապետին: Հացկերոյթին ներկայ էր նաեւ Իտըն, որ ճառ մը խօսեցաւ այդ առթիւ.

— Պելճիքա մասնաւոր տեղ մը կը գրաւէ բրիտանական ժողովուրդին սրտին մէջ: Որովհետեւ երկու երկիրներն ալ նոյն ձեւով կը դիտեն աշխարհի գործերը: Երկու երկիրներն ալ իրենց կեանքը հիմնած են նոյն ժողովրդապետական սկզբունքներուն վրայ: Հպարտ ենք մեր աւանդութիւններով, կը սիրենք որքան մեր անհատական ազատութիւնը, նոյնքան եւ ազգային ազատութիւնը: Մեզի համար ոչինչ կայ աւելի նուիրական, քան այն ուխտը, որուն համար իրենց կեանքը տուին մեր երկու երկիրներուն հազարաւոր զաւակները: Ներկայ կացութեան մէջ եւս, մեր երկիրը չի կրնար լաւագոյնս ծառայել այդ ուխտին կամ խաղաղութեան դատին, բայց եթէ պարզ եւ որոշ դիրք մը բռնելով: Օգտուինք ուրեմն անգլեւպելժիական այս հաւաքոյթին ընձեռած առիթէն, անգամ մը եւս յայտարարելու համար թէ Պելճիքայի անկախութիւնը եւ ամբողջականութիւնը Անգլիոյ համար կը ներկայացնէ կենսական կարեւորութիւն, թէ Պելճիքա կրնայ վստահ ըլլալ մեր պաշտպանութեան մասին՝ երբ յարձակում կրէ օտար պետութենէ մը: Այս խօսքերը կ'արտասանեմ արձակ համարձակ, որովհետեւ գիտեմ թէ այս խօսքերով կ'արտայայտեմ մեր ժողովուրդին կամքը, եւ

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՊԵԹՀՈՎԷՆ

Կարելի է ամէն բարիք գործել,
Ազատութիւնը սիրել ամէն բանէ
աւելի,
Եւ նոյն իսկ գահի մը ի գին՝
Ճշմարտութիւնը չմատնել երբէք:

Այսպէս գրած է Պէթհովէն 1792ին, ալպոմի թերթի մը վրայ:

Գեր ու կարճահասակ էր ան, հաստավիզ, ըմբշակազմ: Իր լայն երեսը աղիսի կարմրութեամբ, բայց իր կեանքին վերջը գոյնը ախտաժէտ ու դեղնորակ դարձաւ, մանաւանդ ձմեռը, երբ տունը կը մնար փակուած, դաշտերէն հեռու:

Ուժեղ եւ ուռուցիկ էր ճակատը: Իր օձախուռ գիսակը ծայրայեղօրէն սեւ եւ արտակարգօրէն խիտ էր: Իր յափշտակիչ աչքերը կը վառէին հրաշալի զօրութեամբ մը, բայց զինքը ճանչցողներէ շատերը խաբուեցան անոնց երանգէն: Որովհետեւ վայրագ շողիւնով մը կը բոցավառէին, թուխ եւ ողբերգական դէմքի մը վրայ՝ ընդհանրապէս սեւ կարծուեցան, մինչ գորշ կապոյտ էին:

Կարճ ու քառակուսի էր քիթը, լայնշի, առիւծապինչի ձեւ: Նուրբ էր բերանը, բայց ստորին շուրթը վերինին միանալու կը ձգտէր: Ահարկու էին կզակները՝ ընկոյզներ փշրելու տակ: Ծնօտին աջակողմը խոր փոսիկ մը արտառոց համաչափութիւն մը կուտար դէմքին:

«Բարի ժպիտ մը ունէր, կ՚ըսէր Մոշէլէս, խօսակցութեան պահուն ալ յաճախ սիրալիր ու խրախուսիչ երեւոյթ մը: Փոխարէնը՝ անախորժ, բուռն ու ծամածուռ էր ծիծաղը, թող որ կարճատեւ»: ուրախութեան չվարժուած մարդու մը ծիծաղը:

Մելամաղձոտ, «անբուժելի տխրութեամբ մը թաթաւուն» էր իր սովորական արտայայտութիւնը: Ռէլսթապ՝ 1825ին՝ կ՚ըսէ թէ իր ամբողջ ուժին կը կարօտի լացը զսպելը ի տես «անոր քաղցր աչքերուն եւ անոնց աղեխարշ վիշտին»:

Պրաուն Ֆոն Պրաունթհալ՝ տարի մը յետոյ՝ անոր կը հանդիպի գարեջրատան մը մէջ: «Խորշ մը նստած է ան՝ երկայն ծխափողը բերնին: Աչքերը գոց կը պահէ, ինչպէս որ պիտի պահէ հետզհետէ աւելի սոէպ, քանի մահուան մօտենայ: Բարեկամ մը խօսք կ՚ուղղէ իրեն: Տրամօրէն կը ժպտի, խօսակցութեան տետր մը կը հանէ գրպանէն, եւ խուլերուն յաճախ գործածած սուր ձայնով՝ կ՚ըսէ որ իրմէ խնդրածը գրէ մէջը»:

Կը դիմափոխուէր ան, ըլլայ իր յեղակարծ ներշնչումի նոպաներուն, ըլլայ դաշնակի առջեւ յանկարծակիի եկած պահուն:

«Երեսին ղնդերները կը ցցուէին, երակները կ՚ուռէին, վայրագ աչքերը երկիցս աւելի զարհուրելի կը դառնային, բերանը կը դողար: Իրմէ ոգեկոչուած դեւերէն պարտուած կախարդի մը երեւոյթն ունէր»:

Շէյքսփիրեան դէմք մը՝ այս կերպարանքին տակ: «Լիր արքան», կ՚ըսէ Նուլիուս Պէնէտիքթ:

«Պէթհովէնի անունը՝ կ՚ըսէ Վուլէթ՝ կը փողփողի երաժշտութեան տաճարին մայրաճակատը, Պախի ու Յանտըլի անուններու քովն (?) ... անունին առընթեր:

Եթէ Պախ եղաւ անցեալին յանդուգն մը, դէթ երեք սերունդներու բազմերգագրական ամբողջ աշխատանքի մը արդիւնքը՝ Պէթհովէն սկիզբ մը եւ վախճան մը եղաւ միանգամայն:

Ան իր մէջ կեդրոնացուց, հրաշալի կերպով ուճացուց, շլացուցիչ ծաղկումով մը փթթեցուց իր նախորդներուն, սոնաթի սիրուն ստեղծողներուն բոլոր ճիգերը, բոլոր գիւտերը, ըստ բաւականի չըրսեւորած բոլոր վեհաշուք խորհուրդները:

Ցետոյ՝ Թիկունքի հուժկու հարուածով մը՝ միջնորմները տապալեց, լուսանցքներ բացաւ դէս ու դէն, դուրսի առողջարար եւ ամոքիչ օդը ներարկեց այս խստամբեր ճարտարապետութեան մէջ: Երաժշտութիւնը ազատագրեց՝ զայն ձերբազատելով աւանդութիւններու եւ վարդապետութիւններու հանդէպ տածուած չատ մեծ պատկառանքէ մը:

Բայց ան չեղաւ կոյր անիշխանական մը, որ կը քանդէ առանց վերաշինելու ընդհակառակն: Ամէն ձեւ եւ աւանդութիւն չջնջեց իսպառ: Ցոյց տուաւ զարմացած աշխարհին — անոր շնորհելով ազատութիւն մը որմէ երկար ժամանակ չժպրհեցան օգտուիլ այսքան յանդգնութենէ ահարեկ, առանց առաջնորդի եւ նեցուկի մնալէ վախցող երաժիշտները — թէ ինչ կրնար ըլլալ հաստատուն եւ անվեհեր միտք մը, իր խիզախութիւններուն գիտակցող եւ անցեալի որ եւ է փրկարար օրինակէն ակնածող մէկը:

Ան չստեղծեց նոր վարդապետութիւններ, չպարտադրեց բանաձեւեր ու կանոններ, այլ կերտեց անըրադառնալի յիշատակարաններ, որոնք կը դիմադրաւեն ժամանակին յամր եղծումը, եւ եթէ կամովին ընդարձակեց ձեւերը, զորս այնքան բարեյաջող կիրարկեց նախ եւ առաջ, եթէ բռնաբարեց քանի մը օրէնքներ, որոնց հրամայական հարկին ենթարկուած էր ընդ երկար, չողարձակ դեգերումներ յայտնաբերելու եւ իր գաղափարներու արտայայտութեան աւելի ուժ տալու համար էր, առանց համովին քայքայելու այն ձեւերը, առանց ատյաւէտ ջնջելու այն օրէնքները, որոնց սորուկն ըլլալ չուզեց, բայց եւ այնպէս կը ճանչնար անոնց բարերար ազդը:

Պէթհովէնի համարձակութիւններ, արդարեւ, իրեն չներկայացան մէկէն իմէկ, միանուագ, իբրեւ ներշնչուած ոգիի մը յայտնաբերումը: Աւելի գիտակից եղան անոնք: Աքանչելի կերպով հաւասարակշռուած միտք մը ունենալով՝ ըրածը գիտէր ան: Ապահով, չչտապող քայլով մը կ՚ընթանար դէպի իր նպատակէտը:

Իր առաջին հեղինակութիւնները ամփոփումն են լոկ այն բաներուն, զորս Հայտընի ու Մոցարթի գլուխգործոցները սորվեցուցած էին երաժիշտներուն: Ան կը նկրտի խղճմտօրէն հետեւելու սոնաթի վերոյիշեալ վարպետներուն տուած պայծառ բանաձեւերուն: Եւ հակառակ անոնց կամքին այս հլու հպատակութեան՝ իր մեղեդիական ու կշռական գաղափարները արդէն այնքան հզօր ու նոր են, որ կը յաջողի այսպէսով ինքնուրոյն գործեր արտադրել: Ցետոյ զգալով իր ուժը, ներսիդին եռեւեփող հանճարէն հպարտ՝ կը սլանայ դէպի նոր նուաճումներ:

Ան դեռ պիտի հետեւի սոնաթին, համերգութեան ու քառեակին արդէն աւանդական ձեւերուն՝ լաւ զգալով անոնց կարեւորութիւնը: Բայց պիտի մեծցնէ թեմայի, փոխանցումի, երգի ու ֆառենցայի խմբակներուն տուփքները, պիտի այլափոխէ զանոնք իր վաղանցուկ մօտիւլասիոններուն յանդգնութեամբ՝ թոնալիթէի մեծ գիծը յարգելով հանդերձ: Մանաւանդ պիտի երկարէ սկզբնական Ալլէկրօին երկրորդ մասը — զարգացումի մաս կոչուած —, ուր պիտի վերբերեն գործին գլխաւոր թեմաները՝ ձեւափոխուած ու կարելի եղածին չափ արտայայտիչ դարձած: Պիտի երկարէ նաեւ՝ երկու թեմաներու վերադարձէն ետք՝ իր նախորդներուն այնքան կարճ ֆօտան, եւ անկէ պիտի օգտուի նոր զարգացումներու համար: Վերջապէս ընդհանուր ընթացքը պիտի պանծացուի թեմաներու արտայայտիչ ըլլալու կարեւորութեամբ եւ անոնց նշանակութեամբ:

Ցաճախ այս թեմաները պիտի կազմուին իրարու խիստ հակընդդէմ երկու մօթիֆներով, որոնք իրարու պիտի պատասխանեն, իրար պիտի կանչեն, նոյնիսկ իրարու դէմ պիտի մաքառին՝ մինչեւ անոնցմէ մէկուն վերջնական յաղթանակը: Այս ալ պիտի ըլլայ եղերախաղը, որ պիտի գայ ամբողջութեան կցելու իր յուզական տարրը:

Խանդի այս որոնումը, արտայայտութեան այս ծայրայեղութիւնը այնքան հրամայական պիտի ըլլայ իր մօտ, որ չուսով նոյն ինքն ձեւր առաջնութիւնը պիտի ձգէ տրամախօսութեան: Իր վերջին գործերը՝ չեչտելու համար սոյն նկարագիրը՝ յաճախ բոլորովին զանց պիտի առնեն սոնաթին խիստ օրէնքները: Բայց նոյնինքն նուագատեղծը պիտի զգայ չափազանց ազատ երեւակայութեան մը վտանգը, եւ հաւատելու համար տիրական գաղափարներ, եւ ունկնդիրներուն հոգիին մէջ զանոնք աւելի խորապէս քանդակելու համար՝ կոչ պիտի ընէ անցեալին ալ աւելի խիստ վաղնջական ձեւերուն:

Հատորներ գրուած են Պէթհովէնի երեք ոճերուն վրայ, ու եթէ ստոյգ է որ վեհապանծ վարպետին հեղինակութիւնները կրնան ստորաբաժնուիլ երեք յաջորդական շրջաններու, որոնց հակադրութիւնները բաւականաչափ զօրեղ են անոնցմէ իւրաքանչիւրը յատկանշելու համար, կարծիքները նուաղ հակամարտ չեն անոնց դասաւորումն ընելու կերպին մասին:

Այն է թէ մէկ օրուան մէջ չէին կրնար կատարուիլ նուագատեղծին դրբեւակերպին մէջ յառաջ եկած փոփոխութիւնները: Ցաջորդական խարխափումներով է որ պիտի իրագործուի պէթհովէնեան մեծ ոճին նուաճումը:

Եթէ մերթ՝ չանթամաման, հանճարեղ գիւտեր լուսաւորելու պիտի գան նորաձեւահանին առջեւը բացուած ուղին, յեղակարծ անըրադարձում ներ պիտի կասեցնեն սոյն յանդուգն խոյանքը: Եւ արուեստագէտին երեւակայութիւնն իսկ անոր վերադառնալ կուտայ՝ ամենախիղախ փորձերու մէջտեղ՝ երբեմնի աւելի զգաստ ներշնչումներուն վերյիշումը: Փոխարէնը՝ առաջին շրջանի գործերուն մէջ պիտի գտնուին այնպիսի համարձակութիւններ ու նորութիւններ, որոնք նախազգալ կուտան վարպետին գրելակերպին մէջ կատարուելու չյապաղող փոփոխութիւնները»:

ՖԻԼԻՊ ԱՂԱՃԱՐԵԱՆ

ՊԱՏԵՐԷՆ ՆԵՐՍ

ՃԱԽՐԱՆՈՑ

Մեկնելէ առաջ՝ եկուր պատմեմ քեզի, աղուորս, հրաշք ծաղկի մը հրաշք հէքեաթը: Կ՚ուզեմ որ քնքոյշ մանուկ մը ըլլաս, դիր գլուխդ զըւարթ՝ թափառակոծ ծունկիս վրայ: Արձակէ ծով մազերդ, որ գոցեն ականջներդ, ես քեզ աչքերուդ մէջ կը սիրեմ ու կ՚ուզեմ որ խօսքերս, կաթիլ առ կաթիլ, իջնեն երկու խաղաղ լճերուդ յատակը, ինչպէս միւռոնը մեր ժամուն ազաւնիի կտուցէն պտղուց-պտղուց մկրտութեան աւազանին մէջ կը սրբանար:

Մարենք ճրագը, աղուորս, ու թող օճախի բոցարձակ կրակը մրմնջալով հրճուի՝ ծնած ծաղկիս բուրմունքով, ինչպէս ճերմակ գուլան խունկի՝ գմբէթէն վար մազմազ ծխուն արեւին հետ կը համբուրուի:

Դուռ պատուհան կղպեցի՞ր, դուրսը դրսին թող մնայ, սկսիմ հէքեաթս ոչ ոքի հոս տեղ չմնայ: Ու զուցէ մենք թեւեր առած, մեր բոցակէզ ճամբան բռնած, լոյս աստղերու մըտերմութեամբ ուխտէն դառնանք, բան-գործ թողած՝ ուխտի երթանք մեր սարերուն, մեր լեռներուն, մեր ձորերուն, մեր գիւղերուն, գիշերուան լուռ խոկումներով կարօտավառ:

Ա՜հ, քիչիկ մըն ալ, ինչո՞ւ չուտով անհամբեր արշալոյս մը աչքերուդ ծիրանին կ՚եղծանէ Անահիտի բեհեզով: Ես կ՚ուզեմ որ ծաղիկը նախ սրտիս վրայ արմատ ձգէ եւ մեր չըթունքներէն վար կախուի:

Այդպէս ծաղիկ՝ այսպէս հէքեաթ, որար աշխարհ ճանկ եմ տուեր— իմ բզքտած սիրտս վկայ — չեմ գտեր:

Ստեղծագործը անապահով, իր հապճեպ ու մոլոր քայլով վար է ինկեր, վար է ձգեր մեր լեռներուն կրծքին վրայ՝ արմատները օդին մէջ:

Ո՞ր առաջին անբախտ մայրը իր Սեդրակ զաւկին սիրոյն՝ սիրտ է ըրեր Սեդրակ կնքեր այս զարիպի ծաղկին անունը, այդ չգիտեմ ...

Պեխը հագիւ մրած տղաք, խըղլեռ կ՚ելլեն վտանգն աչքին, մեր վիհերուն,քարայրներուն կատակասէր սեւ արջերուն՝ բռունցք տնկած, որ մէկ հատիկ այդ ծաղիկէն կրծքին սեղմած ետ տուն դառնան:

Կանանչ մարգին ծաղկէ գորգեր՝ վրան խայտուն գառան վզէն, նաշխուն նարօտ ինչպէս կարօտ, զարիպ գացող, կանանչ արեւ, սեւ ու գնտան ճամբուն համար գլխին մազէն հիւսք կը շինեն, մայրեր, հարսներ,սեդրակ ծաղկի վզէն կապած առաստաղէն վար կը կախեն:

Առանց ջուրի, առանց հողի հրաշք ծաղիկ սեդրակը մեկնող տղուն նժդեհ կեանքին հետ կ՚ընձիւղի կամ կը ... խամրի առանց ծաղկի աստղանըման ...

Թող համբուրեմ, մի դալկանար, օտարութեան առաստաղէն ինչպէս սեդրակ վզէս կախուած թէ մեղա՜յ քեզ, Տէր — ես աստղիկ ծաղիկ չըտամ՝ ըսէ, հոգեակ,ըսէ ինծի,մայրս ինչո՞վ մխիթարուի ...

Եկո՛ւր աղուորս, քեզ համբոյրով քնացնեմ, առտու կ՚ըլլայ, չուտ կը դառնամ ...

Դեւերը իրենց նզովքը մեր կրծքէն վար, խռովքի մը մէջ են լեցուցեր: Համբոյրիս մէջ կը զգամ անոր չունչը դառն քաղցր, ու կը մեկնիմ այսպէս մտածումի բաժակս պարպած:

Անվստահ քայլերով գործատեղի կը չտապեմ:

Այն օրէն ի վեր որ ձուլարանի կըրակով մկրտուեցայ, մարդիկ անվստահ՝ դիս այս արհեստանոցը դրկեցին ճախրակ վարելու, ուր գիշեր ցերեկ կարգով ութ ժամ կ՚աշխատինք, անծանօթ մարդիկ՝ միշտ իրարու հանդիպելով:

Ներսը համրերու աշխարհն է ու խլանալու համար չատ օրեր պէտք չեն:

Անհամար կախարդներ հոդ կը բանին, մէկը մագողի առեւտուր, միւսը ծաղրածու՝ հէնք կը նետէ, մին ջահրով (ճախր) կը մանէ՝ դիմացէն քարման կը դառնայ,— իլիկնե՛ր, իլիկնե՛ր ...

Անդին տասը ճահիլ հարսներ ծխածանէ առէջին քով ... Զգէ՛, հէ՛յ կախարդ, ո՞ւր կը տանիս դիս նորէն, ես ականներս սեղմելով մաչեցուցի հոս մնալու համար, ու դուն, միշտ դուն ամէն տեղ: Կը զարհուրիմ քեղմէ, զուցէ օր մը քեզ համար գործեմ ոճիրներու գերագոյնը, ձգէ՛, ձգէ՛, տես վիշապ մը իր ժանիքները կը բանայ, ես քեզ համար անոր ճիրաններն ու ժանիքները աքցան առ աքցան պիտի փետտեմ ու օր մը սա ճախարակի թելով անոր վիզէն բռնած քեզի հետ գինեձօնի պիտի գամ ...

— Մեղա՜յ, Տէր, խեղճ էս վհուկներու աշխարհն է հոս, ու տիրապետողը մողական գաւազանին տեղ ականջուկի պէս կոճակ մըն է: Հագիւ կ՚ոլորես, գիւային պար մը կը սկսի հարիւր քայլի չրջանակով ու զգաստ, իմաստութիւնը կուգայ թառիլ մեր կոպերուն վրայ:

Այն առեն լեզուի հազարաթերթ մատեանը ծալէ ու գրէ «Սոս հանդչի» դարերու ծանրութեան չափ տապաններու տակն ու վրան սրտին ու մտքին ...

Հազար գլուխ իմաստունը եթէ մեր մէջ չապրիր, մենք ի՞նչպէս պիտի կրնայինք ոստոստել կեանքի բաւիղներուն մէջ, ի՞նչպէս պիտի կրնայինք մեր օրերը երկարել:

Ո՞վ ըսաւ թէ վայրկեանը ակնթարթ մըն է, մինչդեռ մեր ակնթարթները կեանքի տարիներ են, ու անզգոյշ վայրկեանէ մը կեանքեր կը խամրին:

Բոլէներ կան խիզախ, հրաշագեղ, դերբնական, զորս ամբողջ կեանքիս հետ սիրով կը փոխէի, ու ... կեանքեր կան պերճիմաստ, որ դաժան անշան, անիմաստ զարհուրանքի բոպէի մը զոհ կ՚ըլլան:

Դէհ, ես ի՞նչ ընեմ, դիւղիս կախարդ դիցուհին ճամբեցի հիմա ալ, ծերպերուն մէջէն իր ալեհեր, ձիւնափառ մազխեան մօրուքը պարզած իմաստունը մատով ճակտիս խորշոմներուն հետ կը խաղայ:

Թողէք զիս, ես այլ եւս կը նախընտրեմ սատանաները (խղունջ) իբր բուժ, ու լակաման մը վիզէն կախ գնցողի հագած հալիտը:

Տե՛ս, քիչ հեռուն, տե՛ս, մէկը ի՞նչպէս կը զուարճանայ ես ինչո՞վ եմ պակաս: Ծրար մը կապեր է իր մեքենային անիւին ու անոր զարձզարձիկ սալոնական մաքմական պարով կը զբօսնու:

— Թրա՛լ լա՛ լա՛, թրրա՛լ լա լա լա..

Ձայնս փորս կ՚իյնայ, մոռցա՞նք որմ ենք համր ենք հոս:

Գործաւոր մը ձեռքի նշանով հեռուէն ինծի կը կանչէ: Իրեն կ՚երթամ անցնելով զգուշութեամբ հիդրայի մը քովէն: Տեսէք ինչպէս կը հեւայ. փիւնչերէն չնչակտուր ծուխ մը կ՚ելլէ, ինկեր է նոխազի պէս երկաթի մը տակ, որ իր փորը պարպէ, վազը հոն լեցուելու համար հազարաւոր կեանքեր փճացնելու չափ զարհուրանք: Կը սողոսկիմ քնքուշիկ ու երգող սա նորեկ մեքենային քովիկէն, ի՛նչ գեղեցիկ է խեղճս: Ճիշդ մօր մը պէս իր անդրանիկը կը չոյէ, կը գուրգուրայ թնդանօթի գնդակի մը կռուցին վրայ, ու կ՚աշխատի որ սուր ըլլայ: Հապա եթէ չպայթի եւ հազարաւոր մայրեր դրկուին սուգի անհրաժեշտութենէ՛ն ... Զմոռնանք որ «Պատերազմը մարդկային ցեղը կ՚ազնուացնէ՛ եւ անհրաժեշտ գործ մըն է քաղաքակրթութեան համար»:

Ահա ուրիշ մեքենայ մը, ընդծովեայի մը կողը կը նրբացնէ: Բիւզանդական քանդակներով, կարծես առանց տարր չի կրնար ընկղմիլ մարդատար նաւերն ու սովահար բազմութիւններու պաչարը:

Ու գլաննե՛ր,գլաննե՛ր,ահա մին որ անցեալ օր երիտասարդանխոհեմ գործաւորի մը ոտքը կորանցուց պէկինի պարի փորձը կատարել տալով: Սա զոյգը այնքան ուժեղ է որ կրնար ունայնամիտ ցեղի մը յոխորտանքը տափկցնել: Հապա սա ծակողը, քովէն ծորակ մը ջուր օգնութեան կը հասնի իր ստեղծած կրակը մարելու համար, հոնկէ արձակուած փչրանք մը կրնայ վայրկեանէ վայրկեան անհետատես աչքերու լոյսը մարել ... Գործաւորը ձեռքի նշանով ինծի կը կանչէ: Քուրջի ծրար մը հեռուն մեքենայի մը հսկայ անիւին հետ կը դառնայ: Ճիշդ այն ծրարներուն պէս, որ աղբանոցներէն, հիւանդանոցներէն ու բողանոցներէն կը գտնեն ու մեղի ստորադրութիւնով կուտան մաքրելու համար մեքենաները, որ ըլլալու կուպրի պէս իւղերը մեր երեսորովհետեւ անոնք մարդկային կեանքէն անջատուած յուզումներու հեւքը կը պարունակեն, եւ որտեղէն որ ըլլաս, անոնք կը դառնան խռովիչ:

Ու, ո՞ւր կը գտնուիմ, ով իմ Աստուածս, ըսի, ու չորս դիս նայելէ ետք ետ ետ ընկրկեցայ, ու նայեցայ չէնքին:

Շատ գեղեցիկ քաղաքակրթութեան պատկանող անուն մը տուած էր ինծի այդ չէնքին համար, աւա՜ղ, մոռցեր էի: (

Սակայն, բանուի մը տպաւորութիւնը ըրաւ վրաս, որուն պատերուն վրայ՝ խոնաւ լռութիւն մը կը նստի: Խեղճ է այս լռութիւնը: Ու կը դողամ: Կարծես յուզումս այս լռութենէն կուգայ: Ալ չեմ գիտեր, աչքերս ի՞նչպէս կը դառնան կոպերուս տակ: Ու ղռնէն ներս կը մտնեմ: Աջ կողմս պատէն կախուած հայելիին նայեցայ: Որքան նիհարցեր էի: Այս պահուն, մարդ մը երեւցաւ նրբանցքին մէջ: Հագիւ թէ տիկին Քաղաքականութեան անունը տուի, նախ խնդաց, ու յանկարծ, երեսը չեմ գիտեր ի՞նչ բանով ուռած, «Պարոն, հոս հիւանդանոց չէ, սխալ եկած էք», ըսաւ ու չթողուց որ բերնէս բառ մը հանեմ: Այս պահուն, ձախ կողմս դուռ մը բացուեցաւ, ա՜հ, բողանոցի մէջն էի, հոն էր Տիկ. Քաղաքականութիւնը, իսկ Արդարութիւն, Ճշմարտութիւն, Խաղաղութիւն՝ անոր քով ծառաններու նման:

ՏԻԿԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Քաղաքին լոյսերը, կարծես, նոր նոր անդունդներ կը լուսաւորէին աչքերուս, ու կ՚ուզէի փախչիլ, քիչ մը հեռանալ քաղաքին լոյսերէն: Անոնք չատ լոյս կուտային, նոյնիսկ ամէնէն մեկուսի անկիւններուն:

Երբ քարափին մօտեցայ, քիչ լոյս կար հոն, ու դիմացս, աչքերս մինչեւ հասած տեղը, աժգոյն էր լոյսը:

Նստարանին վրայ նստայ:

Իրարու վրայ լեցուող պզտիկ ալիքները ջուրին թեթեւ սարսուռ մը կուտային, եւ ընդհանուր հանդարտութիւնը գետին, տեսարանի վրայ խաղաղութիւն մը կ՚աւելցնէր: Ատեն ատեն, անցորդի մը ոտքին ձայնը միայն, բան մը կը խանգարէր օդին մէջ, ու երբ լռութիւնը կրկին կը տիրէր, հեռուն, քաղաքին խոր մառաղ ձայները կը լսէի, եւ ինծի այնպէս կուգար որ քաղաքը կ՚ընկղմէր խորութեան մը մէջ:

Նստարանին վրայ կին մը տեսայ:

Չեմ գիտեր, ինչպէ՞ս քովս եկած էր: Բայց իր լռութիւնը այնքան խելօքիկ էր, որ յանկարծ յիշեցի իրենց աղօթքը նոր լմնցուցած կիները, որոնց մէջ զոհունակութիւնը խորունկ յուզում մը կը խաղաղեցնէ:

Զուզեցի խռովել սանկ կին մը, մտածեցի որ կնոջ մը լռութիւնը, ամէն ատեն իր մասնաւոր իմաստն ունի:

Հազիւ այս մտածումը անցաւ մտքէս, աչքերուս բան մը ճառագայթեց: Երկու հրաշալի մատնիներ կային մատներուն վրայ, որոնց ադամանդները, լոյսի պէս, կը պսպղային: Այս քարերը ի՞նչ ըլլալու էին որ, գիշերուան մթութիւնը անգամ չէր կրնար դիմանալ, եւ իւղի պէս կը հալէր անոնց մէջ: Աչքերս քթթեցի քանի մը անգամներ, եւ երբ ուշադրութեամբ նայեցայ այս կնկան, չատ խորունկ էին անոր աչքերը, անոնց լոյսը, բոլոր մթութիւններուն թափանցելու չափ սուր, տեսակ մը արագութիւն ունէր: Մազերը պլորուած, արեւին տակ թմրած, հազարաւոր իրարու պլլուած օձերու կը նմանէին: Երբ ժպտեցաւ, իր ամբողջ գեղեցկութիւնը այս ժպիտին մէջ կը փայլէր: Կարծես այս կնոջ սրտին ամբողջ գաղտնիքն էր այս ժպիտը, եւ իր բոլոր հրապոյրներով, իր բոլոր ձեւերով կ՚երեւէր այս պահուն:

Ես ալ խելօքիկ մը ժպտեցայ, եւ աչքերս իր աչքերուն նման խոչոր խոչոր բացուելու տեղ՝ երբ քիչ մը նըւաղեցան, անունս հարցուց:

Անունս տուի, ձայնս կը դողար, մինչդեռ ինք անունս կրկնած ատեն, իր ձայնը կ՚երգէր, կը թրթռար:

Երբ իր անունը հարցուցի, մօր մը պէս ծռեցաւ ինծի, ու

— Տիկին Քաղաքականութիւն, մրմնջեց:

Տիկին Քաղաքականութիւն, կրկնեցի երկու անգամ, երեք անգամ:

Տիկինը երբ ուրախութիւնս տեսաւ, մօտեցաւ ինծի, ու ձեռքերս ձեռքերուն մէջ առնելով,

— Ես սանկ լեցուն աչքերը կը սիրեմ, ըսաւ:

Իր ձայնը սրտիս մէջ իր տեղը գըտած էր, եւ ինքնաբերաբար ըսի,

— Որչափ քաղցր է այս Տիկին Քաղաքականութիւնը: Օհ, Տիկին Քաղաքականութիւնը գեղեցկութիւն մըն է, մտածեցի, ու սիրտս այս գեղեցկութեան պէս բացուեցաւ, ու չուրջս նայած ատեն՝ մթութիւնը իր ամբողջ խորունկութիւնով կը պայծառանար, ու երկինքը սրտիս պէս կը տեսնէի լեցուն լեցուն:

— Հետս եկուր, ըսաւ, պտոյտ մը ընենք, անկէց ետք, տունս կ՚երթանք, քիչ մը կը խօսինք, յետոյ գիտե՞ս թէ ինչ հրաշալիքներ ցոյց պիտի տամ քեզի:

Ու քալեցինք:

Ճամբան, իրենց սեփական չէնքերուն վրայ, մասնաւոր տեղեկութիւններ տուաւ ինծի: Բացատրութիւնները այնքան գեղեցիկ էին, որ անդադար կը կրկնէի. «Արուեստը ... արուեստը ...»: Մինչդեռ ինք յուզումով, այս չէնքին անունը Արդարութիւն է, կ՚ըսէր, սա ալ Ճշմարտութիւն կը կոչուի, եւ ահա Խաղաղութեան հոյակապ չէնքը ...

Ու հոս կը բնակիմ ըսելով, խոչոր, լայն բացուած դուռնէ մը ներս մտցուց զիս, ու ոլորուն մարմարեայ սանդուղներէն վեր բարձրացանք:

Տիկինը սիրտս լեցուցած էր արդէն:

— «Ի՛նչ հարստութիւն», ըսաւ, եւ եւ ոտքէս մինչեւ գլուխս չափեց աչքերով: Սենեակին լոյսերը կը յորդէին, որովհետեւ չորս դիէն, երկուքս ալ, կարծես արեւուն բոցերուն տակն էինք: Իր մարմինին գեղեցկութիւնը չատ մը բաներու հետ կը չփոթէի, ու կը մրմնջէի «գեղեցկութիւն»: Ու մատները երբ կը քսէր այտերուս,երբ կուրծքը կը փայփայէր, ու ձեռքերս ձեռքերուն մէջ կ՚առնէր, ա՜խ, չեմ գիտեր ինչո՞ւ, աչքերը լոյսով ողողուն, կը նմանէին երկու մեղուներու, որոնք ծաղկի մը նեկտարը կը ծծեն:

Հետեւեալ օրը, երբ ժամադրութեան գացի, եկեղեցի տարաւ զիս:

Քով քովի կեցանք լռութեամբ, ու Տիկին Քաղաքականութիւնը փայլուն աչքերով, նայեցաւ դիմացի սուրբին: Վայրկեանը տպաւորիչ էր, ու փոխն ի փոխ դիմացի արձանին ու իրեն նայած ատենս. «Տիկին Քաղաքականութիւնը, պզտիկ սուրբի մը կը նմանի» ըսի, «որուն սիրտը քարերուն մէջ միայն կը գեղեցկանայ»:

Քանի մը ամիսներ անցեր էին: Տիկին Քաղաքականութիւնը եւ ես, հին բարեկամներու պէս, կը խօսէինք: Այդ օրերուն՝ գլուխս իր կուրծքէն չէի բաժներ, եւ իր օրօրները կը մոռցնէին ինծի դառնութիւնը վայրկեաններուն: Շատ անգամ, «աւելի մօտեցիր ինծի», կ՚ըսէի, ու մարմինս իր մարմինին սեղմած ատեն, բոլոր համբոյրներս իր միսերուն մէջ կը բռնկէին: Ու «նուիրական է ժամը, աւելի մօտեցիր», կը կրկնէր ու խորհրդաւոր բառեր կ՚ըսէր, որոնց իմաստը անցնող վայրկեաններուն մէջ կը հալէր ...

Գինովութեան հրդեհին մէջ, չեմ գիտեր ինչո՞ւ, դերզգայութեան հըզօր խնծութեան մէջ կորսուած, կը յանձնուէի իրեն:

Օր մըն ալ, Տիկին Քաղաքականութիւնը, իր հօրեղբօր տունը ժամադրութիւն տուաւ ինծի, ու կէս օրէն ետք, երբ գացի ճիշդ վայրկեանին, տարօրինակ տպաւորութիւն մը ունեցայ, ու կանգ առի դրան առջեւ:

Ներսէն եկող ձայները վրդովեցին զիս: Պահիկ մը ականջ կախեցի՝ բան մը հասկնալու համար, որովհետեւ բոլոր ձայները, բոլոր ձայները այս տունին մէջ՝ կը նմանէին զուգաւոր չուներու ճիչերուն:

Ասանկ ձայները,ուր որ ալ ըլլաս, ամէն տեղ, միեւնոյն տխրութիւնը ունին, բզիկ բզիկ կ՚ընեն սիրտերը, որովհետեւ անոնք մարդկային կեանքէն անջատուած յուզումներու հեւքը կը պարունակեն, եւ որտեղէն որ ըլլաս, անոնք կը դառնան խռովիչ:

Ու, ո՞ւր կը գտնուիմ, ով իմ Աստուածս, ըսի, ու չորս դիս նայելէ ետք ետ ետ ընկրկեցայ, ու նայեցայ չէնքին:

ներքին ու ձեռքերէն, որոնց մէջէն չատեր դամձ կը գտնեն, բեհեզեայ ժամեր նեկարոր վարտիքներ, ոսկեճամուկ խաչազարդ կոճակներ, չատ անգամ ատրրախանի գրպանէ մը կարմիր ներկի ոսկի գրիչներ, մանրուք արծաթ դրամներու հետ — մենք մասնաւոր պեղիչներ ունինք ... խօսքս չաքա - րով մի կորէք ... չատերու մէջէն ալ գիջացած չորեր, ախտաւոր մետաք - սէ թաչկինակներ, ու միշտ լքուած մետաքս գուլպաներ, հոտո՛վ հոտով, մենք կը ճանչնանք ամէնքը, որովհետեւ մենք մեր մասնաւոր հոտն ու - նինք, հոտուըտալու ատեն չէ, ճաչակի խնդիր չհանենք, այծամարդեր կան, որ ուրիչ հոտերէ կ'ախորժին ու կը գանին մեզմէ երբ իրենց քովէն կ'անցնինք, ատոր համար աշխարհը երկուքի բաժնուած է, — մեր չինած ճամբաները նոյն իսկ մեզի արգիլ - ուած:

Մարդուն աչխոյժ նշանէն եթէ դա - տենք, անիւին վրայ դարձող ծրարին մէջ որվար է ասեր, միլիոններու վը - րայ թխող որձ եւ էգ սրիկայի մը արբեցած քասկը գտած է: Կ'աճապա - րեմ ու մոքովս Ազգ. Պարգեւախա - ղէն չահած ինքնաչարժի մարքա մը կ'ընտրեմ Փարիզուհիներուն հաճելի ըլլալու համար ու կը վազեմ մեքե - նայիս վարտիքը չատոնց կոճկած:

Ներեցէք, բարեկամներ, այսքան չաղակրատելուս համար, արդէն մեզ համար «չատ խնդալը լաւ նշան չէ երբեք»:

Իջիր, վար, իջիր, է՛յ ցնդած, ու տես թէ ինչ խաղեր խաղցեր են քու կերպարանքովդ չինուած սա մար - դուն հետ:

Եկուր, հէ՛յ դուն անբախ, դուն ալ, դուն որ անոր դէմ անպատկառ ձեռնոցդ նետեցիր, երեսուն արծաթի փոխարէն, տես թէ ինչ նախճիր գործեր է սա պաղ երկաթէ հնարքը:

Իսկ դուն, դունդ ու կլոր, յարա - չարժ ու յաւիտենական դուն որ պիտի չուշանաս այցի գալու այս «արկա - ծին», դուն որ մեր արտակարգ աշ - տաղրանքով կ'ապրիս, եկուր, տե՛ս, սա քուրջի ծրարը ու լակէ՛ լակէ ա - նոր ամբողջութիւնը, վստահ եմ ա - խորժակիդ:

Ես ոչ ոքէ կը սարսափիմ, սարսափը ինքս եմ արդ, ու չեմ ճանչնար ոչ մէկ պառաւական բարեկամութիւն:

Ի՞նչպէս չմոռնամ, ի՞նչպէս հողը չփորփորեմ եղջիւրներովս, կճղակնե - րովս դէթ հողը տամ իր գլխուն:

Կը բանանք ... ծրարը ու մեր առ - ջեւ կը պարպուի նիւթը, որմէ Աստ - ուած նոր մը պիտի ստեղծէ անըմբռ - նելի խարազանի կերպարանքով, հարուածելո՛ւ, հարուածելու՛ հա - մար աջ ու ձախ:

Միմոսը այս գիչեր կատակ մը ը - րաւ, նախ բողի կումբեթ մը տալով իր մուճակները մաքրող սպրդին եւ այլ եւս գերեվար զայն դարձո՛ւց, դար - ձուց իր ճերմակ ոսկոր բազուկներով: Երբ մենքապատեցինք, մահը սարսռա - լի քրքիջ մը արձակեց:

Նորէն առաւօտը բացուեցաւ գը - ւարթ, անհոգ եւ անմիտ, ու ես այ - սօր ալ ճախրանոցէն ճախրեցի, դէ - պի առաստաղէն գլխիվար աստղա - զարդ սեղրակին ...

Խ. Կ. Ն. — ՎՇՏՈՒՆԻ

ԱՌԱՆՑ ՎԵՐՆԱԳՐԻ

— · —

Թեւերս երկինք եմ տարածել յու - սո՛վ եւ հաւատո՛վ:

Վա՛յ ինձ ...

Խոժոռադէմ տիրոջ բարկութեան առջեւ,

Թեւերս ընկան այնպէ՛ս, ով գիտէ, ինձ նման յուսաբեկ ունենու պէս:

Ու հայեացքս արտասուաթոր չա - փեց վերէն ի վար ունայնութիւնն ա - ղերսանքիս:

Ու կանգ առաւ ոտերիս տակ փըփ - րադէզ լճակի վրայ ...

Երբ եմ լացել այսքան արցունք

Ու ինչպէս է գոյացել այս լճակն ա - լեկո՛ծ,

Փրփրացող իմ միամտութեան վրայ

Եւ բարկութեան վրայ անախտ՝ խստադէմ Տիրոջ,

Ու թեւերս ինկան այնպէ՛ս, ով գի - տէ, ինձ նման յուսաբեկ ունենու պէս ...

Ու տակաւ ոտքերս խրուեցին իմ արցունքի լճակին մէջ,

Ինչպէս ունենու արմատն է խրել լքուած մի հողի մէջ:

Երազներս մի մի տղրուկ դարձած արիւնս էին ծծում,

Իմ անասելի անզօրութիւնս հոգիս էր կրծում:

Ունենու արմատին որդ էր ինկել եւ տարրերնին տաւրայն էին կապել.

Դեռ ինքը չհասկցած՝ ես հասկցայ թէ այս է վախճանն այն միամիտնե - րի, որոնց արմատն ու ոտքերը խրած են հողի մէջ, իսկ ճիւղերն ու թեւերն աղերսագին երկինք են նայում:

Ես եւ ունենին ... արդինաւորող ենք մեր հասկցած ձեւով,

Ես՝ արցունք եմ թափում, լճակ եմ չինում, ուր րո՛ւռ րո՛ւռ աստղեր եմ որսում ...

Իսկ ունենին՝ իր իսկ արմատով որդեր է ծնում ...

Եւ ահա, հարկահաւաքն արքայի, իմ կալթնդրայրը,

Եւ ունենու չուքին տակ երբեմնի սիրարանող՝

Կացինը դրել է բունին ...

Եւ իմ սիրտն աճուրդի է հանել

Ու խաչում է, վառում է մեզ իբրեւ մաքսանենգներ ...

Ու հարկահաւաքն արքայի իմ ար - ցունքի լճակին մէջ ձեռներն է լուա - նում,

Լճի վէտվիտումէն երազներն ու աստղերն են փախչում,

Ու անկենդան ամպարթների վրայէն ոստայնն է հաւաքում ու երեսը սը - րբում ...

Զգիտեմ ունենին հասկցա՞ւ թէ մենք մաքսանենգներ ենք,

Ես՝ արցունքիս լճակին մէջ երազ - ներ եւ աստղեր եմ որսում,

Իսկ քնքոյշ ունենին՝

Արմատով որդ է սնում եւ իր աչ - նանային տեր՛ևով ճախարա է զար - դարում ...

Ահա թէ ինչո՞ւ կացինի հարուածն իջաւ,

Ունենին մեղանչեց Տիրոջ դէմ,

Ես իրաւազուրկ էի, իսկ նա փաղա - քչեց ինձ դալկահար ճակտիս վրայ իր տերեւաթափով ...

Ճղակոտո՛ր ունենի, վէտվիտո՛ւն լճակ,

Իսկ իմ սրտին մէջ փոթորիկ է սաստիկ,

Բայց ... որ հանդչում է, մեղմ ա - նում է, մեռնում է, լռութի՛ւն:

Դուք տեսա՞ք հարկահաւաքն ար - քայի կանգնած լճակի ափին կացինը ուսին:

Այդ պահուն երս դուք տեսաք նաւ զարհուրելի չուքը լճակին մէջ,

Ես իմ սարսափահար աչքերով տե - սայ նրան լուսնի մէջ,

Իմ թափած արցունքի համար տուրք էր պահանջում:

Լուսինն ափի եռեւէն մեղմօրէն բողոքեց ու պահուըտեց,

Լճակս յուզուեց վէտվիտուն

Բա՛յց ...

Դուք տեսա՞ք ճղակոտոր, կացնա - հար ունենին,

Դուք տեսա՞ք արդարութեան դի - ակը լճի ափին ...

Դուք տեսաք, այս, առանց նայե - լու,

Որովհետեւ ձեր հոգիները գուչա - կել էին, գիտէին այդ՝ն:

ՏՈՒՔԹ. Ց. ԿԻԼԻԿԵՑԻ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԱՆՏՐԷ ԺԻՏ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼԷ ՎԵՐՋ ԽՈՐՀ. ՌՈՒՍԻԱՅԷՆ

— · —

Խորհ. Ռուսիայէն վերադարձին՝ Անտրէ Ժիտ հրատարակեց գիրք մը, Retour de l'U.R.S.S., (արդէն 41րդ տը - պագրութեան արժանացած), որ վկա - յարան մըն է հիասթափութեան:

Գրողներու մէջ համադամարէն վերջ, որ կը վայելէր Ժիտի հովանա - ւորութիւնը, Դրամաճնճղներու օրա - գրին հեղինակը մեկնեցաւ Ռուսիա, որուն կատարած յեղափոխութիւնը չատ խանդավառած էր զինք: Գնաց, տեսաւ, եւ վերադարձաւ հմայաթափ:

Այժմ այդ հիասթափութիւնն է որ կը պատմէ իր նոր գիրքով, — առիթ կ'ունենանք ներկայացնելու գրքին բո - վանդակութիւնը: Այսանդ, այսօր, կ'ուզենք տալ գեղարանական գրուագ մը, որ իբրեւ յառաջաբան կը դնէ իր գիրքին սկիզբը, — չափազանց յատ - կանշական է այդ գրուագը, կը բա - ցատրէ գրքին բովանդակութիւնը, կամ ճիշդ կ'ըլլար ըսել՝ Ժիտի հոգե - բանութիւնը. —

Հոմերական գեղջաներգութեան մէջ կը պատմուի, որ Դեմետր, եր - կրագործութեան աստուածուհին, կորսնցուցած էր իր աղջնակը, զոր փնտռելու էր ելեր երկրէ երկիր: Եր - կար թափառումներէ վերջ, մտաւ Քե - լէոսի արքունիքը: Ոչ ոք կը ճանչնար, սակայն, ծպտուած աստուածուհին, որ, իբրեւ մանկապան, ստանձնեց փոքրիկն Դեմոփոնի խնամքը:

Ամէն երեկոյ, երբ ամէն մարդ կը քնանար արքունիքին մէջ, աստուա - ծուհին կը փակէր դռներն ու պատու - հանները, յետոյ օրօրոցէն կը հանէր փոքրիկ Դեմոփոնը և բարբարոս փոր - ձերու կ'ենթարկէր զայն, ոչ անչուշտ անդութ բնազդ մը յագեցնելու նպա - տակով, այլ միայն աստուածութեան հասցնելու համար երեխան: Եւ աստ - ուածակերտումի նպատակով՝ երե - խան կը դնէր կրակէ անկողինի մը վը - րայ, բոլորովին մերկացած: Արդարեւ երեխան կը կրէր գերմարդկա - յին ու աստուածային կերպարանա - փոխութիւն մը, անոր մէջ կը կազ - մուէր գերերկրային բան մը, տեղի կ'ունենար նոր արարչութիւն մը: Ափ - սո՜ս, մայր - թագուհին, իր երեխա - յին կրած տաժանելի փորձերէն խռո - վեալ, մայրական վախէ մը դրդեալ, գիշեր մը յանկարծ ներս կը խուժէ սենեակէն, կը վռնտէ աստուածու - հին եւ կրակէ անկողինին մէջէն կը վերցնէ երեխան, որուն մէջ կազմուե - լու վրայ էր գերմարդկային բան մը: Այսպէս՝ մայր - թագուհին, փրկե - լու համար իր զաւակը, կորսնցուց ա - նոր աստուածանալու բախտը:

ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

— · —

La Revue des Deux Mondesի մէջ, Վիք - թոր Ժիրօ խիստ քննադատութեան մը ենթարկելով արդի գրականութիւնը, զայն բաղդատութեան կը դնէ հին գը - րականութեան հետ: Պարզ է իր եզ - րակացութիւնը. — 30 տարիէ ի վեր Ֆրանսական գրականութիւնը չտուաւ գործ մը, որ գերազանցէր Պալզաքը, Ֆլօպէրը, Լոթին, Ա. Ֆրանսը եւ նա - խապատերազմեան փաղանգը: Վիք - թոր Ժիրօ կ'ծու է երբ կը խօսի նաեւ քննադատներու սերունդին մասին, — նորագոյն չրջանը չկրցաւ տալ նաեւ դէմք մը, որ հաւասարէր Ֆակէի, Պրիւնթիէռի, Լըմէթրի, Սէնթ-Պէօվի: Վերջերս, կ'ըսէ Վիքթոր Ժիրօ, ու - զեցին Ա. Թիպոտէն բարձրացնել Սէնթ - Պէօվի աստիճանին, բայց երբ կը կարդամ Թիպոտէի գիրքը Մորիս Պառէսի մասին, եօթը էջ չկարդա - ցած՝ գիրքը ձեռքէս կ'իյնայ վար:

«Թան»ի երկտասարդ խմբագիրը, Անտրէ Թէրիվ, չատ սխալ կը գտնէ Վիքթոր Ժիրոյի գնահատութիւնը եւ Marianne պարբերաթերթին մէջ, պաշտպանելու ատեն գրական նոր սերունդը, լեղին կը թափէ հինե - րուն վրայ: Ըստ Թէրիվի, արդի գը - րական սերունդը, արժէքի տեսակէ - տով, անհունապէս բարձր է հին սե - րունդէն: Կարդացէք Պուրժէի վէպե - րը, — անարժէք գործեր, բոլորովին մեռելատիպ, մոխի՛ր: Լըմէթրի քն - նադատութեանց մէջ կը գտնէք հրա - պարակագրութեան գեղեցիկ նպատ մը, որ չի գոհացներ հիմա մեզ, — Պուլվարներու տեսողութիւնը, Էզօլ Նորմալի նպատովը միասին, բաւա - կան չէ՝ վերլուծել գիտնալու համար գիրք մը: Ֆակէի գործերը օգտակար կրնան ըլլալ միայն ուսանողներուն, — եւ այսքան: Գալով Պրիւնթիէռի, ոչնչութիւն մըն է, վեհափառ եւ մե - ծամիտ ոչնչութիւն մը, որ բան մըն ալ չէր հասկնար գրականութենէ, բայցենտյած չէ ինքզինքինքդրելու հա - մար Պասքէրի եւ Ֆլօպէրի վրայ ան - հատնում յիմարութիւններ: Լոթին լաւ է երբ մօտէն դիտես, բայց պաղ - ապուր բան մը, որ ոչ իր ոճով, ոչ ալ իր մթնոլորտով, պիտի չկարենար ուչադրութիւն գրաւել 1936ին:

Ինչպէս կը տեսնէք, Անտրէ Թէրիվ աւելի խիստ է քան Վիքթոր Ժիրօն, — երբ այս վերջինը փոշիի կը վերածէ նոր սերունդը, առաջինը ցեխի կը վե - րածէ հին սերունդը:

Ասոնց երկուքին միջեւ կը կանգնի Էտմոն Ժալու, որ «Թան»ի մէջ, սխալ կը գտնէ Թէրիվի կեցուածքը:

Կարելի չէ գնահատել սերունդնե - րու բեղնաւորութիւնը Զոլային դէմ դնելով Ժիրօտուն, Պուրժէին դէմ դը - նելով Ալէն Ֆուռնիէն: Նախ նոր սե - րունդին անդամներէն չատերը, եւ լա - ւագոյնները, իրենց ոտքին մէկը դը - րած են նախապատերազմեան չրջանին մէջ, — Ափոլինէր մեռաւ 1918ին, Ա - լէն - Ֆուռնիէ՝ 1914ին, Վալէրի Լառ - պօ կազմուած է պատերազմէն առաջ, Ժիրօտու հեղինակ էր արդէն դեռ պա - տերազմի չգացած: Ուրեմն ե՞րբ կը սկսի նոր սերունդը:

Կարեւորը, սակայն, ժամանակն է, — Թէրիվ կրնա՞յ ըսել թէ ինչ գնահա - տութիւն պիտի ստանայ իր գովաբա - նած սերունդը 1996ին: Երբ, քննադա - տելու համար հին սերունդը, զայն կը դիտենք 60 տարուան հեռաւորութենէ մը, դրէք 60 տարի եւս նոր սերուն - դին գործերուն վրայ եւ լսեցէք ժա - մանակի խօսքը, — վասնզի ժամանակն է որ կը թագաւորէ արուեստի գործե - րուն վրայ:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ՀԱՅ ԲԵՄԸ

— · —

Յ. Ճ. Սիրունի Արազ թերթին մէջ կը գրէ թէ Պոլիս կը կազմէ խանձարուրը հայ բեմին, ու կը չարու - նակէ. —

Պոլսոյ մէջ է որ առաջին անգամ պիտի բանկէր կայծը: Հետեւինք սա - կայն թուականներուն: 1815ին Հ. Մի - նաս Բժշկեան Գուրուչէչմէի Տիւզ - եանց ապարանքին մէջ թատերախա - ղեր ներկայացնել կուտայ, ինքն իսկ ըլլալով անոնց մարզիչը. 1828ին Գումգափուի Պէզճեան վարժարանին մէջ հիմնադիր ամիրային հովանաւո - րութեան տակ Աստուածաշունչէն քաղուածներ կը բեմադրուին Գրի - գոր Փէշտիմալճեանի ղեկավարու - թեամբ: Ցիչենք՝ իբրեւ հետաքրքրա - կան նօթ՝ որ Յովհաննէս Գասպար - եան 1846ին Բերայի մէջ ներկայա - ցումներ սկսեր էր տալ լարախաղե - րու, ուժի փորձերու եւ մնջկատակի: Օրթագիւղը՝ որ յետոյ պիտի դառ - նար հայ բեմական չարժման անդրա - նիկ հնոցը՝ ինքն ալ կը սկսի փարախ - ուիլ: 1850ին արդէն ներկայացումներ կը տրուին հոն Շահինեաններու բնա - կարանին մէջ:

Ու ահա արդէն կը սկսի մեծ անկիւ - նադարձը: Հայ նոր վերածնութեան թափը իր թեւերը կը տարածէ նաեւ հայ բեմին վրայ: Փարիզէն Պոլիս է դարձած արդէն մեծ սերունդը ու իր ձեռքը կ'առնէ հանրային կեանքի ղե - կը: Բեմական փորձերը կը յաջորդեն իրարու. 1855ին մերթ Պէշէքի Փը - րանսական դպրոցի հայ աշակերտ - ներն են որ բեմական մարզանքներ կը փորձեն, մերթ Սկիւտար Օտեաննե - րու բնակարանին մէջ Մոլիէռ կը խա - ղան հայ երիտասարդներ, ու մերթ Օրթագիւղի զանազան հայ տուներուն մէջ չարժական բեմեր կը չինուին:

Սակայն 1856ին է որ կը դրուի Հայ Թատրոնին բուն հիմնաքարը: Սրա - պիոն Հէքիմեան, Մխիթարեան նախ - կին սան, ինքն իսկ քերթող ու թա - տերագիր, կը կազմէ դերասանական առաջին հայ խումբը, մէկ կողմէ թա - տերախաղ գրելով եւ միւս կողմէ խումբը վարելով: Մկրտիչ Պէշիկ - թաչլեան կը գործակցի անոր ձիգե - րուն, հեղհեղէ հեղինակելով Կեառ - րու Մաիր, Սաւուղը, Կոռնակը, եւն.: Շուտով կուգան չարժման կը յարին Մխիթարեան երեք ուրիշ սաներ, Թ. Թէրզեան, Սրապիոն Թղլեան եւ Մ. Աճէմեան:

Ու ահա կը հասնի 1858ը: Այդ տա - րին է որ առաջին հայ թատրոնը կը կառուցուի Խասգիւղի մէջ, հաղիւ թէ պատանիի մը՝ Առաքել Ալթուն Տիւր - րիի նախաձեռնութեամբ: Շատ չանց - ցած Օրթագիւղն ալ պիտի ունենար իր հայկական թատրոնը՝ Յակոբ Պալ - եանի գուրգուրանքը վրան: Հայ բե - մին անդրանիկ աստղատունն է որ կը ստեղծուի: Ու տակաւ հայ բեմը կ'ու - նենայ իր առաջին փառքերը, — Սեւ - փան Էքչեան, Պետրոս Մաղաքեան, Մարտիրոս Մնակեան, Յակոբ Վար - դովեան, Հրաչեայ, Արուսեակ, Սի - րանուշ, Աստղիկ, Եղիսէ, Պէնլեան, Ֆասուլաճեան, Թրեանց, Զափրաստ, եւն. եւն., վերջապէս մեծագոյն աստ - ղը հայ բեմին՝ Պետրոս Ադամեան:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Ս. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ ՆԿԱՐՆԵՐԸ

— · —

Art et Industrie թերթը նոյեմբեր ամսուան ընթացքին, Շանզ՝ Էլիզէի սրահներուն մէջ կազմակերպած էր նկարիչ Ս. Խաչատուրեանի Սասունի նուիրուած որմնանկարներուն ցուցա - հանդէսը, հովանաւորութեամբ Սասունի արուեստին նուիրուած արուես - տագէտներու:

Ցուցահանդէսը որ փակուեցաւ անցեալ ուրբաթ (26 նոյ.), այցելունե - րու բազմութեան կողմէ նոր յաջողու - թիւն մը եղաւ մեր հայրենակից ար - ուեստագէտին համար, օտար չրջա - նակներու մօտ:

Պ. Տ. ԱԼԻՔԱՆԵԱՆԻ ԵՐԳԵՐԸ

— o —

Դեկտ. 5ի երեկոյեան Ecole Normale de Musiqueի մէջ (78 Rue Cardinet) կազ - մակերպուած է երաժշտական հանդէս մը, որու ընթացքին Quator René Béné - dettiի կողմէ պիտի նուագուի նաեւ յայտնի երգահան եւ թաւջութակա - հար Պ. Տիրան Ալիքսանեանի Petite Suite Arménienneը:

ՍՏԱՑԱՆՔ

COLLEGIO ARMENO MOORAT - RAPHAEL DI VENEZIA (1836—1936), — ձօն Ա. Հայրերամեակին առթիւ, փրոֆ. Լեւոն Կիւրեղեան, տպ. Վենետիկ, 1936:

ՀԱՅՐԵՆԻ ԱՐՇԱԼՈՅՍ (տասնաւոր) Հարդան, տպ. «Արմենիա», Պուէնոս Այրէս, գին 1 տոլար:

ԾԻԾԱՂ

ԴԱՍԱՏՈՒՆ. — Ըսենք թէ լուսինը երկրէն 65 միլիոն քիլոմեթր է, ինք - նաչարժ մը որ ժամը 50 քիլոմեթր կը սուրայ, քանի՞ ժամէն կրնայ հաս - նիլ:

ԱՇԱԿԵՐՏԸ. — Ճամբաներէն կա - խում ունի, պարոն:

Հիւանդանոցին մէջ կը գտնուէի: Զկրցայ մէկէն ի մէկ յիչել ամէն բան, բայց սիրտս այնքան լեցուն էր, որ լալ կ'ուզէի:

Որչափ միամիտ են սա հիւանդնե - րը: Ինչո՞ւ այսքան ուրախութիւն: Ոչ, կը սխալիմ, կարծեմ այս հիւանդ - ները՝ խնդալով կեանքը կը թաղեն կեանքին մէջ:

Ես ալ ջանացի խնդալ, սակայն ին - ծի այնպէս կուգար որ բոլոր հիւանդ - ները վրաս կը խնդային: Ձեռքերովս երբ ծածկեցի երեսս, կարծես ոսկոր - ներու տրցակ մը կը բռնէի:

Մեկնեցայ հիւանդանոցէն:

Տուն վերադարձիս, կարծես, այդ տխկնոջ տուները ինծի հետ կը քա - լէր:

Ոչ կրնայի տեղ մը կենալ, ոչ ալ կր - նայի նայիլ: Այդ օրուան պտոյտս տե - սակ մը արշաւանք էր, կարծես քալէ ըսող մը կար ետեւէս ու կը քալէի:

Բայց գրավաճառի մը խանութին առջեւ կանգ առի:

Աչքերս մշուշով լեցուն, գիրքերուն վրայ գրուած բոլոր բառերը կարծես կը փախէին, կը թանձրանային, կը խառնուէին իրարու: Աչքերս սրբեցի, եւ երբ կրկին բացի, մշուշը փարա - տած, բոլոր գիրքերը խաղաղիկ, կը նայէին, կ'երեւային իրենց բոլոր պատկերներով:

Գիրքերուն անունննե՞րը:

Կեանքի կատակերգութեան անուն - ներն էի անոնք:

Մինչեւ որ տուն հասայ, չկրցայ ծիծաղս բռնել: Ու կը խնդամ, որով - հետեւ այսպէս է կեանքի կատակեր - գութիւնը:

Գրասեղանիս առջեւ նստայ, ու գը - րոցէն գուրս հանեցի յուշերուս տետ - րակը: Նայեցայ ճերմակ էջերուն:

Ի՞նչ կը տեսնէի ձիւնի պէս ճերմակ էջերուն վրայ: Անչուշտ աչքերուս բան մը երեւցած էր, չէի կրնար նայ - ուածքս զատել տետրակէն: Կը նայէի զարմանալի հանդարտութեամբ, ու գրիչը ձեռքս, կը սպասէի: Գրիչիս ծայրը բառերը կը դողային: Փայ - լակներու պէս կը տեսնէի բառերուն ամէնէն արիւնոտները, որոնք կը մա - րէին ու կը կորսուէին անհունութեան մէջ: Իրենց գիրքերուն ձեռագիրնե - րուն վրայ ծռած մարդիկ կը տեսնէի, ճակատնին կրակի պէս կարմիր, բո - ցի նմանող քօղ մը երեսնին պատած: Այս մարդիկը բոլորն ալ, նպատակի մը հասնելու համար, կեցած կէս ճամբուն, լռութեան մէջ, աչքերնին բաց մնացած՝ մեռելներու պէս կը նա - յէին:

Այս ձեռագիրները կէս մնացած ծի - ծաղներու կը նմանէին:

Դանդաղօրէն ծռեցայ տետրակիս վը - րայ: Անոր բոլոր էջերը իրենց լռու - թեան չափ անհունութիւն կը ծածկէ - ին իրենց մէջ:

Կարծես, անդունդին վրայ ծռած մարդ մըն էի: Ես ալ, չատ մը ուրիչ - ներու նման, գրիչը ձեռքս, երկարած անդունդին, պիտի գրէի, պիտի տա - յի սիրտս անդունդին:

Այս տետրակը, գրասեղանիս վրայ դրուած, կ'երեւայ խորունկ, անդունդ մը կատարեալ:

Ես այդ անդունդին վրայ ծռած էի:

Բայց ձայն մը, կարծես կը խնդար ետեւէս ու կ'ըսէր.

— Ի՞նչ կը գրես, խեղճ տղայ: Ու - րիչներ քեզի պէս գրեցին, գրեցին, գրեցին: Ո՞վ կրցեր է գրել այդ ան - դունդին պատմութիւնը: Քիչ մը ա - ռաջ չատեր, չատ բաներ ըսին ...

Ու գրիչս նայած ատեն, ինծի թը - ւեցաւ թէ, ամէն բառ այդ անդունդին մէջ կ'իյնար:

Այդ անդունդէն մարդկային ձայ - ներ կուգային:

Լացի ձայն ...

Ականջիս լացի ձայներ կը հասնէին սրտերու հառաչանքներուն պէս խո - րունկ:

Որչափ խորունկ ըլլալու է որ, դարերէ ի վեր մարդիկ իրենց սիրտը թափած այս ճերմակ թուղթերուն վրայ, այս գիրքերուն անդունդը կը մնայ անդունդ:

Ամէն հեղ չատ կը սիրէի նստիլ քա - րափը, այդ նստարանին վրայ: Հոդ, սիրտս ինքնիրմով կը բացուէր, եւ հոգիիս մէջ հարուստ բան մը կը դողար:

Ա՜խ, որչափ կը սիրէի այդ քարա - փին երկինքը:

Ու մութը կոխելէն ետք, նորէն գա - ցի նստայ հոդ:

Ասեն ատեն, խորունկէն եկող ձայ - ները իրարու խառնուելով, կը սար - սռացնէին մթութիւնը: Յանկարծ ծի - ծաղի մը ձայնը լսեցի, յետոյ ուրիչ մըն ալ ընկերացաւ անոր, ու մնացի երկու ծիծաղներու մէջ:

Ի՞նչ էր այս ծիծաղներուն գաղտ - նիքը: Բան չհասկցայ, միայն թէ այդ մարդոց ուրախութիւնը անուշ յու - զումի մը բնական արտայայտութիւ - նը չէր:

Այս ծիծաղները գիս կը նեղէին, ո - րովհետեւ հառաչեցի, եւ յենակին կռթնիլ ուզած ատենս՝ քովս մարդ մը տեսայ:

Զեմ գիտեր, ո՞ւրտեղ տեսեր էի, ինծի այնպէս կուգար որ ես այս մար - դը կը ճանչնայի:

Ծանօթ դէմք մը:

Այդ աչքերը ինծի նայած էին օր մը, եւ անկէ ի վեր, անոնք զոյգ մը կանթեղներու պէս կը պլպլային սր - տիս մէջ որոնց լոյսը չի հասնիր: Կարծես անտես ձեռք մը, ամէն իրի - կուն, ձէթի տեղ՝ միւռոնի պէս բան մը կը լեցնէ անոնց մէջ:

Որչափ խորունկ ու թանձր ըլլայ մթութիւնը, անոնք կը պլպլան ...

Տխուր էր այս մարդը, որուն ան - կեղծութիւնը սրտէն աւելի խորունկ կ'երեւար: Մազերը կախուած մինչեւ ուսերը, երկար ու դեղին մօրուքը դէմքին խորհրդաւոր արտայայտու - թիւն մը կուտար:

Դժբախտ մարդու մը կը նմանէր:

Բայց աչքերը կը փայլէին, ու լոյ - սը այնքան ուժով էր որ, այս մար - դուն աչքերուն մէջ լոյսը միայն մնա - ցեր է, մտածեցի: Ինծի այնպէս կ'ե - րեւար որ, մահացու բան մը անցած էր այս մարդուն դէմքին վրայէն, եւ անոր հանդարտ ու ծանր ընթացքը խորունկութիւն մը թողուցած էր հոն:

Միտքովս՝ «Քրիստոս» ըսի, ու պահ մը մնացի անչարժ:

Շատ փոխուած էր: Իր երիտասար - դութիւնը մնացած չէր վրան: Ու ա - բարչութեան բոլոր օրերուն ծանրու - թիւնը տեսայ, զգացի սրտիս:

Տխուր էր: Երկար ճամբորդութիւն ըրող մարդու մը կը նմանէր:

Կ'ուզէի բան մը ըսել, կ'ուզէի ամ - բողջ աչխարհին պատմութիւնը ըսել՝ տխուր, տխուր, տխուր, բայց ներ - սիս փայլատակող պատկերներուն առջեւ, բառերը կը պղտիկնային:

Պատերազմէն վերադարձողներուն հոգեկան վիճակն ունէի: Աչխարհ մը կ'եռար ներսս, բայց չէի կրնար ներսս պահած լռութիւնը խօսեցնել:

Բայց բոլոր պատերազմներու պատ - կերը կը տեսնէի, ու խօսիլ կ'ուզէի: Կ'ուզէի ըսել թէ այս աչխարհը՝ ան - պաչտպան ազգերու եւ բոլոր խեղճե - րուն արիւնովը ներկուած է:

Բայց միամինակ էի նստարանին վը - րայ, ու տժգոյն լոյսին մէջ միայն ստուերները կ'երեւային:

Որո՞ւ պէտք էր հասկցնել սիրտս: Չորս դիս նայեցայ: Միեւնոյն մու - թը, միեւնոյն տրտմութիւնը: Վեր նայեցայ: Նայուածքս, երկինքին խո - րութեան մէջ կը թաղուէր, եւ աստ - ղերէն եկող լուսթիւնը այնքան սար - սափելի էր որ, քարափէն դէպի քա - ղաք, լոյսերուն մէջ մտած ատենս, վարն ալ, Տիկ. Քաղաքականութեան սեփական բոլոր չէնքերը՝ Արդարու - թիւն, Ճշմարտութիւն, Քաղաքակր - թութիւն՝ նոյնքան խորունկ, նոյն - քան լայն, անդունդներու պէս երեւ - ցան աչքերուս:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

ԾԻԾԱՂ

Պատերազմի վիրաւոր մը:

Բժիշկները կը քննէին եւ չատ ցաւ կը պատճառէին զինուորին իրենց գործիքներով: Վերջապէս բժշկապե - տը կ'ըսէ թէ կապարը չատ մխրճուած է եւ անկարելի է գտնել:

ԶԻՆՈՒՈՐԸ. — Ի՛նչ զարմանալի մարդիկ էք, չըսէ՞ք որ կապարը կը փնտռէք, ժամէ մը իվեր գլխս կը չար - չարէք, կապարը գրպանս է:

այսպէս արտայայտուելով՝ նպաստ մը կը բերեմ խաղաղութեան: Խաղաղութիւնը հասարակաց նպատակակէտ մըն է մեր երկու երկիրներուն համար: Մեր երկիրները կը սիրեն անհամաձայնութիւնները լուծել խաղաղասիրական եղանակներով: Բայց մեր խաղաղասիրութիւնը նշան մը չէ տկարութեան, ոչ ալ վախկոտութեան,— թող ոչ ոք խաբուի: Իսկ անոնք որ սուրին կը յանձնեն անհամաձայնութեանց հարթումը, լաւ թող գիտնան որ հոգեւին իրենց ազատութեան փարած ազգերը վարժ են գործածելու ամէնէն ահաւոր զէնքերը, զորս երբեք ստեղծած ըլլայ գիտութիւնը, եւ այնպիսի քաջութեամբ մը, որ միայն հիացում կը պատճառէ :

ՅՈՅՆ ԿՐԵՍՈՍԸ, ԶԱԽԱՐՈՖ ՄԵՌԱՒ

Յոյն կրեսոսը, Զախարոֆ, յանկարծամահ եղաւ Մոնթէ-Քարլոյի մէջ, ուր գացած էր շաբաթ մը առաջ: 87 տարեկան էր, բայց տակաւին քաջառողջ :

Ծնած է 1849ին Փոքր Ասիոյ մէջ, դեռ պատանի՝ Պոլիս գնաց: Ամէն արհեստ փորձեց, ամէն տեսակ գործի մէջ մտաւ,— կառապան, թարգման, միջնորդ: Յետոյ Լոնտոն անցաւ,— խելացի՝ հասկցաւ թէ զէնքի առուտուրը ինչ հեռանկար կը ներկայացնէ հարստանալու համար: Վիքըրս ընկերութեան ներկայացուցիչ դառնալով՝ խառնուեցաւ միջազգային առեւտուրին: Հսկայական հարստութիւն դիզեց: Կարելի է ըսել թէ կը սնանէր պատերազմով, որովհետեւ զէնքի առուտուրի համար կը լարէր քաղաքական էնթրիկներ: Զախարոֆն էր որ զինեց Ռուսիան, եւ մեծ պատերազմին՝ օժանդակեց դաշնակիցներուն: Իր ազդեցութեան տակ կը գտնուէր Վէնիզէլոսը, մեծ կշիռ ունէր նաեւ անգլիական քաղաքական շրջանակներու մէջ :

Մեծապէս օժանդակած է գրական ու գիտական հրատարակութիւններու : Հարիւրաւոր միլիոններու հասնող իր հարստութիւնը դիզելէ վերջ, ինչպէս ըսինք՝ զէնքի առուտուրով, մեկենաս դարձաւ տաղանդաւոր արուեստագէտներու եւ գրագէտներու :

Դղեակ մը ունէր Փարիզի մօտիկ, եւ ծաղկալէտ ապարանք մը Փարիզի մէջ, Հօշի պողոտային վրայ: Տարիքը առած էր արդէն, երբ սիրահարեցաւ փոքրիկ իշխանուհիի մը,— իշխանուհին ամուսնացած էր եւ ամուսնալուծումը անկարելի: Սպասեց որ մեռնի իշխանուհիին ամուսինը, իրեն պէս տարէց: Մեռաւ ամուսինը եւ 1924ին ամուսնացաւ իշխանուհիին հետ: Սակայն քանի մը ամիս վերջ իշխանուհին ալ մեռաւ :

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)